

MÜASİR
DÜNYA ƏDƏBİYYATI

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
«Dünya ədəbiyyatının görkəmli
nümayəndələrinin əsərlərinin
Azərbaycan dilində nəşr edilməsi haqqında»
2007-ci il 24 avqust tarixli
sərəncamı ilə nəşr olunur.

FRANSUAZA SAQAN

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

SAĞAN wəqəfəti BAKI
1986-cı ildən since 1986 2013

Fransuaza Saqan

Seçilmiş əsərləri, Bakı, «Şərq-Qərb» Nəşriyyat Evi, 2013, 656 səh

ISBN 978-9952-32-127-2

Tərcümə edəni və ön sözün müəllifi:

NƏRGİZ CABBARLI

Redaktor:

ASİF HACILI

Korrektorlar:

YEGANƏ MEHDİYEVƏ

AQŞİN MƏSİMOV

ELSEVƏR MURADOV

Mətn: Bakı Slavyan Universitetinin
nəşriyyatı

© «Şərq-Qərb» Nəşriyyat Evi, 2012

www.eastwest.az

www.fb.com/eastwest.az

BU DÜNYADAKI CƏNNƏTİN SAKINI

Qadın yaradıcılığı haqqında danışarkən yada düşən ilk adlardan biri də onun adıdır – Fransuaza Saqan. Həcmindən asılı olmayaraq, hər əsəri, az qala, birməfəsə oxunan populyar yazıçı... Kitabları hesabına təkcə ad-san deyil, həm də pul qazanan qadın. İsmi qalmaqallı sevgi macəraları, narkotik aludəçisi kimi hallanan, öz əsərlərinin qəhrəmanlarına hədsiz dərəcədə bənzəyən bir Xarakter...

Onun adının əvvəlinə başqa təyinlər də əlavə etmək olardı. Amma bircə kəlmə ilə ifadə etməli olsaq, onun haqqında “hələ yeniyetməliyində şöhrətin dadını duymuş və çoxlarının qibtə etdiyi yazıçıdır” desək, daha dəqiq alınar.

İlk dəfə oxuduğum zaman ruhən yerlə-göy qədər fərqli olduğumuzu, həyata və insana başqa-başqa baxış bucaqlarından yanaşdığımızı duymağımıza, əsərlərinin əksəriyyətinin bir-birinə bənzədiyi qənaətimə rəğmən, o, mənim üçün həmişə maraqlı qadın olub. Bəlkə də, elə həyat fəlsəfəsinin fərqliliyi idi bu marağı yaradan?! Ya da həyata belə üzdən və belə sadə yanaşması?! Yaxud da həyatı bu qədər içdən, kimsəyə əhəmiyyət vermədən doya-doya yaşaması?! Hər biri ola bilər... Həm də axı təkcə doğma ruhlar deyil bir-birini cəzb edən...

Lakin bu cazibə qüvvəsinə baxmayaraq, kitabda nəşr olunan əsərləri oxumaq fikrində olanlara bir xatırlatmam var: Saqan yaradıcılığı bir çox xüsusiyyətləri ilə, o cümlədən də danışılan əhvalatlarla bir-birinə bənzəyən nümunələrdən ibarətdir. Hər birində asudə, qayğılardan uzaq yaşamaq istəyən, əyləncələri və rahat həyatı sevən, oxumağa, mütləliyə aludə olan birinin – bu, kişi də ola bilər, qadın da – yaşam tərzi, həyatı, əhvalatı, fəlsəfəsi, tənhalığı və yaşadığı sevgi macəraları əks olu-

nur; bütün incəliyi, dəqiqliyi, çılpıqlığı ilə birgə; və adətən, haqqında danışılan əsas qəhrəman özündən yaşlı birinin himayəsində yaşayır, azad məhəbbətə doğru can atır, amma sonda yenə də himayəsiz həyatın mümkünsüzlüyünü, yaşanan sevginin elə başladığı kimi də birdən-birə bitdiyini, davamlı bir şey olmadığını dərk edərək, bəzən isə özünü aldadaraq geri – hamisinin yanına qayıdır. Ən əsası isə bir həqiqəti – mütləq ruhi azadlığın mümkün olmadığını dərk edir... Amma bütün bu eyniliyə və gəlinən nəticələrin oxşarlığına baxmayaraq, bu yaradıcılıq, bu nümunələr həmişə oxucu marağını çəkib. İstər özlərinə, istərsə də yaradıcısına.

Əslində, bir qadın tərəfindən yaradıldığı, bir qadın psixologiyasını və dünyagörüşünü, yazı texnikasını, ədəbiyyatla bağlı yaratdığı və ya yaratmağa çalışdığı normaları öyrənmək baxımından maraqlı olan bu nümunələrdə, adətən, axtardığımız dərinliyi, alt qatı, hansısa qeyri-adi tapmacaların açılışını görmək olmur. Hər şey üzədir; gözlə görünəcək, duyğu ilə hiss olunacaq, yaşanacaq və xəyalda təsvür olunacaq qədər üzde...

Onu da deyim ki, Fransuaza tək-cə əsərləri ilə deyil, yaşam tərzini və həyatı, ədəbi karyerası ilə də maraqlı doğuran yazıçıdır. Yəni həyatı da əsərləri kimi coşğun, rəngarəng, yaşantılarla zəngin idi.

Əsl adı Fransuaza Kuare olan bu qadın Kajarədə varlı bir sənayeçinin ailəsində anadan olub. II Dünya müharibəsi başlayanda onun ailəsi Liona köçür. Fransuaza Fransanın və İsveçrənin özəl məktəblərində təhsil alır, Sorbonna Universitetini bitirir.

Ədəbiyyatla bağlı zövqünə və dünyagörüşünə gəlincə, o, Can Pol Sarrtri özünün ilk müəllimi adlandırır. Ədəbiyyat sahəsində göstərdiyi xidmətlərə görə Saqanın layiq görüldüyü müxtəlif populyar mükafatlar var. Onlardan biri də 1985-ci ildə ədəbiyyatdakı xidmətlərinə görə aldığı knyaz Monako adına mükafatıdır.

O ki qaldı əsərlərinə, ona ilk şöhrəti debüt romanı olan «Salam, kədər» (1954) gətirib. Xüsusi olaraq xatırladım ki, bu romanı yazıçı on doqquz

yaşında dərc etdirib və bununla da “roman yazmaq üçün qırxı adlamalısan” fərziyyəsini darmadağın edib. Saqan elə bu romanı ilə də şöhrət dənizinin içinə düşüb və bundan sonra mətbuat bu gənc istedadın bütün addımlarını izləməyə başlayıb.

Səbəb isə təkcə əsərin uğuru ilə bağlı deyildi. Sadəcə, “Salam, kədər” bütün sahələrdə cəsarəti və açıqlığı sevən Fransanın özü üçün belə həddindən artıq “çılpaq yazılmışdı”. Hisslərin, duyğuların, düşüncələrin çılpaqlığı ilə...

Roman indiyə qədər otuz dilə tərcümə edilərək səhnələşdirilib.

Maraqlıdır ki, ilk əsəri ilə qazandığı şöhrət Saqanın başını gicəlləndirmədi. O, bir milyon yarım frank əldə etsə də, bu pulları çox sadə şəkildə xərcləməyin yolunu taparaq tez bir zamanda onların axırına çıxmağı bacardı. Yəni hamısını əyləncəyə sərf etdi. Bu məsələdə onun yolgöstərəni yad biri yox, elə öz atası idi. Belə ki, Fransuaza ilk kitabının ona gətirdiyi pulları necə xərcləyəcəyini bildiyindən məsləhət üçün atasına müraciət etdikdə o, “onları xərclə, sənin yaşında onlar çox təhlükəlidir” deyərək qızına xəbərdarlıq edir. Elə həmin andan başlayaraq yazıçı bu məsləhətə davamlı olaraq əməl edir – hətta yaşı artdıqda belə...

“Salam, kədər”in ardınca saysız-hesabsız romanlar, povestlər, pyeslər, hekayələr yazılır. “Siz Bramsı sevirsinizmi?” (1969), “Soyuq suda bir az günəş” (1974), “Şəkli çəkilməmiş ledi” (1981), “Müharibədən yorulmuş” (1985) və s.

Saqanın bütün əsərləri məhəbbət, tənhalıq, həyatdan narazılıq haqqındadır. Onun haqqında hər zaman “Saqan – nəqletmə manerasının aydınlığı və psixoloji təsvirin dəqiqliyi ilə seçilir» yazırlar.

Məhəbbət haqqında romanlar yaza-yaza onun özü də kübar cəmiyyətdə məhəbbət qalmaqalarının qəhrəmanına çevrilmişdi. Onun həyatı rəngarəng idi – ödənilməmiş vergilər, qəribə ərəgetmələr, avtomobil qəzaları, narkotik və alkoqola olan ehtiras, şərti cəzalar, qumar oyunları və ən sonda aldığı bütün böyük məbləqli qonorarlara baxmayaraq, həyatı kasıblıqda başa vurma... O, bu həyatı da

rəngli bir ölümlə – ağciyərlərin emboliyası nəticəsində 2004-cü ildə başa vurdu.

Onun çox fərqli və maraqlı fikirləri var. İnsanlar, xüsusilə də Saqanın həyat fəlsəfəsinin pərəstişkarları bu fikirləri əsas tutaraq həyatı anlamağa, elə bu həyatın köməkliyi ilə də qadını başa düşməyə çalışırlar. Saqan “Başqalarının həyatı haqqında oxumaq lazımdır ki, öz həyatını bütün beş hissini köməkliyi ilə dərk edə biləsən” yazırdı. O, “İstənilən bir qadını “dözülməz” adlandırmaq olar, ta ki onunla yatmayana qədər. Bütün qadınlar dözülməzdirlər, hər biri də öz ladında” düşünürdü. “Hər bir qızcıgaz məhəbbət haqqında hər şeyi bilir, illər keçdikcə isə buna görə əzab çəkmək bacarığı artır” söyləyirdi.

Bu fikirlər insanları özünə cəlb edirdi...

XX əsrin 90-cı illərinə qədər onun artıq 22 romanı, 7 pyesi, 3 oçerk kitabı və 2 novella toplusu çap olunmuşdu. Onun yaradıcılığı və şəxsiyyəti həm də dövrünün problemlərinə tez bir zamanda reaksiya vermək bacarığı ilə də diqqəti çəkir. Onun kəskin süjetli “Qoruyucu mələk” romanı gənclərin arasında yayılmış narkomaniya bəlasından bəhs edir. Sonuncu “David və Betşabe” romanı isə Bibliya süjeti üzərində qurulub. Ona ön sözü İsrailin keçmiş baş naziri Şimon Peres yazıb.

Saqan öz həyatı və taleyi haqqında “Mənim həyatım kaskadyor həyatı olub” yazırdı. Əlinə gələn, amma əlində qalmayan pullar haqqında xüsusi fəlsəfə quraşdırırdı: “Mən mənim üçün yaxşı qulluqçu olan, amma pis sahibkar olan pulları çox sevirəm”.

O, xeyriyyə fondlarına, yaxın dostlarına və ehtiyac içində olan, çətinliyə düşmüş qələm yoldaşlarına səxavətlə pul paylayırdı. Bir sıra kazinolar – xüsusilə də Atlantikada belə bir şeyiə yaymışdılar ki, o, öz var-dövlətini orada udub çıxıb, amma Saqanın özü müsahibələrinin birində Normandiyada kazinoda udduğu 8 milyon frankın hesabına ev aldığı haqqında fəxrlə danışdı. Onun dostları arasında ən tanınmış, ən nüfuzlu insanlar vardı; məsələn, Fransua Mitteran həmişə Saqanın yaxın dostu və pərəstişkarı olub. Mərhum prezident onun

evinə qonaq gələr, yazıçını özü ilə birlikdə rəsmi səfərlərə dəvət edərdi. Hərçənd ki Mitteran qadınları özünə məftun edən və ağıllı, həm də gözəl olan qadınların mühitini sevən bir kişi kimi tanınırdı.

Saqanın dostları arasında Can Pol Sartr da var idi. Deyilənə görə, o, öz deyingən arvadı Simona de Bovuari evdə qoyaraq Paris küçələrini Saqanla birlikdə gəzməyi, restoranlarda onunla nahar etməyi xoşlayırmış. Hətta belə bir maraqlı fakt da məlumdur: bir gün Sartrla Saqan Brea küçəsindəki görüş evində qarşılaşırlar. Onlar bura hər biri öz “dostu” ilə birlikdə gəlmişdi. Amma bu belə onların münasibətinə, səmimi ünsiyyətinə mane ola bilmir. Çünki bu iki yazıçının arasındakı təkcə cismani münasibət, ya da “sevgi» deyildi. Elə bir qəribə dostluqları vardı ki... Saqan bu haqda deyirdi: “Biz onunla həyat və məhəbbət haqqında danışardıq. O, mənə öz məşuqələri haqqında söhbət açardı. Deyirdi ki, yaxşı aktrisa olmasalar da, onlara öz pyeslərində baş rolları həvalə edir”.

Saqanın həyatı yuxarıda da qeyd etdiyim kimi, qəhrəmanlarının həyatına, yaşam tərzinə çox bənzəyirdi; məsələn, onun bu sözlərini oxuduqda elə əlimizdəki kitaba salınmış istənilən bir əsərinin qəhrəmanını bu obrazda görməmək, tanımamaq olmur: “Cənnətə bənzəyən tənbel həyatı sürürəm – çarpayıda sərələniyəm və Bodlerin dediyi kimi, qaçan buludlara tamaşa edirəm. Detektivlər oxuyur, gəzir, qonaq gedirəm...”

Elə qəhrəmanları kimi onun bu “cənnət həyatına”, adətən, kənar faktorlar, xüsusilə də maddiyyatın vacibliyi mane olur. Yaratdığı personajlar kimi pul qazanmaq, asudə həyatdan qopmaq Saqan üçün də cəhənnəm əzabı idi. O yazırdı: “Elə vaxtlar da olur ki, beynimdə hansısa süjet peyda olur, dumanlı ideyalar, müəmmalı siluətlər görünməyə başlayır... bu, həmişə mənim əsəblərimə toxunur. Birdən-birə hansısa real-xarici faktor peyda olur – artıq pul qurtarıb, ya da vergiləri ödəmək lazımdır. O zaman stol arxasına keçməli oluram... Məni tez-tez qınayırlar ki, pulları, elə bil, pəncərədən çölə atıram... Amma ola bilsin, məni

elə bu xasiyyətim xilas edib. Əgər təmin olunmuş və maddi cəhətdən azad biri olmasaydım, bilmirəm, yazardımı... Mən gecələr telefonları söndürür, heç kimin və heç nəyin məni narahat etmədiyi vaxtlarda yazıram. Nəfəs almırmış kimi, öz instinktimə cavab verərək – tabe olaraq yazıram, mütləq nə isə təzə bir söz yazmalı olduğumu düşünmədən yazıram. Düzdür, bəzən elə ilahi məqamlar olur ki, özünü sözlərin şahzadəsi kimi hiss edirsən... O zaman insana elə gəlir ki, həqiqətən də, cənnətdədir”.

Qonkurov Akademiyasının heyətinə daxil olmaqdan imtina etmiş, Fransa Akademiyasına seçilmək istəməyən (halbuki bu şərəfə yalnız bir yazıçı qadın nail olmuşdu) Saqan bu dərəcədə azad və müstəqil olmağı sevən bir qadın idi. “Xəyallarımda özümü çimərlikdə uzanmış kimi təsəvvür edirəm. Heç bir iş görülməyən yerdə... bir sözlə, tənbellər üçün cənnətdə; harada ki zəhmət çəkməyə ehtiyac yoxdur... Ölümdən sonrakı şöhrətə və əbədi panteona gəlincə, bu, mənim heç vecimə də deyil” deyəcək qədər azad...

Fransuaza iki dəfə ərə getmişdi, birinci dəfə 1958-ci ildə – 40 yaşlı naşir Qay Şuellərə, ikinci dəfə isə 1962-ci ildə gənc amerikalı Bob Uesthoffa – təyyarəçiliyi modelliklə əvəzləmiş bir adama. İkinci nikahdan onun Denn Uesthoff adlı bir oğlu qalıb.

Təxəllüsünü Prustun əsərindən götürən bu qadının narkotik və alkoqol düşkünlüyü çox müzakirə olunsa da, o özü bu barədə deyirdi: “Mənim alkoqol düşkünü olmağımla bağlı iyirmi ildir ki yazırlar. Amma bu, həqiqət deyil. Mən Fransada hər kəs kimi şərab içirdim. Sonra düz on il qadağaya əməl edərək içmədim. Bir damcı belə. Jurnalistlərə isə bu mane olurdu və onlar mənim narkoman olmağımla bağlı yalanı uydurdular. Narkotik alverçisini həbs etdilər. Mən ondan kokainin hansısa balaca bir dozasını alan yüz nəfərdən biri idim”.

Beləliklə, müasirliyin və qalmaqallarla dolu bir həyatın simvolu olan bu yazıçı öz sadə süjetli əsərlərində bəzən primitiv görünsə belə, özünü və adını oxucu yaddaşına yazmağı bacardı.

Nərgiz Cabbarlı

BOYUNDURUQ

(roman)

Nikol Visnyak Qryumbaşa həsr olunur

1

Sakitcə ala qararıqlıq yataq otağına qayıtdım. Qadınsayağı bəzədilmiş və divarlarına çit çəkilmiş otaq, hər zaman olduğı kimi, Loransın ətrinin tünd qoxusuna bürünmüşdü; adətən, bu ətirdən yüngülcə başım ağrıyırdı; bu azmış kimi, arvadım uşaqlıqdan bağılı pəncərələr və qapalı pərdələrlə yatmağı alışırdı; qızının vərəmə meyilli olduğunu öyrənən anası onu belə öyrətmişdi.

Amma eybi yoxdur... Onsuz da, vanna otağındakı pəncərələri taybatay açıb Parisin havasını yenicə ciyərlərimə çəkmişdim; kənd havası kimi təmiz və qüvvətli hava Parisdə yalnız səbh çağında ola bilərdi; indi də yuxuda olan gözəl Loransımın başı üstündə əylənərək özümü çox gözəl hiss edirdim. Dəqiq klassik cizgiləri olan sifətini uzun qara züfləri əhatəyə almış və onu Roma gözəllərinə bənzətmişdi; bu bənzərliyi tanış olduğumuz ilk günlərdən hiss etmişdim. Nədənsə, köksünü ötürdü. Əyilib dodaqlarımı onun boynuna toxundurdu. Axı nə üçün Lorans həmişə arıqlamağı çalışır?! Belə cəzbedici, gümrah, zərif cəhrayı dərisinə kölgə salan qara kirpikləri olan biri... Mən onu bir az da cılpaqlaşdırmaq üçün yorğanın kənarını qaldırdım, o isə, sanki, bundan utanırmış kimi yorğanı çiyinlərinə qədər clatdı.

– Yox, yox, yox! Xahiş edirəm! Sənin bu dəcəlliyin!.. Özü də səhərin gözü açılmamış... Bircə bu qalmışdı?! Dinc dur!

Bir çox qadınlar kimi o da səşində ikrah hissi ilə danışırdı: «Sən elə ancaq bunun barəsində düşünürsən!» İstəyim haqda ağzımı açmaq bəs edirdi ki, belə desin; yox, əgər qəmiş olmurdumsa, onda da sönük səslə dodaqaltı mızıldanırdı: «Sən məni daha sevmirsən?!»

Fikrini ciddi ifadə etmək üçün həddindən artıq ehtiraslı olan Lorans, bununla belə, məhəbbət haqğında fahişə kimi yox, əxlaqlı qadın kimi danışırdı – uşağcasına və həddindən artıq sadə. Həm də axı indi kim məhəbbət haqğında danışımağı bacarır ki? Fikrimcə, heç kişilər də bu məsələdə qadınlardan uzağı getməyiblər.

– İşə bir bax... – dedim, – biz artıq hirsələnmişik də...
– Mən hirsələnməmişəm, məyus olmuşam.
– Məyus olmusan? Niyə? Günahım nədir? – qəbahət
tim olduğunu hiss edərək soruşdum.

Deyəsən, bu günlərdə qonaqlıqların birində hansısa bankir arvadı ilə ikibaşlı sözlər danışmışdım; dumanlı da olsa, xatırlayırdım, amma mənə, bizim söhbətimizdə çətin ki, hansısa məna, ya da eyham tutmaq olaydı.

Sən demə, bu bankir cəhşətli bir tip olan qayınatamın yaxın dostu imiş; biz qayınatamla yeddi il əvvəl – o, mənim şərəfsiz bir fırılacaqçı olduğumu, yeganə məsum və qiymətli övladını soymaq üçün onunla evləndiyimi söyləyərkən dalaşmışdıq. Sakitcə şübhələnməkdənsə, səs-küylə ittiham etmək qayınatamın xasiyyətinə daha uyğun idi və onun bu hərəkəti Loransı, həqiqətən də, sarsıtmışdı. İndi də qızını soyduğum azmış kimi, onu gülməli vəziyyətə saldığım ilə bağlı atasına nəşə deyilsəydi, onun kiçik eyhamı belə Lorans üçün dözülməz olardı; nikahda olduğumuz bu yeddi il ərzində valideynlərinin gözündən düşüyü üçün arvadım çox üzülürdü.

Loransla konservatorianın fortepiano sinfini bitirdikdən iki, ya üç il sonra tanış olmuş, tez də evlənmişdik; onun atası mənim virtuoz sənətkar kimi müvəffəqiyyət qazanacağıma şübhə ilə yanaşırdı. Aradan yeddi il keçmişdi, amma onun istedadına şübhə etməyə hələ də səbəbi vardı; əgər təsadüfən məndən bir film üçün musiqi bəstələməyi xahiş etməsəydilər, yenə də olacaqdı; film əməlli-başlı uğur qazandı, musiqini «ura» deyə-deyə qəbul etdilər; o vaxtdan onu Avropanın, indi isə həm də Amerikanın bütün müğənniləri və orkestrləri çalır. Ümid edirdim ki, qonorarium alıb Loransdan borc götürdüklerimin, heç olmasa, bir hissəsini geri qaytaracağam. Amma... budur, bikaşlıq etdiyim və məqsədsiz yaşadığım həyatı tamamilə sakitcə həzm edən Lorans, nə qədər qərribə olsa da, bu uğurdan sonra birdən-birə qorxuya düşdü; o, elə çəşqin görünürdü ki, mən hətta əsəbiləşir və başa düşə bilmirdim: niyə uğuruma mənimlə birlikdə o da sevinmir.

Bu musiqinin şöhrəti o qədər böyük oldu ki, hamı əsərin müəllifini axtarmağa başladı. Lorans cəhşət içərisində məni Baltik dənizində adını belə xatırlamadığım

adalara sürüyüb apardı; onun ağız-burnunu əyərək dedi ki kimi – «bu vulqar jurnalistlərdən» gizlənmək üçün. Onlar məni tapmadıqlarından rejissorla aktyorlara hücum çəkdi-lər və biz Parisə qayıdanda artıq heç kim mənimlə maraqlanmırdı. Bununla belə, Loransın qıcığı, qəzəbi və inamsızlığı yoxa çıxmamışdı, sanki, nədəsə günahım vardı.

Digər tərəfdən isə onun uğuruma olan münasibətin-dən şikayətçi deyildim, başa düşməyə çalışırdım. Lorans tanınmış pianoçuya, virtuozu ələ getmək istəyirdi, mən isə belə biri ola bilmədim (o, heç vaxt bunu başıma qax-masa da). Hər halda ... o, hansısa pop-musiqi bəstəçisinin arvadı da deyildi axı; öz ailəsi ilə münasibətlərini hansısa ara bəstəkarına görə kəsməmiş, atasının istəyinə və onu mirasdan məhrum edəcəyi ilə bağlı hədələrinə etinasızlıq göstərməmişdi; düz yeddi il sərəsər öz dostlarına, snobla-ra¹ və melomanlara məni əri və musiqiçi kimi zorla qəbul etdirməmişdi – halbuki hər kəs tam əsassız olaraq məni qadın hesabına yaşayan biri sayırdı: Loransla biz yaşid idik; o, sözün əsl mənasında, gözəl idi və musiqini çox sevirdi.

Özü də o, toydan qabaq bilirdi ki, sənət puldan vacib-dir; amma onun valideynlərinin fikrincə, bu prinsip absurd idi (mən bütün mümkün və onun sözlərinə görə, o qədər də xoş olmayan vasitələrlə Loransın haqlı olduğunu sübut edəcəyimə ümid edirdim).

O, bu snoblar, fırldaqçılar və riyakarlar mühitində mə-ni qəbul etmələri üçün mübarizə aparmalı olmuşdu; onlar da, öz növbələrində, qayınatama mənə nifrət etmək üçün bütün lazım olan fürsətləri vermişdilər.

Zavallı... o, vəfat edən arvadının bütün var-dövlətini bizə vəsiyyət etməsi ilə barışmalı oldu (Loransın anası bu ailədə ən suyuşirin adam idi. Onda hələ də cazibədarlıq qalmışdı və etiraf etməliyəm ki, əgər vaxtında dünyasını dəyişməsəydi, bu ölümə çox kədərlənərdim).

Beləliklə, əlbəttə ki, Loransa ürək-dirək verməli oldu-ğumu başa düşürdüm.

– Əzizim, mən səni aldatmıram, sən də bunu yaxşı bi-lirsən. Bəli, bəli, – təkid edirdim, – bilirsən! Mən özüm...

¹ Snob – aristokrat cəmiyyətinin zövq və ədəllərini kor-koranə təqlid etməyə çalışan və bütün digər şeylərə xor baxan adam.

özüm bu həyatı seçmişəm! Qəbul etmişəm ki, sən mənə sığınacaq, yemək, geyim, pul, siqaret, maşın, sığorta pulu verirən...

– Sus! – o dedi.

Etdiyi yaxşılıqları sadalamağa başlayanda Lorans dö-zə bilmirdi, daha doğrusu, o, bu sadalamanı mənim et-məyimə dözmürdü, çünki bu hərəkətimdə onu ehtiyatlı olmağa vadar edən mazoxistcəsinə bir şey görürdü; san-ki, bununla ona məni dilənçilikdən qoruyarkən etdiyi ali-cənablığı xatırladırdım; və bu da onu sevmək üçün əlavə səbəb rolunu oynayırdı.

– Bəsdir! – o, mənə tərəf əyilib qışqırdı. – Bəsdir! – və boynumu qucaqladı. – Bəsdir! – yanaqlarını yanaqlarıma yapışdırdı.

– Sakit ol, sakit ol, – onu yırğalaya-yırğalaya təkrar edirdim, – sən ki özün o zavallını gördün, sümükləri çı-xıb... saçı da saman rəngində... burnu dimdik... Yadındadır?

– Bilmirəm. Ola bilsin ki, düz deyirsən...

– Hər halda, onun mənim zövqümdə olduğunu dü-şünmürsən?! – bu cəfəng sözə görə özüm də qəhqəhə çəkdim, – xahiş edirəm, bir özünə bax.

O mızıldanıb başını tərpətdi: «Hə, yaqın ki...» (elə bil, bu cür zidd cəhətlərin bir-birini əvəzləməsinin öz gözəlliyi var idi... Əgər qadına məntiq lazımdırsa, bu yalnız onun özünü xoşbəxt hiss etməsi üçündür).

– Yaxşı da, gələn dəfə ondan uzaq durmağa çalışa-ram, – ayağa qalxdım. – Yaxşı. Gedim Qəpik-quruşsuz¹u qarət edim, – dedim və bu bayağı zarafata, nə qədər mümkündürsə, bərkdən gülməyə çalışaraq, sözümlü ya-rımçıq kəsdim; Lorans şənəndirmək istəyirdim, özüm isə – nə qədər ki onun sifətinin oynaq ifadəsi məyusluqla əvəzlənməyib, mənimkisə günahkarcasına dartılmamışdı – otaqdan əkilməyə çalışdım; Lorans bu barədə mənə heç bir söz deməsə də, evdən çıxmağımı qətiyyənlə doğrduğunu; bunun xasiyyət olduğunu, yoxsa əsəbilikdən doğduğunu söyləmək çətin idi. İstənilən halda, fikrimcə, yeddi il ərdə oldudundan sonra çox gözəl reaksiyadır və bunu mənim ər «aktivimə» yazmağa dəyər.

¹ «Palasu» öz səslənməsinə görə «pas un sous»u xatırladır, bu isə fransız dilindən tərcümədə «Qəpik-quruşsuz» mənasını verir. Buradan da nəşirin təxəllüsü götürülüb.

Qapıdan sürüşüb çıxmağa və pillələrlə aşağı enməyə ancaq imkanım çatdı. Yanına yollandığımı Qəpik-quruşsuz mənim «Leysan» kompozisiyamın çıxdığı «Delta plyus Prodakşnz» nəşriyyatının sahibi idi. Bütün bu amerikanizminə¹ və Nyu-Yorka arasıkəsilməyən səyahətlərinə baxmayaraq, Palassu soyadı onun cənub mənzəli olduğunu ikirəngli çəkmələrindən və qeyri-adi kostyumlarından heç də az büruzə vermirdi. Ferdinand Palassu çox mənfur, simic və vicdansız nəşir kimi tanınırdı; bununla belə, yumurtlayan toyuqlarını yedirtməyə qadir idi – əlbəttə, əgər onlar, az da olsa, gəlir gətirə bilirdilərsə; mən də bu cür eləmişdim; başqaları öz qonoralarını səs-küylə tələb edirdisə və bu yolla nəşə əldə etməyi bacarırdısa, mən niyə susmalıyam?! Ona görə də ən yaxşı dostum Koriolan Latlonun köməkliliyi ilə işə başlamaq qərarına gəldim.

Bizim ümumi keçmişimiz vardı və yaşd idik. Eyni ilə eyni mahalın eyni küçəsində anadan olmuşduq. Eyni liseyde oxumuş, eyni kazarmada xidmət etmiş, eyni qızların dalınca düşmüşdük; Lorans peyda olana qədər ikimiz də eyni cür çətin vəziyyətdə idik. Elə ilk gündəncə onların bir-birindən xoşu gəlmədi; və əgər onlar istənilən uyğun şəraitdə bir-birinə qarşı antipatiyasını nümayiş etdirməyə çalışmasaydı, buna alışardım: Lorans onun özünü gəzəyən adam kimi qələmə verdiyini deyirdi, o isə Loransı «meşşan» adlandırır – özü də rolunu açıq-aşkar və təkrar-təkrar oynayan meşşan; getdikcə bu zarafat tənəyə çevrilməyə başlamışdı.

Hər zaman olduğu kimi, «Lyön de Belfor» kafesinin, yəni qərargahımızın qarşısında görüşəcəkdik. Koriolanın avtoemalatxanası Dagger küçəsinin sonunda yerləşirdi, onun bukmeker kontorunu isə Fru-advo küçəsində idi – bizim mənzilimizdən cəmi iki dəqiqəlik məsafədə.

Loransın anasına məxsus daşınmaz əmlakdan biz Raspay bulvarının yaxınlığında, Monparnasın arxasındakı binanın altıncı mərtəbəsindəki mənzili seçmişdik; buna görə də mən təkcə Koriolandan üç yüz metr aralıda deyil, həm də uşaqlığımı keçən kvartalın yaxınlığında yaşayırdım və ciddi-cəhdlə bunu Loransdan gizləyirdim; əgər o xəbər

¹ Amerikanizm – Amerika millətçiliyi; amerikalılara məxsus sifət və xassələr.

tutsaydı, yəqin ki, ailəsinə məxsus mənzillər içərisindən mənim beş barmığım kimi tanıdığım kvartaldan daha uzaqda yerləşəni seçəcəkdı. Yəni mənim üçün yeni bünövrə qurmaq istəyəcəkdı – yeni həyat, yeni məhəbbət və yeni rahatlıqdan başqa, həm də yeni mühit... Amma o nə qədər çalışsa da, öz musiqiçisini keçmiş həyatından qopara bilmədi və davamlı olaraq başqa yerə köçmək cəhdləri mənim inersiyama¹ dəyərək çilik-çilik oldu.

Əlbəttə, heç vaxt onun qərarlarına qarşı çıxmıyacaq, onun xoşbəxtliyini darmadağın etməyəcəkdim – hər halda, söhbət həm də mənim xoşbəxtliyimdən gedirdi; ona qarşı çıxmamağa çalışırdım da. Bundan başqa, aramızdakı fikir ayrılığı mənim üçün, demək olar, həmişə qadınısayağı bir miqrənlə, uzunmüddətli gücdəndüsmələrlə, əzabverici susqunluqla nəticələnirdi; bütün bunlar Loransı o dərəcədə ruhdan salırdı ki, o da aramızdakı fikir ayrılığının üstünə xüsusi olaraq getməməyə çalışırdı... Uzun sözün qıyası, biz elə orada da qaldıq – yəni Raspay bulvarının yaxınlığındakı evdə.

Beləliklə, Koriolanla görüşə yollandım; cəmi bir neçə addım yol getmək lazım gəlsə də, Loransın üç il əvvəl ad günündə bağışladığı ikinəfərlik dəbdəbəli məşinima mindim; o lap qara heyvana bənzəyirdi: gözəl, əzəmətli, Ravelin musiqisi kimi məlahətli... Buludların arxasından boylanan səhər günəşinin şəfəqləri altında par-par parlayırdı; Paris bomboş idi və mən kefindən motorun mızıltısı altında Raspay və Monparnas bulvarlarını, sonra da Observatuar küçəsini fırlandım. Gah yağış çisələyir, gah da günəş boylanırdı; küçədən keçən adamlar pləş geyinib-soyunmaqdan bezdiklərindən damların altında gizlənmişdilər. Bomboş islaq küçələr əzəmətli hamar suitilər kimi par-par parlayır, məşinimin kapotu altına baş vururdu. Hava titrəyirdi və mənə elə gəlirdi ki, səssizcə, heç bir güc sərf etmədən günəş və yağışdan, hava və buluddan, külək və fəzadan toxunmuş damcıların birinin içindəcə sürüşüb gedirəm; bu, elə gözəl an idi ki, heç bir meteoroloq onu təsvir edə bilməzdi: dəyişkən səmanın gözlənilməz və nadir bəxşişi...

¹ İnersiya – ətalət, süstlük.

Bulvarlarda isə səkinin kənarından ta ağ zolağa qədər bütün hərəkət hissəsi ötən gecə fırtınanın düşünmədən, rəhm etmədən və çılgınlıqla ağaclardan qopardığı yarpaqlarla örtülmüşdü; onların arasında sadədil və ürəyiyumşaq cavan budaqlar da vardı, yaşlı, saralmış yarpaqlar da.

Maşının şüşəsilənlərini qeyri-ixtiyari işə saldım; küləyin təsiri ilə yarpaqların yığışaraq şüşədən necə sürüşüb düşdüyünə, əyri-üyrü yağış şımaqları ilə qarışdığına tamaşa edirdim. Çalışqan mexanizm onları son mənzilləri olacaq su kanalına atmaq üçün iki dəstəyə ayırana kimi mənə elə gəlirdi ki, yarpaqlar soyuq şüşədən yapışır, sifətimə baxır və onlar üçün, heç olmasa, nə isə edim deyə yalvarır; amma nə etməliydim? Öz soyuq şəhərli ağımla bunu çətin ki başa düşəydim.

Mənim belə həssas anlar yaşamağım qəribə deyildi, halbuki təmkinli adam hesab olunuram.

İnsanlar bəzi məsələlərdən qətiyyənlə baş çıxara bilmirlər; məsələn, təsəvvür etməzlər, heç ağıllarına belə gətirmirlər ki, toxuna bildiyimiz, ya da məhv etdiyimiz hər şeyin əsəbi var; onlar da əzab çəkməyi, inildəməyi, qışqırmağı bacarır; mən isə tamaşa etdiyim bu mənzərədəki köməksizliyin və səssizliyin, bu dəhşət dolu sükutun arxasında nə gizləndiyini o dəqiqə anladım; və bu cür fərziyələr bəzən mənim ağılımı başımdan çıxarır.

Musiqiçi kimi bilirdim ki, səslərə qarşı itlər insanlardan daha həssasdır; bizim qulağımız ətrafımızdakı səslərin yüzdəbirini belə tuta bilmir; məsələn, üstünə ayaq basanda otların çıxardığı səsi hətta ən mükəmməl sintezator da çıxara bilməz.

– Nəhayət ki!

Qapı açıldı və Koriolan başını içəri soxdu. Onun təhqir edilməsi ispanlara bənzər görünüşü vardı, halbuki dostumun üzünə təbəssüm yayılmışdı. Bəzən xarici görünüşlə xarakter arasındakı oxşarlıq çaşqınlığa gətirib çıxara bilər, amma Koriolanla bağlı danışmalı olsaq, ondakı bu fərq insanı, sadəcə, heyrləndirirdi. O, öz xarici görünüşüylə ölümcül surətdə təhqir edilmiş ispan zadəganına elə gözəl alleqoriya idi ki, hətta ən yaxşı dostları belə Koriolanı sevsələr də, kədərli görməyə daha çox üstünlük verirdilər.

Və az qadın tapırdı ki, bu alicənab idalqonun¹ şirin dilinə uyaq güzəştə getsin, amma onun yatağında yuxudan qalxarkən sırtıqlığını görüb sarsılmamış olsun; bu üzdən də Koriolan əylənmək istədiyi axşamlar öz rəfiqəsinin rəğbətini itirməmək üçün sifətinə melanxolik ifadə verməyə məcbur olurdu. Ciddi görünüş alarkən o, yaxşı təəssürat oyadır və başqalarını cəlb edirdi; idalqo da bu cür xoşa gələ və insanları özünə cəlb edə bilirdi; gülməli əhvaliruhiyyədə olanda isə çaşdırır və xəyal qırıqlığına uğradırdı – adətən, özünü zadəgan kimi qələmə verməyə çalışan fırıldaqçılar da insanları belə çaşdırır və xəyal qırıqlığına uğradırlar... Bəlkə də, taleyin bu ədalətsizliyi kiməsə əziyyət verə bilirdi, bircə Koriolana yox; çünki qürurlu, cəsur və şöhrətpərəst olduğu nəinki onun sifətinə yazılmışdı, həm də bu, həqiqət idi; bəzən kimsə istəmədən bu məziyyətləri ağılsızlıq, inadkarlıq və lovğalığ kimi qəbul edirdisə də, tez bir zamanda yanıldığını başa düşürdü. İstənilən halda o, mənim dostum idi – ən yaxşı dostum; evləndikdən sonra isə yeganə dostum – çünki Loransla dostluq haqqında fikirlərimiz üst-üstə düşmürdü.

– Hara gedirik? – hər zaman olduğu kimi özündənrazi görkəmlə maşının qabaq oturacağına əyləşdi, mənə baxdı və gərnəşərək soruşdu; bu özündənrazılığa görə ürəyim ona minnətdarlıq hissi ilə dolu idi. Ondan daha etibarlı, daha diqqətli dost təsəvvür etmək çətin olardı; gözucu onun geyiminə fikir verdim; deyəsən, pulla bağlı vəziyyət yenə də yaxşı deyildi; o, Loransdan bir su belə götürməzdi, mənim isə son yeddi ildə başqa pulum yox idi.

– Mütləq Qəpik-quruşsuzdan pul qopartmaq lazımdır, – mümkün qədər inandırıcı səslə dedim, – hər yerdə «Ley-san»¹ çalır, o isə deyir ki, guya, SACEM² pul ödəmir.

– Oğruya bax bir! – Koriolan arxayınlıqla dedi, – həmişə eyni şey olur! Sən on frank qazanırsansa, bu tip yarısını mənimləyir, nə var, nə var, qəbz ona göndərilib və haqq-hesabı o aparıb; təsəvvür edirsən? Hələ bu azmış kimi, sənə pul ödəmək də istəmir. Bu ki lap ağı oldu. Görəsən, o haradandır?

¹ İdalqo – ispan zadəganı.

² Dramaturqların, bəstəkarların və musiqi əsərlərinin nəşirlərinin cəmiyyəti.

– Məncə, Nitsdəndir, ya da Tulondan, dəqiq bilmirəm. Amma başı yaxşı işləyir; nədənsə, istəyir ki, onu köklü-köməclı nyu-yorklu kimi qəbul etsinlər. Özün görə-cəksən.

– Mən onunla məşğul olaram, – Koriolan əlini-əlinə sürtərək dedi.

Sonra var gücü ilə səsini qaldırıb Şubertdən kvartet oxumağa başladı, dediyinə görə, son bir ayda bu musiqidən ayrılı bilmirdi. Məsələ onda idi ki, dostum olan bu avtomexanik və bukmeker həm də dünyanın məşhur ifaçılarının hesablaşdığı, ən görkəmli Avropa jurnallarının əməkdaşlıq etmək istədiyi ən nüfuzlu musiqi ekspertlərindən biri idi; onun musiqi sahəsindəki yaddaşı, mədəniyyəti, hissiyyəti insanı o qədər heyrətləndirirdi ki... Amma bu işlə qazanc xatirinə məşğul olmaq istəmirdi; bilmirəm bunun səbəbi romantik, ya da hansısa nostalji təəssüratlarla bağlı idi, ya yox?!

Koriolan oxumağını kəsib mənə tərəf çevrildi:

– Bəs sənın arvadın? Yavaş-yavaş uğuruna alışıır?

Bilmirəm bizim küsüşməyimizi ona kim xəbərləmişdi. Soyuq və əsəbiləşmiş səslə cavab verdim:

– Həm hə, həm də yox... Sən ki bilirsən, o, mənı dahi pianoçu kimi görmək istəyirdi...

Koriolan güldü:

– Hə, hə, hə... Əşi, onun özü də bu fikrə bir dəqiqə də olsun inanmayıb. Hətta o! Sən düz üç ildir pianoda məşq etmirsən.... Öz məşhur studiyanda nə ilə məşğul olursan axı? Olmaya detektiv oxuyursan? Bu gün çalmaq istəsən, heç Çerninin etüdlərinin də öhdəsindən gələ bilməzsən; bunu başa düşmək üçün onun ağı yetər. İndi səndən virtuoza olar? Qoçaq, bunun üçün işləmək lazımdır, özün də bilirsən ki necə...

– Onda... səncə, o, məndən nə istəyir? Nə istəyir? Və ümumiyyətlə, axı ona nə lazımdır?

– O, səndən nə istəyir? O nə istəyir? Əşi, heç nə, oğlan, heç nə. Amma yox, səhv elədim: hər şey. O istəyir ki, sən onun yanında olasan və heç nə ilə məşğul olmayasan. Hələ bunu başa düşməmişən? O, səni istəyir – vəssalam, nöqtə! Sənin vampirində yeganə romantik xüsusiyyət budur.

Elə bu vaxt telefon zəng çaldı və Koriolan tutularaq səsini kəsdi: mənım maşınımda hər şeydən daha çox bu

əşya onu valeh edirdi. Dəstəyi qaldırdım və təbii ki, heç bir şey eşitmədim: sükut. Yalnız Lorans nömrəni bilirdi və heç bir səbəb olmadan məni narahat etməzdi. Deməli, xətdə yanlışlıq olmuşdu.

Biz naşirimizin kontoruna yaxınlaşırıdıq.

Palassu bürosu Yelisey çöllərinin digər ofisləri üçün, sadəcə, şarj idi. Sınıq-salxaq pilləkənlərlə üçüncü mərtəbədəki çirkli qapıya qədər qalxmaq olurdu; qapıya qara mərmər üstündə gümüşü hərflərlə «Delta Blüz» yazılmış lövhə asılmışdı.

– Bəs nə üçün «Delta Blüz»? – Koriolan qımışdı. – Nə üçün «Tulon tarakanı» yox? – o, qəbul otağında mənim arxamca qalın xovlu palazın üstü ilə addımlaya-addımlaya təklif etdi. Effektiv təsir bağışlayan katibə bizə bildirdi ki, naşir telefonla danışıq; o, doğrudan da, hövsələsiz-hövsələsiz kiminləsə söhbət edirdi. Bizi görən kimi tələsik sifətinə əzablı ifadə versə də, söhbəti yarıda kəsmədi; dəstəyi qoyduqdan sonra isə üzr istəmək heç ağına da gəlmədi. Şəxsən mən işgüzar adamların ayı kimi kobud olmasına adət etmişdim: Loransın bütün dostları müxtəlif vəzifələri tuturlar; onların olduqları yüksəklikdən mənim məcburi avaraçılığımıza ancaq nifrət etmək olardı; yeri gəlmişkən, onlar elə belə də edirdilər; halbuki gizləndə mənim vəziyyətimə paxıllıq etdiklərini yaxşı bilirdim. Amma hansısa mənadə, sayəmdə pul qazanan Palassu tərəfindən belə bir münasibət – özü də deyilənə görə, heç də pis qazanmırdı – bir qədər yersiz göründü.

– Sizin gözəl xanımınız necədir? – o, öz fikrinə görə, kübar tonla soruşdu.

– Yaxşıdır, yaxşıdır. Siz Koriolanla tanışsınız?

– Ah, salam, müsyö. Deməli, ispan dostunuzla birlikdə gəlmisiniz, mənim əziz Vensanim? Nədənə, heç vaxt tək gəzmirsiniz...

O, hələ bir zarafat da edir! Mən lap partladım, özü də nə partladım:

– Koriolan – mənim impressariomdur¹. O, mənim xahişimlə gəlmişdir ki, sizinlə pulu gecikdirməyiniz haqqında danışıq.

¹ Impressario – konsert təşkil edən adam.

– Hə də... – Koriolan qəhqəhə çəkdi, amma baxışlarını tutaraq susdu.

Qəpik-quruşsuz çaşıb qaldı.

– İmpressario? Siz ki başa düşürsünüz, əziz dost, bu peşə... bağışlayın, adınızı da bilmirəm... adətən, bizim mühitdə olan insanların hamısı bir-birini tanıyır... bu məsələdə təcrübə, məsələyə yanaşma bacarığı, hadisələri göyüdə tutmaq qabiliyyəti, bir də, əlbəttə ki, baş işlətmək bacarığı lazımdır...

– Sizin fikrinizcə, mənim beynimin qırıqları əskikdir?

– Koriolan nazik inkvizitor səsi ilə danışmağa başladı və mən artıq öz maddi gələcəyimlə bağlı narahatlıq hissi keçirmədən üzümü yana çevirdim.

Bununla belə, məsələyə başqa yöndən baxsaq, dəhşətə gəlmişdim: mən nə etmişəm? Koriolana yaşamaq imkanı vermək üçün onu öz impressarioma çevirmək? İdeya, əlbəttə ki, dahiyənədir. Amma Lorans bu haqda nə fikirləşəcək? Elə bir adamı maliyyə agentinə seçmişəm ki, düz yeddi ildir Lorans onun məsuliyyətsizliyi haqqında mənə moizə oxuyur. Loransın nəzərində mənim bu hərəkətim məqsədlə təhqir kimi görünəcək, onun fikirlərinə necə nifrətlə yanaşdığımı bir daha sübut edəcək... O, qətiyyənlə inanmayacaq ki, bu addımı təsadüfən atmışam: daıxdığımdan, Qəpik-quruşsuz hirsələndiyimdən və əlbəttə ki, Koriolana qarşı xoş hisslərim üzündən... İnanmayacaq ki, mən, sadəcə, məzələnməmişəm. (Əslində, bütün insanlar belədirlər: onların lənətə gəlmiş məsləhətlərini unutmaq, tamamilə unutmaq bu məsləhətlərə əməl etmədiyinə bəhanə ola bilməz.)

Birdən gözlərim önündə – pəncərənin arxasında, Yelisey çöllərinin titrəyən şabalıd ağaclarının üzərində zavallı Loransın əzab dolu qəzəbli sifətini gördüm. Baxışlarını Qəpik-quruşsuz tərəf çevirdim, o isə öz kreslosunun içərisinə bataraq gözlərini geniş açıb Koriolani diqqətlə dinləyirdi.

– Bu yaxınlarda sizin kimi bir müştərim var idi, Neyidə totalizator¹ oynayırdı və borclarını ödəmək istəmirdi. Yeganə problemi bu idi, yəni... qalan bütün məsələlərdə suyuşirin adam idi... Opera küçəsində yaxşı bir kontor,

¹ Totalizator – cıdırda mərcəlmə.

mötəbər bir bankda hesab nömrəsi, bir sözlə, hər şey necə lazımdırsa... Bununla belə, beş yüz min frank borc eləmişdi – özü də təzə pulla. Əlbəttə ki, narahat olmağa başladım, Opera küçəsindəki kontoruna yollandım... Bu gün də elə buna görə Yelisey çöllərinə baş çəkməli olmuşam. Etiraf edim ki, yalnız on dördüncü dairə xoşuma gəlir. Yaxşı olar ki, Vensandan borc götürdüklerinizi tez bir zamanda ona qaytarasınız... – o əyilərək səsinə bir qədər də alçaldı; mən sakitcə qulaq asırdım.

– Siz nə danışırsınız, nə danışırsınız, əziz Koriolan... – Qəpik-quruşsuz dodaqaltı mızıldandı. – Siz ki SACEM-in pulu ödəməyi uzatdığını yaxşı bilirsiniz... – o, ucadan əlavə etdi.

Koriolan yenidən bir az əyildi, bütün bəhanələrə əlini yelləməklə cavab verdi və asta səslə yenidən ona nəşə qandırmağa başladı.

Qəpik-quruşsuz asta səslə boyun qaçıрмаğa çalışırdı; nəhayət, pıçiltıya keçərək stolunun üstündən bəzi kağızları götürdü.

Koriolan qalib baxışlarla mənə baxdı, mən isə ona gümrah bir təbəssümlə cavab verdim. Nə olursa olsun, dostların qədir-qiyməti belə məqamlarda daha yaxşı hiss olunur.

Uzun sözlün qıçası, mən valeh olmuşdum, Koriolan isə məmnun idi; və nə qədər qəribə də olsa, Qəpik-quruşsuzun özü də, deyəsən, çiyinlərindən ağır yük götürülmüş kimi dərinə nəfəs aldı. Sonra hər üçümüz birlikdə «Delta Blüz» müştəriləri ilə birlikdə nahar etməyə yollandıq; bu müştərilər hansısa rok-qrupun musiqiçiləri, bir də tanınmış bir müğənni xanım idi...

Yol yoldaşlarımla təkidlərinə və gətirdikləri dəlil-sübutlara təslim olaraq vicdan əzabını başımdan çıxardım və Loransa zəng edib nahara gəlməyəcəyimi xəbər vermək qərarına gəldim. Artıq çoxdan idi gülməli görünməkdən qorxmurdum; yoldaşlarımla mənə simiclikdə günahlandırmaq qərarına gəlmişdilər – hər ikisi əmin bir görkəmlə söyləyirdi ki, restoranın haqqını mütləq mən ödəməliyəm. Onsuz da, impressario rolu oynayan Koriolanla olan əhvalat mənim üçün elə bir ailə dramı vəd edirdi ki, havaya uçurduğum əlavə iki saat heç nəyi həll etmə-

yəcəkdİ. DüzdüR, evə zəng etməyi qarderobçu qadından xahiş etdim, çünki yaxşı bilirdim ki, əgər özüm Loransa bu «xəyanətim» haqqında məlumat verməli olsam, o, üzrxahlığıma elə acı-acı və təkəbbürlə cavab verəcəkdİ ki, söyüb biabır etsə, daha yaxşı olardı; mənim isə kefim əla idi, həm də həddindən artıq əla; Koriolanın qayğısız, parlayan, şən gözlərini gördükdən sonra xoşbəxtliyimin üzərinə kiçik bir qanqaraçılığın belə kölgə salmasına imkan verə bilməzdim.

Bəzən mən də eqoistə çevrilməyi bacarırdım...

2

İki saat sonra bir qədər çaşqın, eyni zamanda da, təkəbbürlü Koriolanı öz yeni vəzifəsini icra edə-edə qoyub restorandan çıxdım; o, «Delta Blüz Prodakşn»ın hələ də inadla «Tulon tarakanı» adlandırdığı mühasibi ilə söhbət edirdi. Pullara qarşı hörmətsiz münasibəti sayəsində o, gözəl bir maliyyə agenti ola biləcəkdİ. Bundan başqa, on-suz da, bu təyinat haqda tezliklə Loransa xəbər vermək fikrində deyildim, hər halda, nə qədər ki böyük məbləğli qəbz kisəməzə girməyib, bunu eləmək lazım deyildi...

Saat dördə asta-asta mənzilimizin qapısını açdım. Elə o dəqiqə də gözəl bir musiqi səsi eşidildi: Loransın otağından gəlirdi, sanki, mənə ibrət dərsi olsun deyə Şumanın konsertini dinləyirdi. Əvvəlcə fortepianoda asta-asta dınqıldada bilim deyə mənim üçün düzəldilmiş studiyama getmək qərarına gəldim; amma bunun üçün ümumi otağımızın içindən keçib getməli idim; bizim yataq otağımızın, ya da katibəm Odilin yanından aklamalıydım.

Gələn məktubları ayırd etməyi, telefon zənglərinə cavab verməyi – gözlənilməz uğurumdan sonra mənə kifayət qədər tez-tez zəng vururdular – və bu kimi işləri görməyi Lorans öz saysız-hesabsız pərəstişkarlarından birinə, məktəb rəfiqəsi Odilə etibar etmişdi. Heç bir şey ifadə etməyən sifəti olan safqəlbli bu sağlam qadın yaşlı olmayan qadınlardan idi; bu cür adamlar, adətən, utancaqlıq və ümid kimi qarışıq hisslərlə əvvəlcə qız, sonra gənc qadın, gümrah xanım və ilaxır və ilaxır... ən sonda da yaxşılıq bilməyən adam rolu oynayırlar və heç vaxt heç

kimi, hətta özlərini belə oyunlarının səmimiliyinə inandırmağı bacarmırlar. Odil səhər tezdən gəlir, gecə gedirdi; mənim əvəzimə qalın məktublara cavab verirdi; bu məktublarda, adətən, məndən pul istəyirdilər.

Lorans hesab edirdi ki, bu, «şlyager» ustasının klassik məktublaşmasıdır. Əgər virtuoz kimi tanınsaydım, aldığı məktublar daha zərif, onun cəmiyyətdəki hörməti isə daha çox olardı.

Neyləmək olar, əgər ərinin solo konsertindən sonra Bayreytdə, ya da Zalsburqda¹ Şolti² və Kabalye ilə birlikdə nahar xəyalı qurduğun halda Monte-Karloda «Avrovijn» mahnı festivalına düşürsənsə, təbii ki, qanın qaralacaq. Ya da, nə bilim... ərinin avansəhnədə həyəcanlanmış publikanın qarşısında necə baş əydiyini təsəvvür etdikdən sonra birdən-birə onu səhnə arxasında əldən düşmüş, saxta bir səs sahibinə ürək-dirək verərkən görürsənsə – məhz bu səs sahibininin sayəsində onun valları minlərlə nüsxədə yayılır – bundan sonra gözlərində dünya da qara rəngə boyana bilər.

Kim nə deyir-desin, mənim işgüzar həyatım yeddi il ərzində belə bayağı səhnələr sayəsində sola bilərdi. Amma bir şey maraqlı idi: görəsən, Lorans niyə elə fikirləşir ki, mən romantik və gözəl yalan-palanlara qarşı laqeydəm? Və əgər o Mari d'Aqu³ olmaq istəyirdisə, qoy olsun, bu, mənə Ferens Listin şöhrəti haqqında xəyal qurmağa mane olmurdu.

Bununla belə, Bethoveni Vensan Skottodan⁴ ayıra bilməyə ağılim yetirdi; və əgər səhərdən axşama kimi məni Şumanla kar etsəydilər belə, məzəmmətin, həssaslıq və

¹ Bayreyt (AFR), Zalsburq (Avstriya) – Vaqner və Motsartın adı ilə bağlı olan şəhərlər.

² Corc Şolti – avstriyalı dirijor, 70-ci illərdə Fransa simfonik orkestrinin dirijoru olub; Paris filarmoniyasında.

³ Mari d'Aqu – Ferens Listin həyat yoldaşı, Avropaya təntənəli turnesi zamanı onun şöhrətini bölüşüb, bu turne isə, əslində, məcburi idi – Paris cəmiyyəti onların əlaqəsini qəbul etmirdi və qadın ona görə çox şeylərini qurban vermişdi, o cümlədən də öz yazıçı karyerasını.

⁴ Vensan Skotto – XX əsrin birinci yarısında yaşamış məşhur fransız bəstəkarı.

xeyirxahlığın nə dərəcədə olduğunu yenə də başa düşəcəkdim. Nə vaxtsa – gözəl günlərin birində bütün bunları ona izah edəcəyəm, nə vaxtsa... amma bu gün yox, çünki o, indi, yəqin ki, Qəpik-qurusuz ilə planlaşdırılmamış nahar üzündən bərk əsəbiləşib. Loransın qanını qaraltmağı isə heç sevmirəm.

Bax elə buna görə mətbəxə apararıq dahlizdən sivişdim və Odilin yataq otağından adlayaraq öz studiyaya yollandım. Mənim sığınacağım... Mənim gizlənc yerim... «Sən bunu sığınacaq adlandırırısan? – Koriolan bu studiyanı görəndə heyərlə soruşmuşdu. – Burada gizlənmək üçün iki qarovulçunun yanından sivişib keçməli olursansa, bunun harası sığınacaq oldu?!»

Hər zaman olduğu kimi, o, yenə də azacıq şişirdirdi. Əmin idim ki, Odil mənə yaxşı münasibət bəsləyir və bütün hərəkətlərimə göz yummağa hazırdır; əlbəttə, əgər ağılıma gələn oyunu çıxarmaq istəyirdimsə. Bəlkə, o da məni vecsiz adam hesab edirdi? Evləndiyimiz ilk vaxtlar tez bir zamanda Loransın rəfiqələri arasında (onların əksəriyyəti varlı adamlarla evlənmişdi) qazandığım ad-sanın yanlış olduğunu sübut etməyi və bu xanimçalara Loransın nə üçün mənə ərə gəldiyini başa salmağı öz borcum hesab edirdim. Bütün bunlar, əlbəttə ki, nümayiş etdirilmirdi, halbuki onun əhatəsindən olan kişilərin çox az qismi öz əlaqələrini, heç olmasa, gizlətməyə cəhd göstərirdi; Lorans mənim ona sədaqətli olmağıma şübhə edə bilirdi, amma onun əlində bircə dənə də olsun real sübut yox idi. Ümumiyyətlə, mən sadizm və şöhrətpərəstlik üzündən, eyni zamanda, səmimiyyət adlandırılan şey bəhanəsi ilə bir-birinə öz xəyanətlərindən danışan cütlüklərə nifrət edirəm.

– Vensan? Siziniz? – Odil məni elə təəccüblə qarşıladı ki, sanki, bir düjün kişi barmaqları ucunda onun kabinetindən keçməyə çalışırdı. – Vensan? Siz Loransı görürdünüz?

– Yox, bax, özünüz görürsünüz... gizli keçirəm.

– Amma... amma, – zavallı özünü itirdi, çünki Loransın danışdıqları və rəftarı sayəsində o, bizi ideal cütlük hesab edirdi. – Axı o, sizi gözləyir! Gözləyir... – və gözləri, əlləri, səsi, ümumilikdə bütün bədəni ilə məni Loransın və Şu-

manın – ailə xoşbəxtliyinin və daha dəqiqi, dahiyənə musiqinin yanına göndərməyə çalışdı...

– Ona mane olmaq istəmirəm, – dedim və tələsik addımlarla studiyama yollandım.

Mən evin müqəddəs qayda-qanununu pozmuşdum və buna görə, çox güman ki, cəzalandırılacaqdım; bununla belə, günahkar bir görünüşlə burada dikilib qalmaq istəmirəm. Özünə əmin addımlarla otaqdan çıxmamışdan əvvəl plaşımı çıxarıb çarpayının üstünə tulladım.

– Ah, deməli, siz... – Odil dedi və «belə zarafatcılısınız» sözünü əlavə eləmədisə, o da ona görə ki, buna bir elə əmin deyildi.

Mən ona göz vurdum. O qızardı! Zavallı qız! Ən azı, mərhəmət hissindən onunla sevimək lazım idi; mən isə bu cür xeyriyyəçiliklə məşğul olmaq üçün həddindən artıq xudbin adamdım. Otaqdan çıxma-çıxa Loransın mənə yardım etmək məqsədilə özünün ən yaxşı rəfiqələri arasından ən çirkinini seçdiyini fikirləşərək gülümsədim.

Yataq otağına adladım; bizim yataq otağına; əlbəttə ki, fitlə Şumani çala-çala. Lorans alovlanan buxarının qarşısında, penüarda məni gözləyirdi. Beş il əvvəlki payız axşamını xatırladım; Pleyeldəki konsertdən qayıdarkən özümü təhqir olunmuş və demək olar ki, döyülmüş kimi hiss edirdim; həyatımda ilk dəfə idi özüm haqqında bəxti gətirməyən adam kimi fikirləşirdim. İlk dəfə idi gələcəyi çox şeylər vəd edən gənc bir adam olduğumu deyil, həyatında heç nə alınmayan kişi olduğumu düşündürdüm. Ağılıma gələn fikirdən qorxdum, belim büküldü, gözlərimi yaş pərdələdi. Özümü itirərək Loransdan canımı qurtarmaq haqqında fikirləşdim; amma mənzilə yenidən girmişdim ki, o, məni səslədi; və bugünkü kimi əlaqədarlıq yataq otağına – bugünkü kimi divarlarında buxarıdan düşən alovun oynadığı otağa girdim.

– Yaxın gəl, Vensan! – dedi, yanında əyləşdim; əlaqədarlıqda... alçaldılmış və məğlub edilmiş... indicə sorğusual başlanacaq deyə üzünü yana çevirmiş bir adam...

Onda o, bir sual belə vermədi; əynimdən pencəyimi, qalstukumu çıxardı, məni asta-asta öpə-öpə, «mənim əzizim! Zavallım» – deyə-deyə dəsmalla saçlarımı quruladı... Elə zərif, elə asta, lap ana səsi ilə... bu səsə o qədər ehtiyacım vardı ki... Hə, o, məni sevirdi.

Lorans məni sevirdi! Məhz bu cür xatirələrin xətrinə erköyün qızlara məxsus şiltaqlıqlarını ona bağışlayırdım.

İndi də o, mənim gecikməyimlə bağlı bircə kəlmə belə söyləmədi; əksinə, çox şən görünürdü, gözləri parpar yanırdı. Mənim üçün sürprizi olduğu haqda danışmağa başlayanda ürəyim, az qala, yerindən çıxacaqdı: doğrudanmı, onun uşağı olacaq? Bilirdim ki, uşaq istəmir. Bəlkə, qorunmamışdı? Amma söhbət uşaqdan deyil, sadəcə, valideyndən gedirdi.

– Tap görüm, bir az bundan əvvəl mənə kim zəng eləmişdi?.. Ağılına gəlmir?! Atam...

– Başına nəsə gəlib?

– Urəktutması... aramızdakı incikliyi mənasız bir şey hesab edir və mənimlə görüşməmiş ölməkdən qorxur. Çox gözəl başa düşür ki, onun... yəni bizim küsülülüymüz mənasızdır.

– Uzun sözün qıyası, o, mənimlə barışır!

Qəhqəhə çəkməkdən özümü güclə saxladım. Əcəb gündür ha!!! Günün günortaçağı – impressario, saat beşdə isə qayınata! Həyat qucağını mənə geniş-geniş açmışdı və durmadan başıma çiçək yağışı yağdırırdı.

– Bu barədə nə fikirləşirsən?

Mən diqqətlə Loransa baxdım. Sifətindən oxuya bildiyim qədar, deyəsən, doğrudan da, həyəcanlı idi.

– Yəqin ki, xoşbəxtsən. Təbii... axı o, sənin atandır.

O, marağ dolu baxışlarla mənə baxdı.

– Bəs... dəhşətə gəlsəydim, onda necə?

– Bu da təbii olardı, axı sənin atan dəyişməyib...

Verdiyim cavablar, fikrimcə, yetərinə ağıllı idi, amma bu ağıllı sözlər Loransa çatmadı, ona görə də izah etmək lazım gəldi:

– Atanla barışmısan, buna sevinirsən... əgər onun xasiyyəti məsələsi olmasaydı, hər şey normal ola bilərdi... elə buna görə də...

– Xahiş edirəm, dayan! Sən həmişə zarafat edirsən. Yeri gəlmişkən... yəqin ki, müsyö Ferdinand Palassunun artist və musiqiçiləri ilə yaxşı vaxt keçirdin. Yeni dostların çox xoşuna gəlir?!

Onun səsi nifrətdən tir-tir titrəyirdi, amma mən bu dəfə üsyan elədim. Musiqimin uğuru bizim sakit yaşayışımızı

pozduqdan bəri özümü daha özünəinamlı hiss edirdim; içimdə qəribə bir hiss oyanmışdı; daha özüm haqda əldən düşmüş biri kimi fikirləşmirdim; daha doğrusu, «Leysan»ın uğurunu daddıqdan bəri «özümü təmin etmək üçün qazana bilmərəm» kompleksindən, demək olar, azad olmuşdum. Əlbəttə, bu uğur, ola bilsin ki, təsadüf idi, amma hamı bunun əksini iddia edirdi. Bəzi musiqiçilər mənim simamda gələcəyin bəstəkarını görürdülər. Və mən Loransa layiqli bir cavab verməyə çalışdım:

– Amma... əzizim, onlar mənim həmkarlarımdır və mən, doğrudan da, onlarla birlikdə darıxmırdım.

O, mənə öləri nəzər saldı, sonra hönkürməyə başladı. Heyrət içində onu qucaqladım; əvvəla, nadir hallarda Loransı ağlayan görərdin, ikincisi, heç vaxt onun göz yaşlarının səbəbi olmamışdım və düzünü desəm, bu, bir az xoşuma da gəlirdi. Üzrxahlıq dolu sözlər mızıldaya-mızıldaya Loransı şəfqətlə özümə sıxdım: «Mənim əzizim! Yaxşı, bəsdır, ağlama! Orada sənin yerin elə görünürdü ki!»... və bu cür bir sıra sözlər... Lorans isə sakitləşmək bilmirdi, mən onu bir az da bərk bağrıma basdım... ta ki fiziki ağrı onu sakitləşdirənə kimi... O, müqavimət göstərməyə başladı və nəhayət, nəfəsi kəsilmiş halda ağışumdan azad ola bildi:

– Sən başa düşürsən, – o, əlini sinəsində çarpzalayıb danışmağa başladı, – sənin olduğun cəmiyyət qorxunc cəmiyyətdir! Artıq o gıcbəsərlər kimi davranmağa başlamısan... məsələn... mənə özün zəng eləmədin, qorxdun ki, dostların evdə səni gözləyən biri olduğunu fikirləşərlər. Bunun nəyi azadlıqdır axı, bu ki... kobudluqdur! Yox, yox! Onların hamısı ortasəviyyəli adamlardır... Sən necə belə edə bildin?

Lorans həyəcanlı halda hıçqırırdı; onun haqlı olduğunu etiraf etməyə bilməzdım; bundan başqa, isti göz yaşları onun yanaqlarına damcılayırdı, yüngül istilik, bədəni boyunca qaçısan titrətmə, alnına yapışan saçlar... bütün bunların təsiri ilə ürəyim, az qala, parçalanacaqdı. İçimi mərhəmət, şəfqət və acıma hissi bürümüşdü. Onun əli sürüşüb köynəyimin altına keçəndə və Lorans məni yatağa tərəf dartanda özümü lap itirdim; həm itirdim, həm də çaşdım. Hələ on dəqiqə əvvəl o, üstümə məzəmmət dolu

sözlər yağdırırdı, üç dəqiqə əvvəl göz yaşları içində boğulurdu... hətta ola bilsin, səhərdən mənə nifrət də edirdi... Doğrudanmı, bütün bunlar onu ehtirasa gətirmişdi, özü də belə tezliklə? Bədbəxtlikdən, mənim naturam gülüş doğuracaq qədər sadə idi: ruhumla bədənim həmişə birgə addımlayırdı; yaxınlıq və razılışma səmimi şəkildə məndə ehtiras oyadırdı; mübahisələr məni qaçmağa vadar edən kimi... İstənilən zorakılıq məni çiyəndirə bilərdi; mənə hissə ötürü ehtiras arasındakı ixtilaf haqqında yalnız maraqlı hekayələrdə, ədəbi əsərlərdə oxumuşdum. Uzun sözün qıyası, Loransın dava-dalaşı və çıxardığı oyunlar, az qala, məni kişilikdən düşmüş birinə çevirəcəkdi; yataqda elə primitiv və o dərəcədə ixtiracılıqdan uzaq olmuşdum ki, keyliyimə görə özümə acığımı tutsa da, heç bir şey edə bilmirdim.

Bu gün isə Lorans mənə elə ehtirasla təslim olurdu ki... çoxdandı belə olmurdu; həddindən artıq çoxdan; düzdür, aradabir mənə elə gəlirdi ki, onun qışqırıqları bir az şışirdilib, ya da, nə bilim, hansısa başqa bir Vensana ünvanlanıb; daha lirik, daha ehtiraslı Vensana... təəssüf ki, artıq özümü belə hesab etmirdim və yalnız məğrurluğum üzündən mənə sınınmış rolu axıra qədər layiqincə oynaya-raq özümü ələ verməməyə çalışırdım.

Bir qədər sonra qonaq otağında çay içirdim, Lorans isə ironiya dolu baxışlarla aradabir məni süzürdü. Artıq əynimi geyinmişdim, o isə yenə də krem rəngli penüarında idi; xumar baxışları bir qədər əvvəl nə ilə məşğul olduğumuzu açıq-aydın bürüzə verirdi. O, mənə sataşır, guya, özümü fağır adam kimi aparmağa çalışdığımı deyirdi, mən isə güclə eşidiləcək səslə onun şitlik etdiyini söyləyir, daha doğrusu, mızıldayırdım. Bizim dövrümüzdə getdikcə daha çox adam öz məhəbbət macərası haqqında ətrafdakılara məlumat verməyə başlayıb; özü də sevimə başa çatır-çatmaz... Biz heyvanların belə coşqunluq və enerji ilə məşğul olduqları bu işə sevinc dolu bir şöhrətpərəstlik də əlavə edirik; mənəcə, bu məsələdə yerinə düşməyən, hətta gülünc bir şey var... Bundan başqa, söndürülmüş ehtiras baş tutmalı olan məhəbbətin qarşısında heç nədir!

Dəfələrlə əmin olmuşam ki, bu cür boş-boşuna vurnuxmaların, üzde görünən nəvazişlərin – «baxın, bizi necə

böyük həzz gözləyir» – axırı yaxşı qurtarmır; yəni iş vədlərdən uzağa gedə bilmir. Fikirləşirdim ki, bu düşünülmüş, ağırlı və anormal məhəbbət yalnız bir şeylə izah oluna bilər – acizliklə...

Fikrimcə, mənim nəzəriyyəbazlığımı o qədər də xoş olmayan bir mənzərə tamamlayırdı: çəşmiş və bəxti gətirməyən Odil çiçəklənən və yorğun Loransa çay gətirmişdi.

– Burada başqa adam yoxdur ki, ancaq Odildir! – Lorans dedi, – Sən...

Budur, Odil də əzilib-büzülərək yanımızda əyləşir.

– Yeri gəlmişkən, – dedim, – bu gün «Delta Blüz Prodakşnz»da yaşıl saçlı bir qız soruşurdu ki, onun məktubunu almışammı?! Zavallı hələ ötən ay ona avtoqrafı şəklimi göndərməyimi xahiş edibmiş. Belə bir şey xatırlamırsınız ki, Odil?

Təəccübümə rəğmən, o, qıpqırmızı qızardı, Lorans isə gözlənilməz bir cəldliklə cavab verdi:

– Bilirsən ki, Odil gələn məktubları qruplaşdırır. Yəni ələkdən keçirmək üçün onları oxumalı olur... Son vaxtlar mən də onları gözdən keçirməyə imkan tapmırdım. Əgər kiməsə göndəriləcək cavab yubanıbsa, mənim günahımdır.

Özümü itirdim, sonra fikrə getdim. Əlbəttə, ağılıma da gəlmirdi ki, tanımadığım adamlar mənə məktub göndərirlər; amma sən demə, göndərirmişlər. Deməli, mənim adıma məktublar gəlir, Odillə arvadım onları ələ keçirir, maraqlı xatirinə oxuyur, sonra da mənə çatdırmağı yaddan çıxarırlar. Onların belə günahkar görünmələrinin səbəbi budur, mən isə bu görünüşdən yalnız ləzzət ala bilərdim. Yəni bütün bunların mənə toxunduğunu söyləmək düzgün olmazdı; təbii ki, əgər məhəbbət məktubları gözləmiş olsaydım, çıxır-bağır salardım, sərt sözlər söyləyərdim; buna bənzər bir şey yox idi; bununla belə, etdikləri ədəbsizlik mənə toxunurdu. Hər hansı hərəkətin ədəbsiz olub-olmadığını onun nəticələrinə baxaraq müəyyənləşdiriyimdən Loransla dostlarının mücərrəd və ölü fikirlərini sonsuz qədər çək-çevir etmək fikrim yox idi; belə etsəydim, öz ünvanıma məzəmmətdən başqa bir şey eşitməyəcəkdim. Özümdən çıxmaq, məktublaşmanın məxfiliyi haqqında moizə oxumaq və əlbəttə ki, bu gün köhnəlmiş hesab edilən ədəb qaydaları üçün heyifsilənmək üçün

əlimə gözəl bəhanə düşmüşdü. Amma ruh düşkünlüyünə qapılmaq, xəyal qırılığına uğramış adam görkəmi almaq, bu azmış kimi, bütün baş verənləri tamaşaya çevirmək?! Hə... Mən buna qadirdim deyildim. Nə mən Lorans üçün hakimlik edə bilərdim, nə də o, mənim üçün.

Amma... deyəsən, günahkar idim. Ən azından, məni vecsiz hesab edən qayınatamın fikrinə görə belə idi; amma maraqlıdır ki, mən də özüm haqqında eyni şeyi fikirləşirdim.

Ola bilsin, o fikirləşirdi ki, mənim bu itaətkarlığımda, şöhrətlənmək istəməməyimdə, nə isə olmaq və yaşamaq üçün qazanmaq arzusunun olmamasında artist naturam günahkardır. Əgər musiqi ilə deyil, marketinqlə, ya da kommersiya ilə məşğul olsaydım, şəxsiyyətimlə bağlı yaranmış yalançı təsəvvürü daha uzun müddət qoruyub saxlaya bilərdim: yeyinti malları mağazasında qabiliyyətsizlik konsert zallarında olduğu kimi o dərəcədə də tez gözə çarpmır; digər tərəfdən... adicə bir vicdan mənə illərlə klavışlərə tiqqıldatmağa, ya da heç kimə gərək olmayan solfecio dərslərini deməyə imkan vermədi. Ola bilsin ki, vicdanımın bu cür sınağı çox ağır görünsün, amma içimdə bununla bağlı kədər hissi qalmamışdı; mən yalnız zaman baxımından üstünlük əldə etmişdim və öz içimdə həyat zövqünü qoruyub saxlamağı bacarmışdım. Bəzən bu sual barədə çox fikirləşirəm: görəsən, mənə cəsarət verən nə idi?! Mənəvi gücüm (uğursuzluğu adlaya bilməyim üçün onun mənə mənən kömək etdiyi şübhəsizdir), yoxsa Lorans (o da maddi cəhətdən bunu edirdi)?! Heç şübhəsiz ki, həm bu, həm də o biri.

Odil peçenye dalınca yollandı, Lorans isə mənə gələn məktublarla bağlı söhbət ona ləzzət vermədiyini üçün tələm-tələsik mövzunu dəyişmək qərarına gəldi:

– Bu kostyum sənə gözəl yaraşır, – baxışları ilə mənə təpədən-dırnağa süzərək dedi, – yaxşı ki, biz mavili-bozlu olanını seçdik, bozlu-yaşillını yox, düz demirəm? Bu rəng sənə gözələnə elə yaraşır ki...

Mən iddialı görünməyə çalışaraq başımla təsdiqlədim. O, mənim aldığı şeylər haqqında «biz» deyərək danışanda xoşuma gəlirdi.

«Biz» bu parçanı seçdik, «biz» kostyumun fasonunu fikirləşdik, «biz» uyğun gələn köynəyi axtarıb tapdıq, «biz»

bütün köynəklərə uyğun gələn düymələri tapıb çıxardıq, «biz» artıq istənilən yerə geyinmək üçün uyğun gələ biləcək italyan mokasinləri¹ aldığımız, «biz» pencəyin rəngi ilə çox gözəl uyuşan mavi rəngli qalstukla çox pul xərclədik... Və lənət şeytana, bütün bunlardan sonra «biz» hələ nədənsə narazı idiksə, daha buna sözüüm yox idi... Bütün bu «biz»ləri Lorans deyirdi, mən yalnız narazılıq etmək istəyəndə bunu öz adımdan söyləməyə cəsərat edirdim. Birlikdə yaşadığımız yeddi ildən sonra mən bir neçə kişi hüququnu bərpa etməyə müyəssər olmuşdum: məsələn, siqaretimi, bərbərimi, idman klublarını, ayrı-ayrı bəzək-düzək şeylərini və s. və i.a. özüm seçirdim; geyim məsələsinə gəlincə, buna cəhd eləmək belə mənasız idi. Adama elə gəlirdi ki, Lorans gənc və ehtiraslı ərin simasında özü üçün geyindirməli olduğu böyük oyuncaq əldə edib. Və əlində olan bu imkandan heç vaxt imtina etməyəcək; mən artıq buna əmin ola bilmək üçün yetərincə mübarizə aparmışdım. Belə ki, hər il, xüsusilə də payızda, nadir hallarda isə baharda biz birlikdə «onun» dərzisinin yanına yollanırdıq; o dərzi məni son dəbə uyğun geyindirirdi; mən isə o dərzinin və biçici qadının bir zamanlar istehza dolu, indi isə laqeyd baxışları altında geyinib-kecinirdim (bu narazılığımıza baxmayaraq, Loransın, adətən, təkəbbürlü olan mal gətirənləri arasında bu iki nəfərlə vidalaşmalı olsaydım, sözün əsl mənasında, çox məyus olardım).

– Əynini niyə geyinmisən? – o soruşdu, – Odilə görə?!. Elə bilirsən ki, onun ağına nə isə gəlir?

– Yox, yox... Sadəcə... kədərini dağıtmaq istəyirəm...

Lorans güldü:

– Kədərini dağıtmaq?! Çox iddialı səsələnir!

– Onun sənə qibtə etdiyini düşünmürəm, – axmaq-axmaq danışmağa başladım, – demək istəyirəm ki... daha doğrusu, bizə, bizim görünüşümüzə...

Fürsət əldən verilmişdi və Odil geri qayıdanda artıq yoxa çıxmış məktublar yaddan çıxdı. Mən on dəqiqəyə yaxın fransız dilinin qəddarlığı haqqında düşündüm. Sonra Odil çıxıb getdi və biz tək qaldıq – Lorans və mən... bu, son illərdə, xüsusilə də axşamlar tez-tez olan şey idi. Çün-

¹ Mokasin – maral dərisindən ayaqqabı.

ki mən ancaq Koriolanla dostluq edirdim; Loransın dostları isə o dərəcədə danıxdırıcı idilər ki, artıq o da bunu başa düşür, hətta onlardan yorulmağa başlayırdı; bu isə məni narahat edirdi; bilirdim ki, onun tənhalığa dözüümü yoxdur, xüsusilə də indi...

Yağışın altında Raspay bulvarı gümüş kimi parlayırdı, pəncərədən baxanda bunu açıq-aydın görmək olurdu, digər tərəfdən Odillə bağlı söhbətdə «məyusluq» sözü ortaya atılaraq başımızın üstünü almışdı, Monparnasın neon lövhələrinin üzərində isə qəribə şəkildə təzələnmiş bir enerji və parıltı görünürdü...

Mənim bu haqda fikirləşdiyim vaxt ərzində Lorans, belə demək mümkünsə, məhəbbət teleyuvacığı düzəltmişdi; son vaxtlar onda divan döşəkcələrinin köməyi ilə xalçanın üstündə dördguşəli məkan yaratmaq adəti əmələ gəlmişdi və bunu o, «bizim qalamız» adlandırırdı. Orada məni öz yanında oturaraq sehrli çubuğu olan pəri kimi telexəyallarımızı idarə etməyə çalışır, bir kanaldan o birinə qaçır, nağıldan reportaja adlayaraq, öz bambalaca dünyasında dirijorluq edirdi; amma televiziya mənim üçün hər zaman nə idisə, eləcə də qalmışdı. Yəni bizə hansısa növbəti bir restorandan gətirilmiş yeməyi güclə başa vuraraq oturduğum yerdəcə yuxuya gedirdim (Lorans bu restoranları hər həftə dəyişirdi və hər dəfəsində də kiçik bir faciə oynanırdı).

Amma bu axşam mən də yerimdə dinc otura bilmirdim; televiziyaadakı boşboğazlıq məni adi vaxtlarda olduğundan daha çox qıcıqlandırır, əllərim və ayaqlarım isə elə hey bu məxmər «qala»nı tərk etməyə can atırdı. Lorans, sözün əsl mənasında, mənə sarılmışdı.

Bu qadın oyunlarını yaxşı bilirəm: madamla sekslə məşğul olmağa çağırın və çox şey vəd edən jestlər, sonra yenə də eyni sözlər («məni yaddan çıxarma, əzizim»); bir sözlə, kişinin düşünməyə zamanı qalmır, ən başlıcası isə o artıq sizin münasibətlərinizin hansı mərhələdə olduğunu başa düşməyə çətinlik çəkir. Hər halda, mən Loransı qucaqlayıb öpdüm.

– Ah, yox, – o dilləndi, – sakitləş! De görüm, atam haqqında fikirləşdin? Bir qərara gəldin?

– Necə istəyirsənsə, elə olsun.

Lorans minnətdarlıq hissi ilə yanağımı marçıldatdı.

– Sən hirsələnirsən də?..

– Yox... Fikrimcə, kinli olmaq pis şeydir. Acıqlana bilərəm. Amma kin-küdurət yığmaq?.. Bunun mənası yoxdur.

Bunu deyə-deyə ümid edirdim ki, o, mənim sözlərimdən gələcək hərəkətləri üçün dərs götürəcək, hətta ola bilsin, hansısa nəticələr də çıxardı.

– Haqlısan! – dedi. – Atam bizi sabah yox, birigün evinə dəvət edir. Səninləsə təklildə danışmaq istəyir. Deyəsən, üzr istəyəcək, mən isə... Mənim yanımda utana bilər...

– Təəssüf edirəm, – gülümsədim, əslində isə vəziyyətdən razı idim. Təklildə onunla zarafat etmək, hər cür atmaca və eyhamlar yağdırmaq daha asan olacaqdı, Lorans isə artıq mənim nə vaxt lağlağı etdiyimi, nə zaman ciddi danışdığımı başa düşməyə başlamışdı.

– Həm də sən onun bütün işlərdən yaxşı baş çıxardığını bilirən, – o əlavə etdi, – axı indiki işindən gəlirlərin olacaq... az da olsa... cibxərcliyi kimi... – Lorans sözünü kəsə dedi; onun notariusunun yanında olan şam yeməyindən sonra «cibxərcliyi» bizim üçün qadağan olunmuş söz idi və ədəbsiz hesab edilirdi. Notariusun arvadı bütün gecəni oğlunun törətdiyi bütün axmaqlıqlar haqqında danışmış, sözünü isə bu ifadə ilə başa vurmuşdu: «Bununla belə, hər ay mən onun üçün filan qədər cibxərcliyi verirəm». Bu məbləğ mənim hər ay Loransdan aldığım məbləğlə eyni idi. Mən elə o dəqiqə, guya, öz salfetimi yerdən qaldırmaq üçün stolun altına əyildim – əlbəttə ki, eyni zamanda da özümə gəlmək üçün – başımı qaldıran da isə Lorans üzümün ifadəsindən başa düşdü ki, dəlilər kimi qəhqəhə çəkməkdən özümü güclə saxlayıram. Bir aydan sonra heç bir söz söyləmədən maddi yardımını ikiqat artırdı; özüm də bilmirəm niyə... Bəlkə də, ona görə ki, o oğlanın on altı yaşı vardı, mənim isə otuz iki...

Bu axşam Loransın çıxardığı həngəmələrdən, teleyeşiyin ürəkbulandıran səhnələrindən sonra məxmər yastıqların arasında nəfəsim sıxılaraq uzunmüddətli fasilədən klaustrofobianın yenidən üstümə necə hücum çəkdiyini hiss edirdim. Əvvəllər özümə gəlmək üçün hansısa balaca hücrə, ya da özümün də düşə biləcəyim sosial cəhətdən bəxti gətirməmiş gənclik üçün yaradılan sığına-

caqlar barədə düşünmək kifayət edirdi; amma bu axşam, nədənsə, heç nə alınmırdı. Mən Koriolanın cəsaratindən və Qəpik-quruşsuzun gözlənilməz yaltaqlığından vəcdə gələrək, birdən-birə pulunu özüm ödədiyim və içində əsl qadının məni gözlədiyi mənzil haqqında fikirləşməyə, hər axşam ora necə qayıtdığımı təsəvvür etməyə başladım; bu qadın it qabağına sümük atmış kimi azadlığın kiçik tikələrini aradabir qarşıma tullayan hökmran qadın deyildi; bu, mənim həyatımı bölüşmək istədiyim qadın idi. Digər tərəfdən də Loransdan indi ayrılmaq fikri – hər halda, artıq bunun üçün müəyyən vəsaitim var idi – mənim üçün dəhşətli bir alçaqlıq kimi görünürdü. Ola bilsin ki, həqiqətən də, getmək istəyirəm və gedə də bilərəm; amma bunu etdikdən sonra ikrah hissi ilə necə yaşayacağım haqda düşünməyə bilmirəm; ətrafdakı insanların deyəcəkləri sözlər haqda hələ heç danışmıram da; amma... özümə qarşı duyduğum ikrah, ola bilsin, tez bir zamanda ötür-keçsin...

3

Aydın məsələdir ki, başqalarının gördüyü yuxular çox darıxdırıcı görünür, ona görə də mən bütün gecəni gözəl qar yağmasının, fortepiano səsinin, şabalıd ağaclarının xışiltisinin yuxuma girdiyini söyləməklə kifayətlənirəm; amma onu da deyim ki, həmişə olduğundan daha çox boğulma ilə yuxudan ayıldım. Otaq ətir və məhəbbət qoxuyurdu; bu şərait mənə valehedici təsir bağışlasa da, səhərin gözü açılmamış özümü məst edilmiş adam kimi hiss edirdim. Xoşbəxtlikdən, Lorans artıq evdə yox idi. Pəncərəni açdım, amma qaz və tozla çirkələnmiş sayılan, mənim üçünsə yer üzündə ən təmiz və sağlam olan Paris havası ilə heç cür doyunca nəfəs ala bilmədim.

Mətbəxə yollanıb özümə qəhvə dəmlədim – Lorans günorta saat üçə qədər evdə qulluqçu görmək istəmirdi. Mənsə fürsət düşmüşkən bundan istifadə etməyə çalışdım: evdə qoyulmuş qaydalara xilaf çıxaraq, döşəmənin və palazın üstü ilə ayaqyalın gəzməyə, kef almağa başladım. Artıq çoxdan başa düşmüşdüm ki, bu böyük mənzil avara-avara gəzib-dolaşan adamlar üçün bəzən-

mışdı; arasıkəsilmədən burada işlərlə yüklənmiş qadınlarla toqquşurdum; adi hallarda isə özümü dəhşətli dərəcədə tənha hiss etdiyim studiyamda qapılıb qalırdım; halbuki evdə qarmaqarışığı, xalatlə gəzişməyi, axmaq-axmaq şeylər haqda danışmağı daha üstün tutardım; hər halda, bu, tənğnəfəs olan və daim donquldanan adam kimi məni Pleyel zalında üzləşdiyim uğursuzluğa görə səssiz-səmirsiz ittiham edən fortepianonun qarşısında ilişib qalmaqdan daha yaxşı idi. Bir şey yaxşı idi ki, fortepiano divanla yan-yana qoyulmuşdu və mən əlimdə kitab orada uzana bilirdim (yeddi il ərzində bütün uşaqlığım dövründə oxuduğumdan artıq kitab oxumuşdum, halbuki elə o vaxtlar da həddindən artıq çox mütalə edirdim).

Bu yaxınlarda «Leysan»ın rejissoru Ksavye Bonn və onun prodüseri ilə birlikdə nahar edəcəyimizi şərtləşmişdik. Ksavye, adətən, uğursuzluğa düşər olduğu vaxtlarda getdiyi restoranda mənimlə görüş təyin etmişdi; bu mürdar yeri o, öz evi adlandırır. Şöhrət öz yerində, amma Ksavye ona etibarsız çıxmamışdı; və Lorans şöhrətin hələ ki onun başını gicəlləndirmədiyini qərarına gəlmişdi. Mən isə əksinə düşünürdüm; fikrimcə, o, tamamilə başını itirmişdi, çünki hansısa yırtıcı da, bu cür aşxanada qidalana bilməzdi; yalnız aclıqdan belə etmək olardı, özü də kre-ditlə...

«Note» böyük bir zaldan ibarət idi; onun tavanı altında səhərdən axşama kimi şamlar tüstülənir, fasilə vermədən tütək, ney və trubaların ifasında orta əsrlərə məxsus musiqi guruldayırdı; bu səsdən istənilən beyin dağıla bilərdi. Ksavye Bonn və onun prodüseri P. C. S. balaca bir stolun arxasında əyləşərək məni gözləyirdilər. Ksavyenin geyimi qazandığı uğurun başını qətiyyənlə gicəlləndirmədiyini bir daha təsdiq edirdi; rejissor, əvvəllər olduğu kimi, qaramtıl-boz sviterin üstündən geyindiği südrəngli papaqlı gödəkcədə dolaşırdı.

Amma P. C. S. yeni kostyumda əyləşmişdi və əsl prodüsertək görünürdü. Bonn hər cür şərtliyə nifrət edirdi, ona görə də əlimi uzatmadan, hətta sifətinə belə baxmadan yanında əyləşib yerimi rahatladım. Lorans onunla on altı yaşında ikən tanış olmuşdu; arvadımın sözlərinə görə, Ksavye uzun müddət ona aşiq imiş; bundan başqa, Lorans

danışırdı ki, Ksavye başdan-başa müxtəlif məziyyətlərlə dolu biridir; bir də sərsəm ideyalarla; uzun, nəhəng, incə sifət cizgilərinə baxıb ona otuz yaş da vermək olardı, əlli yaş da, o isə bunu deyənlərə yalnız «bəli-bəli» deyər cavab verirdi; indi isə qəzetlərin yazdığından aydın olurdu ki, bizim bu məşhurun qırx yaşını tamam olmuşdu. P. C. S-nin də qırx yaşını vardı, amma sifət cizgilərinə, bədən quruluşuna, xarakteri və ağılına görə xüsusi olaraq fərqlənirdi. Təəccübümə rəğmənlər P. C. S. məni təbəssümlə qarşıladı.

Həqiqətən də, onlar məni maraqlandırmışdılar. Hələ liseydə oxuduğu illərdən başlayaraq P. C. S. Bonnun güclü təsiri altına düşmüşdü; sonralar onun bütün filmlərini maliyyələşdirdi, halbuki uğursuzluqları ona baha başa gəlirdi. O, son filmi heç başa da çatdırıb bilmədi və yarıyolda onu müqaviləni dördüncü alan professional prodüserlər əvəz etdilər. Elə onlar da Bonndan tələb etdilər ki, digər düzəlişlərlə bərabər Alban Berqin¹ anlaşılmaz təsir bağışlayan musiqisi əsasında qurulmuş fonogram ideyasından imtina etsin. O zaman Ksavye şikayətlənmək üçün Loransın yanına gəlmişdi; Lorans isə ona mənim adımla söyləmişdi. O da bütün suda batanlar kimi qarşısına çıxan ilk saman çöpündən yapışmışdı və görünür, düşünmüşdü ki, yalnız konservatoriya diplomunu olan bir adam bu cür musiqi bəstələyə bilər (mənim musiqili açarda yazılmış partituramın ilk notundanca o, nümayişkarənə şəkildə montaj otağından çıxıb getdi). Bu əhvalatın davamı belə bizim barışmağımıza kömək etmədi: film uğur qazandı, öz ətrafına bir yığın tərifi deyən tənqidçilər topladı; amma başqa düşüncələrlə dolu resenziyalar da peyda oldu; xüsusilə də «Observater», «Kaye dyü Sinema» kimi nüfuzlu nəşrlərdə. Mən Baltik dənizindən geri qayıdanda Bonnun kinosundakı uğursuzluğundan «qayıdan» Koriolan məənə bu iki qeydi göstərdi. Birinci məqalədə deyilirdi ki, Ksavye Bonnun iddialı tamaşaçı kütləsi kimi cavan aktyora və xüsusilə də musiqiyə görə davam gətirir. İkinci müəllif isə belə bir sual verirdi ki, nə üçün bu cür gözəl musiqi belə anlaşılmaz səhnələrlə şəkilləndirilib.

¹ Alban Berq (1885–1935) – Avstriya bəstəkarı, Şenberqin tələbəsi.

Amma deyəsən, bütün bunlar Bonnu bir o qədər də qıcıqlandırmamış, onu mənə qarşı qaldırmamışdı.

– Hə, sən bu uğur haqqında nə fikirləşirsən? – o soruşdu. Səsi yorğun və həqarətlə dolu idi.

– Sən ki bilirsən, – mən şən görkəm alaraq sözü havada tutdum, – Lorans Baltikaya getmək istəmişdi; biz uğurumuzun ən qızgın vaxtında getdik, hər şey sakitləşəndən sonra da qayıtdıq. Nəhayət ki, sənin filmin geniş ekranlarda verilir, – və P. C. S.-yə müraciət edərək əlavə etdim, – sizin üçün bu çox əladır.

– Əgər filmin gəlirinin dördüdəbiri dolandırıcılara verməsəydi, P. C. S., əlbəttə, razı qala bilərdi, – Ksavye dedi, – bundan başqa, verdikləri göstərişlərlə onlar, az qala, filmi büsbütün batıracaqdılar.

Mənim musiqim də bu göstərişlərin bir hissəsi olduğundan küt-küt ona baxdım, sonra yenidən P. C. S.-yə yaltaqlanmağa başladım:

– Hər halda, tənqid Ksaviyeni çox gözəl, çox əla qəbul etdi!

– Yox bir, – Bonn yenə də istehza ilə ağızından vurdu, – bu qələmdanlar mənim filmimə baxanda, heç olmasa, bircə dəfə yuxudan ayılsalar, hesab et ki, son dərəcədə əla işləyiblər. Ümumiyyətlə, bu lap inanılmazdır. Bax gözlə! İndi yadına salaram... Qulaq as... Heç olmasa, bax buna... «Lyubiçlə Şternberq arasında»¹, «nəhayət ki, dərinlik və zərifliyin qarışığı», ya da ... «belə bir sadə süjet əsasında dahi bir film çəkməyi yalnız görkəmli rejissor edə bilərdi»... Və bu, hələ hamısı deyil... yox, yox, qulaq as... «Bonn çox böyük risk etmişdi, amma çox böyük uğur qazana bildi»... Hələ bu da hamısı deyil!

– Dayan! Dayan! – P. C. S. özünü ortaya atdı, – orada həmkarımın bir çox valehedici fikirləri var... ülgüc və buludlara aid nə idisə...

– Aləmi bir-birinə qarışdırma! – Ksavye kəskin şəkildə onun sözünü kəsdi, – «Bonn öz ardınca zibilliyə sürükləyən, ya da buludların üzərinə qaldıran həmkarlarının qoyduğu izlərlə getmir, o, sanki, ülgüc üzərində hərəkət edir».

¹ Lyubiç və Şternberq – 1930-cu illərdə sənətdəki yenilikləri ilə şöhrət qazanan Hollivud rejissorları. Ernst Lyubiç film-operetlarla tanınırdı. Cozef fon Şternberq isə Marlen Ditrixi kəşf etmişdir.

– Bax, bax, ülgüc üzərində... – Məncə, çox gözəldir. Bundan başqa, həm də həqiqətdir... İnanılmazdır, amma həqiqətdir...

– Təsəvvür edə bilirsən? – Bonn sakitləşə bilmirdi. – Mən hələ yazılanların hamısından sitat gətirmirəm.

Bu, onun rişxənd forması idi; bununla belə, gözlərinə də, səsində də gülməli deyil, daha çox xoşbəxt qığılcımlar görünürdü; təsəvvür edə bilmirdim ki, insan özü haqqında bu qədər yazını yalnız ikrah hissi üzündən necə yadda saxlaya bilər?!

– Nəzərə alın ki, – P. C. S. dedi, – musiqi filmin uğurlu alınmasında əhəmiyyətli rol oynayıb, bu, şübhəsizdir!

– Demək istəyirsən ki, bu məsələ heç müzakirə də oluna bilməz?! – Ksavye xüsusi vurğuladı.

– Gəl məsələni şişirtməyə, – dedim, – musiqi... əlbəttə ki... amma bununla belə...

Bədbəxtlikdən, heç bir resenziyadan sitat gətirə bilmədim. Təvazökar adam rolunu oynamalı oldum; hər halda, bu vəziyyətdə, oynadığım rol hər şeydən daha yaxşı idi.

– Çox şadam ki, hər şey məhz belə alındı, – P. C. S. söylədi.

– Mən də, – Ksavye elə bir tonla dedi ki, cümlənin axırını xəyalən mən tamamlamalı oldum: «Kimin ağılına gələ bilər?!» Amma məqsədimə çatmadım, – yeri gəlmişkən, hələ dünən Loransla bu barədə danışmışdım.

– Sən dünən Loransla görüşmüşsən?

– Birlikdə qəhvə içdik. Dedi ki, sən öz naşirinlə heç cür yola gedə bilmirsən, o gicbəsərlə, adı nə idi?.. Qəpik-quruşsuz... Bir az əlləşmək lazım gələcək, qoçaq...

– İki milyonu belə asanlıqla kontora bağışlamırlar! – P. C. S. izahat verdi.

– İki milyon, – mən onun üzünə baxdım, – mənə iki milyon düşürdü? ... Təzə pulla?

– Hə, iki milyon dollar. Mən pulu ancaq dollarla hesablayıram, – P. C. S. öz yeni jiletini dartışdıraraq, lovğa-lovğa fikrini dəqiqləşdirdi.

– Demək istəyirsiniz ki... Mənim hesablamalarıma görə, Qəpik-quruşsuz mənə, təxminən, altı yüz borcludur... hə, altı yüz milyon köhnə frankla... başa düşdüyüm qədlərində...

– İndi o, sizə milyon dollar borcludur, ya da altı yüz milyon frank... köhnə pulla... və siz belə bir gəliri Amerikadan da gözləyə bilərsiniz. Qətiyyənlə zarafat etməyirəm... zarafat etməyirəm! – P.C.S. dedi, – Vlaminkanın yanına gedib sizin hüquqlarınızı araşdırdım, o isə bir impressario kimi çox dəyərlidir.

Mən yalnız rəqəmlərin təsirindən deyil (bir sıfır çox, bir sıfır az, bu vəziyyətdə mənim üçün bir o qədər də əhəmiyyətli deyildi), daha çox bu xoşniyyətliliyin təsirindən gözümlə onun sifətinə zilləyərkən donub-qalmışdım.

– Siz mənim hüquqlarımı Vlaminkanın yanında araşdırmısınız? Çox xoş rəftardır...

P.C.S. qıpqırmızı qızardı. Ksavye bumbuz baxışları ilə onu təpədən-dırnağa süzdü, amma birdən-birə açıq, dostcasına və siyarətedici bir gülüşlə qəhqəhə çəkdi; əlbəttə, o, bu gülüşündən heç vaxt sui-istifadə etmədi.

– Hə, eybi yox Venson, – dedi, – gəl ciddi danışaq. Mən səni nahara ona görə çağırمامışam ki, birlikdə tənqidçilərin tərifli sözləri ilə jonqlyorluq edəək.

Öz ünvanına yazılmış mədhiyyələrlə kimin daha çox jonqlyorluq etdiyini söyləməkdən özümü güclə saxladım. Düzdür... bir şey də vardı ki, əgər məndə heç nə alınmasa, özüm günahkardım: heç olmasa, nəyisə əzbərləyə bilərdim.

– Nə də ona görə çağırمامışam ki, səni maliyyə imkanları ilə bağlı məlumatlandırım, xüsusilə də ona görə ki... Məsələ bundadır... Sən tənqidi oxumusan? Deməli belə, «zəmanəmizin Lyubici, ya da Şternberqi» adlandırdıqları bu adam öz növbəti filmi üçün prodüser tapa bilmir.

– Tapa bilmir?

– Daha doğrusu, «Arılar» filminin çəkilişləri üçün prodüser tapa bilmir, – P. C. S. sözü daha kəsəsində dedi.

Amma Ksavye onun sözünü ağızında qoydu:

– Mən artıq çoxdandır Aristofanın «Arılar» pyesi əsasında film çəkmək istəyirəm. Lorans deyir ki, sən dahi kitab həvəskarısən, amma çətin ki bu komediyanı oxumuş olasan.

– Mənim bostanıma atılan daş...

– Bir çoxlarının bostanına, – Ksavye xüsusi vurğuladı.

– Bu gün Parisdə, gərək ki, heç bir bostan yoxdur, – zavallı P. C. S. nəticə çıxardı, – heç kim sənin bu «Anılar»ını oxumayıb, başa düşürsən?

– Bu, ədalət məhkəməsi və pullar haqqında gözəl bir əhvalatdır, – Ksavye heç kimə qulaq asmadan sözüünə davam etdi, – amma mən ağ-qara film çəkmək istəyirəm; bircə dekorasiyalı, tanınmamış aktyorlarla birlikdə. Bax bunun üçün vəsait yoxdur.

– Bu, səni niyə təəccübləndirir ki? – mən sağlam düşüncənin təsiri ilə dedim, – qətiyyətlə təəccüblü bir şey yoxdur, – və tez də sözüümə davam etdim, – sən ki bu prodüserləri yaxşı tanıyırsan. Bir özün fikirləş: ulduzlarsız, demək olar, dekorasiyasız, özü də ağ-qara! Heç olmasa, dialoqlar olacaq?

Onlar yarınamasız və yarışübhə dolu baxışlarla bir-birinə baxdılar.

– Daha bir gicbəsər, – P. C. S. inildədi, – «Anılar» məgər ağılasığan işdir, özü də lal variantda...

– Demək istəyirsiniz ki, heç bir mız-z-z-z-iltı olmayacaq? – qeyri-adi bir hazırcavablıqla soruşdum – amma özüm də həmin fikirdə idim.

Ksavye birdən-birə ciddiləşərək mənə tərəf boylandı:

– Mənim «Anılar»ı çəkməyəcəyimlə bağlı söhbət belə gedə bilməz! Bu, mənim üçün ölümdürüm məsələsidir! Qoy şöhrətpərəstlik hissindən, ya da özümə olan hörmətdən... amma mən «Anılar»ı çəkəcəyəm, özü də indi... bu uğurumdan sonra!

– Axı niyə, niyə... – P. C. S. səsinə qaldırdı, amma fikrini tamamlamadan susdu, – nə üçün uğurdan sonra sən hay-küylə yığılmaq istəyirsən?

Ksavye onun sözünü kəsdi:

– Mən bütün bunları görürəm, başa düşürsən? Yaxşı! Artıq anladığımı kimi, P. C. S.-nin vəsaiti yoxdur. O, lazımı olan pulun dördəbirini verə bilər, özü də mənimlə yarıbayarı... Amma «Leysan»dan sonra «Anılar»ı bu cür ala-yarımcıq bir şəkildə istehsalə buraxmaq olmaz! Elə bu barədə fikirləşirdim ki, ağılıma sən gəldin: gəl birləşək! Mənim ideyalarım, P. C. S.-nin təcrübəsi və «Anılar»ı sakitcə, bütün bu adamcıqlar olmadan hazırlayaq! Gəliri üçü-

müz arasında bölərlik; əgər müvəffəqiyyətsizliyə uğrasaq, tənqidi, nifrəti və qəzəbi yarı bölərlik. Mən «nifrət» deyirəmsə, bu, elə nifrətdir, çünki süjet o dərəcədə səbir tələb edir və o dərəcədə aktualdır ki...

Böyük məmnunluq hissi ilə onlara baxırdım: həyatımda ilk dəfə idi məndən pul istəyirdilər. Əvvəllər heç vaxt saxlanc pulum olmazdı və bütün bunlar mənə boş bir uydurma kimi görünərdi.

– Əlbəttə, riskli layihədir, dəlicəsinədir, amma zəhmət çəkməyə dəyər, – Ksavye söhbəti yekunlaşdırdı, – dünən Loransla bu barədə danışıdım, elə o da bu fikirdədir.

– Yeri gəlmişkən, mən elə Loransa ondan borc aldığım pulları qaytarmaq istəyirdim. İstəyirdim ki...

– Bunu heç vaxt edə bilməyəcəksən! HEÇ VAXT! – Ksavye üzündəki müti təbəssümü silmədən bu sözü kəlmə-kəlmə təkrar etdi, – sən Loransın qarşısında heç vaxt ödəyə bilmədiyən qədər borclusan və özün də bunu yaxşı başa düşürsən!

– Düşünürəm ki, bu filmə milyon dollar yetər, – P. C. S. patetikanı bir qədər də artırdı, – Loransın nazı ilə oynamaq üçün bir o qədər də pulun qalacaq. Ya da başqa kiminsə, – o, üzündəki oynaq və rəhmdil bir ifadə ilə mənə icazə verdi.

Ksavye bu dəfə də onun ağzından elə vurdu ki, P. C. S., sadəcə, başını aşağı salmalı oldu:

– Məncə, Vensan belə bir şeyə qadیر deyil... – Ksavye ağzından kobud və ədəbsiz bir sözün çıxacağından ehtiyat edərək sözünü yarımçıq kəsdi, – yox, Vensan, gəl ciddi danışaq! Sən ki bilirsən, Lorans bu pulları istəmir! O özü mənə belə dedi.

– Mən bir şeyi başa düşə bilmirəm ki, nə üçün... – mən sözə başladım. Və birdən-birə dəhşətli dərəcədə qəzəbləndim. Ksavye bu dəfə mənim sözümü kəsdi:

– Lorans o qədər nəzakətlidir ki!

– Hə, sizin xanımınız nəzakət mücəssəməsidir! – P. C. S. kədərli baxışlarını qaldırdı, başını yellədi və lap nəzakətlilik üzrə ekspert kimi danışmağa başladı.

Hələ söhbətin başlanğıcından, nədənsə, özümü süst, formasız, turşumuş kütlə kimi hiss edirdim; amma indi birdən-birə çiyinlərimi düzəltdim, əllərimi cibimə qoydum və səsim daha qətiyyətli çıxdı:

– Nəticə çıxaraq. Əvvəla, başa düşdüyüm qədərində mən iki, ya da üç milyon dollar alacağam. İkincisi, Lorans bu puldan istifadə etmək üçün həddindən artıq nəzakətli: o, pul istəmir. Üçüncüsü, o, mənim sizin Aristofanın «Arılar» pyesi əsasında çəkmək istədiyiniz filmi maliyyələşdirməyimə qarşı deyil. Hər şey düz oldu?

İki həvəskar bir az şübhəli baxışlarla baxışdı, sevinc hələ onların sifətini tərk etməmişdi, amma artıq dağılmağa başlamışdı, çünki bir şeyi açıq-aşkar başa düşürdülər... ona görə də eyni vaxtda, amma artıq ölməkdə olan səsle cavab verildilər:

– Hə, hər şey, təxminən, belədir!

– Amma mən bununla razı deyiləm! Mənim nəzakətliyiəm bu pullardan zərər çəkməz. Onları özüm tez bir zamanda xərcləyəcəyəm və bunun üçün sizin «Arılar»ınız lazım olmayacaq. Bilirsiniz, layihənidə ikrah doğuran nədir? Heç biriniz «Leysan»dan olan gəlirini bu işə qoymaq istəmir. Doğrudan da, niyə? Elə mən özüm də heç kimdən əskik deyiləm. Sağılıqla qalın, cənablar!

Və oradan çıxdım, amma P. C. S.-nin eyni zamanda həm sarsıntı dolu, həm də təntənəli pıçıltı ilə Ksavye Bonna söylədiyi sözlər qulağıma gəlib çatdı:

«Nə oldu, gördün? Mən sənə dedim! Axmaq adam yoxdur! Bu, həddindən artıq gözəl bir şey olardı! Hə, hər şeyin belə olacağını əvvəlcədən görmək mümkün idi... mən axı sənə demişdim...» və bu kimi bir çox sözlər...

Küçəyə çıxar-çıxmaz bayaqdan məni boğan qəhqəhəyə, nəhayət ki, azadlıq verdim. Yoldan ötən adamlar mənə baxıb gülümsəyirdilər. Onlar nə deyirlər-desinlər, bilirəm ki, parisililər əyləncəli olan heç bir şeyi əldən buraxmazlar.

Mənim kefim kök idi. Əvvəla, P.C.S. məni xəbərdar etdiyi böyük məbləğdə pulun sayəsində – bu məlumatlar, çox güman ki, dəqiq idi; rəqəmlərdən başqa heç bir şeyə görə P. C. S.-yə etibar etmək olmazdı; o, bu pullarla bağlı məlumatı xüsusi cidd-cəhdlə araşdırmışdı; ən azı, ona görə ki, onları mənim əlimdən alacağına ümid edirdi; yəqin, hər şeyi sifirına qədər, bir suya qədər dəqiq hesablamışdı. İki, ya da üç milyon dollar! Başım hərlənirdi! Bunu qeyd etmək lazım idi. Əgər Lorans, doğrudan da, belə nəzakətli

idisə, mən pullarımın ona layiq olacağı o dəqiqəni sakitcə gözləyəcəkdim; amma... mənim tanıdığım Loransı illərlə gözləmək lazım gəlməyəcəkdə.

Bu barədə fikirləşə-fikirləşə hazır paltarlar satılan mağazaya tələsdim. Yeddi il müddətinə Lorans məni gah romantizm dövrünün adamı, gah da otuzuncu illərin diplomatları kimi geyindirirdi; mən isə vilvet kostyum istəyirdim, bir qədər torba kimi, bir az da pintitəhər olsun; beləsinə o dəqiqə tapdım; ümumiyyətlə, bu paltarda pis görünmürdüm («saçlarınızın və gözlərinizin rənginə düşür, müsyo» – satıcı, deyəsən, heç bir saxtakarlıq etmədən heyran-heyran danışırdı). Mən boğazlığı düyməli Amerika köynəyi, trikotaj kətan qalstuk aldım. Çeklə ödədim. Lorans öz bankında mənə hesab açmışdı. O, cibxərcliyim üçün nəzərdə tutulan müəyyən məbləği ayın əvvəlində banka köçürürdü: hesab edirdi ki, mənə nəğd pul verməkdənsə, bu daha ədəbli hərəkətdir. Beləliklə, restoranlarda, mehmanxanalarda, gecə kafelərində – o yerlərdə ki mənim qürurum (əslində isə Loransın qüruru) zədələnə bilərdi, hesabı özüm ödəyirdim. (Etiraf edirəm ki, gözlənilməyən xərclərin əvəzini o, həmişə səhəri gün mənə geri qaytarırdı). Adətən, ayın axırında hesabımda heç bir şey qalmırdı.

İndi isə lovğalıqdan əməlli-başlı şişib partlayan Koriolan mənə xəbər verdi ki, bu günlərdə Qəpik-quruşuzdan böyük məbləğdə qəbz qopara bilib və biz birlikdə onu banka aparacağıq. Mən artıq bankın, əslində, yaxşı oğlan olan direktorunun – o hər dəfə əlimi silkələyərək elə sıxırdı ki, sanki, hesabımdakı pulların ikiqat artması üçün böyük qəhrəmanlıq etmişəm (əlbəttə, tamamilə məlum vəziyyətlərdə) – sifətindəki ifadənin necə olacağını təsəvvür edirdim. O, yeddi il müddətində mənim, adətən, az məbləğdə pul xərclədiyimə vərdiş etmişdi; bu pulların dördü üçün qonaqlıqların xərci təşkil edirdi və adətən, onlardan sonra bu məbləğ tez bir zamanda bərpa olunurdu; indi isə hesabıma yatırılacaq milyonlardan direktorun ağı başından çıxacaqdı; amma ola da bilsin ki, o, mənimlə bağlı xəyal qırıqlığına uğrayacaqdı: onun bankında əsl qurman zövqü olan müştərilər o qədər də çox deyil.

Mən son dəqiqədə vəcdə gələrək özümə bir plaş da aldım və öz uniformam olan plaşı qoltuğumun altına vu-

raraq (artıq parçanın rəngini xatırlaya bilmirdim: açıq-qəhvəyi, ya da iri xanalı, rəngli parça idi) iti addımlarla Raspay bulvarı istiqamətində irəliləməyə başladım; mənə elə gəlirdi ki, bütün qadınlar arxamca boylanırlar; çənəmi bir az da yuxarı qaldırdım, qalstukumu çıxardım və daha iti addımlarla yeridim. Nə qədər axmaqlıq olsa da, özümü öz sahibim kimi yox, şəhər sakini kimi hiss edirdim. Sen-Cermen bulvarı istiqamətindən başlayaraq, Raspayda – «Lyon de Belfor» istiqamətində irəliləyərək özün də hiss etmədən kilometrə yaxın hamar yoxuşu adladıqdan sonra Monparnasa dırmaşılıb çıxırsan. Buna baxmayaraq, evimizə gəlib çatanda tamam təngnəfəs olmuşdum. Artıq de Renn küçəsində mənə elə gəlirdi ki, çoxsaylı mağazaların vitrinlərində şəklim boynunu bükür, kostyum isə gah məni olduğumdan cavan, gah da yaşlı göstərir; özü də hər iki halda çox axmaq görünürəm. Özümə inamım hara yox olmuşdu, cəsur görünüşüm hara getmişdi, bilmirəm?! Mənzilimizə – xüsusi təşkil olunmuş sükutun içinə düşən kimi başa düşdüm ki, Lorans evdə yoxdur.

Dərindən nəfəs alıb köhnə paltarımı geyinmək qərarına gələrək studiyaya yollandım. Mənim görkəmim onu, Odilin fəryadı isə məni qorxutdu – o, stolun yanında dayanmışdı və gözlərini geniş- geniş açıb mənə zilləmişdi.

– Bu nədir? Nə? Aman Allah, bu ki sizsiniz, Vensan? Mən sizi o dəqiqə tanımadım.

– Yeni kostyumuma görə... Mən onu Sen-Cermen bulvarında almışam, – əllərimi göyə qaldıraraq, hansı təəssüratı oyatdığımı aydınlaşdırmaq üçün dabanlarım üstündə fırlandım. Odil özünü itirmiş halda mənə tamaşa edirdi.

– Heç vaxt sizi qalstuksuz görməmişdim, – dili dolaşa-dolaşa dedi, – əlbəttə, bu, sadəcə, vərdiştir. Mən...

– Amma siz məni xalalda görmüsünüz...

– Eyni şey deyil. Mən sizi heç vaxt qalstuksuz görməmişəm, bunlar isə tamam fərqli-fərqli şeylərdir... yəni, daha doğrusu, kostyum... xalat... İçəri girəndə elə bildim ki, kimsə... yad adamdır...

– Bəlkə, deyəsiniz ki, özümə baxanda sifətimi də tanımadınız?

– Yox... Sadəcə... siz qətiyyənlə özünü oxşamırınsınız... siz... başqa cür görünürsünüz... Tamam başqa... necəsə, bir qədər... bir qədər daha idman üslubunda...

Mən güldüm:

– İdman üslubu? Məndə? Bu nədir, tənə?

Onun həyəcanı məni həm əyləndirir, həm də əsəbiləşdirirdi. Mən onun dilindən mətləbə dəxli olan nə isə eşitmək istəyirdim; bilmək istəyirdim ki, hansısa qadının – ya təcrübəli olsun, ya da bakirə qız, fərqi yoxdur – gözlərində necə görünürəm... Təki bir fikir eşidəydim...

– Hə, de görək, Odil. Bu, mənə ciddi kostyumdan daha yaxşı yaraşır, yoxsa... daha yaraşığı bir şeyə ehtiyacım var? Siz mənim ingilis boyunluğunun altında üçrəngli qalstuk gəzdirməyimi daha üstün tutardınız? Hə?

– Bilmirəm. Mən bilmirəm. Buna qərar vermək o qəddər çətindir ki! – zavallı qız dəhşət içərisində mızıldandı; o qorxurdu ki, mənim sözlərimə «bəli, bəli» desə, öz əziz və yenilməz Loransına xəyanət edə bilər.

– Axı siz mənim bir dəqiqənin içərisində qərar verməyimi necə istəyə bilərsiniz, – o, az qala, inilti ilə soruşdu.

– Yaxşı, düşünmək üçün sizə bir saat... Sonra yeni geyimimlə bağlı fikrinizi soruşacağam; mənə, bunda nə isə iddialı bir şey var... Qərar verin! Yaxşı, heç olmasa, deyın görüm, bu geyimdə seksual görünürəmmi?

– Siz? Seksual? – o, demək olar, qışqırırdı. – Seksual? – qəzəbdən, az qala, zanlıdadı.

Mən güldüm: işə bax ha, böyük işmiş, məni «seksual» adlandırmaq, guya, kafirlikmiş...

– Hə də, seksual! – inadla təkid edirdim. – Daha dəqiq desəm, cismani münasibətlərdə daha cəlbedici...

– Bunun nə olduğunu gözəl bilirəm, amma hesab edirəm ki, bizim aramızda bu cür sözlərin işlədilməsi qətiyyən yolverilməzdir. Vəssalam, Vensan, – o, təmkinlə dedi.

Səsinə azacıq nifrət çaları da qatıb burnunun üstündən eynəyini götürdü, amma belə bükük halda divarla yazı masasının arasındakı stulun söykənəcəyinə dayaqlandığından nifrət dolu görkəm almaq ona müyəssər olmadı. Onun uzağı görməyən gözləri eynək olmadan sifətimdə gəzişir, amma sanki, məni görmürdü; mən də, elə bil, özümdə deyildim; Odilə yaxınlaşdım və onun dodaqlarından öpdüm. Ondan bənövşə qoxusu gəlirdi; səhərdən axşama bənövşədən hazırlanmış şirniyyat sümürən qadınlardan, adətən, belə qoxu gəlir... və bu, çox xoş idi.

– Aman Allah, – onu buraxan kimi Odil dedi və yenidən mənə qısıldı.

Mən onu lap balaca uşaq kimi ayaqları üstə qoydum, bənövşə qoxusundan mütəəssir olmuş halda saçlarını sıgalladım; bu qoxu mənə kimisə xatırladırdı... Amma kimi? Deyəsən axı, nənəmi? Amma nənəmi xatırlamaq üçün çox uğursuz zaman seçmişdim.

– Bəlkə, siz «Klodin»¹ yaxalılı köynək geyinən birinin sizi öpməsinə daha çox üstünlük verərdiniz, – həyasız-həyasız soruşdum.

– Amma... Amma... – o, nə üçünsə pıçıltı ilə danışmağa başladı, – amma bu, qətiyyənlə sizin haqqınızda düşündüyünüz o şey deyil, – baxışları onun özündə olmadığından xəbər verirdi, – «Klodin» yaxalığı qadınlar üçündür.

Mən əyildim və danışa-danışa soyuqqanlı bir hərəkətlə onun burnunu, dodaqlarını, alnını, saçlarını öpməyə başladım. Ondan o qədər də baha olmayan «Santal» sabununun ətri gəlirdi, amma bundan daha çox, bənövşə qoxusu...

– Deməli, deyirsiniz ki, kişilər «Klodin» yaxalığı gəzdirmirlər? Nə olar... beləliklə, mən öz dəyərlə xurafatlarımdan birində də azad oldum... bu bənövşə ətri çox gözəldir... elə bil, yenə də nənəmin yanında yam... Hə, hə, əlbəttə!

– Nənənizin? – o, yavaş-yavaş öpüşlərimə cavab verməyə başladığı bir vaxtda darmadağın edilmiş kimi, dəhşət içərisində soruşdu.

– O da bənövşə dadı verən nabatlar sorurdu, – mən Odili sakitləşdirmək üçün fikrimi bir qədər də dəqiqləşdirdim, – zarafat edirsiniz?! Narahat olmayın, mən nənəmlə buna bənzər pis şeylərlə məşğul olmamışam.

– Amma biz pis iş görürük, pis! – o, uşaqcasına və axmaq bir səslə dili dolaşa-dolaşa dedi, – Vensan, siz... siz nə etdiyinizi başa düşürsünüz? Lorans mənim ən yaxşı rəfiqəmdir.

Mən onu sonuncu dəfə öpdüm və necəsə, yumşalmış, yüngülləşmiş halda aralandım. Budur, öz kobud kostyumumu yeniləmişəm. Odil gözəl olmasa da, onu öpən

¹ Dairəvi yaxalıq, fransız yazıçısı Kolettin əsrin əvvəllərində məşhur olan romanlar seriyasından bir qəhrəmanın adını alıb – «Klodin məktəbdə», «Klodin Parisdə» və s.

zaman adamın içində nə isə yüngül, özünə yer tapa bilməyən bir şey qımıldanmağa başlayır... belə bir şeyi altı gözəlçədə bir yerdə götürsən belə tapa bilməzsən.

– Söz verin ki, bir də belə etməyəcəksiniz, – o, küt baxışlarla dedi.

– Axı mən sizə belə bir sözü necə verə bilərəm? – mən isə öz nəzakətli ədamla soruşdum; əlbəttə, nəzakətli olmağı bacarırdım. – Amma çalışaram... söz verirəm ki, çalışaram... Qulaq asın, Odil, siz ki bilirsiniz, mən Loransı necə sevirəm. O, mənim arvadımdır, həyat yoldaşımdır, siz bizi nələrin bağladığını yaxşı bilirsiniz.

Sonra studiyaya keçdim və son dərəcə davamlı olan dodaq boyasının izini silməyə çalışdım. Güzgüdə üzümə baxaraq hiss etdim ki... yox, bu, simpatiya deyildi; mən bu tünd-xurmayı saçlı və qarabuğdayı adama qarşı mərhəmət hiss edirdim; «sizin çiçəkləriniz, müsyö»... mənim həddindən artıq yaxın, eyni zamanda uzaq olduğum bu əcnəbiyə qarşı... O adama ki, onunla həddindən artıq çox yatsam da, az yaşayırdım... o adam ki, onunla çox əylənirdim, amma heç vaxt söhbət etmirdim. Mən Odilin cavabını çətinliklə eşitdim:

– Vənsan, siz haqlısınız, Lorans son dərəcə gözəldir.

Mən fortepianoya yaxınlaşdım. Birdən-birə ağılıma gözəl bir akkord gəldi və onunla si bimol, fa və re minorda bir neçə musiqi parçası ifa etdim.

– İnanın mənə, Odil, mən öz arvadıma hörmət edirəm. (Akkord.) Onun evinə də hörmət edirəm. (Daha bir akkord.) Mən ona valeh olmuşam, Odil! (Akkord.) Ona pərəstiş edirəm və ona dəhşətli dərəcədə bağlıyam! (Akkord.) Bilirsiniz, Odil, mən həmişə ona bağlı olmuşam! – daha iki akkordu ifa etdim və yaxınlığımda Loransın sevinc dolu gurultulu səsinə eşidəndə, az qala, özümdən gedəcəkdim:

– Evə qayıdar-qayıtmaz özün haqqında belə sözlər eşitmək necə də xoşdur! Bəs nə üçün bu sözləri özümə demirsən, əzizim, Odili bezdirirsən?!

Mən sakitcə sonuncu akkordu çaldım, sanki bununla taleyə minnətdarlıq etmək istəyirdim; sonra işinin üstü açılmış sentimental əcaib adam görünüşü ilə qalxdım. Loransın səsi birdən-birə tanınmaz dərəcədə dəyişmişdi; o,

mənim yumşaq bədənli və gicbəsər görünüşümə baxıb içini çəkdi:

– Bəs... bu nədir belə? Ksavye sənə Al Kapone rolunu oynamağı təklif edib?

Mən öz yeni kostyumumu tamam unutmuşdum. Ona yenidən nəzər salmaq istədim, amma Lorans bu vaxt dramatik bir görkəmlə katibəni çağırırdı:

– Bəs siz, Odil, Vensanın necə geyindiyini görmüsünüz? Bəlkə, mən bunu yuxumda görürəm? Heç olmasa, siz bunu görmüsünüz?

– Hə, mən artıq öz kostyumumu Odilə nümayiş etdirmişəm, – könülsüz şəkildə təsdiq etdim və onun üzünün ləkələrlə necə örtüldüyünü gördüm. Amma Odil elə beləcə də mənə öz fikrini söyləmədi.

– Bu iyrəndiklərlə Odilin zəhləsini tökmək nə üçün? – Lorans soruşdu, – dostum, kostyumun iyrəncdir. İyrənc və vulqar! Sən onu harada geyinmisən? Bu nə axmaqlıqdır belə? Əgər xoşuna gəlicə, özünə saxlaya bilərsən.

Lorans qəzəblənmiş ilan kimi otaqdan çıxdı. Mən çiyinlərimi çəkdim və Odilə tərəf çevrildim – onun rəngi ağappaq ağarmışdı:

– Bəlkə də, başım başqa şeylərə qarışmasaydı, əynimi dəyişməyə vaxt tapacaqdım. Amma inanın mənə, əziz Odil, heç bir şeyə görə təəssüf etmirəm.

Mən bu ifadəni faciə dolu səslə söylədim və Odilin sifətindən güclə seziləcək təbəssümün necə süzüb keçdiyini gördüm; o artıq əlüstü dodağını qırmızı dodaq boyası ilə boyamışdı. İyrənc kinovar!¹ Qıpqırmızı dodaqları və sərgərdan baxışları olan bu avamla öpüşmək haradan ağılıma gəldi belə? Mənim də ağılıma nələr gəlir ki... amma demək olar, heç vaxt onlara görə təəssüf etməmişəm. İndi də Odil... O, mənim yadımda həmişə gözəl bənövşə qoxusu ilə qalacaqdı; bizim ikimiz üçün olan ümumi emosional kapitalımız vardı – həyatında, heç olmasa, bir dəfə gizlicə öpüşən adamlar bununla varlanırlar. Elə o da bunu hiss edirdi, çünki otaqdan çıxanda mənə tərəf boylanaraq pıçıldamağa macal tapdı:

– Bilirsiniz, Vensan, əslində, bu kostyum sizə çox yaraşır...

¹ Sulfiddən alınan qırmızı rəng.

4

«Əgər bu geyim mənim, həqiqətən də, xoşuma gəlsə, o zaman nə üçün üz qırmağın da daşını atmayım? Niyə bu gödəkcənin altından geyinmək üçün sarı bir qolsuz köynək almayım? Və əgər, doğrudan da, dizinin üstündə taxma cibləri olan şalvarlara belə vurulmuşamsa, nə üçün kilsə dilənçilərinin oturduğu yerdə məskunlaşmayım və dilənçi payı yığmaq üçün bütün geyimlərim rəngində olan beretimi qarşıma qoymayım? Ola bilsin, o məhz bu iş üçün yarayır».

Mən əlimi qaldırdım:

– Əgər Ksavye Bonna inansa, mən hələ başqa işlərə də yarayıram.

Lorans fikrə getmişdi və dediklərimi dərhal eşitmədi.

– Nə üçün siz varyetedən¹ olan bu troqloditlər² kimi geyinməyəsiz? – elə bu məqamda onun dili tutuldu, – Ksavye Bonn? Ksavye Bonnun bura nə dəxli var? Bəlkə, o da geyimlərini eyni dərzidə tikdirir?

Mübahisə edəndə Lorans mənə «siz» deyə müraciət etməyə adət etmişdi, təbii ki, mən də «siz»ə keçirdim; əvvəlki vəziyyətə isə yalnız o, qəzəbini şəfqətlə əvəzləyəndə və yenidən mənə «sən» deyəndə qayıdırdıq.

– Yox, sadəcə, o, mənə bir təklif edib, – dedim, – fikrimcə, siz də artıq razılıq vermişsiniz.

Lorans kəskin hərəkətlə başını əydi, qatran saçları amazonkanın kəməndi kimi sifətinin yaxınlığından vıyıldı ilə keçib-getdi; nədənsə, o, özünü balaca qonaq otağında bir o qədər də rahat hiss etmirdi.

– Siz nədən danışırsınız? Hə, əlbəttə... O, məndən mahniyə görə alacağınız qonorarı Aristofanın «Milçəklər»inə sərf etmək istəyib-istəməyəcəyinizi soruşurdu...

– «Arılar»a...

– Hə, mən, həqiqətən də, demişəm ki, – Lorans sözü nə davam etdi, – gözəl ideyadır, amma bu, ancaq sizdən asılıdır; çünki pullar sizindir, ancaq sizin...

¹ Varyete – xarici ölkələrdə: yüngüljanrlı tamaşalar göstərən teatr.

² Troqlodit – mağaralarda yaşayan ibtidai insan, vəhşi, mədəniyyətsiz.

O, məni yarıdağın, yarıgərgin baxışlarla süzdü; bu baxışların arxasında özünə inamsız qadının həyəcanı gızlənmişdi. Sonra sözünə davam etdi:

– Bu günə qədər fikirləşirdim ki, hər şeyimiz ümumi olduğu kimi, pullarımız da ümumdür... Amma... sadəlöhlüyümə görə məni bağışlayın, – o, zərif bir hərəkətlə üzünü çevirdi.

– Siz nə danışırsınız?! – mən həyəcanlandım. – Əlbəttə! Özünüz bilirsiniz ki... sizin olan hər şey həm də mənimdir... Yox, bağışlayın, əksinə... Düz sözümdür, dilimdən çıxdı! Amma mənə məxsus olan hər şey həm də sizə aiddirsə, bu heç də o demək deyil ki, bizim ümumi var-dövlətimiz Ksavyyeə, ya da P. S. C.-yə də aiddir.

– P. S. C? Bu nə deməkdir?

– Bu, Sardaldır. Ksavyenin prodüseri, – və mən rejissorun Aristofanla bağlı çərənədlərini dinləyərkən, onun sifətinin aldığı ifadəni xatırlayaraq güldüm, – zavallı, o «Arılar»ın prodüseri olmalıdır, ağ-qara filmin, ulduzları, natural çəkilişləri... çox güman ki, Mərkəzi Massivdə. Təsəvvür edə bilərsiniz?

Loransın heç dodaqları da qaçmadı.

– Hə, təsəvvür edirəm. Heyif ki, siz «Arılar»ı oxumamısınız, çox gözəl əsərdir.

Bizim aramızda məxfi bir razılaşma var idi: hesab edilirdi ki, musiqi mənim səlahiyyətimdədir, ədəbiyyat isə onun. Bədbəxtlikdən isə mən ondan daha çox müaliəli idim (liseydə, kazarmada və Raspay bulvarı yaxınlığındakı evdə bunun üçün zamanım Loransinkindən daha çox idi). On beş il müddətində beynimi kitablarla doldurmuşdum; pis və yaxşı kitablarla... demək olar, boğaza qədər doymuşdum. Hər halda, bizim naharlarda – evdə, ya da getdiyimiz qonaqlıqlarda çox zaman özümü məlumatsız adam kimi aparırdım, Lorans isə erudit¹ kimi.

İndi hətta mərc gələ bilərdim ki, o, Aristofan haqqında heç bir məlumata malik deyil; mənə onun yaşadığı dövrlə, müasirləri ilə bağlı nələrisə xatırlamağa başlamışdım; hətta onun pyeslərinin bəzi personajları, «Arılar» mövzusu belə dumanlı şəkildə olsa da, yadıma düşürdü. Ona görə də bir az əylənmək qərarına gəldim:

¹ Erudit – hər şey barədə məlumatı olan adam.

– Bilirəm ki, «Arılar»ın əsas mövzusu vicdan əzabı ilə bağlıdır; bundan başqa, onu da bilirəm ki, bu komediyanın dəfələrlə təqlidini çıxarmağa çalışıblar; əksər hallarda da ekzistensialistlər, düzdür?

– Hə, həm də tək-cə ekzistensialistlər yox, – Lorans soyuqqanlılıqla qeyd etdi, – hamı təqlid edirdi, təbii ki, romantiklər də həmçinin.

– Nə demək olar, Ksavyenin ağılına gözəl bir ideya gəlib. Bununla belə, o, sizi xəbərdar etməli idi ki, mən üç frank yox, üç milyon frank qonorar almışam! Sizinlə, elə mənim özümə də o, bundan daha artıq səmimi olmalı idi... Həm də onun görkəmindən elə nifrət yağırı ki... Adama elə gəlirdi bu dəqiqə sənün üzünə tüpürəcək... yəni... az qala, mənə şillə vuracaq birinə öz qonorarımı verməyi qətiyyənlə arzulamazdım... nə isə... bu cür sifət ifadəsi qətiyyənlə insanı heç bir şeyə ruhlandırır... hər halda, hərənin özüne görə bir şıltaqlığı var da...

Lorans mənə qulaq asmırdı: onun tələş dolu görünüşünə baxsaq, yəqin ki, indi ədəbiyyat lüğətini hara qoyması haqqında fikirləşirdi; oradan Aristofanla bağlı yazılmış məqalədən «Arılar»ın ümumi məzmununu haqda nə isə oxumalıydı. Onun səsi getdikcə daha uzaqdan gəlməyə başladı:

– Qulaq asın, Vensan, mən axı sizə dedim ki, necə istəyirsinizsə, elə də edin. Qonorarınıza əl də vurmayaçam. Yaradıcılıq əməyinizin nəticələrini məmnuniyyətlə bölüşərdim – amma pianoçu əməyinin... daha bu uğurun yox... sizin bəxtiniz gətirdi, axına düşdünüz, reklamınızı yaxşı təşkil etdilər... amma bağışlayın mənə! Bundan sonra ya özünüzə bu cür dəhşətli geyimi ala, ya da hansısa ağıllı bir işin qulpundan yapışa bilərsiniz... məsələn, «Milçəklər»i maliyyələşdirin, sonrasına isə baxarıq.

– «Arılar»ı, – mən qeyri-ixtiyari onun səhvinə düzəlt-dim.

– Sənün üçün bu qədər vacibdirsə, yaxşı, qoy «Arılar» olsun, – o, əsəbiləşdi və yenidən «sən»ə keçdi. Mən gül-məyə başladım:

– Bu, Aristofan üçün vacib idi. Özünüz fikirləşin: o bədbəxt hər dəfə «Arılar», «Arılar», «Milçəklər» yox – deyə cingildəməkdən nə dərəcədə bezibmiş...

– Niyə? Nə üçün hər dəfə?

– Axı, əzizim, o vaxtlar Yunanıstanda, ümumiyyətlə, arı yox idi, milçək var idi; təsəvvür edirsən, bircə dənə də arı yox idi! Arılar vicdan əzabını simvolizə edir, Aristofanın qəhrəmanları isə – siz də, yəqin, yaxşı xatırlayırsınız – bunun nə demək olduğunu bilmirlər. Bax, at Avropada kəndlinin əməksevərliyinin simvoludur. İndi hansı kənddə at görə bilərsiniz? Hər halda, mən heç vaxt görməmişəm, – mən soyuq-soyuq şərh verdim, Lorans isə yerindəcə donub-qalmışdı, hətta başını aşağı əymişdi. Bir sözlə, ləzzət alırdı.

Vaxt itirmədən Loransı Bonnun bu uğursuz layihəsini unutmağa vadar etmək lazım idi; əgər indi bunu edə bilməsəydim, müxtəlif ittihamlar və məzəmmətlər eşitməli olacaqdım; tutaq ki, film böyük uğur qazandı, o zaman «çox təəssüf, siz onun çəkilməsində iştirak etmədiniz» deyiləcəkdə, əgər müvəffəqiyyətsizliyə uğrasaydı, «sən özünü azacıq comərd aparsaydın, hər şey başqa cür ola bilərdi» deyiləcəkdə. İstənilən halda Loransın gözləri qarşısında darmadağın ediləcəkdim.

– Yeri gəlmişkən, bu Ksavye qəribə oğlandır; o, mənə yaman əyləndirdi. Siz onu yaxşı tanıyırsınız?

– Yetəricə... – Loransın sifətində dalğınlıq və şəfqət ifadə olundu; adətən, cavabsız məhəbbətlə sevən və bu sevgilərinə görə qəddarlıqla cəzalandırılan kişiləri xatırladıqda qadınların sifətlərində belə bir ifadə yaranır; aradan iyirmi il keçməsinə baxmayaraq, bəzən onlar haqqında elə ürəkdən danışılar ki... halbuki bu aşıqlar, zamanında o mütəəssirlikdən bir qırıntı da qazana bilməyiblər.

– Zavallı Ksavye, – o, danışmağa başladı, – elə sentimentaldir ki... Onda qəribə nə var axı?

– Əşi heç... sadəcə, özünə acığı tutur ki, niyə sizi mənim kimi arvad hesabına yaşayan birinin əlindən ala bilməyib. Əgər özünü daha cəsarətli apararaq və son məqamda geri çəkilməsəydi, hər şeyin tamam başqa cür ola biləcəyini söyləyərək lap zəhləmi tökdü. Elə qəzəbləndim ki!

– Nə? Nə? – Lorans qəzəbindən sözün əsl mənasında coşdu, – necə yəni əgər o geri çəkilməsəydi? Bütün bunlar nə deməkdir? Bu Ksavye düz beş il mənim dalımca it balası kimi sürünüb. Əgər geri çəkilməsəydi? Doğ-

rudan? Deməli, yalnız Ksavyenin sayəsində mən sənə əra getmişəm? – Lorans əsəbiləşdiyindən bir yerdə qərar tuta bilmir və təkrar-təkrar beynimi taqqıldatmağa başlayırdı, – yox bir, Ksavye geri çəkildi, – o, dayanmadan təkrar edirdi, – səhərdən axşama kimi, aylarla dayanmadan inildəyirdi, ayaqlarımın altına düşüb zingildəyirdi! Sən bir işə bax! İşə bir bax! Nədir, bütün bunları sənə onun özü danışib?

Mən sifətimə sirli və sədaqətli bir ifadə verdim; nə qədər təəccüblü olsa da, bu ifadələr birlikdə çox gözəl uyuşur.

– Yox, daha sənə heç nə danışmayacağam. Bəlkə də, yaxşı başa düşməmişəm. Ümumiyyətlə, onun özünün yox, sənin aşiq olmağın haqqında danışmasında dəhşətli heç nə yoxdur.

– Necə yəni yoxdur? – Lorans lap özündən çıxdı.

– Sadəcə, o qısqanır.

– Amma o, sənə qısqanmır, – Lorans birdən-birə bağırmağa başladı, – onun qibtə etdiyi sən deyilsən. O partlayır ki, sən yağ-bal içində üzürsən! Ona lazım olan budur, hər halda, bunu dəqiq bilirəm. Özü xəsisin biridir, beləsi yer üzünə gəlməyib və sənin hər dəfə nələrsə almağın onun ürəyinə xəncər kimi batır. Paxıllığının səbəbi də budur, inan mənə.

Lorans belə olanda çox xoşuma gəlirdi: azad, qəzəblənmiş, demək olar, sadə sifətli, aydın səsli... Belə olanda onu daha çox bəyənidim – abırsız, özündən çıxmış, təbii, sərt; o, özündə bu xüsusiyyətləri görmək istəmirdi, belə görünmək xoşuna gəlmirdi. Mənimsə əksinə... O, özünü nüfuzlu, ideal, sakit, intellektli, oxumuş, sadələvh, xəyalpərvər təsəvvür edirdi və belə görünməyə çalışırdı... Uzun sözün qıtası, özünü və başqalarını inandırmaq istəyirdi ki, olduğu kimi deyil. Mənə elə gəlir ki, insan övladının ən geniş yayılmış və ən dəhşətli bədbəxtliklərindən biri də budur – özündən qaçmaq və özünə əks olan şeyə qarşı gizli, acgöz bir canatma ilə yaşamaq; əgər insanın bütün varlığı şübhə altına alınarsa, bu, sözün əsl mənasında, qorxulu olur...

Mənim haqqımda danışmalı olsaq, bir qədər daha ciddi və daha əməksevər görünmək istərdim; yüngülxasiyyətli və dağınıq adam təsiri bağışlamaqdan yorulmuşdum... bir az daha çox, bir az daha az, vəssalam...

Özümdə açıq-aşkar hansısa bir çatışmazlıq, ya da şübhə doğuracaq bir məziyyət görmürdüm ki, bunun əksi olan nələrsə can atım; ola bilsin, tənbellikdən, bəlkə də, təvazökarlığımdan idi... hər halda, bunun özü də hörmətə layiq xüsusiyyətdir.

Bu qarşıdurma bizi düşkünləşdirdi və deyə bilmədiklərimiz ətrafdan bizə sınıran problemlərdən daha çox bizi pis günə qoydu.

Mən əynimi dəyişməyə yollandım, yeni paltarlarımı soyundum və yaxalığı lent formalı köynəyimi geyindim. Arxamca qapını bağlayaraq, Loransa həşəratların həyatı ilə, xüsusilə də Aristofan dövrünün arıları haqqında dərslər dediyimi xatırlayıb güldüm. Yəqin, elə ilk görüşdəcə o, zavallı Ksavienin dərslərini verəcək. Bu vaxt orada olacağam, ya yox, o qədər də vacib deyil; çünki artıq əvvəlcədən yetərinə əylənə bilmişdim.

5

Saat üçü vurmuşdu, dördüdə qayınatam bizi gözləyəcəkdi; bu barədə fikirləşirdim ki, Koriolan zəng etdi: «Təcili görüşməliyik». Heç kəsə heç nə söyləmədən pillələri qaçaraq aşağı düşdüm və «Lyon de Belfor»a yollandım.

Koriolan artıq məni gözləyirdi. O, demək olar, üstümə atıldı. İspan zadəganlarına xas olmayan iki şey həmin anda sifətinə yazılmışdı: məmnunluq və dəhşət! O, «Delta Blüz» nəşriyyatından mənim adıma yazılmış yüz min franklıq qəbz cibindən çıxardı.

– Təsəvvür edirsən, – qışqırmağa başladı, – təsəvvür edirsən? Bu alçaq hələ bir neçə ay bundan əvvəl sənə bu pulları ödəməli idi! Dünən axşam elə-belə, hər ehtimala qarşı yanına getdim ki, bir az da xırtdayını sıxım; o da mənə bu qəbz verdi! Aman Allah, biz indi nə etməliyik? – o, qorxa-qorxa ətrafına göz gəzdirib soruşdu.

– Hər halda, bunu ağac dibinə basdırmayacağımız dəqiqdir. İndi qəbzlə birlikdə mənim bankıma get, balaca pəncərədən boylanan o tip yaman sevinəcək... Hə, sənənin adına başqa qəbz də yazacağam... Bir az pul götürüb Raspay bulvarındakı evin qapıçısının yanında qoyarsan. İndisə qayınatamın yanına yollanmalıyam, Lorans, yəqin ki, hər yerdə məni axtarır. Sonra sənə zəng vuraram.

– Dayan, dayan! – Koriolan qışqırdı, – qəbzın arxa tərəfinə qol çək.

Mən əlimi yellədim və evə tərəf götürüldüm. Budur, taleyin bəxşişi... O, adətən, nadir hallarda adamın qabağına belə hədiyyələr çıxarır: Lorans pilləkənin üstündə dayanmışdı və gülümsəyirdi.

– Elə belə də bilirdim... mühərriki qızdırmağa getmişdin?! Odil artıq fortepianonun altında da səni axtarırdı...

– Maşın deyil ki, əsl möcüzədir! Onu korlasaydım, həyatım boyu özümü bağışlaya bilməzdim.

– Vallah, sən lap uşaqsan! Amma öz oyuncaqlarına qulluq etməyi bacaran uşaq... bunun özü də pis şey deyil...

– Bu barədə atana da danışarsan. Deyərsən ki, Vensan oyuncaqlarına yaxşı qulluq edir... sənin sözlərin onun yarasına məlhəm olacaq.

Lorans güldü, maşını işə saldım və biz Port-Oteyə yola düşdük. Svetoforda dayandığımız vaxt Lorans məni təpədən-dırnağa süzdü:

– Sənə belə daha çox yaraşır, – o, nəticə çıxardı. Mənim əynimdə onun çox sevdiyi göy rəngli nazik boz cızıqları olan kostyum və göy xətlili boz qalstuk var idi – əlbəttə ki, kostyumla eyni çalarda.

Məncə, sərfəli sövdələşmə imzalayan gənc italyalı sənaye adamına oxşayırdım. Hər nə olursa olsun, yeddi il ərzində başqalarının fikrinə əhəmiyyət verməməyə öyrəşmişdim, halbuki bir zamanlar bu, məni əməlli-başlı özümdən çıxara bilərdi; məsələn, Loransın dərzisinin yanında olan ilk paltarbiçdini çətin həzm edə bilmişdim – arvadım hər şeyin qeydinə qalmışdı, mənim təhqir edilmiş kişi qürurumdan başqa... amma... o, hesabların ödənilməsinin də qeydinə qaldığı üçün dilxorluğum tezliklə yox olub getdi.

Loransın atasının Bulon meşəsində yerləşən evi otuzuncu illər üslubunda tikilmişdi. Evin sahibi böyük düzbucaqlı soyuq otaqları XV Lüdovik dövrünün mebelləri ilə bəzəmişdi (onun özü etiraf edirdi ki, bunu estetikaya xətrinə yox, kapital qoymaq xətrinə edib). Koriolan deyirdi ki, burada olan şeylərin, demək olar, hamısı orijinaldır (onun musiqidən olduğu kimi, mebellərdən də yaxşı baş çıxarırdı çıxırdı). Koriolanı toyuma şahid kimi dəvət etmişdim; o, elə o vaxt bütün evi gəzib-dolaşmışdı; həmin axşam isə

onu qonaq otağında qulluqçunun ağışında, özü də ölümcül sərxoş vəziyyətdə tapmışdılar. Yeni qohumlarının gözündə bundan böyük biabırçılıq ola bilməzdi; əgər onu balaca, amma yaxşı ailədən olan bir qızla, tutsaydılar, daha az biabır ola bilərdi.

Təəssüfümə rəğmən, elə evlilik günümüzdəcə mən də ailədə pəriyaya¹ çevrildim və ancaq qayınanamın şiddətli hönkürmələri sayəsində onun yeganə qızının toyu polis komissarlığında sona yetmədi.

Qapını bizə livreya² geyinmiş yeni eşikağası açdı.

– Bəs Tom hanı?

– Təəssüf edirəm, madam, Tom artıq iki ildir vəfat edib, – eşikağası qüssəli bir görünüşlə baş əydi və Lorans güclə seziləcək tərzdə əlimi sıxdı.

– Zavallı Tom, – o, dodaqları mızıldandı, – mənim əziz, mənim qoca Tomum! – və kədər dolu baxışlarını mənə tərəf çevirdi. Vəziyyətə münasib bir görkəm alaraq gözlərimi qırpdım, amma bu səhnə mizanını sevinc və enerji dolu bir səs yarıda qırdı: qayınatam əlini sürəhi boyunca sürüşdürə-sürüşdürə, mərmər pillələrlə yanımıza enirdi.

O, sonuncudan əvvəlki pillənin üstündə dayandı; boyca məndən alçaq idi və bu, onu dəhşətli dərəcədə qıcıqlandırır; o, bizim ona yaxınlaşmağımızı gözlədi. Əvvəllər olduğu kimi baxışdıq; elə əvvəllər də nadir hallarda görüşürdik; bu, canlı karikatura ilə qarşılaşan adamın baxışı idi: mən, əlbəttə ki, onun nəzərlərində Allahın ən gicbəsər məxluqu idim, o isə mənim nəzərlərimdə sonradan varlanan gədaydı... Əlavə bir söz işlətmədən bir-birimizi qəbul edə-edə, nəzakətlə gülümsədik; Lorans özünəməxsus zərif hərəkətlə bizi bir-birimizə tərəf itələdi və əl tutmağımıza nail oldu; biz bir anlıq əllərimizi bir-birinə keçirdik, iki-üç dəfə gücsüz halda silkələdik və bu prosesi davam etdirməyi arzulamadan onları bir-birindən ayırdıq.

– Hə, bu görüşün şərafinə içmək lazımdır, – qayınatam bizi öz «barına» tərəf itələyə-itələyə həlimliklə vur-

¹ Pariya – Hindistanda hər hansı bir ictimai və dini hüquqdan məhrum edilmiş adam; məs.: kölə, məzlum, səfil.

² Livreya – keçmişdə qapıçıların, xidmətçilərin və faytonçuların geyindiği xüsusi geyim.

nuxmağa başladı; o, öz evində ən gözəl otağı belə adlandırdı – burada, həqiqətən də, XV Lüdvik dövrünə aid təmtəraqlı kreslolar daha rahat dəri kreslolarla əvəz edilmişdi; belələrini, adətən, klublara qoyurdular.

Eşikağası otaqdan çıxan kimi Lorans atasına tərəf çevrildi:

– Ata, mən heç bilmirdim... Sən demə, bizim zavallı Tom... Ona nə oldu elə?

– Bizim sevimli Tom rəhmətə getdi. Böyrəkləri xəstə imiş. Elə günlər olurdu ki, zavallı heç məcməyini belə əlində apara bilmirdi. Amma Simon çox yaxşı, həddindən artıq yaxşıdır! – o, razılıqla əlavə etdi.

Biz bu matəm çıxışından sonra əyləşdik. Qayınatam da mənə mənim ona baxdığım kimi şübhə ilə baxırdı. Amma tezliklə özünü ələ ala bildi:

– Ağlagəlməzdir! Yeddi il keçib. Siz qətiyyənlə dəyişməmişiniz, mənim balalarım! Bu, çox gözəldir!

– Bu, sadəcə, xoşbəxtlikdir, – Lorans baxışlarını aşağı salıb dedi.

– Bir də rahatlıqdandır, – əlavə etdim. Qayınatam qıpqırmızı qızardı, Lorans isə sözlərini ya eşitmədi, ya da başa düşə bilmədi.

– Bilirsən, ata, sən də yaxşı görünürsən. Mən elə qorxurdum ki, bu xəstəliyi keçirəndən sonra sən...

– Canım möhkəmdir, – dedi, – iş bunu tələb edir və ona görə də ora-bura burcutmağın yeri yoxdur. Parislə zərəfat etmək olmaz. Burada davamlı olaraq döyüş gedir. Sizin bütün bunlardan qaçıb qurtula bildiyiniz üçün çox şadam, – o, mənə müraciət edərək sözünə davam etdi.

– Hələ mən necə şadam! – təbii səmimiyyətlə cavab verdim və o, baxışlarını yayındırdı.

Eşikağası bizə şampan şərabı gətirdi; gətirdiklərini təqdim edənə qədər qayınatam əsəbi hərəkətlərlə barmaqlarını stola tiqqıldadırdı.

– Əzizim, – o, qulluqçu otaqdan çıxar-çıxmaz Loransa dedi, – bizi tək burax, xahiş edirəm. Ərinlə kişi kimi söhbət etmək istəyirəm.

Lorans gülümsəyərək ayağa qalxdı:

– Yaxşı, amma özünüzü ağıllı aparın! Mübahisə etməyin! İstəmirəm ki, səsiniz qapı arxasından eşidilsin!

O, bir daha qarının astanasından bizə baxıb gülüm-sədi və uzaqdan-uzağa ikimizə də öpüş göndərdi; sonra isə tələsik addımlarla otağı tərək etdi. Mən kreslodə yerimi rahatladım, qayınatam isə adət-kərdə bir hərəkətlə barın ətrafında ora-bura vurnuxmağa başladı. Təəssüf ki, onun yeni ayaqqabıları cır-cır cırıldıydı, xüsusilə də çevrildikdə.

– Yəqin ki, Lorans məndə ürəktutması olduğunu sizə söyləyib? – Başım la təsdiqlədim. – Adi, amma təhlükəli bir ürəktutması idi.

O, bu barədə lap hərbi mükafat haqqında danışırıms kimi danışdı – səsində həyəcan da var idi, amma kədərli bir qürur hissi daha çox idi.

Hiss edirdim ki, mənim qarşımda həm sağlamlığı ilə bağlı şikayətlənmək, həm də bunu öz soyuqqanlılığıni itirmədən etmək istəyir. Ona kömək etmək lazım gəlirdi.

– Lorans sizin xəstə olduğunuzu söylədi, amma tərər-rüfatları açıqlamadı, – üzümə çaşqınlıq ifadəsi verərək sə-birlə izah etdim.

Həmsöhbətim təəccübləndi:

– Mən, az qala, ölmüşdüm! Tutma! Ürək çatışmazlığı! – özünü birtəhər ələ aldı, – o zaman başa düşdüm ki, çox dərin... bəli, bəli, çox dərin dərdim var, – sinəsini qabardaraq özündənrazi görkəmlə hər sözünü kəlmə-kəlmə vur-gulayib söylədi, – sizinlə belə sərt rəftar etdiyim üçün sə-mimi şəkildə təəssüf edirəm.

– Bu barədə daha heç nə danışmıyaq, heç nə! – dedim, – hər şeyi yaddan çıxaraq! Bu, elə də vacib deyil. Heç vaxt buna görə sizə qarşı incik olmamışam. Sadəcə... indi Lorans çox sevinəcək...

Mən ayağa qalxdım. O, yenidən əsəbilik keçirməyə başladı:

– Hələ sözümlü qurtarmamışam, cavan oğlan!

– Vensan! – mən soyuq şəkildə əlavə etdim, – xahiş edirəm, mənə Vensan deyə müraciət edin!

Elə bu vaxt onun tərs damarı yenə tutdu, qıpqırmızı qızardı, hətta barmaqlarının ucuna da qalxdı:

– Deməli belə? Çox maraqlıdır... Nə üçün?

– Ona görə ki, bu, mənim adımdır və təəssüf... mən artıq cavan oğlan deyiləm!

– Hə, yaxşı da! – o, yenidən pəncəsi üstünə endi, – yaxşı, Vensan, – asta-asta danışmağa başladı, – mənim

əziz Vensanı, – dedi və tərəddüd etməyə başladı, sanki, onda nifrət yaradan bu adla «əziz» kəlməsini bir yerdə eşitməkdən həyəcanlanmışdı, – əziz Vensanı, – inamsızlıq dolu səsle sözünü təkrar etdi, sonra ağzına bir konfet ataraq sözünə davam etdi, – gəlin ciddi danışaq. Yerinizi rahatlayın.

– Sağ olun, yerim rahatdır. Siqaret çəkmək olar?

– Hə, hə, əlbəttə. Əziz Vensanı! – indi o, özünü daha inamlı hiss edirdi: ağzına atdığı konfet bir az acı dad verirdi, amma yemək olardı, – özünüz də yaxşı başa düşürsünüz ki, nə üçün sizi bəyənmirdim; bilirdim ki, istedadlı insansınız və bu istedadınızın işə sərf olunmasını görmək istəyirdim. Qızımın cehizi hesabına yaşamağınız mənə əzab verirdi; və o da artıq israf edilib qurtarıbdır. Loransı, demək olar ki, müflis olub.

– Müflis olub? Neyləmək olar?.. Siz çox gözəl bilirsiniz ki, Loransla onun pullarına görə evlənməmişəm...

Qayınatam gözünün içinə kimi yalan danışdı. Loransı işlər müdiri var idi və hər kvartalin sonunda Raspay bulvarındakı evdə onun səsi gur-gur gurlayırdı; onun hər hesabatı həmişə təntənəli notlarla başa çatırdı. Bundan başqa, iflasa uğramağa bənzər bir şey olsaydı, Loransı nə cür isteriya çıxaracağını dəqiq bilirdim.

Qayınatam inamsızlıq dolu gözlərlə mənə baxırdı.

– Bilirəm, elə ona görə də sizə ərə getməsinə razılıq verdim. Amma nə vaxtsa məhəbbətinizi ona sübut edəcəyinizə şübhə etmirdim.

Özümü axmaq yerinə qoymaq qərarına gəldim; qayınatam mənə tərəf əyildi:

– Hə, qoçaq, həm reseziyanı oxumuşam, həm də filmə baxmışam. Musiqinizə qulaq asmışam! Onu eşitmək çətin məsələdir. Etiraf etməliyəm ki, kino mənim sahəm deyil, elə musiqi də. Amma... Amma... – o, sevinclə danışmağa başladı və artıq baxışları şəfqətlə dolmuşdu, – sizə, oğlum, ancaq bir söz deyəcəyəm: əslində, musiqini sevmirəm, amma o, milyon dollar gəlir gətirirsə, neyləmək olar, o zaman əsl meloman olmağa belə razıyam! – və o, çiyinlərini döyəcəyə-döyəcəyə qəhqəhə çəkdi. Elə mən də qaçqıldadım.

Müəyyən mənada bu, gözəl mənzərə idi və mən qayınatamın hər sözünü yadda saxlamağa çalışırdım ki, ara-

mızdakı söhbəti sözbəsöz Koriolana çatdırı bilim... Hər halda, Loransa çatdırı deyildim... Təəssüf, amma hansısa zarafatı nadir hallarda onun yanında təkrar edə bildirdim; çünki yumor haqqında anlayışlarımız tam fərqli idi. Daha dəqiq desək, mən onun yumorunu qəbul etmirdim, onu isə mənim zarafatlarım özündən çıxarırdı. Belə ki, yaranmış vəziyyət bir tərəfdən həddindən artıq cazibədar idi, digər tərəfdən isə qəribə görünürdü: əgər kasıblığım yeddi il əvvəl aramızda ixtilaf toxumları səpmişdisə, indi də varlılığım hamını pərt vəziyyətə salırdı.

– Hə, – qayınatam gözlənilmədən yenə də çiyinlərimi döyəclədi və mən xoş məzhəkə oyunlarında olduğu kimi, içdiyim şampani çeçədim, – indi sizin bütün həyatınız dəyişəcək! Mən axı qızımı tanıyıram... Onun verdiyi cibxərcliyi ilə kef çəkmək çətin məsələdir... (növbəti kəlmədən məni öskürək tutdu və tutmalı adamlar kimi burnumu çəkməyə başladım), – aramızda qalsın, cibində pulun olmayanda çətin ki hansısa Paris gözəlçəsini tilova sala biləsən! Hə, qoçaq, kaş sizin yaşınızda olaydım... sizə qibtə edirəm, qibtə edirəm, qoçaq! – o, yenə də mənim çiyinlərimə döyəcləməyə hazır idi. Amma özümü vaxtında kənara verə bildim və onun əli barın üstünə endi, amma qayınatacıqaz bundan incimədi.

– Bununla belə... – öskürə-öskürə mızıldadım, – hansı Paris gözəlçələrindən danışırınsız ki? Siz, hər halda, Loransa xəyanət etdiyimi söyləmək istəmirsiniz... – O, hiyləgər-hiyləgər elə bir qəhqəhə çəkdi ki, ürəyim bulandı.

– Sizi inandırırım ki... – dedim, amma necə qəzəblənmişdimsə, səsimi tanıya bilmədim; onun bütün intonasiyası dəyişmişdi. Nə qədər təəccüblü olsa da, balaca qız uşağı kimi ciy-ciy ciyildəyirdim; ona görə də susdum.

– Bircə mənə gəlmə də, qoçaq! Mənə yox! – o, dil boğaza qoymurdu, – Lorans anasına oxşayır: gözəldir, ağıllıdır, yaraşlıdır, hər halda, mənim qızımdır da! Amma onunla birlikdə olmaq çox danıxdırıcıdır. Əziz dostum, əgər zamanında mənim təsəllivericilərım olmasaydı, evdə oturmaqdan qıvcırmışdım. Bəli, mənim təsəllim var idi. Nə vaxtsa, daha sakit bir şəraitdə sizə onlar haqqında danışaram...

Qayınatam ya öz etiraflarından coşmuşdu, ya da mənim milyonlarımın təsirindən cuşa gəlmişdi – bunu dəqiq bilmirəm; amma coşduğu dəqiq idi, çünki yavaş-yavaş qalstukunu boşaltdı, yaxalığını açdı.

– Etiraf edirəm ki, bunu eşidəndə... sizin uğurunuzu deyirəm... o dəqiqə fikirləşdim ki, iki şeydən biri olacaq – ya bu oğlan mənim qızım ilə birlikdə qalacaq, ya da pullarını götürüb hansısa sarışın gözəlçə ilə aradan çıxacaq... Baxmaq görək...

– Ümid edirəm ki, zarafat edirsiniz, – əsəbdən səsim titrəyirdi, – sarışın qızları görəndə ürəyim bulanır.

– Ha-ha-ha!.. Şükür Allaha ki, siz qaldınız! Amma... onsuz da, uzağa qaça bilməyəcəkdiniz, hər halda, Loransın atası bunun qeydinə qala bilərdi... Siz evləndiyiniz vaxt Lorans üçün dəmir-beton kimi möhkəm müqavilə hazırlatmışdım... bilirsiniz, qoçaq, ümumi mülkiyyət təşkil edən əmlakda ər-arvadın eyni hüquqa malik olduğu nikah nə deməkdir?

– Yox, bilmirəm...

Mən onu təəccüb və ikrah dolu bir hisslə təpədən-dırnağa süzdüm. Hələ yeddi il əvvəl məni adam yerinə qoymayan və onların ocağının başında isinmək istədiyimə bir an belə şübhə etməyən bu adamın imkan düşən anda ciblərimi soymaq haqqında düşünməsi ideyasının özü belə mənə fantastik görünürdü... bu süjet lap Balzakcasına idi...

– Bu nə deməkdir belə?

O, gülərək əlini çiynimə qoydu.

– Bu, o deməkdir ki, dostum, yeddi il ərzində Loransla nə yığmısınızsa, aranızda bölünməlidir, vəssalam. Vəssalam! Daha doğrusu, əgər istəmirsinizsə, ona heç nə verməyə bilərsiniz. Bununla belə, hüquqi cəhətdən sizin qazandığınız hər şeyin tən yarısı Loransın payına düşür.

Mən çiyinlərimi çəkdim:

– Amma mənim hər şeyi ona vermək qərarına gəldiyimə görə...

O, əlimdən tutub pıçıldadı:

– Əzizim, bu cür səfeh olmayın da! Yalnız bir şey etmək lazımdır: ikili imza ilə ümumi hesab açmaq! İndi sizə izah edərəm. Lorans, Allah bilir nə üçün, sizin pullarınızı istəmir. O, sizin məşhur pianoçu olmağınızı arzulayırdı.

Ona dedim ki, əvvəla, qızım, insanlarda zövqlər fərqlidir. Şəxsən mənim Lin Reno¹ Baxdan daha çox xoşuma gəlir. Bu artıq mənim işimdir... İkincisi isə bu pulları sənin ərin qazanıb, onlar ona məxsusdur. Bax belə!

Yerimdə donub-qalaraq ona baxırdım; və mənə elə gəlirdi ki, onunla bir məsələdə bir-birimizə çox oxşayırdıq: sağlam düşüncədən xali deyilik və ola bilsin, bu, hər şeydən daha pisdir.

– Üçüncüsü isə, ümumi hesabdan o, heç vaxt müstəqil şəkildə pul çıxara bilməyəcək. Əgər qəbz yazarsa, sizin də onu imzalamağınız lazım gələcək, çünki pullar sizindir! Təbii, siz də bankdan pul götürməli olanda o, imza qoymalıdır, çünki bu, sadə rəsmiyyətdir. Tutaq ki, gözəl günlərin birində o, öz pullarını, deməli, həm də sizin pullarınızı hansısa axmaq bir intellektual filmə xərcləmək istəyəcək, siz isə götürürsünüz və qəbzə imza qoymursunuz... İndi Loransı fikrindən daşıdırmaq mı olar? Başa düşürsünüz? Bu məsələdə mən də heç bir şey edə bilmərəm, halbuki o, mənim qızımdır... Amma sizin tərəfinizdəyəm, ona görə ki, kiminsə maliyyə məsələlərinə bihörmət yanaşmasına dözə bilmirəm. Ətrafda daim pulları çatışmayan nə qədər avaralar var... Eeee-eeeh-ehhh...

Mən artıq ona qulaq asmırdım, amma etiraf edim ki, bu sərəsəmləmədə bir şey məni çox əyləndirmişdi: Loransın pəncərəyə yaxınlaşaraq bank işçisindən pul istədiyini və imzam olmadığı üçün ona «yox» cavabı verildiyini təsəvvür edirdim; belə bir mənzərə mənə lap idilliyə janrında görünürdü.

Nəhayət ki, qayınatam Loransı səslədi, amma bu artıq zəhmət idi; o, qapının arxasında gözləyirdi. Ata ilə qız bir az deyişdilər və biz birlikdə banka yollandıq. Orada mən minlərlə imza qoymalı oldum, amma bu imzaları Loransın qol çəkdiyi kağızlara atırdım (bu, məni müəyyən mənada bir qədər sakitləşdirirdi); mən zarafat edə-edə, Lorans isə mısmırığını sallaya-sallaya qol çəkdi. Bu bankirlər tay-bərabəri olmayan mərasim ustalarıdır, əsl növbəyə düzmək biliciləridirlər və mən onların bu dəblərini müşahidə edərək əməlli-başlıca əylənirdim.

¹ Lin Reno (1928-ci ildə doğulub) – məşhur fransız müğənnisi, ən məşhur Paris kabarelərinin ulduzu, kinoaktrisa

Əylənirdim, əslində isə gülməli heç bir şey yox idi.

Biz banka saat beşdə gəlmişdik, oranı tərک edəndə yetərinсə gec idi, halbuki elə bilirdim bu cür idarələrdə iş rejiminə hörmətlə riayət edirlər. Raspay bulvarına qayıdanda, demək olar ki, saat səkkiz idi. Yol boyu Lorans bir kəlmə belə kəsmədi; ümumiyyətlə, o artıq çoxdan idi susurdu – biz banka gəldiyimiz andan etibarən; və əgər onun təxəyyülündə də mənim xəyalımdakı mənzərələr canlanırdısa, onu başa düşmək olardı.

«Kassa işçisinin rədd etdiyi Lorans» adlı kiçik bir tamaşa beynimdə hələ də davam edirdi: budur, o, banka gəlir, əynində «Şanel»dən kostyum var (axmaqlıqdır, amma bu geyim heç vaxt dəbdən düşmür); əsəbi halda qapını itələyərək içəri daxil olur və birbaşa öz klerkinə¹ üz tutur. Mühitindəki bir çox adamlarda olduğu kimi, Loransın da «öz» klerki, öz saç ustası, öz manikür ustası, öz notariusu, öz dantisti var idi... Çox az adamlar onların sahib olmaq kimi sirli cazibə qüvvəsindən can qurtara bilirdi; məsələn, taksı sürücüləri, ofisiantlar... Mən belə adamlar qarşısında baş əyirdim. (Etiraf edirəm ki, mənim bayrağım altında heç kim dayanmırdı da. Dərzini mənim üçün Lorans seçirdi; «Lyon de Belfor»un sahibi, sözün əsl mənasında, öz kafesində ağılıq edirdi; yeddi il ərzində iki dəfə yollandığım diş həkimi, əsasən, Loransın dişlərini müalicə edirdi və sair və ilaxır... ta ki qapıçıya kimi... mən onu, sadəcə, «qapıçı qadın» adlandırırdım, halbuki «bizim qapıçı» deyə bilərdim, əgər Loransın «mənim» sözü burada da özünü qəti şəkildə ortaya atmasaydı.)

Əgər o, öz qullarını hansısa rəfiqələrindən biri ilə bölüşmək məcburiyyətində qalırdısa, o zaman «mənim saç ustam» və ya «mənim ayaqqabı ustam», sadəcə, «müsyö Yulo»ya, ya da «müsyö Perren»ə çevrilirdi. Düzünü desəm, bu cür krallara məxsus hərəkətləri, demək olar, başa düşmək asandır: vərdiş xüsusi mülkiyyətin ən pis və daha çox istifadəsiz qalmış formalarından biridir; istənilən halda Loransda bu, belə idi.

Və budur, mən təsəvvür edirəm: Lorans «Şanel»dən olan kostyumunda banka daxil olur; adı vaxtlarda olduğu kimi, əmin addımlarla öz klerkinə tərəf addımlayır və de-

¹ Klerк – Qərbi Avropanın bəzi ölkələrində kontor xidmətçisi

yir: «Müsyö Barra, necəsiniz? Zəhmət olmasa... mənə nağd pul lazımdır, tələsirəm». Elə yerlər və elə peşələr var ki, onların ətrafında davamlı olaraq seytnot¹ atmosferi yaranır (məsələn, banklarda, gözəllik salonlarında, qarajlarda, hələ super-marketləri demirəm... orada hər şey, demək olar, qaçaraq edilir). «Əlbəttə, madam, – klerk Barra cavab verir; mən onu bir dəfə görmüşəm: rəngi solğun, yetərinə gövdəli, eynəkli bir kişidir, tərtəmiz qırılmış üzü var və sifəti hər zaman bic-bic ikimənalı ifadə alır... – Əlbəttə, madmazel Şat... bağışlayın, madam Ferzak... – o, Loransın baxışlarındakı təzyiqlə tabe olub sözüünə düzəliş verir; halbuki o, Loransı, az qala, qızlıq soyadı ilə çağıracaqdı, – sizə hansı kupyura ilə verim?» «Beş yüz franklarla».

Və Lorans əlindən əlcəklərini çıxarır, əl çantasını açır, qəbz kitabçasını götürür – «bizim» qəbz kitabçasını – və tələm-tələsik «üç min frank» qeyd edir; sonra necəsə əsəbi və tələsik hərəkətlə qəbzə imza atır. Bilmirəm nə üçün, amma vacib adamlar, həmçinin bir o qədər də hörmətli olmayanlar da eləcə, qəbz üzərində, sanki, od tutub yanan qələmlə qol çəkmişlər kimi imza atırlar; sanki, eyni hərəkəti asta şəkildə etmək öz şəxsi miskinliyini və ya savadsız olduğunu təsdiqləyərək qol çəkmək deməkdir. Uzun sözün qıssası, Lorans imza ataraq amiranə bir hərəkətlə qəbzi «barmaqılıqlı» pəncərəyə uzadır, klerk isə ona səylə çalışdığını və zirəkliyini nümayiş etdirmək üçün səbirsizlikdən alışıb-yanır; o, tələsik halda qəbzi nəzərdən keçirir (madam Ferzakla bu, əlbəttə ki, sadə bir rəsmiyyətdir). Sonra birdən-birə duruxur, pərt halda madama baxır, madam qaşlarını sual dolu hərəkətlə qaldıraraq ona: «Nə baş verib?» – deyir.

– Nə baş verib? – o, əsəbi və təkəbbürlü səslə soruşur. – Nə olub, daha hesabımda pul yoxdur? – inamsızlıq dolu səslə, hətta bir qədər istehzalı gülüşlə soruşur, şükür Allaha ki, belə bir şeyin ola biləcəyinə kiçik də olsa şübhə hiss etmir.

– Əlbəttə, məsələ bunda deyil, madam, – kassir gülümsəyir, – sadəcə, bilirsinizmi, bu, ümumi hesabdır... və qorxuram ki... ikili imza olmadan...

¹ Seytnot – şahmat oyununda: fikirləşmək üçün vaxtın olmaması

– Nə olmadan?

Lorans getdikcə daha çox əsəbiləşir, barmaqları ilə taxta bordürü taqıldadır, amma kassir məyus-məyus əllərini yana açır:

– Madam, təəssüf edirəm, çox məyus oldum... amma siz, yəqin ki, xatırlayırsınız: bu, ümumi hesabdır, ona görə də müsyö Ferzakın imzasının olması gərəkdir.

– Müsyö Ferzakın imzası? – Lorans təəccüblənir, – demək istəyirsiniz ki, ərimin imzası? Mənim qəbzlərimdə? Hansısa üç min franka görə?

– Madam, axı bilərsiniz ki, məsələ məbləğdə deyil, məsələ prinsipdədir...

– Eşitmək belə istəmirəm. Heç ağılıma da gəlməzdi ki, öz pullarımı götürmək üçün ərimin imzası lazım ola bilər. Məncə, bu, başdan-ayağa cəfəngiyatdır...

Və sair və ilaxır...

Xərçəng kimi qıpqırmızı qızarmış və əynində parlaq çəhrayı kostyum olan Loransı, kassirin sarı saçlarını və heyrətdən özünü itirərək madamın yanına tələsən bank direktorunu xüsusi ləzzət hiss etmədən təsəvvür etdiyimi desəm, yalan olar. Onlar qəzəb və ləyaqətin mücəssəməsi olan dəbdəbəli bir heykəltərəşliq nümunəsi idilər. Amma mən xəyala qapılaraq Loransla söhbəti yaddan çıxardım, daha doğrusu, başqa vaxta keçirdim; mütləq ona ürək-dirək vermək, həyəcanlarını, hətta ola bilsin ki, zədələnməmiş qürurunu sakitləşdirmək lazım idi.

Mənzilə yenidən girmişdik ki, Lorans öz otağına qaçdı:

– Aman Allah, bu gün cümə axşamıdır, ayın döndürdür! Mən bric oynamalıydım. Bağışla, xahiş edirəm!

O qaçırdı. Əlindən tutdum, Lorans mənə tərəf çevrildi, rəngi çox avazımışdı, gözləri isə alışıb-yanırdı.

– Əzizim, – bacardığım qədər yumşaq danışmağa çalışdım, – axı başa düşürsən ki, bankla olan müqaviləyə əməl etmək fikrində deyiləm.

Lorans heyrət dolu baxışlarla mənə baxdı:

– Təsəvvür edə bilmirəm bunu necə edəcəksən...

Onun əlini buraxdım, o, məni təpədən-dırnağa süzdü və öz otağına yollandı, qapını isə bir qədər aralı qoydu. Elə buna görə də kor kimi onu görməyə-görməyə danışmalı oldum:

– Sən məni pis tanıyırsan. Daha doğrusu, necə dəyişdiyimdən xəbərin yoxdur. Var-dövlət insanların simasını dəyişdirir.

– Bu ki lap gülməlidir! – onun səsi yad adamın səsi kimi gəlirdi, – dedim axı, bir qəpik pulunda belə gözümlə yoxdur. Bundan başqa, mənə, çətin ki bu müqavilədə bir cə vergülün belə yerini dəyişə biləsən.

Lorans, həqiqətən də, əldən düşmüşdü və bunun da yetərli səbəbi var idi: yeddi il idi o, məni saxlayırdı; sən demə, özü də bilmədən höcət bir adam bəsləyirmiş. Bircə bu qalmışdı...

– Bəsdir də, əzizim, qulaq as! Sabah banka gedəcəyəm, özün də görəcəksən ki, bütün bunlar zarafatdır. İnan mənə, necə istəyirəmsə, onlar elə də edəcəklər.

– Əgər onların fikrini dəyişə bilsən, sənə «əhsən» deyərəm.

Bilirdim ki, pullarımı Loransın hesabına keçirmək üçün onları yola gətirmək elə də çətin məsələ deyil; sadəcəndə sadə işdir, həm də çox təbiidir. Sadəcə, Koriolanın növbəti qonorarları üçün qol çəkməyi ondan xahiş edib, bunun nəyə görə olduğunu izah edəcəkdirdim. Ya da yox, izah etməyəcəyəm. Məndə isə mahnimin nəşri üçün alacağım qonorarlar qalacaqdı, bankda onlarla bağlı heç səsini də çıxarmadım; üstəgəl Koriolanın Qəpik-quruşsuzdan qopara bildiyi min frank... Elə də pis deyil...

– Nə? Mərc gəlmək istəyirsən? – soruşdum, – yəqin ki, hər zaman olduğu kimi, sabah da mənim xeyir-duamı almadan öz qəbzlərini imzalaya biləcəksən.

Araya çökən kiçik sükutdan sonra Lorans otaqdan çıxdı və bu sözləri düz sifətimə çırpdı:

– Amma sən mənim imzam olmadan heç cür keçinə bilməyəcəksən.

İki dəqiqə ərzində o, üz-gözünü boyamış, əynini dəyişərək qara geyinmişdi; qəzəblənmiş haqq-ədalət heykəlinə bənzəyirdi, bu isə ona çox yaraşırdı; həm də məni onun əbədi giley-güzarları haqqında tamamilə yeni formada fikirləşməyə vadar edirdi.

Ona tərəf bir addım atdım; heyrətə gəlmişdim, belə bir şey heç ağılimın ucundan belə keçmirdi.

– Tələsirəm, – o köksünü ötürdü, – yol ver, keçim! Görmürsən ki gecikirəm?

Hər ayın birinci cümə axşamı Lorans öz məktəb yoldaşları ilə bric oynayırdı; onun uda və ya uduza bildiyi ən böyük məbləğ yüz frank olardı; ona görə də bu cür dəlicəsinə tələsməsi məni əməlli-başlı heyrətləndirdi.

– Yaxşı, nə deyirəm ki, get, get! Amma ümumi hesabımızı qumara qoyma ha!

O artıq qapını açmışdı, liftin gəlməyini gözləmədən xirda addımlarla pilləkənləri enirdi. Mən məhəccərə dir-səkləndim. Yalnız aşağıdakı meydançaya çatanda Lorans parıltılı bir baxışla yuxarı baxıb qışqırdı – səsindən açıq-aydın yüngülləşdiyi hiss olunurdu:

– Yaxşı, sən bu bankirləri necə yoldan çıxaracaqsan?

Rişxənd dolu sual idi. O, özünü qürurlu göstərməyə çalışırdı, amma mən bilirdim ki, Lorans bu gün onda nifrət oyadan pullardan heç vaxt imtina etməyəcək. O, pul cingiltisinə uzun müddət nifrət edə bilməzdi.

– Necə yola gətirəcəyəm? – sürahidən əyilərək arxasınca qışqırdım, – əzizim, bütün bu dollarları sənin adına qoyacağam, hamısını sənə verəcəyəm, yalnız sənə. Qəbzlərdə də mənim imzama ehtiyac olmayacaq! Aradabir, əgər istəyərsənsə, mənə qəbz yazarsan.

Sözümü deyər-deməz etiraz və rədd cavabı eşitməmək üçün mənzilə qaçıb, arxamca qapını çırpıdım. Ancaq onun çıxırtısını eşitməyə imkan tapdım və bu, daha çox, heyrət ifadə edirdi, nəinki etiraz...

6

Sentyabrın sonları... Gözəl və yumşaq Paris axşamlarından biri idi. Səma hələ də mavi rəngdəydi, gah qalın, gah dəniz dalğası kimi parlaq, gah da şər qarışandakı kimi, gecə rəngli...

Amma üfüqdən-üfüqə doğru uzanan bu gözəllik bəzi yerlərdə artıq bozarmağa başlamışdı; elə bil, kətan parçasının kənarları cırılmış, yüngülcə ləkələnmiş, qançır edilmişdi; sanki, şəhər alovlarının tez üşüyən bozuntul şit işartısını özünə çəkmiş çəhrayı bulud qatarı ona toxunmuşdu; bu buludlar, sanki, qış səmasını bəzəyirdi; tezliklə o səma da buludlar arxasında gözdən itəcəkdi.

Bu axşam, nədənsə, soyuq hiss olunur, gəlməkdə olan qış duyulurdu; haradasa yaxınlarda bağban, ya da küçə süpürgəçisi qurumuş, xəzəl olmuş yarpaqlardan ocaq qalamışdı; ağızbüzüşdürücü gözəl tüstü qoxusunun içərisində nə isə cəlbədedici və uşaqqasına bir şey var idi; o, kəndlə bağlı xatirələri oyadırdı, xüsusilə də əgər bütün uşaqlığın şəhərdə keçibsə... acı xatirələr...

Koriolanla söhbətim məni poetik nota kökləmişdi – Lorans evdən çıxan kimi bu söhbət üçün sevimli kafemizə yollanmışdım. Ona bankla olan müqavilənin surətini göstərdim, o dəqiqə də məhəbbət dolu mərhəmətli baxışlarını hiss etdim; mən xəcalət çəkirdim, o isə məni həmişə məhəbbətlə əhatə edirdi.

– Yox, doğrudan da, eşit bir, – dedim, – əgər bankdan pullarımı götürmək istəyirəmsə, Lorans imza atmaqdan boyun qaçıra bilməz ki... Bu, sadəcə, ağılasığmaz olardı!

– Belə hesab edirsən?

– Axı o özü deyir ki, pulları istəmir.

– Hə, istəmir! Xüsusilə də onların səndə olmasını istəmir! Hələ bunu başa düşməmişən? Lorans üçün sənin pullarının olması o deməkdir ki, istənilən vaxt sarışın bir gözəlçə ilə təyyarəyə minib «ça-ça-ça» oynamaq üçün istədiyin yerə uça bilərsən; təbii ki, Lorans olmadan. O, bu pullara nifrət edir, amma indi... onları sənin əlindən ala biləcəyi bir zamanda... – o, başını yellədi.

Mən isə səfeh kimi inadımdan əl çəkmirdim:

– Sən nə danışırsan?.. O, mənə qadağa qoya bilməz...

– O, sənə bir qutu siqaret almaqdan da imtina edə bilər... əlbəttə, əgər kefi istəsə! – Koriolan kəskin səsə dedi, – başa düş... Çox güman ki, sənə bu pullardan bir santim belə verməyəcəklər... Əcəb yaxşı aldadıblar... Ay səni, maymaq!

Mən dayanmadan bunun mümkün olmadığını söyləyə-söyləyə dodaqaltı mızıldanırdım... Eyni zamanda da qayınatamın özündənrazi görkəmi, Loransın onu vurmaq istədiyimi düşünərək etdiyi jest gözümün önündən getmirdi... Qorxmuşdu, deməli, qorxmaq üçün səbəbi vardı... İndi artıq özüm də bunu başa düşməyə başlamışdım... Amma... hər halda... yenə də ağılasığmaz idi...

– Səncə, onun buna cəsarəti çatar?

Koriolan çiyinlərini çəkib üzünü çevirdi. Sonra hər şeydən iyranən adam görkəmi ilə kağızları mənə uzatdı, çiyinimi şappıldatdı və yorğun, əldən düşmüş halda stulda yerini rahatladı.

– Saat neçədir, – soruşdum.

– Yoxsa elə beləcə... sakitcə ailə ocağına qayıtmaq fikrindəsən? – Koriolan, sanki, səksəndi.

– Bəs sən nə gözləyirdin?

– Daha sənə sözüüm yoxdur! Yadında saxla ki, bütün bunların baş verəcəyini əvvəlcədən görürdüm. Amma düzünü deyim ki, sən öz rəftarınla həтта mənə belə heyrləndirə bildin.

Onun reaksiyası mənə qəribə göründü; sonra düşündüm ki, bəlkə də, evdən getmək üçün əlimə bundan yaxşı bəhanə düşməyəcək; indi biz Koriolanla birlikdə xoş və sakit həyat yaşaya bilərdik; eyni zamanda o da ağılıma gəlirdi ki, qaçmaq yox, əksinə, mübarizə aparmaq lazımdır. Mən Koriolanın nəyi nəzərdə tutduğunu gözəl başa düşürdüm. O, mənim yerimdə olsaydı, həyəcan təbili çalar, könüllü sürgünə yollanardı. Amma... Şübhəsiz... mən qərəra gəlməli idim.

Mən praktik xasiyyətə malik adamam: cibimdə 120 frank pul var; pijamam, hələ diş şotkamı demirəm, evdə qalmışdı; bütün bunlar bir yana, gecə qalmaq üçün hara gedə bilərdim ki? Hansısa qorxunc mehmanxanaya? Ətrafda olanların hamısı artıq bağlanmışdı... Digər tərəfdən də, düşünəndə ki səhər acınacaqlı və bumbuz, soyumuş otaqda yuxudan ayılırsan... Yox, bu, qətiyyənlə mənə görə deyildi. Geri qayıtmalı, Loransa onun miskin və şərəfsiz üsullarını başa düşdüyümü anlatmalı, dərhal yeni oyun qaydaları müəyyən etməliydim: o, mənə pullarımı istədiyim kimi xərcləməyə mane olmamalıdır. Amma uzun müddət özümü təhqir edilmiş adam kimi apara bilmərəm: dayanmadan narazı adam rolu oynamaq da mənə görə deyildi; sadəcə, buna gücüm yetməzdi. Hər halda, heç vaxt bu rolda uğur qazana bilməmişdim.

Koriolan bunu çoxdan bilirdi; onu da bilirdi ki, böyük qalmaqal qoparmaq əlimdən gəlmir; yeri gəlmişkən, onda bu çox gözəl alınardı.

Hər zaman olduğu kimi, hamı mənim haqqımda hər şeyi əvvəlcədən bilirdi... Atacağım addımları proqnozlaş-

dırmaq mümkün olduğu üçün bu, mənə yeni hərəkət istiqaməti müəyyənləşdirməyə mane olurdu, daha dəqiq desəm, məni nə isə fikirləşib tapmaq zərurətindən azad edirdi.

Bundan başqa, Loransı atmaq yox, öz yerində oturmaq istəyirdim. Nəyə görəsə əmin idim ki, onu çox asanlıqla barmağıma dolaya bilərəm. Hə, mən Loransı pis tanıyırmışam... Qətiyyən ağılıma gəlməzdi ki, «xahiş edirəm, qazandığım pulları mənə ver» sözlərimə o, «yox, onları özümə saxlamaq qərarına gəldim» cavabını verə bilər. Məgər artıq çoxdan birlikdə yaşayan, eyni yatağı bölüşən, bir-birinə nəvaziş dolu sözlər söyləyən insanlar arasında belə bir şey baş verə bilərdimi? Doğrudanmı, belə həyasızlıq etmək mümkündür? Axı Lorans özünün «əxlaqlı qadın» adını hər zaman xüsusi dəyərləndirirdi...

Mən hər şeyi ölçüb-biçdim və elə bu axşam, isti-isti onunla danışmaq həvəsimi itirdim. Buna gücüm yetməzdi. Yox, indi gedib studiyamda yatağa uzanacağam, məsələyə isə səhər tezdən girişəcəyəm; onunla mehriban, amma kəskin danışacağam.

Mənzilə barmaqlarımın ucunda girdim, Loransın evdə olmadığını biləndə rahat nəfəs aldım; onun bric oyunu bəzən gecəyarısına qədər uzanırdı; sonra yatmaq üçün otağıma yollandım. İstənilən halda Lorans mənim hansı qərara gəldiyimi bilmirdi: axmaqlıq etmirəm, amma aşıbdaşan qürurum üzündən onun əlimdən almaq istədiyi şeyi ona bağışlayıram. Bax belə... nəticədə – o, məndən qat-qat aşağı səviyyədədir. Öz-özümə «nə çılğınlıq etmək, nə də başqa bir oyun çıxarmaq lazım deyil», – deyə-deyə, demək olar, o dəqiqə də yuxuya getdim.

Amma gecənin bir yarısı soyuq tər içində ayıldım. Nə üçün cəzalandırıldığımı səbəbini başa düşmüşdüm: mən varlılar tayfası ilə qaynayıb-qarışmaq istəmişdim. Bu istəyin ürəyimdə cəmi on dəqiqə yaşamış olması bir o qədər də vacib deyildi... Özü də bu, o vaxt baş vermişdi ki, kostyum geyinib ciddi görkəm alaraq mənə yenidən hörmət etməyə başlayan qayınatamla çiyin-çiyinə dayanmış və bankirin mənə tuşlanmış rəğbət dolu baxışları altında özümü qətiyyətli, özündənrazi, ləyaqətli, komfortlu və təpədən-dırnağa təhlükəsizlikdə hiss etmişdim.

Özümü «vacib» adam kimi hiss etmişdim. Gonbul bankir mənə pul borc verməklə nə qədər faiz qazanacağını izah edərkən bu, mənə, demək olar ki, maraqlı görünmüşdü; hə, doğrudan da, alverçilər bu dəfə məni yoldan çıxara bilməmişdilər, halbuki düz yeddi il onların arasında yaşamışdım... özü də, azacıq da olsa, qaynayıb-qarışmadan...

Beləcə, ilk səhvimi buraxdığım yerdəcə cəzalandırılmışdım; məni pullar cəzalandırmışdı (çox iyrənc sözdür, hətta şlyager sözündən də iyrənc); bununla belə, hansısa məqamda onlara inanırdım; inanırdım ki, artıq onlara əlim yetir; amma necə deyərlər, bank verdi, bank da aldı.

Günorta Loransın otağına yollandım; çarpayıda oturmuşdu... bizim çarpayıda... dizinin üstündə məcməyi vardı, o isə suxarı xırtıdadırdı.

Təzə-tər, qırmızıyanaq, insanı həvəsə gətirən bir qadın; kökəlməyə meyilli olan qarabuğdayı qadınlar yetkinlik çağında çox yaraşılı olurlar; onlar yaşları artdıqca daha da gözəlləşirlər; və mən təəssüf etdim ki, bu mənzərədən elə də tez-tez ləzzət ala bilmirəm (bunu etməyə nə mane olurdu, başa düşmürəm).

Otağa girəndə nə istədiyimi yenə də dəqiq bilmirdim, halbuki özüm üçün aydın və dəqiq bir məqsəd müəyyənləşdirdiyimi xatırlayırdım.

– Salam, əzizim, – o, əllərini uzatdı, mən isə başımı onun yumşaq və ətirli çiyinlərinə qoydum; bu doğma ətrinə və üstümə yağan nəvazişlərin təsirindən bütün əndişələrim yox olub getdi.

Düşündüm ki, axmaq bir fikrin təsirinə düşmüşəm, o fikir məni yoldan çıxarıb... bu, şöhrətpərəstlik azarındır; digər tərəfdən, yəqin ki, Lorans onu ata biləcəyimdən qorxub. Məni alovlu bir istək, ümid öz ağuşuna aldı; birdən-birə arvadımın səfeh olduğunu yəqin etmək istədim; istədim əmin olum ki, doğrudan da, o, səfehdir, özü də hərdən mənim hiss etdiyimdən də artıq dərəcədə səfeh. Ona görə də qarşısında dübbədüz oturdum:

– Hə, nədir? Daha hirslənmirsən ki? Axı necə ağılına gəldi ki, hansısa kassirin səni üzməsinə imkan verə bilərəm?

Onun sifətində heyrət və hərislik, narahatlıq və nifrət kölgələri dolaşmağa başladı; nə üçünsə kəclərlə gülümsədi və mən onun necə öz taleyindən şikayət edib ağlamaq istədiyini hiss etdim.

– Banka gedirəm, – deyib ayağa qalxdım, qapıya tərəf çevrilmişdim ki, birdən-birə xatırladım, – hə, yeri gəlmişkən, bu hesabı ləğv etməmişdən əvvəl gəl birlikdə bir qəbz imzalayaq, yeganə bir qəbz; elə bir qəbz ki, orada sənə mənim imzam gərək olacaq... Budur...

Mən əlimin altında olan çeklərdən birini ona uzatdım; bunu dünən bankda mənə vermişdilər. Lorans çekə göz atıb qaşqabağını salladı.

– Üç yüz min! Üç yüz min franklıq çek? Yeni pulla? – o «yeni pulla» sözünü qəribə tərzdə vurğuladı, sanki, ağılı itirmiş, əyalətdən gəlmiş köhnə fikirli bir xalayla danışırdı; belə xalalara istənilən mərifətli ailədə rast gəlmək olar.

– Təzə pulla! Hə, hə, əlbəttə, təzə pula, – deməyim azmış kimi başımla da təsdiqləyib gülümsədim; amma eyni zamanda da özümü elə hiss etdim ki, sanki, gülüm-səmir, dişlərimi qıcayıram.

– Nəyinə lazımdır ki?

O, elə bir şən təəccüblə soruşdu ki, mən də məcbur olub onunkundan da artıq şən səsə cavab verməli oldum; bizim birlikdə bu tələsiz çeki ələ salaraq necə qəhqəhə çəkdiyimizi gözlərim önündə canlandırdım.

– «Steynvey» almaq istəyirəm... Sonuncu buraxılışını... Onun səsinin necə gözəl olduğunu təsəvvür belə edə bilməzsən! Bu arzunı, bu yangını, bu həsrəti artıq on ildir ürəyimdə bəsləyirəm, – ümidlə əlavə etdim və fikirləşdim ki, bu pafos ona inandırıcı görünəcək.

Görəsən, bütün bu köhnə heyrətamiz sözlər hara yoxa çıxıb; indi onların, heç olmasa, kimin üçünsə əhəmiyyəti qalıbmı? «Bəsləmək»... bəlkə, bu sözün arxasında elə bir şey gizlənilib ki, ondan gələcək yarana bilər?!. Belə bir optimist tale qədər...

Bəlkə də, dünən bizi yandıran reallıq artıq onun ürəyində sönmək üzrə idi... ya da gizli bir dəliliyə çevrilmişdi... Yəni dilimi işə salmaq üçün uğursuz zaman seçmişdim: Loransın çox sevdiyi «mimika kokteyli» artıq sifətinə çökmüşdü; o, üzünə kədər və mərhəmətqarışıq ifadə verməyi çox xoşlayırdı.

– Niyə bu barədə mənə heç nə deməməlisən?

Mən məsələ şəkilçisinin xüsusi ağırlığını hiss etdim; belə dedikdə bu ifadə daha ağır səslənirdi; halbuki Lorans

sualı keçmiş zamanda da qura bilərdi: «Nə əcəb bu barədə mənə heç nə deməmişdin?»

Bir sözlə, xəyal hər dəqiqə məni haralarasa dartıb aparır, nə illah edirdimsə, fikrimi cəmləşdirə bilmirdim.

– Axı çox bahalıdır! – izah etdim, – ah, bağışla, sənin qələmin yoxdur.

Mən özündənrazı görkəmlə qələmimi ona uzatdım, sanki, imza atmağı uzatmasının səbəbini indicə başa düşmüşdüm. Vurnuxa-vurnuxa gah sifətinə, gah da saata baxdığım müddətdə Lorans çeki artıq yüzüncü dəfə idi oxuyurdu. Halbuki tələsdiyimi hiss etdirmək üçün əllərimi də ovuşdurmağa başlamışdım.

Elə bu vaxt... qəfildən başa düşdüm ki, nifrət nə deməkdir. İcimdə qəribə bir dalğa baş qaldırdı, beynimə vurdu, sonra da qulaqlarımı batırdı. Sanki, iki bir-birinə zidd impuls bütün bədənə boyu gəzişdi; biri məni qarşımada əyləşən iyrənc varlıqdan, məni alçaldaraq gözləməyə vadar edən insandan uzaqlaşdırmağa çalışır, ikincisi isə ona tərəf dartır, onu bu təmtəraqlı çarpayıda əzməyi, lay lay deyə-deyə boğmağı əmr edirdi. Ürəyim tez-tez döyünməyə başladı, təpədən-dırnağa gərginləşdim. Yox... bu, səthi və tez də ötüb-keçən hiss deyildi. Qollarım boşalmışdı; mənə elə gəlirdi ki, onlar cansızdı, sallana qalıb, daha heç nəyə yaramır və əldən düşmüş qocanın qolları kimi süstləşib; amma səhv etmişdim... onlar yavaş-yavaş canlanmağa başladı, mən artıq əlimi tərpədə də bilirdim; donmuş barmaqlarım yavaşca aralanmağa başlayırdı; bu vaxt qəribə bir hiss keçirirsən; sanki, dərinlə bədənənin arasında xoşagəlməz bir boşluq var və o, varlığını gözə soxmaq üçün dayanmadan qışqırır.

Mən yenidən hisslərimə necə hakim kəsildiyimi diqqətlə müşahidə edirdim; bu köhnəlmiş ifadənin mənim üçün qeyri-müəyyən olan əsl mənasını yalnız bu gün dəqiqliklə başa düşməyə başlayırdım; çünki özümlə məşğul olduğum bir vaxtda Loransın «Yox!» sözünü güclə eşitdim. Nifrətimi gizlətmək üçün üzümü yana çevirdim və elə beləcə – arxam ona tərəf donub-qaldım; sanki, qaçılmaz bir şeylə barışmalı olmuşdum; yəqin ki, bütün kələklərinə baxmayaraq, müharibə başladığı zaman diplomatlar buna bənzər hisslər keçirirlər.

«...Nə olursa qoy olsun!» – mən baş verən şeylə barışdım, amma yenə də axıra qədər inana bilmirdim: doğrudanmı, o, mənim pullarımı mənə verməkdən imtina edir?! Özü də hansısa əşyanın alınmasına xərclənəcəyini bilə-bilə. Bu, mənim üçün ağır olmaqdan başqa, həm də maraqlı idi; sanki, bu ani, amma güclü tutma nəticəsində içimdəki sarılıq bütünlüklə axıb bayıra tökülmüşdü.

– Ciddi sözümdür... Başa düşmürəm, «Pleyel»in nəyini bəyənmirsən ki?..

Lorans təəccüblə elə soruşurdu ki, sanki, «Pleyel»in adlı-sanlı dul xanımı idi və şəxsən özü tamahkar alıcıların qarşısında dayanaraq özünü müdafiə etməyə çalışırdı.

– Bağışla, – əsl bilici görkəmi ilə etiraz etməyə başladım, – mən ki səndən nə üçün «Trua kartye»dən deyil, «Şanel»dən geyinməyə üstünlük verdiyini soruşmuram... insandan bu cür izahatlar tələb etmirlər.

Mən artıq sərhəd boyu apardığımız «döyüşdən» yorulmuşdum; amma hiss edirdim ki, Lorans əlini adyalın üstündə döyəcləyə-döyəcləyə bu sözləri söyləyəndə məni tələyə salmağa çalışır:

– Əyləş burada, Vensan! Hə, gəl görüm...

Mən ehtiyatla əyləşdim və bir anlıq düz onun gözlərinin içinə baxdım; bu gözlər həyəcanlı, dinməz, öldürücü və gözqamaşdırıcı idi; sanki, faralarının işıqlarını tənzimləməmiş avtomobil gecə qaranlığının içindən qəfildən sıçrayaraq düz mənim üstümə gəlirdi.

– Vensan, mənə bax, xahiş edirəm!

O, başımı qolları arasına alıb özünə tərəf çəkdi; əgər istəsəydim, mən öz Loransımı caynağıma keçirə bilərdim. Özümü saxlaya bilmək üçün elə bir güc sərf etməli oldum ki, bu, insanın qüvvəsindən uzaq idi... O, açıq-açığına kələkbalıq edirdi. Bizim bir-birinə bu qədər yaxın, əslində isə həddindən artıq uzaq olan baxışlarımızdakı yalançı açıqlıq və düzgünlükdə hər şey o dərəcədə ağır, vulqar və süni idi ki, özümdən asılı olmadan kəskin hərəkətlə Lorans özümdən uzaqlaşdırdım... və ilk dəfə idi belə edirdim.

– Məncə, bəsdir! Ya mən öz pullarımla «Steynvey» alıram, ya da biz bir daha bu haqda danışmırıq. Əgər istəyirsənsə, bütün məbləğə atan üçün çek yazım.

– Vensan, mənim buna haqqım yoxdur! – o, yalvarış dolu səsle inildədi, – bütün pullarını, Allah bilir, kimlər

üçünsə göyə sovrmağına imkan verməyə haqqım yoxdur. Sən axı özün də yaxşı bilirsən ki, «Steynvey» almaq istəmirsən; sadəcə, dostlarını çətinlikdən qurtarmağa çalışırsan.

– Sənin üçün bunun nə fərqi var ki?

Onun haqlı olması məni qətiyyənləndirmirdi. Qeyd-şərtsiz bir şey vardı ki, mənim də səhv etmək hüququm var və kiminsə buna mane olması, sadəcə, anormallıqdır.

– Əlbəttə, var. Bütün bunlar sənin hər şeyi göyə sovrmağına başa çatacaq. Sadələvhlüyün ucbatından səni elə ətrafındakı müftəxorlar talayacaqlar, hələ bu azmış kimi, bütün insan övladlarına olan inamını da itirəcəksən. Yox, dostum, sonradan sənin acı-acı ağlamağını istəmirəm.

– Bunun yalnız mənə aidliyyəti var...

– Özü də bilirsən nə var?! Sən özün belə olmasını istəmişdin, Vensan. O adamlardan qorunmaq üçün özün də bilmədən sığınacaq axtarırdın. İstəyirdin ki, daha məsuliyyətli insanlar səni müdafiə etsinlər. Özün fikirləş! Məgər başqa cür olsaydı, atamın sənə kömək etməsinə razılıq verə bilərdin?

– Sənin atan məni barmağına doladı, – az qala, «hə, mənə kələk gəldi» deyəcəkdin. Amma özümü saxladım. İnsanı öz köməkliyi ilə pulsuz qoyanda bu barədə sakit danışmaq çətin məsələdir, – o, mənə müqavilənin bütün müddəalarını izah etmədi; indi sənin razılığın olmadan bir qutu siqaret belə ala bilməyəcəyəm.

O, qürurla başını arxaya atdı:

– Siqaret almaq üçün sənə nə vaxtdan mənim icazəm lazım olub ki?

– Nə olar... cibxərcliyi üçün verilmiş pulları mənim qorunmağım ilə müqayisə etməli olsaq...

Loransa mənalı-mənalı baxdım, pərt oldu.

– Əvəzində sən öz kapitalından aylıq gəlir əldə edəcəksən, bu, çox sabit gəlirdir. Əgər bu məsələni bankla yoluna qoymaq istəyirsənsə, lazım olan kağızları imzalaya bilərəm.

– Düz başa düşdümsə, mənə yalnız dövrüyədən gələn gəliri xərcləməyə icazə verilir, bu işlə də sənin bankirin məşğul olur... mənim əmanətim sayəsində... amma əmanətə gəlincə, mənə heç nə düşmür?! Bu ki lap əladır!

– Əzizim, – o, demək olar, nəvazişlə gülümsəyərək dedi, – əzizim, sən əsəbiləşirsən, amma bütün bunlar sənənin üçündür, Vensan, and içirəm! Sənin pullarından bir frank belə götürməyəcəyəm, bunu ki çox gözəl bilirən. Mən onu qoruyacağam, vəssalam; həm də... sən özün də qeyri-şüuri şəkildə olsa da, bunun belə olmağını istəyirsən, – bu kiçik freydsayağı «not», çox güman ki, Loransın öz vicdanını gizlətmək istədiyi tikilinin vacib daşı idi; o, dünən axşamdan bəri, eləcə də bütün səhəri dayanmadan bu notu dinqıldadırdı; və bu iş öz səfehliyinin və qərəzliliyinin bütün yenilməz gücünü sərf edirdi; bu həm də onun içində sonsuza qədər canlı qalacaq sahibkarlıq yanğısı qədər güclü bir hiss idi.

Mən nə bu qədər sadə və güclü hisslərin əleyhinə, nə də onun istifadə etdiyi qarşısızalmaz dəlillərə qarşı mübarizə aparmaq iqtidarında deyildim.

– Mən sənənin haqqında fikirləşirəm, Vensan! Əzizim, təsəvvür et ki, mənəim başıma bədbəxt bir hadisə gəlib...

– Bax, bəd-bəd danışma, – hələ də nəyə isə istehza ilə yanaşmağa çalışaraq dedim; amma birdən-birə, sanki, boğazıma nə isə dirənib qaldı, qıpqırmızı qızardım; dili dolaşa-dolaşa çayıb-qalmış zərif arvadçıgızımın baxışları altında otaqdan bayıra sıçradım; əsəbdən ürəyim bulanmışdı; artıq çoxdan idi mənimlə belə bir şey baş vermirdi... Çox güman ki, gənclik illərindən bəri. Əvvəllər elə fikirləşirdim ki, yaşla bağlı məsələdir və artıq ondan canımı qurtarmışam. Sən demə, belə deyilmiş.

Studiyaya – öz sığınacağıma gəldim, qapını açarla bağlayıb çarpayının üstünə sərələndim. O, mənəim zəhləmi tökmüşdü. Lorans məni yeddi il idi dayanmadan alçaldırdı; ona, sadəcə, mənəim əlinin altında olmağım lazım idi. Qoy lap qəzəblənmiş olum, qəzəbimi gizlətməmiş olum – fərq etməz... O, həmişə məni boyunduruqda saxlamaq istəyirdi; özü də istəyirdi ki, mən bunu hiss edim.

Lorans məndə elə bir təəssürat yaratmağa çalışırdı ki, guya, məni hər şeylə təmin edir, buna görə də ona borclu olmalıyam; çox güman, o, elə hesab edirdi ki, məni ona yalnız bu bağlayır və bu məsələdə, guya, onun atasına – axtalanmış şöhrətpərəst donuza oxşayıram... Yalnız bir fərqi vardı – mən, atasından fərqli olaraq onu təhqir edə

bilmirdim; halbuki atası bütün ömrü boyu Loransın zavallı anasını alçaltmaqla məşğul olub.

Lorans uşaqlığını bu cür zirzibil arasında keçirdiyindən and içmişdi ki, etibarsız ərinin lovğalığına və ədəbsizliyinə dözməyəcək.

Buna görə də mənə ərə gəlmişdi; mən ona zəif xarakterli adam təsiri bağışlamışdım və Lorans fikirləşmişdi ki, ona xəyanət etməyimə mane ola biləcək; bizim aramızda əbədi olaraq mülkiyyətçi ilə xüsusi mülkiyyət arasında olan münasibət qurulmuşdu; Lorans heç vaxt məni sevməmişdi; o, mənə sahib çıxmışdı. Mənim utanc doğuran uğursuzluqlarıma gəlincə, o yalnız ona görə mənə təskinlik verirdi ki, bu, onun işinə yarayırdı; ona dahi musiqiçi gərək deyildi; bu azmış kimi, dahi musiqiçi olmamağım üçün hər şey edə bilərdi, əgər, doğrudan da, xüsusi istedadım olsaydı...

Ümumiyyətlə, natura etibarilə sentimental abırsızlardanam; indi də nə isə mənə toxunur, nə isə məni təhqir edirdisə, bu da Loransı, az da olsa, sevdiyim o xoşbəxt anlarla bağlı xatirələr idi; o zamanlar ona baxmaq, onun xoşbəxt olduğuna inanmaq xoşuma gəlirdi; yəni bu, əslində, heç vaxt olmamış bir şey haqqında xatirə idi... Sən demə, o, məni axmaq yerinə qoyubmuş; məndən istifadə edərək mənim yaxşı əhvali-ruhiyyəmin, ehtirasımın və təbiətimdən gələn şadlığımın hesabına yaşayırmış.

Lorans mənim hisslərimi manipulyasiya edə bilirdi, çünki aramızdakı gərginlik heç vaxt azalmırdı; o, mənə, ən azı, min dəfə «səni sevirəm» demişdi. Yalnız ona görə ki, məhəbbət onun üçün ödəmə vasitəsi, ödəmə haqqı idi; mən də ona məhəbbətimi etiraf edirdim, amma bu sözlərə inanır və inanmaq istəyirdim.

Bununla belə, onunla birlikdə olmaq dəhşətli dərəcədə darıxdırıcı idi; onun qorxunc dostlarına, özünü öyməsinə, qəddarlığına, səfehliyinə, günah hissi ilə qarışıq olan snobizminə, daha dəqiq desək, təkəbbürlə qarışıq iltifat hissində səbirlə tab gətirirdim; bu iltifat da günah hissindən təsiri ilə yaranırdı; yəni bəzən ağlına gələndə ki məni saxlayır, içində belə bir günah duyurdu; əgər Lorans öz alicənab rolunu daha məlahətli və təbii oynasaydı, daha doğrusu, məni özümə görə sevmiş olsaydı, bəlkə

də, mən o günah hissini varlığını heç vaxt hiss etməyəcəkdim...

Amma bu gün hələ də ondan asılı vəziyyətdə idim: heç bir peşəm, dostlarım, pulum, xüsusilə də kasıblıqda yaşamaq vərdişim olmadan hər şeyə sıfırdan başlamağa gücüm yetməzdi. Lorans həyatımın ən gözəl illərini əlimdən almışdı; elə bil, mən qadın idim, o isə kişi... Mənim bütün yataq macəralarımla isə məsələyə dəxli yoxdur. O, həqiqətən də, məni özünə görə sevirdi. O, məni tanıyırdı, mənimlə maraqlanırdı; bunu başa düşmək üçün Loransın mənim onu qane etməyən xüsusiyyətlərimi necə böyük inadla düzəltməyə çalışdığını xatırlamaq yetər.

Bütün bunları düşünə-düşünə birdən səssiz-səssiz hönkürdüm; ilk dəfə idi Lorans məni ağlamağa vadar edirdi; amma bu, utanc hissindən idi – o, məni əsl əbləh kimi əlində oynadırmış.

Birdən-birə onun ikinci dəfə mənim evimdə gecələmək üçün qaldığı yadıma düşdü – o vaxt Koti küçəsində acınacaqlı bir mehmanxana nömrəsində yaşayırdım; həmin gecə evlənmək qərarına gəldik. O, məndən onu sevim-sevmədiyimi soruşmadı, amma dedi ki, məni sevir, mənimlə birlikdə yaşamaq istəyir və məni xoşbəxt edəcək. Ona etiraz edərək hisslərimə əmin olmadığımı söylədim. O isə cavab verdi ki, bu, vacib deyil və ola bilsin, nə vaxtsa onu sevəcəyəm. Sonra yöndəmsiz bir şəkildə yaltaqlanmağa başladı: «Təki bu gün olduğun kimi, sevən adam rolunu yaxşı oynamağı bacar, əzizim».

Bu, məhəbbət oyunundan sonra dincəldiyimiz vaxt baş vermişdi; mən ona inandım, özüm özümə inandım. Yalnız indi – yeddi il sonra başa düşürəm ki, dəyəri olmayan, abırsız, həm də gülməli bir əsirə, xudbinə çevrilmişəm. «Afərin, afərin, – özümü təriflədim, – darıxmamaq üçün yekun çıxarmalı olsaq ki harada, hansı məqamdayıq, əldə etdiyimiz nəticələr parlaqdır! Afərin, Vensan!»

Amma məni gələcək yox, əksinə, keçmiş daha çox qorxudurdu. Düz yeddi il məni sevməyən qadınla yatmışam; mənə qarşı ehtiras hiss edibsə də, bu, həmin o mənfur və ucu-bucağı olmayan tamahkarlıq hissi olub.

Beləliklə, mən müvəqqəti sığınacağıma – studiyaya qayıdıb yenidən yuxu dünyasında itmək istədim. Amma

saat hələ ikiye işləyirdi. Son bir saat ərzində o qədər hadisələr baş vermiş, zavallı başıma o qədər zərbələr dəymişdi ki, bu qədərini bir həftə ərzində belə yaşamamışdım; mən mütləq gəzişməli idim. Amma hara gedə bilərəm? Bilmirdim yenə məşindən istifadə etmək olar, ya yox? Özümü ər vəzifəsindən azad edilməkdən zövq alan kişi əvəzinə, başqasının hesabına yaşayan adam hüquqlarından məhrum olmuş biri kimi hiss edirdim; Loransın mənə qarşı məhəbbəti soyuduğundan (bilmək olmazdı ki, o, mənə, ümumiyyətlə, sevmişdimi? İstənilən nüfuzlu, möhkəm və üzüyola bir gənci sevdiyindən çox olmasa da...) artıq bu evdə heç nəyə hüququm çatmırdı. O zaman indi özümü necə aparmalıyam?

«Riyakarlıq elə! Hər zaman riyakarlıq elə! – incə və ehtiyatlı bir səs pıçıldadı. – Özünü elə apar ki, guya, heç nə başa düşməmişən, riyakarlıq elə ki, guya, şənsən, guya, hər şeyi yaddan çıxarmısan! Riyakarlıq elə, dostum, riyakarlıq elə!»

Mən öz işlərimlə məşğul olmalı, Qəpik-quruşsuzun yanına yollanmalı, onunla birlikdə ailəmin caynaqlarından qurtulmaq üçün yollar axtarmalı idim. Etiraz əlaməti olaraq səfeh biçiminə və pis parçasına görə Loransın tənqid atəşinə tutduğu yeni kostyumumu geyinib evdən çıxdım. Pillekənin başında Odillə qarşılaşdım; o, mənə səmimiyyətlə gülümsədi. Cavabında göz vurdum. Maraqlıdır, görərsən, Lorans ona baş verənləri hansı variantda təqdim edəcək?! Öz şöhrətpərəstliyinin, öz mənəvi kodeksinin tələblərinə uyğun olaraq danışdığı əhvalatda nələri uyduracaq?

Qəpik-quruşsuzun yanına tək yollandım, çünki Koriolan cümə axşamları bukmekeri əvəz edirdi. «Delta Blüz»da mənə bir qədər gözlətdilər; pəncərədən görünən şabalıd ağacları yağışda islanırdı... Neyləmək olar, necə deyərlər, günlər bir-birinə bənzəmir...

Nəhayət ki, Qəpik-quruşsuzun otağına girdim, amma bu dəfə o, nədənsə, gözümə qaraqabaq göründü.

– Hə, sizsiniz, – mızıldandı, – təəssüf edirəm, amma bankınızdan gələn məktubu ancaq səhər almışam, ona görə də hesabları birləşdirməyə imkan tapa bilməmişəm.

– Nə məktub?

– Dünən mənə göndərdiyiniz məktub! Halaldır! Hesabınızla bağlı etibarnamələr, sorğular göndərsiniz, elə bil, borc haqqında akt bağlamışıq... Onları oxumaq bəs edir ki, adam özünü əsl fırlıdaqçı kimi hiss etsin. Bu azmış kimi, qayınanız da sabah bura ekspert göndərir... Bütün mühasibatlığımı ələk-vələk eləyəcəklər...

– Mənim bu işdə günahım yoxdur, – zavallı kimi mızıldandım.

– Hə, hə, amma siz əməlli-başlı həddinizi aşmısınız! Aşmısınız, aşmısınız!. Öz «Leysan»ınıza görə bir frank da almayacaqsınız, əzizim! Bir qəpik də...

– Düzünü desəm, bura bunun üçün gəlməmişdim...

– Hə, neyləmək olar, qoy olsun, – o lap azğınlaşmışdı, – mənə, belə daha yaxşıdır! Ona görə də... musiqi bəstələmək, şlyager yaratmaq... nə bilim, bütün bu uğurlar... bu kimi şeylər həvəskarlar üçün deyil... başa düşürsünüz də! Əsl şlyageri pianinoda dıncıldada-dıncıldada cızma-qara eləmirlər!

– Düzünü desəm, «Leysan»ın mövzusunu elə-belə tapmışam!

– Elə belə də bilirdim! Belə də bilirdim! İndi işin əsl üzünü bilirəm. Bu günlərdə dostunuz Bonna ilə nahar edirdim – rejissorla mənə hər şeyi o danışıdı!

– Nə danışdı?

– Dedi ki, bu mövzu onun başqa bir tanışına məxsusdur... Do, si, lya, fa... – bilmirəm daha nələr... Siz isə onu aranjiman etməsiniz, özü də çox bərbad şəkildə... əvəzində müəllif hüquqlarını elan etməyə tələsmisiniz. O isə üçüncü şəxs adından əsəri işləməli olub... artıq sizin əsəriniz kimi... halaldır, qoçaq, halaldır!

Elə bil, başıma bir qazan qaynar su tökdülər:

– Yox, doğrudan, Bonna sizə belə dedi?

– Hə, hə, – Qəpik-quruşsuz əməlli-başlı cuşa gəlmişdi, – və mən ona inanıram. Bağışlayın, amma Bonna kimi öz işini bilən və sevən bir adamla sizin kimi tip arasında seçim belə etmək istəməzdim... Siz ancaq arvadınızın, ya da onun bankının adından məhkəmə aktları göndərməyi bacarırsınız... Yeri gəlmişkən, arvadınız işin içindən əsl ağa kimi çıxdı. Neyləmək olar... Deməli, jiqaloya ərə getmək o qədər də yaxşı şey deyil.

«Aman Allah, – yorğun halda fikirləşdim, – dalaşmaq lazım gələcək...» Bundan qaçmaq üçün nəşə fikirləşib tapmağa çalışdım; amma baş verənlərə əsəblərim məndən daha tez reaksiya verdi; yumruğum Qəpik-quruşsuzun çənəsini tutmadı, əvəzində almacıq sümüyünə dəydi. O, yerində yırğalanaraq geri çəkildi, sonra da çıxırmağa başladı: «Sakit, sakit, qoçaq! Hə, indi sən də özünü gözlə!» Artıq hədə-qorxu yersiz idi, çünki Qəpik-quruşsuz palazının üstünə yıxılmışdı; bu palaz artıq onun gözünə əvvəlki kimi yumşaq görünməyəcəkdi.

– Bu, sizə baha başa gələcək! – o, şəhadət barmağını silkələyərək xırıldadı.

Mən də, öz növbəmdə, gülə-gülə ona öz barmağımı yellədim.

– Hə, bunun, həqiqətən də, mənə baha başa gələcəyini bilirəm, – mən onun ağzını əyib cinləndirdim.

Çıxıb gedərkən idarənin işçilərinin məni necə heyranlıq, hətta minnətdarlıq dolu baxışlarla yola saldıqlarını gördüm. Qapını arxamca bərk-bərk bağladım, halbuki bura işlərim, layihələrim haqqında danışmaq üçün hamı kimi tez-tez gedib-gəlməli olduğumu düşünürdüm... Kontor! Mənim, az qala, öz kontorum olacaqdı! Bu nə cəfəngiyatdır belə!..

Yaxınlıqdakı kafenin terrasında əyləşib əsl kişi kimi viski sifariş verərkən də bu kiçik toqquşmadan sonra ürəyim hələ sakitləşməmişdi. Əgər nə vaxtsa əlimə düşərsə, Ksavye Bonnaya da birini ilişdirməliydim. Bunu yaddan çıxarmaq olmazdı! Amma bu məsələdə özümə o qədər də inanmırdım: özümdən çıxdığım anlar nəzərə alınmazsa, pis şeylər yadımda o qədər də çox qalmır; məsələn, qayınatamın klerklərinin qalib gəldiyi zavallı Qəpik-quruşsuz artıq yazığım gəlirdi; Ksavye Bonnanın da, demək olar, münasibəti eyni idi: planlarının darmadağın olması onu elə aciz halda yalan danışmağa vadar etmişdi ki... Bununla belə... Zərbə zərbə dalınca gəlirdi və uğur göz görə-görə məni tərk edirdi.

Qarsonu çağırdım. İkinci qədəh üçüncüdən daha pis, üçüncü isə dördüncüdən daha pis getdi... Uzun sözün qıtası, saat dördə yaxın «Fuke»nin terrasında əməlli-başlı sərxoş olub oturmuşdum və bundan dəhşətli dərəcədə

razi idim. İndi gözdə-qulaqda olmaq lazım idi ki, bu vəziyyətdə yanlışlıqla evə gedib çıxmayım: içkidən sonra elə mehriban olur, insanları elə sevirdim ki... Bu halda, yəqin ki, günahlarımın bağışlanması üçün yalvaracağım və üstünə şəfqət yağdıracağım Loransın ağuşuna atılacamdım. İcimdə isə bir şey bunu qətiyyənlə etməyim deyə mənə xəbərdarlıq edirdi.

Koriolanın barına yollana bilərdim, amma bircə dəfə də olsun orada olmamışdım; yəqin, ona görə ki, Koriolanın özü bunu istəməmişdi. Yəni... neyləmək olar... küçədə oturub qaldım; başqa dostlarım yox idi (onların hamısını Lorans pərən-pərən salmışdı), rəfiqələrim də, təbii ki, həmçinin. Valideynlərimin yeganə oğlu idim; onlar həyatdan gedəndən sonra evdən kənardə özümə yer tapa bilmirdim. Düzdür, dəlisov məşuqələrim vardı, əksəriyyəti də Loransın tanışları idi; amma onlarla da artıq iki-üç ilə yaxın idi görüşmürdüm, çünki Lorans macərələrə olan həvəsini də keyləşdirmişdi. Kazinoya yollanmaq olardı, amma heç kim mənə lazım olan məbləği təminatı olmayan çəklə verməzdi. Mənim isə yalnız viskinin pulunu ödəməyə pulum çatardı.

Səxavətlə qarsona çaypulu verdiyim vaxtlarda – hələ varlı ikən Koriolana bağışladığım beş yüz franklıq çekin cibimdə qaldığını gördüm. Axı bir vaxtlar varlı idim! Ola bilsin ki, bu vəziyyətimdən o qədər də çox ləzzət ala bilmədim, amma belə bir şey hər adamın qismətinə düşür.

Ehtiyatla ayağa qalxdım və əmin oldum ki, alkoqolla dözümlüm elə də pis deyilmiş: özümü düz tuturdum, başım azca yana əyilirdi; lap Alkaponeyə oxşayırdım, təəssürat mükəmməl olsun deyə bircə şlyapam çatışmırdı. Mən də dükanə yollanıb şlyapa aldım; bundan sonra cibimdə yeddi yüz frankdan bir az artıq pulum qalmışdı; yenidən öz yerimə qayıtdım. Yox, bu pullarla qətiyyənlə evə getmək olmazdı: astanadan ayağımı içəri qoyan kimi Loransla atası, əlbəttə ki, onları əlimdən alacaqdılar. «Yox, bu dəfə onlar məni soya bilməyəcəklər... – mızıldandım, – bu lap ağ olardı... Yox, bircə bu gün yox!»

Kafedən çıxaraq məşinimi tapmağa çalışdım, amma tapa bilmədim; əvəzində gözəl bir qızla qarşılaşdım; belə demək mümkünsə, yüngülxasiyyətli bir qızla. Hələ ki da-

nışa bilirdim və o, mənə öz tarifini söyləməyə imkan tapmamış, təşəbbüsü öz əlimə almaq qərarına gəldim.

– Mənim yeddi yüz frankım var, – ona yaxınlaşaraq söylədim.

– Mənim isə, əksinə, pulum yoxdur, – o çox sevimli bir şəkildə cavab verdi və mən onunla birlikdə evinə yollandım.

Caninlə iki gözəl saat keçirdim. Lorans belə bir sərbəstliyə qətiyyənlə imkan verməzdi; həm də mən artıq keyli müddət idi şiddətli həzzin nə demək olduğunu yaddan çıxarmışdım. Canin hər şeyə icazə verirdi, ona görə də tək-cə sevinc dolu azadlıq hissini qayıtdığını deyil, həm də məhəbbət oyunumuzda yenidən güc topladığımı hiss edirdim; əgər Lorans məni bu məsələdə də saxlayır və idarə edirdisə, yaddan çıxartmaq olmazdı ki, heç mən də həzzin bütün ehkamlarını onun qarşısında taybatay açmamışdım.

Şərabın təsiri altında idim, rəfiqəmlə münasibətdə isə tərədən dırnağa kimi zəriflikdim; elə o da mənim ürəkdən söylədiklərimi iltifatla qəbul edirdi. Ondan qətiyyənlə ayrılmaq istəmirdim: bir çox kişilər məhəbbət oyunlarından sonra özlərini yorğun hiss edirlər, məndə isə heç vaxt belə olmurdu. Qəhvəyi rəngli palazı, xırda rəngli çiçəkləri olan yaşıl pərdəsi, eyni ruhda düzəldilmiş arakəsmələri olan bu alaqranlıq otaq Rəspay bulvarındakı mənzilimizdən qəşəng olmasa da, xoş təsir bağışlayırdı. Bununla belə, Canini tərk etməli, avtomobilimi axtarıb tapmalı idim, buna isə, az qala, bir əsr zaman sərf etməli oldum.

Koriolan dükandan saat altıda çıxırdı, mən isə bundan bir qədər əvvəl maşını ora yaxın yerdə saxladım. O, vaxtında çıxdı; mən şlyapanı gözümün üstünə salıb qazı basdım. Koriolan qapıya tərəf əyilərkən təəccüblə qışlarını darddı:

– Nə oyun çıxarırsan?

– Al Kapone oyununu. Bircə məni ayaq üstə olanda görərsən...

– Sən ki əməlli-başlı sərxoşsan! – o, ancaq ölmə məhkum olunmuş adamın otura biləcəyi yerə əyləşərək dedi.

Əslində, mən artıq ayılmışdım. Koriolanla birlikdə «Lyon de Belfor»a çatanda öz fərəhli vəziyyətimi yenidən

bərpa etməyə çalışırdım. İstəyimi başa düşən Koriolan gərgin halda gülümsədi: o, mənə pis xəbərlər gətirmişdi; mən onları dinləməkdən imtina etdiyim üçün o, yerini rahatladı və zarafat etməyə başladı; bəli, Koriolan əsl dost idi! Bir də Canin mənim dostuma çevrilmişdi və bu barədə fikirləşərkən ruhumun necə isindiyini hiss etdim. Hə... Bir də kafenin sahibi Serj dostum idi... Bundan başqa, qayınatamın eşikağası – yaxşı adam Toma da vardı, amma bədbəxtlikdən, o artıq dünyasını dəyişmişdi! Mən qəbirüstü mədhyyəni xatırladım – bunu qulluqçusu üçün keçmiş sahibi quraşdırmışdı – və böyük ruh yüksəkliyi içində Koriolana oxudum. Sonra şalvarımı əynimdən çıxarmağa imkan verməmişdən əvvəl dəcəl uşaqlar kimi qayınatama hansı axmaqlıqları sayıqladığımı danışdım. Beləliklə də, kafedəki publika, daha doğrusu, dörd iddiasız maymaq qarşısında uğurum qüsursuz idi. Şam yeməyinə qədər artıq özümə gəlmişdim və evə, daha doğrusu, onun yanına qayıtmaq istəmirdim!

– Billirsən, o, məni sevmir! Heç vaxt da sevməyib! – mən məhrəmanə şəkildə Koriolana söylədim; o, bütün yaxşı cəhətləri ilə bərabər, bir xüsusiyyəti ilə də seçilirdi: heç vaxt «mən sənə nə demişdim!» kimi məzəmmətlər səviyyəsinə enməzdi, halbuki dəfələrlə bunun üçün əlinə yaxşı fürsət vermişdim.

– O, sənə bağlanıb, – dedi, – bu isə tamam başqa şeydir.

– Bəs xatırlayırsan... – mən üç il əvvəl musiqi ilə bağlı qəzetlərdən birində işləmək üçün dəvət aldığımı və imtina etməyə məcbur qaldığımı xatırlatdım. Əlbəttə, bu sahədə var-dövlət toplaya bilməyəcəkdim, amma qazancım yaşamağa yetərdi; və nə baş verdi?! – Lorans pul qazanmağa başlamamağım üçün əlindən gələn hər şeyi etdi.

Mən Koriolanın yaddaşını oyatmaq istəyirdim.

– O vaxt nə fikirləşib tapmışdı? – o, viskini ağır-ağır qurtumlayaraq hər şeyi dinləməyə hazır adam görkəmi ilə soruşdu.

– Appendisit! Appendisit! Bu işə razılıq verdiyim bir vaxtda onun tutmaları başladı, üstəgəl peritonit¹ də bö-

¹ Peritonit – qarın pərdəsinin iltihabı.

yürdən çıxdı... Hətta klinikada da yatmalı olduq. Elə ki işə başqa birini götürdülər, hop... o, bir anın içindəcə sağalıb ayağa qalxdı. O vaxt Loransın öləcəyindən çox qorxmışdum. Bunun mümkün ola biləcəyi faktının özü belə məni həyəcanlandırırdı. Onun ölümü fikrinin özünün mənə necə ağır olduğunu xatırlayıram və bütün bu kimi şeylər... O vaxt o, mənim işləməyimi istəmirdi; indi isə gileylənir ki, heç yerə işə düzəlməmişəm... Belə olanda nə deyəsən axı?.. Bəlkə, harasa düzəlim? – mən vicdanlı kompaniyamdan soruşdum.

Koriolan laqeyd baxışlarla diqqətlə əlinə baxırdı. Çiyindən tutub silkələdim:

– Hə, nə deyirsən?

– Bilirsən, indi o qədər işsiz adam var ki... – o mızıldandı, – tanışlıq olmadan nə isə tapmaq üçün şansın yoxdur.

– Hər halda, sınamaq olar ki...

Bu istəyimdə zərrə qədər də olsa ağılsızlıq yox idi. Əgər səhər yuxudan durub bütün günü işləmək üçün harasa yollanardımsa, Lorans buna etiraz üçün nə söyləyə bilərdi ki? Düzdür, bir məsələ vardı – canlı oyuncağı olmasaydı, o, səhərdən axşama kimi nə ilə məşğul olacaqdı? Digər tərəfdən də «Vensan» adlı bu oyuncaq səhərlər elə çətinliklə yuxudan ayılır ki, bu detala əhəmiyyət verməmək olmaz.

– Qulaq as, – Koriolan dedi, – gəl pis xəbər məsələsinə qayıdaq. Mənim üçün tərtib etdiyən impressario müqaviləsi ilə Qəpik-quruşsuzun yanına getmişdim. Gözümün içinə baxa-baxa məni ələ saldı. İyirmi beş faiz – bu, qanuna ziddir. Deyəsən, belə həbsxanaya da yollanmaq olar. İndi o, ilk kağızı ələ keçirib və mən ondan on faiz belə ala bilməyəcəyəm. Hələ bir işə bax ki, Qəpik-quruşsuz mənə lütf edib məhkəməyə verməyəcəyi ilə bağlı əmin də etdi.

– Qoy belə olsun. Yeri gəlmişkən, bilirsən, bu gün ona yaxşıca ilişdirmişəm.

Kafeyə səpələnən müştərilər bu sözdən sonra yenidən bizə tərəf axışmağa başladılar; mən «Delta Blüz»un zavallı direktoruna necə ilişdirdiyimi az və ya çox dərəcədə detallarla təsvir etdim, sonra da sözümlü sentimental bir notla başa vurdum:

– Sonra Caninin yanına yollandım ki, günümü yaxşı başa vurum.

Parisin küçə həyatının necə cazibədar olduğunu tamam yaddan çıxarmışdım. Yeddi il müddətinə bütün bunlardan yalnız ona görə məhrum olmuşdum ki, Lorans mənim evdə olmamağıma çətin tab gətirirdi, böyük oyuncağı olmadan dəhşətli dərəcədə darıxırdı (sərxoş olanda bu ifadə mənə çox gülməli görünür). Amma mənim azadlığım və var-dövlətim Koriolanın uğursuzluğa uğramasından artıq heç cür asılı deyildi; indiki vəziyyətdə gəlirdən yirmi beş faiz götürülsün, ya on – fərqi yox idi.

– Bunu qeyd eləmək lazımdır! – dedim, – müsyö, hamını qonaq edirəm.

Son pullarımı Caninə verdiyimi unutmuşdum. İstədiyin kimi yaşamaq yaxşı olsa da, ucuz deyil. Şükür Allaha ki, Koriolan ayıq-sayıq idi: dünənki beş min frankdan, hər ehtimala qarşı, bir az saxlamışdı. Mən əllərimi ovuşdur-dum:

– Deməli, bizim yüz min pulumuz qalır!

– Hə!

– Qoçaq, gəl xərcləyək! Sabah Evriyə gedirik!

– Lonşana! – Koriolan sərt şəkildə dedi, – sabah bazar ertəsidir, at yarışları Lonşanda keçirilir, – onun gözləri par-par yanırdı.

– Nə içəcəksiniz, müsyö? – xatırlatdım və biz qısa müddət bəstəkar və impressario karyeramızdan həmişəlik imtina etdik.

Mən evə sərxoş qayıtdım. Mənzilin sakitliyi və əlaqə-ranlıığı içərisində, demək olar, heç bir mebelə toxunmadan özümü studiyaya sala bildim, amma otağımda yeni, nəhəng «Steynvey»ə ilişdim; o, məni elə o dəqiqə də heyran qoydu, amma heyranlıqdan dərhal sonra içimdən sarı bir bulantının necə axıb keçdiyini hiss etdim.

Gözəl alətdir! Mən isə onun arxasına əyləşməyəcə-yəm də, sadəcə, barmaqlarımı dillərinin üstündə gəzdirə-cəyəm. Səhər tezdən isə qapını döymədən Loransın yataq otağına girib arzulanan fortepiano ilə icazə verilmiş fortepiano arasında fərq olduğunu izah edəcəyəm.

Elə belə də edəcəkdim, amma yuxudan ayılındam artıq çıxıb getmişdi. Mən studiyaya qayıdıb düz iki saa-

tımı fortepiano arxasında keçirdim. Bütün musiqilər onda daha yüksəkdən səslənir, daha zərif olur, nə cürsə xüsusi bir şeyə çevrilirdi; onlar mənim barmaqlarımın ucunda hərəkət edir, axıb tökülürdü; mən Bethovenin musiqisini qırıq-qırıq, Fets Uollerin¹ musiqisini isə usandırıncı edə bildirdim; amma sanki, hər şey təzələnmişdi, göz qamaşdırırdı. İki saat sonra mən musiqiyə yenidən dəlicəsinə vurulmuş insana – gəncə çevrilmişdim; yenidən sevimli Vensan olmuşdum; və nəhayət... özümlə sülh şəraitində yaşamağa başlamışdım. Bundan da pisi o idi ki, özümü xoşbəxt hiss edirdim... Halbuki bu, mənim istəyimə qarşı idi.

İlk dəfə idi hiss edirdim ki, xoşbəxtəm, ya da, ən azı, qayğısız həyatımdan zövq alıram. Yeddi il ərzində mən risk etmək meylimi itirmişdim, əvəzində boyunduruqla gəzməyi öyrənmişdim; anadangəlmə sadlığını, sadələşməyi, həyat eşqimi (hər halda, bu, yuxuda olmuşdu, yuxuda!) itirmişdim, təmkin, ironiya və laqeydlilik onları sıxışdırıb içimdən çıxarmışdı. Üç səxavətli insan yığışsaydı, yalnız və yalnız şöhrətpərəstlik, eqoizm və qərəzlə silahlanmış Loransın qurduğu planları dağıda bilərdi. Halbuki onun vəhşicəsinə və çılğın mülkiyyətçilik yanğısı bu hissələri də onqat artırırdı; və bədbəxtlikdən, o hiss, ümumiyyətlə, mənə aid deyildi. Mən yalnız bir şey istəyirdim – təsir altına düşməmək. Amma necə? İstənilən halda bizim gücümüz bərabər deyildi: xeyir qüvvələrinin zəifliyini və işə yaramadığını görmək çox acıdır; şəx qüvvələrinin köməyinə müraciət etməyə isə hazırlaşmırdım; bundan başqa, rəqiblərdən biri silahı ilə özünü yaralayarsa, döyüş ədalətli ola bilməz...

Yazı makinasının qonşu otaqdan gələn sevinc dolu tıqqıltısı birdən-birə mənim tutqun fikirlərimi ürküdərk dağıtdı. Həyəcanlanmış və enerji dolu Odil məktubları araşdırmaqla məşğul idi, daha doğrusu, mənim məktublarımı. Mən otağa girdim.

– Salam, – şəh halda dedim, – əziz Odil, bilirsiniz ki, artıq sizdən nə hörmət, nə də katibə xidməti göstərməyinizi tələb etməyə haqqım çatmır? Mən bütün əmlakımı və

¹ Tomas Uoller Fets (1904–1943) – amerikalı caz müğənnisi, pianoçu, orqan ifaçısı

hüquqlarımı Loransa vermişəm. Əvvəlki vəziyyətimə gəlincə, bunu artıq onunla müzakirə etməlisiniz.

– Nə? Siz nə danışırsınız?

Axşam sərxoş olmuş adamın qulaqları üçün Odilin səsi həddindən artıq aydın, cingiltili, hətta sərt çıxırdı. Odil, az qala, ağı dediyi vaxt ərzində mən əlimlə başımı tutmuşdum:

– Axı necə ola bilər? Zarafat edirsiniz? – o, çox məyus görünürdü.

Mən isə təntənəli şəkildə elan etdim:

– Bu, mənim edə biləcəyim ən kiçik iş idi... Odil, özünü fikirləşin bir... yeddi ildə arvadıma hansı məbləğə başa gəlmişəm.

Odil qıpqırmızı qızardı; sonra qələmini gözümlə qabağında silkələyərək öyüd-nəsihət dolu səslə danışmağa başladı; bunu ondan qətiyyənlə gözləmişdim.

– Şəxsi planda Loransa nə borclu olduğunuzu bilmirəm, pul məsələlərinə gəlincə, həqiqətən də, milyon dollar qazanmışınızsa – o, mənə elə belə də demişdi...

– Doğrudur, – kədərlə təsdiqlədim, – milyon dollar!

– Neyləmək olar, bu, o deməkdir ki, siz ona hesabla... ayda, təxminən yeddi yüz frank qaytarırsınız. Deməli, belə, siz heç vaxt Loransa baha başa gəlməmişiniz.

– Necə yəni?

Odil heç vaxt belə özünəinamlı və hər şeyi bilən adam kimi danışmamışdı:

– Gəlin hesablayaq. Əgər bir dollar altı franka bərabərdirsə, sizin milyon dollarınız altı milyon yeni frank deməkdir. Bu məbləği yeddiyə bölürük, daha doğrusu, yeddi ilə – səkkiz yüz əlli min frankdan bir qədər çox alınır; indi də onu on ikiyə bölürük – təxminən ayda yetmiş min frank alınır. Hə, düşünürəm ki, siz özünüzə, ya da Lorans sizə bu qədər pul xərcləmiş olsun. Yox, dəfələrlə az olub!

Mən güldüm: nə desən gözləyə bilərdim, amma belə bir şeyi – heç vaxt!

– Bu barədə heç fikirləşməmişdim, amma... yaqın ki, elə belədir. Bəs həqiqətdə hər ay Loransa neçəyə başa gəlmişəm? Əlbəttə ki, təxmini...

– Dəfələrlə az məbləğə! Hə... dəfələrlə az, – ciddi görkəm almış Odil həyəcanlandı, – gəlin hesablayaq...

Odil hesab makinasından yapışmışdı ki, onu dayandırdım:

– Yox, lazım deyil! Zarafat edirdim... Doğrudan da, zarafat edirdim. Hər halda, Odil, mən çox şadam. Deməli, Loransın nəinki xoşbəxt nikahı, həm də əlverişli sövdələşməsi var. Neyləmək olar, bu daha yaxşıdır. Əgər mən əlverişli kapital qoyuluşuyamsa...

Odil məyus-məyus başını aşağı saldı – ya pərtlikdən, ya da qorxudan...

– Vensan, mən bunu sizə dostluğumuz xatirinə dedim...

– Çox lütfkarsınız, əziz Odil və mən sizə dəhşətli dərəcədə minnətdaram. Təbii ki, Loransa bu barədə bir kəlmə belə deməyəcəyəm. Ən pis halda, əgər lazım gələrsə, yalandan deyərəm ki, özüm hər şeyi hesablamışam.

Biz susduq; nəhayət, Odil qərara gəldi:

– Vensan, sizə demək istəyirdim ki... Lorans bütün qadınlar kimi bankdakı hesabı sizdən hədiyyə olaraq qəbul etməyə üstünlük verərdi... amma bu... necəsə insafsızlıqdır! Heç şübhə etməyin, bu məsələdə bütün qadınlar bir-birinə bənzəyirlər.

– Bircə mənim arvadım yox! Lorans belə deyil! Mən nadir bir insanla evlənmişəm, – mən altruist¹ kimi onun sözünü kəsdim – ümid edirdim ki, ailəni dolandıran qadınların böyük əksəriyyəti öz ərlərini bəsləyir və əzizləyir, daha onları öz nöqərlərinə çevirmir.

– Bəs niyə sizin uşaqlarınız yoxdur? – artıq otaqdan çıxdığım vaxt Odil soruşdu.

Mən cavab vermədim. Bu sual dünən verilsəydi, bəlkə də, «biz bu barədə düşünürük», deyərdim; amma bu, həqiqət deyildi. Biz bu barədə heç vaxt fikirləşməmişdik. Ya da daha doğrusu, Lorans özü hər şeyi fikirləşmişdi və qərara almışdı ki, qoy lap balaca olsun, amma daha bir oyuncağa ehtiyacı yoxdur; bir böyük oyuncaq da ona bəs edər.

Ola bilsin, o, balaca oyuncağın gözəl olacağından və böyük oyuncağın diqqətini özünə cəlb edəcəyindən qorxurdu. Bir də onun ailəsində kasıblardan uşaq dünyaya

¹ Altruist – öz mənafeyini unudub başqalarının qeydinə qalmaq, başqalarına təmənnsiz yardım etməyə hazır olmaq

gətirmirdilər; hər şeyin öz həddi var... Bəzi hallarda uşaq olmadan da keçinmək olar.

Loransın meşşan, əslində isə dəqiq hesablamaları heç cür ağılımdan çıxmırdı: hə, Lorans, çox güman ki, sərfəli bir sövdələşmə qurmuşdu və bu sövdələşmə yalnız ilk baxışdan riskli görünürdü. Əgər hər şeyi ölçüb-biçməli olsaydıq, mən az yeyirdim, heç bir iddiam yox idi, arıq idim və geyimə qarşı tələbkar deyildim. Bəzən mənə bahalı şeylər də alınırdı, məsələn, maşın, qızıl düymələr (düz dörd cüt!), hətta fotoaparət da; indi, düzdür, o qədər də dəbdə olan marka deyildi, amma yaxşı işləyir. Deyəsən, elə bu qədər... Doğrudan da... mənim cibxərcliyim onun mənfəətinə üstün gəlməyəcəkdi ki... «Bu nə cəfəngiyatdır! – fikirləşdim, – bütün bu hesablamalar necə də dəhşətlidir! Hətta onları zarafatla hesablayırsansa belə... Necə də pis işdir! Axı nə üçün?»

Tutaq ki, o günahkardır, tutaq ki, Lorans bütün bunlara görə cavabdehdir, amma mən belə xırdaçılıq etməməliyəm. Bu mənzil-tələ... onun məhəbbəti üzündən boğulduğum bu mənzil mənə yetər... Bütün bu sehlənmiş məkan, başdan-başa bağlı pəncərələr, adamlardan qaçan sifətlər... Hər halda, bütün bu illər ərzində özümü burada tənha hiss etmişdim. Tənha!.. Üzünə gülümsəməyə bir adam yox, fikirlərini bölüşməyə kimsə tapmırsan... Biz birlikdə olanda yalnız həzdən heyvani qışqırıqlar çıxarırdıq, hətta onu da eyni vaxtda edə bilmirdik...

Mən özümü cəzalandırmaq üçün içimdə danışan, mühakimə edən bu iyrənc səs sussun deyər üzümü divara çevirdim – ona qulaq asmaq olmazdı, amma ondan yaxa qurtarmaq da mümkün deyildi.

Yuxudan yetərinə gec, artıq gün günorta olanda ayıldım və xatırladım ki, bahalı hədiyyələr siyahısına saati daxil etməmişəm (axı o, bu saati mənə Vandom meydanında almışdı – gör bir... lap nankorluqdur!). Deməli, gün günortadır! Saat üçdə qaçmağa yollanacaq, saat yeddidə qayıdacaqdım. Yenidən «həmin saat» gəlib yetişdi. Yeddi il əvvəl – yəni vaxt anlayışını itirdikdən sonra saatlar birbirinə bənzəməyə başlamışdı. İndi isə Loransla içində olduğumuz zaman birdən-birə müəyyən forma almağa, hissələrə parçalanmağa başladı və saat əqrəblərinə mara-

ğımın yaranması mənim üçün yenidən canlanma əlaməti kimi göründü. Zaman və ya həyatın özü bu yeddi il müddətində uzanaraq, başdan-ayağa kabusla dolu yuxuya çevrilmişdi.

Odilin otağındakı radiodan növbəti dəfə «Leysan» səsləndirilirdi; xatırladım ki, bu, mənim deyil, Ksavye Bonnannın əsəridir, mən, sadəcə, mövzunu korlayıb altından da imzama qoymuşam...

Sən bir işə bax, Ksavye, əzizim!

Qarşılaşan kimi mütləq ona birini ilişdirəcəyəm! Belə bir perspektivin varlığına sevindim və bu sevincim, edəcəyim hərəkətin, əslində, Loransın yanına qayıtmaq demək olduğunu başa düşənə qədər davam etdi... Amma... məgər etdiklərindən sonra onunla birlikdə qala bilərdimmə? Təəssüf ki, mənim «məgər»lərimlə «hər halda»larım hərəkətlərimi, azca da olsa, müəyyənləşdirmirdi: «hər halda» mən bakalavr müdafiə etmişdim, «hər halda» konservatoriyaya qəbul olmuşdum, «hər halda» Lora mənə ərə gəlib. Bütün «hər halda» qabartmaları, əslində, boş şeylərdən törəyirdi; daha doğrusu, müəllimlərdən, ya da qadınlardan... və tez-tez «ziddinə» anlayışını verirdi: «Vensanın ziddinə!»

Buna baxmayaraq, Al Kapone tərzində kostyumu özüm bəyənib geyindim, sonra da Koriolana zəng etdim. Bir saat sonra biz Lonşan istiqamətində şütüyürdük; əvvəlcə banka döndük – orada kapitalımın bir hissəsini götürüb bölüşdük. Cibimizdə bir dəstə pul olduğundan özümü əhəmiyyətli adam hesab edirdik.

Gözəl hava vardı və hər zaman olduğu kimi, Lonşanda hər şey əla idi. Yeddi il ərzində burada üç dəfə olmuşdum: ilk dəfə Loransla birlikdə idik; əslində, o, özünü daha çox Triumf alaqaçılarında təşkil edilən kübar ziyafətlərində suda balıq kimi hiss edirdi. Amma Lonşana mənimlə gələsi olmuşdu. Burada düz üç saat müddətinə camaatın içində itib-batdığım üçün arvadımın at yarışına marağı o dəqiqəyə soyudu; ikinci dəfə artıq tək gəlmişdim; o vaxt Lorans ağır appendisitdən sonra yataqda yatırdı. Və üçüncü dəfə o, Bretana babasının – ata babasının dəfninə (rəhmətlik hətta adımdan çəkilməsinə belə dözə bilmirdi) getdiyi vaxt olmuşdu. Uzun sözün qısa-

si, bu qadının sayəsində və ona fikir vermədən, mən yalnız dörd dəfə at yarışı görmüşdüm; mənə kömək edən isə bunlar olmuşdu: birinci halda snobizm, ikinci halda – xəstəlik, üçüncü halda – qohumlar, dördüncü halda isə – yəni bu gün Loransın riyakarlığı. Əslində isə baş götürüb gözəl və valehedici Lonşana qaçmaq üçün mənə heç kim və heç nə lazım deyildi.

Cıdırda tanış olduğum bir çox dostlarım və tanışlarımla yenə də rastlaşdım, onlar məni elə qarşıladılar ki, sanki, bir-birimizdən dünən ayrılmışdıq. Lonşanda zamanın necə qaçdığını hiss etmirsən; illər də burada hiss olunmur; burada bir qaçış zamanı üç il qocala bilərsən, ya da düz on beş il üzündə bir qırış belə peyda olmaya bilər. Hər halda, burada qırışların səbəbi əsəbi gərginlik, həyəcan, məyusluq, fərəh, şadyanalıqdır; və əlbəttə ki, bunlar ciddi qırışlar deyil; eyni zamanda, həyatın darıxdırıcılığı ilə bəzənmiş sifəti korlayan biabırçı qırışlar da deyil. Koriolan bunu onunla izah edirdi ki, cıdır meydanı kimi sehlənmiş yerlərdə pullar irreal olur – burada axtarış, sahib olmaq, pul itkisi yalnız dördüncü qırışdan asılıdır; sonuncu qaçışa qoyulmuş yüz frank burada daha böyük azart doğurur, nəinki əsəblərlə qazanılan yüz frank; burada peşəkar məsləhətçilərlə lütfkarlıqla söhbət edirlər, halbuki onların üzündən bütöv bir var-dövlət əldən çıxma bilər; amma eyni zamanda da bu adamlara gülmürlər və ola bilsin ki, adətkərdə olduqlarından növbəti cıdır zamanı yenidən onların məsləhətlərinə əməl edirlər (birjada belə bir şeyi xəyala belə gətirmək olmaz); burada mənim qayınatam – əgər o, totalizator oynasaydı – öz eşikağası ilə burun-buruna gələ bilərdi və o biri də ona heç bir ehtiram göstərməzdi; hətta ola bilsin ki, sıradan çıxan bir ata axmaqcasına külli miqdarda pul qoyduğu üçün ona açıq şəkildə həqarətlə də baxardı.

Uzun sözün qıtası, mən qayğısız, azad və səmimi insanların içinə düşmüşdüm; və mənə elə gəlirdi ki, göyün üzünü açıqlıb, mələklər isə mənim üçün trubada yenidən tapılmış, həqiqi və normal həyatın himnini çalırılar. Mənim təəccübümə, Koriolanın isə heyretinə rəğmə, gözlərimi yaş pərdələdi və elə bir ağılamaq ağıladım ki, qollarımla göz yaşlarımı silmək, gözlərimin birini qıymaq və xəcalət-

dən ölüb yerə girməmək üçün o biri gözümə düşən toz dənəciyinin qarasına deyilmək məcburiyyətində qaldım. Gecikmiş manevrim o qədər də uğurlu alınmadı və Koriolan tribunada dayandığımız bütün vaxt ərzində həyəcan içində, hətta qorxa-qorxa mənə göz qoymağa başladı; sanki, zədəli ata göz qoyurmuş kimi.

Tanışlarımızın yanından ötərək lojalara qalxdıq, orada bizi böyük sevinclə qarşıladılar. Dostlarımızın bürüzə verməməyə çalışdıqları təəccübünə rəğmən bir-iki qaçışı oradan izlədik, amma burada daha çox qalmaq cibimizə görə deyildi; ona görə ki, beş-on franklıq pul qoyuluşları üçün bu qalereyada kassa yox idi. Düzdür, bu dəfə Qəpik-qurşusun verdiyi ilk və yeganə qəbz sayəsində sağa-sola pul xərcləyə bilərdik.

Dördüncü qaçışdan sonra qızıışmış və özündən çıxmış halda birinci mərtəbəyə endim, müəyyən adamlarla danışıqlar apardım, birdən Sanseverin adında ağ madyanı gördüm; o dəqiqə də heyran qaldım, özüm də bilmirəm nə üçün. Siyahıda ona 42-yə qarşılıq 1 qoyulmuşdu; pis əlamət idi; amma yəqin ki, ağılsızlıq tutması içərisində bu ata böyük pullar qoymaq qərarına gəldim. Əvvəl uduzдум, sonra uddum, sonra yenə uduzдум və iki saat sonra öz ilk maddi durumuma qayıtdım; əslində, bu, adama ağır gəlir; amma əgər tamam-kamal uduzsaydım, bu daha ağır olardı.

Koriolanın başına nə gəldiyindən tamam bixəbər idim: çünki oyunla bağlı heç vaxt şərtləşmərdik. Əgər birimiz uduzduqsa, bu cür hərəkət xəttini düzgün hesab edirdik, əgər udurduqsa, axmaqlıq. Əvəzində, adətən, ikili cütlüklərin yaşadığı məzəmmət, təəssüf, hətta vicdan əzabını belə yaşamırdıq.

Amma bu gün Koriolanla pəncərənin qarşısında rastlaşdıqda bütün təəccübümə rəğmən, ondan mənim hansı ata pul qoymağımla bağlı sual eşitdim; və nə üçünsə Sanseverinə qoyduğumu eşidəndə üstümə istehza dolu töhmətlər yağdırmadı; bir qədər qaşlarını qaldırdı və birinci tribunaların yanında görüş təyin etdi. Mən publika yığılana və atları start xəttinə aparana kimi onu orada sakitcə gözləyirdim. 2100 metrə qaçış oldu və startdan dərhal sonra diktör Sanseverinin liderlik etdiyini elan

etdi. Bu vaxt mənim ümidlərim, təbii ki, partlamalı idi: yarışın əvvəlindən axırına kimi heç bir bərk qaçan atın gücü yetməzdə. Bununla belə, hər kəs kimi mən də gözləyirdim; tezliklə, çox tezliklə fit səsi eşitdim, sanki, eşşəkərisi dəstəsi uçurdu; çaparaq sonuncu döngəni keçən atların ayaqlarının tappılısının uğultusu eşidilirdi. Heç bir şeylə müqayisəyə gəlməyən səs getdikcə daha çox yüksəlirdi; kütlə həyəcanlanaraq səs salır, bu səsə züly tuturdu; getdikcə finişin yanındakı çəmənlikdə daha çox adam toplaşdı. Bu səs getdikcə sıxlaşır, möhkəmlənir və daha bərk eşidilirdi; sonra ən yüksək nöqtəyə qalxdı – adama elə gəlirdi ki, son iki yüz metr sonsuz bir müddətə yerindən tərpənmir. Həmin an kütlə birdən-birə, sanki, səsinə itirdi, atlar isə yerinə mıxlandı. Amma bir an sonra hərəkət və səs-küy yeni bir qüvvə ilə alışdı və laylara parçalandı, bölündü: minlərlə boğaz nalların dəlicəsinə tappılı səsinə batıra bilmədən atların adını bağırırdı; vəhşi dəstənin minlərlə ağızdan çıxan bağırması, vəhşicəsinə, dəhşətli həmlə qədim zamanlar haqqında xatirələri oyadırdı; bu anda demək çətin idi ki, kütlə sevincindən, yoxsa dəhşətdən belə bağırır. Liderlər sadalanan vaxt cibimdən siqaret çıxartdım; əvvəlki kimi onların arasında Sanseverin də var idi, amma indi o, favorit olan Paçuli ilə daban-dabana gedirdi. Melanxolik bir əhvali-ruhiyyə ilə siqaret çəkdim, amma diktör mənzərəni dəqiqləşdirdiyi vaxt siqaret barmaqlarımın arasından düşdü: «Deyəsən, Sanseverin Paçulinin həmləsini dəf edəcək!»

Bir anlıq gözlərimi yumdum, axmaq bir şəkildə ürəyimdə Allaha yalvardım və görməmişdən əvvəl dəhşətli bir səs-küylə, mahmızların və yüyən ağızlığının şiddətli cingiltisi, yəhərlərin cınlıtısı və jokeylərin boğuş söyüşləri ilə birlikdə yürüşün finişə necə sürətlə yaxınlaşdığını eşitdim; gözlərimi açdım və artıq titrəyən bayraq kimi qabaqda gedən, tərdən parlayan əzələli atların çılpaq bədənlərinin, geniş açılmış rəngbərəng gödəkcələrin qasırgasını gördüm; bütün dəstə cırıq-cırıq edilən parça səsi ilə yanımdan ötüb-keçənə və kütlənin qışqırığı finişin yanında alışaraq sönməyə qədər kim isə artıq səsucaldanla bağırırdı: «Sanseverina qalib gəldi! Sanseverina favoritdir! Sanseverin birincidir! Paçuli və Numeinin nəticələri fotofinişlə müəyyən ediləcək!»

Siqaret mənim italyan mokasinimi yandırırdı, amma mən həyatımın ən gözəl anlarından birini yaşayırdım; bu an o dərəcədə parlaq, təmiz və məmnunluq hissi ilə dolu idi ki, onun qarşısında yalnız baş əymək olardı. Qalib gəldim! Mən bütün aləmə qalib gəldim. Öz qayınatama, bankirə, öz rejissoruma, arvadıma və at yarışlarına! Mənim bəxtim gətirib! Qonşularım məyusluq içində əllərindəki talonları yerə tullayırdılar, mən isə Koriolanı uzaqdan görərək fəryad qopardıb ağuşuna tullandım: «Mən uddum!» «Biz udduq! – o, mənim kürəyimə şappıldadaraq bağırdı, – belə bir sürprizi heç gözləməzdim!»

– Sən də ona qoymuşdun?

– Hə də! Düz beş yüz frank!

– Mən isə iki min. Bəs sən Sanseverini necə seçdin?

Gülə-gülə bizə qısqanc bir nifrət hissi ilə baxan – adətən, ciddi oyunçular bəxti gətirən diletantlara belə nifrət edirlər – bədbəxtlər kütləsinin arasından keçib pəncərəyə yaxınlaşdıq.

– Hə də, deyəsən, axı ona qoyduğumu sənə demişdim?

Koriolan qəhqəhə çəkdi.

– Qoçaq, bu gün sənin bütün pul qoyuluşlarını təkrar etdim. Fikirləşdim ki, bütün başına gələnlərdən sonra belə asanlıqla uduza bilməzsən, – o, nəzakətlə gülümsəyib özünə əmin halda sözüünə yekun vurdu.

Bu nəzakət mənim heç vecimə də deyildi. İndi Sanseverinlə bağlı haqq-hesabda artıq 37 – 1-ə qarşı idi. Deməli, mən 74 min frank udmuşdum! Belə bir şey heç vaxt başıma gəlməmişdi; həm də bu, səbəbsiz deyildi. Mən hamını içməyə dəvət etdim, bütün dünya birdən-birə mənim üçün canlanmışdı.

Biz uğurumuzdan sərxoş olmuş halda Parisə qayıtdıq. Svetoforum qırmızı işığında Koriolan mənə tərəf çevrildi:

– Dünən bankda yeddi milyon frankı atılan sadələhv bir adam üçün yetərinə özündənrazi görünürsən.

Amma ondan yaxşı heç kim başa düşə bilməzdi ki, nə üçün cıdırda yetmiş dörd min frank udmaq bankda yeddi milyon pulumun olmasından daha vacibdir.

7

Evə qalib kimi qayıtdım; amma udduğum pulu Korio-
lanın yanında qoymuşdum. Acı təcrübəm əsasında artıq
öz pullarımı «Loransın yanında» saxlamağa cəsarət etmir-
dim. Əlbəttə, fikrimcə, cıdırda udulmuş pullara qarşı o,
xüsusi ikrah hiss etməli idi, amma Loransın ikrahının nə
dərəcədə acgöz olduğunu öyrənmək mənə çox baha başa
gəlmişdi.

Artıq iki gün idi ki «Loransın yanında» sözünü yarım
illik ailə həyatından sonra (özü də nəzərə alsaq ki beş ayı
toy səyahətində, bir ayı isə mehmanxanada keçirmişdik)
«bizdə» sözünü necə çətinliklə deyirdimsə, indi də elə bir
yüngüllüklə deyirdim. Bizim axı uzun, həddindən artıq
uzun toy səyahətimiz olmuşdu; əlbəttə ki, İtaliyaya. Hətta
daha yaxşı – Kapriyə. Bir vaxtlar Lorans heç cür Kapriyə
getmək istəmirdi. «Ola bilsin, bu, axmaqlıqdır, – o etiraf
edirdi, – amma oranı mənə nə qədər çox tərifləyirlərsə,
sözün əsl mənasında sevdiyim adamlar bir o qədər çox
ora getmək istəmirdim. Sən mənə gülməzsən ki?» «Yox,
yox, nə danışsan, – gülümsəyərək cavab vermişdim, –
əksinə».

Mən də heç vaxt Kapridə olmamışdım, amma tama-
milə başqa səbəblər üzündən. Etiraf etməliyəm ki, bütүн
bu maraqlı hadisələr o vaxt mənə əyləndirirdi. Mən, Ven-
san, yeni evlənmiş adam, öz hörmətli, gözəl və varlı arva-
dımla toy səyahətinə çıxmışdım.

Mavi yelkən, Faralyoni, Aksel Muntun villası və daha
nələr... Niyə də olmasın? Hamıya məlum həqiqətlərlə
bağlı biliklərini nə üçün dərinləşdirməyəsən və nə üçün
poçt açıqcalarında gördüyün təbiətə naturadan tamaşa et-
məyəsən? Bu, bəzi snoblar kimi hər zaman onlara etinasız
yanaşmaqdan daha maraqlıdır. Xüsusilə də nəzərə alsaq
ki İtaliyaya cəmi bircə dəfə, o da ya hansısa italyan rəs-
samları, ya da ekoloqlar dəstəsi ilə birlikdə getmişdim;
biz Parisdə tanış olmuşduq, amma onlar yolda özlərini əsl
əclaf kimi apardılar; hətta canımı qurtarmalı oldum; çünki
qırıq motosikllərdə hücum edib leysan yağışa fikir vermə-
dən benzindoldurma məntəqəsini gözlərimin qabağında-
ca soydular. Hə... yağış yağdı, həmin il yağış İtaliyanı öz

ağuşuna almışdı. Elə buna görə də bütün toy səyahəti boyu sentimental və varlı turistlərin acığına faydalı və səxavətli günəşdən zövq almağa çalışdım.

Biz əl-ələ tutaraq Kapri boyunca addımlayırdıq. Lorans kiçik dükanda yeganə maraq doğura biləcək cavahirati aldı: platin çərçivəyə salınmış gözəl, qədimi qara mirvari idi. Özü də ucuz qiymətə; Lorans ətrafında olan bütün adamlar kimi sərfəli sövdləşmələri sevirdi; hətta o, kor bir əntiqəfuruşdan Van Qoqun əsərini yüz franka ala bilmışdı; əsərin dəyəri ilə bağlı ona heç nə söyləməmişdi... Ola bilsin, mən Loransın yanında yalnız ona görə uzun müddət qala bilmışdim ki, ona ucuz başa gəlirdim. Həm də bütün xərclərimi ödəmişdim; bunu isə heç kim gözləməirdi. İndi tamamilə qanuni əsaslarla çıxıb getmək hüququm vardı. Məndən soruşa bilərdilər ki, bəs ər-arvad vəzifələri necə olsun? Məsələn, mənim ər vəzifəm. Məgər bunun haqqında vəzifə kimi danışmaq olardı? Özü də belə gözəl və sədaqətli arvadla? Bunu, sadəcə, «vəzifə» adlandırmaq, əslində, ədəbsizlik idi. Və hər halda... evdən çıxıb getməyə cəsarətimin çatmamasının səbəbi yalnız kəsiblik içərisində yaşamaqdan qorxmağım deyildi; mənə zülm edən o idi ki, oğurlanmışdım. Məndən pul oğurlamamışdılar, yox... başqa bir şey...

İndi həmin səyahəti, ruh yüksəkliyini və ... ciddiliyi xatırlayıram... Bəli, bəli, Loransın ciddiliyini. O, mənim xoşuma gəlib-gəlməyəcəyi ilə bağlı elə həyəcanlanırdı ki... Davamlı olaraq əzab çəkirdi: görəsən, mənə axmaq kimi görünür ki?! Daim gözlərinə mənim mümkün ola biləcək xəyanətlərimin məşum əlamətləri görünürdü. Və təbii ki, mən artıq o vaxt hansısa üstünlüyə əsaslanan ailə münasibətlərinə və öz dəlisov arvadlarına qarşı yumşaqlıq edən kişilərə nifrət edən adamtək Loransı sakitləşdirməyə çalışırdım. Yanlış sözləri və yersiz hərəkətləri mənə onun xarakterinə aid xüsusiyyət kimi yox, adət etdiyi mühitin ona calaq etdiyi şey kimi görünürdü, amma... O vaxtlar necə də sadəlvəh olmuşam. Nə qədər comərdliyi onun ayağına yazırdım! Daha başa düşmürdüm ki, o, həqiqətən də, bu xüsusiyyətlərə malik olsaydı belə, bunu göstərməyə bacarığı çatmayacaqdı; bu bacarığı ən gözəl təbiyə belə, insana verə bilmir; məsələn, Lorans təhsillidir,

amma ağıllı deyil; israfçıdır, amma səxavətli deyil; gözəldir, amma cazibədar deyil; sədaqətlidir, amma mehriban deyil; hərəkətlidir, amma cəld deyil; paxıldır, amma şöhrətpərəst deyil. O, acıdır, amma kinli deyil. Təkəbbürlüdür, amma qürurlu deyil; mərhəmətlidir, amma səmimi deyil; tez təsirlənəndir, amma tez sınıan deyil. Bundan başqa, həm də infantildir¹, amma sadələhv deyil. Şikayətlənəndir, amma köməksiz deyil; yaxşı geyinəndir, amma eleqant deyil; bundan başqa, səmimidir, amma açıq danışan deyil; qorxaqdır, amma ehtiyatlı deyil; və nəhayət, ehtiraslıdır, amma məhz məhəbbətdə qabiliyyətli deyil.

Məşin də karandaşımı və məşhur not dəftərimi tapdım, yəqin ki, cidd-cəhdlə ora «Müqəddəs Loransa Litaniya»² yazacaqdım. Bu təyinləri aradabir yüngülcə düzəlişlər edərək müxtəlif ladlarda təkrar etdim, sifətlərin yerini dəyişdim, amma hər dəfə də onların daha ədalətli və daha dürüst olduğunu düşündüm. Öz əsərimdən böyük zövq ala-ala Raspay bulvarına çıxdım; intiqam ala bilməsəm də, hər halda, sakitləşmişdim; ağır və geniş bir hərəkətlə qarını çırpıdım – bir vaxtlar amerikan seriallarındakı həqiqətsevərlər belə edirdilər.

Bir vaxtlar kosmik teledöyüşçüdən necə ayrılı bilmədiyim bərdən yadıma düşdü: kosmonavtlar seriyadan-seriyaya üç min il uçan boşqabda heç kim yaşamayan göy cisimləri arasında veyllənirlər və sair və ilaxır (ümumiyyətlə, zəhlətökən bir şey idi). Lorans gözəl axşamların birində proqramı dəyişmək qərarına gəlmişdi. Bəs mən sivrüqulaq qəhrəmanlarımla kosmik gəminin məndən alınmasına necə imkan verdim? Axı nə üçün o, hansısa bir despot kimi mənə gün altında yanmış los-ancelesli troqloditlərin öpüşlərini sırımalydı? İndi bunu xatırlaya bilmirəm. Uzun sözlün qıyası... Koriolan düz bir ay növbəti seriyaları mənə danışmalı oldu; ta ki özünün də filmdən ürəyi bulana-nadək. Nə üçün Lorans ikinci televizor almadı? Nə üçün özüm almadım? Bax bunu bilmirəm: bəlkə də, cibxərclik bankım o dəqiqə partlayardı. Bəs nə üçün və niyə it sax-

¹ İnfantil – uşaqlıq dövrünün xüsusiyyətlərini saxlayan

² Litaniya – ibadət (dua); danışmada isə uzun və dərindən söhbət, siyahı (sadalama)

lamağa başlamadım, axı itlər üçün ürəyim gedir? Nə üçün bütün dostlarımı itirdim (mən bir stəkan şərab içmək üçün kimisə evə dəvət etməyi elə istərdim ki...). Axı bu necə evdir ki, ora heç vaxt heç kimi çağıra bilmirəm; bir vaxtlar axı kimlərləsə dostluq edirdim... Niyə gəzmək üçün hansısa ağlagəlməz bəhanələr uydurub tapmalı idim? Nə üçün bu, sadə şəkildə «evdən çıxmaq» yox, «evi tərk etmək» adlanırdı? Nə üçün mən onun dostlarının təkəbbürlü cahil, konformist, iki əsr əvvəl gilyotini böyük məmnuniyyətlə qəbul edə biləcək insanlar olduğunu açıq-açığına söyləməyirdim?! Mənim istəklərimi tamamilə nəzərə almamaq olardı, bəs nə üçün o, öz şəxsi əhvaliruhiyyəsinin tutmalarına dəyişməz qanuna yanaşmış kimi yanaşmalıydı; sanki, meteoroloji hadisə idi... Nə üçün? Necə? Kimin üzündən? Nəyə rəğmən? Hətta indi də bunu xatırlaya bilmirəm, halbuki daha xudpəsənd, daha qorxaq və öz taleyimə qarşı daha laqeyd olmuşam ... amma əvvəllər, əvvəllər... Görəsən, öz həyatımdan, baxışlarımdan necə imtina edə, taleyə dinməz-söyləməz boyun əyə, bir dəfə də olsun etiraz etməyə, kiçik bir mübahisə belə yaratmadan yaşaya bilmişəm? Yoxsa o, əsl taktikaçı kimi asta-asta, cəsərtlə hərəkət edirdi? Yoxsa anadangəlmə zülmkar, anadangəlmə cəllad olan bu qadın öz intuisiyasının dalınca gedirdi? Bütün bunlara baxmayaraq, bir dəfə də olsa «Bəsdir!» deyə bağırmadım; ya da, heç olmasa, hiylə xatirinə haradasa xarakterimə daha uyğun ola bilən «Əzizim, mənəcə, artıq yetər. Əlvida, əzizim» sözlərini mızıldanmadım.

Həqiqətən də, bütün dəhşətə baxmayaraq, bir dənə də olsun əsl mübahisəmizi xatırlamırdım; bir dənə də olsun çığır-bağırılı, çılğın ittihamlarla dolu dava-dalaş, heç olmasa, üçcə gün sürən bir ayrılıq belə yadıma düşmürdü. Xoşbəxt cütlüklərin həyatında olduğu kimi, bircə dənə də olsun nifrət partlayışını xatırlaya bilmirdim. Bəzən o, nəyə görə ağlayırdı, mən onu nəyə görə məzəmmət edirdim... Deyəsən, hələ ilk vaxtlarda, özü də üç ayda bir dəfə belə şeylər olurdu. Sonra və bu son vaxtlara qədər heç bir şey... Loransda nə göz yaşı, nə də hay-küy müşahidə olunurdu; halbuki o, bir göl kimi narahat, darıxdırıcı, üstəlik də, təhlükəli idi. Bəs indi... hanı mənim litaniyala-

rım? «Təhlüklədir, amma azartlı deyil; narahatdır, amma coşqun deyil..» Hə, pis təyinlər deyil... Mən onları da o birilərinin yanına əlavə etdim. Sonra dəftəri qapadım və qeyri-ixtiyari cibimə qoydum: çoxdan qazanılmış refleks işə başlamışdı – heç bir şeyi göz önünə atma! Yox! Axı Lorans mütləq ona rast gəlməlidir, oxuya, ya da məni hündürdən oxumağa vadar edə bilərdi. Mən, nəhayət ki, sirr verməyən, sözə baxmayan oğlan uşağından kişiyə çevriləcəkdim, əsl kişiyə...

İstehza ilə güldüm: bu zəhlətökən litaniyalara aludə olduğum, onları qələmə aldığım vaxtdan bəri fikirlərim hazır aforizmə çevrilirdi... Daha əvvəlki kimi öz-özümə əsəbi halda «Sən bir işə bax! Yaramaz qadın! Lənət şeytana, yaramaz qadın!» – deyə qışqırmırdım. Əvəzinə srağagün içimi yarıb çıxan kəskin bir səs danışmağa başlamışdı: «Bu gözəlçə Lorans alçaqdır. Ondan çoxdan yaxa qurtarmaq lazım idi, həm də tez bir zamanda, mənim əzizim». Bəli, bəli, «mənim əzizim»! Özümə elə belə də dedim. Koriolan həmişə iddia edir ki, mən sonata, ya da triolar bəstələməyin əvəzinə kitab yazmalı idim... Əziz Koriolan! Təkcə bu «filan şeyin əvəzinə» sözü yox, bütünlükdə bu fikrin özü onun mənə dost münasibətindən xəbər verirdi – kor-koranə və qeyri-obyektiv. Mən, yəqin ki, cazibədar, yelbeyin, xoşrəftar bir sarışınla evlənməli idim; qoy lap cibində bir qəpiyi belə olmasın...

Bar-bar bağıran uşaqlar və tərəvətini itirmiş arvadımla birlikdə özümü ikiotaqlı mənzildə təsəvvür etdim; məgər bunumu arzulayırdım? Bəs əsəbi və sarsaq bir qadının hələ cavan, təptəzə geyinmiş, alnında bir qırışı belə olmayan adamı əli-qolu bağlı gözəl apartamentlərdə saxlamasını yaxşı idi? Halbuki bu cavanın nə qayğısı vardı, nə də yorğunluğu... Görəsən, hansısa zavodda özümü əldən salana kimi işləsəydim, dahamı kişisayağı görünəcəkdim? Dahamı qürurlu olacaqdım? Ən yaxşı halda qürurum qorxunc kvartallarda yaşayan burnufırtıqlı uşaqlara fortepiano dərsi verməklə, bir də evdə limon kimi suyu sıxılmış arvadımla kifayətlənməli olacaqdı... Hamısı budurmu? Bilmirəm, əmin deyiləm. Mənim şöhrətpərəstlik hissini belə bir yerə çətin alışıydı; qürurumu belə bir yerə alışdırmaq üçün nə pulumu, nə də gücümü sərf etməzdim. Yalnız mən xoş-

bəxt olanda qürurum da öz yerində olur; yalnız bu halda! Demək asan, qəbul etmək isə çətindir! Mən özümü yalnız xoşbəxt adam kimi qəbul edə, sevə bilərdim.

Bu gün kədərliyəm, yenə də ürəyimdə inciklik və təhqirlər dəbərməyə başlayıb.

Fəlakətlərdən qaçan bütün adamlar və bütün hiss fərariləri kimi mənə də infeksiyanı göydə qarmaq üçün balaca bir yara kifayət edərdi. Nə qərara gəlirəmsə gəlim, həyatım boyu «əsər» adına nə quraşdırırsam quraşdırım, hər şeydən əvvəl tez bir zamanda bu yaranı yuyub-təmizləməliydim; bunu nə ilə edəcəyim isə vacib deyil; yalanlamı, alçaqlıqlamı, yoxsa böyüklükləmi... Yaxın keçmişlə, hətta bu günlə bağlı bütün pis şeyləri yaddaşımın atmalıyam ki, xoşbəxtliyin özünü olmasa da, heç olmasa, ona qarşı duyduğum həvəsi, onun dadını yenidən əldə edirəm; belə olmasa, hələ uzun müddət xoşbəxtliyim haqqında heç fikirləşə də bilməyəcəyəm.

...Addımlarımı yavaşıtmadan qonaq otağının qarşısından keçdim və yardımçı dəhliz vasitəsilə – hələ heç vaxt ondan bu qədər tez-tez istifadə etməmişdim – birbaşa studiyaya çıxdım. İndiyə qədər avtomatik olaraq marşrutum Loransın qonaq otağından, buduarından, yataq otağından, yəni evin əsəbi və emosional mərkəz nöqtəsindən keçirdi. Əvvəllər divar şkafları ilə qurulmuş və bağırısaq kimi uzanan bu yerdən istifadə etmək heç ağılıma da gəlməzdi; bu şkafların arxasında alt paltarları otağı və boş mətbəx uzanırdı, sonra dəhliz «Odilin kabineti» adlandırılan balaca holla çıxırdı, onun arxasında isə əvvəllər kiçik anbar olmuş studiyam yerləşirdi. Əslində, bu anbardan arxa pilləkənə indi bağlı olan – buna çox təəssüf edirəm, çünki həbs edilməyən zaman məsələsi idi – daha bir qapı var idi. Amma mən gözlədiyim təəssüratı hiss etməirdim (əgər hansısa pis hadisələrin baş verəcəyini gözləyə bilirsəmsə... Halbuki buna da əməlli-başlı şübhəm var); mənim içimdəki həyəcan arvadı ilə sentimental və əzablı görüşdə üz-üzə gəlməkdən qaçan bir kişinin narahatlığından daha çox anasından yaxasını qurtarmaq istəyən gənc adamın hissi idi. Anam çox mehriban qadıncı, ola bilsin, lazım olduğundan bir az artıq nəzakət gözləyirdi, amma onu Lorans kimi ana ilə müqayisə etmək belə qəbahət olar-

dı; hətta arvadım məni sevsəydi də, yenə də onun tərbiyə üsullarının sayəsində ya sadist, ya da impotent ola bilərdim.

Yeri gəlmişkən, impotensiya haqqında... Məni bu məsələdə bəzi şeylər maraqlandırır: Lorans uzun müddət xüsusi diqqətimi hiss etmədən keçinə bilməzdi; bəlkə, o hesab edirdi ki, bütün bunları gimnastik məşğələlər kimi yerinə yetirirəm? Ya da bəlkə, düşünürdü ki, hər növbəti mübahisəmiz mənim cismani həvəsimi alışıdır? Deyəsən, o əsəbiləşərkən daha ehtiraslı olmağım ilə bağlı fikrə doğrudan-doğruya aludə olmuşdu. Bilmirəm, həqiqətəni elə bilirdi ki, yenicə soyulmuş bir adamın ürəyində bülbüllər cəh-cəh vura bilər? Amma... niyə də olmasın? Və burada məsələ qadın məntiqində, yaxud da bu məntiqin orijinal sentimentallığında deyil; dünyaya ancaq və ancaq əyri güzgüdə baxaraq bu cür nikbin nəticələri görmək olardı. Mənim hələ bəxtim gətirib ki, o, «Sən nə barədə danışsan? Hə, pulları deyirsən? Tfu! Ancaq xahiş edirəm, kobudluq etmə!» deyərək məni məzəmmət eləməyib. Belə olsaydı, bəlkə də bu, mənə təsir edə, mən də səsimi kəsərdim... Şükür Allaha ki, Lorans pul məsələlərində iş ciddi girişmişdi və bu cür utanmaz şəkildə riyakarlıq etmək onun ağılına belə gəlməzdi. Yəqin ki, xoşbəxt bir unutqanlıq, ya da diqqətsizlik olub... Əslində, bu vəziyyət tamamilə normaldır... Əgər sizin şəxsi dəlilləriniz düşmənlərinizin də ağılına gəlirsə, mübarizədən söhbət belə gedə bilməz. Başımın daimi sakini – yəni Mən dilxor halda səsimi kəsdim, çünki beynimdə özünə yer edən cənab Curden «Döyüş vuruşan tərəflər olmadan başa çatdı» – deyərək elan etdi.

Cıdırdakı şən hay-küydən sonra boş və səssiz mənzil kədərli görünürdü. Əgər Loransla Odil mənim ədalətli qəzəbindən sonra stolun altına girib gizlənməmişdilər, axşam saat altı üçün bu vəziyyət çox qəribə idi. Lonşandan sonra gözlərim yumulurdu, artıq yuxulayırdım...

Təsədüfən gözüm yerə atılıb qalmış zərfə sataşdı; çox güman ki, çarpayının örtüyünü götürərkən onu yerə salmışdım; konvertin üstündə «Vensana» sözü yazılmışdı. O dəqiqə Loransın gözəl, düzgün və aydın xəttini tanıdım, amma zərfi açmamışdan əvvəl tərəddüd etdim: birdən məndən şələ-küləmi yığışdırıb itilməyimi istəyir-

sə, onda necə? Bir anlıq içimi vahimə bürüdü: axı bata-ram, o da bunu bilirdi... Yerimdən qımıldanmadan məktuba baxırdım: hə, gülməli vəziyyət idi. Sonra birdən-birə ətim ürpəşdi: bu nə iyrənc qorxaqlıqdır belə? Əgər bu, anadangəlmə qorxaqlıq idisə də, onda Loransın da əməyi az deyildi. Məktubu açdım, daha dəqiq desəm, cırıqladım və istefaya göndərilmə xəbərimin yerinə dəvət, daha doğrusu, əmr oxudum. «Vensan, – o yazırdı, – bu gün Balanslarda şam edəcəyimizi unutma. Sənin smokinçin van-na otağından asılıb. Zəhmət olmasa, məni saat yeddidə qaldır. Saat yeddiyə qədər mütləq dincəlməliyəm».

Bütün bunlar məni dəhşətli dərəcədə əsəbiləşdirdi. Əvvəla, o, «mütləq» sözünü xüsusi vurğulamışdı, sanki, adi vaxtlarda ona yatmağa mane olurmuşam; sonra da... onun ən varlı dostlarından biri olan Balansların yanında nahar mənim üçün açıq-açığına iltirab idi, xüsusilə də Lonşandan sonra. Hə, bu məktub məni çox hirsələndirdi, eyni zamanda da içimdə qəribə bir yüngüllük hiss etdim; amma bunun özü də məni hirsələndirirdi, axı məktubda nə yazıldığını özüm də tam dəqiqliklə tapa bilərdim.

8

Ola bilsin ki, qədim protestant nəslinə mənsub olduğuna, qəzətlərdə isə haqqında Paris vəkillərinin qocaman nümayəndəsi kimi söz açıldığına görə elə görünürdü ki, Pol Balans yetmiş iki yaşında çox yaxşı qalıb. Ondan on beş yaş kiçik arvadı Manni kimi... Onlar nə az, nə çox, artıq otuz il idi bir yerdə yaşayırdılar; əslinə qalsa, həmişə onlardan biri digərinin birgə həyatları ilə bağlı danışdığına təəccüb edərdi.

Məsələn, Balans danışırdı: «Keçən həftə Londonda iki ingilislə qarşılaşmışdıq, biz onları dueldə mübarizə apar-dıqlarına görə ittiham etdik». «Amma bu mümkündür deyil!» – ətrafdakılar heyrlənirdilər; düzdür, onların hamısından daha çox heyrət edən, bu sözləri söyləyən Manninin özü olurdu. Ya da: «Mən Plazzda küçüyün zavallı Caklini necə dişlədiyini görmüşdüm», – Manni deyirdi. Amma ətrafdakıların heyrət dolu səs-küyünü onun ərinin səsi batırırdı: «Necə? Dişləyib? Caklin? Amma nə vaxt?»

Bununla belə, yəqin ki, yaşlandıqları üçün onların söhbəti başqalarınıninkindən daha maraqlı və daha gözlənilməz alınırdı; düzdür, belə qərribə vəziyyətlər də olurdu: məsələn, nahar vaxtı yaxınlıqda əyləşən birinin «Zavallı Balans! Mən onu cəmi bir neçə gün əvvəl görmüşdüm! Bu, necə də kədərlidir!» sözlərini eşidən Manni heyretlə soruşur: «Bağışlayın, mənim ərim ölüb? Axı nədən?»

Öz yeganə oğlunu, ağıldankəm Filiberi Balanslar iyirmi beş il heç kimə göstərməmişdilər, amma günlərin bir gününü, nəhayət ki, onu dünya işığına çıxardılar və sanki, yəndən övladlığa gətürdülər: «Filiber belə dedi... Filiber belə elədi...» Bundan sonra onlar bu uşaq haqqında elə sevgi və elə coşqunluqla danışırdılar ki, həmsöhbətlərinin xarakterindən asılı olaraq bu, onlara ya gülməli, ya da dəhşətli görünürdü. Lorans, əlbəttə ki, belə bir biabırçı vəziyyətdə onların son dərəcə valehedici olduqlarını düşünürdü, amma mən bütün bunları o dərəcədə də həyəcanlı hesab etmirdim. Əgər gözəl və xoşbəxt uşaqlıq sonsuza qədər uzanarsa, çox eybəcər bir şeyə çevrilə bilər. Bununla belə, bu üstünlüyü lap erkən vaxtlarda əldə edərək, sonralar ondan yetərincə maraqlı bir şəkildə yararlanıla bilər.

Adətən, valideynlər ağıldankəm uşaqlarına görə utanır, vunderkind uşaqlarına görə isə qürrelənilirlər. Yəqin ki, Balanslar öz oğullarının on yaşında başlayan geriləməsinə görə sarsılmışdılar, o vaxtdan da bu oğlan elə beləcə, «hələ ki inkişaf etməmiş» yeniyetmə, gənc formasında da qalmışdı... Əslində, iyirmi beş yaş olana qədər oğullarını tamam yaddan çıxaran Balanslar onu otuz yaşında «xoş bir şəkildə, gəncləşmiş» şəkildə əldə etdilər. Yəni onun uşaqlığı qeyri-normal hadisədən psixoloji hadisəyə çevrildi. Və heç şübhəsiz ki, Filiber təklükə, kədər, vəhşiləşmə içində yaşanan iyirmi beş ildən sonra öz təntənəli qayıdışından həzz alırdı.

Biz gəlib çıxan kimi o, yöndəmsiz gözlərini parıldada-parıldada mənim yanımda özünə yer elədi; çünki valideynləri otaqda olmayanda onunla yalnız mən söhbət edərdim. Manni mənə yaxınlaşdı və hər zaman olduğundan daha nəzakətlə əlimi sıxdı:

– Aaa, Vensan! Siz artıq bilirsiniz ki, Leyton arvadınızın, bizim cazibədar Loransın fotoportretini çəkmək istə-

yir? O, mənə deyirdi ki, Loransın etrusklarınkına¹ bənzər profili var! Təsəvvür edirsiniz, Bill Leyton, nəhayət ki, portret çəkmək qərarına gəlib?!

– Amma... o lap ağılıni itirib! Bu ki əladır! – Lorans xoşbəxtlikdən qıpqırmızı qızaraq çıxırdı.

– Vensan, siz təəccüblənmədiniz? – Mani, nəhayət ki, mənim əlimi buraxdı, – arvadınızın etrusklara bənzər profilinin olmasına təəccüblənmədiniz?

Mən heç qaşımı belə tərpətmədim.

– Yox, bu, onu təəccübləndirmir. Onu artıq heç nə təəccübləndirmir, heç nə heyətləndirmir, – Lorans replika atdı və yanındakılardan kimsə güldü.

Mən təzim edərək etirazımı bildirdim:

– Əziz Manni, Lorans heç vaxt məni təəccübləndirməyə son qoymayacaq, – arvadıma baxdım, o isə dərhal baxışlarını yayındırdı.

Mən onun profilini görürdüm: Lorans qorxudan gərginləşdi və yerindəcə donub-qaldı. Hələ bu gün səhər mənim bütün günahlarımı unutmağa və görməməyə hazır olan bu qadının indi istənilən bir istehzalə eyhamdan diksinməsi, adam arasında gülünc görünməkdən qorxması qəribə idi. Əslində, Balansların evi həmin o yerlərdən idi ki, Lorans orada «rahat nəfəs alırdı»; adətən, Lorans belə deyirdi və mən onun bu məftunluğuna uzun müddət tab gətirmişdim; indi isə başa düşürəm ki, əslində, bütün bunlar mənasız snobizm imiş.

Nə olursa olsun, ailəmizin başının üstünü alan kiçik, ya da böyük bulud Balansların hər zaman gözəl olan ziyafətlərinin üstünə kölgə salmırdı. Qonaq dəvət edilmişlərin nəzakət dolu səsləri, bir-birinə, eyni zamanda da mənə qarşı nümayiş etdirdikləri maraq və diqqət insanı təngə gətirmirdi, əksinə, mənə gözəl sakitləşdirici təsir bağışlayırdı. Balanslar tamamilə fərqli insanları öz evlərində toplayaraq, orijinallıq nümayiş etdirməyi sevidilər; burada hər cür adam vardı – xeyriyyə cəmiyyətini təmsil edən aktyor cütlüyündən ta mürgüləyən akademikə qədər; incəsənətlə maraqlanan müəssisə sahibləri də vardı, gənc və yaraşlı qadınlar da; əlbəttə, sonuncular ev sahibinin məhəbbətlə dolu olmasını simvolizə edirdilər. Sürtülmüş, çox şıq,

¹ Etrusklar – İtaliya ərazisində yaşamış qədim xalq.

lakin zövqsüz geyinmiş, öz yaşı ilə bağlı bütün əlamətləri itirmiş, bununla belə, adama zəli kimi yapışan Filiber qətiyyətlə məni qonaq otağından çıxararaq, siqaret çəkmək üçün nəzərdə tutulan yerə apardı və atasının gözəl hərəkətlərindən olan xarakterik bir jestlə kreslonu göstərdi.

– Əyləş, – o, xırıltılı səslə dedi.

Məndən hündür boyu, ölgün gözləri, necəsə rəngi ayırd edilməyən saçları – bilmək olmurdu onlar sarıya, yoxsa boza çalır – ilə bu «uşaq» küçə tinində hansısa qadını qorxuda, hətta zorlaya bilərdi.

– De... bir de mənə, – o, gurultulu bir gülüşlə güldü, – pul məsələsi ilə bağlı deyilənlər doğrudur? Sənin pulun var?

– Sən haradan bilirsən? Pul istəyirsən... yəni sən də?

– Valideynlərim dedi. Həm də hamı deyir ki, sənin indi çoxlu pulun var.

Hə də, doğrudan da! Hətta bu körpə uşaq da mənim var-dövlətimlə maraqlanırdı. Onun valideynlərinin bizi belə səmimiyyətlə qəbul etməsi, həmsöhbətlərimin xüsusi mehribanlığı və istiqanlılığı artıq məni təəccübləndirmirdi... qətiyyətlə təəccübləndirmirdi. Daha Loransın hərdəmxəyal əri rolunda çıxış etmirdim; mən varlı bəstəkar, «Leysan»ın müəllifi idim, yəni şəxsiyyətə çevrilmişdim. Bu pul sahibləri müvəqqəti uğurun erköyünlüyü qarşısında özlərini itirmişdilər. İndiyə qədər mənə Loransın vassalı, əri və qab dibi yalayanı kimi yanaşırdılar. Bu gün isə suzeren¹ və səlahiyyət sahibi kimi baxırdılar və mən bunu çox gözəl başa düşürdüm. Onlar isə hələ dərk etmirdilər ki, mən qazandığım pulları tez də əldən verərək vecsiz bir statist², qapı ağzına qoyulmuş birinə çevrilmişəm. Bu hörmət dolu baxışlar və sözlər mənim üçün yeni idi, amma həm də gecikmişdi.

– Öz rəsminə baxmaq istəyirsən? – Filiber soruşdu.

Balanslar, həqiqətən də, impressionistlərin gözəl kolleksiyasına sahib idilər və bu kolleksiyanı ailə sahibi öz fərasəti sayəsində, özü dediyi kimi, bir tikə çörək bahasına

¹ Suzeren – feodalizm dövründə: öz vassallarının hökmdarı olan böyük feodal.

² Statist – səhnədə sözsüz rolları oynayan şəxs, bir işdə əhəmiyyətsiz rol oynayan adam, başqasının göstərişilə hərəkət edən adam.

əldə etmişdi (amma mənə elə gəlir ki, hələ o vaxt bu cür bazarlığa fərasətdən daha çox, çörək tikələri sərf edilmişdi). Kolleksiyada iki Mane, bir Renuar, bir Vyuyar və küncdə mənim sevimli Pisarrom var idi: o, ön planda kənd təsvir etmişdi, onun arxasında dəyirmi təpələri, uşaqların rəsmlərində olduğu kimi, yaşıl alma rəngləri ilə... onların yamaclarında isə yumşaq, təmiz işıq... yayın qızmar vaxtının şadyanalıq edən işığı xəfif-xəfif axırdı. Işıq şəkildəki təkərləri yuyub-təmizləyirdi, sanki, onları darayaraq bir istiqamətə əyirdi. Bu işıq ağacların dik duran yal kimi parlaq, dəbdəbəli çətirlərinin üzərinə, elə bil, krep¹ atmışdı. Işıq çayın axarını saxlayaraq, üzərinə gümüşü işıq zolaqları salmışdı, sanki, o, heç dənizə tökülməyə tələsmirdi də... Və adama elə gəlirdi ki, bu son dərəcə sadə, ürəkəçən mənzərə başdan-ayağa işıqla yaradılıb və rəssam yalnız bundan sonra gəlib onu gördüyü kimi də çəkmişdi: tərپәнməz... sonsuzluğun bizə gördüyü o yalançı, cazibədar hərəkətsizlik onun kətanında möhürlənmiş və bizə bağışlanmışdı...

Həyatım boyu mən bir çox rəsm əsərindən zövq almışdım... Daha zərif və mürəkkəb, yaxud da daha ağılsız... amma bu... bu əsərdə xoşbəxtliyin, özü də yetərinəcə alçatan xoşbəxtliyin obrazı mənə daha çox təsir edirdi...

– Siz öz Pisarronuza tamaşa etməyə gəlmisiniz?

Çevrildim. Paris vəkillərinin ağsaqqalı siqaret çəkilmək üçün nəzərdə tutulan yerə gəlmişdi, gözəl bir əl hərəkəti ilə mənə siqaret təklif etdi. Qorxa-qorxa kreslodə yerimi rahatladım: deyəsən, siqaret otaqları ilə bağlı məndə mənfi rəy yaranmağa başlayırdı.

– Beləliklə, əziz Vensan?! – Balans sifətini yayaraq gülümsədi; mən pərt halda başa düşdüm ki, «uğur qazanmağa başladığım o vaxtdan bəri» bura bir dəfə də gəlməmişəm; yəni süfrə başında ünvanıma söylənəcək təbrik sözləri olmadan keçinə bilməyəcəyik. Əllərimi qaldırdım:

– Pol, əgər etiraz etmirsinizsə, bu barədə sonra danışıraq!

O, arxayın-arxayın başını yırğaladı:

– Necə istəyirsiniz, necə istəyirsiniz! Hələliksə, əgər o, əvvəlki kimi xoşunuza gəliirsə, kiçik Pisarronu sizə ucuz

¹ Krep – qara rəngli zərif, nazik qırıq-qırıq parça

qiymətə satmaqdan məmnunluq duyacağam... axı o, həqiqətən də, «balaca»dır. Mən onu «Sotheybs» auksionundan almışdım, özü də elə də baha deyildi. Başa düşürsünüz də, sizə təzyiqlik etmək fikrində deyiləm...

Mən gülümsədim, amma öz-özümə təəssüfləndim ki, bu, onun bir parça çörək qiymətinə aldığı həmin o şəkillərdən deyil. Bu dəfə bəxtim gətirməmişdi, şəkli, sən demə, auksionda satıblar! Qonaq otağına yollanarkən Balans əlini çiynimə qoydu:

– Yox, əziz dostum, yeni pullarınızı o dəqiqə çıxarıb xərcləməyə başlayacağınızı düşünürəm! – o gülümsədi, – sizə, müəyyən mənada, öz oğlum kimi yanaşırım, bunu ki bilirsiniz, – bu məqamda o, qarşımızca axsaya-axsaya gedən Filiberə baxdı, sonra tez də sözünü düzəltdi, – yəni, daha doğrusu, oğlum kimi...

Balans sözün içindən kübar ədəb qaydalarına görə yetərcə məharətlə çıxdı, amma bir ata üçün bu, iyrenc yöndəmsizlik idi... Düzdür, o qızardı, əsəbi halda ətrafa boylandı, sanki, onu sözümdən tuta bilərdilər, amma sonra sakitləşib məni qarıya tərəf apardı.

– Gedək, süfrəyə oturmaq vaxtıdır. Bizim sonuncu qonağımız da gəlib çıxıb. Siz onu tanıyırsınız? Vivian Bellakur. Son dərəcə gözəl qadındır! Duldur, – o, yüngülcə əlimə toxunub bic-bic baxaraq əlavə etdi.

Tanışlığımız dövründə ilk dəfə idi ki, Balans mənim yanımda hansısa sərbəstliyə yol verirdi; və mən başa düşdüm ki, maddi uğurumun bağışladığı nüfuz və xüsusi cazibədarlıqdan başqa, bu mühitin insanların gözündə yetkinlik də qazanmışam; yeni mal-dövlət yeni hüquqlar da verirdi; sanki, öhdəmə bütün qadınları, o cümlədən də tanışlarımla arvadlarını ehtiras dolu baxışlarla ötürmək vəzifəsi də qoyulmuşdu. Nə qədər ki kasıblığın içindən tam çıxmamışdım, bu cür baxmaq mənə qadağan edilmişdi; amma mən buna görə o qədər də dilxor olmurdum və bütün bu yeddi ili özüm də fərqiyyətsizdən ağ adamlar arasında mənfur zəncilər kimi dolanıbmışam. O vaxt məni daşqalaq etməmələri lap möcüzədir; indi isə məni onlardan bir addım sonra durmağıma baxmayaraq, gözəl ağ qadınlarını onlarla bölüşə biləcəyim üçün təbrik etmək olardı; özü də mən buna varlı adam kimi qanuni hüquq əldə etməmişdən əvvəl nail olmuşdum.

Beləliklə, qorxulu maliyyə vəziyyətim ortaya çıxdığı vaxt xatırlamalı və təskinlik tapmalı bir şeyim olacaqdı; qətiyyəyən şübhə etmirdim ki, var-dövlətim bu adamların davamlı hörmətini əldə etmək üçün yetməyəcək. Həris olmaq azdır, həm də xəsis olmaq lazım idi; ya da daha bəsit desək, hiyləgərlik əsas deyil, uzaqqörənlik vacibdir. Uzun sözün qıyası, varlanmaq hələ işin yarısındır, ən vacibi varlı qalmağı bacarmaqdır!

Burada olmadığımız müddətdə qonaq otağı adamlarla dolmuşdu: əvvəlcə mən Loransın iki rəfiqəsini gördüm, onlarla az, amma yetərincə yaxından tanış idim (qaranlıq bir otaqda sizdən anonimliyə və məxfiliyə görə ehtirasla razılıq tələb edən qadınla çox tələsik məhəbbət oyunları haqqında belə demək olarsa). Hər ikisi kişi ilə gəlmişdi; təqdimat olmasa da, ərləri olduğu bəlli idi. Onlar Parislə Nyu-York arasındakı zaman fərqindən şikayətlənirdilər və gizlicə mənə dedilər: «Biz o qədər çox səyahət edirik ki!» Mən isə başımı tərpedir və öz-özümə mızıldanırdım: «Bilirəm, bilirəm! Buyurun, davam eləyin!» Adətən, bu cür vəziyyətlərdə qadınların sifətinə məzəli bir narahatlıq yazılır: görəsən, məşuqum ərimi necə qiymətləndirir? Qarşı tərəfin fikri, adətən, az maraq doğurur: həm də axı kim bu barədə nəşə soruşa bilər? Məni ərlər dəstəsinə bu yaxınlarda qəbul etdikləri üçün özümü elə apardım ki, guya, bu nüsxələr xoşuma gəlib.

Lorans həyatda hər şeydən yorulmuş kimi görünən bir akademiklə söhbətə girişmişdi; onu hələ də yalnız yemək maraqlandırır və o, yemək otağının qapısına narahat halda əyri-əyri baxırdı. Həddindən artıq sarıq, həddindən artıq gündən qaralmış, amma eyni zamanda da çox yaraşqlı olan gənc dul qadın gah Balansa, gah da onun oğluna göz qoyurdu və onun qızarmış süzgün baxışları – çoxdandır həyatında kişi olmayan qadınlar, adətən, belə baxırlar – sanki, kədərlə söyləyirdi: «Hə, onunla – həddindən artıq gecdir! O biri iləsə həddindən artıq tezdir və həmişə də belə olacaq!»

Əlbəttə, o, məni də eyni səbəbdən ehtiraslı baxışlarla mükafatlandırır; bu arada öləri məşuqələrim də, yəqin ki, görüşlərimizi xatırladıqlarından arada bir mənə şəfqətli baxışlar bağışlayırdılar. Beləliklə, mən öz ampuamı dəyişmişdim: ijqalodan birbaşa cazibədar şahzadəyə çevrilmişdim...

Süfrə arxasında Manninin sol tərəfində əyləşmişdim, sağ tərəfdəki yer isə yenə də Fransa akademiyası üçün nəzərdə tutulmuşdu.

– Hər halda, sağda Valdini əyləşdirmək lazım gələcək, – Manni üzr istəyən bir səslə dedi, sanki, həmişə onun stolunun lap sonunda, ya da Filiberin yanında əyləşən, elə bil, heç mən olmamışdım, – əgər bir qadın yetmirdisə. – Bu, sənə gəncliyinə görə verilmiş cəzadır, – o, sözüünə davam etdi, – amma inanın ki, kiçik cəzadır, yeriniz çox gözəldir, hələ mehriban Manninin yanınızda əyləşdiyini demirəm.

Məndən solda isə dul qadınıcağaz uzun, yırtıcı dırnaqları ilə salfeti eşələyirdi; bir az aralıda, stolun elə həmin tərəfindəcə Balansla bir müəssisə sahibinin ortasında Lorans əyləşmişdi və oturduğu yerdən qətiyyən məni güdə bilmirdi.

Mən hər zaman olduğu kimi ayağımı düz yerə qədər uzanan süfrənin altına soxdum və dərindən nəfəs aldım. Balanslarda beş cür yeməkdən az yemək verilməzdi.

– Bilirsiniz, həyatda siz daha yaraşlıq görünürsünüz, – dul qadın öz eyhamlı sözləri ilə məni təəccübləndirdi.

– Həyatda?

– Hə, şəkillərdə olduğunuzdan daha yaraşlıqsınız.

– Hansı şəkillərdə?

Vivian çaşdı (zavallı qadının adı Vivian idi).

– Başqa qəzetləri oxumamışam, – o üzr istədi, – bu-günkü qəzeti nəzərdə tuturam.

Mən elə əvvəlki kimi gərgin baxışlarla baxdığımı üçün o, şübhə ilə məni çəp-çəp süzdü, deyəsən, hətta əsəbiləşdi də:

– Siz, yəqin ki, «Le Suar»ı oxumusunuz?

– Yox, nə üçün oxumalıyam ki?

O, başımın üstündən Manniyə müraciətlə dedi:

– Manni... Müsyö... yəni, qonşum məni inandırmağa çalışır ki, guya, dünənki buraxılışı görməyib!

– Tamamilə mümkündür, – gülümsəyən Manni iltifatla cavab verdi, – o, elə dalğın adamdır ki... Lorans, siz ona qəzeti göstərməmisiniz?

Onun səsinə məzəmmət hiss olundu, guya ki, əri ilə onlar həmişə bir-birinə hər şeyi danışdılar. Lorans qabağa əyildi və sönük baxışlarla məni süzdü.

– Mən imkan edə bilmədim, – dedi, – saat səkkizdə o hələ yatırdı...

– Məndə qəzet var! Ümumiyyətlə, hər şeyi qoruyub saxlayıram! – Balans özünü qızğın oxucu kimi apararaq araya söz qatdı; onun istehzası ayağa qalxıb qəzetin ardınca yollanmağa da yetdi.

Qəzet nömrəsini havada yellədə-yellədə o, haqqımda yazılan səhifəni açaraq onu mənə uzatdı. Mən heyrət içində öz şəklimi gördüm, amma onun «Fuke»nin terrasında çəkildiyini dərhal başa düşmədim. Üç sütunluq mətnin üzərində isə belə bir başlıq yazılmışdı: «Yeni Midas¹ musiqi dünyasında ilhamı kafenin terrasında axtarır».

«Midas! Midas!» Bu jurnalist düz hədəfə vurmuşdu! Yox, doğrudan da, istedadla deyilmişdi. Daha bilmirəm, İov², yoxsa Midasdır, amma sifətinin xoşbəxtcəsinə sər-xoş ifadəsi ilə bu sısqı adam, mənə, mənə elə də çox oxşamırdı. Əmin olduqdan sonra, özümdən asılı olmadan şəkildə Canini axtarmağa başladım; mən ona burada ilişmişdim... amma yox idi. O, hələ gəlməmişdi... və mütəəssir halda, az qala, onu növbəti zolaqda axtarmağa başlayacqdım.

– Baxıb həzz alırsınız? Siz, doğrudan, qəzeti görmə-misiniz, Vensan? – Manninin səsi eşidildi və mən başımı qaldırdım.

Manni yaltaqcasına gülümsədi və mənə nə üçün belə qəbul etdiklərini, Balansların mənə qarşı bu maraqlarının haradan doğduğunu, Pisarronu almaq təklifini, qadınların cinayətkarcasına baxışlarını, onların da, başqalarının da diqqətinin səbəbini sona qədər başa düşdüm. Mən tək-cə var-dövlət əldə etməmişdim – bu, elə də çətin deyildi – həm də bundan daha böyük bir şey, məşhurluq qazanmışdım. Mən axı nə danışıram?! Mən ulduz olmuşdum!

¹ Midas – yunan mifologiyasından bir personaj, çar. Allahlar onun arzularını yerinə yetirirdilər – onun toxunduğu hər bir şey qızıla çevrirdi, bu səbəbdən də, az qala, aclıq və susuzluqdan öləcəkdi, çünki yemək və su da qızıla dönürdü.

² Bibliyadan İov – çox əzab çəkmiş – öz yaxşılıqlarına görə saysız-hesabsız var-dövlət və ailə xoşbəxtliyi ilə mükafatlandırılmışdı, lakin bir anda da hər şeyi itirmişdi.

– Yox, görməmişəm. Heç bilmirdim də, – baxışlarımla Loransla görüşməyə çalışdım, amma əbəs yerə. Aramızda beş adam oturmuşdu.

– Hər halda, Lorans məqaləni oxuyub! – Manni istehza ilə dedi, – görün o nə deyir! Bu çox gözəldir! Çox gözəldir!

Mən əyildim və məqalənin ortasında, medalyonun içində məqalənin müəllifinin yox, Loransın şəklinin yerləşdirildiyini gördüm. Demək olar, uğurlu foto idi; çox güman ki, onun özü bu şəkli jurnalista vermişdi – o, Loransın dəyərli fikirlərini yazdıqdan sonra: «Adətən, ərim öz mövzularını kafelərin terrasında tapır, – cazibədar Lorans, «Leysan»dan sonra gözlənilmədən məşhurlaşan bəstəkarın arvadı bizə dedi. – Elə bu əsərdən sonra da onun üzərinə əsl dollarlar leysanı yağmağa başladı» və sair və ilaxır...

Mən tələm-tələsik qəzeti qatladım, dumanlı halda jurnalistin buna bənzər başqa fikirlər də əlavə etdiyini fikirləşdim, məsələn: «Elə burada, kafelərin terraslarında bəstəkar öz vaxtını fahişələrin ağışında keçirir». Amma reportyor yaxşı oğlan imiş, boşboğazlıq etməmişdi, ola bilsin ki, ixtiyarı özündə olmayıb...

– Lorans, – Manni çığırdı, – Vensan özünü elə aparır ki, guya, bunlar heç vecinə də deyil: o hətta öz məqaləsini sona qədər də oxumadı.

«Öz məqaləsini! İndi bu artıq «mənim məqaləm» olmuşdu. Əldəqayıрма bir musiqi quraşdırmışam... əlbəttə, artıq insanların zəhləsini töküüb... bir də axı Ksavye Bonnanın hər yerdə boş-boş danışığına əsasən, bu musiqi heç mənim də deyildi; mən isə, mən isə... sadəcə, jiqaloyam, ola bilsin, plagiatam, amma bütün bunların elə də əhəmiyyəti yoxdur: mən bir qalaq pul qazanmışam, şəklim də belə bir qəzetdə çap olunub... kütlənin pərəstiş etməkdən başqa heç bir əlacı yoxdur.

Məqalənin sonu elə başlanğıcına uyğun idi: «Paris boyu addımlayaraq... fikirli gəzintilər... onun diqqətli arvadı... cazibədar Lorans... on ilə yaxındır evlidirlər... iyirmi iki yaşında... əmək və sirlə yaşamış həyat... Onun «Steynvey»i... Bu çox iyrenc idi.

– Bu iyrencdir, – mən astadan dedim və qəzeti yerə saldım. Axı başqa nə demək olardı ki?

– Məncə, siz məmnun qalmalı idiniz... – dul qadını-
ğaz gizli bir istehza ilə dedi.

Qonaqlıqdakı bütün adamlar kimi o da mənim mət-
buata qarşı nankorluğuma heyrətlənmişdi. Əlbəttə, po-
pulyarlıqdan yorulduğumu deyib şikayətlənmək təsirli ola
bilərdi, amma bunun üçün üç sütunluq məqalə azlıq edir-
di. Qəzet və jurnalların əksəriyyətinin səhifələrində hökm-
ranlıq etmək lazım idi ki, bundan sonra özəl həyatına qa-
rışdıqları üçün şikayətlənə və tamaşaçıların zövqsüzlüyünə
təəssüflənə biləsən.

– Hə, çox məmnunam, – qəti şəkildə dedim, – amma
sizinlə yanaşı əyləşdiyimə görə məmnunam. Ancaq buna
görə.

O, az qala, yerindən sıçrayacaqdı; stoldan kənara çə-
kildi və mən birdən-birə onu dəhşətli dərəcədə istədiyimi
hiss etdim. Vivian çox sevimli idi, hə, demək olar ki, se-
vimli idi; amma təpədən-dırnağa süni görünürdü: saçları,
hərəkətləri, dərisinin rəngi, intonasiyası... Qısas almaq
üçün mənə elə bu lazım idi. Amma mən hər cür məntiqə
zidd olaraq Loransın bizi bir yerdə tutmasını istəməirdim.
Sadəcə, elə buradaca bu qadına sahiblənmək lazım gəldi-
yini düşünürdüm. Özü də qonaqlığın axırına kimi... içim-
dəki primitiv, kobud, qaba adamı susdura bilmək üçün
bunu etməli idim... çünki bu adam birdən-birə hər şeyə
xor baxmağa başlamışdı, xüsusilə də öz şəxsi şöhrətinə...

– Bilirsiniz, Vivian, siz oxumalısınız! – əmin halda və
çılğınlıqla söylədim, – sizin kimi bir səsi olan adamın oxu-
maması... sadəcə, təəssüf doğurur!

Sonra Vivianın düz gözlərinin içinə baxa-baxa dizimlə
onun dizlərini sıxdım. O, boğazını arıtladı, salfeti sifətinə
yaxınlaşdırdı, saxta qaralığın altında hiss ediləcək dərəcədə
qızardığı göründü... bununla belə, ayaqlarını da çəkmədi.

– Belə hesab edirsiniz? – mızıldadı, – mənə artıq də-
fəllərlə bunu deyiblər. Amma belə bir şeyi sizdən eşitmək...
etiraf etməliyəm ki...

Gülümsədim və naharın qalan hissəsini özümü əsl
soldafon¹ kimi apardım. Sağ əlimlə əti kəsir, şərab do-
lu stəkanı götürür, aradabir də söhbət əsnasında əl-qolu-

¹ Soldafon – qaba, tərbiyəsiz adam.

mu oynadırdım; sol əlimləsə Vivianın paltarının altında, deyəsən, onu ehtirasın son həddinə qədər aparıb çıxardım. Birdən stulun lap qırağında əyləşən Vivianın dili doluşdı, sözünü yarıda kəsdi, qabağa əyildi, sinəsini stolə yaxınlaşdırdı, başını aşağı salıb gözlərini yarı qapadı, alt dodağını dişlədi, güclə eşidiləcək səslə inildədi. Mən özümü o yerə qoymadım, sadəcə, hamı kimi nəzakətli bir təəccüblə ona baxdım. O, bir neçə dəqiqədən sonra özünə gəldi; mən heyranlıqla fikirləşdim ki, bu qadın necə belə ayaqüstü şiddətli həzz yaşaya, onu, demək olar ki, nümayiş etdirə bilir; özü də bütün bunlar bu qədər asan və təbii alınır.

Mən əlimi stolun üstünə qoydum, o, özünü düzəltdi, gözlərini açdı, stulda yerini rahatladı və nə baxışları ilə, nə də səsi ilə bir daha həyəcanını büruzə vermədi.

– Bağışlayın, – o, özünə tərəf əyilmiş və çox güman, ona kömək etmək istəyən xeyrixahlardan birinə dedi, – bağışlayın! Bəzən qaraciyərimdə dəhşətli ağrılar olur. Burada! – o, ikiqat əylilərək əli ilə göstərdi.

– Burada? Bu, mədəalti vəzidir! – yanındakı adam əminliklə dedi.

Onu, adətən, xərçəng xəstələri daha çox maraqlandırırırdılar, amma yavaş-yavaş başqaları da diqqətini çəkməyə başlamışdılar və indi o, müxtəlif xəstəlikləri diaqnozlaşdırır, istənilən əldən düşmüş adama öz işgüzar mərhəməti ilə yardım etməyə tələsirdi.

– Siz artıq öz var-dövlətinizlə necə rəftar edəcəyinizə fikirləşmişiniz, Vensan? – Balans təbəssümlə soruşdu.

Mən Loransın bic və maraq dolu baxışlarını öz üzərində hiss etdim və beş dəqiqə əvvəl onun stolun altına boylanmaq imkanının olmadığına təəssüfləndim...

Mən özüm də Vivianın necə həzz aldığına tamaşa edə-ədə taqətdən düşmüşdüm və indi qisas almaq üçün içimdə əvvəlki coşqunluq yox idi; hər halda, buna cəsarət etmək üçün gücsüz idim.

– Necə?... Məgər Lorans sizə heç bir şey deməyib?

Balans da qonaqları kimi təəccüb dolu baxışlarla gözlərini mənə dikdi.

– Yox? Gizlətməyin nə mənası var ki? Mənim müəllif qonorarım bankda Loransın adına rəsmiləşdirilib; həm ali-

nan pullar, həm də bundan sonra ödəniləcək məbləğlər... İkimiz birlikdə belə qərara gəldik.

– Sən, yəqin ki, bizim ümumi hesab açdığımızı demək istəyirsən, – Lorans soyuq halda dəqiqləşdirdi, amma mən onun sözünü kəsdim:

– Hə... bütün çekləri artıq imzalamışam, Loransın əl çantasındadır. Həm də bu qədər uzun müddət onun qayğısı altında yaşadığından sonra bir santim belə mənimsəməyə haqqım çatardımı? Burada hamı özümüzünküdür, siz arvadıma nə qədər borclu olduğumu bilirsiniz, – bunu dedikdən sonra həyəcan içərisində qalxıb yerindəcə donub-qalmış Manninin əlini hörmətlə öpdüm.

Amma onun donmuş barmaqları heç qımıldanmadı da. Hamı heyrət və təəssüf içində donub-qalmışdı; yəqin, fikirləşirdilər ki, bu naməlum və məşhur oğlan ağıldan-kəmdir.

– Bilirəm, bilirəm... sizə elə gəlir ki, ağıni çıxarmışam... – mən şuxluqla sözümlə davam etdim, – hər halda, söhbət milyon dollardan gedir!... Lorans əgər yeddi il müddətində məni dəhşətli dərəcədə ərköynləşdiribsə belə, yenə də bir ay ərzində ona köhnə pulla yeddi milyona başa gəlməmişəm... Düz demirəm? Gəlin məsələni şişirtməyə! Haqlıyam, əzizim?

Mən için-için güldüm. Araya sıxıcı bir sükut çökmüşdü.

Hər kəs beynində eyni hesablamayı aparsa da, söylədiyim sözlər onlara tərbiyəsizliyin yüksək həddi və qorxulu bir qəribəlik kimi görünmüşdü. Nə vaxtdan bəri jiqalolar öz məşuqəsi, ya da arvadları ilə haqq-hesab aparmağa başlayıblar ki? Bu harada görünmüşdü ki, jiqalonu yerdə qalan borcları ilə ödənilmiş borcları arasında fərq maraqlandırsın? Burada heç kim mənim əsl məqsədimin nə olduğunu ağına belə gətirə bilməzdi.

– Yox axı, yox! And içirəm... elə də baha deyil, – mən Loransın üzünə məğrur, hətta müdriklik dolu baxışlarla baxa-baxa inadkarlıq edirdim; o, mənim oynadığım səhnəyə səbirlə, üzündə əzab dolu təbəssümlə tamaşa edir və davam gətirirdi.

– Əlbəttə ki yox, – o, üzümə baxmadan pıçıltıyla təsdiq etdi.

Görəsən, o, ümumiyyətlə, bu məsələ haqqında heç fikirləşirdimi? Yoxsa yalnız Odil bizim Raspay bulvarındakı yuvamızda oturaraq həyatımızı idarə edən rəqəmlər üzərində baş sındırırdı?

– Bu, hələ hamısı deyil! «Leysan!» Axı siz bu mahnını «Leysan» filmindən tanıyırsınız... Ümid edirəm ki, onu eşitmisiniz.

– Əlbəttə ki... Əlbəttə ki... – akademik qəfildən yuxudan ayıldı və eynəyinin arxasından məni hipnoz eləməyə başladı.

– Deməli belə, «Leysan»... mən sizə bir şeyi deyə bilərəm... bu, yarıbayarı Loransın əsəridir!

Yenidən araya sükut çökdü. Lorans əlini yellədi.

– Yox, – o köksünü ötürdü, – yox!

Amma mən daha hündürdən danışmağa başladım:

– Necə yəni yox? Mən fortepiano arxasında axtarışda idim, gəzişirdim. Yalnız ilk notum var idi, demək olar ki, iki akkord: do-re, do-re... Lorans içəri girdi, elə o dəqiqə də davamını oxumağa başladı: fa-si-lya-sol-lya-do-re... Yox, deyəsən, səhv edirəm: lya-do-fa-re? (Loransın sözlərinə görə, solfeci odan elə də başım çıxmırdı...). Yox, o olmasa, nə «Leysan» olardı, nə filmə bəstələnmiş musiqi, nə də dollarlar!

Balans hələ də inamsızlıq dolu baxışlarla mənə baxırdı; mən sözümü yekunlaşdırdım.

– Tapın görək Lorans bizim, indi isə onun olan pullara görə mənə nə hədiyyə etdi? Gözəl bir «Steynvey»! Belə bir şeyi ömrüm boyu arzulamışdım.

Bunu deyib susdum, qalib baxışlarla hamını bir-bir süzdüm, yalnız Filiber mənim bu baxışlarıma cavab verdi. Sonra dərindən nəfəs alıb vanilli qaymağa girişdim; ondan həmişə xoşum gəlib, indi də Manninin bunu xatırlamasından məmnun qalmışdım. Yeyib qurtarandan sonra mənim üçün nəzərdə tutulmuş bu xüsusi yemək üçün ona minnətdarlıq etdim. Manni necəsə ləng bir hərəkətlə başını tərpətdi, sanki, mənim komplimentlərimdən sevinməmiş, əksinə, dilxor olmuşdu; sonra tələm-tələsik ayağa qalxdı və bununla da həddindən artıq uzun sürən sükutun pozulmasına, qızğın söhbətin başlanmasına işarə vermiş oldu. Beləliklə də, öz desertimdən tam mənada həzz almaq mənə nəsib olmadı.

Evə gedərkən aradakı səssizliyi pozmaq üçün qeyri-ix-tiyarı radionu işə saldım. Qonaqlıq haqqında fikirləşirdim. Ziyafətdə hər şey onunla yekunlaşdı ki, mən konyak qə-dəhlərini keçmiş məşuqələrimdən birinin əri ilə boşaltmalı olmuşdum. Yeri gəlmişkən, o, yaxşı oğlan imiş və iş ada-mı üçün həddindən artıq suyuşirin idi. Görəsən, arvadının ağı harada idi ki, ona mənim kimi biri ilə buynuz qoymuş-du? Hər halda, biz bundan sonra da görüşmək və birlikdə idmanla məşğul olmaq üçün şərtləşdik; hətta bir sıra xoş-niyyətli və dumanlı layihələrdən sonra Madlen barında böyük şahmat partiyası oynamaq üçün gün də təyin etdik.

Neyləmək olar, bu ziyafətdə mən bir sıra fərqli emo-sional vəziyyətlərdən adlamalı olmuşdum: estetik həzz və artistlik şöhrətpərəstliyindən ta erotik məmnunluğa və kiçik bir komediantlığa qədər; özünü gülməli hiss etmək və başqalarını da gülünc vəziyyətə qoymağın da öz xüsusi gözəlliyi var idi. Eyni zamanda, bütün digər şeylərdən əla-və, mən həm də kişilik hörmətinin şirin bəhrəsini yeyirdim.

Loransın profilini görmək bəs edirdi ki, ziyafətin onun üçün mənimki qədər uğurlu keçmədiyini başa düşəsən. Budur, mən radionu qoşmuşam, amma tərs kimi, yaxşı bir cazdan sonra yenə də «Leysan»lara etdiyim gözəl bir im-provizə səsləndirildi, özü də saksafonda. Birdən-birə içimi qürur bürüdü: mənim musiqim çoxmənalıdır, məharətlə yazılıb, əsl musiqidir; o, sanki, öz-özünə inkişaf edirdi; və belə olan halda onu sadə adlandırmaq da olmazdı; sonra öz-özümə qanıma qaraldı ki, nahaq onun müəllifliyini belə asanlıqla başqa birinin adına yazdım. Bununla belə, onun bəhrəsi başqalarına qismət olsa belə, o, yenə də mənimki olaraq qalırdı və bu, mənim yeganə var-dövlətim idi; o mənim yuxular dünyamdan, yaddaşımdan, musiqili fan-taziyamdan yaranmışdı. Bu məsələdə heç kim heç nəyi dəyişə bilməz. Amma bu axşam onun efirdə səsləndiril-məsindən elə çıxırdı ki, guya, mən Loransa qarşı xüsusi qurğu qurmuşdum (elə bil, musiqi proqramlarına görə mən cavabdehdim).

Birinci və ikinci qaçıqların nəticələrinin elanı arasında radioda «Leysan»ı səsləndirdikləri üçün, çox güman ki,

Koriolanın Loransdan az qanı qaralmamışdı; beləliklə, ətrafımda xeyirxah alqışlar qətiyyənlə müşahidə edilmirdi.

Mən Koriolana görə narahat idim. Əgər biz öz yetmiş min frankımızı Lonşan, ya da başqa bir yerdə batırıraqsa, ona necə kömək edə bilərdim? Bəlkə, cıdırda pulları həzz ala-ala göyə sovurmaqla bərabər, həm də aradabir artırmaq da mümkündür?! Hər halda, mən bunu sübut etmişdim. Bədbəxtlikdən, bu gün udacağıma əmin olduğum kimi, sonda hər şeyi itirəcəyimə də əmin idim. Bununla belə, bir çoxları kimi ehtiyatlı oyunçuydum; qoy azartı olmayan qəribə adamlar tayfası bizim haqqımızda nə fikirləşir-fikirləşsin; öz təbiəti etibarilə konformist olan bu adamlar ippodromda qaçış cıdırı yanında, ya da oyun stolunun yaşıl mahudu önündə duran oyunçunu torpaqdan minlərlə kilometr uzaqda könüllü olaraq dənizə atılan adam kimi standart təsəvvür edirlər. Bax elə bu məsələdə də müdrik əlillər səhvə yol verirlər: əvvəlcə heç kim sənə ciddi yanaşmır, heç kim sənənin taleyinlə bağlı əsl oyunçudan daha artıq narahat olmur; ona görə ki, o, özünü təhlükə içərisində hiss edir. Amma yalnız əvvəldə, o da ona görə ki, bu bünövrənin əsl kontinentlə heç bir ümumi cəhətə malik olmadığını daha çox fikirləşir – adi günlərlə bayramlar qədər fərqlidirlər; və budur, gözəl günlərin birində tamamilə haqlı bir dəyişiklik baş verir – yeganə bərk bünövrə – harada ki yalnız və yalnız onun üçün mövcud olmaq mümkündür, hərəkət edir; atların nalları altına düşür, əsl həyat isə kazino jetonlarında fikrini cəmləyir, çünki hər halda, həyatda adilikdən daha ağır və daha amansız heç bir şey yoxdur. Hə, bu günahın finalı isə mədhiyyədir: jokey gödəkcələrinin, ya da kazino jetonlarının rənglərindən daha parlaq və daha azad, açıq səma altındakı qaçış meydançasından və ya kazinonun siqaret çəkilən zalından daha dəyişkən, cins atın yerləşindən, ya da dəyəri milyon olan jetonun hərəkətindən daha yüngül heç bir şey yoxdur; qalibiyyətin, ya da məğlubiyyətin haqqında öyrənmək üçün isə iki kartı açmaq yetərlidir. Mən bu Viviani birdən-birə arzuladığım kimi, qəflətən də oynamaq həvəsinə düşdüm və bu istəyə qarşı çıxmaq üçün gücüm olmadı. Mən qızışmış, zalılaşmış qanımin ağır təkənləri altında ürəyimin necə ağır-ağır döyündüyünü

hiss edirdim; o artıq mənə öz qanım kimi görünmürdü; bəlkə də, ona görə ki, mən onu məzmunuz bir üzüntü ilə qarışdırmışdım.

– Zəhmət olmasa, burada saxla, – dedim. Lorans elə kəskin hərəkətlə saxladı ki, başımı kulək pəncərəsinə yapışdırdım.

– Oynamaq istəyirəm, – izah etdim. – Görürsən? Orada, yuxarıda.

Çənəmlə stollar və kartın mənə gözlədiyi mərtəbəyə işarə elədim. Amma əyilmiş sifətini gördükdə ona rəhim gəlirdi və çağırdım:

– Gedək, əgər istəyirsənsə, gedək. Maraqlı olacaq.

O cavab vermədi, sanki, mənim təzyiqimdən donaraq yerindən tərpənə bilmirdi. Qapını çırpıb çıxdım, maşının o tərəfinə keçdim. Sanki, səki ayaqlarımın altında yırgalanırdı. Loransa tərəf əyildim:

– Rahatca qayıt. Çox qalmayacağam.

Səkidən mən, adətən, ehtiyatlı olan Loransın alışdırıcını, işığı yoxladığını, faraları yandırıb-söndürdüyünü, nəhayət, qaza basdığını və bir söz belə söyləmədən, hətta geriyyə də boylanmadan çıxıb getdiyini görürdüm. Amma bu dəfə o, maşın yığınının arasında itib-batmamış çevrildim və yuxarı qaçdım.

Bu gecənin bütün hadisələrini təfərrüatı ilə danışmayacağam, sadəcə, onu deyəcəyəm ki, möhtəşəm idi. Sən demə, istənilən bir oyun üçün əlimdəki çek yetərli imiş; və mən başa düşürdüm ki, haqqımda yazılmış o məşhur məqalənin bu işdə öz rolu az deyil. Saat beşə qədər həddindən artıq böyük bir məbləği uduzmuşdum, səhərə yaxın isə uduzduqlarımı geri qaytara bildim. Evə sübh açılanda – piyada yollandım, cibimdə bir frank da qalmamışdı; bununla belə, son dərəcə qürurlu və xoşbəxt idim. Az qala, bütün pullarımı yelə vermişdim, amma pessimizmə qapılmadım, yenidən döyüşə atıldım və döyüşdən ləyaqətlə çıxdım. Mən qürurlu idim, içimdə hər şey şadyanalıq edirdi; mənim keçirdiyim hissləri yalnız əsl oyunçular başa düşə bilirdi. Bunun üçün bir şeyi bilmək lazım idi – oyunçu öz hesabını xəbər formasında yox, felin lazım formasında aparır; və «Mən filan qədər uduzmuşam...» kimi ifadələr mənim heç ağılımdan da keçmirdi;

felləri dəyişdirmək kimi optimist ədalət oyunçu həyatının cazibədar tərəflərindən birini təşkil edir.

«Grand Opera»dan «Lyon de Belfor»acan piyada getdim. Artıq dan yeri o qədər də tez ağarmırdı; duman topası səfil avaralar kimi səssizcə körpülərin altı ilə sürünürdü. Paris yuxuda olan qadına bənzəyirdi – ehtiyatsız və gözəl. Bütün yer üzündə ondan daha gözəl şəhər, mənədən daha xoşbəxt şəhərli yox idi.

Saat yeddiyə yaxın Raspay bulvarındakı evimə çatdım – mən hələ də buranı «evim» adlandırmağa çalışırdım, halbuki bura artıq mənə məxsus deyildi; amma Lorans köhnə studiyaya əl qoymaq istəsəydi, yəqin ki, belə bir qeyri-qanuni müdaxiləyə görə qiyam qaldırırdım. Hər dəfə növbəti sığınacaq yerimi tərk edəndə mənim divarlara yazığım gəlirdi. Hər şeydən əvvəl ev sevgisinə görə təəssüflənirdim. Belə bir hissi mən yalnız valideynlərimin evində yaşamışdım. On səkkiz il yaşadığım evdə – bizim evimizdə, onların, eyni zamanda da mənim olan evdə... Atamın dəfn mərasimində (o, anamın ardınca vəfat etmişdi) təkcə ona görə göz yaş axıtmırdım, eyni zamanda, Duple küçəsindəki evimizə görə də ağlayırdım, çünki o artıq başqa adamların əlinə keçirdi. Amma sonralar harada yaşayırdımsa yaşayım, mənə elə gəlirdi ki, orada müvəqqətiyəm; yalnız altı ilimi keçirdiyim mehmanxana nömrəsini çıxmaq şərti ilə – orada müvəqqəti olsa da, bu hissi itirmişdim; sonralar ora yəni-dən qayıdanda mən heyrət və dəhşət içərisində gördüm ki, otaq başqa biri tərəfindən tutulub. Bax elə bu gün də özümü ev sahibi kimi hiss etməsəm də, ən azından son günlərimə qədər kirayənişin kimi hiss edəcəyəm bu mənzillə bağlı bəzi şeyləri başa düşmək istəyirdim; mən artıq bilirdim ki, əgər hər şey pis başa çatarsa, daha heç vaxt Raspay bulvarı boyunca qovulmaq, ya da yanlışlıq etdiyim duyğusu olmadan gəzişə bilməyəcəyəm. Mənim səhvim... və deməli, mənim qismətim belə imiş: yaddan çıxarmaq lazım deyildi ki, ev hissiyyəti daş evlərlə ölümə məhkum quş arasında olan mənim kimi adamlar üçün deyildi; köçəri quşlarda münasibətlər güc üzərində qurulur, amma onların gücləri də bərabər deyil. Mülkiyyət – bu sahədə məsələ pulun hökmranlıq etdiyi başqa bir çox yerdə

olduğundan daha kəskin və daha şəriksizdir: ya sən sahiblik edirsən, ya da astanadan kənarda qalırsan.

«Lyon de Belfor» yenicə açılmışdı və mən səhər yeməyi yemək üçün ora girdim. Barın piştaxtası qarşısında yarıyuxulu və yuxulu adamları hörmət dolu bir dəhşət içərisində süzdüm, onlar işə getməli idilər və bu ən adi həyat təzi idi. Mənim şadyanalığım elə bir əl ilə götürüldü: yarım ilə mən şlyager bəstələmişdim, var-dövlət qazanmış və itirmişdim, indi isə arvadımın bugün-sabah məni evdən atacağını gözləyirdim. Mənim aqibətim necə olacaqdı? Yeddi il bu sual barədə xüsusi olaraq fikirləşməmişdim, indi isə o, bütün qətilyi ilə qarşımda dayanmışdı. Mən öz qayğısızlığımın bürünərək ondan nə qədər qaçırdımsa qaçım, idrakım bəzən ağzını düz qulağıma tutub bağırırdı: «Nə olacaq? Sən necə yaşayacaqsan? Harada? Sən nə bacarırsan? Nə ilə məşğul ola bilərsən? İşə, həyatın ağırlığına tab gətirə biləcəksənmi?»

Ona görə də mən narahatca öz mənzilimə qayıtdım. Borclu kirayənişin kimi Loransın otağının yanından sivişib keçdim: tələbəlik illərimdə Latın kvartalında ev sahibinə bir neçə həftə ev pulunu ödəyə bilmədiyim vaxtlarda da belə edirdim... barmaqlarımın ucunda, nəfəsimi içimə çəkərək oradan sivişib keçirdim.

Yuxuya getməmişdən əvvəl mən bir daha nəticə çıxarmağa çalışdım. Əslində, əmin idim ki, bunu bacarmayacağam; bundan başqa, nəticəni əvvəlcədən görürdüm: əgər uzun müddət və ətraflı şəkildə təhlil etməyə başlasam, siyahı tərtib edərək nədə haqlı, nədə haqsız olduğumu, Loransın nədə günahkar olduğunu təyin etməyə çalışsam və nəticələrə məntiqi yekun vursam, şübhəsiz ki, mənə alicənab bir rol düşəcək. Amma diqqəti yalnız hissələr üzərində cəmləsək, əminəm ki, oyundan soyuqqanlı bir qalib kimi çıxı biləcəyəm.

Bütün müzakirələr, yekun və nəticələr lazımsız və əbəs idi; aramızda ixtilaf başladığı vaxtdan bəri özümü heç nədə günahkar saymırdım, əlbəttə, yalnız və yalnız yelbeyinliyim nəzərə alınmazsa. Loransın əleyhinə olan ittiham aktı daha ağır çəkili görünürdü; bu akta qərəz bəndi də daxil idi, bu isə mənim dosyemdə yox idi...

Qaranlıqda öz dar yatağında uzanaraq yuxuya gedə bilmədim və radionu işə saldım. Bethovenin septeti-

ni çalırdılar. Bu musiqi məni başdan-başa yuyub-təmizlədi, yenidən özümü tez təsirlənən yeniyetmə kimi hiss etdim və gözlərim yaşla doldu. Ona qulaq asmaq lazım deyildi, bu musiqidə məhəbbət haqqında bilmək istədiyən hər şey var idi: həssas zəriflik, coşqun sevinc, xüsusilə də səmimiyyət və sarsılmaz inam; yəni həqiqətdə görə bilməyəcəyin hər şey... biz isə bu dəyərlərin yalnız özümüz tərəfindən hazırlanmış, özü də çox zaman mənasız formada hazırlanmış oxşarları, dəyəri olmayan saxta surətləri ilə kifayətlənməli oluruq. Kim tam əminliklə söyləyə bilər ki, onun belə bir məhəbbəti olub; əgər o, əvvəllər bu məhəbbətin varlığına inanmayıbsa, ondan əzab çəkməyibsə, öz sevgilisinin hədiyyələri ilə hesablaşmayaraq bu məhəbbətə öz inamını, öz müdafiəsizliyini sərf etməyibsə, kim bunu söyləyə bilər? Həyatın boyu, heç olmasa, bircə dəfə aşiq olmamaq ayıbdır və əgər səni kimsə sevməyibsə, bu, həddindən artıq ağırdır. Loransın oynadığı üzücü komediya ilə belə bir məhəbbətin heç bir ümumi cəhəti ola bilməzdi. Faqot, violonçel, klarnet yarıqaranlıqda məhz belə bir məhəbbət haqqında danışır, elə ürəyimin sentimental, zəif, kədərli simi buna cavab olaraq dillənmişdi.

...Hava işıqlanır, yeni gün gəlirdi, mən isə heç cür yuxuya gedə bilmirdim. Bütün əzilib-büzülməm, dikbaşlığım və qayğısızlığım, sanki, uçub getmiş, öz-özümü tək qalmışdım; zavallı oğlan, sən cəmiyyətdən qaçmaq istəyirdin, hər şey isə onunla qurtardı ki, cəmiyyət və sən öz arvadın sənə nifrət etməyə başladı; zavallı adam, səni hansısa çəpər dibindəki xəndək, bir də yeganə dostun gözləyir; elə o da içki düşkündür; sən iki dəfə bəxtin gətirdi, amma hər ikisində də fürsəti əldən qaçırdın; bəs indi nəyə ümid edə bilərsən? Yalnız və yalnız alçalıcı kəsibliğa.

Mən gücsüz və köməksiz halda çarpayıda uzanmışdım, bununla belə, məntiqim məni tərک etmirdi. Adətən, hamıya elə gəlir ki, işlər nə qədər pis gedirsə, düşdüyün vəziyyəti daha aydın dərk edirsən; mən isə hətta işlərin yaxşı getdiyi vaxtlarda belə özümə qarşı inamı itirirdim. Bununla belə, ipin nazildiyi yerdən qırıldığını mənə başa salmağa ehtiyac yox idi; nazik hələ ki dəqiq demək deyil-

di. Amma indi bu sadələvh fikirlərin heç biri yadıma düşmürdü. Bütünlüklə ümidsizlik və ruh düşkünlüyü içində batmışdım; bu cür böhranlı vəziyyətlərin nadir hallarda başıma gəldiyini nəzərə alsaq, bu fakt onları bir az da çox həqiqətə uyğunluq aurasında təqdim edirdi.

Ümumiyyətlə, mən öz məyusluğumun səbəbini çox gözəl başa düşürdüm; mən aciz, inamını itirmiş, hələ də uşaqlıq xüsusiyyətlərini saxlayan, cəsarətsiz, özü özünə yük olan sıradan bir adam idim; beləliklə də, öz-özümə ümumilikdə həyata etdiyimdən daha çox nifrət edirdim; bu, mənim «mən»imin arxa üzü idi və bütün dünya, bir qayda olaraq, öz valehedici tərəfini çevirib göstərirdi.

Mən yalnız ilk günəş şüaları pəncərəmi döyəndə yuxuya getdim.

Ayılında başım, elə bil, kütləşmişdi və mən günah hissi ilə bir gün əvvəl nə qədər konyak içdiyimi xatırladım. Bərk həyəcanlandım; guya, Lorans yenə də məni cəzalandırmaq, ya da bağışlamaq kimi bir ixtiyara malik idi. Nə qədər təəccüblü olsa da, istənilən hərəkətimə onun icazəsi olmadan həyatımı təsəvvür edə bilmirdim. Daha pisi: deyəsən, buna ehtiyacım da vardı. Ola bilsin ki, daxili müvazinətim məhz onun mübtəlaliği ilə mənim amorfluğum arasındakı uyğunsuzluqdan asılı idi. Bəlkə də, mən ona o səbəbdən getdikcə daha az əsəbiləşirdim ki, o, sözün əsl mənasında, qəzəbli, təhlükəli olmuşdu, bufer¹ yarımqıq tədbirlərdən imtina etmişdi. Daha bəsit desək, ona qarşı tam soyusam da, yenə də məni öz yanında saxlamaq istəyəcəyinə inana bilmirdim. Hər halda, bu gün səhər ürəyim kədərlə dolu idi, dərdimə şərik olan birini arzulayırdım. Bu istehza dolu ibarələrin, bədxahlığın arasında uzun müddət yaşaya bilməzdim, bu mühit mənim üçün dözülməz idi.

Yerimdən qalxdım, tələm-tələsik geyindim, gərginliyimi azaltmaq üçün fortepianoda bir neçə not çaldım, iki-üç akkord vurdum və nəhayət, kafeyə – Koriolana zəng etdim. Dostum artıq orada əyləşmişdi və deyəsən, cıdır-dakı qoçaqlığımız haqqında məruzə edirdi, çünki telefon dəstəyindən qəhrəmanlıqla dolu intonasiyalar eşidilirdi.

¹ İki vuruşan tərəf arasında qalan dövlət.

– Mən gecikdim, – Koriolan qəhqəhə çəkərək dedi və mən onun sərxoş olduğunu başa düşdüm.

– Gəl! – birdən dilimdən çıxdı. – Gəl! «Steynvey» haqqında sənə demişdim, amma hələ onun səsini eşitməmişəm. Həm də sənə çox şey danışmalıyam.

O susdu.

– Amma... amma Lorans?

– Hə, nə olsun ki? Mənim üçün daha fərqi yoxdur. Həm də o, evdə deyil, – mən qəhrəmancasına əlavə etdim. Nəfəs almasından başa düşdüm ki, bu sözümlə onun tərəddüdünə son qoydu.

Bəş dəqiqə sonra ikimiz də mənim studiyamda əyləşmişdik və Odil – gözlənilməz qonağa heyran olmuş müqəddəs sadələşməklə «Steynvey»də akkord yığdığımız vaxt bizə qəhvə dəmləyirdi.

– Necə də melodikdir! – Koriolan məftun-məftun dedi. – Çal və öl! Bəs bu, nədir? Sən nə çalırsan?

– Boş şeydir, – dedim, – iki akkorddur. Amma onlar yalnız «Steynvey» sayəsində yazılacaq böyük bir əsərin başlanğıcı kimi səslənir.

– Sən onu özünə götürəcəksən?

– Bu, bizim harada yaşayacağımızdan asılıdır. Onu gizlin apara bilməzsən.

Koriolan sevinərək kişnəməyə başladı. Onun alicənab profilinə heyranlıqla tamaşa edən Odil bu böyük dişləri və sevinc dolu sifəti görərkən həyəcanlandı və qəhvəni ətrafa sıçratdı, sonra da ah-vay edərək əsgəri dalınca mətbəxə qaçdı.

– Bu günah üçün sizə neçə qamçı zərbəsi düşür? – Koriolan mərhəmət dolu səslə soruşdu, – siz döşəmədə qul kimi neyləyirsiniz? Sizin kimi belə bir füsunkar çiçək, Odil?.. Deyəsən, çarıçanın ağır xasiyyəti var, istəklisi çıxıb gedəndən sonra nələr olacaq? Firtına gözləyin!

Odil başını tərpətdirdi; elə bil, dostum kimi o da mənim mütləq çıxıb gedəcəyimə əmin idi; və bu əminlik məni dəhşətə gətirirdi.

– Sakitləşin, sevimli Odil, hələ son sözümlə deməmişəm!

Mən qətiyyətlə danışmışdım, amma hər ikisinin baxışlarını necə qaçırdığını gördüm; elə o zaman qərar verdim.

Onlar, əlbəttə ki, haqlıdırlar, çıxıb getməliyəm. Özü də yubanmadan. Məsələ nə vaxt gedəcəyimdə deyildi, məsələ hara gedəcəyimdə idi! Düzdür, məni narahat edən təkçə gedəcək sığınacağımyın olmaması deyildi... Əşyalarımyı yığmalı olduğum haqda fikrin özü də içimi silkələyirdi.

– Mən tezliklə gəlib onu aparacağam, – növbəti ifadəni, yəni «Əlvida! Hə, məsələ həll olunubdur!» sözlərini tamamlamaq üçün qəti olaraq əlavə etdim.

Sanki, onlar bir qədər yüngülləşərək nəfəslərini dərdilər və bu, mənə çox ağır təsir etdi. Mən nə işə düşmüşdüm belə? Əlbəttə ki, Loransın etdiklərini bağışlamaq haqqında söhbət belə gedə bilməzdi; pullarımı əlimdən aldı, məni alçaltdı, sanki, onun qulluqçusu idim – həmişə məni gülünc vəziyyətə salırdı, daha nəyi deyim? Amma bütün reaksiyalarımın ləng olduğu məni narahat edirdi; və bunun səbəbini özümə qarşı hörmət hissimin zəifləməsində görürdüm. Hiss edirdim ki, buna bu dərəcədə soyuq-qanlı yanaşmamalıyam. Həm də dünən, Balansların evində artıq bütün silahlarımdan atəş açmışdım. Şübhəsiz ki, uzun müddət gözləmək lazım gəlməyəcəkdi: qəzəb qarşığığasının üstümə hücumə keçməsi an məsələsi idi. Yaxşı olardı ki, çılğınlıqdan, heç olmasa, öz-özümə hansisa til-simləri pıçıldayaydım, amma dünənki hadisədən sonra boğazım da qurumuşdu, sözümlə qulaq asmaq istəmirdi. İçim Odilə, Koriolana və onun kimi bir çoxuna qarşı qeyri-səmimi hissələrlə dolu idi. Onlar niyə belə tələsirdilər axı? Nə üçün mənə qarşı bu qədər tələbkar idilər? Əgər onlara qulaq assaydım, mənim rəftarım hər zaman – elə indi də qüsuruz dərəcədə təmiz olmalı idi; insan öz həyatını elə beləcə zəhərləyir, bəzən həтта məhv də edir. Nə baş verirsə versin, mən özüm özümə nifrət etməkdən boyun qaçırdım; bağışlayın, məni bu kədərli və getdikcə daha da artan fərqli insanların dəstəsindən xilas edin; o insanlar mənim timsalımda yalnız tüfeyli və gicbəsər birisini görürlər; əgər yer üzündə yalnız bir adamın mənə hörmət edə biləcəyi alnıma yazılıbsa, qoy elə həmin adam mən özüm olum.

Hələ yeddi il əvvəl Loransın atasının iddialarına görə, mən ona layiq deyildim. Mən isə elə o vaxt da bilirdim ki, əgər bir kişi cidd-cəhdlə qadınla məhəbbətlə məşğul

olmağa başlayırsa, o andan etibarən, avtomatik olaraq ona layiq ola bilmir. Əvəzində indi mən onu da bilirəm ki, kişiyyə necə lazımdırsa qulluq göstərən qadın da avtomatik olaraq ona layiq birinə çevrilmişdir. Düzdür, Lorans bu aksiomu bilmirdi, ya da özünü elə göstərirdi ki, guya, ondan xəbərsizdir. Bununla belə, problem, ilk növbədə, bunda idi; yerdə qalan bütün şeylər yalnız və yalnız nəticə idi. Nəticələr isə belə idi: birincisi, az qalmışdı ki, mən azadlığa çıxım; ikincisi, Lorans bunu etmək üçün mənə imkan vermədi; və üçüncüsü, indi bütün bunlara görə özümü çox pis hiss edirdim.

Bu problemlər necə həll olunursa olunsun, mən əmin idim, hətta inanırdım ki, Loransı diz üstə oturtmalı və necə lazımdırsa, kətləməliyəm; əgər belə eləsəydim, bununla da ailə həyatımız dərhal öz axarına düşəcəkdirdi. Bəlkə də, belə deyildi. Bəlkə də, bu məsələdə də axmaqcasına və yaramaz kimi düşünürdüm. Kim bilir? Bir də axı mən həyat haqqında nə bilirəm ki? Heç nə. Getdikcə onun haqqında təsəvvürüm daha da azalırdı. Hətta qətiyyətlə təsəvvürüm yoxdur da deyə bilərdim. Qətiyyətlə! Bütün həyat mənim üçün necəsə qeyri-müəyyən, dözülməz və dəyərsiz idi... Hər şey məni bezdirmişdi, yalnız bir şey istəyirdim: yatmaq... aspirin qəbul etmək və yatmaq... Məndən isə bütün həyat tərzimi dəyişdirməyi tələb edirdilər; tutaq ki, ehtiyac olanda bunu etməyə qadir idim; amma buna görə əşyalarımı toplamaq lazım gələcəksə, o zaman... buna mənim gücüm yetməzdi...

– Bir de görüm, – Koriolan özünü ortaya atdı, – sənin III Napoleon üslubunda bəzənmiş qonaq otağında içməyə bir şey tapılmaz ki?

O, öz qəhvəsini içib qurtarandan sonra yeni nəyəyə girişmək istəyirdi.

– Hansı qonaq otağında? – soruşdum.

– Sənin mebelin III Napoleonun stilindədir, əzizim. Xəbərin yox idi? Yeddi il ərzində, heç olmasa, gözucu da olsa evinin avadanlığına fikir verə bilərdin. Əlbəttə ki, bununla arvadın məşğul olur. De-ko-ra-si-ya... – o, hecalayaraq dedi.

Söz sözdür, biz məşhur qonaq otağına getdik, mən barı açdım, butulkkanı çıxardım və iki qədəh götürdüm.

Koriolan altında cırıldağa başlayan divanda yerini rahatladı və butulkaya baxaraq gülümsədi. Elə bu zaman qapı zəngini və dəhlizdən Odilin səsini eşitdik.

– Müsyö Şatel! – o, bizi xəbərdar etmək üçün hündürdən danışdı. – Müsyö Şatel! Necə də xoş sürpriz!

Budur, hər şeyi yoluna qoymaq üçün qayınatam da təşrif buyurmuşdu. Mən ildırım sürəti ilə qəcdəhimi Koriolana ötürdüm və məktəbli uşaq kimi ayaqlarımı cütləşdirərək onunla üzbəüz oturdum. Oğru – məktəbli. Bu, özümü evimdəki kimi hiss etmədiyimi sübut edən gözəl illüstrasiya idi; mən, həqiqətən də, heç vaxt burada rahat olmamışdım.

– Qızım evdədir? – kələkbaz qayınatamın səsi gur-gur guruldadı.

Birdən-birə onun bütün əmlakımı mənimsədiyi yadıma düşdü və bu, məni cəsarətləndirdi. Amma o, qəzəblənmiş buğa kimi artıq otağa daxil olmuşdu, təhqiredici nəzərlərlə mənə ötəri baxdı və gözlərini divanda rahatca əyləşmiş Koriolana dirəyərək, onu nəzərdən keçirməyə başladı.

– Müsyö?

– Senyor! – Koriolan iki metrədən hündür boyunu nümayiş etdirərək ayağa qalxdı; sanki, diqqətimi yalnız indi cəlb etmiş dəbdəbəli matəm kostyumunu nümayiş etdirirdi. Toyumda mən, həqiqətən də, ona qara bir kostyum bağışlamışdım – bugünkü təsadüfə nəzərə almasaq, Koriolan onu cəmi iki dəfə geyinmişdi: dəmir məmulatı dükanının sahibinin dəfn mərasimində, bir də Gözəl Sənətlər Məktədində təşkil olunmuş hansısa mərasimdə. Məncə, o, hörmət dolu hərəkətlə təzim edən qayınatamda da yaxşı təəssürat oyatdı.

– Müsyö Şatel və senyor Latello! – mən «l»ni gücləndirərək və Latelo soyadında vurğunu «o»nun üzərinə salaraq təqdim etdim; bu soyadda olanların hər biri atadan ta oğula qədər on dördüncü dairədə yükdəşiyən işləyirdi. – Müsyö Şatel, arvadımın atası, – mən Koriolan üçün dəqiqləşdirdim, – müsyö Latello isə «Qrammofon» firmasının Madriddə səlahiyyətli nümayəndəsidir, mənim mahnıma müəllif hüquqlarının güzəşti ilə məşğul olur.

– Müsyö, – qayınatam təzim etdi və gələcək razılışma haqqında fikir ağına gələn kimi baxışları od-alov saçdı.

– Senyor! – Koriolan bir addım qabağa ataraq səsləndi, amma qayınatam geri çəkilmədi və mən dostumun kobud qabığının altında gizlənən cəsəratə heyran qaldım.

Mən qayınatamın Koriolana baxarkən kədərlı sərxoş adamı, ev qulluqçularını sevən və az qala, qızının toyunu bərbad edən birini xatırlayacağını düşünüb narahatlıq keçirirdim; amma o vaxt o, qaranlıqda pırtlaşıq saçlı, əzgin sifətli tipi ötəri görmüşdü, indi Raspay bulvarındakı mənzildə, divanda əyləşmiş ispan centlmeni ilə onun arasında heç bir ümumi cəhət yox idi.

– *El padre de la senora Laurcns?*¹ – Koriolan hər iki əi ilə qayınatamın əllərindən tutdu.

– Hə, – zavallı qoca mızıldandı, – hə! *Yo soy... ¡ am ... Mən el padre... mənim qızımın... You?*²... Siz onunla tanışsınız?

– *Si, si, la conozco! Ah, bueno! Aqui es el padre y aqui es el marido! Bueno!*³ (Bu axmaq sevinə-sevinə bizi qucaqlayır, özünə elə sıxırdı ki, onun qoltuğunun altında burun-buruna gəlməmək üçün fədakarcasına müqavimət göstərməli olduq.) – *Povres bougros!* – Koriolan yenə də çığırdı və tez-tez təkrar etməyə başladı. – *Si, si, si! La con-ozco!*⁴ – qayınatam bizi buraxdı, amma hər ikimizin ciyninə elə şappıldatdı ki, yerimizdə səndələdik.

– Çox təəssüf edirəm, – qayınatam yüngülcə həvəs-lənmişdi və qeyri-ixtiyari silkələnə-silkələnə danışırdı, – təəssüf ki, ispan dilində danışa bilmirəm! *No hablo!*⁵

Bir çox məlumatsız adamlar kimi o, eyni zamanda həm özündənrazı, həm də şübhəli tərzdə Koriolana gülümsədi, sanki, ispan dilini bilməməsi ona həmsöhbətinin gözündə anlaşılmaz və sadələvh bir gözəllik verirdi.

– *No hablo*, amma mən iki dəfə olmuşam, *dos!*⁶ – o, Koriolanın gözləri önündə barmağını iki dəfə silkələyərək

¹ Senyora Laurensenin atası (isp.)

² «Mən... Mən... atayam... Siz...» (isp., ing.)

³ «Hə, hə, mən onunla tanışam! Yaxşı! Burada ata, burada da ər! Yaxşı!» (isp.)

⁴ «Zavallılar! Hə, hə, hə! Onunla tanışam! Tanışam!» (isp.)

⁵ «Danışmıram!» (isp.)

⁶ İki! (isp.)

dəqiqələşdirdi, – ona görə ki... hə, nə isə... və mən sizin məşhur sağlığınıza əzbər bilirəm: «*Amor, salud, y pesatas, y tiempo para gustarlas!*»¹ – qayınatam uzada-uzada dedi. (Sən bir işə bax! Mızıldanmağa da başlayıb!)

– Sağlıq? Bravo! Bravo! Sağlıq! – Koriolan heyranlıq içində bağırırdı. – Sağlıq! – viski butulkasını qapdı, şappıltı sala-sala özünə də, mənə də, qayınatama da süzdü, əlbəttə ki, onun bu hərəkəti səmimi olduğu üçün təhqiredici görünmədi.

– Si, si! – o, qədəhlə bərabər əl-qol ata-ata dedi. – *Amor salud y pesatas, y tiempo para gustarlas! Exastemente! Ecco!*²

– *Exastemente! Exastemente!* – qayınatam tərif dolu səsle cavab verdi və bu tərifin öz ana dilini bildiyi üçün Koriolanamı, yoxsa bu dildən bir parça öyrəndiyi üçün özünəmi ünvanlandığını başa düşmək çətin idi. – *Exastemente!* – o, təkrar etdi və görünür, mənə müraciət etmək istəmədiyini üçün harasa boşluğa üz tutub dedi: – Hər halda, bütün dillər bir-birinə bənzəyir, hamısının kökündə latın dili durur, bu, o qədər sadədir ki... Yaddan çıxarmaq lazım deyil ki, Avropada ya latın dilində, ya da kelt dilində danışılar. Hə, əyləşin, senyor Latello, xahiş edirəm! – o, alicənab ev sahibi ədasi ilə Koriolana başı çox bəlalər çəkmiş divanı göstərdi (yaddan çıxartmayaq – III Napoleon). – Siz bura iş üçün gəlmisiniz, senyor Latello? – qayınatam həvəs dolu səsle soruşdu.

– Latello, iki «l», Latello, *dos «l»*, – Koriolan dəqiqələşdirdi, – *Latellio!*

– *Latelo! Latellio!* – qayınatam əsəbi halda mızıldandı.

– No, no! *Latellio! Latellio! Lio, li No!* – Koriolan artıq kəlmə-kəlmə söylədi, həm də mənə, «l»-ni də üçləşdirmişdi; və mən onun üstünə bağırırdım: bəsdir samitlərin hecalanması üzərində oynadın, həm də bu komediyani qurtarmaq vaxtıdır, yoxsa hər şey çox pis nəticələyə bilər; Lorans gələn kimi komediya, onsuz da, drama çevriləcək.

¹ Məhəbbət, sağlamlıq-pul və bütün bunlardan zövq almaq üçün zaman! (isp.)

² Dəqiq! Lot! (isp., ital.)

– Senor Latello, – mən sərt səslə dedim, – *pol er vuestro telcphono, es aqui*¹, – və onun qolundan yapışaraq qarıya tərəf dartışdırdım.

Qayınatam qeyri-ixtiyari ayağa qalxdı, xudahafizləşər-kən bizim qapıdan necə tələm-tələsik çıxmağımıza tamaşa etdi; mənəcə, o artıq nədənsə şübhələnməyə başlamışdı.

– *Yo ritorno! Yo ritorno!*² – Koriolan astanada dayanıb ona dedi, o artıq özünü ələ verməyə başlamışdı və pilləkənə ayaq basan kimi dəli bir qəhqəhəyə tutuldu.

O, gülüşdən boğula-boğula və məktəbli kimi məni yumruqlaya-yumruqlaya pillələrlə aşağı enirdi. Biz vaxtında aradan çıxmışdıq: yuxarı qalxan liftdən gənc bir qadına yaraşmayan, fahişə və meşşanlara məxsus ətirin iyini duydum – arvadım evə qayıdırdı.

Alicənab ispanın, senyor Latellonun yoxa çıxmasından sonra ata ilə qız arasındakı söhbət, çox güman ki, maraqlı alınacaqdı. Təəssüf ki, biz söhbətdən həzz ala bilməyəcəkdik. Mən hələ də bu məzhəkəni xatırlayıb qəhqəhə çəkirdim, eyni zamanda da, fikirləşirdim ki, geri qayıdışım elə də parlaq olmayacaq. Deyəsən, ürəyimdən keçənlər sifətimə yazılmışdı, çünki Koriolan qaşqabağını salladı və köynəyimi kobud şəkildə dartışdıra-dartışdıra, məni silkələməyə başladı.

– Xatırladıram ki, o, sənin pullarını çırpışdırıb və səni bütün el-ələmin gözü qarşısında təlxək yerinə qoyub; sən isə məni, öz yeganə dostunu onun atasının yanında ispan zadəganı kimi qələmə verdin; and içirəm ki, bunda qorxulu heç bir şey yoxdur! And içirəm ki, sən hələ də onların etdiyi əclaflığa layiqincə cavab verə bilməmişən...

Birdən o, məni buraxıb iri addımlarla darvazaya tərəf yönəldi. Mən çaşqın halda onun arxasınca baxırdım. Əlbəttə, onu başa düşürdüm. Amma necə izah edəydim ki, onların əclaflığına müəyyən mənada cavab vermişdim; belə olmasaydı, həyatsevərlikdə Loransı bu dərəcədə arxada qoymazdım; bu sahədə o, heç vaxt mənə çata bilməyəcəkdə; bu isə o demək idi ki, yerdə qalan şeylərdə də məndən aşağı pillədə dayanırdı. Əslində, iş-

¹ Senyor Latello, sizin telefonunuza, ora! (isp.)

² Mən qayıdacağam! Mən qayıdacağam! (isp.)

lər elə bir şəkildə getdi ki, bütün bu manipulyasiyaları etdiyim həmin o axşam mənim içimdə bütün kədər ehtiyatı tükəndi; qisas yangısı da həmçinin. Həmin acınacaqlı gecə mən onun satqınlığı haqqında çox fikirləşdim. İndi isə başqaları məni Loransı cəzalandırmağa vadar edirdilər; başqaları... əlbəttə ki, elə özüm də... sanki, günlərin bir günü şöhrətpərəstlik hissini, ədalət və mülkiyyətçilik hissini, ola bilsin, artıq qanıma və cismimə girmiş mərdliyin dərdin, passiv və ümumiyyətlə, assosiativ mətləbin üzərində qələbə çalacağını qabaqcadan görürdük. Sonralar özümü günahlandırmayım deyə Loransın ünvanına söyləyə biləcəyim məzəmmətləri içimdə saxlayırdım; qoy bu, indi nə qədər gülməli görünürsə görürsün. Məndən heç vaxt mənsub olmadığımı, heç vaxt sevmədiyim bir adamın hərəkətlərinə görə həyəcan keçirməyi və əzab çəkməyi tələb etmək olmazdı; xüsusilə də nəzərə alsaq ki onun rəftarının səbəbi mənə qarşı düşmənçiliyi yox, özünəməxsus şəkildə qıcıqlanmış ehtirasdır. Hər halda, bu, belə görünürdü...

Amma belə alındı ki, qıcıqlanmış burjuva ilə pula-mala tamahı olmayan dostlarım ilk dəfə olaraq bir-biri ilə sözləşibmişlər kimi rəftar edirdilər; yəni tezliklə özümdən çıxacağımı və bu əhvalata son qoyacağımı gözləyirdilər. Təbii ki, günlərin bir günü mən də onlar kimi düşünməyə başlayacaqdım. İradəmin ziddinə olaraq bu döyüşçüsüz son döyüşü, məhkəmə prosesini başlayacağam. Bu döyüşdə kimlərəşə görə mən qurban rolunda, kimlərəşə görə müttəhim rolunda çıxış edəcəkdim; əslində isə, sadəcə, ruhsuz bir şahid idim. Və qətiyyənlə hakim olmayacaqdım: halbuki hansı rolunu oynamalı oluramsa olum, nəticədə, onsuz da, haqsız çıxacaqdım. O zaman bütün bu sarsıntılar nə ilə başa çatacaqdı? Məncə, məni heyrləndirməyə ara verməyən Lorans tamamilə məntiqli olaraq və məntiqə uyğun hərəkət edərək ya mənim qanıma bıçaq soxacaq, ya da gözəl bir şam yeməyinə dəvət edəcəkdə. Uzun sözün qısa, qoy hələ məni ələ salsınlar; amma çox uzun çəkməsin, çünki hiddətim, qəzəbim və nifrətim artıq son həddə çatmışdı. Şəfqət və mərhəmətim də eləcə... sanki, bütün hissələrim əldən düşmüşdü. Tutarsızlığımın məni hələ də sevən adamlara necə dəhşətli, hətta ola bilsin ki, fa-

ciəvi təsir göstərdiyini bilirəm. Ona görə də dözümlü və keyirxah olmağıma baxmayaraq, bu krizisdən yenə də iki fərqli çıxış yolu görürdüm; hər ikisi də öz məğzi etibarilə davamı yazılacaq roman ruhunda idi; sadəcə, biri faciəvi, digəri isə bayağı roman idi. Düzünü desəm, ikincisi mənə daha çox uyğun gəlirdi.

...Koriolan çıxıb getdi və mən uzun müddət Parisi tək-cə dolaşdım. Dyü Men küçəsini keçdim, düz köhnə balaca dəmir yoluna qədər getdim; Paris hələ də bu cür gicitkən kollarının basdığı, sınımış şüşələrin səpildiyi, sınıq-sınıq edilmiş reyslərlə əhatəyə alınmışdı. Bu halqa bütöv deyildi, amma hər halda, şəhər Böyük marşallar bulvarları ilə qapanmışdı və mən bu yerləri gəzməyi xoşlayırdım. Bu cür atılmış yolları dolaşdığı vaxt adama elə gəlir ki, otuzuncu illərdə qədim vesternlərin artıq çoxdan unudulmuş məkanında səyahətə çıxmısan; ya haradasa kənddə, ya məlum olmayan planetlərdə, ya da ötən əsrin sonlarında – pis ad çıxarmış dar Paris küçələri ilə addımlayırsan; burada mən özümü Karkonun¹, Bredberinin, ya da Fitsceraldın tənha qəhrəmanı kimi hiss edirdim... Elə indicə birdən xatırladım ki, bütün həftə ərzində əlimə bir ciddi kitab almağa belə vaxtım olmayıb. Elə bu səbəbdən də bəzən depressiya üstümə hücum çəkirdi.

...Payız özünü göstərirdi: qaranlıq tez düşürdü, hava da soyumuşdu; təxminən, saat altıda üşüyə-üşüyə «Lyon de Belfor»un astanasından içəri girdim. Hamı yığışmışdı: sahibkar, bir neçə avara və Koriolan. Dördü də mənə tərəf baxdı, salamıma cavab verib birlikdə də baxışlarını qaçırdılar. Ortada nəsə bir pərtlilik, çaşqınlıq hiss olunurdu, halbuki burada həmişə təbii bir ab-hava hökm sürərdi.

– Görəsən, Lorans limonad içmək üçün bura gəlməyib ki? – mən qarşısında əyləşərək Koriolandan soruşdum. O heç gülümsəmədi də, gözlərini qırpdı və mən içəri girərkən piştaxtanın üzərinə qoyduğu jurnalı qəfildən mənə uzatdı.

– Bax, bunu oxu, – dedi. Mən ona baxdım, baxışlarımı qaldırdım və sahibin, bir də daimi müştərilərin öz stəkanlarına tələm-tələsik qapıldıklarını gördüm. Görəsən, nə baş vermişdi?

¹ Fransua Karkopino – Tyuzoli Karko (1886–1958) – fransız yazıçısı və şairi

Fransada və Navarrada çox məşhur olan və həftənin cümə günləri çıxan jurnal əlimdə idi. Deməli, bu jurnal satışa hələ yenicə çıxmışdı və mən «Lyon de Belfor»da nə üçün belə tələm-tələsik onu oxuduqlarına təəccüb etdim.

Curnalı açdım... düz on səhifədə şəkillərim yerləşdirilmişdi – ya böyüdülmüş, ya da kəsilmiş, ya belə, ya başqa cür, hər halda, quraşdırılmışdı (istənilən halda onları Lorans təqdim etmişdi, çünki bu şəkillər yalnız onda idi) – Allah bilir, haradan ortaya çıxmış uşaqlıq fotosəkillərim də vardı: bax, bu, ilk dini mərasimdə iştirakım... burada əsgərəm... digər abituriyentlərlə birlikdə konservatoriyaya imtahan verərkən... dəniz sahilində, evdə, maşının yanında beş, ya altı fotosəkil (bunları isə Loransın özü çəkmişdi); və nəhayət, restoranın terrasında daş skamyada oturduğumuz yerdə – gənc cütlüyün ən bayağı şəkilləri; mən axı bilirdim ki, onlar yalnız bizimdi və yalnız bizim. Canımda yüngül bir üşütmə hiss etdim. Loransın fotosəkil seçimi bundan daha dəhşətli bir mətnin olacağını vəd edirdi. Həqiqətən də, birinci səhifə bu cümlələrlə başlayırdı: «Şairlər üçün madonnalar hələ də mövcuddur». Yerdə qalanlarını isə əvvəldən axıra kimi asta-asta oxudum. Bu mətnədə yalan və axmaqlıq bəzən başgicəlləndirici yüksəkliyə qalxırdı, amma ümumilikdə çox sevimli bir əhvalat uydurulmuşdu: bütün kübar kişilərin pərəstiş etdiyi cazibədar gənc varlı qadın Lorans bir dəfə necə olursa, Monparnas bulvarında kafeyə girir və gözlərində əzab olan gənc, tənha bir canavarla qarşılaşır. Öyrənir ki, o, bəstəkardır və çox istedadlıdır; onlar ilk baxışdanca bir-birinə aşiq olurlar. Cavan canavar musiqi, poeziya haqqında danışmağı bacarırdı, amma pul haqqında yox; cavan canavar, bundan başqa, həm də yoxsul və yetim idi. Lorans ona hər şeyini verir və bu heç də az deyildi. Əlbəttə, onun ailəsi cavan oğlanın maddi durumuna görə narahat olurdu, amma sonda valideynləri onların məhəbbətindən təsirlənərək ailə qurmalarına razılıq verirlər. Lakin bütün bu hadisələrdən sarsılan Loransın anası ürəktutmasından vəfat edir; atası isə bunu onlara bağışlaya bilmir və bütün əlaqəni kəsir. Gənc qadın atasına meydan oxuyur. Öz mühitinə, pulsuzluğa, təhqir edilmiş atasına və narahat, uğursuzluğa uğrayan gənc ərinə meydan oxuyur. Əri onun

xoşuna gəlmək üçün nəyin bahasına olursa olsun şöhrət qazanmaq istəyirdi, istənilən işin qulpundan tutmağa hazır idi, minlərlə müxtəlif müsabiqədə iştirak edir, lakin məğlubluğa uğrayırdı; məhz Lorans ona təskinlik verməli olurdu. Lorans əzab çəkirdi: o, necə də bacarıqsız idi, xüsusilə də Loransın dostları ilə münasibətdə... gah o, onlara valehedici təsir göstərmək istəyir, amma bacarıqsız addımlar atırdı, gah da onlara yuxarıdan-aşağı baxırdı. Tezliklə onlar tək qalırlar və gənc arvadı onun şıltaqlıqlarına dözümlə davam gətirməyə çalışır; beləliklə, o, Loransın hissini yoxlamaq üçün aradabir ağır və təvazökar adamdan dəhşətli bir eqoistə də çevrilə bilirdi. Lorans isə onu sevirdi; ah, o, onu necə də sevirdi! Onun xətrinə hər şeydən və hamıdan imtina etmişdi, hətta normal gənc qadının uşaq sahibi olmaq istəyindən də; «əgər sənin bir böyük uşağın varsa, başqası lazım gəlmir» – Lorans cazibədar və itaətkar bir təbəssümlə reportyorumuza belə dedi. Bütün bu uğursuzluqlar cavan canavarın inamını sarsıdırdı, o gətirdikə tutqunlaşırdı, qatran rəngli saçlarında ağ saplar əmələ gəlməyə başlayırdı. Bir dəfə Lorans təsadüfən dostu olan bir rejissorla rastlaşır; fürsətdən istifadə edib onunla danışır, eks-cavan canavar-bəstəkarın musiqisini öz filmində istifadə edərsə, ona qarşı səxavətli olacağını söyləyib dağlar vəd edir.

Dost razılaşıır və Loransın xətrinə filmin prodüseri ilə belə mübahisə edir. Üç ay, dörd ay ər əl-qolunu yanına salmadan işləyir, həddindən artıq intellektual, həddindən artıq mücərrəd bir musiqi bəstələyir; Lorans isə hiss etdirmədən onu başqa bir istiqamətə yönəltmək məcburiyyətində qalır; həddindən artıq ehtiyatlı rəftar edir ki, o, yenedən özünə qapanıb qalmasın, işi atmasın. Nəhayət, bir dəfə onun ağılına «Leysan»lardan dörd not gəlir, Lorans isə yerdə qalanları tapmağa ona kömək edir; o, «öz mənəvi müvazinəti üçün təhlükəli olsa da», hər zaman ərini ruhlandırır; o məhz Loransın sayəsində öz şlyageri ilə birlikdə dünyaya gəldi; halbuki kənardan elə təsir bağışlaya bilər ki, guya, arvadı heç bir nəyə barmağını belə toxundurmayıb. İyun axşamlarının birində – yoxsa bu, iyulda olmuşdu?... Elə də vacib deyil... Lorans musiqi əsərini düşmən-prodüserin və dost-rejissorun yanına gətirir, hər

ikisi yorğun idi və inamını itirmişdi... Lorans onları qulaq asmağa vadar edir; biri oturduğu kreslodan sıçrayıb qalxır, o biri isə əksinə, kresloya çökür; bu, həmin an onların hansı vəziyyətdə olmasından asılı idi; amma heyranlıq ümumi idi. Nəhayət ki, ərin səyi uğurla nəticələnir, onun şöhrətpərəstliyinə vurulmuş yaralara məlhəm sürtülür və o, sadələvhcəsinə bu qələbənin atributlarına baxaraq gülümsəyir (Lorans isə, əlbəttə ki, öz kiçik hiylələrini ona açmaq istəməzdi).

Bəstəkar hər şeyi Loransa verməyi təklif edir, amma o imtina edir, çünki istəyirdi ki, əri özünü azad hiss etsin, taleyini özü müəyyənləşdirsin; halbuki birgə yaşadıkları yeddi il ərzində onun özü taleyini ayaqlar altına ataraq birgə gələcəklərini, bu günlərini və keçmişlərini təmin etməyə çalışmışdı. Və gənc bəstəkarı nə gözləyirdisə gözləsin (qoy lap bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarının ən yüksək mükafatı «Oskar» olsun), dünyanın heç bir şan-şöhrəti axşamlar onun evdə rahatlıq tapmasına və titrəyə-titrəyə Loransa qısılib bu sözləri deməsinə mane ola bilməz: «And iç ki, heç vaxt məni tək qoymayacaqsan». Dırnaqları bağlayın, məqaləni də bitirin. Carçılar şeypur və barabanlarını çalırlar.

Mən jurnalı kənara tulladım.

Birdən-birə nəyə görə bu qədər şöhrətləndiyimin səbəbini başa düşdüm. Sən demə, Hollivudda filmə yazılmış ən yaxşı musiqiyə görə mükafata iddiaçılardan biri imişəm. Amma yerdə qalan başqa şeyləri başa düşə bilmirdim: nə üçün Lorans həyatımızı qarmaqarışdıq, xotik, məzhəkə ilə dolu, bayağı bir sabun operası kimi təqdim etmişdi? Bu, ürəkbulandırıcı idi. Hətta nəinki ürəkbulandırıcı, iyrenc və murdar idi. İnsanların öz baxışlarını niyə məndən gizlətdiklərini indi anlayırdım... Bir cüt sadələvhün, bir də kafenin sahibinin... hətta ən yaxşı dostum Koriolanın belə...

– Mən nə edə bilərəm? – soruşdum.

– Heç bir şey, – Koriolan cavab verdi, – hər halda, «Lya Smen»ə (bu, məqalənin çap olunduğu jurnalda rəqib jurnal idi) bütün bunların yalan olduğunu yaza bilməzsən. Öz variantını da təqdim edə bilməzsən, düz demirəm? Özü də nəzərə alsan ki, Lorans burada bu cür əhvalatlar

quraşdırıb. Bütün bunları necə təkzib edə bilərsən? O ki faktları manipulyasiya edib.

– Bəzi şeyləri təhrif edib, bəzi şeyləri axıra kimi danışmayıb, – dedim, – mahiyyət etibarilə heç nəyi inkar etmək də mümkün deyil... həm də istəmirəm ki...

Mən əllərimi qoynumda çarpazlayıb fikrə getdim; indi mənə elə gəlirdi ki, əllərim də mənim deyil...

Xəcalət çəkirdim. Həyatımda ilk dəfə idi ki, sözün əsl mənasında, utanırdım, yanaqlarım od tutub yanırıdı; nə kafe sahibinin, nə də onun müştərilərinin üzünə baxa bilirdim. Bundan sonra heç cıdırda da görünməyə cəsarət edə bilməyəcəkdim.

– Əgər indi onu atıb getsən, necə əclaf kimi görünəcəyini təsəvvür edirsən? İnsanlar belə şeylərə inanırlar, – Koriolan dırnağı ilə jurnalı mənə tərəf itələdi, – sənin əleyhinə bircə kəlmə belə yoxdur. Söyləyə biləcəyi ən pis şey də onun dilindən elə gözəl səslənib ki... Bu da, təbii ki, onun tamamilə aydın başa düşülən zəifliyi kimi görünür; sənin tərəfindən isə bu, sadəcə, dəhşətdir! Yox, yox... – mənim çaşmış məsləhətçim başını yellədi.

Mən bir də ayıldım ki, fısqırıq çalır və barmaqlarımı stola döyəcəyəm, sanki, nə isə təxirəsalınmaz bir iş görməli idim; amma nə? Hə, indi başa düşdüm: əşyalarımı yığmalıyam. Mən ayağa qalxdım.

– Hara? – Koriolan soruşdu.

Orada olan dörd nəfərin dördünün də ardımca necə baxdığını hiss edirdim. Əsəbi baxışları olan gəncər belə bir vəziyyətdə nə edə bilərdi? Koriolana tərəf əyilib pıçıldadım:

– Hara? Əşyalarımı toplamağa, dostum.

Və cavab gözləmədən çıxdım. Tələsik addımlarla evimə tərəf yollandım; onun evinə... evləndikdən sonra o mənzildə biz uzun müddət qonşuluq etmişdik.

10

Bizim çatışmazlıqlarımız yaxşı cəhətlərimizdən dəfələrlə tez və daha aydın şəkildə üzə çıxır: yəni sən səxavətli adam kimi himayə edəcəyini fikirləşənə qədər xəsis artıq necə qənaət edəcəyini başa düşür; cəsarətli

adam özünü toparlayana kimi şöhrətpərəst özünü öyməyə imkan tapır; ya da başqa bir misal: dalaşqan davaya başlayıb, sülhpərvər isə ona qarışmağa imkan tapa bilmir. İnsanın daxili dünyasında da, təxminən, buna bənzər şeylər baş verir. Loransın mənə sındığı həyat tərzini içimdəki tənbellik məni iş axtarmağa vadar edən şöhrətpərəstliyimdən qat-qat tez bir zamanda qəbul etdi; beləliklə, mən qeyri-adi bir tənbelliklə çuqun özülə bərkidilmişdim; bununla belə, yenə də məni itirməkdən qorxan Lorans o biri ayağıma da başqa kələfçə vurmuşdu – ləyaqət kələfçəsi. Və indi arvadımı atsaydım, şübhəsiz ki, bütün dünyanın gözündə ən böyük əclaf kimi görünəcəkdim; eyni şeyi mənə Koriolan da demişdi.

Amma... Lorans aramızdakı fərqi yaddan çıxarmışdı. O, insanların onun haqqında nə düşünəcəyinə qarşı hörmətlə yanaşmaq ruhunda tərbiyə edilmişdi, mən isə yarımanarxist valideynlərimin dərindən yalnız mənə sərf edən şeyləri öyrənmişdim; eyni zamanda da cəmiyyətin fikrinə qarşı nifrət hissini...

Mənim sonu əvvəlcədən açıq-aydın görünən bu nikaha asanlıqla atılmağımın özü də Loransa imkan yaratmalı idi ki, bunu başa düşsün; ən azından onu xəbərdar etməli idi ki, coşqunluğum və meydan oxumağa olan məhəbbətim dörd yüz min sentimental oxucunun qəzəbini böyük sevinc hissi ilə qarşılamağıma kömək edəcək. Meydan oxumağa və dəliqanlılığa olan məhəbbətim başqa bütün şeylərdən – vərdişdən, minnətdarlıq və tamah hissindən, hətta tənbellikdən belə daha güclü çıxdı. Mənim ideal həyat yoldaşım isə hesab edirdi ki, onun cızma-qarası sayəsində əlim-qolum bağlanacaq. Çox böyük səhv etmişdim!..

Evə qayıdıb yığışmağa başladım. Fikrim-xəyalım özümdə olmasa da, ürəyim rahat idi. Cəmiyyətə qarşı çıxmağımda ağıllı və gözəl heç nə görmürdüm, amma istənilən halda təsiri altına düşdüyüm bu hiss nə idisə, qarşısızdırılmaz idi.

Həmişə belə olur: ağılı işlətməyə imkan tapmamış hisslər adamı, Allah bilir, daha hansı işlərin içinə dartıb salır... Hisslərdən başqa nə gözləyəsən ki?

Əşyalarımı çamadana yığdım, sonra tünd-yaşıl kostyumumu götürüb-götürməyəcəyimi fikirləşdim; onu mənə

Lorans almışdı və bir vaxtlar ona görə utanırdım. Bununla belə, onu da digərləri ilə birlikdə çamadana yığdım. Hansısa əşyama xor baxmağın vaxtı deyildi. Hələ geyim kabinetində ikən ondan imtina etmək lazım idi; amma o zaman da isti kostyuma «yox» demək iqtidarında deyildim, bu heç ağılıma da gəlməzdi. İndi isə çox gec idi, artıq zövqüm buna imkan vermirdi; həm də bir hərəkəti çox gec eləməkdənsə, heç eləməmək daha məsləhətdir.

Mən gələcəyin suvenirini olan bu paltarları – hətta onlar qabardindən¹ olsa belə – Loransın yanında qoya bilməyəcəyimi başa düşdüyümdən tələsirdim. Aradabir hər cür sərbəst hərəkət etmək hüququm olduğuna əminliyimi itirməmək üçün çarpayının üstünə qoyduğum jurnala tərəf əyilir, Loransın müsahibəsindən gözümlə tutan istənilən cümləni oxuyurdum: «Halbuki o, hər şeyi itirmişdi: ailəsini, dostlarını, dünyasını; gənc qadın heç vaxt buna görə təəssüflənmirdi; o bilirdi ki, bu kişi onun üçün hər şeyi əvəz edəcək, necə ki o, əri üçün hər şey ola bilmişdi». Axı Lorans bununla nə demək istəyirdi? Doğrudanmı, o, elə bilirdi ki, «mənim üçün bütün dünyanı əvəz edib» və ondan başqa mənə heç kim lazım deyil? Heç vaxt özümü kimin üçünsə bütün dünyanı əvəz etməyə qadir adam hesab etməmişdim; və heç vaxt da düşünməmişdim ki, kim isə belə bir şeyə qadirdir; həm də özüm üçün belə bir şeyi heç arzulamırdım da... Onun axmaq iddiası məni özümdən çıxarmışdı. Səhifəni çevirdim: «Onlar Monparnasda bir kafedə rastlaşdılar. Lorans arıq, azdanısan gənc bir oğlan görür, o dəqiqə də aşıq olur, elə o da Loransa – ilk baxışdanca».

Həqiqətən də, biz Monparnasda kafedə rastlaşmışdıq, orada kefcil dostlarımla birlikdə pianinoda dinqıldada-dinqıldada necə lazımdırsa əylənirdik. O, bizim uşaqlardan biri ilə flirt edən rəfiqəsi ilə gəlmişdi; sonra Lorans bizim dəstəyə, sözün əsl mənasında, yapışqan kimi yapışdı; bizə uyğunlaşa bilmək üçün dəridən-qabıqdan çıxırdı; sözün düzünü desəm, biz ondan necə yaxa qurtaracağımızın yollarını axtarırdıq. Hətta Korneliusla ona – dəyərlili Loraya görə mərcələşmişdik; mərci mən uddum (əlbəttə, əgər bunu «uduş» adlandırmaq olardısa). Hə, doğrudan

¹ Qabardin – yun parça növü.

da, o, mənə ilk baxışdanca vurulmuşdu; amma onu əməli-başlı anlamaq və alışmaq üçün mənə həftələr lazım oldu. O, mənə o dərəcədə burjuaziya mühitindən olan xanımçıqaz arxetipi təsiri bağışlamışdı ki, onunla ilk dəfə yatağa girəndə çox inamsız idim; ona görə də Loransın temperamenti xoşbəxt bir sürpriz oldu...

...Mən köynəklərimi, kitablarımı, boyun yaylıqlarını, valları, fotoaparadı, lotereya biletlərini, loto kartlarını yığışdırdım. Yalnız «Steynvey»i və bir neçə çox isti corabımı götürmədim; onsuz da, onlardan zəhləm gedirdi. Hər iki çamadan asanca bağlandı: mənim bütöv geyim komplektim var idi, başqa heç bir şey... Və heç bir vicdan əzabı hiss etmədən dörd cüt düymə, qalstuk üçün sancaq və saatımı – öz hərbi qənimətimi götürdüm. Maşını da həmçinin (onun sığorta pulunun ödənildiyini və bu məsələ ilə bağlı yarım il qayğıdan azad olduğumu düşünərkən rahatladım). «Hər halda, milyon dollar bütün bunlar üçün tamamilə yetərlidir», – deyə öz həyasızlığım haqqında böyük məmnunluq hissi ilə fikirləşdim.

Yığışıb qurtaran kimi Al Kapone stilindəki məşhur qəhvəyi kostyumumu geyinib, güzgüdə özümə baxdım. Mənə elə gəldi ki, xeyli cavanlaşmışam. Fortepianoya yaxınlaşdım; o, burada qoyduğum üçün təəssüfləndiyim yeganə əşya idi; sonra ağılıma ilişmiş akkord üzərində qəribə bir melanxolik motiv çaldım. Bu üç notu gah elə, gah da belə çaldığım vaxt yağış pəncərəni döyəcləməyə başladı; sonra öz yerini öpüş və şapalaq dolusu kimi yağın leysana verdi. Pəncərəni taybatay açıb başımı çölə çıxardım; ilıq su axını sifətimi yudu; düz bir dəqiqə gözlərimi ayırmadan yağışa baxdım, səsinə qulaq asdım, sonra xalçanı çirkləndirməmək üçün səliqə və diqqətlə pəncərənin tayını bağladım. Geri çevrildim, çamadanlarımla götürüb dəhlizə çıxdım. Loransla vidalaşmağı daha üstün tutardım, amma gözləməyə hövsələm çatmazdı. İstənilən halda onun söyləyə biləcəyi sözlərin mənim üçün heç bir əhəmiyyəti yox idi; və bu vaxt öz otağından məni səslədiyini eşidərək qətiyyənlə sevinmədim də:

– Vensan?!

Köksümü ötürüb çamadanları yerə qoydum və onun otağına yollandım. Otaqda yalnız gecə lampası yanırdı;

sanki, məhəbbət dolu gecə vəd edirdi; hər zaman olduğu kimi, hər yer yenə də onun ətrinə bürünmüşdü. Havadaki qoxunu var gücümlə ciyərlərimə çəkdim, sanki, onun artıq mənim üzərimdə heç bir hakimiyyətə malik olmadığına əmin olmaq istəyirdim.

Düz yeddi il bu yapışqan mühitdə yaşamışdım.... Necə də qəribədir...

– Hə?

Lorans ona çox yaraşan ağ sviterini geyinmiş, ayaqlarını yığaraq çarpayıda oturmuşdu; balaca əlvən yaylığını əlinin içində əzişdirirdi.

– Əyləş, zəhmət olmasa, – dedi, – hara yığışmısan?

– Gedirəm, – çarpayıda oturaraq asta səslə dedim, – çamadanlarım qarının ağzındadır, getməmişdən əvvəl sənənlə görüşə bildiyimə görə şadam; sənə xəbər vermədən getmək istəmirdim.

– Gedirsən?! Sən çıxıb gedirsən?!

Heyrətdən onun sifəti tanınmaz hala düşdü. Sanki, yerindəcə donub-qalmışdı; filmlərdə və romanlarda olduğu kimi, heyvani bir qorxu hissi gözlərimin önündəcə onun sifətini eybəcərləşdirirdi.

– Qulaq as, – dedim, – yəqin ki, «L'Ebdomader» jurnalını oxumusan...

O, gözlərini üzümdən ayırmadan başını tərpətdi, sanki, mən Komandor heykəli idim.

– Hə, hə, – mızıldandı, – hə, əlbəttə, oxumuşam. Nə olsun ki? Hə, nə olsun ki? Bu nə deməkdir? Nə demək istəyirsən?

İndi təəccüblənmək növbəsi məndə idi. Doğrudanmı, o, jurnaldakı uydurma və yalan-palanlarının nə məna verdiyini başa düşmürdü?

– Axi sən oxumusan. Belə bir müsahibə vermisənsə, deməli, həm də onu oxumusan. Bu, biabırçılıqdır, ürəkbulanırcıdır, yalandır... sonra da... əşi, nə fərqi var ki... Çıxıb gedirəm, vəssalam! Bizim münasibətlərimiz başdan-ayağa əzabdır, düşməncəsinədir və artıq məndə nifrət vardır.

– Amma günahkar sənsən! Bu münasibəti sən bu hala salmısan! – o, az qala, bağırırdı. – Sən! Belə eləyəndə sənə nə nifrət edirəm! Gah özün olmursan, gah təkəbbürlü-təkəbbürlü harasa gedirsən, məlum deyil nə zaman qayıda-

caqşan... mən isə burada oturub saatlarla səni gözləməli oluram; boş-boşuna gözləməmək üçün məcbur qalırım ki, evdən çıxıb gedim... sən isə elə bilirsən ki, özüm bunu istəyirəm?! Axı mənə əzab verirsən, Vensan! Bu günlər ərzində mənə əzab verirsən... xüsusilə də bütün bu həftəni... Düz bir həftədir yatmıram... az qala, adımlı da yaddan çıxartmışam...

Mən özümü itirmişdim, key-key ona baxırdım. Adama elə gəlirdi ki, o səmimidir və əsəb partlayışının cəmi bir addımlığında dayanıb. Onun qarışıq fikirləri ilə bağlı mübahisə etməyə çalışmadan dərhal çıxıb getmək lazım idi; onsuz da, bu işin öhdəsindən gələ bilməyəcəkdim, biz, sadəcə, bir-birimizə əzab verəcəkdik... yəni, onsuz da, hər şey faydasız idi...

– Yaxşı, – ayağa qalxdım, – yaxşı, qoy mən günahkar olum. Bağışla. İndi isə gedirəm.

– Yox, yox!

Lorans çarpayının üstündə dikəldi və kobud bir hərəkətlə qolumdan yapışdı; o, demək olar, yıxılırdı, eyni zamanda da irəli atılmağa hazır idi; elə mənasız və elə güllünc görünürdü ki... bütün bunlara sakitcə tamaşa etmək belə dözülməz idi.

Mən birdən-birə sakitləşdim. İndi onun timsalında keçmiş arvadımı, düşmənim, xüsusilə də yad bir adamı yox, yalnız və yalnız qorxunc nevrastenik qadın görürdüm; və bu qadıncan tez bir zamanda canımı qurtarıb qaçmalı idim. O, yavaş-yavaş barmaqlarını aralayıb qolumu buraxdı, sanki, mən hiyləgərlik etməyə hazırlaşmısam. Sonra arxası üstə yıxıldı, yanaqları allandı, mən yalnız indi başa düşürdüm ki, bu ana qədər o, necə də solğun imiş.

– Aman Allah... – dedi, – sən məni qorxutdun...

Onun gözlərindən yaşın necə axdığına dəhşət içəri-sində baxırdım; daha bir leysan... pəncərə arxasında hayküy salmış o leysan kimi bu da təbii idi; indi onun sifəti eybəcər hala düşəcək, o, dodaqlarını dişləyəcək, üzünü əlləri arasında gizlədəcək və hönkürtüdcən boynunun ardıyla çiyinləri silkələnəcəkdik.

– Axı sən haradaydın? Nə işlə məşğul idin? Üç gündür mən nə ölüyəm, nə diri, bu lap dəhşətdir! Ah, Vensan, bu dəhşətlidir! Harada idin? Sənin harada olduğunu

fikirləşməkdən əldən düşmüşdüm. Elə hey öz-özümdən soruşurdum: «Haradadır? Neyləyir? Nə istəyir?» Dəhşətdir! Amma neyləmək olar, Vensan? Bu əhvalat çox iyrəncdir.

Mən məyus və laqeyd gözlərlə ona baxırdım. Göz yaşı tökən qadını görən hər bir nəzakətli kişi kimi əlimi onun çiyinlərinə tərəf uzatdım, amma vaxtında ayıldım. İndiki məqamda ona toxunmaq, onu qucaqlamaq qəddarlıq olardı. Lorans özündə deyildi; o, hər şeyi yanlış görür, idraki dərk etməkdən imtina edirdi; onun ruhu susur, gözləri isə görmürdü; və yeni yanlışlıqlar üçün ona bəhanə vermək olmazdı.

Nəhayət, mən onun dodaqaltı nə mızıldandığını başa düşdüm.

– Axı sən hara gedəcəksən? Əlindən nə gəlir ki? Heç bir şey... sən heç bir iş bacarmırsan. Bu necə də iyrəncdir... Bir az pul tapan kimi məni atmaq istəməyin... Heç bu bərdə fikirləşmişən? Hamının gözündə alçaq adam kimi görünəcəksən. Heç yerdə özünə yer tapa bilməyəcəksən, heç kim sənə kömək etməyəcək. Bəs sənin aqibətin necə olacaq? – o, elə bir səmimi həyəcanla danışdı ki, az qala, qəhqəhə çəkib güləcəkdim.

– Tamamilə mümkündür... amma kimdir günahkar?

O, çiyinlərini çəkdi, sanki, bu sual cavabı verilməli olan ən son sual, ən mənasız xırdaçılıq idi.

– Kimin günahkar olması vacib deyil, – dedi, – amma həqiqət budur. Sən aclıqdan, soyuqdan öləcəksən... neyləyəcəksən?

– Bilmirəm, – əminliklə dedim, – hər halda, geri qayıtmayacağam.

– Bilirəm, – o, pıçiltı ilə söylədi, – bilirəm ki, geri qayıtmayacaqsan... bu, dəhşətdir. Yeddi ildir sənin çıxıb gedəcəyini gözləyirəm; yeddi ildir hər səhər hələ də burada olub-olmadığına baxıram; hər gecə yanımda yatıb-yatmadığını yoxlayıram; yeddi ildir yalnız bu qorxu ilə yaşayıram... və budur o, budur! Aman Allah, bu, mümkün deyil! Sən heç bir şey dərk etməsən!

Sonuncu cümləsi elə təbii səsləndi ki, maraqla ona baxdım. O, ağlamaqdan şişib qızarmış gözlərini qaldırdı, sifəti tanınmaz hala düşmüşdü; mən Loransı hələ heç vaxt belə görməmişdim.

– Ah, Vensan, sən belə sevməyin nə demək olduğunu bilməzsən... Bəxtin gətirib ki, bilmirsən... bəxtin gətirib! – o, yenə də təkrarladı. – Bunun nə demək olduğunu bilmirsən...

O, bu sözləri tamam başqa səslə deyirdi; bütүн qorxusuna baxmayaraq, səsi mənim qulaqlarımda bir qədər uzaq, həm də qəzəbsiz cingildəyirdi; həm də göründüyü kimi, elə də «şəxsi kədər»lə dolu deyildi. Sanki, o, mənə başına gələn hansısa hadisədən danışır və bu işdə mənim məsuliyyət daşmadığımı söyləyirdi. Bunu başa düşdüyüm an ürəyim sızılırdı, elə bil, Lorans mənə xərçəngə, ya da başqa bir sağalmaz xəstəliyə düçar olduğunu söyləmişdi.

– Sənə elə gəlmir ki, bir az şişirdirsən? – dedim, – bilirən ki, mənim yerimdə başqa biri də ola bilərdi.

O, yenə də mənə baxıb sifətini əlləri ilə örtdü.

– Hə, amma bu sənsən, sən... və sözlər heç bir şeyi dəyişə bilməz. Bu sənsən... Heç nə eləmək mümkün deyil... sən çıxıb gedirsən! Mən bunu istəmirəm, mümkün deyil, Vensan, başa düş, mümkün deyil: mən ölürəm. Qalmağın üçün həddindən artıq uzun müddət mübarizə aparmışam, əlimdən gələn hər şeyi etmişəm; hətta ola bilsin ki, imkanımdan da artığını... Əgər qəfəsim olsaydı, səni onun içinə salardım; əgər qumbaram olsaydı (yadro), səni ona buxovlayardım... bir daha belə əzab çəkməmək üçün səni divara qoyub hörərdim, təki bilim ki, gecə də, gündüz də buradasan, heç yerə getməyəcəksən; mən nə desən, eləyə bilərəm!

– Elə buna görə də çıxıb gedirəm, – bir az qorxmuş halda dedim, – məhz buna görə, mənim zavallım, – çox güman ki, ona yazığım gəldiyi üçün sonuncu söz özüm də bilmədən dilimdən çıxmışdı. Artıq söhbət nə Loransla Vensan, nə də onların artıq köhnəlmiş əhvalatları haqda gedirdi; məhəbbət və ehtiras adlanan ciddi və köhnə bir problemlə param-parça olmuş kişi ilə qadından gedirdi. Mən bu fərqi tutan kimi bir az özümə gəldim.

– Sən məni sözün həqiqi mənasında sevmirsən, – dedim, – insan sevdiyinə yalnız yaxşılıq arzulayır, onun xoşbəxt olmasını istəyir. Sən isə məni ancaq və ancaq öz yanında saxlamaq istəyirsən... özün belə dedin. Mənim xoşbəxt olub-olmadığım isə heç vecinə də deyil.

– Hə, elədir, elədir! Nə olsun ki? Sən boş-boş şeylərə görə əzab çəkirsən... hər cür cəfəngiyata görə üzülsən; darıxırsan, əsəbiləşirsən... çünki ya yetərinəcə əylənə bilmirsən, ya da vaxtını başqaları ilə keçirmək istəyirsən... Amma mən... üzünü məndən çevirən kimi, sanki, ürəyimə xəncər saplayırlar; başa düş, ətrafımda elə bir boşluq yaranır ki, lap dözülməz əzaba çevrilir; adam lap başını divara döyəcləmək, qanı tökülənə qədər özünü cırmaq-cırmaq etmək istəyir... bu elə dəhşətlidir ki, Vensan, başa düş... Sənin üzündən bütün bu dəhşət... başa düşsə bilmirsən.

O, məni maraqlandıra bilmışdi. Bu, əbədi klassika idi: «Venera öz qurbanına qarşı ehtirasdan od tutub yanırdı». Təəssüf ki, həyatda bütün hisslər çox dayazdır – hər halda, bizim gündəlik həyatımızda belədir.

– Öz sağlamlığın haqqında fikirləş, – dedim, – elə adamları tap ki, səni sakitləşdirə bilsinlər, həyat zövqünü özünə qaytarsınlar.

Lorans acı-acı güldü:

– Bəs sən nə bilirdin? Bütün bu yeddi ili əl-qolumu yanıma salıb boş oturmuşam? Həkimlərin, psixiatrların yanına gedirdim, akupunkturunu sınamışam, sakitləşdirici dərmanlar qəbul etmişəm, gimnastika ilə məşğul olmuşam... hər şey, hər şey etmişəm... hər şeyi sınamışam, Vensan, hər şeyi... Bunun nə demək olduğunu ağılına belə gətirmirsən, – Lorans onun üçün nadir olan bir altruizm içərisində əlavə etdi, – düzdür, sənin bu işdə günahın yoxdur... Həqiqətən də, əksər hallarda sevimli və dözümlü olurdun. Amma həm də dəhşətlisən, qorxulusan. Axı məni heç vaxt sevməmişən, məgər elə deyil? Cavab ver! Heç vaxt! Hətta bunu hiss etməmişən də; sanki, havanı çatdırmış kimi içini bürüyən cansıxıcı kədər... bax, burada...– o, əlini öz boğazına qoydu, sifətinə qəribə bir ifadə verərək sıxdı, sanki, əli ilə boğazı arasında görünməz bir şeyi basıb əzmək istəyirdi. Mən tərəddüd etməyə başladım.

– Yox, yox, – dedim, – hər halda, səni sevirdim. Bu məsələdə heç nə başa düşmürsən, amma səni sevirdim, Lorans! Sevməsəydim, yeddi il birlikdə yaşamazdıq.

– Nəzakət xatirinə belə deyirsən, – o çığırdı, – yalvarıram, bu qədər nəzakətli olma. Nə istəyirsən elə, bircə belə eləmə. Sənin nəzakətliliyin, sənin iltifatın, şənliyin, gü-

lüşün, səhərlər pəncərəni açaraq dərindən nəfəs almağın, küçələri addımlamağın, stəkandan içmək tərzin, qadınlarla, mənə baxışın, hətta mənə, həyata münasibətin, zövqün dəhşətdir! Bu, məni məhv edir! Sən heç vaxt bundan yaxa qurtara bilməyəcəksən! Necə ki mən səndən qurtula bilmirəm! Bu, iyrəncdir, iyrənc!

– Hə, – mən içimdə qəribə bir xoşbəxtlik hiss edib dedim, – hə, bu iyrəncdir!

O, əlini mənə tərəf uzadıb ehtiyatla çiynimə toxundu.

– Hə, əgər bunun iyrənc olduğunu başa düşürsənsə, – o, yenə də dediyini deyirdi, – deməli, daha çıxıb gedəcəyini söyləməyəcəksən?! Bu lap ağ olardı. Dözülməzdir! Sən gedə bilməzsən, Vensan!

Etiraf edirəm ki, bu sözlərdən sonra səsimi kəsdim. Onun bədbəxt görünüşü, içindəki dərd, özü də çox böyük dərd yavaş-yavaş məni utandırmağa başladı; bu dərdin gözlərim önündə boy verən böyüklüyü məni bir az qorxutdu da; gözümün qabağında çarpayının üstündə qıvrılan və haqqında çox az şey bildiyim bu varlıq üçün nə isə eləmək istədim, içimdə güclü bir istək baş qaldırdı; mən ancaq onun dərisini, nəfəsini, səsini, məhəbbətlə necə məşğul olduğunu, necə yatdığını bilirdim; başqa heç bir şey... Mən Loransı başa düşmürdüm, heç vaxt da başa düşməmişdim. Fikirləşirdim ki, niyəsə o, məni həddindən artıq çox sevir; amma təsəvvür edə bilməzdim ki, bu «həddindən artıq çox»un içərisində bütöv bir cəhənnəm var imiş. Loransı axmaq, nifrətə layiq, qəddar, xudpəsənd və gözü kor hesab etməyimə baxmayaraq, ürəyimin dərinliyində ona valeh olmaya bilmirdim; çünki bilmədiyim, heç vaxt bilməyəcəyim və nə qədər qəribə də olsa, bilmək belə istəmədiyim şeylər onun üçün əlçatan idi. Deməli, divanə məhəbbət bu idi? Amma yox... bu, daha çox, məhəbbətlə heç bir ümumi cəhəti olmayan talesiz bir ehtirasa bənzəyirdi. Sevəndə sevinirlər, gülürlər – bunu dəqiq bilirdim. Biz isə Loransla heç vaxt birlikdə gülməzdik; həqiqətən də – heç vaxt.

– Qulaq as, – dedim, – mənim burada qalmağıma dəyməz. Sənə görə, özümə görə, hər ikimizin xətrinə çox çalışdım, amma daha belə davam edə bilməz. Çoxdandır səndən bu cür asılı olmaq, münasibətlərimizin alt-üst ol-

ması, bu məqalələr, ətrafımızda olan çirkab... mənim üçün dözülməz bir şeyə çevrilib.

O, bütün deyilənlərdən yalnız bir sözü eşitdi: asılılıq! Və qəribə şəkildə bağıraraq tumbaya tərəf atıldı, əl çantasını qarıb çek kitabçasını çıxardı və mənim böyük təaccübümə rəğmən nə isə yazmağa başladı.

– Nə istəsən, – o bar-bar bağırırdı, – ürəyin nə istəsə! Hər şeyi sənə verirəm, elə bu dəqiqə! Bax, bu da çek, iki çek, üç çek... bu, bizim ümumi çek kitabçamızdır, gündüz bankdan götürmüşdüm. Bir bax, çeklərin hamısına imza atıram, bütün pullarını götürə bilərsən, sabah, ya birisi gün... mənimkiləri də götür – əgər istəyirsənsə. Hamısını götür, nə istəyirsənsə elə, istəyirsən yelə ver, istəyirsən dostlarına payla, bircə çıxıb getmə, yalvarıram sənə, Vensan, getmə! Qulaq as, əgər sənə bircə çek yazsam belə... bircə yeganə çek... onda da bütün pulları götürə bilərsən... bunu ki bilirsən. Hə, qalırsan?!

Mən ayağa qalxıb ona ikrahla baxdım. Mürəkkəbə bu-laşmış barmaqları ilə yarıcıq çek kitabçasını imzalayan bu ağlayan qadına görə utanırdım: o, çox çətinliklə yaratdığı bir şeyi dağıdırdı. Hə, mənim zavallı dustaqxana gözətçim qaçışın qarşısını ala bilməyəcəkdi. Özümə isə ona görə hirsələnirdim ki, onun məğlubıyyətindən yararlanma bilmirəm – soyuqqanlılığım yetmirdi.

Bu, axmaqlıqdır, amma çeklərdən birini belə götürə bilmədim, halbuki bircəciyi də yetərli idi.

– Götür, yalvarıram sənə, – o, düz gözlərimin içinə baxa-baxa pıçıldadı; deyəsən, həyəcanı yavaş-yavaş azalırdı, – hə, xahiş edirəm, götür. Götür və qal, getmə. Üç günlük, iki günlük... üç günlük qal! Heç olmasa, iki günlük qal, bircə bu axşam çıxıb getmə, yalvarıram sənə, Vensan.

O, lənətə gəlmiş çeklərdən birini düz burnumun altına dürtürdü. Mən artıq tərəddüd etməyə başlamışdım. Əgər götürsəm, müəyyən müddətə qalmalı olacaqdım; neyləmək olar, bəlkə də, abırsızlığım qalib gələcək və mən, həqiqətən də, bu gün olmasa da, nə vaxtsa buradan əkilə biləcəyəm; amma gedəcəyimə bu qədər əminəmsə, deməli, heç nə götürmək olmaz.

Lənət şeytana, axı bunlar mənim pullarımdır, niyə də onları götürməyim? Həm də Lorans bunu vəd kimi qəbul

edə bilər, onu isə məhz indi aldatmaq dəhşətli olardı. Digər tərəfdən, götürməsəm, yenə də tələyə düşmüş olacağam. Çünki Koriolanla məni səfalət gözləyəcəkdi, həm də heç kim bütün bu baş verənlərin nə ilə bitəcəyini bilmir. Əlbəttə, söhbət mənim pullarımdan gedirdi, amma onları Loransın əlindən aldığıma görə özümü elə hiss edirdim ki, sanki, artıq mənə mənsub deyil.

Beynimdə fikirlər bir-biri ilə toqquşur, bir-birinə qarışırdı. İcimdəki əxlaq qalıqları son nəfəsə qədər duyğularım ilə vuruşdu. Loransın məndə yaratdığı dəhşət və mərhəmət-qarışıq bir hiss çox pis məsləhətçi idi. Xüsusilə də nəzərə alınsa ki, özümlə bu cür döyüşlərə adət etməmişdim.

Elə bu səbəbdən də içimdə daha hündürdən çıxan və bir-birinə o qədər də zidd olmayan iki səsin söylədiyi kimi hərəkət etməyim, fikrimcə, ən düzgün iş olacaqdı. Dilənçi vəziyyətinə düşməmək üçün çek kitabçasını götürüb cibimə soxdum, sonra Loransı qucaqlayıb ağrısı sakitləşsin deyərək özümə sıxdım. İnsan təbiətinə bu hərəkətlərdən daha uyğun, daha ağıllı və daha təbii olan nə ola bilərdi ki?

– Oh, Vensan, – Lorans mənə sığınaq mızıldandı, – bağışla məni, bir də heç vaxt belə etməyəcəyəm; özümü dəhşətli eqoist kimi aparmışam, sənə çox ziyan vurmuşam, səni alçaltmışam; mən hər şeyi sınaqdan çıxarırdım, bilmirdim ki, sənin bu sevimli, inam dolu təbəssümünü necə silim, bu laqeyd görünüşünü necə yox edim. Daha heç vaxt belə eləməyəcəyəm, söz verirəm, bir də heç vaxt... Mən səni xoşbəxt etməyə çalışacağam.

– Mən səndən bunu istəmirəm, – Loransın saçını tumarlaya-tumarlaya dedim, – bunu yox. Sadəcə, özün azacıq xoşbəxt olmağa çalış, mənəsə balaca kiçik kimi yanaşma. Yenidən sevimli ol, mülayim ol, yenidən mehriban ol. Əvvəllər indi olduğundan daha yaxşı idin.

O, demək olar, boğulurdu, sinəsindən qəribə xırıltılı səslər çıxırdı; başa düşmək çətin idi ki, yüngülləşdiyi üçün belə edir, yoxsa bu, onun bir az əvvəl yaşadığı qorxu və kədər nəticəsidir.

– Sənə and içirəm, – o deyirdi, – and içirəm. Nə üçün bu vəziyyətə düşdüyümü izah etməliyəm. Bilirsən, mən qorxurdum...

Lorans uzun və qəddar bir söhbətə başladı; əsl qorxu filmi idi və bu filmdə o, özünə acımırdı (məənə acımadığı

kimi); bundan da açıq-aydın görünürdü ki, romanlarını hörmət dolu təəccüblə oxuduğum digər klassiklər kimi Rasin də heç nəyi şışirtmirmiş. Loransın hissləri isə dö-zülməz dərəcədə şışirdilmişdi. Bu qədər ehtirasın nədən qaynaqlandığını başa düşə bilmirdim; onda belə bir şeyin olmasını ehtimal etmək belə çətin idi. Bütün bunlar adama elə təsir bağışlayırdı ki, sanki, qayınatamın ocağına birdən-birə poetik bir düha düşmüşdü.

Bununla belə, Lorans nə qədər uzun danışırdısa, mən bir o qədər yaxşı başa düşürdüm ki, yeddi il ərzində, sadəcə, onun hisslərinin passiv şahidi olmuşam; bu hissləri yaratmaq üçün heç nə etməmişəm, yalnız bağışlanmaz yelbeyinliyimlə hər dəfəsində onları təhqir etmişəm. Düzdür, əslində, mən bu hissləri görə bilməmişdim, ona görə də onların əleyhinə də addım atmamışdım.

İçimi başgicəlləndirici bir şəfqət hissi bürümüşdü, öz-özümü inandırırıdım ki, mütləq ona kömək edəcəyəm; onu hər yerə özümlə aparacaqdım, hətta cıdırı belə... Koriolanla barışdıracağam; öz qüsurlarını ələ salıb gülməyi və ehtirasları onu külə döndərməsin deyər istehzadan ildırım ötürücüsü kimi istifadə etməyi öyrədəcəyəm. Onu qucağımda yelləyə-yelləyə: «Zavallı Lorans, zavallı balam, mənim zavallı qızcıqazım» – deyirdim.

Bu qaranlıq otağın içində onun həddindən artıq zəhlətökən, dəlisov, eyni zamanda da kifayət qədər bayağı danışığı çox acınacaqlı təsir bağışlayırdı; içimi bürümüş mərhəmət hissi Loransa mənim üçün yeganə mümkün vasitə ilə məhəbbətimi sübut etməyə çağırırdı. Deyəsən, doğrudan da, bu, onu sakitləşdirdi.

Bədənimin coşqunluğuna və laqeydliyinə çaşib-qalmışdım.

11

Yuxudan ayılında birinci Loransın çiyini gördüm. Elə o dəqiqədə onun zərif dərisinin, ətrinin qoxusunu duydum; rahatlıq və məmnunluq hissi bütün bədənimi dolaşdı; yerə atılıb qalmış şalvarımın cibindəki əzilmiş, amma imzalanmış çəklər haqqında fikirləşəndə bu hiss bir az da çoxaldı... Bu qadının mənəvi sakitliyi, Koriolanın xoşbəxt-

liyi, mənim isə müstəqilliyim ayaqlarımın altına – palazın üstünə atılıb qalmışdı.

Zavallı Lorans. O, yuxuda da mənə sığınmışdı, deyəsən, ruhunu incidən tikan və dişləri, müvəqqəti də olsa, yaddan çıxartmışdı. Öz-özümə onun məkri mübtəlalığını təmin etmək, ya da yüngülləşdirmək üçün əlimdən gələnlər hər şeyi edəcəyimə dair söz verdim. Pis bir şey yaşamağı, ya da onun yerində olmağı qətiyyənlə arzulamazdım. Hələlik sən arvadımın sifətini diqqətlə nəzərdən keçirirdim. Onun xəyalpərəstlərə məxsus enli alını, şöhrətpərəstlərə məxsus hündür almasıq sümüyü vardı; iradəli üst və həssas alt dodaqları müasir qadınların böyük əksəriyyəti üçün xarakterik olan ikitirəlikdən xəbər verirdi. Əgər gündəlik vərdişlərini mənəvi tələblərlə, şıltaqlıqlarını isə borcları ilə qarışdırmasaydı, həyat onun üçün daha asan olardı. Hələlik sən ehtiraslarına göz yumması və bütün dünyaya zülm etməyə son qoyması daha yaxşı idi. O, əsəblərini əməllibəşli pozmuşdu, bu mübahisələrdən, sadəcə, ürəyim bulanırdı. Qapının o üzündə mənə istehza dolu atmacaların gözlədiyi üçün heç də vəcdə gəlmirdi. Yox, bizim ikimizə birlikdə hansısa qərarlar qəbul etmək, hətta «pozulmaz qərarlar» qəbul etmək olmazdı.

Ağıma gələn gözəl plarlardan həvəslənərək çarpayından atılıb düşdüm, qəti addımlarla yenidən «bizim» olan yataq otağını adlayıb təmiz hava almaq üçün pəncərəyə tərəf getdim. Pəncərəni yarıaçıq qoydum, sonra ehtiramla Lorans «ana»nın göstərişlərinə əməl edərək yatağıma qayıtdım və adyalı çiyinlərimə qədər çəkdim. O, gözlərini açdı, kirpiklərini qırpdı, mənə tanıdı və öpüş üçün dodaqlarını uzadaraq dartındı (içimdə hansısa səs, bivaht olsa da, çirkin bir söyüş söydü). Onu tələm-tələsik öpüb studiyama yolladım. On iki saat əvvəl birdəfəlik tərkləndiyimi düşündüyüm çarpayım atılıb yenidən tək qaldığım üçün məmnun-məmnun yayxandım. Məndə müəyyən vərdişlər çox tez bir zamanda formalaşmışdı, onlardan eyni tezliklə yaxa qurtarmaq, deyəsən, çətin olacaqdı. Qəpik-quruşsuzun yanına pul üçün getdiyim gündən cəmi bir həftə keçmişdi. Zaman ildırım sürəti ilə axırdı; ağacları və ağilları külə çevirən, şabalıd ağaclarını və ürəkləri isə boş qoyan ildırım... (bəzən daxilimdə boşboğazlıq edən birinin səsinə açaq-aydın duyurdum).

Bununla belə, bu dustaqlıqdan sağ-salamat və yaxşı əhvali-ruhiyyədə qurtarmağım möcüzə idi: sanki, uğurlu bir əməliyyatdan sonra ayaqlarımda da, başımda da xoş bir gizilti hiss edirdim; hərəkət etməyə çalışır, bivaxt şadyalıq edir və heç cür yuxuya gedə bilmirdim.

Ayağa qalxıb gözəl fortepianomun yanına getdim; o, bütün bu qeyri-adi həftənin konkret və ən ciddi izi idi; qeyri-ixtiyari öz məşhur akkordumu yığdım.

Onun ardınca yenə də qeyri-ixtiyari on iki not gəldi; mən onları bir dəfə çaldım, ikinci, üçüncü dəfə yenə çaldım... ta ki onların haradan, kimin səsndən və nə üçün gəlməsi sualı məni düşündürənə qədər...

Hər şey əbəs idi. Mən bu mövzu üzərində rok, pop, slou üslubunda improvizə edir, caz və vals ritmində nə sə dinqıldadırdım; onun üçün fransız, ingilis, ispan dilində sözlər seçdim; onu eşitdiyim filmi xatırlamağa çalışdım... amma bu musiqi məşhur müğənnilərdən heç birinin səsinə yatmırdı; orkestrdə səslənməmişdi, yaddaşımın hansısa xəlvət guşəsində də onun izinə rast gəlmədim. Heç bir iz... O zaman yenidən notlara müraciət etdim, onların öz-özlüyündə necə səsləndiyinə diqqətlə qulaq asdım. Onları birlikdə çalır və hər birinin əvvəlcə öz yerində, sonra isə bir-birinə qarışaraq necə hay verdiyini dinləyirdim. Onlara uyğun gələn digər notları da işə saldım; sanki, hər biri öz-özlünə yaranan və nəğmə, melodiya, bəlkə də, mahını olacaq bu parça üçün o qədər vacib idi ki... İndi mənə yalnız və yalnız onu not dəftərimə köçürmək qalırdı – bu gözəl, cəzbedici və zərif, eyni zamanda da həm sevincli, həm də kədərli bir səs uyğunluğunu... demək olar ki, təsvirəgəlməz melodiyanı.

Bu musiqinin mənim, mənim, mənim... başqa heç kimin yox, mənim olduğunu danmağa cəsarət edən istənilən adamı o dəqiqə öldürərəm!..

İndi cibimdən ceşkləri çıxarıb pəncərədən tullaya birlərdim, daha onların əhəmiyyəti yox idi. Artıq etdiyimiz mübahisələr də mənə qaçılmaz, amma ibrətamiz zarafat kimi görünürdü; bu zarafat yalnız ona görə belə dramatik səslənirdi ki, indi çaldığımı on iki not heç cür ifadə oluna bilməmişdi... Amma... bəlkə də, onlar bu əzabverici əhvalatların nəticəsində yaranmışdı? Ya da onun nəticəsində

ki... Bilmirəm... Yalnız bir şeyi bilirdim: budur, onlar mənim qarşımdadır və mən yorulmadan onları çalırdım; özü də getdikcə daha bərk və daha bərk çalırdım; yəqin, artıq bütün evi yuxudan qaldırmışdım. Amma otağıma heç kim gəlməmişdi. Lakin bu, mənim xoşbəxtliyim idi, çünki şadlıq edirdim və adətən, belə olanda ifadə etdiyim hisslər sevincli bir azgınlığa daha çox bənzəyirdi; həm də bu cür sevinəndə heç bir müdaxiləyə tab gətirə bilməzdim.

Bütün melodiya yalnız bir akkorddan axıb tökülürdü – son dörd gündə özümdən asılı olmadan elə hey çaldığım qəribə və yaxamdan əl çəkməyən o akkorddan; elə Koriolan da məndən inadla soruşurdu ki, bu musiqi haradandır, mən isə ona düz-əməlli cavab da verə bilmirdim. Heç ağılıma da gəlməzdi ki, bu üç notun ardınca başqa notlar gələcək; öz-özünə, on iki, ya da on üç bacı... Bu oynaq, planlaşdırılmış musiqi aranjiman edilmiş müasir musiqilərin yırtıq, hoppanıb-düşən ritmlərini də, fortepiano improvizələrinin naz-qəmzəsini də alt-üst edə bilirdi. Mən onun əsasını qeyd etmişdim, leytmotivin notlarını birini o birinin ardınca seçə-seçə, ard-arda onlarca dəfə çala-çala, hər dəfəsində də onların bir-biri ilə həmrəyliyindən zövq ala-ala etmişdim bunu.

Giriş hissəsini iki dəfə tətbiq edəcəyəm, sonra klarinet, saksafon, fortepiano və gitara başlayacaq və nəhayət, sakit bir səs eşidiləcək – canlı insan səsi; bu mahnı üçün hamının eşidən kimi tanıya biləcəyi ağır bir tembr lazımdır. Bu musiqi insanın canına sevincqarışıq bir təəssüf gətirirdi. Əlbəttə, bəstəkar uğurunun əsl mahiyyətinin nədən ibarət olduğunu ağılıma belə gətirmirdim; amma bilirdim ki, bu musiqini eşidən kimi insanlar hələ gənc və aşiq olduqları vaxt onun necə çalındığını, sədaları altında necə rəqs etdiklərini, səsləndiyi vaxt Tanrının onlara qarşı hələ xeyrixah olduğunu xatırlayacaqdılar. Bu musiqidə bütün bu şeylərin hamısı var idi. Görəsən, onu «təəssüflərin sevinci» adlandırmaq olardı mı? Nə fərqi vardı?.. Əsas odur ki, melodiyanın özü haqqında xatirə insan ruhunu həyəcan gətirsin; bu musiqi ilə belə də olacaqdı.

Özümü dəhşətli dərəcədə xoşbəxt hiss edirdim, amma bununla qürrelənmirdim, əksinə, bu dəfə ciddi qalmaq bacarmışdım. Birdən-birə içimi xüsusiyyətçilik həyəcanı

bürüdü və mən qaraqışqırıqçı sığortaçılar kimi musiqini on, ya da on iki ayrı-ayrı not vərəqinə köçürüb onları studiyamın ayrı-ayrı küncələrində gizlətdim.

İndi də son yoxlanış: Koriolana zəng edib öz övladımı onun üçün ifa etdim. Cavabında dəstəkdən sükut eşitdim... əgər belə söyləmək mümkündürsə. Sonra o dedi ki, bu, tamamilə yeni musiqidir və buna əmindir; dedi ki, musiqi çox gözəldir və onda insanı sərxoş edən nə isə var, əvvəllər buna bənzər bir şey eşitməyib; bu musiqinin əsrin ən böyük uğuru olacağına başı ilə cavabdehdir, ya da... bir, yox, on şüşə viskidən mərc də gələ bilər... və sair və ilaxır... Bu mədhiyyəni böyük bir məmnunluq hissi ilə dinlədim, çünki bilirdim ki, Koriolan yalan danışmağı bacarsa da, musiqi ilə bağlı bunu qətiyyənlə etməz.

Nəhayət, özümü bəstəkar kimi hiss edirdim, çünki «Leysanlar» atelyenin künc-bucağında dünyaya gəlmişdi; yazılmasına iki saat qalmış məşq etmiş, ilk dəfədənə ifa etmişdilər; bu işlər, necəsə, oğurluq kimi alınmışdı; daha doğrusu, filmdə boş yerləri doldurmaq üçün...

Amma bu əsəri – «Təəssüflərin sevinci»ni... yox... bunu mən onlara belə asanlıqla verməyəcəyəm; icazə vermərəm ki, onu kefləri istəyən kimi çalalar; qoy bu musiqi görürlərin, məhəbbətlərin, nəvazişlərin, ümidlərin və təəssüflərin musiqisi olsun.

Beləliklə, əsərini tamamlayan kasıblamış həvəskar sənətkar kimi əsl dəliyə çevrildim: artıq istəmirdim ki, bəstələdiyim musiqi yalnız sadaladığım hissləri yaratsın; istəyirdim o, insanı bu hissləri keçirməyə vadar etsin.

Ona görə də studiyamın astanasında dayanıb mənə baxan adamı tərpənməz ağ bir ləkə kimi gördüm; özü də gözücü... bunun Lorans olduğunu və orada düz on dəqiqə dayandığını anladığım vaxt mənim axmaqcasına xoşbəxt görüldüyümü hiss etməsindən qorxdum; eyni zamanda da yazdığım musiqiyə valeh olaraq yerində donub-qaldığını başa düşdüm və bu, sözün əsl mənasında, çox xoşuma gəldi. Əyləşdiyim stuldaca geri çevrilib ona baxdım. Şəffaf gecə köynəyinin üstünə atılmış nazik bir penüarda idi; solğun görünürdü, geniş açılmış gözləri ona yetəncə romantik görünüş verirdi.

– Hə, necədir, xoşuna gəlir? – gülümsəyərək soruşdum.

Fortepianoya tərəf çevrilərək, musiqimi ləng Latın Amerikasamba üslubunda ifa etdim; bilirdim ki, bu samba onun xoşuna gəlir.

– Kimindir? – onun nəfəsi boynuma toxundu.

Geri çevrilmədən cavab verdim:

– Özün tap! Bu, sənin ən sevimli bəstəkərindir, əzizim.

Yalnız beş-altı saniyədən sonra araya çökmüş sükutun hələ də pozulmadığının fərqi varıb geri çevrildim. Onun sifətinin necə ölgünləşdiyini gördüm, başa düşdüm ki, bu qorxunc sözləri dodaqaltı mızıldaya-mızıldaya mənə yaxınlaşmamışdan əvvəl artıq hər şey bitib:

– Sən hələ dünən bu barədə bilirdin, düzdür? Ona görə cəsarətlənmişdin?! Pulsuz qalmaqacağına, yenidən pul qazanacağına əmin idin? Ona görə çıxıb getməyə hazırlaşmışdın?! Hə, əlbəttə, axı daha mənə ehtiyac yoxdur... Amma ümumi hesab üçün yazılmış çeki görəndə, hər halda, tərəddüd etdin, «Ah, necə də heyif!» fikirləşdin! Mən isə sənin bu cür cəsarətlənməyinin səbəbini başa düşə bilmirdim; heç cür başa düşə bilmirdim!

Bu dəfə mən ayağa qalxdım. Öz fortepianomun yanında dayanmışdım; özümü itirmiş halda ona baxırdım. Sadəcə, özümü itirmişdim, başqa heç bir şey. Bu isə onu özündən daha çox çıxartdı: tələsik addımlarla fortepianonun yanına gəldi, yumruqları ilə klavişləri döyəcləməyə, dirnaqları ilə onları cızmağa başladı:

– Sən özünü belə hiyləgər hesab edirsən, hə? O zaman bax... sənə bir şey deyəcəyəm: əgər bu lənətə gəlmiş musiqi keçərsə, sənin üçün daha yaxşı! Ona görə ki, çek, mənim sənə dünən verdiyim bu bədnam çek... Mən onu şikayət edib ləğv edəcəyəm, axmaq! Ümumi hesabdən olan çeki ləğv etdikdə isə bu, elə də asanlıqla ötürür. Sən isə elə bildin ki, bir gecəyə milyon dollar verirlərsə, deməli, canfəşanlıq etmək olar? Özünü çoxbilmiş hesab edirsən? Məni isə axmaq, axmaq, axmaq?!

O getdikcə daha bərkdən bağırırdı: «Axmaq, axmaq...» cır-cır çığırır, yarıçılpaq halda ora-bura vurmuxurdu; o, iy-rənc idi. Onu bir daha görməmək üçün dəhlizə qaçdım. İndi nə pis niyyətdən, nə axmaqlıqdan, nə qəddarlıqdan, nə də hansısa abstraksiyadan qaçıb qurtulmağa çalışırdım;

mən yarımğağlılı bir qadından qaçırdım; o qadın məni sevmir və həddindən artıq bərk bağırırdı.

Qapının ağzında çamadanlarıma qapıb maşına atdım və yola düşdüm. On dəqiqədən sonra artıq Port d'Orlean istiqamətində Parisdən çıxırdım.

Şəhəratrafında gözəl idi, yaşıllıq idi, əsl Pissarro; və mən bütün şüələri aşığı salaraq nəm oktyabr torpağının qoxusunu ciyərlərimə çəkirdim. Hələ beş min frankım qalırdı: çalışaram onları bir az gec xərcləyim ki, yollarda daha çox dolaşa bilim. Son suya qədər bütün pullarımı xərcledikdən sonra Koriolanı taparam. Hələlikse havamı dəyişməliyəm.

Saat ona yaxın günəş buludların arxasından göründü; fikirləşdim ki, əgər musiqim uğurlu olarsa və varlanarsam, özümə üstüaçıq maşın alacağam. Saat on birdə Sansa ətrafında idim; radioda dinlədiyim caz konserti bitdi. Öz yeni melodiyamı fitlə çalmağ istədim, amma xatırlaya bilmədim. Nə qədər çalışdımsa-çalışım, əbəs idi; o zaman Koriolana zəng etdim: o, harasa çıxmışdı. Nəhayət ki, melodiyanı neçə-neçə not vərəqinə köçürüb studiyada gizlətdiyimi xatırladım və Odilə zəng etmək qərarına gəldim; o, mövzunu mənə oxumaq üçün solfeciodan yə-tərincə baş çıxarırdı. Odil uzun müddət telefona yaxın gəlmədi, dəstəyi qaldıranda isə hönkürtüsündən uzun müddət onun nə dediyini başa düşə bilmədim; sonra anladım ki, sən demə, mən çıxıb gedən kimi Lorans pəncərədən özünü atmış və ölümçül əzilmişdi. Amma özünü atmamışdan əvvəl əyninə daha münasib bir ev paltarını geyinməyə imkan tapmışdı.

Şose şütüyən maşınlarla dolu idi. Maşını çətinliklə döndərüb Parisə yola düşdüm. Yarıyolda musiqimi xatırladım. Raspay bulvarına çatana qədər fitlə elə hey onu çalırdım.

DOLANBAC YOLLARLA

(roman)

Labor omnia vincit improbus.

Virgile

Gərgin əmək hər şeyə qalib gəlir.

Vergili, «Georgiklər», I, 145

İyunda biçənləri tufan gözləyir.

Qədim boseron atalar sözü

Oğlum Deniyə

Qırkıncı ilin gözəl iyun günəşinin şüaları altında parlayan «Çenard-volker» arxada və qarşıda gedən, aradabir isə onu keçən, gurultu salmış tozlu avtomobil yığınının əməlli-başlı seçilirdi. Maşın karvanı daralmış şose ilə ya-vaş-yavaş irəliləyirdi. Yol boyunca cansız, bozarmış ağaclar sıralanmışdı; aradabir isə coşqun bir çılgınlıqla hay-küy salmış «yunkers» pulemyotlarının səsi eşidilirdi. İlin bu vaxtı üçün adı olan günəş də elə bu cür şiddətli şaxıyırdı; onların çılgınlığı dincəlmək bilmirdi.

– Doğrudan da, elə bil, Fransanın avtomobil parkının tullantıları arasına düşmüşük, – maşının arxa oturacağında əyləşmiş sənişinlər içərisində ən gənci və bəlkə də, ən snobu olan Bryuno Delor dilləndi.

– Təbii! Bütün normal adamlar hələ səkkiz gün əvvəl buradan çıxıb gediblər, – dörd nəfər arasında ən yaşlı, ən varlı, eyni zamanda da ən hökmlü olanı – Diana Lessinq onun sözünü ağzındaca qoydu.

Bu nizamsız qaçışın içərisində belə bir arxayın gəzinti onu özündən çıxarırdı. Əgər Bayreyt¹ teatrında ifa edilən uvertüraya gecikmiş olsaydı, ən azından bu qədər əsəbiləşə bilərdi; elə bu səbəbdən də onun səsi getdikcə daha acıqlı çıxırdı.

– Hə, doğrudan da, gözəl həftə oldu! – Orsa sahillərində otuz ildən artıq xarici işlər nazirliyinin attaşesi işləmiş – bu da, təbii ki, ona söhbətə qarışmaq hüququ verirdi – Loik Lermit əlavə etdi. O, paytaxtdan qaçışlarını «taktiki gediş» adlandırırırdı; adətən, söhbət edərkən hər cür meyardan istifadə etməyə üstünlük verirdi, tək mənəvi-əxlaqi mülahizələr olmasın.

– Bütün bunlar mənə görə oldu! – dördüncü sənişin, iyirmi yeddi yaşlı Lyus Ader inildədi; onun varlı və çoxdan yoxa çıxmış əri vardı, bu isə Bryuno Delora artıq iki ildir onun məşuqu olmağa imkan verirdi.

Lyusun elə bu günlərdə appendisitini kəsmişdilər. Onun yaşı üçün yetərinə yersiz əməliyyat idi, xüsusilə də nəzərə alsaq ki, bu əməliyyat 1940-cı ilin iyununda edil-

¹ Rixard Vaqnerin əsərlərinin ifa edilməsi üçün 1876-cı ildə Bayreytdə yaradılmış teatr (Bavariya).

mişdi. Amma neyləmək olar?! Lyusun xəstəliyi ucbatından məşuqu və dostları Parisdə yubanmalı olmuşdular.

Diana Lessinq öz köhnə dostunun – ingilis lordunun şəxsi təyyarə ilə nə zaman uçub gələcəyini gözləyirdi; amma o, yəqin ki, yolda səfərbərliyə alındığı üçün gəlib çıxmamışdı. Loik Lermi tanış qadınlarından birinin maşınında çıxıb gedəcəyini fikirləşirdi, amma o qadın son dəqiqədə onu özü ilə aparmaqdan imtina etmişdi: Loikin yerini yaxın bir qohum, ya da daha önəmli bir persona tutmuşdu. Loiklə Diana qatarla getməyin mümkün olmadığı Parisə düşmüşdülər və onların maşını, ya da hansısa başqa bir nəqliyyat vasitələri yox idi. Elə bu səbəbdən də gözlənilmədən «kəşf etdilər» ki, Lyusa olan bağlılıqları o qədər artıb ki, hər ikisi səbirsizliklə onun sağalmasını gözləyə bilər. Və... Bu möhtəşəm «çenard-volker» yola düşməyə hazırlaşanda birdən-birə onun içində peyda oldular – onlar gələndə artıq Lyusun məşuqu maşında öz yerini rahatlamışdı.

Beləliklə, hadisələrin təsadüfi gedişi onları bir araya gətirmişdi; indi də bu adamlar Lissabon istiqamətində hərəkət edirdilər; orada isə onları sədaqətli dost olduqları üçün minnətdarlıq əlaməti olaraq rəfiqələrinin əri Ader tərəfindən kirayələnmiş gəmi və Nyu-Yorka yollanacaq gəminin göyertəsində hər biri üçün ayrıca yataq gözləyirdi.

– Yox axı! Bu heç də bizim günahımız deyil, əzizim! – Diana söylədi. – Özünüza belə axmaq məzəmmətlərlə əzab verməyin, Lyus! Axı sizin əlinizdən heç bir şey gələ bilməzdi! – o, rəğbət dolu təbəssümlə gülümsəyərək əlavə etdi.

– Mən dəfələrlə söyləmişəm: əgər Lyus olmasaydı, indi piyada getməli olacaqdım! – Loik Lermi söhbətə qoşuldu.

O artıq çoxdan başa düşmüşdü ki, bəzən öz əhəmiyyətsizliyini etiraf etmək faydalıdır: belə etdiyi vaxtlarda ətrafdakı insanlar onun iti ağı və özünə gülmək qabiliyyətinə, bəzi hallarda isə həm də dürüstlüyünə heyranlıqla baxırdılar.

Diana ilə Bryuno Loikin sözlərinə güldülər; onlar bəzən yaddan çıxarırdılar ki, qəbul edildikləri mühiddə kasıblığına görə Loikə saymazıyana yanaşırlar.

Bir sözlə, Loik Lyus Aderi çox sevirdi və onun xətrinə çox şeyə qadir idi – hətta öz rahat mənzilində qalıb it kimi qorxduğu alman alaylarının paradına tamaşa etməyə belə...

– Nə danışırsınız, Lyus! – hiyləgər Bryuno dedi, – siz ki çox gözəl bilirsiniz, Diana Persi Vestminsterin təyyarəsindən sizin gözəl gözlərinizə görə imtina etməyib! Axı bunu bilirsiniz! Amma mən onu çox gözəl başa düşürəm: mənəcə, balaca şəxsi təyyarələr çox təhlükəlidir.

Bryuno Delor tanınmış, eyni zamanda da, müflisləşmiş bir ailədən çıxmışdı. Ona görə də beyni hər cür snobist şərtlilikləri ilə zəhərlənmiş bu adam intiqam almaq məqsədilə bütün aqressivliyi və əminliyini işə salaraq özünü «alfons» adlandıranda heç kimin cəsarəti çatmırdı ona desin ki, bu peşə ilə, adətən, qürurlanırlar. Bryunonun onu təmin edən qadınlara iyirənc münasibəti də elə bununla izah olunurdu; sanki, bu qadınları əldə edib onların var-yoxlarını talan edəndə o, cəmiyyətin onun ailəsindən oğurladıqlarının əvəzini çıxırdı.

İki il Lyus Aderlə birlikdə və onun hesabına yaşayaraq o, əvvəlki zirəkliyini əldən vermişdi. Lyusun məsumluğu, pula hakimlik etmək sahəsində biliksizliyi, təkəbbürünün olmaması ona bu qadınla da eyni şəkildə kobud rəftar etməyə mane olurdu; halbuki Bryuno başqalarına qarşı kobudluq etməyi xoşlayırdı. Əlbəttə, o, Lyusa da hirsələnirdi, amma güclü dünyaya mənsub olduğunu dərk etməyən bir adamla, sözün əsl mənasında, necə savaşımaq olar ki? Heç bir söz demədən hər şeyini verən bir adamdan necə oğurluq edəsən ki? O, indi də kobudluq edə bilmirdi, buna görə də qanı qara idi; pis əhvali-ruhiyyədə olduğundan qəsdən soyuq rəftar edir, bununla hamını təəccübləndirirdi; axı əvvəllər Delor, sadəcə, şən və zalım şöhrətpərəst kimi ad çıxarmışdı.

Bryuno ehtiyatsızlıq edərək Diana ilə söhbətdə də kobudluq edirdi. Lyus bundan da betərinə dözə bilərdi, məşhur mađam Lessinq isə qətiyyənlən.

– Demək istəyirsiniz ki, mən Lyusu təyyarədən qorxduğum üçün gözləyirdim? Etiraf edin ki, fikirləriniz gicbə-sər fikirlərdir, axı bu «yunkers»lər yolu səhərdən axşama kimi bombardman edir...

– Mən qətiyyənlən belə bir iddiada deyildim, əziz Diana, – Bryuno əllərini göyə qaldıraraq dedi, – Allah qorusun!

Sizə münasibətdə heç vaxt heç bir şeyə iddia etməmişəm, – əlavə etdi, – ümid edirəm ki, buna görə heyifsilənirsiniz!

O, Lyusa göz vurdu. «Zavallı!» – Loik fikirləşdi. Diana nəzakətlə gülümsəyirdi, amma onun baxışları haradasa uzaqlarda dolaşırdı.

– Mənim əziz Bryunom, bu məsələdə sizi Allah yox, mən özüm qoruyacağam! Əvvəla, bu cür əyləncələri sevən yaşda deyiləm... Sonrası da mənim həmişə arıq kişilərdən xoşum gəlib...

O güldü, Bryuno da ona qoşuldu:

– Diana, etiraf edirəm ki, heç vaxt sizi yoldan çıxara biləcəyim ağılımdan belə keçməyib, hətta bunun üçün sizin razılığınızı ala bilsəydim, yenə də ümid etməzdim...

– Yanılırsınız! Bir anlıq düşünün: on ildən sonra praktik olaraq mənim yaşım dəyişməyəcək. Yəni... Ən pis halda yetmişə yaxın olacaq... Amma siz!.. Qırxyaşlı biri olacaqsınız! Məgər belə deyil? Hə... Bax onda bilmirəm mənim üçün yetərli dərəcədə gənc qalacaqsınız, ya yox, sevimli Bryuno... Qırx yaşında! O yaşda, özü də sizin gördüyünüz işlə məşğul olan biri kimi məndən daha çox yaşlaşmış olacaqsınız! Bax bu məsələdə mənə inana bilərsiniz! – sonra üzünə mərhəmət dolu bir ifadə verərək əlavə etdi: – Bilirsiniz, bu axı çox yorucu işdir... belə uzun müddət kiminsə xoşuna gəlməyə çalış...

Arada sükut hökmranlıq edirdi. Bryuno qızarmışdı, heç bir şey başa düşməyən Lyus isə ya qorxduğu, ya da pərt olduğu üçün (Loik bu fərziyyələrdən hansının daha yaxşı olduğunu qərarlaşdırma bilmirdi) özünü elə aparırdı ki, guya, heç nə başa düşməyib; ona görə də dialoq bitər-bitməz tənqə gətirilmiş küçük kimi inildəməyə başladı.

– Mənə deyən olacaqmı ki, nə baş verir? Sizi başa düşmürəm... Nə olub axı?

– Heç bir şey, – Loik dedi, – məni bağışlayın, bir az dolaşacağam: bəlkə, əl-ayağım açılsın...

Sonra da avtomobildən çıxıb yolun kənarı ilə irəliləməyə başladı.

«Bütün bu iynəli sözlərə, bu axmaq aqressivliyə son qoymaq lazımdır, – o fikirləşirdi, – əgər qismətimə pulemyot atəşi altında ölmək yazılıbsa, o zaman mərifətli ölmək

daha yaxşıdır. Onsuz da, bütün Fransa dağılır; əgər zahiri dəbdəbə də yoxa çıxarsa, ümumiyyətlə, itib-batacağıq».

Loikin ağılına gözlənilməz bir fikir gəldi: tez-tez sno-bizmlə, ya da riyakarlıqla qarışıq salınan, lağ və gülüş obyektini olan, faydasız hesab olunan bu zahiri dəbdəbə ona abırılı adam kimi mərdliklə ölməyə kömək edə bilər; axı başqa adamlar, ondan daha yaxşı olanlar da daha layiqli şəraitlərdə qəhrəmancasına dünyalarını dəyişiblər.

Əslinə qalarsa, balaca Bryuno layiq olduğu münasibəti almışdı; Diana onu öz yerində oturtmuşdu. Loik gülümsəyərək öz-özünə etiraf etdi ki, özü də elə bu cür rəftar edərdi.

O, Parisdə yaşadığı illər ərzində başa düşmüşdü ki, kəskin deyilmiş söz insanı hər cür hakimiyyətdən yüksəklərə də qaldıra bilər, hər cür qanunu pozmaq hüququ da verə bilər; bura hətta ədəb qanunları da aiddir.

O, öz şəxsi ambisiyalarından yüksəkdə dayanırdı. Loik Lermite o adamlar cərgəsinə aid idi ki, onlar xoş sözün naminə hətta öz karyeralarını belə puç etməyə hazır olurlar. O, həmin bu azsaylı və indi tamamilə yoxa çıxmış adamlardan biri idi; bu adamlar o vaxt yoxa çıxdılar ki, ümumxalq işi böyük əksəriyyət üçün «öz işim»ə çevrildi.

Avropa getdikcə Amerikaya bənzəməyə başlayırdı.

Ayaqlarını yerə vura-vura Loikin ardınca gedən uşaq ona ilişdi və ağılaya-ağılaya otların üstünə yumalandı. Günəşin altında tərdən islanmış anası maşının içindən nifrətlə Loikə baxdı; Loik geri çevrildi. Deyəsən, meşşan əxlaqının hökm sürdüyü yolda veyllənməkdənsə, adət etdiyin barmanın içərisində – cah-calal və ədavət qoynunda gizlənmək daha yaxşı idi.

Yolboyu «çenard-volker» gah o biri avtomobilləri ötüb-keçir, gah onlardan geridə qalırdı, amma nədənsə, bu gözəl limuzinin görünüşü qaçqınlarda gülüş doğururdu. Bir qədər sonra ətrafdakıların istehzalı münasibəti yavaş-yavaş yox olub getdi... Ya «yunkerslər»in hava hücumları, tıxac, çaxnaşma üzündən, ya da bu vaxta qədər hökmranlıq edən qorxu səbəbindən... Karvanın tısbağa sürəti, avtomobillərin yığılı, məcburi dayanacaqlar ona gətirib çıxardı ki, hər bir maşının önündə və arxada daimi qonşusu peyda oldu.

«Çenard-volker»in qarşısında içinə bar-bar bağıran çoxsaylı ailə üzvlərinin doluşduğu bir maşın dayanmışdı, arxada isə yaşlı və əsəbi ər-arvadın səssizcə oturduğu balaca avtomobil... Loik qapını açdı. Küncə qısılmış Bryuno hələ də hirsli idi, Lyus və Diana isə dayanmadan danışır-dılar.

– Sizə elə gəlmir ki, şəhərətrafi yenə də gözəldir, Lyus? – Diana soruşdu, – bu nə gözəllikdir!... Parisdə belə şey görməzsən... Elə deyil, dillənin görək... Amma bir şey də var ki, Parisdə pəncərədən boylanmaq üçün də vaxtımız olmur... Burada isə hər şey başqa cürdür, düz demirəm? Bir baxın: sakitlik, genişlik, necə də...

– Diana, «necə əmin-amanlıqdır» deməmişdən əvvəl düşünün... – Loik dedi.

Diana gülməyə başladı, çünki həqiqətən də, az qala, dilindən «əmin-amanlıq» sözü çıxacaqdı.

– İçməyə nəşə qalıb? – Diana soruşdu.

Loik arakəsmənin arxasında hərəkətsiz oturmuş sürücüyə tərəf çevrilib şüşəni taqqıldatdı. Sonra da gözlənilmədən qaşqabağını sallayıb oturmuş Bryunoya tərəf çevrildi:

– Qulaq asın, qoçaq, nə üçün bu işlə siz məşğul oluyasınız?

Loik maraqla gözlərini ona dikmiş qadınlara baxdı.

– Bax belə, lənət şeytana! – O – belə kübar, belə lütfkar, belə nəzakətli Loik Lermi artıq əlli yaşını adlayırdı, ona görə də məişət qayğılarını otuzyaşlı alfonsun çiyinlərinə ötürə bilərdi. Bu arada sürücü onları bir-birindən ayıran şüşəni aşağı endirmişdi. Bryuno mızıldandı:

– Biz içmək istəyirik, Andre... Can... Sizdə yemək dolu səbət olmalıydı...

– Təbii ki, müsyö... Müsyö istəyir ki, səbəti mən gətirirəm?

– Hə, hə, əlbəttə... Bu, çox gözəl olardı, – Diana mızıldandı, – özünüz üçün nəşə götürə bilərsiniz, Can, belə eləsəniz, yola düşəndə yeməli olmayacaqsınız, yəni fikriniz də dağılmayacaq. Nə qəribədir... Səyahətlərdə adamın iştahı elə açılır ki... düz demirəm? – o, öz qabarıq və qanqırmızı dırmaqlarını korsajın¹ düymələrinin arasına dürtərək əlavə etdi.

¹ Korsaj – qadın paltarının döşü örtən hissəsi.

Sürücü arxa qapını açdı, yemək dolu zənbili Loik və Diananın ayaqlarının yanına – xalçanın üstünə qoydu və onu digər sərnəşinlərə tərəf itələməyə çalışdı, amma Diana gözlənilməz bir hərəkətlə zənbili futbol topu kimi baldırlarının arasında sıxıb saxladı.

– Qoyun qalsın, – dedi, – o, mənə mane olmur. Mənim ayaqlarım Lyusun ayaqlarından daha qısadır. Zərif qadın olduğumu yaxşı bilirəm... Amma indi Amerika üslubu, yəni at kimi böyük qadınlar dəbdədir, mən heç vaxt belə olmamışam. Bir vaxtlar nərmənazik qadınlar çox sevilirdi!.. Hər halda, mənə inana bilərsiniz! – o, auditoriyanın söhbətə qulaq asmadığını hiss etdiyi bütün vaxtlarda olduğu kimi, söhbətlə maraqlanan naməlum dinləyiciyə müraciət edərək dedi.

Bütün bu sözləri söyləyə-söyləyə onun üzük dolu barmaqları yemək dolu səbətdə eşələnirdi; Diana monoloqun sonuna yaxın oradan qapağı dik duran ağ şərab şüşəsini təntənəli şəkildə tapıb çıxardı.

– Lyus, – o, şərab şüşəsini silkələyə-silkələyə dedi, – bircə qurtum... e... e... – Diana şüşənin etiketinə nəzər saldı, – «Lyaduset»dən bircə qurtum?

– Yox, təşəkkür edirəm.

Üç saat əvvəl onlar buradan əlli kilometr aralıda, yanından böyük magistral yollar keçən orta əsrlərə aid aşxanaların birinin yanında dayanmışdılar. Real həyatdan yetərincə uzaq qalmış aşxana sahibi hazırladığı pəstetinin dadına baxmaları üçün yetərincə ısrar etdi. Uzun sözün qıssası, onlar süfrədən yalnız iki saat əvvəl qalxa bilmişdilər, Diana isə artıq ikinci yumurtanı aşırırdı; amma yenə də aclığını yatıra bilmirdi.

– Mən bir məsələ haqqında ciddi-ciddi düşünürəm: görəsən, sizin yediyiniz bütün bu ərzaqlar hara gedir? – Bryuno Diananın arıq bədən quruluşunu nəzərdən keçirərək fısıldadı, – bilmirəm bütün bunları siz harada gizlədirsiniz... Bu bacarığınıza görə qarşınızda baş əyirəm.

– Mən həmişə kaloriləri yandıran qadın olmuşam – öz fiziologiyasından məmnun qaldığı açıq-aydın görünən Diana mütəxəssis ədası ilə dedi, – ümid edirəm ki, sizdə də belə olur.

Birdən məşin yerindən tərpendi və oturacağına kənarında əyləşmiş Diana məxmər qoltuqaltından yapışmaq

istədi, amma tuta bilməyərək geri yığıldı; müvazinətini saxlamaq üçün əllərini havaya qaldırdı, ayaqlarını qatladı. O, az qala, yıxılacaqdı və bu dəfə onun hərəkətləri əvvəlki incəliyini itirmişdi; bu da hər iki kişini gizlicə də olsa, güldürdü.

Elə bu vaxt bir qadın çıxırtısı eşidildi:

– Uçurlar! Onlar uçurlar!

Qışqırıq getdikcə daha da bərkiyirdi.

– Bryuno, siz yenə də düşünürsünüz ki, avtomobillər daha təhlükəsizdir? – instinktiv olaraq başını çiyinləri arasına qısan Diana söz atmağa da imkan tapdı.

İndi hamı bilirdi ki, «onlar» pulemyotlarla təchiz edilmiş alman «yunkers»ləridir.

– Dayan, Can!

Bryuno var gücü ilə onları sürücüdən ayıran pəncərəni döyəcəlməyə başladı, amma sürücü onun təklifini gözləmədən özü maşını kənara sürüb saxladı.

«Mən bu adamlarla birlikdə ölmək istəmirəm! Mənim əllidən artıq yaşım var, bu vaxta kimi yaşamamışam ki, belə karikaturalarla birlikdə öləm», – Loik fikirləşdi; onun bu cür düşündüyü birinci dəfə deyildi, çünki Parisdən gələrkən yolda artıq iki dəfə gülləbaran edilmişdilər.

Lyusla Diana maşının döşəməsinə sarı əyildilər, nəzakətli olmağa alışmış Loiklə Bryuno isə qadınları qorumaq üçün onların üstünə atıldılar. Bədbəxtlikdən, Loik kübar sür-sümük yığıcı olan Diana Lessinqin üstünə düşmüşdü; bu, onu lap özündən çıxararaq donquldanmasına səbəb oldu: «Cəmiyyətin tələbinə əməl edə-ədə gör bir hara gəlib çıxmışam! Otuz il itaətkarlıq, zahiri həyatsevərlik və məcburi subaylıq!»

Orsa sahillərində xidməti ilə Loik yaşamaq üçün yaxşı pul qazanırdı, amma bu, sevdiyi və oksigen kimi ehtiyac duyduğu kübar cəmiyyətin adamı olmaq üçün kifayət deyildi. O artıq otuz il idi öz şəxsi keyfiyyətləri sayəsində yüksək cəmiyyətə aid ola bilmişdi, bunun səbəblərindən biri də o idi ki, nahar süfrəsi arxasında on dörd nəfər əyləşməlidir, bric oyununa isə dörd tərəf-müqabil lazımdır; dul, boşanmış, ya da ərə getməmiş qadınların isə həmişə kavalərə ehtiyacı olur. Ona görə də yüksək cəmiyyət Loik Lermi, demək olar ki, hörmət əlaməti olaraq yaraşılıq bir

uşaqbaz kimi qəbul etmişdi. Doğrudan da, axı onun subay həyatını başqa nə cür qəbul etmək olardı? Bir özünüz fikirləşin, onun xoşuna gələn, ya da ondan xoşu gələn qadınlara bəhanə kimi söyləmək üçün nə isə fikirləşmək lazım idi, ya yox?! Yüksək cəmiyyətdə isə belə şeylər tez-tez olurdu; ona da normal kişi həyatı yaşamaq üçün mane olan səbəb yalnız bu ola bilərdi. Amma bu cür həyat dəbdəbəli salonlarda tutduğu yerə dəyərdi...

Əslində, o, mövhumata olan inamından çox gec əl çəkmiş və sevdiyi qadının hesabına yaşamaqdan imtina etmişdi; bəlkə də, daha sadə insan kimi hərəkət edə bilərdi, amma qorxurdu ki, həmin qadının vəsaiti özünə çatmaz. O, eyni şəkildə sevmədiyi qadının hesabına da yaşamaqdan imtina edərdi.

Deməli, hər hansı bir süründürməçilik və təxirəsalınmalar olmadan həmin o uzunmüddətli öhdəçiliyi həyata keçirmək üçün gücü yetməyəcəkdi – onun həyatı elə belə də olmuşdu.

– Aman Allah, – çöldən qorxu içində qırıq-qırıq çıxan səs eşidildi. Dəhşət hissi bu səsin qadına, yoxsa kişiye məxsus olduğunu başa düşməyə mane olurdu. – Aman Allah! Onlar geri qayıdırlar!... Onlar yenidən geri qayıdırlar! Onlar çoxdurlar! – səs qışqırdı və kəsildi.

Elə həmin dəqiqə yolda tam səssizlik yarandı. Bu, teatral bir səssizlik idi. Əlbəttə ki, onu Diana pozdu.

– Necə də istidir! – o, xalçanın üstündə uzandıqı yerdən dilləndi. – Siz əminsiniz ki...

– Susun, – Loik pıçıldadı, onun bu hərəkəti isə əsl axmaqlıq idi. Guya, təyyarəçi onları eşidə və hədəfə götürə bilərdi. Loik artıq yuxarıda gün ərzində iki, ya da üç dəfə eşitməli olduqları uğultunu seçməyi öyrənmişdi. Eşşəkarnısının iyrenc uğultusu – başda elə zəif çıxır ki... sanki, ona adət etsinlər, onu unutsunlar, daha ondan qorxmasınlar deyər üç-dörd saniyə inadla güclənmək istəmir...

Səs birdən-birə güc yığaraq aşağıya şığıdı, elə bil, təyyarə onu saxlayan zəncirləri qıraraq səmadan qopmaq istəyirdi. Sonra həmin səs qorxunc və həyasız bir uğultuya çevrilərək artdı; o, başdan-başa bütün ətraf təbiəti, bütün boşluğu, bütün səssizliyi doldurdu...

Bu səsdən qonşunun gözləri böyüyür və qaralırdı, bu səs adamı düz sifətinin yanındaca göyərən yaşıl otu qo-

parmağa vadar edirdi... Bu uğultu böyüyərək vəhşi, azman, apokoliptik fəryada çevrilirdi... O, insanı getdikcə daha çox torpağa sıxır, bəşər övladlarının aciz və dəyərsiz bədənlərini, ətlə, qanla, əsəblə, su ilə doldurulmuş bu dəri torbaları yerə daha bərk basırdı... Adama elə gəlirdi ki, bütün bu insanlar o vəhşi uğultunun içərisində düşünə və hiss edə bilərlər; amma burada heç kim heç bir şey haqqında fikirləşmirdi, dəhşətdən aqlını itirmiş heçliyə çevrilərək hiss etməkdən boyun qaçırırdı. Bir çox əsrlər əvvəl onların xələfləri də həmin bu günəşin altında beləcə qalmışdılar; bu günəş bu adamcıqazların sülh zamanlarında necə iddialı olduqlarına tamaşa edərək gülərdi; indi də onların ölüm qarşısında qorxularına ürəkbulandırıcı bir ikrahla tamaşa edirdi.

Maşına nəsə dəydi, silkələdi, o, arxası üstə aşdı, uçdu, onunla birlikdə yıxılarkən bir-biri ilə toqquşan və bir-birinə yumruq atan itaətkar sənişinlər də içərisində... Bütün bunlar tam səssizlikdə baş verirdi. Onların fikirlərini ifadə edən yeganə söz pıçiltı ilə havaya atılmış «Yox!» nidası idi. «Yox!» Heç bir dəqiqləşmə, ünvansız məzəmmət olmadan, demək olar ki, təaccübsüz və qəzəbsiz ifadə edilən bir nida! Bu «Yox!» dörd adamın başında olan milyardlarla beyin hüceyrəsindən doğulmuşdu.

Səs tez də yox oldu və bu, onun meydana gəlməsindən daha sürətlə baş verdi. Bir anın içərisində gələn və yoxa çıxan ağır kimi... «Yunkers»lər – bu dəfə onların sayı altıya çatmışdı – hələ bu qəddər alçaqdan uçmamış və bu qəddər qəddar hərəkət etməmişdilər. Silahsız adamların gülləbaran edilməsi nasist siyasətinin bir hissəsi idi, bu barədə Orsa sahillərində gizləndə olsa da, çoxdan şübhələnirdilər. Loik baş verə biləcək şeylərə nifrət edirdi; o, sürətlə hərəkət etməkdə olan müharibəyə nifrət edirdi, çünki bu müharibə özü ilə birlikdə saysız-hesabsuz bədbəxtliklər gətirirdi... Bəlkə də, o, Parisdə qalsa, müqavimət göstərənlərə qoşulsa, daha yaxşı olardı... Amma nəyə?.. Necə?.. Özü də onun yaşında? Əlbəttə, o, hələ çox ziyafət salonlarında peyda olacaqdı. Amma əmin deyildi ki, bundan sonra orada özünü şən hiss edə bilsin.

İndi isə söhbət müqavimətdən yox, sağ qalmaqdan gedirdi. Onun üstünə ildırım kimi şığıyan Lyusun qarına

qeyri-ixtiyari olaraq ayağı ilə bir təpik ilişdirdi, sonra da başını Diananın əlindən çıxardı; Diana isə elə o dəqiqə də yenidən onun saçından yapışmağa çalışdı.

Özünü saxlamaq üçün hər iki əli ilə oturacağıın söykənəcəyindən tutmuş Loik birdən çap maşınının tıqqılıtsını eşitdi; bu maşın onların səfəri boyu elə hey döyəcləyirdi. Və o, bərkədən qışqırdı:

– Diana! Lyus!

Əslində, bu, susmaq bilməyən pulemyot qatarının saqqılıtsı idi. Yəqin ki, o, bunu indi olduğundan daha tez də başa düşə bilərdi.

Sonra haradansa uşaq qışqırtısı eşidildi, ardınca araya yenə də gərgin, titrək bir səssizlik çökdü... Loikin ağlına gələn ilk fikir bu lənətə gəlmiş qutudan, dəmir və dəridən ibarət tələdən çıxmaq idi; onsuz da, az qala, burada ölmüşdü. Loik əli ilə yoxlaya-yoxlaya, nəhayət ki, qapı dəstəyinə bənzər bir şey tapdı, dartdı və hiss etdi ki, yanındakı qapı açılır. Artıq bayıra çıxmışdı ki, ürəyində əsl xristiana məxsus bir şey qımıldanıb onu Lyusa tərəf çevirməyə vadar etdi; şübhəsiz, o, sağ idi, çünki Loikin ardınca sürünürdü. İlk dəfə idi Lyus olduğundan da qətiyyətli görünürdü.

Böyrü üstə düşmüş maşın qeyri-adi dərəcədə hündür görünürdü. Loik oturmaqların üstü ilə süründü, maşından çölə düşdü, asfaltda oturdu və lap yerinə düşən bir yastığa söykəndi. Lyus maşından əyilmədən çıxıb bildiyi üçün Loikin arxasında onu üzünü çevirməyə və əli ilə ağzını tutmağa vadar edən nə isə gördü. Lyusun baxışlarını təqib edən Loik geri boylandı və gördü ki, xilasedici yastıq, əslində, hələ on dəqiqə əvvəl yemək dolu səbəti onlara ötürən sürücü Canın bədəni imiş. Bu kədər doğuran «yastıqdan» aralanan Loik bir sıçrayışla artıq ayaq üstə idi, meyit isə asta-asta torpağa enirdi; bir an sonra öz çəkisinin ağırlığı altındaca üzüstə asfalta dəydi. Nifrətindən ağapacaq ağaran Loik üst-başının tozunu çırpmağa başladı. «Bu, dəhşətdir! – o, nəhayət ki, fikirləşdi. – Mən dəhşət dolu mənzərə gördüm, əsl dəhşət, belə bir şeyi əvvəllər heç təsəvvür də etməzdim. Əgər nə vaxtsa məndən dəhşətli bir şey haqda soruşsalar, yəqin ki, məhz bu dəqiqəni xatırlayacağam».

Bununla belə, baş verən hadisələrə onun reaksiyası bir o qədər də adekvat deyildi: dəhşət hissi öz yerini bacarıqsızlığına görə pərtlik hissinə vermişdi, çünki o, öz çiyini çəkmiş və zavallı ölü yerə yığılmışdı; onun yığılması isə uğursuz, alçalıcı və iyrenc idi.

Digər tərəfdən də o, ətrafı soyuq-soyuq nəzərdən keçirirdi, hətta buna görə özünü qınadı da. O, pulemyot qatarının qeyri-adi həndəsi fiqurlarla küvetin¹ qırağına və yola çəkdiyi şəklin qırıq-qırıq izlərini görürdü; o, qocaların maşınından yan keçmişdi, amma «çenard-volker»in sağ qanadını, kapotunu və baqajın sol hissəsini korlamış, naməlum istiqamətdə asfaltı deşərək təsadüfən yoluna çıxmış Canı öldürmüş, şoseni kəsib keçmişdi (bu təsadüf tələyin hər hansı digər təsadüfəndən heç də az axmaqcasını deyildi, amma müharibənin qəddarlığı və bunun Münhendən, ya da hansısa başqa yerdən olan naməlum sadist tərəfindən məqsədli şəkildə edilməsi fikrinin özü ona şişirdilmiş, səfeh və ədəbsiz mənə verirdi).

– Can! Zavallı Can! – meyitin qarşısında təbii bir hərəklə diz üstə çökən Lyus zarıdı; adətən, qadınlar yaralıları, ya da həlak olanları görərkən belə təbii olurlar; kişilər isə instinktiv olaraq kənara çəkilməyə çalışırlar, Loik də belə etdi.

– Axı nə baş verir? – maşının qabağında peyda olan Diana bağırırdı. Onun görünüşü insanda baş vermiş hava hücumundan heç də az qorxu yaratmırdı. O, Lyusun Canın meyiti qarşısında əyildiyini görsə də, davakarcasına sual yağdırırdı:

– Mənə kimsə izah edəcəkm ki, nə baş verir?

Sanki, ətrafdakı faktlar ona azlıq edirdi; gözləri qarşısında açılan səhnənin bütün aydınlığına baxmayaraq, o, özünü hər hansı bir həqiqətdən daha yaxşı məlumatlandıracaq və sakitləşdirəcək kübar təfərrüatlar, ya da şərhlər eşitmək istəyirdi; Loik bunu çox gözəl başa düşürdü.

– Aman Allah! Bu «yunkers»lər necə də iyrencdir! – digər tərəfdən peyda olan Bryuno aşağı əyilmiş Lyusa baxaraq dedi. O da bu ölümdən heyrətlənmiş Loik kimi yaxın gəlməyə cəsarət etmirdi. Və baş verənlərə bu tip kimi eyni reaksiya verməsi fikrinin özü Loiki bir anlıq əzab çək-

¹ Küvet – şose və ya dəmir yolu boyunca gedən su arxı.

məyə vadar etdi. – Lyus! Nə olub sizə?! Qalxın! Siz ki görürsünüz, ümid yoxdur... İndi biz nə edək?

– Onu burada qoymaq olmaz, görün nə qədər qarışıq var... – Lyus inildədi.

Diana onu qabaq oturacaqda, sükan arxasında olan sürücüyə görə lazım olmayan məqamda gözlənilməz çətinliklər qarşısında qoyduğu üçün göyləri şahidliyə çağırırdı.

– Bizim aqibətimiz necə olacaq? – o, ləyaqətlə sükuta davam gətirərək köksünü ötürdü.

– Bizim? – Bryuno soruşdu, – mən maşın sürməyi bacarıram.

Söylədiyinə sübut olaraq o, mütəxəssis ədası ilə yaxınlıqdakı təkərə təpiklə vurdu. Amma sükan arxasına yenidən keçmişdi ki, «çenard-volker»in içində nə isə partladı, sonra da ətrafı qatı tüstü bürüdü.

Loik maşına tərəf əyildi və bu vaxt yuxarıdan ətrafdakı bütün insanların diqqətini özünə çəkən rəvan və sakit bir səs eşidildi. Bu, iki at qoşulmuş arabanın sahibi idi; o, yolu adlamalı idi; amma qocaların maşını ilə bir zamanlar «çenard-volker» olmuş (bu «çenard-volker» hətta ötən 1939-cu ildə Dovildə İdman Eleqantlığı «Qran-pri»sində oyuna qoyulmuşdu. «Qran-pri»ni heç bir çətinlik çəkmədən yaxın dostlarının Lyus adlandırdığı madam Andre Ader udmuşdu. O vaxt bu barədə «Lya qazet de Ot-Normandi» və «Fiqaro» belə yazırdı) dəmir-dümür yığını arasından özünə yol eləməyə çalışırdı.

– Gördüyünüz kimi, müsyö, əməlli-başlı zibilə düşmüşük, – Diana sadələvhəsənə, həm də xeyirxahlıqla dedi. Məsələ ondadır ki, bir zamanlar o, şuanlar¹ haqqında bir neçə filmə baxmışdı və bu da onu kəndlilərlə yaxınlaşdırmışdı. O, kloşarlara qarşı mərhəmət duyur, onları yüksək qiymətləndirirdi, çünki bu adamlar öz şairanə görünüşləri ilə onu əyləndirirdilər; digər tərəfdən də bu zavallıları nəyin belə hala saldığını öyrənmək maraqlı idi; o, bu dünyanın dəyərləri ilə uyğunsuzluqlarına görə onlara dərin hörmət hissi duyurdu.

Diana söyləyirdi ki, fəhləyə, sənətkara, azad peşələrin nümayəndələrinə, tacirə, əkinçiyə, məmura, müəssisə sa-

¹ Şuan – Böyük Fransa inqilabı dövründə Bretan və Normandiyada lüsyən etmiş kəndli-royalistləri belə adlandırırdılar.

hibinə və onun köməkçilərinə, zabitə və unter-ofiserə, qarışıya və başqalarına böyük hörmətlə yanaşır. O, qarışıylara qarşı da pis fikirdə deyildi – axı onlar əksər hallarda nəzakətli olurlar; amma digər tərəfdən də Diana sıravı fransızla qarşı ikrah və nifrət hiss edirdi, xüsusilə də bu adamlar kütlə halında yığılırdırsa.

Kütlə xalqdan fərqlənirdi, Diana bunu bilir və xalqa orta əsrlərə aid sadə müxalifət kimi mərhəmətli bir xeyirxahlıqla yanaşırdı.

Axşamlar xalqın nümayəndələri nizamlı ailə ocağının kənarında özünə yer edirdi, hər zaman azğın olan kütlə isə bulvarı avara-avara dolaşırdı.

...Kəndlilin sifətindəki heyrət hissi ikrahla, bu qarışıqlığı görəndən sonra isə çimçismə qarışmış rahatlıqla əvəz olundu. Ancaq yolun kənarına sərilmiş meyiti görərkən üzünün ifadəsi dəyişdi; onda dəhşət hissindən daha çox inam və bu tanımadığı adamlar dəstəsini sakitləşdirmək istəyi oxundu, sanki, bu adamlarla özü arasında ümumi cəhət tapmışdı.

2

Bu sentimental personaj ortaboylu idi, fransızlara məxsus zərif sifəti, şabalıdı saçları, açıq-qəhvəyi gözləri vardı, əzmlı və əyri burnu dəqiq cizgili ağzının və ucları yuxarı dartınmış dodaqlarının üstünə sallanmışdı. Baxan kimi bilinirdi ki, bu kəndli öz qüvvətli əzələlərini zəhmət sayəsində yığıb, qaməti, boy-buxunu da yerində idi, ensiz ombaları üzərində əzəmətli bədəni ucalırdı, gündən qaralmış bədənini qar kimi ağappaq mayka daha da qara göstərirdi.

Kişilərdə mərdliyi xüsusi dəyərləndirən Loik ilk baxışdanca başa düşdü ki, bu tiptən ehtiyatlanmağa dəyər; bu, xüsusilə yüksək həssaslığı və tamahı olan qadınlara aiddir.

Amma şübhəsiz ki, Lyusu bu cərgəyə aid etmək olmaz. Tənha, gözəl, qulluq görməyə adət etmiş bu qadın özünə məşuq tapmaq üçün üç il əlləşəsi olmuş və sevgili qismində kobud, bayağı, amma yaraşlıq Bryunonu seçmiş, bununla da hər şey bitmişdi. Amma bilmək olmazdı, bəlkə də, bu, yaxşılığa doğru idi. Özünü ledi Çat-

terley kimi aparmağın yeri yox idi, xüsusilə də lord Ader Çatterleylə birlikdə... Bu, həmin o adam idi ki, dünəndən bəri Amerikaya yola düşmək üçün onları Lissabonda gözləyə-gözləyə səbirsizlikdən «dırmağı ilə yer eşirdi».

Günəşin altında üzünün bəzəyi axıb bir-birinə qarışmış və özündən çıxmış Diana qaşqabağını sallayaraq «çenard-volker»in necə tüstüləndiyinə tamaşa edirdi. Kəndli çoxuşaqlı ailənin doluşduğu maşının və limuzinin çalıqları arasından keçməyi bacarmışdı; ailənin böyüyü avtomobilini arxaya vermiş, beləliklə də, lap limuzinin yanına gəlib çıxmışdı.

– Hə... ay tüstülənir ha, – o, arabanın üstündə dikələrək cibindən siqaret çıxara-çıxara dedi, – ona nə olub belə?

Tanımadığı adamlara qarşı laqeyd qala bilməyən Diana cavab verməyə çalışdı:

– Ona təyyarədən atılan güllələr dəydi... çox güllə... Yəqin, onlardan biri əhəmiyyətli bir yerə dəyib... yəni... vacib mexanizmlərdən birinə... Bu azmış kimi, su da qurtarıb. İndi onu kim sürəcək?! Axı bu maşını sürmək üçün xüsusi təcrübə lazımdır; o, seriyada ilk modellərdən biridir, onu ancaq zavallı Can idarə edə bilirdi.

Diana addımlaya-addımlaya adıçəkilən Cana işarə etdi və kəndli təəssüflə başını yellədi, bu isə, əlbəttə ki, bir kəndli tərəfindən edilə biləcək ən böyük lütfkarlıq idi.

Nəhayət, praktik zəkası olan biri tapıldı; deyəsən axı bu kəndli axmaq Bryunonun tayı deyildi. Görəsən, sükan arxasına keçib açarı otərəf-butərəfə fırlamaq onun haradan ağlına gəlmişdi? Sükanı dartışdırmağa da vaxt tapdı! Doğrudan da! Bryunoya etibar etmək olmazdı, Loikə isə heç olmazdı: Loikin əkinçiyə necə baxdığını öz gözləri ilə gördü. Bircə bu çatışmırdı! Bircə bu!

Əslində, Loik yaddaşını qurdalamaqla məşğul idi; o, baş verənlərin ona hansı pyesi xatırlatdığını aydınlaşdırmağa çalışırdı. Nəhayət ki, yadına düşdü: Rasin, «Fedra»... «Fedra»da Teramenin əhvalatı: «O, öz cəng arabasının üstündə dayanmışdı...»

«Teramen mənəm, – o fikirləşdi, – Lyus isə gözəl Fedradır, Diana qəddar Enonanın rolunu oynayır, sərt Tesey isə bizi Lissabonda gözləyir. Bəs zavallı Bryunoya hansı rolu verək? Estetik baxımdan o, İppolit ola bilərdi, amma şəraiti nəzərə alsaq, yalnız bu kəndli cəng arabasını idarə

edən, pulemyot güllələri arasında dolaşan, taleyin tufanları içərisində sürətlə irəliləyə bilən İppolit ola bilər».

– Nə yaman fikrə getmişiniz, Loik? – Enona-Diananın səsi ona əsəbi və səbirsiz göründü, – əzizim, xəyallara qapılmağın vaxtı deyil. Zavallı Canla neyləyə bilərik, axı o... – o, «sükan arxasında otura bilməyəcək», «o, bizə mane olur», «o daha heç bir işə yaramır» söyləmək istəyirdi, amma sözünü yarımçıq saxladı; halbuki bu fikirlər, doğrudan da, ağılından keçirdi. Nəhayət, deməli olduğu sözü tapdı: «Onu yolun ortasında təkcə qoymaq olmaz... Siz özünüz başa düşürsünüz axı...»

Diana əsəb keçirirdi.

– Hər halda, nə isə etmək lazımdır! O axmaq niyə maşını qurdalamaq fikrinə düşüb? Nədir, elə indi onu düzəltmək istəyirdi? Axı maşın artıq yanır...

– Bəs nə üçün «o biri sarsaq» dediniz? Sizcə, sarsağın birincisi mənəm? – Loik soruşdu.

– Ah, inciməyə vaxt tapdınız da! – Diana dediyini, hər halda, təkzib də etmədi, – bəs siz nə fikirləşirsiniz, Lyus, buradan necə çıxacağıq?

O, iki addım atıb tamamilə sarsılmış zavallı Lyusa tərəf çevrildi:

– Hər halda, bizi bura sizin maşınınız gətirib çıxarıb, – Diana tənə ilə söz atdı.

– Çox təəssüf edirəm, amma o, əvvəllər çox yaxşı işləyirdi, siz ki bilirsiniz, – Lyus geri çəkilərək müdafiə olunmağa çalışdı.

– Onun maşını... hər halda, bu, təyyarə deyil, – Loik haqq-ədaləti bərpa etmək istəyərək düzəliş verdi, – gəlin bu dəmir yığınınu yaddan çıxaraq! Müsyö, xahiş edirəm! – o, axrayın bir tonla fikrə getmiş kəndliyə dedi, – müsyö, bizim dostumuzun cəsədini apara bilməzsiniz ki?..

Amma Lyusun aşib-daşan cəsarəti onun sözünü ağızında qoydu.

Adama elə gəlirdi ki, o, əlləri qoynunda yerə çök-məyə hazırlaşır. «Başdan-ayağa hüzn mücəssəməsidir!» – Diana əsəbi halda fikirləşdi.

– Hə, müsyö... buralarda yaxınlıqda kilsə, ya da hospital yoxdur ki? Bəlkə, zavallı Canı aparmaq üçün «təcili yardım» tapmaq olar?

– Çox maraqlıdır, görəsən, sizin «təcili yardım»ınız bu-
ra necə gəlib çıxacaq? – Diana ağzından, az qala, od püs-
kürdü, – hava ilə? Yoxsa dənizlə? Bəs hospital nəyinizə
lazımdır? Axı özünüz də görürsünüz ki, hospitala getmək
üçün çox gecdir. Bəs kilsə? Məgər indiki şəraitdə ora ge-
dib «*De profundis*»¹ oxumaq bu qədər vacibdir? Ah, yox!
Ola bilməz! Ciddi sözünüzdür, Lyus?! Qətiyyənlə ola bilməz!

O, ayaqlarını yerə çırparaq kəndliyə tərəf çevrildi; san-
ki, onun timsalında yeganə layiqli həmsöhbət görüdü.

– Bəs maşın nə olsun? Doğrudan, onu düzəltmək
mümkün deyil? – Lyus günahsız görkəmini dəyişmədən
soruşdu.

– Hə, siz maşını yaddan çıxarsanız, yaxşıdır, – kəndli
dedi.

Bu sözün son hökm olduğunu qeyd etmək üçün o,
arabanın qarşı tərəfinə qəhvəyi rəngə çalan uzun bir tü-
pürcək vızıldatdı. Hər iki qadının əti ürپəşdi və onlar baş-
larını aşağı saldılar; elə bil, kəndli onların qarşısına xə-
bərdarlıqsız-filansız, çılpaq çıxmışdı. Loikin reaksiyası da,
təxminən, qadınlarınkı kimi idi, amma bununla belə: «Qə-
ribədir, bu kobud vərdişinə baxmayaraq, onda insanı iy-
rəndirəcək heç nə yoxdur. Onunla kişi söhbəti etmək la-
zımdır (bu formula o, çox nadir hallarda müraciət edirdi),
mən öz qadınlarımı buradan çıxarmalıyam», – deyə bey-
nindən keçirdi.

O, «öz qadınlarına» tərəf çevrilərkən birdən fərqi-
nə vardı ki, onlar gücdən düşüblər, saçları pırtlaşıb, özləri də
kosmetikasızdılar. Onlardan biri toyuq kimi qaçqıldayırdı,
o biri isə səssizcə dayanmışdı, amma hər ikisi miskin gö-
rünüdü. Və mərhəmət hissi, onları müdafiə etmək arzusu
(əslində, bunlar onun üçün tamamilə yeni hisslər idi) onun
ruhuna hakim kəsildi. «Xoşbəxtlikdən, mən buradayam, –
fikirləşdi, – Tarzan-Lermitlə yanaşı, onlar heç nədən qorx-
maya bilərlər».

– Hə, sevimli xanımlar, – o, keçmiş zamanlarda, sa-
londan-salona kokteyl içə-içə adladığı və orada olmayan-
ları ələ saldığı həmin xoşbəxt vaxtlarda olduğutək zarafat
edirmiş kimi söylədi, – bu cavan yaraşlıqlıya yaxın gəlin, o,

¹ Zəbur surəsindən olan tövbə duası; adətən, yas mərasimlərində
ölü duası kimi oxunur.

maşında oturub; ona deyir ki, qoy bütün əşyaları çıxart-sın; bunu etsəniz, mənə böyük bir yaxşılıq edəcəksiniz. Mən isə bizim yeni yoldaşımızla söhbət etməliyəm. Hə də, irəlil!..

Yəqin ki, qadınlar onun səsindəki amiranə notları duy-duqları üçün itaət etdilər. O isə hələ də ayaq üstə dayana bildiyinə təəccüb edərək, soyuqqanlı halda arabanın ayaq- yerində əyləşdi.

– Deyin görüm, qoçaq, siz axı məni bu iki zavallı qa-dınla və küsməkdən başqa əlindən iş gəlməyən o tiplə tək-tənha buraxmaq fikrində deyilsiniz, düzdür? Hər bir kişinin həyatında ağır məqamlar olur, həqiqətən də, ciddi sözümdür...

Oğlan sarı və boz çilləri olan qonur rəngli qəribə göz-ləri ilə ona baxırdı və gözlənilmədən gülümsədi. Onun sıx və siqaretdən hələ korlanmamış ağappaq dişləri vardı.

– Mən sizi bu həngamənin içində tək qoymayacağam, – nəhayət ki, dilləndi, – xüsusilə də ölü ilə birlikdə! Belə bir vaxtda bu, elə də yaxşı alınmaz. Bu cür yüklə heç kim sizi öz maşınına götürməz.

O, bir anlıq fikrə getdi, sonra yerə tüpürdü, tüpürçəyi, az qala, Loikin üstünə düşəcəkdə, hətta zavallı diplomat əməlli-başlı ürpəşdi də.

– Belə! Görün mən neyləyəcəyəm: sizi öz evimə apa-raqacağam. Sabah isə maşın dalınca gedəcəyəm. Gecə qal-maq üçün anam bu xanımlara yer düzəldər, kişilərə gəlin-cə, orada baxarıq... ola bilsin, gecəni anbarda keçirəsiniz... No.. Yeri görüm!

– Ey, gözləyin! Mən hər şeyi onlara izah etməliyəm!

Zavallı kəndli yanında Diana Lessinq və Lyus Ader ol-duğu vaxt qərar qəbul etməyin nə demək olduğunu heç təsəvvür belə edə bilməzdi; biri həddindən artıq cəsarətli, digəri isə tam əksi... və məlum deyil ki, onlardan hansı işə daha çox mane olacaq... Hə, bu balaca zəhlətökən Bryuno-nu da yaddan çıxartmaq olmazdı... Hər halda, ətrafındakı yeganə sağlamdüşüncəli adamla birlikdə yola düşə bil-əcəkdə, – Loik fikirləşdi və maşınların üfufə qədərlər uzanan və sonu görünməyən sırasına nəzər saldı. Ferma! Soyuq sulu, təzə-tər samanlı ferma! Atları, sədaqətli itləri olan əsl ferma! O lap uşaqlıqdan bəri yaşıl otun və torpağın ətrini

ciyərlərinə çəkmirdi, halbuki Dovid və Kannada yalnız bu hava ilə nəfəs alırdı.

Kəndli əsəbiləşməyə başladı.

– Nə istəyirsinizsə, edin, başa düşdünüz? Sizə görə vaxt itirə bilmərəm. Nə qədər ki boşlar onu yandırmayıblar, məhsulu yağmaq lazımdır. Hələ yaxşı ki, havalar isti keçir. Deməli, belə... mənimlə getmək istəyirsinizsə, gəldək, amma indi, bu dəqiqə!

– Gedirik, gedirik! Çox sağ olun! – Loik dedi və instinktinə tabe olaraq əlini uzadıb özünü təqdim etdi, – Loik Lermi.

– Moris Anri.

Onlar ciddi görkəmlə bir-birinin əlini sıxdılar, sonra Loik öz hərəmlərinin yanına qaçdı və onları Bryununun hələ də hirsli olması ucbatından çıxır-bağır etdikləri yerdə tapdı.

– Diana, Lyus, qulaq asın, bu kəndli təklif edir ki, biz onun evinə gedək və bir gecəlik orada qalaq. Səhər isə o, bizim üçün maşın axtarmağa yollanacaq. Məncə, bu, yeganə çıxış yoludur.

– Gecəni bu kəndçinin evində keçirmək? Boğaza qərdər peyinin içərisinə düşmək? Yox, siz, deyəsən, aqlınızı itirmisiniz, Loik, – Bryuno ağappaq ağardı və əsəbindən dişlərini qıcadı: qorxu hələ onu bütünlüklə öz hakimiyyəti altına ala bilməmişdi. – Mən snob deyiləm, amma hər halda!.. Görünür, siz fransız fermalarına qətiyyətlə bələd deyilsiniz.

Loikin əsəbdən bir anlıq başı gicəlləndi, gözlərinin önündə hər şey ləngər vurdu. Ürəyindən keçdi ki, bu sığallı alfonsa birini ilişdirsin.

– Siz cəfəngiyat danışırsınız, Bryuno! Əvvəla, snob olmağına snobsunuz! İkincisi isə fransız fermaları haqqında, hər halda, məndən çox bilmirsiniz. Bu, bizim yeganə çıxış yolumuzdur; əlbəttə, əgər gecəni yolun ortasında keçirmək istəmiriksə. Bir sözlə, mən gedirəm! O ki qaldı «kəndçi» məsələsinə, o, bizim dördümüzə də daldalanacaq təklif edir və şəxsən mən bunu çox nəzakətli hərəkət hesab edirəm! Mən gedirəm. Bəs siz, xanımlar?

– Mən də gedəcəyəm, – Diana dedi, – gecəni səs-küy və qarmaqarışlıq içərisində keçirmək... üstəgəl də benzin

iyi... Bütün bunlar azmış kimi, şəhər qarışanda bizi soymağa başlayacaq bütün bu adamlar... Yox, çox sağ olun! Mənə bu lazım deyil! Sizinlə gedirəm, Loik!

Beləliklə, Diana kənd həyatının miskinliyi ilə barışmış cəsəətli qadın görünüşü aldı. Lyus arxasını ona çevirmiş Bryunoya nəzər salıb Loikə tərəf çevrildi və hamının təəccübünə rəğmənlər dedi:

– Nə istəyirsinizsə edin, Bryuno, amma mən zavallı Canı qarışqaların gəzişdiyi bu torpaqda qoymayacağam. Onlarla gedəcəyəm, vəssalam.

– Mənim borcumdur ki, sizi tək buraxmayım, bunu yaxşı bilirsiniz, – Bryuno fısıldadı, – sizi o fermada təkbaşına qoya bilmərəm: Allah bilir, kimin yanında olacağsınız... amma əmin olun ki, buna görə cavab verəcəksiniz!

O, öz borcunu bəhanə gətirirdi, görünür, həm də belə bir əlverişli bəhanə tapdığı üçün sevinirdi. Günün günortacağı bu yol qorxulu idi, o ki qala gecə ola... Loik çiyinlərini çəkərək kiçik karvana başçılıq etməyə başladı.

– Çamadanları yaddan çıxarmayın! – o, Bryunoya dedi.

Loik birdən-birə özünü ixtiyar sahibi və cəsəətli kişi kimi hiss etməyə başlamışdı; hətta o dərəcədə cəsəətli idi ki, ətrafdakı adamlar da təsirə qarılıb onun əmrinə tabe olurdular. İlk dəfə idi onun başına belə bir iş gəlirdi. Uzun illər ərzində ilk dəfə...

– Amma məndən xahiş etməyin ki, sizinlə birlikdə söhbətə qatılıb, ya da bu tipin əlini sıxım! – Bryuno onların arxasınca qışqırdı, – bu barədə söhbət belə gedə bilməz.

– Bu, mənim heç vecimə də deyil! – Loik cavab verdi.

İtaətkarlıqla onun yanınca addımlayan qadınlar Loikin bu sözüə haqq qazandıraraq, səssiz-səssiz başlarını yelələdilər. Loikin raftarı getdikcə onları daha çox təəccübləndirirdi. «Həm də əyləndirirdi», – Diana ağlından keçirdi.

– Ey, siz... tələssəniz yaxşıdır, çünki bir az sonra dostunuz iylənməyə başlayacaq, özü də bu cür istidə... – kəndli «gözəl» sözləri ilə öz dəvətini təsdiqləmiş oldu.

Deyilən sözlərin təsirindən diksinən qadınlar itaətkarcasına arabaya minib yeganə oturacaqda, arabacı ilə yanaşı əyləşdilər. Can yan tərəfə uzununa qoyuldu, onun ayaqları arabadan sallanaraq boşluqda yellənirdi; həyə-

canlı Bryuno və Loik isə meyitin yanında matəm növbəsi çəkməyə başladılar.

Bir saat, bəlkə də, iki-üç saat sonra (zərbədən sonra Diananın saati öz canını sizə tapşırırmışdı) onların alayı keçməli olduqları minlərlə digər kədərli düzəngaha bənzəyən yerləri adlayırdı. Elə bu vaxt sağdan Dianaya, soldan isə Lyusa rahatca dayaq verən kəndli çöldə hökm sürən səsizliyi pozdu, arabanı saxladı və qamçısı ilə əvvəlki kimi boş görünən üfüqə tərəf işarə edərək dedi:

– Hə, budur, gəldik!

Ətrafda münbit və bomboş torpaqdan başqa heç nə görünmürdü! Heç bir şey! Qamçı hansısa boşluğa tuşlanmışdı.

– Mən heç nə görmürəm! – Diana düz deyirdi, oturaçağa qısılmış məsuliyyətsiz və qorxaq Lyus isə başını çiyinləri arasına yığaraq yüngülcə inildədi; bu iniltidə kədərli bir şübhə də vardı.

Arxada əyləşmiş kişilər gözlərini araba təkərlərinin buraxdığı izdən çəkərək, narahat halda üfüqə zillədilər; amma yol yoldaşı olan xanımların söylədiyi kimi, üfük onlara da bomboş göründü.

Həyəcanlı dörd nəfər gizlicə bir-biri ilə baxışdığı vaxt kəndli qəhqəhə çəkdi:

– O, buradan görünür. Fermanı buradan görə bilməzsən, amma orada, ağacların arxasında görünəcək.

Deyəsən, o, qonaqlarının şübhəli baxışlarından əsəbiləşdi və yenə də qamçısı ilə uzağı göstərdi; onun bu hərəkəti, elə bil, hansısa optik bir effektdə malik idi, çünki məhz bundan sonra indiyə qədər səsi eşidilməyən, səmada izi belə görünməyən, sakit kənd mənzərəsinə qarşı rəhmsizliyi o dəqiqə ortaya çıxan sonuncu «yunkers» peyda oldu və onların üstünə şığıdı.

– Aman Allah, yox! – ölçüsü getdikcə böyüyən təyyarəni gören Diana qışqırdı. – Ah, yox! Bu, ola bilməz! Bu haqsızlıqdır!

Qəzəb hissi onun içindəki qorxuya qalib gəldi və o, yumruğunu qaldıraraq göyləri hədələdi. Ətrafda isə elə həmin tanış uğultu və taraqturuq səsləri eşidilirdi; onlar bu səsi bir az əvvəl dinləmişdilər.

Yoldan çıxdıqları və çölü keçməyə başladıkları vaxtdan bəri oturacaqda əyləşmiş Diananı xoşbəxtlikdən

uzaq, amma əmin-amanlığa yaxın bir hiss bürümüşdü. O, dəhşət və inciklik içərisində hiss etdi ki, hansısa bir qüvvə arabanı yumşaq yırgalanmadan uzaqlaşdırır və onu otərəf-bütərəfə, sağa-sola tullamağa başlayır.

Amma bir şeyi yaddan çıxarmaq olmazdı ki, insan hər şeyə alışa bilən yeganə «heyvandır». Və Diana da torpaqla səmanın yerini dəyişməsinə və qulaqlarının pərdəsinin, az qala, partlamasına baxmayaraq, səs-küy və dəhşət içərisində yeni səsləri seçə bildi. O, kişi bağırması eşitdi; bağırən kəndli idi, sonra isə Lyusun ciyiltisi gəldi; ardınca bu apokalipsisin ortasında atların ümitsiz, şiddətli və heyətlənmiş kişnərtisi aləmi başına gətürdü; görünür, onlar bu vaxta qədər müharibənin səsini eşitməmişdilər.

Onlar bu cəhənnəmin içinə yenidən düşmüşdülər ki, Diananın hələlik heç bir zədə almayan dərrakəsi eşidilən səsləri təhlil etməyə girişdi və öz sahibəsini əmin etdi ki, kəndli yaralanıb, arabaçından məhrum olmuş atlar isə başlarını götürüb hara gəldi dördnala qaçırlar.

Əvvəlcə Diana dəli kimi sağ tərəfə atıldı; daha doğrusu, Lyusun üstünə yıxılmış qan içində üzən kəndliyə tərəf... sonra hansısa qüvvə onu arxaya və sola tərəf tolazladı, amma orada heç bir maneə olmadığı üçün o, boşluğa yuvarlandı; bu isə çıxardığı nəticələrin doğruluğunu sübut edirdi. Eyni zamanda da yaranmış vəziyyətdən doğan təhlükəni bütün çılpıqlığı ilə yada salırdı; Diana arabadan yığılmaq üzrə olduğunu hiss etdi, çünki onun bərələ qalmış gözləri önündə torpaq ağlasığmaz bir sürətlə uçmaqda idi. Sürət hətta onun kimi bir qadın üçün belə çox yüksək idi, halbuki o, «Buqatti» idman avtomobilində tez-tez gəzintiyə çıxmağı sevirdi.

Diana axırının çatdığını düşündü.

Amma iki təsadüf nəticəsində o, orijinal, eyni zamanda da onun mövqeyində olan bir qadına yaraşmayan ölümdən – arabadan yığılaraq ölməkdən xilas oldu. Birinci səbəb tuffilərinin hündür dabanı idi; onlar arabanın döşəməsinin bir-birinə pis yapışdırılmış taxtaları arasına keçərək ilişib qaldılar, beləliklə, onun dabanları ayaqlarını və bədəninə digər hissələrini də arxasınca dartdı. İkinci səbəb isə uzun və yorucu masaj seansları və bundan da zəhlətökən gimnastika məşğələləri idi; minlərlə qadının

adi məşğuliyyəti... O, buna xüsusi həvəslə can atmasa belə, bu məşğələlər onu bürüşük bədənindən çıxan bəzi qabarıq yerlərlə mükafatlandırmışdı; bugünkü hadisədən sonra lovğalıq etmədən onları «əzələ yığını» adlandırmaq olardı. Məhz əzələləri ona var qüvvəsi ilə dartınmağa imkan verdi və o, tələş içərisində barmaqlarına, bir də əyilmiş bədəninə güc verərək, cırıldayan dəmir əyləc tutacağından yapışdı.

Çox az qadın, çox az akrobat və idmançı tapılırdı ki, həmin gün Diana Lessinqin yandırıcı günəş altında, heç bir hazırlıq görmədən, həm də tamaşaçı yoxluğunda etdiyini edə bilsin. Həmin an onun tamaşaçısı ola biləcək adamlar bir qalaq kimi ora-bura atılır və sürüşürdülər; uzun sözün qıyası, heç kim qəhrəmançasına arabaçılıq edən Dianaya gözünün ucu ilə belə baxmırdı.

Hələ ki yaşayanlar dünyasına, yəni arabanın dibinə qayıdan və dizləri üstə dayanıb titrəməkdə olan Diana yalnız bir şey haqqında fikirləşirdi: «Mən sağam! Mən yenicən yaşayıram! Buna görə özümə borcluyam!» Belə şeylər fikirləşə biləcəyi əvvəllər ağılına belə gəlməzdi. Varlı adamların böyük əksəriyyəti kimi Diana da öz həyatına passiv, necə deyərlər, fizioloji nöqtəyi-nəzərdən yanaşardı: bədbəxt hadisələr və risk onlardan uzaq məfhumlar idi, sağlamlıq onların xüsusi mülkiyyəti idi; tale daim ona qəsd etməyə çalışırdı; Diananın indiki hərəkəti isə idman sahəsində qəhrəmanlıq kimi ifadə oluna bilərdi.

Bədəni bu günə kimi onun üçün həzzin deyil, daha çox, ağrı və əzabın mənbəyi olmuşdu. İndi isə birdən-birə məlum olmuşdu ki, o, həyatının xilasını üçün özünə borcludur və instinktinə tabe olaraq, minnətdarlıq hissi ilə bundan sonra öz sağlamlığının qeydində qalacağına qərar verdi.

«Mən hələ çox şeyə qadیرəm!» – o, gizli bir qürur hissi ilə fikirləşdi. Hələ də külək altında ağac kimi titrəməkdə davam edən, amma sürahidən bərk-bərk yapışmış əlləri ilə eşələyə-eşələyə, nəhayət ki, kəndlinin gücdən düşmüş əlində yellənən cilovu tapdı. Ondan yapışıb asta-asta dikəldi.

Artıq uzun illər idi ki, Parisin kübar cəmiyyəti istehza, ya da qorxu ilə deyirdi ki, Diana Lessinq hər şeyə qadirdir. Bu məsələdə bütün Parisi nə isə təəccübləndirəcəkdisi,

o da əhvalatın baş verdiyi şərait ola bilərdi; onun ayaqları arabanın döşəmə taxtaları arasına sıxışib qalmışdı, sifəti isə kameyada¹ olduğu kimi düzgün cizgilərə malik idi – əslində, yalnız onun özü belə hesab edirdi – və arxaya atılmışdı; Diana insan üçün əlçatmaz olan vəhşi bağırtılar çıxararaq, iki azğınlaşmış perşeronu² idarə edirdi; bu çığırtilar, heç şübhəsiz, heyvanlar üçün də anlaşılmaz idi, çünki atlar ayaq saxlayanda tir-tir titrəyir, tərdən par-par parlayır, gözlərini dəli kimi ora-bura fırladırdılar; onların ağzından köpük axırdı.

Bu isə bərk qorxduqlarını sübut edirdi; bununla belə, onlar qulaqlarını şəkləmişdilər və bu, açıq-aydın maraqlı əlaməti idi. Hər nə olur-olsun, atlar dayandılar və Diana müzəffər görünüşlə arabanın dibində bir-birinə qısılmış, heyranlıq içərisində çəşmiş yol yoldaşlarına tərəf çevrilib, əl çantasının hara yoxa çıxdığını soruşdu.

Güllə kəndlinin topuğuna dəymişdi; Diana onun yarasını öz şərfi ilə sarımağa hazırlayırdı, amma yarıdan çox qan axdığı üçün Lyusun şərfinə üstünlük verdi: onsuz da, daha onu taxmaq olmayacaqdı. O, elə belə də elədi. Lyusun sinəsinə tərəf uzanan və onun göz yaşları ilə yuyunan kəndli tez bir zamanda özünə gəldi, amma yerindən tərpənməyən arabanın ilk təkərində yenicən huşunu itirib yığıldı.

Oğlan yalan deməmişdi: bir neçə kilometr getdikdən sonra atlar onları diqqətlə baxmadıqda görünməyən və düzəngahın arxasından keçən talanın kənarına gətirib çıxardı. Onun dərinliyində ağaclarla əhatələnmiş ferma var idi. Bu, «L» hərfi formasında böyük ev və onların güman etdikləri kimi tipik bir kənd ferması idi.

3

Məyus-məyus bu sadə tikililəri gözdən keçirən Diana arabanı hərəkətə gətirdi. O, bunu professional arabaçı görünüşü ilə etdi, daha doğrusu, dilini şappıldadaraq: «U...la! U...la!.. U-la!..», – deyər çığırırdı.

¹ Kameya – daş və ya balıqçulağından düzəldilən bəzək əşyası.

² Perşeron – ağır yük daşıyan at cinsi.

Məlum deyil nə üçün, amma onun bu hərəkəti arxadakı «kapitan körpücüyü»nə keçmiş Loiki əyləndirməkdənsə, bərk məyus etdi.

– «U-la!.. U-la-la!..», bu nədir belə... yox bir... – o, özündən asılı olmayaraq dodaqaltı deyindi.

Atların sözbəxanlığından bir az da ürəklənən Diana əsəbiləşərək ona tərəf çevrildi:

– Nə demək istəyirsiniz?

– Atlara «U-la-la! U-la-la!...» demirlər. Əslində, bunun heç bir mənası yoxdur, Diana. Yaxşısı budur, diqqətiniz yolda olsun.

Loik özü də bilmədən Diananın heysiyyətinin yenicə üzə çıxan həssas telinə toxunmuşdu.

– Deməli, belə! Deməli, «U-la-la!» demirlər, – o, təəcüb və istehza dolu səslə soruşdu, bu isə Lyusa özünün fillipiklərini¹ xatırlatdı və gənc qadın Loikə qorxu dolu baxışlarla baxdı.

– O zaman deyin görək, dostum, atları necə səsləmək lazımdır?

Öz sözlərinə görə artıq peşman olan Loik müdafiə olunmağa çalışdı:

– Bilmirəm... Hər halda, dəqiq bilmirəm! Yəqin ki, sizin yerinizə olsaydım, «Ue! Ue! Ue-dia!» – deyərdim, – o, səsin burada çöllərdə olduğundan daha bərk çıxdığı üçün pərt olub gülümsədi.

– Ue? Ue-dia? – ətrafdakı kolları nəzərdən keçirən Diana soruşdu, sanki, bu sualı orada gizlənmiş yerli məhsuldarlıq allahına verəcəkdə. – Ue-dia? – o, inamsızlıqla təkrar etdi, – əminsizsiniz, Loik? Bu, sizin şəxsi fantaziyanızdır, yoxsa bunu kitablarda oxumusunuz?

– Ah, yaxşı, yaxşı, daha bu barədə danışmayaq! – Loik üzünü çevirib arabanın arxa tərəfinə – Bryununun yanındakı yerinə keçməyə çalışdı, amma yoldakı çala-çuxur onu oturacaqdan bərk-bərk yapışmağa vadar etdi.

– Bəlkə, cilovu tutmaq istəyirsiniz? Yəqin, siz atlar dördnala çapıb yüyəni darta-darta bizi fəlakətə aparanda belə etməli idiniz! Mütləq sizin «Ue-dia»nız onları saxla-

¹ *Filippik* – ifşaedici çıxış, nitq.

yardı! Görün necə böyük axmaqlıq etmişəm... Öz məlumatsızlığım ucbatından bu termini öyrənməmişəm; əgər öyrənmiş olsaydım, atlarla bugünkü kimi döyüşməli olmayacaqdım, – Diana əllərindəki cilovu göstərdi, – heç olmasa, «U-la-la» bağıra-bağıra iki dırnağımı qoparmazdım. Amma iş burasındadır ki, təlim görmüş bu heyvanlar özlərini elə apardılar ki, guya, məni başa düşürlər... Bu da sübut: bir onlara baxın, tamamilə sakitdirlər! Amma yenə də sizin «Ue-dia!»nızı sınaqdan keçirmək istəyirəm, Loik, ola bilsin, həqiqətən də, bu, onların dialektidir!

– Yetər, Diana, – Loik yorğun halda dedi, onun səsinə əsəb hiss edilirdi: o fikir verirdi ki, Bryuno onun düşdüyü vəziyyətə sevinə-sevinə söhbətə qulaq asır, – həqiqətən də, indi münasibətləri aydınlaşdırmağın vaxtı deyil.

– Öyrənmək heç vaxt gec deyil! Elə deyil, ey, siz? – o, öz sədaqətli perşeronlarına tərəf qışqırdı, – indi yoxlayarıq; bir baxın! Ue-dia! Ue-dia! Ue-dia! – o, gülməli şəkildə olsa da, gur səslə qışqırdı.

Heyvanlar addımlarını yeyinlətdilər, deyəsən, onlar poliqlot idilər, ya da ola bilsin, tövlənin yaxınlıqda olduğunu hiss etmişdilər; və bu da onların gücünü ikiqat artırırdı. Amma Loik öz qələbəsinə sevinmirdi; o, əsəb keçirirdi. Beləliklə, atlar xırda addımlarla həyəətə daxil oldular.

– O!...O-la!.. O-la!.. O!

Ola bilsin ki, atların çoxdan ölmüş centlmen-fermer sahiblərinin ruhu onları saxlamaq üçün eyni sözləri pıçıldamışdı; atlar dayandı, elə o dəqiqə də mübahisəyə son qoyuldu.

Beləliklə, tikililər «L» hərfi formasında idi, binanın bir hissəsi yaşayış yeri kimi istifadə edilirdi, digəri isə ferma idi və orada şən bir canlanma müşahidə olunurdu. Həmin binanın qarşısında bir qədər yana əyilmiş, eramızdan əvvəl yaşamış heyvanları xatırladan qəribə formalı yığım maşını dayanmışdı. Onun ətrafına toplaşmış qazlar isə yastı pəncələrinə pəlçığa basa-basa gəzir və təhdidedici formada qırılardaşırıldı; həyətdə eşidilən kişnəmə və myovuldama səsi bura gələnlərin ürəyində uşaqlıq xatirələrini oyadırdı. Yarıaçıq pəncərələrindən içəri nə səs, nə də gürultü girməyən bu susqun və qaranlıq evin yaxınlığında heyvanların canlanması insanı həyəcana salırdı; qırıq qapı

süngüsü və dəlmə-deşik pərdələrin asıldığı pəncərələr də adamı qorxudurdu.

– Bu, Adre ailəsinin aşxanasıdır! – Loik şən bir maraqla hissindən qıyılmış gözləri ilə binanı nəzərdən keçirərək dedi. Adətən, bu cür vəziyyətlərdə o, həmişə gözlərini qıyırdı.

«Deməli, buradır, – Diana fikirləşdi, – bu geridəqalmış, insanın ruhunu təşvişə salan yer bizim sığınacağımız olacaq». Bryuno çamadandan hündür boğazlı bej sviterini çıxarıb heç kimə baxmadan geyinməklə kifayətləndi. Həqiqətən də, hava getdikcə soyuyurdu. Günəş o qədər aşağı enmişdi ki, sanki, indicə ucu-bucağı görünməyən bomboz bozarmış çöllərə toxunacaqdı.

– Adre ailəsinin aşxanası? – Lyus soruşdu. – Bəs hanı o aşxana? Mən özümü qaydaya salmalıyam.

– Lyus, tezliklə sizin buna imkanınız olacaq, bircə Andrenin yanında bu işlə məşğul olmayın.

Bu, onların haqqında müxtəlif əhvalatlar eşitdiyi, şam yeməyindən sonra müştərilərin öldürüldüyü həmin o məşhur aşxana idi.

– Bircə bu çatışmırdı! – Diana özündən çıxaraq qışqırdı, – sizə elə gəlmirmi ki, bu gün yaşadığımız təəssüratlar bizə kifayət edər? Bircə o qalmışdı ki, hansısa kəndlilər gecə gəlib boğazımızı kəssinlər?! Çox sağ olun! Vallah, çox sağ olun!

– Siz məgər burada gecələmək fikrindəsiniz?

Bütün bədəni ilə onlara tərəf çevrilmiş Bryuno ətrafa ikrah hissi saçırdı.

– Bəs siz harada gecələmək istəyirsiniz? – Loik soruşdu. O, əlləri cibində arabaya söykənərək dayanmışdı, kətan gödəkcəsi azca əzilmişdi, qalstukunun bağı isə boşalmışdı. Bu cəsarətli görünüş ona əməlli-başlı yaraşırdı.

Hamı özünü itirmiş halda ətrafa boylandı; nəhayət, onların gözü sözün birbaşa mənasında Lyusun üstünə uzanmış oğlana sataşdı; onun yarasından qan axırdı, Lyusun şərfi qırmızı rəngə boyanmışdı. «Bu şərfi daha heç vaxt taxmaq olmaz!» – öz tədbirliliyindən qürurlanan Diana fikirləşdi.

– Bəsdirin görək! Belə olmaz axı! – o dedi, – məgər bu cavan oğlanın ona yemək hazırlayacaq əzizi, söhbət

edə biləcəyi qohumu yoxdur? Bəs bizim aqibətimiz necə olacaq? Onsuz da, artıq əlimizdə bir ölü var, bu azmış kimi, yaralımız da peyda oldu!

O, ağır və qəzəbli sözlər deməyə başladı, amma danışmağa yenidən başlamışdı ki, qara geyimli, zabitəli, donuq sifətli bir qadının gəlişi sözüünü ağzında qoydu.

Qadın onlara heç nə olmayıbmiş kimi baxıb arabanın ayaqyerinə dırmaşdı, kəndlinin hissiyyatsız bədənini qucağına aldı və arabadan dartıb çıxartmağa çalışdı. Loiklə Diana qeyri-ixtiyari ona tərəf atıldılar və huşunu itirmiş oğlanı aşağı düşürməyə kömək etdilər. Onlar hətta onu götürdülər də; evə aparmaq üçün qara geyimli qadının hökmrən jestlərinə əməl edərək Loik çiyinlərindən, Diana isə ayaqlarından yapışdı. Amma Diana iki addım atar-atmaz səndələyib dayandı.

– Bacarmıram! Doğru sözümdür, daha bacarmıram, Loik! İndicə yıxılacağam! Bu oğlan mənim üçün çox ağırdır, daha bacarmıram! Başqa nə cür olmalıdır ki? Mən axı əldən düşmüşəm!.. Həyatda belə anlar olurmuş...

O, soyuqqanlı bir hərəkətlə oğlanın ayaqlarını yerə atıb ürəyini boşaltmaq üçün arabanın ayaqyerində əyləşdi.

– Bilmirəm özünüz özünü hesabat verirsiniz, ya yox, Loik, bu gün səhər tezdən başlayaraq bizə üç, ya dörd dəfə pulemyotdan atəş açıblar; gözlərimizin qabağında sürücümüzü öldürüblər, maşınımızı yandırılar, bizi evinə dəvət edən adamın ayağına güllə dəyib, onun atları qorxudan baş götürüb qaçıb və mən yalnız möcüzə sayəsində onları sakitləşdirə bilmişəm... nəhayət, biz kəndə gəlib çatmışıq, özümüz də fransız dilində bircə kəlmə belə danışa bilməyən qadıncadan daldalanacaq istəyirik. Mənim əsəblərim möhkəm olsa da, etiraf etməliyəm ki, Loik, artıq özümdən çıxmağa başlayıram...

– Siz tamamilə haqlısınız, Diana, amma bu cavan oğlanı torpağın üstündə qoymaq olmaz axı! Nə isə eləmək lazımdır!

Diana ilan yeyinliyi ilə Bryunoya tərəf çevrildi; o, zavallı Canın cəmi iki addımlığında həvəssiz-həvəssiz sviterləri geyinib-çıxarmaqla məşğul idi.

– Bryuno! – Diana bərkədən qışqırdı, – Bryuno! Siz, nəhayət ki, gəlib bizə kömək edəcəksiniz, ya yox?

– Mən sizə xəbərdarlıq etmişdim ki, bu kəndçiyə görə heç barmağımı da tərpadən deyiləm!

Sükutun uzanması özündə fırtına həyəcanı gizlədirdi, Diananın truba, şeypur, ya da hərbi orkestrdən olan hər hansı başqa bir musiqi alətinin səsi kimi çıxan səsi də bundan xəbər verirdi.

– Sizə xəbərdarlıq edirəm, əziz Bryuno, əgər elə bu dəqiqə Loikə kömək etməsəniz, Parisə, ya da Nyu-Yorka çatan kimi çəklə bağlı əhvalatınızı hamıya danışacağam.... O amerikalı qadının çekini deyirəm... mənim nədən danışdığımı başa düşürsünüz də...

Bryuno irəli iki addım atdı, rəngi ağappaq ağardı. Səsi titrədi, yeniyetmə kimi ciyildəməyə başladı:

– Siz bunu etməyəcəksiniz, düzdür, Diana? Əks təqdirdə özünüz gülünc vəziyyətə düşəcəksiniz.

– Dostum, mən yaşda qadını gülüş öldürmür!.. O yalnız xətrə deyir. Amma sizin yaşınızda cavanı... öldürür! Məhv olarsınız! Bütün cəmiyyət sizdən üz döndərər! Söz verirəm ki, şəxsən özüm bununla məşğul olacağam!.. İnanın mənə!

Bryuno mübahisəni kəsərək onlara yaxınlaşdı, kəndlinin ayağından yapışdı, qaldırdı və onu Loiklə birlikdə evə apardı. Onlar qarıdan içəri addım atan kimi böyük və qaralıq bir otağa düşdülər; əvvəlcə səbirsiz halda onlara köhnə adyallarla örtülmüş yatağın yerini göstərən qarıdan başqa heç nə görə bilmədilər; amma sonra ətraf aydınlaşdı... yaralını elə həmin yataqda da yerləşdirdilər.

Yay olmasına baxmayaraq, otaqda soba yanırdı. Otaq Diananın söylədiyi kimi «liviinq-rum» idi. İstənilən halda kişilərdən heç biri otaqdakı şəraitə diqqət yetirmədi: Bryuno şüurlu şəkildə, Loik isə fikri dağınıq olduğundan – Amerika çeki ilə bağlı əhvalat onun aqlını bərk qarışdırmışdı.

Loikin içində yenidən kübar cəmiyyətin insanı oyanmışdı: o, başa düşürdü ki, Diana ona hər şey haqqında danışmayana qədər sakitləşə bilməyəcək.

Bu barədə fikirləşirdi ki, bütün gücünü toplayan Diana cəsəratli addımlarla otağa daxil oldu. Əvvəlcə astanada ayaq saxlayıb hacıleylək kimi boynunu içəri uzatdı və gülməli şəkildə gözlərini oynatdı. Əzilmiş kostyumu, çaş-

mış sifəti və pırlaşmış saçları ilə o, axşam vaxtı bura gəlib çıxmış köhnə mebel alıcısını, ya da xeyriyyəçi cəmiyyətdən gəlmiş kasıb axtarıcısı olan qadını xatırladırdı. «İncə, zərif Diana Lessinq birdən-birə deyingən alverçiyə çevrildi», – Loik fikirləşdi. Diana birdən-birə, sanki, sehrlı çubuğun işarəsi ilə öz səyahətlərinin mənasını kəşf elədi.

O, özündən çıxaraq gözləri həyəcandan parlaya-parlaya (o həyəcanı heç bugünkü macəralar belə öldürə bilməmişdi) Loikin əlindən yapışdı və hökmlü, eyni zamanda da yaltaqlıq dolu səsə dedi:

– Loik, bir bu stola baxın! Mən Zizi Mapl üçün məhz beləsini axtarırdım! Bəs bu çörəkqabı! Qəşəngdir! Saatlar isə... hey-rə-ta-miz-dir! Necə düşünürsünüz, bunları bizə satmazlar ki? Heyif... bu gözəl mebelədən heç kim istifadə etmir. Ah, bu nə saatdır belə, mənim lap ağılım başımdan çıxdı!

– Siz axı onları Birləşmiş Ştatlara apara bilməzsiniz, – Loik ilk dəfə işgüzarlıq göstərərək söylədi, – ən yaxşı halda müharibənin qurtarmağını gözləmək lazım gələcək...

– Bura necə də sakitlikdir! Məncə, yaxşı yerdir, – Lyus dedi, – düzdür, bir az əvvəl çox qorxurdum. Ümumiyyətlə, bu gün içimə elə bir qorxu dolmuşdu ki!

– Elə atların da! – Diana dedi, – onları necə saxlaya bildiyimi özüm də başa düşmürəm... Əgər düzünü desəm...

– Ah, Diana! Siz əla sürürdünüz! – Lyus təbii bir həyəcanla dedi, bu isə Diananın canına yağ kimi yayıldı. Loik ona baxıb gülümsədi:

– Təəssüf ki, mən heç nə görmədim! Hansısa tirdən yapışmışdım; az qala, arabadan bayıra düşəcəkdim, geri çıxmağa çalışsam da, gicbəsər kimi havada yellənirdim. Bryuno da o gündə idi. Düz demirəm, Bryuno?

Otağı ikrah hissi ilə süzən Bryuno çiyinlərini çəkib cavab vermədi.

– Amerika çeki ilə bağlı o əhvalat nədir elə? – Loik Dianaya müraciətlə pıçıldadı, o da, öz növbəsində, pıçıltı ilə cavab verdi:

– Sonra danışaram... əgər sözbəxan olsanız... Əvvəlcə bizim ev sahibləri haqqında danışmalıyıq.

Bu sözü deyə-deyə o, düz yataq yerinə tərəf yollandı; oğlunun ayağına qəribə bir kompres qoyan qadın orada

əyləşmişdi; adama elə gəlirdi ki, bu kompres torpaqdan, bir də qapqara tənziədən ibarətdir.

– O, indi yaxşıdır? Necə dəhşətli yaradır. Bilirsiniz, bu xoşsifət cavan oğlan bizi xilas edib.

Former qadın tərənəmədiyi və ona tərəf baxmadığı üçün Diana ağır artilleriyanı işə salmaq fikrinə düşdü:

– Mənim adım Diana Lessinqdir, – o, əlini düz ev sahibinin burnunun altına tərəf dürtüdü; qadın isə təəccüb içində bu əli sıxdı.

– Bunlarsa Loik Lermi, Lyus Ader və Bryuno Delordur! Əziz madam, evinizə bu şəkildə soxulduğumuz üçün təəssüf edirik. Çox təəssüf edirik! Amma, – o, Morisə tərəf işarə etdi, – o olmasaydı, biz həlak olmuşduq! Lap zavallı Can kimi... – sonra əlavə etdi: – Aman Allah! – o, ayağa qalxıb əllərini yelləyərək qışqırdı. – Aman Allah! Biz onu yaddan çıxarmışıq! O, hələ də arabadadır?

– Mənə elə gəlir ki, artıq onun başına pis bir şey gələ bilməz! – qadının əlini güclə sıxan Bryuno (digərlərindən fərqlənmək üçün o da qadının əlini sıxırdı; qadın isə, yəqin ki, özünü itirdiyindən heç bir maraq göstərmir və reaksiya vermədən onlara bunu etməyə icazə verirdi) soyuqqanlı halda dedi.

– Mən isə Arletəm, – o dedi, – Arlet Anri. Bu, mənim oğlumdur, Moris. Oradakı isə atamızdır, – qadın əlini sobanın yanında qoyulmuş kresloya uzatdı.

Hamı o tərəfə çevrildi, bununla belə, köhnə adyaldan başqa heç nə görə bilmədilər.

– Bəlkə, müsyö-xanımlar içmək istəyirlər? – Arlet soruşdu. «Belə bir ad, adətən, yüngül əxlaqlı qızlara yaraşır... daha bu Memlinq¹ üslubunda sifəti olan qadına yox», – Diana fikirləşdi. Madam Lessinqin belə fikirləşməsinin səbəbi fırlandığı cəmiyyətdə belə tərkidünya sifətlərinin Memlinq üslubuna aid edilməsi idi; Bottiçelli – deməli, yaxşı qadındır. Bosx – kabuslar səhnəsinə aiddir, Breygel – qonaqlıqlar və qar, Renuar – gonbullar, Modilyani – anıq qadınlar, Van Qoq isə özündə dahini və kəsik qulağı, körpü və stulun bədbəxt ahəngini təcəssüm etdirirdi...

Dörd səyahətçinin dördü də ciddi bir hərəkətlə başlarını tərpətdi. Artıq neçə saat idi ki, onlar yaşadıkları güclü

¹ Memlinq Hans (1433–1494) – holland rəssamı.

təəssüatlarla və şiddətli günəşə baxmayaraq, heç nə içməmişdilər.

– Mən böyük məmnuniyyətlə kiçik bir parç içərdim, nə təklif edəcəyinizin fərqi yoxdur.

Şəraitə uyğunlaşmaq qərarına gələn Diana ev sahibinin dilində danışmağa başladı; Loik dəhşət içərisində bunun fərqinə vardı.

– Məndə pastis¹ var, yerli gavalı arağı, bir də əlbəttə ki, qırmızı şərab, – Arlet xüsusi həvəs göstərmədən bufətdən bir neçə stəkan çıxarıb üzərində etiketi olmayan üç şüşə ilə bərabər ortaya qoydu.

– Bəs sizdə alkoqolsuz bir şey tapılmaz ki? – Diana nazla soruşdu, – belə istidə... Hə, yaxşı, qoy olsun! Bütün bu həyəcanlardan sonra gavalı arağının dadına baxmaq olar; yəqin ki, sağlamlıq üçün digər içkilərdən daha xeyirlidir...

– Mən isə yüngülcə su əlavə edilmiş qırmızı şərabın dadına baxacağam: əgər mümkünsə, – Loik Lyusa da öz içdiyi şərabdan içməyi təklif edərək dedi.

– Eh, siz, qorxaqlar!

Diana güldü. O, stəkanı qaldıraraq içindəkinin azlığından narazı görkəmlə qaşlarını çatdı, təkəbbürlü bir təbəssümlə məşhur yerli gavalı arağını başına çəkdi. Bir saniyədən sonra o öskürür, tüpürürdü; daha sonra birdən-birə idman üslublu ayaqqabılarının enli dabanları üzərində ilişə-ilişə təbi gəlmiş falçılar kimi əllərini irəli uzatdı, gözlərini yumaraq stolun ətrafında qaçmağa başladı.

Birinci dövrəni başa vuraraq ikinciyə keçmək istəyirdi ki, Loik onu tutdu və güclə oturmağa məcbur etdi.

– Gavalı arağı, həqiqətən də, tündür, – Arlet etiraf etdi.

Diananın öskürəyi sakitləşənə qədər Loik yaralının vəziyyəti ilə maraqlandı:

– Siz onu necə müalicə edirsiniz? Həkimə zəng etmişsiniz?

– Burada telefon yoxdur. Dezinfeksiya üçün yaraya bir az gavalı arağıyla yod tökdüm, sonra da torpaqla qarışdırılmış hörümçək torundan yaxma qoydum. Güllə sümüyə dəyməyib, eləcə dəlib keçib, deməli...

¹ Pastis – cırə likörü.

– Hörümçək toru? Əsl hörümçəklərin toru?..

Lyus, həqiqətən də, ev sahibinə görə narahat idi. Bryuno əsəbi halda siqaret yandırıb tüstünü lap Al Kapone kimi ağzından havaya buraxmağa başladı.

– Bütün bunlar yaranı təmizləyə bilər? – heyrlənmiş Lyus inadla soruşdu.

– Hər halda, o, indiyə kimi sağdır, elə deyil? – ana öz sarsılmaz məntiqiylə soruşdu, – o, elə uşaq vaxtından hey yıxılır, iti əşyalarla oynayıb yaralanırdı! İndi də buyurun, görün nə iş qarışdırıb? Özü də yığım vaxtında! Vaxt tapdı da! Təsəvvür edirsiniz? Yığım vaxtında!..

Diana gözlərini, burnunu silib artıq normal nəfəs almağa başlamışdı. O, əl çantasını götürmək üçün stolun altına əyildi, amma tez də başını qaldırıb ev sahibsinə dedi:

– Aman Allah, Arlet, bura toyuq girib! Bir baxın!..

Həqiqətən də, stolun altından toyuq çıxıb xırda adımlarla yeriməyə başladı. Amma Arlet-Memlinq Dianaya təəf laqeyd bir nəzər salaraq halını belə pozmadı. Elə bu vaxt iki digər tüklü varlıq qaqqıldaya-qaqqıldaya, təlaşlı-təlaşlı qonşu otağa girdi. Diananın üzündəki narahatlıq narazılıqla əvəz olundu.

– Mənə elə gəlir ki, biz kromanyonların¹ evinə düşmüşük, – o, Loikə dedi.

Loik isə uğunmaqdan özünü güclə saxladığı halda artıq ikinci qəhqəhə tutmasıyla mübarizə aparmağa başlamışdı. Xüsusilə də o səbəbdən ki, Diana əsəbiləşsə də, Lyus maraq dolu baxışlarla toyuqları nəzərdən keçirirdi: Diana və Arletin bir-birini rədd edən reaksiyaları, çox güman ki, onun ruhunda hökm sürən böyük əmin-amanlığı sarsıtmışdı və o toyuq-cücələri nəzərdən keçirə-keçirə hər şeyi «lehinə» və «əleyhinə» götür-qoy edirdi. «Bəlkə, o, burada bu toyuqlara nə dərəcədə yer ola biləcəyi haqqında mülahizəsini söyləmək istəyir», – Loik fikirləşdi. Gülüş bir düşyün kimi boğazında ilişib qalmışdı; onu gözlərini bərəltməyə və yad baxışlardan qaçmağa vadar edərək boğurdu.

– Mən sizə supla pendir verərəm, – Arlet dedi, – ola bilsin ki, yumurta da təklif etdim. Əgər bu qancıqlar yumurtlayıbsa! – o, hamının təəccübünə rəğmən əlavə etdi.

¹ Kromanyon – 40 min il əvvəl Avropa ərazisində yaşamış ağıllı insan, homosapiens.

Parisililər ona təəssüf və təəccüb dolu baxışlarla baxdılar; sanki, öz kabinetinin üzvlərini «maymaq» adlandıran nazirlər kabinetinin rəhbərinə baxırdılar... Sonra hər üçü gözlərini aşağı saldı; özlərini eşitməzliyə vurdular, elə bil, söhbət zamanı qeyri-dəqiq və atüstü söylənilmiş nə isə eşitmişdilər. Bu da Loikin axırına çıxan son damla oldu. O, trans vəziyyətinə düşdü, başını stula vurub əlləri ilə stuldan bərk-bərk yapışdı; qıraqdan baxana elə gəlirdi ki, bu dəqiqə partlayacaq, parçaları isə yüz metrlik məsafəyə dağılacaq; əslində isə o, sadəcə, yığılmamağa çalışırdı.

– Mən çoxdandır sup yemirəm, – Lyus gözlənilməz bir melanxoliya ilə söylədi; Diana isə o dəqiqə bu əhvali-ruhiyyəni pərən-pərən saldı.

– Hə, məhz sup, ola bilsin ki, sürtgəcdən keçirilmiş tərəvəzlərlə hazırlanmış sup oldu... tərəvəz supu... – o, sakitləşdirici səslə əlavə etdi.

Bu sözdən sonra Loik belini büküb dodaqaltı mızıldana-mızıldana otaqdan qaçaraq çıxdı.

– Hamısı əsəbdəndir!.. Gecikmiş reaksiyadır!... Onun başına nə iş gəlib belə? Yəqin ki, təmiz hava kömək edər... bir də tək qalsa...

Ancaq sonuncu müddəa yanlış idi, çünki Loik qarıdan çıxan kimi hamının arabada yaddan çıxardığı zavallı Canın cəsədini gördü; xəcalət çəkməsinə baxmayaraq, bu mənzərə belə onun qəhqəhəsinin qarşısını kəsə bilmədi. Bir az güldükdən sonra, nəhayət ki, sakitləşdi və otağa qayıtdı.

– Biz zavallı Canı arabada yaddan çıxarmışıq!

Hər iki qadın qəzəbdən bağırıb həmin an onlara hökmranlıq edən borc hissəsinə tabe olaraq vicdan əzabı içində ayağa qalxdı, amma elə o dəqiqə də işə necə başlayacaqlarını bilmədiklərindən yerlərinə əyləşdilər.

– Onu zirzəmiyə qoymaq lazımdır, – özünə gələn yarıralı dedi, – anam yolu sizə göstərir.

– Mən onunla gedib atları tutaram! – heyvan təlimçisi rolu Dianada məsuliyyət hissini oyatdı.

– Ehtiyac yoxdur, onlar lap quzu kimi sözbəxandırlar, – yorğun görünüşlə qarıya tərəf gedən Memlinq dilləndi. Loik onun dalınca getdi.

Bryuno onun burada olmamasından istifadə edərək Lyusa öyüd-nəsihət verməyə başladı.

– Əzizim, sizə elə gəlmirmi ki, hansısa şəhəriyə gedib çıxmaq və orada teleqraf tapıb ərinizi vəziyyətdən xəbərdar etmək, sonra da onun yanına yola düşə bilmək üçün maşın axtarmaq bizim üçün daha yaxşı olardı?!

– Bu, çox gözəl ideyadır, – Lyus ağzını açmağa imkan tapmamışdı ki, Diana cavab verdi, – və çox yaxşı olardı ki, ora siz yollanaydınız! Siz axı kişisiniz, məgər elə deyil? Biz qadınlar isə çox yorulmuşuq.

– Mən Lyusla danışırım.

– Mən isə Lyusun yerinə cavab verirəm.

Onlar bir-birinə baxdılar.

– Əgər burada yaşayan kəndlilərdən heç biri bizimlə getməyə razılıq verməzsə, – Lyus ilk dəfə mətanət nümayiş etdirərək söylədi, – qaranlıqda piyada gedəsi deyilik. Arabada isə yenidən yol gedə bilmərəm, çox yorulmuşam.

Lyus qorxmuş və bədbəxt görünürdü, onun bu halı məşuqunu sakitləşdirdi, Diananı isə özündən çıxartdı.

– Tez supunu iç! – dedi, – sonra isə yatağa!

– Hesab edirəm ki, Loiklə biz yalnız anbarda yatmağa ümid edə bilərik.

– Loiki yoldan çıxarmaq üçün fürsətdən istifadə etməyə çalışmayın, Bryuno, – Diana atmacalı-atmacalı dedi, lakin təəssüf ki, onun iti ağılıni heç kim dəyərləndirə bilmədi.

Bu arada Loiklə Arlet geri qayıtdılar, onlar qətiyyənlə həyəcanlı görünmürdülər. Bir az keçmiş Loik ölünün də üstünə, heç olmasa, azacıq işiq düşsün deyə ev sahibəsinin alicənablıq göstərərək bağışladığı üç şamla birlikdə çıxıb getdi.

– Mən gecənin birinci hissəsini ölünün yanında keçirəcəyəm, – Lyus nəvazişlə bildirdi.

Amma supu, pendiri və bir yumurtanı aşırmağı bəs etdi ki, Diana ilə birlikdə səndələyə-səndələyə böyük bir çarpayının qoyulduğu boş otağa yollansın. Onlar adyalı güclə kənara ataraq yatağa yıxıldılar, elə o dəqiqə də yuxuya getdilər. Onların başı üstündə xaç asılmış, yanlarına isə böyük su bardağı qoyulmuşdu. Bryunonun söylədiklərinə baxmayaraq, kişilər də otaq və çarpayı ilə təmin edildilər.

Loik döşəyi yerə ataraq üstündə özünə yer elədi, çarpayını isə əynini soyunmaqda olan Bryunoya verdi. Loik ona öpüş bağışlamaqdansa, böyük məmnuniyyətlə apper-

kot bağışlayardı. «Görəsən, nə üçün uşaqların temperamentli olduğunu söyləyirlər? – gözlərini yummamışdan qabaq onun beynindən dumanlı bir fikir keçdi, – sanki, onlar özləri kimilərinin üstünə tullanmaq üçün fürsət gözləyirlər! Bu nə narsissizmdir belə? Aman Allah, insanda nə qədər ikişəxsiyyətlik olarmış?»

Elə beynindəki fikirlə də yuxuya getdi.

4

Bizim şəhər əhlinin düşüncəsinə görə, xoruzun banlaması həmişə yuxudan oyanmaq vaxtı olduğunu bildirir; şəhərdə bu məqam zibil yeşiklərini boşaldan maşınların səsi ilə bağlıdır; süpürgəçilərin cidd-cəhdinə baxmayaraq, bu səs-küy həmişə çox olur; bununla belə, onun özündə də müəyyən bir gözəllik var, xüsusilə də yuxarıda adıçəkilən quşun qışqırıqları ilə müqayisədə. XIX əsrin Dikens ruhunda olan hekayələri (adətən, bu əsərlərdə səyahət edən qəhrəman səhərlər aşxanada banlayan xoruzun boyunu vurmaq istəyir) indi onlara elə də şişirdilmiş görünürdü.

Bryuno çarpayıcıdan eşidilən zəhlətökən donquldanmasını kəssin deyə Loik susurdu. Lyus isə gözlərini açıb yanında xoruldayan Diananı görəndə harada olduğu haqda fikirləşməyə başladı. Ombasında olan davamlı ağrı ona appendisiti və səsini kəsmək istəməyən xoruzun şivəsinə dözmək məcburiyyətində qalan üç sədaqətli dostunu xatırlatdı. Gözləri yaşla doldu – əvvəlcə minnətdarlıq hissindən, sonra isə vicdan əzabından yaranan yaşla... hətta iyərnc Bryuno belə Parisi tərək etmədən onu gözləmişdi... İndi o durub dostları üçün yatağa səhər yeməyi aparacaqdı; artıq özünü ağ döşlükdə və əlində buterbrod dolu məcməyi təsəvvür etməyə başlamışdı. Nəhayət, qərar verdi. Səssizcə yerindən qalxdı, ortalığa atılmış çamadanı açdı, ev qulluqçusu rolunu oynayacağını yaddan çıxararaq dəniz gəzintisi üçün nəzərdə tutulmuş kostyumunu geyindi; bel yeri aşağıdan olan qızılı rəngli şalvar və qalın ipək blüz – «Qermas»dan dəri hörmə kəməri onun gözəlliyini xüsusilə qabardır – bir də ayaqları sərbəst olsun deyə açıq sandallardan ibarət idi. O, tələm-tələsik darandı, yün-

gülçə boyandı (bu, ona çox gözəl yaraşdı) və xorulda-
mağa ara verməyən Diananı otaqda qoyub, qaranlıq dəh-
lizə çıxdı. Onun xorultusu ahəngli və aydın idi.

Sevimli Diana! Bu qədər enerjili və çətin vəziyyətlərdə
bu qədər fədakar! Hətta bu yaraşığı fermerə nifrətinə bax-
mayaraq, Bryuno belə o qədər lütfkar və iltifatlı idi ki,
onun evə aparılmasına kömək etdi. O ki qaldı Loikə – o,
sadəcə, çox yaxşıdır... Hər şey yolunda idi... Sadəcə, fer-
merdən xoşu gəldiyini Bryunodan gizlətmək lazım idi...
Amma bu, çox çətin olacaqdı... Axı o, yuxuya gedərkən
ağlında olan fikirlə yuxudan ayılmışdı: o, bu oğlana görə
ağlını itirmişdi!

Yola düşərkən onun yanında əyləşmişdi; hər dəfə on-
lar bir-birinə toxunanda hiss edirdi ki, həyəcanlanır. Təy-
yarə onlara lap vaxtında hücum çəkdi! Əvvəlcə çaxnaşma,
sonra isə oğlanın yaralanması hisslərini başqalarına hiss
etdirməməyə kömək etdi. Amma oğlan özü hər şeyi çox
gözəl başa düşmüşdü; Lyus bütün bunları qızara-qızara
xatırladı və ayağına toxunan mazollu əllərlə bağlı xatirə
dəhlizdə ayağının büdrəməsinə səbəb oldu.

Fermerin anası artıq həyətdə idi. Boğuc səslə «Cib-
cib-cib-cib!..» qışqırırdı. Lyus günahsız bir görkəmlə səsə
tərəf yollandı, amma yataq yerinin yanından keçərkən
Morisin ondan yapışdığını hiss edib dayandı; heç təəccüb-
lənmədi də. (Moris? Yoxsa müsyö Anri?)

Həyəətə açılmış qapıdan və mətbəx plitəsinin üstündə
olan pəncərədən içəri düşən işıqda güclə sezilirdi ki, çar-
payıda kəmər yerinə qədər çılpaq bir oğlan oturub və diş-
lərini ağardaraq ona gülümsəyir.

– Moris? – o soruşdu.

– Hə. Bir saniyəlik əyləşin.

Lyus tabe oldu, onun ayaqları titrəyirdi.

Əgər Moris xahiş etsəydi, Lyus onun yanında uzanardı
da... o – Lyus Ader, Andre Aderin arvadı, Bryuno Delorun
məşuqəsi. «Nə böyük biabırçılıq! – fikirləşdi, – amma bu
adamı çox həyəcanlandırır!»

– Ağrıdır? – o soruşdu.

Lyus əlini yaralı topuğun üstünə qoydu. Oğlan onun
əlini tutub sıxdı.

– Mən sizinlə gəzmək istərdim, – Moris dedi.

İlk dəfə «gəzmək» ifadəsini eşitdiyindən Lyus uzun müddət bunun nə məna verdiyi haqda baş sındırmalı oldu.

– Mən bu hoqqabazlar sürüsünü ancaq sizə görə arabama mindirib bura gətirmişəm, – o, gülə-gülə dedi, – elə bil, onların hamısında bir az çatışmır, düz demirəm?

– Onlar çox sevimlidirlər, – Lyus sözə başladı, amma tez də təşvişə düşüb susdu.

O, özünü qapısı küləyə, heyvanata, hətta toyuqlara açıq olan bu evdə təsəvvür edəndə çimçışdı. Moris onu qabaqladı:

– Mən bir az sonra qalxacağam, çubuqla gəzəcəyəm, özünüz də görəcəksiniz, biz mütləq xəlvəti bir yer tapacağıq. Ferma böyükdür, saman isə hər yerdə var. Bu barədə narahat olmağa dəyməz. Bilirsiniz, indi hər şeydən çox, məhsul haqqında düşünürəm, ona görə də başım ağrıyır. Vaxt itirmədən buğdanı yığmaq lazımdır, elə indi, iyunda, nə qədər ki bu lənətəgəlmiş boşlar onu yandırmayıblar...

Lyus nəvazişlə oğlana baxdı; yeni sevgilisinin hər şeydən əvvəl məhsul haqqında, yalnız bundan sonra onun haqqında fikirləşməsi onu sevindirirdi. Ciddi kişilər həmişə Lyusun xoşuna gəlirdi: o, Bryunonu tənbəlliyinə, hərəkətsizliyinə görə hər zaman qınayıb... Hə, yeri gəlmişkən, görəsən, o, Morislə necə «gəzə» biləcək?.. Bəs Bryuno? Bəs Loik? Bəs Diana? Digər tərəfdən də, yəqin ki, bir gün sonra çıxıb gedəcəklər. Bu kişini tanımadan tərki edəcəyi fikri ona dəhşətli bir haqsızlıq kimi göründü.

– Bəs biz çıxıb getsək? – o da, öz növbəsində, oğlanın əlini sıxıb soruşdu.

– Siz hansı yolla getmək fikrindəsiniz? Burada yük maşını var, amma o qırılıb. Silberin emalatxanasından mexanik gəlməli idi, amma özünüz də gördünüz ki, yolda nə qədər maşın yığılıb; yəni orada onun işi başından aşır. Atlarla da gedə bilməzsınız, düz demirəm? Həm də dostlarınız məhsul yığımında bizə kömək etməlidirlər. Mən axı hərəkət edə bilmirəm! – o, bir anlıq ümitsizliyə qapılıaraq dedi.

Qulaq asmaqdan daha çox ona baxan Lyus yenə də Morisin səsindəki ümitsizliyi hiss etdi və onun əlini öpdü. Bu yad adamın yanında o, özünü indiyə qədər tanıdığı ki-

şilərlə olduğundan daha çox təhlükəsizlikdə və daha özünənamlı hiss edirdi.

– Siz çox gözəlsiniz, – o, uşaq sadəlövhlüyü ilə dedi.

Lyusun sifəti işıqlandı. Hər halda, çoxdan idi kimsə ona gözəlliyi ilə bağlı bir söz demirdi. Parisdə bu, adi hal idi, onun isə bu sözlərə ehtiyacı var idi.

Söhbətin şirin yerində otağın qaranlıq küncündən eyni zamanda həm xırıltılı, həm də güclü bir səs eşidildi; səs o dərəcədə kəskin idi ki, Lyus bir sıçrayışla yataqdan iki metr aralıya tullandı.

– Smalala!.. Smalala!.. – səs qışqırırdı.

– Fikir verməyin... babamdır, – oğlan dedi.

O güldü. Bu səs Lyusa qorxunc görünmədi. Amma qışqırığın gözəgörünməz bir qocaya aid olması fikrinin özü onu daha dəhşətli edirdi.

– O, sizə «salam» deyir, – Moris izah etdi, – amma dişləri olmadığı üçün söz belə qəribə alınır. Mütləq cavab verməlisiniz, yoxsa əsəbiləşə bilər.

– Salam, müsyö, – Lyus titrək səslə cavab verdi, onun qorxduğunu görən Moris daha bərkdən güldü.

Lyus təəccübləndi ki, nə əcəb yol yoldaşları başqa dünyadan gəlirmiş kimi çıxan bu səsdən qorxub otağa doluşmayıblar. Səs heç bir şeyə bənzəmirdi; yəqin ki, yalnız azadlığa buraxılan dəli belə bir səslə danışa bilərdi; həmin «dəli»ni isə buxarının yanında ən hörmətli yerə – kresloya əyləşdirmişdilər.

– Bəs niyə mən onu dünən görmədim? – Lyus soruşdu.

– Biz gələndə burada idi. Adətən, ocağın yanında oturur, amma onu ilk baxışdan görmək olmur, çünki çox arıqdır... Süfrə başına keçməmişdən əvvəl isə anam onu yerinə yatırtmışdı ki, rahat şam edə bilək.

– Hə... qocalıq yaxşı şey deyilmiş, – sarsılmış Lyus səmimi səslə söylədi.

O, Morisə qarşı marağının necə azaldığını hiss etdi. Səbəb onun irsiyyət məsələsinə inanması ilə bağlı deyildi; sadəcə, müvəqqəti də olsa, yaşadığı evdə belə bir dəhşətə dözməli ola biləcəyi fikri onu fermanın digər sakinləri haqda düşünməyə vadar etmişdi. Belə getsə, tezliklə üçayaqlı qoyunlara, yaxud ikibaşlı atlara, ya da Allah bilir,

daha hansı iyrenc məxluqlara rast gələ bilərdilər. Təbii ki, bütün bunlar zavallı Morisin günahı deyildi... Hər halda, o, bütün normal insanlar kimi görünürdü; bunu etiraf etmək lazımdır...

– Bu müsyö, daha doğrusu, bağışlayın... babanız çoxdan belə vəziyyətdədir?

– Hə, xeyli vaxtdır! Bütün dişlərini itirdiyi gündən bəri... Onun ağı da yerində deyil...

– Bütün dişləri birdən-birə necə itirmək olar ki? Onda hansı simptomlar var idi?

– Heç bir simptom-filan yox idi. Anbarın üstünü bağlayanda başına tir düşüb. Budur, artıq on beş ildir yerindən tərpnə bilmir, ancaq qışqırır... Biz alışımsıq, neyləmək olar?! O, anamın atası deyil, atamın atasıdır!

– Sizin atanız sağdır? Bəxtiniz gətirib.

– Hə, – Moris qərarızsız səslə dedi, – atam cəbhədədir. Əvvəlcə onu əsir götürmüşdülər, üç gün sonra isə qardaşım əsir düşdü, – o, qürurla bir az da dəqiqləşdirdi. – Beləliklə... bizimki gətirmədi, özü də biçinə az qalmış bir vaxtda... Adama ağır gələn budur... Anamın söylədiyi kimi, mətbəxdə iş azalıb, amma zəmidə çoxalıb. Ümid edirəm Eberilər, yəni qonşularımız yardıma gələcəklər. Həm də... sizin dostlarınız da buradadır, deməli, işlər yoluna düşə bilər...

Doğrudanmı, bu yaraşlıq oğlan Loik və Bryunonun biçində onlara kömək edə biləcəklərini düşünür? O yanılırdı!.. Nə isə... Bir gün üçün çox böyük təəssürat oldu... Lyus əsəbi halda güldü, amma bunu gizlətmək üçün oğlana tərəf çevrilib üzünü onun çiyinə qoydu; ondan kişi və saman qoxusu gəlirdi...

– Slama...Slama... – iyrenc qoca yenə də dayanmadan təkrar edirdi və bunu eşidən Lyus cəld yerindən qalxdı.

Xoşbəxtlikdən, tam vaxtında: çünki ayağa qalxması ilə aşırımlı xalat geyinmiş Diananın otaqda peyda olması eyni zamanda oldu.

– Ah, Lyus! Siz yaxşı yatdınız? Bütün səhəri bu dəhşətli xoruzun banlamağına qulaq asmışam... İndi də tamam başqa cür səslər gəlir, başa düşə bilmirəm, elə bil, lap bu yaxınlıqda hansısa heyvan böyür... Dözülməzdir! Yəqin, siz də eşitdiniz? Görəsən, o, hansı heyvan ola bilər?

Diana çarpayıda uzanmış Morisi görən kimi onunla Lyus arasındakı məsafəni dəyərləndirdi və izaxtaran ittək havanı iyləməyə başladı.

– Salam, əziz Moris! Ümid edirəm yaranıza baxmayaraq, yaxşı yatmısınız. Etiraf etməliyəm ki, kəndinizdəki sükut əvvəlcə mənə mane olurdu, amma sonra tamamilə başqa şeylərə görə yuxudan oyandım... Bu xoruzun da ay səsi var ha! Siz bunu hamıdan yaxşı bilməlisiniz, hər halda, bizdən fərqli olaraq burada yaşayırsınız. Belə qışqırıq olar?! Dəhşətdir!.. Dəhşətdir!... Elə bil, orta əsrlərə düşmüşəm, ətrafında isə... nədir onların adları... dinozavrlarını, nəmi? Yox, onlar daha keçmişdə yaşayıblar. Amma hər halda, səsinə görə deyə bilərəm ki, bu, ev heyvanı deyildi. Əlbəttə, bildiyim qədərində, – o, ehtiyatlı bir təvazökarlıqla əlavə etdi.

Diana bu sözləri deyə-deyə əsəbi halda güldü. Lyus istəyirdi ki, Diana tezliklə onlara yaxınlaşsın, əgər belə eləsəydi, qoca bağırmağa başlayanda o, bu «heyvandan» bir az uzaqda olacaqdı. Xoşbəxtlikdən, Diana elə bir vaxtda onlara yaxınlaşdı ki, məhz həmin an qocanın bağırması yenidən eşidildi:

– Smlala!... Smalala!... Smlala!...

– Oh! – Diana dəhşət içərisində qışqırdı, – o-odur! Axı bu nədir belə? And içə bilərəm ki, səs bu otaqdan gəlir, özü də lap yaxınlıqdan!.. Mən axı sizə deyirdim ki, bu, vəhşi heyvandır!

Moris bərkdən güldü, Lyus məcbur oldu ki, hər şeyi özü Dianaya izah etsin.

– Bu, müsyö Anridir, babası... necə deyərlər... atası... bir sözlə, Morisin babası...

Rəngi ağappaq ağarmış Diana əlini ürəyinin üstünə qoyaraq ciddi baxışlarla ona baxdı.

– Hə? Yaxşı! Neyləmək olar, bu daha yaxşı! Amma Lyus, mən sizdən Anri ailəsinin genealoji şəcərəsi haqqında heç bir şey soruşmadım. Sadəcə, bilmək istəyirəm ki, orada qışqıran kimdir?

– Elə mən də onu deyirəm də... qışqıran babadır! Məsələ ondadır ki... O, bircə günün içində bütün dişlərinəndən məhrum olub, özü də xəstəliksiz-filansız, heç bir simptom olmadan.

– Nə simptom? Siz nə danışırsınız?

– Yəni... Uzun sözün qıtası, o, sizinlə salamlaşmaq istəyir, məsələ budur, Diana, dişli olmadığı üçün də ancaq «Smlala!» deyə bilir. Vəssalam!

– Smlala nədir? Siz öz «smlala»nızla mənim başımı lap xarab elədiniz... Hə, nə deyirdim?!

Diananın sözü yenə də yarımçıq qaldı. Çox güman ki, yad səslərdən həvəslənən baba yenidən hərbi çağırışa başladı və Diana instinktiv olaraq yataq yerinə tərəf bir addım da atdı, sanki, orada insan nəslindən kimlərisə tapaçağına ümid edirdi.

– Bu... bu... bu odur?! – həyatında ilk dəfə idi ki, onun dili topuq vururdu, – bu... odur belə bağırır? Ola bilməz! Onun neçə yaşı var?

– Məsələ onun yaşında deyil, Diana, – Lyus söhbətə qarışmaq üçün cəsarətləndi, – məsələ onun dişlərindədir, başa düşürsünüz... Ona görə də...

– Cavab verin görək, cavan oğlan, bu qeyri-insani səsləri babanızın çıxardığını təsdiq edə bilərsiniz?

Diana Morisə tərəf çevrilərək düz gözlərinin içinə baxdı ki, o, hiylə işlədə bilməsin.

– Hə, əlbəttə ki odur! – gözlənilmədən əsəbiləşən Moris dedi. – Elədir ki var! Əgər o, sizi əsəbiləşdirsə, təəssüf edirəm, amma əlimdən heç nə gəlmir. O artıq on beş ildir beləcə qışqırır! Buna alışmaq lazımdır, vəssalam!

Diananın bədəni xalatının rəngbərəng zolaqlarının altında tir-tir titrəyirdi. İndi o, çır-çır çıxıran ekzotik quşa bənzəyirdi! O, iki addım atıb özündən azacıq aralıda durmuş stula çökdü.

– Əlbəttə, hər şeyə öyrəşmək olar, – o, qırılmış dırnaqları ilə dünənki tamahının predmeti olan taxta stolu döyəcləyə-döyəcləyə xəyala daldı, – əlbəttə, insan hər şeyə adət edir, – iki, ya da üç dəfə təkrarladı və Lyus narahat halda düşündü ki, deyəsən, onun başına hava gəlir?

Diana nədənsə diksindi, sonra yavaş-yavaş özünə gəlməyə başladı, onu özünə gətirən isə Morisin ya əsəbiləşdiyi üçün, ya da sadistlik niyyəti ilə onu nizam-intizama dəvət etməsi idi.

– Bilirsiniz, yaxşı olardı ki, siz də onunla salamlaşasınız! Yoxsa hirsələnəcək! Ona cavab vermək lazımdır!..

– Cavab vermək?.. Çox gözəl!.. Bəs mən nə deməliyəm? «Smlala»? Onun kimi? – Diananın səsi əsl kübar xanımların kimi tərədən-dırnağacan təmkinlə dolu idi.

– Yox, əşi, buna ehtiyac yoxdur... Sizin axı dişləriniz var...

– Doğrudan da, mənim hələ bir neçə dişim qalıb... – o, soyuq halda təsdiqlədi.

– Deməli, onunla normal adamlar kimi salamləşa bilərsiniz.

Diana tərəddüdlə əvvəl Morisə, sonra Lyusa nəzər saldı, sonra da qaranlığa tərəf boylanaraq qışqırdı:

– Salam, müsyö! Salam! – səşindəki açıq-aydın snobizmə baxmayaraq, salamlama nəzakətli alındı, hətta yerincə səmimi çıxdı.

Loik öz darmadağın görkəm ilə qapının ağzında peyda olanda isə Lyus tam sakitləşdi. «Doğrudan da, o çox yaraşılıqdır! – fikirlərindəki dolaşılığa baxmayaraq, Diana bunu düşünməyə də imkan tapdı, – hətta əlliyaşlı homoseksualist üçün lazım olduğundan da artıq yaraşılı!»

– Namuslu insanlara eşq olsun! – Loik ehtiyatsızlıq edib qışqırdı.

Sanki, onun «salamını» qəbul edibmiş kimi qoca yəni-dən öz çıxırtısına başladı, onun yaxınlığında dayanmış Loik isə gözləri qorxudan bərəlməmiş halda yerindəcə tullandı.

– Bu, nədir belə? – o qışqırdı. – Bu, nədir belə?.. Bu, nədir belə? – o, yalvarış dolu baxışlarla qadın cinsindən olan dostlarına və yatağında yarıçılpaq oturmuş yaraşılı oğlana baxdı... Əlbəttə ki, eyni zamanda, oğlanın yarıçılpaq olmasının havada dolaşan bu təhlükə ilə müqayisədə xırdaçılıq olduğunu da ağılından keçirdi.

– Qorxmayın, qışqıran babadır! – Diana bütün otağı bürüyən səsi ilə bağırırdı. – And içirəm, Loik, bu, babadır, bağırın odur! Mən axı sizə deyirdim, Loik! Kromanyonlar! Biz kromanyonların evində yaşayırıq.

– Sus... Ssss... – Lyus bərəlməmiş gözlərini oynada-oynada barmağını dodağına basdı.

– Siz kromanyonlar haqqında eşitmisiniz, müsyö Anri? – Diana için-için gülən yaralıya müraciət edərək soruşdu, o isə inkar edirmiş kimi başını yellədi.

– Görürsünüz, Lyus! Belə çıxır ki, biz, doğrudan da, onların evindəyik, demək olar ki... müəyyən mənada... Sən

bir işə bax! Lap dəhşət filmləri kimidir! Əgər dünən bunun belə olduğunu bilsəydim, gecə gözümə yuxu getməzdi! Özünüz təsəvvür edin, əgər o, gecə qışqırırdı, nə olardı? Ah, mən artıq bu kəndə dözə bilmirəm. Həqiqi sözümdür, artıq bacarmıram!

– Siz həmişə məsələni çox şişirdirsiniz, Diana, – Loik deyingən adam görünüşü ilə dedi.

Onun da bu «smlala!»nin təsirindən rəngi ağarmışdı, bununla belə, xüsusi canfəşanlıq etmədən dəstəsini sakitləşdirməyə çalışırdı, sanki, içindəki hansısa hissə ona cəsəret verirdi.

– Bəs Bryuno bu müsyö ilə salamlayıb?

– Yox, hələ yox... Əlbəttə ki salamlamayıb.

Və Diana onun nə demək istədiyini havada tutubmuş kimi həm sakit, həm də xoşbəxtcəsinə gülümsədi. Lyus isə bu sevincin səbəbini başa düşmədi, əslində, ortaya atılmış sual onu bir elə də düşündürmürdü, çünki yanındakı oğlanın əli həmin an adyalın altı ilə sürüşərək, artıq ayaqlarına qədər gəlib çatmışdı və saymazyanı bir ədə ilə şalvarının qalın parçasını sığallayırdı.

– Bilirsiniz, siz də «salam» söyləməlisiniz!

Diana Loikə baxa-baxa yaman sevinirdi, amma bilmirdi ki, Loik Orsa sahillərində bundan da çətin vəziyyətlərdən çıxıb bilməmişdi, ona görə də tükünü belə tərpətmədən azacıq səsinə qaldırdı:

– Sizi salamlayıram, müsyö! Sizi ürəkdən salamlayıram!

Salamlama mərasimi yenidən başa çatmışdı ki, Arlet-Memlinq, çox güman ki, yenidən sağdıqı bir vedrə südlə peyda oldu: süd elə ağ, elə köpüklü və elə təzə idi ki, Loikin ürəyi bulandı. Çay! Tez! Bu, onun qarşılaşdığı ilk təəssüf ediləcək xoşagəlməzlik idi və yaqın ki, sonralar bu hissi ürəkbulantısı ilə xatırlayacaqdı. O, içindəki iniltini boğa bilmədi, çünki bədbəxtliklərdən fərqli olaraq xoşagəlməzliklərə daha çətinliklə tab gətirə bilirdi...

Xoşbəxtlikdən, Diana həmişə özü ilə çay gəzdirirdi. Lyus və Moris gənclərə məxsus cəsəretlə azacıq qəhvə rənginə boyanmış südü içdikləri vaxt Loiklə Diana qarşılıqlı olaraq buğlanan çaydan ləzzət alır və ev çörəyinin qalın diliminə baxmayaraq, onda Paris həyatının bütün məmnun-

luğunu və incəliyini hiss edirdilər. Əslində, Diana ilə Loiki xalatlada, Lyusu idman üslublu kostyumda, cavan oğlani yarıçılpaq halda, üstəgəl fermer qadını qara sarafanda görünən istənilən adam Fransanın kənd əhalisi haqqında yanlış təsəvvürə düşmüş olardı.

Bryuno hələ də yatırdı, qonaqlar arasındakı söhbət o olmadan başlamışdı.

– Bu gün səhər qonşunun uşağı velosipedlə gəlmişdi, – Arlet soyuqqanlılıqla dedi, – deyəsən, Turda boşların dərslərini veriblər, bütün ölkədə döyüşlər gedir. Evdən heç yana çıxmaq lazım deyil, təhlükəlidir, hətta burada da təhlükə var. Hər yerdə dəhşətli qarmaqarışlıqdır, bu azmış kimi, bir damcı benzin də tapmaq mümkün deyil! Bil-mirəm buradan necə gedəcəksiniz. Zavallılar...

– Ağlasığmazdır! – Loik dedi, – almanları tanklarla birlikdə Turda əzişdiriblər. Bu çox gözlənilməz oldu, amma son dərəcə gözəl xəbərdir!

– Həm də təkcə Turda yox! Deyəsən, şimalda da eyni şeylər baş verir.

Loik də Diana və Lyus kimi xoşbəxtlikdən gülümsədi. Əlbəttə, bu müqavimət gözlənilməz idi, onun olacağına ümid etmirdilər və ola bilsin ki, o, uzun müddət davam etməyəcəkdi; bununla belə, bu, bütün Fransada hökmranlıq edən və Loiki ümitsiz vəziyyətə salan nizamsızlıqdan, dayanmadan qaçmaqdan daha yaxşı idi. Hər halda, almanlar başa düşməli idilər ki, boş torpaqlar uğrunda vuruşurlar.

– Əgər düz başa düşdümsə, buradan gedə bilməyəcəyik! – Diana soruşdu.

– Hə... sizin seçiminiz yoxdur, – ana qısa şəkildə təsdiqlədi.

– Amma biz sizə əziyyət vermək istəmirik, – Loik etiraz etdi.

– Buna görə narahat olmağa dəyməz, – Memlinq sözünün üstündə durdu.

«Sonra da fransız kəndliləri haqqında deyirlər ki, guya, onlar qonaqpərvər deyillər, – Diana fikrindən keçirdi. – Aman Allah, bu, necə də insafsızlıqdır».

– Təbii ki, belə qəfil gəlişimizə, bir də gecələdiyimiz otaqlara görə haqqınızı ödəyəcəyik, madam, – Loik sözü-

nə davam etdi, – hesab edin ki, biz öz yerinə pul ödəyən qonaqlarıq və bu tamamilə normaldır.

– Söhbət ondan getmir! – Memlinq qaşqabağını salladı, – bizdə pul ödəmirlər, bizdə xidmət edirlər, vəssalam!

– Hə, qulluğa gəlincə... – Lyus şövqlə sözə başladı, amma çox güman ki, ağılına gələn hansısa nalayiq fikirlərə görə gözlənilmədən səsinə kəsib qıpqırmızı qızardı.

Kəndli qətiyyətli səslə sözə başladı:

– Siz artıq bəzi şeylərin qeydinə qalmalısınız... yoldaşınızı nəzərdə tuturam!

– Hansı... yoldaşımızı?

– Başa düşürsünüz, isti onu çürüdə bilər. Bir dəfə yayda bizim fermada artıq belə bir şey olmuşdu... yəni onu dəfn etməyə tələsmək lazımdır! Bilirsiniz, isti canlı adama da, ölmüş adama da zərər vura bilir, mənimlə razılaşırınsınız? – o, otaqdakıların gözlərində dəhşət ifadəsini görürək, fikrini bir az da dəqiqləşdirdi, – arabada uzanan yoldaşınızı nəzərdə tuturam!

– Zavallı Can! – Lyus özünə gələrək qışqırdı, – o, hələ də oradadır?

– Bədbəxt çətin ki harasa gedə bilsin, orada olduğunu isə ələmi bürüyən pis qoxudan başa düşmək olar.

Hər iki qadın, sanki, əmr alıblarmış kimi eyni zamanda ciblərindən burun dəsmalı çıxarıb üzlərini örttdü.

– Yaxşı, gedin, – Moris əsəbi halda dedi, – biz kişiyik, hər şeyi yoluna qoyarıq.

O, Loikin əlindən dartdı, Morisin «kişi» deyərəkən Bryunonu nəzərə almaması Loikə ləzzət eləmişdi.

– Heyif ki, sizə kömək edə bilməyəcəyəm. Amma ələlərin harada olduğunu və onlardan necə istifadə edə biləcəyinizi başa salaram. Bəlkə, yoldaşınızı da oyatmaq lazım gəldi, qoy sizə kömək etsin.

Lyus bu vəzifəni öz üzərinə götürdü, amma on dəqiqədən sonra göz yaşları içərisində qayıdıb söylədi ki, Bryuno, vəd etdiyi kimi, buna bənzər işləri yerinə yetirməkdən boyun qaçırır. Hər halda, özü belə deyib.

– Bizim gənc dostumuz əməlli-başlı qanacaqsız imiş ki... Deməli, barmağını belə tərpətməyəcəyini söyləyir, – Loik vəziyyətə aydınlıq gətirmək üçün eşitdiklərini təkrarladi.

– Hə, amma gərək bunu anamın yanında söyləməyəydiniz, – Moris Anri gülə-gülə dedi.

Evin arxasındakı çəmənlikdə, torpağı günəş şüalarının qoruyan alma ağacının altında məzar qazmaq Loikin öhdəsinə düşdü; sonralar bu alma ağacı Canı da qoruyacaqdı. Bura çox poetik yer idi. Dörd alma ağacı dörd şam kimi göylərə doğru uzanırdı; əgər özündən asılı olsaydı, Loik öz cənazəsi üçün də belə bir yer seçərdi. Balaca Bryuno, əlbəttə ki, qatı əclaf idi. Morisin sözlərinə görə, burada torpaq pərqu kimi olmalıydı; onun məsləhətləri sayəsində Loik beldən necə istifadə etməli olduğunu öyrəndi, amma məzar üçün lazım olan ərazini təmizləmək ona düz iki saata yaxın vaxt getdi.

Loik fermaya qayıdanda qara geyinmiş Lyus və Memlinq matəm mərasiminə hazır şəkildə əyləşərək onu gözləyirdilər. Səhər saat on bir idi və Loik məzarı qazdığı müddətdə fermer qadın ölmüş adamın sinəsinə qayğıkeşliklə bir neçə çiçək qoymuş, bir-birinə keçirilmiş və gözəl qara lentlə bağlanmış taxta xaç yerləşdirmişdi. Bu, miskin təsir bağışlayan dəfn mərasimini, heç olmasa, azacıq canlandırmaq cəhdi idi və bütün hazırlığı son dərəcə təsirli edirdi.

Birdən dəniz rəngli kostyum geyinmiş Lyus elə hönkürməyə başladı ki, daşlar belə onunla bərabər ağlaya bilərdi. Bu məqamda «Şanel»dən qara kostyum geyinmiş, ağlagəlməz duvaq örtmüş və Loikin ömründə görmədiyi dərəcədə hündür ayaqqabıda olan Diana Lessinq peyda oldu. Hiss olunurdu ki, bu qara rəngli geyim belə onun əhvali-ruhiyyəsini dəyişməyib.

– Bəsdir ağladın, Lyus!.. Hər halda, o, sadəcə...

«Sürücü» sözünü deməmək üçün o, var gücü ilə «əyləci basa» bildi və deyəcəyi hər nə idisə, onu «o qədər də yaxşı tanımadığınız adam idi» cümləsi ilə əvəz etdi.

– O, beş il bizim yanımızda xidmət edib, – Lyus hönkürtünün arasından mızıldandı, – mən onu hər gün görürdüm, maşında tək olanda elə yaxşı söhbət edirdik ki.

– Bununla belə, hər halda, onu o qədər də yaxşı tanıyırdınız! – Diana bu hərəkəti ilə Anri ailəsini heyrətə salaraq təkrarladı: beş il hər gün maşında yaxşı söhbətlər etdiyini adamı necə pis tanımaq olardı?! Diana daha qətiyyətli səsle əlavə etdi, – Bryuno gəlməyəcək? Görün sizə

nə deyirəm, Lyus... Əgər belə bir tiplə əlaqəm olsaydı, kiminsə nə vaxtsa onu güllələyəcəyini gözləməzdim, özüm onu atardım, özü də dərhal!

Amma nədənsə, o, danışanda üzünü Loikə tutmuşdu, sanki, həddindən artıq ağciyər olduğundan Lyus onu başa düşə bilməyəcəkdi.

Fermer qadın oğlu ilə birlikdə Canı arabaya yüklədi, sonra ora bir neçə çiçək də qoydular. Moris atların cilovundan yapışmışdı, arabanın arxasınca üç qadın addımlayırdı. Loik onlardan iki addım geridə gedirdi. Lyusun hönkürtüsü təkrar-təkrar eşidilirdi, amma bir az sonra onun boğazı qurudu. Nə böyük axmaqlıq! Bu qəribə ölüm çox böyük axmaqlıq idi... İnsanın yolda ölümü... özü də bu, o adamların gözü önündə və günahı üzündən baş vermişdi ki, onlar üçün Can, sadəcə, adət etdikləri avadanlığın əhəmiyyətsiz bir parçası idi!

Araba asta-asta çəmənliyə doğru gedirdi; Diana onun arxasınca ikiqat enerji ilə addımlayırdı, çünki özü ilə bərabər Lyusu da dartmalı olurdu.

Məzar yerinə yaxınlaşar-yaxınlaşmaz Diana birinci iri addımını atdı, sonra ikincisini və birdən-birə mərmər üzərində yaradılmış qaçan qadın pozası alaraq dayandı. Hündür dabanları yapışqan torpağa bataraq onu elə bərk çalxamışdı ki, sanki, daş sütun idi, öz üstlərində Venesiya sarayını saxlayırdı. O, özündən asılı olmadan yenicə sürət yığmış Lyusu da geri dartdı, sonra müvazinətini saxlaya bilmək üçün var qavvəsi ilə əl-qol atmağa başladı; Memlinq yığıla-yığılda tutub saxlamasaydı, heç bu da onu xilas edə bilməyəcəkdi. Arlet Dianaya tərəf çevrildi. O isə çaşqın baxışlarla başını dik tutmuşdu, bununla da Sadom və Homorranın faciəsindən sonra Lotanın daşa dönmüş qızlarına bənzəyirdi.

Baş vermiş drama əhəmiyyət verməyən Moris və onun atı öz yoluna davam edirdi. Diana eyni zamanda həm amirənə, həm də ümitsiz nəzərlərlə Loikə baxdı.

– Axı niyə bu zavallını belə qumsallıqda dəfn etməliyik? – fısıldadı. – Tənbəllikdən? Nəhayət ki, mənə kömək edəcəksiniz, ya yox?

Loik onu belindən tutub qaldırmaq istəyirdi, amma cəsarəti çatmırdı; bu azmış kimi, arabanın uzaqlaşdığını

görən Lyusun yenidən göz yaşları içində boğulduğunu görəndə içini dəli bir gülmək bürümüşdü. Elə bil, şəxsi sürücüsünün öldürülməsi azlıq edirdi, indi də onun cənazəsini Lyusun əlindən alıb oğurlayırdılar. Memlinq Dianaya bağırırdı:

– Yaxşısı budur, tufillərinizi soyunun, çulkiylərlə gəlin!

Həqiqətən də, vəziyyətdən çıxış yolu ancaq bu idi; amma Memlinqin onun şəkəkəli incə corablarına «çulki» deməsi Diananın o qədər də xoşuna gəlmədi. Bununla belə, tabe oldu. Onlar tezliklə Loikin bayaq çətinliklə qazdığı, indi isə qürurla tamaşa etdiyi çuxurun yanında dayanmış arabaya çatdılar.

– Ümid edirəm ki, o, yetərinə böyükdür, – Loik pıçılı ilə dedi, – mənim cəmi iki saat vaxtım var idi, – deyə əlavə etdi ki, hamı onun necə əziyyət çəkdiyini qiymətləndirsin.

– Hər şey əladır, sadəcə, əladır, – Diana elə bir səslə dedi ki, sanki, xoşuna gəlməyə çalışdığı məzarçı ilə danışıq, – hə, nədir, siz onu götürəcəksiniz, ya yox?

Loik özündən çıxmışdı, amma özünü ələ almağa çalışırdı.

– Hə, mənə kömək lazımdır! Axı bütün işləri təkçə görə bilmərəm, Diana!

Bu sözləri deyə-deyə Loikin ağılından keçdi ki, burada dayanıb pıçılı ilə dava-dalaş saldıqları vaxt, yəqin ki, çox miskin və xırdaçı adam kimi görünürlər.

– Mən sizə kömək edərəm, – fermer qadın təklif etdi, – görünür, belə məsələlərdə səriştəniz yoxdur.

Loiklə Diana ölünün çiyinlərindən yapışdılar, fermer qadın isə ayaqlarından və Canın cəsədini arabadan aşağı endirdilər, sonra da bacardıqları qədər ehtiyatla çuxura salladılar. İşlərini qurtarıb tövşüyə-tövşüyə, təli-təli çalanın ətrafında dövrə vurub düzöldülər; onlara bir dəqiqədən də artıq vaxt lazım oldu ki, yenidən şəraitin tələb etdiyi kimi ciddi matəm görünüşü alsınlar. Sükutu ilk olaraq, əlbəttə ki, Diana pozdu:

– Nəsə danışmaq lazımdır, – pıçılı ilə Loikə dedi, – bəlkə, ona xeyir-dua verməliyik?

– O, xristian idi?

– Bilmirəm, – Lyus titrək səslə dedi.

– Bəs deyirsiniz onunla hər gün söhbətləşirdiniz? – Diana istehza ilə soruşdu.

Ljus səsinə qaldırdı.

– Təsəvvür edin də... biz din haqqında danışmırıdıq!

– Sizin nə haqda danışdığınızı mənə maraqlandırmır, – Diana sifətinə ciddi, baxışlarına isə küt bir ifadə verərək dedi.

Loik həyəcanlandı:

– Hansınız ölü duası bilirsiniz?

Hanı başını buladı, Loik dərindən köksünü ötürdü. Onun səsi öz-özünü də dəyişdi və o danışmağa başladı:

– Yaxşı! Bu gün biz qardaşımız və dostumuz Canı dəfn edirik... Canı?

– Mən onun adını heç cür yadımda saxlaya bilmirdim,

– Ljus utancaq səslə dedi. Ağzını açmağa hazır vəziyyətdə olan Diana Loikin gözlərindəki təhdid dolu ifadəni görüb onu bağlamaq məcburiyyətində qaldı.

– ...bizim gözlərimizin önündə həlak olan və bizim uğrumuzda həlak olan qardaşımız Canı... onu torpağa və Tanrıya tapşırırdıq... əgər Allah mövcuddursa... ümumiyyətlə, əgər Can onun var olduğuna inanıbsa, – tələsik əlavə etdi. – Biz nə onun haqqında, nə də onu tanıyan və sevən insanlar haqqında nəsə bilirik, – Loik qeyri-şüurli hərəkətlə xaç çəkdi, bu da onun moizəsini, qismən də olsa, tamamladı, – deməli, biz onu sənə təhvil veririk, İlahi! Demək belə! Amin.

– Amin, – bütün matəm iştirakçıları, sanki, çiyinlərindən ağır bir yük götürülmüş kimi söylədilər.

Loik bir az torpaq götürüb ağ örtüyün üstünə atdı, sonra təəssüf və kədər hissi ilə geri çevrildi.

Bəlkə də, baş verənlərdə əyləncəli bir şey də tapmaq olardı... Amma o artıq heç nə başa düşmürdü. Sanki, beyni işləmirdi, dayanmışdı.

Loik yerdə qalanların da meyitin üstünə torpaq tökmələrini, arabaya qoşulmuş atı da özləri ilə apararaq çıxıb getmələrini, onu ölü ilə təkləkdə qoymalarını gözlədi ki, belə əlinə götürüb məzarı doldursun. O, cəmi iki saat əvvəl çətinliklə qazdığı və buna görə heç kəsdən adı bir «sağ ol» belə eşitmədiyi çalanı torpaqladı.

...Bryuno böyük otağa enəndə təəccübdən yerindəcə donub-qaldı. Belə bir şey ağlının ucundan belə keçə bil-

məzdi... Onun məşuqəsi, ipək kostyumlu, varlı və gözəl Lyus Ader hansısa dəhşətli bir əsgri parçası ilə qab-qacaq silirdi; bu azmış kimi, həmin işi yataqda sərələnmiş kəndlinin baxışları altında edirdi... Əvvəlcə Bryunonun dili tutuldu, amma bir az keçmiş o, özünü ələ ala bildi:

– Lyus, nə baş verir? Mən bunu yuxuda görürəm, yoxsa siz, həqiqətən də, qab yuyursunuz? Nədir, Parisin kübar cəmiyyətinə nümunə olmaq istəyirsiniz? Siz çox gülüncsünüz, əzizim.

Lyus günahkarcasına və qorxmış halda ona baxdı; hər zaman olduğu kimi, bu baxış onu özündən çıxardı və əsəb Bryunonun lap beyninə vurdu. Lyus əsgri parçasını stolun üstünə qoyub ağzını açmağa hazırlaşdığı dəqiqə otaqda qəribə, kişnərtiyə bənzər bir səs eşidildi; insan, ya da heyvan yalnız can verərkən bu cür bağıra bilərdi.

Bryuno daldalı çəkildi.

– Bu nədir belə? – o mızıldandı.

Onun ayaqları titrəyirdi; qorxurdu ki, bu, yataqda uzanmış qanmazın gözlərindən yayınmasın; o, Morisə tərəf boyladı, uzaqdan elə görünürdü ki, guya, yatıb.

– Bu, babadır, o, oradadır, – nəhayət, sarsaq Lyus danışmağa başladı.

– Orada? O təhlükəlidir?

Kresloda yaddan çıxarılmış və uzaqdan əsgiyə bənzəyən büzüşmüş bədən heç bir təhlükə daşımırdı. Bryuno sakitləşdi, amma Lyus onu məlumatlandırmaq həvəsinə düşdü.

– Zavallının dişləri yoxdur. Nəzakətli olduğundan hamıya «salam» demək istəyir. Çox çalışsa da, ancaq «slam» deyə bilir, – sonra o, cidd-cəhdlə hecalarla tələffüz etməyə başladı: – «Slam».

Bryuno mərhəmətli görünməyə çalışsa da, Lyusa ağıldankəmə baxırmış kimi baxdı. Amma o, bunu hiss etmədi, yenə də məşuqunu inandırmağa çalışdı:

– Ona cavab ver də, Bryuno! O elə çalışır ki... sizin üçün bu nədir axı?! Zavallı, görünür, çox həssas adamdır.

Həqiqətən də, qoca degenerat¹ yenidən bağırmağa başladı.

Lyus həyəcanlandı:

¹ Degenerat – cismani və ruhi pozğunluq əlamətləri olan adam.

– Hə, Bryuno, başlayın! Yoxsa o, ev sahibinə şikayətlənəcək! Onda bizim haqqımızda nə düşünelər?

Lyus mütləq ona cavab verəcəkdi! Öz hökmrən və əxlaqlı tonuna görə Bryuno onun payını verəcəkdi!

– Salam, müsyö! – Bryuno əvvəlcə adi səsle dilləndi, amma Lyusun sifətinin ifadəsini görərək, demək olar ki, bağırdı: – Salam, müsyö! – və Lyusa tərəf çevrildi, – bilir-siniz, bu, çox təsirli səslenir! Təsirli və iyrenc! Çamadan-larınızı yığın, biz gedirik! Loik haradadır? Yenə də qəbirlə əlləşir? Bəs Diana, o da külünglə qurdalanır?

O, bacardığı qədər sancmağa çalışırdı, amma bu işin də öhdəsindən çətinliklə gəlirdi. Lyusun qabyuyanının yanındakı görünüşü onu heyrətləndirmişdi. Nə baş verirdi? Qadınları bu iyrenc komediyanı oynamağa necə vadar etmişdilər? Onlara hədə-qorxu gəlmişdilər?

O, Lyusa yaxınlaşdı.

– Lyus, – dedi, – hər şey qaydasındadır? Sizi necə vadar etdilər? Sizi kimsə qorxudub? Nədənə ehtiyat edirsiniz?

– Qorxuram? Kimdən? Madam Anridən?! O, o qədər alicənabdır ki... Bəlkə, ayağı yaralanmış Morisdən? – Lyus qızardı, – ya da heç bir şey dərk etməyən zavallı, dişsiz qocadan? Zarafat edirsiniz, Bryuno!?

Lyus ağıllı görkəmi ilə çiyinlərini çəkib yenidən əsgini əlinə aldı. Bryuno Lyusun acığına gəldiyini yaxşı bildiyi həmin o təhqiramiz gülüşlə güldü.

– Ah, deməli belə! Sizin Parisdə appendisitinizi götürüblər, yoxsa yumor hissinizi oğurlayıblar? Yeni rolunuz ABŞ-da səs-küy salacaq!.. Ərinizin isə ağılına belə gəlmir ki, Parisdən onun yanına demokratik ruhlu evdar xanım gəlir: biz sürücüyə görə ağlayırıq... biz kəndlilərə pərəstiş edirik... biz qab-qasıq yuyuruq!.. Bəlkə, kommunist partiyasına da girmək fikrindəsiniz, mənim əzizim?

– Mən düz başa düşdüm? Sizin əriniz var? Heç vaxt ağılıma gəlməzdi!

Sən demə, Moris Anri yatmırmış. Onun səsində təəcüb və yüngül bir ümitsizlik hiss olunurdu.

Bryuno əsəbiləşdi:

– Bəli, mənim əzizim!.. Lyusun əri var, o, Lissabondadır, hələ bir üstəgəl məşuqu da var – o da şəxsən mə-

nəm; bunun üzərinə Parisdə ona qulluq göstərən bir neçə kavaləri də əlavə elə... Beləliklə, siz öz evinizi heç də məsum bir qızın ixtiyarına verməmişiniz, əzizim! Bağışlayın... Müsyö Anri!

«Müsyö» sözündəki zəhər həтта sakitcə dayanmış Lyusun belə qulaqlarında cingildədi.

– Əgər məni belə şikəst etməsəydilər, hər iki ayağım da işləsəydi, bu bədheybəti yaxşıca əzişdirərdim! – Moris gözəgörünməz dostlarına müraciət edirmiş kimi dedi; bəlkə də, o, bu sözləri ayaqlarının altında eşələnən toyuqlara müraciətlə söyləmişdi... Hər şey ola bilərdi.

Amma elə sakit danışdı ki, bu, öz otağından qayıdan Diananı (o, arıq hərəkətli bədənini daha qabarıq diqqətə çatdıran tünd-qırmızı rəngli enli flanel şalvar və açıq-çəhrayı rəngli pambıq bolero geyinmişdi) aldatdı. Ona elə gəldi ki, Morisin söhbətindən hansısa sözü eşidib.

– Kim kimi əzişdirir? – o maraqlandı.

– Mən böyük məmnuniyyətlə bu balaca əclafın sifətini əzişdirərdim! – çənəsi ilə Bryunonu göstərən Moris yenə də asta səslə təkrarladı.

Lyus mimikriyanın¹ qanunlarına adət edərək qışqırdı, əllərini qaldırıb toyuq kimi qanadlarını çalmağa və qaqqıldamağa başladı.

Diana soyuqqanlı halda çiyinlərini çəkdi:

– Deyəsən, zarafat edirsiniz!

Elə bu vaxt öz timsalında Ədalət və Əməyi təcəssüm etdirən Arlet-Memlinq gəldi. Özünə qəhvə süzən və çörək kəsən Bryunoya ötəri nəzər saldı.

– Qalxmısınız? – soruşdu, – dostunuz Loik həyətdə sizi gözləyir, məhsul yığmağa gedəcəksiniz.

– Təəssüf edirəm, əziz madam, amma məhsulunuz gözləyər. Canınızı bizdən qurtarmaq və buradan daha mədəni bir yerə yollanmaq üçün şəhərə – maşın dalınca gedirəm. İcazə verirsiniz? – o, istehzalı bir ehtiramla əlavə etdi.

Arlet-Memlinq, yəqin, bərk acdığı üçün bütün diqqətini cəmlədiyi qəhvə fincanını və çörəyi Bryunonun əlindən tələsmədən aldı.

¹ Mimikriya – prinsipsiz olaraq şəraitə uyğunlaşma.

– Burada ancaq qazanılan şeylər yeyilir! – qısaca dedi və hamını söylədiyi sözün təbiiyi ilə heyrtləndirərək otaqdan çıxdı.

Bryunonun rəngi ağardı, o, stulu kənara itələyib ayağa qalxdı. Günəş şüaları qapının astanasına düşmüşdü. Bryuno orada istidən və əsəbdən titrəyə-titrəyə bir dəqiqəyə yaxın dayandı. Sonra iradəsinin ziddinə olaraq geri çəkildi, çünki toza bulaşmış nəhəng bir döyüş maşını öz metal hissələrini cingildədə-cingildədə düz ona tərəf gəlirdi; Bryunonun ağına belə gəlməzdi ki, onu bu yaxınlara qədər Orsa sahillərində diplomat kimi fəaliyyət göstərən Loik Lermi idarə edə bilər.

Morisin öyrətdiyi Loik isə birsaatlıq məşqdən sonra tarladan qayıdırdı. Onu nadir hallarda hansısa maşın belə həyəcanlandırma bilərdi; indi isə buğdanı kəsən, döyən və dərz halında bağlayan bu texnikanı sürə-sürə əməlli-başlı əylənirdi.

Həyəət çatanda cəld maşından tullanaraq ayağını torpağa bərk-bərk basıb, özündənrazi halda gərməşdi. «Lovğa sarsaq... hələ bir gülümsəyir də! – Bryuno fikirləşdi, – yəqin, özündən də, yığıldığı buğdadan da razı qalıb!»

Bryuno bir anlıq məyus oldu. O, bu mənzərəni görəndə qədər bu iki başdanxarab qadının ağılına başına gətirmək fikrində idi; Loikin timsalında kişi həmrəyliyi və ən azından sağlam düşüncə tapacağına ümid edirdi. Amma deyəsən, alınmayacaqdı.

– Bir dəqiqəliyə kabrioletinizi tərək edə bilərsiniz, əzizim, sizinlə danışıram.

– Sonra danışıraq. Mənimlə zəmiyə gedirsiniz? – öz tankına dırmaşan Loik Bryunoya tərəf əylərək soruşdu, – Moris neyləmək lazım gəldiyini sizə izah etdi? Lazım olan təchizatı arxaya bərkitmişəm. Sadəcə, mənim arxamca gəlməlisiniz. Ah! Hər şeyi öz gözlərinizlə görə bilərsiniz, balaca Bryuno! – o, motoru işə salaraq sözünü yekunlaşdırdı.

Aşağıda qalan Bryuno elə tələsik əl yellədi və sifəti elə formada əyildi ki, Loik yenidən kombayını söndürdü və gərgin halda qulaq asmağa başladı.

– Nə olub?

Əlbəttə, həyatında, heç olmasa, bircə dəfə ondan istənilən hərəkəti etmək Bryuno üçün həddindən artıq sa-

də bir şey olardı! O, əlinə yaba alaraq onlara evində yer verən, yedizdirən yaxşı insanlara (onlar, heç şübhəsiz ki, bundan sonra da günlərlə onları öz evində saxlamağa və yedirtməyə hazırlaşdırlar) kömək etmək üçün həddindən artıq böyük snob idi. Tirin başına çıxmış və içərisində kiçik kollardan ibarət xırda adacıqlar olan buğda dənizini görmüş Loik bilirdi ki, buradan getmək onların düşündüklərindən də çətin olacaq. Daha doğrusu, getmək o qədər də çətin deyil, harasa gedib çıxma bilmək müşkül məsələdir.

– Sizin yeni rəfiqəniz... bizim əziz ev sahibəmiz mənə bir tikə çörək verməkdən imtina etdi, – Bryuno əsəbdən dişlərini çıcayaraq dedi, – deməli, buradan itilirəm!

– Çörək?.. O, sizə çörək verməkdən imtina etdi? – Loik imtinanın predmetinə imtinanın özündən daha çox heyrətlənmişdi. – Nə üçün?

– Bunu bilmirəm, heç bilmək də istəmirəm! Mən oradan yük maşını götürüb poçta yollanacağam. Haradasa telefon olmalıdır axı... Fransada... 1940-cı ildə!

– Yük maşını xarabdır. Mən artıq səhər Morislə onun haqqında danışmışam!

– Velosiped də yoxdur?.. Mən atla, ya da başqa heç bir şey yoxdursa, piyada da yollana bilərəm. Başa düşürsünüz, Loik?

Loik sakitcə öz «məntəqəsindən» aşağı düşdü və Bryunonun çiyinə vurdu:

– Haqlısınız, dostum, biz söhbət etməliyik!

Sonra onu saraydan düşən kölgəliyə tərəf itələdi, alov u ovuclarının içərisində gizlədə-gizlədə siqaret yandırdı. Onun bu hərəkəti o dərəcədə cəsarətli görünürdü ki, Bryunonu daha da özündən çıxardı; sanki, Loikin növbəti satqınlığı ilə üzleşmişdi. Hər halda, qoca deyingən rol Luikə otuzyaşlı Bryunodan daha çox yaraşırıdı! Bununla belə, o, indi təşəbbüskar, öz üzərinə məsuliyyət götürməkdən qorxmayan insan idi!

– Ku-ku!.. Ku-ku!.. Siz haradasınız?

Diananın səsi eşidildi, sonra bu səsin gözəl kostyumlu sahibəsi də göründü. Hər üçü dövrə vurub dayandı.

Lys burada olmadığı üçün Diananın ağılından keçdi ki, çoxdandır ciddi adamlar kimi bir araya gəlməyiblər. Əgər Loik burada olmasaydı, bir yerə toplaşmış normal in-

sanlar olacaqdılar; Bryuno olmasaydı, bu yığnağı tərbiyəli adamlar adlandırmaq olardı. Ümumiyyətlə, Diana hər zaman başqa adamların çatışmazlıqları sayəsində özündə yeni məziyyətlər aşkar etməyi xoşlayırdı.

– Siz bu nəhəng maşını idarə etməyi bacarırsınız? – o, Loikdən soruşdu və bu zaman ona qarşı hörmətinin nə qədər artdığını hiss etdi.

– Bu ki oyun-oyuncaqdır! Siz mütləq sınaqdan keçirməlisiniz, Diana!

Bryuno isə oyunaqlar haqqında danışmaq həvəsində deyildi.

– Diana, bu harpiyanın¹ və onun oğlunun mənimlə necə rəftar etdiyini özünüz gördünüz!.. Mən poçt axtarmağa gedirəm, Aderə zəng edəcəyəm. Ümidvaram ki, məni başa düşürsünüz.

– Hə, əlbəttə, balaca Bryuno! Amma kor-koranə rəftar etmək... məgər ağıllı hərəkətdir?

«Loik və Diana yenidən normal insan olmuşdular», – Bryuno öz-özlüyündə məmnunluq hissi ilə fikirləşdi.

– Mən hansı yolla olur-olsun Orleana, ya da Tura gətirməliyəm, hər halda, teleqraf tapmalıyam. Yük maşını isə xarəbdir.

Diana köksünü ötürdü:

– Təəssüf, zavallı dostum, bizim zəmanədə kroman-yonlar piyada dolaşırlar. Uzun sözün qısa, cənub-qərbə tərəf yollanmaq lazımdır. Vəssalam!

Diana qollarını sinəsində çarpazlayaraq dayanmışdı, sanki, sağlam düşüncə tərzinin canlı mücəssəməsi idi.

– Cənub-qərb? Bircə Allah bilir o ha tərəfdədir? – Loik dedi.

– Orada!

Diana soyuq səmada dəqiq bir nöqtəni göstərərək əlini qaldırdı. Hər iki kişi ona baxdı. O, əlini aşağı salıb kədərlə söylədi:

– Mənim anadangəlmə iki xüsusiyyətim var. Onların nə üçün olduğunu bilmirəm, amma kainatın tərəflərini, bir də çiçəklərə qulluq etməyi dəqiq bilirəm. Əlim də yüngüldür, səmti dəqiq müəyyənləşdirirəm. Bu, mənə, yəqin ki,

¹ Harpiya – qədim yunan mifologiyasında tufan ilahəsi; məcazi mənada: acıdil qadın.

atamdan miras qalıb; o, əlli il bundan əvvəl Amazoniyanın tədqiq edilməmiş bir ərazisindən keçib gəlmişdi, bunu yaddan çıxarmaq olmaz.

– İstənilən halda əlinizin yüngül olduğuna əminəm, – Loik gülümsəyərək dedi, amma Bryuno ona şübhə dolu baxışlarla baxırdı.

İnformasiya alacağı başqa bir yer olmadığı üçün Bryuno Dianaya inanmaq qərarına gəldi:

– Nə qədər ki bu ifritə məni öz yabası ilə qovub çatmayıb, gedirəm. Zavallı Diana! – o, həssaslıqla dedi, – fikirləşəndə ki Lyus burada qab belə yuyub...

– Ay-ay-ay!.. – Loiklə Diana başlarını buladılar.

– Heç olmasa, şlyapanızı götürün! – Diana onun arxasınca qışqırdı.

Amma o artıq tərəni dırmaşmışdı; gözləri qarşısında açılmış mənzərə onda elə bir təəssürat oyatdı ki, papaq kimi xırda bir şey üçün ayaq saxlamaq istəmədi.

Bryuno tezliklə gözdən itdi. Diana isə sadist təbəssümü ilə Loikə baxdı.

– Bu onu sakitləşdirəcək, – dedi, – əgər poçtu taparsa, nə olar, daha yaxşı! Yox, tapmazsa...

– Mənim maşınımda gəzmək istəyirsiniz?

Loik dayandırmaq mümkün deyildi. Kübar Diana onun qarşısında davam gətirməyin mümkün olmadığını hiss edərək kombayna dırmaşdı; gənc qızlar kimi qorxudan və heyranlıqdan bağıra-bağıra bir müddət bu azman maşınla həyəti dolaşdı. Sonra Loik öz vəzifəsini yerinə yetirmək üçün yola düşdü; yetişmiş və ürkək-ürkək yırgalanan buğda zəmisini onu gözləyirdi.

Onlar kombaynda lap azca gəzmişdilər, amma geri qayıdarkən Diana Arlet-Memlinqdən məzəmmət eşitdi; hər halda, benzın də pulladır.

Bu, benzinə israfçılıq etdiklərinin nəticəsi idi, ya yox, bilmirdi, amma onlar günorta yeməyinə yalnız hərəyə bir parça hissə verilmiş donuz piyi, bir neçə kartof və dünənki supun qalığını aldılar. Günəşin yandırdığı və tər içində itib-batan zavallı Loik başqalarından daha çox əzab çəkdi. Hətta onun əzabı elə bir səviyyəyə çatdı ki, Diananın ev sahibəsinə qədim tarixdən dərs deməsindən və bufetinin yaşını müəyyənləşdirməyə çalışmasından istifadə edə-

rək, qadının qabından bir parça donuz piyi götürüb ağzına atdı. Diana isə cəmi bir saniyə sonra çevrilib əlində saxladığı və bufetə tərəf tuşlanmış bıçağı ilə kəsməyə hazırlaşdığı hissə verilmiş vetçinanı axtarmağa başladı. Amma əbəs yerə. Diana onu toyuqların əlindən qoparmağa hazır vəziyyətdə stolun altına əyildi, orada isə toyuq yox idi. Dikəldi.

– Mənim vetçinam hanı? – ciddi halda fısıldadı.

– Aman Allah! Məgər siz onu yemək istəyirdiniz?.. Mənsə elə bildim atmısınız. Çox təəssüf edirəm! – bunu söyləyən səfirliyin attaşesi, Fəxri Legion Ordeninin kavalieri, «Qrand-opera»da daimi nömrəsi olan, Sevinyelərin (əlbəttə ki, söhbət məşhur markiz Sevinyedən gedir; bu ailənin bir nümayəndəsi markiza Mari de Rabyüten-Şantal (1626–1696) – məşhur yazıçı, «Məktublar»ın müəllifi idi) və Parisin digər məşhur evlərində tez-tez qəbulda olan bir adam idi.

– İlk dəfədir mənimlə belə rəftar edirlər, – Diana dedi, – bu hərəkəti kübar cəmiyyətin adamına yaraşdırmıram, sadə insana da həmçinin.

– Nə olsun, mən də ilk dəfədir məhsul yığımına gedirəm, – zavallı Loik müdafiə olunmağa çalışdı.

Diana özünü təhqir olunmuş kimi hiss edirdi; o, gözlərini bəzəltdi, amma bu qadının bütün kinayəsi və incikliyi yorğunluqdan yerində ləngər vuran Loikin yenidən soyumağa qoyduğu kombayna tərəf getdiyini görərkən yox oldu; indi Loiki çarpayı daha çox cəlb edirdi; o, təəssüf dolu baxışlarını bir müddət yataq yerində saxladı da... Amma iş onu gözləyirdi.

Bryununun getdiyi vaxtdan düz üç saat keçirdi.

5

Özü ola bilmək üçün Bryuno Delora da əhatəsindəki bütün adamlar kimi tamaşaçı gərək idi. Bu vaxta qədər o, həmişə və hər yerdə tamaşaçı tapırdı. Həmin şahidlər onun üçün eyni zamanda həm təbii dekorasiyanın bir hissəsi olurdular, həm də ona lazım idilər.

O, başqa cür bacarmırdı, ona görə də özündən asılı olmadan təsəvvür edirdi ki, bu düzəngahda, qurumuş kol-

luqların arxasında hansısa kəndlilər gizlənib heyranlıqla onu izləyirlər. Ona görə də yola çıxdığı ilk dəqiqələrdə əvvəlcə gümrah addımlarla addımladı; özünüz təsəvvür edin də... təbiətin ağuşunda idmançı bədənlə yanaşıqlı bir kişi, başını arxaya atıb, köynəyinin yaxası açıqdır. Amma təəssüf ki, tezliklə başını aşağı salmalı oldu, çünki qarşısında kələ-kötür cığır uzanırdı və bu yolla addımladıqca çala-çuxur, daşlar, ot dəstələri ona mane olurdu; hətta aradabir lap Fontenblo qayaları kimi bu daş-kəsəyin üstündən tullanmalı olurdu. Bryuno öz italyan mokasinlərinin altında qalan daşları hiss edirdi; onun ayaqqabısı Dovil səkiləri və Lonşan pilləkənləri üçün yaxşı idi, amma indi onların yumşaq olduqları ortaya çıxmışdı və bu kəndarası yollarda ayaqlarını çox pis qoruyurdular.

Bununla belə, o, xüsusi ağır hiss etmədən üç kilometrə yaxın düz yolla, elə bir o qədər də cığırda bir saata yaxın addımladı; düz üç dəfə ağac adalarının arxasında ferma, kənd, yaxud maşın olub-olmadığını yoxladı. Amma əbəs yerə.

Düz bir saatdan sonra uzaqdan göstərici dirəkləri gördü, addımlarını yeyinlətdi və iki lövhəciyin yanına gəlib çıxdı. Onların birində «Le Ma Vinyal», o birində isə «Lya Tranşe» yazılmışdı. Bir qədər fikirləşdikdən sonra Bryuno «Lya Tranşe»ni seçdi, sonra da iki yüz metr gedib «Le Ma Vinyal» istiqamətinə yollanmaq üçün geri qayıtdı; indi bunun səbəbi olan müxtəlif mühakimələr haqqında danışsaq, həddindən artıq darıxdırıcı olar deyə üstündən keçirik.

Saat on birdə o, öz mokasinlərini çıxartdı. Sonra corablarda addımlamaq daha çətin olduğundan onları yəni-dən geyindi. Görəsən, bu nə səhra idi belə, gəlib düşmüşdü?.. O, orta məktəbdə keçdiyi coğrafiya kursundan nə isə xatırlamağa çalışdı, amma yaddan çıxardığı şeyin bəzi misralarından başqa hafizəsində heç nə oyanmadı: «Gün günorta, yayın şahı, düzəngahda səрили... Mavi səmanın yüksəkliklərindən gümüş örtük kimi düşür, ətrafda sükut...»

Görəsən, sonra necə idi: «düzəngahda səрили», yoxsa «düzəngaha uzanmış»? Xatırlaya bilmirdi, bu da onu əsəbiləşdirirdi. Yaddaşından sürüşüb çıxan təyin şeyin oxunuşunu elə bir qarabasmaya çevirmişdi ki, hətta məktəbdə oxuduğu vaxtlarda da buna bənzər bir şey hiss etməmiş-

di. İsti idi, dəhşətli dərəcədə isti... O tərləyirdi, amma heç alınının tərini belə silmirdi. Yalnız bir dəfə azca yüngüllük hiss etdi, o da şeirdəki «günün günortaçağı yayılmış» ifadəsini xatırlayanda...

«Gün günorta, yayın şahı, düzəngahda yayılmış...»

Məhz belə idi! O əmin idi! «Yayılmış!» Amma indi o, bir şeyə də əmin idi ki, azıb. Daha bacarmırdı. Gözləri qarşısında qırmızı dairələr parlayıb-sönürdü, gicgahlarında qan çırpınırdı, sanki, qapı tayı idi, küləyin təsiri ilə açılıb-örtülürdü. O, güclə özünü ağacların yanına çatdırmağa bildi; ümid edirdi ki, orada kimisə tapa biləcək; əslində, yanılmamışdı da. Ağaclar onu öz kölgəsinə qəbul etdi; əvvəlcə bütün normal insanlar kimi arxası üstə uzandı, sonra pal-tarının əzilməsinə fikir vermədən başını qolları üstə qoyub ağzı üstə çevrildi; Bryuno günvurmanın bir addımlığında, ümitsizliyin və yorğunluğun son həddində idi. Nə təyyarələr vardı, nə də yaşıl və xaki rəngli geyimlərdə əsgərlər, heç bir döyüş də yox idi... heç kimi öldürmədülər... Kim idi Fransanın hələ də müharibəni davam etdirdiyini söyləyən?..

O, Vinyal ailəsinin fərmasına gedib çatanda gördü ki, bütün əlamətlər bu fərmanın müflis olduğundan xəbər verir. Fərmanın xarabalığı, orada-burada atılıb qalmış daşlar, bir də onun altında oturduğu üç ağac... Bryunonun ayaqları qan içində idi. O, heyrət dolu baxışlarla onlara baxırdı: hələ ötən həftə pedikür etdirmişdi, indi isə ayaqları suluq bağlamışdı, qabar döymüşdü, dərisi ətinə qədər qopmuşdu. O, özünü pis hiss edirdi, içmək istəyirdi. Bir də ağlamaq. İndi beynində nə vaxtsa yollarını azmış səyahətçilər, səhrələr, goreşənlər... ya da goreşənlər tərəfindən gəmirilmiş skeletlərlə bağlı eşitdiyi əhvalat fır-fır fırlanırdı. Qəzetlərin verdiyi başlıqlar gözləri önündən keçdi, təsəvvür etdi ki, düz birinci səhifənin birinci sütununda «Gənc yaşlı Bryuno Delor Bos əyalətinin mərkəzində ölü halda aşkar edilib» sözləri yazılıb. Gülməlidir. Məgər o, Bosda öləcəkdi? O? Bryuno Delor? Qadınların bu qədər sevdii adam? Bu ki, sadəcə, gülməlidir! Amma onun ölümü insanlarda gülüş doğurmamalıdır! Bosda ölmürlər! Doğrudanmı, o, Bosda ölən yeganə fransız olacaqdı? Və bu da indi, o üç təyyarənin hücumundan, deyingən Diana, pedik

Loik və axmaq Lyusla birlikdə etdikləri səyahətdən sonra baş verəcədi? Amma... yol yoldaşlarını xatırlayan kimi riqçətdən Bryunonun gözləri yaşardı. O yoxa çıxdığı üçün onların necə mütəəssir olduqlarını, fermadan çıxma bilmədiklərini və orada necə çaxnaşmaya düşdüklərini gözləri qarşısına gətirdi.

O, onları bu lənətə gəlmiş mənzərənin, bu lənətə gəlmiş Fransanın, bu lənətəgəlmiş Bos əyalətinin əsiri kimi təsəvvür etdi!.. Bircə bu yox! O, belə asanlıqla məğlub olmayacaqdı!

Bryuno onu dörd bir tərəfdən əhatə eləyən amansız sakitliyə, tənhalığa baxmayaraq, özünü hönkürməkdən güclə saxlayırdı, amma istər-istəməz yavaş-yavaş içini çəkməyə başladı. Həyatında ilk dəfə idi «amansız» sözünün mənasını düzgün dərk edirdi. Parisdə həmişə amansız insanlar, amansız bankirlər, ya da amansız qadınlar haqqında söhbət gedirdi. Bu, sadəcə, gülünc idi! Heç bir şey kənd təbiəti qədər amansız ola bilməzdi, yalnız kəndin təbiəti, həqiqətən də, amansız idi!

Birdən-birə hər şey fırlanmağa başladı: fikirləri, başı, torpaq – hər şey quduz bir sürətlə hərlənirdi. Uzun sözün qıtası, 1940-cı ilin bu gözəl iyun günündə gözəl fransız torpağında Bryuno Delor başını çarpazladığı əllərinin üstünə qoyaraq uzun-uzadı öz taleyinə ağlayırdı; amma bilmirdi ki, elə bu dəqiqələrdə buradan yüz kilometr aralıda marşal Pete alman ordusu ilə sülh müqaviləsi imzalayır və buna görə ağlasa, daha yaxşı olardı.

Bir sözlə, amansız və ağır günvurmanın qurbanı olan Bryuno Delor yerli bir ağıldankəm onu ağacların altında uzanmış vəziyyətdə tapana qədər son nəfəsinə kimi təbiətlə mübarizə apardı.

Günorta saat üçə yaxın idi. «Heç yerə getməyəcəyəm» evə gedirdi və birdən ağacların kölgəsində sərilmiş Bryunoya rast gəldi; o, özündə deyildi, xoruldayır, fışıldayır, hündürdən qəribə sözlər deyir, bağırır, əllərini və ayaqlarını nizamsız hərəkətlərlə ora-bura atırdı.

«Heç yerə getməyəcəyəm» kənd uşağı idi, buradakı oğlanların bir çoxu kimi onun da adı Can idi. Adı indiyə qədər heç kimə deyilməyən naməlum bir atadan, bir də onu dünyaya gətirəndə dünyasını dəyişən zavallı bir qa-

dından törəmişdi. Həmin hadisədən artıq otuz il keçirdi və Can öz isminə görə ölməmişdən əvvəl ona ad qoymağa imkan tapmış anasının yoxsul təxəyyülünə minnətdar olmalı idi. Bir dəfə axşam, içki məclisində – o vaxt onun on beş yaşı var idi, amma yaşından üç dəfə olmasa da, azı, iki dəfə böyük görünürdü – arağın təsirindən qızıxmış dostları ona «Heç yerə getməyəcəyəm» adını verdilər; bu ləqəbin yaranmasının səbəbini Canın refleksinin ayağına yazmaq olardı; çünki adətən, o, ov, toy, içki məclisi, qadınlar, ya da siyasət haqqında danışdıqda bu refleksə tabe olaraq həmin ifadəni işlədirdi. Beləliklə də, bu ləqəb ona yapışib qaldı; valideynləri yox idi, onu öz adı ilə çağırın, bazar meydanında görəkən «Bir bax ha, Can gəlir!» deyən cəmi bir neçə qarı vardı. Amma istənilən halda, onu tanıyanlar digər uşaqlara dedikləri kimi, «Bu uşaq çox uzağa gedəcək!» söyləmişdilər, çünki hamı bilirdi ki, o, heç yerə getməyəcək. Onu başqa bir adla da – «Meninqu» deyə çağırırdılar, bu isə qədim boseron dialektində meningit¹ mənasını verirdi. Bir neçə dəfə bu xəstəliyin tutmalarını keçirməsi onu həyatdan məhrum etməsə də, hərəkətlərində müəyyən iz buraxmışdı.

Bryunonu görəndə Meninqu bir müddət onun gözəl əşyalarına tamaşa etdi, sonra sadələvhəsinə saatını çıxarmağa çalışdı, amma bacarmadı, çünki Bryuno ayıldı, dirsəyi üzərində qalxdı; o, özündə deyildi, qızdırma içində yanırıdı.

Ayılan kimi qarşısında yayılmış bir sifət gördü, kirkpiklərini qırpdı, amma sifət itmədi. İş orasında idi ki, Meninqunun sifəti ağıldankəmliyin bütün əlamətlərini özündə əks etdirirdi; düzdür, o, bunu bir elə də açıq şəkildə ifadə etmirdi, amma sifət cizgilərində bəzi anlaşılmazlıq vardı, sanki, onu puantilist² rəssam yaratmışdı.

Gözləri və ağzı heç vaxt eyni anda gülməzdi; həmişə adama elə gəlirdi ki, həmin an Meninqunun hiss etdiyi hissləri sifəti ifadə eləmir; ona görə də onu ciddi qəbul etmirdilər və çox güman ki, heç sevmirdilər də.

Beləliklə, «Heç yerə getməyəcəyəm» meşənin arxasındakı atılmış evdə tək-cə yaşayırdı. Hələ formalaşmamış,

¹ Meningit – beyin qişalarının iltihabi xəstəliyi.

² Puantilizm – rəngkarlıq üslublarından biri.

amma bədənini bütünlüklə zəbt etmiş seksual coşqunluq bir dəfə onu bir kənd qadınına tərəf «itələmişdi»; amma yetərcə güclü olan qadın onu öz məqsədinə çatmadan soyunmağa macal tapa bilmədiyi şalvarının kəməri ilə darvazaya bağlamışdı; sonra tamamilə izah edilə biləcək səhv ucbatından o, yepiskopun müavininə cumdu; çox zəif cavan bir oğlan idi; yerli küre¹ təkidlə onu kənd həyatının çətinliklərinə salaraq bərkitmək istəyirdi, amma Meninqu həddindən artıq inadkarlıqla ona pərəstişkarlıq etməyə başladığından apostol vəzifəsini yerinə yetirmək üçün başqa şəhərə dəyişdirildi.

Meninqu öz iyərənc istəklərini söndürdümü, ya yox, məlum deyil, amma beş il müddətində o, sakit yaşadı; deyilənə görə, hansısa ev donuzu ilə kifayətlənirdi; amma bircə dəfə də olsun hansısa donuzun Meninqunu görə-kən titrədiyini, qəribə səslər çıxardığını, ya da onun yanına qaçdığını görənlər olmamışdı. Ətrafdakı insanlar düşündürdülər ki, o, öz ehtirasının obyektlərini nəinki korlayır, həm də bərk cəzalandırır, ona görə də bədbəxt heyvanlar həddindən artıq həyasız və laqeyd olurlar.

Uzun sözün qıssası, «Heç yerə getməyəcəyəm» ot-ların üzərində gözəl geyimdə uzanmış və sifəti od tutub yanan bu yaraşığıl gəncə qarşı gözlənilməz bir məhəbbətlə alışmağa başladı. O, heyranlıq içərisində əlini Bryunoya tərəf uzatdı, saçlarına toxundu, gülə-gülə onları dartışdırdı; bütün bu hərəkətləri edərkən onun alt dodağından zəif selik axırdı.

Başqa vaxt və başqa yerdə olsaydı, Bryuno dəhşətdən bağırardı, bu pozğunu nokaut vəziyyətinə salmağa çalışardı, ya da təpiyinin altına salardı. Amma indi o, sayıqlama halında idi. Gözünə səhralar, qum təpələri, uzaq vahələr və qonaqpərvər köçərilər görünürdü. İndi onun başı üstündə dayanan bu adamın, əlbəttə, kabila, ya da göy adamın² bənzər alicənab sifəti yox idi, amma Bryunonu dəhşətli və demək olar ki, qaçılmaz olan ölümdən qurtardığı üçün o qədər xoşbəxt və qürurlu görünürdü ki... Bryuno səndələyə-səndələyə ayağa qalxdı, sonra məc-

¹ Küre – Fransada, Belçikada və bir sıra başqa ölkələrdə katolik keşişi.

² Məğrib ölkələrində tayfa adları.

burən öz xilaskarına söykənməli oldu. Qızdırması qalxmışdı, gözlərinə feskalar, dəvələr görünürdü; gülümsəyərək sifətini bürüyən Meninqunun ehtiraslı öpüşlərini qədim müsəlman adət-ənənəsi kimi qəbul edirdi. Hətta özü də təvazökar halda bu bədəvinin, səhranın cəsəratli oğlunun heyətli dərəcədə koppuş və çəhrayı yanaqlarından bir neçə dəfə öpdü; onu da demək lazımdır ki, müxtəlif mənzərələrdən doymuş parisli belə bu səhnəni görsəydi, çaşıb-qalardı. Bu qədim adət-ənənələr Bryunonu tez yordu və o, ayaqlarını çarpazlayıb altına yığaraq, daşlaşmış torpağın üzərində türklərsayağı oturdu. Heç vaxt görmədiyi bu yeni oturuş təzi (və bu təəccüblü deyildi, çünki bu yerlərdə heç kim belə aylaşmır) «Heç yerə getməyəcəyəm»də ehtiram və heyranlıq doğurdu. O da eyni hərəkəti etməyə çalırdı, amma yerində ləngər vurdu, yıxıldı, əllərinin bir neçə idbar və uğursuz hərəkətindən sonra vəziyyətlə barışdı və öz yeni sitayiş predmetinin ayaqlarının yanında həmişə oturduğu kimi oturdu.

Qızdırma içərisində yanan Bryuno bir neçə dəqiqə mentollu şipşirin çayı ona nə vaxt gətirəcəklərini gözlədi. Bilirdi ki, Şimali Afrikada yaşayan insanlar bu çaysız keçinmirlər. Amma sonra səbrini basa bilməyib xilaskarına müraciətlə dedi:

– Mənimki içmək istəyir! Mənimki ac! Mənimki xəstə! Sən mənimkini yaxın istehkama aparmaq!

Belə gözəl və yığcam dil, əlbəttə ki, «Heç yerə getməyəcəyəm»ə təəccüblü göründü, amma beyninə batdı. O, sevinc içərisində ayağa sıçradı.

– Mənimki səni aparar! – qərarlı halda dedi, – biz Vinyal ananın yanında kassule¹ yemək. Səninki pul var? – o, öz fikrini daha yaxşı ifadə etmək üçün ciblərini silkələdi.

Bryuno gülümsəyərək ayağa qalxdı.

– Mənimki Parisdə çoxlu qızılı var... amma mənimki bilir səninki pula nifrət edər...

Belə söhbətlər «Heç yerə getməyəcəyəm»in ürəyində heç bir rəğbət oymadı.

– Kassule yemək üçün pul yox! – o, açıq təəssüf hissi ilə dedi.

¹ Kassule – adi fransız kəndlərində xırda doğranmış mal, ya da balıq ətindən və tərəvəzdən hazırlanan yemək.

Bryuno onu sakitləşdirmək istədi:

– Mənimki sənə həyatımı borclu... Mənimki sənə dostluq, etibar vermək... Mənimki sənə əlini uzatmaq... Amma mənimki sənə çirkli pullar verməmək... Mənimki bilir, səninki pula nifrət etmək...

– Yox, yox! Mənimki səndən pulları qəbul etmək! – «Heç yerə getməyəcəyəm» ona xas olmayan bir zirəkliliklə qonağını inandırmağa çalışdı.

– O zaman mənimki onları sənə sonra vermək! Nə mənimlə – o sənindir! Səninki indi nə istəmək?

– Sənin saatını!

Öz axmaqlığına və avamlığına baxmayaraq, oğlan Bryunonun paltarlarının korlandığını görmüşdü və dərk edirdi ki, onları daha geyinmək olmaz; onda yeganə dəyərləli və parlayan əşya saat idi. Bryunonun ağılından keçdi ki, saati platindəndir və qoca baronessa Hastinqin yanında keçirilmiş uzun-uzun gecələrin bahasına başa gəlir. Ona görə də saati qorumaq üçün zəif bir təşəbbüs göstərdi:

– Mənim saat iyirmi dəvə qiymətindədir! – o, təmtəraqla söylədi, – iyirmi dəvə və bir kilo xurma!

– Mən xurmanı sevmirəm! – «Heç yerə getməyəcəyəm» əlini uzadaraq dedi.

Əlacsız qalan Bryuno canını dişinə tutaraq saatını çıxartdı. Elə bu vaxt ağacların arxasından indiyə qədər görünməyən parisli dostları arabada gəlir çıxdılar: Lyus və Loik... Əlbəttə ki, Arlet Anrinin müşayiəti ilə. Onlar, nəhayət ki, Bryunonun yoxa çıxması haqda düşünməyə başlamışdılar və Arlet atları arabaya qoşmuşdu. Qumda buraxdığı izlər sayəsində Bryunonu tapmaq o qədər də çətin olmamışdı.

– Elə bu dəqiqə saati qaytar! – Arlet «Heç yerə getməyəcəyəm»in üstünə qışqırdı, – sən onu oğurlamısan? Əgər türməyə yollanmaq istəmirsənsə, mənim yanıma məhsul yığımına gəl!.. Sabah fermada səni gözləyəcəyəm, ot biçimindən sonra sənə yemək verərəm! – Arlet Memlinq «Heç yerə getməyəcəyəm»in gündən qaralmış əzələli qollarına baxaraq bağırırdı, – məhsulu yığmaq üçün gəl, «Heç yerə getməyəcəyəm»! Mən sənə pul ödəyərəm!

O, adətən, biçin, ya da çöldəki başqa işlər haqqında danışarkən «Heç yerə getməyəcəyəm», – deyər cavab ve-

rərdi. Amma indi öz məhəbbətinin və tapıntısının ardınca getməli idi.

– Biz artıq istehkama, ya da sərhədə gəlib çatmışıq? Mənim xilaskarım hansı qəbilə ilə söhbət edir? – öz qarşısında qadın paltosundan düşən kölgəni görən, mərhəmət dolu səsləri və ona tərəf əyilən sevimli sifətləri tanımayan Bryuno soruşdu.

Onlar elə hesab edirdilər ki, o həlak olub; bərk qorxmuşdular... O, bu adamları sakitləşdirməli və təskinlik verməli idi.

– Mənimki kassuladan daha çox kuskusu¹ sevir, – o dedi, – mənimki səhranı sevir. Mənimki sənin karvanınla birlikdə gedəcək, – o, qara kaftan geyinmiş və sərt sifətli, haminin «Al Let» deyə çağırdığı aborigenə dedi.

Bir qədər sonra Bryunonu arabanın içinə uzatdılar və geriye – Anri ailəsinin evinə tərəf hərəkət etmək üçün tərpəndilər. Ağlayan, özünü günahkar hiss edən Lyus onun əlindən tutmuşdu. Loik Bryunonun letargiya vəziyyətində olmasından istifadə edərək aradabir yanaqlarına şappıldadır, bununla onu hissiyata gətirəcəyini bəhanə edirdi.

Amma bu şapalaqlar Bryunonu birdən-birə harasa yoxa çıxan, əslində isə arabanın arxasında ayağını sallayıb oturan və ot saplağı ilə sakitcə dişini təmizləyən tuareq² dostunun incə rəftarını təəssüf hissi ilə xatırlamağa vadar edirdi.

Atları idarə edən, aradabir də yorğunluqdan ölən təbəələrinə öləri nəzər salan Arlet Anriyə gəlincə, o, kənddə ən canibərk adamı – «Heç yerə getməyəcəyəm»i zəmidə işlədə biləcəyi və hər şeyi məharətlə yoluna qoyduğu üçün çox sevinirdi. Meninqu istəyəndə on nəfərin yerinə işləyirdi; amma bir neçə il idi ki, heç kim işləmək üçün onu yola gətirə bilmirdi. «Moris məmnun qalacaq», – Arlet fikirləşdi. Arxasını ona çevirmiş Loikə elə gəldi ki, bu qadın köhnə, melodiyasının yarısı yaddan çıxmış «Cazibə» mahnısını zümzümə edir: «Mən, sadəcə, sənə rast gəldim...»

¹ Kuskus – darı unundan hazırlanan və plovu xatırladan yemək; Yaşın Şərqdə və Şimali Afrikada çox yayılır.

² Tuareq – Saxaranın, Əlcəzairin bir sıra rayonlarının yerli əhalisi – Şimali Afrikada yaşayan qəbilə.

Amma elə yorulmuşdu ki, gülümsəyə də bilmədi və bir qədər sonra yanıldığı qənaətinə gəldi. Hər halda, «cazibə saati» uzun sürmədi, çünki Arlet arxaya çevrilib Bryunonu göstərdi:

– Ona görə narahat olmayın, sabaha kimi ayağa qalxar!

Bu isə o demək idi ki, Bryuno sabah əlində yaba işləməyə başlamalı idi!

6

Diana xilasetmə ekspedisiyasına qatılmayıb bəhanə etmişdi ki, yoxa çıxmış Bryunonu evdə gözləyəcək, bəlkə, axtarısa çıxanlardan daha tez qayıtdı. Əslində isə o, Arletə tapşırıldığı işi yerinə yetirməmişdi və bunu etiraf etmək istəmirdi. Əlbəttə, bu, uşaqlıq idi və Diana da bunu bilirdi.

Arletə tapşırığı sadə və xoşagəlməz idi: almalarla dolu yeşikləri çeşidləmək lazım gələcəkdi; bir tərəfə çürümüşləri, o biri tərəfə isə yaxşılardan yığılmalıydı. Çeşidləmək üçünsə almaların görünüşünə fikir verməli idi, ən pis halda dadına da baxa bilərdi.

– Sabah məhsulyığanlar üçün desertə almalı piroq bişirəcəyəm, – Arlet demişdi, – üç böyük piroq hazırlamaq lazım gələcək. Bütün kişilər mənim bu piroqları başqalarından daha yaxşı hazırladığımı deyirlər. Düz də deyirlər! Sizi əmin edirəm ki, çox yaxşı bir evə düşmüşünüz! – o, özünü itirmiş Dianaya dedi.

Sarayda gizlənərək eynəyini gözüinə taxan Diana diqqətlə hər almanı gözdən keçirirdi, amma yenə də onların əsl dəyərini dəqiqləşdirə bilmirdi. Ona görə də bir neçə dəfə dişləməli oldu: əvvəlcə bu işi cidd-cəhdlə gördü, sonra dişlərini yüngülcə toxundurmaqla; çünki dişləri sızıldamağa başlamışdı, hətta almaların turş şirəsi damaqlarına o dərəcədə təsir etmişdi ki, bəzi dişləri yerindən laxlayırdı da.

Beləliklə, onun çeşidləmə tempi yavaş-yavaş aşağı düşdü. Aradabir yanına gələrək əlində alət arxada dayanan Arlet isə bacarıqsızlığına görə ona irad tuturdu:

– Zavallı qız, nədir, bütün gecəni burada keçirmək istəyirsiniz? Siz bilərsiniz. Amma bir şeyi nəzərə alın ki, pi-

roqları sabah axşam sobaya qoymalıyam! Baxın ha, almaların başında yuxuya getməyin!

– Mən hansı almaların yaxşı, hansıların pis olduğunu ayırd edə bilmirəm!

– Mən axı sizə dedim, dişləyin!

– Üç kiloqram almanı bir-birinin ardınca dişləyə bilmərəm ki! Onsuz da, üç dişim yerindən laxlayır! – Diana şikayətləndi, səsində ümitsizlik etirazdan daha çox idi, çünki «uşaqcasına heysiyyət» hissi ürəyini çoxdan tərk etmiş, fermer qadın isə onu əməlli-başlı qorxuda bilmişdi.

– Pis işçi həmişə əlindəki aləti günahkar çıxarır! Yaxşı, necə istəyirsinizsə, elə də işləyin! Siz parislilər elə hiyləgərsiniz ki! – fermer qadın çətinliklə hiss edilən həlim bir təbəssümlə sözünü yekunlaşdırdı, sonra tez də əlavə etdi: – Ey, gözünüzü dörd açın! Bircə pis alma bəs edər ki, piroq iylənmiş alma iyi versin!

Arlet Memlinq Diananı mat vəziyyətdə qoyaraq gündəlik işlərinin başına döndü və səhərki kiçik qonaqlığa hazırlaşmağa başladı. Bu vaxt Lyus böyük otaqda idi; biçin vaxtından da əvvəl bufetə yığılmış, toz və siçan qığı ilə dolu qab-qasığı təzədən yuyurdu. «Xatırladığım qədər, – Diana fikirləşirdi, – qabları yumamışdan əvvəl Lyus toyuq hinindən yumurtaları yığmalı, sonra da ördəklərə yem verməli idi».

Zavallı Lyus! Öz axmaqlığı ucbatından elə tələsir, elə çox iş görməyə çalışırdı ki... Daha fərqinə varmırdı ki, hər dəfə bir işi başa vuran kimi boynuna yenisini yükləyirlər. Bax, o – Diana isə bütün günü öz almaları ilə məşğul olacaq, axşam daha ora-burası sızıldamayacaq, özünü taqətdən düşmüş kimi hiss etməyəcəkdi; qoy lap ağzında bir neçə yara peyda olsun... bir də mədə şirəsinə ifraz etdirən bu zəhlətökən almalara görə ürəyi bulansın...

Bütün bunlar təmtəraqlı nahara görə idi, onun isə hansı səbəblə təşkil olunduğu Diananı heç maraqlandırmırdı da.

Bryunonun qayıdacağına görə ovqatının təlx olacağına baxmayaraq, Diana bu qayıdışı arzulayırdı. Amma belə bir dramatik vəziyyətdə o gənc modabaza necə etibar etmək olardı? Axı hər yerdə müharibə gedir! Bunu Diana yalnız indi dərk etməyə başlamışdı! Milli, yaxud da dünyəvi bir faciə lazım idi ki, onunla Lyusun artıq iki gün da-

vam edən sosial süqutuna haqq qazandıra bilsin. Onlar bu süqutun qurbanı idilər. Bu barədə düşünə-düşünə Diana fermer qadının əmrlərinə nə üçün belə hörmətlə yanaşmasının və əməl etməsinin səbəbini öz-özlüyündə aydınlaşdırmış olurdu.

Araba səs-küylə həyəətə daxil oldu; Diana, sanki, Böyük Fransa inqilabı dövrünün royalisti¹ kimi gilyotinlə başları vurulmuş adamların cəsədi ilə dolu məşum arabanın yaxınlaşdığını hiss etdi, xəyalından ayıldı, işinə ara verdi.

Vicdan əzabı hiss etsə də, taleyə meydan oxuyaraq turş və yaxşı almaları tələm-tələsik bir-birinə qatışdırdı; sonra iki dəfə özündən böyük olan qara döşlüyü çıxarıb zirzəmidən çıxdı.

Çöldə Lyusla Loik Bryunonun qoluna girərək evə aparırdılar; onlar onu böyük otaqda qoyulmuş yeganə rahat stula əyləşdirdilər. Bryunonun ayağı bir-birinə dolaşır, müvazinətini saxlaya bilmir, yıxılırdı. Yəqin ki, zavallı haradansa, hündür bir yerdən düşmüşdü; amma... qəribəsi bu idi ki, ətrafda balaca tərpe belə yox idi. Loik Diananın ağılına gələn yanlış fikirləri darmadağın etdi.

– Bu, sadəcə, güclü günvurmadandır, əmin edirəm sizi, Diana! Qorxulu heç bir şey yoxdur!

– Yayda bizim yerlərdə günvurmaya düşmək elə də çətin məsələ deyil, buralarda ağac azdır, – Moris Anri onları sakitləşdirərək məlumat verdi, amma bunu söyləyərkən çox məmnun görünürdü; hər halda, rəqibin bu cür miskin vəziyyətdə geri qayıtması onu razı salmışdı.

Morisin gündən qaralmış bədənini ağappaq maykada daha gözəl görünür, insanı həyəcanlandırır.

– Hə, nə baş verib? Siz onu harada tapdınız? – Diana eyni zamanda həm hakimə, həm də reportyora məxsus bir əda ilə soruşdu.

Loik ona tərəf çevrildi.

– Biz onu ağacın altında tapdıq, deyəsən, onu ora bu cavan oğlan aparıb çıxarıbmış.

Loik, sanki, yaşı, eyni zamanda da ağılı və ruhu olmayan bir adam haqqında danışırdı. Həmin adamsa söhbətin ondan getdiyini anlayaraq mızıldandı:

¹ Royalist – kral tərəfdarı.

– Salam, madam! – onun səsi belə bir böyük və güclü oğlana qətiyyənlə yanaşmayan falset¹ kimi səsləndi.

– Günaydın, müsyö!

Diananın səsi isə, elə bil, borudan çıxırdı; bu həm onun qəbul olunmuş rəftar qaydalarına əməl etməsindən xəbər verir, həm də bəzən – həyat vadar etdiyi hallarda onların pozulduğunu izah edirdi.

– Sizə təşəkkür edirəm, müsyö, əminəm ki, dostlarım da sizə minnətdardır, siz... Aman Allah! – o, Bryunonun sifətini görəndə qışqırdı, – o nə haldadır? Nədir, onu arı pətəyinin içərisindən çıxarmısınız?

Bryunonun qıpqırmızı qızarmış, şişmiş sifətinə baxmaq belə qorxulu idi: bu gözlənilməz eybəcərlik nəinki onu tanınmaz hala salmış, həm də simasızlaşdırmışdı; onda insanlıqdan əsər-ələmət belə qalmamışdı. Halbuki o, öz zahiri görünüşünə həddindən artıq çox diqqət ayırırdı və bütün ömrünü bu simaya sadə bir əlavə olaraq yaşamışdı. İndi isə... o dəqiqə görünürdü ki, onu öz kökündən, keçmişindən və ən pisi gələcəyindən məhrum etmişdilər... Əgər o, bütün ömrü boyu belə qalmalı olacaqdısa, gözəl Bryuno Delorun vəy halına... Belə getsə, onu xəstəxanalarda, viranəliklərdə, ya da yetimxanalarda axtarmaq lazım gələcəkdi. Hər halda, bütün bunlar onun üçün dözülməz və dəhşətli yerlər idi...

– Uley... uley... – təzə gələn adam dayanmadan təkrarlayırdı. – Uley! Yox, məndən bircə bunu istəməyin! Heç yerə getməyəcəyəm!

– Budur da, buyurun! – Moris uzandıdığı yerdəncə söylədi, sanki, bu sözlər onu sevindirmişdi, – bu, onun deyə bildiyi yeganə sözlərdir: «Heç yerə getməyəcəyəm!» Ona görə də onu «Heç yerə getməyəcəyəm» çağırırlar.

Diana ilk dəfə deyildi ki, kiminsə ləqəblə çağırıldığını eşidirdi (onun olduğu mühitdə ləqəblərdən çox istifadə edilirdi), amma bu, onu mütəəssir etdi.

– Bu, o qədər də yaxşı səslənmir, – o, sərt halda dedi.

– Qadınlar onu Meninçu da adlandırırlar, əgər bu, sizin daha çox xoşunuza gəlsə... – Moris sözünə davam etdi, – o, uşaq olanda, deyəsən, beyninə soyuq olmuşdu,

¹ Falset – zil kişi səsi.

başı hansısa xəstəliyə tutulmuşdu... nədir adı... uzun sözün qıssası, ona Meninçu da deyirlər.

– Slama! Slama! – bu vaxt, çox güman ki, eşitmə qabiliyyəti günbəgün yaxşılaşan qoca – bu isə ona köhnə xorda yeni səsi seçməyə imkan verirdi, bəxtindən də son vaxtlar xor dayanmadan yenilənirdi – bağırdı.

– Salam, müsyö Anri! Salam, müsyö Anri! – «Heç yerə getməyəcəyəm» ləqəbli adam Bryunoya göz vuraraq bağırdı, sanki, əziz yoldaşının da onunla birlikdə gülməsini arzulayırdı, amma əbəs yerə: o, heç başını qaldırmaq iqtidarında da deyildi. «Səhər geyindiği yaraşığılı kostyumu gör bir nə vəziyyətdədir!» – Diana fikirləşdi. O, birdən-birə Loikin də kədərlə hissə ilə vurulmuş zərəri dəyərləndirdiyini gördü.

– Onu uzandırmaq lazımdır, – içəri səssiz halda girən, Bryunonun çənəsindən tutaraq qaldıran və siu-hind qəbiləsindən olan qadının baxışları ilə onu süzən Arlet Memlinq dedi, – qızdırması var, həm də hər yeri murdarlaya bilər. Amma narahat olmayın, səhər lap anadan yenidən doğulubmuş kimi ayağa qalxacaq!

Sonra o, xəstənin yanaqlarını elə bir laqeydliliklə şappıldatdı ki, eyni həssaslıqla buğanın da üzünü şappıldada bilərdi. Elə bu vaxt Bryunoya tərəf əyilmiş «Heç yerə getməyəcəyəm» onun heç bir şey görməyən gözlərindən uzun-uzadı öpüş aldı, sonra da sui-qəsdçi görünüşü ilə parisilərə tərəf çevrilərək dişlərini ağartdı; bu da onları dəhşət içərisində geri çəkilməyə vadar etdi.

– Axı bu adam ondan nə istəyir? – Diana bağırdı.

İlk dəfə idi ki, Diananı aşağı təbəqəyə malik olmaq Bryunonun pərəstişkarı olmaq məqsədindən daha az utandırırdı.

– Siz ondan əl çəkəcəksiniz, ya yox?! – o, yenə də qışqırdı, bu arada isə Loik ağıldankəmin yaxasından yarışaraq Bryunonu yenidən öpməsinə mane olmağa çalışırdı.

– «Heç yerə getməyəcəyəm!» Əl çək ondan! – Moris Anri pozğunun üstünə ağayana, eyni zamanda da bir qədər gülüş dolu səslə qışqırdı; o, gülüşünü boğmaq üçün yerində qıvrılır, gözlərindən isə yaş axırdı.

– Doğrudan da, sizin bunu etməyə haqqınız yoxdur! – Lyus da gözlənilməz bir cəsarət nümayiş etdirərək çığırdı.

«Heç yerə getməyəcəyəm» geri çəkildi, başını aşağı salıb mızıldandı:

– Onun özü istəyirdi ki!.. – sonra başqa iyrənc sözlər də mızıldadı, bununla da özünə qarşı ikrah yaratmış oldu.

Məsələ ciddi bir istiqamət almışdı. Bu adam onların gənc dostlarının zəifliyindən istifadə etmişdimi?! Yəni onun... onun namusunu ləkələmişdimi?! «Bu yolla Bryunonun var-yoxdan çıxardığı qadınların qisası alınmış olardı!» – Diana ürəyindən keçirdi. Onun qisas almaq üçün şəxsi təşəbbüsü gözlənilməz nəticə vermişdi. Adətən, pul ödəyən qadınlar heç vaxt sevinmirlər, hər nə olur-olsun... Əgər az ödəyirlərsə, bu, sadəcə, onların məşuqlarının rəzilliyinin, yaxud da axmaqlığının qiymətidir; bunu heç cür onların nəzakətinin dəyəri adlandırmaq olmaz, çünki bu nəzakət məşuqa ödənen ilk frankdaca yoxa çıxır.

Diana Lessinq içində yaşadığı cəmiyyətlə bağlı incə və dərin fikirlərə daldı; bu arada isə «Heç yerə getməyəcəyəm»lə Loik Bryunonu çarpayıya tərəf aparırdı, onların ardınca isə ağappaq ağarmış Lyus təəssüflənə-təəssüflənə addımlayırdı. Əvvəlki kimi yaxşı əhvali-ruhiyyədə olan Moris Anri siqaret yandırıb yerini rahatladı.

Loik «Heç yerə getməyəcəyəm»ə baxaraq fikrə getdi; belə təkəbbürlü, öz kişiliyini bu dərəcədə gözə soxan snob Bryunonun bu axmaq oğlan tərəfindən xoruz vəziyyətinə salınması fikri ona eyni zamanda həm qorxulu, həm də gülməli görünürdü. İlk baxışdan hər şey qeyri-adi idi, amma bu mühitdə mümkün ola bilərdi. Əgər aralarındakı məhəbbət günvurmanın təsiri nəticəsində yaranmışdısa, o zaman onlara günəşin qüdrəti qarşısında yalnız baş əymək qalırdı; işə bir bax: heteroseksual olan, hər zaman da məhz belə olmağa çalışan Bryuno Delor Boslu kənd dəlisinə təbəssümlər göndərir!..

Loik belə bir idilliyinin¹ olmasını arzulamaya bilmirdi: ona görə yox ki o, Bryunoya nifrət edir və ya bu idilliyini təhqiredici hesab edirdi; qətiyyətlə! Ona görə ki, bu məsələ ilə bağlı əks mülahizələr Bryuno və onun kimi adamların beyninin dərinliyində qəti olaraq kök salmışdı. Seksual cəhətləri Bryunoya sarsılmaz üstünlüklər verirdi. Loik

¹ İdilliyə – təbiət ağuşunda asudə və sakit həyatı təsvir edən bədii əsər.

nazir ola bilərdi, onlarca uşağı yangından və həlak olmaqdan xilas edə bilərdi, xərçəng əleyhinə dərman kəşf edə, ya da Cakondanı çəkə bilərdi; amma yenə də söhbət əsnasında həmişə elə bir an olacaqdı ki, Bryuno öz məziyyətlərini vurğulayaraq Loiki ələ salsın. Təbii ki, bu cür şeylər yalnız bir şərtlə istisna edilirdi: əgər Loik varlansaydı.

...Anri ailəsi ilə qalan Diana və Lyus ümitsizliklə riqqət hissini eyni anda yaşayırdılar: onların taleyindəki gözlənilməz dəyişiklik, öz ləyaqətlərini xilas etmək üçün göstərdikləri qeyrət hər ikisini düşkünləşdirmişdi. Bundan başqa, guya, sarsılmaz sütunlar üzərində qərar tutan münasibətləri gözlənilmədən sarsılmış, dayanıqsız olmuş, öz gözəlliyini itirmişdi. Halbuki onların dialoqlarında da, hətta daxili monoloqlarında da qürur hissi hələ ki özünü qoruyub saxlayırdı; gecələr yatağa uzananda həm Diana, həm Loik, həm də Lyus özlərinə «Mən burada neyləyirəm?», «Bizim axırımız necə olacaq?» və sair və ilaxır kimi suallar ünvanlayırdılar. Uzun sözün qıçası, onlar özləri ilə təklidə qalmışdılar, amma bundan yaxa qurtarmaq, heç nə düşünmədən yuxulamaq üçün əllərində qəbul edə biləcəkləri yuxu dərmanı belə yox idi; və onlar özləri kimi yuxusuzluqdan əziyyət çəkən hansısa rəfiqələrinə, ya da tanışlarına zəng də edə bilməzdilər.

Yalnız Lyus öz sakitliyini qoruyub saxlayırdı; əgər Morisə qarşı şiddətli ehtirası, bir də qayınanasının – bu vəhşi qadını belə adlandırmaq mümkündürsə – ona aşılacağı ölümcül dəhşət nəzərə alınmazsa... Arlet qaşqabağını salayıb ona bu sözləri deyəndə Lyus minnətdarlıq hissindən qıpqırmızı qızarmışdı:

– Siz çox yaxşı işləmişiniz! Hər şeyi parlayana qədər təmizləmişiniz! Qablar da tərtəmizdir! Sabah burada iyirmi adam olacaq! – sonra da Dianaya tərəf çevrilərək qat-qat az mehribanlıqla soruşdu: – Bəs siz... almalarla əlləşməyi bitirdiniz?

– Sizin almalarınızla işim bitdi... demək olar ki... – Diana cəsarətlə cavab verdi, – onlara görə barmaqlarım ağrıyır, ağzım da cimildəşir. Bu azmış kimi, əlimi də kəsmişəm! – baş barmağında balaca bir cızığı göstərərək qürurla bildirdi.

Otaqlara apan dəhliz tərəfdən Loik göründü, onun gözləri yenə də coşqunluqla parıldaıyordu. «O, özünü fay-

dalı adam hesab edir, hər halda, günü maraqlı keçir, bütün bu cəhənnəm şərtlərinə baxmayaraq, burada əylənə bilən yeganə adamdır», – Diana fikirləşdi. Loik səhərdən axşama kimi kombaynının üstündə, öz kabinəsində oturmaq gündən yanmışdı, bu isə ona çox yaraşır; Parisdə olarkən simasını korlayan süstlüyü və qətiyyətsizliyi yoxa çıxmışdı.

O, Diananın yanında əyləşib stolun üstündən stəkanı götürdü, baxışları ilə madam Kromanyondan icazə istədi, sonra krandan su götürüb içdi. Arlet otaqdan çıxan kimi Lyus günahsız görkəmlə Morisin yanında əyləşdi. Bir az sonra yalnız onun ensiz kürəyi görünürdü, başı və çiyinləri isə yatacaq yerində görünməz olmuşdu; heç şübhəsiz, o, Morisin yarasının «müalicəsi» ilə məşğul idi. Loiklə Diana isə otaqda yaranan bu səssizlikdə özlərini əmin-amanlıq içində hiss etdilər.

– Doğrudan da, nə baş verib axı? – Diana pıçiltıyla soruşdu, – hesab edirsiniz ki, Bryuno?..

– Sizə deyə biləcəyim yeganə şey odur ki, meningit bu yerlərdə xüsusilə təhlükəlidir.

– Slama! Slama!

– Siz onları bir-birinin ağuşunda tapdınız? Necə də ağlagəlməz əhvalatdır. Sevimli Bryuno həmişə hər şeyi qəlizləşdirir.

Amma «qəlizləşdirir» sözü bu məqamda dəqiq söz idi mi? Bəlkə, o, «burnunu yuxarı tutur» demək istəyirdi? Amma yox, yaddaşının üst qatında, ən üst qatında köhnə budaq kimi yatan bu «burnunu yuxarı tutur» sözü hansı mənanı verə bilərdi ki?

– Onlar qucaqlaşmamışdılar, Diana. Mən belə bir söz deməmişəm! Bryuno ayaqlarını çarpazlayaraq türksayağı oturmuşdu, gözlərində həyat əlaməti yox idi, «Heç nə bacarmıram» isə...

Diana sərt şəkildə onun sözünə düzəliş verdi:

– «Heç yerə getməyəcəyəm»...

– Necə istəyirsiniz... «Heç yerə getməyəcəyəm» onun ayaqlarının arxa tərəfində oturmuşdu, fransızsayağı... və... gözləri parlayırdı. Amma bunda ikimənalı bir şey yox idi, ta ki bizim gözüümüzün qabağında bu öpüş səhnəsi baş verənə kimi... Sonra o, Bryunonu yenə də öpdü... otaqda....

doğrudur! Bryuno məni tanımadı, amma öz pərəstişkarına baxıb gülümsəyirdi!

– Bax görürsünüz? Əlbəttə! Əlbəttə! – Diana sevindi, – Bryuno uzağa gedib çıxmışdı? Siz onu çox uzaqda tapdınız?

– Buradan, təxminən, səkkiz kilometr aralanmışdı...

– Səkkiz kilometr keçmək üçün ona dörd saat lazım oldu? Əşi, yox, ola bilməz! Yəqin, bu nəzakətli dostu ilə avaralanıb.

– Nəzakətli? – Loik güldü.

– Nəzakətli!

– Amma «Heç yerə getməyəcəyəm»də nəzakətdən əsər-əlamət yoxdur...

– Slama! Slama!

«Səsini kəs!» Loik ürəyində qışqırdı, sonra da Dianaya tərəf çevrilərək dedi: – O, sizin də zəhlənizi töküüb, düzdür?

– Sən demə, qorxaq adam deyilməmişsiniz? – Diana heyranlıqla dilləndi, – birdən o, sizi eşitsəydi?

– Slama! Slama!

– Zavallını rahat buraxın! O, öz kreslosunda o qədər darıxır ki...

Yatacaq yerindən Lyusun qızarmış sifəti göründü, onun saçları bir-birinə qarışmışdı və Loik şahadəət barmağını qaldıraraq sərt bir hərəkətlə ona barmaq qıcadı, sonra Dianaya tərəf çevrildi:

– Bəs siz bütün günü neyləmişiniz, mənim əzizim? Yəqin, çox darıxmısınız.

– Darıxmışam? Darıxsaydım, buna ancaq şad olardım. Yox bir... Arlet məni almaları seçməyə vadar etdi, nahardan sonra bütün günü bununla məşğul olmuşam. «Yox» deməyə cəsarətim çatmadı, axı biz onun işini artırmışdıq, deyəsən, qulluqçusu da yoxdur.

Diana öz qorxaqlığından utandı, dili topuq vurmağa başladı. Loik isə onun sözünü ağzında qoydu:

– Mən isə öz cəhənnəm maşınımın öhdəsindən pis gəlmədim; amma yolboyu o, iki, ya da üç kolu doğruyib tökdü. Ən başlıcası isə, iki quşu tutdu, döyüb əzişdirdi, sonra da dərzlə birlikdə bağladı. Onlar qışqırışa-qışqırışa, demək olar ki, tamamilə yolunmuş halda qaçdılar.

– Onlar haradadır? Tapın onları, yalvarıram sizə, Loik!
– Diana yalvarıb-yaxardı, – mən Anri ailəsinin, bir də qonşuları Faberlərin sabahkı məşhur naharı üçün iki toyuğun tüklərini yolmalıyam. Bir də Arlet istəyir ki, toyuqları özüm öldürüm.

– Bəs nə edəcəksiniz?

– Morisdən ov tufəngi xahiş etmişəm. Ümidvaram ki, tufəngi sağ-salamat qalsın deyə sabah toyuqları o özünü öldürər...

– Slama! Slama!

– Siz susacaqsınız, ya yox?! Qoca boşboğaz!? – Diana sərt səslə qocanın üstünə qışqırdı, sonra bir anlıq susdu, Arlet dəhlizdə peyda olmuşdu. Çox güman ki, o, Diananın son sözlərini eşitmişdi. «Neyləmək olar, bu daha pis!» – Diana fikirləşdi. O yeməyəcək, yataqda uzanıb qalacaq, heyvan kimi acından öləcəkdi! Amma əvəzində bunu «azad heyvan» kimi edəcəkdii!

Arlet isə heç nə eşitmək istəmədi, o heç Lyusu da görmədi, halbuki qızın sifətinin ifadəsi, rəngi və dağınıq saçları çox şey haqqında danışırdı. Bunu hiss edən Loik sözünə davam etdi:

– Hansımızsa bu məşhur «Heç yerə getməyəcəyəm»ə göz qoymaq üçün getməliyik: o, Bryuno ilə təkliddə qalıb!

– Mən gedərəm, – Diana dedi və öz Duenya rolundan məmnun qalaraq yorta-yorta otağa yollandı.

Diana bütün bu əhvalata, sözün əsl mənasında, inanmamışdı. Səbəb də o deyildi ki, Bryunonun əxlaqı ona sarsılmaz görünürdü, qətiyyəni! Sadəcə, bu məsələdə nə isə üst-üstə düşmürdü. Bir Allah bilirdi ki, o nə qədər qalmaqallardan xəbərdar idi – nə olmasa da, əhatəsində bu cür əhvalatlar həmişə bol olurdu; məsələn, bir yeni evli adam tanıyırdı ki, toy günündə gəlinin qardaşı ilə çıxıb getmişdi, halbuki həmin vaxt hamı onu Sent-Onore d'Eylo kilsəsində gözləyirdi; ya da... bir baş nazirin arvadını tanıyırdı ki, o qadın öz ərinə limanda qoyaraq hotel-də işləyən lakey oğlanla aradan çıxmışdı; ya da... varlı bir italyan knyazını tanıyırdı ki, çiçəkçi qadına görə öz ailəsini mirasdan məhrum etmişdi. Amma bütün bunlarla bərabər, onun olduğu mühitdə həmişə bir qaydaya əməl edilirdi: varlı həmişə varlı ilə birlikdə gedirdi, ya da varlı ka-

sıbla olurdu, amma heç vaxt iki kasıb birləşmirdi. Belə bir ittifaqın gələcəyi yox idi...

Axı kim sərbəst olmadığı üçün münasib kavaler roluna uyğun gəlməyən kişini seçər? Ya da eyni fikri tənha olmayan və şəhərdə sevgili, darıxdırıcı səyahətlərdə isə əyləncəli qadın kimi istifadə edilməsi mümkün olmayan qadına aid etmək olar... Uzun sözün qıssası, fırıldaqçılığa meyilli hər iki müftəxora ev vermək heç kimin ağılinın ucundan belə keçməzdi; beləliklə, onlar bir zamanlar içindən çıxdıqları qaranlıqdaca itib-batardılar. Amma özünüz deyin, əllərinə verilmiş fürsətdən istifadə edə bilməyən iki yad adama görə köhnə tanışi rədd etməyə dəyərdimi?! Xüsusilə də bu tanışın səhmləri birjada, ən azı, səninkilər qədər dəyərlidirsə...

Bir sözlə, Bryuno kimi bir alfons heç vaxt öz taleyini «Heç yerə getməyəcəyəm» kimi çobanla birləşdirə bilməzdi; əlbəttə, özünü məhv etmək, gülünc və ədəbsiz görünmək istəməzdi... Əgər bu degenerat poladtökmə zavodunu öz babalarından miras almış olsaydı, vəziyyəti dəyişərdi, hər şey öz yerini tutardı; hətta Bryunonun Lyusu atmasına da haqq qazandırmış olardı. İndiki halda isə, sözün düzü, hər şey çox miskin görünürdü, özü də əvvəlcədən müvəffəqiyyətsizliyə məhkum idi; bu əhvalat heç kimi əyləndirə də bilməzdi.

Diana Bryunoya əxlaq dərsi keçmək istəyi ilə onun otağına yollandı, içəri girəndə isə gördü ki, o, əvvəlki kimi qızdırmadan alışıb-yanır və pərəstişkarı yenə də çarpayısının başında keşik çəkir.

Diana nəzakətlə dəliyə baş yellədi, sonra da onunla üzbəüz əyləşdi. Onlar lap iki tumba kimi çarpayının yanında özlərinə yer eləmişdilər; Diana daha cəfəng hərəkətlərə əhəmiyyət vermirdi; o, yenə də kübar qadın roluna girmişdi və rolun tələb etdiyi bütün xüsusiyyətləri əks etdirməyə çalışırdı.

O, bu əhvalatın əsas məğzini aydınlaşdırmaq istəyirdi, mütləq hər şeyi öyrənməli idi; qoy lap bu barədə «Ümmiyyətlə, heç yerə getməyəcəyəm və yerimdən də tərpənməyəcəyəm»in özü danışsın! Onsuz da, tələsən yeri yoxdur: bu axşam daha nəyisə təmizləməsi, ya da yolması haqda söhbət belə gedə bilməzdi!

– Deyəsən, dostumuz özünü daha yaxşı hiss edir, – o, gülümsəyərək sözə başladı.

Parislilərin ən yaşlısı «Heç yerə getməyəcəyəm»in gözüne ən qorxunc sima kimi görünmüşdü; ona görə də araba Anri ailəsinin həyatına daxil olan andan etibarən o, dərhal bu qadına tabe olacağını bilirdi. Görünür, gözəl gənc qadın ağciyər idi, hündür arıq kişi isə, əsasən, susurdu. Amma bu qırmızı saçlı arvad bağıra da bilirdi, hələ bundan bətər şeylər də edərdi! Hə... Bir az bundan qabaq o nə soruşmuşdu?

Gəl indi başa düş də... onun elə ciyiltli səsi var ki!.. Söylədiyi sözlər tamamilə anlaşılmazdır! «Heç yerə getməyəcəyəm» sadə dilə müraciət etmək qərarına gəldi; bu dilli səhərdən bəri himayə etdiyi adam ona öyrətmişdi; deyəsən, ya parislilər, ya da hindular bu dildə danışırdılar.

– Mənimki başa düşmür, – o dedi.

Diana çaşqın halda susdu. Bircə bu qalmışdı! Bu bədbəxt hansısa Afrika dialektində danışırdı. Halbuki Orlean Tombuktudan daha yaxındır... «Ah, Fransa, incəsənətlər, kişilər və meşələr anası...» – bu an ona xidmət göstərməkdə olan yaddaşı xəlvətcə pıçıldadı.

Ah, əgər dəlicəsinə kənd həyatına vurğun o məşhur yazıcılar – Peqi, ya da nədir onun adı, Klodel Bosda olsaydılar!.. Bax o zaman onların başı əlhəd daşına dəyərdi! Məsələn, Diana onlara bu səyahəti təklif etmək xoşbəxtliyindən özünü məhrum etməzdi! Onlar yalnız o zaman öz kitablarındakı kəndli-qəhrəmanlarla realıq arasındakı fərqi dəyərləndirə bilərdilər. İndi isə belə məlum olurdu ki, əsərlərində hər şeyi şişirdiblər: məsələn, «Heç yerə getməyəcəyəm» bədbəxt hadisə nəticəsində degenerat olmuşdu. O, meningitə tutulubmuş və bu, hamıya məlumdur. «Bosda hər kəsə», – Diana düşüncələrinə düzəliş verdi. Sonra hiyləgərcəsinə şirin və ehtiyatlı bir səslə danışmağa başladı; bu səsdə lap azca istehza hiss olunurdu; Diana, adətən, şübhəli vəziyyətlərdə belə danışırdı.

– Mənimki soruşur: Bryuno özünü yaxşı hiss etmək?

«Heç yerə getməyəcəyəm» köksünü ötürdü. O da yer-də qalanların danışdığı kimi danışmağa başlamışdı... amma... dayan, dayan... o, bu oğlanı necə adlandırdı? Menin-qu şəhadət barmağını yastığa dirədi.

– Onu – Bryuno?
 – Hə, də, onu – Bryuno! Bryuno Del... bir sözlə, Bryuno...

Birdən-birə Diananın ağılına gəldi ki, Bryunonu daha təfərrüatlı təqdim etməyə dəyməzdi, bu, sonralar təhlükəli ola bilərdi. Hərçənd ki «Heç yerə getməyəcəyəm»in Fon küçəsində şantajla məşğul olduğunu təsəvvür etmək mümkün deyildi. Yox! Yox! Bu sərsəmin Bryunonun adını belə bilməməsi, bir-birini tanımadan onların bir-birinin ağışuna atılması fikrinin özü belə dəhşətli idi! İki heyvan! Kiçik şübhə yeri belə yox idi: oğlan Bryunoya aşıq baxışlarla baxırdı. Bu Bryuno necə də sirtverməz adammış! Onun bu meyilləri axı nə zaman yaranmışdı? Bəlkə, bu hissələri ancaq təbiətin qoynunda olarkən yaşamağa başlayıb? Fermaya qarşı hiss etdiyi ikrah da bununla izah oluna bilərdi?! Əlbəttə... o, başından zərbə alaraq zorlanmayıbsa! Amma... axı onun özü də bu degenerata baxıb gülümsəyirdi! Diana nəyin bahasına olur-olsun, araşdırmanı axıra kimi aparmalı idi. Bunun üçün danışarkən birhecalı sözlərdən istifadə etməli olsa belə...

– Səninki Bryunonu harada rastlaşmaq?
 – Mənimki onu Vinyal meşəsində tapmaq...
 – Onunku necə idi?
 – Onunku torpaqda uzanmaq, gözəl geyimdə.
 – Səninki onu gözəl hesab etmək?
 – Hə, çox gözəl. Vikaridən¹ də gözəl.
 – Kimdən?
 – Vikaridən...
 – Yaxşı... Ona rastlamaq... Və o zaman səninki nə etmək?
 – Mənimki onu oyatmaq.
 – Onunku sənə nə demək?
 – Onunku istəmək, mənimki onu istehkama aparmaq.
 – Hara?
 – İstehkama.
 – Bu, nə istehkamdır belə? Hə, yaxşı. Səninki də «hə» demək?

– Hə, mənimki də «hə» demək.

Və sair. Və ilaxır. Və ilaxır.

¹ Vikari – yepiskop müavini.

Gənc degenerat, Bosdakı aşağı təbəqənin nümayəndəsi ilə yüksək Paris cəmiyyətindən olan eksentrik qadının dialoqu heç bir maraqlı nəticə vermədi; söhbətin iştirakçılarından heç biri həmsöhbətinin məxsus olduğu qəbilənin adət-ənənəsi və dili ilə bağlı məlumat əldə edə bilmədi.

Əvvəllər heç vaxt Loik Lermitə belə bir fiziki yorğunluq hiss etmək nəsb olmamışdı; əslində, işləməyə vadar etməklə bu əsəbi adama xeyirxahlıq eləmişdilər. O, çoxdan özünü belə yaxşı hiss etməmişdi.

İndi də Loik bir az torpaq yolla gedib talanın yuxarısına qalxdı və bir az əvvəl kombaynının məhəl qoymadığı saman tayasının üstünə uzandı. Cibindən fermer qadının verdiyi bir litr soyuq qırmızı üzüm şərabını çıxardı, sonra da sarımtıl kəndli eşmə papirosunu yandırdı. O, arxası üstə sərələnməmişdi, saman iyindən burnu gicişirdi, nikotinlə qarışmış üzüm şərabının ağızbüzücü tamı boğazında qalmışdı; bununla belə, o, elə bir həzz və elə bir sevinc hiss edirdi ki, əvvəllər heç vaxt buna bənzər şeylər yaşamamışdı. Günəşin qürub çağı olduğundan çöllər sükuta qərq olmuşdu, bu sakitliyi gah buradan, gah da oradan ötən quşlar aradabir pozurdu; Loik diqqətini cəmlədikdə onları qanadlarının xışiltısını belə eşitməyə başlayırdı.

Samanın, biçdiyi buğdanın, bir də özünün zəif tüstü tamı verən ağızbüzüşdürücü qoxusu bir-birinə qarışmışdı; bütün bunların onun öz əlinin əməyi olması fikri isə Loiki, az qala, sərxoş edirdi; əvvəllər kənddə yaşamadığı üçün təəssüf hissi keçirməyə hazır idi. Görürdü ki, bu həyat heç bir cəhəti ilə uzun illər boyu onu özünə cəlb etmiş Dovidə, ya da Avstriyada, Provansda, yaxud Solonada keçirilən uik-endlərə bənzəmir. Bəlkə, bunun səbəbi o idi ki, Loik heç vaxt indiki kimi təbiətin səsinə eşidəcək qədər tək qalmamışdı?.. Ya da əvvəllər onun əlində tutmalı olduğu hər şey – kroket¹ üçün tor, yaxtaların gəmi ipləri, tennis üçün raketkalar, yaxud ov tufəngi – heç vaxt, sözün əsl mənasında, onu maraqlandırmamışdı?.. Bəlkə, yalnız kombayn adlanan bu cingildəyən maşın onu həqiqətən maraqlandırır? Amma o, belə bir maşını harada və kim-

¹ Kroket – meydançada düzülmüş şarları ağac çəkiçlərlə vurub məftil qapılardan keçirməkdən ibarət idman oyunu.

dən ala bilərdi ki? Çox çətinliklə də olsa, xəyal qurmağa başladı: guya, hansısa kübar dostuna, ya da kübar bir qoca xanıma yalnız uik-end müddətinə kombaynı və fermanı ona etibar etmək xahişi ilə müraciət edir... Sonra şənbə-bazarını işləməklə və işdən həzz almaqla keçirir... və sair... və ilaxır...

Bir sözlə, bu dinc dəqiqələr onun yaddaşında fəvqəladə və unudulmaz anlar kimi qalacaqdı: ördəklərə yemək verən Lyus, almaları çeşidləyən Diana... hətta kənd dəlisinin özündən getmiş halda sürüyüb gətirdiyi zavallı Bryuno belə... ona xoş gəlirdi! Hə, bu günü xatırlayanda danışmaq üçün çox şey olacaqdı! Amma təəccüblü idi ki, bu barədə düşündə o, nostalgiyadan daha çox sevinc hiss edirdi. Sanki, bu günün keçmişə çevrilməsindənsə, onun bir az da uzanmasını istəyirdi. Əslində, Loik Nyu-Yorka getmək əvəzinə, burada qalmağa üstünlük verərdi. O, özünə belə etiraf etməyə çətinlik çəkirdi, amma hiss edirdi ki, həm fiziki, həm də mənəvi cəhətdən daxilində nəsə azadlığa çıxıb; sanki, cisminin və ruhunun azadlığını yenidən əldə edib.

Elə bil, o, yenidən qayıtmasını istəmədiyi, varlığına ehtiyac duymadığı, qayıdarsa, hamı ilə birlikdə Nyu-Yorka getməyə can atacaq yorğun və təşəxxüslü Loik Lermiti Parisdə – salonlarda və ballarda qoyub gəlmişdi. Yeni Loik isə burada, fermada qalmaq istəyirdi, yaxud hansısa başqa bir işlə məşğul olmaq... ya da məktəbdə oxuduğu illərdə yaşadığı bütün məktəblilər kimi sevdiyi kitabı xatırlayıb, «İki oğlanın Fransaya səyahəti»ni piyada həyata keçirmək...

Onu yaşadığı bu bəxtiyar vəziyyətdən kəndin səsinə aid edilməyəcək dərəcədə təəccüblü bir səs ayırdı. Loik dirsəklənilib sürünə-sürünə pəyənin lap qırağına gəlib aşağı əyildi. Oradan tikililərin damları görünürdü, lap yaxınlıqda isə sarayın damı vardı; onun barmaqıqlı pəncərəsindən bir-birinə sarmaşmış iki kölgə, iki insan silueti görünürdü; o, Lyusla Morisi o dəqiqə tanıdı.

Biri – Moris, çox güman ki, ağrı hissini, Lyus isə zavallı Bryununun köməksiz vəziyyətindən istifadə edib öz qorxusunu yenərək bura gəlmişdilər; əlbəttə, arzularını həyata keçirmək, hər ikisini öz ağuşuna alan o həqiqi istəyi reallaşdırmaq üçün... Loik öz müşahidə məntəqə-

sindən çox şey görmədi, heç görmək üçün çalışmadı da; amma qürub edən günəşin saraya dürtülən son şəfəqləri qırmızı-qızılı rəngə çalan bədənləri aradabir işıqlandırır, sonra isə bu parıltı samanın içərisində itib-batırdı.

Loik çox şey görə bilməsə də, Lyusun danışdığı məhəbbətin səsinə eşidirdi; özünə əmin bir səsi... bu səsdə utancaqlığın kölgəsi belə yox idi; bu, öz ehtirasına böyük həvəs və əminliklə təslim olan qadının səsi idi...

Əvvəllər Lyus onun təsəvvüründə qorxaq, bəlkə də, ola bilsin, soyuq, amma istənilən halda məhəbbət üçün yaradılmamış insan idi. İndi isə başa düşürdü ki, bərk yənilib.

Əslində, Diana kimi o da səhv etməmişdi; bu səs Diananı da təəccübləndirirdi. Çünki Lyusun özünü də heyrətə salmışdı. O, çoxdan idi belə qışqırmır, bu qədər ləzzət almırdı. Lyus həmin nadir qadınlar qışminə aid idi ki, məhəbbət oyunu vaxtı onlara fikir verilməsini istəmir, kişinin göstərdiyi qayğı və ehtiyatlılığa nifrət edir, yalnız qarşı tərəf öz qayğısına qaldıqda ləzzət ala bilirlər. İstənilən bir qusar onlara daha xoş gəlir, zərif hərəkətli kişi isə zəhlələrini tökür; təcrübəli məşuqlarla olduqda isə utanır və donub-qalır; yəni yalnız kobudlarla əsl cismani həzz yaşaya bilirlər.

Lyusun əri onda məhz bu xüsusiyyəti gördüyü üçün onunla evlənmişdi: o, subreklərə¹ adət edib onların ləzzətini hiss edərək, Lyusun timsalında zaman sərf etmədən orqazma çatdırılması mümkün olan nadir kübar qadınlardan birini tapmışdı. Amma günlərin bir günü Lyus da bütün digərləritək onun zəhləsini tökdü. Məhz o zaman Lyus diqqətli parisli məşuqlara təslim oldu; onlar isə onun ləzzət ala bilməsi üçün həddindən artıq dərindən-qabıqdan çıxırdılar; bu səbəbdən də o, həzzə çata bilmirdi.

Kəndli Moris köhnəfikirli adam idi; əmin idi ki, samanın içinə dartıb sala bildiyi qızlar o həzz alsın deyə burada eşələnməlidirlər. Bəziləri onun bu kobudluğuna daha çox adət edirdilər, bəziləri daha az, amma özü bu barədə heç fikirləşmirdi də. Birlikdə olduğu qadınlara öz kişiliyini, gücünü verirdi, daha səyini və bu işdəki məharətini yox.

¹ Subrekt – qədim komediyaların personajı; adətən, öz xanımının işlərinə məhrəm olan qulluqçu.

O, həzzə çatmaq üçün hər şey edirdi – bu həzz isə çox böyük olurdu; əgər onun sevişməsi, eyni zamanda, qadının da xoşuna gəlirdisə, lap yaxşı, bunda pis heç nə yox idi... o ki qaldı digər xırdalıqlara, buna heç əhəmiyyət də vermirdi.

Bununla belə, bu kobud kişinin sevişməsi heç də həmişə qadınların xoşuna gəlmirdi. Ona görə də Lyusun açıq-aydın ekstazı onu təəccübləndirdi, hətta müəyyən mənada valeh də etdi: Morisin pul ödədiyi fahişələr nadir hallarda özlərini elə aparırdılar ki, guya, onlara yaxşıdır; fəth etdiyi qızlar isə seksual münasibətlərdə öz mənafeələrini unudub onun qeydinə qalmırdılar; yəni öz məsləklərində Lyusdan daha artıq dərəcədə sabit və ardicil idilər...

Məsələn, həmin bu Lyus gözəl bir oğlan görəndə ehtirasa meyil edir və ehtirasa silahlanaraq, az qala, ağılı itirirdi. Bu da onu çox böyük rahatlıqla Bryunonu yaddan çıxarmağa məcbur edirdi; bu həmin Bryuno idi ki, kobudluğuna baxmayaraq, daim öz karyerası, ya da peşəsi haqqında fikirləşir, ən başlıcası isə yaşatdığı həzz müqabilində Lyusdan nə istəyəcəyini götür-qoy edirdi. O, işlə məşğul ola-ola ən lazımsız anda «De ki, məni istəyirsən!», «Belə sənənin xoşuna gəlir?» və bu kimi yersiz suallar verməkdən də əl çəkmirdi.

Bu ifadələr həzz almağa çalışan Lyusu özünə gətirir, fikrini Bryunodan yayındırır və son dərəcə əsəbiləşdirirdi. Uzun sözün qıyası, Morisin əvvəllər təklildə yaşadığı xudbin və kobud həzz Lyusu əməlli-başlı silkələdi və bu kənd oğlanı onun kişilərinin heç birinin eşidə bilmədiyi iniltiləri eşitdi.

Nə yaxşı ki, elə bu ərəfədə düşən qaranlıqdan qorxan vəhşi quşlar, sonra isə toyuqlar və ördəklər hündürdən qaqqıldaşmağa başladılar. Necə də maraqsız həyatdır! Aşiq-məşuqun iniltisini quş damının sakinlərinin qaqqıltısı, vaqqıltısı, quqquluqusu eşidilməz etdi. Sonra donuzlar, eşşəklər və inəklər də daha aşağı səslə, daha təvazökarcasına və daha səmimi-qəlbədən «sözə başladılar»; baş vərənləri gizlədən bu konsertdə, sanki, heyvanların əxlaqı da gizlənmişdi: bu, rus operalarında əsas əhvalatın dəhşətini və qəddarlığını statistlərdən gizlədən xoru xatırladırdı.

Ancaq aşiq-məşuqa toyuq hinindən daha yaxında olduğu üçün Loikə bu gözəl səsləri eşitmək səadəti qismət

olmuşdu. Bu səslər onu utandırmadı, amma son dərəcə sarsıtdı və onda çox xoş bir əhvali-ruhiyyə yaratdı. Çünki o, Lyusa rəğbət bəsləyirdi: onun olduğu mühitdə bir sıra fərasətli kişilər gözəl və səfeh qadınları başqa intim şeylər düşünmədən də sevə, hətta onlara rəhmi də gələ bilərdi. Loikdə də belə idi...

Günəş qüruba endi. O, üfüqdə, bu qədər sonsuz və bu qədər sakit görünən vadinin uzaqlığında yoxa çıxdı; bu vadini seyr edərkən istər-istəməz Yerin yumruluğu haqqında düşünmək istəyirdin... Axı həqiqətən də, o, bu qədər böyükdürsə, deməli, haradasa, buradan çox-çox uzaqlarda mütləq əyilməli, bükülməli idi. Yoxsa öz düz trayektoriyasında nə iləsə toqquşa bilərdi; məsələn, buludlarla, ya da elə günəşin özü ilə. Tamamilə aydın idi ki, Yer kürəsi Qalileyin qanunlarına əməl edərək dəyirmiləşirdi. Günəş yavaş-yavaş, saatbasaat, dəqiqəbədəqiqə, tələsmədən sönmürdü; əvvəlcə o, qurşağa qədər yoxa çıxdı, sonra çiyinlərə qədər, sonra da kiminsə gözəgörməz əli tələm-tələsik və kəskin hərəkətlə enməsini sürətləndirərək onu aşağı dartıb apardı; günəş çəhrayılıq içərisində əriyib itdi, günbəzi balacalaşdı və qaraldı. Bu cılpaq, asta-asta qaralan «papaqdan» aradabir qırmızı parıltı görsənirdi. Bu «baş», sanki, öz qələbəsini bayram edərək, ya da məğlubiyyətinə ağlayaraq bir dəfə də faciəli şəkildə əyildi, yer üzünə nəzər saldı və... tərənəmzə halda donub-qaldı, üfüqlə qarışdı, sonra da yoxa çıxdı. Quşlar səslərini kəsdilər, yer üzünə qaranlıq töküldü; Viktor Hüqonun şərinə olduğu kimi, bütün kainat vicdanla işlədiyi iş günündən sonra böyrü üstə uzanmış Loik Lermitin gözləri önündə açıldı. O, bu uzun-uzadı şeiri məktəbdə oxuyarkən əzbərləmişdi, hətta bir dəfə öz sarsılmış ailəsinin qarşısında da əzbər söyləmişdi; amma bu, o qədər çoxdan olmuşdu ki...

İndi – ikinci müharibənin başlanğıcında, əlli yaşının tamam olduğu bir vaxtda Loik Lermi şeirin yalnız ilk sətirlərini xatırlaya bildi: «Vooz1 yorğunluqdan əldən düşmüş halda uzandı...»

O, Lyusgildən sonra – on dəqiqə yubanaraq evə qayıtdı; aşıq-məşuqun hamıdan axırıncı gəlib çıxmalarını istəməirdi; gələndə gördü ki, bütün ailə süfrə başına yığışib,

buğlanan şorba kasası stolun ortasına qoyulub, yanında da əlində çömçə tutmuş Memlinq dayanıb; Lyus, Diana və Moris həyəcanla ona baxırdılar; hər halda, Loik də daxil olmaqla hamı acından ölürdü. Bununla belə, Loik tələsmədən Diananın yanında əyləşdi və böyük yüngüllük hissi ilə qabının böyründəki iri çörək parçasını süzdü.

– Kimə birinci çəkim: işçilərə, yoxsa xəstəyə? – çömçəni şorbanın içinə salan Arlet soruşdu. O, soğanın, kartofun və kökün xeyli hissəsini, sonra isə böyük bir donuz piyi parçasını götürərək Loikin qabına qoydu, o da buna görə böyük məmnunluq hissi keçirdi və özü də buna görə bərk təəccübləndi. Sonra eyni səxavətlə öz oğluna, Lyusa və Dianaya, bir də özünə yemək çəkdi; hər kəs yeməyi öz işinə görə tərifnamə kimi qəbul etdi: aşağı dikilmiş gözlər, yanaqlardakı utancaqlıq qızartısı – Loik altıdan-altıdan üzlərdəki bu ifadələrə fikir verirdi (şübhəsiz ki, o, qrupun içərisində, müəyyən qədər də olsa, azadlığını qoruyub saxlamış yeganə adam idi).

Aclıq və yeməyi görəndə hiss etdiyi sevinc onu müəyyən müddətə nəyisə görmək qabiliyyətindən məhrum etmişdi və yalnız qabının içindəkiləri aşırıqdən sonra bir-biri ilə yanaşı oturmuş Lyus və Morisin tamamilə fərqli görünlüklərinə fikir verə bildi. Xoşbəxtlik hissi gözlənilmədən onları yumşaltmış, paxırlarını örtmüş, daxildən nurlandırmışdı; onlar aramsız olaraq bir-birinə toxunmaq üçün özləri ilə mübarizə aparırdılar; Loikin fikrincə, bu cəhd öz münasibətlərini nümayiş etdirən aşıq-məşuqun açıq-saçıqlığından və sərbəstliyindən daha böyük bir şeyə dəlalət edirdi.

Moris elə hey gülür və təzəlikcə aldığı həzdən gözlərini qıyaraq dayanmadan zarafat edirdi. Lyus heç bir şey danışmırdı, amma Morisə tərəf baxmadan onun danışdıqlarına gülümsəyirdi; bu vaxt sifəti yumşaq və ləyaqətli ifadə alırdı, halbuki bir qədər əvvəl o, narahat və həyəcanlanmış qadın idi. Lyus o dərəcədə dəyişmişdi ki, Diana aradabir şübhə dolu baxışlarla ona göz qoymaqla özünü saxlaya bilmirdi. Əlbəttə ki, o, baş verənləri heç təsəvvür belə edə bilməzdi. Digər tərəfdən isə həm də hirsli idi. Xəstənin yanına baş çəkməyə getmiş, əlibos qayıtmışdı, bu da onu bərk əsəbiləşdirmişdi.

Diana Loikə tərəf əyildi, sonra nədənsə fikrini dəyişib birbaşa ev sahibəsinə müraciət etdi:

– Arlet, bu yerlərdə istehkamlar var?

– İstehkamlar? Siz nəyi istehkam adlandırırırsınız? – Moris ilk dəfə idi özünü itirmiş kimi görünürdü; halbuki ona baxanda adama elə gəlirdi ki, bu oğlanı heç nəylə təəccübləndirmək olmaz, – nəyi nəzərdə tutursunuz? Belə böyük, gücləndirilmiş qalaları?

– Hə də, məhz onları.

– Burada belə qalalar yoxdur! – Moris dedi, – onlar burada niyə olmalıdır ki? Hər halda, bura Bosdur.

– Mənim əziz Dianam, biz Majino sərhədində deyilik, – Loik maraqlı baxışlarını ona zillədi.

Amma Loikin söhbətə qarışması Diananın ovqatını təlx etdi və onu özündən çıxardı:

– Məgər sizə deyən oldu ki Majino sərhəndəyik, Loik? Mən, sadəcə, bilmək istəyirdim ki... Sadəcə, soruşdum ki, bu yerlərdə istehkamlar var, ya yox... vəssalam! Yoxdur! Yaxşı, mən bunu nəzərə alaram.

– Hər halda, sizin ağılınıza çox qəribə fikirlər gəlir, – Arlet şübhələnmiş halda söylədi.

Loik hiss etdi ki, Diana tərəddüd edir, hətta yenidən hücumə keçmək üçün geri çəkilir; onun səsi əvvəllər olduğundan daha kəskin çıxırdı.

– Bəs bu yaxınlarda seminariya, ya da yepiskopun iqamətgahı yoxdur ki?

Bu sözlərdən sonra otaqdakıların təəccübü daha da artdı. Biçağını kömbəyə batırmış Arlet hamını həyəcana salaraq yerindəcə donub-qaldı. Moris qəhqəhə çəkdi:

– Yox, bizə burada nə yepiskop, nə də küre lazım gəlir... O qəcdər işimiz var ki, dua etməyə vaxtımız qalmır... Amma bazar günü ibadətini yerinə yetirmək üçün bura Vinyaldan küre gəlir. Düzdür, bir zamanlar bizim vikarımız vardı... – o susdu, sonra gülə-gülə sözlünə davam etdi, – amma o balaca vikari dördnalə çapıb aradan çıxdı! Hə, ana? Bura göndərilən vikari lap uşaq idi. Hər dəfə də Böyük Tanrını kəməyə çağıra bilmirdi!

– Moris, sən səsinə kəsəcəksən, ya yox? – Arlet Memlinq təkəbbürlə dedi.

Moris gülsə də, səsinə içinə saldı. Loik gah ona, gah da Dianaya baxırdı, sanki, tennis topunun hərəkətini izlə-

yirdi. Dəhlizdən eşidilən səs-küy bu yorucu məşğuliyəti yarımcıq qoydu. Səs-küyün ardınca kobud tərzdə, yerli dialektdə deyilmiş sözlər eşidildi, sonra da «Heç yerə getməyəcəyəm»in qoluna girdiyi Bryuno göründü; yarıya qədər bükülmüş, qızdırmalı baxışları olan Bryuno; o, otağa girəndə dayana bilməyib özünü qarıya çıxırdı. «Heç yerə getməyəcəyəm» xəstəni rastına çıxan ilk stuldaca əyləşdirdi və yığılmaması üçün başqa bir stulu ona tərəf itələdi; Bryuno isə dayanmadan sürüşür, ağırlaşmış ayaqları, əlləri onu aşağı dartırdı. Çaşqın ev əhli onu görən kimi silkələ-nib özünə gəlmişdi.

– Sən neyləyirsən? – Memlinq sərt şəkildə qışqırdı.

Günahkar Meninqu başını qaldırdı:

– Mən yemək istəyir, mən onu tamam tək qoya bilməmək!

– Niyə də olmasın? Heç kim onu sizin əlinizdən alıb oğurlamayacaq ki! – özünə gəlmiş Diana bağırdı. – Nədir, hər dəfə acanda bu zavallını dəhliz boyu sürüyüb bura gətirəcəksiniz? Onsuz da, qızdırma içində yanır. Bu ki lap vəhşilikdir...

«Görünür, sup bizim Diananın işinə yarayıb!» – pragmatik Loik ağılından keçirdi. Hər halda, Diana haqlı idi. Ona görə Loik də dilləndi:

– Doğrudan da... Zəhmət olmasa, onu yenidən yatağına uzadın. Bu vəziyyətdə ona yemək olmaz, ancaq su içə bilər.

– Amma... mən axı heç nə yeməmişəm! – «Heç yerə getməyəcəyəm» təkrar etdi; əyilmiş sifəti onun Kornelin pyesləri ruhunda bir faciə yaşadığını sübut edirdi; hazırda bu adamı iki hiss – ehtiras və aclıq darmadağın edirdi.

– Yaxşı, gedim dostumuzu yerinə uzadım! Siz isə mənə mane ola bilməyəcəksiniz! Elə deyil, Loik? – Diana qətiyyətli səsle dedi.

O ayağa qalxdı, Loikin stulunun yanından keçə-keçə ayaqüstü ona: «Mənim payıma düşən pendiri də götürün!» – deməyə də imkan tapdı.

– Onu buraxmaq istəmirəm! – «Heç yerə getməyəcəyəm» inildədi və öz meymunabənzər əlləri ilə Bryununon çiyinlərindən, dizlərindən qucaqlayaraq stula daha bərk sıxdı.

– Bu nə hərəkətdir edirsiniz? – Diana qışqırdı – Əl çəkin ondan! Müsyö bu madamın nişanlısıdır, təsəvvür edirsiniz?! – o, Lyusa işarə edərək dedi.

Diana əsəbindən qıpqırmızı qızarmışdı, özünü ləyaqətli insan kimi təpədən-dırnağacan dalaşmağa hazır hiss edirdi. Yalnız Lyusa tərəf çevriləndə başa düşdü ki, o, haradasa uzaqlarda uçur, gözləri başqa yerlərdə dolayıdır... Diana hər dəfə ətrafdakı adamların yardımını hiss etməyəndə bunu yadda saxlayırdı; o, bugünkü hadisəni də «yadda saxlanacaq» hadisələrin sırasına əlavə edərək yüz səksən dərəcə çevrilib otaqdan çıxdı:

– Boş şeydir! Hər bir adamın öz şəxsi həyatını istədiyi kimi yaşamaq haqqı var! O ki qaldı mənə... əgər buradayıqsa, əziz Loik, sizə xəbərdarlıq edirəm... mənə gün vurarsa, ya da Slama sürüyüb öz kreslosuna aparmaq istəyərsə, nə olur-olsun, bilin ki, buna etiraz edirəm! Sizə arxayın ola bilərəm də!?

Sanki, Diananın söylədiyi bu sadə fərziyyə qocanı yenidən həyata qaytardı, o, yeni bir ruh yüksəkliyi ilə qışqırmağa başladı: «Slama! Slama!» Memlinq «Heç yerə getməyəcəyəm»ə tərəf çevrildi və xəstə baxıcısı, ya da oynaş kimi zəbt etdiyi stulu dartıb onun əlindən aldı.

– Nəhayət ki, sən onu buraxacaqsan, ya yox? – o, soyuq səslə soruşdu, – öz otağına qayıt! Onsuz da, sənə sup düşmür! Yox bir... Sup! Nəyə görə? Əgər sabah işə girişəcəksənsə, sup alacaqsan! Hesab edirsən ki, xəstələrin dalınca süründüyün üçün səni öz evimdə yedirdəcəyəm? Bircə bu qalmışdı! Yeri! Meninqu, müsyönü öz otağına apar, yoxsa səni çölə ataram!

Meninqu gözlərini sorba qabına dikdi, sızladı və əli boşaldığından Bryunonu buraxdı; o isə elə bunu gözləyirmiş kimi sürüşüb döşəməyə yığıldı; dəli onu qaldırdı, torba tək; çiyinə aşırı və parisliələrin hiddətlənmiş baxışları altında sağollaşmadan otaqdan çıxdı. Şam edənlər sözləşiblərmiş kimi susurdular... Bu sükut Arlet onların hər birinə ətirli pendir parçası paylayana qədər davam etdi. Elə aradakı sükutu pozan da Arlet oldu:

– Yox bir! Bəlkə, ona pendir də verəydim? – o, özündən çıxmış halda soruşdu.

Bu axmaq fikir hamını güldürdü.

– Bəlkə, siz elə hesab edirsiniz ki, mən çox qəddaram? – o, birdən-birə fikrə gedərək soruşdu, – adama bir tikə çörək verməkdən imtina etmək!.. Günorta sizin dostunuza da...

Dostoyevski ruhunda olan bu vicdan əzabını ətrafdakı adamların coşması yarımçıq qırdı. Qonaqların dilindən «almaq üçün işləmək lazımdır», «kim yerindən tez durursa, onunkunu Allah yetirər», «əgər layiq deyilsə, adam heç nə əldə edə bilməz» və bu kimi saysız-hesabsız orijinal fikirlər çıxdı. Aclıq kimi tərtəmiz fizioloji hissini sayəsində öz həyəcanlarını yaddan çıxaran parisililər yeməyin həzm olunmasının sevincinə qapılmış, ona görə də var qüvvələri ilə rəfiqələrinin mənəvi iztirabını sakitləşdirməyə çalışırdılar. Bu canfəşanlığın səbəbi stolun üstündə – baxmağa çalışsalar da, görürdülər – bir parça artıq pendirin qalması idi. Ona görə də onlar ayrı-ayrılıqda Arletin fikrini faydasız iztirablardan yayındırmağa və onu daha sadə, daha xoş şeylərin üzərinə yönəltməyə çalışırdılar.

Bununla belə, şəhərlilər ötən gün ərzində tamamilə aydın ifadə edilmiş qaydanı əməlli-başlı qavramışdılar: «Tənbəllik cəzalandırılmalıdır». Məqamı düşdüyündən Diana Con Rokfellerin birjaya zamanında gəlmədiyini üçün öz imperiyasının dördüçünü itirməsi ilə bağlı əhvalatı danışmağa başladı. Lyus isə bir dəfə əlindən gözəl bir ağ-mavi brilyantın çıxması haqqında söz saldı; səbəb isə o olmuşdu ki, əri onu Kartyenin yanında düz bir saat gözləmiş, Lyus isə brilyantı almağa qərar verə bilmədiyini üçün o, onu Lyusa almaqdan imtina etmişdi. Söhbət səngiyirdi, Loik isə bikaçılığı tənqid edən heç bir əhvalat xatırlaya bilmirdi. Hiss olunurdu ki, Memlinq artıq qaçılmaz olan «Yaxşı! Durun! Yatağa!» – sözlərini deməyə hazırlaşır və bu biri ilə bağlı hər cür xəyala son qoyacaq; amma Loik birdən yöndəmsiz də olsa, təşəbbüslə çıxış etdi. O ayağa qalxdı:

– Madam Anri... bağışlayın, Arlet! İstəyirsiniz mən zirzəmiyə enib çəlləkdən bir az şərab gətirim. Gündüz Moris onun yerini mənə göstərib...

– Doğrudan, mən də içmək istəyirəm! – yuxarıda adı çəkilən Moris dedi: o, yorğun halda stula yayxanmışdı, xumar gözlərini çox çətinliklə yuxarı qaldırdı.

– Bu, sizin tərəfinizdən böyük lütfkarlıq olardı, müsyö Loik! Birliqlik şüşəni götürün! Amma bir az gözləyin, qoyun Lyus onu yusun!

Lyus Ader – bankir arvadı şüşə yumaq üçün aləti götürərək tələsik qabyuyana tərəf atıldı.

Bir qədər sonra Loik sərın şərabi stəkanlara süzəndə Diana sözə başladı:

– Bilirsiniz, Arlet, bu şərab çox gözəldir! Əladır! Əcəb də sərinidir! Hələ qoxusuna bir baxın! Bu şərab qəlbın dərdini dağdır, boğazın yox! Belə şeylər tez-tez olmur!

– Pis şərab deyil! – Arlet razılaşdı, – otuz doqquzuncu il, ümumiyyətlə, pis il olmamışdı...

– Xüsusilə də bu pendirlə əla gedər! O, şəraba ağılasıgmaz bir qoxu verir! Biri digərinin dadını xüsusi nəzərə çərpdırır!

Arlet pendirlə bağılı söylənilən fikrin doğruluğunu yoxlamaq üçün xırda bir hərəkət belə etmədən razılıqla başını tərətədi. Diananın ürəyini ümidsizlik bürüdü. Bu evdə onun başına nə gəlmişdi belə? O, təkə davamlı olaraq ac deyildi, həm də yediyi hər şey ona çox dadlı görünürdü; eyni zamanda da hiss edirdi ki, bu xəstə mübtəlalıq dostlarını da öz caynağına keçirib. Başa düşürdü ki, əgər pendirə sahib çıxmaq üçün kiçicik bir addım atarsa, həm Lyus, həm də Loik çəngəllərini qabağa verib döyüşə atıla bilərlər. Bununla belə, o, vəziyyətlə barışmaq istəmirdi.

– Sabah piroqu necə hazırlayacaqsınız, əziz Arlet? Biskvittə, yoxsa lay-lay xəmirlə? Adamın inanmağı gəlmir ki, üç ay sonra, hətta ola bilsin ki, bir az da tez, mən Vyanada məşhur Zaxer tortundan yeyəcəyəm! Ah, bu almanlar, xüsusilə də onların bu təlxək Hitleri artıq özünü Yelisey sarayında təsəvvür edir! Ah, yox, hələ ki bu həyatda ələ salınıb gülünəsi nələrsə var, ha-ha-ha!

Diana pırtlaşmış kürən saçlarını arxaya ataraq (bu pırtlaşma onun nəticəsi idi ki, kənddə keçirilmiş sutkalar ərzində onun saçına claraq dəyməmişdi) kəskin və qırıq-qırıq gülüşlə gülməyə başladı; yalnız Yelizaveta Anqlıyskaya Mariya Stüartın edam günü belə gülə bilərdi. Bir şey də vardı ki, heç cür bu gülüş şokoladlı tortla bağılı düşüncələrə üst-üstə düşmürdü, qoy lap bu tort Zaxer tortu olsun!

Diana narahat dostlarının gözü önündəcə birdən-birə başını yarı qatlanmış sol qolunun üstünə qoydu və isterik

bir qəhqəhə qopararaq heç yana baxmadan sağ əlini pendirə tərəf uzatdı; onu öz qabına tərəf dartdı. Pendirin ona bu qədər yaxın olmasına görə bir az da bərk qəhqəhə çəkdi, sonra isə utanaraq üzünü əlləri ilə örtdü; yalnız bir anlıq ətrafına göz gəzdirə bildi; bu da ona əli ilə yoxlayıb pendirdən böyük bir parça qoparmağa və onu səliqəsiz halda öz qabına atmağa imkan verdi. O, bir yanı üstə əyilmişdi; taleyin qəribəlikləri qarşısında özündəngetmə və şən təəccüb oyununu çıxararaq pendirin balacalaşmış parçasını yenidən stolun ortasına tərəf itələdi. Öz hərəkətinin zərərsizliyini, onu bu rəftara vadar edən gözlənilməz ehtirası daha qabarıq nəzərə çarpdırmaq üçün Diana iki dəqiqəyə yaxın qənimətini çəngəllə taqqıldatdı; bu zaman onun tondan-tona keçən gülüşü sakitləşməkdə idi və o, boyanmamış sifətini dostlarına tərəf çevirmişdi – tənğnəfəs, amma qalib bir sifət!

– Ah, bağışlayın, – o, Arletin sədrliyi ilə əyləşmiş süfrə yoldaşlarına dedi, – bağışlayın! Mən ölürəm! Nə elədiyimi, nə dediyimi bilmirəm! Ah, aman Allah, bəzən gülmək nə qədər də xeyirli olur! – o, ciddi və sakit halda bicliyə girişmişdi; bir tikə pendiri ölçüsünə görə əvvəlcədən hazırlanmış bəlli olan böyük bir çörək parçasının üstünə qoydu və həyasızcasına dişlərini ağartdı.

Süfrə başındakılardan kimsə sakitləşdi, kimsə özündən çıxdı, amma onların hər biri şən olmasının səbəbini Dianadan soruşmağı vacib sayırdı; o isə bu suala nazla belə cavab verdi: «Heç bir səbəb yoxdur!» Yalnız Loik yetərincə qısa da olsa, həqiqətəuyğun izahat verə bildi:

– Qarşınızda baş əyirəm! – o, elə bir heyranlıqla söylədi ki, Diananın yanaqları pendirdən aldığı həzdənmi, yoxsa qazandığı qələbədənmi qıpqırmızı qızardı.

Memlinq heç bir şey baş verməyibmiş kimi – hər halda, onun diqqətinə layiq olacaq bir şey – ayağa qalxdı. Təsadüfən ayaq saxlayan Dianadan başqa hamı öz yataq otağına sivişib keçmək istəyirdi; o Morisin, Lyusun, Loikin, Memlinqin əlini sıxmaqla məşğul idi, elə bil, onu bu saat yepiskop mənsəbinə təqdim etməyə aparırdılar və o, layiq olduğu təbrikləri qəbul edirdi.

Diana ev sahibəsinə sabah kübar xanım vəzifəsini yerinə yetirməkdə yardımçı olacağına söz verə-verə gülməyinə davam edirdi.

– Əziz Arlet, sabahkı naharda neçə nəfər olacağیق?

Bu «olacağیق» Arletin ovqatını bir qədər təlx etdi, amma o, hər şeyi öz yerinə qoymağa çalışdı:

– Hamımız burada olacağیق, üstəgəl, Faber ailəsi öz oğlu ilə, yəni daha üç nəfər, bir də Anrinin kuzenləri... əgər onlar da muzduqlarını özləri ilə dartıb gətirsələr, daha iki, ya da üç nəfəri də əlavə edin... Bizimlə birlikdə on dörd nəfər olur. Əgər on üç nəfər alınarıqsa, atanı da stolun başına otuzdurarıq. Bəzi adamlar bu rəqəmdən qorxurlar, – səbəbi məlum olmasa da, Memlinq nə üçünsə bərkədən güldü.

Bu gülüşün təsirindən bütün qonaqların ürəyi buz bağladı, halbuki yatmağa yollanmağın perspektivi onlarda şən əhvali-ruhiyyə yaratmışdı. Amma hamıdan fərqli olaraq, Diana tez özünə gəldi. O, uğurunun və bu uğurun qəbul edilməsinin şirin təəssüratı altında gözəllik ilahəsi kimi öz otağına qədər süzə-süzə getdi, çarpayıya yıxıldı və zavallı Lyusa xeyirli gecələr arzulamağa belə imkan tapmadan xoruldamağa başladı. Bütün mümkün və sonsuz qayğılardan son dərəcə yorulmuş Lyus isə Diananın əynindən knopkalarla bərkidilmiş və mina sahəsini xatırladan şərab qırmızısı rəngində kostyumu da soyundurmalı idi. Bu son işi yerinə yetirmək üçün gənc qadın bütün mərhəmətini və səbrini köməyə çağırmalı oldu, çünki Diananın pendir üzərinə məşhur hücumu onu bərk qəzəbləndirmişdi. Lyus Diananın ixtiraçılıq qabiliyyətinə və cəsarətinə lazımı qiymət versə də, qənimətin bu şəkildə bölünməsi ilə razılaşmırdı; axı ona indiyə qədər tanış olmayan aclıq duyğusu bütün günü yaxasından əl çəkməmişdi. Bu axşam o, Diananın caynağında birinin necə yox olmasına tamaşa edən canavara çevrilmişdi. Hər nə olursa olsun, sabahkı naharı gözləmək lazım gələcəkdi.

Ac, yorğunluqdan əldən düşmüş Lyus Diananın ona saxladığı balaca, narahat yerə uzanıb o dəqiqə də yuxuya getdi. İndiki zaman parlaq və gözəl idi və o, gələcək üçün heç bir plan qurmurdu; əslində, Lyus heç vaxt belə planlar qurmamışdı, hətta indiki zaman xoşagəlməz olsa belə. O yalnız bir günlə yaşayan nadir kişilərdən idi; belə bir şeyə kişiler arasında az hallarda rast gəlinə bilər.

O ki qaldı Loikə, o, bütün gecəni bu qəribə cütlüklə eyni yastığa baş qoymaq, ya da eyni döşəyin üstündə ya-

naşı yatmaq perspektivi ilə barışa bilmirdi; ona görə də yatmaq üçün samanlığa yollandı.

Boyskautlar ruhlu romanlarda olduğu kimi, orada yatdı. Çox güman ki, yeniyetmə vaxtı o da bu romanları oxumuşdu, amma qətiyyənlə heç bir şey yadında qalmamışdı.

7

Səhəri gün Anri ailəsinin xoruzu səhər yeməyi üçün nəzərdə tutulan saatdan bir qədər əvvəl banlayaraq, Loikin fikrincə, mərhəmət və sağlam düşüncə nümayiş etdirmişdi; bu isə toyuqlar dəstəsinin nümayəndələri arasında nadir hallarda rast gəlinən keyfiyyət idi. Hamı böyük otağa toplaşmışdı: hər zaman olduğu kimi, Memlinq qara önlükdə idi; düyün-düyün bir ağaca dayaqlanan oğlu Morris təzə zərif köynək geyinmişdi; onun yaralı ayağı təmiz bintlə sarınmışdı; Parisi ağ-qara damalı şalvar və qara ipəkdən yuxarısı bretelli bluz geyinmiş Diana Lessinq təmsil edirdi; bu geyim məhsul yığan istənilən qadının bədənini ağırlaşdırırdı. Lyus yenə də gənclərə məxsus güllü bluz və onun içinə saldığı üç hissədən ibarət ətəkdə idi; bu ətəyi bağlamaq da asan idi, açmaq da. Loik isə Lokostdan çox gözəl ağ-mavi cızıqlı köynək və mavi rəngli şalvar geyinmişdi; belə bir geyimlə hətta kapitan körpüsünə də çıxmaq olardı.

Onlar yenicə əyləşmişdilər ki, ilk qonaqlar peyda oldular – Faberlər ailəsi. Ferdinan Faber ləng tərənən bir kişi idi; xaraktercə səmimi adam idi, kənddə isə deyirdilər ki, xasiyyəti tündür; amma Morisin sözlərinə görə, o, bütün həyatı boyu bir milçəyin belə xətrinə dəyməyib. Bu təəssüratı ya onun xarici görkəmi yaratmışdı, ya da üz-gözü... hər halda, onun vəhşi və qəddar adam təsiri bağışladığı şübhəsiz idi; yeri gəlmişkən, Cozefa Faberin döyülmüş it kimi görünməsi bu təəssüratı bir az da gücləndirirdi.

– Hamının günü aydın olsun! – onlar bir-biri ilə uzlaşan duet kimi birlikdə söylədilər; Loik gülmək istədi, amma gülmədi, yalnız «Canınız sağ olsun!» deməklə kifayətləndi və yenicə gələn adamlar kimi o da ciddi-ciddi başını tərəptdi.

– Əyləşin! Gəlin əyləşin də! – Arlet dedi, – bu vaxt bir fincan qəhvə pis olmazdı, hə?

– Hə, əlbəttə, – Diana gözlərini Ferdinan Faberə zilləyərek və gənc aktrisa-injenyü¹ kimi kirpiklərini cırparaq dedi. Elə o da gözünü qırpmadan yırtıcı heyvan kimi öz baxışları ilə Diananı yeyirdi. – Bəli, yaxşı qəhvə heç birimizə ziyan etməz.

O, istini nəzərdə tutduğunu bildirən geniş bir jestlə ətrafı göstərdi, amma bu hərəkət faydasız oldu, çünki yalnız damın pəncərəsi açıq idi, qapı isə bağlı olduğundan çölün isti mənzərəsi görünmürdü. Hamı onun əlinin tuşlandığı istiqamətə baxdı, sanki, təəssüf ediləcək hansısa xoşagəlməzliyi görəcəkdilər; amma heç bir şey görmədiklərindən baxışlarını yayındırdılar.

– Bura gəlib çıxana qədər Ferdinanın köynəyi elə bir hala düşdü ki, sıxsan suyu çıxardı! – Faber ailəsinin qadını Diananın sözünü təsdiqlədi.

– Əlbəttə, köynəyi sıxsan, suyu çıxar da, – Moris dedi, – zavallı Ferdinanın arxasınca daşımalı olduğu yükü yaddan çıxarırsınız-nədir?!

Kəndlilərin dördü də dişlərini ağartdı, parisililər isə məsələnin nə yerdə olduğunu başa düşmədən axmaqcasına gülümsədilər. Moris gülməyinə ara verib onlara da izah etməli oldu:

– Faberlərin velosipedləri, bir də ona qoşulan arabaları var. Ferdinan pedala basır, onun kök arvadı isə arxada əyləşir, – o, Cozefa Faber adlandırılan bir yığın sümük, saç və əzələdən ibarət qadını göstərdi; o da hamı ilə birlikdə gülümsəyir, sanki, öz «arıqlığına» görə üzr istəyirmiş kimi çiyinlərini çəkirdi.

– Hiss olunur ki, soyuq olmayacaq! – Lyus nadir düşüncəlilik nümayiş etdirərək söylədi, bu da hamını ona təqdir hissi ilə, amma ruh yüksəkliyi olmadan baxmağa vadar etdi.

– Bu gün «Heç yerə getməyəcəyəm» sizə işləməyə gələcək? – Cozefa Arletdən soruşdu.

Hətta təcrübəli adam olan Loik də bu sirlili tam-tama təəccübləndi: əcəb iş idi, onun vasitəsilə kənd əhli hər kəs haqqında hər şeyi bilirdi; bu lap «Frans-press» agentliyi

¹ Sadələvh qız rolu.

kimi bir şey idi, sadəcə, o, nəqliyyat vasitələri və telefon naqilləri olmadan, hətta kuryerlərdən belə istifadə etmədən fəaliyyət göstərirdi. Bəlkə, gecələr Memlinq bütün Bos əyalətinə bu dörd parislinin bütün dəlilikləri haqqında cib fənəri ilə siqnal göndərirdi?

Bu, əkinçilər üçün nəzərdə tutulan nəhəng bir cizgi filmi, onlar isə onun komik və təlxək qəhrəmanları olardılar. Bu fikir ağlına gələndə Loik gülümsədi, bu təbəssümü görən Arlet isə ciddi bir görkəmlə onu yeni gələnlərə təqdim etdi.

– Bu, müsyö Loikdir... yığımla indi o məşğuldur, – Arlet açıq-aşkar hörmət hissi ilə dedi.

Loik başa düşdü ki, bu maşının sayəsində elə bir yüksək mövqeyə çatıb ki, belə bir şeyi heç xarici işlər nazirliyində də xəyal etməyə cəsarəti çatmazdı. Əlbəttə, bunu sübut etmək...

– Mənim traktorlarımdan hansısa qırılsa, sizə xəbər verərəm!.. – Diana onun qulağına pıçıldadı.

O, Faberlərin gəlişindən açıq-aydın vəcdə gəlmişdi, gözləri parlayırdı. İstənilən bir yad adamın burada olması onu həyəcanlandırır, xoşbəxt edirdi. Diananın kübar həyata həvəsi hətta bu fermada belə çiçəklənə bilirdi. Qapı açıldı və dəhşətli dərəcədə Arletə oxşayan, amma ondan on yaş cavan olan bir neçə qadın, Politexnik İnstitutunun məzununa bənzəyən ciddi sifətli bir kişi və özünəqapalı adam təsiri bağışlayan, yaraşıqsız, öz malikanəsindən xeyli uzaqda, tikanlı məfillərdən o tərəfdə qalmış evin bədbəxt sahibinin kuzeni bir-birinin ardınca içəri girdi; Diana yenidən xoş sözlər yağışı altında itib-batdı.

– Bu, ərimin xalası oğludur, Bayar Anri, – Arlet büzüşərək tələsik dedi, – bu, bacım Odil Anridir, bu da onların qulluqçusu Canno.

Təqdim olunan adamlar sıraya düzüldülər və baxışlarını aşağı endirərək, parisiləri salamladılar. Onların arasında ən maraqlısı kuzen Bayar idi: o durmadan hırıldaırdı; başa düşmək olmurdu ki, bu, utancaqlıqdandır, yoxsa qəzəbdən. Onun otuz yaşı və yalançılara məxsus sifəti vardı, bütün bədənini isə tük basmışdı.

– Canınız sağ olsun! – o heç bir ehtiyac olmadan əlavə etdi, sonra ehtiraslı baxışlarla yanpörtü Lyusun sinəsinə

baxdı, amma dərhal da gözünü yayındırıb irişdi; elə bu səbəbdən də daha ədəbsiz təsir bağışladı.

– İcazə verin, mən də dostlarımı sizə təqdim edim! – Diana gülümsəyərək dedi.

Çox xoş bir əhvali-ruhiyyədə olduğundan o, özünü fransız gözəlliyinin təcəssümü hiss edirdi. Bu səhnəni sonra – vərdiş etdiyi mühitə qayıtdığı vaxt necə təsvir edəcəyini artıq xəyalında canlandırırdı.

– Qaydaya əsasən, özümdən başlayıram. Mənim adımda Diana Lessinqdir, Parisdə yaşayıram, xüsusi bir peşəm yoxdur, bunu etiraf etməliyəm, – o, elə bir qəhqəhə çəkdi ki, Loik Lermitin başında və qollarındakı tüklər biz-biz durdu, halbuki Loik əvvəllər bu tüklərə əhəmiyyət vermirdi və onların bu qədər çox olduğunu heç bilmirdi də. Bununla belə, Diana sözünə davam etdi, – bu gənc xanım Lyus Aderdir, parlaq Paris sahibkarlarından birinin arvadı, indi o, darıxa-darıxa bizi Lissabonda gözləyir. Sonra Loik Lermit, yüksək vəzifəli məmur, diplomat... o, bu gözlənilməz dəyişikliklərin lap başlanğıcından bizim qayğımıza qalır və etiraf edir ki, bu işin öhdəsindən çox gözəl gəlir. Nəhayət, ola bilsin ki, tezliklə sizə dostumuz Bryuno Deloru da təqdim edim... gənc dəlisovu, amma onun yaşında bu, bağışlanılan xüsusiyyətdir. Bax belə... bu da bizim kiçik kompaniyamız!

Araya heyrət dolu sükut çökdü, amma Loikin könül rahatlığı ilə hiss etdiyi kimi, bu sükutda kin də yox idi, istehza da. Bos, həqiqətən də, gözəl yer idi və əhalisi sadəlövh əyalət insanlarından ibarət idi; bu adamları ömrü boyu yaddan çıxarmayacaqdı... O, xüsusilə Diananın Arletə zərif, sadıq bir baxışla baxaraq, zəfər çalan adamlar kimi göz vurduğunu görəndə bu qənaətə gəldi; yalnız qonaq dəvət edilməmiş təşəbbüscü bir qədər əvvəl təlaş keçirən və məhz onun sayəsində sakitləşən ev sahibəsinə belə göz vura bilərdi. Bir sözlə, Memlinqi, göründüyü kimi, nə qəbulun ab-havası, nə də qonaqların əhvali-ruhiyyəsi narahat edirdi; onu daha çox bu qonaqlara dırmıq və yabaları necə sıryacağı düşündürürdü; onların başını hansı söhbətlə qata biləcəkləri heç ağılının ucundan da keçmirdi; o, hamıya ikinci dəfə qəhvə süzdü və bu qadının sifətinin ifadəsindən başa düşmək olardı ki, daha heç kimə heç nə verilməyəcək.

– Yaxşı... Meninqunun və sizin dostunuzun dalınca kim gedəcək?

– Necə ki? Onlar indiyə qədər oyanmayıblar? – Arlet Anriyə bənzəyən qadın səkkizə on beş dəqiqə qalmış göstərən saatına hiddətlə nəzər salaraq qışqırdı.

Saatı görün Loikinsə yaddaşında gecə həyatı yaşayan tənbel, avara adamın yaşayışı ilə bağlı xatirələr oyanaraq üsyan etdi; halbuki bu adamın Anrilərin adət və əxlaqını belə bir itaətkarlıqla mənimsəməsi üçün cəmi bir neçə sutka lazım gəlmişdi; sanki, onlar Loikin kübar cəmiyyət-dən olan dostları, ya da həqiqi müdirləri idilər...

– Bryuno... bizim dostumuzu dünən piyada gəzinti zamanı ciddi şəkildə gün vurub, – Lyus ağlağan bir səslə etiraz etdi.

– Hə, dostunuzun görünüşü heç də yaxşı deyildi, – Moris təsdiq etdi.

Lyus zərif məzəmmət dolu baxışlarla ona tərəf baxdı. Bayar Anri bu baxışı göydə tutdu və onun əsasında tamamilə doğru bir nəticə çıxardı. Bu, onu hırıldamağa, öz sarı və əyri qabaq dişlərini göstərməyə vadar etdi; beləliklə də, Diananın gözlərində o, əməlli-başlı iyrenc birinə çevrildi: onun fikrinə görə, cəmiyyətdə yaşayan hər bir adam üçün minimum da olsa, estetika qaydaları olmalıdır; əgər belə bir imkan ələ düşürdüsə, Diana həmişə söhbət əsnasında bu cür nəsihətlərə müraciət edirdi, bu sözlər onun dilinin əzbəri idi. Hamı kimi o da Bayar Anriyə qarşı tələm-tələsik bir antipatiya hiss etməyə başladı, amma bu hisslə mübarizə aparmağa cəhd göstərmədi də; sadəcə, duyğu qabiliyyəti adlandırılan etibarlı instinktin bir parçası kimi ondan zövq aldı.

Diana çörəyi, fincanları və qəhvədanı səliqə ilə komoda yığan Arletə tərəf sürüşərək, onun qulağına pıçıldadı:

– Ümid edirəm ki, kuzeniniz Bayar Anri ilə yanaşı işləmək məcburiyyətində qalmayacağam!

Arlet ona heyrət dolu baxışlarla baxdı, elə ağzını açmaq istəyirdi ki, Bryunonu, sözün həqiqi mənasında, sol qolunda daşıyan, sağ əli iləsə «Heç yerə getməyəcəyəm»i dartıb gətirən Ferdinan qarıda göründü.

– Deyəsən, bu oğlan çəpgözün öhdəsindən gələ bil-məyəcək, – o, zavallı Bryunonu taburetın üstünə əyləşdirərək söylədi, o isə dünənki kimi, otuzdurulduğu yerdən

sürüşüb yıxılmaq istədi; amma rəhmdil Loik onu tutaraq stola söykədi. Bryuno ətrafda hər şeyi sərgərdan baxışlarla süzürdü, torpaq rəngli burnundan iri tər damcıları axıb tökülürdü.

– Bu, pilləli günvurmadır, – Diana qəti və bilikli bir tərzdə dedi və bununla da hamının diqqətini özünə çəkdi.

– O nədir elə? – bir neçə adam eyni vaxtda soruşdu.

– Pilləli günvurma... bu elə bir günvurmadır ki, özünə inkişaf edir və üç, dörd, ya da beş gün davam edə bilir. Mərakeşdə bunu belə adlandırırlar. Biz – yəni ərimlə mən – bu ifadəni Feye şəhərinin sultanından eşitmişdik; o, bizi bir dəfə baharda öz evinə nahara dəvət etmişdi. Zavallı sultanı gün vurmuşdu və o, üç həftəni xəstəxanada keçirməli oldu... öz xəstəxanasında, biz isə həmin müddətdə onun sarayında yaşayırdıq! Ərəb kişiləri qəşəng olurlar, – o daha asta səslə özü ilə yanaşı əyləşmiş Cozefanın qulağına söylədi, – ola bilsin ki, həddindən artıq açıq-aşkar, nəzəri cəlb edəndirlər, amma istənilən halda çox gözəldirlər. Nə istəyirsinizsə söyləyin, amma mən belə düşünürəm, – o əlavə etdi.

Təəssüf ki, Cozefa ərəb kişilərinin gözəlliyi haqqında heç bir şey deyə bilmədi, çünki Arlet öz soyuq səsi ilə söhbətə müdaxilə etdi:

– Bütün bunlar, əlbəttə ki, həqiqətdir, amma bu mərhələli günvurma qətiyyəən mənə əl vermir.

Loik, Lyus və Diana günahkar və həyəcanlı bir görünüş aldılar (əslində, Bryununun öz öhdəliklərindən boyun qaçırmasında onlar da günahkar idilər, hər halda, hər biri bu işdə oynadığı rolun nədən ibarət olduğunu dəqiq bilirdi).

– Yaxşı, – Ferdinan zəhmli səslə söylədi, – yaxşı, onda biz kişilər dördlükdə işin öhdəsindən gələrik. İki nəfər aşağıdan arabaya dərzləri verəcək, iki nəfər isə yuxarıda durub onları yerləşdirəcək. Deməli, iki nəfər aşağıda, iki nəfər də yuxarıda, saatda bir dəfə yerimizi dəyişəcəyik... onurğamızı zədələməmək üçün. Razısınız? Arlet və madam Diana, – o, qadınlara tərəf təzim edərək söylədi, – mətbəxlə məşğul olacaqlar. Burada da işçilər bəs edər. Yerdə qalan qadınlar isə bizim ardımızca gələcək, tökülən sünbülü yığacaqlar, – o, bu sözü deyib həmin qadınların

orada olmasına görə utandı və üzünü çevirdi; sonra da döşəməyə qəhvəyi rəngli tüpürcək vızıldatdı, – siz hansı zəmiləri yığmamısınız? – o, Loikdən professionaldan soruşan kimi soruşdu.

Bununla belə, Loikin görünüşü əsl gicbəsər görünüşü idi, hər halda, onu süzən Diana bu qərara gəldi.

– Mən üç zəmini işləmişəm, yolun kənarında və talvarın yaxınlığındakı dördüncü zəminisə təzə başlamışam. Amma orada işləmək çətindir: hər yer daşla doludur... – zavallı Loik həyəcədən kəkələməyə başladı.

– Yaxşı!... orada işi bitirin, biz isə bu ərəfədə birinci üç zəmidə yığacağıq, – Ferdinan dedi və kinsiz-filansız əlavə etdi, – hə, irəli, yaramaz sürü!

– Mən də sizinlə gedəcəyəm, – Moris dedi, – atları sürə bilərəm... bir də madmazel Lyusa taxılbiçən maşının necə işlədiyini göstərmək istəyirəm.

Yarası üzündən Moris elə bədbəxt, elə məzlum görünürdü ki, Loik ona şəfqətlə baxıb gülümsündü; və Loikin bütün təəccübünə rəğmən oğlan da cavabında minnətdarlıqla gülümsədi, bu təbəssümlə o, balaca uşağa bənzəyirdi. Loik yenə də onun cazibə qüvvəsini hiss etdi.

– Heç kimdə fotoaparət olmaz ki? – Diana təbəssümlə soruşdu, – Parisdə bizə inanmayacaqlar! Mən sünbül yığiram, Loik isə bu taxılbiçən-taxıldöyən-dənsövrən maşında, ya da onun adı necədir – işləyir... Ah, yox! Bizə sübut lazım olacaq! Sizi əmin edirəm ki, bu belədir... – heç kim cavab vermədiyi üçün Diana ciddi görkəm alaraq mehribanlıqla əlavə etdi: – «Leyka»sız da keçinmək olar! Balaca bir «kodak» da işə yarayardı!

Amma hamı susurdu, deməli, belə məlum olurdu ki, Bosda heç kim fotoqrafiya ilə maraqlanmır.

Hamı ayağa qalxıb qarıya tərəf yollandı; hələ erkən olmasına baxmayaraq, həyətdə artıq bürkünün atəş saçan nəfəsi hiss olunurdu. «Heç yerə getməyəcəyəm»in birdən-birə aləmi başına götürən səsi ümumi coşqunluğu yatırırdı:

– Bircə bu yox! Mən zəmidə heç yerə getməyəcəyəm! Mən onu onunla birlikdə təkcə qoymaq istəmirəm!

Hamı geri çevrildi; «Heç yerə getməyəcəyəm»in səsi əsəbi və dəlisov idi; o, öz danışığına elə bir əhəmiyyətli ton vermişdi ki, bunu yalnız axmaqlar bacarardılar.

Ferdinan istisna olmaqla arxaya çevrilən bütün əkinçilər onun ittiham dolu hərəkətlə Diana Lessinqi göstərdiyini gördülər; hamı kimi o da təəccüb içində donub-qalmışdı, amma bu uzun sürmədi.

– İstəmirəm deyirəm sizə! İstəmirəm! Baxın da, görün o, ona necə baxır!

– O, nə uydurur elə! – Arlet Anri qəzəblə qışqırdı.

– Bu oğlan aqlını itirib, – yaranmış vəziyyətdən əylənən Loik dedi.

– Ah, nəhayət ki, onu susmağa vadar edən tapılacaq, ya yox?! O yalançıdır! – Lyus bu sözü əlavə etməyi yaddan çıxartmadı.

– Amma... Amma... Bu nədir belə? Yoxsa bütün bunları yuxuda görürəm? Lyus, əzizim, deyin ki, bu, mənim yuxuma girib!

Diana Lessinqin kədərli, qorxmış və inamsız səsi, onun fikrinə görə, əkinçilərdə parisililərin dözümlü və səbrinə heyranlıq hissi oyatmalı idi; eyni zamanda, bu səs onda böyük bir tufanın əlamətini duyan Loiklə Lyusu səksənməyə vadar etdi. Onların ikisi də çiyinlərini qısdı və ürək-dirək verən baxışlarla bir-birinə baxdı.

– Bütün bunlar mənim yuxumamı girir? Yoxsa bu axmaq məni, doğrudan da, o zavallı cavana qarşı iyrenc məqsədlərdə ittiham edir? Bryuno Delora qarşı?! Kim, mən? Onu, az qala, anası kimi, iyirmi ildən artıq tanıyan adam?!

– Nə olsun? Onu sizinlə birlikdə qoymaq istəmirəm, – «Heç yerə getməyəcəyəm» inad göstərməkdə davam edirdi.

– Siz nə danışırsınız, müsyö! Əmin olun ki, əgər iyirmi yaşım olsaydı, bəlkə də, məni Bryuno Delorla təklikdə qoymaq düzgün olmazdı! O, Parisdə ən yaraşlıq gənccdir, buna görə də paytaxtdakı bütün qadınlar onu qiymətləndirirlər; onların hamısı bu oğlanı aşna kimi saxlamaq hüququ uğrunda, az qala, vuruşur; o, heç vaxt, eşidirsinizmi, heç vaxt heç bir oğlana gözünün ucu ilə belə baxmayıb!

– Amma mən... – xərçəng kimi qıpqırmızı qızarmış «Heç yerə getməyəcəyəm» mızıldanmağa başladı, – amma...

– Onun günvurmada sonrakı vəziyyətindən istifadə etmək üçün sizin kimi əxlaqsız və güclü olmaq lazımdır.

Çox güman ki, o, sizi qadın hesab edib. Bu, yeganə izahat ola bilər!

Diana bu əhvalatdan çaşıb-qalmış, amma Bryunonun peşəsi ilə bağlı söylənilənlərdən pərt olmuş camaatın inamsızlığını və Loikin açıq-saçıq şadyanalığını görüb bu məsələyə nöqtə qoymaq istədi; bunu özünə borc bildi.

– Etiraf edirəm ki, yalnız güclü günvurmaya düşən adam sizin timsalinızda zərif cinsə məxsus birini görə bilər. Əgər bu belə deyilsə də, deməli, siz onu zorlamısınız! Hə, müsyö! Zorlamısınız! Mən sizin bu yerlərdə necə tanındığınızdan xəbərsizəm, amma düşünürəm ki, çox pis ad çıxarmısınız! Səhv etmirəm ki? – o, kəskin hərəkətlə Arletə tərəf çevrilərək soruşdu, Arlet isə eşitdiyi sualın təsirindən yerindən sıçradı da.

Ədalətli qəzəblə dolu olan və Diananın dama-dama kombinezonunu Roma döyüşçüsünün bürüncəyinə çevirən ahəngli səs onu ovsunlamışdı. Bu, radiodan daha yaxşı idi! Amma Arlet neyləmək lazım gəldiyini, nə deməli olduğunu bilmirdi; ona yalnız heyrət etmək qalırdı. «Heç yerə getməyəcəyəm» bu cavan oğlanla pis rəftar etmişdi; belə məğrur, belə qürurlu bir gəncə... O, dəliyə tərəf çevrildi:

– Meninqu! Sən müsyönün başına nə oyun açmısan?

– Nə isə?!

– Hə, nə isə?! Özünü axmaq yerinə qoyma. Vikari ilə etdiyən nə isədən...

– Hansı vikariyə? – Diana belə bir coşqun keçmişdən vəcdə gələrək soruşdu.

Loik ona susmaq işarəsi verdi. Meninqu belini dikəltirdi, onun gözləri girdələşdi, yanaqları isə qızardı.

– Amma mən müsyö Bryunoya heç nə etmədim! Əvvəlcə o istəmədi! Elə mənim özüm də istəmədim! Sonra o, hər şeyini mənə vermək istədi, mən isə imtina etdim. O, mənə keçilərini, xurmalarını vermək istəyirdi, mənə «yox» dedim, mənə heç nə lazım deyil... bu da...

– Sənə saatdan başqa heç bir şey lazım deyildi, – Arlet sərt səsle dedi.

– Hə, saatdan başqa. Bir də ki... mən xurmaları o qədər də sevmirəm, – müttəhim özünə haqq qazandıрмаğa çalışdı.

Arlet Dianaya tərəf çevrildi. O, elə bil, bu izahatlardan məmnun qalmışdı, amma itirilmiş vaxta heyifsilənirdi. Şənlənmiş biçinçilər öz öhdəliklərini xatırlayıb qarıya doğru yönəldilər.

– Yaxşı, – Arlet Meninquya dedi, – sən madamın nə söylədiyini eşitdin? O da sənin tanışını istəmir. Deməli, onu rahat buraxmalı, işə yollanmalısən! Hə, irəli!

– Gəl getdik, – Ferdinan hökmlə dedi.

Beləliklə, ağlamağa hazır vəziyyətdə olan Meninqu burnunun altında nəsə donquldana-donquldana onların arxasınca yollandı.

– Siz zəmin ola bilərsiniz ki, o yalan danışmır? – iradəsiz bir oyunağa çevrilmiş zavallı Bryunonu yatağa uzatdıqdan və ona cökə çayı içirtdikdən sonra Diana Arletdən soruşdu. Sonra onlar Diananın tanımadığı hansısa tərəvəzləri təmizləməyə girişdilər; buna həddindən artıq enerji və zaman sərf etdiyini düşünən Diananın fikrinə görə, onları qabıqlı da bişirmək olardı.

– Meninqu, – Arlet bayaq eşitdiyi sualı cavablandırdı, – heç vaxt yalan danışmır. Zavallı... O, yalan danışmağı bacarmır!

O, bu sözləri elə bir rahatlıqla söylədi ki, sanki, psixiatriya üçün klassik olan bir xəstəlik haqqında danışdı.

– Bəs bu vikari kimdir?

– Balaca seminarist... zavallı çox qorxaq idi. Özü də böyük şikayətçi idi. Küre onu necə sakitləşdirəcəyini bilmirdi.

– Sakitləşdirmək? Amma nə üçün?

– «Heç yerə getməyəcəyəm» onu tutmuşdu. Həmin gün tufan var idi. Ancaq tufan olanda o, insanlara zərər verə bilir; belə vaxtlarda uşaqları və gənc oğlanları ondan gizlətmək lazımdır. Başqa günlərdə isə o... sakitdir. Sizin təmizlədikləriniz həddindən artıq kobud alınır, madam Diana, – Arlet dedi, – belə getsə, mənim kabaklarımdan¹ heç nə qalmayacaq!

– Kabaklardan? Məgər bunlar kabakdır? Mən kabakları tamam başqa cür təsəvvür edirdim, onlar çox məzəlidir...

– Bəs, sizin fikrinizcə, kabaklar necə olmalıdır? Nədir, əvvəllər heç vaxt onları görməmişdiniz?

¹ Kabak – içki içilən yer.

– Heç vaxt, ancaq bişmiş formada görmüşəm.

– Hə, nə olar, bu gün siz onları həm bişmiş görəcəksiniz, həm də bişməmiş necə görüdüklərini öyrənmiş oldunuz. Belədir də, madam... ömrün boyu yaşa və ömrün boyu öyrən....

– Hə də, – Diana, demək olar ki, səmimi bir məyusluqla söylədi.

Əvvəllər o, Arlet Anridən çox qorxurdu, indi isə ona bağlanmışdı. («Adı ona heç yaraşmır!») O, Parisdə belə bir rəfiqəsinin olmasını istərdi, belə bir «straight»¹... – o, öz-özünə ingiliscə dedi, – o, hər dəfə istədiyi sözü axtarıb tapa bilməyəndə, bir də yanında onun iki dil bilməsini dəyərləndirə biləcək biri olanda belə edirdi; ingilis dilini bilən bir kimsə olmayanda isə bu məşğuliyyətindən əl çəkirdi. Kənd ona görə yaxşı yerdirdi ki, hər zaman özün özlənlə danışı bilərsən; bu, çox əyləncəli və şəxsi səviyyə üçün üçün xeyirli idi. Çox yaxşı. O, elə Parisdə də belə etməyə çalışacaq. Aman Allah, onlar gələn həftə belə hansı paytaxtda olacaqlarını bilmirdilər; öz ölkələrindən on, yaxud beş min kilometr uzaqda, ya da ola bilsin ki, hansısa həbsxanada... O isə indi – burada bu Bosa heyran olub. Bosa! Aderə! Andre Aderə! Nəyin bahasına olur-olsun Andre Aderi axtarıb tapmaq lazımdır! O bilməlidir ki, onlar hələ sağdırlar; qoy o, onları qoyub gəmi ilə çıxıb getməsin; bu adamları fermada, ya da daha haradasa buraxmasın, özü də pulsuz-parasız... Diana fikirləşdi ki, hətta ehtiyac belə onu ləl-cavahiratını satmağa vadar edə bilməz. O, bu daş-qaşını ona bağışlayan hər hansı adama bunu etməyəcəyinə söz vermiş, and içmişdi; onlar ya onun ərləri, ya da məşuqları idi. O, belə bir andı öz-özlüyündə də içmişdi. Daş-qaşını tələm-tələsikdə satmaq böyük axmaqlıqdır; belə olanda həmişə onun dəyərinin yarısını itirirsən, bəzən hətta bu dəyərin dördüncünü də itirə bilərsən. Ümumiyyətlə, bu təkcə daş-qaşa yox, xəzlərə də aiddir. Daş-qaşını yalnız əlacsız qaldıqda satmaq olar. Uzun sözün qıssası, vəziyyəti belə bir həddə çatdırmaq olmaz! Bax belə!

– Hesab edirsiniz ki, tərəvəzlərdən bir yemək bişirmək lazımdır, toyuqdan isə başqasını?! Belə daha yaxşı olar?

¹ Dürüst (ing.).

Arlet çəşqin görünürdü. O, yavaş-yavaş hər şeyi daha yaxşı etməyə çalışan Diananın hiylələrinin təsirinə düşürdü. Diana səs eşidərkən toyuqların qorxudan qaçıb hinə girdikləri bir səslə sözünə davam etdi:

– Hə, əlbəttə! Toyuğu hissələrə bölmək lazımdır: ayrı-ayrılıqda ağ ətini, sonra ayaqlarını... Heç olmasa, adamların bircə dəfə öz xoşlarına gələn hissəni seçmək və bu zaman səhv etməmək imkanı olsun.

Arlet razılıqla başını tərpətdi. Məntiqin gücü ilə Arleti hər şeyə vadar etmək olardı, hətta onun evini ovçular evinə, ya da fahişəxanaya da çevirmək mümkün idi. Nəhayət, Diana özünü Siseron rolunda təsəvvür edərək vəcdə gəlirdi.

– Deyin görüm, Arlet... verdiyim suala görə üzr istəyirəm, amma... sizin saçlarınız yoxdur? Çoxdandır?

– Nə danışırsınız? Mənim saçım yerindədir.

Memlinqin sifəti onun çox incidiyindən xəbər verirdi, bu isə simasındakı sərtliyi daha da azaldırdı.

– Mən bunun belə olduğunu haradan bilə bilərəm? Axı siz həmişə baş yaylığıyla dolaşırsınız! Sübut edin ki, səhv edirəm! – Diana gülə-gülə dedi.

On dəqiqədən sonra Arletin saçları xüsusi düzümdə yığılmışdı, dodaqlarında parıltılı dodaq boyası peyda olmuş, yaxalığının yuxarı düyməsi isə açıq buraxılmışdı. «Bu üç ştrix onu qadına çevirdi», – öz istedadından məmnun qalan və mehribanlığından mütəəssir olan Diana fikirləşdi. Heyif ki, Arlet bu bəzənmənin davam etdirilməsindən imtina etdi – Balensyaqdan olan ciddi bir kostyum ona çox gözəl yaraşdı; amma o, saralmış yarpaq rəngli şalvar və «ovçu stilində» gödəkcədən, yəni sadəcədən də sadəcəyimdən qətiyyətlə imtina etdi.

Bununla belə, heç də əziz Arletin ürəyi minnətdarlıqla dolu deyildi. Yəni heç bir güzəştə ümid bəsləmək olmazdı. Bir saat sonra o, öz Piqmalionasını donuza yem verməyə yolladı. Dörd badya yemlə yüklənmiş Diana hündürdaban şevro çəkmələri ilə ayağı ilişə-ilişə güclə yeriyirdi.

Toyuqların yemlənmə prosesi yaxşı keçdi, amma donuzlar ona az əziyyət vermədilər; öz pəyələrində Diananın yolunu gözləyən heyvanlar alçaq qarının arxasında dayanıb xortuldayırdılar. Diana yem dolu badyanı qoymaq

üçün aşağı əylməyə çalışdı, amma onlar elə sürətlə yeməyə tərəf cumdular ki, qadın geri çəkilməli oldu. Bir az fikirləşəndən sonra ağına gəldi ki, badyanı torpağın üstünə qoysun və qapını açıb onu rahatca ayağı ilə içəri itələsin. Amma bu dəfə də bir donuz balası o birilərdən daha zirək çıxdı və sürətlə badyanın göründüyü yarıaçıq qapıya tərəf götürüldü; deyəsən, azadlıq onu yeməkdən daha çox cəlb edirdi. Əvvəlcə donuz balasının iki, ya da üç cəhdi Dianaya əyləncəli göründü və o, ətrafda «tamaşaçılar» varmış kimi, heyvancığazı hündürdən əzizləməyə başladı: «Sən neyləyirsən belə?..» «Ay səni, kələkbaz...» və bu kimi bir sıra sözlər... Amma dördüncü cəhddə Diana bu heyvanın sayəsində öz dəbdəbəli kostyumu ilə birlikdə torpağa yıxıldı, donuz balası isə qardaş və bacılarının başı üstündən tullanıb qaçmağa çalışdı; Diananın hay-həşiri ətrafı başına götürdü... O, hökm etməkdən daha çox ümitsizcəsinə qışqırırdı, amma xoşbəxtlikdən, hay-küy heyvanı qorxutdu və donuz balası artıq doymaqda olan bacı-qardaşlarına qoşulmalı oldu.

Tər içində, çirklənmiş paltarda səndələyə-səndələyə gəlsə də, Diana başını vüqarla dik tutmuşdu; o, içəri girən kimi əynini dəyişmək üçün otağına yollandı. Yaraşıqlı, amma artıq korlanmış kombinezonunu soyuna-soyuna firkirləşirdi ki, görəsən, bu fermaya gəlib çıxmaqla bəxti gətirib, ya yox? Hər halda, onlar güllə-barandan qurtulmuş, qaçılmaz bir sonluqdan xilas olmuşdular; yolda qalsaydılar, bəlkə də, indi cəmi beş kilometr irəliləmiş olaçaqdılar; ya da, ola bilsin, onlarla birlikdə hərəkət edən qaçqınların hamısı onlardan fərqli olaraq getməli olduqları yerə çatmışdı. Onlarla qalsaydılar, bəlkə də, Diana indi dostları ilə birlikdə Lissabon ətrafında idi... Kim bilir? İstənilən təsadüf Allahın əmridir, – Diana fikirləşdi, – və hər təsadüfə öz xeyrinə çevirmək mümkündür; amma donuzla bağlı hadisə onu öz əzəmətini itirməyə vadar etmişdi və təbii ki, optimizmini də həmçinin. O, texnikaya vurulmuş Loiklə gənc kəndli ilə mazaqlaşan Lyus arasında seçim etməli olsaydı, kimə ümid edə bilərdi? Onların heç biri buradan çıxıb getmək üçün tələsmirdi. Dianadan başqa. Bir də zavallı Bryuno... Çox güman ki, o, biabırçı zorlamadan canını qurtara bilməmişdi, amma qətiyyənlə bu sözü

qorxulu günvurma haqqında söyləmək olmazdı. Görəsən, çoxmu belə köməksiz vəziyyətdə qalacaqdı? Bunu bilmək olmurdu...

Hələlik bu kədərli fikirləri başından qovmalı, on dörd nəfər üçün nahar hazırlamaq üçün Arletə kömək etməlidir, bu isə zarafat deyildi. Bütün həyatı boyu ciddi qayğıları yaddan çıxarmaq istəyəndə Diana, adətən, kübar cəmiyyətin diktə etdiyi vəzifələrə müraciət edirdi, bu isə ona özünə qalib gəlməsi üçün kömək edirdi. Fikrindən keçdi ki, xoşbəxtlikdən, bu, belədir...

8

Arletin başı sobanın yanında elə qarışmışdı ki, heç stolu bəzəmək haqqında fikirləşmirdi də. Amma Diana nəzakət qaydalarına əməl edilməsinə böyük əhəmiyyət verirdi; o, süfrənin bəzənməsinin qayğısına qaldı, hətta stola hər qonağın adı yazılmış karton lövhəciklər də qoydu. Lap başda evin sahibəsi öz oğlu ilə birlikdə oturmalı idi, onun hər iki tərəfində isə parisli xanımlar əyləşəcəkdi; Arletin yanında Loiki otuzduracaqdı, bir də, ola bilsin ki, Bryunonu; əlbəttə, əgər özünü yaxşı hiss edərsə... Amma qonaqlıq başlayanda onu kuzen Bayarla əvəz etməli oldular; Diana özü üçün qonşu olaraq nəhəng və valehedici Ferdinanı seçdi. Qadınların sayı beş, kişiləriniki isə yeddi olduğundan Diana heç düşünmədən iki azdanışan və diqqət çəkməyən qonağı yanaşı əyləşdirdi; bunlar «Heç yerə getməyəcəyəm», bir də Cojo ləqəbli muzdur idi. Diana kartonun üstünə Cojo yazanda güldü, amma bunu bacardıqca ehtiyatla etdi. Əlbəttə, Parisin yüksək cəmiyyətində də belə adlara rast gəlmək olardı, hətta bundan da betərləri olurdu; məsələn, İe-ie, ya da Zu-zu; fərq yalnız onda idi ki, İe-ie və Zu-zu adları ən nüfuzlu, ən varlı ailələrə mənsub adamlara məxsus idi. Hər halda, Paris Parisdir...

Düz gün günorta olanda biçinçilərin qırmızı, tərlı, taqətdən düşmüş sifətləri göründü; onlar ayaqlarını güclə sürüyə-sürüyə gəlirdilər. Gələn kimi düz on dəqiqə su qatılmış şərəb içməli oldular; hələlik bir kəlmə belə danışmaq iqtidarında deyildilər. Sonra onları süfrə başına dəvət etdilər. Naharın ilk dəqiqələri tam sükut içərisində keçdi;

bu, Dianaya bu yaxınlarda getdiyi maraqsız bir toyu xatırladı...

Nahar nəhəng pəştet və sosiska porsiyası ilə başladı; «yaxşı kəndli belə bir yeməkdən sonra partlaya bilərdi», – Diana fikirləşdi, amma Arlet onun sürtgəcdən keçirilmiş kök və çiy ənginarla bağlı təklifinə əhəmiyyət verməmişdi; halbuki onları «hazırlamaq» daha asan idi. Ətrafdakı adamlardan nümunə götürən Diana öz qabına səxavətlə bu yeməkdən çəkdi; hər halda, başqa əlacı yox idi.

– Donuz ətindən olan yeməklər çox gözəldir, – o yalnız qaşıqların səsinin və ağız marçılısının pozduğu gərgin sükutu aradan qaldırmaq üçün hündürdən dedi, – onları özünüz hazırlayırsınız?

– Əlbəttə, donuz ətini özümüz hazırlayırıq, – bir qədər özünə gəlmiş Ferdinan, az qala, bağırdı, – məgər sizin yerlərdə belə bir pəştet tapmaq olarmı, xanım?

– Ah, yox, əlbəttə ki yox! Düz demirəm, Loik? Siz nə vaxtsa bu qədər gözəl pəştet yemisiniz?

– Əlbəttə yox... – Loik dedi, – çox dadlıdır, çox...

Pəştetin dadlı olduğunu təsvir etmək üçün təyin seçə bilməyən Loik öz payını elə sürətlə uddu ki, zəmidəki həmyoldaşları kimi səs-küy çıxarmasa da, hər halda, bu sürət əməlli-başlı hiss edildi. Və bu hərəkəti edən Loik Lermi idi; o Lermi ki, Parisdə istənilən souslu yeməyə baxa-baxa donquldanırdı.

– Bəs ekzekusiya¹?.. Başqa sözlə desək, bu zavallı donuzun ölümü nə vaxt baş verir?

– Oktyabrda. Mütləq baxmağa gələrsiniz! – Ferdinan qonaqpərvər boslu kimi tezcə dilləndi, – özünüz görərsiniz, təzə qanlı kolbasa... başqa aləmdir! Donuzdan səhər tezdən buraxılmış qanın dadına ancaq günorta baxmaq olur... O, qəşəngcə qızardılır...

Diananın rəngi ağappaq ağardı.

– Aman Allah, – dedi, – həqiqətən... həqiqətən də, bu... insanı sakitləşdirir...

– Hələ içalat! Onu içqovurma da adlandırırlar, sizin yerlərdə belə şey çətin tapıla. Hə, onun dadına baxmağa dəyər! İçalatı biz birbaşa götürür və...

¹ Ekzekusiya – bədən cəzası; divan tutmaq.

Donuz ətiylə içalatın təsviri, az qala, Diananı məhv edəcəkdə. Xoşbəxtlikdən, süfrəyə toyuq gətirildi və söhbət onların gözəlliyinə, içalatına yönəldi; bu təsvir insanı, hər halda, donuzlarınkıdan daha az «heyran» edirdi...

– Əgər qabınızdan tük çıxsa, mənim günahım deyil, – Diana xəbərdarlıq etdi.

– Məgər onları siz təmizləməmişiniz?

– Yox, əlbəttə, mən təmizləməmişəm! Hərçənd ki Mem... Arlet demək istəyirdim, bu işi mənə həvalə etmişdi. Amma mən dəhşətə gəldim! Bu zavallı toyuqların tük-lərini necə yolmaq olar axı?! Əgər sizin saçınızı bir-bir yol-salar, neyləyirsiniz? Bir özünüz təsəvvür edin də...

– Əgər mən ölmüş olsam, heç vecimə də gəlməz, – Ferdinan dedi, – toyuqları axı sağ ikən yolmurlar! Mərc gələrəm ki, siz onları öldürə də bilmirsiniz! İstəyirsiniz, göstərim?

Ferdinan aşağı əyildi, Diananın ayaqları altında qaçan toyuqlardan birini tutdu (bu əhvalat artıq Diananı təəccüb-ləndirmirdi) və çırpınan, qaqqıldayan toyuğu onların qarşısında gözləri hədəqəsindən çıxana qədər boğdu.

– Boğazından tutmaq lazımdır, bax belə... Vəssalam...

– Ah, yox, yox! – Diana qışqırdı. – Yox, yox... yalvarı-ram sizə. Zavallı heyvan! Siz mənim iştahamı öldürəcəksiniz! Xahiş edirəm, əziz müsyö!

– O zaman məni Ferdinan çağırın!

– Xahiş edirəm, əziz Ferdinan! – Diana qəmzə ilə dedi; amma onun səsi titrəyirdi.

– Mənim toyuqlarımı rahat burax, yağlı sarsaq! – Arlet qışqırdı.

Ferdinan göz vurdu və ölümün cəngindən çıxan toyu-ğu qəribə bir hərəkətlə yerə buraxdı; o isə qaçarkən Lyusa toxunaraq onu qışqırtıdı.

– Hə də, Allah köməyiniz olsun... Yaxşı olar ki, donuzlar kəsiləndən sonra gələsiniz, – Ferdinan nəticə çıxardı, – çün-ki onlar özlərini batırana kimi bağırırlar. Bu ətrafda düz on dəqiqəyə yaxın ancaq onların səsi eşidilir; düzdür, Moris?

– Hə, əlbəttə, elədir, – öz ayağını Lyusun ayaqları ara-sına xəyalpərvər bir hərəkətlə soxuşduran Moris təsdiqlədi.

– Uzun sözün qıssası, – Diana ciddi görkəmlə dedi, – kənd həyatında... qəti surətdə... bunu necə dəqiq söyləmək

olar... qəddarlıq var; bu qəddarlığın necə olması şəhərlilərin heç ağlına belə gəlmir.

– Şəhərlilərin əlindən bir-birini maşının altında qoymaqdan başqa nə gəlir ki... Orada daha donuzların yox, piyadaların qanı tökülür.

Bu «ağillı» sözü elə əvvəlki kimi xoşağəlməz olan kuzen Bayar dedi; o, özünü lap dahi səyahətçi kimi aparırdı.

– Siz yol hərəkəti qaydalarına həddindən artıq pessimist yanaşırsınız, – Diana soyuq səslə dedi, – burada çox cüzi təhlükə var...

– Mən belə deməzdim! Bir dəfə sizin Parisdə oldum, lap bu yaxınlarda... Az qala, dörd dəfə maşının altında qalacaqdım. Hətta bir qadını ölümcül halda necə əzdlərini də gözümlə gördüm. Özü də Eyfel qülləsinin lap yaxınlığında...

– Hə, o qadının, sadəcə, bəxti gətirməyib, – Diana cavab verdi, – sizi əmin edirəm...

– Mən yalnız gördüyüm şeylər haqqında danışırım, – qəlbiqara kuzen dedi, – həm də orada təkcə bu zavallı qadın əzilmədi ki... onlarca maşın bir-biri ilə toqquşdu, nə keçmək olurdu, nə getmək... evə piyada qayıtmalı oldum.

Araya sükut çökdü. Loik Parisin məziyyətlərinin müdafiəsinə qalxmağa hazırlaşdı ki, Diananın qıpqırmızı qı-zarmış sifətini görüb fikrindən daşındı. O isə sözünə davam edirdi:

– Yaxşı... sizi əmin edirəm ki, hörmətli müsyö, əgər... yalnız gördüyünüz şeylərdən danışırınsızsa, deməli, gördüyünüz sadə bir intihar olub; bir də adi maşın tıxacı... vəssalam. Və... əgər paytaxtımızda ancaq bunu görə bilərsinizə, insanın sizə ancaq yazığı gələ bilər!

Sonra o, öz monoloqundan vəcdə gələrək ciddi bir görkəmlə üzünü çevirdi; kənardan baxan adama elə gələrdi ki, Bryunonun artıq beş dəqiqədir onun qolunu dartışdıran xoşbəxt pərəstişkarının fikirləri Diana üçün maraqlıdır. Əslində isə öz monoloqunu söyləyə-söyləyə fikrini yayındırdığı üçün bu oğlana bərk əsəbiləşirdi.

– Hə, nə olub? – o, qalib görkəmlə ona tərəf çevrildi.

– Əgər siz onu istəmirsinizsə, bəlkə, mənə verəsiniz? – degenerat soruşdu.

Oğlan açıq-aşkar başdanxarab idi.

– Siz lap ağını... deyəsən, günün altında çox qalmısınız, – o, Loikin zəhmli baxışlarını görüb sözünü yarımçıq

kəsdi; bu baxışlar ona dəli ilə dəlilik haqqında danışmağın düzgün bir şey olmadığını xatırladırdı: adətən, bu cür məsləhətləri ciddi bir görkəm alıb qulağa pıçıldaırlar; məsələn, deyirlər ki, ayağında döyənəklər haqqında ayağı kəsilmiş adamla söhbət etmək yaxşı deyil; ya da bir vərəm xəstəsinə öz ağciyərlərin haqqında nələrisə söyləmək, ya da, nə bilim, eybəcər biri ilə Frankeşteyn haqqında danışmaq olmaz...

Amma hər halda, etiraf etmək lazımdır ki, öz zamanında zavallı Bryuno Parisdə daha parlaq məclislərin qəhrəmanına çevrilə bilməmişdi... Görəsən, o, bu dəhşətli mərhələli günvurmada özünə gələ biləcəkdimi? Əcəb işdir: ağlıni itirmiş bir adamla birlikdə Nyu-Yorka yollan?! Özün də, az qala, qucağında... Əlbəttə, onun qoltuğuna girib danışmaq lazım gələcəkdi. Bəs zavallını bu vəziyyətdə anasına necə göstərəcəkdilər? Əlbəttə, bədbəxt bir hadisə baş verdiyini söyləmək olardı; guya, onun kəlləsində çat var, ya da əlində silah alman təyyarəsinin ardınca qaçanda alman gülləsi dəyib... amma tamam-kamal bir kütləşməni yalnız qəhrəmanlığın ayağına yazmaq mümkün deyildi.

– Bir halda ki paşet yemirsiniz, niyə onu bu oğlana verməyəsiz, – Ferdinan dedi, sonra da Arletə müraciət edərək əlavə etdi, – madam Diana sənini hazırladığın paşeti elə bəyənib ki, onu heç kimlə bölüşmək istəmir. Bir fikir verin... yeyimcil qadınlardan həmişə xoşum gəlib.

Məhz onun belə danışıması düzgün alınmırdı; çünki həm qonşusu, həm də arvadı öz arıq bədən quruluşları ilə skeletə bənzəyirdilər.

«Bəlkə, belə qadınların, sadəcə, yemək yeməyi ona xoş gəlir?» – Loik fikirləşdi.

Ferdinanın səhvi Diananı qızarmağa vadar etdi; əlbəttə, bu məsələdə qırmızı şərabın da yardımını danmaq olmazdı; və o, diqqəti yayındırmaq üçün bu bıgılı Ferdinandan qış gecələrində, qar və şaxtanın zəmiyə çıxmağa mane olduğu vaxtlarda nə ilə məşğul olduqlarını soruşdu; daha doğrusu, bir müddətlik sosioloq kimi görünmək qərarına gəldi.

– Qış axşamları danıxmırsınız ki?! Belə... saat altı radələrində, hava qaralmağa başladığı vaxtları deyirəm... O ərəfdədə adamda, elə bil, qəribə bir ruh düşkünlüyü yaranır...

Amma yox, görünür, ruh düşkünlüyü Ferdinana əziyyət vermirdi. O həтта Dianaya baxıb güldü də:

– Bilirsiniz, mənəcə, yox... Əvvəla, təmir etməli o qədər şey olur ki... Yayda qırılan hər şeyi qışda düzəldirik... dırnıqları, başqa alətləri... Bir də... bəxtin gətirib də yatağa sizin kimi çılğın bir xanımı sala bildinsə... Belə xoşbəxt bəndəyə qış uzun görünə bilməz... Həтта çox qısa görünər, elə deyil?

Diana gözlərini qırpdı, bıçaqla çəngəli stolun üstünə qoyub boğuş səslə güldü. Düzdür, ömrü boyu o çox fərqli komplimentlər eşitmişdi. Adətən, onun gözəlliyi, zərifliyi, ağılı, bəzən həтта cazibədarlığı tərif obyektı olurdu; amma ilk dəfə idi hansısa bir kişi onun haqqında «çılğın qadın» kimi danışırdı. Diana təəccüblənmişdi, həm də etiraf etməli olardısı, bu kişiyyə heyran qalmışdı. Belə bir kobud və təcrübəsiz adamın dodaqlarında kompliment çox valehedici alınırdı; çunki bu kobud nəzakət və ehtiyatlı həssaslıq bu adamın qanında idi. Əlbəttə, aydın məsələ idi ki, o, heç vaxt heç kəsdən ədəb qaydaları öyrənməyib! Deməli, onu qınamaq olmazdı...

Yuxarıda söylənilən komplimentin yalnız bir çatışmayan cəhəti var idi: onu qətiyyənlə başqa yerdə təkrar etmək olmazdı! Diana əgər haradasa özü haqqında «çılğın qadın» kimi danışmağa başlasaydı, hadisənin şahidi olmuş Loikin üzünün ifadəsinin necə olacağını təsəvvür edirdi. Həтта bu qədər təmkinli olmasına baxmayaraq, Loik belə bu komplimentin «tarixçəsi» barədə hamıya danışmaq həzzindən imtina etməzdi. Özü də Parisdə!.. Diana bu haqda fikirləşməkdən belə qorxurdu.

O, bu sözləri ağılından keçirirdi ki, Arlet piroqları gətirdi. Dörd piroqdan üçü əla idi, birisə qətiyyənlə yeyiləsi deyildi; sanki, üç yeşikdən yığılmış bütün iyələnmiş almalar ancaq onun içinə tökülmüşdü... Bu necə olmuşdu axı? Təsədüf idimi? Bu sual bütün sonrakı gündüz və gecələrdə yazıq Dianaya əzab verirdi: axı son məqamda o, bütün almaları bir-birinə qarışdırmışdı... Özü də hamısını eyni qazana atmışdı! Ağlaşığımdır! O, bu məsələni Loikle bölüşəndə o, dalğın halda cavab verdi ki, belə şeylər onun vecinə də deyil. Loik artıq kənd dilində danışmağı öyrənmişdi; Nyu-Yorkda, Parisdə isə – bircə Allah bilirdi ki,

həyat onları bundan sonra haralara atacaqdı – bu, çox pis təəssürat yaradacaqdı! Amma... bu almalar axı hansı yolla...

Təmtəraqlı nahar mərasiminin pərdələri endirilməmişdən qabaq Arlet Ferdinanın xahişi ilə süfrəyə öz məşhur gavalı arağını qoydu; yəni ehtiyatsız hərəkət etdi. Uzunmüddətli «tərəddüddən», içkinin hərəkət və təfəkkürünə məhvedici təsirini xatırladıqdan sonra Diana, hər halda, onun dadına baxmağa razılıq verdi. İçki birinci dəfəkindən daha yüngül göründü; yəqin, ona görə ki, bu dəfə onu Ferdinan ürəkləndirirdi.

Beləliklə, Diana Lessinq bu təmiz və sağlamlıq üçün xeyirli olan gavalı arağından içərkən bir qədər həddini aşdı; bir də onda ayıldı ki, əlini qonşularının çiyinə qoyub öz «kəndli ailəsi ilə» birlikdə (o, yeni tanışlarını belə adlandırdı) «Nini – it dərisi» mahnısını oxuyur. Parisin, yaxud da Monakonun gecə klublarının bəzi metrdotelləri, yəqin ki, hələ də Diananı yaxşı xatırlayırdılar; xüsusilə də bilirdilər ki, ona içkini bir balaca qaçırmaq bəs edir ki, xırıltılı, amma həddindən artıq güclü səslə oxumağa başlasın. Çox güman ki, Diananın səsi atları dördnala çapdığı o gün də elə belə çıxırmış. Əgər həmin vaxt təsadüfən Vaqneri bilən və sevən bir yoldan ötən bu mənzərənin şahidi olsaydı, Diananı döyüş atlarını qovan valkiriya¹ hesab edərdi. Anaxranizminə² baxmayaraq, belə bir qarabasma o adamı yalnız qorxuda bilərdi. Bir sözlə, o, Loikna təəccüb və heyranlıq dolu, Lyusun isə heyranlıq olmasa da, xeyirxahlıq dolu baxışları altında (Lysun getdikcə daha çox dalğınlaşırdı) «Kabaredən olan qızlar» və bu kimi yüngül mahnılar oxumağa başladı.

Sonra Arlet gavalı arağını ortalıqdan yığışdırıb Ferdinanı çoxmənalı baxışlarla baxdı. O isə ayağa qalxıb qoluyla ağzını sildi; belə bir təbii hərəkət Diananı məftun etdi.

– İrəli, – o qışqırdı, – əgər getmək lazımdırsa, deməli, gedirik!

Onlar yola düşmək üçün ayağa qalxdılar və fürsətdən istifadə edən Ferdinan iki daşın arasında Diananın yanına

¹ Valkiriya – Skandinaviya əfsanələrində: müharibə pərisi.

² Anaxranizm – zamanənin tələblərinə uyğun gəlməyən köhnəmiş adətlər, baxışlar, anlayışlar və s.

birini ilişdirdi; daha doğrusu, onun indiyə qədər sağrı kimi istifadə etdiyi yerinə qəşəng bir şapalaq çəkdi; amma Diananın bədəninin bu hissələri öz arıqlığına görə Ferdinanı bir az tərəddüdə salsada, hər halda, o qədər də məyus etmədi.

Diana isə yarıməyus və yarisevinmiş halda hələ bir müddət uzaqlaşmaqda olan bu bir torba ətin arxasınca baxdı. Ferdinan irəlində gedir, Lyusla Loik isə onun ardınca ağır-ağır addımlayırdılar.

Nahar zamanı biçinçilərin səs-küyü hələ də günvurmanın təsiri altında yatan Bryuno Deloru yuxudan qaldırılmışdı. O, bir müddət gözlərini yumub sakitcə «Nini-it dərisi» mahnısına qulaq asdı. Xorda eşidilən əsas səs kəskin və güclü qadın səsi idi; bu səs açıq-aşkar kişi səsinə oxşayırdı, amma aradabir, nədənsə, Diana Lessinqin səsinə xatırladı. Zavallı Diana! Bryuno Paris ziyafətlərinin bu ulduzunu kəndçilərin kefi məclisində təsəvvür etməyə çalışdı! Ağlına gələn fikirdən gülümsündü. Sonra gözü yerdə veyllənən çamadanına sataşdı, poliver və köynəkləri onun içindən sallanmış, ora-bura səpələnmişdi.

Bryunonun şüuru yavaş-yavaş aydınlaşmağa başladı... Deyəsən, axı o, haradansa geri qayıtmışdı. Amma necə? Hə... O, haralardasa sivilizasiyanın izini, ya da heç olmasa, teleqrafı axtarmağa yollanmışdı, amma nəticə əldə edə bilməmişdi. Ağlasığmazdır! Ağlına bu sözün gəldiyi vaxt Bryunonu yenidən yuxu apardı və o, bir də üç saat sonra ayıla bildi. Neçə gün idi ona eyni yuxu əzab verirdi: əvvəllər heç vaxt röyasına özünə və yaddaşına bu qədər yaxın, bu dərəcədə yaşanmış bir şey girməmişdi. O, öz ekzotik və qorxulu yuxusunu xatırladı: ucsuz-bucaqsız qumluqlar və tuareqin¹ hər an gözü önündə olan ənsəsi; sonra onu hansısa uzun dəhlizlər boyu sürüyürdülər, sonra qəddarcasına süfrə başına yığılmış və qəhqəhə çəkən adamların ayaqları altına atırdılar; Bryuno bütün bunları xəcalət çəkə-çəkə xatırlayırdı: necə bu əmirlərin və onların hərəmlərinin gözü qarşısında, onların sifətini belə yaxşı görə bilmədən yıxılır, necə dizləri üstə çökür... Bunlar yadında idi. O köksünü ötürdü. Bundan başqa... onu bir də qəribə bir qoxu qarabaqara izləyirdi: bu, tər qoxusu idi,

¹ Tuareq – Saxaranın, Əlcəzairin bir sıra rayonlarının yerli əhalisi.

onu öz çiyinlərində daşıyan qulun qoxusu... İndi də bütün otaq bu qoxu ilə dolu idi.

Bryuno yerində dikəldi və doğrudan-doğruya gözlərini açdı. Çarpayının yanında tamamilə yad bir adam əyləşmişdi, onun elə mənasız gözləri vardı ki, Bryuno ömrü boyu beləsini görməmişdi. Heç şübhəsiz ki, bu, hansısa degenerat idi... ya da primat¹... və həmin bu adam gözlərini ayırmadan Bryunoya baxırdı.

– Səninki sağaldı? Səninki ayıldı?

Hə, deməli, belə... bu ağıldankəm fransız dilində afrikalı kimi danışır. Çox nahaq yerə Leon Blyum² kənd yerlərində xalq təhsili sisteminin yüksək səviyyədə qurulması ilə öyünürdü. Və özünü qətiyyənlə sosialistlərə aid etməyən Bryuno buradan qurtulduqdan sonra ya Paris, ya da Nyu-York salonlarında bu məsələni necə istehza ilə danışacağıni xəyalına gətirdi.

– Üzr istəyirəm, – o dedi, – siz kimsiniz?

– «Heç yerə getməyəcəyəm».

– Hm... Mən sizdən soruşmuram ki... – amma Bryuno sözünü yarımçıq kəsdi. Bu qəribə adamla söhbətə girişməyə dəyməzdi. Bəlkə, o, Anrinin oğullarından biri idi? Vallah, hər sifət görmüş orduda belə bu cür birindən çimçışərdilər.

Bryuno çarpayıda əyləşərək altdan-altdan özünü yoxlamağa girişdi: alt tumanının əynində olduğunu hiss edəndə az sevinmədi; hər halda, bu adamın baxışlarında elə bir şey vardı ki, onu ehtiyatlı olmağa səsləyirdi... Əlbəttə... seksual anlamda yox; çünki bu bədbəxtin baxışlarında ikimənalı bir şey sezmədi; yəqin ki, onun əli heç vaxt qız əlinə toxunmamışdı. Bryunonun qəlbini eybəcərliyin ekzotik hala saldığı bu canlıya qarşı qəribə bir mərhəmət hissi bürüdü və o, şəhadət barmağını sinəsinə tuşlayaraq dedi:

– Mənimki – Bryuno! Mənimki – Bryuno! – Sonra barmağı ilə öz həmsöhbətini göstərib: – bəs səninki? Səninkinin adı nə? – deyər soruşdu.

– Heç yerə getməyəcəyəm, – o, əsəbi səslə təkrarladı.

¹ Primat – ali məməlilər dəstəsi: insanlar, meymunlar və yarımməməlilər.

² Leon Blyum – fransız ictimai xadimi, sosialist, müharibədən əvvəl baş nazir postunu tutan şəxs.

«Bu lap ağ oldu ki...» Bryuno çiyinlərini çəkib təzədən yerinə uzandı. O, hələ də özünü zəif hiss edirdi.

– Mənim dostlarım haradadır? – soruşdu.

– Sənin dostların tarlaya getmək...

– Tarlaya? Zavallılar!...

O bir anlıq Lyusu əlində dırmıqla təsəvvür etdi. Loiki isə kənd təsərrüfatı aqrəqatının arxasında... Əlbəttə, kom-bayn idarə etmək dırmıqla olmaqdan daha yaxşı idi... Sonra gözünün qarşısında Diananın dırmıqlı surəti canlandı; bu fikir ona apokalipsis¹ kimi göründüyündən dərhal da onu özündən uzaqlaşdırdı. Çünki əgər Diananın da əlində dırmıq varsa, bu, hər şeyin darmadağın olması demək idi: kəndin də, ağacların da, insanların da, itlərin də, pişiklərin də, toyuqların da... Və o, qeyri-ixtiyari güldü!

– Mənim dostlarım yaxşıdırlar?

– Sənin dostların yaxşıdırlar... o zaman ki mənimki səni gətirdi!

– Səninki məni gətirdi?

Sən demə, bu adam həm də onun xilaskarı imiş! İşə bir bax! Yəqin, onu huşsuz vəziyyətdə tapmış, arabaya qoyub bura gətirmişdi. Getdikcə Bryununun həyatında arabalar çox böyük əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdı.

– Mənimki sənə təşəkkür edir. Mənimki sənə verir...

– Xurmalara ehtiyac yox... Mənimki xurma istəmir.

Bryuno təəccüblə ona baxdı.

– Niyə mən sənə xurma verməliyəm ki?

– Xurma və keçi.

Bryuno lap heyrləndi. Halbuki bu axmaq adam tamamilə səmimi görünürdü.

– Yox axı! Mənimki sənin haqqını ödəmək! Pulla!

– Mənimki sənin saatından imtina etdi, – oğlan mömin görünüşü ilə dedi.

Bryuno ürəyində onu soymaq əvəzinə götürüb bura gətirən bu adamaoxşar məxluqa qarşı hörmət hissini artıdığını hiss etdi.

– Səninki yaxşı oğlan! – dedi.

Sonra da əyilib tanımadığı adamın çiyini şappıldatdı. O isə gözlənilmədən çarpayının qarşısında dizi üstə çöküb öz dəliso**v** başını Bryununun ayaqlarına söykədi.

¹ Apokalipsis – Qiyamət günü.

– Səninki məni öpmək.

Bryuno geriyyə sıçrasa da, artıq gec idi. Çünki elə bu vaxt qapı taybatay açıldı; Diana qapının ağzında dayanmışdı. O, küçə qadını kimi qapı çərçivəsinə söykənərək həyasız görkəmlə onları süzürdü; əvvəlcə onun baxışlarındakı məna Bryunonu təəccübləndirdi, sonra isə bərk özündən çıxardı!

– Mən sizə mane oldum! – Diana ciyilti səsle dedi.

– Ah, xahiş edirəm, Diana, gülünc olmayın! Mənə nə olub belə?

Diana qəhqəhə çəkdi.

– O olub ki, aradan çıxdığınız müddətdə günvurmaya düşmüşünüz, bu oğlan isə sizi xilas edib. Onun hərəkətinə fikir verməli olsaq, sizi öz sürüsündən biri hesab etmədiyini əminliklə söyləyə bilmərik; kim sübut edə bilər ki, o, heyvanlara və yerli vikariyə göstərdiyi diqqəti sizə göstərməyib. Bax belə!

Bryuno inamsızlıq və dəhşət dolu baxışlarla, nəhayət ki, lütf edib ayağa qalxmış pərəstişkarına baxdı, sonra da özünü Dianaya çevirdi.

– Hə, nədir, Bryuno, deyəsən, kənd həyatı xoşunuza gəlməyə başlayıb.

Deməli, indi də Loik sərsəmləməyə başlayacaq; bu lap onun ruhunda olan zarafatlardır. Diananın arxasında peyda olan Loik də eynilə onun kimi arxasını qapı çərçivəsinə söykədi. O qızarmışdı, gülümsəyirdi və əsl kişi kimi görünürdü; sözün düzü, elə məhz bu, Bryunonu özündən çıxarırdı.

– Loik, siz axı... deyin görüm... Diananın dedikləri... bir sözlə, bu məsələ ilə bağlı sərsəmləmələr... – o, başı ilə gülümsəməyinə ara verməyən korazehinə işarə edərək soruşdu.

Loikin səsində onu sakitləşdirən bir arxayınlıq vardı:

– Nə danışırsınız, dostum, hələ ki bu, dəqiq məsələ deyil! Bizim bildiyimiz yeganə şey odur ki, «Heç yerə getməyəcəyəm»in seksual oriyentasiyası hələ tam mənası ilə formalaşmayıb... Amma sizin bu fermanı tərək edəndə necəydinizsə, qayıdanda da o cür olmadığınızı iddia etmək...

Diana qəhqəhə çəkdi, Bryuno ona tərəf çevrilib öyüd-nəsihət vermək istədi, amma özünü saxladı. Birdən Diana

əsl sərxoşlar kimi hiçqırmağa başladı. Adətən, Paris salonlarında bu cür hərəkətləri heyrət və pıçılıqlarla qarşılayırlar. Burada isə vəziyyət fərqli idi. Və Diana hiçqırmış adam utancaqlığı ilə onu ələ salanlara qınayıcı nəzərlərlə baxmaq əvəzinə tamamilə ağlagəlməz bir şey etdi: o, çiyindən asdığı çantanı açdı, əsəbi halda içinə baxdı, sonra da səliqə ilə bağladı. Sanki, heç bir şey olmamışdı. Bryuno ilə Loik yerindəcə donub-qaldılar; sonra Bryuno hiss etdi ki, Loikin, onsuz da, qızarmış yanaqlarının rəngi daha da tündləşdi; o, gülüşünü boğmağa çalışırdı; amma bu, o qədər də çox çəkmədi. Loik tarladan yenidən qayıtmışdı; öz payına düşən yarım hektarlıq ərazidə işini tez qurtara bilmişdi. Onun geri döndüyünü görən «Heç yerə getməyəcəyəm» isə Loiki qabaqlayaraq ondan əvvəl fermaya qaçmışdı. Loik yorğunluqdan ölürdü, elə buna görə də xarakterinə xas olan təmkinini itirmişdi. İndi də buradakı söhbət gözlənilmədən ona sürreal bir şey kimi görünürdü. Sanki, o, Loik Lermi, boslu mehriban əkinçi öz evində iki parislini qonaq saxlayırdı.

Onun ağılına maraqlı bir fikir gəldi: bu axşam yalnız biçinçilər onun mədəni davranışına ümid edə bilərdilər. Yerdə qalanlar isə – kim olurlarsa olsunlar, lap elmlər akademiyasından «rolls-roys»da gələn qonaqlar olsun – onun gözündə abstrakt mühakimələr sürən yelbeyindən başqa biri olmayacaqdı.

İndi... Sərxoşluğuna baxmayaraq, Diana alma piroqu hazırlamağa kömək etmişdi, donuz ətinin dadına baxmışdı, bu isə onu üçqat günvurmaya düşmüş Bryunodan daha canlı və daha real edirdi. Ya da... Lyusun ərindən – öz milyonları ilə birlikdə Parisin dəb və gözəllik qanunlarını müəyyənləşdirən ledi Dolfusdan daha canlı edirdi. Loik torpaqla ünsiyyətdə olmuşdu, onun altını üstünə çevirmişdi, torpaqdan çörəyin əsası olan buğda biçmişdi. O, öz gözündə gülünc görünürdü; özünə, həyatını keçirdiyi salonlara, bundan sonra elə həmin salonlarda yaşamağı olduğu həyata gülürdü. Eyni zamanda da dərk edirdi ki, bir neçə gündən sonra kənd həyatına, tarlalara, məhsula, buğdaya, burada qazandığı fiziki yorğunluğa güləcəkdir; Hələlikə başına gələnələrə Loik Lermi adlı birinin gülə biləcəyi şəkildə gülürdü; bu adam əlli illik yaşanan ömürdən

sonra başa düşmüşdü ki, sürdüyü həyat öz məğzi etibarilə tamamilə boş imiş, içində də kara gələn heç nə yoxdur. Məhz bu dərk anında keçmişdə yaşanan bəzi dözülməz anların, həqiqətən də, dözülməz olduğunu, xoşbəxtliyin isə nə qədər şübhəli sifətə malik olsa belə, həqiqətən də, xoşbəxtlik olduğu aydınlaşır. Bir sözlə, aydın olur ki, «ömrünü puç etmək» ifadəsinə yalnız romantik əsərlərdə rast gəlinmir!

– Deyəsən, o, məni dişləmək istəyir! – Diana qışqırdı.

Diana üzü Bryunoya tərəf çarpayının o biri başında oturmuşdu; ağıldankəm, həqiqətən də, ona vəhşicəsinə baxırdı; hətta qoca köpəyinkinə bənzəyən dişlərini ağarda-ağarda çıxayırdı da. Diana Loikə tərəf çevrildi. (Sevimli Diana, həqiqətən də, sərxoş idi.)

– Təsəvvür edirsiniz, bu oğlan elə hesab edir ki, mən Bryunonun üstünə atılmağa hazırım, özü də, yəqin ki, onunla birlikdə! Guya, burada, bu tavanın altında belə bir şey eləyə bilərəm! – o, əllərini uzadıb milçəklərin bulaşdırdığı tavanı göstərdi, – guya, mən bu günahsız varlığa günahın bütün incəliklərini, pozğunluğu göstərmək istəyirəm və guya, o, bütün bunları ömrü boyu yadda saxlayacaq, hətta ola bilsin, öz heyvanlarına da öyrədəcək!

Loiki vəhşi bir gülmək tutmuşdu, gülüş «xəstəliyi» tezliliklə Dianaya da keçdi. Bu gülüşdə hər şey vardı: yorğunluq, ömür boyu vərdiş etdikləri həyatdan qopmalar, başlarına gələn əhvalatların qəribəliyi, adət etdikləri yaşaman dəyişməsi... Məlum deyil nə üçün, amma onların hər ikisi gülə-gülə qıc olur, tir-tir titrəyirdi; hətta Diana məcbur olub ayağa qalxdı, ayaqlarını sürüyə-sürüyə söykənmək üçün özünü güclə də olsa, divara çətdirəməyə çalışdı. «Qəribədir», – Loik fikirləşdi.

Həqiqətən də, bu iki bir-birinə bənzəməyən adamın eyni cür gülməsi qəribə idi; bu dəlilov gülüşdə nə isə sirlə, məntiqə sığmayan, qüdrətli bir şey var idi; və bu nə idisə təhtəşüurun dərinliklərindən qopub gəlirdi, xarakterin digər xüsusiyyətləri ilə bağlı deyildi, amma hər ikisi başqa şeylərdən alınan həzz kimi onu da kiminləsə bölüşməyə ehtiyac duyurdu...

İşə bir bax! Diana ilə Loik arasında ümumi heç nə yox idi, sadəcə, eyni ziyafətlərə gedirdilər; bununla belə, eyni

səbəb üzündən bəzən onları absurd, hətta təlxəkcəsinə bir gülüş öz ağışuna alırdı. Onlarsa bu gülüşdən, az qala, boğulurdular; bu gülüş onları öz ardınca sürüyür, əzab veririrdi. Əgər bir-birinə ehtirasla aşıq olmuş iki insan arasında belə bir gülüş yoxdursa, onsuz da, hansısa həlledici məqamda ortaya çıxacaq, çünki ona həmişə ehtiyac var... Belə bir gülüşün yoxluğu çox zaman münasibətlərin qırılmasını izah edir. Baxırsan ki, zahirən heç bir əsaslı səbəb yoxdur, amma hər şey bitib. Halbuki səbəb elə gülüşün olmamasıdır... Və əgər o gülüş birdən-birə peyda olurdusa, mütləq qarşılıqlı marağa səbəb olacaqdı; məsələn, indi olduğu kimi; indi heç kim Loiklə Diananın arasına girə bilməzdi.

Nəhayət, onlar sakitləşdilər, əyləşdilər – Diana stula, Loik isə pəncərənin qarşısına; və bunu elə ehtiyatla etdilər ki, sanki, ağır yaralı idilər; əslində, onlar özlərini dəli bir gülüşün qurbanı kimi apardılar. Qarşı tərəfin sakitləşdiyinə və tutmanın artıq keçib-getdiyinə əmin olduqdan sonra onların hər ikisi qarşılıqlı inamsızlıq və acıqlanma məqamına gəldilər; artıq bir-birini maraqlandırmırdılar; uzun sözlün qıçası, ikisi də öz tənhalığına qayıtdı. Və ancaq bundan sonra Bryunoya tərəf baxa bildilər.

Bryunonun sifətindəki ifadə onlara yaxşı tanış idi; o, gülüşün səbəbini başa düşmədiyini ifadə etməyə çalışırdı: iltifatlı baxış, sual verirmiş kimi qaldırılmış qaşlar, dodaqlarını səbirsiz-səbirsiz dişləməsi... Bryunonun bütün sifət cizgiləri ifadə edirdi, bir azca da maraqlı... Hər şey yaxşı olacaqdı. Amma... Elə bu məqamda aydın oldu ki, «Heç yerə getməyəcəyəm» Bryunoya qarşı məftunluğu üzündən onu təlqin etmək qərarına gəlib; yəni üz ifadəsini ona oxşatmağa çalışır. Əlbəttə, uzandığı yerdən Bryuno bunu görə bilməzdi. O, bu dərəcədə ona bənzəmək istəyən adama baxmağı ağılına belə gətirmirdi. «Heç yerə getməyəcəyəm» isə qaşlarını saçlarının düz dibinə qədər qaldırmışdı (alını alçaq olduğundan bunu etmək çətin deyildi) və gözlərini elə bir şəkildə qıymışdı ki, onlar, sözlün həqiqi mənasında, yoxa çıxmışdı; o, Bryunodan fərqli olaraq, gonbul alt dodağını dişləmir, demək olar, gəmirirdi.

Meninqunun bu qəribə mimikasının nə demək olduğunu başa düşmək üçün otaqdakı tamaşaçılara müəyyən

zaman gərək oldu. Anladıqları vaxt isə sakitcə onları süzən Bryuno əlini uzadıb etinasız bir hərəkətlə siqaretin külünü mehriban Arletin otağındakı plitə döşəməyə çırırdı. «Heç yerə getməyəcəyəm» isə öz növbəsində heç yerə baxmadan gönbul əlini uzadaraq bu hərəkəti təkrar edird; amma bədbəxtlikdən, onun kül çırırdığı yer Bryunonun poluverlərinin olduğu yer idi.

– Mən nə baş verdiyini öyrənə bilərəm? – Bryuno təkəbbürlə soruşdu.

Sonra, sanki, öz yorğunluğunu diqqətə çatdırmaq məqsədilə laqeyd halda əlini uzadaraq siqaret kötüyünü döşəməyə basıb söndürdü. «Heç yerə getməyəcəyəm» də belə etdi, gözlərini yarı yumub siqareti söndürməyə çalışdı və yalnız üçüncü poliveri yandıranda nəyinsə düzgün alınmadığını başa düşdü. Ona tanış olmayan əşyalara qaçaraq nəzər saldı və tələm-tələsik əlini yığışdırıb dizlərinin arasına soxdı; bu isə Loiklə Diananı yenidən gülüş boğanağına saldı. Onlar bir-birini itələyə-itələyə qaçıb otaqdan çıxdılar; amma Loik üzr istəmək üçün birtəhər dodaqaltı nə isə mızıldanmağa da imkan tapdı.

Dostları otaqdan çıxandan sonra Bryuno «Heç yerə getməyəcəyəm»ə tərəf çevrildi; o, istiot yemiş adam kimi gözlərini yumub sifətinə qəribə ifadə verərək oturmuşdu; özü də dilini udubmuş kimi susurdu.

– Mənə su gətir, – Bryuno dedi.

Əgər o yanında belə bir adamın varlığına dözməlidir-sə, onda niyə də ondan lakey kimi istifadə etməsin? Tarixdə lakeyləri səfeh olan nə qədər ağıllı adamlar olub... Məsələn, Don Juan... Məgər belə deyil? Başqa kim? Deyəsən, Molyerin pyesində də belə bir şey vardı... Kimin əsərində olduğunu Bryuno dəqiq xatırlaya bilmədi (onun məlumat bazası yetərinə kasıb idi və 1900-cü illə 1930-cu illəri əhatə edirdi). O, poliverlə cızıqlı şalvarını geyinməyə hazırlaşdı; bu şalvar yaxtsmeninkinə¹ bənzəyirdi... Amma neyləmək olardı, onun qarderobunda fermaya uyğun gələcək paltar yox idi. O, ağılına gələn fikrə yüngülcə gülürək divara vurulmuş güzgüyə baxdı. Günvurma qurbanı üçün bu sifət bir o qədər də qırmızı deyildi. Sonra

¹ Yaxtsmen – yaxtada su idmanı ilə məşğul olan idmançı.

dişlərinə baxdı, ordunu dartdı, öz-özünə sakitcə: «Əla!» – dedi. Elə bu məqamda tənghəfəs olmuş «Heç yerə getməyəcəyəm» bir bardaq su ilə gəlib çıxdı; o, bardağı tələm-tələsik Bryunonun ayaqları altına qoydu. Bryuno qeyri-ixtiyari geri sıçradı: bu tip, həqiqətən də, ağıldankəm idi. Hamı bilirdi ki, kiminsə öz məftunluğunu etiraf etməsi heç vaxt Bryunonu yumşaltmaz; amma bu səfehın heyranlığı... bu qarışıq... bir sözlə, belə birinin heyranlığı onu çox həyəcanlandırır. Bax belə!

– Sən məni rahat buraxa bilərsənmi? – o soruşdu, – mən indi yuyunacağam, sonra da dostlarımla yanına gələcəyəm. Ümid edirəm ki, bizə yemək verərlər?

– Hə, – «Heç yerə getməyəcəyəm» tez cavab verdi, – hə, madam Lyus elə indicə şorba hazırlayır. Mən orada gözləyəyəm.

O, Bryunonun təəccübünə rəğmən, başqa bir söz demədən aradan çıxdı; Bryuno artıq bu sitayişə adət etmişdi.

...Morisin ehtiraslı, Arletin isə təqdirədirici baxışları altında taxta qaşığıla şorba qarışdırən Lyusdan başqa hamı stol arxasında əyləşmişdi. Loiklə Diana gülməkdən və işdən yorulduqlarını hiss edə-edə aradabir həvəssiz-həvəssiz nə isə danışırdılar. «Heç yerə getməyəcəyəm» öz künçündə tərənəmiz oturmuşdu; bir sözlə, havada əsl ailə ovqatı uçuşurdu.

Arlet beynində nəyisə ölçüb-biçir, nəticə çıxarırdı: Lyus oğlunun xoşuna gəlirdi, bu isə Morisi evə əvvəllər olduğundan daha çox bağlayırdı (hər halda, onun yarısı iki həftəyə qədər sağalacaqdı). Lyus yaxşı qız idi... Adam qarşısında tir-tir əsirdi... yerdə qalan hər şeyi ona tez bir zamanda öyrətmək olardı; bircə əvvəlki pərəstişkarının kim olduğunu öyrənmək lazım gələcəkdi... Hər halda, bu, Loik deyildi, heç hamını səfeh yerinə qoymağa çalışsan o sarsaq da ola bilməzdi. Deməli, qalır bircə Diana... Ondən adama xeyir gəlməz; o ancaq aləmi bir-birinə qatmağı bacarır; bununla belə, Arlet bu uzundraza qarşı ürəyində qəribə bir şəfqət hiss edirdi. Düşünürdü ki, bütün gicbə-sərliyinə baxmayaraq, Diana gülməyi bacarır! Hətta gəncərdən də yaxşı bacarır!

Hə... Loikin özü də pis oğlan deyildi! Amma... bütün bunlara son qoymağın zamanı gəlib çatıb... Bu parisililər

dəstəsi yedi, içdi... lap yaxşı... məhsul isə artıq yığılıb qurtarıb. Onlara ehtiyac qalmayıb!

Deməli, onlardan qurtulmağın yolunu tapmaq lazım idi. Başqa bir çətinlik də vardı... Arlet bilmirdi parisililərə necə etiraf etsin ki, almanlar heç bir müqavimət görmədən Tura qədər gəlib çatıblar və artıq hara istəyirsənsə, getmək mümkündür; əlbəttə, əgər özünü sakit apara biləcəksənsə. Bundan başqa, dünən sülh müqaviləsi də bağlanıb, deməli, Rene və Eduar – onun əri və kiçik oğlu tezliklə evə qayıdacaqdılar. Belə olan halda bu qədər adamı bu evə necə yerləşdirəcəkdiniz?

Yox, yox, o hərəkətə başlamalı idi. Bunu dəqiq bilirdi. Amma eyni zamanda da izah edə bilmədiyi bir hissə Arletin əhvalını pozurdu; bəlkə də, mərhəmət hissi idi, amma iş orasındadır ki, o, hansısa hisslər keçirməyə vərdisiz etməmişdi; ona görə də hansısa hissənin əsirinə çevrilə biləcəyi onun ağılının ucundan belə keçmirdi.

Deməli, bütün dəstənin tez bir zamanda buradan çıxıb getməsi lazım idi. Sabah o, «Heç yerə getməyəcəyəm»i qarajın sahibinin yanına göndərəcəkdiniz; qoy o, qonaqlar üçün maşın tapsın. Fermanı tərki etdikdən sonra isə onlar, onsuz da, müharibənin qurtardığını öyrənəcək, Fransanın işğal edildiyini öz gözləri ilə görəəcəkdiniz... Dünən naharda bu axmaq Ferdinan, az qala, hər şeyi korlayacaqdınız... Amma yaxşı qurtardı! Hə, doğrudan da, bu Diana şiltaq qadındır, lap dəlibaşdır!

– Slama!...

Arxada Arletin qayınatasının çığırtısı eşidildi.

Arlet ona hörmət hissi ilə baxdı; nə deyirlər-dəsinlər, bu cür nəzakətli adamlar çox deyil. Bəziləri hətta bu qocadan çox şey öyrənə bilərdilər, məsələn, elə Bryuno... Ah... Doğrudan ha... sabah «Heç yerə getməyəcəyəm»i necə göndərəcək? Ona necə deyəcək ki, bütün qonaqları, o cümlədən də Bryunonu fermadan bayıra atmaq üçün maşının dalınca getsin? Əgər Meninqunun ağılına bir şey yerləşirdisə, onu başqa bir şey haqqında düşünməyə vadar etmək çətin məsələ idi. Arletsə bunu yaxşı bilirdi. Bəlkə, ona desin ki, qonaqların hamısı gedəcək, bircə Bryuno burada qalacaq, o zaman hər şey yoluna düşəcək: o axı dostunu hamıya qışqarırdı və onun yoldaşlarının buradan

çıxıb gedəcəklərini bilsə, sakitləşəcək... Amma... hər halda, heyif... Bu Loik çox nəzakətli adamdır... həm görünüşünə, həm də xarakterinə görə... Əsl kişidir... Ancaq beləsi ilə adam özünü rahat hiss edə bilər... Ah, görəsən, yazıq Rere ilə Dudu¹ indi haradadır?

Arletin bütün keçmiş həyatı əvvəlcədən yazılmış və dəqiqləşdirilmiş ritmə tabe idi: səhər və axşam toyuqlara dən atmaq, donuzların qulluğunda durmaq, buğdanı vaxtında əkmək, vaxtında biçmək, üzümü toplamaq... İndi də gələcək həyatını dəqiq təsəvvür edən Arlet birdən-birə ətrafında yaranmış bu burulğandan artıq yorulduğunu hiss edirdi. Onlar getdikdən sonra burulğan da sakitləşəcəkdi... O, gözlərini yumdu...

Bryunonun özündən çıxmış və qıpqırmızı qızarmış halda peyda olması bəzilərinə, xüsusilə də Lyusda partlayan bomba təəssüratı yaratdı; yerdə qalanlar isə bu adama görə hələ başlarının çox ağrıyacağını düşündülər.

– Mənim poliverim! Mənim poliverim! – o qışqırırdı, – mənim kaşemir poliverlərim! Bu sarsaq siqareti onlara basıb söndürüb. Düz üç poliverimi korlayıb... Onlar artıq heç nəyə yaramır. Bu, nədir belə? – o, açıq-aşkar pərt olmuş «Heç yerə getməyəcəyəm»ə tərəf əyilərək soruşdu, – bu nədir axı?... O, ağılını itirib, yoxsa qəsdən belə edir?

– Bu, onların ilk kiçik mübahisələridir, – Diana pıçılıyla dedi, – bütün yeni evlilər mütləq bu sınaqdan keçməlidirlər... sonra sakitləşirlər, hətta barışırlar... yataqda... ya da başqa bir yerdə...

– Ah, xahiş edirəm, Diana! Yox! Yox və yenə də yox! Əgər siz məni bu səfəhin çiyinə aşırmasaydınız!...

– Yox, yox, yox, yox... – Diana dedi.

Amma Bryuno ona heç qulaq da asmırdı.

– Hələ bir bu azmış kimi, bu azmış kimi...

O, əsəbindən kəkələməyə başladı və elə bu vaxt Lyusu gördü.

– Ah, mənim əzizim, Lyus, siz çox gözəl görünürsünüz! Tarlada qaralmısınız. Sizi görmək çox xoşdur! Etiraf etməliyəm ki, sizi öz yanımda gördüyümə çox sevinirəm, əzizim, sizə o qədlər ehtiyacım vardı ki...

¹ Rene və Eduar adlarının qısaldılmış variantı.

– Mənim də, Bryuno, mənim də sizə ehtiyacım vardı, – zavallı Lyus kəkələdi; onun saçlarının arasında saman çöpləri ilişib qalmışdı, ayaqları isə, az qala, qırılırdı, – mənim də, Bryuno! Bilirsinizmi, bizi çox qorxutdunuz!

– Hə də! – Moris qərəzli-qərəzli qımışaraq əlavə etdi.

– Elə sizi o gəzintilərinizə görə gün vurmuşdu da! – ürəyində hələ də kin saxlayan Arlet dedi, – ömrümdə ilk dəfədir belə bir günvurma görürəm... Siz onu necə adlandıırırdınız, madam Diana?

– Siz nə danışırsınız, Arlet? – o elə qışqırdı ki, bu cür reaksiya Rivyerada, özü də barda daha çox yerinə düşərdi. – Nə danışırsınız axı, doğrudan da?.. Məni, sadəcə, Diana çağırın! Axı mənə elə indicə söz vermişdiniz. «Madam» sözünə ehtiyac yoxdur. Əgər bir də belə desəniz, mən də sizi «madam Arlet» çağıracağam.

Onun səsində təhdid hiss olunurdu, amma Arlet çiyinlərinin bir hərəkəti ilə nümayiş etdirdi ki, digər qayğıları ilə müqayisədə bu çox əhəmiyyətsiz məsələdir...

– Yaxşı, – o, dodaqaltı mızıldandı, – mən nə barədə danışırdım? – o, qışıqdan bərk-bərk yapışıb sup qarışdıran Lyusa tərəf çevrildi.

– Əziz Lyus, sup, yəqin ki, bişib. Bizə nə hazırlayırsınız, sup, yoxsa mayonez?

– Sizin qismətinizə çox pis şagird düşüb, – Bryuno ocağa yaxınlaşaraq istehza ilə dedi.

– Slama! Slama! – əvvəlcə Bryunonun gəlişini hiss etməyən, indi isə buna görə ciddi-cəhdlə üzrxahlıq edən qoca qışqırdı.

Onsuz da, zavallı kişi gün ərzində əkinçiləri salamlamaq üçün boğazını yırtmış, əldən düşmüşdü. Qıpqırmızı qızarmış, üst-başı əzik-üzük olan Bryuno əsəbi olduğundan bu səsə əhəmiyyət vermədi.

– Məncə, ona cavab verməlisiniz! – Arlet soyuq-soyuq dedi.

– Ah, hə, əlbəttə, hə... Slama, slama! – Bryuno dedi. Nə üçünsə onun əsəbiliyi Arletə də keçmişdi.

– Siz neyləyirsiniz? Niyə onu ələ salırsınız? – o soruşdu, – ona, sadəcə, «salam» demək lazımdır! Siz ki «salam» sözünü tələffüz etmək iqtidarındasınız, elə deyil? Fikriniz nədir? Hələ bir əyləşin! – o, yenə də soyuq səslə dedi.

Bryuno narahat halda əyləşərək ətrafına göz gəzdirdi. Stolun o biri tərəfində, düz onunla üzbəüz məşhur yerli Don Juan əyləşmişdi, o həm də günün yandırdığı həmin Moris idi; onun köhnə kətan köynəyinin yaxası açılmışdı və gündən qaralmış kişi bədənini hamıya nümayiş etdirirdi; sol gözünün üstü bir yığın saç ilə örtülmüşdü, sağ gözü isə gülürdü; yanaqlarını azacıq tük basmışdı; lap «Ledi Çatterley»dəki meşəbəyinin dəqiq surəti idi.

Morisin üzü pis qırılmışdı; o, parisli sərsəridən daha çox, pıratı xatırladırdı. «Bu yöndəmsiz bəzi qadınların xoşuna gələ bilərdi», – Bryunonun ağılından keçən ilk fikir bu oldu. Amma bu o qadınlar idi ki, onlar Bryunonun özünə uyğun gəlmirdilər. Yəni söhbət xuliqanlar üçün nəzərdə tutulan qadınlardan gedirdi.

– Tamamilə doğrudur! Madam Anri haqlıdır! – Loik ciddi şəkildə söylədi, – təsəvvür edin ki, siz hər gün istifadə etdiyiniz «r», «p», «l», «k», «z», «t», «m» hərfələrini söyləmək qabiliyyətini itirmisiniz. Hə... təsəvvür etdiniz? Onu da gözüünüzün qarşısına gətirin ki, zavallı Bryunom, məşuqənizə ən vacib məqamda, məsələn, «qurtardın» əvəzinə «urtardın» deyirsiniz... «Sən urtardın? Sən urtardın? Mən artıq urtardım! Bəs sən, mənim gözəl, urtardın?» Heç də qibtə ediləcək vəziyyət deyil, düz demirəm?

– Məni öz tərbiyəsiz komediyanızın personajına çevirməyin, Loik! Onsuz da, bu cür əsərlər mənə çatmır, bununla da qürur duyuram. Məncə, onlar heç gülməli deyil.

– Yaxşı! O zaman zəhmət olmasa deyin, sizə nə gülməli görünənə bilər? Bilirsiniz, Bryuno, iş orasındadır ki, heç sizin özünüz də maraqlı adam deyilsiniz! Yaxşı-yaxşı baxın: qarşınızda qadın var, o öz qadın rolunun öhdəsindən sizin kişi rolunun öhdəsindən gəldiyinizdən daha yaxşı gəlir; hələ bu azmış kimi, o sizi yedirdir, saxlayır, geyindirir, inəkləri sağır, hətta sizi öz yatağına da qəbul edir. Amma siz neyləyirsiniz? Əsəbiləşirsiniz! Hələ bu azmış kimi, deyinirsiniz də! Deyingən alfonslara nifrət edirəm!

– Şəxsi həyatımın ancaq mənə aidiyyəti var, Loik! Bir də... yaxşısı budur, Lyusdan soruşun görək, o, məni sizin ifadə etdiyiniz kimi, «yatağına nə üçün qəbul edir»? O, sizə cavab verər! – Bryuno bığaltı güldü.

– Ooooo! Bircə deməyin ki, bu, sizin kişilik məziyyətlərinizə görədir! Bu, sadəcə, gülməli olardı! Heç bir alfon-

su gecə əyləncələri üçün saxlamırlar. Məgər bunu bilmirdiniz? Qadınlar alfonsları ona görə saxlayırlar ki, onları hamıya göstərə, onlarla lovğalana bilsinlər, kübar cəmiyyətə çıxara bilsinlər. Gecəyə gəlincə... bu... belə... o qədər əhəmiyyət daşımayan detaldır; nə bilməmişdiniz ki? Qadınlar məşuqlarını özlərinə görə yox, rəfiqələrinin qarşısında qürrələnmək üçün saxlayırlar! Çünki indi fiziki məhəbbət dəbdədir; çoxları düşünür ki, bu cür məhəbbət bədənle insanın daxili «mən»i arasında tarazlığın qorunmasına təsir göstərir... Hə, bir də nə deyirdilər?.. Yox, yox, sizi əmin edirəm... alfonslar hələ də mövcud olduqları üçün Freyde minnətdar olmalıdırlar! Sizin cəmiyyətinizə mənsub insanlar gərək Freyde heykəl ucaltınsınlar, məgər düz demirəm?

– Siz... siz həddindən artıq çox sual verirsiniz, Loik! Bu, pis qurtara bilər!

– Siz isə, əziz Bryuno, həddindən artıq az sual verirsiniz. Sizin yaş dövrünüzdə gərək sonralar yağlı bir nöqtəyə çevrilmək ümidi ilə yaxşı bir sual işarəsi olaydınız. Amma təəssüf, gələcəkdə zamanın nəhəng əlifbasında yalnız balaca bir vergül olacaqsınız. Elə bizim kimi... Mən necə də gözəl danışırım... Elə deyil, Diana?! Fikir verdiniz?

– Hə, çox gözəl idi, – Diana dedi, – amma bir şeyi başa düşə bilmədim ki, mən niyə vergül oluram? – o ən əhəmiyyətsiz səbəbdən belə küsməyə hazır idi.

– Əzizim, mən məsələnin estetik tərəfindən danışmıram. Həyatımızı zaman nöqtəyi-nəzərindən təhlil etməyə çalışıram. İddia edirəm ki, Bryuno nöqtə olmaq istədi, amma sadəcə, nöqtəli vergül ola biləcək, başqa sözlə, onun çəkisi, əhəmiyyətliliyi, ciddiliyi, cazibə qüvvəsi nöqtənin kimi olmayacaq. Eyni zamanda, yüngüllüyü, çevikliyi, sürətliliyi də vergülünkü kimi...

– Mən sizin məsləhətləriniz olmadan da keçinə bilərəm; bir daha xatırladıram: şəxsi həyatımın ancaq mənə aidiyyəti var!

Amma Loik onun monoloqunun sonunu eşitmədən otaqdan çıxdı. Əsəbdən əsim-əsim əsən Bryunonun qarşısında yalnız çaşqınlıqdan tir-tir titrəyən Lyus qalmışdı.

Diana Loikin arxasınca getmişdi, çünki onun yeni kübar oyununun maraqlı şeylər vəd etdiyini görürdü; amma... əslində, Diana heç nəyi sona qədər dərk edə bilmir-

di. Axı kiminsə əlindən hansısa həfləri, ya da hecaları necə belə asanlıqla almaq olar? Bu, dava-dalaşla qurtara bilərdi.... Əvəzində durğu işarələri ilə olan oyun anlaşılan idi: nöqtələr işgüzar adamlara daha uyğun idi, nida işarəsi isə məhəbbət üçün yararlıydı... sual işarələri incəsənətdə işlənə bilərdi... və sair və ilaxır... O ki qaldı dırnaq işarələrinə, onlar da hər cür axmaqlığa uyğun gələ bilərdi...

O, Loiki çəmənlikdə, otların üstünə uzanmış halda tapdı; əslində, bura qəbiristanlıq idi; Lyusun təmtəraqlı üslubu ilə desə, «kədərlı qəbir təpəsi»... Can burada uyuyurdu.

O, səssizcə Loikin yanında əyləşdi; Loik sakitliyə ehtiyacı olan və kənar müdaxiləyə dözə bilməyəcək adam kimi görünürdü; o, Diananı görəndə üzünü çevirib sifətini əli ilə örtüdü. Əslində, Diana heç bir şey danışmaq, heç səsinə də çıxartmaq istəmirdi; o, hər zamankı kimi gözəl ətirlə ətirələnmişdi; hətta nahar süfrəsi arxasında Ferdinan belə buna fikir vermişdi. «Çılğın xanımcıgəz»... Diana bu barədə Loiklə danışmaq üçün əldən-ayaqdan gedirdi, sözün həqiqi mənasında, az qala, partlayacaqdı. İstəyirdi birlikdə bu məzəli komplimenti ələ salıb gülsünlər... Bir də Loik heyrətə salmaq keçirdi könlündən... Aman Allah, altmış yaşında avam bir kəndlının erotik hisslərini oyatmışdı! İşə bir bax! O, bunu Loiklə bölüşmək istəyirdi... istəyirdi ki, danışdığı əhvalat məzəli, kəskin və istehza dolu alınsın.

– Loik! Mən sizə bir söz deməliyəm... bu axmaq gülüşə görə imkan edə bilmədim deyim... Aman Allah! Elə ki zavallı Bryuno yadıma düşür!.. Elə ki onun «r», «k», «t» kimi bəzi həfləri deyə bilməyəcəyi fikri ağılıma gəlir... Onu da deyim ki, poliverlərini və məşuqəsini itirdikdən sonra samit səsləri ifadə etmək bacarığını da itirmək... Bu, çox ağır zərbə olardı! Həddindən artıq!

– «Məşuqəsinin itkisi» nə deməkdir?

– Sizə elə gilmir ki, Lyus yaraşığı Morisə həddindən artıq tez-tez valeh-valeh baxır?

Loik köksünü ötürdü, o, az qala, tələyə düşəcəkdı. Elə bircə səssizliyi ilə bu əlaqənin mövcudluğunu təsdiq edə bilərdi; amma nədənsə bunu istəmirdi. Fikirləşirdi k, sonra, Parisdə məhz bu xatirələr Lyus Aderin həyatını nəşələndirəcək; məhz bu hadisələri o, hərərətlə xatırlayacaq.

Və ola bilsin ki, o, bütün bunların sirr olaraq qalmasını istərdi.

Diana Loikin başının üstünü kəsərək hələ də danışırdı:

– Mən bir şeyin də fərfinə varmışam ki... buranın kişi-ləri çox, həddindən artıq çox nəzakətli idirlər!

– Belə hesab edirsiniz?

Loik təəccübləndi. Lyusa aşiq olmuş Morisdən başqa onun diqqətini xüsusi olaraq heç kim çəkməmişdi.

– Hə, əlbəttə!.. Bu... Bu... bu... bugünkü əkinçi... belə... Ferdinan... hə də, o hündür, gəzən bul olanı deyirəm, kimin haqqında danışdığımı bildiniz? Bığları olan...

– Mən Ferdinanı çox gözəl xatırlayıram... – Loik dedi, – biz onunla bu gün çox yaxşı işlədik...

– Hə, belə, təsəvvür edin ki, həmin bu Ferdinan mənə dedi ki... – Diana bir anlıq dayandı, sonra uğundu, – o, mənə dedi ki... Ah, yox! Mən bacarmıram!

– Hə də! Diana!

– Mən ondan soruşdum ki, kənddə qışda nə işlə məşğul olurlar? O isə mənə dedi ki... o, mənə dedi ki... Ah, yox! Bu çox əcaibdir!

– Axı o, sizə nə deyib belə?

– O, mənə dedi ki... «Yox, vaxt tez keçir, xüsusilə də əgər yatağında sizin kimi çılğın bir xanımcıqaz varsa!»

Bu ifadəni deyəndən sonra Diana Loikin ardınca qəhqəhə çəkməyə hazır vəziyyətdə nəfəsini içinə çəkdi. Amma o gülmədi.

– Nə olsun? – o dedi, – bunda məzəli nə var ki?

– Siz nə danışırsınız? Nə danışırsınız, Loik? Axı o, bunu mənə kompliment kimi deyib! Məgər cəfəngiyat deyil?

– Əlbəttə yox! Nə üçün cəfəngiyat olsun, Diana? Məgər sizin ayaqlarınız soyuqdur? – Loikin səsi birdən-birə qeyri-adi dərəcədə məlahətli oldu. – Yox... deməli, bu kişinin yaxşı duymaq qabiliyyəti var, vəssalam! Bir də cazibə qüvvəsi... Əgər mən qadın olsaydım, – Loikin səsinə qətiyyətlə homoseksual notlar yox idi, – əgər mən qadın olsaydım, bu Ferdinan, yəqin ki, xoşuma gələrdi!

Və... onlar susdular... Səslərini kəsən quşların, küləyin, günəşin, bir də ömrünü başa vuran gündüzün arxasınca...

Yay səmasının parlaq kətanında qaranquşlar öz uçuşları ilə qəribə fiqurlar, simvollar, sehrlı rebuslar cızırdılar;

amma bir qədər sonra insanların anlamazlığından mütəəssir olub bu məşğuliyyətlərindən əl çəkdiilər; qanadlarını yığıb, gözlərini yumub düz xətt üzrə düzöldülər: sıralandıqları yer insanlar üçün ya həddindən artıq hündür, ya da həddindən artıq alçaq idi... onlar bu yerə böyük sürətlə yetdilər... Bu yer maneələrə çox yaxın idi; digər tərəfdən də onlar üçün eyni dərəcədə həm arzuolunan, həm də ölümcül təhlükəli ola bilərdi.

Bryuno yol yoldaşlarını belə bir səmimi əhvali-ruhiyyədə taparaq bundan istifadə etmək və fürsəti əldən verməmək qərarına gəldi. Qıraqdan baxan elə bilərdi ki, o, buradan çıxıb getməsinə görə, az da olsa, xəcalət çəkən Loikə qarşı kin saxlamırdı.

– Sizi belə dostcasına söhbət edən görmək çox xoşdur, – onun səsinə istehza hiss olunmurdu, – bu da mənə cəsarət verir ki, sizdən bir şey xahiş edim.

Loiklə Diana təəccüblə ona baxdılar, çünki adətən, Bryuno öz arzularını əmr formasına bürüyürdü; ya da ilin fəsilələrinin bir-birini əvəzləməsi nə dərəcədə zəruridirsə, onun arzuları da boyun qaçırılması mümkün olmayan obyektiv zərurət cildində təqdim edilirdi.

– Lyusu düz üç gündür görmürəm, – o, sifətinə səmimi və məhəbbət dolu bir ifadə verərək dedi, – və fikirləşdim ki, bu gün axşam siz... ola bilsin ki... bacararsınız... e-e... ola bilsin ki, iltifat göstərib... e-e-e... otaqları dəyişməklə... bir sözlə, otaq yoldaşlarımızı dəyişə bilərik... Diana, əgər siz Lyusun yerinə bir gecəlik Loiki qəbul edə bilərsiniz...

– Hə, əlbəttə... – Diana mat qalsa da, Loikin məzəli əhvalatlarının gecəni daha yaxşı keçirməyə yardım edəcəyini fikirləşərək tezcə diilləndi... və nə üçünsə Lyusun bu barədə nə fikirləşdiyi heç ağına da gəlmədi.

Loik isə Lyusun da belə bir şey istədiyinə əmin deyildi, amma indiki məqamda onun imtina etməsi Dianaya qarşı kobudluq olardı; ya da... Bryunoya daha onun xidmətlərinə ehtiyac olmadığını söyləmək olardı, bunun üçün isə əsl sadist olmaq lazım idi.

– Əlbəttə! – o, qeyri-ixtiyari dedi. – Əlbəttə! Amma...

– Sağ olun! – Bryuno mütəəssir halda söyləyib getdi.

Dianayla Loik bir-birinin üzünə baxdılar: Diana sevinərək, o biri isə şübhələr içində çapalayaraq...

– Üzülməyin, əziz dostum! Sizi zorlamaq fikrində deyiləm! – Diana gülə-gülə dedi, – biz artıq bu cür oyunları oynamaq yaşını çoxdan adlamışıq.

Hərçənd ki onun söylədiyi «biz» Loiki on il qocaldırdı, bununla belə, o etiraz etməyə heç çalışmadı da; əksinə, yüngülcə gülümsədi.

«Əşi... Lyus Bryunoya «yox» deyə bilmək üçün kifayət qədər yetkin adamdır», – deyə ürəyindən keçirdi; amma ağılına gələn fikrə sağlam düşüncə nümunəsi kimi heç özü də inanmadı; o, bütün bunların yanlış olduğunu yaxşı bilirdi.

– Bizim Moris o qədər də məmnun qalmayacaq, – dedi, – düşünürəm ki, onun Lyusa qarşı böyük marağı var.

– Mən də fərqinə varmışam, amma onun arzusunun gerçəkləşib-gerçəkləşmədiyini bilmirəm, – Diana əlavə informasiya əldə etmək üçün qarmaq ataraq söylədi.

Amma Loik dinmədi.

– Bundan başqa, – Diana incik halda sözlünə davam etdi, – Lyusun Bryuno ilə münasibətlərini yenidən düzəltməyinin zamanı gəlib! Hələlik onların arası yetərinçə soyuqdur. Axı Lyus Nyu-Yorka, yaxud Parisə, ya da da bilim... başqa bir yerə tək gedə bilməz... hər halda, bu həyasız adam küncdə-bucaqda danışacaq ki, onu bir kəndliyə görə tək ediblər. Belə əhvalatlar teatrlarda, ya da romanlarda gözəl alınır, həyatda isə yox! Mənimlə razısınız?!

– Əlbəttə, hər zaman olduğu kimi haqlısınız, Diana, bu, onun üçün pis nəticələnmə bilər.

Həqiqətən də, siniflər arasındakı fərqin bu şəkildə silinməsi Lyusun ad-sanına zərər gətirə bilərdi – Loik bu fikrə alışmaq üçün özünü düşünməyə vadar etdi.

Lyus Morislə sarayda görüş təyin etmişdi, amma onun Diana ilə bərabər qaldığı otaqda birdən-birə gülümsəyən, qərarlı görünüşü olan Bryuno peyda oldu; o, Lyusu qucaqlayıb çarpayıya tərəf itələdi.

Əvvəlcə Lyus Diananın gələcəyinə ümid edərək öpülməsinə icazə verdi; amma qonşu otaqdan Diananın gülüşünü eşidəndə birdən-birə hər şeyi başa düşdü. Bryununun ağuşundan çıxmağa çalışdı və buna səbəb, daha çox, Morisə olan ehtirası idi, nəinki Bryunoya qarşı ikrahı... Onsuz da, Moris ilə məhəbbət oyunu, adətən, heç bir əhə-

miyyət daşımayan lazımlı və qısa bir mərasim olurdu. Lyus, zəif də olsa, müqavimət göstərməyə çalışırdı, amma nəhayət ki, təslim oldu, axı hər halda, Bryuno onun məşuqu idi! Və belə olduğu üçün ona hüququ çatırdı. Bu dünyada hər şey elə belə baş verir. Lyus öz vəzifə borcundan boyun qaçıra bilməzdi.

O, Bryunonun həmişəki kimi tez yuxuya gedəcəyinə, özünün isə bundan sonra Morisin yanına yollanacağına ümid edirdi. Amma dincəlmək bilməyən Bryuno siqaretini alışdırdı, sonra birini də, birini də... bu azmış kimi, fermadakı həyatı istehza atəşinə də tutmağa başladı. Tərpənmədən onun yanında uzanan Lyus aradabir ancaq «hə... hə... hə...» pıçıldayırdı, bir az sonra isə özünü elə göstərdi ki, guya, yuxuya gedib. Amma bütün bu vaxt ərzində dayanmadan gözlərindən yaş axırdı...

Axşam tualetini başa vurduqdan sonra Dianayla Loik yatağa uzandılar; qadının çarpayıda, özünün isə döşəyin üstündə yatmasının daha yaxşı olacağı ilə bağlı Loikin verdiyi «ədəbli» təklifə baxmayaraq, onun sözlünü Diana, sadəcə, kobud bir gülüşlə qarşıladı; o, onsuz da, bütün bunların axmaq bir şərtlilik olduğunu bilirdi. Amma Loikin səbəbi vardı: çox hörmətli Ferdinanın yaratdığı «çılğın xanımcığaz» obrazı bir anlıq da olsa, onu həyəcanlandırmışdı, amma onu yoldan çıxarmağa çalışan şeytandan yaxasını qurtarmaq onun üçün elə də çətin olmadı, çünki üzündəki kosmetikani silmək üçün kremlə yağlanmış və otaqdakı rütubət üzündən üç xalata bürünmüş Diana, bəlkə, özü də başa düşmürdü ki, bu gecə qətiyyəən erotik görünür.

Onlar qaranlıqda uzanıb gün ərzində baş verənlərə bağlı pıçıladaşırdılar, sonra «Heç yerə getməyəcəyəm»in siqaret əhvalatını xatırlayan Diana birdən-birə qəhqəhəylə gülərək səssizliyi dağıtdı.

...Amma pəncərə layı cırıldayanda və pəncərə açılanda ikisi də artıq mürgüləyirdi.

Bir saniyə sonra Loik ov tüfənginin lüləsinin boynuna dirəndiyini hiss etdi və xırıltılı bir səs ona ayağa qalxmaq əmri verdi.

Sarayda Lyusu gözləyən Moris Anri çoxlu çaxır və gavalı arağı içmişdi. Qızın gəlib çıxmasından qəzəblə-

nən və ehtirası aşılıb-daşan oğlan – əlbəttə, alkoqolun da bu məsələdə təsiri az deyildi – böyük otağın divarından asılmış silahı götürüb rəqibinin otağına cummuşdu; onun fikrinə görə, bu dəqiqə Bryuno onun məşuqəsini zorlamaqla məşğul idi. Onun heç ağlına belə gəlməzdi ki, məhəbbət məsələlərində Lyus barışdırıcılıq prinsipinə və ali borc hissəsinə daha çox üstünlük verir.

İndi də Moris sakitcə silahını adyala bürünmüş kişi fiquruna dirəmişdi, getdikcə də daha çox özündən çıxırdı, çünki otağa çökmüş səssizlik onun artıq gecikdiyinə işarə edirdi.

– Kəs səsini, əclaf! – o pıçıldadı, – sus, alçaq! – o, bu sözləri deyə-deyə silahın lüləsi ilə Loikin qulağına vurur, onu itələyir, Loik isə çaşqınlıq içində ona tabe olurdu; əlbəttə, əgər «axı nə üçün?.. nə üçün?» kimi bəzi qorxaqcasına etirazları nəzərə alınmasa... Amma bunlar da onu xilas edə bilmədi.

Diana isə artıq səs-küy gələn tərəfə çevrildiyindən dəhşət içərisində pəncərə ilə çarpayı arasında gözlənilmədən peyda olan qara kölgəyə baxırdı. O, gecənin tutqun işığında silahın necə parıldadığını, Loikin bərəlməmiş gözlərini, onun dikəlməkdə olan bədəninə görə, naməlum adamın onun qulağına pıçıldadığı əmr və söyüşləri eşidirdi... Dəhşət! Əsl dəhşət! Təyyarələrin gülləbaranına düşmüşdü-lər, at hamısını götürüb ağzı tutan yerə çapmışdı, bir dostlarını yerli ağıldankəm zorlamışdı, indi də hansısa cinayətkar gecənin bir yarisində silahla onlara hədə-qorxu gəlir!

Nə qədər qəribə olsa da, bunun Moris ola biləcəyi bir anlıq belə ağlına gəlməmişdi; axı o, Morisin Lyusun məşuqu olduğuunu bilmirdi, ona görə də bu cavan oğlanı yalnız bölünməmiş ehtirasa görə günahlandıra bilərdi, daha cinayətkarcasına şəhvəti və cinayətkarcasına bir qısqanclığı onun ayağına yazmaq xəyalına belə gəlmirdi!

Diana başını yastığın içinə soxmuşdu, dişlərini şaq-şaq şaqıldadırdı, təəccüb edirdi ki, nə əcəb qatıl onu görməyib və bu korluğa görə göylərə dua edirdi; əlbəttə, zavallı Loikə görə də təəssüflənməyi yaddan çıxartmırdı. Amma o, son günlərdə çox yaraşlıq görünürdü! Elə şən idi ki!.. Bütün həyatı boyu Orsla sahillərində xidmət göstərmək yetmirdi, indi də hansısa Nuh əyyamından qalma

aborigenlər tərəfindən öldürüləcəkdii! Görəsən, onlar Loikin başına nə oyun açacaqdılar? Bəlkə, ayağını oda tutaçaqdılar ki, pullarının və ləl-cavahiratının harada gizlədiyini onlara söyləsin? Qaranlıq olmasına baxmayaraq, Diana sobaya tərəf böyləndi; o, buraya düşdükləri ilk gündəcə mücrüsünü orada gizlətmışdi. Əlbəttə, Loikin onun saxlanca yerindən xəbəri yox idi. Amma birdən onun ayaqlarını Diananın gözü önündə yandırdılar, onda necə? Onda... o, hər şeyi danışmalı olacaq! Hə, bu qədərlər... amma... yəni doğrudanmı, o, hər şeyi danışmalı olacaq? Heyif ki, bu məsələdə şərtilliklər mövcud deyil. Əslində, bura gəlib çıxdıqları gündən etibarən həyatlarında artıq heç bir şərtillik qalmamışdı.

Amma... Onlardan başqa Bryunoyla Moris Anri də evdə idi. Bəs onları necə xəbərdar etsinlər?

Elə bu vaxt zaldan qulağına zəif səslər gəlməyə başladı. O, titrəyə-titrəyə yerindən qalxdı, dördüncü xalati əyninə keçirərək sivişib dəhlizə çıxdı. Qulaqları ağrıyırdı, çünki bayaqdan bəri setter¹ kimi səsləri dinşəmişdi. Nəhayət, Loikin dediyi bir cümləni eşidə bildi; onun sözləri bu cür təmkinlə söyləməsi Diananı heyrləndirdi, amma bir az sonra söylənilmiş cümlənin mənasını başa düşdü: «Əmin edirəm sizi, Moris, bu çox gülməlidir! İnanıram ki, L... əminəm ki, heç bir şey baş verməyib!»

– M-hə... Amma mən özüm də əmin olmaq istəyirəm! Gedib baxacağam, görüm bu Bryuno yatıb, ya yox.

Elə bu vaxt Diana Morisin səsinə tanıdı. Birdən-birə hər şeyi başa düşdü və əsəbindən qırpırmızı qızarmış halda mətbəxə yollandı.

Kişilər ocaq başında oturmuşdular, yanlarında – döşəmədə şərab şüşəsi və iki stəkan vardı, ov tufəngi isə bir az aralıda yerə atılmışdı!

– Aman Allah, Diana! Siz məni necə də qorxutdunuz! – Loik səfeh kimi söylədi, – belə bir saatda...

– Əvəzində mən qorxmadım... Bu saatda qonşumun qulağına silah dayadıqlarını və onun dəhlizə çıxıb birdən-birə yox olduğunu görəndə qətiyyənlə qorxmadım... bunun mənə nə istisi, nə soyuğu?!

¹ Setter – tula cinsi.

– Aaa, deməli, hər şeyi gördünüz? Mənsə elə bilirdim ki, yatmısınız... – Loik mehribancasına dedi, bu isə Diananı bir az da özündən çıxardı.

– Yox, yatmamışdım... hər şeyi gördüm... Amma mənimki bura qədər! Belə şəraitdə yatmaq mümkün deyil!.. Sizə görə çox narahat oldum! Başınıza at təpib, Moris?

– O, elə bilib ki, sizin yanınızda yatan Bryunodur, – Loik dedi.

– Bryuno? Bryuno!.. Deməli, belə! Bu cavan oğlanın bizim həyatımızla bağlı çox qəribə təsəvvürləri var! Lüt-fən, deyin, mən yaşımin bu vaxtında Bryuno ilə bir yataqda neyləyə bilərdim? Görünür, sizin bu «Mən qayıdacağam» adlı sərəsinin sayıqlaması keçici xəstəlikdir! Niyə hamı istəyir ki, üç frank qiyməti olan bu alfonsla mənim hansısa nalayiq münasibətim olsun? Bu ağlasığmazdır!

O danışa-danışa yorulmadan var-gəl edirdi.

– Amma... amma... Amma... – kişilər arıqlığına baxmayaraq, üst-üstə geydiyi dörd xalata görə olduğundan yekə görünən bu deyingən qadına baxaraq mızıldanırdılar.

– Mən fikrimi dəqiq ifadə etmədim, – nəhayət ki, Loik dedi, – o, sizi Lyus hesab edib.

– Məni? Lyus?..

O inamsızlıqla Moris Anriyə baxdı, artıq özünü müəyyən mənada məmnun hiss edirdi...

– Qaranlıqda, – Loik dedi, – bu, tamamilə mümkün ola biləcək səhvdir...

– Qətiyyən yox! Yox! – o qışqırdı, – qətiyyən bağışlanası səhv deyil! Nə vaxtdan bəri insanların yatdığı otağa silahla girilir? Bura qaranlıq olduğuna görə siz Adre ailəsinin aşxanasındakı oyunları təkrar etmək istəyirsiniz? Hə, Moris Anri?

– Adre ailəsinin aşxanası? – Moris soruşdu, – mən belə bir şey eşitməmişəm.

– Hm... Bu, obrazlı ifadədir. Bəsdirin, Moris! Təsəvvür edin ki, mənim əziz Dianam, təbii ki, heç bir gizli məqsədləri olmadan Lyusu qışqanır və...

– Heç bir gizli məqsədi olmadan... Nədir, məni ələ salırsınız?

– Lyus mənim xoşuma gəlir, – Moris birdən dedi, – və sonra da ki... onun özü buna razılıq vermişdi... mən də

fikirləşdim ki, bu gecə... görüşəcəyik... bir sözlə... elə həmin yerdə bir az da çox qala biləcəyik...

– Təbii ki, heç bir gizli məqsəd olmadan... – Diana Loikə istehza dolu baxışlarla baxıb təkrar etdi, o isə gözlərini qaçırdı.

– Heç vecimə də deyil! İstəmirəm ki, sizin Bryuno ona ilişsin! Bu gecə, sadəcə, Lyusla təklildə danışmaq istəyirdim. Hələ də istəyirəm...

– Məncə, çətin məsələdir, – Loik tələsik bir stəkan şərab götürdü, çünki Moris, demək olar, şüşəni boşaltmışdı, bu da onu özündən çıxarmışdı.

Diana Loikin baxışlarını tutduğundan Morisin növbəti dəfə boşaldaraq stolun üstünə qoyduğu stəkanı oradan götürdü.

– İcazə verin, – dedi, – susuzluqdan ölüürəm.

Stəkanı dolduraraq birməfəsə başına çəkdi, bu arada Loikə göz vurmağı da yaddan çıxartmadı; bu isə, yəqin ki, «Onunku bura qədər imiş!» mənasını verirdi; amma Diananın məmnun görünüşündən başqa məna da çıxartmaq olardı və bu daha ağılabatan idi: «Bax mənə elə bu lazım idi!»

Moris Anrinin, adətən, mehriban, həyatdan məmnun olan və xoşbəxt adam gözlərinə bənzər gözləri qanla dolmuşdu (ya da qırmızı şərabla) və o, növbə ilə gah Loiki, gah da Diananı süzürdü; içindəki qəzəb getdikcə daha da artırırdı, bu isə onları çox həyəcanlandırırdı.

– Mənim əlimdən nə gələr ki? – Diana soruşdu, – axı onlar yatırlar, düzdür, Loik?

Diana bilmirdi nəyi seçsin: Bryunoyla Lyus arasındakı dostcasına və platonik münasibətin olduğunu desin – bu, kəndlini sakitləşdirirdi, amma eyni zamanda da onun ələyini açacaqdı və o, öz məşuqəsini yuxudan qaldırmaq üçün otağa yollanacaqdı – yoxsa onun əsəbini coşdurmaq riskinə gedərək aqibətinin uğursuz olacağından danışsın – bu isə onunla nəticələnəcəkdə ki, Moris yenə də əlində silah məşuqların yatdığı otağa soxulmağa çalışacaqdı. Diana Loikə nəzər saldı, o, elə bil, daş heykələ dönmüşdü. Düzü, qulağının dibinə dirənmiş tütənginin lüləsi altında yaşanan beş dəqiqədən sonra Loik, nədənsə, Bryununun taleyinə qarşı laqeyd idi. Çünki damarlarında donmuş qan

indi-indi «əriməyə» başlamışdı. Yaxşı ki, hələ ürəyi tutmamışdı! Özü də təkcə bu gün yox, elə ötən üç gün ərzində!

– Mən onun dalınca gedəcəyəm, – Moris dedi.

Çətinliklə də olsa, ayağa qalxdı, silahı döşəmədən qaldırdı.

– Yox, yox, yox, yox!.. Yox! – Diana qışqırdı. – Təkrar edirəm, Moris Anri, yox!

– Onda özünüz gedin!

– Ah, deməli, belə!.. Bəs nəyi bəhanə edim? Bəlkə, lütf edib bunu da deyəsiz?!

– Nə deyəcəyiniz məni heç maraqlandırmır da! – Moris Anri Diananı özündən çıxaran həyasızlıqla söylədi, – elə bu dəqiqə onun dalınca gedin, eşidirsiniz?

– Nədir, bu yolla qonaqpərvərliyinizin əvəzini ödəməliyəm? – Diana ona təsir etməyə çalışdı, amma oğlanın tutqun baxışlarını görəndə başa düşdü ki, qonaqpərvərliyin müqəddəs qanunları bu gecə bu evdə işə yaramayacaq.

– Loik, – o köksünü ötürdü, – yaxşı olar ki, bu işlə siz məşğul olasınız. Görəsən, nə demək olar? Dostlarımızı hansı bəhanə ilə yuxudan oyadaq?

Onun səsi bir vaxtlar olduğu kimi yenə də hündürdən çıxırdı, halbuki yaşadığı həyəcanların təsirindən hələ özünə gəlməmişdi.

– Ah, mən təslim olmağa başlayıram, – Diana, sanki, öz-özünə danışırmış kimi dilləndi.

Ayağa qalxıb tələsirmiş kimi stəkanını doldurdu – bu vaxt sifəti çox kədərli idi – və içdi. Bununla belə, onun səsi Loiki xəyaldan ayırdı; adətən, ölümdən qaça bilməmiş insanlar belə xəyallara dalırlar.

– Lyusdan xahiş edin ki, bura gəlsin, – dedi, – əgər Bryuno yatmayıbsa, deyə bilərsiniz ki, bərk xoruldadığım üçün yuxuya gedə bilmir və öz yerinizdə yatmaq istəyirsiniz. Sonra da mən Bryunonun yanına gedərəm.

– Bəs birdən onlara mane olsam? – Diana təzəcə sözə başlamışdı ki, Morisin gözlərindəki nifrəti görüb qışqıra-qışqıra sözünü dəyişdi, – demək istəyirdim ki... əgər onlar kart oynayırlarsa, nə edim?

Diana ağır-ağır nəfəs ala-ala əl-qolunu, daha doğrusu, əynindəki xalatlardan qollarını yelləyir və bu hərəkəti ilə də qatranın içinə batıb qalmış dəniz quşunu xatırladırdı.

– Əgər belə olarsa, kartlarını müsadirə edərsiniz! – Loik dedi, onun sözləri ədəbsiz zarafat kimi səsləndi.

– İstənilən halda Lyusu bura gətirin, özü də tez olun, eşidirsiniz? – mehriban kəndli birdən-birə kobud səhvətpərəst kişiyyə çevrilmişdi. Deyəsən, Moris Anrinin içində eyni zamanda həm Doktor Cekill var idi, həm də cənab Xayd¹.

– Mən getdim, – Diana dedi.

O ayağa qalxdı və ayaqlarını sürüyə-sürüyə qarıya doğru yönəldi; çiyinləri gərginliklə yığılmışdı; sanki, ki-minsə onu arxadan gülləyə tutacağına gözləyirdi. Birdən sərt hərəkətlə geri çevrildi.

– Moris, – az qala, aktrisa kimi oynayırdı, – Moris, ica-zə verin, dostum Loiklə təkliddə danışıml!

– Nə istəyirsiniz edin, amma tələsin! – Moris çiyinlərini çəkib çarpayıya tərəf yönəldi.

Loik Dianaya yaxınlaşdı; o, demək olar ki, burnunu onun burnuna toxunduraraq tələm-tələsik pıçıldayırdı:

– Lütf eləyin!.. Bir çarpayıdan o birinə adlaya-adlaya, özü də bu azmış kimi zavallı Lyusa çirkin məsləhətlər verə-verə mən kimə bənzəyəcəyəm? Deyin, Loik! Bu haqda heç fikirləşmişiniz? Biz kimə oxşayacağıq? Cavab verin!

– Heç kimə, – Loik sakit səsle cavab verdi, – heç kimə. Artıq üç gündür biz heç kimə bənzəmirik. Dünən, ya da srağagün... artıq unutmuşam... biz dumanlı halda olsa da, əkinçiləri xatırladırdıq... vəssalam.

– Hə, hə, əlbəttə!

O, dodaqaltı nə isə donquldana-donquldana getdi. Qaranlıqda öz otağının qapısını güclə axtarıb tapa bildi. Lyusun yanına çatanda bir müddət onun nəfəs almasına qulaq asdı, sonra əlini uzadıb çiyinə qoydu və ehtiyatla şappıldatdı.

– Lyus... Lyus... Ayılın!

O, cidd-cəhdlə əlinin altındakı çiyini şappıldadırdı. Nəhayət ki, məmnun edilmiş olmasa da, hər halda, fəth edilmiş qadına məxsus olan bu aramlı nəfəsalma Diananı özündən çıxartdı və o, Lyusu, çox güman ki, istədiyindən də bərk çimdiklədi.

¹ R.L.Stivenonun «Doktor Cekillin və cənab Xaydın başına gələn qeyri-adi əhvalat» povestindən olan iki personaj – biri xeyirin, digəri isə şərin mücəssəməsidir.

– Aman Allah! Bunu kim elədi? Nə baş verir? – çiyindən yapışmış Bryuno fəğan qopartdı.

O, tumbanı əvəz edən əyri-üyrü yeşiyin üstünə qoyulmuş lampanı yandırdı. Gecə lampasının düzgün olmayan işığında Bryuno özündən on santimetr aralıda nəhəng, yerindəcə yırgalanan, kosmetikanın silinməsi üçün istifadə edilən kremdən sifəti par-par parlayan Diana Lessinqi gördü; onun gözləri bərəlmışdi.

– E-e... Diana, siz burada neyləyirsiniz? – əvvəlcə o, təbii bir sadələvhlüklə təəccübləndi. Amma sonra dişlərini qıcadı, ağappaq ağarsa da, qadının inadla susduğunu gördüyündən içində şübhələr yarandı; bu şübhələr böyüyərək əminliyə çevrildi və ağılına iftixar edə biləcəyi bir fərziyyə gəlirdi. Yanında yatan Lyusu oyatmamaq üçün sakitcə pıçıldadı:

– Amma... siz məni incitdiniz, Diana! Nə istəyirsiniz? Əgər bu, mənim haqqında fikirləşdiyim məsələdirsə, o zaman gecikmisiniz!

Bryuno təəccüblənmiş və sevinmiş adam kimi hırıldadı. İstənilən halda o, başını aşağı salaraq qulaq asan Lessinq qarının bu gecəki coşqunluğundan məmnun qalmışdı; amma bir qədərlər sonra həmin bu qarını başını qaldıraraq cırı səslə dedi:

– Nə demək istəyirsiniz? Bu nə deməkdir?.. Sizin ağılınıza nə gəlib belə?

– «Sizin ağılınıza nə gəlib belə?» – Bryuno gülə-gülə onu yamsılayıb cinləndirirdi. – Siz deyə bilərsiniz ki, burada neyləyirsiniz, Diana? Demək olar, üstümdə uzanmışınız, özünü gecənin bir yarısında... Bu saatda...

– Bağışlayın, nə dediniz?.. Özünüzü nə hesab edirsiniz? Yoxsa elə bilirsiniz bura sizin üçün gəlmişəm? Nədir, məgər mən kürsəyə gələn qancığa bənzəyirəm?.. Gecənin bir yarısında... Cəfəngiyata bir bax! Ha! Ha! Ha! Ha! – Diana əsəbi-əsəbi güldü, – ay camaat, mən bax bunun dalınca gəlmişəm?! – o, gözəgörünməz auditoriyaya müraciət edərək çarpayının üstündə oturan və şəhvətpərəst yelbeyinə bənzəyən Bryuno Deloru göstərdi.

– O zaman nə üçün «bax buna» imkan verirsiniz ki, yatsın? – o soruşdu, – onu çimdikləmək sizin nəyinizə lazımı idi? Hə, Diana? Eşidirsiniz məni? Diana!

Diana öz gözəl bədənini nümayiş etdirməyə çalışaraq dikəldi, özünü itirmədən istehza ilə gülümsəyərək dərin-dən köksünü ötürdü: cavan, başdan-başa nifrətlə dolu, ehtirasdan, xəcalətdən və ümitsizlikdən əllərini arxasında qanırən erkək Diana Lessinqin gözləri önündə... O, vəziyyəti məhz bu cür təsəvvür edirdi, amma onun ağılına gələn yanlış fikir uzun sürmədi.

– Loik! – Diana ürəkparçalayan bir səsle bağırdı, – Loik, gəlin bura!

Qapı kəskin bir hərəkətlə taybatay açıldı və astanada saç-başı qarışmış, rəngi ağarmış Loik peyda oldu; onun yanında əlində qoşalülə tutmuş və qıpqırmızı qızarmış Moris Anri də vardı.

– Dəhşət! Bu gecə uzun və dəhşətli bir kabusdur! – Diana dostu Loikin ağışına atılaraq bağırdı.

– Hə, əlbəttə, dəhşətdir! Hələ bir dediniz də! – Bryuno isə buz kimi soyuq səsle dedi.

Elə bu vaxt yuxudaca Bryunoya tərəf çevrilmiş və hələ ki tam ayılmamış Lyus sevgi ilə əlini uzatdı və sakit, amma aydın səsle dedi:

– Moris!.. Moris!..

Bu sözdən sonra araya ölü bir sükut çökdü. O, sonsuz qədər davam edə bilərdi, çünki heç kim onu pozmağa cəsəət etməyəcəkdi.

Əlbəttə, hamıdan əvvəl Diana özünə gəldi və hakimiyyəti əlinə aldı.

– Bryuno, – o, boğazını arıtlamaq üçün öskürdü, bu vaxt Diana bundan da gözlənilməz situasiyalarla dolu olan otuzillik kübar həyatının yüksəkliyində dayanmışdı, – Bryuno, – o, gur və aydın səsle təkəbbürlə təkrarladı, – mən çarpayının bu tərəfində Lyusun yatdığını düşünürdüm, yəni əvvəllər yatdığı yerdə... Təəssüf edirəm ki, Bryuno, ümidim özünü doğrultmadı, – sonra həyasızcasına əlavə etdi, – yaxşı olardı ki, Loikin xoruldamağını nəzərə alaraq əvvəlcədən sizin üçün nəzərdə tutulmuş otağa yollanasınız və öz yerimi mənə təhvil verəsiniz ki, az da olsa, yuxumu alım. Daha doğrusu, biz – mənimlə Lyus yatıb yuxumuzu alağ.

Kişilər bir-birinə baxdılar... Daha doğrusu, iki kişi əlində silah olan üçüncü kişiye baxdı; sonra üçü də rəngləri

ağappaq ağarmış halda, dinməz-söyləməz və ehtiyatla addımlaya-addımlaya otaqdan çıxdı; üzlərindəki ifadədən anlaşılırdı ki, heç bir şey başa düşməyiblər...

Diana Lessinqə əynindəki dörd xalatdan ikisini çıxartmaq, yerinə uzanmaq və adyalı boğazının altına qədər çəkmək, bir də dərindən nəfəs dərmək üçün üç dəqiqə lazım oldu; o, izahat tələb etməkdən özünü saxlamağa çalışdı; sonra Lyusa tərəf çevrildi, o isə gözlərini geniş-geniş açaraq lal-dinməz baxırdı... sanki, daşa dönmüşdü.

– Lyus, mənim əzizim, mənəcə, bayırda bir adam sizi gözləyir. Lütfən, tezəcə ora yollanın və çalışın ki, geri qayıtdığınız vaxt məni oyatmayasınız! Gecəniz xeyrə qalsın, Lyus!

Diana ağzından bu sözlər çıxar-çıxmaz Morfeyin¹ ağuşuna atıldı; bu, onun bu gecə arzuladığı yeganə şey idi – əlbəttə, Ferdinanın ağuşu nəzərə alınmazsa.

9

«Heç yerə getməyəcəyəm»in çiyinlərinə qoyulmuş vəzifəni uğurla yerinə yetirməsi ona çox şey vəd edirdi: həm Bryunonun nəvazişini, həm bu yoldaşlardan can qurtarmanı, bir də hələ ki dumanlı olan bir çox ehtiraslı arzuların yerinə yetirilməsini...

Qarşıya qoyulan vəzifə belə idi: maşınları təmir edən və kirayəyə verən ətraf mahallarda yeganə qarajın sahibi olan Silberin yaşadığı Mezui-le-Tur kəndinə getmək.

Bu qarmaqarışq zamanda qarajda yalnız bir limuzin qalmışdı, ondan da toylarda, ya da yas mərasimlərində istifadə edirdilər; özü də bu maşını, adətən, 1914–1918-ci illər müharibəsinin veteranları və yerli balıqçılarla ovçular klubunun üzvləri kirayəyə götürürdülər. Limuzinin on-on beş yaşı oldı və qaraj sahibinin «Heç yerə getməyəcəyəm»ə – onun müraciətnaməsini çətinliklə başa düşdükdən sonra – söylədiyinə görə, onun qiyməti on min frank idi: «Ya götürürsünüz, ya da yox». Bu ultimatum, əslində, şəhərlilərin ayağına yazılan məlumatsızlıq və ağılsızlıq nəzərə alınaraq söylənilmişdi; xüsusilə də Anrının evin-

¹ Morfey – qədim yunan mifologiyasında yuxu allahı.

də kirayə qalan adamlara ünvanlanmışdı – təbii ki, bütün mahalın adamları kimi qarajın sahibi də bu xəbəri eşitmişdi. Uzun sözün qıtası, «ya götürürsünüz, ya yox» ifadəsi bir parça kağızın üstünə yazıldı və maşın haqqında məlumatlar da elə həmin vərəqə qeyd edildi; bu qeydlər isə spidometrin göstəricisindən və qiymətdən ibarət idi. Kağız carçıdan çox qasid kimi etibarlı olan «Heç yerə getməyəcəyəm»ə verildi. O geri qayıtmaq üçün yola düşdü və yarıyolda araba ilə rastlaşdı; onu arabaya mindirdilər və günorta, yəni nahar vaxtı o, fermaya çatdı. «Heç yerə getməyəcəyəm», sanki, dişlərində məktub aparən itkin kimi sədaqət hissindən tir-tir titrəyərək onu Arletə verdi və sevimli Bryunonun axtarışına yollandı; o, Bryunonu bir neçə gün əvvəl yatdığı çarpayıdaca tapdı.

Xoruz gecə baş verən gözlənilməz dəyişikliklər haqqında heç nə bilmədiyindən və axşamkı xırıltıdan canını qurtarmağı arzuladığından günəş təzəcə ucalmağa başlayandan banlamaqda idi. Bu gün gözəl formada olan babanın «Slama! Slama!»sı da tezliklə onun «quqquluqu»suna qarışdı; bir az sonra isə xoruzun ətrafında veyllənən və babanın bağırıstından vəcdə gələn quşların səsi də eşidilməyə başladı. Lyusla Diana, elə Loik də həmçinin, artıq yuxuya gedə bilmədiklər və mətbəxə enib Arletə heyvanlar üçün yemək hazırlamağa kömək etdilər. Bu iki parisli qadın özləri təşəbbüs göstərərək toyuqları yemləməyi boyunlarına götürdülər və gümrah addımlarla qazların gəzişdiyi digər həyəət doğru yollandılar.

Beş dəqiqə keçdi, Loiklə Arlet donuzları, demək olar, yemləyib başa çatdırmışdılar ki, bu vaxt eşitdikləri tappıltı və qışqırıq onları geri çevrilməyə vadar etdi. Dianayla Lyus dabanbasma onlara tərəf qaçırdılar, dallarınca qəzəblənmiş erkək qaz dəstəsi uçuşurdu; bəzilərinin yanında diş qazlar da vardı, özləri də çox qəzəbli görünürdülər. Çubuq və köhnə süpürgə ilə silahlanan Arletlə Loik özündən çıxmış dəstəni qovdu; qadınların ikisi də nərdivana dırmaşmışdı və qətiyyənlə oradan düşmək istəmirdilər.

– Nə baş vermişdi axı? – Arlet dayanmadan qışqırır, qışqıra-qışqıra da quşları «qancıq balası» adlandıranı, çubuqla çırpmağı da yaddan çıxarmırdı – çünki qazlar hələ də təslim olmaq istəmirdilər.

– Elə bil, kardinalın səkkiz qvardiyaçısına qarşı döyüşən d'Artanyanla Atos idik, – süpürgə ilə özünü qoruyan Loik dedi, – özünü qoruyun, kardinalın əlaltıları! Hə, al gəldi, rəzil əclaf, nədir, xoşuna gəlir? Diqqət, diqqət! Mən hücumla keçirəm, zərbə endirirəm, öldürürəm, kəsirəm!.. Və... İənət şeytana! Bu əclaf məni dişlədi! – o, süpürgəni yerə atıb qışqırdı. Xoşbəxtlikdən, quşları vicdan əzabı bürüdü, çox güman ki, bu səbəbdən onlar öz yaşadıkları yerə doğru yollandılar.

– Qancıq balaları! – qıpqırmızı qızarmış Arlet bir də çığırdı.

Hər zaman olduğu kimi, Arletin dodaqlarından qopan söyüşləri eşidən parisililərin üçü də utancaq və karlaşmış bir görünüş alırdı; düzdür, Arlet nadir hallarda söyürdü, digər tərəfdən də onlar etiraz edə bilmirdilər, çünki tabe olduqları adama hörmət etməli idilər.

– Göstərin görüm bu murdar ifritə sizə neylədi. Ah, yox, sizi dişləyən erkək qaz idi, – dərhal sözünə düzəliş verdi.

Loik təəccübləndi:

– Siz bunu necə bildiniz? Erkəklə dişilərin dişləri arasında fərq var? Yoxsa diş qaz daha pis dişləyir? Dişilərin daha qəddar olması bizim Avropa əxlaqına zidd olardı, düz demirəmmi, sevimli xanımlar? Aman Allah, mən qan itkisindən öləcəyəm, hələ də axır.

Həqiqətən də, bolluca axan qan artıq köynəyinin üstünə çıxmışdı. Hər iki qadın tələm-tələsik nərdivandan aşağı enərək ona tərəf atıldı, Arlet isə hələ də donquldanırdı, halbuki daha ona qulaq asan yox idi.

– Bu nə iş idi belə! Bu heyvanların başı xarab olub? Adətən, erkək qazlar özlərini dinc aparırlar. Onları saxlamağa başladığım vaxtdan bəri ilk dəfədir belə qaçdıqlarını görürəm. Dişi qazlar – başqa məsələ... Yazda onlar hər cür axmaqlıq edə bilirlər, erkəklər isə heç vaxt! Heç vaxt! – o başını yellədi.

Hər zaman olduğu kimi, Lyusun sifəti yenə də faciəli ifadə almışdı, Diana isə ucadan qanaxmanı azaltmağın yolları haqda danışmağa başladı, bu isə ağrıya baxmayaraq, Loikin istehzasına səbəb oldu.

– Erkək qaz Xarici İşlər nazirliyinin məsul işçisini öldürür! Qəzetlər üçün əcəb gözəl başlıqdır. «Öz iki diş qazını

müdafiə etməyə çalışan Loik Lermite rəqibindən ölümcül yara alır». Bu, mənə həqiqət kimi görünür, ya da həqiqətə uyğun bir şey kimi...

Əlbəttə, burada olanları nəzərdə tutmurdum! İnanırsınız, əzizlərim? Düzdür, Bryunoda erkək qazdan nə isə var, xüsusilə də boynunu uzadanda. Bilirəm... dayanmadan naqqallıq edirəm, amma qorxuram ki, sussam huşumu itirəcəyəm.

Onu evə apardılar, məşhur yatacaq yerinə uzatdılar, elə orada da sarğı qoydular.

– Torpaq dalınca gedim! Ehtiyatda olanlar qurtarıb! Tez qayıdacağam. Əlinizi tutun, özünüz də heç yerə getməyin!

Arlet qaça-qaça evdən çıxdı.

– Necə də mehriban qadındır! – Loik köksünü ötürdü. – Mənim xətrimə dəyərli hörümçək torunun dalınca yollandı. Qızıl kimi ürəyi var!.. Doğrudan da, nə baş vermişdi axı? Siz bu bədbəxt heyvanların başına nə iş gətirmişdiniz?

– Bunun hamısı... bu... Diananın günahıdır.. – Lyus qorxmış halda sözə başladı, – birinci Diana başladı... düz demirəm, Diana?

– Ooooo! Nə qədər istəyirsinizsə, xəbərçilik edə bilərsiniz. – Diana saymazyanə səslə dedi, – nə qədər ki Arlet burada yoxdur, danışın! Danışın, danışın, əzizim! Başlayın görək!

– Deməli, belə, – Lyus pıçıltı ilə sözə başladı, – Diana bu quşları hində görəndə... onlar, həqiqətən, də səfeh kimi görünürlər, bu, doğrudur... Diana onları əsəbiləşdirmək istədi. Sağ ayağının üstünə qalxıb, sol ayağını arxaya uzatdı, qollarını qaldırıb yelləməyə başladı. Etiraf edirəm ki, çox bənzəyirdi... Doğru sözümüdü! Qabaqdan baxanda, elə bil, «T» hərfi idi, təsəvvür edirsiniz?

– Edirəm, – Loik güldü, – bəlkə də, komaya düşməmişdən əvvəl təsəvvür etdiyim sonuncu şeydir... Sonra? Sonra nə oldu? Yəni bu poza belə xoşlarına gəlmədi?

– Yox... düşünmürəm ki, buna görə oldu... – Lyus fikirli halda başını yellədi, – yox, yox, hər şey Diana onların qışqırığını təqlid etmək istəyəndə başladı.

– Necə yəni?

– Oooo, o, bunu çox, çox yaxşı eləyir, – Lyus təəcüblə, hətta heyranlıqla etiraf etdi, halbuki bərk əsəbiləş-

mişdi, – eynilə onlar kimi qışqırır! Heç olmasa, bircə dəfə təkrar edin, Diana! Loik üçün təkrar edin!

– Ehtiyatlı olun! – Diana pıçıldadı, – yavaş! Əgər Arlet şübhələnsə...

O, dəhlizə tərəf boylandı, sonra giriş qapısına tərəf və xırıltılı, fişilti dolu axmaq bir qışqırtı çıxardı; bu, beş dəqiqə bundan əvvəl eşidilən quşların qışqırtısına o dərəcədə bənzəyirdi ki, Loik hətta diksindi də!

– Dəhşətli dərəcədə bənzəyir, doğru sözə nə deyəsən?! Hə... bu, onların xoşuna gəlmədi? Bəlkə, özünü də başa düşmədən onlara nəsə təhqiredici söz söyləmişiniz?

– Ola bilər! – Lyus razılaşdı. – Bax bu ağlabatandır! Onlar o dəqiqə özlərindən çıxdılar. Elə bilirdim ağıl bağlıdır. Amma bir də gördüm ki, qazlar oradan çıxıb üstümüzə gəlirlər. Onlardan biri ayağımı çimdiklədi, mən də qışqırdım ki, qaçmaq lazımdır! Əlbəttə ki qaçdıq... Ümmiyyətlə, – o, yanıqlı-yanıqlı, eyni zamanda da əsəbi şəkildə sözlünə davam etdi, – elə azğınlaşmışdılar ki, bilmirdin onları necə sakitləşdirmək olar? Razılaşın ki, Diana, belə qışqırmağı da bacarmaq lazımdır! – Lyus bir qədər qürurla əlavə etdi.

– Bu, elə də çətin deyildi, – Diana təvazökarlıqla dedi, – qışqırmaq boğazın dərinliyində yaranmalıdır, siz dişlərinizi yanına qədər bağlayırsınız, dilinizi qabağa uzadırsınız və...

O, yenidən qışqırdı, amma bu dəfə səsi daha hündürdən çıxdı. Hətta yoldaşları yerlərindən sıçrayıb ətrafa boylandılar, amma Arlet yox idi; yəqin ki, anbarda hörümçək toru, ya da müalicəyə yaraya biləcək torpaq axtarırdı.

– Mən yaman qorxdum, – Lyus başını buladı, – çoxdandır belə qorxmamışdım.

– Onlar elə sarsaq görünürdülər ki, – Diana yenə də əvvəlki kimi saymazyana təkrar etdi, – böyük pəncələrinin üstünə qalxırdılar, gözlər bambalaca, nifrətlə parlayır... gonbul qarınları var, əlləri də pərdəli... lap köhnə zamanın bankirlərinə bənzəyirlər! Onların necə iyrənc olduğunu... sözlə ifadə edə bilmirəm! İyrənc və acıqlı! Ah! Necə də iyrənc məxluqlardır! Mən etdiyim hərəkətə görə qətiyyənlə utanmıram! Nədir, deyəcəksiniz ki, onları təhqir etdim? Buna əmin deyiləm, amma onları çaxnaşmaya saldığım, qəzəbləndirdiyim doğrudur! Bax bu dəqiqədir. Lap yaxşı!

– Sizin daha artıq məmnun olmaq üçün başqa bir səbəbiniz də var, mənim əziz Dianam, vurulmuş ziyana görə cavab verməli olmayacaqsınız! – Loik melanxolik bir görünüşlə qana bulaşmış əlini irəli uzadıb inildədi, – sizin dəliliklərinizə görə həmişə başqaları cəza çəkməli olur, Diana, bilmirəm heç bu barədə düşünmüsünüzmü? Artıq dözülməz olub! Dözülməz!

İlk dəfə idi Diana tilova düşür və üzünə məyus olduğunu göstərən ifadə verməli olurdu (əslində, onun nümayiş etdirmək istədiyi həyəcan əsl peşmançılıqdan uzaq idi).

– Çox təəssüf edirəm! Həqiqətən... təəssüf edirəm, Loik! Təsəvvür belə edə bilməzsiniz ki, necə... Əgər siz olmasaydınız, bu üç nacins bizi parça-parça edəcəkdə, düz demirəm, Lyus?

– Qazların parçaladığı iki kübar xanım... Sizin oynadığınız bu dramın əsasında qısqanclıq yox, kobud bir maraqlı dayanır, – Loik özünü faciə haqqında danışan reportyor kimi göstərərək həyəcanla söylədi.

– Siz o qədər qan itirmisiniz ki! – Diana dedi.

– Özünüzü vicdan əzabı ilə üzməyin, Diana! Lazım deyil! Əgər mənə təskinlik vermək istəyirsinizsə, söz verin...

– Nəyə istəyirsiniz!..

– And için ki, bundan sonra mənim istədiyim vaxt qaz səsi çıxaracaqsınız! Parisdə, ya da başqa bir yerdə... istənilən salonda, mənim bircə tələbimlə... Və... bu razılışma, deyək ki, bir il müddətində qüvvədə qalacaq...

– Qaz səsi!.. Bəs əgər... e-e-e... heç özüm də bilmirəm... əgər... e-e-e... əgər orada ingilis kralı, ya da başqa bir mötəbər adam olsa, onda necə?!

Amma sual yarımçıq qaldı, Loikin sərt baxışlarına və əlindəki yaraya gözü sataşan Diana özünü itirdi.

– Mən razıyam! – dedi. – Razıyam! Bir il müddətinə!

– Unutmayacaqsınız ki?

– Nəyi?

– Qaz qışqırığını!.. Şəxsən mən sizin etdiyiniz təqlidi heç vaxt unutmayacağam!

– Hə, hə. Əlbəttə, əlbəttə! Verdiyim sözə əməl edəcəyəm! – Diana bir qədər pərt halda və məyusluq içində dedi.

O artıq xəyalında gələcəkdə olacaqları ziyafəti canlandırır: çox mötəbər insanlar, sait və samitlər haqqında

Loikin ucu-bucağı olmayan söhbətləri, Lyusun daşlaşmış sifəti, Bosun içərilərindən olan hansısa bir dəlinin onu zorlaması haqqında danışan Bryuno və o – yəni qaz kimi qışqıran Diana!

Hə, əlbəttə... maraqlı kampaniya olacaq... Onları hər yerə dəvət edəcəklər... Amma ilk dəvətdən sonra ikincisi olmayacaq...

Arlet Morislə birlikdə gəldi, qoltuğunun altında öz qəribə dərman qutusunu tutmuşdu; üzünün ifadəsi qəribə idi – demək olar, qorxmışdu. Diana qeyri-ixtiyari köksünü ötürdü.

– Nə üçün köksünüzü ötürürsünüz? – Loik narahat oldu.

– Bu günün bizim üçün daha nələr hazırladığını fikirləşirəm, – o, dalğın-dalğın cavab verdi.

Qəribədir, heç kim onun buraxdığı xəyata fikir vermədi. Hətta yenidən sarğılanan və yatağa uzadılan Loik belə. Onu üç mələk əhatəyə almışdı.

Heyvanlar sakitləşmişdi, buğda biçilmiş, yığılmışdı, nahara qonaq gözlənilmirdi; beləliklə, parislilər təmiz hava alır, günəşin altında isinir, kölgədə başlarını gizlədir, sakitlikdən həzz alırdılar; halbuki bu sakitlik bura gəldikləri ilk gün onları qorxutmuşdu; amma indi elə xoş idi ki... Bir az dincələ bilərdilər. Artıq onlar bilirdilər ki, tarlalarda hökm sürən sakitliyi günəşin isindiriyi torpaq, yem axtaran quşlar, hərəkətsiz boylanan ağacların səssiz yarpaqları – axı külək yox idi – yaradır. Qazlarla olan toqquşmadan sonra onlar valehedici bir sakitlik içində idilər; düzdür, Arlet Dianaya azacıq gavalı arağı verməkdən imtina etmişdi, halbuki Diana əsəb sisteminin sakitləşməsi üçün bunun vacib olduğunu söyləmişdi... Arletin evdə avadanlıqlarından hansınasa başı qarışmış olan, ya da uzaqlara, üfucə dikilmiş baxışlarında indi eyni zamanda həm xəcalət, həm də hökmranlıq oxunurdu və bunlar ötəri olduğu qədər də bir-birinə zidd hisslər idi.

Loik hər zamankı kimi refleksinə tabe olaraq ortalıqda ki buludu zarafatla dağıtmağa çalışdı.

– Bəlkə, erkək qaz dişidən daha sarsaqdır? – o, ətrafındakılardan soruşdu, – bu məcmuəni görmüsünüz, Diana? Çox maraqlıdır. Pol Elüarın şeirlər məcmuəsini deyir

rəm... Onun adı həm fərqli, eyni zamanda da çox melodik səslənir.

– Hə, deyəsən, xatırlayıram, – Diana nəzakətlə dedi; söhbətin nədən getdiyini bilməsə belə, müzakirə mövzusu incəsənət olduqda bu, həmişə onun yadına «nəyisə» salır və elə bu səbəbdən də o daha mehriban görünürdü.

Loik davam etdi:

– Çox gözəl məcmuədir...

Sonra dayandı. Əgər Arletti incidən mənəvi əzablar idisə, onun fikrini bundan yayındırmaq olmayacaqdı. Amma bu, o qədər nadir hallarda baş verirdi ki, bunun üçün çox ciddi səbəblərinin olmasına şübhə ola bilməzdi.

– Arlet, – dedi, – siz çox fikirli görünürsünüz. Nə olub?

Arlet Anri ağzını açdı ki nə isə desin, amma nədənsə sözünü ağzındaca saxladı və əllərini dizinin üstündə çarpazladı.

– Bu baş verir... belə... Bura gəldiyiniz gün qaraj sahibindən sizin üçün maşın olub-olmadığını soruşmuşduq... Əgər siz... biz fikirləşirik ki... bir halda ki fermada qalmaq istəmirsiniz... az müddətə belə...

– Həqiqətən də, belə düşünməkdə haqlı idiniz, – Diana gülümsəyərək dedi, – biz, doğrudan da, elə fikirləşirdik ki, bu kurort bizə görə deyil... Amma yəqin ki, sizi təəccübləndirəcəyəm, Arlet... – o əyilərək əlini ev sahibəsinin əlinin üstünə qoyub bir neçə dəfə şappıldatdı. Bu jestdə səmimiyyət qədər güc də var idi, – yəqin ki, sizi təəccübləndirəcəyəm: hələ heç harada özümü bu qədər yaxşı hiss etməmişdim... buradakından yaxşı hiss etməmişdim... Nə Qştaadada, nə San-Dominqoda, nə Davosda, nə Turda – heç yerdə!... Bu çox qəribədir!

– Bəs maşın məsələsi nə yerdə qaldı?

Loikin səsi də Diananın səsi kimi rahat idi, amma diqqətlə fikir verən olsaydı, onda böyük bir gərginlik vardı. Lyus isə dərisinin çimərlikdəkindən fərqli olaraq kəndlisiyağlı qaralmasına baxmayaraq, ağappaq ağarmışdı. «Sözün düzü, ona bu cür qaralma daha çox yaraşır», – Diana fikirləşdi.

– Bir sözlə... maşın tapılıb! Bunu sizə deməyi unuttum, axı başımız elə qarışmışdı ki... İndi yollarda sakit-

likdir, almanlar itilib öz evlərinə gediblər, qarajın sahibi isə dedi ki, bir maşını var. Mən «Heç yerə getməyəcəyəm»dən bir şey almağı xahiş etmişdim... – o, dili dolaşadolaşa dedi, – Silber isə bu kağızı yazıb ona verib... sizin üçün...

O, çirkli kağız parçasını Loikə verərək, onunla göz-gözü gəlməmək üçün üzünü yana çevirdi. Amma qadının sifət cizgilərinin həyəcandan tanınmaz hala düşməsi Loikin gözlərindən yayınmadı; Arlet bir anın içində gözlənilmədən utancaq qadına çevrilmişdi.

Loik susdu.

– Amma siz tələsməyə bilərsiniz, – Arlet dedi, – sizi küçəyə atmağa hazırlaşmıram, qətiyyəni! Yox! Bu... bu... lap ağ olardı!... – o, demək olar ki, sızıldadı.

Sonra qonaqlarının təəccüb dolu baxışları altında döşlüyünün kənarını yuxarı qaldırdı, əyildi və sifətini gizlətdi; bu hərəkəti ilə o, ya dul yunan qadınına, ya da cəzalandırılmış məktəbli qıza bənzəyirdi.

– Axı nə baş verir? – Diana yerindən sıçrayaraq soruşdu, – əzizim Arlet, nə baş verir? Sizə nə olub belə? Bəlkə, pis xəbərlər almısınız? Ərinizlə, oğlunuzla hər şey qaydasındadır?

– Hə, hə, onlar yaxşıdır... çox yaxşı, – Arlet üzünü döşlüyünün içində gizlədərək boğuş səslə cavab verdi; o, bu sığınacağa təəccüb etsə də, qətiyyəni onu tərk etməyə cəsarəti çatmırdı; halbuki bu, axmaqlıq idi.

– Əsas olan budur! Əgər onlar sağdırlarsa, tezliklə qayıdacaqlar! Tezliklə burada olacaqlar! Hə, Arlet? Hə? Sizi başa düşürəm! Hər şeyi başa düşürəm!...

Diana ağlından məmnun qalaraq və bundan bərk həyəcanlanaraq dostlarına tərəf çevrildi.

– Hə də! Əlbəttə ki! Mən hər şeyi başa düşdüm! Onlar tezliklə qayıtmağa hazırdırlar, siz isə bizi harada yerləşdirəcəyinizi bilmirsiniz. Elədir? Ah, sevimli Arlet, özünüzü uşaq kimi aparırsınız! Doğrudan da! Biz, onsuz da, buradan getməliyik: axı məhsul artıq yığılıb, – Diana elə danışırdı ki, sanki, Loik də, Lyus da, Bryuno da, elə onun özü də bütün ömrü boyu «podenşik»¹ işləyib.

¹ Podenşik – günəmuzd işçi.

– Biz mütləq geri qayıtmalıyıq! Bax, görürsünüz? Boş yerə nə qədər həyəcan keçirdiniz? Arlet, biz bilirik ki, sizdən asılı olsaydı, bizi heç yerə buraxmazdınız!

«Əziz Arlet» isə, sanki, döşlüyünü rahat buraxmaq fikrində deyildi.

– Əminəm ki, maşın hazırdır və biz çıxıb gedə bilərik! «Ya götürürsünüz, ya yox!» Əlbəttə ki alırıq! Bu ki lap qəpik-quruşdur, mənə belə gəlir... elə deyil?

– Bilmirəm, – Loik dedi, – 1927-ci ilin buraxılışı olan «delaje»də Parisə gedib çıxma biləcəyikmi, ya yox... amma cəhd etmək lazımdır.

– Əlbəttə, bu, «çenard» deyil. Amma biz snob deyilik və öz «delaje»mizdə Yelisey çöllərini adlaya bilərik... Ah, Arlet, əzizim, bəsdür ağladınız! Tezliklə geri qayıdacağın, çox tezliklə! Siz isə Parisə – bizim yanımıza gələrsiniz! Birlikdə nahar edərik! İstənilən restoranda... hansını istəsəniz! – yəqin ki, həddini aşdığını başa düşərək Diana bir az özünə gəldi, – ya da ən yaxşısı, mənim evimdə! Bəs... İndi bizim gözümlərimizin qurdunu öldürməyə vaxtımız varmı? Məncə, onlar axşamdan tez gəlməzlər; adətən, belə olur.

– Döyüşçülərin nə zaman qayıtdıqlarını haradan bilirsiniz? – Loik ölgün səsə soruşdu.

– Dəqiq bilmirəm, amma filmlərdə, tamaşalarda əsgərlər, ya da müşketyorlar həmişə gecəyə yaxın qayıdırlar. Bu axı təsadüf deyil, düz demirəm? Deməli, bizim birlikdə nahar etməyə vaxtımız var, hə, Arlet?

Arlet yarısı döşlüləklə örtülmüş başını ciddi-cəhdlə tər-pətdi.

– Bax, görürsünüz, Loik!

Diana sevinirdi, amma təklikdə! Loik ayağa qalxıb bal-kaya tərəf getdi. Lyus isə hərəkətsiz halda göz yaşlarından utanmadan ağlayırdı, heç Bryunoyla Morisin gəlməsinə də əhəmiyyət vermədi.

Loik çəmənliyə çatıb qeyri-ixtiyari dünən oturduğu yerdəcə əyləşdi. O, burada Diana ilə zarafatlaşır, ona xarici görünüşü ilə bağlı komplimentlər yağdırırdı. Bütün bunlar necə də qəribə idi! Yox, hər halda, o, yaxşı oğlandır... dünənki hadisələri xatırlayanda ancaq belə demək olardı: yaxşı və sentimental oğlan...

Dərinə getsən, qonaqların arasında ancaq o, buradan getdiyi üçün kədərlənəcəkdə; hə, dəqiq deyilir: kədərlənə-

rək; əlbəttə, Lyus da nəzərə alınmalıdır. Məhəbbət Lyusun sifətini o qədər gözəl və rahat etmişdi ki... Əslində, elə belə də olmalı idi. Nəhayət ki, o, xoşbəxtlik və dinclik içərisində idi. Hətta yanaqlarına süzülən göz yaşları da onun artıq utanmadan ağlamağı və hisslərin əsiri olmağı öyrəndiyi mənasını verirdi; bu hisslər ona müəyyən bir gələcək vəd edirdi. Loik əvvəllər düşünürdü ki, Lyus öz hisslərini bürüzə vermək qabiliyyətinə malik deyil, indi isə görürdü ki, o dəyişib. O ki qaldı Bryunoya, yəqin, onun ayaqları altında torpaq da od tutub yanır, çünki bu oğlanı burada çox alçaltmışdılar. Bu fermada o çox yaxşı dərs almışdı; və bu da, əslində, pis şey deyildi. Günvurmada və şahidi olduğu məhəbbət məsələsindən başqa onun öz «möhtəşəmliyini» itirməsinin başqa səbəbləri də vardı...

Loik aradabir qaçıb gəldiyi bu yerlə bağlı da təəssüb hissi keçirirdi, çünki o, burada özü ola bilirdi, burada bu iş asan olurdu! Amma... fermada az qalmaları ilə bağlı məyusluq hissindən, həm də uşağcasına məyusluq hissindən sonra onların ürəyinə yalnız bir fikir hakim kəsilmişdi: getmək, buradan qaçmaq; bu otlardan, bu çəmənlikdən, bu qədər axmaqcasına, sadəlövhcəsinə və səssiz-səmirsiz həyata bağlandıqları yerdən uzaqlaşmaq... bu, həyat idimi?! Yoxsa həyata çəkilən karikatura idimi?

Ona bu qədər dinclik gətirən, onu xoşbəxtliyə bu qədər yaxınlaşdıran dünənki qürub mənzərəsi, sadəcə, axmaq, qəddar və bayağı bir tablo imiş; bu cür tablolar o, gənc ikən baxmağı sevərdi, amma çoxdan idi onlara tamaşa etmirdi... Bu cür bayağı tablolarə tamaşa etməklə o, bəzən bilərəkdən belə aydın, düzgün, həm də bir az kədər dadı verən əşyaları görmək bacarığını məhv etməyə çalışırdı: axı o, hələ uşaqlıqdan ağıllı idi. Əlbəttə, aradabir öz həyatı haqqında düşünəndə lirik şışirtmələr etmək üçün təxəyyülünə şərait yaradırdı. O, bu mövcudluğa – həyatına işıq, rəng və musiqi əlavə edir, arzular axınına qapılırdı. Amma yalnız aradabir, özü də tutarlı səbəblərin təsiri altında belə edirdi... ya da uzunsürən səyahətlər zamanı... yaxud hansısa bir naməlum qadın üçün... Loik heç təsəvvür belə etməzdi ki, bu cür zəiflik göstərə, optimizm səviyyəsinə enə bilər; inanmazdı ki, onun ruhunda belə əmin-amanlıq, hətta belə bir xoşbəxt-

lik hökmranlıq taxtına çıxa bilər; və bütün bunlar bambalaca, Parisin iki yüz kilometrliyində yerləşən kifayət qədər düşkün bir fermada baş verir. Bütün bunlar çox gözlənilməz oldu; özü də uğursuz uik-endlərin birində. Onu bu cəncəlli işlərdən, kübar adamlardan qoruyan kostyumu – onun gülləkeçirməz kostyumunu geyinməyin zamanı gəlib çatmışdı və bu kostyum rolunda çıxış edən onun qarşısızılmaz istehzası idi – bu, ehtiyat tədbirlərindən, sadəcə, biri idi. Təhlükəsizlik tədbirləri görərkən insan öz həyatında həmişə nəyisə dağdır, nəyisə dəyişdirir... amma çox az şeyi... Əgər bu tədbirləri görməsəydi, dəyişə biləcəklərdən az şeyi...

...«Hə, bu Arlet qətiyyətli qadındır», – Diana Lessinq fikirləşdi, hələ indiyə kimi onu heç bir qəsrədən bu şəkildə bayıra atmamışdılar; o qəsr istər Fransada olsun, istərsə də Navarrada. Əlbəttə, bu, az da olsa, xətrinə dəymişdi, amma ən əsası, onu təəccübləndirmişdi. Başlanğıc üçün Arlet mütləq onunla danışmalı idi. Axı son nəticədə hər ikisi bu qərribə komandanın kapitanı idi, ona görə cavabdehlik daşıyırdılar. Əlbəttə, Diana öz adamları ilə birlikdə çıxıb gedəcəkdə... amma onları işi bitirdikləri gündəcə bayıra atmaq, özü də bu yolla?! Əlbəttə, Diana daha bir həftəsini bu fermada keçirməli olduğu haqda bir anlıq belə xəyal qurmamışdı. Amma bu cür tələskənlik xoşuna gəlmirdi. Bu, bilirsinizmi nədir? Yəqin ki, onların burada olması ev sahiblərini çox əziyyətə salmışdı... Ya da, bəlkə, bu kəndlilər öz toyuqları, milçəkləri və vəhşicəsinə bağıraran babaları ilə birlikdə Parisin yüksək cəmiyyətinin rəngini, bəli, məhz rəngini darıxdırıcı və xoşagəlməz hesab ediblər? Bu ki gülüncdür! Yox, burada nə isə başqa bir səbəb olmalıdır. Amma nə? Bəlkə, onlar özləri də bilmədən Arletin xətrinə dəyib, onu təhqir ediblər? Yox, Diana o dəqiqə bundan xəbər tutardı.

Hətta rəftarı, təhsili, hissləri ilə Diananın ünsiyyətdə olduğu insanlardan fərqlənən bu kəndlilərlə belə, onun intuisiyası hər zaman keşikdə idi; fəhmi heç vaxt ona xəyanət etməzdi; ətrafda baş verən hər şeydən mütləq xəbər tutardı. Ümumi mənzərədə ən xırda detallı belə Diana həmişə havadaca tuturdu. Bu açıq-saçıqlıq və yüksək həssaslıq – buna görə onu tərifləməkdən yorulmurdular –

onun üçün bir qədər yorucu idi də. Bəzən Diana heç bir şey görməmək və heç bir şey eşitməmək istərdi. Hətta aradabir gönüqalın bir heyvana çevrilmək də keçərdi könlündən; özü də bir çoxları kimi soyuqqanlı, gözləri bərəlməmiş bir heyvana...

Amma... hələlik bu tələm-tələsik getmək təklifini Loi-kin qəribə görünüşünə baxmayaraq, yalnız və yalnız iki əsgərin geri qayıtması ilə izah etmək olardı. Ola bilsin ki, birhəftəlik işdən məhrum edilmiş diplomat üçün bu, həddindən artıq bəsit izahat idi, amma həm də yeganə səbəb idi... Loik bununla barışmalı olacaqdı.

Onların geri qayıdışı Diananın təsəvvür etdiyindən, Arlet və Moris Anrinin xəyallarına gətirdiyindən daha az təntənəli olacaqdı. Onlar müharibənin hansı şəkli aldığını yaxşı bilirdilər. Amma bu, Morisin xüsusi olaraq vicdan əzabı hiss etməsinə səbəb olmurdu: onu daha çox Lyus maraqlandırır. Lyus getməli idi! Onun gözəl və zərif Lyusu gedəcəkdə! Anası hələ bir az da gözləyə bilərdi. Ya da... heç olmasa, ona xəbərdarlıq etmək olardı. O, ümitsiz baxışlarını Lyusa zillədi və bu işdə əli olmadığını sübut etmək üçün qışqırdı:

– Başa düşmədim, necə məgər? Necə yəni 1927-ci ilin buraxılışı olan «delaje»? Yəni onunla, heç olmasa, Tura qədər gedib çıxma biləcəklər? Həm də axı bu tələskənlik nə üçündür? Məgər düz demirəm?

Lyusun rəngi qaçmış, qorxmuş və itaətkar sifətini görəndə onun ürəyi parçalanırdı. Moris qıza baxıb gülümsədi, amma Lyus bu təbəssümə cavab vermədən başını aşağı saldı. Lyus Bryunoya başqa kişilərdən daha böyük ümid bəsləməirdi, bu aydın idi. Və təbiət etibarilə yumşaq adam olmasına baxmayaraq, Moris Anri hiss edirdi ki, hazırda inadkar və kobud rəftar edir. Heç vaxt o, bu qədər xoşuna gələ biləcək və özünün də bu qədər xoşuna gələcəyi qadın tapmayacaqdı. O, samanlıqda olarkən Lyusun gözlərinin necə parladığını, onun gizlətmək istəmədiyi bir heyranlıqla Morisə necə baxdığını, uzun və sadələvli bir ekstaz vəziyyətində əlini onun kürəyinə, sağrısına, çiyinlərinə, boynuna necə qoyduğunu xəyalına gətirdi və ağlamaq istədi. Bu qadın onun üçün yaradılmışdı! Bu, onun qadını idi... Başqa heç bir qadın bu qədər açıq-aşkar, bu

qədər cismani şəkildə ona məxsus olmayacaqdı. Yox, yox, yox... belə davam edə bilməzdi! O, Lyusa yaxınlaşıb onun əlindən tutdu, amma Lyus heç bir məzəmmət söyləmədən və göz yaşlarını göstərmədən üzünü yana çevirdi.

– Qorxulu heç bir şey yoxdur, – Lyus çətinliklə dedi, – mən çox gözəl bilirdim ki... amma hər şey o qədər sürətlə baş verdi ki...

Öz növbəsində, o da başını aşağı salaraq, hamının gözü qarşısında onun əlini ovcunun içinə aldı. Amma heç kim yerindən qımıldanmadı da. Sanki, heç kim heç nə görmədi. Xüsusilə də Bryuno.

– Yalnız müharibə 1939-cu ilin «çernard-volker»-ini 1927-ci ilin «delaje»-sinə çevirə bilirdi, – Diana dedi.

– Onun sizi Parisə çatdırıa biləcəyinə söz verə bilmərəm, – Loik dedi, – amma necə olursa olsun, biz öz məqsədimizə yaxınlaşacağıq.

– Siz nə danışırsınız? Bu məşində köhnəlmə yoxdur! Maksimum üç saatdan sonra Parisdə olacağıq, axı almanlar bütün yolları boşaldıblar. Ancaq qaçqınlar qalıb. Biz dolama yolla getsək, daha tez çatarıq.

Bryuno, sözün əsl mənasında, sevincindən tir-tir titrəyirdi. O, öz xoşbəxtliyini gizlədə bilmirdi, halbuki buna çox çalışırdı. Lyusun kədəri getdikcə mənəvi kədərə çevrilir və onun sevincindən daha ləyaqətli görünürdü; halbuki bu vəziyyətdə aldadılan adam Bryuno idi; bununla belə, bu dəqiqə o, mahir və abırsız bir yalançı kimi görünürdü, belələrinə bu dünyada nə qədər istəsən, tapa bilərsən...

Bütün lazımi tədbirləri o, sonra – Parisdə görəcəkdı. İndi isə heç nə onların buradan çıxıb getmələrinə mane olmamalı idi. Bryuno, demək olar ki, sevincindən qaynayırdı, ona görə də «Heç yerə getməyəcəyəm»-in çiyinini şappıldatdığını dərhal hiss etmədi; hətta geri çevrilərkən bu sarsağa baxıb gülümsədi də.

– Səninki narahat olmasın, – «Heç yerə getməyəcəyəm» dodaqlarını onun qulaqlarına yapışdıraraq dedi, bu isə Bryunoda ikrah hissi oyatdı, – səninki narahat olmasın. Səninki burada qalmaq.

– Hə, doğrudur!... Get, özünə gəl... – Bryuno lap məktəbli kimi cavab verdi və hırıldadı.

– Arletlə hər şeyi yoluna qoymuşam. – «Heç yerə getməyəcəyəm» təsdiq etdi.

qayıtmaq fikrinin yaratdığı qorxu da daxil olmaqla – Delorun üzərində cəmlədi.

– Bəsdir bu bədbəxti ələ saldınız! – qışqırdı, – sizi sevə biləcək daha betəri də tapılar.

10

Nahar vaxtı hamı böyük otağa toplaşmışdı. Otaqda eyni zamanda həm təntənəli, həm də zarafat dolu ab-hava vardı.

– Bizi nəyə qonaq edəcəksiniz? – təşəbbüscü qadın rolunu seçmiş və seçdiyi rolu axıra qədər oynamağa qərarlı olan Diana soruşdu.

– Qazla... Qanlı erkək qazla... – Loik yaşadığı təhqiramiz hadisəni unutmadığına işarə vuraraq dedi.

– Belə yemək olmur, – ağciyər aşiq «Heç yerə getməyəcəyəm» etiraz etdi. – Bir də... bu... necə deyirlər... dişi qazlara görə erkək qazları öldürümlər.

– Necə yəni dişi qazlara görə?

– Dişi qazlar yazda öz erkəklərini istəyirlər. Düz deyirəm, Moris?

– Slama! – nəvəsinin yerinə cavab verən baba bağırırdı; bu vaxt nəvə gözəl bir qızla küncə çəkilərək tamam başqa işlərlə məşğul idi.

– Bu... Yazda dişi qazlara erkək qazları ver gəlsin e! – axmaq yenidən inandırmaq üçün tələsdi. Sonra da fikrini dəqiqləşdirərək əlavə etdi, – onlarda bu... necə deyirlər... bizdə olduğu kimi olur... hə?

«Heç yerə getməyəcəyəm» bu barədə danışa-danışa hündürdən və qərəzsiz bir gülüşlə güldü, amma qəhqəhəsi, hər zaman olduğu kimi, hamını diksindirdi; çünki bu gülüşdə ədəbsiz bir şey olduğu açıq-aşkar hiss olunurdu.

Loik stulda yellənə-yellənə siqaret çəkirdi; burada olduğu müddətdə alnında və peysərində saçları bir az uzanmışdı. Əgər sözün düzünü desən, o, rəssama, ya da başqa bir sərbəst peşə sahibinə bənzəyirdi, diplomata isə... qətiyyənl!

Diana həyəcan dolu baxışlarla aradabir ona tərəf boylanırdı. Özü də bilmirdi nə üçün, amma qazlarla baş verən əhvalatdan sonra artıq bir, ya da iki saat olardı ki, Loikin

vəziyyəti onu narahat edirdi. O, necəsə, fərqli görünürdü. Bununla belə, Parisə qayıdacaqları başqaları kimi, yəqin ki, onu da sevindirirdi. Süfrə başındakıları süzən Loik son nitqini söyləməyə başladı.

– Cinslər arasında oxşarlığı və fərqliliyi müəyyən etmək, – o, tənbel-tənbel və dalğın halda danışırdı, – həmişə maraqlı olur. Bir «Heç yerə getməyəcəyəm»in göstərdiyi paralelə diqqət yetirin: yazda hər cür şərtlikdən imtina... bu atəş bəzilərində bir cür olur, digərlərində bütün ilboyu sürə bilir. Görürsünüz, necə seksual tələbatdır? Maraqlıdır, düz demirəm? Amma belə bir müqayisə sizin xeyrinizə deyil, əziz xanımlar...

«Xanımlar» ona tərəf çevrildilər, bir sifətdə təəccüb oxunurdu, digərində şübhə, üçüncüdə isə dalğınlıq.

– Siz nədən danışırsınız? – Diana narahatlıqla soruşdu.

– Fədakarlıq haqqında danışıram: diş qazların sayını təsəvvür edin... bu bədbəxt gənc məxluqları deyirəm... onları hər il öldürürlər... və bütün bunlar ona görədir ki, onları ensiz soyuq, gümüşü qutuya qoyacaq və ailə ocağından ayıracaqlar... sonra da yeyəcəklər! Diana, sizin hansısa rəfiqəniz, ya da tanışınız belə bir şeyə razılıq verərdimi?! Yəni... razılıq verərdimi ki, erkək qaz – əri ağılda qalıb, onu başqa gənc dişlərin qoynunda, ya da pəncələri arasında unutsun? Yəqin ki, yox! Belə bir şey olsaydı, məni əməlli-başlı təəccübləndirərdi!

– Sizi əmin edirəm ki, o, ağılının yerdə qalanını da itirib! – Diana əmin halda dedi, – sizə nə olub belə? Nədən danışırsınız, Loik?

– Mən «Heç yerə getməyəcəyəm»in çox gözəl başladığı bir işi – sizinlə diş qazlar arasındakı müqayisəni davam etdirirəm.

– Həqiqətən də, başa düşə bilmirəm ki, siz Orsla sahillərində nə işlə məşğul olmusunuz...

– Müharibə məsələlərini həll edirdim, – Loik hövsələsiz halda dedi, – xüsusilə də sonuncu müharibə ilə bağlı işləri... Bu kiçik müharibənin öhdəsindən uğurla gəldim. Biri vardı, biri yoxdu, dişlərinə qədər silahlanmış döyüşkən bir xalq vardı, onların qarşısında isə bir ölkə vardı – Fransa, onun içində isə qarışıqlıq və çəkişmələr baş verirdi. Belə bir vəziyyət illərlə davam edə bilərdi. Amma

yox! İndi özümdən soruşuram: axı nə baş verdi? Və budur, buyurun! Siyasətdə heç vaxt axıra kimi əmin olmaq mümkün deyil; hətta ən pis ehtimallarda belə, – Loik dərindən köksünü ötürərək soyuq şərab butulkasını götürdü, səxavətlə qonşularının badələrini doldurdu, əlbəttə, özünü də yaddan çıxarmadı.

O, şüşəni yerinə yenicə qoymuşdu və qədəhi başına yenicə çəkmişdi ki, kiminsə əli ona tərəf uzandı. Sanki, bu şən ailənin bütün üzvləri susuzluqdan ölmüş; ya da ola bilsin, onlar yenə də cəsərsizliyin məngənəsinə düşmüşdülər. Həyəcan, öz «mən»ini yenidən tapmaq kimi gecikmiş bir istək, Parisdən çıxarkən hər birinin üstündə olan «yarlığı» yenidən öz kürəklərinə taxmaq arzusu... Loik – diplomat, deyilənlərə görə, uşaqbaz; Bryuno – iyirmi səkkiz yaşından alfonso; Diana – daimi narahatlıq içərisində olan kübar cəmiyyətin dişi aslanı; Lyus – nikahda xoşbəxt olmayan gənc varlı qadın. Və onların hər biri öz obrazını geri qaytarmağa çalışırdı, ya da... öz rahatlığı üçün öz yol yoldaşının əvvəlki obrazını qaytarmaq istəyirdi. Onların hər biri hesab edirdi ki, yerdə qalan üç nəfər gülüncdür, amma aradabir özləri olmaq istəyərək rıqqət doğururlar. Ən azından, Parisdə olduğu kimi...

– Deyəsən, bu şərab mənə yetməyəcək... və təkcə o yox, – Loik Arletə baxıb dedi, o da komplimentin qəbul edildiyini bildirən işarə ilə başını tərpətdi.

...Parislilər uzun müddət və dəfələrlə yataq otağı ilə məşin arasında gedib-gəlirdilər; ən gülməlisi o idi ki, onlar üçün, ümumiyyətlə, dəbdəbə anlayışını verən sözlər yenidən işlənməyə başlamışdı. Bundan başqa, əşyaların evdən məşinə daşınmasına çox həvəslə girişdiklərindən buna həddindən çox güc sərf edirdilər. Diananın qışqırıqlarını da bura əlavə etməli olacağıq; çünki ağzına kimi məlum deyil nə ilə doldurulmuş çamadanı həyətin ortasındaca taybatay açıldı; Loiklə Bryunonun çamadanlarını məşinin damına bağlamaq istəyini – bu çamadanlar «delaje»nin baqajına yerləşmədi – müşayiət edən ağı demələr, narazılıqla dolu hay-haraylar və ağız-burun əymələr də öz yerində... Bütün bu proses eyni zamanda həm çox ləng, həm də çox sürətlə baş verirdi. Ona görə də hər şeyin, ən azından, texniki yönümdən hazır olduğunu və artıq yola

düşməyin mümkün olduğunu görəndə, demək olar, hamı təəccübləndi. Onların, həqiqətən də, tezliklə çıxıb gedəcəklərinə əmin olduqdan sonra Arlet, nədənsə, dayanmadan qonaqlarını bu fikirdən daşındırmağa çalışırdı. Öz borcunu yerinə yetirdikdən sonra onlardan qalması xahiş edirdi; həm də tamamilə səmimi... heç olmasa, şam yeməyinə, ya da ola bilsin ki, gecələməyə də... Onun fikrinə görə, yola səhər tezdən çıxmaq daha yaxşıdır; həyatı riskə ataraq Parisə gecə gedib çıxmaq düzgün deyildi. Amma zərlər artıq atılmışdı, Bryuno səbirsizlikdən yeri eşirdi, Lyus isə təskinlik tapa bilmədən elə ağlayırdı ki, burada bir az da yubanmaq ona münasibətdə əsl təhqir olardı.

– Götürün, – Diana öz çamadanını açaraq mehribancasına dedi, – götürün, Arlet, xahiş edirəm! Bunu götürün! Bu, sizə çox yaraşacaq!

«Bu» kaşemirdən olan gözəl, açıq-çəhrayı rəngli toxunma gecə koftası idi; o, həqiqətən də, gözəl ola bilirdi, amma onu Arlet-Memlinqin əynində təsəvvür etmək güllünc idi.

– Doğrudan da, gözəldir, amma o, mənim nəyimə gərəkdir? – Arlet soruşdu.

– Qışda çiyinləriniz donmasın deyər, – Loik cavab verdi.

– Ah, belə də, bu çox yaxşıdır, çünki buranın saxtası ilə zarafat etmək olmaz! Qışda burada, az qalır lənətəgəlməmiş termometrlər də partlasın! – Arlet öz kobud danışığı ilə qonaqlarını yenə də məyus etdi.

Qəribə işdir, əvvəllər o, öz nitqini nadir hallarda kobud sözlərlə və söyüşlərlə bəzəyirdi, amma buradan çıxıb getmələri ilə bağlı məsələ həll olunduqdan bəri hər iki dəqiqədən bir söyürdü.

– Hə, irəli, getdik! – Lyusun göz yaşlarından bezən Loik dedi.

Ayrılıq məqamında hər şey bir-birinə qarışdı, hamı bir-birinin boynuna atıldı – Bryunonu çıxmaq şərti ilə – qucaqlaşmalarla havaya atılan vida sözləri bir-birinə elə qarışmışdı ki, Diana təpədən-dırnağacan ümitsizlik içində olduğunu nümayiş etdirərək, nədənsə, Loiki öpməyə başladı.

Ehtiraslar bir qədər söndükdən sonra onlar maşında öz yerlərini tutdular – Lyusla Bryuno arxada, Loik sükan ar-

xasında, Diana isə onun yanında. «Lap nümunəvi ailə kimi – bir anlıq Loik fikirləşdi, – uşaqlar arxada, uşaqların anası isə mənimlə yanaşı». O, «uşaqların anasına» nəzər salanda gördü ki, Diana qapını açıb əlini uzadaraq incə bir vida jesti ilə kəndlilərə öpüş göndərməyə hazırlaşır. Və indi – parisililər həyəti tərk edərək maşına doluşduqları bir vaxtda kəndlilər öz gerçək görünüşləri ilə onların qarşısında dayanmışdılar: nimdaş paltarlı, qanmaz, günün altında qap-qara qaralmış və pis tərbiyə görmüş əsl kəndli-kütlülər...

– Hə, sağ olun! – Loik qışqırdı və maşın yerindən tərpəndi.

Sifətini şüshəyə dayayan Lyus gözlərini çəkmədən məşuquna baxırdı; o, getdikcə daha da kiçilərək geridə qalır və baxışlarını ayırmadan onları ötürürdü. Maşın «balka»nın yuxarisına dırmaşdığı vaxt Moris artıq qaranlıq kabinədə tanış sifətdən qalan işıqlı bir ləkədən başqa heç bir şey seçə bilmədi; tezliklə uzaqlarda yalnız toz-duman buludunun izi görünürdü...

... Əlbəttə, yolu itirdilər, axı Parisə gedən yola necə çıxmalı olduqlarını Arlet onlara təxmini izah etmişdi. Maşın elə eyni yerin ətrafındaca fırlanırdı, deyilənə görə, axıra qədər döyüşməyə hazır olan fransız əsgərlərinin axtarışına yollanmış alman zirehli avtomobili də elə beləcə buraları fırlanmış.

Zirehli avtomobil yolayrıcında dayandı; əsgərlər gördülər ki, onlara tərəf asta sürətlə, amma verdikləri siqnala baxmayaraq, dayanmaq fikrində olmayan Nuh əyyamından qalma bir limuzin yaxınlaşır.

– Onlar burada nə gəzirlər belə? – Bryuno narahət oldu, – nədir, Almaniya gedən yolu axtarırlar?

– İstənilən halda bu gün kimisə əsir tutmaq kimi məqsədim yoxdur, – Loik dedi. Və o, alman leytenantının təəccübünə rəğmən qazı basdı; leytenant dərhal avtomatçılarına işarə verdi; bunu elə böyük ruh yüksəkliyi ilə etdi ki, əsəbiləşmiş, ya da əksinə, çox gözəl əhvali-ruhiyyədə olan Diana 1914–1918-ci illər müharibə veteranlarının maşında yaddan çıxardıqları fransız bayrağını pəncərədən çıxardı və şən bir hərəkətlə yelləməyə başladı.

Çox ehtimal ki, arxada əyləşmiş Bryuno və Lyus hamıdan əvvəl öldürülmüşdülər; Loiki də həmin aqibət haqla-

mışdı, çünki maşın sürətini azaldaraq, yolun bir qırağından o birinə adlayıb yuvarlanmağa başladı və gedib küvetə girdi. Alman əsgərlərinin şahidliyinə görə, yalnız bir qadın sağ qalmışdı, o da uzun müddət maşından çıxmağa çalışdı; onun kürən, demək olar ki, qırmızı qıvırcıq saçları vardı və həddindən artıq əsəbi idi; amma bütün bunları almanlar dəqiqliklə sonuna qədər görməyə imkan tapa bilmədilər, çünki onu da dovşan kimi güllələmişdilər, özü də yaxına belə getmədən. Bundan başqa, elə həmin andaca maşın od tutub alışmışdı.

Bu yanlışlığın qurbanlarını müəyyən etmək çox böyük zəhmət bahasına başa gəldi, xüsusilə də onlardan, demək olar ki, heç bir şey qalmadığı üçün. Yalnız cənab Aderin alman ştabındakı nüfuzu sayəsində və onun tərəfindən aparılan çoxsaylı araşdırmalar nəticəsində həqiqəti müəyyənləşdirmək mümkün oldu.

Onların layiq olduqları şəkildə yaşları tutulmadı: əvvəla, həddindən artıq uzun müddət axtarılmışdılar, digər tərəfdən də onların nə öldükləri zaman, nə də qəribə ölümünün səbəbi dəqiq məlum deyildi.

Kədar və göz yaşları doğurmaq üçün mütləq bunun üçün vacib olan mühiti yaratmaq lazımdır: dekorasiyalar qurulmalı, təfərrüatlar dəqiqləşdirilməli və incə fərqlər əvvəlcədən fikirləşilməlidir; çox şükür ki, sevinc və gülüş hətta ən sadə süjetlərin yaranmasına belə səbəb olur.

MÜƏMMALI TƏBƏSSÜM

(roman)

*«Məhəbbət elə bir şeydir ki,
yalnız bir-birini sevən iki insan
arasında baş verir».*

Raje Vayn

BİRİNCİ HİSSƏ

Birinci fəsil

Gecə saat on ikini keçmişdi, biz Sen-Cak küçəsindəki kafedə əyləşmişdik; adi yaz günü idi – bütün adi günlər kimi. Hiss etdirməsəm də, darıxırdım; Bertran Spayrın mühazirəsini müzakirə edirdi, mən isə patefonla pəncərə arasında gəzişirdim. Yadımdadır, patefonun kənarına dir-səklənib diqqətlə fırlanan vala baxmağa başladım – o, necə astaca yuxarı qalxır, sonra necə zərif bir hərəkətlə göy yaqut rəngində mahudun üzərinə enir... Sanki, bu vaxt yanağını onun yanağına söykəyirdi. Bilmirəm niyə, birdən-birə məni güclü bir xoşbəxtlik hissi öz ağuşuna aldı: həmin an hiss etdim ki, nə zamansa cismən öləcəyəm və əlim bir də heç vaxt bu xromlanmış kənarlığa toxunmayacaq, heç günəş də daha mənim gözlərimə baxmayacaq...

Bertrana tərəf çevrildim. Onun heç ağına da gəlmirdi ki, mən onsuz da xoşbəxt ola bilərmişəm. Axı Bertranın fikrincə, yalnız birgə həyatımız üçün vacib olan dəqiqələrdə xoşbəxtliyə haqqım çatır. Artıq bunu başa düşməyə başlamışdım, amma həmin gün bu fikir mənim üçün dö-zülməz idi və ağıma gələn kimi üzümü yana çevirdim. Bir-birini əvəzləyən royal və klarnet səsi «Tərk edilmiş və sevimli»ni səsləndirirdi – hər not mənə doğma idi.

...Bertranla ötən il tanış olmuşdum – imtahanlar zamanı. Əvvəlcə narahat bir həftə keçirdik – ta ki yayda valideynlərimin yanına yola düşənə kimi. Birlikdə olduğumuz sonuncu axşam o, məni öpdü. Sonra məktub yazdı. Əvvəlcə mənasız şeylər haqqında. Getdikcə yazdıqlarının ahəngi dəyişdi. Mən bu dəyişikliyi həyəcan hissi ilə dinməzəcə müşahidə edirdim... Və o, mənə «bu, gülməlidir, amma deyəsən, səni sevirəm» yazanda eyni tərzdə cavab verdim. Yalan danışırdım: «Həqiqətən də, gülməlidir, amma mən də səni sevirəm». Necə oldusa, öz-özlüyündə belə alındı... Daha doğrusu, onun mənə yazdıqları ilə mənim düşüdüklərim üst-üstə düşdü.

Valideynlərimin evində – İonnanın sahillərində həyat o qədər də şən keçirdi. Mən sarı qumlu sahilə gedir

və sarı yosunların yığınınına, onların necə yırğalanmasına tamaşa edirdim; ipək kimi hamar daşları qara və qaranquşlartək cəlgin dalğaların üzərinə tullayırdım. Bütün yayı gələcək haqqında fikirləşir və «Bertran» deyər öz-özümə sayıqlayırdım. Nəhayət, öz üslubuma sadıq qalaraq, ona yazdığım məktubda qarşılıqlı ehtiras haqqında söz saldım.

Və... indi budur, Bertran mənim arxamda durub. Mənə qədəh uzadır. Geri çevrilirəm, üz-üzə dayanırıq. O, mübahisədə iştirak etmədiyim üçün bir qədər incikdir.

Düzdür, oxumağı xoşlayıram: amma ədəbiyyat haqqında danışmaq mənim üçün darıxdırıcıdır. O isə heç cür buna öyrəşə bilmir.

– Sən həmişə eyni musiqini çaldırırsan. Bilirsən, mən onu həddindən artıq çox sevirəm.

O, sonuncu cümləni bir qədər laqeyd deməyə çalışdı və mən bu vala ilk dəfə birlikdə qulaq asdığımızı xatırladım. Bertranda həmişə sentimentallıq əlamətləri aşkar edirdim... O, bizim münasibətlərimizdə dönüş nöqtəsi rolunu oynamış hansısa şeyləri çox gözəl xatırlayırdı... Halbuki mən onları yaddan çıxarırdım.

«Axı o, mənim üçün heç bir əhəmiyyət daşımır, – bircən fikirləşdim, – darıxıram, hər şeyə laqeydəm, heç bir şey hiss etmirəm, qətiyyənlə heç bir şey!»

Və yenidən mənasız bir həyəcan hissi boğazımda qəhərə çevrildi.

– Səyahətçi əmimlə görüşməliyəm, – Bertran dedi. – Mənimlə gedərsən?

Cavabımı gözləmədən yanımdan ötüb-keçdi, mən isə onun ardınca addımladım. Bertranın səyahətçi əmisini tanıyırdım, tanımaq üçün kiçik bir istəyim də yox idi. Amma nə isə məni tərtəmiz qırılmış peysərinə tamaşa edə-edə bu gənc adamın arxasınca getməyə, ona qarşı çıxmadan razılaşımağa vadar edirdi; bu məqamda isə bəy-nimdə balaca balıqlar kimi soyuq və sürüşkən fikir qırıqları dolaşırdı...

Bununla belə, Bertrana qarşı qəribə bir şəfqət duyurdum. Biz onunla bulvar boyunca addımlayırdıq, ayaqlarımızın səsi gecələr bədənimiz qovuşan kimi bir-birinə qovuşurdu; o, əlimdən tutmuşdu, biz o qədər gözəl idik, o qədər bir-birimizə yaraşırdıq ki... lap şəkillərdəki kimi.

Nə qədər ki bulvarla gedirdik, ya da dayanacaqda bizi səyahətçi əminin yanına aparacaq avtobusu gözləyirdik, mən Bertranı sevirdim. Avtobus silkələndikcə ona tərəf yığılırdım, o isə gülür və məni qoruyurmuş kimi qucaqlayırdı. Başımı qoymaq üçün onun çox rahat çiyinə sığırırdım... Mənə yaxşı tanış olan və məni həyəcanlandıran qoxusunu içimə çəkirdim. Bertran ilk sevgilim idi. Öz bədənimin qoxusunun necə olduğunu onun sayəsində öyrənmişdim. Həmişə belə olur: başqasının bədəni sayəsində biz öz bədənimizin uzunluğunu, qoxusunu – əvvəlcə inamsızlıqla, sonra isə minnətdarlıq hissi ilə tanıyıraq.

Bertran səyahətçi əmisi haqqında mənə danışmışdı – çox güman ki, o, əmisini sevmirdi. Çünki onun səyahətlərindən elə danışırdı, elə bil, bu, başdan-başa komediya idi. Bertran, ümumiyyətlə, həmişə başqalarının həyatında o qədər komediya axtarırdı ki, hiss etmədən özünün də komediya oynayıb-oynamadığından qorxmağa başlayırdı. Mənim üçün bu, gülməli görünürdü. Gülməyim isə onu bərk əsəbiləşdirirdi.

...Səyahətçi əmi kafenin səkisində gözləyirdi. Onu görün kimi yaraşlıq olduğunu Bertrana desəm də, o, cavab verməyə imkan tapmadı, çünki biz artıq əmiyə yaxınlaşmışdıq və o ayağa qalxmışdı.

– Lyuk, – Bertran dilləndi, – rəfiqəmlə birlikdə gəlmişəm; bu, Dominikadır. Bu isə mənim əmim səyahətçi Lyukdur.

Mən yaxşı mənada təəccüblənmişdim. Hətta «bu səyahətçi əmi heç də pis deyilmiş», – deyə beynimdə fırladırdım. Onun boz gözləri, yorğun, həm də, deyəsən, bir qədər də kədərli sifəti vardı. O, özünəməxsus şəkildə yaraşlıq idi.

– Sonuncu səyahətin necə keçdi? – Bertran soruşdu.

– Çox pis. Bostonda vərəsəliklə bağlı darıxdırıcı bir işlə məşğul idim. Bilirsən də, kif iyi verən vəkillər burunlarını hər dəlmə-deşiyə soxurlar. Zəhləmi çox tökdülər. Səndə nə var-nə yox?

– Bizim iki aydan sonra imtahanlarımız başlayır, – Bertran cavab verdi.

«Bizim» sözünü isə xüsusi vurğuladı. Bu sözdə lap Sorbonnadan olan cütlüyün «ər-ərvad» ab-havası var idi:

biz imtahanlar haqqında əmzikli körpə haqqında danışmış kimi danışırıdık.

Əmi mənə tərəf çevrildi:

– Siz də imtahan verirsiniz?

– Hə, – boğuş səslə cavab verdim. (Gördüyüm işlər həmişə mənə utanmağa vadar edir).

– Siqaretim qurtarıb, – Bertran dedi. O ayağa qalxdı və mən baxışlarımla onu gözdən itənə qədər izlədim. O tez-tez, möhkəm addımlarla gedirdi. Bütün bunların – əzələ, refleks, tutqun dəri yığınının mənə məxsus olduğunu düşündə bunun son dərəcə gözəl hədiyyə olduğunu hiss etdim.

– İmtahanlardan başqa nə ilə məşğul olursunuz? – əmi soruşdu.

– Heç nə ilə, – cavab verdim, – daha doğrusu, hər cür mənasız şeylərlə, – sonra da həvəssiz halda əlimi yellədim.

O, əlimi havada tutdu. Özümü itirmiş halda ona baxdım. Beynimdən isə «O, mənim xoşuma gəlir; düzdür, bir az qocadır, amma xoşuma gəlir», – kimi axmaq bir fikir keçdi.

O, ehtiyatla əlimi stolun üstünə endirdi və gülümsədi:

– Sizin bütün barmaqlarınız mürəkkəbə bulaşmış. Bu, yaxşı əlamətdir. İmtahanları uğurla verəcəksiniz və çox yaxşı vəkil olacaqsınız; hərçənd ki sizə baxanda çoxdanışan olduğunuzu deməzsən.

Mən ona qoşulub güldüm. Ürəyimdən keçdi ki, kaş o, dostum olaydı.

Elə bu an Bertran geri qayıtdı; Lyuk onunla söhbətə başladı. Mən onların danışığına qulaq asmırdım. Lyuk asta-asta nə isə deyirdi, onun böyük əlləri var idi. Mən isə: «O, mənim xasiyyətli qızları asanlıqla yoldan çıxaran tipik bir kişidir», – deyə fikirləşirdim. Bu fikirdən sonra birdən-birə ehtiyatlanmağa başladım. Amma o, iki gün sonra səhər yeməyini birlikdə yeməyi təklif edəndə (bu dəfə onun arvadı ilə) içimdə nəyinsə titrədiyini hiss etdim.

İkinci fəsil

Lyukla birlikdə edəcəyimiz səhər yeməyinə qədər yaşadığım iki gün yetərinə darıxdırıcı keçdi. Doğrudan da, guya, nə işim var idi ki? İmtahana hazırlaşmaq?! Onsuz da, imtahandan xüsusi bir şey gözləmirdim... Bəlkə, günün

altında veyllənmək?! Ya da xüsusi qarşılıq göstərmədən Bertranla məhəbbətlə məşğul olmaq?! Ümumiyyətlə, mən onu sevirdim. Etibar, zəriflik, hörmət – mən ehtiras haqqında daha az düşünərək bütün bunlara xor baxmırdım. Amma əsl hissələrin bu şəkildə yoxluğu mənə mövcudluğun daha normal üsulu kimi görünürdü. Mənim üçün yaşamaq kiminsə həyatında özünə elə yer eləmək idi ki, bu zaman maksimum şəkildə razı qalasan. Amma bunun özündə asan iş deyildi.

Mən yalnız tələbələrin yaşaya biləcəyi şəxsi pansionda qalırdım. Sahibkarlar həyata müasir yanaşmaları ilə seçilirdilər, ona görə də rahatlıqla evə gecə saat birdə, ikidə qayıda bilirdim. Mənim alçaqtavanlı böyük otağım var idi – tamamilə çıpaq – çünki onu bəzəməklə bağlı ilk planlarım çox tez alt-üst olmuşdu. Otağın bəzək-düzəyindən yalnız bir şey tələb edirdim – tək bu bəzəklər mənə mane olmasın. Evdə əyalət ab-havası hökm sürürdü və mən bunu çox sevirdim. Pəncərəm alçaq divarla əhatəyə alınmış küçəyə açılırdı, bu divarın üstündə həmişə kənarlarından kəsilibmiş kimi görünən göy üz, Parisin hər tərəfdən sıxışdırılmış və aradabir hansısa küçənin, ya da eyvanın üzərindən uzaqlaşmaqda olan səması birtəhər özünə yer eləmişdi... Həyəcanlandıran və gözəl səma...

Səhər yerimdən qalxan kimi mühazirələrə gedirdim. Sonra Bertranla görüşür və birlikdə səhər yeməyi yeyirdik. Sorbonna kitabxanası, kino, dərslər, kafələrin terrasları, dostlar... Axşamlar ya rəqs etməyə, ya da Bertranın evinə yollanırdıq, çarpayıda uzanır, sevişir və uzun müddət qaralıqda söhbət edirdik. Özümü xoşbəxt hiss edirdim. Amma içimdə hər zaman kədərin, tənhalığın, bəzən isə ehtirasın, sanki, canlı isti varlıq kimi dadı duyulurdu. Öz-özümə deyirdim ki, ola bilsin, sadəcə, qaraciyərim xəstədir.

Bəşinci gün, Lyukla birlikdə səhər yeməyinə yollanmamışdan qabaq Katrinin yanına getdim və yarım saat onunla birlikdə oturdum. Katrin çalışqan və zalım idi; dayanmadan aşıq olurdu. Onun dostluğuna bir o qədər dəyər vermirdim, sadəcə, varlığına dözürdüm. O, məni kövrək, müdafiəsiz qız hesab edirdi və bu, mənim xoşuma gəlirdi. Bəzən hətta o, mənə son dərəcə gözəl təsir bağışlayırdı. Hər şeyə qarşı göstərdiyim laqeydlik onun gözüne

nəyə görəse poetiklik kimi görünürdü... İş orasıdır ki, mənim bu xüsusiyyətim uzun müddət Bertrana da poetik təsir bağışlayıb... Ta ki mənə sahib olmaq arzusu onu öz ağışına almayınca... O, hər zaman belə tələbkar idi.

Bu gün Katrin öz əmioğlularından birinə vurulmuşdu və mənə bu idilliyə haqqında həddindən artıq uzun-uzadı danışırdı. Bertranın qohumları ilə səhər yeməyinə getdiyimi ona söylədim və birdən-birə fərfinə vardım ki, Lyuku, az da olsa, unutmuşam. Buna təəssüfləndim. Nə üçün mən də Katrinə eynilə bu cür bitib-tükənmək bilməyən və sadələvh bir məhəbbət macərası danışa bilmirəm? O, buna əməlli-başlı heyrət edərdi.

Bizim hər birimiz öz obrazımıza girərək yerimizi möhkəmlətdik. O danışırdı – mən qulaq asırdım, o məsləhət görürdü – mən isə artıq qulaq asmırdım.

Katrinlə görüş məni özümdən çıxardı. Lyukun yanına heç bir ruh yüksəkliyi hiss etmədən yollandım. Hətta bir az qorxurdum da: axı söhbət etmək, lütfkar olmaq, şən görünmək lazım idi. Halbuki indi təkləkdə səhər yeməyi yemək o qədər xoş olardı ki... Əlində xardal bankasını orabura fırlatmaq və heç bir məsuliyyət hiss etməmək... Heç bir balaca da... Tamamilə...

Mən Lyukun yanına gəldiyim zaman Bertran artıq orada idi. O, məni öz əmisinin arvadına təqdim etdi. Onun açıq, mehriban, çox səmimi sifəti var idi. İribədənli, ağır çəkili, açıq saçlı bir qadıncı. Bir sözlə, qəşəng idi, amma cəlbedici deyildi. Fikirləşdim ki, o bir çox kişilərin öz yanında görmək istədiyi qadınlardandır – xoşbəxtlik verməyi bacaran, mehriban və yumşaq təbiətli... Mən mehriban idimmi?.. Bertrandan soruşmaq lazım idi. Əlbəttə, onun əlindən tuturdum, üstünə qışqırırdım, saçlarına sığal çəkirdim. Amma mənim, ümumiyyətlə, qışqırtıdan zəhləm gedirdi, onun hansısa bir canlının xəzi kimi qalın və isti saçlarına sığal çəkmək isə əllərimin xoşuna gəlirdi.

Fransuaza ilk tanışlıqdan mənə qarşı çox yaxşı münasibət göstərdi. Yaraşığıl mənzilini gəzdirdi, qədəhimi doldurdu, qayğıkeşliklə və sərbəst halda kreslodə əyləşməyimə yardım etdi. Geyinib köhnəldiyim yubkama və sallanan sviterimə görə hiss etdiyim narahatlıq, demək olar ki, keçib-getmişdi.

Biz Lyuku gözləyirdik: o, işdə idi. Mən Lyukun peşəsinə maraq nümayiş etdirməyin lazım olub-olmadığı haqqında fikirləşirdim... Ümumiyyətlə desək, heç vaxt belə etmədim. İnsanlardan soruşmaq istədiyim şeylər isə ancaq bu idi: «Siz aşıqsınız? Siz nə oxuyursunuz?» Onların peşələri məni heç vaxt maraqlandırmazdı. Halbuki çox adam bunun ilk növbədə verilməli sual olduğunu fikirləşir.

– Sizin kədərli görünüşünüz var, – Fransuaza gülümsəyərək dedi, – bir az da viski süzümü mü?

– Çox sağ olun.

– Dominika artıq içki düşkünü kimi şan-şöhrət qazanıb, – Bertran dedi, – özünüz də bilirsiniz nəyə görə?

O, birdən-birə qalxdı və ciddi görkəmlə mənə yaxınlaşdı:

– Onun üst dodağı qısaadır. O, gözlərini yumaraq içdiyi zaman sifətində viskiyə aidiyyəti olmayan səmimi bir ifadə əmələ gəlir.

Danışa-danışa üst dodağımı baş barmağı ilə şəhadət barmağının arasına alaraq sıxmışdı. O, cavan ov iti kimi məni Fransuazaya nümayiş etdirirdi. Məni gülmək tutdu və o, dodaqlarımı buraxdı.

Elə bu vaxt Lyuk gəldi.

Mən onu gördüyüm zaman yenə də, amma bu dəfə bir qədər ağır ilə fikirləşdim ki, o çox yaraşıqlıdır. Onun gözəlliyi, həqiqətən də, mənə ağır verirdi – lap sahib ola bilmədiyim əşya kimi. Mən isə nadir hallarda nəyəsə sahib olmaq istəyərdim... Amma indi bu sifəti ovcumun içinə almaqdan, azğınlıqla barmaqlarımı sıxmaqdan, bu yekə, bir qədər uzun dodaqlara dodaqlarımı yapışdırmaqdan özümü çətinliklə saxlayırdım. Halbuki əslində, o, yaraşıqlı deyildi də. Sonralar bunu mənə tez-tez deyirdilər. Amma bu sifəti cəmi iki dəfə görməyimə baxmayaraq, onda elə bir şey var idi ki... onu mənim üçün Bertranın xoşuma gələn sifətindən min dəfələrlə daha doğma, min dəfələrlə daha arzu olunan edirdi.

Lyuk içəri girdi, salamlaşdı, oturdu.

O, qərribə bir tərzdə hərəkətsiz qala bilirdi. Demək istəyirəm ki, onun hərəkətlərinin ləngliyində nə isə gərgin, təmkinli bir şey var idi, sanki, öz bədənini unudurdu və bu, insanı həyəcanlandırır. O, mehriban baxışlarla Fran-

suzaya baxdı. Mən isə ona baxırdım. Bizim nə haqda danışıdığımızı xatırlamıram. Bertran və Fransuaza xüsusilə çox danışırdılar.

İndi bütün bunları vahiməsiz xatırlaya bilmirəm. O dəqiqə, bir azca da olsa, ehtiyatlılıq nümayiş etdirmək, özünə qapanmaq yetərdi ki, mən onun əlindən sürüşüb çıxaydım. Amma onunla xoşbəxt olduğum o ilk ana çatmaq üçün səbirsizləndirdim. Elə bu ilk dəqiqələri xatırlamağım yetir ki, içim sevinclə dolsun.

Beləliklə, budur, Lyuk və Fransuaza ilə olan səhər yeməyi başa çatır. Sonra küçədə tələm-tələsik Lyukun sürətli addımlarına uyğunlaşmağa çalışıram, halbuki Bertranın necə yeridiyini heç xatırlaya da bilmirəm. Biz küçəni keçdiyimiz zaman Lyuk qolumdan yapışır. Yadımdadır ki, onun bu hərəkəti məni utandırır. Nə dirsəyimlə əlim arasındakı hissəni, nə də cansız halda bədənim boyunca salınmış qolumu hiss edirdim; sanki, Lyukun əlinin dəymədiyi yerlər keyləşmişdi. Nə qədər xatırlamağa çalışsam da, Bertranla necə addımladığımızı yada sala bilmirəm.

Sonra onlar Fransuaza ilə birlikdə məni dərzinin yanına aparırlar və mənə qırmızı drap palto alırlar; mən isə elə quruyub qalmışdım ki, nə etiraz, nə də təşəkkür edə bilmirəm. Artıq o vaxt Lyukun yanında hər şey çox sürətlə baş verirdi, lap ildırım sürəti ilə... Sonra zaman yenidən üzərimizə hücum etdi, yenidən haradansa dəqiqələr, saatlar, çəkilmiş siqaretlər pəyda oldu.

Mənim bu paltonu qəbul etməyim Bertranı çox acıqlandırmışdı. Biz təkliddə qaldığımız vaxt o, mənimlə əməlli-başlı dalaşdı:

– Bu, inanılmazdır! Məlum deyil kim sənə nə təklif edəcək və sən də etirazsız-filansız qəbul edəcəksən?! Bu bir yana, heç təəccüblənməyəcəksən də?!

– Onlar «məlum deyil kim» deyillər. O, sənin əmindir, – deyib, işin içindən çıxmağa çalışırdım... Onsuz da, istənilən halda bu paltonu özüm ala bilməyəcəkdim: o, son dərəcə bahalı idi.

– Mənə belə gəlir ki, sən o palto olmadan da keçinə bilərdin.

Mən isə iki saat ərzində yeni paltoma öyrəşməyə imkan tapa bilmışdım – o, mənə çox yaraşırdı. Ona görə də

Bertranın söylədiyi son ifadə mənə bir qədər toxundu. Dediym sözlərdə Bertranın diqqətindən yayınan müəyyən bir məntiq var idi. Mən bu barədə onun özünə söylədim, biz mübahisə etməyə başladıq. Nəticədə o, mənə nahar etmədən öz evinə gətirdi – əlbəttə ki, cəza olaraq. Halbuki bu, onun üçün cəza idi. Axı nahar saatının onun nəzərində sutkanın ən vacib, ən mötəbər saati olduğunu bildirdim.

O, yanımda uzanmışdı və mənə ehtiyatla, titrəyərək öpürdü; bu, mənə həm həyəcanlandırır, həm də qorxudurdu. Münasibətlərimizin ilk vaxtlarında etdiyimiz şən abırsızlıq daha çox xoşuma gəlirdi – gənc, heyvanlar kimi ürəkdən gələn qucaqlaşmalar... bir qədər sonra – mən onu bütünlüklə hiss etməyə başladığıqda, o isə hövsələsiz hərəkətləri ilə mənə əlləşdirəndə indiki Bertranı və bizim qarşılıqlı narazılığımızı yaddan çıxardım. Mənimlə birlikdə olan əvvəlki Bertran idi... Bir də həmin bu intizar və həmin bu həzz...

İndi, məhz indi xoşbəxtliyi, fiziki həyəcanı qeyri-adi hədiyyə kimi qəbul edirəm; ona görə də, əvvəlki qənaətlərimə və təəssüratlarıma baxmayaraq, bütün bunları həyatımın ən başlıca hadisəsi hesab etmək mənə xüsusilə gülünc görünür.

Üçüncü fəsil

Biz bir neçə dəfə də dördlükdə, ya da Lyukun dostları ilə birlikdə nahar etdik. Sonra Fransuaza on günlüyə öz qohumlarıgilə gedəsi oldu. Mən artıq onu çox istəyirdim; çünki insanlara qarşı qeyri-adi dərəcədə diqqətli və mehriban idi; onun səmimiyyətində böyük bir əzmkarlıq, bəzən isə insanları başa düşməmək qorxusu hiss olunurdu və bu, mənim xoşuma gəlirdi. Fransuaza torpaq, özü də etibarlı torpaq kimi idi; bəzən isə özünü lap uşaqtək aparırdı. Onları tez-tez Lyukla birlikdə gülüşən görmək olardı.

Biz onu Lion vağzalından yola saldıq. Mən artıq ilk tanışlığımızda olduğum kimi cəsarətsiz deyildim, əksinə, sanki, buxovdan azad edilmişdim; kefim açılmışdı, çünki hələ də səbəbini tapa bilmədiyim əbədi kədərim yoxa çıxmışdı və bu, mənim xarakterimə yeni, xoş bir çalar gətirmişdi. Mən daha canlı, bəzən isə dəcəl olurdum; mənə elə gəlirdi ki, bu vəziyyət sonsuza qədər davam edə bilər.

Beləliklə, Lyuku görməyə adət edirdim, onunla görüşdükdə məni bürüyən gözlənilməz həyəcanı isə hansısa estetik səbəblərlə, ya da ona bağlanmağım ilə izah edirdim.

...Biz vaqonun yanında vidalaşarkən Fransuaza gülümsündü:

– Mən onu sizə etibar edirəm...

Qatar yola düşdü. Geri qayıtdığımız zaman Bertran, deyəsən, hansısa ədəbi-siyasi qəzeti almaq üçün addımını ləngitdi – onu bu qəzetdə çap olunmuş hansısa məqalə hiddətləndirmişdi. Onun geri qaldığını görəndən Lyuk birdən mənə tərəf çevrildi və tələm-tələsik söylədi:

– Sabah birlikdə nahar edək?

Mən: «Yaxşı, Bertrandan soruşaram», – söylədim. Amma o, mənim sözümlə ağzımda qoyaraq: «Mən sizə zəng edərdəm», – dedi. Sonra isə elə həmin an qaçaraq bizə çatan Bertrana üz tutdu:

– Hansı jurnalı axtarırdın ki?

– Tapa bilmədim. Dominikanın mühazirəsinə getməliyik. Tələsmək lazımdır.

Bertran qoluma girdi. Mən onun hakimiyyəti altında idim. Onlar Lyukla bir-birinə şübhə ilə baxırdılar. Bunu hiss edən kimi özümü itirdim. Fransuaza çıxıb getmişdi və bu gedişlə hər şey həyəcanlı, xoşagəlməz hal almışdı. İndi Lyukun mənə qarşı ilk diqqətinin meydana çıxmasını heç bir məmnunluq hiss etmədən xatırlayıram. Ona görə ki, artıq dediyim kimi, başıma çox yaraşığı bir boyunduruq keçirmişdim və bunu başa düşürdüm.

Bizə dayaq olan Fransuazanın qayıtmasını dəhşətli dərcədə arzulayırdım. Başa düşürdüm ki, bizim kvartet saxta bir təməl üzərində qərar tutub və bu, məni mütəəssir edirdi.

Yalan danışmağı bacaran hər adam kimi mən də ətraf mühitə qarşı həddindən artıq həssas idim və öz rolumu ifa edərkən tamamilə səmimi olurdum.

– Mən sizi apararam, – Lyuk dedi.

Onun üstüaçıq, sürətli məşını var idi, o, çox yaxşı sürücü idi. Yolda heç birimiz bir kəlmə belə danışmadıq, Lyuk isə yalnız ayrılarkən «görüşənədək» dedi.

– Ümumiyyətlə, mən onun çıxıb getməsinə şadam, – Bertran söylədi, – daim eyni adamları görmək dözülməzdir.

Bu ifadə Lyuku bizim gündəlik həyatımızdan xaric edirdi, amma mən Bertrana cavab vermədim. Artıq ehtiyatlı olmağa başlamışdım.

– Sonra da, – Bertran sözünə davam etdi, – hər halda, onlar bir az qocatəhdirlər, düz demirəm?

Yenə də cavab vermədim və biz Bremin Epikür əxlaqı haqqında mühazirəsinə yollandıq. Mən bir müddət yerimdə qımıldanmadan ona qulaq asdım. Sonra isə diqqətim yayındı. Lyuk mənimlə nahar etmək istəyirdi. Bu, mənim nəzərimdə xoşbəxtliyə bənzəyirdi. Bu barədə düşünərkən barmaqlarımı skamyanın üstündə gəzdirir, üzümdə qeyri-iradi təbəssüm yarandığını hiss edirdim. Hətta Bertran onu görməsin deyə aradır üzümü çevirməli də olurdum. Amma bu, cəmi bir neçə dəqiqə davam etdi, çox yox. Sonra öz-özümə dedim: «Onun dəvəti sənə ləzzət etdi, bu, tamamilə təbiidir».

Öz arxasınca bütün körpüləri yandırmaq, qarşısındakı bütün yolları kəsmək, təsir altına düşmək – bu, gəncliyə məxsus cavab reaksiyası idi və mənim də ruhuma yad deyildi.

Səhəri gün qərara gəldim ki, Lyukla naharım əyləncəli olmalıdır – lap nəticəsiz qalsa da. Mən onun necə gəldiyini, öz ehtiraslı görünüşü ilə sevgisini etiraf etdiyini gözlərim qarşısına gətirirdim.

Amma o, bir qədər gecikmişdi, dalğın idi, mənim isə yeganə arzum bu idi ki, o, üz-üzə qalmağımızdan, heç olmasa, azacıq da olsa, həyəcanlansın.

Amma heç bir həyəcan olmadı; o, ayrı-ayrı şeylər haqqında elə sakit və elə sərbəst danışırdı ki, mən də, nəhayət, onun tərzini mənimsədim. Çox güman, bu, özümü rahat hiss etdiyim və mənim üçün qətiyyənlərinə olmayan yeganə adam idi. Görüşdükdən sonra o, nahar etməyi təklif etdi və mənə «Sonni»yə apardı. Orada Lyukun dostları ilə rastlaşdıq, onlar bizə qoşuldular və mən ürəyimdə özümü «şöhrətpərəst axmaq» adlandırdım. Axı hardan beynimə girmişdi ki, o, mənimlə təklildə qalmaq istəyir?

Bundan başqa, bizim stolun arxasında əyləşmiş qadınlara diqqət yetirdikdə fikir verdim ki, məndə nə qəşənglik, nə də təmtəraq varmış. Uzun sözün qıtası, gecəyarısı ça-

tana qədər bütün gün ərzində özümü təsəvvür etdiyim məsum qızdan zavallı, mənən ölmüş bir şəxsiyyətə çevrildim... Öz paltarından utanan və gözüne gözəllər gözəli kimi göründüyünə əmin olan Bertranı səsləyən bir qız...

Lyukun dostları sodalı su və onun içki məclisinin səhəri göstərdiyi yaxşı təsir haqqında danışırdılar. Bütün bu adamlar sodalı sudan istifadə edirdilər, səhərlər isə özləri ilə məşğul olmağa başlayırdılar. Sanki, bədənləri gözəl bir oyuncaqmış kimi... Sanki, o, zövq verən və bitib-tükənmək bilməyən qayğı vasitəsi idi...

Ola bilsin, mənə kitabların, söhbətlərin, piyada gəzişməyin daşını atmaq və bahalı əyləncələrin, mənasızlıqlar mənasızlığının və insanı bu cür özünə çəkən məşğuliyətlər dənizinə atılmaq lazım idi... Və gözəl bir əşyaya çevrilmək... Görəsən, bu adamlar Lyukun xoşuna gəlirdilərmə?

O gülümsəyərək mənə tərəf çevrildi və məni rəqsə dəvət etdi. Lyuk məni qucaqlamışdı, ehtiyatla özünə sıxır-dı, başım isə onun çənəsinin yanına çatırdı.

Biz rəqs etməyə başladıq. Mən onun bədənini hiss edirdim.

– Bu adamlarla sizin üçün darıxdırıcıdır, düzdür? – o dedi. – Qadınlar həddindən artıq çox pıçapıç salıblar.

– Mən əsl gecə meyxanasında bir dəfə də olmamışam. Ona görə də, sadəcə, sarsılmışam.

O güldü.

– Siz lap məzəlisiniz, Dominika. Mənim çox xoşuma gələrsiniz. Gəlin bir az da danışaq, sonra çıxıb gedərik.

Bir qədər sonra biz oradan çıxdıq. Lyuk məni Marbef küçəsindəki bara apardı, orada biz yavaş-yavaş içməyə başladıq. Viski xoşuma gəlirdi, bundan başqa, bilirdim ki, söhbətə başlamaq üçün bu, yeganə yoldur. Çox tezliklə Lyuk mənim üçün xoşagələ, məftunedici və qətiyyəən vahiməli olmayan insana çevrildi. Hətta ona qarşı zəif şəfqət də hiss edirdim.

Təbii ki, biz məhəbbət haqqında danışmağa başladıq. O, bunun çox gözəl bir şey olduğunu söylədi – hamının söylədiyi kimi... «O qədər də vacib olmasa da, xoşbəxtliyin bütöv olması üçün sevilməlisən və özün də ehtiraslı bir məhəbbətlə sevməlisən». Cavabında mən ancaq başımı tərpətdirdim. O dedi ki, çox xoşbəxtdir, çünki Fransuazanı

sevir və Fransuaza da onu sevir. Mən bundan qətiyyəən təəcüblənmədiyimi söyləyərək onu təbrik etdim: çünki onların hər ikisi – o və Fransuaza çox, çox yaxşı insanlardı. Məni mərhəmət hissi öz ağuşuna almışdı.

– Ona görə də, – Lyuk dedi, – əgər bizim aramızda məhəbbət macərəsi alınsaydı, çox şad olardım.

Mən axmaq vəziyyətə düşsəm də, güldüm. Artıq reaksiya vermək bacarığım qalmamışdı.

– Bəs Fransuaza? – soruşdum.

– Fransuaza... Ola bilsin ki, ona bu barədə söylədim. Bilirsiniz, siz onun çox xoşuna gəlırsiniz.

– Məsələ də bundadır, – dedim, – sonra da, bilmirəm, yəqin ki, belə şeylər haqqında danışırlar...

Mən hiddətlənmişdim. Arasıkəsilmədən bir vəziyyətdən başqa vəziyyətə keçidlər ən sonunda məni əldən salmışdı. Lyukun mənə yataq təklif etməsi eyni zamanda həm təbii, həm də ədəbsiz görünürdü.

– Hər halda, nə isə var, – Lyuk ciddi şəkildə dedi, – demək istəyirəm ki, bizim aramızda. Allah görür ki, mən, ümumiyyətlə, çox gənc qızları sevmirəm. Amma sizinlə bir-birimizə bənzəyirik. Düşünürəm ki, bu, elə də axmaqlıq və elə də bayağı olmazdı. Belə şey isə nadir hallarda baş verir. Belə ki... fikirləşin.

– Nə olar... – dedim, – fikirləşərim.

Yəqin ki, çox yazıq görkəmə var idi. Lyuk mənə tərəf əyildi və yanağımdan öpdü.

– Mənim zavallı qızcığazım, – dedi, – axı sizə necə yazığım gəlməsin. Əgər ən bəsit əxlaq haqqında hər hansı bir anlayışınız olsaydı... Amma o, sizdə məndə olduğundan qətiyyəən çox deyil. Siz çox alicənabsınız. Siz Fransuzanı sevirsiniz və mənimlə Bertranla olduğundan daha az darıxırsınız. Hə! Sən bir işə bax da!

O güldü. Mən pərt olmuşdum. Sonralar da Lyuk, öz təbircə desək, nəticələr çıxarmağa başlayanda özümü az və ya çox dərəcədə təhqir edilmiş kimi hiss edirdim.

Amma həmin gün o, bunun fərfinə vara bildi.

– Bütün bunlar boş şeydir, – dedi, – belə işlərdə bütün bunlar, həqiqətən də, vacib deyil. Siz mənim çox xoşuma gəlırsiniz. Bizə birlikdə yaxşı olacaq. Şənlənəcəyik – vəsalam.

– Sizə nifrət edirəm, – mən boğuş səsə söylədim.

Bizim hər ikimiz güldük. Üç dəqiqə ərzində əldə olunan bu razılışma mənə şübhəli görünürdü.

– İndi isə səni evə aparacağam, – Lyuk dedi. – Artıq gecdir. Ya da, əgər istəyirsənsə, Bersinə gedək, günəşin doğmasına tamaşa edərək.

Biz sahilkənarı Bersinə çatdıq. Lyuk maşını saxladı. Sənə üstündəki qaldırıcı kranlar arasında donub-qalmış səmə oyuncaqlar arasında donub-qalmış kədərli uşaq kimi tamamilə ağappaq idi. Tamamilə ağ və eyni zamanda da boz: günəş, ruhsuz evlər, körpülər – bütün bu dəmir yığnağı üzərindən günəş yeni günü qarşılayaraq asta, inadla, özünün hərgünkü səyi ilə yüksəlirdi. Lyuk mənim yanımda dayanaraq sakitcə siqaret çəkirdi, onun sifəti hərəkətsiz idi. Əlimi ona uzatdım, o, əlimi əlinə aldı və biz sakitcə pansiona geri qayıtdıq. Qapıların yanına çatanda o, əlimi buraxdı, mən maşından çıxdım və biz bir-birimizə gülümsədik.

...Otağıma girən kimi çarpayıya atıldım, fikirləşdim ki, əynimi soyunmaq, corablarımı yumaq, paltarımı asılıqandan asmaq lazımdır, amma elə bu fikirlə də yuxuya getdim...

Dördüncü fəsil

Acı bir təəssüratla yuxudan oyandım: qərara gəlmək lazım idi. Lyuk mənə oyun təklif edirdi – cəzbedici, eyni zamanda da Bertrana qarşı hisslərimi darmadağın etməyə qadir bir oyun... Bundan başqa, o, içimdə müəmmalı bir duyğunu (müəmmalı olsa da, yetərincə kəskin və güclü duyğunu) hərəkətə gətirirdi. Ən azından Lyukun mənə təklif etdiyi həmin o qısamüddətli azadlıq hissini ruhumda qaynadırdı... Axı mən özüm də qəribəliklərlə dolu idim; məsələn, əgər istənilən bir ehtiras, yaxud əlaqə mənə keçici görünürdüsə belə, bunu əzəli zərurət kimi qəbul etməyi bacarmırdım. Hansısa yarımkomediyalar arasında yaşayan bütün insanlar kimi mən də özümün quruluş verdiyim və özümün də tamaşa etdiyim əsərlərlə böyüyürdüm.

Yaxşı başa düşürdüm ki, bu oyun təhlükəlidir; əlbəttə, əgər bu, oyun idisə... əgər, həqiqətən də, bir-birinin xoşuna gələn və bir-biri ilə öz tənhalıqlarını müvəqqəti olsa belə, unutmmaq istəyən iki insan arasında oyun oynanılması mümkün idisə... Özünü olduğundan daha güclü hiss et-

mək axmaqlıq idi. Fransuazanın söylədiyi kimi, Lyukun məni «ram etdiyi», etiraf etdiyi və bütünlüklə qəbul etdiyi o gündən başlayaraq artıq ondan ağrısız ayrılı bilməzdim.

Bertran yalnız bir şeyə qadir idi – məni sevməyə. Bunu tez-tez öz-özümə söyləyirdim və Bertrana qarşı şəfqət hiss edirdim, amma Lyuk haqqında düşünərkən təmkinimi belə itirirdim. Ona görə ki, nə qədər gəncsən, «həyat» adlandırılan və uzunsürən yalanda heç bir şey tələsik atılan addım kimi bu dərəcədə arzulanan olmur.

Nəhayət, bir şey də vardı: mən özüm heç vaxt heç bir şeyə qərar vermirdim. Məni həmişə seçirdilər. O zaman nə üçün bunu bir daha etməyə imkan verməyəydim? Bundan sonra həyatımda öz cazibədarlığı ilə Lyuk olacaqdı, həmişəki darıxdırıcılıq olacaqdı, bir də axşamlar... Hər şey öz-özünə baş verəcəkdə... Ona görə də nəyisə başa düşməyə çalışmağa heç ehtiyac da yox idi.

Və budur, xoşbəxt bir itaətkarlıq hissini qoynunda özümü axına təslim edirəm... Mən əvvəlki kimi yenə də Bertranla, dostlarımla görüşürdüm; birlikdə Kyuja küçəsinə səhər yeməyi yeməyə gedirdik; və indi nədənsə bütün bunlar – belə adi şeylər mənə qeyri-təbii görünürdü. Çünki hiss edirdim ki, əsl yerim Lyukun yanındır.

Bu arada Bertranın dostlarından biri – Can Cak mənim xəyalpərəst görünüşümə işarə vuraraq ironiya ilə söylədi:

– Bu ağlasığmazdır, Dominika, sən açıq-aşkar aşıq olmusan! Bertran, bu fikri dağınıq qıza neyləmişən belə? Nədir, onu Klevski şahzadəsinə çevirmisən?

– Mənim günahım yoxdur, – Bertran dedi.

Mən ona baxdım. O qızardı və baxışlarını məndən yayındırdı. Bu, həqiqətən də, ağlasığmaz idi: mənim yoldaşım, bütöv bir il ərzində birlikdə olduğum adam bir anın içərisində düşməne çevrilmişdi. Qeyri-ixtiyari ona tərəf sürüşdüm. Ona: «Bertran, qulaq as, sən əzab çəkməməlisən, təəssüf edərəm, mən bunu istəmirdim», – demək istəyirdim. Hətta axmaqcasına bu sözləri də əlavə edə bilərədim: «Nəhayət, yayı, qışı, sənin otağını, üç həftə ərzində məhv edilməsi mümkün olmayan hər şeyi xatırla, bu ki ağlısızlıqdır». İstəyirdim ki, o, qəzəblə mənim sözlərimi təsdiqləsin, məni sakitləşdirsin, yenidən əldə etməyə çalışsın. Axı bilirdim: o, məni sevir.

Amma o, kişi deyildi. Bəzi kişilərdə, o cümlədən də Lyukda olan elə bir qüvvə var idi ki, bu nə Bertranda, nə də bu gənc adamların hansındasa ola bilərdi. Məsələ heç təcrübədə də deyildi...

– Dominikadan əl çəkin, – Katrin hər zaman olduğu kimi hökmlə dedi, – fikir vermə, Dominika, kişilər elə kobuddurlar ki... Gedək qəhvə içək.

Biz çıxdığımız zaman o, mənə yenidən bütün bu danışılanların boş şey olduğunu söylədi: «Bertran sənə həddindən artıq çox bağlanıb və onun əhvali-ruhiyyəsinə görə qanını qaraltmağa dəyməz». Mən etiraz etmədim. Hər halda, yaxşı olardı ki, Bertran ümumi dostlarımızın gözündə alçalılmasın. Onların daimi söhbətləri, bütün bu oğlan-qız münasibətləri, oynadıqları dramlar ürəyimi bulandırır. Amma arada Bertran var idi və o əzab çəkirdi. Bu isə artıq boş şey deyildi.

Hər şey necə də sürətlə baş verirdi. Mən Bertranla münasibətlərə son qoymağa imkan tapmamışdım ki, onlar artıq bunu müzakirəyə qoyur, səbəb axtarırdılar... Mən isə acıqlanmağımla cəmi-cümlətanı ötəri bir çəşqinlik ola biləcək şeyi gərginləşdirə və qəlizləşdirə bilərdim.

– Sən başa düşmürsən, – Katrinə dedim, – məsələ Bertranda deyil.

– Aaaa?!

Ona tərəf çevrildim və sifətində elə bir maraqlı hissi, elə bir məsləhət vermək arzusu və elə bir qəddarlıq gördüm ki, hətta məni gülmək tutdu.

– Mən monastıra getməyə hazırlaşırım, – ciddi halda dedim.

O zaman Katrin xüsusi təəccüb etmədən həyatın sevincləri, balaca quşcuğazlar, günəş və s. ilə bağlı uzun-uzadı diskussiyaya girişdi. «Bax, əsl ağılsızlıq ucbatından mən nələri tərək edəcəyəm!» Sonra o, cismani həzz haqqında danışmağa başladı və səsini azaldaraq pıçıldadı: «Açıqdan-açıq söyləmək lazımdır ki, bunun özü də nəyə-sə dəyər».

Uzun sözün qıyası, əgər, həqiqətən də, monastıra getmək haqqında düşünsəydim, o, həyat sevinclərini təsvir etməsi ilə məni dini ekstaza gətirib çıxara bilərdi.

Demək olar ki, sevinc hissi ilə elə buradaca onunla sa-ğollaşdım. «Biz Katrini də ləğv edəcəyik, – sevinc içində fikirləşdim, – Katrini və onun fədakarlığını».

Sonra qəzəbimdən sakitcə oxumağa da başladım.

Bir saata yaxın gəzişdim, altı mağazaya girdim, utanmadan hamı ilə söhbətə girişdim. Özümü elə azad, elə şən hiss edirdim ki... Paris mənə məxsus idi. Axı Paris buxovsuz, sərbəst insanlara aiddir, mən bunu həmişə hiss edirdim... Amma ürək ağrısı ilə. Çünki bu xüsusiyyətlərə malik deyildim. Bu dəfə isə o, mənim idi, mənim gözəl şəhərim, qızılı və təsiredici... Beləsini hətta icad etmək də mümkün deyildi. Mən nə iləsə – yəqin ki, sevinclə qanadlanaraq addımlayırdım. Tez-tez gedirdim. Səbirsizlik mənə əzab verirdi, damarlarımda qanıq qaynayırdı, özümü gənc, gülməli dərəcədə gənc hiss edirdim. Bu son dərəcə xoşbəxtlik dəqiqələrində mənə elə gəlirdi ki, həqiqəti əldə etmişəm və bu həqiqət mənim kədərli olan anlarımda əldə etdiyim balaca və zavallı həqiqətlərdən daha açıq-aşkardır.

Yelisey çölündə kinoteatra girdim – orada köhnə filmlər göstərilirdilər. Hansısa cavan oğlan yanımda əyləşdi. Oğrun-oğrun nəzər salaraq onun xoşagəlimli, amma həddindən artıq sarışın olduğunu gördüm. Tezliklə o dirsəyini mənim dirsəyimin yanında yerləşirdi və əlini ehtiyatla dizlərimə tərəf sürüşdü: onun əlini havada tutdum və ovcumun içində sıxdım. Mən gülmək – lap məktəbli qız kimi gülmək istəyirdim. Qaranlıq zalların iyrənc basırığı, oğrun-oğrun bir-birinə qısılmalar, utanma – bütün bunlar nə demək idi? Əlimdə tanımadığım cavan oğlanın isti əli vardı; o, mənim üçün heç kim idi... Mən isə yalnız gülmək istəyirdim. O, əlimin içində öz əlini çevirdi, asta-asta dizlərini araladı. Onun hərəkətlərinə maraq və qorxu ilə baxırdım, amma eyni zamanda da həvəslə... Onun kimi mən də qorxurdum ki, içimdə şəxsi ləyaqət hissi oyana bilər... Belə olduqda mən yaşlı xanıma çevriləcəkdim... Yəni bütün bunlar bu yaşlı qadının dəhşətli dərəcədə zəhləsini tökdüyü üçün o, öz kreslosundan qalxa bilərdi.

Ürəyim bir qədər döyündü: həyəcandan, yoxsa filmdən? Film, yeri gəlmişkən, maraqlı idi. Yaxşı olardı ki, əylənmək üçün kimsəsi olmayan adamlara cəfəng filmlərin

göstərilədiyi kinoteatrlar qurulaydı. Cavan oğlan sual dolu baxışlarla mənə baxdı və bu şəffaf plyonkada İsveç filmi göstərilədiyindən əmin oldum ki, o, həqiqətən də, yetərin-cə yaraşıqlıdır. «Yetərin-cə yaraşıqlıdır, amma mənim zöv-qümdə deyil», – fikrimdən keçdi. O, öz sifətini sifətimə yaxınlaşdırdığı vaxt mən hələ də bu haqda fikirləşirdim. Amma bu zaman bir anlıq bizdən arxada əyləşən adamlar ağılıma gəldi – onlar, yəqin ki, mənim haqqımda...

Mən yad dodaqların tamını hiss edə-edə Yelisey çölləri ilə gəirdim, sonra evə qayıtmaq və yeni roman oxumaq qərarına gəldim.

Bu, Sartrın çox gözəl kitabı idi – «İdrak zamanı». Bö-yük bir ruh yüksəkliyi ilə ona qapıldım. Mən gənc idim, bir kişi mənim xoşuma gəlirdi, başqa biri isə məni sevirdi. Mənim kimi axmaq və kiçik bir qız problemlərdən birini həll etmək məcburiyyətində idi: lovğalıqdan, az qala, partlayacaqdım. Kişi həтта evli idi... bu isə o demək idi ki, başqa bir qadın mövcud idi... Və biz Paris baharında, çaş-qın halda öz kvartetimizi çalırıdığımız...

Bütün bunlardan çox gözəl təntənə tərtib etməyə başladım... Abırsızlıq... Bundan daha böyük abırsız ola bilməzdi. İş orasında idi ki, mən bu obrazın içində özümü dəhşətli dərəcədə yaxşı hiss edirdim. Həm kədəri, həm də həll edilməmiş problemləri və gələcək məmnunluğu – bir sözlə, hər şeyi əvvəlcədən istehza ilə qəbul edirdim.

Mən oxuyurdum...

Axşam düşdü. Kitabı bir kənara qoydum: əllərimi çə-nəmə söykəyərək bənövşəyi rəngdən boz rəngə düşən səmaya baxdım. Birdən-birə özümü zəif və müdafiəsiz hiss etdim. Həyat axıb gəirdi, mən isə heç nə etməirdim... Sadəcə, ələ salırdım. Yanımda, heç olmasa, kimsə olmalı idi... Yoxsa kimi qoruyacaqdım, kimi şiddətli məhəbbətin qarşısını almaz qüvvəsi ilə özümə sıxacaqdım? Bertrana qibtə edəcək qədər abırsız deyildim, amma istənilən bir xoşbəxt məhəbbətə qibtə etmək üçün yetərin-cə kədərli idim... Ağuşunda başını itirdiyin hər bir görüşə, istənilən bir məhəbbətin köləliyinə hazır adam kimi kədərli...

Beşinci fəsil

Sonrakı iki həftə Lyukla bir neçə dəfə görüşdük. Amma hər dəfəsində də dostları yanımızda olurdu. Onların əksəriyyəti xoş görünüşlü, xoş söhbətli, hər zaman səyahət edən insanlar idi. Lyuk tez-tez və bəmərə danışır, mənə qarşı diqqətli idi... Eyni zamanda həm sərbəst, həm də dalğın olardı... Bu isə onun üçün, həqiqətən də, maraqlı olub-olmadığımla bağlı şübhə yaradırdı. O, mənə evlərkən gətirir, pansiona çatanda maşından çıxır və getməmişdən əvvəl dodaqları ilə yüngülcə yanağıma toxunurdu. O, ilk söhbətimizdən sonra daha mənə sahib olmaq arzusu haqqında söz salmamışdı. Bu isə bir tərəfdən rahatlıq hissi gətirirdisə, digər tərəfdən əməlli-başlı xəyal qırıqlığı yaşadırdı.

Nəhayət, bir gün o, Fransuazanın sabah yox, biri gün geri qayıdacağını söylədi. Mənə aydın oldu ki, bu iki həftə yuxu içindəymiş kimi keçib-gedib və bütün götür-qoylarımızın hamısı mənasız imiş.

...Səhəri gün biz Fransuazanı qarşılamaq üçün vəğzala yollandıq. Bertransız... O artıq on gün idi mənə acıqlıydı. Buna görə təəssüf edirdim, amma tənhalığımı qətiyyətlə qayğısız yaşamağıma mane olmurdu. Digər tərəfdən bu, mənim xoşuma da gəlirdi. Bilirdim ki, mənə görə bilməmək onun üçün çox ağırdır. Bax buna görə özümü, həqiqətən də, pis hiss edirdim.

Fransuaza qatardan düşəndə həmişəki kimi gülümsəyirdi; bizi öpdü, görünüşümüzün xoşuna gəlmədiyini söylədi, sonra da əlavə etdi ki, bu, tezliklə keçib-gedəcək: çünki hamımız Lyukun bacısı ilə uik-endə dəvət olunmuşuq. Həmin bacı Bertranın anası idi. Mən dəvət olunmadığımı və Bertranla küsüsdüyümüzü bəhanə gətirərək getməyəcəyimi söylədim. Lyuk da dedi ki, bacısı onu həmişə özündən çıxmağa vadar edir. Fransuaza isə bir dəqiqənin içərisində hər şeyi yoluna qoydu. «Ancaq mübahisəyə son qoymaq üçün... – gülümsəyərək dedi, – Lyuka gəlincə, ona aradabir ailənin içində olmaq çox xeyirlidir».

Fransuaza mənə təbəssümlə baxırdı... Mən də bu mehribanlıqdan özümü itirərək ona gülümsəyirdim. O kökəlmişdi. Deyəsən, bir az ağırlaşmışdı da. Amma ətrafa

həmişəki kimi istilik və sadələvhlük saçır. Lyukla aramda heç bir şey baş vermədiyinə və əvvəlki kimi üçlükdə sərbəst əylənə biləcəyimizə görə sevinirdim.

Fikirləşirdim ki, Bertranın yanına qayıdacağam – hər halda, onunla günlərim elə də darıxdırıcı keçmirdi. O, yaxşı təhsil almışdı və ağıllı idi.

Biz çox tədbirli idik – Lyuk və mənə deyirəm. Amma məşində onunla Fransuaza arasında oturduğum vaxt bir anlıq da olsa, imtina etməli olduğum adam kimi ona baxdım... Və bu fikirdən qərribə bir ağrı hiss etdim – ani, amma həddindən artıq real bir ağrı...

...Biz Bertranın anasıgilə getdik. Daha doğrusu, çox gözəl axşamların birində Parisi tərək etdik və şəhər kənarına üz tutduq. Ərindən ona yaraşılıq bir ev miras qaldığından xəbərim vardı. Bu evi məmnuniyyətlə görmək istəyirdim. Digər tərəfdən də harasa uik-endə getməklə bağlı fikir içində hər zaman mövcud olan snobizmi azmı, çoxmu – yerindən oynatmışdı... Hərçənd indiyə kimi bu hisslə bağlı imkanlarımı yoxlamaq fürsətim olmamışdı...

Bertran anasının xoşxasiyyətli olduğunu söyləmişdi. Bununla belə, bu sözləri deyəndə fikrə getdiyi diqqətimdən yayınmamışdı: adətən, bütün gənc adamlar öz valideynləri haqqında danışarkən bir vaxtlar yaşadıkları həyatın nə qədər uzaqda qaldığını nümayiş etdirmək üçün belə edirlər.

Mən kətan şalvar almaq üçün yolda bir az pul xərclədim; Katrində belə biri var idi, amma əynimə çox yekə gələrdi. Düzdür, bu bazarlıq büdcəmə bir qədər ziyan vurdu, amma arxayın idim ki, əgər ehtiyac olarsa, Lyuk və Fransuaza qeydimə qalacaqlar. Mən onların hər köməyini təbii qəbul etdiyimə özüm də heyrətlənirdim. Amma ən azından xırda məsələlərdə vicdanını sakitləşdirməyi bacaran bütün adamlar kimi özümü inandırırıdım ki, bunu nəzakət xatirinə edirəm. Yəni məndə belə bir xüsusiyyət yoxdur. Hər halda, başqalarında hansısa mənfi xüsusiyyətlər tapmaq daha asandır, nəinki öz çatışmazlıqlarını etiraf etmək...

Lyuk və Fransuaza bizi Sen-Mişel bulvarındakı kafedən götürdülər. Lyuk yenə də yorğun və bir qədər də kədərlili görünürdü. O, şose ilə məşını həddindən artıq sürətlə,

hətta çox təhlükəli sürürdü. Qorxudan Bertranı gülmək boğurdu, mən isə o dəqiqə ona qoşuldum; bizim gülüş-düyümüzü eşidən Fransuaza geri çevrildi. O, deyəsən, bir qədər çaşmışdı. Hətta söhbət öz həyatlarından gedəndə belə etiraz etməyi bacarmayan yumşaq təbiətli adamlar kimi çaşqın görünürdü.

– Nəyə gülürsünüz?

– Onlar cavandırlar, – Lyuk dedi, – iyirmi yaşında olanda adam hələ ki səbəbsiz gülə bilər.

Bilmirəm nə üçün, amma bu ifadə xoşuma gəldi. Lyuk bizə – mənə və Bertrana cütlük, xüsusilə də uşaq kimi yanaşanda xoşuma gəlmirdi.

– Əsəbdəndir, – gülə-gülə cavab verdim, – siz həddindən artıq sürətlə sürürsünüz, belə olanda nümunəvi rəftardan danışmaq mümkün deyil.

– Eybi yox, – Lyuk dedi, – sənə də maşın sürməyi öyrədərəm.

O, ilk dəfə adam arasında mənə «sən» deyirdi. Fikir-ləşdim ki, bunu xəta kimi qiymətləndirmək olar. Fransuaza Lyuka nəzər saldı. Xəta haqqında fikir mənə əməli-başlı maraqlı göründü. Düzdür, sevgililəri ifşa edən səhvlərə, diqqət çəkən baxışmalara, qeyri-adi ürəyədam-malara bir o qədər də inanmırdım. Halbuki romanlarda tez-tez qarşıma belə ifadələr çıxırdı: «Və birdən o başa düşdü ki, ona xəyanət edirlər»... Hər dəfə də bu, məni bərk təəccübləndirirdi.

...Nəhayət ki, gəlib çatdıq. Lyuk dar yolda maşını sətir bir hərəkətlə döndərdi və mən Bertrana tərəf yıxıldım. O, güclü və zərif bir hərəkətlə məni özünə sıxdı... Mən isə buna görə pərt oldum. Çünki Lyukun bunu görməsi mənim üçün dözülməz idi. Bu, ədəbsizlik və ona münasibətdə ən azından tərbiyəsizlik idi.

– Siz lap quş balalarına oxşayırsınız, – Fransuaza dedi.

Bunu deyə-deyə çevrildi və bizə baxdı. Onun, doğrudan da, mehriban baxışları var idi, bu gözlərdə rəğbət hiss olunurdu. Onlarda bir cüt yeniyetmə qarşısında yetkin qadının üstünlük hissi yox idi. Görünür, o, sadəcə, Bertranın ağuşunda mənim üçün yaxşı olduğunu, mənim təsirli görüldüyümü söyləmək istəyirdi. Əlbəttə, bu, mənə xoş gəlirdi... Çünki belə olduqda mən tez-tez fikirləş-

məkdən, götür-qoy etməkdən, cavab verməkdən canımı qurtarırdım.

– Amma qoca quşlara, – dedim, – çünki özümü qoca hiss edirəm.

– Elə mən də, – Fransuaza cavab verdi, – amma bunu izah etmək daha asandır.

Lyuk gülümsəyərək ona tərəf çevrildi. Bircdən-birə ağılıma gəldi ki, onlar bir-birinin xoşlarına gəlirlər və yəqin ki, hələ də birlikdə yatırlar. Lyuk onun çarpayısında yatır, yanında uzanır, onu sevirdi. Görəsən, Bertranın mənə necə sahib olduğu Lyukun ağılına gəlirmi? Bunu təsəvvür edə bilirdimi? Və mənim kimi, bu barədə düşünərkən dumanlı bir qısqanclıq hiss edirmi?

– Budur, biz artıq evdəyik, – Bertran dedi, – qarıda bir maşın da var. Qorxuram ki, anamın həmişəki qonaqlarından kimsə bizi qabaqlayıb.

– Belə olsa, çıxıb gedərik, – Lyuk cavab verdi, – əziz bacımın qonaqları məni dəhşətə gətirirlər. Buradan iki addımlıqda çox gözəl bir mehmanxana tanıyıram.

– Baxarıq, – Fransuaza dedi, – pis əhvali-ruhiyyədə olduğunuz yetər! Bu, çox gözəl bir evdir və Dominika hələ ki onu görməyib.

O, mənim əlimdən tutdu və çəmənliklə əhatələnmiş gözəl bir binaya tərəf apardı. Mən «Bircə Fransuazaya qarşı alçaqlıq etməyim, ona əri ilə xəyanət etməyim çatışmırdı» – deyə fikirləşərək ona tabe oldum. Hər halda, Fransuazanı çox istəyirdim və ona ağrı verməmək üçün, nə bilim, daha nələr edə bilərdim. O, bütün bunları, əlbəttə ki, bilmirdi.

– Nəhayət ki... Bu da siz, – aydın bir səs eşidildi.

Hasarın arxasından Bertranın anası göründü. Mən onu heç vaxt görməmişdim. O, gənc oğul analarının onlara təqdim olunan qızları mükafatlandırıdığı sınaqçı nəzərlərini mənə zillədi. O, əvvəlcə yalnız sarışın və bir qədər də hay-küylü adam təsiri bağışladı. Amma biz gələn dəqiqədən etibarən ətrafımızda vurnuxmağa başladı. Tezliklə daxilən yorulduğumu hiss etdim. Sonra da fikir verdim ki, Lyuk ona fəlakətə baxırmış kimi baxır. Bertran isə bir qədər həyəcanlı görünürdü – nədənsə, o, belə olanda həmişə xoşuma gəlir.

Nəhayət, mən öz otağıma çıxıb könül rahatlığı ilə də-rindən nəfəs ala bildim.

Mavi kətan döşəkağı sərilmiş çarpayı həddindən artıq hündür idi. Uşaqlıqda mənim də belə çarpayım vardı. Otağa girən kimi səs-küy salan yaşıl ağacların görüldüyü pəncərəni açdım və yaş torpağın, bir də otun kəskin qoxusu otağı bürüdü.

– Bura sənin xoşuna gəlir? – Bertran soruşdu. Onun çaşqın görünüşü vardı, amma buna baxmayaraq, həm də özündənrazi görünürdü. Ağılıma gəldi ki, yəqin, mənimlə birlikdə anasının evində uik-end keçirməsi onun üçün nə isə vacib və çətin bir şeydir. Ona baxıb gülümsəndim.

– Eviniz çox gözəldir. Anana gəlincə, düzdür, onu tanımıram, amma xoşuma gəlir.

– Bir sözlə, burada sənin üçün elə də pis deyil. Yeri gəlməşkən, mən yandakı otaqdayam.

Biz bir-birimizə gülümsədik – yəni «başa düşdüm». Tanımadığım evlər mənim həmişə xoşuma gəlir: qara-ağ kafelli vanna otaqları, böyük pəncərələr, bir də güclü gənc kişilər... Bertran məni özünə sıxdı, nəvazişlə öpdü. Onun nəfəsi, öpüşmək manerası mənə tanış idi. Kinoda rastlaşdığım cavan oğlan haqqında ona heç bir şey deməmişdim. Təbii ki, bu, Bertranın xoşuna gəlməyəcəkdi. Artıq mənim üçün də xoş deyildi. Hətta xatırlayanda bir qədər utanırdım da... Çünki bu hadisə həm gülməli idi, həm də narahatlıq yaradırdı... Bir sözlə, kifayət qədər iyrenc şeydi.

Həmin gün nahardan sonra özümü şən və azad hiss edirdim. Amma sonra daha belə olmadı...

– Gedək nahar edək, – yenə də öpmək üçün mənə tərəf əyilmiş Bertrana dedim. O, məni istəyəndə xoşuma gəlirdi. Halbuki indi özümdən elə də xoşum gəlmirdi. Gənc və soyuq vəhşi qadın üslubundaydım: «Mənim dişlərim qardan ağdır, mənim ürəyim gecədən də qaradır»... Bu yalnız yaşlı centlmenlərin əyləncəsi üçün yararlı olardı...

Nahar dəhşətli dərəcədə danıxdırıcı keçdi. Süfrə arxasında məlum oldu ki, həqiqətən də, Bertranın anasının dostları evdə imiş: çoxdanışan ər və arvad. Desert zamanı ər (onun adı Rişar idi və o bilmirəm hansısa inzibati şuranın prezidenti idi) özünü klassik mövzu haqqında müzakirəyə başlamaqdan saxlaya bilmədi.

– Bax, siz, ay qız, yəqin ki, zavallı ekzistensialistlərdənsiniz? Yox, doğrudan da, Marta, əzizim, – indi o, Bertranın anasına müraciət edirdi, – bu xəyal qırıqlığına uğramış gənc adamları başa düşə bilmirəm. Onların yaşında, lənət şeytana, həyatı sevmək lazımdır! Mənim zamanımda biz elə də tez-tez oyunbazlıq etmərdik, amma and olsun Allaha ki, günümüz şən keçirdi!

Onun arvadı və Bertranın anası razılıq əlaməti olaraq güldülər! Lyuk əsnəyirdi, Bertran heç kəsə gərək olmayan nitqini söyləməyə hazırlaşırıdı. Fransuaza özünün həmişəki xeyirxahlığı ilə bu adamların nə üçün bu qəddər danıxdırıcı olduqlarını başa düşməyə çalışırdı. O ki qaldı mənə, artıq onuncu dəfə idi çox gözəl əhvali-ruhiyyədə olan qızarmış və içmiş müsyöların necə böyük məmnunluq hissi ilə mənasını çox az başa düşdükləri «Ekzistensialist» sözü haqda ağızlarını marçıldada-marçıldada danışıdıqlarına qulaq asırdım. Mən cavab vermədim.

– Əzizim Rişar, – Lyuk dedi, – qorxuram ki, oyunbazlıq etmək yalnız sizin yaşda olanda mümkündür... Demək istəyirəm... bizim yaşımızda. Bu cavan adamlar oyunbazlıqla deyil, məhəbbətlə məşğuldurlar. Bu isə çox yaxşıdır. Daimi oyunbazlıq üçün kontor və kargüzar lazımdır...

Naharın sonu yaxşı qurtardı. Hamı az və ya çox dərəcədə bir-biri ilə söhbət edirdi... Lyukdan və məndən başqa: o da lap mənim kimi dəhşətli dərəcədə danırırdı. Ona baxa-baxa «görəsən, maraqsızlığa dözə bilməmək bacarığımızı bizim ilk sazişimiz adlandırmaq olarmı» – deyə fikrimdən keçirdim.

Nahardan sonra səkiyə çıxdıq, hava gözəl idi. Bertran viski axtarmaq üçün harasa yollandı. Lyuk astadan mənə çox içməməyi məsləhət gördü.

– İstənilən halda özümü normal idarə edə bilərəm, – incik səsle cavab verdim.

– Mən qısqanacağam. İstəyirəm ki, sən ancaq mənimlə birlikdə olanda içib sərxoş olasan və axmaq-axmaq danışasan.

– Bəs yerdə qalan vaxtlarda nə edim?

– Nahar zamanı olduğu kimi, kədərli sifət al.

– Bəs sizin, – dedim, – elə bilirsiniz sifətiniz şən idi?..

Dediklərinizə baxmayaraq, sizin bu gözəl nəsilə aid olduğunuzu söyləmək olmur.

O güldü.

– Gedək bağçada gəzişək.

– Qaranlıqda? Bəs Bertran, bəs qalanları?

Mən özümü lap itirdim.

O, əlimdən tutdu və üzünü yerdə qalanlara tərəf çevirdi. Viski dalınca gedən Bertran hələ yox idi. Dumanlı halda olsa da, onun qayıtdıqdan sonra bizi axtarmağa yol landığını və hansısa bir ağacın altında tapacağını, ola bilsin ki, «Pelease və Meli-sande»də olduğu kimi Lyuku öldürəcəyini xəyalımda canlandırdım.

– Mən bu gənc qızı sentimental bir gəzintiyə aparıram, – o, orada olanlara müraciət etdi.

Başımı çevirmədən Fransuazanın gülüşünü eşitdim. O, məni əvvəlcə çınqillara görə işıqlı təsir bağışlayan, sonra isə qaranlıqda görünməz olan xiyabana tərəf apardı. Nədənə, birdən-birə qorxdum. Kaş indi İonnanın sahilində – valideynlərimin evində olaydım.

– Qorxuram, – Lyuka dedim.

O gülümsədi və əlimi sıxdı. Onun həmişə belə olmasını istəyirdim: susqun, bir qədər ciddi, etibarlı və nəvazişli. Heç vaxt məni tərk etməsin, sevdiyini söyləsin, qorusun, qucaqlasın. O dayandı, məni qucaqladı. Mən isə onun pencəyinə qısıldım, gözlərimi yumdum. Bütün bu son günlər həmin bu dəqiqədən gizlənmək üçün, sadəcə, bir təşəbbüs idi: üzümü yuxarı qaldıran bu əllərdən, sanki, dodaqlarım üçün yaradılmış bu mehriban və alovlu dodaqlardan... O, mənim üzümü ovcunun içinə aldı və öpərək möhkəmcə sıxdı. Mən onun boynuna sarıldım. Bu an ondan, özümdən, baş verən hər şeydən qorxurdum.

Lyukun dodaqlarını elə o dəqiqəcə dəhşətli dərəcədə sevdim. O, mənə bir kəlmə belə demirdi, hərdən bir nəfəs almaq üçün başını qaldırıraq, ancaq dodaqlarımdan öpürdü. Mən isə ala qararıqlıq içərisində onun sifətini görürdüm – həm dalğın, həm fikrini bir yerə cəmləmiş, maskaya bənzəyən sifətini...

O, yenə də ağır-ağır mənə tərəf əyildi. Bir qədər sonra artıq sifətini seçə bilmirdim, gözlərimi, gicgahlarımı, qırtlağımı bürümüş nəvaziş selinə qarılımışdım. İçimdə oyanan nə idisə, əvvəllər tanımadığım yeni bir şey idi – tələskənlik, ehtirasın dözümsüzlüyü deyildi... Gözəl, ağır tərənən və həyəcanlandıran bir şey...

Lyuk məndən aralandı; bir qədər səndələdim. O, əlimdən tutdu və biz sükut içərisində bağı gəzməyə başladıq. Öz-özümə: «Kaş o, məni səhər açılana kimi öpəydi, öpəydi və başqa heç bir şey olmayaydı», – deyirdim. Bertran öpüşməyi tez kəsirdi: ehtiras həmişə öpüşü onun gözündə mənasızlaşdırırdı. Öpüş onun üçün həzzə keçiddən başqa bir şey deyildi. Lyuk isə məni başa düşməyə vadar etmişdi ki, onlar bitib-tükənməz ola, özləri-özlüklərində insana həzz gətirə bilərlər.

– Sənin çox gözəl bağçan var, – Lyuk gülümsəyərək bacısına dedi, – heyif ki, artıq gecdir.

– Heç vaxt həddindən artıq gec olmur, – Bertran soyuq səslə cavab verdi.

O, diqqətlə mənə baxdı. Mən baxışlarımı qaçırdım. Arzuladığım yeganə şey parkda olan həmin dəqiqələri xatırlamaq və başa düşmək üçün otağımın qaranlığında təkə qalmaq idi. Ümumi söhbət zamanı, sanki, onları bir kənara qoymuşdum, amma eyni zamanda da, sanki, orada heç yox idim də: sonra bu xatirələrlə birlikdə otağıma qalxdım. Çarpayıda gözləri açıq uzanaraq baş verənləri uzun-uzadı, yenidən və yenidən yaşayırdım ki, ya onları tamamilə məhv edim, ya da, nə isə vacib olan bir şeyi tapım. Bu axşam mən qapını açarla bağladım, amma Bertran, onsuz da, qapını döymədi.

Altıncı fəsil

Səhər ağır-ağır açılırdı. Yuxudan oyanmaq uşaqlıqda olduğu kimi şirin və xoş idi. Amma bu gün, adətən, məni gözləyən mühazirələrin böldüyü adi, uzun, hüznü və tənha günlərdən biri deyildi: o, «fərqli» idi... Bu gün mən öz rolumu oynamalı və ona görə məsuliyyət daşımalı idim. Bu məsuliyyət, bu «hərəkət etmək» məcburiyyəti əvvəlcə məni o qədər incidirdi ki, xəstəhal adamlar kimi başımı yenidən və yenidən yastığa atırdım. Sonra dünənki axşam, Lyukun öpüşləri haqqında fikirləşməyə başladım və içimdə nə isə cansıxıcı bir şey oyandı.

...Vanna otağı həddindən artıq gözəl idi. Mən suyun içində oturub caz ritmində məhni oxuyurdum: «İndi o saat gəldi... Zaman yetişdi... Gərək qərar verim... Mən qərar verim». Kim isə zərblə arakəsməni vurmağa başladı.

– Niyə namuslu vətəndaşları yatmağa qoymursunuz?

Bu, şən səs idi – Lyukun səsi. Əgər on il əvvəl, yəni Fransuazaya qədər doğulmuş olsaydım, biz birlikdə yaşaya bilərdik; səhərlər o, zarafata salıb mənə oxumağa mane olardı... Birlikdə yatar və uzun illər xoşbəxt olardıq. Daha indiki kimi çıxılmaz vəziyyətə düşməzdik. Bu, həqiqətən də, çıxılmaz vəziyyət idi və ola bilsin ki, məhz buna görə hər ikimiz laqeydlik göstərməyə çalışaraq məsələnin dərinə getmirdik. Mən başa düşürdüm ki, Lyukdan qaçmaq, bacardıqca uzaqlaşmaq lazımdır.

Vanna otağından çıxdım.

Adətən, kənd evlərində şəkaf qoxusu çəkmiş yumşaq, xovlu xalata büründüm və öz-özümə dedim ki, məntiqlə hər şeyi öz axınına buraxmaq, yorulmadan təhlil etməmək, sakit və cəsəətli olmaq lazımdır. Dediklərimə özüm inanmasam da, yenə də bu sözləri dodaqaltı təkrarlayırdım.

Yolda aldığı kətan şalvarı əynimə keçirdim və güzgüdə özümə baxdım. Xoşuma gəlmədim: üzümün kəskin cizgiləri, uğursuz saç düzümüm və mehriban sifətim... Adətən, hörülklərlə əhatələnmiş düzgün cizgili sifətlərdən xoşum gəlirdi... Belə sifətlər kişiləri əzab çəkməyə vadar edən və kədərli gözləri olan qızlara məxsusdur – yəni eyni zamanda həm ciddi, həm də həssas sifət quruluşu... Güzgüyə tamaşa edə-edə fikirləşdim ki, əgər başımı azacıq arxaya ataramsa, görünüşüm, ola bilsin ki, bir qədər şirin olar... Amma onsuz da, bütün qadınlar bu pozada eyni cür görünürlər...

Bundan başqa, şalvarım lap gülməli idi, çünki əynimdə həddindən dar qalırdı. Bu vəziyyətdə heç cür aşağı düşə bilməzdim. Mənimlə bu cür məyusolmalar tez-tez baş verirdi: görünüşüm məni o dərəcədə qıcıqlandırırırdı ki... artıq bütün gün ərzində əhvali-ruhiyyəmə pis olacaqdı. Təbii ki, əgər özümdə cəsəət tapıb stol başına keçmək üçün aşağı düşə biləcəkdimsə...

Amma elə bu haqda fikirləşirdim ki, Fransuaza içəri girdi və hər şeyi yoluna qoydu.

– Mənim balaca Dominikam, bu gün siz çox gözəl görünürsünüz. Elə gənc, elə parlaqsınız ki... Lap mənim üçün canlı tənə rolunu oynaya bilərsiniz.

O, carpayının qırağında əyləşdi və güzgüdə özünə baxdı.

– Bəs nə üçün tənə?

O, mənə tərəf çevrilmədən cavab verdi:

– Həddindən artıq çox pirojna yeyirəm; özüm də bəhanə gətirirəm ki, onları çox sevirəm. Hələ buradakı qırıqlara bir bax...

Onun gözlərinin kənarlarında yetərincə gözə girən qırıqlar var idi. Mən şəhadət barmağımla onları sığalladım:

– Amma onlar çox gözəl görünür, – nəvazişlə dedim, – çoxlu gecələr yaşamaq, bir çox ölkələrdə olmaq, bir çox sifətlər görmək lazımdır ki, bu iki xırdaca xətti qazana biləsən. Onlar sizə yaraşır. Onlar həm də sifətinizə canlılıq gətirir. Bilmirəm, amma mənə elə gəlir ki, bu gözəldir, təsirlidir... Onlar adamı həyəcanlandırır. Ümumiyyətlə, hamar sifətlərdən zəhləm gedir.

O güldü:

– Mənə təskinlik vermək üçün siz, az qala, gözəllik institutlarının bankrot olmasına razılıq verərsiniz. Necə də sevimlisiniz, Dominika. Dəhşətli dərəcədə sevimli...

Mən lap utandım.

– Yox, düşündüyünüz qədər də yaxşı deyiləm.

– Xətrinizə dəydim? Cavan adamlar yaxşı olmaqdan elə qorxurlar ki... Amma siz heç vaxt heç bir xoşagəlməz və pis söz söyləmirsiniz. İnsanları sevirsiniz. Deməli, belə... Düşünürəm ki, siz mükəmməlsiniz.

– Qətiyyən belə deyil.

Çoxdan idi ki, öz haqqımda danışmalı olmurdum. On yeddi yaşıma qədər «idmanın bu növü ilə» məşğul olmuşdum. Sonra isə o, məni əməlli-başlı yordu. İndi isə özüm ilə ona görə maraqlana və özümü ona görə sevə bilərdim ki, Lyuk məni sevir, mənimlə maraqlanırdı. Hə... çox səfeh fikirdir.

– Deyəsən, çox şişirdirəm, – hündürdən dedim.

– Siz çox dalğınsınız, – Fransuaza sual dolu baxışlarla mənə baxdı.

– Ona görə ki, heç kimi sevmirəm, – dedim.

O, diqqətli baxışlarını hələ də üzümdən ayırmırdı. Bir-cə bu həvəsə düşməyim çatmırdı. Amma istəməsəm də, içimdən ona bu sözləri söyləmək keçirdi: «Fransuaza, mən Lyuku sevə bilərdim, amma sizi də çox sevirəm, onu götürün aparın».

– Bəs Bertran? Doğrudanmı, hər şey qurtardı?

Çiyinlərimi çəkdim:

– Onu artıq görmürəm. Demək istəyirəm ki, daha ona baxmıram.

– Bəlkə, ona bu barədə söyləməlisiniz?

Cavab vermədim. Bertrana nə deyim? Deyim ki, «daha səni görmək istəmirəm?» Amma onu görmək mənə xoş idi. Ona qarşı həddindən artıq yaxşı münasibət bəsləyirdim.

Fransuaza gülümsündü.

– Başa düşürəm. Hər şey o qədər də sadə deyil. Gecək səhər yeməyi yeməyə. Kumarten küçəsində bu şalvara yaraşacaq çox gözəl bir sviter görmüşəm. Birlikdə gedib ona da baxarıq və...

Pilləkənlərlə aşağı düşə-düşə şən səslə geyimlər haqqında danışırıdım. Adətən, belə mövzulara xüsusi maraq göstərmirdim, amma indiki halda başqa şeylər haqqında danışmaqçansa, bu barədə danışmaq daha yaxşı idi.

Lyuk və Bertran aşağıda səhər yeməyi yeyirdilər. Öz aralarında çimmək haqqında danışmışdılar.

– Gəlin hovuzda gedək.

Bunu Bertran dedi. Ola bilsin ki, o, yaz günəşinin şəfəqləri altında Lyukdan daha yaxşı görünəcəyini düşünürdü. Bəlkə də, heç onun bu cür alçaq fikirləri yox idi... Bilirəm.

– Çox yaxşı fikirdir. Mən də fürsətdən istifadə edib Dominikaya maşın sürmək öyrədənəm.

– Səfehləməyin, səfehləməyin, – Bertranın dəbdəbəli xalətdə otağa daxil olan anası etiraz etdi, – siz yaxşı yatmısınız? Bəs sən, balaca?

Bertran pərt oldu. O, özünə ciddi görkəm verdi; halbuki bu, ona qətiyyənlə yaraşmırdı. Bertran şən olanda daha çox xoşuma gəlirdi. Nədənə, həmişə kədər bağışladığımız insanları şənlə görmək bizə xoş gəlir. Bəlkə də, bu, qanımızı daha az qaraldır – ona görədir...

Lyuk ayağa qalxdı. O, açıq-aşkar bacısının burada olduğuna dözə bilmədiyini nümayiş etdirirdi. Bu, məni lap əyləndirdi; məsələn, mən də fiziki cəhətdən kimisə sevməyə bilərədim, amma bunu gizlətməyə məcbur idim. Fikir verdim ki, həmin an Lyukda nə isə uşağcasına bir şey var idi.

– Yuxarı gedim, çimərlik paltarımı götürüm.

Hamı tələm-tələsik yığışmağa başladı. Nəhayət, biz hazır olduq. Bertran anası ilə birlikdə onun dostlarının məşinində getdi, biz isə üçlükdə Lyukun məşinində.

– Gedək, – Lyuk dedi.

Məşin sürməklə bağlı, dumanlı da olsa, bəzi təsəvvürlərim var idi; onlar indi köməyimə çatırdı.

Lyuk yanımda əyləşmişdi, Fransuaza isə təhlükə olduğunu hiss etmədən arxada nə isə üyüdüb-tökürdü.

Məni baş verə biləcək şeylərlə bağlı yenə də kədər hissi bürümüşdü. Lyukla birlikdə uzun-uzadı səfərlərə çıxma biləcəyimi xəyalımda canlandırırdım: Lyuk yanımdadır, fəraların işıqlandırdığı yollarla irəliləyirik, başımı onun çiyinə qoymuşam; o, sükən arxasında elə arxayın oturub... məşini də elə sürətlə sürür ki... Haradasa şəhər kənarında səhəri birgə qarşılıyıraq, dənizdə dan şəfəqinin necə doğduğuna tamaşa edirik...

– Bilirsiniz, mən heç vaxt dənizi görməmişəm.

Bu, möhtəşəm narazılıq fəryadı idi.

– Mən sənə göstərəm, – Lyuk nəvazişlə dedi.

Sonra mənə tərəf çevrilərək gülümsündü. Sanki, söz verirdi. Onun sözlərini eşitməyən Fransuaza yenə də danışırdı:

– Lyuk, gələn dəfə gedəndə onu da özümüzə götürmək lazımdır. Təsəvvür edirəm... dənizi görəndə kimi: «Aman Allah, suya bax bir, suya bax bir!» – deyə bağıracaq...

– Mən, yəqin ki, əvvəlcə çimərəm, – dedim, – danışmaq isə sonranın işidir.

– Bilirsiniz, bu, həqiqətən də, çox gözəl olardı, – Fransuaza yenə də danışırdı, – qırmızı qayalıqları olan sarı çimərliklər və başının üstündə səni qovub haqlayan göy dalğalar...

– Sənin təsvirlərinə məftunam da... – Lyuk ona tərəf çevrildi, – sarı, göy, qırmızı. Lap məktəbli kimi danışsan. Əlbəttə... lap gənc məktəbli kimi, – sonra mənə tərəf çevrilərək üzrxahlıq dolu səslə əlavə etdi, – axı hər şey barədə həddindən artıq məlumatlı olan böyük məktəblilər də olur... Sola çevirin, Dominika, əgər bacarırsınızsa.

Mən bacardım. Biz talaya yaxınlaşdıq. Düz ortada parlaq mavi suyu olan hovuz var idi; ona baxan kimi o dəqiqə canıma üşütmə düşdü.

Biz çimərlik paltarlarımızı geyinərək hovuzə yollandıq. Lyuk kabinədən çıxarkən üz-üzə gəldik: onun narazı görünüşü var idi. Səbəbini soruşdum, o isə bir qədər utancaq səsle cavab verdi:

– Mən elə də yaraşığı deyiləm.

Ümumiyyətlə, o haqlı idi. Hündür, arıq, bir az belibükük... özü də ağappaq... Amma onun o qədər zavallı görünüşü var idi ki... Məhrəbanı qabağına lap yeniyetmə oğlan uşağı kimi elə cidd-cəhdle tutmuşdu ki... mən rəhmə gəldim.

– Gedək, gedək, – şən səsle onu ürəkləndirməyə çalışdım, – fikirləşdiyiniz qədər də eybəcər deyilsiniz.

O, pərtlik dolu baxışlarla mənə çəpəki nəzər saldı, sonra da güldü:

– Amma sən getdikcə lap saymazəana olursən ha...

Sonra atıla-atıla qaçdı və suya tullandı. Amma elə o dəqiqə də qışqıraraq suyun üzünə çıxdı. Fransuazə hovuzun qırağında əyləşmişdi. O, paltarda olandan daha yaxşı görünürdü və Luvrdakı heykəllərdən birini xatırladırdı.

– Oooy... çox soyuqdur, – Lyuk başını sudan çıxararaq qışqırdı, – mayda çimmək üçün axmaq olmaq lazımdır.

– Apreldə isə çimmək haqqında söhbət belə gedə bilməz. Mayda nə istəyirsən, edə bilərsən, – Bertranın anası məsləhət vermiş kimi fikir bildirdi.

Amma məsləhətinə baxmayaraq, ayağını suya vurmağı yetdi ki, o dəqiqə əynini geyinmək üçün kabinəyə yollansın. Mən hovuzun qırağındakı bu sevinc dolu səsle civildəşən adamlara baxırdım – hələ gün altında qaralmağa imkan tapmamış, həyəcan dolu adamlara... Və mənə qəribə bir sevinc hissi bürüdü. Amma eyni zamanda da bir fikir qətiyyəən rahatlıq vermirdi: «Mən burada neyləyirəm?»

– Çiməcəksən? – Bertran soruşdu. O, qarşımda ayaq üstə dayanmışdı. Mən isə təqdirədicə baxışlarla onu süzürdüm. Bilirdim ki, hər səhər qantellərlə məşq edir: bir dəfə birlikdə uik-end keçirirdik və səhər açılanda o, mənim dərin yuxuda olduğumu düşünərək pəncərənin qarşısında durub hərəkətlər etməyə başladı. Ona baxa-baxa səsimi içimə salıb, gözlərim yaşarana kimi güldüm. Çünki bu hərəkətləri çox əla yerinə yetirdiyini düşünsə də, gülməli görünürdü. Amma indi Bertran təmiz və sağlam cavan təsiri bağışlayırdı.

– Bu, bədənimizi cilalamaq üçün əlimizə düşən əla fürsətdir, – o dedi, – sən o birilərinə bax...

– Gedək çimək, – dedim. Qorxurdum ki, o, öz anası haqqında yenə də əsəbi lağlağya başlasın... Qadının Bert-ranı özündən çıxardığı açıq-aydın bəlli olurdu.

Dəhşətli ikrah hissi ilə olsa da, suya girdim, şərəf və heysiyyətimi itirməmək üçün canımı dişimə tutub hovuzu dövrə vurub üzdüüm və soyuqdan tir-tir əsərək sudan çıxdım. Fransuaza məni dəsmala bürüdü. Onun bu hərəkətinə baxa-baxa fikirləşdim ki, görəsən, niyə onun uşaqları yoxdur? Axı o, analıq üçün yaradılmışdı – enli ombalar, dolu bədən, zərif xarakter... Təəssüf.

Yeddinci fəsil

Birlikdə keçirdiyimiz uik-enddən iki gün sonra, axşam saat altıda Lyukla görüşdüm. Mənə elə gəlirdi ki, indi artıq aramızda ölçüyəgəlməz, düzəldilməsi mümkün olmayan, daha bir axmaqlıq etməyə mane olacaq nə isə var. Hətta XVII əsrdə yaşamış gənc bir qız kimi mənə bağışladığı öpüşə görə ondan üzr istəməyə də hazır idim.

Lyukla sahilkənarı «Volter»də – barda görüşdük. Təəcübümə rəğmən o artıq məni gözləyirdi. Çox pis görünürdü: elə bil, yorğun idi. Yanında əyləşdim. Məni görəni kimi iki viski sifariş verdi. Sonra Bertranla vəziyyətin nə yerdə olduğunu soruşdu.

– Hər şey qaydasındadır.

– O əzab çəkir?

Lyuk bunu ciddi şəkildə, amma sakit səsle soruşdu.

– Nə üçün əzab çəksin ki? – səfeh bir sual verdim.

– O axı axmaq deyil.

– Başa düşürəm, nə üçün mənimlə Bertran haqqında danışırsınız. Bu... hm-hm-hm...

– Nədir, ikincidərəcəli məsələdir?

Bu dəfə sual istehza ilə verilmişdi.

– İkincidərəcəli məsələ olmasa da, hər halda, o dərəcədə ciddi də deyil. Əgər ciddi şeylər haqqında danışmalıyıqsa, o zaman Fransuazadan danışaq.

O güldü:

– Fikir vermişən, bu cür əhvalatlar çox maraqlı alınır: bax, deyək ki, qarşımızdakının məşuqu gözümüzə öz sev-

gilimizdən daha ciddi maneə kimi görünür. Əlbəttə, belə söyləmək yaxşı çıxmır, amma kimisə yaxşı tanıyırsansa, o zaman onun əzab çəkmək üslubuna da yaxşı bələd olursan... Və düşünürsən ki, öz partnyorunun əzabı bundan daha qəbulolunandır. Daha doğrusu, qəbulolunan yox, tanış... Bu isə o deməkdir ki, həmin əzab sənə elə də dəhşətli təsir bağışlamır.

– Mən Bertranın əzab çəkmək üslubuna bələd deyiləm.

– Bunun üçün, sadəcə, zamanın olmayıb. Amma mən artıq on ildir ki evliyəm və Fransuzanın necə əzab çəkdiyinə yaxşı bələdəm. O, bu ağrını çox pis keçirir.

Bu sözdən sonra biz bir qədər susduq. Yəqin ki, hər birimiz Fransuzanın necə əzab çəkdiyini təsəvvür etməyə çalışırdıq. Şəxsən mənim xəyalımda o, üzünü divara çevirmiş qadın kimi canlanırdı.

– Bu axmaqlıqdır, – nəhayət ki, Lyuk dedi, – bilirsənmi, hər şey düşündüyümdən daha çətin imiş.

O, başını arxaya atıb viskini birnəfəsə içdi. Məndə elə bir təəssürat var idi ki, sanki, kinoda oturmuşam. Hadisələrə kənardan baxmaq üçün uyğun vaxt olmadığını öz-özümə söyləyirdim, amma Fransuzanın xəyalı hələ də gözlərim önündə qalırdı. Amma bir qədər arxayınlığım da var idi: Lyuk buradadır, o nə etmək lazım gəldiyinə qərar verəcək və hər şey yaxşı olacaq.

Lyuk isə mənim belə düşündüyüm anda bir qədər irəli əyilərək nizamlı hərəkətlərlə əlindəki stəkanı fırladır və mənə baxmadan danışdı.

– Həmişə kənardan kimlərsə münasibət qurmuşam. Onların əksəriyyətindən Fransuzanın xəbəri də olmayıb. Amma bir şey də var ki, o münasibətlərin heç biri ciddi deyildi.

Lyuk başını qaldırdı, çox əsəbi görünürdü.

– Yeri gəlmişkən, elə sənində də ciddi deyil. Ümumiyyətlə, ciddi ola da bilməz. Çünki heç nə Fransuaza ilə münasibətlərimizi korlamağa dəymir.

Qəribədir ki, mən ona ağrı hiss etmədən qulaq asırdım; özüm də bilmirəm niyə. Sanki, mənə qətiyyənlə aidliyiyyəti olmayan fəlsəfə mühazirəsini dinləyirdim.

– Amma bizim münasibətimizdə fərq var. Əvvəlcə mən yaşda olan istənilən bir kişi qıvrıq, inadkar, inadçı

cavan qızı istədiyi kimi səni istəyirdim... Deyəsən, bunu artıq demişəm. Sadəcə, səni ram etmək, səninlə bir gecə keçirmək fikrindəydim.

O, birdən mənə tərəf çevrildi, əlimi əlləri arasına aldı və mehriban səsə danışmağa başladı. Onun sifətini, üzünün hər cizgisini çox yaxından görür, nəfəs almaqdan belə qorxaraq qulaq asırdım. Aramızda baş verənlər, nəhayət ki, azadlıq əldə edərək sözə çevrilirdi. Mənimsə da-xilimdəki səsi eşitmək olmurdu.

– Ağılıma da gəlməzdi ki, sənə hörmət edə bilərəm. Çox hörmət edirəm, Dominika və çox sevirəm. Səni heç vaxt, balaca uşaqlar demişkən, «doğrudan-doğruya» sevməyəcəyəm, amma... sən və mən – biz bir-birimizə çox oxşayıq. Təkcə səninlə yatmaq istəmirəm, səninlə yaşamaq, səninlə məzuniyyətimi keçirmək istəyirəm. Biz bir-birimizə sevinc və şəfqət verə bilərdik; əgər mənimlə olsan, dənizin də olacaq, pulların da, azadlığın da. Birlikdə daha az darıxacağıq. Bax belə...

– Mən də bunu istərdim, – dedim.

– Amma bil ki, sonra Fransuazanın yanına qayıdacağam. Sən heç nədə riskə getmərsən. Qorxursan ki, mənə bağlanasan, sonra da əzab çəkəsən? Bundan nə çıxar? İstənilən halda, darıxmaqdan, bu daha yaxşıdır. Mənimlə razısan da... ümumiyyətlə, heç bir şeydənsə xoşbəxt, ya da bədbəxt olmaq daha yaxşıdır...

– Əlbəttə, – dedim.

– Sən nədə riskə gedirsən axı? – Lyuk, sanki, özünü nədəsə əmin edirmiş kimi təkrarlayırdı.

– Sonra da... əzab çəkmək, əzab çəkmək... Ümumiyyətlə, heç bir şeyi şişirtmək lazım deyil, – dedim, – mənim ürəyim elə də kövrək deyil.

– Lap yaxşı. Baxarıq, fikirləşərik. İndi isə başqa şeylər haqqında danışaq. Yenə içmək istəyirsən?

Biz öz sağlığımıza içdik. Mənə bir şey aydın idi: deyəsən, təsəvvür etdiyim, amma mümkün hesab etmədiyim halda, biz maşınla gedəcəkdik. Ona bağlanmamaq üçün isə sonra bir şey fikirləşərəm. Hər halda, yollarımızın ayrılacağı, onsuz da, əvvəlcədən bəlli idi. Mən elə də səfeh deyildim.

Biz sahilboyu gəzişdik. Lyuk mənimlə birlikdə gülür, söhbət edirdi. Mən də gülürdüm; öz-özümə deyirdim ki,

onunla olduqda həmişə gülmək lazımdır və ümumiyyətlə, heç bunun əleyhinə deyildim də. Alen: «Gülüş məhəbbətin yol yoldaşdır», – deyirdi. Amma indiki halda söhbət məhəbbətdən deyil, razılışmadan gedirdi. Bütün bu şeylərdən başqa, nəhayət ki, mən özümlə, demək olar, qürur duyurdum: Lyuk mənim haqqımda fikirləşir, mənə hörmət edir, məni istəyir. Artıq özümü müəyyən dərəcədə maraqlı, hörmət doğuran və arzu olunan hesab etməyə haqqım var idi. Hər dəfə öz haqqımda fikirləşəndə vicdanımın balaca qoruyucusunun göstərdiyi obraz yetərinəcə cirkin alınırdı. Ola bilsin ki, o, həddindən artıq sərtlik edirdi, həddindən artıq pessimist idi. Amma yenə də...

Lyukdan ayrıldıqdan sonra bara yollandım və sabahkı nahar üçün saxladığım dörd yüz frankın hamısına viski aldım. On dəqiqədən sonra əhvalım yaxşı idi; özümü mehriban, zərif, şən hiss edirdim. Mənə indi həyat haqqında bildiyim qəddar, kədərli və acı şeyləri danışıla biləcəyim kimsə lazım idi. Hiss edirdim ki, saatlarla danışıla bilərəm.

Barmen nəzakətli oğlan idi, amma danışıqlarıma qarşı elə bir maraqlı nümayiş etdirmədi. Ona görə də Sen-Cak küçəsindəki kafeyə yollandım. Orada Bertranla qarşılaşdım: o tək idi. Qarşısında bir neçə boş qədəh vardı. Yanında əyləşdim, məni görən kimi sevindi.

– Elə sənin haqqında fikirləşirdim. «Kentukki»də yeni pop-orkestr çıxış edir. Bəlkə, gedək? Gör nə vaxtdır ki, rəqs etmirik...

– Məndə bir su da yoxdur.

– Anam bu günlərdə mənə on min frank verib. Gəl hərəməzə bir stəkan içək, sonra gedərik.

– Hələ saat səkkiz də yoxdur, – etiraz etdim, – oranı isə saat ondan tez açmazlar.

– Deməli, bir neçə stəkan içərik, – Bertran şən səsle cavab verdi.

Mən əməlli-başlı canlanmışdım. Pop-musiqinin sürətli tempi altında Bertranla rəqs etməyi çox sevirdim. Cəzi eşitməyim yetirdi ki, ayaqlarım öz-özünə oynamağa başlasın.

Bertran hesabı ödədi və mənə elə gəldi ki, o artıq yetərinəcə sərxoşdur. Bu gün o, başdan-ayağa sevinc içində idi. Bundan başqa, o, mənim ən yaxşı dostum idi; qardaşım idi; ona dərin bir bağlılıq hiss edirdim.

Saat ona kimi beş, ya da altı barda olduq. Hər ikimiz sərxoşduq. Dəhşətli dərəcədə şən idik, sentimentallıqdan isə əsər-əlamət yox idi.

«Kentukki»yə gedib çıxanda orkestr yenicə çalmağa başlamışdı; demək olar ki, hələ heç kim gəlməmişdi və biz meydançada tək idik; ya da... demək olar ki, tək idik. Bütün fərziyyələrimə baxmayaraq, çox yaxşı rəqs edirdik: amma lap təqətdən düşmüşdük. Bu musiqi mənim çox xoşuma gəlirdi; onun ildırım sürətli coşqunluğu, bədənimin hər hərəkəti ilə onun ardınca düşüb getməyim və bundan aldığım zövq...

Biz ancaq aradabir içmək üçün yerimizə qayırdıq.

– Musiqi, – mən astadan Bertrana dedim, – caz musiqisi azad olmaq deməkdir.

O, sərt hərəkətlə yerində dikəldi:

– Sən haqlısan. Çox, çox maraqlıdır. Çox gözəl tərifdir. Halal olsun, Dominika!

– Doğru deyirsən?

– «Kentukki»dəki viskilər iyərəndir. Musiqi isə gözəl. Musiqi azad olmağa bərabərdir... Bəs nədən azad olmağa?

– Bilmirəm. Trubanın səsinə qulaq as... Bu artıq təkca qurtuluş deyil, bu, zərurətdir. Bu səsin son nöqtəsinə gedib çatmaq lazımdır... Sən hiss edirsən? Mütləq. Bilirsən, axı bu da məhəbbətdə olduğu kimidir; fiziki məhəbbətdə elə bir məqam çatır ki, sən... O zaman ki, artıq başqa cür mümkün deyil...

– Çox yaxşı... Çox, çox maraqlıdır. Rəqs edək?

Biz gecəni beləcə keçirdik: rəqs etdik, anlaşılmaz sözlər danışdıq. Və nəhayət, sifətlərin, ayaqların çoxluğundan, bir də məni müəyyən məsafədə saxlayaraq özü ilə bərabər fır-fır fırladan Bertrandan başım hərləndi. Məni onun ağışına atan bu musiqi, bu ağılaşmaz cütlük, bədənələrimizin inanılmaz təması...

– Bağlayırlar, – Bertran dedi, – saat dördüdür.

– Elə məndə də artıq hər yer bağlanıb, – cavab verdim.

– Eybi yoxdur, – o dedi.

Bu, həqiqətən də, heç bir məna daşımırdı. Biz onun evinə getdik və cərpayıya uzandıq. Tamamilə təbii idi ki, bu gecə də (bütün qışı olduğu kimi) Bertranın ağırlığını hiss etdim: biz çox xoşbəxt idik.

Səkkizinci fəsil

Səhər açılarda onun yanında uzanmışdım, o isə yatırdı. Deyəsən, hələ çox erkən idi. Daha yuxum gəlmirdi, amma içimdə elə bir təəssürat vardı ki, sanki, dərin yuxuya getmiş Bertran kimi mən də ruhən burada yoxam. Mənim əsl «mən»im haradasa çox-çox uzaqlarda idi... Şəhərkənarı evlərin, ağacların, çəmənlərin, hansısa çölün sonunda tərپənmez dayanmış uşaqlığımın arxasında gizlənmişdi. Sanki, bu yatmış adamın üzərində əyilmiş qız mənim sakit, qəddar «mən»imin (yaşamaq üçün artıq çoxdan ondan qormuşdum) solğun əksi idi. Sanki, öz şəxsi həyatımı öz əbədi «mən»imdən daha üstün tutmuşdum; bu heykəli çəmənliyin sonunda, alaqranlıq içərisində qoymuşdum; onun isə çiyinlərində quş kimi qanadları olan müxtəlif həyatlar vardı – mümkün və rədd edilmiş həyatlar...

Gərnəşdim, paltarımı geyindim. Bertran gözlərini açdı, nə isə soruşdu, əsnədi, əlini saqqalında gəzdirdi, coddlaşmış tüklərindən şikayətləndi. Axşam görüşəcəyimizlə bağlı razılaşdıq və dərslərimlə məşğul olmaq üçün öz pansionatıma qayıtdım. Amma nahaq yerə: günün günortaçağına yaxın olduğundan evdə dözülməz isti var idi, mən isə Lyuk və Fransuaza ilə birlikdə nahar etməli idim.

Siqaret almaq üçün evdən çıxdım, sonra qayıtdım, çəkməyə başladım və birdən başa düşdüm ki, bütün səhər boyu adət etdiyim vərdişləri qoruyub saxlamaq kimi naməlum instinktiv arzudan başqa heç bir şey hiss etməmişəm. Heç bir şey!.. Heç bir dəqiqə belə! Və bu ağırlı idi. Görəsən, başqa cür də ola bilərdi?

Mən avtobusda gedən insanların sevincli təbəssümlərinə, şəhər küçələrində qaynayan həyata inanmırdım və mən Bertranı sevmirdim. Mənə kim isə, ya da nə isə lazım idi. Siqareti çəkə-çəkə, demək olar ki, bütün səsimlə öz-özümə deyirdim: «Kim isə, ya da nə isə»; bu söz mənə melodramatik təsir bağışlıyırdı. Melodramatik və cəfəng. Katrin kimi mən də sentimental ümitsizlik vəziyyətini yaşayırdım. Məhəbbəti və ona aid olan sözləri sevirdim: mehriban, qəddar, nəvazişli, tez inanan, ifrat; amma bununla belə, həm də heç kimi sevmirdim.

Yalnız Lyuku, o da yanımda olanda. Amma dünənki hadisədən sonra onun haqqında düşünməyə cəsəratim çatmırdı. Guya, ondan imtina etmişəm kimi bir hissi yenidən yaşamaq istəmirdim. Hər dəfə onun haqqında fikirləşəndə bu hiss boğazımda qəhər kimi ilişib qalırdı.

Mən Lyuku və Fransuazanı gözləyirdim və birdən qəribə bir başgicəllənmə hiss etdim – tələm-tələsik tualetə yollandım. Hər şey keçib-gedəndən sonra başımı qaldırdım və güzgüyə baxdım: «Beləliklə, – hündürdən dedim, – baş verdi!»

Bu dəhşət yenidən başlayırdı, mən bunun nə demək olduğunu çox yaxşı bilirdim. Düzdür, çox vaxt boş yerə qorxurdum. Amma bu dəfə... «Bəlkə, ürəkbulanma dünənki viski ilə bağlıdır və narahatlığa dəyməz?!»

Belə düşünə-düşünə maraq və rişxəndlə güzgüyə baxaraq qızdırmalı adam kimi bu məsələni özümlə müzakirə edirdim. Heç şübhəsiz, tələyə düşmüşdüm. Bu barədə Fransuazaya deyəcəyəm. Ola bilməz ki, o, mənə vəziyyətdən çıxmağa kömək etməsin.

Amma Fransuazaya heç nə demədim. Cəsəratim çatmadı. Bundan başqa, yemək zamanı Lyuk məcbur etdi ki, içək və mən bu məsələni müvəqqəti olaraq yaddan çıxardım.... Sonra da özümü birtəhər ələ alıb sakitləşdim.

Həmin yeməkdən sonrakı gün elə bir yay həftəsi başladı ki, bunu heç təsəvvürümə belə gətirə bilməzdim. Otaqda havasızlıq olduğu üçün küçələri veyllənirdim... Məsələni açmağa cəsərat etmədən vəziyyətdən mümkün çıxış yolları haqqında Katrindən üstüörtülü şəkildə soruşdum. Daha Fransuazanı, Lyuku – bu azad və güclü insanları görmək istəmirdim. Özümü xəstə heyvan kimi hiss edirdim. Bəzən axmaq və əsəbi gülüş tutmalarım olurdu. Nə planlarım vardı, nə gücüm. Həftənin sonunda əmin oldum ki, Bertrandan uşağım olacaq və bir qədər sakitləşdim. Hərəkət etmək lazım idi.

Amma imtahanlar ərəfəsində məlum oldu ki, sən demə, səhv etmişəm və bütün bunlar, həqiqətən də, yalnız qarabasma imiş. Bu əminlikdən sonra rahatlıqla gülümsədim və yazılı imtahanı verdim. Düz on gün müddətinə ancaq bu barədə fikirləşdiyimdən indi başqa şeylər haqqında daha rahatlıqla düşünə bilirdim.

Yenə də hər şey mümkün idi və sevinc doğururdu. Bir dəfə təsadüfən Fransuaza yanıma gəldi, otağımdakı dövlüməz istidən dəhşətə gəldiyini söyləyib şifahi imtahana onlarda hazırlaşmağımı təklif etdi.

Budur, mən artıq onların yarındirilmiş jalüzlü mənzilində, ağappaq xalçanın üzərində uzanaraq imtahana hazırlışırdım – özü də tək-tənha. Fransuaza, adətən, saat beş üçün qayıdırdı, aldıqlarını göstərir, xüsusi təkid etmədən proqramla bağlı nələrisə soruşmağa cəhd edir və bütün bunları zarafatla bitirirdi. Sonra Lyuk gəlirdi, bizimlə birlikdə danışıb-gülürdü. Daha sonra isə kafelərdən birinə nahar etməyə yollanırdıq və yemək bitən kimi onlar məni evə aparırdılar.

Bir dəfə Lyuk Fransuaza qayıtmamışdan qabaq gəlib çıxdı, məşğul olduğum otağa girdi, xalçanın üstündə yanımda əyləşdi. O, məni əlləri üstünə aldı və elə buradaca, yerə səpələnmiş dəftərlərimin üstündə heç bir söz söyləmədən öpməyə başladı. Onun dodaqlarının təmasından mənə elə gəlirdi ki, sanki, indiyə kimi başqa dodaqları heç tanımamışdım da. Sanki, bütün bu on beş gün ərzində ancaq onlar haqqında düşünürmüşəm.

Lyuk məndən aralananda dedi ki, tətillə zamanı mənə məktub yazacaq və əgər istəyəmərsə, bir həftəliyə hərsa yollana bilərik. O, boynumun ardını sıgallayırdı, dodaqlarını axtarırdı. Mən isə elə beləcə qalmaq istəyirdim – başımı onun çiyindənən qaldırmadan, sakitcə... Ola bilsin ki, bir-birimizi sevmədiyimizi söyləyərkən şikayətlənərdim də... Amma...

Beləcə, dərs ili başa çatdı.

İKİNCİ HİSSƏ

Birinci fəsil

Evimiz böyük idi, özü də boz rənglə boyanmışdı. Qarımlar arasında donub-qalan yaşıl İonnaya doğru uzanan çəmənlər... Qaranquşlar və qovaq ağacının tükçükləri suyun üzəri ilə uçurur...

İonnanın sahilindəki qovaqlardan biri xüsusilə xoşuma gəlirdi, onun altında uzanmağı çox sevirdim. Ayaqlarımı ağacın gövdəsinə dayayıb uzanır və budaqlara tamaşa edərək xəyala dalırdım – başımın üstündə külək onları yellədir. Torpaq qızmış ot qoxusu verirdi. Mən tamamilə sərbəstləşdiyim üçün uzun müddət – həm də ikiqat – zövq alırdım. Bu peyzajın yağışda və bürküdə necə göründüyünü bilirdim. Onun Parisə, onun küçələrinə qədər necə uzanıb getdiyi mənə yaxşı tanış idi. Buralarda iki şey dəyişməz qalırdı: quru otlar və kişilər...

Mən çox oxuyurdum, sonra kitabı bir kənarə qoyub asta-asta dağa qalxırdım, evə ancaq yemək üçün qayıdırdım.

Evdə isə qərribə bir sakitlik hökm sürürdü. On beş il əvvəl faciəli şəkildə oğlunu itirmiş anam nevrasteniya əziyyəti çəkirdi. Yəni bu xəstəlik tez bir zamanda evin canına hopmuşdu.

Bu divarlar arasında kədər qarşısında baş əyirdilər. Atam evin içində barmaqlarının ucunda dolaşır, durmadan anamın şalını onun ardınca gəzdirdi.

Bertran tez-tez məktub yazırdı. Hətta bu günlərdə qərribə və qarmaqarışq bir məktub da göndərmişdi. Məktub «Kentukki»də keçirilən axşamdan sonra yaşadığımız son gecə ilə bağlı eyhamlarla dolu idi... Bertranın sözlərinə görə, həmin gecə o, mənə lazım olan ehtiramı göstərməyib. Amma mən onun bu hörməti başqa vaxtlarda olduğundan daha az göstərdiyinin fərqi nə də varmamışdım. Və bir halda ki aramızdakı münasibət tamamilə sadə idi və hər ikimizi qane edirdi, mən onun nəyə işarə vurduğunu uzun müddət düşünməli oldum. Nəhayət, başa düşdüm ki, o, bizi sarsılmaz tellərlə bağlamağa çalışır və onu arayır. Bu axtarışın nəticəsində Bertran qətiyyənlə möhkəm olmayan bir bağı – erotikanı seçməli olub.

Əvvəlcə ona bərk acığım tutdu – axı nə üçün aramızda ən sevincli və ümumiyyətlə, ən təmiz olan şeyləri bu qədər qəlizləşdirir: daha başa düşə bilmirdim ki, bu cür vəziyyətlərdə ən pis şeyləri, adətən, daha üstün tuturlar – təki sıradan birinə çevrilməsinlər; təki onlardan gözlənilən və tələb olunan hərəkəti etməsinlər.

Bertran üçün isə adillik və özünü ondan tələb olunan kimi aparmaq zərurətinin səbəbi o idi ki... Mən daha onu sevmirdim. Və bütün bunlara baxmayaraq, başa düşürdüm ki, o, mənə görə çox təəssüflənir. Bu, ikimizə görə təəssüflənmə deyildi, yox... Çünki ötən aydan sonra «biz» artıq mövcud deyildik... Bütün baş verənlərə baxmayaraq, bu, məni məyus edirdi.

Lyukdan bütün ay ərzində heç bir xəbər çıxmadı: yalnız Fransuazanın göndərdiyi və onun da imza atdığı bir açıqca... Axmaq bir qürur hissi ilə öz-özümə təkrar edirdim ki, onu sevmirəm... Axı həqiqətən də, onun yoxluğundan əzab çəkmirdim – başqa nə sübut lazım idi ki? Amma heç ağılıma da gəlmirdi ki, əgər onu sevməsəydim, bayram etməzdim; əksinə, özümü alçaldılmış hiss edərdim.

Bir sözlə, bütün bu axmaq müdrikliklər məni özümdən çıxarırdı. Amma yenə də özümü ələ ala bilirdim.

Digər tərəfdən də mən bu evi sevirdim... Ən azından ona görə ki, burada darıxa bilirdim. Darıxırdım da... Amma bu, xoş bir darıxma idi. Daha Parisdə olduğu kimi xəcalət gətirən bir hiss deyildi. Mən hər şeyə qarşı diqqətli və nəvazişli idim. Bu cür olmaq xoşuma gəlirdi. Otaqları, çəmənləri dolaşmaq, başqa heç bir şeyə qadir olmadığımı hiss etmək... Bütün bunlar mənə yüngüllük gətirirdi. Günəş altında tərپənmədən uzanaraq yüngülcə qaralmaq, tətilin sonunu intizar çəkmədən gözləmək... Oxumaq.

Təillər uzun bir dərsə bənzəyir – batıq və rəngsiz...

Nəhayət ki, Lyukdan məktub gəldi. O, sentyabrın 22-də Avinyona gələcəyini yazırdı. Çatan kimi orada məni, ya da məktubumu gözləyəcəyini deyirdi.

Mən elə o dəqiqə qərara aldım ki, gedirəm... Və həmin an başa düşdüm ki, ötən ay mənim üçün, sadəcə, sadəliyin təcəssümü olub. Hə... bu, şübhəsiz idi.

Lyuk, onun təmkinli tərzini, bu cəfəng və gözlənilməz Avinyon; bu, guya ki, marağın zahirən yoxluğu...

Mən valideynlərimə yalan satdım. Katrinə məktub yazdım ki, mənim üçün hansısa bir qonaqlığa dəvət uydurub tapsın. O, dəvətnaməni tez bir zamanda başqa bir məktubla birlikdə göndərdi. Özü də mənim dəniz kənarına getmədiyimə görə təəccübləndiyini yazırdı, axı Bertran öz kompaniyası ilə birlikdə orada idi. Öz sirrimi ona etibar etməməyim onu çox məyus etmişdi: şübhəsiz ki, Katrinə bu münasibətə layiq deyildi.

Mən qısa bir məktubla ona minnətdarlığımı bildirdim və yazdım ki, əgər Bertranı incitmək istəyirsən, bu məktubu ona göstərmək yetərlidir... Yeri gəlmişkən, o, belə də elədi. Əlbəttə ki, ona dostyana münasibətinə görə...

Sentyabrın 22-də, demək olar ki, yüngül bir geyimlə Avinyona yollandım. Xoşbəxtlikdən, Avinyon sahilə doğru gedən yolda yerləşirdi. Valideynlərim məni vağzala qədər ötürdülər. Özüm də başa düşürəm ki niyə, amma onlardan, az qala, göz yaşı içərisində ayrılırdım. İlk dəfə mənə elə gəlirdi ki, uşaqlığım, hər zaman hiss etdiyim valideyn himayəsi başa çatmaq üzrədir.

Mən hələ gedib çatmamış artıq Avinyona nifrət edirdim.

Uzun müddət susduğuna, başdansovma məktubuna, laqeydliyinə və sərtliyinə görə Lyuku ürəyimdə ittiham edirdim. Avinyona qulağı səsdə, məhəbbət görüşü üçün qətiyyənlə uyğun olmayan bir əhvali-ruhiyyədə gəlib çıxdım.

Mən Lyukla gəzintiyə ona görə razılaşmamışdım ki, o, məni sevirdi, ya da mən onu sevirdim. Sadəcə, ikimiz də bir dildə danışdığımız və bir-birimizin xoşuna gəldiyimiz üçün bu səyahətə çıxırdım. Bu barədə fikirləşəndə isə uydurub tapdığım səbəbləri əhəmiyyətsiz, səyahətin özünü isə dəhşətli hesab edirdim.

Amma Lyuk məni artıq neçənci dəfə idi heyrləndirirdi. O, gərgin vəziyyətdə platformada dayanmışdı və məni görəndə çox sevindi. Vaqondan çıxdım, o, məni bərk-bərk qucaqladı və nəvazişlə öpdü.

– Çox gözəl görünürsən. Gəldiyin üçün elə şadam ki...

– Siz də, – mən onun xarici görünüşünü nəzərdə tutaraq söylədim. O, doğrudan da, səliqəli görünürdü, qaralmışdı və Parisdə olduğundan dəfələrlə yaraşlıq idi.

– Bilirsən, Avinyonda qalmağın mənası yoxdur. Gəl dənizə tərəf gedək... əgər bunun üçün gəlmişiksə... Sonrasına orada baxarıq.

Lyuk maşını vağzalın yanında saxlamışdı. O, çamadanımı baqaja qoydu və biz yola düşdük.

Tamamilə keyləşmişdim, sağlam düşünə bilmirdim, əksinə, sanki, xəyal qırıqlığına uğramışdım. Onu nə belə cazibəli, nə də belə şən xatırlamırdım.

Yol çox gözəl idi, çinar ağacları ilə əhatələnmişdi. Lyuk siqaret çəkirdi, biz maşının yuxarisını endirərək sürətlə günəşə sarı gedirdik. «Hə, budur, bu, həqiqətən də, mənəm, burada və indi», – deyə beynimdən keçirirdim. Halbuki bu məqamda heç bir şey hiss etmirdim... Tamamilə heç bir şey... Məsələn, indi öz qovaq ağacımın altında da eyni uğurla oturub dincələ bilərdim. Yaşadığım ruh düşkünlüyü, nəhayət, məni bir qədər şənləndirdi də. Lyuka tərəf çevrildim və siqaret istədim. O gülümsündü:

– Yüngülləşdin?

Mən də güldüm.

– Yüngülləşdim. Sadəcə, özümə sual verirdim ki, burada, sizinlə birlikdə nə edirəm – vəssalam.

– Heç bir şey eləmirsən, maşında gedirsən, siqaret çəkir sən, darıxıb-darıxmayacağını özündən soruşursan. İstəyirsən səni öpüm?

O, maşını saxladı, çiyinlərimi qucaqladı və məni öpdü. Bu, bir-birimizi yenidən hiss etmək üçün çox gözəl vasitə idi.

Azacıq gülümsəyərək yenidən onun dodaqlarını hiss etdim... Sonra yolumuza davam etdik.

Lyuk əlimdən tutmuşdu. O, məni hiss edirdi. Düz iki ay idi ki, kədər içərisində batıb qalan və mənim üçün, az qala, yad olan insanlar arasında yaşamışdım. İndi isə, elə bil, həyat yavaş-yavaş canlanmağa başlayırdı.

Dəniz qeyri-adi idi... Bir anlıq təəssüf etdim ki, Fransuaza yanımızda deyil. Əgər olsaydı, dənizin, həqiqətən də, qırmızı qayalıqlarla əhatələndiyini, suların göy, qumların sarı rəngdə olduğunu və bütün bunları tam dəqiqliklə müşahidə etdiyini ona deyərdim.

Mən qorxurdum ki, Lyuk mənə dənizi zəfər çalmış adam sifəti ilə göstərəcək... Altdan-altdan reaksiyama göz

qoyacaq... Əgər belə olsaydı, cavab kimi heyran olduğumu göstərən vəziyyət almalı idim. Amma gözlədiyim kimi olmadı. Sen-Rafaelə çatan kimi o, sadəcə, şəhadət barmağını dənizə tuşladı.

– Bu da dəniz...

Biz ala qararlıq içərisində asta-asta sahilboyu gəzişdik, dəniz isə yaxınlığımızda yavaş-yavaş ağarır, getdikcə boz rəngə düşürdü. Kannada Lyuk maşını vestibülün məni dəhşətə gətirən möhtəşəm bir hotelin yanında saxladı. Bir şeyi dəqiq başa düşürdüm ki, yalnız bu dəbdəbəni, lakeyləri unudacağım vaxt özümü yaxşı hiss etməyə başlayacağam. O zaman ki, onlara adi, təhlükəsiz, mənə fikir verməyən varlıqlar kimi yanaşmağı öyrənəcəyəm.

Lyuk piştaxtanın arxasında dayanan təkəbbürlü adamla nə isə uzun-uzadı danışdı. Söhbətin məndən getdiyini anladığım üçün yer yanlısaydı, yerə girərdim. O, bunu hiss etdi və birlikdə holdan keçdiyimiz vaxt əlini təskinlik vermiş kimi çiyinə qoydu. Otaq möhtəşəm idi, demək olar ki, ağappaq rənglə boyanmışdı; dənizə açılan iki şüşə qapısı da vardı. Yükdaşıyanların ora-bura vurnuxması, çamadanlar, açıq pəncərələr, şkaflar... Öz bacarıqsızlığımıza hirsələndiyimdən əl-qolumu yanıma salaraq düz otağın ortasında dayanmışdım.

– Belə, – Lyuk dedi.

O, məmnunluq hissi ilə otağı nəzərdən keçirdi, məhəccərə dirsəklənərək aşağı əyildi.

– Gəl tamaşa elə.

Onun yanında münasib məsafədə dayanaraq sürəhiyə dirsəkləndim. Nə pəncərədən baxmaq istəyirdim, nə də mənə az tanış olan bu adama qarşı kobudluq etmək. O, mənə çəpəki nəzər saldı.

– Yənə də adamayovuşmaz oldun. Get vanna qəbul elə, sonra birlikdə içərik. Deyəsən, səni şənəndirməyin yeganə yolu rahatlıq və alkoqoldur.

O haqlı idi. Əynimi dəyişərək gəldim və əlimdə stəkan onun yanında dayandım. Vanna otağına, bir də dənizə ünvanlanmış minlərlə kompliment dedim. O, mənim gözəl göründüyümü söylədi. Cavabında «sən də» dedim. Biz bir-birimizdən razı halda palmalara və aşağıda qaynaşan camaata tamaşa edirdik. Sonra o, mənim üçün ikinci

viski stəkani qoyaraq əynini dəyişməyə getdi, mən isə mızıldana-mızıldana qalın məxmərin üstü ilə ayaqyalın gəzişməyə başladım.

Nahar yaxşı keçdi. Biz həyəcanla və şəfqətlə Fransuaza və Bertran haqqında danışdıq. Bertranla burada qarşılaşmaq istəmədiyimi söylədim. Lyuk isə dedi ki, biz onunla olmasa da, mütləq kiminləsə qarşılaşacağıq. Və həmin adam Bertrana da, Fransuazaya da bu barədə danışmaq zövqündən qətiyyənlə imtina etməyəcək. Amma Lyuk onu da dedi ki, məsələnin içindən çıxmaq üçün yetərinca zamanımız olacaq – əlbəttə ki, geri qayıdan zaman.

Mən onun belə bir riskə getdiyi üçün mütəəssir olmuşdum. Əsnəyə-əsnəyə ona bu barədə dedim. Dəhşətli dərəcədə yatmaq istəyirdim. Sonra da yuxulu-yuxulu dedim ki, onun məsələlərə bu cür yanaşmasından xoşum gəlir:

– Çox yaxşı. Əgər nə isə eləmək qərarına gəlmisinizsə, sadəcə, bunu edin. Belə olduqda nəticəni əvvəlcədən qəbul etmiş olursunuz və heç nədən qorxmursunuz.

– Səncə, mən nədən qorxmalıyam ki? – o, müəmmalı bir kədərlə hissi ilə soruşdu, – Bertran məni öldürməyəcək. Fransuaza tərk etməyəcək. Sən isə sevməyəcəksən.

– Ola bilsin ki, Bertran məni öldürdü, – mən pərt halda söylədim.

– O, bu iş üçün həddindən artıq yaraşıqlıdır.

– Qəddar adamlar daha danıxdırıcıdır. Axı bunu mənə siz söyləmişdiniz.

– Haqlısan. Sonra da... Artıq gecdir, gedək yataq.

O, bunu çox adi dedi. Bizim söhbətlərimizdə aşiqanə heç bir şey yox idi, amma bu «gedək, yatmaq vaxtıdır» sözü, hər halda, bir az abırsız səsləndi. Doğrusunu desəm, qarşıdakı gecədən qorxurdum... həm də çox qorxurdum.

Vanna otağında titrəyə-titrəyə pijamamı geyindim. Onun içində lap məktəb uşağına oxşayırdım, amma geyinməyə başqa heç nəyim yox idi. İçəri girəndə Lyuk artıq uzanmışdı. O, üzünü pəncərəyə çevirib siqaret çəkirdi. Sakit halda mənə tərəf uzandı və əlimi əllərinin içinə aldı. Mən titrəyirdim.

– Pijamamı çıxar, axmaq qız, onu yaddan çıxar. Belə bir gecədə sənə soyuqdur? Xəstələnmişən?

O, məni özünə tərəf çəkdi, ehtiyatla pijamanı çıxarıb, döşəməyə atdı. Sonra səssiz-səssiz güldü. Onun hər hərəkəti qeyri-adi zərifliklə dolu idi. Lyuk ehtiyatla çiynlərimi, dodaqlarımı öpür və bunu edə-edə də danışırdı:

– Sən isti ot qoxusu verirsen. Bu otaq sənin xoşuna gəlir? Əgər gəlmirsə, çıxıb gedərik. Kann, hər halda, gözəl şəhərdir.

Mən boğuc səslə: «Hə, hə», – deyə cavab verirdim. İstəyirdim ki, səhər tez açılınsın. Amma o, məndən azacıq aralananda və əlini ombamın üstünə qoyanda ürəyim tez-tez döyünməyə başladı. O, məni sığallayırdı, mən isə şüşə qarıdan düşən işıqda qarqara görünən bu kölgənin boynunu, sinəsini öpürdüm. Nəhayət, ayaqlarımız bir-birinə sarmaşdı və mən onu qucaqladım. Nəfəsimiz bir-birinə qarışdı. Bir qədər sonra mən nə onu, nə də Kannın səmasını görürdüm. Mən ölürdüm. Yox, mən ölməli idim, amma ölmürdüm, şüurumu itirirdim. Yerdə qalan başqa şeylər heç bir məna kəsb etmirdi. Həmin an ağıma yalnız bir şey gəlirdi: bütün ömrün boyu bundan necə bixəbər yaşamaq olardı ki? Biz bir-birimizdən ayrılıanda Lyuk gözlərini açdı və gülümsündü. Mən başımı onun əlinin üstünə qoyaraq o dəqiqə də yuxuya getdim.

İkinci fəsil

Mənə həmişə deyirdilər ki, kiminləsə yaşamaq çox çətinidir. Bu barədə fikirləşirdim, amma Lyukla qısamüddətli birgə yaşadığıda bunun həqiqətənmi belə olduğunu dəqiqləşdirə bilmədim. Çünki onunla birlikdə olanda özümü bütünlüklə azad hiss edə bilmirdim. Onun mənimlə darıxacağından qorxurdum. Əslində, bu həm də özümə görə qorxum idi – görəsən, darıxmayacağam ki? Daha başqalarına görə yox... Amma hələ ki bunun fərqinə vara bilmirdim.

Ruhumda baş vermiş dönüş məni narahat etməyə başlamışdı.

Lyuk kimi bir adamla yaşamaq niyə çətin olmalı idi ki? O, ciddi söhbətlər etmir, heç bir şey haqqında soruşmur (xüsusilə də «sən nə haqda fikirləşirsən?» deyər...), həmişə yanında olmağımdan məmnundur və birlikdə olduğumuz zamanlarda nə laqeydlik nümayiş etdirir, nə də ehtiras...

Biz daban-dabana gedirdik, oxşar vərdişlərimiz, eyni həyat ritmimiz vardı. Bir-birimizin xoşuna gəlirdik, hər şey də yaxşı idi. O olmadan başqa bir adamı sevmək, onu tanımaq və öz tənhalığımı dağıtmaq mümkün deyildi. Biz dost idik, aşıq-məşuq idik, suları gömgöy olan Aralıq dənizində birlikdə çimirdik; istidən əldən düşərək boş-boş şeylər haqqında danışıq, səhər yeməyi yeyir, sonra da hotelə qayıdırdıq. Bəzən sevişdikdən sonra onun ağuşunda nəvazişə qərq edildiyim anlarda elə bir ehtirasla «Lyuk, məni sev, gəl səy göstərək, bizə səy göstərməyə icazə ver» sözlərini demək istəyirdim ki... Amma demirdim. Bunun yerinə onun alnını, dodaqlarını, mənim üçün yeni olan bu sifətin hər cizgisini öpüslərə qərq edirdim. O sifəti gözlərimdən sonra artıq dodaqlarımla kəşf etməyə başlamışdım. Mən heç kimin sifətini belə sevməmişdim. Hətta onun yanaqlarını da sevirdim, halbuki insan sifətinin bu hissəsini heç vaxt xoşlamamışam. Üzümü Lyukun bir qədər soyuq və bir qədər də tüklü yanaqlarına dayayaraq (onun saqqalı çox tez çıxırdı), Albertinanın yanaqlarını uzun-uzadı təsvir edən Prustu indi daha yaxşı başa düşürdüm. Lyukun sayəsində mən öz bədənimi öyrənməyə başlamışdım; çünki Lyuk mənə onun haqqında böyük maraqla, həm də ədəbsizlik etmədən danışırdı, lap hansısa bir cavahirat haqqında danışırmış kimi. Amma bizim münasibətlərimizi tənzimləyən şey şəhvanilik deyildi, nə isə başqa bir şey idi... Həyat komediyalarından və sözlərdən yorulmanın yaratdığı mərhəmət kimi bir şey...

Nahardan sonra həmişə d'Antib küçəsinin arxasında yerləşən yarımqaranlıq bir bara yollanırdıq. Orada balaca bir orkestr çıxış edirdi. Bara ilk dəfə gəldiyimiz zaman Lyuk «Tərk edilmiş və sevilən»i sifariş verdi – mən ona bu musiqi haqqında danışımışdım. Sonra özündənrazı halda mənə tərəf çevrildi:

- Sən bu musiqini istəyirdin?
- Hə. Nə yaxşı xatırladın?
- O, sənə Bertranı xatırladır?

Mən:

– Hə, bir az, – dedim. – Bu val artıq çoxdandır dəbdədir.

O, üz-gözünü turşutdu.

– Təəssüf... Biz nə isə başqa bir şey fikirləşərik.

– Niyə?

– Kiminləsə məhəbbət macərasına başlayırsansa, musiqi, bir də gələcək üçün müəyyən bir istiqamət seçmək lazımdır.

Bu sözlərdən sonra düşdüyüm vəziyyətdə, yəqin ki, çox gülməli görünürdüm; çünki Lyuk mənə baxanda birdən-birə gülməyə başladı.

– Adətən, sənin yaşında gələcək haqqında fikirləşmirlər. Amma mən özüm üçün xoş bir qocalıq dövrü hazırlayıram – vallahla birlikdə.

– Onlar səndə çoxdur ki?..

– Yox.

– Heyif, – hirsə dedim, – mənə elə gəlir ki, sənin yaşına gələndə bütöv bir diskotekam olacaq.

O, ehtiyatla əlimdən tutdu.

– Xətrinə dəydim?

– Yox, – məyusluq dolu səsə cavab verdim, – sadəcə, belə fikirləşməyin gülməlidir ... Düşünəndə ki kişi ilə keçirdiyin canlı bir həftədən, həyatının bütöv bir həftəsindən sonra vallardan başqa heç bir şey qalmayacaq... Xüsusilə də əgər kişi əvvəlcədən bu haqda bilir və bu barədə danışsa...

Mən əsəbiləşmişdim və birdən gözlərimdə yaş hiss etdim. Əslində, gözlərimin yaşarmağı onun bu sualı verərkən səsinin aldığı həzin notla bağlı idi: «İncidin?»

Mənimlə bu cür danışanda həmişə bir az ağlamaq istəyirdim.

– Artıq çoxdandır heç bir şeyə görə incimirəm, – əsəbi halda təkrarladım.

– Gedək, – Lyuk dedi, – rəqs edərik.

O, məni qucaqladı və biz Bertranın musiqisinin sədaları altında rəqs etməyə başladıq. Birdən Lyuk məni xüsusilə bir nəvazişlə bərk-bərk özünə sıxdı – çox güman ki, bu, belə adlanır – mən də ona qısıldım. Sonra məndən aralandı və biz başqa bir şey haqqında danışmağa başladıq. Biz öz musiqimizi tapdıq, daha doğrusu, o, öz-özünə tapıldı. Səbəb də bu idi ki, getdiyimiz hər yerdə onu çalırıldı.

Bu kiçik mübahisədən başqa, aramızda elə bir narazılıq olmadı; mən özümü çox yaxşı aparırdım, şən idim və

hesab edirdim ki, bu kiçik macərə həddindən artıq uğurludur. Bundan başqa, Lyuka heyran idim; onun ağılı, dayanıqlığı, əşyaların qiymətini, onların mənasını kişi kimi dəqiq, ədəbsizlik etmədən və güzəştə getmədən o dəqiqə vermək bacarığı ilə qürur duyurdum. Amma bəzən ona bu sözləri hikkə ilə söyləmək istəyimi güclə boğurdum: «Niyə də məni sevməyəsen ki? Sevsəydin, ürəyim elə rahat olardı ki... Nə üçün biz aramızdakı ehtirasın bu şüşə divarını dağıtmayaq ki?»

Amma yox, biz elə həmin keyfiyyətdə də qalırdıq – müttəfiqlər və şəriklər kimi. Mən sevimli olmağı bacarmırdım, o isə sevən kişiyyə çevrilməyi... Bunun üçün nə imkanı, nə gücünü, nə də istəyi var idi. Həmin səhər – bu, birlikdə keçirdiyimiz sonuncu gün olmalı idi – mənə elə gəldi ki, o, məni sevir. Çünki yerindən qalxan kimi otaqda sakitcə gəzişməyə başladı, elə adamayovuşmaz görünüşü var idi ki... Bu, məni lap maraqlandırdı.

– Sən evdə nə demisən? Nə zaman qayıdacaqsan?

– Dedim ki, təxminən, bir həftədən sonra.

– Əgər sənə əl verirsə, bir həftə də qala bilərik.

– Hə...

Mən birdən-birə başa düşdüm ki, çıxıb getmək haqqında, sözün əsl mənasında, düşünməmişdim də. Sanki, həyatım böyük gəmi kimi qonaqpərvər və rahat olan bu hoteldə keçib-gedəcəkdə.

Lyukun yanında keçirdiyim gecələrin hamısı yuxusuz olacaqdı. Biz ötüb-keçən şeylər haqqında danışı-danışa yavaş-yavaş ömrümüzün qışına – ölümə yaxınlaşacaqdıq.

– Mən fikirləşirəm... Fransuaza səni gözləyir?

– Bu məsələni yoluna qoyaram. Hər halda, Kannndan çıxıb getmək istəmirəm. Nə Kannndan, nə də sənin yanından.

– Mən də, – onun kimi sakit və məsum səsə cavab verdim.

Elə eyni tonla... Bir anlıq fikirləşdim ki, ola bilsin, o, məni sevir, amma bunu söyləmək istəmir. Bu fikir ağıma gələn kimi ürəyim çırpınmağa başladı. Sonra bütün bunların yalnız mənasız söz yığını olduğunu düşündüm... Mənim üçün yetər ki, onun xoşuna gəlim, vəssalam. Biz, sadəcə, birlikdə daha bir xoşbəxt həftə keçirəcəyimizlə bağlı razılığa gəlmişdik. Sonra mən onu tərk etməli olacaqdım...

Onu tərkl etmək, onu tərkl etmək... Niyə, kimin üçün, nə üçün? Sonralar tez-tez darıxmaq üçün? Məni pərən-pərən salacaq tənhalıq üçün? Ən azından o, mənə baxdıqda bunun başqa biri deyil, o olduğunu görürəm. Mənimlə danışılanda hiss edirəm ki, qarşımda əyləşən mənim başa düşdüyüm insandır. O, mənim üçün maraqlıdır. Mən onu xoşbəxt görmək istəyirəm. Onu... Lyuku... Mənim məşuqumu...

– Bu çox gözəl fikirdir, – təkrar etdim, – düzünü desəm, gətmək haqqında heç düşünmürdüm də.

– Sən, ümumiyyətlə, heç bir şey haqqında düşünmürsən, – o, gülə-gülə dedi.

– Hə, səninlə olanda, hə.

– Niyə? Özünü gənc, heç bir şeyə görə məsuliyyət daşımayan qadın kimi hiss edirsən, hə?

O, bic-bic güldü. Əgər mən azacıq da olsa cəhd etsəydim, o, tezliklə bizim cütlükdə «balaca qızçıqaz və gözəl himayədar» mövqeyini məhv edəcəkdə.

Amma xoşbəxtlikdən, mən özümü tamamilə yetkin insan kimi apardım – yetkin və gözütöx.

– Yox, – dedim, – mən hər şeyə görə məsuliyyət daşıyıram. Amma nəyə görə? Öz həyatıma görə? O, kifayət qədər adi və kifayət qədər solğundur. Düzdür, özümü bədbəxt hiss etmirəm. Amma heç xoşbəxt də deyiləm. Mənim üçün heç nəyin əhəmiyyəti yoxdur: yalnız səninlə olduqda yaxşıyam.

– Bu ki gözəldir, – o, sözünə davam etdi, – mənə də səninlə birlikdə yaxşıdır.

– Nə olar, o zaman gəl birlikdə oxuyaq.

O güldü.

– Səni səndə olan bu çarəsizlik dozasına görə bir balaca da olsa, məzəmmət etmək yetir ki, «ah, həyat aburddur» deyib azğınlaşmış pişiyə çevriləsən. Mən, öz ifadəncə desək, «miyovuldayasan» deyə səndən heç bir şey tələb etmirəm, ya da mənimlə birlikdə kef çəkəsən deyə... Düzü, bu, mənim üçün darıxdırıcı olardı.

– Niyə?

– O zaman özümü tənha hiss edərdim; məsələn, elə dəqiqələr olur ki, Fransuaza məndə vahimə oyadır, daha doğrusu, o, mənim yanımda olarkən vahimələnirəm, çün-

ki daim susur və daim hər şeydən məmnundur. Başqa bir tərəfdən, kişilik və ictimai mövqə baxımından da qadını xoşbəxt etdiyini bilmək çox rahatdır. Halbuki insanın özü də bilmir ki, bunu hansı yolla edə bilər.

– Deməli, hər şey çox yaxşıdır, – mən birnəfəsə dedim, – sənin xoşbəxt etdiyini Fransuaza var, bir də mən... Elə bir qadın ki, geri qayıtdığımız zaman onu yetərinə bədbəxt etmiş olacaqsan.

Mən bu ifadəni başa çatdırmağa imkan tapmamışdım ki, o dəqiqə də pəşman oldum. O, təəccüb dolu baxışlarla mənə tərəf çevrildi:

– Səni... bədbəxt?

– Yox, – gülümsəyərək, bir qədər də çaşqın halda cavab verdim, – sadəcə, qayıdanda mənimlə məşğul ola biləcək kimisə tapmaq lazım gələcək... Axı bunu səndən yaxşı heç kim bacarmır.

– Bu barədə mənimlə danışmaq ağılının ucundan belə keçməsin, – o, acıqla dedi. Sonra fikrini dəyişdi: – Yox, yaxşısı budur, danış. Mənə hər şey haqqında danış. Əgər yaraşılıq bir tip olsa, mən onu əzişdirəcəyəm. Əgər əksinə olarsa, razılıq verəcəyəm. Bir sözlə, əsl ata rolunu oynaya bilərəm.

O, mənim əlimi tutdu, çevirdi və nəvazişlə, uzun-uzadı ovcumun içindən öpməyə başladı. O biri əlimi onun boynunun ardına keçirdim. Məndə elə bir təəssürat vardı ki, sanki, o çox gənc, çox tez təsirlənən və çox mehribandır... Mənə gələcəyi olmayan və sentimentsiz əlaqə təklif etmiş həmin bu kişi... Axı o həm də dürüst insan idi.

– Biz vicdanlı adamlarıq, – mən nəsihətəməz bir səsle dedim.

– Hə, – o, gülə-gülə cavab verdi, – amma belə siqaret çəkmə, bu, doğru deyil.

Mənim əynimdə xallı xalat var idi.

– Məgər mən dürüst qadınam? O zaman nə üçün bu dəbdəbəli günahkarlar sığınacağında başqasının əri ilə yaşayıram? Özü də tipik kurtizanka geyimində? Məgər mən Sen-Cer-men-de-Pre kilsəsinin yolunu azmış gənc üzvünə bənzəmirəm? O üzvünə ki, guya, özünə aid olan şeylər haqqında fikirləşə-fikirləşə özü də bilmədən nikahları dağdır?

– Hə, – o, dilxor halda dedi, – mən isə ərəm, bir zamanlar nümunəvi olan və indi birdən-birə başını itirən, səfeh, səfeh bir ər... Gəl bura...

– Yox, yox. Hər şeyin səbəbi odur ki, mən səndən imtina edirəm, mən alçaqcasına səni barmağıma dolamışam. Sənin damarında istək alovu alışırdım, özüm isə onu sakitləşdirməkdən boyun qaçırıram. Vəssalam.

Başımı qaldırdığım zaman ona diqqətlə və çox sərt baxdım.

– Mən bədbəxtlik gətirən qadınam.

– Bəs mən?

– Sənsə zavallı bir insan... Halbuki bir zamanlar kişi olmusan. Lyuk! Daha bir həftə!

Mən onun yanına – çarpayıya yığıldım, saçları saçlarıma qarışdı; yanaqlarımı yanaqlarına söykədim; o həm isti, həm də sərin idi; ondan dəniz və duz qoxusu gəlirdi.

...Mən tək idim, hotelin qarşısındakı şezlonqda üzü-dənizə məmnun halda əyləşmişdim. Mən, bir də bir neçə yaşlı ingilis qadın. Səhər saat on bir olardı. Lyuk Nitsə hansısa çətin işlərini yoluna qoymağa getmişdi. Mənim, ümumiyyətlə, Nitsdən xoşum gəlirdi... Ən azından vağzalla ingilis bulvarı arasındakı hissə pis deyildi. Amma getməkdən imtina etdim, çünki tək qalmaq istəyirdim.

...Budur, indi tək idim, yuxusuz gecələrdə gücdən düşdüyümdən əsnəyirdim, amma eyni zamanda da özümü təəccüblü dərəcədə yaxşı hiss edirdim. Siqaret çəkəndə fikir verdim ki, kibrit yandıran əlim bir qədər titrəyir. Artıq elə də isti olmayan sentyabr günəşi yanaqlarımı sığallayırdı. Bu dəfə özümlə təklildə qaldığım üçün özümü yaxşı hiss edirdim. Lyuk həmişə: «Biz yalnız yorulanda özümüzü yaxşı hiss edirik», – deyirdi və bu, həqiqət idi. Çünki mən sıxıntı qıcolmasına meyilli və tələbkar olan elə adamlar qisminə aid idim ki, onlar, adətən, həyat qabiliyyətinin müəyyən bir hissəsini sərf edib qurtardıqdan sonra özlərini yaxşı hiss edirlər.... Həyat qabiliyyətinin həmin hissəsi isə onlardan tez-tez bu sözləri soruşur: «Sən öz həyatınla neyləmişən? Sən onunla neyləmək istəyirsən?» Əgər bu sual mənə ünvanlanmış olsaydı, cavab olaraq ancaq belə deyərdim: «Heç bir şey».

Birdən yanımdan çox yaraşıqlı bir gənc keçdi; ona özümü də heyrətə gətirən bir laqeydliklə nəzər saldım.

Ümumiyyətlə desək, gözəllik məndə müəyyən bir pərtlik hissi yaradırdı. Bu gənc isə mənə ədəbsiz, nalayiq və əl-çatmaz kimi görünürdü. Eyni zamanda da gözəl və tamamilə qeyri-real... Deyəsən, Lyuk başqa kişiləri məhv etmişdi. Halbuki mən onun üçün başqa qadınları məhv edə bilməmişdim. O, onlara tam bir hazırlıq hissi ilə və əlavə mühakimələr etmədən baxırdı.

Birdən dənizi duman bürüdü. Mən özümdə tənğnə-fəslük hiss etdim. Əlimi alınma qoydum, tərləmişdim. Saçlarımı dibinə kimi nəm idi. Tər damcısı asta-asta kürəyimlə aşağı sürüşürdü. Deyəsən, axı bu ölümdür... Özü də bu, mavi rəngə çalan dumana, uçuruma asan yıxılmaya bənzəyirdi. Mən ölə və müqavimət göstərməyə bilirdim.

Beynimə gələn və aradan çıxmağa hazır olan bu ifadənin mənasını əlüstü tutdum: «...heç müqavimət göstərməyə də çalışmayacaqdım». Halbuki mən həyatda çox şeyləri sevirdim: Parisi, qoxuları, kitabları, məhəbbəti, Lyukla yaşadığım indiki həyatımı.

Məndə elə bir hissiyyat var idi ki, sanki, heç vaxt heç kimlə özümü onunla olduğu kimi yaxşı hiss etməyəcəkdim. Sanki, o ancaq mənim üçün yaradılmışdı... Şübhəsiz ki, bizim görüşümüzün alın yazısı ilə bir bağlılığı var idi. Başqa cür ola da bilməzdi. Amma neyləmək olardı, Lyuk mənə atırdı, deməli, taleyim belə idi... Ondən sonra hər şeyə başqa biri ilə yenidən başlamağa cəhd edəcəkdim... Təbii ki... elə belə də edəcəkdim. Amma heç vaxt və heç kimlə onunla olduğum kimi olmayacaqdım. Onunla birlikdə, demək olar ki, tənhalığı hiss etmirdim, sakit və daxilən azad idim. O ki qaldı ona... O, yenidən arvadının yanına qayıdacaq və mənə Parisdəki mənzilimdə bitib-tükənmək bilməyən günorta saatları, ümitsizlik tutmaları və uğursuz məhəbbət macəraları ilə tək-tənha qoyacaqdı. Onsuz da, mən öz-özümü mütəəssir edərək ağlayıb-sızlamağa adət etmişdim.

...Bu barədə fikirləşərək düz üç dəqiqəyə yaxın burnumu çəkdim. Məndən iki şəzlonq o tərəfdə yaşlı bir ingilis qadını oturmuşdu və mərhəmət hissi olmadan mənə qızarmağa vadar edən bir maraqla mənə süzürdü. Bir qəclər sonra artıq özüm ona diqqətlə baxmağa başladım. Bir anlıq içimdə ona qarşı qeyri-adi hörmət hissi baş qaldır-

dı. Bu, canlı bir varlıq idi... yad və başqa bir canlı varlıq. O, mənə baxırdı, mən isə ona – diqqətlə, günəşin altında, hər ikimiz də nə isə kəşf edibmişik kimi... Elə bil, gözü-müz tutulmuşdu: başqa-başqa dillərdə danışan və bir-birini nə gözlənilməz hadisə kimi baxan iki canlı insan idik.

Sonra o ayağa qalxdı və çəliyə dirsəklənərək axsaya-axsaya çıxıb getdi. Xoşbəxtlik hamar şeydir – heç bir çarpığı olmur. Beləcə də Kannnda keçirilən bu zamandan məndə parlaq xatirələr qalmadı... Yalnız bir neçə xoşbəxt olmayan dəqiqə, Lyukun təbəssümləri, bir də küsdümağacının gecələr otağa dolan şirin və zəhlətökən qoxusu... Ola bilsin ki, mənəm kimi insanlar üçün xoşbəxtlik darıxdırıcılığın yoxluğu, sadələvh unutqanlıq kimi bir şeydir. İndi mən bu dağınıqlığın nə olduğunu bilirdim, eynilə bəzən Lyukun baxışları ilə qarşılaşdığım zaman hər şeyin yaxşı getdiyi duyğusunu hiss etdiyim kimi. Mən yox, amma o, bütün dünyanın yükünü öz çiyinlərində daşıyırdı. Həmişə mənə gülümsəyərək baxırdı. Onun nə üçün gülümsədiyini bilirdim və cavabında gülümsəmək istəyirdim.

...Bir dəfə səhər tezdən baş verən qeyri-adi anı xatırlayıram. Sanki, bu dəqiqə qanadlanıb uçacaqdım. Lyuk qumun üstündə uzanmışdı. Mən körpücük tərəfdə üzürdüm. Sonra trampolinin sonuncu meydançasına qalxdım. Qumun üstə uzanmış Lyuku, kütləni və məni gözləyən mülayim dənizi görürdüm. Mən özümü atacaqdım, dəniz məni qoynunda gizlədəcəkdi.

Həddindən artıq yüksəklikdən yıxılacaqdım və eniş zamanı tək olacaqdım, dəhşətli dərəcədə tək. Lyuk aşağıdan mənə baxırdı. O, guya ki, dəhşətə gəldiyini təsvir edirmiş kimi istehza dolu hərəkətlər edirdi. Mən hoppandım. Dəniz sürətlə mənə tərəf gəldi. Mən ona çırpıldım, bədənim ağrıdı. Üzüb özümü sahilə çatdırdım və üstünə su sıçradaraq Lyukun yanında yerə sərildim; sonra başımı onun quru kürəyinə söykədim və çiyindən öpdüm.

– Bu nədir – ağılsızlıq... yoxsa, sadəcə, idman azartı? – o soruşdu.

– Dəlilik.

– Elə mən də öz-özümə belə dedim, özü də qürurla. Sənin mənimlə birlikdə olmaq üçün belə bir hündürlükdən atılaraq üzdüyünü fikirləşəndə özümü çox xoşbəxt hiss elədim.

– Sən xoşbəxtsən? Xoşbəxt olan mənəm. Çünki istənilən halda xoşbəxt olmalıyam... Ona görə ki, mən onu tələb etmirəm. Bu aksiomdur, elə deyil?

Mən ona baxmadan danışırıdım. O, arxası üstündə uzanmışdı, mən yalnız onun peysərini görürdüm. Gündən qaralmış və möhkəm peysərini.

– Mən səni Fransuazaya əla vəziyyətdə qaytaracağam, – zarafatyana söylədim.

– Abırsızlığın dərəcəsinə bax!

– Sən bizdən daha az abırsızsan. Biz qadınlar çox abırsızıq. Mənimlə və Fransuaza ilə müqayisədə sən lap balaca bir oğlan uşağısan!

– İddiaya bax ha!

– Səndə iddia bizdəkindən çoxdur! Qadınlar iddialı olduqda o dəqiqə gülməli görünürlər! Kişilərə isə bu, yalançı bir cəsurluq bağışlayır və onlar...

– Bu aksiomlar tezlikləmi bitəcək? Hava haqqında danışmaq. Məzuniyyət zamanı bu, müzakirəsinə icazə verilən yeganə mövzudur.

– Hava yaxşıdır, – dedim, – hava çox yaxşıdır.

Sonra arxası üstə çevrilərək yuxuya getdim.

Yuxudan ayılıanda göyün üzü buludlarla dolu idi, çimərlikdə adam qalmamışdı, dodaqlarım qurumuşdu, özümü tamamilə gücdən düşmüş hiss edirdim. Lyuk əynini geyinmiş halda yanımda, qumun üstündə uzanmışdı. O, dənizə baxa-baxa siqaret çəkirdi. Ayıldığımı bürüzə vermədən düz bir dəqiqəyə yaxın qəribə maraqlı hissi ilə ona tamaşa etdim: «Bu adam nə haqqında fikirləşə bilər ki? Adamsız çimərlikdə, tənha dənizin qarşısında, yatmış bir adamın yanında əyləşən biri axı nə haqda fikirləşə bilər?»

O, bu üçqat tənhalığı ilə mənə elə əzgin göründü ki... Ona tərəf uzandım və çiyinlərinə toxundum. O heç diksinmədi də. Ümumiyyətlə, o, heç vaxt səksənmirdi, nadir hallarda təəccüblənirdi, bundan daha da az hallarda isə kiminsə üstünə qışqıra bilərdi.

– Oyandın? – tənbel-tənbel soruşdu. Sonra yenə tənbel-tənbel gərməşdi. – Saat dördüdür.

– Dördüdür, – mən qalxıb əyləşdim, – dörd saat yatmışam?

– Narahat olma, – Lyuk dedi, – onsuz da, başqa işimiz yoxdur.

Bu ifadə mənə çox uğursuz göründü. Bizim, həqiqətən də, birlikdə görə biləcəyimiz bir iş yox idi – nə işimiz, nə ümumi dostlarımız.

– Bu, sənin qanını qaraldır? – mən soruşdum.

O gülümsəyərək mənə tərəf çevrildi.

– Mənim elə bu xoşuma gəlir. Sviterini geyin, əzizim, donarsan. Gedək, hoteldə çay içək.

Günəşin işıqlandırmadığı Lya Kruazett tutqun görünürdü, onun qocalıb əldən düşmüş palmaları zəif küləyin təsiri ilə yüngülcə yellənirdi. Hotel yuxuya getmişdi. Biz sifariş verdik ki, çay otağımıza gətirilsin. Mən isti vanna qəbul etdim, sonra siqaretin külünü cırpa-cırpa yataqda qəzet oxuyan Lyukun yanında uzandım. Biz dumanlı səmaya görə jalüzləri aşağı saldıq, otaq tutqun və isti idi. Mən gözlərimi yumdum.

Sahilə cırpılan dalğaların uzaqdan gələn səsinə yalnız Lyukun çevirdiyi vərəqlərin şıqqıltısı qarışırdı.

Mən fikirləşirdim; «Hə, budur, mən Lyukla birlikdəyəm, onun yanındayam, ona toxunmaq üçün əlimi uzatmaq yetər. Onun bədənini, onun səsinə, onun necə yatdığını bilirəm. O oxuyur, mən darıxıram, bu, ümumiyyətlə, bir az da xoşdur. İndi biz nahar etməyə gedəcəyik, sonra birlikdə yatağa uzanacağıq, üç gün sonra isə ayrılacağıq. Yəqin ki, heç vaxt indi olduğu kimi olmayacaq. Amma bu dəqiqə – budur, o bizimlədir; mən bilmirəm bu məhəbbətdirmi, yoxsa razılaşmamı, amma bunu bilməyim vacib deyil. Biz təki və hər kəs özünəməxsus şəkildə tənhadır. O, mənim bizim haqqımızda fikirləşdiyimi bilmir; o oxuyur. Amma biz birlikdəyik və mənim üçün nəzərdə tutulan məhribanlığın və laqeydliyin bir parçası mənimlədir. Yarım il sonra biz bir-birimizdən ayrıldıqda mən indiki dəqiqə haqqında yox, hansısa başqa, təsadüfi dəqiqələr haqqında fikirləşəcəyəm. Bununla belə, yəqin ki, məhz bu dəqiqəni hər şeydən daha çox sevəcəyəm... Çünki məhz bu dəqiqə həyatı mənə necə təqdim edirsə, eləcə qəbul edirəm – sakit və ürəkparçalayan.

Əlimi uzatdım, «Fe-Nuyar ailəsi»ni götürdüm (Lyuk dəfələrlə məni onu oxumadığıma görə ittiham etmişdi), oxumağa və gülməyə başladım, ta ki Lyuk da mənimlə birlikdə gülmək istəyənə qədər... Biz eyni səhifənin üzə-

rinə əyilmişdik – yanaq-yanağa... Tezliklə dodaq-dodağa gəldik... Nəhayət ki, kitab sürüşüb yerə düşdü və getdikcə bizim üzərimizə nəşə, başqalarının üzərinə isə gecə çökməyə başladı...

...Budur, getmək zamanı gəlib çatdı. Riyakarlığımızı ucbatından biz son gecə də çıxıb gedəcəyimizi yada salmadıq. Əsas səbəb qorxu idi. Mən son dərcə təsirlənə biləcəyimdən qorxurdum.

Həmin gecə dəfələrlə yuxudan ayıldım, qərribə bir təlaş içərisində Lyuku axtardım – onun alnını, əlini... Əmin olmalıydım ki, bizim yuxumuzun sevimli ittifaqı hələ də mövcuddur. Hər dəfə, sanki, bu qorxu sancılarını güdürmüş kimi və sanki, yuxusu dərin deyilmiş kimi, Lyuk məni qucaqlayır, boynumu sıxır və heyvanları sakitləşdirən sayaq qeyri-adi bir səsle pıçıldayırdı: «Buradayam, buradayam». Bu, qarışıq, xışıltı və küsdümağacının ətri ilə dolu bir gecə idi... Bütün bunları biz arxada qoyacaşıq... Yarıyuxulu və təqətsizlik dolu gecəni...

Sonra səhər açıldı, yüngül səhər yeməyi yedik və Lyuk əşyaları toplamağa başladı. Mən yol haqqında, yol restoranları və digər şeylər haqqında danışaraq çamadanı yığırdım. Yalançı sakit və cəsəətli səsim özümü bir qədər əsəbiləşdirirdi; çünki özümü cəsəətli hiss etmirdim və belə olmaq üçün səbəbim də yox idi. Ümumiyyətlə, özümü heç cür hiss etmirdim: ola bilsin ki, bir qədər özünü itirmiş adamlara bənzəyirdim.

Bu dəfə biz yarımkomediya oynayırdıq və belə davam etdirməyi daha uyğun sayırdım; yoxsa o, məni ayrılarkən əzab çəkməyə vadar edə bilərdi.

Sifətimizin, ədalarımızın, jestlərimizin heç bir şey olmamış kimi qalması hər şeydən daha yaxşı idi.

– Hə, budur, biz hazırıq, – o, nəhayət ki, dedi. – Mən yükün dalınca gəlmələrini söylədim.

Birdən-birə, elə bil, ayıldım.

– Gəl balkondan sonuncu dəfə baxaq, – mən melodramatik bir səsle dedim.

O, narahat baxışlarla mənə baxdı, sonra sifətimin ifadəsini başa düşərək güldü.

– Sən, doğrudan da, möhkəm ceviz imişsən, həm də əsl abırızsən. Mənim xoşuma gəliərsən.

O, otağın ortasında məni qucaqladı, yüngülcə silkələdi.

– Bilirsən, adam nadir hallarda kiməsə «sən mənim xoşuma gəliirsən» söyləmək istəyir. Özü də iki həftə birlikdə yaşadıqdan sonra.

– Bu, birlikdə yaşamaq deyildi, – mən gülə-gülə etiraz etdim, – bu, bal ayı idi.

– Hə də, – o, kənara çəkilərək dedi. Həmin an mən hiss etdim ki, o, doğrudan da, məni tərək edir və içimdən pencəyinin yaxasından tutub onu saxlamaq kimi dəli bir istək keçdi. Amma bu, ötəri hiss idi və xoş deyildi.

Geri qayıdışımız yaxşı oldu. Mən bir az maşın sürdüm. Lyuk dedi ki, biz Parisə gecə gəlib çatacağıq və sabah o, mənə zəng edəcək. Tezliklə Fransuaza ilə birlikdə nahar edəcəyik... Artıq Fransuaza kənddən – anasının yanından qayıtmış olardı. O, iki həftəliyə getmişdi. Bu, məni bir qədər narahat etdi, Lyuk isə bizim səyahət haqqında ona danışmamağı məsləhət gördü – vəssalam. Yerdə qalanları o özü yoluna qoymalı idi.

Mən payızı və Lyukla təsadüfdən-təsadüfə baş tutacaq görüşləri özüm üçün kifayət qədər aydın təsəvvür edirdim. O görüşləri ki, təkliddə öpüşə biləcəkdik.

Heç vaxt güman etməmişdim ki, o, Fransuazanı tərək edə bilər – əvvəla, ona görə ki, özü bunu demişdi, digər tərəfdən də belə bir ağrını Fransuazaya yaşatmaq mənə qeyri-mümkün görünürdü.

Əgər Lyuk bunu mənə təklif etsəydi, şübhəsiz ki, razılaşmayacqdım.

O, mənə dedi ki, qayıtdıqdan sonra işləri çox olacaq, amma o dərəcədə də maraqlı işlər deyil. Məni isə yeni tədris ili gözləyirdi. Bir də ötən ildə darıxdırıcı olan şeylərə yenidən qarılmaq məcburiyyəti... Bir sözlə, biz Parisə məyus qayıtdıq, amma bunun özü də xoşuma gəlirdi; çünki hər ikimizdə eyni qəmginlik, eyni kədər, nəticə etibarilə də bir-birimizdən bərk-bərk yapışmaq zərurəti var idi.

Biz Parisə gecə çatdıq. İtalyan darvazalarının yanında Lyuka, onun arıqlamış sifətinə baxdım və fikirləşdim ki, öz kiçik maceramızın içindən asanlıqla çıxıb bildik; fikirləşdim ki, həqiqətən də, yetkin, mədəni və ağıllı insanlarıq; və birdən-birə məni qəzəb hissi bürüdü – özümü elə alçaldılmış hiss edirdim ki...

ÜÇÜNCÜ HISSƏ

Birinci fəsil

Mənə heç vaxt Parisi yenidən kəşf etmək lazım gəlməmişdi: çünki onu ömürlük kəşf etmişdim. Amma indi Parisin gözəlliyindən, küçələrini gəzərkən aldığı zövqdən heyrətə gəlirdim. Düz üç gün bu, mənə Lyukun yoxluğu təəssüratından yayındıra bildi. Bəzən gözlərimlə, bəzən isə gecələr əllərimlə onu axtarırdım; hər dəfə də tapa bilməməyim mənə cəfəng və mənasız görünürdü. Bu iki həftə artıq yaddaşımda hansısa bir forma, hansısa bir tonallıq əldə etmişdi. Sanki, beynimdə eyni zamanda həm dolğun, həm də kəskin səslə nə isə çalırıldı. Təəccüblüdür ki, mən bu səsi qətiyyənlə məğlubiyətin deyil, qələbənin əlaməti sayırdım. Elə bir qələbə ki (mən bunu çox yaxşı başa düşürdüm), istənilən təşəbbüsü çətinləşdirir, daha doğrusu, işgəncəyə çevirə bilər.

Bertran qayıdacaqdı. Bertrana nə deyəcəkdim? Bertran mənə qayıtmağa çalışacaqdı. Onunla yenidən başlamaq nəyə lazım idi ki? Və ən başlıcası, əgər bu, Lyuk deyilsə, başqa bir bədənə, başqa bir nəfəsə necə dözəcəkdim?

Lyuk nə səhəri gün, nə də sonra mənə zəng etdi. Onun bu hərəkətini Fransuaza ilə bağlı çətinliklərin ayağına yazdım və bundan ikili nəticə çıxarmağa çalışdım: şəxsi əhəmiyyətli deyil və rüsvayçılıq. Mən mücərrəd mühakimələr yürüdü və gələn illə xüsusi maraqlanmayaraq həddindən artıq çox gəzirdim. Ola bilsin ki, hüquqşünaslıqdan daha ağıllı bir məşğuliyət tapa biləcəkdim. Lyuk mənə dostlarından biri ilə – jurnal redaktoru ilə tanış etməyə söz vermişdi. Əgər indiyə kimi tənbelliyim mənə yaşadığım hisslərlə sakitləşməyə vadar edirdisə, indi o, bu sakitliyi peşəmdə axtarmağa məcbur edəcəkdə.

İki gündən sonra artıq Lyuku görmək arzusunun öhdəsindən gələ bilmirdim. Zəng etməyə cəsarətim çatmasa da, mənə zəng etməsi xahişi ilə ona qısa, eyni zamanda, həm nəzakətli, həm də saymazyanə bir məktub göndərdim. Səhəri gün o zəng elədi. Məlum oldu ki, Fransuaza ilə birlikdə kəndə gedibmiş və bundan tez zəng

etmək imkanı olmayıb. Səsi gərgin idi. Fikirləşdim ki, yəqin, mənim üçün danırıb. O, telefonda danışdığı müddətdə kafelərin birində necə görüşdüyümüzü bir anlıq da olsa, təsəvvürümdə canlandırıdım: o, məni qucaqlayır, mənsiz yaşaya bilmədiyini söyləyir və deyir ki, bu iki gün başdan-ayağa mənasızlıqdan ibarət olub. Mən isə: «Elə mən də danıxmışam», – deyə cavab verirəm. Və bu, həqiqət idi, indi qoy o qərar versin.

Lyuk, həqiqətən də, mənə görüş təklif etdi – yalnız hər şeyin yaxşı keçdiyini, Fransuazanın heç bir sual vermədiyini, özünün isə işin içində itib-batdığını söyləmək üçün. Sonra da əlavə etdi: «Sən gözəlsən»... Bir də əlimdən öpdü.

O dəyişmişdi – yenə də tündrəngli kostyumlar geyinməyə başlamışdı. Fərqli və cazibədar görünürdü. Mən diqqətlə onun dəqiq cizgili və yorğun sifətinə baxdım. Lyukun daha mənə məxsus olmadığı qəribə təsir bağışlayırdı. Hətta fikirləşdim ki, əslində, ondan və bizim müştərək səfərimizdən lazımınca «istifadə edə bilməmişəm» (hərçənd ki bu söz mənə həmin an çox iyrənc görünürdü).

Onunla şən danışırdım, o da mənə eyni şəkildə cavab verirdi. Amma hər ikimiz süni idik. Bəlkə də, ona görə ki, hər ikimiz təəccüblənirdik – sən demə, kiminləsə iki həftə yaşamaq asan imiş və bu, nəticədən asılı olmadan yaxşı alına bilərmiş... Özü də hansısa ciddi münasibətə aparıb çıxarmamaq şərti ilə...

Yalnız o ayağa qalxanda içimdə qəti etiraz hissi baş qaldırdı və mən qışqırmaq istədim: «Sən hara gedirsən? Məni tək qoymayacaqsan ki?!»

Amma o çıxıb getdi, mən isə tək qaldım. Ümumiyyətlə, görəcək heç bir işim yox idi. «Əcəb komediyaadır», – deyə fikirləşdim və çiyinlərimi çəkdim. Ondan ayrıldıqdan sonra bir saata yaxın gəzişdim, kiminləsə rastlaşacağıma ümid edərək bir neçə kafeyə girdim, amma hələ heç kim istirahətdən qayıtmamışdı. İstənilən vaxt «özümünkülərin» yanına – kəndə yollanmaq olardı. Sonra yadıma düşdü ki, birisi gün Lyuk və Fransuaza ilə nahar etməli idim. Mən bu naharı gözləmək, yalnız bundan sonra çıxıb getmək qərarına gəldim.

Bu iki günü ya kinoda keçirdim, ya da yatağıma sərilib kitab oxudum, yatdım. Mənzilim mənə yad görünürdü; tamamilə yad...

Nəhayət, nahar günü səliqə ilə geyinib onların evinə yollandım. Zəngi basdıgım an bir anlıq qorxuya düşdüm, amma qapını açan Fransuazanın təbəssümü o dəqiqə məni sakitləşdirdi. Bilirdim ki (bunu mənə Lyuk demişdi), o, özünü heç vaxt gülünc vəziyyətə qoymaz. Ən azından ona görə ki, qeyri-adi mehribanlığı və şəxsi ləyaqət hissi ona heç vaxt xəyanət etmirdi. O, heç vaxt aldadılmış qadın rolunda olmamışdı və çox güman ki, heç vaxt da olmayacaqdı.

Nahar çox qəribə keçdi. Biz üçlükdə idik və hər şey əvvəllər olduğu kimi yaxşı gedirdi. Sadəcə, süfrə arxasına keçməmişdən əvvəl üçümüz də həddindən artıq çox içdik. Fransuaza, sanki, heç bir şey bilmirdi, amma elə bil, mənə əvvəlkindən daha diqqətlə nəzər salırdı. Lyuk mənimlə danışanda aradabir düz gözlərimin içinə baxırdı; mən isə ona şən və sərbəst halda cavab verməyə çalışır və bunu şərəf məsələsi hesab edirdim. Sonra söhbət gələn həftə qayıtmalı olan Bertrandan düşdü.

– Mən burada olmayacağam, – dedim.

– Harada olacaqsan ki? – Lyuk soruşdu.

– Yəqin ki, bir neçə günlüyə valideynlərimin yanına gedərəm.

– Siz nə vaxt qayıdacaqsınız? – bunu artıq Fransuaza soruşurdu.

– İki həftədən sonra.

– Dominika, mən sizinlə «sənə» keçirəm – birdən o əlavə etdi, – sizə «siz» deməkdən artıq bezmişəm.

– Gəlin hamımız «sən»ə keçək, – Lyuk gülümsədi və valoxudana tərəf yollandı. Mən baxışlarımla onu izlədim, Fransuazaya tərəf çevrildikdə onun gözlərini mənə zillədiyini gördüm. Narahat şəkildə olsa da, baxışlarına cavab verdim, gözlərimi qaçırmadım... Təki fikirləşməsin ki, onun üzünə baxmaqdan çəkinirəm. Amma Fransuaza içimdəki hər şeyi darmadağın edən yüngül və kədərli bir təbəssümlə əlimə toxundu.

– Siz... daha doğrusu, sən mənə məktub yazacaqsan, Dominika? Ananın necə olduğunu da hələ deməmişən.

– Yaxşıdır, – dedim, – o...

Sözümü yarımçıq kəsdim, çünki Lyuk sahilə hər yerdə eşitdiyimiz musiqini oxutdururdu və bu, bir anlıq mənə hər

şeyi xatırlatdı. O, mənə tərəf baxmadı da. Hiss etdim ki, bu cütlükdən, musiqidən, Fransuazanın əslində mərhəmət olmayan mərhəmətindən, Lyukun əslində həssaslıq olmayan həssaslığından, uzun sözün qıyası, bütün bu qarmaqarışıqlıqdan fikirlərim bir-birinə qarışıb. Bu dəqiqə, sözün həqiqi mənasında, buradan qaçıb getmək istəyirdim.

– Bu musiqi xoşuma gəlir, – Lyuk sakit səsle dedi.

O əyləşdi və mən başa düşdüm ki, o, əslində, bu şeylərin heç biri haqqında fikirləşmir; hətta bizim vallar – xatirələrlə bağlı ağır söhbətimiz də yadında deyil. Sadəcə, bu musiqi iki-üç dəfə onun yaddaşını qurdalayıb və o, ondan yaxa qurtarmaq üçün gedib valı alıb.

– Mənim də xoşuma gəlir, – dedim.

Lyuk baxışlarını mənə tərəf çevirdi, xatırladı və gülümsündü. O, elə mehribancasına, elə açıqdan-açığa gülümsədi ki, başımı aşağı salmalı oldum. Fransuaza siqaret yandırmışdı. Bunu görəndə özümü itirdim. Bu vəziyyət artıq saxta deyildi. Mənə elə gəlirdi ki, bu barədə danışmağa başlamaq yetərdi ki, hər kəs, sanki, ona daxil yoxmuş kimi onunla bağlı fikrini sakitcə söyləyəcəkdi.

– Biz bu tamaşaya gedəcəyik, ya yox? – Lyuk soruşdu. Sonra da mənə tərəf çevrildi və izah etdi: – Biz yeni bir tamaşaya dəvət edilmişik. Yeri gəlmişkən, üçlükdə də gedə bilərik...

– Oooo! Əlbəttə, niyə də olmasın ki?..

Mənə, sadəcə, sifətimə səfeh bir təbəssüm verərək bu sözləri demək qalırdı: «Əlbəttə, bircə bu çatışmırdı!»

Söhbətdən sonra Fransuaza məni öz otağına apardı və mənim paltomdan daha yaxşı olan paltolarından birini əynimə geyindirdi. O, bir, ya iki paltonu yoxlamağımı, ortalıqda gəzişməyimi və fırlanmağımı tapşırırdı. Hər iki əli ilə yaxalığımı tutub yuxarı qaldırdığı zaman içimdə gülüşümü güclə boğurdum: «Mən onun əlindəyəm. Ola bilsin ki, o, məni boğacaq, ya da dişləm-dişləm edəcək».

– Siz onun içində azacıq itib-batdınız.

– Doğrudur, – hazırda palto haqqında düşünməsəm də, dedim.

– Qayıtdıqdan sonra sizinlə görüşməliyəm.

«Belə de! – fikirləşdim, – birdən o daha Lyukla görüşməməyi məndən xahiş etsə? Mən bunu bacaramam?» Sonra o dəqiqə də cavab verdim: «Yox, bacarmaram!»

– Mən axı sizinlə məşğul olmaq, sizi necə lazımdırsa geyindirmək, sizi bu tələbələrədən və kitabxanalardan daha maraqlı olan şeylərlə tanış etmək qərarına gəlmişdim.

«Aman Allah, – deyə fikirləşdim, – bu söhbətin heç, heç yeri deyil».

– Bəs necə? – susduğum üçün o, bir daha təkrarladı, – müəyyən mənadə, sizin təmsalınızda özümə qız tapmışam axı.

O, bunu gülə-gülə, amma çox mehribanlıqla söylədi:

– Düzdür, əgər bu qız həm də çətin xarakterli və həddindən artıq intellektlidirə...

– Siz çox mehribansınız, – mən «çox» sözünü vurğulayaraq dedim, – mən nə edəcəyimi bilmirəm.

– Sadəcə, mənə mane olmayın, – o, gülə-gülə cavab verdi.

«Mən canavar yuvasına düşmüşəm, – ağılıma gələn ilk fikir bu oldu, – əgər Fransuaza məni bu qədər çox sevirə və görüşməyi təklif edirsə, bu o deməkdir ki, Lyuku tez-tez görəcəyəm. Ola bilsin, nə vaxtsa Fransuazaya hər şeyi izah da etdim. Bəlkə də, on illik nikahdan sonra bu, onun üçün o qədər də əhəmiyyətli olmadı?!»

Beynimdən bu fikirləri keçirə-keçirə soruşdum:

– Nə üçün siz mənə belə yaxşı münasibət bəsləyirsiniz?

– Siz elə insanlar qisminə aidsiniz ki... məsələn, Lyuk kimi... Yəni o qədər də xoşbəxt olmayan naturasınız və adətən, mənim kimi Venera işarəsi altında doğulan insanlarda özünü təskinlik axtarırsınız. Siz istəsəniz də, bundan qaça bilməzsınız...

Bu sözləri eşidən kimi xəyalən əllərimi göylərə qaldırdım: «Şükür Allaha».

Sonra biz teatra yollandıq. Lyuk söhbət edir, gülürdü. Fransuaza mənə ətrafdakı adamların kim olduğunu, kimin kiminlə yaşadığını və s. izah edirdi.

Tamaşadan sonra onlar məni pansiona qədər ötürdülər və Lyuk heç bir şeydən çəkinmədən əlimdən öpdü. Mən otağıma bir qədər ruhdan düşmüş vəziyyətdə qayıtdım, yatdım, səhəri gün isə valideynlərimin yanına yola düşdüm.

İkinci fəsil

Amma İonna bu dəfə gözümə bomboz göründü, mənə bağlıladığı kədər isə lap dözülməz oldu. Mən qüssə çəkə-çəkə başa düşürdüm ki, yaşadığım adi həsrət deyildi, kiminsə həsrəti idi.

Bir həftəni güclə başa vuraraq geri qayıtdım. Çıxıb getməyə hazırladığım zaman anam birdən ayıldı və məndən xoşbəxt olub-olmadığımı soruşdu. Mən onu əmin etdim ki, xoşbəxtəm, hüquqsünaslıq xoşuma gəlir, Parisdə çox məşğul oluram və yaxşı dostlarım var. Anam bu cavabdan sakitləşərək yenidən öz melanxoliya dünyasına qapıldı. Keçən ildəkindən fərqli olaraq, mən içimdə bir saniyə belə onunla hər şey barədə danışmaq arzusu hiss etmədim. Həm də ona nə demək olardı ki? Hə... deyəsən, həqiqətən, qocalmışdım.

...Pansionda Bertranın qoyduğu məktubu mənə verdilər. O, qayıdan kimi ona zəng vurmağımı xahiş edirdi. Çox güman ki, münasibətlərimizi aydınlaşdırmaq istəyirdi. Hər halda, mən Katrinin nəzakətli olacağına o qədər də inanmırdım və söhbət açılarısa, baş verənlərdən boyun qaçıra bilməzdim. Beləliklə, Bertrana zəng elədim və biz şərtləşdik ki, görüşək. Onu gözləyə-gözləyə universitet yeməxanasına yazıldım.

Saat altıda Sen-Cak küçəsindəki kafedə görüşdük. Mənə elə gəldi ki, sanki, heç bir şey baş verməyib və biz hər şeyə yenidən başlayırıq. Amma o, ayağa qalxanda və ciddi görkəm alaraq yanağımdan öpəndə yenidən reallığa qayıtdım. Qorxduğum üçün yelbeyin və məsuliyyətsiz qız görkəmi almağa çalışdım.

– Sən yaxşı görünürsən, – səmimi şəkildə dedim, içimdən isə abırsızcasına bir fikir keçdi: «Təəssüf ki!»

– Sən də, – o, qısa şəkildə cavab verdi, – istəyirəm biləsən: Katrin mənə hər şeyi danışib.

– Nəyi, hər şeyi?

– Sənin sahil kənarına səfərini... Mən bu arada çox fikirləşdim və düşünürəm ki, Lyukla birlikdə olmusan. Bu belədir, yoxsa yox?

– Belədir, – dedim (mən mütəəssir olmuşdum. Amma o qəzəblənmirdi. Mən həm də sakit və bir qədər də qəmli idim).

– Hə... Deməli, belə... Mən bölüşməyi bacaran adamlardan deyiləm. Düzdür, hələ də səni bütün bunlara əhəmiyyət verməyəcək dərəcədə çox sevirəm; amma o dərəcədə yox ki, yazda olduğu kimi, səni qısqanıq və sənə görə əzab çəkim. Sən seçim etməlisən.

Bertran bütün bunları birnəfəsə söylədi.

– Nə seçim? – bu söhbət artıq mənim üçün darıxdırıcı idi. Əslində, Lyuk haqlı çıxmışdı, mən Bertran haqqında əsas problem kimi düşünmürdüm.

– Ya sən daha Lyukla görüşməyəcəksən və bizim münasibətimiz davam edəcək, ya da sən onunla görüşəcəksən və biz sənənlə mehriban dostlar kimi ayrılacağıq. Başqa heç bir şey.

– Əlbəttə, əlbəttə.

Deməyə sözüm yox idi. O, elə bil, böyümüşdü, çox ciddi görünürdü. Demək olar ki, onunla qürur duyurdum. Amma onu da hiss edirdim ki, Bertran daha mənim üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir... Qətiyyən heç bir...

Əlimi onun əlinin üstünə qoydum.

– Mən ümidsizlik içərisindəyəm, – dedim, – amma heç bir şey edə bilmərəm.

– Mən də sənənin bu hərəkətini həzm edə bilmərəm, – artıq Bertranın səsində qəzəb hiss olunurdu.

– Sənə əzab vermək istəmirəm, – təkrar etdim, – başa düş, mən özüm də əzab çəkirəm... Həqiqətən...

– Amma məsələnin çətinliyi bununla bağlı deyil, – o, sanki, öz-özünə danışmış kimi dedi, – bax, görəcəksən. Hər şey həll olunduğu vaxt artıq heç bir şey qorxulu olmayacaq. Kimisə tutub buraxmayanda bu daha pisdir.

O, birdən mənə tərəf çevrildi:

– Sən onu sevirsən?

– Nə danışırısan? – əsəbi halda cavab verdim, – məsələ bunda deyil. Biz bir-birimizi çox yaxşı başa düşürük, vəssalam.

– Əgər danıxarsansa, unutma ki, buralardayam, – Bertran dedi, – və mən düşünürəm ki, sən danıxacaqsan. Bax, görəcəksən. Lyuk heç kimdir. Daim əlləməlik edən zavallı bir adam. Vəssalam.

Mən Lyukun nəvazişi və gülüşü haqqında fikirləşdim, içimi qəribə bir sevinc hissi bürüdü.

– İnan mənə, hər halda, – o, coşqunluqla əlavə etdi, – mən buralarda olacağam, Dominika. Düzünü deyim ki, səninlə xoşbəxt idim.

Hər ikimiz, az qala, ağlamağa hazır idik. O, ona görə ki, hər şey artıq bitmişdi və hələ də ümidini itirmək istəmirdi, mən isə ona görə ki, sanki, əsl himayədarımı itirir və şübhəli macərələrin qoynuna atılırmışam kimi bir təəsürat məni ağuşuna almışdı.

Ayağa qalxdım, sakitcə onu öpdüm.

– Sağ ol, Bertran. Bağışla məni.

– Neyləmək olar, – o, yumşaq halda dedi.

Mən ondan ayrılıanda çox üzgün idim. Hə, heç nə demək olmazdı, ilim çox əla başlayırdı.

Pansiona qayıdanda Katrin məni otağımda gözləyirdi, faciəli sifətlə çarpayının üstündə əyləşmişdi. İcəri girən kimi ayağa qalxdı və əlini mənə uzatdı. Mən xüsusi həyəcan keçirmədən onun əlini sıxdım və oturdum.

– Dominika, səndən üzr diləmək istəyirəm. Yəqin ki, Bertrana heç bir şey deməməli idim. Necə hesab edirsən?

Sual məni əməlli-başlı heyran etdi.

– Bu, vacib deyil. Ola bilsin ki, özüm ona desəydim, daha yaxşı olardı, amma bu, vacib deyil.

– Lap yaxşı, – o, bir qədər sakitləşdi və yenidən çarpayıya əyləşdi, bu dəfə əsəbi görünsə də, hər halda, məmnun qaldığı hiss olunurdu.

– Hə, danış görək.

Mən danışıq qabiliyyətimi itirdim, sonra isə güldüm.

– Yox daha! Sən lap əlasan ki, Katrin! Bertranla bağlı məsələni yoluna qoydun – bir, iki – vəssalam, hazırdır! Və bu iyirənc məsələ ilə hər şeyi bitirdikdən sonra, buyur, ardını danış, təki nə isə əyləncəli bir şey olsun!

– Məni ələ salma! – o, balaca qızcığaz səsi ilə dedi, – hər şeyi mənə danış.

– Danışmalı bir şey yoxdur, – soyuq səslə cavab verdim. – Sahil kənarında xoşuma gələn bir adamla iki həftə keçirmişəm. Bütün marağına baxmayaraq, məsələ elə bununla da bitir.

– O evlidir? – Katrin oğrun-oğrun soruşdu.

– Yox. Lal-kardır. İndi isə əl çək, çamadanıma boşaltmalıyam.

– Nə olar, gözləyəyəm. Onsuz da, sən mənə hər şeyi danışacaqsan, – o, əminliklə yerini rahatladı.

«Ən dəhşətlişi budur ki, bu, elə belə də olacaq», – mən şkafı aç-aça belə fikirləşirdim.

– Hə, yaxşı da, bax mən, – o, sanki, yenilikmiş kimi, sözünə davam etdi, – mən aşıq olmuşam.

– Kimə? – soruşdum, – ah, hə! Sonuncuya, əlbəttə!

– Əgər bu, sənə maraqlıdırsa...

Amma o, sözünə davam etmədi. Mən qəzəb içində əşyalarımı yerləşdirirdim. «Niyə mənim rəfiqələrim belə səfehdirilər? Lyuk ona dözməzdi. Lyukun bura nə dəxli var ki? Bundan başqa, ümumiyyətlə, bu, mənim həyatımdır, Lyukun yox».

– Bir sözlə, mən onu sevirəm, – o, sözünü yekunlaşdırdı.

– Sən sevmək deyəndə nəyi nəzərdə tutursan? – maraqlı hissi ilə soruşdum.

– Düzü, bunu dəqiq bilmirəm. Sevmək – bu, kiminsə haqqında fikirləşməkdir, hər yerdə onunla birlikdə olmaqdır, onu hamıdan üstün bilməkdir. Məgər belə deyil?

– Bilmirəm. Ola bilsin...

Əşyalar öz qaydasında idi. Mən yorğun halda çarpayıda əyləşdim. Katrin indi həmişəkindən mehriban olmuşdu.

– Sən lap dəlisən, Dominika. Heç bir şey haqqında fikirləşmirsən. Gəl axşam bizimlə birlikdə gedək. Mən, əlbəttə ki, Can-Lui ilə və onun dostu ilə birlikdə olacağam; o çox ağıllıdır, ədəbiyyatla məşğuldur. Məncə, bu, səni əməlli-başlı əyləndirəcək.

İstənilən halda sabaha qədər Lyuka zəng etmək fikrində deyildim. Sonra da ki, bərk yorulmuşdum: həyat mənə kədərli qarmaqarışlıq kimi görünürdü... Mərkəzdə isə yeganə istinad nöqtəsi Lyuk idi, o da aradabir görünüb, sonra görünməz olurdu. Təkcə o, məni başa düşürdü, mənə kömək edirdi. O, mənə lazım idi. Bəli, onun varlığı mənim üçün vacibdi. Mən ondan heç bir şey tələb edə bilməzdim, amma o, hər halda, nəyə görə cavabdehlik daşıyırdı axı. Başlıcası, onun bütün bunları bilməsi də mənə lazım deyildi. Razılaşma razılaşma olaraq qalmalıydı, xüsusilə də əgər onun varlığı başqalarına pislik edə bilərsə.

– Yaxşı, gedək sənin Can-Bernarına və onun ağıllı dostuna baxaq. Amma biləsən ki, ağıllı mənim heç vecimə də deyil. Yox, düz demədim. Mən ancaq kədərli ağıllıları sevirəm. Hər işin içindən sağ-salamat çıxan adamlar əsəblərimə toxunur.

– Can-Lui, – o, qəti etiraz etdi, – daha Can-Bernar yox. Başa düşmədim, nəyin içindən çıxırlar dedin?

– Bunun içindən, – mən pafosla söyləyib cəhrayı-bozumtul səmanın göründüyü pəncərəni ona göstərdim. Bu, elə bir səma idi ki, ancaq cəhənnəmin üstünü ala bilərdi.

– Deyəsən, axı sən yaxşı deyilsən, – Katrin narahat halda dedi və əlimdən tutub məni pilləkənlərlə aşağı düşürdü. Əslində, ona hələ də yaxşı münasibət bəsləyirdim.

Üçüncü fəsil

Uzun sözün qıyası, mən Lyuku sevirdim. Səyahətdən qayıtdıqdan sonra onunla keçirdiyim ilk gecədəcə bunu öz-özümə etiraf etdim.

Bu, sahil küçəsindəki mehmanxanada oldu: o, qucaqlaşmalardan sonra arxası üstə uzanmışdı, gözlərini yumaraq danışırdı.

Əvvəlcə «öp məni» dedi. Mən çarpayuya dirsəklənərək qollarım üstünə qalxdım. Amma ona tərəf əyilərkən birdən-birə ürəkbulanması hiss etdim. Bir də qəti bir əminlik ki, bu insan, sözün əsl mənasında, mənim olan yeganə varlıqdır. Anladım ki, mənim üçün bu dodaqlarda gizlənmən izah olunmaz həzz, intizar elə əsl məhəbbətin həzzi və intizarıdır. Bir də başa düşdüm ki, onu sevirəm. Lyuku öpmədim, başımı çiyinə qoydum və səssizcə, qorxudan inildədim.

– Yatmaq istəyirsən? – o, kürəyimi sıgallayaraq soruşdu və astadan güldü, – sən balaca heyvan balası kimisən, sevişdikdən sonra ya yatırsan, ya da yatmaq istəyirsən.

– Yox, yatmaq istəmirəm. Fikirləşirdim ki, – dedim, – sizi çox sevirəm.

– Mən də, – o, çiyəni tumarlayaraq söylədi, – deməli, üç gün görüşməmək bəsdir ki, mənə «siz» deyəsən? Nə səbəbə?

– Sizə hörmət edirəm, – cavab verdim, – hörmət edirəm və sevirəm.

Biz birlikdə gülüşdük.

– Yox, doğrudan da, – yenə də böyük həvəslə cavab verdim; sanki, bu parlaq fikir elə bu dəqiqə ağıma gəlmişdi, – əgər sizi ciddi-dən-ciddiyə sevmiş olsaydım, nə edərdiniz?

– Sən elə ciddi-ciddi sevirənsən də, – o, yenidən gözlərini qapayaraq dedi.

– Mən onu nəzərdə tuturam ki... əgər mənim üçün çox əhəmiyyətli olsaydınız və əgər hər zaman sizinlə birlikdə olmaq istəsəydim, neyləyərdiniz?

– Bu, mənim üçün həddindən artıq darıxdırıcı olardı, – dedi, – hətta heç ləzzət etməzdi də.

– O zaman mənə nə cavab verərdiniz?

– Nə deyərdim?! Dominika, qulaq as, Dominika, bağışla məni...

Mən köksümü ötürdüm. Deməli, o da ehtiyatlı və vicdanlı kişilərin dəhşətli refleksindən məhrum deyil. O kişilər ki, adətən, belə vəziyyətə düşdükdə «mən səni xəbərdar etmişdim» deyirlər.

– Əvvəlcədən sizi bağışlayıram.

– Mənə siqaret ver, – o, tənbəl-tənbəl dedi, – sən tərdədir.

Biz səssizcə çəkdik. Mənim sə beynimdə hələ də bir fikir dolaşmaqda idi: «Hə, budur, onu sevirəm. Çox güman ki, sevmək «mən onu sevirəm» deyə düşünməkdir... Hə, belədir və xilas yalnız bundadır».

Bütün həftə boyu Lyuk bir neçə dəfə zəng etmişdi. Hər dəfə də «on beşi, ya da on altısı gecə sən azadsan?» kimi sözlər soruşurdu. Hər üç-dörd saatdan bir yaddaşımı qıcıqlandıran soyuq səslə deyilmiş bu ifadə ürəyimi sıxırdı... Amma bəlkə də, ürəyimin sıxılması başqa səbəblərlə bağlı idi; məsələn, ya xoşbəxtlikdən, ya da tənqəfəslikdən ola bilərdi...

Və budur, indi onun yanında idim və zaman həddindən artıq asta, heç bir əlamət göstərmədən axıb gedirdi.

– Getməliyəm, – o dedi, – beşə on beş dəqiqə qalıb, artıq gecdir.

– Hə... Fransuaza buradadır?

– Hə, ona dedim ki, belçikalılarla birlikdə Monmartrayam. Amma kabare artıq indiyə bağlanmalıdır.

– Bəs o nə fikirləşəcək? Gecə saat beş həttə belçikalılar üçün də çox gecdir.

Lyuk gözlərini açmadan danışdı:

– Mən evə girən kimi «Ah, bu belçikalılar» deyəcəyəm və onun yanında uzanacağam. O isə mənə tərəf çevriləcək, «sodali suyun vanna otağındadır» deyəcək, sonra da yenidən yuxuya gedəcək. Vəssalam.

– Aydındır, – dedim, – səhər isə, yəqin ki, kabare və belçikalıların özünü necə aparması haqqında tələm-tələsik danışmaq lazım gələcək...

– O! Bu, sadəcə, sadalama xarakteri daşıyan məlumatlardır! Mən yalan danışmağı sevmirəm, bunun üçün vaxtım da yoxdur.

– Bəs sizin nəyə vaxtınız var? – soruşdum.

– Heç bir şeyə. Nə vaxtım, nə gücüm, nə də arzum. Əgər nəyəsə qadir olsaydım, elə səni sevərdim də.

– Bu nəyi dəyişəcəkdi ki?

– Heç nəyi... bizim üçün heç nəyi. Hər halda, düşünürəm ki, nə isə dəyişə bilərdi. Sadəcə, sənə görə bədbəxt olardım, halbuki indi özümü çox yaxşı hiss edirəm.

Mən bunun bir az əvvəl dediyim sözlərlə bağlı ehtiyat tədbiri olub-olmadığını öz-özümdən soruşdum. Amma o, əlini mənim başıma qoydu və bir qədər təmtəraqlı şəkildə dedi:

– Sənə mən hər şeyi söyləyə bilərəm və bu, xoşuma gəlir; məsələn, Fransuazaya onu sevmədiyimi deyə bil-məzdim... Bilirsən, onunla münasibətlərimizin gözəl və sarsılmaz təməli yoxdur. Bir az dərinə gedəndə görürsən ki, hər şeyin təməli mənim yorğunluğum, bir də sıxıntıdır. Amma onu da deyim ki, əslində, bu, çox davamlı bünövrədir. Bu cür şeylərin üzərində möhkəm və uzunmüddətli münasibətlər qurmaq mümkündür... Yəni tənhalıq və darıxma üzərində... Ən azından, o, hərəkətsiz qalır və münasibətləri nə zamansa vurub dağıtmayacağına əmin ola bilirsən.

Mən başımı onun çiyindən qaldırdım:

– Axı bütün bünlar...

Mən özümü «cəfəngiyat» adlandırmaqdan güclə saxladım, içimdə isə hər şey onun sözlərinin əleyhinə coşur, etiraz edirdi... Mən susdum.

– Nə?! Demək, belə... gənclik qəzəbinin kiçik bir əlaməti artıq özünü göstərir...

O, nəvazişlə güldü:

– Mənim zavallı pişiyim, sən elə gəncsən, elə kömək-sizsən... Elə gücsüz görünürsən ki... Xoşbəxtlikdən, bu, məni sakitləşdirir.

O, məni pansiona apardı. Səhərisi gün onunla, Fransuaza ilə və onların hansısa dostlarından biri ilə səhər yeməyi yeməli idim. Sağollaşarkən maşının açıq pəncərəsindən Lyuku öpdüm və yalnız indi fikir verdim ki, onun sifəti arıqlayıb, özü də çox yaşlı görünür.

Bu qocalıq mənə həddindən artıq pis təsir bağışladı... Hətta bir anlıq onu daha çox sevməyə vadar etdi.

Dördüncü fəsil

Səhəri gün yuxudan ayılıanda yüksək əhvali-ruhiyyədə idim. Ümumiyyətlə, günəşin çıxmaması həmişə xeyrimə işləyirdi.

Yerimdən qalxdım, pəncərəyə yaxınlaşdım, Parisin havasını ciyərlərimə çəkdim və xüsusi həvəsim olmasa da, siqaret yandırdım. Sonra güzgüyə baxmağı yaddan çıxarmadan çarpayıma uzandım. Yeri gəlmişkən, güzgüdə gözlərimin altındakı göy dairələri və kifayət qədər məzəli görünən sifətimi gördüm. Uzun sözün qıyası, çox maraqlı bir görkəməm vardı. Mən ev sahibəsindən elə günü sabahdan isitmə sistemini qoşmağı xahiş etmək qərarına gəldim. Çünki artıq ağ eləmişdilər. Otağımda cəhənnəm soyuğu var idi. Mən hündürdən «cəhənnəm soyuğu» deyə təkrar etdim. Səsim xırıltılı və gülməli çıxdı. «Əziz Dominika, – öz-özümə söylədim, – siz dəlicəsinə vurulmusunuz. Müalicəyə başlamaq lazımdır: sizə gəzintilər, mütalibə, cavan oğlanlar və ola bilsin ki, yorucu olmayan işlə məşğul olmaq məsləhətdir. Məsələ bax belədir».

Mən istəmərəm də, özümə qarşı rəğbət hissi ilə aşıbdışırdım. Amma bundan nə çıxardı ki?! Bircə o yaxşı idi ki, lənət şeytana, mənim yumor hissəm hələ də korşalmamışdı. Hər halda, öz çanağımda özümü yaxşı hiss edirdim!

Bəli, sadəcə, ehtiraslar üçün yaradılmışdım. Bundan başqa, qarşıda məni ehtirasın obyektinə ilə səhər yeməyi gözləyirdi. Mən dindar adamda ibadətdən sonra yaranan

qısamüddətli azadlıq hissi ilə Lyukun və Fransuazanın yanına yollandım. Əlbəttə ki, bu azadlıq hissi mənşəyi ancaq mənə məlum olan fiziki eyforiya nəticəsində yaranmışdı. Bu, şübhəsiz idi.

Mən tələm-tələsik avtobusa tullandım; bundan istifadə edən nəzarətçi kömək etmək bəhanəsi ilə belimi qucaqladı. Talonu ona uzatdım və biz bir-birimizi başa düşürmüşük kimi gülümsədik; o – qadınlara laqeyd olmayan kişi kimi, mən isə qadınlara laqeyd olmayan kişilərə adət etmiş qadın kimi.

Avtobusun giriş meydançasında dayanmış və sürahidən tutmuşdum: avtobus küçənin ortası ilə şığıyırdı, bir azca da silkələyirdi. Özümü çox yaxşı hiss edirdim; halbuki içimdə, daha doğrusu, mənimlə günəş kələfi arasında yuva qurmuş yuxusuzluq mənə aman verməməli idi...

Fransuazagildə mənə tanış olmayan bir nəfər artıq süfrə başında əyləşmişdi – kök, qırmızısifət, qaraqabaq bir adamdı. Lyuk yox idi, Fransuazanın izah etdiyinə görə, gecəni hansısa belçikalı müştəri ilə birlikdə keçirdiyindən yuxudan ancaq səhər saat onda oyana bilmişdi. Bu belçikalılar da öz Monmartrları ilə birlikdə adamı lap zara gətirirlər də... Mən gonbulun zəndlə mənə baxdığını gördüm və hiss etdim ki, qızarıram.

Bir az sonra Lyuk gəldi, onun yorğun görkəmi var idi.

– Aaaa, Pyer, vəziyyət necədir?

– Nədir, məni gözləməirdin?

Bu adamda nə isə aqressiv bir şey var idi. Bəlkə də, bunun səbəbi Lyukun onun gəlişinə təəccüblənməsi, mənimkinə isə təəccüblənməməsi ilə bağlı idi. Bilmirəm.

– Nə danışsan, qoca, nə danışsan, əlbəttə ki, gözləyirdim, – Lyuk güclə gülümsəyərək cavab verdi, – bu evdə içməyə nəyə var? Dominika, stəkanındakı adamı başdan çıxaran o maye nədir elə?

– Təmiz viski, – cavab verdim, – siz artıq onu tanımırınsınız?

– Yox, – o dedi və vağzalda oturaçağın lap kənarında oturmuş kimi kreslodə əyləşdi. Sonra bizə nəzər saldı, yenə də necəsə vağzal baxışları ilə – dalğın və laqeyd. Onun görünüşü uşaqcasına və inadkar idi. Fransuaza güldü.

– Mənim zavallı Lyukum, sən də, Dominika da çox pis görünürsünüz. Yeri gəlmişkən, əzizim, mən bütün olanlara son qoymağa hazırlaşırım. Bertrana deyəcəyəm ki, o...

O, Bertrana nə söyləyəcəyini izah etməyə başladı. Mən Lyuka tərəf baxmırdım. Şükür Allaha ki, bizim aramızda heç vaxt Fransuaza əleyhinə hansısa bir əlbirlik olmamışdı. Bu hətta bir qəclər məzəli idi də. Biz öz aramızda onun haqqında sevimli uşaq barəsində danışmış kimi danışırıdık. Elə bir uşaq ki, bizə elə də az narahatlıqlar gətirmir.

– Bu cür əyləncələr heç kimə xeyir gətirmir, – Pyer adlandırılan o adam söhbətə qarışdı. Və mən birdən başa düşdüm ki, deyəsən, o, Kanna olan səfərimizdən xəbərdardır. Onun elə məni görəni kimi üzümə zillədiyi məhvedici baxışları da bununla izah edilə bilərdi. Hətta soyuqluğu və yarıyhamları da... Mən birdən-birə onunla orada qarşılaşdığımızı xatırladım. O da yadıma düşdü ki, Lyuk onun Fransuazaya necə aludə olduğunu mənə söyləmişdi. Yəqin ki, o qəzəblənmişdi və ola bilsin, artıq-əskik də danışmışdı. Lap Katrin üslubunda bir adamdı: dostlardan heç bir şey gizlətməmək, yararlı olmaqdan imtina etməmək, onların gözlərini açmaq və s. və i. a. Əgər Fransuaza bilərsə və mənə qətiyyəni layiq olmadığım, ona isə heç yaraşmayan nifrət və qəzəb hissi ilə baxarsa, o zaman nə edərdim?

– Gedək yemək yeyək, – Fransuaza dedi, – mən acından ölüürəm.

Biz yaxınlıqdakı restorana piyada yollandıq. Fransuaza qoluma girmişdi, kişilər isə arxamızca gəlirdilər.

– Necə də gözəl havadır, – o dedi, – payızdan çox xoşum gəlir.

Bilmirəm nə üçün, amma bu ifadə mənə Kannadakı otağı və Lyukun pəncərənin qarşısında dayanaraq «sən vanna qəbul etməli və viski içməlisən, sonra hər şey yaxşı olacaq» söyləməsini xatırlatdı. Bu, ilk günümüz idi və mən özümü yaxşı hiss etməirdim: sonra daha on beş gün birlikdə olduq... Lyukla birlikdə on beş gün – gündüzlər, gecələr... Mən bunu dünyada hər şeydən daha çox arzulayırdım, amma çox güman ki, həmin dövr heç zaman bir daha geri qayıtmayacaqdı. Əgər bilsəydim ki... Amma yox, hətta bilsəydim də, heç bir şey dəyişməyəcəkdik.

Prustda belə bir ifadə var: «Xoşbəxtlik nadir hallarda məhz onu çağıranın yanına uçub gəlir».

...Bu gecə onlar üst-üstə düşüblər: mən sifətimi Lyukun sifətinə yaxınlaşdırdıqda – mən isə bütün həftə boyu bunu o qədər arzulamışdım ki – ikrahabənzər bir şey hiss etdim. Ola bilsin, ona görə ki, həyatımı təşkil edən boşluq birdən-birə yoxa çıxmışdı. Bu boşluğun səbəbi o idi ki, sanki, həyatım və mən bir-birimizdən ayrı-ayrılıqda mövcud idik – hər halda, məndə belə bir təəssürat var idi.

Həmin an birdən hiss etdim ki, biz onunla, nəhayət ki, birlikdəyik və bu dəqiqə, ola bilsin ki, ən yaxşı dəqiqədir.

– Fransuaza, – bizdən arxada Pyerin səsi eşidildi.

Biz geri çevrildik və yol yoldaşlarımızı dəyiş-düyüş etdik. Mən qabaqda Lyukla yanaşı gedirdim, biz addımlarımızı bir atırdıq və çox güman ki, eyni şey haqqında fikirləşirdik. Çünki ağılıma bu fikir gələn kimi o, mənə sual dolu, hətta tələbkar baxışlarla baxdı.

– Hə... – dedim.

O, kədərli halda çiyinlərini çəkdi: sifətinin ifadəsini xüsusi qeyd edən nəzərə çarpmayan bir hərəkət...

O, cibindən siqaret çıxardı, çəkdi və gedə-gedə mənə tərəf uzatdı. Hər dəfə o, özünü pis hiss edəndə bu vəsiyyəyə əl atırdı. Bununla belə, o, islahedilməz vərdişlərdən büsbütün xali idi.

– Bu tip bizim haqqımızda bilir, – o dedi.

O, bunu fikirli halda söylədi, amma qorxu hiss olunmurdu.

– Ciddi sözündür?

– O, Fransuazaya təskinlik vermək həvəsinə uzun müddət davam gətirə bilməyəcək. Əlavə edim ki, «təskinlik vermək» sözünün arxasında indiki vəziyyətdə heç bir qorxulu vəziyyət dayanmır.

Bir anlıq mən onun kişi sadələvhlüyünə məftun oldum.

– Bu dinnməz-söyləməz axmaq, – o dedi, – Fransuazanın keçmiş tələbə yoldaşındır. Bu, sənə nə isə deyir? Bir vaxtlar bu, mənə nə isə söyləmişdi.

– Məni bu məsələ Fransuazanı hansı həddə məyus edəcəksə, eyni səviyyədə mütəəssir edir, – o əlavə etdi, – xüsusilə də nəzərə alsaq ki, söhbət səndən gedir.

– Hər şey aydındır, – dedim.

– Əslində, sənə görə də qanım qaralır; əgər Fransuaza sənə pis münasibət göstərməyə başlayarsa, bu, mənə çox pis təsir edər. Axı o, sənin üçün çox şey edə bilərdi. Fransuaza etibarlı dostdur.

– Mənim etibarlı dostum yoxdur, – kədər hissi ilə dedim, – ümumiyyətlə, mənim etibarlı heç bir şeyim yoxdur.

– Sən kədərlisən? – o soruşdu və əlimdən tutdu. Bu jest Lyukun açıq-aydın risk etdiyinə görə məni bir anlıq mütəəssir etdi, sonra isə yenə də kədərləndim.

O, həqiqətən də, əlimdən tutmuşdu – sadəcə, yorğun adam kimi... Fransuaza isə, yəqin, düşüncürdü ki, əgər viddanı təmiz olmasaydı, Lyuk özünü belə aparmazdı. Yox, o, elə də risk etmirdi. Mən onun əlini sıxdım: əlbəttə, bu, o idi, sadəcə o. Və onun həyatımı rəngarəng etməsi məni hələ də təəccübləndirməkdə davam edirdi.

– Qəmli deyiləm, – dedim, – qətiyyən.

Amma yalan danışırdım. Mən ona demək istəyirdim ki, yalan danışıram, əslində, ona ehtiyacım var. Amma elə ki onun yanında olurdum, hər şey mənə qeyri-real görünməyə başlayırdı. Heç bir şey yox idi; xoş keçmiş iki həftədən, xatirələrdən, bir də təəssüfdən başqa. Bu əzabverici ağrı nə üçündür? «Məhəbbətin əzabverici sirri»... İstehza ilə düşündüm. Əslində, xoşbəxt məhəbbətimin olması üçün özümü yetərinə güclü, yetərinə azad və yetərinə istedadlı hiss etdiyimdən özümə əsəbiləşirdim.

Səhər yeməyi uzun çəkdi. Mən pərişan halda Lyuka baxırdım. O, yaraşlıq, ağıllı və yorğun idi. Mən ondan ayrılmaq istəmirdim. Qış üçün qatma-qarışıq planlar qururdum. O sağollaşarkən dedi ki, məni kiminləsə tanış etmək üçün zəng edəcək.

Onlar zəng etmədilər – nə Lyuk, nə də Fransuaza. Bu səssizlik düz on gün davam etdi. Təkcə elə Lyukun adını eşitdikdə vəziyyətim ağırlaşdı. Nəhayət, o zəng elədi və dedi ki, Fransuaza hər şeydən xəbərdardır və o, əlinə düşən ilk fürsətdəcə mənimlə əlaqə saxlayacaq. Hələlikə işi həddindən artıq çoxdur.

Onun səsi məlahətli idi. Mən otağın ortasında tərən-məz halda, hər şeyi beləcə də sona qədər dərk etmədən dayanmışdım.

Mən Alenlə birlikdə nahar etməli idim. O, mənim üçün heç bir şey edə bilməyəcəkdi. Mən məhv olmuşdum.

Sonrakı iki həftə ərzində Lyuku iki dəfə gördüm. Bir dəfə sahilkənarı Voldeterdəki barda, başqa bir dəfə isə hansısa bir mehmanxana otağında. Ora da bir-birimizə nə deməli olduğumuzu bilmirdik – nə o işdən əvvəl, nə də sonra.

Hər şeydə kül tamı var idi. Romantik razılaşmaların altında həyatın öz imzasını necə qoyduğunu müşahidə etmək həddindən artıq maraqlı idi.

Başa düşürdüm ki, ailəli bir kişinin şən rəfiqəsi olmağa qətiyyənlə qadir deyiləm. Mən onu sevirdim. Əvvəlcədən özüm üçün təsəvvür etməli idim ki (heç olmasa, təsəvvür etməliydim) məhəbbət məhz belə ola bilər: şeytan hiyləsi və əzabverici bir xəyal qırıqlığı. Mən gülməyə çalışırdım. O gülmürdü. Mənimlə sakit, mehribanlıqla danışırdı – sanki, ölümqabağı vida edirmiş kimi...

Fransuaza üçün də çox çətin idi.

O, işlərimin necə getdiyini soruşdu. Cavab verdim ki, məşğul oluram, oxuyuram. Halbuki yalnız bir məqsədlə oxuyur və bir məqsədlə kinoya gedirdim: Lyuka bu kitab, ya da bu film haqqında danışım. Çünki o, bu filmi çəkən rejissorla tanış idi. Mən böyük diqqətlə bizi bir-birimizə bağlayan şeyləri axtarırdım. Əlbəttə ki, bunların arasında Fransuazanın bizə bəxş etdiyi yetərinə iyərncə əzabı hesab almaşaq.

Amma heç bir şey olmamışdı; hər halda, biz vicdan əzabı çəkmək haqqında düşünmürdük. Mən ona «Xatırla» deyər bilmirdim. Bu, oyunun qaydalarını pozmaq demək olardı və onu qorxuda bilərdi. Mən ona deyər bilmirdim ki, hər yerdə onun məşinini görürəm, ya da, ən azından, görmək istəyirəm. Deyər bilmirdim ki, davamlı olaraq onun telefonunu yığmaq istəyirəm, amma nömrəni axıra çatdırmıram... Evə qayıdarkən qızdırmalı adam kimi qarışıq qadını sorğu-suala tuturam... Deyər bilmirdim ki, həyatımda, düşüncəmdə, xəyallarımda hər şey ona aparıb çıxarır və mən, sadəcə, buna görə özümə nifrət edirəm.

Mənim heç bir şeyə haqqım çatmırdı. Heç bir şeyə... Hətta bu dəqiqədə onun sifəti, onun əlləri, onun şəfqətli səsi... bütün bu dözülməz keçmiş mənimlə birlikdə olsa belə, heç nəyə haqqım çatmırdı.... O, mənim deyildi...

Mən arıqlayırdım...

Alen sevimli idi və bir dəfə mən ona hər şeyi danışdım. Biz kilometrəli birlikdə addımladıq; o, mənim ehtirasımı ədəbiyyat problemi kimi müzakirə etdi, bu, mənə söhbəti elə bu ab-havadada davam etdirməyə yardım etdi.

– Hər halda, sən çox gözəl bilirsən ki, bütün bunlar keçib-gedəcək, – o dedi, – yarım ildən, ya da bir ildən sonra sən bunu xatırlayıb güləcəksən.

– Gülmək istəmirəm, – dedim, – mən bununla nəinki özümü, aramızda olan hər şeyi müdafiə etmiş oluram. Kannı, gülüşmələrimizi, razılaşmamızı.

– Amma hər halda, ola bilməz ki, sən bütün bunların nə zamansa heç bir əhəmiyyət daşımayacağını başa düşməyəsən.

– Bilirəm, amma buna heç bir məna verməyirəm. Qoy belə olsun, mənim üçün fərqi yoxdur. İndi... indi ondan başqa heç bir şey mövcud deyil.

Biz gəzişdik. Axşam o, məni pansiona qədər yola saldı, ciddi görünüş alaraq əlimi sıxdı, mən isə geri qayıdar-qayıtmaz qarışıq qadından «belə... belə... bir Lyukun» mənə zəng edib-etmədiyini soruşdum. O, gülümsəyərək «yox» deyər cavab verdi. Mən çarpayıma yığılaraq yenə də Kannı xatırlamağa başladım.

«Lyuk mənə sevmir», – deyər düşündüm və bu an ürəyim bərk sancmağa başladı. Bu sözü öz-özümə təkrar etdim və ağrını yenidən hiss etdim – bu dəfə daha kəskin şəkildə. O zaman mənə elə gəlirdi ki, hansısa nailiyyət qazanmışam: əgər bu bərk, sadıq və dişlərinə qədər silahlanmış, ilk çağırışdaca gəlməyə hazır olan ağrını idarə etməyi bacarırsa, deməli, mən onu özümə tabe edə bilərəm.

«Lyuk mənə sevmir» deyirdim və içimdə hər şey bərk-bərk sıxılırdı.

Amma bu ağrını hər dəfə öz istəyimlə çağırmağıma baxmayaraq, onun mühazirələrdə və səhər yeməyi zamanı peyda olmasına, məni qəfildən tutaraq əzab verməsinə mane ola bilmirdim. Davamlı yağışların, səhər yorğunluqlarının, duzsuz mühazirələrin, söhbətlərin arasında bu gündəlik kədər hissini qarşısını ala bilmirdim. Mən əzab çəkirdim. Öz-özümə istehza, maraq və daha bilmirəm nə cür əzab çəkdiyimi söyləyirdim – təki qarşılıqsız məhəbbətin acınacaqlı gerçəkliyindən qaça bilim.

Və budur, baş verməli olan şey baş verdi. Bir dəfə axşam Lyukla görüşdüm. Biz onun maşınında Bulon meşə-sində gəzdik. O, bir aylığa Amerikaya getməli olduğunu söylədi. Mən bunun maraqlı olduğunu dedim. Sonra məsələnin məğzi mənə çatdı: bütöv bir ay. Əsəbi halda siqaret yandırdım.

– Qayıtdığım zaman sən artıq məni unutmuş olacaqsan.

– Niyə? – soruşdum.

– Sənin üçün belə yaxşı olacaq, mənim balacam, xeyli yaxşı olacaq... – o, maşını saxladı.

Mən ona nəzər saldım. Necə gərgin, necə kədərli siması vardı... Deməli, o bilirdi. O, hər şeyi bilirdi. O artıq təkcə qorunması lazım gələn kişi deyildi, həm də dost idi. Mən birdən onu qucaqladım. Yanaqlarımı yanaqlarına dayadım. Mən ağacların kölgəsini göürdüm. Özümün ağla-gəlməz sözlər danışan səsimi eşidirdim.

– Lyuk, bu mümkün deyil. Məni tərklə etməyin. Artıq sızsız yaşaya bilmirəm. Siz qalmalısınız. Mən tənhayam, mən elə tənhayam ki... Bu, dözülməzdir.

Mən öz səsimi heyrət içərisində dinləyirdim. Nalayıq, uşaqqasına, yalvarış dolu... Lyukun mənə deyə biləcəyi sözləri öz-özümə təkrarlayırdım: «Hə, bəsdir, bəsdir, bu keçib-gedəcəkdir». Amma buna baxmayaraq, yenə də danışmağa davam edirdim. Lyuk isə susurdu.

Nəhayət, sanki, bu söz axınının qarşısını almaq üçün o, nəvazişlə dodaqlarımdan öpərək hər iki əli ilə sifətimi sıxdı.

– Mənim zavallım, – o dedi, – mənim zavallı qızcığızım.

Onun səsi qırıldı. Həmin an beynimi yalnız bu sözlər döyəcləyirdi: «Bəsdir!» və «Mən necə də bədbəxtəm!».

Mən onun sinəsinə söykənərək ağladım. Vaxt gedirdi, tezliklə o, məni tamamilə əzab çəkmiş və əldən düşmüş halda evə aparacaqdı. Mən onun yoxluğu ilə barışacaqdım... Bir qədər sonra isə o, daha burada olmayacaqdı.

İçimdə dəhşətli bir üsyan baş qaldırdı.

– Yox, – dedim, – yox!!!

Mən ondan yapışdım, mən ona çevrilmək, ona qarışmaq istəyirdim.

– Sənə zəng edəcəyəm. Mən getməmiş hələ yenə də görüşəcəyik, – o dedi, – bağışla məni, Dominika, bağışla

məni. Səninlə çox xoşbəxt idim. Bilirsən, bu keçib-gedəcək. Hər şey keçib-gedir. Mən çox şeydən keçərdim, təki...

– Təki məni sevə biləsən deyər?

– Hə.

Onun yanaqları yumşaq idi və mənim göz yaşlarımdan islanmışdı. Onu düz bir ay görməyəcəkdim. O, məni sevmirdi. Ümitsizlik... Necə də qərribə hissdır. Və o da qərribədir ki, insanlar bu hissdən sonra sağ qala bilirlər...

O, məni evə apardı. Daha ağlamırdım. Mən ölmüşdüm. O, mənə səhəri gün də, birisi gün də zəng elədi. Çıxıb getdiyi gün isə mən qripə tutulmuş xəstələr kimi idim. O, bir dəqiqəliyə otağıma gəldi. Alen təsadüfən yanımda idi və Lyuk elə onun yanında yanağımdan öpdü. O, mənə zəng edəcəkdik... Buna söz verərək çıxıb getdi...

Beşinci fəsil

Bəzən gecənin bir yarısı dodaqları qurumuş halda yuxudan ayılırdım... Sonra yarıyuxulu olsam da, kiminsə mənə yenidən yatmalı, yenidən yeganə dinclik aləmi olan huşsuzluq dünyasına getməli olduğumu pıçıldadığını eşidirdim. Həmin an yalnız bir şeyi dərk edirdim: «Bu, sadəcə, susuzluqdur. Ayağa qalxıb əlüzyuyana gedib çatmaq və su içmək kifayətdir ki, yenidən yuxuya gedim».

Amma ayağa qalxmaq, küçə fənərinin zəif işıq saldığı güzgüdə öz əksimi görmək, üzümdən axan ilıqtəhər suyu hiss etmək kifayət edirdi ki, ümitsizlik yenidən məni öz çənginə alsın. Əsl fiziki ağrı hiss edərək soyuqdan titrəyətitrəyə çarpayırıya qayıdırdım. Yastılana-yastılana qarnı üstə uzanır, başımı əllərimlə qucaqlayır, özümü çarpayırıya basırdım. Sanki, Lyuka olan məhəbbətim ölümçül yaralanmış təhlükəli heyvan idi. Mən isə qiyam qaldıraraq onu öz bədənimlə döşəkağı arasında basıb əzməyə çalışırdım.

Sonra yenə də mübarizə başlayırdı. Yaddaşım və təxəyyülüm ən qəddar düşmənimə çevrilirdi. Lyukun sifəti, Kann, nə baş vermişdisə, nə baş verə bilərdisə... hər şey gözlərim önündə canlanırdı. Elə bu an yuxu tələb edən bədənimin və özündən iyənən düşüncəmin müqaviməti başlayırdı. Mən yerimdə dikəlir və nəticələr çıxarmağa girişirdim: «Bu mənəm, Dominika. Mən Lyuku sevirəm, o

isə məni sevmir. Qarşılıqsız məhəbbət, qaçılmaz kədər. Bitirmək lazımdır».

Mən bu qəti ayrılığı Lyuka yazılmış məktub görkəminə də təsəvvür edirdim – gözəl, alicənab, hər şeyin bitdiyini ona izah edən bir məktub. Amma məktub məni o dərəcədə maraqlandırır ki, onun gözəlliyi və nəcibliyi məni yenidən Lyukun yanına aparıb çıxarırdı. Bu qəddar vasitəni işə salar-salmaz və xəyalən Lyukla münasibəti qırar-qırmaz dərhal onunla barışmaq haqqında fikirləşməyə başlayırdım.

– Özünə sərbəstlik ver, – mehriban insanlar mənə məsləhət verirdilər. Amma kimin naminə?

Mənim üçün başqa heç kim mövcud deyildi, hətta özüm belə. Mən özüm üçün yalnız Lyukla münasibətdə mövcud idim.

Katrin, Alen, küçələr... Təsadüfi ziyafətlərin birində məni öpən bir oğlan... Onunla sonra heç görüşmək də istəmədim. Yağış, Sorbonna, kafe... Amerikanın xəritələri. Mən Amerikaya nifrət edirdim. Sıxıntı... Doğrudanmı, bunun heç vaxt sonu çatmayacaqdı? Artıq bir aydan çox idi Lyuk getmişdi. O, mənə balaca bir məktub göndərmişdi – zərif və kədərli. Mən onu, az qala, əzbərdən bilirdim.

Bu ehtirasa davam gətirmiş aqlımı indiyə qədər müxtəlif dialoqlara çağıraraq, yavaş-yavaş müttəfiqimə çevirə bilməyim mənə bir qədər təskinlik verirdi. Daha öz-özümə «gəl bu axmaqlığa son qoyaq» demirdim. Amma «Məsrəfləri necə azaldaq?» deyər fikirləşirdim.

Gecələrim dəyişməz, sönük idi, kədərin içində itib-batırdı, gündüzlərim isə dərslərlə dolu olduğundan bəzən tez ötüb-keçirdi. Mən, sanki, «Mən və Lyuk» mövzusu haqqında hadisələrdən kənarında duraraq fikir yürüdükdüm, bu isə həmin o dözülməz ağırlara mane olmurdu. Bu tutmalar zamanı birdən-birə səkinin ortasında dayanırdım. İcimdə məni ikrah və qəzəblə dolduraraq, nəyinsə boğazıma qədər qalxdığını hiss edirdim. Mən kafeyə girir, iyirmi frankı valoxudana salır və Kann melodiyasının köməkliyi ilə özüm üçün beşdəqiqəlik hüzn dəqiqələri təşkil edirdim. Alen ən sonunda bu mahnıya nifrət etməyə başladı. Amma mən... Mən onun hər notunu əzbərdən bilir-

dim, küsdümağacının ətrini xatırlayırdım... O, pullarımın hesabına yenidən mənimlə bərabər idi.

Mən özümün qətiyyəni xoşuma gəlmirdim.

– Əşi, bəsdir də, – Alen səbirlə deyirdi, – axı nə olub e sənə?

– Sən çox sevimlisən, – Alenə deyirdim.

– Yox bir, – o hirsənsə də, səsini qısırdı, – mən ehtiras haqqında dissertasiya yazacağam. Bu, məni çox maraqlandırır...

Amma Alenin narazılığına baxmayaraq, bu musiqi məni rahatladır və Lyukun mənə lazım olduğuna əmin edirdi. Mən yaxşı başa düşürdüm ki, bu ehtiyac, eyni zamanda, həm məhəbbətimlə bağlıdır, həm də ondan çox-uzaqdır. Bundan başqa, içimdəki hissi tərkib hissələrinə də parçalaya bilirdim: insani varlıq – şərik, ehtirasın obyektinə – düşmən. Hər şeydən pisi də o idi ki, mən onu alçalda bilmirdim. Necə ki biz, adətən, bizə qarşı laqeydlik göstərən insanları xəyalən alçaldırıq. Hətta elə dəqiqələr olurdu ki, «Zavallı Lyuk, onunla olsaydım, necə də yorularıdım, darıxardım!» deyər düşünürdüm. Mən mülayim ola bilmədiyim üçün özümə nifrət edirdim. Bir də onu incitməklə özümə bağlaya biləcəyimi düşünürdüm. Amma onu da yaxşı bilirdim ki, o, inciməyə qadir deyil. O, rəqib deyildi, o, Lyuk idi. Bütün bunların içindən çıxmaq isə mənim üçün getdikcə daha çətin olurdu.

Bir dəfə saat ikidə mühazirəyə getmək üçün öz otağımdan pilləkənlə aşağı enirdim. Elə bu vaxt evin sahibəsi telefonun dəstəyini mənə uzatdı. Onu aldıqda ürəyim həyəcanla heç döyünmədi də. Axı Lyuk burada yox idi. Dəstəyi qulağıma tutan kimi Fransuzanın cəsarətsiz və boğunuq səsini tanıdım.

– Dominika?

– Bəli, – dedim.

Pilləkənin üstündə donub-qalmışdım.

– Dominika, sizə əvvəl də zəng etmək istəyirdim. Mənimlə görüşmək üçün bizə gəlmək istəməzsiniz ki?

– Əlbəttə, – dedim. Bu sözü deyərək fikir verdim ki, lap kübar xanım kimi danışırım.

– Gəlin, bu axşam, saat altıda.

– Danışdıq.

Və o, dəstəyi asdı.

Mən onun səsinə eşitdiyimə həm şad idim, həm də bir az həyəcanlanmışdım. Bu, həyatımda uik-endi, maşınları, restoranda səhər yeməyini, dəbdəbəni yenidən bərpa edəcəkdi və mən buna şad idim.

Altıncı fəsil

Mən mühazirəyə getmədim, Fransuazanın nə demək istədiyini özümdən soruşa-soruşa küçələri veylləndim. Adətkərdə olduğumdan mənə elə gəlirdi ki, çəkdiyim əzabın böyüklüyünə görə artıq heç kim mənə açıqlana bilməz.

Saat altıda çisələməyə başladı; fənərlərin işığında küçələr yaş və parlaq görünürdü – lap suiti kürəyi kimi. Foyeyə girəndə güzgüdə özümə nəzər saldım. Həddindən artıq arıqlamışdım və dumanlı olsa da, ümid edirdim ki, xəstələnəcəyəm; Lyuk isə can verməkdə olan bir qızın çarpayısının başında duraraq göz yaşları tökəcək.

Saçlarım yaş idi, lap məzlum görünüşüm vardı. Çox güman ki, Fransuazanın ürəyində həmişə ona sadıq qalan mərhəmət hissini yenidən oyadacaqdım. Bir anlıq güzgüdə özümü nəzərdən keçirərək ayaq saxladım. Bəlkə, hiylə işlətməyə dəyər – Fransuazanı həqiqi mənada özümə bağlayım?! Lyukla ikibaşlı siyasət aparım, daha doğrusu, siyasəti bir maneə edim? Amma nəyə görə? Həm də bu cür dərin kök salmış, müdafiəsiz, hər şeyi əhatə edən bir hisslə necə hiylə işlədə bilərdim ki? Mənim məhəbbətim məni dəhşətə gətirir və heyran qoyurdu. Mən yaddan çıxarırdım ki, o, bütün əzablarıma əsas səbəbidir.

Fransuaza qarını yorğun təbəssümlə, bir qədər də qorxmış görkəmlə açdı.

Qarıdan girərək pləşımı soyundum.

– Sizin işləriniz necədir? – soruşdum.

– Yaxşıdır, – dedi, – əyləş... Hm-m-m. Əyləşin.

Onun mənə «sən» deyərək müraciət etdiyini unutmuşdum. Əyləşdim; o, mənim zavallı görünüşümdən açıq-aydın heyretə gəlmişdi. Mənə necə baxdığını görəndə lap özümün özümə yazığımı gəldi.

– Nə isə içək?

– Məmnuniyyətlə.

O, bardan viski götürdü, süzdü. Viskinin tamamı lap yaddan çıxarmışdım. Mənim həyatım indi kədərli otağım-dan və universitet yeməxanasından ibarət idi. Amma onların hədiyyə etdiyi qırmızı palto mənə çox gözəl xidmət etmişdi. Bax bunu, həqiqətən də, yaddan çıxarmaq olmazdı. Mən elə gərgin, elə bədbəxt idim ki, içimdəki ümitsizlik indi mənə özünəinam bağışlayırdı.

– Belə, – dedim.

Gözlərimi döşəmədən qaldırıb ona baxdım. O, mənimlə üz-üzə – divanda əyləşmişdi və səssiz-səssiz diqqətlə üzümə baxırdı. Biz nəsə, tamamilə mənasız şeylər haqqında danışı bilərdik. Sonra da sağollaşarkən utancaq halda «ümid edirəm ki, başıma gələnləri siz də arzulamazdınız» deyə bilərdim. Hər şey məndən asılı idi; danışmağa başlamaq kifayət edərdi; və yubanmadan bunu etmək olardı... Nə qədər ki aramızdakı sükut qarşılıqlı etirafa çevrilməmişdi... Amma mən susurdum.

– Sizə əvvəl də zəng etmək istəyirdim, – nəhayət ki, o dedi, – Lyuk bunu məndən xahiş etmişdi. Bir də ona görə ki, sizin Parisdə təkliyiniz məni məyus edir. Ümumiyyətlə...

– Sizə zəng etməli olan mən idim... – dedim.

– Niyə?

Az qala, «üzr istəmək üçün» deyəcəkdim, amma bu sözlər həddindən artıq mənasız alınardı. Mən həqiqəti söyləməyə başladım.

– Ona görə ki, bunu istəyirdim, ona görə ki, həqiqətən də, tənhayam. Bir də, əgər siz fikirləşsəydiniz ki... Bu, mənə xoş olmazdı.

Mən qeyri-müəyyən bir jest etdim.

– Siz pis görünürsünüz, – o, yumşaq halda dedi.

– Hə, – əsəbi səslə cavab verdim, – əgər bacarsaydım, sizin yanınıza gələrdim, siz mənə bifşteks yedirərdiniz. Sizin xalçanızın üzərində uzanardım, siz isə mənə təskinlik verərdiniz. Amma uğursuzluğa bir baxın: siz bunu edə biləcək yeganə insan olsanız da, məhz siz bunu edə bilməzsiniz.

Məni titrəmə tutmuşdu. Stəkan əlimdə əsirdi. Fransuzanın baxışlarına daha davam gətirmək mümkün deyildi.

– Mənə... həddindən artıq pis təsir edir, – özümə haqq qazandırmaq üçün dedim.

O, stəkanı əlimdən aldı, stolun üstünə qoydu və yenidən əyləşdi.

– ... Mən qısqanırdım, – o, boğuc səslə söylədi, – fiziki yaxınlığa qısqanırdım.

Mən ona baxdım. Nə istəsən gözləyə bilərdim, amma belə bir şeyi – qətiyyən.

– Bu axmaqlıqdır, – dedi, – mən çox gözəl başa düşürdüm ki, sizinlə Lyuk arasındakı ciddi məsələ deyil.

Sifətimin aldığı ifadəni görərək o, jestlə məndən üzrxahlıq elədi. Hətta buna görə xəyalən onu təriflədim də.

– Daha doğrusu, demək istəyirəm ki, fiziki yaxınlıq, həqiqətən də, ciddi məsələ deyil. Mən həmişə belə olmuşam. Xüsusilə də indi... indi... o zaman ki...

Çox güman, onun üçün bu barədə danışmaq çətin idi. Həm də mən onun deyəcəyi sözlərdən qorxurdum.

– Nəzərə alsaq ki mən elə də cavan deyiləm... – o, sözünü axıra çatdırdı və üzünü yana çevirdi, – həm də elə də arzulanan deyiləm.

– Bu, elə deyil! – etiraz etdim.

Mən qəti etiraz edirdim. Bu əhvalatda başqa – mənə məlum olmayan bir münasibətin ola biləcəyini fikirləşmirdim... Acınacaqlı, daha doğrusu, acınacaqlı deyil, sadə və kədərli münasibətin... Mənə elə gəlirdi ki, bunun ancaq mənə aidiyyəti var; axı mən onların birgə həyatı haqqında heç bir şey bilmirdim.

– Məsələ bunda deyil, – söylədim və ayağa qalxdım. Sonra ona yaxınlaşdım və dayandım. O, yenidən mənə tərəf çevrildi və azacıq gülümsündü.

– Mənim zavallı Dominikam, aləm bir-birinə qarışıb!

Onun yanında əyləşdim, başımı əllərim arasına aldım.

Qulaqlarımda küy var idi, içimdə isə boşluq. Ağlamaq istəyirdim.

– Mənim sizə münasibətim çox yaxşıdır, – o dedi, – həddindən artıq. Sizin xoşbəxt olmadığınızı düşünmək isə məni incidir. İlk dəfə qarşılaşdığımız vaxt düşündüm ki, xoşbəxt olmaq üçün sizə kömək edə bilərik... Amma alınmadı.

– Xoşbəxt deyiləm, – dedim, – deyəsən, həqiqətən də, bu, elə belədir. Amma hər halda, Lyuk mənə xəbərdarlıq etmişdi.

Mən bu qadının, bu böyük və rəhmdil qadının ayaqlarına yığılmaq, ondan anam olmasını diləmək istəyirdim. Bir də istəyirdim ki, necə bədbəxt olduğumu söyləyim. Mən ağlamaq istəyirdim. Amma başa düşürdüm ki, hətta bu rolu belə oynamağa haqqım yoxdur.

– O, on gündən sonra geri qayıdacaq, – Fransuaza dedi. Bu inadkar ürəyə daha hansı zərbə dəyəcəkdi?

Fransuaza Lyuku və özünün yarımxoşbəxtliyini özünə qaytarmalı idi. Mən isə buna görə özümü qurban verməli idim. Bu fikir məndə təbəssüm yaratdı. Bu, öz şəxsi əhəmiyyətsizliyimi özümdən gizlətmək üçün sonuncu cəhdim idi. Mənim qurban veriləsi heç bir şeyim yox idi. Mənim iki yolum vardı: ya bu xəstəliyə özüm son qoymalı, ya da bu işi görməyi zamana buraxmalı idim. Halbuki taleyə bu cür acınacaqlı baş əyməyin özündə də bir optimizm payı vardı.

– Bir qədər gec, – dedim, – içimdəki bu şeylər bitəndən sonra mən yenə də sizi görəcəyəm, Fransuaza; Lyuku da həmçinin. İndi isə gözləməkdən başqa yolum yoxdur.

...Öz evimə qayıdan kimi o dəqiqə çarpayuya yığıldım.

Mən orada nə danışmışdım, hansı mənasız sərsəmləmələri söyləmişdim? Xatırlamırdım. Lyuk qayıdacaq, məni qucaqlayacaq, öpəcəkdi. Hətta əgər o, məni sevmirsə belə, burada, yanımda olacaqdı. O – Lyuk... Bax o zaman bu qorxulu yuxu bitəcəkdi.

On gündən sonra Lyuk qayıtdı. Mən bundan xəbər tutdum, çünki onun gəldiyi gün avtobusla evinin yanından keçirdim və maşınını görmüşdüm.

Pansiona gələrək onun zəngini gözləməyə başladım. Zəng gəlmədi. Nə həmin gün, nə də səhərisi. Həmin günləri qripə tutulmaq bəhanəsi ilə çarpayıda keçirdim və hər dəqiqə onun gəlişini gözlədim.

O, burada idi. O, mənə zəng etmirdi... Ümidsizlik mənim üçün soyuq titrəmə kimi idi; əsəbi gülüş kimi, yaxamdan əl çəkməyən hissizlik kimi bir şeyə çevrilmişdi... Mən heç vaxt belə əzab çəkməmişdim; öz-özümə bunun sonuncu sıçrayış olduğunu deyirdim, amma bu, o dərəcədə əzabverici idi ki...

Üçüncü gün ayağa qalxdım. Mühazirəyə yollandım. Alen yenə də mənimlə birlikdə küçələri dolaşmağa baş-

ladı. Mən onu diqqətlə dinləyir, zarafatlarına gülürdüm. İkinci həftənin sonuncu günü məni küçədən gələn musiqi səsi yuxudan oyatdı – qonşulardan kimsə radionu qoşmuşdu. Bu, Motsartın çox gözəl bir andantesi¹ idi, hər zaman olduğu kimi dan yerini, ölümü və tutqun təbəssümü özü ilə otağıma gətirirdi. Mən yataqda tərpənməz uzanaraq uzun müddət onu dinlədim. Demək olar ki, xoşbəxt idim. Qapıçı qadın məni telefona çağırırdı. Tələsmədən xatırimi əynimə keçirdim və aşağı düşdüm. Fikirləşdim ki, Lyukdur, amma bu, daha vacib deyildi. Mənim içimdə nə isə yoxa çıxmışdı.

– Sən yaxşısan?

Mən onun səsinə diqqət kəsilmişdim. Hə, bu, onun səsi idi. Məndə bu sakitlik, bu yumşaqılıq haradan idi? Sanki, mənim üçün ən vacib, mənim üçün ən canlı bir şey çıxıb getmişdi. O, sabah haradasa kafelərin birində görüşməyi təklif etdi. Mən: «Hə, hə», – deyə cavab verdim.

Sonra öz otağıma qayıtdım. Özümü tam ələ almışdım. Musiqi bitmişdi və mən onu buraxdığım üçün təəssüf edirdim.

Elə bu an özümü güzgüdə gördüm və fərqi nə vardım ki, gülümsəyirəm. Mən özümə gülümsəməyə mane olmurdum... sadəcə, bacarmırdım. Mən yenə də tənha idim və bunu çox yaxşı başa düşürdüm. Nədənsə, bu sözü öz-özümə təkrarlamaq istəyirdim: «Tək, tək, tək».

Öz aramızdır, nə olsun? Mən kişi sevən qadınam. Bu, çox sadə məsələdir. Burada özünü itirməli nə vardı ki?

¹ Andante – ahəstə çalınan musiqi əsəri.

SEHRLİ BULUDLAR

(povest)

- Ey qəribə adam, sirr dolu insan, de görüm, daha çox kimi sevirən? Atanı, ananı, bacını, yoxsa qardaşını?
- Mənim nə atam, nə anam, nə bacım, nə də qardaşım var.
 - Bəlkə, dostlarını?
 - Bu söz məndən çox uzaqdır...
 - Vətəni?
 - Onun hansı genişlikdə olduğunu belə bilmirəm.
 - Gözəlliyi?
- Əgər gözəllik ölümsüz ilahə olsaydı, bəlkə də, sevə bilərdim.
 - Qızılı?
 - Ona nifrət edirəm, sizin Tanrıya nifrət etdiyiniz qəddər...
 - O zaman kimi?
- Buludları... Səmada süzən buludları... Orada... Yüksəklikdə...
Sehrlı buludları...

Şarl Bodler (nəsrədə poema)

FLORİDA

1

Ki Larqonun parlaq mavi səması fonunda qorxunc hö-rümçəyi xatırladan qollu-budaqlı cəngəllik ağacının qurumuş gövdəsi qaralmaqdaydı.

Coze köksünü ötürdü, gözlərini yumdu. Evin yaxınlığında, çəmənlinin lap kənarında boy verən qovaq ağacları indi artıq uzaqlarda qalmışdı. Bir zamanlar o, ayaqlarını bu ağacların gövdəsinə dayayaraq onların altında uzanar, yuxarıdan-aşağı dartınan, bu dəqiqə qopacaq, bu dəqiqə uçaçaqmış kimi küləkdə titrəşən yarpaqlara tamaşa edərdi. O vaxt neçə yaşı vardı? On dörd? On beş? Xatırlamırdı...

Bəzən əlləri ilə başını sıxar, qovağa qısılar, dodaqlarını ağacın qabar bağlamış qabığına toxundurur və içindən gələn duaları pıçıldardı; otun, gəncliyin, gələcək qarşısında duyduğu qorxunun, bir də inamsızlığın təkrarolunmaz qoxusunu ciyərlərinə çəkərdi. O zaman heç təsəvvür belə etməzdi ki, bu qovağı nə zamansa tərək edəcək, on illər keçəndən sonra geri qayıdanda isə görəcək ki, o artıq yoxdur, kəsilib... Görəcək ki, ondan yalnız saralmış balta çarıqları ilə dolu bir kötük qalır.

- Nə haqda fikirləşirsən?
- Ağac haqqında.
- Hansı ağac?
- Sən bilməzsən, – dedi və güldü.
- Təbii ki...

Gözlərini açmadı, hiss etdi ki, ürəyi sıxılır. Hər dəfə Alan belə danışımağa başlayanda içində nə isə qırılırdı.

– Doqquz yaşım olanda bir qovaq ağacını sevirdim...

Qız fikirləşdi ki, görəsən, özünü olduğundan daha uşaq təqdim etmək haradan ağılına gəldi? Yəqin, Alanın qısqanclıq hissini azaltmaq üçün belə etdi. Yəni söhbət onun doqquz yaşından gedirdisə, çətin ki Alan: «Kimi, kimi sevirdin?» – deyə soruşaydı.

Araya sükut çökdü, amma hiss edirdi ki, cavabı Alanı qane etməyib, çünki o, gərgin-gərgin nə haqdasına düşü-

nürdü; baxışlarında isə bayaqkı rahat mürgünün yerində diqqət özünə taxt qurmuşdu.

Şezlonqun parusini¹ onun kürəyini tutduğundan boyununun altında yumrulanan tər damcısı heç cür yol tapıb aşağı diyirlənə bilmirdi.

- Nə üçün mənə ərə gəldin?
- Çünki sevirdim.
- Bəs indi?
- İndi də sevirəm.
- Nəyə görə?

Bu, başlangıç idi: teatrda olduğu kimi, ilk replikalar üçüncü zəngə uyğun gəlirdi; onlar xüsusi, qarşılıqlı razılıq əsasında müəyyən edilmiş mərasimi oynayacaqdılar, bu da Alanın özünə əzab verməsinin ilk mərhələsi hesab olunur bilərdi.

- Alan, – kədərlə dedi, – gəl başlamayaq.
- Məni niyə sevirdin?
- Ona görə ki, mənə təmkinli, etibarlı amerikalı təsiri bağışlamışdın. Bunu artıq yüz dəfə demişəm. Səni qəşəng hesab edirdim.
- Bəs indi?
- İndi sənin təmkinli amerikalı olduğunu düşünmürəm, amma hələ də yaraşıqlısan.
- Ümitsiz və kompleksli amerikalı... düz deyirəm? Anamı, bir də dollarlarımı da yaddan çıxarmayaq.
- Hə, lənət şeytana, hə!!! Mən səni uydurmuşdum. Bunu eşitmək istəyirdin?
- İstəyirəm məni sevəsən.
- Səni sevirəm.
- Sevmirsən.

«Bunlar nə vaxt gələcək axı? – fikirləşdi. – Bircə tez qaıyıdaçdılar... Bu istidə balıq tutmaq həvəsinə düşüblər. Gəlib çıxsaydılar, yeməyə gedərdik, Alan sərxoş olar, pis fikirlər də beynindən çıxardı; gecə də ölü kimi yatarı. Bilirəm, yatanda bərk-bərk mənə sıxılacaq, az qala, basıb əzəcək, hətta ola bilər ki, yuxuya gedəndən sonra mənə sevimli də görünəcək. Səhər ayılında isə gecə yuxusuna giren kabuslar haqqında danışacaq. Əcəb zəngin təxəyyülü var...»

¹ Parusini – qalın kətan parça.

Coze azacıq dikəlib uzaqdan ağaran körpüyə tərəf boylandı. Heç kəs yox idi. O, yenidən şezlonqa çökdü.

– Hələ görünmələr, – Alan acı-acı dedi. – Heyif. Çox darıxırsan, düz demirəm?

Qız ona tərəf çevrildi. Alan hələ də diqqətlə onu süzürdü. O lap Vestemin gənc qəhrəmanına bənzəyirdi. Açıqrəngli gözlər, cadar-cadar olmuş dəri, təmiz baxışlar... Bir də sadəlövhlük – hərçənd ki bu sadəlövhlüyün saxta olduğu o dəqiqə hiss olunurdu. Alan... Bir vaxtlar qız, həqiqətən də, onu sevirdi. İndi diqqətlə fikir versən, yenə də ona qarşı zəiflik hiss etdiyi açıq-aydın duyulardı. Amma son vaxtlar tez-tez gözlərini ondan yayındırmağa başlamışdı.

– Nə deyirsən, davam etdirək?

– Nədir, bu cür söhbətlər səni əyləndirir?

– Sənə evlənmək təklif edəndə nə hiss etdin?

– Sevindim.

– Vəssalam?

– Mənə elə gəldi ki, xilas olmuşam. Axı... O vaxt çətin vəziyyətdə idim, özün yaxşı bilirsən.

– Niyə çətin? Kim idi günahkar?

– Avropa.

– Avropada məhz kim?

– Bunu sənə danışmışam.

– Bir də danış.

«Çıxıb gedəcəyəm, – birdən-birə fikirləşdi, – artıq başa düşürəm ki, bu qaçılmazdır. Qoy nə istəyirsə eləsin. Qoy özünü lap güllələsin. Onsuz da, neçə dəfə məni bununla hədələyib. Onun başabəla psixiatri da demişdi ki, belə bir şey ola bilər. Lənətə gəlmiş atası kimi qoy o da ağılı itirsin. Qoy bu axmaq alkoqolizm onların hamısını o dünyaya vasil etsin. Yaşasın Fransa və Benjamen Konstan!¹»

Amma Alan nə qədər çox arzulasa da, qız onu ölmüş təsəvvür edə bilmirdi, mümkün intihar haqda düşüncələr onun ürəyini bulandırır: «Bunun üçün Alana bəhanə lazımdır, mən isə bəhanə olmaq istəmirəm».

– Bu ki lap şantajə oxşadı, – dedi.

– Hə, əlbəttə... sənənin nə düşündüyünü bilirəm.

¹ Konstan de Rebek Benjamen Anri (1767–1830) – fransız yazıçısı, psixoloji romanların müəllifi.

– Nə qədər ki məni şantaj edirsən, sənə hörmətlə yanaşa bilməyəcəyəm.

– Əmrin nədir? Neyləyim?

– Eh... heç nə.

Qızın ona hörmət edib-etmədiyi Alanın heç vecinə də deyildi. Bu isə qızı məyus etmirdi, çünki özünə yüksək qiymət verməyə alıxmamışdı. İyirmi yeddi yaşlı Cozenin məsələyə münasibəti belə idi. Cəmi üç il əvvəl o, Parisdə yaşayırdı – adətən, tək olardı, ya da kiminlə istədi – ürəkdolusu nəfəs alardı. İndi isə budur, bu süni, sanki, papye-maşedən¹ düzəlmiş dünyada gənc, xasiyyətə qərrarsız, nə istədiyini bilməyən ərin yanında vərəmlənməklə məşğuldur. Qız əsəbi-əsəbi güldü.

Əri gözlərini qıyıb elə yerindəcə azacıq dikəlmişdi. Belə gülüş onun xoşuna gəlmirdi, halbuki aradabir incə yumor hissənə malik olduğunu nümayiş etdirə bilirdi.

– Belə gülmək lazım deyil.

Amma qız dayanmadı, sakit, arxayın gülüşünə ara vermədi. O, indi Parisdəki mənzili, gecələr dolaşdığı küçələr, bir də gəncliyində etdiyi ağılsızlıqlar haqda düşüncüdü.

Alan ayağa qalxdı.

– İçmək istəmirsən? Elə et ki, gün səni vurmasın. Portağal şirəsi gətirim?

Alan onun yanında dizi üstə çökdü, başını qızın əllərinə söykədi, gözlərinin içinə baxdı. Bu da onun növbəti taktiki kələyi idi: adətən, qısqanclığının təsir etmədiyini görəndə mülayimləşərdi.

Qız ovcunu onun yaraşığı alnında gəzdirdi, barmaqlarını dodaqlarının ovalında, uzunsov gözlərinin ətrafında dolandırdı, sonra da bu cür cəsarətli sifətin sahibinin içindəki sakitliyi heçə çıxarmağı gözəl bacardığını özlüyündə etiraf etdi.

– Yaxşısı budur, mənə bir bakal bakardı gətir, – dedi.

Alan gülümsündü. O, içməyi sevirdi, qızın da onunla birgə içməsi xoşuna gəlirdi. Hətta Alanın içkiyə meyilli olması ilə bağlı qıza xəbərdarlıq da etmişdilər. Amma o, bəzən hissiyyatını itirənə qədər içmək istəsə də, ümumi-

¹ Papye-maşe – yapışqan, gips və tabaşırla qarışdırılmış kağız küt-ləsindən ibarət bərk maddə.

likdə alkoqola qarşı laqeyd olduğundan bu xəbərdarlıqlara fikir vermirdi.

– Deməli, iki bakardı, – dedi.

Sonra qızın əlini öpdü. Yaxınlıqda əyləşmiş güllü şortlu, çalsaçlı amerikalı qadın qibtə ilə onlara baxırdı. Coze bu baxışları görsə də, qadının təbəssümünə fikir vermədi. Baxışlarını qaçırıb həyatın ərköynləşdirdiyi Alanın yüngül addımlarla yürüməsinə tamaşa etdi, sonra da onun uzaqlaşdığına baxa-baxa hər dəfə olduğu kimi kədərləndi. «Axı mən onu daha sevmirəm», – öz-özünə pıçıldadı və əlləri ilə üzünü tutmağa tələsdı; sanki, günəşin şüaları onun səmimi olmadığını ortaya çıxara bilərdi.

...Dostlar geri qayıdanda onlar qumun üstündə uzanmışdılar: Coze başını Alanın çiyinə qoyaraq hansısa romanı çılğınlıqla müzakirə edirdi, yanlarında bir neçə boş fujer atılmışdı; Brandon Kinnel baxışları ilə onları arvadına göstərdi. Yeva Kinnel ağıllı qadın olsa da, gözəl deyildi, amma həm o, həm də əri səmimi insanlar idilər. Coze onun xoşuna gəlirdi; bununla belə, o da Brandon kimi Alandan ehtiyat edirdi.

Kinnellər ailəsinə qarşılıqlı anlaşma içində yaşayan cüt-lük hesab etmək olardı... Əlbəttə, Brandonun Cozeyə qarşı duyduğu gizli və qarşılıqsız hissi çıxmaq şərti ilə.

– Əcəb gündür... – Yeva dedi, – düz üç saatını dənizdə keçir, sonra da cəmi bir barrakuda ilə geri dön...

– Okeanda üzmək nəyə lazımdır axı? – Alan soruşdu, – bir halda ki xoşbəxtlik qumlu sahillərdədir.

Sonra da əyilib Cozenin saçlarından öpdü. Qız başını qaldırdı, Brandonun boş fujerləri süzdüyünü görüb, ürəyində onu cəhənnəmə yolladı. Alanın kefi kök idi. Coze isə çimərlikdə vaxtını xoş keçirmişdi, bu işdə ona bir neçə bakardı bakalı yardımçı olmuşdusa, bunun nəyi pis idi ki?

Coze ərinin gündən yanmış ayaqlarına toxundu:

– Xoşbəxtlik qumlu sahillərdədir, – deyə təkrar etdi.

Brandon üzünü çevirdi. «Deyəsən, mən onu incitdim, – qız fikirləşdi, – görəsən, o, məni sevır? Nə əcəb bu bərədə heç fikirləşməmişəm?!»

Qız əlini Brandona tərəf uzatdı.

– Kömək edin qalxım, Brandon, məni gün necə vurubsa, başım hərlənir.

Qız vurğunu gün sözünə saldı. Əlini Brandona uzatdı. Bu cütlüyü görən hər kəs fikirləşərdi ki, görəsən, nə üçün dalğın dəniz canavarına bənzəyən Brandon Kinnel Yeva kimi cücüyə oxşayan biri ilə evlənib? Yəqin, bunun iki səbəbi vardı: əvvəla, qadın ağıllı idi, ikincisi – Brandon özü ağciyər adama bənzəyirdi. Belə kişilərin isə ağıllı qadına həmişə ehtiyacı olur.

Brandon Yevaya ayağa qalxmağa kömək etdi, qız səndələdi, yıxılmamaq üçün ondan yapışdı.

– Bəs mən necə olacağam, Yeva? – Alan soruşdu, – siz bütün gecəni məni çimərlikdə tənha qoymaq istəyirsiniz? Görürsünüz ki, Coze kimi mən də sərxoşam. İkimiz də keflənmişik. Məgər o, vaxtımızı necə şən keçirdiyimizi sizə söyləmədi?

Alan uzandığı yerdəncə gülümsəyə-gülümsəyə onlara baxırdı. Coze bir anlıq Brandonun əlini buraxdı, sonra qətiyyət dolu hərəkətlə yenidən ondan yapışdı.

– Əgər cəmi iki qədəh səni özündən çıxarıbsa, mən neyləyim?! Şəxsən mən cin kimi ayığam, özüm də bərk acmışam. Gedirəm Brandonla yemək yeyim.

Qız Yevanın da burada olduğunu unudub arxasını ərinə çevirdi. Son bir ildə ilk dəfə idi o, yer üzündə Alandan da başqa kişilərin olduğunu fərqlənə varırdı.

– O, getdikcə daha dözülməz olur, – Coze bu sözü pıçılıtlı ilə desə də, eşitməmək mümkün deyildi, – həmişə hər şeyi korlayır.

– Siz onu tərək etməlisiniz, – Brandon söylədi.

– O, mənsiz məhv olar, daha doğrusu, demək istəyirəm ki...

– O artıq məhv olub...

– Məncə də...

– Amma çox sevimlidir, elə deyil?

Qız etiraz etmək istəsə də, dillənmədi, çiyinlərini çəkdi:

– Bəlkə də, haqlısınız.

Onlar tələsmədən restorana doğru addımladılar. Coze yenə də Brandonun qolundan tutaraq yeriyirdi. Bu toxunuşa dözmək çətin idi, kişi özünü ələ almaq üçün gərginlikdən, az qala, qıc olacaqdı, hətta əlini çəkməyin daha doğru olacağını fikirləşirdi...

– Sizin içməyiniz xoşuma gəlmir, – o, ucadan və amirənə səslə dedi. Sonra səsinin çox kəskin çıxdığından təşvişə düşdü. Coze başını qaldırdı.

– Alanın anasının da onun içməsindən xoşu gəlmir. Elə mənəm də... Amma bundan sizə nə?

Brandon qolunu yüngül bir hərəkətlə geri çəkdi. Ayda-ildə bir dəfə Coze ilə təklildə söhbət etmək imkanı yaranmışdı, o isə bu basabasda onu təhqir etməyi bacarmışdı.

– Əlbəttə, bunun mənə dəxli yoxdur.

Qız ona baxdı. Brandon əllərini yüngülcə yelləyə-yelləyə addımlayırdı; onun vicdanlı, etibarlı insanlara məxsus sifəti vardı. Coze bir vaxtlar Alanla evlənərkən də belə bir adama ərə getdiyini düşünmüşdü.

– Haqlısınız, Brandon. Bağışlayın məni. Amma siz amerikalılar sağlamlıq dəlisisiniz. Avropada isə belə deyil; məsələn, mən Alanla birlikdə yaşayıram, amma öz-özümə, sanki, söhbət ərdən deyil, appendisitdən gedirmiş kimi, «ondan qurtulmaq lazımdır» deyə bilmərəm.

– Hər halda, siz bir gün buna məcbur olacaqsınız, Coze... əgər mənə ehtiyacınız olarsa...

– Bilirəm, sağ olun, Yeva ilə siz mənə qarşı çox mehribansınız.

– Yeva ilə mən deyil, təklildə mən.

O lap xərcəng kimi qızarmışdı. Coze dillənmədi. Hələ Parisdə yaşadığı vaxtlarda kişiləri ələ almaqdan xoşlanırdı. İndi isə... Elə bil, artıq belə işlər üçün qocalmışdı...

...Restoranda, demək olar ki, boş yer yox idi. Asta adlımlarla onların ardınca gələn Alanla Yeva hələ indi-indi uzaqdan görünürdülər.

...Yemək artıq bitmişdi... Onlar yenə də öz evlərindəydilər. Bu mənzildə üç uzun otaq var – şəffaf bambuqla üzlənmiş və Afrika maskaları, xırda həsir fiqurlarla, bir də balıq tutmaq üçün harpunlarla bəzədilmiş otaqlar... Bütün bunlar Alanın anasının ekzotika hesab etdiyi şeylər idi. Alanın uzun müddət burada yaşamasına baxmayaraq, evdə ona aid bircə dənə də olsun şəxsi əşya yox idi. Kitablara valları Nyu-Yorkdan gətirmişdilər.

Coze əvvəllər heç vaxt keçmişi ilə bu qədər az bağlı olan insanla rastlaşmamışdı. Alan hər şeyə onun gözləri ilə baxırdı, həm də bunu o qədər aydın və açıq-aşkar edir-

di ki, Coze gülməkdən özünü saxlaya bilmirdi. Onların münasibətindəki qərəz elə bir həddə idi və Alan getdikcə o qədər ümitsiz halda simasızlaşırdı ki, qız lap başını itirirdi... Ona elə gəlirdi ki, rejissor tələbləri ilə qurulmuş pis bir pyesə, ya da axmaq bir filmə baxır. Amma bu pyesin, bu filmin rejissoru başqa biri yox, məhz onun əri idi; qız isə uğursuzluğun qaçılmaz olduğuna görə onunla birlikdə iztirab çəkməyə məcbur qalmışdı.

Alan otaqda var-gəl edirdi, bütүн pəncərələr taybatay açılmışdı, isti Florida küləyi onların üzünə vururdu... Külək otağa bir-birinə qarışmış yüngül dəniz, benzin və azalmaq istəməyən bürkü qoxusu gətirirdi. Coze Alanın ora-bura var-gəl etməsinə tamaşa edir, ətraf mühitə, başqalarının həyatına bu qədər laqeyd olduğunu indiyə qədər nə üçün belə aydın hiss etmədiyini haqda düşünürdü. O, özünü heç vaxt bugünkü qədər zəif hiss etməmişdi; sanki, bədəni bəşdən-başə əsəbdən yögürmüşdü.

– Brandon sənə vurulub, – nəhayət ki, Alan dilləndi.

Coze gülümsündü. Qəribədir: onlar hər şeyi eyni anda anlaya bilirdilər. Bu hadisə iki gün əvvəl olsaydı, o, ərinin sözlərinə gülər, bunu qısqanc adamın düşkünlüyü hesab edərdi. İki gün sonra olsaydı, ərini hətta kor da adlandırardı. Amma madam ki eyni vaxtda belə bir qənaətə gəlirlər, deməli, başqa kişilərlə edəcəyi kimi məsələni zarafata salmaq mümkün deyildi – Coze bunu yaxşı başə düşürdü.

– Brandon nəyə ümid edə bilər axı? – o, fikirli-fikirli soruşdu.

Alan pəncərənin məhəccərinə söykənərək dayanmışdı.

– Heç nəyə... – nəticəni Cozenin özü söyləməli oldu.

– Niyə ki, – Alan etiraz etdi, – yaraşığı, ciddi, etibarlı kişidir. Bəlkə də, Ki Larqoda mənimlə rəqabətə girə biləcək yeganə insandır. Arvadı da ağıllı qadındır, özünü aparmağı bacırır. Brandon sənə incitdiyimə görə məni «nokauta» göndərə bilər. O, əsl centlmendir. Mən hətta onun nə deyəcəyini də təsəvvür edə bilərəm: «Bağışlayın, ser, elə şeylər var ki, onlara dözmək mümkün deyil, ledi Coze hər cür şübhələrdən yüksəkdə dayanan qadındır...» və sair və ilaxır...

Alan güldü:

- Niyə susursan? Deyirsən, belə bir şey ola bilməz?
- Əksinə, bunda mümkün olmayan heç nə yoxdur.
- Sən onunla yata da bilərsən?
- Yəqin ki... Amma bu, mənim ağılımdan da keçməyib.
- Eybi yox, gün gələr, keçər, tələsmə...

O, pəncərənin yanından uzaqlaşdı, artıq Coze neçənci dəfə idi Alanın bu cür süni hərəkətlərini müşahidə edirdi. O, adətən, replika atmaq üçün gözəl poza alır, sonra yenicdən səhnədə gəzişməyə başlayırdı; sanki, hər sözünü dəqiq jestlərlə diqqətə çatdırmaq istəyirdi.

Coze parusin örtüklü divanda əlini başının altına qoyaraq uzanmış, gözlərini yummuşdu. Yatmaq istəyirdi, eyni zamanda da bu cür həyata nə qədər dözə biləcəyi haqda düşünürdü. Bununla belə, baş verənlər ürəyinin dərinliyində onu az da olsa, əyləndirirdi. Axı bu gün ilk dəfə olaraq özünə «bütün bunlara son qoymaq lazımdır» deyə bilməmişdi.

– Brandon sənə nə qədər aşıq olur-olsun, yenə də özünü heç nə olmamış kimi aparmamalısan, – Alan hələ də danışırdı, – vallah, deməyə söz tapmıram, çimərlikdə onu yaxşıca qamarladın, zavallı Yevanı da vecinə almadın... Kaş onun arxanızca necə məyus-məyus baxdığını görəydin.

– Bu heç mənim ağılıma da gəlmədi... Hesab edirsən ki...

Qız istəyirdi «hesab edirsən ki, bu, Yevanın xətrinə dəyib?» – soruşsun, amma fikrini tamamlamadı. Onsuz da, «hə» eşidəcəyi aydın idi. Alan onda vicdan ağrısı yaşatmaq imkanını heç vaxt əldən buraxmazdı. Coze özünü saxlaya bilmədi.

– Mən Yevanı incitmək istəmirdim. O da Brandon kimi mənə etibar edir. Onların heç ağına da gəlməz ki, mən kölə qadınlar kimi itaətlə arxası üstə uzanıb kişi gözləməyə məcbur ola bilərəm. Onlar normal insanlardı.

– Demək istəyirsən ki, mən normal deyiləm?

– Sən nə dediyimi çox gözəl başa düşürsən, özün də hərəkətlərinlə qürreləyirsən; məgər düz demirəm? Öz qəribə xasiyyətini gözə soxmaqdan yorulmadın? Göylərdə uçursan, yerə enmək, özünü kişiyyə yaraşan kimi aparmaq sənə üçün faciə olardı.

«Aman Allah, – Coze fikirləşdi, – ona öyüd-nəsihət verirəm, guya, özüm tərbiyəvi qəzet məqalələri yazanlardan biriyəm... Hə... bu mənəm, sağlam düşüncəyə nifrətimə rəğmən, ailə başçısı kimi ona dərs verməyə çalışıram. Deyəsən, axı yavaş-yavaş zəhlətökən olmağa başlayıram. O isə, elə bil, məndən belə sözlər eşitdiyinə görə sevinir...»

Alan, həqiqətən də, gülümsünə-gülümsünə ona yaxınlaşdı.

– Yadındadır, Coze, bir dəfə mənə dedin ki, insanları olduğu kimi qəbul etmək lazımdır, guya, heç vaxt heç kimi dəyişməyə çalışmamısan... dedin ki, heç kimin başqalarını ittiham etməyə haqqı yoxdur... İndi, deyəsən, bu sözlər yadından çıxıb axı?

O, qızın ayaqlarının yanında uzandı; təmkinlə danışır, başa düşmək olmurdu ki, öz xoşbəxtliyi üçün dua oxuyur, yoxsa qızı utandırmaq fikrinə düşüb.

Cozenin ürəyi sıxıldı. Yadına düşdü ki, bu sözləri Nyu-Yorkda, özü də qışda deyib. Onlar Alanın anası ilə uzunmüddətli söhbətdən sonra küçəyə çıxmışdılar. Cozenin ürəyi mərhəmət, şəfqət və səxavət hissi ilə dolu idi. Onlar mərkəzi parkda gəzişirdilər, Alan elə pərişan, elə sadəlvəh görünürdü ki...

– Hə... – dedi, – demişəm. O vaxt, həqiqətən də, belə fikirləşirdim. Elə indi də fikrimi dəyişməmişəm, Alan, – o daha asta səsle sözünə davam etdi, – amma sən mənə rəhmin gəlmir.

– Demək istəyirsən ki, qəddaram?

– Hə.

Qız gözlərini yumdu. Alan istəyinə nail olmuşdu, onu vadar etmişdi ki, incidildiyini etiraf etsin; ona da bu lazım idi – Cozenin zəif damarına toxunmaq. Hansı yolla olursun, sancmaq...

O, qızı qolları üstünə aldı, yerə qoydu, sonra özü də yanında uzandı, başını çiyinə sıxdı. Alan yalvarış dolu səsle onun adını pıçıldayır, onu əzizləyirdi, çox istəyirdi ki, qız hönkürüb ağlasın. Amma Coze göz yaşlarını boğub saxlayırdı. Nəhayət ki, o, yarıçılpaq Cozeyə sahibləndi, amma aldığı həzz onda incikliyə bənzər bir hiss yaratdı. Bir az sonra o, qızı soyundurdu; onu qucağına alıb yataq otağına aparanda o artıq yatmışdı. Alan isə çarpayıda həyəcanla onun əlini sıxa-sıxa yuxuya getdi.

Coze ayılında Alan yataqda köndələninə uzanmışdı. Görünür, soyunmağa imkan tapa bilməmişdi.

«Nə qəribə yatışı var... Açıq əli döşəkağının üstündə donub-qalıb, boynu qıç olubmuş kimi yana əyilib, dizlərini də sinəsinə sıxıb. Bu vəziyyət necə adlanırdı? Ah, hə, dö-lün ana bətnindəki vəziyyəti. Doğrudanmı, Alan öz dözülməz anasından ayrıldığına bu qədər təəssüf edir? İşə bir bax?! Belə çıxır ki, qoca Freyd haqlı imiş? (Coze gülüm-sədi, su dolu qrafınə doğru uzandı.) Bakardiyə nifrət edirəm... Bu dadsız, distillə olunmuş sudan da zəhləm gedir. Elə bu bağılı pəncərələr, bu otaq havası da məni bezdirib. Bambuq da, iki dollarlıq Afrika oyuncaqları da... Səyahətlərə, tropik təbiətə də nifrət edirəm. Bəlkə... Bəlkə, çarpayı-da köndələn yatan bu yad adama da nifrət edirəm?!

O yaraşıqlıdır. Qüsursuz bədəni var, arıq gənclərin bə-dəninə bənzəyir... Dərisi zərifdir, adam dodaqlarını ona toxundurmaqdan ləzzət alır. Yox, mən ona nifrət etmi-rəm. Başımı tərptəmək yetər ki, bu yad adam inildəməyə başlasın; o, bircə öpüşümdən belə ehtirasa gələ bilər. İndi də zarımasının səbəbi o deyil ki, yuxudan ayılmağa çətinlik çəkir... yox, o, ona görə inildəyir ki, belə eləmək xoşu-na gəlir. Budur, bax, ayaqlarını artıq uzadıb, deməli, ana-sının bətnini tərk edib, məşuqəsinin yanına qayıdıb».

Bu an Cozenin beynində başqa bir fikir də dolaşdı: «Sən mənim xatirələrimin anasısən, sevgililərin sevgilisisən...»

«Görəsən, kimin sözləridir? Verlənin?.. Bodlərin?.. İndi çətin xatırlayam. Hə, indi qollarını boynuma keçirəcək, ar-xası üstə çevrilməyə vadar edəcək, məni özünə tərəf çə-kəcək... Budur, bax, adımlı təkrarlayır, mənim adım, hə-qiqətən də, Cozedir, onunku isə Alan. Bu adın mütləq bir mənası olmalıdır... Yox, heç nə təkrarən çıxdığı dairəyə qa-yıda bilməz. Mən də başqa bir adı dilimə gətirə bilmərəm»...

2

– Sən şlyapanı unutmusan!

O, şlyapanın lazım olmadığını bildirmiş kimi əlini ha-vada yellədi. Maşın artıq tırıltı salmağa başlamışdı... yox, daha doğrusu, guruldayırdı. Bu, nar rəngində köhnə bir şevrole idi. Alan idman üslublu maşınları sevmirdi.

– Bu gün çox isti olacaq, – Coze inadla təkrarladı.

– Boş şeydir. Əyləş. Brandon şlyapasını mənə verər. Onun canı daha möhkəmdir.

İndi Alan ancaq Brandon haqqında danışırdı, çünki yaşadıkları bu adada onlar yalnız Kinneli çetesi¹ ilə ünsiyyət saxlayırdılar. Bu artıq Alanın yeni şiltaqlığına çevrilmişdi: o, başqa birinin böyük məhəbbətinə qarışmaq istəmədiyini nümayiş etdirir, Yevanı «mənim zavallı həmdərd rəfiqəm» adlandırır, Brandon Coze ilə danışıanda isə gərgin-gərgin gülümsəyirdi. Hər şeyi zarafata çevirməyə can atan Cozenin və Kinnellilərin birgə cəhdlərinə baxmayaraq, vəziyyət getdikcə daha dözülməz olurdu. Qız hər şeyi sınaqdan keçirmişdi: hirsələnməyi də, laqeydlik nümayiş etdirməyi də, yalvarmağı da... Bir dəfə hətta evdə qaldı ki, bütün bunlardan qaça bilsin, amma Alan, demək olar ki, bütün günü içərək dayanmadan Brandonu təriflədi. Ona görə də Brandon söhbəti onun üçün qaçılmaz olmuşdu...

Həmin gün onlar birlikdə balıq tutmağa hazırlayırdılar. Coze yuxusunu ala bilməmişdi, ona görə də böyük məmnuniyyətlə Brandonun, Yevanın, ya da elə özünün bu işgəncəyə dözə bilməyərək partlayacağı anı gözləyirdi. Əgər bəxti gətirsəydi, həmin hadisə bu gün baş verəcəkdi.

Son vaxtlar nədənsə məyus görünən Kinnellilər onları körpünün yanında gözləyirdilər. Yeva əlində buterbrod yığılmış zənbil tutmuşdu; o, əl yelləyərək hər ikisini salamladı; özü də bu hərəkəti bacardıqca şən və sərbəst etməyə çalışdı. Brandon yüngülcə gülümsündü. Yaxınlıqda içində bir matros olan böyük kater yığılanırdı.

Alan birdən-birə yerində ləngər vurdu, əlini boynuna uzatdı. Brandon ona tərəf qaçaraq qolundan yapışdı.

– Sizə nə olub?

– Günəşdəndir, – Alan dedi, – şlyapanı götürmək lazımdır. Başım hərlənir, – o, daş məhəccərin üstündə əyləşdi və əli ilə başını tutdu. Hamı təəddüd içində donub qalmışdı.

– Əgər özünü pis hiss edirsənsə, – Coze dedi, – gəl burada qalaq. Günəşin yandırılıb-yaxdığı belə bir vaxtda dənizə çıxmaq axmaqlıqdır.

¹ Keçmişdə Balkanlarda partizan dəstəsi; burada: qruplaşma mənasında.

– Yox, yox, sən balıq tutmağı elə sevirsən ki... Yaxşısı budur, mənsiz yola düşün.

– Sizi evə apararam, – Brandon dedi, – görünür, istiyə düşmüşünüz. Belə vəziyyətdə sükan arxasına əyləşməsəniz yaxşıdır.

– Onda da bir saatınızı boş yerə itirmiş olacaqsınız. Həm də axı siz gözəl balıqçısınız. Yaxşısı budur, məni Yeva evə aparsın, onsuz da, dəniz onu yorur. O, məni sağaldı, mənim üçün nə isə oxuyar.

Araya sükut çökdü. Brandon üzünü Yevaya tərəf çevirdi, qadın ərinin nə demək istədiyini başa düşdü.

– Məncə, belə daha yaxşı olacaq. Akulalar da, dəniz həşəratları da lap zəhləmi töküblər... Həm də siz, onsuz da, tez qayıdacaqsınız.

O, təmkinlə danışdı, ona görə də etiraz etməyə hazırlaşan Coze susmalı oldu. Amma içində hər şey bir-birinə qarışmışdı. «Deməli, bu gicbəsərin istədiyi bu imiş. Özü də riskə getmədiyini yaxşı bilir... Axı içində dənizçi olan katerdə gizlənməyə yer yoxdur... Hələ bu azmış kimi, hər şeylə razılaşan Yeva... qıpqırmızı qızaran Brandon... Görəsən, Alan nəyi sübut etməyə çalışır?»

Coze kəskin hərəkətlə çevrilib körpüyə çıxdı.

– Sən əminsən, Yeva?... – Brandon çəkinə-çəkinə soruşdu.

– Əlbəttə, əzizim. Alanı evə aparacağam. Sizə uğurlu ol... sahilədən çox aralanmayın, dəniz bu gün dalğalıdır.

Dənizçi səbirsiz hərəkətlə fit çaldı. Brandon könülsüz-könülsüz katerə çıxdı, Coze ilə yanaşı duraraq sürəhiyə dirsəkləndi.

Alan başını yuxarı qaldırıb diqqətlə onları süzürdü. O gülümsəyir, həm də çox sağlam görünürdü. Kater asta-asta körpüdə aralanmağa başladı.

– Brandon, – Coze qəfildən dilləndi, – tullanın. Elə bu dəqiqə sahilə tullanın.

Brandon çaşqın halda ona baxdı, sonra bortdan bir metrə qədər uzaq olan sahilə boylandı və sürəhidən adlayaraq tullandı, sürüşdü, yığıldı, amma tez də ayağa qalxdı. Yeva qışqırırdı.

– Nə baş verir? – dənizçi soruşdu.

– Heç bir şey. Yola düşürük, – Coze arxası ona tərəf dayansa da, sualı cavabsız buraxmadı.

O, Alanın düz gözlərinin içinə baxırdı. Alan daha gülümsəmirdi. Brandon isə əsəbi hərəkətlə üst-başını təmizləyirdi.

Coze bortun yanından uzaqlaşdı, katerin burun hissəsində əyləşdi. Dəniz çox gözəl görünürdü, ən əsası isə zəhləsini tökən adamlar sahildə qalmışdı. Çoxdan idi özü-nü belə yaxşı hiss etməmişdi.

Azuqə dolu səbət sahildə yaddan çıxdığı üçün Coze dənizçinin yeməyinə şərik çıxmalı oldu. Balıq ovu da uğurlu alındı. Torlarına iki barrakuda düşdü; düzdür, onların hər biri ilə düz yarım saat əlləşmək lazım gəldi, amma buna dəyərdi...

Coze yorulmuşdu, yemək istəyirdi, xoşbəxt idi. Dənizçi, çox güman ki, ancaq ançouslarla¹, bir də pomidorla qidalanırdı... Onu da elə buna qonaq edə bildi. Onlar yemək yeyə-yeyə gülüşür və yaxşı bir ət parçasının bu dəqiqə yaman yerinə düşsə biləcəyi haqda danışırdılar. Dənizçi günəşin altında qarqara qaralmışdı, çox hündür olsa da, bir qədər yöndəmsiz görünürdü, baxışlarından isə saf-qəlblı spanielə bənzəyirdi.

Bir qədər keçdi... Səmanı yavaş-yavaş buludlar örtməyə başladı: deyəsən, fırtına yaxınlaşırdı, sahilə isə hələ vardı; yeməyi bitirdikdən sonra geri qayıtmağı qərarlaşdırdılar. Dənizçi tilov atdı, Coze açılma stulda yerini rahatladı. İsti idi. Tər üz-gözlərindən sel kimi axırdı, hər ikisi səssizcə dənizə tamaşa edirdi. Bir neçə müddətdən sonra tilova daha bir balıq düşdü, Coze gec tərpendiyindən qarmağı boş çıxardı, sonra dənizçidən yeni tələ yemi taxmağı xahiş etdi.

– Mənim adım Rikardodur, – o dedi.

– Mənimkisə Coze.

– Fransızsınız?

– Hə.

– Bəs sahildəki kişi?

O, «kişi» dedi, «əriniz» yox. Ki Larqo camaat arasında əyləncə adası kimi ad çıxarmışdı. Ona görə də dənizçi bu kişinin Cozenin əri yox, sevgilisi ola biləcəyini düşünmüşdü... Coze güldü:

– O amerikalıdır.

¹ Ançous – siyənəyə oxşayan xırda balıq.

- Bəs niyə gəlmədi?
- Gün vurdugü üçün.

Həmin ana qədərlər onlar sahilə baş verənlərlə bağlı bir kəlmə belə danışmamışdılar.

Dənizçi başını aşağı saldı, onun saçları sıx idi, səliqə ilə vurulmuşdu. O, cəld hərəkətlə tilova yem taxdı, siqaret yandıraraq bir qullab aldı, sonra Cozeyə ötürdü. Yerlilərin ünsiyyətdəki sərbəstliyi Cozenin xoşuna gəlirdi.

- Deyəsən, təklildə balıq tutmağı çox xoşlayırsınız?
- Aradabir tək qalmağı sevirəm.
- Mən isə həmişə təkəm. Belə yaxşıdır.

Dənizçi qızın arxasında dayanmışdı. Coze onun sükanı bərkətdiyini hiss etdi, belə küləkli havada bunun o qədərlə ehtiyatlı hərəkət olmadığını ağılından keçirdi.

- Yəqin, sizə istidir, – dənizçi onun çiyinlərinə toxundu.

Coze geri çevrildi. Dənizçinin mehriban it baxışlarına bənzər sakit baxışları çox mənalı idi, bununla belə, bu gözlərdə təhdid yox idi. Coze hələ də çiyində olan ələ nəzər saldı: böyük, kobud, düzbucaqlı. Ürəyi bərk-bərk döyünməyə başladı. Bu diqqətli, sakit, soyuqqanlı baxışlar insanın içini həyəcanla doldururdu. «Əgər əllərini götürməsinə söyləsəm, götürəcək, bununla da hər şey bitəcək», – deyər ağılından keçirdi. Onun boğazı qurumuşdu.

- İçmək istəyirəm, – pıçıldadı.

Dənizçi onun əlindən yapışdı. Kayutu göyərtədən cəmi iki pillə ayırırdı. Döşəkağı təmiz idi, Rikardo isə öz səbirsizliyi ilə çox kobud görünürdü...

Sonra onlar tilova düşmüş zavallı balığı çıxardılar, Rikardo lap balaca uşaq kimi qəhqəhə çəkib gülürdü.

- Zavallı... Onu lap yaddan çıxarmışdıq.

Rikardonun təsirli gülüşü vardı, bu gülüşü eşidən Coze də özünü saxlaya bilmir, elə hey gülürdü. O, qızın çiyinlərini qucaqlamışdı, şən idi, ağılına da gəlmirdi ki, bu qızın ərinə ilk dəfədir xəyanət edib.

– Fransada da balıqlar belə səfehdirilər? – Rikardo soruşdu.

- Yox, onlar daha balaca, həm də daha hiyləgərdirlər.
- Fransada olmaq istərdim... Parisi doyunca gəzərdim.
- Bir də Eyfel qülləsinə dırmaşmaq... düzdür?
- Bir də fransız qızları ilə tanış olmaq... Gedim motoru işə salım.

Onlar asta-asta geri qayıdirdılar. Dəniz sakitləşmişdi, səma isə baş tutmayan təhlükələrin özündən sonra qoyduğu iz kimi acı, çəhrayı rəngə boyanmışdı. Rikardo sükandan yapışmışdı, arabir ona baxıb gülümsəmək üçün geri çevrilirdi.

«Heç vaxt başıma belə bir şey gəlməmişdi» – Coze fikirləşir, dənizçinin təbəssümünə təbəssümlə cavab verirdi. Sahilə yan almağa lap az qalmış o, Cozedən yenə də balıq ovuna çıxmaq istəyib-istəmədiyini soruşdu, qız isə tezliklə buradan çıxıb gedəcəyini söylədi. Dənizçi bir neçə müddət tərpənmədən göyertədə dayandı, Coze isə çıxıb gedərkən cəmi bircə dəfə geri çevrilərək ona tərəf boyladı.

Körpüdə dedilər ki, əri və Kinneli ailəsi onu Sama barında gözləyir.

Nar rəngli şevrole barın yanında dayanmışdı. Coze duş qəbul etdi, əynini dəyişdi, sonra da bara yollandı. O, güzgüdə özünə nəzər saldı; ona elə gəldi ki, düz on yaş cavanlaşıb, sifəti bəzən Parisdə olduğu kimi, yenə də bic və utancaq ifadə almışdı. «Cana doymuş qadın tez təslim olur», – o, güzgüyə baxa-baxa öz-özünə dedi. Bu, onun yaxın dostu Bernar Paliqin ən sevimli zərbi-məsəllərindən biri idi.

Alanla dəstəsi Cozeni nəzakət dolu sükutla qarşıladılar. Kişilər yüngülcə vurnuxaraq ayağa qalxmağa tələsdilər, Yeva isə süst halda ona baxıb gülümsədi. Burada olmadığı müddətdə, deyəsən, kart oynamışdılar, özü də açıq-aydın hiss olunurdu ki, darıxmaqdan, az qala, ürəkləri partlayır... Coze tutduğu iki barrakuda haqqında danışdı, dostları onu uğurlu ova görə təbrik etdilər, sonra yenə də araya lal sükut çökdü. Coze sükutu pozmağa heç çalışmırdı da. O, baxışlarını aşağı salaraq əyləşmişdi, acıqlı-acıqlı onların əllərinə baxır, qeyri-ixtiyarı hərəkətlə barmaqları sayırdı. Nə etdiyini anladığı vaxt bu hərəkət onu əməlli-başlı əyləndirdi.

– Sənə nə olub? – Alan soruşdu.

– Heç bir şey, sizin barmaqlarınızı sayırdım.

– Şükür Allaha, əhvalın, deyəsən, yaxşıdır. Amma Brandon bütün günü dolu bulud kimi qaşqabaqlı gəzib.

– Brandon? – Coze təəccübləndi. O, Alanın çıxardığı oyunu tamamilə unutmuşdu, – Brandon? Nə baş verib ki?

– Axı sən onu katerdən tullanmağa vadar etmişən. Nədir, yadında deyil?

Hər üçü, nə qədər qəribə də olsa, incik görünürdü.

– Əlbəttə, yadımdadır. Sadəcə, istəməirdim ki, Yeva bu qədər uzun müddətə səninlə təklikdə qalsın. Kim bilir, nə-lər baş verə bilərdi?..

– Deyəsən, axı rolları səhv salırsan, – Alan dedi.

– Bizimki üçbucaq yox, dördbucaqdır, deməli, mü-nasibətlərimizdən iki diaqonal keçirmək mümkündür. Elə deyil, Yeva?

Yeva çaşqın halda ona baxırdı.

– Əgər qısqanlıqdan əzab çəkə-çəkə Yevaya fikir verməsəydin və ancaq Brandonla balıq tuta-tuta xoşhal-landığımız haqda fikirləşsəydin belə, yenə də yaxşı olma-yacaqdı. Çünki onda da Yevanın darıxmaqdan ürəyi part-lardı. Ona görə də mən Brandonu sahilə yola saldım. Bax belə. Nə yeyəcəyik?

Brandon əsəbi hərəkətlə siqareti külqabıya basıb sön-dürdü. Cozenin zarafata salıb bugünkü hadisə haqda belə istehza ilə danışması onu incidirdi, halbuki birlikdə yaxşı istirahət edə bilərdilər. Bir anlıq Cozenin ona yazığı gəl-di, amma o, başladığı söhbəti dayandıрмаq iqtidarında deyildi.

– Əcəb zarafatlısan, – Alan dedi, – amma görək bu sözlər Yevanın xoşuna gələcəkmi?

– Mən hələ ən gözəl zarafatı desertə saxlamışam, – Coze dilləndi.

O artıq özünü ələ almağa da çalışmırdı. Onu uzun müddət başqalarından fərqləndirən şeylər – coşqun se-vinc hissi, kəskin təəssüratlar arzusu və fikirləşmədən, düşüncəsizcəsinə hərəkətlər istəyi yenidən qızı çənginə almışdı. O, demək olar ki, unuduğu sevinc, azadlıq, nə-hayətsiz laqeydlilik içində çırpına-çırpına dünyaya təkrar doğulduğunu hiss edirdi. Elə bu qarışıq hisslər içində də ayağa qalxdı, mətbəxə tərəf yollandı.

Onlar gərgin səssizlik içində nahar edirdilər, sükutu hərdənbir Cozenin zarafatları, fərqli ölkələrlə bağlı təəssü-ratları, kulinariyanın incəlikləri haqda söylədiyi mülahizələr pozurdu. Nəhayət, o, öz gülüşünü Kinneli ailəsinə də yo-luxdura bildi. Təkcə Alan susur və az qala, baxışları ilə onu yeyirdi. Bunu edə-edə içkiyə də ara vermirdi.

– Hə, desertimizi də gətirdilər, – qəfildən Coze qışqırdı və rəngi ağappaq ağardı.

Ofisiant yaxınlaşdı, ortasında yanan şam olan tortu stolun üstünə qoydu.

– Bu şamın mənası bilirsən nədir? Mən ilk dəfə sənə xəyanət etmişəm, – Cozenin səsi eşidildi.

Stol arxasındakıların hər üçü tapmaca tapmağa çalışan adamlar kimi çaşqın halda gah Cozeyə, gah da şama baxırdı.

– Katerdə birlikdə olduğumuz dənizçi ilə, – Coze daha dözə bilmədi, – adı Rikardodur.

Alan ayağa qalxdı, bir neçə saniyə tərəddüd içində donub-qaldı, Coze diqqətlə onu tərədən-dırmağa süzdü, sonra da başını aşağı saldı. Alan asta addımlarla bardan çıxıb getdi.

– Coze, – Yeva dilləndi, – bu nə axmaq zarafatdır?..

– Zarafat deyil. Alan da bunu çox yaxşı başa düşdü.

Coze siqaret yandırdı. Əlləri titrəyirdi. Brandon alışıqarını tapmaq və qıza təklif etmək üçün bir dəqiqəyə qədər qurdalanmalı oldu.

– Hə, nə barədə danışırıdın? – Coze soruşdu.

O, özünü bərbad hiss edirdi.

...Coze maşından düşərək qarını çırpdı. Evə getməyə tələsmirdi. Kinnellilər sükut içində ona baxırdılar. Evin işıqları yanmırdı. Pəncərələrdən zülmət qaranlıq boylanırdı. Amma şevrole həmişəki yerində dayanmışdı.

– Yəqin ki, yatır, – Yeva əmin olmasa da, tərəddüdlə dedi.

Coze çiyinlərini çəkdi. Yox, o yatmırdı. O, Cozeni gözləyirdi. İndi nə isə baş verəcəkdə. Coze ailə qalmaqallarına, istənilən kobudluq göstərişinə, indiki halda isə eşidə biləcəyi söyüşlərə qarşı dözümsüz idi. Amma belə olmasını özü istəmişdi. «Səfehəm, mən səfehəm, – artıq neçənci dəfə idi beynindən keçirirdi, – elə bil, ləkələməyə yer axtarırdım. Nədir, susa bilməzdim?» Ümidsizlik içərisində Brandona tərəf çevrildi:

– Buna dözə bilməyəcəyəm, – dedi, – Brandon, məni aeroporta aparın, yol üçün bir az borc verin, evimizə gedəcəyəm.

– Belə etməsəniz yaxşıdır, – Yeva sözə qarışdı, – bu... qorxaqlıq olardı...

– Qorxaqlıq? Siz buna qorxaqlıq deyirsiniz?.. Qorxaqlıq nə deməkdir axı? Mən mənasız tamaşadan qaçmaq istəyirəm, vəssalam. Qorxaqlıq isə boyskautların¹ leksikonuna aid sözdür.

Coze, az qala, pıçiltı ilə danışırdı. O, bu ümitsiz vəziyyətdən çıxış yolu axtarırdı. Onu elə bir adamın məzəmmətləri gözləyirdi ki, buna onunun tam haqqı çatırdı. Bu fikrin özü belə dözülməz idi.

– Alan, yəqin ki, sizi gözləyir, – Brandon dedi, – yəqin ki, çox pis vəziyyətdədir.

Onlar baş verə biləcəklərdən qorxmuş sui-qəsdçilər kimi hələ uzun müddət pıçiltı ilə danışıdılar.

– Yaxşı, – nəhayət ki, Coze dilləndi, – uzatmağın nə mənası var, mən getdim.

– İstəyirsiniz, bir az burada gözləyək?

Brandonun baxışları faciə və alicənablıqla dolu idi. «O, məni bağışlayıb, amma bu aşiq insanın qəlbi qan ağlayır», – Cozenin ağlından keçdi və dodaqlarında təbəssüm göründü.

– O, məni öldürməyəcək ki, – dedi və Kinnellilərin necə qorxduğunu gördükdə əlavə etdi, – bircə bu qalmışdı!

Onlardan aralanaraq əl yellədi, onunun bütün görünüşü taleyi ilə barışdığını nümayiş etdirirdi. Əlbəttə, Parisdə yaşasaydılar, hər şey tamamilə fərqli olardı. Coze bütün gecəni dostları ilə birlikdə keçirər, əməlli-başlı əylənər, evə səhər açılana yaxın qayıdar və yorğun olduğundan heç bir dava-dalaşı vecinə almazdı. Burada isə o, düz bir saat ürəklərində onu qınayan insanlarla çənə döymüşdü, bu isə onu daha çox məyus edirdi.

«Bu dəli, doğrudan da, məni öldürə bilər», – deyər ağlından keçirdi. Amma yenə də inanmadı. Əslinə qalsa, Alan məmnun olmalı idi, özünə əzab vermək üçün əlinə əla bəhanə düşmüşdü. «O, indi bütün təfərrüatlarla marqlanacaq...»

«Aman Allah, – Coze köksünü ötürdü, – mən burada neyləyirəm axı?»

O, anasının yanında, doğma şəhərində, dostları ilə birlikdə olmaq istəyirdi. Düzdür, bir vaxtlar taleyə kələk gəlməyi, çıxıb getməyi, ərdə olmağı, qürbət yerlərdə

¹ Boyskaut – hərbi-siyasi xarakter daşıyan uşaq təşkilatı üzvü.

ömür-gün sürməyi arzulamışdı... Elə bilirdi ki, hər şeyə yenidən başlaya bilər. Amma indi... Bu isti Florida gecəsində, bambuq evin qapıları ağzında onyaşlı qızcıqaza çevrilmək, şiltaqlıq etmək, kimlərinsə təskinliyini eşitmək istəyirdi.

Qapını itələdi, içəri girdi, bir müddət qaranlıqda dayandı. Bəlkə, o, doğrudan da, yatıb? Bəlkə, bəxti gətirəcək və barmaqlarının ucunda hiss etdirmədən yatağına qədər gedə biləcəkdi? Məktəbdən pis qiymətlərlə qayıtdığı və qapının ağzında evdən gələn səsləri dinləyərək donub-qaldığı o günlərdəki kimi içi ümidlə doldu... Əgər valideynləri evdə qonaq qəbul edirdilərsə, deməli, xilas olub... Təəssüratlar eyni idi, ürəyindən keçdi ki, heç də ərinin təhqirlərindən bir vaxtlar valideynlərindən qorxduğundan çox qorxmur... Halbuki coğrafiyadan aldığı qiymətin, əslində, valideynlərinin heç vecinə də olmadığını yaxşı bilirdi... Hətta bu qiymət onların yeganə qızına qoyulmuş olsa belə...

Görünür, günah hissini də, qorxunun da öz hüdudu var və bu hüdudu o, on iki yaşında ikən aşmışdı. Əlini uzadıb işığı yandırdı.

Alan divanda əyləşmişdi, ona baxırdı.

– Sənsən? – onun mənasız sualı eşidildi.

Coze dodaqlarını dişlədi. Alan sözə başqa cür də başlaya bilərdi, amma istəmədi. Rəngi ağarmışdı, yanında isə bir dənə də olsun boş içki şüşəsi yox idi.

– Qaranlıqda neyləyirsən? – Coze soruşdu.

O, yavaş-yavaş stula çökdü. Alan ona çox tanış tərzdə əlini dodaqlarına apardı; birdən-birə ürəyindən keçdi ki, onu qucaqlasın, ovundursun, yalan danışdığına and içsin. Amma yerindən tərpənmədi.

– Vəkilimə zəng vurmuşam, – Alan sakitcə dilləndi, – boşanmaq istədiyimi dedim. Bunun üçün Renoya, ya da başqa bir yerə yollanmağımızı məsləhət gördü. Bu cür yerlərdə bu iş o qədər də uzun vaxt aparmır. Məhkəməyə də məsələni elə təqdim etmək olar ki, guya, hər ikimiz günahkarıq, ya da tək-cə mən... necə istəyirsən...

– Yaxşı, – Coze dedi.

O, çox yorğun idi, eyni zamanda da içində qəribə bir yüngüllük hiss edirdi. Amma gözünü Alandan ayıra bilirdi.

– Baş verənlərdən sonra mənə elə gəlir ki, belə daha yaxşı olar, – Alan dilləndi. Sonra yerindən qalxdı, valoxudanı işə saldı.

Coze qeyri-ixtiyari, sanki, özü özünə razılıq vermiş kimi başını tərpətdi. Sonra Alan elə cəld hərəkətlə ona tərəf çevrildi ki, Coze diksindi.

– Məgər sən belə fikirləşmirsən?

– Fikir verdinsə, mən «hə» dedim, daha doğrusu, razılıq əlaməti olaraq başımı tərpətdim.

Otağa musiqi səsi doldu, Coze yenə də hər zamankı kimi musiqinin kimə aid olduğu haqda düşünməyə başlamışdı. Qırıq? Şuman? O, adətən, bu iki bəstəkarın məşhur konsertlərini bir-birindən ayıra bilmirdi.

– Anama da zəng vurdum. Qısa olaraq baş verən hadisə haqqında danışdım, qərarımı bildirdim. O, mənim haqlı olduğumu söylədi.

Coze susurdu. Amma bununla belə, sanki, sifətinə «bu, məni təəccübləndirmir» sözləri yazılmışdı, açıq-aşkar oxunurdu.

– O həтта mənim əsl kişi kimi rəftar etdiyimə görə şad olduğumu da söylədi, – Alan güclə eşidiləcək səslə əlavə etdi.

O, arxası Cozeyə tərəf dayanmışdı, qız onun sifətini görmürdü, amma necə olduğunu, təxminən, təsəvvür edirdi. Coze ona tərəf əyilə, könlünü ala bilərdi, amma fikrindən daşındı.

– Əsl kişi! – Alan fikirli-fikirli təkrar etdi. – Təsəvvür edirsən? Bu sözlər o dəqiqə məni yerimdən oynatdı. Düzünü de, – o, yenə də qıza tərəf çevrildi, – sən də hesab edirsən ki, həyatın boyu sevdiyin yeganə qadını tərk etmək, həm də bunu onun akula ovçusunun qoynunda yarımcı saat keçirdiyinə görə etmək özünü əsl kişi kimi aparmaqdır?

Coze əmin idi ki, o, bu sualı heç bir hiylə işlətmədən verir – köhnə bir dostuna ünvanlayıbmiş kimi. Çünki onun səsi qəzəbdən və istehzadan uzaq idi. «Hər halda, onda elə şeylər var ki, mənim ürəyimcədir, – Coze fikirləşdi, – bu nədirsə, düşüncəsizliyə bənzər bir şeydir... və mənim çox xoşuma gəlir».

– Bilmirəm, – dilləndi, – düşünürəm ki, bu, belə deyil.

– Sən bunu tam səmimi deyirsən? Əlbəttə... Bilirəm ki, səmimisən. Axı bütün məsələlərdə ədalətli olmağı bacarırsan... Başqa xüsusiyyətlərin bir yana, mən səni həm də buna görə çox sevirəm... Belə dərin...

Coze onun sözünü ağzında qoyaraq ayağa qalxdı. İndi onlar üz-üzə dayanmışdılar, bir-birinin gözünün içinə baxırdılar. Alan əlini Cozenin çiyinə qoydu, Coze isə yanaqlarını onun sviterinə söykədi.

– Mən səni heç yerə buraxmayacağam. Amma bağışlamayacağam da, – dedi. – Heç vaxt bağışlamayacağam.

– Bilirəm.

– İrini mən deşməmişəm, həyata da təmiz səhifədən başlamıram... heç keçmişin də üstündən xətt çəkmək fikrim yoxdur. Hə... mən anamın görmək istədiyi o kişilərdən deyiləm. Başa düşürsən?

– Başa düşürəm, – deyən Coze hönkürüb ağlamaq istəyirdi.

– İkimiz də əldən düşmüşük. Bu azmış kimi səsim də kallaşib... Nyu-Yorkda məni eşitsinlər deyə telefon dəstəyinə bağırmalı oldum. Təsəvvür edirsən, «Arvadım mənə xəyanət edib! Təkrar edirəm, arvadım mənə xəyanət edib!» – deyə hay-həşir salmışdım. Gülməlidir, hə?

– Hə, – dedi, – çox gülməlidir... Yatmaq istəyirəm...

Alan Cozeni qolları arasından buraxdı, valoxudanı söndürdü, valı ehtiyatla konvertin içinə qoydu, sonra yenə də qıza tərəf çevrildi.

– Sənə onunla birlikdə yaxşı idi? Düzünü de, yaxşı idi?

...Sentyabrın sonu idi. Onlar artıq Nyu-Yorka qayıtmalı idilər, amma nə o, nə də Coze bu barədə bir kəlmə belə danışmırdılar. Alan adamların çox olduğu yerlərə nifrət edirdi. Cozeyə gəlincə, o, ən zərərsiz sözü, ən günahsız baxışı belə – əgər Alana ünvanlanmayıbsa – qısqanclıq yaratdığından rahibə həyatı yaşamağa üstünlük verirdi.

Bu mənada istəyinə nail olmuşdu: yavaş-yavaş Amerika da, Avropa da onun üçün duman içərisində əriyirmiş kimi yox olmaqda idi; Cozenin həyatında yalnız Alanın qayğılı, günəşdən qaralmış və getdikcə daha çox əldən düşən sifəti vardı.

Kinnelilər hələ ki adadan çıxıb getməyə tələsmirdilər. Bununla belə, onlarla da az-az görüşürdülər. Rikardo ilə

baş verən hadisədən sonra Alan Brandona qarşı nifrətini qəsdən açıq-aşkar nümayiş etdirməyə başlamışdı. «Əgər bu səfeh sənin əmrinlə it küçüyü kimi katerdən tullanmasaydı...» – deyər inadla hey təkrar edirdi, Coze isə bu cür mühakimələrin nə dərəcədə gülünc olduğunu ona sübut etməyə belə çalışmırdı. Ümumiyyətlə, o, Rikardo haqqında danışmaqdan, dənizçinin kişilik məziyyətləri barədə yüzlərcə suala cavab verməkdən, əri onu xatırlayıb-xatırlamadığını soruşanda «yox» deyər bağırmaqdan yorulmuşdu. Coze daha heç nə xatırlamırdı. Günəş onun zəhləsini tökmüşdü, Alanın səhər saat səkkizdən axşam altıya qədər işdə itib-batmadığına acı-acı təəssüflənməkdən başqa əlindən bir şey gəlmirdi. O, şimal ölkələri və isti yun sviterlərlə bağlı şirin xəyallar qurur, günlərini yarıqaranlıq yataq otağında detektiv oxumaqla keçirirdi. Qalan məsələlərdə isə təmkinini, təbəssümünü, şənliyini qoruyub saxlaya bilirdi. Ona elə gəlirdi ki, gözəl günlərin birində Floridada öləcək və nə özü, nə də bir başqası ölümünün hansı səbəbdən baş verdiyini başa düşməyəcək.

Alan isə onu sakit buraxmır, keçmiş, Parisdəki həyatı ilə maraqlanırdı, amma söhbət sonda mütləq Rikardo və söyüşlə, təhqirlə, bir də bambuq çarpayının üstündə sevimlə ilə yekunlaşırdı. Hər şey, sanki, xüsusi qurulmuş cədvələ uyğun gedirdi.

Coze ilanı müşahidə edən siçan kimi donuq bir təbəssümlə Alanı gözdən qoymamağa çalışırdı; əslində, Coze yeyib doymuş siçanlara daha çox bənzəyirdi – təbii ki, əgər belələri olurdusa.

«Axı bütün bunlar sənin xoşuna gəlir», – bir dəfə Alan uzunsürən dava-dalaşdan sonra dedi və Coze bu sözdən dəhşətə gəldi. Bu cür davam etsəydi, öz azadlığını unutmaq, xəstə ehtirasın iradəsiz predmeti roluna öyrəşmək, hətta bu rolu sevmək belə mümkün olacaqdı. Gecələr bu fikirlər onu əldən salırdı; Coze öz-özünə etiraf edirdi ki, til-simlənmiş adam kimi heç bir şey etməyə qadir deyil. Amma Alan düz danışmırdı, Coze bu həyatı sevmirdi. Yox. O, elə bir kişi ilə yaşamaq istəyirdi ki, həyatını kabusə çevirməsin. O, bu kabusun predmeti olduğuna görə ilk vaxtlar hiss etdiyi axmaq qürur hissini artıq çoxdan unutmuşdu.

Bir axşam Coze özünü toplayaraq bir-iki həftəliyə təklikdə istirahətə yollanmaq üçün Alana yalvarmağa başladı. Alan «yox» dedi.

– Sənsiz yaşaya bilmərəm. Əgər məni atmaq istəyirsənsə, at... Məndən imtina et, ya da döz.

– Mən səni atacağam.

– Şübhəm yoxdur. Amma nə qədər ki qəti qərara gəlməmişən, özümü ilkihəftəlik işgəncəyə məruz qoymaq istəmirəm. Hələ ki mənimsən və mən də bundan istifadə edirəm.

Alan məyus deyildi, ən qəribəsi isə budur ki, Coze ona nifrət də edə bilmirdi. O qorxurdu. Həyatı boyu heç bir kişinin ölümünə, ya da süqutuna səbəb olmamışdı. Hətta heç kəsi ümitsiz vəziyyətə belə salmamışdı... Əlbəttə, Brandonun dediyi kimi, Alan onun həyatını korlamışdı, amma bu vaxta qədər heç bir dəhşətli hərəkətə yol verməmişdi axı...

«Mən onunla çox xoşbəxt idim», – Coze fikirləşirdi. Amma onun üçün bu, indi çox az əhəmiyyət daşıyırdı. Qismən də olsa, birlikdə yaşadıkları ədəbli həyat, etibarlı dostlar, qayğısızlıq və sevinc dolu günlər... bir sözlə, heç bir şey otuzyaşılı bu kişinin öz beyninə saldığı ideya ilə bir tərəziyə qoyula bilməzdi.

– Səncə, bütün bunların axırı necə olacaq? – bir gün Coze soruşdu, – axı xoşbəxtlik yoxdur.

– Aradabir azca olur, – Alan dedi (və bu, həqiqət idi), – istənilən halda sona qədər gedəcəyik. Mən səni də, özümü də azğınlıq halına düşənə qədər əldən salacağam, amma səni atmayacağam... Bizim azad nəfəs almağa imkanımız olmayacaq. Məncə, iki insan elə bir ehtiras içində yaşamalıdır ki, nəfəs almaları da müşkül olsun. Məhəbbət elə budur...

– Pulun əxlaqsızlaşdırdığı iki insan... Əgər sən işləmək məcburiyyətində olsaydın...

– Şükür Allaha ki, buna ehtiyac yoxdur. İşləməli olsaydım, dənizçilik edərdim, səni də öz katerimə götürərdim ki, birlikdə balıq tutaq. Axı sən balıqçıları çox sevirсэн...

Sonra hər şey yenidən başlayırdı. Hər şey yenidən başlayırdı, amma bu, Cozenin əvvəllər başqaları ilə etdiyi mübahisələrə bənzəmirdi. Hər şeydən azad olmaq istəyi...

Alana üstünlük verən xüsusiyyət bu idi... Məhz bu cəhəti onun digər qüsurlarını ört-basdır edirdi. O, özü-özündən də uzaqlaşmışdı; sanki, həyatla vidalaşmağa hazır idi... Hətta bir vaxtlar – qış gecələrinin birində o, belə bir addım atmaq istəmişdi... Amma alınmamışdı...

O, başqaları kimi özünə təskinlik vermir, öz könlünü almağa çalışmırdı; bir sözlə, özü haqqında dumanlı təsəvvürə malik idi. O, Cozeyə insanı özündən çıxaran bir səmimiyyətlə etiraf edirdi: «Səni sevirəm, çıxıb getsən, heç nə mənə təskinlik verməyəcək, hətta acı göz yaşlarından aldığım həzz belə...»

O, Cozeni qorxudurdu, çünki fiziki cəhətdən cəlbədicisi olması heç vecinə də deyildi, halbuki Coze xoşa gəlməyi çox sevirdi; o, öz var-dövlətinə də laqeyd idi, Coze isə pul xərcləməyi yaxşı bacarırdı; o, bütün dünyaya qarşı laqeyd idi, Coze isə həyatı sevirdi.

Alan yalnız Cozeyə qarşı laqeyd ola bilmirdi. Ona qarşı elə bir doyumсуzluq, elə bir anormal acgözlük hiss edirdi ki...

– Yaxşı olardı ki, sən uşaqbaz olaydın, – Coze hər dəfə söhbət əsnasında deyirdi, – əgər belə olsaydı, bunun əsl günahkarı anan olacaqdı. Fiziki xüsusiyyətlərin, bir də pulu olmağın məqsədə çatmaq üçün yaxşı vasitədir. Kapridə əməlli-başlı uğur qazana bilərdin.

– Səni də rahat buraxdım, hə?.. Həyatım boyu ancaq qadınları sevmişəm. Bir də... Mənim həmişə qadınların olub... Sən peyda olana qədər. O vaxta kimi isə, sözün əsl mənasında, heç kimi sevməmişəm. Əslinə baxsan, səninin bədəninin həyatımda, sözün əsl mənasında, gördüyüm ilk qadın bədənidir.

Coze çəşqin nəzərlərlə ona baxdı. O, Alana qədər başqa kişiləri də sevmişdi, başqa bədənləri də. Paris gecələrində, cənub çimərliklərində yaşadıkları onun xəyalında ləzzətli izlər buraxmışdı, bütün bunları o, Alandan gizlədə bilmirdi, Alan isə, öz növbəsində, bu xatirələrə nifrət edirdi.

Amma Coze xatirələrə görə özünü günahkar hiss etmirdi... Əksinə, Alanın özünün buz bağlamış ruhu və fırvan keçmişini ilə lovğalanmasını o daha böyük ədəbsizlik hesab edirdi.

Ümumiyyətlə, Alanın «yaşanmış həyat» anlayışı yox idi, o, həyatla bağlı konkret, dayanıqlı təsəvvürə malik deyildi. Ağır xəstə, ya da son dərəcə səmimi insan kimi o, həyatı böhranlar və kəskin təəssüratlarla qiymətləndirirdi. Coze onun sirrinin nədə olduğunu başa düşə bilmirdi, ona demək istədiyi sözləri necə söyləyəcəyinə belə qərar vermək çətin idi: «Qulaq as, əzizim, kişi ol və başa düş ki, müalicə olunmalısan».

Əgər Alan, həqiqətən də, səmimi idisə, onu necə inandırmaq olardı ki, belə olmaz; necə başa salmaq olardı ki, kiçik vicdani güzəştlər, zərərsiz kələkbazlıqlar etmədən cəmiyyətdə duruş gətirmək mümkün deyil. Bunu söyləmək çətin idi, çünki hiyləgərliyin vacib olduğunu bilən Cozenin özü belə onun əsaslı bir şey olduğunu əmin deyildi.

Mükəmməllik haqqında danışan insanlar Cozedə öz hərəkətlərinin qüsursuz olduğu barədə düşünməyən insanlardan daha çox ikrah doğururdu... Bununla belə, Alan bu haqda söz düşəndə susurdu...

Onlar ən gözəl dəqiqələrini həmişə gecəyarı yaşayırdılar – yəni dəqiq müəyyənləşdirilmiş ssenari üzrə gədən qarşılıqlı məhəbbət azğınlaşmasından sonra yorğun düşdükləri vaxt... Coze Alanı yumşaldır, uşaqlara məxsus azadlığını, müvəqqəti də olsa, ona geri qaytarırdı; görüldü, Alan hələ də bu azadlıqla vidalaşa bilməmişdi.

Coze yavaş-yavaş ona vacib bir şeyi başa salmağa, yuxulayan fikirlərini ona təlqin etməyə çalışırdı. İstəyirdi ki, Alan, heç olmasa, bir neçə saatlığa yollandığı xəyali həyatda bu həqiqətləri dərk edə bilsin. Coze həmin dəqiqələrdə Alana onun özü haqqında danışdı: onun gücü, həssaslığı, cazibəsi, qeyri-ədiliyi haqqında... O, Alanı özü-nə nəzər salmağa, öz «mən»inə boylanmağa vadar etmək istəyirdi. Alan, adətən, bu söhbətlər əsnasında tez-tez, qorxa-qorxa və sevinc içində ondan soruşurdu: «Doğrudan, belə hesab edirsən?»... Sonra da ona sığınaraq yuxuya gedirdi. Coze isə xəyal qurur, onun nə vaxtsa özünə vurğun, müstəqil, bir sözlə, başqa bir adam kimi yuxudan ayılacağına ümid edirdi... İnanırdı ki, Alanın dəyişdiyini xırda bir əlamətdən belə hiss edə biləcək. O, yuxudan qalxıb əsnəyəcək, Cozeyə əhəmiyyət vermədən siqaretini axtarmağa başlayacaq. Bəzən bu dəyişikliyi yaxşıca müşahidə

edə bilmək üçün özünü yuxululuğa da vururdu. Amma Alan aylar-ayılmaz öz Cozesinin yanında olub-olmadığına əmin olmaq üçün əlini irəli uzadır, onun yerində olduğunu hiss etdikdən sonra sakitləşib gözlərini açır, yatan arvadına tamaşa etmək üçün yatağının içində dirsəklənirdi.

Bir dəfə Coze sübh şəfəqlərinə tamaşa etmək üçün adət etdiyindən tez oyanmışdı; onu çarpayıda tapmayan Alan elə dəhşətlə bağırır ki, Coze qorxu içində ona tərəf atıldı. Onlar bir müddət səssizcə bir-birinə baxdılar, sonra Coze yenidən yatağa uzandı.

– Sən kişi deyilsən, – dedi.

– Kişi olmaq nə deməkdir? Əgər cəsarətli olmağı nəzərdə tutursansa, mən qorxaq deyiləm. Kişilik gücüm isə yetərcədir. Bütün kişilər kimi də xudbinəm...

– Əsl kişi heç kimdən asılı vəziyyətdə olmamalıdır – nə anasından, nə də arvadından.

– Anam mənə lazım deyil. Mən sənə aşiq olmuşam. Prustu oxu. Əgər sənə arxa olacaq biri lazımdırsa, onu mənim təmsalımda tapa bilərsən.

– Mənə istinadgah yox, təmiz hava lazımdır.

– Açıq dənizdə olduğu kimi təmiz hava? Sənə Rikardo lazımdır?

Coze hər belə söhbətdən sonra çıxış qapısına tərəf yollanır, günəşin qızdırdığı astanada dayanırdı. Bəzən bütün gücü onu tərək edir, məktəbli qız kimi yanaqlarından göz yaşlarını silə-silə hönkürək ağlayırdı. Sonra geri qayıdırdı. Alan onların sevdiyi vallardan birini oxudur, yaxşı məlumatlı olduğu musiqi haqqında danışmağa başlayır, Coze də ona cavab vermək məcburiyyətində qalırdı. Beləcə, zaman öz axarı ilə axıb gedirdi.

Bir dəfə, sentyabrın lap sonlarında onlar bir teleqram aldılar. Alanın anası əməliyyat olunmalı idi. Beləcə, əşyalarını toplayaraq birlikdə xoşbəxt olduqları bu evi təəssüf hissi keçirə-keçirə tərk elədilər.

DİNLİK DÖVRÜ

3

Ağappaq palata ruhsuz səhləb çiçəklərinin saralıb-solduğu şəffaf qutularla dolu idi. Aş öz məşhur yırtıcı quş baxışlarını gəlininə zilləmişdi. Coze bu müqayisənin hansı jurnalistə aid olduğunu artıq xatırlamırdı, amma on il idi ən çətin anlarında Alanın anasının gözlərini bərəldərək burun deşiklərini sıxdığını gördükcə bu sözlər yadına düşürdü. Onun əhvali-ruhiyyəsinin necə olduğunu havada tutan Coze köksünü ötürdü:

– İşlər necədir? Bu gün səhər Alanı gördüm. Pis deyildi. Amma son vaxtlar, elə bil, başdan-ayağa əsəb dağarcığına çevrilib.

– Məncə, o, həmişə belə olub. Bizdə hər şey qaydasındadır. Siz necəsiniz? Əməliyyat, deyəsən, o qədər də ağır deyilmiş.

Taleyə itaətkarlıq hissi yırtıcı quşun baxışlarını dəyişirdi.

– Başqalarını gözləyən əməliyyatlar həmişə adama o qədər də ağır görünür. Hətta ən yaxın adamlar belə bu cür düşünülür.

– Xüsusilə də cərrahlar, – Coze pıçılıtlı ilə dedi, – bunu bilmək insanı sakitləşdirir.

Araya sükut çökdü. Elen Aş əvvəlcədən xəyalında hazırladığı səhnəni kiminsə pozmasına qəti dözə bilməzdi. Bugünkü səhnədə o, təhlükəli əməliyyata yollanmamışdan əvvəl köməksiz oğlunu gəlininin himayəsinə təhvil verməli idi. Ona görə də əlini Cozenin əlinin üstünə qoydu, qız isə çaşqın halda qayınanasının barmaqlarını bəzəyən üzüklərə tamaşa etməyə başladı.

– Necə gözəl yaqutdur, – dedi.

– Bütün bunlar tezliklə sizin olacaq. Bəli, bəli, – o, Cozeyə etiraz etməyə aman vermədən sözlünə davam etdi, – tezliklə, lap tezliklə. Bu daş-qaş sizə dözülməz qayınananın ölümündən sonra tez təskinlik tapmağa kömək edəcək.

Qadın gözləyirdi ki, onu sakitləşdirəcək, qoca olmadığı, hələ çox yaşayacağını, ürəyinin xeyirxah olduğunu söyləyəcəklər. Amma əvəzində tamam başqa sözlər eşitdi:

– Yox, yox... bircə bu yox, – Coze ayağa qalxaraq dedi, – mənimki bura qədərdir. Sizin başınızın üstündə dayanıb köks ötürmək, ah çəkmək fikrində deyiləm. Təsadüfən ailənizdə yazığımı gələsi başqa bir qoca əmi yoxdur ki? Mənim ailəmdə isə var.

– Coze, əzizim, sizin əsəbləriniz əməllicə korlanıb...

– Hə, korlanıb...

– Deyəsən, Floridadan sonra belə olub...

– Floridada nə olub ki? Orada günəş adamı yandırırıb-yaxırdı, vəssalam.

– Elə bu?

Bu sözlərin deyildiyi intonasiya Cozeni təəccübləndirdi. O çevrilərək diqqətlə Elenə baxdı, qadın isə gözlərini yayındıraraq başını aşağı saldı.

– Bir dəfə axşam Alan mənə zəng eləmişdi. Siz mənə hər şeyi etiraf edə bilərsiniz, əzizim, axı ikimiz də qadınıq...

– Nədir, o, sizə də Rikardo haqqında danışdı?

– Adının nə olduğunu bilmirəm. Bir onu bilirəm ki, Alan dəhşətli vəziyyətdə idi... Coze...

Coze cümlənin sonunu eşitmədi, çünki bu sözlər deyiləndə artıq otaqdan çıxmışdı... O, yalnız Nyu-Yorkun günəşli, səslili-küylü küçələrində, hər zaman insanı qıvrıqlaşdıran havasında özünə gələ bildi. «Rikardo, – gülümsəyərək öz-özünə pıçıldadı, – Rikardo... bu ad məni dəli edəcək».

Coze Rikardonun sifətini xatırlamağa çalışsa da, bacarmadı. Alan indi, yəqin ki, anasının yerinə kağız-kuğuz imzalamaqla məşğul idi – bu, onun görməyə razılaşdığı yeganə iş idi...

Coze uzun küçəni piyada getmək qərarına gəldi.

O, bu şəhərin tanış qoxularını, isti havasını yenidən hiss etməyə başlayırdı; yenidən ona elə gəlirdi ki, boyu hündürdür, elə bil, hündürdaban çəkmələrdə yeriyir...

Addımladığı küçədə o, gözləmədiyi halda Bernarla qarşılaşdı, buna görə Tanrıya şükür etdi. Onlar qucaqlaşib görüşməmişdən əvvəl çaşqın halda uzun-uzadı bir-birinə baxdılar.

– Coze... Elə bilirdim artıq sağ deyilsən.

– Narahat olma, salamatam... Yalnız ərə getmişəm, vəssalam.

Bernar qəhqəhə ilə güldü. Bir neçə il əvvəl o, Parisdə Cozenin dərdindən dəli-divanə idi. Coze köhnə plaş geyin-

miş bu arıq adamın özünü itirmiş, tutqunlaşmış baxışlarla ona necə «əlvıda» dediyini indi də yaxşı xatırlayırdı. İndi isə o kökəlmiş, qaralmış, bir az da güləruz olmuşdu. Cozeyə birdən-birə elə gəldi ki, yenidən dostlarını, keçmişini, özünü tapıb. O da Bernara baxa-baxa gülməyə başladı.

– Bernar... Bernar... Səni görməyimə necə də şadam! Yaxşı, burada neyləyirsən?

– Amerikada kitabım çıxıb. Bilirsən, kitabıma görə mükafat almışam.

– İndi də bütün mükafat alanlar kimi həyatdan çox şeylər gözləyirsən?!

– Olduqca. Varlıyam. Bir sözlə, qadınların çox sevdiyi kişi obrazı... Və əsl yazıçı. Həyatında nə isə yaratmağı bacarmış bir adam...

– Sən nə isə yaratmısan ki?

– Eeee... yox. Sadəcə, yaxşı satılan bir kitab yazmışam. Adətən, bu barədə susur və demək olar ki, düşünməməyə çalışıram. Nə isə... Gedək, bir şey içək.

O, Cozeni bara apardı. Qız Bernara baxır, dayanmadan danışb-gülürdü. Bernar isə Paris və ümumi dostları, bir də öz uğuru haqqında danışdı; Coze əvvəllər olduğu kimi, bu adamda qeyri-adi dərəcədə uzlaşan kədər və həyatsevərliyə heyran qalırdı. O, həmişə Cozeyə qardaş kimi olmuşdu, hərçənd ki özü bu rolu oynamaqdan sıxılırdı... Coze bir dəfə buna görə ona təskinlik də verməyə çalışmışdı. Amma bütün bunlar keçmişdə idi, yəni Coze ələ getməmişdən əvvəl olmuşdu. İndi isə... Coze kədərləndi, susdu.

– Hə, bəs sənin həyatında nələr baş verib? Bildiyimə görə, o, amerikalıdır?

– Hə.

– Sevimli, hörmətli, sakit xasiyyətlidir, səndən ötrü də ölür, elədir?

– Mən də belə güman edirdim.

– O, iyrenc, xasiyyətə qərarsız, qəpdar bir tipdir, abırsız və vicdansızdır, həm də kobuddur... Düz deyirəm?!

– Yox, belə də deyil.

O, yenə güldü.

– Quaq as, Coze, axı mən iki ən xarakterik nümunəni misal gətirdim. Sənin nadir bir quş ovladığına heç vaxt

təəccüblənməyəm, ona görə də, yaxşısı budur, lütf elə, onun haqqında özün danış.

– O, – Coze dedi, – o...

Və birdən-birə hönkürək ağladı.

Coze sarsılmış və pərt olmuş Bernarın çiyinə qısı-laraq uzun müddət göz yaşlarını sakitləşdirə bilmədi. O, Alana görə, özünə görə, bir zamanlar bir-biri üçün əhə-miyyətli olduqlarına görə ağlayırdı... Bunu isə geri qaytar-maq artıq mümkün deyildi və tezliklə hər şey sona yet-əcəkdə... Coze məhz bu görüş sayəsində başa düşmüşdü ki, yarım ildir bir şeyi dərk etməkdən boyun qaçırır: ya-nılıb... O, yol verdiyi səhvin nəticələrinə bundan sonra da dözə bilmək üçün özünə qarşı hörmətsizlik etməli idi; o isə çox qürurlu idi.

Bəli, kabus dolu günlər yavaş-yavaş sona yaxınlaşırdı.

...Coze ağladıqca Bernar burun dəsmalını qeyri-ixtiyari hərəkətlərlə onun sifətində gəzdirir, alçağın, əclafın ünva-nına anlaşılmaz təhdidlər yağdırırdı...

– Onu atacağam, – nəhayət ki, Coze dilləndi.

– Sən onu sevirsən?

– Yox.

– Onda ağlama. Danışdın, bəsdir. Bir şey iç, yoxsa bə-dənində su qalmaz. Bilirsən, sən çox qəşəngləşmişən.

Coze güldü, sonra Bernarın əlini sıxdı.

– Parisə nə vaxt qayıdırsan?

– Təxminən, bir həftədən sonra. Mənimlə birlikdə get-mək istəyirsən?

– Hə, məni tək buraxma, ya da, heç olmasa... burada olduğun müddətdə tez-tez görüşək.

– Mən radioda ayaqqabıya həsr edilmiş iki reklam sü-jeti arasında çıxış etməliyəm, işim, çox güman ki, elə bun-dan ibarət olacaq. Yeri gəlmişkən... şəhəri piyada dolaş-maq istəyirdim. Nyu-Yorku mənə göstərsən?!

– Hə, əlbəttə. Bu gün axşam bizə gəl, Alanı da görər-sən. Sən ona bu cür davam etməyin mümkün olmadığını deyərsən. Yəqin ki, sənə qulaq asar...

Bernar yerindən sıçradı.

– Sən bir vaxtlar necə səfeh idinsə, eləcə də qalmısan. Ona bu sözləri sən söyləməlisən, mən yox. Doğrudan, bunu başa düşürsən?

– Bacarmaram.

– Qulaq as, Amerikada boşanma problem deyil.

Bu sözlərdən sonra Coze Alan haqqında daha təfərrüatlı danışımağa çalışdı. Amma Bernar ehtiyatlı fransız kimi davranırdı; o, sağlam düşüncə haqqında danışır, ona əsəblərini qorumaq lazım gəldiyini söyləyir, təcili boşanmalı olduğunu deyirdi.

– Axı onun məndən başqa heç kimi yoxdur, – Coze ümitsizlik içində söylədi.

– Özün bir fikirləş, gör nə çərənləyirsən, – Bernar yenə özündən çıxdı. Amma demək istədiyini başa çatdırmadan sözünü dəyişdi, – bağışla. Bu sözləri mən yox, keçmiş qısqanclığım deyir. Axşam mütləq gələcəyəm. Narahat olma, yanında olacağam.

Hələ iki il əvvəl Bernar belə danışıyadı, Cozeni əməlli-başlı güldürədi. İndi isə onu ürəkləndirdi. Nə deyirsənsə də, qazandığı uğur – ona inanırdı, ya yox, fərq etməz – Bernarı ağıllandırmışdı. Əvvəlki cazibəsini qətiyyənlə itirməyən Coze indi ondan kömək istəyirdi; onlar bir-birindən razı halda ayrıldılar.

...Alan güzgünün qarşısında qalstukunu bağlayırdı. O, tündrəngli kostyumda çox yaraşlıq görünürdü. Bəzən-məyini qurtaran Coze onu gözləyirdi. Bu da Alanın qəribəliklərindən biri idi: bir qayda olaraq o, Cozenin necə geyinməsinə, necə bəzənməsinə tamaşa edir, əl-ayağına dolaşır, kömək etməyə çalışaraq mane olur, sonra isə, sanki, onun qarşısında özünü nümayiş etdirmiş kimi hazırlaşmağa başlayırdı. Hər dəfə də Coze Alanın çılpaq bədəninə, ensiz ombalarına, möhkəm boynuna tamaşa etməkdən həzz alırdı. Tezliklə, lap tezliklə bütün bunlar ona məxsus olmayacaqdı. Coze bundan sonra belə bir kişi gözəlliyinə ehtiyac duyacağını gizli bir utancaqlıq hissi ilə ağılından keçirdi.

– Harada nahar edəcəyik?

– Harada istəsən.

– Hə, tamam yadımdan çıxmışdı. Bu gün köhnə dostumla rastlaşmışam – fransız Bernar Paliqlə. O, romanlar yazır, təzəlikcə burada kitabı çapdan çıxıb. Bu gün onu nahara dəvət etmişəm.

Araya dərin bir səssizlik çökdü. Coze Alanın reaksiyasına belə həssaslıq göstərməsinin nahaq olduğunu fikirləş-

di, onsuz da, nə olursa olsun, on gündən sonra ayrılacaqdılar. Amma iki saat bundan əvvəl onu tərک etmək Cozeyə necə qaçılmaz görünürdüsə, indi – o, yanında ikən bunun mümkünsüz olduğunu da beləcə düşünürdü.

– Nə üçün əvvəlcədən heç nə demirdin?

– Unutmuşdum.

– Nədir, o, sənin məşuqundur?!

– Yox.

– Onunla aranda heç bir şey olmayıb? Nədir, məğər kordur?

Cozenin, az qala, nəfəsi kəsiləcəkdi. O, qəzəb hissini içini necə boğduğunu və arteriya damarının birdən-birə boynunda necə sürətlə vurmağa başladığını hiss etdi. Sakit və qəti səslə «mən səndən boşanacağam» demək istədi. Sonra fikirləşdi ki, adamı belə tərک etmək olmaz, bu, qıyas almağa bənzəyəcək və bu hərəkəti ilə Alana əzab vermiş olacaq.

– Yox, o, kor deyil, – dedi, – çox sevimlidir və mən əminəm ki, sən də xoşuna gələcək.

Alan barmaqları arasında fırlanan qalstuklu bağlamağa imkan tapmamış yerindəcə donub-qaldı. Cozenin səsinin yumşaqlığına heyrət edərək, onun güzgüyə düşən əksinə diqqətlə nəzər saldı.

– Bağışla, – dedi, – qısqanlıqdan ağılımı itirirəm, kobudlaşırım, bu çox pisdir, həm də bağışlanılmazdır.

«Bircə mehribanlaşma, – Coze ağılından keçirdi, – dəyişmə, çıxıb getmək üçün əlimdə olan əsas silahdan məni məhrum eləmə. Bircə bu olmasın!»

Cozenin onu tərک eləməyə cəsarəti çatmaya bilərdi, amma bunu mütləq etməli idi. İndi, nəhayət ki, belə bir qərar verdiyi, Alansız həyatı açıq-aydın təsəvvür edə bildiyi bir vaxtda ərinə deməli olduğu sözlərin təsirindən başı hərlənirdi. Nə qədər ki onları söyləməyib, heç nə dəyişməyəcək...

– Əslində, onunla əlaqəm olub, amma bu, cəmi-cümlətəni üç gün davam edib.

– Belə də, – Alan dilləndi, – deməli, bu, həmin o əyalət yazıçısıdır... Nə idi onun adı?

– Bernar Paliq.

– Bir axşam onun haqqında mənə danışmışdın. Deyəsən, sən arvadının vəziyyətinin pis olduğunu ona xəbər

verməyə getmişdin, sonra da mehmanxana otağında yanında qalmışdın...

– Hə, – Coze dedi, – elə belə də olmuşdu.

Puatyedəki bomboz küçə, mehmanxana otağının çiçək açmış divar kağızları yenidən Cozenin gözləri önündə canlandı. O, əyalət küçələrinin birdən-birə haradansa yadına düşən qoxusunu, sanki, yenidən ciyərlərinə çəkdi və gülümsədi. Tezliklə bütün bunları yenə əldə edəcəkdilər... İlde-Fransanın maili təpələrini, Paris bulvarlarının havasını, qızılı rəngli Aralıq dənizini... İndiyə qədər arxada qoyduğu hər şeyi...

– Sənə bu barədə danışdığımı heç xatırlamıram da...

– Sən çox şey danışmısan. Əgər nə isə mənə məlum deyilsə, deməli, o hadisəni özün də unutmusan. Xatırlayırsansa, içində olan bütün xatirələri bir-bir dilindən dartıb çıxartmışam...

O, üzünü Cozeyə tərəf çevirdi. Qız çoxdan idi onu tünd-göy rəngli kostyumda görmürdü. Bu uşaq sifətli, kobud baxışlı və gözəl geyinmiş adam birdən-birə ona yad göründü.

«Alan!!!» – Coze içində bir səsin necə haray saldığını eşitdi, amma yerindən tərpənmədi...

– Əgər adam özü istəmirsə, ondan heç nəyi dartıb çıxartmaq olmaz, – Coze dedi, – əsəbiləşmə, özün də Bernarı təhqir etməmək üçün mümkün qədər mədəni olmağa çalış.

– Yaddan çıxarma ki, sənin dostların mənim də dostlarımdır.

Onlar yenə bir müddət baxışlarını yayındırmadan bir-birinin gözünün içinə baxdılar. Amma Coze özünü saxlaya bilməyib güldü.

«Düşmənçilik... bizim gəlib çıxdığımız nöqtə bax budur, deyəsən axı, bir-birimizə kin bəsləməyə başlamışıq», – Coze fikirləşdi.

– Hə... amma mən səni sevirəm, – Alan, sanki, onun fikirlərini oxuyurmuş kimi nəzakətlə dedi, – gedək, dostunu kitabxanada gözləyək.

Alan qolunu ona tərəf uzatdı, Coze qeyri-ixtiyari ondan yapışdı. Uzun müddət bu qol ona dəyək olmuşdu. Bir il, iki il? O artıq dəqiq xatırlamırdı da... Amma indi bu

dayağı itirəcəyi birdən-birə Cozeni qorxutdu. Bəlkə, daha heç kim ona bu cür dayaq ola bilmədi, onda necə? O zaman içindəki təhlükəsizlik hissini itirməyəcəkdimi?! Axı bu nevrasteniyalı kişi onun üçün təhlükəsizliyi ifadə edirdi. Bunu necə yaddan çıxara bilərdi?!

Bernar əvvəlcədən razılaşıqları vaxtda gəlib çıxdı, onlar hərəyə bir kokteyl içdilər, Nyu-York haqqında danışdılar. Cozeyə elə gəlirdi ki, yalnız özünə məxsus olan iki fərqli dünyanın görüşündə iştirak edəcək, amma hər şey, nədənsə, bayağı görünürdü... Sadəcə, o, eyni boy-buxunda və yaxşı tərbiyə görmüş iki kişi ilə viski içirdi, vəssalam... Bu kişilər bir zamanlar ona qarşı laqeyd deyildilər, elə indinin özündə də... Alan gülümsəyirdi, Bernarın isə mərhəmət dolu gözlərində yavaş-yavaş qəddar qığılcımlar görünməyə başlamışdı.

Coze artıq Alanın gözəlliyini görə bilmirdi və bu, onu çox sevindirirdi. O, stəkanların boşaldığına da fikir vermir, yalnız Bernarın ümitsizlik dolu sifəti onu aradabir ərinə diqqət yetirməyə vadar edirdi. Alan nə qədər çalışsa da, yarıya qədər boşalmış siqaret qutusundan siqaret çıxara bilmir, bütün hərəkətləri ilə əsəbi olduğunu bürüzə verirdi.

– Yəqin, artıq şam etmək vaxtıdır, – Coze dilləndi.

– Bir stəkan da içək, – Alan Bernara üz tutaraq nəzakətlə təklif etsə də, o imtina etdi.

– Mən sizinlə yenə də içmək istərdim, – Alan təkidlə dedi, – çox istərdim.

Buludlar göz görə-görə sıxlaşmağa başlamışdı. İstənilən an partlayış ola bilərdi. Bernar ayağa qalxdı.

– Sağ olun, istəmirəm. Acmışam.

– Xahiş edirəm, mənim sağlığım var, birlikdə içək. – Alan dedi, – siz mənə «yox» deyə bilməzsiz.

– Amma... Bernar daha içmək istəmirsə... – Coze sözbəşləməyə istəyirdi ki, Alan ona fikrini bitirməyə aman vermədi.

– Hə, nə deyirsən, Bernar?

Onlar üz-üzə dayanmışdılar. «Alan güclüdür, amma sərxoşdur, – Cozenin fikrindən keçdi, – Bernarın isə bədən quruluşunu heç xatırlamıram da... Deyəsən, axı müqayisəli anatomiya ilə məşğul olmağın əsl zamanıdır».

Coze qədəhi Alanın əlindən aldı.

– Səninlə mən içəcəyəm. Bernar isə bizə şahidlik edəcək. Nəyin sağlığına çıxırık?

– Puatyenin sağlığına, – Alan dedi və kokteyli birnəfəsə başına çəkdi.

Bernar da, demək olar, boşalmış stəkani yuxarı qaldırdı.

– Ki-Vestin sağlığına, – dedi, – iltifata iltifatla cavab verirəm.

– Bu gözəl axşamın şərafinə, – Coze güldü.

Onlar Harlemdə nahar elədilər və yalnız sübh açılarda geri qayıda bildilər.

Mərkəzi park tərəfdən şəhərə doğru qatı duman irəliləyirdi, adama elə gəlirdi ki, səhərin sərinliyi saralmış yarpaqlara ikinci həyat bağışlayır.

– Necə də gözəl şəhərdir, – Bernar pıçıldadı.

Coze razılıq əlaməti olaraq başını yellədi. Bütün gecəni o, iki kişinin arasında olmuşdu. Onlar özləri stol arasında qızı elə əyləşdirmişdilər; növbə ilə onunla rəqs edirdilər, sanki, qurulmuş kukla idilər. Alan asta-asta çıxırdı, daha atmacalarını təkrarlamırdı. Bernar özünü bir az sərbəst hiss etməyə başlamışdı, amma Coze bütün gecə ərzində onların, heç olmasa, bircə dəfə də olsun bir-birinə nəse söylədiyini görmədi. «Lap it həyatıdır, – fikirləşdi, – it həyatıdır, vəssalam. Amma yəqin ki, çoxları mənə paxıllıq edərdi».

...Onlar evə doğru uzanan yolda idilər. Alan siqaret kötüyünü tullamaq üçün maşının pəncərəsini aşağı endirdi, taksiyə payız havası doldu.

– Soyuqdur, – dedi, – hər yerdə soyuqdur.

– Bircə Florida istidir, – Coze dilləndi.

– Hətta Floridada da soyuqdur. Bernar, əzizim, – birdən Alan Bernarı səslədi, bu qəfil səslənişdən o hətta diksindi də, – gəl yanımızdakı bu gənc xanımı bir anlıq yaddan çıxaraq. Onu da unudaq ki, sizin içinizdə özündənrazi bir fransız, mənimsə içimdə ana uşağı əyləşib...

Bernar çiyinlərini çəkdi. «Qəribədir, – Coze fikirləşdi, – o bilir ki, mən Alanı tərk edəcəyəm, bilir ki, biz birlikdə Parisə qayıdacağıq, amma bizim aramızda yalnız o, incidilmiş adam təsiri bağışlayır»...

– Deməli, belə, – Alan sözünə davam etdi, – biz bunu yaddan çıxardıq. İndi isə bir az söhbət edək. Ey, sürücül! – o qışqırdı, – bizi bara apar.

– Mən yatmaq istəyirəm, – Coze dedi.

– Sonra yatarsan. Mən dostum Bernarla danışmalıyam, onun məhəbbət haqqında anlayışı latinsayağdır... O, ailə işlərimlə bağlı məni maarifləndirə bilər. Həm də içimi yangı bürüyüb. İçmək istəyirəm...

Onlar Brodveydə «Bokaj»¹ adlı bara girdilər, barın adı Cozedə gülüş doğurdu. Normandiyada bar sahibi ağacılıqla bağlı hansı təsəvvürə malik ola bilərdi ki? Çox güman ki, iki fransız hecasının birlikdə səslənməsi onun xoşuna gəlmişdi.

Alan üç qədəh tünd spirtli içki sifariş verdi, sonra da dedi ki, əgər Coze ilə Bernar başqa sifariş vermək istəyirlərsə, problem yoxdur, hər üç qədəhi özü içə bilər.

– Deməli, biz Cozeni yaddan çıxarmışıq, – o dedi, – mən sizi tanımıram, hesab edin ki, barda təsadüfən qarşılaşdığınız naməlum bir sərxoşam və bu içki düşünün özlərinizi ilə zəhlənizi tökür. Sizə «Can» deyəcəyəm; bu, tiplik fransız adıdır.

– Yaxşı, istəyirsinizsə, məni Can çağıra bilərsiniz, – Bernar söylədi. O, yorğunluqdan yerindəcə ləngər vururdu.

– Əziz Can, məhəbbət haqqında nə fikirləşirsiniz?

– Heç bir şey, – Bernar cavab verdi, – qətiyyətlə heç bir şey.

– Düz demirsiniz, Can. Sizin kitablarınızı oxumuşam; hər halda, birini oxumuşam. Məhəbbət haqqında həddindən artıq çox düşünürsünüz. Deməli, belə, mən aşıq olmuşam. Bir qadını sevirəm. Öz arvadımı. Onu amansızcasına, doyumsuzcasına sevirəm. O isə məni atmaq istəyir... Neyləməliyəm, nə məsləhət görərdiniz?

Coze əvvəl ərinə, sonra isə sualın təsirindən ayılıraq özüne gəlməyə başlayan Bernara baxdı.

– Əgər o, sizi atırsa, siz də bunun səbəbini bilirsinizsə, məsləhət verməyə ehtiyac yoxdur.

– Bütün bunları necə təsəvvür etdiyimi sizə danışaram. Sevgini tapmaq üçün çox şey qurban verirlər. Və budur, iki nəfərdən biri bunu əldə edib. İndiki halda söhbət

¹ Bokaj – Fransızca «ağacılıq» deməkdir.

məndən gedir. Bir zamanlar arvadım mənimlə birlikdə xoşbəxtliyin yeddinci qatında uçurdu. O, mənə, az qala, dağkeçisi kimi yaxınlaşırdı... Yaxınlaşırdı ki, ovcumdakı bu zərif, bitib-tükənməyən bəhəri yesin. Bu dağkeçisi yeganə varlıq idi ki, həyatımın sonuna kimi onu öz əlimlə bəsləməyə razı idim, – Alan qədəhi başına çəkdi, sonra da Cozeyə baxaraq gülümsədi.

– Ümid edirəm ki, əziz Can, bu müqayisələrə görə məni bağışlayacaqsınız. Bir çox amerikalılar qəlbən şairdirlər. Uzun sözün qıyası, arvadım o bəhəri yeyib doydu, sonra başqa bir şey istədi, ya da məcburi yemlənməkdən yoruldu... Amma mən hələ də həmin bəhəri qoruyub saxlayır, onun ağırlığını öz ovcumda hiss edirəm. İstəyirəm ki, o, yenə də bu yemin dadına baxsın. Bunun üçün neyləmək olar?

– Siz təsəvvür edin ki, o da öz ovcunda hansısa bir meyvəni tutur və... Dayanın... bu müqayisələr məni əsəbiləşdirir. Özünüzü səxavətli bəxşiş verən adam kimi təsəvvür etməkdənsə, yaxşı olardı başa düşəydiniz ki, onun da bağışlamaq üçün nəyisə var... yəni onu başa düşməyə çalışın, ya da...

– Can, siz evlisiniz?

– Hə, – Can dedi və elə həmin dəqiqə də nə üçünsə oturduğu yerdəcə büzüşdü.

– Arvadınız sizi sevir, bəsləyir. Siz isə onu tərk etmirsiniz, halbuki o, sizi artıq bezdirib.

– Görürəm mənimlə bağlı əməlli-başlı məlumatınız var...

– Siz onu «mərhəmət» adlandırdığınız səbəb üzündən tərk etmirsiniz, düz demirəm?

– Bunun sizə dəxli yoxdur, – Bernar dedi. – Söhbət məndən getmir.

– Söhbət məhəbbətdən gedir, – Alan dedi, – və bunu qeyd etmək lazımdır. Barmen!

– Bəsdir içdin! – Coze özünü saxlaya bilmədi.

O, bu sözləri, demək olar ki, pıçıltı ilə söylədi. Özündə deyildi. O, həqiqətən də, Alanın məhəbbəti ilə qıdalanırdı, həyatın mənasını da bu məhəbbətdə görürdü, amma etiraf etməyə qorxurdu. Bununla belə, daha bu cür yaşaya bilmirdi, «zorla yedizdirilmək» istəmirdi.

Alan yenə də sözünə davam etdi:

– Beləliklə, arvadınız sizin zəhlənizi töküüb... Bir vaxtlar Cozeni sevmisiniz, ya da hesab etmisiniz ki, onu sevə bilərsiniz... O isə sizə güzəştə getdi və siz kədərli, sentimental bir komediya oynadınız. Çaldığınız alətlər – skripkalar əla köklənmişdi... Əlbəttə ki, minor pərdəyə.

– Ola bilsin ki, həqiqətən də, hər şey belə olub, – Bernar dedi.

O, Cozeyə tərəf çevrildi, onlar bir-birinə baxsalar da, gülümsəmədilər. Bu məqamda Coze çox şeydən keçərdi, təki Bernarı sevmiş olaydı... Axı belə olsaydı, o zaman Alana «yox» deyə bilərdi.

Bernar onun nə fikirləşdiyini başa düşdü, qıpqırmızı qızardı.

– Bəs siz, Alan? Bir özünü kənardan nəzər salın. Siz bir qadını sevmisiniz, eyni zamanda da onun həyatını zəhləlmisiniz.

– Bu, bir o qədər də düz fikir deyil. Elə bilirsiniz ki, kimsə onun həyatını doldurmağa qadir ola bilər?

Hər iki kişi Cozeyə tərəf çevrildi. Coze yavaş-yavaş ayağa qalxdı.

– Sizin mübahisənizdən, sadəcə, vəcdə gəlmişəm. Əgər məni yaddan çıxarmısınızsa, fürsətdən istifadə edib aradan çıxım. Siz davam edin, davam edin, mənə gedim yatım.

Onlar ayağa qalxmağa imkan tapmamışdılar ki, Coze artıq küçədə idi, taksi saxlatdımışdı. Sürücüyə yaxşı tanımadığı bir mehmanxananın adını deyirdi.

– Gecdir, – sürücü mütəxəssis görkəmi ilə pıçıldadı, – yatmaq üçün çox gecdir.

– Hə, – qız razılaşdı, – həqiqətən də, gecdir.

O, birdən-birə özünü – iyirmi yeddi yaşlı qadını kənardan açıq-aydın gördü... Bu qadın Nyu-York taksisində onu sevən ərindən qaçmağa hazırlaşır, sübh çağı şəhəri adlaya-adlaya çoxmənalı şəkildə «həddindən artıq gecdir» söyləyən taksi sürücüsünə eyni tərzdə cavab verirdi.

Coze bundan sonra hələ dəfələrlə baş verənləri yaddaşında bərpa etməli, yenidən səhnələşdirməli, özünə tamaşaçı zalından baxırmış kimi baxmalı olacağını fikirləşdi; fikirləşdi ki, bu taksidə oturacağa yapışmış sürücünün adı-

nin, məsələn, Silvius Markus olub-olmadığını tapmağa çalışmaqdan, göz yaşlarına, ya da içindəki qorxuya azadlıq verməsi daha doğru olardı.

O yalnız Parisə aviabilet, diş məcunu və fırçası sifariş etdikdən sonra – bütün bunlar həmin günün axşamı baş verirdi – sübh şəfəqinin güclə içəri soxulduğu yad mehmanxana otağında yumaq kimi bükülərək yatağa uzandı və soyuqdan, yorğunluqdan, bir də tənhalıqdan tir-tir titrəməyə başladı. Coze Alana sığınaraq yatmağa adət etmişdi, ona görə də yuxuya getmək üçün lazım olan yarım saat ərzində yaşadığı həyat ona möhtəşəm bir faciə kimi göründü.

4

Bərk külək əsirdi. O, yerə enməmişdən, tozun, qurumuş otların içində itməmişdən, yol qırağındakı çirkabın içində azıb qalmamışdan əvvəl havada sərbəst-sərbəst yırğalanan budaqları qoparmaqla məşğul idi. Coze evin astanasında dayanıb, çəmənliyə, saralmış zəmiyə, ağılını itirmiş kimi havada yellənən şabalıd ağaclarına tamaşa edirdi.

Şaqqıltı səsi gəlirdi, yoğun bir budaq ağacdan qopdu, yarpaqlarını titrədə-titrədə havada bir piruet¹ nümayiş etdirib Cozenin ayaqlarının altına sərilirdi. Soyuq idi. Qız içəri girib otağına yollandı. Otaq dekorativ plitələrlə döşənmişdi; içəridəki mebel qəzetlərin qalaqlandığı stoldan, bir də böyük bir şkafdan ibarət idi.

Coze əlində gətirdiyi budağı çarpayıya, yastığın üstünə qoydu, sonra da düz bir dəqiqəyə yaxın ona tamaşa elədi. Cəng olubmuş kimi əyilmiş, sarıya bürünmüş budaq vurulmuş qağayıya, ya da matəm çələnginə bənzəyirdi; bir sözlə, o, əsl kədər mücəssəməsi idi.

Azğınlaşmış payızın əzab verdiyi Normandiyanın kiçik bir kəndində yaşadığı bu iki həftə ərzində Coze hələ də qəti qərara gələ bilməmişdi. Parisə qayıdan kimi tələm-tələsik bu tənha köhnə evi kirayələmişdi; daşınmaz əmlakın kirayəsi ilə məşğul olan agent bu uğura çox çətinliklə inana bildi.

¹ Piruet – rəqsdə bir ayağının ucunda dönmə.

Coze eyni uğurla Turendə, yaxud Limuzində də yaşaya bilərdi. O, bura köçməsi ilə bağlı heç kimə xəbərdarlıq etməmişdi. Sadəcə, özünə gəlmək istəyirdi... Hərçənd ki bu söz birləşməsi indi onda istehza doğururdu. Axı onun gedə biləcək yeri yox idi, digər tərəfdən özünə qapılmaqda da bir məna görmürdü. Yəqin, bu ifadəyə oxuduğu romanlarda rast gəlibmiş.

Bu yerlərdə külək hökmranlıq edir, istədiyi vaxt gəlir, istədiyi vaxt da çıxıb gedirdi... İstədiyi şeyi alır, istədiyini isə qəzəblə əlindən yerə buraxırdı... Axşamlar Cozeni evdə qalanmış ocaq isindirirdi; ondan torpağın və tənhalığın qoxusu gəlirdi. Uzun sözün qıtası, bu, əsl kənd həyatı idi.

Coze bir az yaşlı, ya da azacıq oxumuş olsaydı, çətin ki tərک edilmiş bu kənd onu cəlb edə biləydi... Amma burada rahat nəfəs almaq və gələcək haqqında düşünmək olardı. İşin məğzində gəlincə, hələ ki onun həyatında heç nə dağılmamış, itirilməmişdi, hətta zaman belə... Və yaddaşının hərdənbir ona əzab verən sancmalarına baxmayaraq, dünən yaşadığı bütün iztirablar ruhunu da, bədənini də tərک etmək üzrəydi.

O, burada hələ uzun müddət qala bilərdi... Nə qədər ki bezməmişdi. Hər şeyə yenidən başlamaq üçün Parisə də qayıtmaq olardı.

Alanın, haqqında danışdığı o meyvəni yenidən əldə etmək, əvvəlkinə bənzər sakitlik tapmaq, işləmək, yaxud əylənmək də mümkündür idi. O, üzüküləyə addımlaya-addımlaya veyllənə, vallara qulaq asa, ya da mütaləyə edə bilərdi. O azad idi və bu hiss ruhuna çoxdan tanış olan məmnunluq yaradırdı... Amma bu, sevinc deyildi. Fərqli bir şeydi... O ki qaldı Cozenin əsas dayağına, bu, heç zaman tükənməyən optimizmiydi; ümumiyyətlə, istənilən çətin anda optimizmi itirməməsi onun xarakterinin dəyişməz çalaraydı.

O, nə vaxtsa ruhunda bitib-tükənməyən kədər hiss etdiyini heç xatırlamırdı da.

Düzdür, bəzən elə olurdu ki, süstləşir, hətta kütləşmə səviyyəsinə çatırdı; məsələn, dörd il əvvəl qocalmış pişiyi öləndə hönkürüb ağlamışdı. Sakitləşmək bilməyən kədər dalğalarının onu necə qoynuna alaraq çalxaladığını indi də yaxşı xatırlayırdı; ona elə gəlirdi ki, kimsə qıvcırtı sala-sala

ruhunu qaşıyır; bütün bunlar insanı ağıladacaq dərəcədə ağırlı idi.

O, pişiyin gülməli sifətinin dayanmadan gözləri önündə canlandığını, onu buxarının yanında yatdığı yerdə yenidən görməyi necə arzuladığını, bu canlınin sahibəsinə necə sədaqətli olduğunu bir daha hiss etmək istədiyini də yaxşı xatırlayırdı. Bəli, ən dəhşətlisi elə bu idi: bütünlüklə sənə inanan, hər məsələdə sənə etibar edən kiminsə yoxa çıxması... Görünür, elə buna görə də uşaq itirmək çox ağır olur. Bəlkə... qısqanc ərin vəfatına dözmək bundan da çətinidir. Alan... Görəsən, o, indi nə edir? Nyu-York barlarında veyllənir? Bəlkə, anası onun əlindən tutaraq Allahın hər gününü psixiatr yanına aparır? Ya da... gözəl bir amerikalı qızın ağışında təskinlik tapmaq daha təbii olmazdı? Amma bu fərziyyələrdən heç biri Cozeyə əl vermirdi. O, Alanın başına nə gəldiyini dəqiq bilmək istəyirdi.

...Coze bağçaya qulluq edən, ev işləri ilə məşğul olan və burada da gecələyən – o, evdə tək qalmaqdan qorxurdu – pikardiya¹ qadından başqa heç kimlə münasibət saxlamırdı. Nadir hallarda fransız dilində danışmaq, bir də oxumadan vərəqlədiyi qəzetləri almaq üçün kənd meydanına yollanırdı. İki ildən sonra yenidən Parisə qayıdan Coze belə bir həyat yaşadığına heç cür inana və özünə yer tapa bilmirdi. Geri qayıdan zaman üstünə hücum çəkən xatirələri ilə bərabər, düz üç gün gözdən-qulaqdan uzaq mehmanxanada gecələdi, tək-tənha küçələri veylləndi. Heç bir şey dəyişməmişdi: köhnə mənzili kimsənin yaşamadığı hər halından bəlli olan bir yer idi, yanından ötüb – keçən insanların sifətlərinin ifadəsi də eyni qalmışdı. Coze heç kimlə görüşmür, heç kimə zəng etmirdi. Sonra onu kəndə yollanmaq kimi elə bir ehtiraslı istək bürüdü ki, tələm-tələsik kirayə avtomobil götürdü və Parisdən qaçdı.

Validəyləri hələ də Floridada olduğunu düşünürdülər. Bernar və Alanın onu Nyu-Yorkda axtardığı vaxtda o, öz kimsəsiz evində Konan Doylu oxuyurdu. Bütün bunlar, əlbəttə ki, çox gülməli idi...

Elə bil, yalnız qəzəbli küləyin həyatda ciddi məqsədi vardı; sanki, təkcə o, öz niyyətini və əldə ediləcək qismətini nə olacağına dəqiq bilirdi. Bu külək sakitləşən kimi

¹ Qədim fransız əyalətindən olan qadın.

anbardar qadın qopub yerə tökülən budaqları çəmənlikdən toplayıb yandıracaqdı. Tüstülənən otun şirin qoxusu pəncərədən içəri dolacaq, onu Şerlok Holmsun macəralarından ayıracaq, artıq neçənci dəfə uzaqlaşmağa çalışdığı kədər dənizinin içində batıracaqdı... Gecə havadan duyduğu torpaq ətri də, azacıq naftalin qoxusu verən döşəkağına toxunuşu da onda kədər yaradırdı... Bütün bu şeylər ona eyni zamanda həm yaxın, həm də uzaq olan, çiçək kimi ətirli gəncliyini xatırladırdı.

Aradabir qapısını bir it cırmaqlayırdı. Fermada yaşayan bu heyvan Cozeni yaman çox istəyirdi; o dərəcədə çox ki, başını onun dizlərinə qoyaraq saatlarla qala bilirdi. Təəssüf ki, onun ağzının seliyi dayanmadan axırdı.

...Coze qapını açdı, dəhlizdəki pəncərədən poçtalyonu gördü. O, buralarda ilk dəfə idi peyda olurdu.

Coze gətirilən teleqramı oxudu: «Səbirsizliklə Parisdə gözləyirəm. Öpürəm, Bernar». Çarpayıya çökdü, əlini qurumuş budağın üstündə gəzdirdi və ağlından keçdi ki, elə bu budaq rəngində palto sifariş vermək heç də pis olmazdı. İt isə gözlərini ayırmadan ona baxırdı.

PARİS

5

– Ruhum mənim, səni axı yaxşı tanıyıram. Bilirdim ki, tənha bir kənddə yalnız qalmaq istəyəcəksən. Bəs bunu necə eləmək olar? Təbii ki, ev tutmaq lazım gələcəkdi. Sən həmişə ən qısa yolu seçirsən, ona görə də «Daşınmaz əmlakın kirayəsi» soraq kitabçasını götürüb ev kirayələməliydin. Səni tapmaq üçün mən də belə etdim. Bircə onu başa düşmədim ki, nə əcəb kitabçadakı birinci evi yox, ikincini seçmişəm?

– Birincidə telefon məşğul idi, – Coze qaşqabağını tökərək cavab verdi.

Bernar özündənrazi halda çiyinlərini çəkdi.

– Elə belə də bilirdim. Mənə deyəndə ki, hansısa axmaq qadın oktyabr ayında Normandiyada isitmə sistemi olmayan evi bir aylığa kirayələyib, o dəqiqə başa düşdüm ki, izinə düşmüşəm. Hətta dalınca ora gəlmək də istəyirdim.

– Bəs niyə gəlmədin?

– Cəsarətim çatmadı. Axı getməyin bizim üçün çox gözlənilməz olmuşdu. Alanla bütün gecəni səni axtardıq, maşınla Nyu-York küçələrini bir-birinə vurduq. Belə bir gəzintidən sonra halımızı təsəvvür edə bilərsən də... Sonra onun ağılına gəldi ki, «Er-Frans»a zəng eləsin, amma artıq gec idi, təxminən, bir saat yubanmışdıq.

– Bəs ondan sonra neylədiniz?

– Növbəti təyyarəylə Parisə gəldik. Sənin üzündən radioda çıxış edə bilmədim. Hələ bu bir yana, çamadanımı toplamağa güclə vaxt tapdım.

– O Fransadadır?

Coze həyəcanla ayağa qalxdı. Bernar onu sakitləşdirib yerində oturtdu.

– Qaçmağa tələsmə. Alan iki həftədir burada yaşayır. Təbii ki, «Rits» mehmanxanasında. Səni axtarıb tapmaq üçün də Lemmi Kosyonla Şerlok Holmsu işə götürüb.

– Şerlok Holmsu... – Coze təkrar etdi, – qəribədir, mən elə onu oxuyurdum...

– Əlbəttə, Şerlok Holms qədər hiyləgər deyiləm, amma sənin vərdişlərini yaxşı bilirəm. Ona görə də yalvarıram, boş dayanma. Hərəkət elə. Boşan, ya da Braziliyaya get. Bircə məni bu Alanın əlindən qurtar. O, bir addımı belə gözdən qoymur. Hələlik mənə dostcasına yanaşır, amma sənin bir baxışın yetər ki, nifrət eləməyə başlasın. Mən buna uzun müddət davam gətirə bilməyəcəyəm.

Bernar divanda yerini rahatladı. Onlar Senanın sol sahilində yerləşən və Cozenin bir zamanlar xeyli müddət qaldığı kiçik mehmanxanada söhbət edirdilər.

...Qız birdən-birə Bernarın çiyinlərindən yapışaraq əsəblə silkələməyə başladı:

– Nədir, şikayət eləməyə gəlmisən? İşə bir bax, sən... iki həftə... Sən bilirsən ki, onunla birlikdə düz il yarım, az qala, canımdan olmuşam?!

– Düzdür, amma əvəzində nələrisə əldə etmisən, mən isə yox!

Coze eşitdiyi sözlərin təsiri altında bir dəqiqəyə yaxın tərəddüd içində dayandı, sonra qəhqəhəsi aləmi başına götürdü. Bu gülüş Bernara da təsir etdi, hər ikisi bir müddət divanın üstündə qıvrıla-qıvrıla, uğuna-uğuna, gözləri yaşara-yaşara xeyli çapaladı.

– Sənin tayın-bərabərin yoxdur, – Bernar boğula-boğula dedi, – yoxdur! Bircə bu qalmışdı ki, ona ələ getdiyinə görə məni günahkar çıxarasan! Özü də məni – sənə vurğun bir adamı... Ha-ha-ha!... Xəbərin var ki, iki həftədir ərinin, az qala, əlindən tutub buraları qarış-qarış gəzdirirəm?! Adamın heç inanmağı gəlmir!!!

– Səsini kəs, – Coze boğula-boğula dedi, – bəsdir qaqqıldadın! Gərək hər şeyi götür-qoy edim! Bütün bunları kənddə fikirləşmək istəyirdim... Ha-ha-ha... Kaş məni orada görəydin. Guya, fikirləşməyə getmişdim, amma heç nə haqqında düşünə bilmirdim, əvəzində soyuqdan tir-tir əsirdim... Orada ağzının seliyini üstümə dağıdan qəşəng bir it də vardı... Ha-ha-ha...

Cozenin iti xatırlaması yenidən onların, az qala, yığılana qədər qəhqəhə çəkməsinə səbəb oldu, bir azdan hər ikisi gücdən düşdü, xərçəng kimi qıpqırmızı qızardı; sonra, nəhayət ki, sakitləşdilər. Bernar öz burun dəsmalını Coze ilə qardaş malı kimi paylaşdı.

– Mən indi neyləyim? – Coze soruşdu.

Alan onun yaşadığı şəhərdə idi – ola bilsin, lap yaxınlıqda – və bu fikir onun ürəyini daha çox səksəkəyə salırdı; həyəcədən qəlbinin necəsə ağır, amma heç bir şeyə tabe olmayan bir hərəkətlə döyündüyünü hiss edirdi.

– Əgər boşanmaq istəyirsənsə, məhkəməyə müraciət et, vəssalam. Səni öldürəsi deyil ki?!

– Özümə görə yox, ona görə qorxuram. Bacarmaram.

– İndi səni daha yaxşı başa düşürəm, – Bernar dedi, – o, qəribə adamdır. Tək qoyduğum vaxtlarda, onun haralarda lap yaxınlarda – Paris küçələrində tək-tənha veylənməsinin ağılıma gəlməsi belə bəs edirdi ki, bədənəm ürəşsin. Alan adamın ürəyində analıq instinkti oyadır, belə bir hissənin içində ola biləcəyi heç ağılıma da gəlməzdi.

– Nə?!. Sən də?.. Mən elə bilirdim ki...

– Bununla belə, bu səbəb nikah üçün yetərli deyil, – Bernar ciddi görünüş alaraq sözünə davam etdi, – amma özün qərar ver. Hələlik sənə Severinin yanında köktəyl içməyə dəvət edirəm. Alan orada olmayacaq. İndi isə getməliyəm. Onu görmək istəyirsənsə, «Rits»ə get. Orada onu gözləri ilə yeyən nə qədər istəsən yaşlı ingilis qadın görə bilərsən...

Coze fikirli halda qapıya söykəndi, sonra qəti hərəkətlə çamadanını yığmağa başladı. Bu iş düz iki saat onun fikrini yayındıra bilərdi; deməli, kokteylə qədər ciddi heç bir şey haqqında düşünmək lazım gəlməyəcəkdi və o, bu imkandan yararlanmaq istəyirdi. Severinin yanında isə mütləq ciddi prinsipləri və dəyişməz əqidəsi olan birini tapacaq və bu adam da ona təskinlik verəcəkdi. «Mən, doğrudan da, çox qorxağam, – fikirləşdi, – axı bundan sonra necə yaşayacağımı özüm qərarlaşdırmalıyam».

Onun həyatı şən və mənasız bir oyuna bənzəyirdi. Bir az əvvəl Bernarın necə qəhqəhə çəkdiyi yadına düşdü, güzgüyə baxaraq gülümsədi. Sonra onun söylədiyi «günün kəlamını» xatırladı: «Mənə – boğaza qədər sənə vurğun birinə...»

O, donunun qırıqlarını səliqəylə hamarlayaraq şkafdan asdı. Bu paltar ona çox yaraşdı.

Güzgüdə özünə tamaşa edə-edə fikrə getdi... Bəli, onu sevirdilər və o, bu məhəbbətdən heç bir şey gözləmədi. Sadəcə, onu sevən insanların əlindən yemlənməyə vərdiş etmişdi. Özünə hörməti isə bir o qədər də çox deyildi. Hər halda, bu, «yemlənmədən» imtina etməyə çatmazdı...

...Severinin yanında kokteyl gözəl keçdi. Həmin gün qonaqlığa xeyli varlı adam, tayı-bərabəri olmayan bir neçə tip, iki xarici aktyor, bir sıra məşhur ədəbiyyat adamı, rəssamlar, bir də Severinin köhnə dostları dəvət edilmişdi. Onların arasında homoseksuallar da var idi, amma çox deyildilər. Yəni bu say əndazəni aşmamışdı. Coze məmnuniyyət hissi ilə bu müvəqqəti, boş dekadent aləmə qapıldı... Bu mühit yer üzündə mövcud olan paytaxt mühitləri arasında ən canlısı, ən azadı və ən şənidi. Coze dəvətlilərin çoxunu tanıyırdı, onlar elə salamlayırdılar ki, sanki, bir-birindən dənən ayrılmışdılar; bir-biri ilə görüşəndə şən səslə çıxışırdılar; və bu sevinc hissində riyakarlıq o qədər də çox deyildi; onlar Cozeyə tərəf atılır, yanağından fransızsayığı öpürdülər – Severinin sözlərinə görə, bu adət Qurtuluş dövründən qalmışdı.

Severinin əlli yaşı vardı; o, Hakslini çox oxumuşdu və özünü hər yerdə kübar dünyanın aslanı kimi təqdim edirdi. Onun mənzili gözəl qadınların portretləri ilə dolu idi, amma onları heç kim tanımırdı, Severinin özü də bu

məsələ ilə bağlı susmağa üstünlük verirdi. Gümrah görünmək istədiyi üçün həmişə hündürdən qəhqəhə çəkərdi, amma bütün səyinə baxmayaraq, necə deyərlər, səhərə-yaxın tərəvətini itirirdi; bununla belə, səmimi mehribanlıq, mülayimliyi və bitib-tükənməyən viski ehtiyatı onu yaxşı dostlarla təmin edirdi. Bu adamların sırasında Coze də vardı.

Düz altı dəfə qızın yanağından marçıldatdıqdan və əlinin hərəkəti ilə ürəyini ona bağısladığını bildirdikdən sonra – bunu mərasim tələb edirdi – o, Cozeni kənara çəkdi, çilçirağın altında əyləşdirdi və ciddi-ciddi gözlərinin içinə baxdı.

– Hə, göstər görək özünü.

Coze itaətkarlıqla başını arxaya atdı. Bu, Severinin ən zəhlətökən şıltaqlıqlarından biri idi: o, insanların qəlbini onların üzündən oxumağı sevirdi.

– Hə, çox şey yaşamısan.

– Yox, yox, Severin, hər şey öz qaydasındadır.

– Həmişəki kimi sirr vermək istəmirsən. Yaxşıdır da... İki il yoxa çıxırsan, sonra heç bir şey olmayıbmiş kimi, üzündə təbəssüm peyda olur və susursan. Bəs ərin haradadır?

– «Rits»də, – Coze gülə-gülə dedi.

– Deməli, bu cür mehmanxanaları sevənlərdəndir?

– Severin qaşlarını çatdı.

– Sənin qonaqlarından, mənəcə, ən azı, on nəfəri həmin mehmanxanada yaşayır.

– Malı mala qatma. Onlar mənim ən yaxşı rəfiqəmlə evli deyillər...

Coze əvvəl başını aşağı saldı, sonra qaldırdı, parlaq işıq düz gözlərinin içinə sancılmışdı.

– Sənin ən yaxşı rəfiqən içmək istəyir, Severin.

– Bu dəqiqə... gözünü yumub-açınca gəlirəm. Heç yerə getmə. Sənə layiq olmayan bu yığnaqdan uzaq dur, axı iki ilini Amerikada keçirmisən, deməli, artıq onların arasında yabançısan. Onlar isə adamayovuşmaz insanlarla söhbət etməyi bacarmırlar.

Severin, adəti üzrə, hündürdən güldü və içki gətirməyə getdi. Coze riqqətlə «ona layiq olmayan» kütləyə baxdı. Qonaqlar nə haqqındasa qızgın mübahisə edir, gü-

lüşürdülər; həmsöhbətlər bir araya hansı sürətlə gəlir və aralaşırdılarsa, söhbətin mövzusu da eləcə sürətlə dəyişirdi; hamı fransız dilində danışırdı. Coze, həqiqətən də, özünü yad kimi hiss etdi. İki ilini Alanla birlikdə Amerikada, okeanın qoynunda unudulmuş adacıqda keçirmək, Kinnelilərin əxlaq dolu düşüncələrini dinləmək, iki il müddətində yalnız bir sifətə tamaşa etmək... Bütün bunlar ona baha başa gəlmişdi. İndi Paris onun üçün sevinc dolu li-mana bənzəyirdi.

– Bax, o qadını görürsən, – yanında əyləşən Severin soruşdu, – onu tanıyırsan?

– Dayan, dayan... Yox, tanıya bilmirəm.

– Elizabet. Xatırlayırsan? Redaksiyada işləyirdi. Mən onun dərdindən dəli-divanə idim.

– Aman Allah! Onun indi neçə yaşı var?

– Cəmi-cümlətən otuz. Amma əllyaşılı adam kimi görünür, düz demirəm? Burada olmadığın müddətdə onun dəyişməsi şahidi olduğum ən başgicəlləndirici məğlubiyyət olub. Halbuki cəmi iki il keçib... O, axmaq bir rəssama vurulmuşdu, ona görə hər şeyini qurban verdi, indi isə artıq heç yerdə işləmir, içir. Rəssam isə... onunla görüşməkdən belə qaçır.

Elizabet adlı qadın onlara tərəf baxdı, sanki, haqqında danışıldığını başa düşmüşdü... Severinə yüngülcə gülümsədi. Onun sifəti eyni zamanda həm arıq, həm də şişkin görünürdü, baxışları isə xəstə heyvanın baxışlarına bənzəyirdi.

– Darıxmırsan ki? – səs-küy içində Severinin qışqırığı güclə eşidildi.

– Sənin qonaqlıqların həmişə maraqlı olur.

«Bu ehtirasdandır, – Coze fikirləşdi, – onun sifəti... ərimiş, üzülmüş, iki ip mirvari ilə əhatəyə alınmış sifəti... Aman Allah, mən insanları necə də sevirəm...» O, özünü qüvvətli bir dalğanın qoynundakı kimi hiss edirdi, böyük məmnuniyyətlə gözlənilmədən qocalmış bu qadınla saatlarla söhbət edə bilərdi, tək onu ürəyindəkiləri açıb tökməyə vadar edəydi, tək onun haqqında hər şeyi öyrənə biləydi, tək hər şeyi başa düşəydi.

O, buradakı hər kəs haqqında hər şeyi bilmək, öyrənmək istəyirdi... Bilmək istəyirdi ki, onlar necə yuxuya ge-

dir, nə cür yuxular görürlər, nədən qorxur, nədən zövq alırlar... Bu dəqiqə o, onların hamısını sevirdi... Onların şöhrətpərəstliyi və məğrurluğu ilə, nələrsə etiraz etmək hazırlığı və qorxusu ilə, tənhalıqları ilə birlikdə sevirdi... O əmin idi ki, bu hisslər onların hər birinin içini titrədir...

– O, ölümə məhkumdur, – Coze dilləndi.

– O, azı, on dəfə intihar etmək istəyib. Hələ ki bir şey alınmayıb. Hər dəfəsində də o rəssam ağzının suyunu axıda-axıda geri qayıdıb, amma cəmi üç-dörd gün onun qayğısına qalıb. Doğrudan da, belədirsə, ciddi-ciddi intihar etmək nəyinə lazımdır ki? Bax, görürsən, onlar mənim musiqiçilərimdir. Fikir verirsən, «Carlston»u necə ustalıqla ifa edirlər?!

«Carlston», hər şeydən narazı musiqibazların iddiasına görə, Parisə iyirminci illərdə, həm də öz suxluğunu itirdikdən sonra qayıtmışdı; halbuki həmin deyingənlər bu musiqinin sədələri altında ürəkdən şənlənirdilər. ...Pianoçu öz yerini tutdu və orkestr hamını susmağa vadar edən «Swenne»ni çalmağa başladı. Severinin bəzən yersiz görü-nə biləcək əyləncələr təşkil etmək bacarığı viskiləri qədər məşhur idi. Arıq, cavan bir oğlan Cozenin yanında əyləşdi, özünü təqdim etdi və o dəqiqə də əlavə etdi:

– Bağışlayın, boşboğazlıq etməyi xoşlamıram, ona görə də susacağam.

– Bu ki axmaqlıqdır, – Coze şən səslə dedi, – əgər insanlarla söhbət etməyi xoşlamırsınızsa, kokteyllərə getməyin. Yox, orijinal adam kimi görünmək istəyirsinizsə, mənimlə belə şeylər keçməz... Severinin evində yalnız şənlənmək lazımdır.

– Mən orijinal görünmək istəyirəm? Bilirsiniz, mən bu orijinallığın içinə... – cavan oğlan əsəbi halda mızıldandı.

Cozenin əhvalı əla idi. Qatı tüstü qonaq otağını öz çənginə almışdı, musiqi gur-gur gurlayırdı, hamı ciddi-cəhdlə orkestrin səsinə batırmağa çalışır, qışqırırdı, stolların üstü isə boşalmış qədəhlərlə dolu idi. Coze hətta «kaş Bernar da burada olaydı, Alan haqqında danışaydı» deyərək ürəyindən keçirdi...

– Yalvarıram sizə! – Severin, az qala, özünü isladacaqmış kimi bağırdı – zəhmət olmasa, bir dəqiqə diqqət edin! Vəd etdiyim kimi, Robin Duqlas bizim üçün oxuyacaq.

Qonaqlar həvəssiz-həvəssiz öz yerlərini tutdular və Severin, demək olar ki, bütün çilçıraqları söndürdü. Kimsə yüngülcə büdrəyib Cozeyə yaxınlaşıb onun yanında əyləşdi. Müğənninin kədərli səsi eşidildi, o əvvəlcə «Old Man River» mahnısının adını elan etdi və kiminsə «bravo» sözündən sonra oxumağa başladı. Bu oğlan qaradərili olduğu üçün ilk dəqiqədəncə hamı onun istedadlı olduğuna əmin idi, ona görə də hər kəs səsini içinə salıb diqqətlə dinləməyə başladı. O, çox asta oxuyurdu, elə bil, yüngülcə mələyir, bütün dünyadan küskün olan zənci səmimiliyi ilə burnunun altında zümrümə edirdi. Alanla birlikdə Harlemi başdan-başa gəzib-dolaşmış Coze bu musiqiyə qarşı xüsusi heyranlıq hiss etmədi, hətta aradabir əsnədi də. Sonra kresloya yayxanaraq sağ tərəfində əyləşən qonşusuna nəzər saldı. Əvvəlcə qara, cidd-cəhdlə təmizlənmiş, yarıqaranlıqda par-par parıldayan ayaqqabını, sonra da şalvarın səliqə ilə ütülənmiş qatını gördü və nəhayət, onun üstündə rahatca qoyulmuş əllər diqqətini çəkdi. Bu, Alanın əlləri idi. İndi o hiss edirdi ki, Alan ona baxır; başını çevirmək bəs edərdi ki, baxışları toqquşsun, amma daxili həyəcan Cozeyə bu addımı atmağa imkan vermir. Bəli, bu, gülməli və səfehçəsinə olsa da, Coze qorxurdu; qorxurdu ki, Alanı atdıqdan sonra o, ilk görüşdə öz hüquqlarını elan edəcək, dava-dalaş salacaq; ola bilsin, bütün bunları elə buradaca – ilk dəfə gördüyü Severinin evində eləsin...

Coze yerindəcə donub-qalmışdı. Bu qonaqlığa yad olan, bu ortabab ifadan onun kimi darıxan məşuqu yanında oturmuşdu və həmin adamlarla o artıq bir ay idi ayrılmışdı.

Çox güman ki, onunla danışmağa cəsarət etməyən Alan elə bu səbəbdən səsini çıxarmırdı. Bir anlıq Alan onu özünə elə cəzb etdi ki, Coze kəskin hərəkətlə əlini boynuna tərəf apardı; sanki, qəfildən boğulduğunu hiss etmişdi. Demək olar, elə həmin dəqiqədə aydın şəkildə dərk etdi ki, yanında əyləşmiş bu yad adlandırdığı adam, əslində, dostları və əzizləri arasında ona daha yaxın imiş; çünki onları təkcə fiziki yaxınlıq bir-birinə bağlamırdı, eyni zamanda, bərabər yaratdıqları bir keçmişləri də vardı: onu geri döndərmək, qəbul etməmək mümkün deyildi; o, bu yaxınlara qədər Cozenin qəlbinə hakim kəsilmiş eyforiya

və azadlıq hisslərini bir anın içərisində heçə çıxarmağı bacarmışdı...

«Pis oxuyur», – Alan sakitcə dedi, Coze ona tərəf çevrildi.

Onların baxışları görüşdü, bir-birini canına çəkdi, hər ikisində utancaqlıq və çaşqınlıq var idi; əldə etmə sevinci və bu sevincdən imtina var idi; həqiqi sevinc və süni hey-rət, kədər və qorxu var idi; və ən əsası hər ikisi bir-birinin gözündə yalnız işıqlı parıltını görürdü... son dərəcə tanış sifət və dodaqlardakı qarşısızlıq, səssiz titrəyiş...

- «Sən harada idin?»
- «Nə üçün gəlmisən?»
- «Məni necə ata bildin?»
- «Sən məndən daha nə istəyirsən axı?»

Onların beynindən keçən bu qırıq-qırıq nidaları birdən-birə zənci mahnısının son sözləri ört-basdır etdi.

Coze hamı ilə birlikdə müğənnini ürəkdən alqışladı. Kiminsə inadla sizə baxdığı bir vaxt belə ürəkdən əl çalmaq, əlbəttə ki, axmaqlıqdır, amma Coze üçün bu (zənci onun xoşuna gəlməmişdi), müğənninin oxusundan vəcdə gəlmək deyildi; zövqləri ilə razılaşmasa belə, məqsədli şəkildə başqalarına, öz ailəsinə, öz həmvətənlərinə qoşulmaq demək idi; eyni zamanda, o, bu yolla Alandan qurtulmaq fikrində idi: axı yenidən özününkülərin arasında idi, onların həyatı indi onun da həyatı hesab edilirdi.

Severin işığı yandırdı, Coze, nəhayət ki, ərinin müdafiəsiz adam təsiri bağışlayan uşaq sifətini gördü; bu sifət qəddar cinayətkardan daha çox təmizqəlblə və bədbəxt cavana məxsus idi.

- Sən haradan gəlib çıxdın?
- Bernarı axtarırdım. O, səni tapacağına söz vermişdi.
- Bu eybəcər qalstuku haradan almısan? – o, başını işlətməsinə mane olan ilk qorxu hissi keçdikdən sonra içini bürüyən sevinci duyan kimi yenidən danışmağa başladı.

– Dünən Rivoli küçəsində aldım, – Alan yüngül istehza ilə cavab verdi.

Onlar bir-birinin üzünə baxmadan söhbət edirdilər; sanki, qonaq otağında hələ də müğənni çıxış edir, ya da başqa bir tamaşa oynanırdı.

- Bunu eləmək lazım deyildi.

– Hə, lazım deyildi.

O «hə, lazım deyildi»ni elə sakit dedi ki, Coze başa düşə bilmədi ki, bu sözün başqa, daha geniş mənası var, ya yox?

Qızın ətrafında yenə də kimlərinsə sifətləri sayırmağa başladı, qonaq otağı şən səs-küylə doldu, amma Cozeyə elə gəlirdi ki, hələ də tamaşada iştirak edir və cəmi yarım saat əvvəl aktyorlara yaxın olduğu qədər indi onlardan uzaqdır. Hansısa yöndəmsiz bir fiqur onun yanından qaç-qıldaya-qaçqıldaya, içkinin təsirindən yırğalana-yırğalana keçib-getdi; Coze Elizabeti tanıdı.

– Robin sənin xoşuna gəldi? O, gözəl şairdir, düz demirəm?

Bu sualı verən Severin Cozeyə tərəf əyilmişdi. Qız dalğın-dalğın Alanı ona təqdim etdi, o isə ayağa qalxdı və dostcasına Severinin əlini sıxdı.

– Tanış olmağımıza şadam, – Severin dedi. O, açıq-aşkar həyəcanlanmışdı, – Parisə uzun müddətə gəlmisiniz?

Alan cavabında nəsə anlaşılmaz sözlər mızıldadı. Coze başa düşdü ki, nə qədər mümkündürsə, buradan tez çıxıb getməlidirlər – ya izahat verməklə, ya da vermədən; çünki xoş bir gecənin dözülməz işgəncəyə çevrilə biləcəyi göz qabağında idi. O ayağa qalxdı, yanağını Severinin yanağına yaxınlaşdırdı və arxaya çevrilmədən oradan çıxdı. Alan yanında idi, səssizcə onun üçün qapını açdı, paltosunu geyinməyə kömək etdi. Evdən çıxanda Alan onun qolundan tutana qədər birlikdə bir neçə qətiyyətsiz addım atdılar...

– Harada yaşayırsan?

– «Bak» küçəsində. Bəs sən? Hə, xatırladım, «Rits»də.

– İcazə verirsən, səni ötürüm?

– Əlbəttə.

Küçədə zəif külək dolaşırdı. Onlar tələsmədən addımlayırdılar, amma bir-birindən gah geri qalır, gah da irəli keçirdilər. Coze heç bir şey haqqında fikirləşə bilmirdi, beynindən yalnız bir fikir keçirdi: «Sen-Cermen bulvarından keçib-getsək, daha tez olardı, amma yəqin, orada bərk külək əsir».

O, donuq baxışlarla ayaqlarının altına baxır, qeyri-ixtiyari bu ayaqqabıları haradan və nə zaman aldığı barədə düşünürdü.

– O çox pis oxuyurdu, – nəhayət ki, Alanın səsi eşidildi.

– Hə, pis idi. İndi sola dönməliyik.

Eyni vaxtda sola döndülər. Alan əlini çəkdi və bir neçə anlıq Cozeni həyəcan bürüdü.

– Özün görürsən də, – Alan dedi, – bu məsələlərdən başım çıxmır.

– Hansı məsələlərdən?

Coze qətiyyənlə söhbəti davam etdirmək istəmirdi, xüsusilə də Alanın onunla birgə həyatları ilə bağlı söyləyəcəklərini dinləmək fikrində deyildi. Evə getmək istəyirdi; düzdür, əri ilə fiziki yaxınlıqdan imtina etməzd, amma onunla münasibətləri aydınlaşdırmağa meylli yox idi.

Alan divara söykəndi, siqaret yandırdı və bir müddət laqeyd baxışlarla ətrafı nəzərdən keçirdi.

– Bu məsələdən... – Alan təkrar etdi, – məsələ, mən burada neyləyirəm? Cəmi otuz il, ya da bir az çox ömrüm qaıb, bəs sonra? Bu nə acı zarafatdır belə bizimlə edirlər? Bütün bunlar– bizim etdiyimiz, ya da etməyə hazırlaşdığımız şeylər nə deməkdir axı? Gün gələcək, mən olmayacağam. Başa düşürsən, olmayacağam. Məni bu torpaqdan qoparacaqlar, dünyanı məndən məhrum edəcəklər, Yer kürəsi də artıq mənsiz fırlanacaq. Bu ki lap vəhşilikdir!?

Coze bir neçə dəqiqə tərəddüd içində Alana baxdı, sonra yaxınlaşdı, yanındaca divara söykəndi.

– Bu ki sərsəmləmədir, Coze. Hansımız xahiş etmişdik ki, bizi dünyaya gətirsinlər? Sanki, bizi istirahət günlərimizi sürprizlərlə dolu şəhərkənarı bir evdə keçirməyə dəvət ediblər; o evin sürüşkən döşəməsi var... Biz isə bir yerdə qərar tuta bilməyərək əbəs yerə evin sahibini, Allahı, ya da nə bilim, daha kimisə axtarıyıq. Amma orada heç kim yoxdur. Bizimsə yalnız istirahət günlərimiz var – artıq yox. Məgər belə bir qısa vaxtda bir-birini necə lazımdırsa tanımaq, başa düşmək, sevmək mümkündürmü? Mövcudluğa son qoymağın nə demək olduğunu təsəvvür edirsən? Vaxt gələcək, hər şey bitəcək. Sonra nə olacaq?! Qaranlıq... Boşluq... Ölüm...

– Nə üçün bütün bunları mənə danışırısan?

Coze soyuqdan və Alanın o dünyadan gəlmiş kimi çıxan səsinin yaratdığı qeyri-ixtiyarı dəhşətin təsirindən tir-tir əsirdi.

– Axı təkəcə bu haqda düşünə bilirəm... Sən yanımdaykən gecələr birlikdə bizə isti idi, ona görə də bütün bunlar vecimə gəlmirdi. Yalnız o vaxt belə idi... Başqa heç yerdə özümü belə rahat hiss etmirdim. Belə saatlarda ölümdən qorxmurdum; yalnız bir şeydən qorxurdum: qorxurdum ki, sən ölərsən. Ən vacibi... İstənilən dahiyənə ideyadan daha vacibi sənin yanağıma dəyən nəfəsindir. Mən vəhşi heyvan kimi həmişə ayıq-sayıq yatıram. Sən yuxudan duranda isə yavaş-yavaş sənə, sənin yaşadığın hissələrə qarışdığımı hiss edirəm. Səndən bərk-bərk yapışıram. Səninlə nəfəs alıram. Sənin mənsiz çıxıb getdiyini anlamaq necə dəhşətli əzab idi, bir bilsən... Axı o təyyarə qəzaya uğraya bilərdi. Ağlını itirmişdin-nədir? Bütün bunları etməyə haqqın yox idi. Məgər bilmirsən ki, sənsiz həyat mənim üçün heç bir məna daşımır?

O, birməfəsə danışdı:

– Mən sənsiz həyatda boş-boşuna nəfəs alan bir canlı ola bilərəm, vəssalam... Başa düşürəm ki, daha sənə lazım deyiləm, onu da başa düşürəm ki...

O, əlindəki siqaretdən dərin bir qullab çəkdi, sonra birdən-birə divardan aralandı.

– Amma yenə də heç bir şey başa düşmürəm. Bayaq orada, sənin yanında oturanda... bir neçə dəqiqə mənə fikir vermədin, elə bildim sərxoşam, ya da nəşələnmişəm. Axı çoxdan idi içmirdim, yadıncadır?

O, Cozenin əlindən yapışdı.

– Bizim münasibətimizdə gerçək bir şey var, düz demirəm?

– Hə, – Coze dilləndi. O, sakit səsle danışdı, içində baş qaldırmış həvəs – ərinə söykənmək, ya da ondan qaçıb aralanmaq istəyi bir-biri ilə döyüşərək ona əzab verirdi. – Həqiqətən də, gerçək nəşə vardı...

– İndi gedirəm, – Alan dedi, – mehmanxanaya qayıdacağam. Əgər səni düz evə kimi aparsam, özümü içəri girməkdən saxlaya bilməyəcəyəm.

Sözünü bitirib o, bir dəqiqəyə yaxın gözlədi, Coze hələ də susurdu.

– Sabah mehmanxanaya, mənim yanıma gəlməlisən, – Alan heç nə olmayıbmiş kimi təmkinlə sözünə davam elədi, – özü də nə qədər mümkündürsə, tez. Gələcəksən?

– Hə.

İndi Coze onun hər xahişinə «hə» deyə bilərdi, qızın gözləri yaşarmışdı. Alan ona tərəf əyildi.

– Toxunma, – Coze onu saxladı.

Sonra sürətlə aralanmaqda olan Alanın dalınca baxdı; o, tələm-tələsik uzaqlaşır, demək olar ki, qaçırdı; Cozenin yaşadığı evə az qalmışdı, amma yenə də taksi saxlatdırdı.

Çatan kimi özünü çarpayıya atdı. Soyuqdan, bir də kədrli duyğuların təsirindən tir-tir əsirdi. Alan ilahi hisslər haqqında danışmış, deməli olduğu sözləri demişdi... Zaman və qaçılmaz sonluq haqqında söhbət salmışdı. O, başlıca məsələni çılpaq şəkildə başa sala bilməmişdi; daha doğrusu, ölümü aldatmaq üçün mövcud olan yeganə vasitəni Cozeyə göstərmişdi... Əgər onun haqqında danışdığı inamı, içkini və depressiyaya düşməni, bir də məhəbbəti nəzərə almasaq...

«Mən səni sevirəm, sən isə məni sevmədiyinə əmin də deyilsən... Sən mənə lazımsan, bundan başqa nə istəyirsən axı?»

Alan haqlı idi. Coze qucağa götürülmək və sığallanmaq istəyən balaca kiçük kimi idi... Ona lazım olan yalnız bu idi...

Hələ bir az əvvəl, qonaqlıq başlamamış o, şən və hər şeyi bilmək istəyən balaca heyvan balasına bənzəyirdi, ürəyi Elizabetə mərhəmət, Severinin qonaqlarına isə məftunluq hissi ilə dolub-daşırdı. Amma Alanın əlini yaxınlığında görmək bəs etdi ki, bu adamlar onun gözünə uzaq, mənasız və danıxdırıcı görünsünlər. Alan, sanki, onu insanlardan ayırırdı. Səbəb də o deyildi ki, Coze onu ehtirasla sevirdi, yox... Sadəcə, Alan adamları sevmirdi, Cozeni də öz ehtiraslarının qoynuna dartıb aparırdı... Bu qız onu və yalnız onu görməli idi, çünki onun gözləri Cozedən başqa heç kimi görmürdü.

Coze gücdən düşdüynü hiss etdi. Üzünü divara çevirib, o dəqiqə də yuxuya getdi.

Səhər, sübh tezdən hava aydın, soyuq və küləkli idi. Küçəyə çıxanda Coze bərk təəssüfləndi ki, nahaq yerə «Rits»ə getməyə söz verib: keçmiş illərdə olduğu kimi, «Flora», ya da «İki makaka»¹ kafesinin terrasında əyləş-

¹ Makaka – itəoxşar kiçik meymun cinsi.

mək, köhnə dostları ilə görüşmək, tomat şirəsi sora-sora onlarla boş-boş şeylər haqqında çənə vurmaq daha yaxşı olardı. Ona elə gəlirdi ki, «Rits»ə, Alanın yanına yollanmaq əvvəlcədən düşünülmüş və Paris küçələrinin qoxusuna, svetoforun işıqlarına itaətkarcasına tabe olan sakit, dinc Sen-Cermen bulvarına qətiyyənlə uyğun gəlməyən amerikasayağı süjetə əməl etmək deməkdir.

Coze Vandom meydanına qədər getdi, inzibatçıdan Alanın hansı nömrədə qaldığını soruşdu və yalnız qapı açılanda özlərini və dağılmaqda olan nikahlarını xatırladı.

Alan boynuna çılpaq çiyinlərini güclə örtən köhnə qırmızı şərf dolayaraq çarpayıda uzanmışdı. Yerdə, çarpayının baş tərəfində yeyilmiş səhər yeməyinin qalıqları ilə dolu məcməyi dururdu; Coze əsəb hissi ilə Alanın onu daha hörmətlə qarşılaya biləcəyini fikirləşdi. Hər halda, o, Alanı öz istəyi ilə tərək etmişdi, indi də boşanmaq barədə danışmaq üçün gəlmişdi. Amma Alanın əynindəki yüngül ev paltarı bu mövzunu müzakirə etmək üçün o qədər də uyğun deyildi.

– Çox gözəl görünürsən, – Alan dedi, – əyləş.

Coze narahat kreslodə oturdu; bu kreslodə ya lap küncdə oturmaq, ya da yarızanılı vəziyyətdə əyləşmək olardı. Coze birinci variantı seçdi.

– Xoşbəxtlikdən, çantanı və şlyapanı götürməmişən, – Alan istehza ilə dedi, – yoxsa elə düşünəcəkdim ki, vetçinə ilə qayğanaq yemək üçün kafeyə gəldiyini fikirləşmişən.

– Mən sənənlə boşanma haqqında danışmağa gəlmişəm, – Coze laqeyd səsle dedi.

Alan qəhqəhə çəkdi.

– İstənilən halda belə acıqlı görünüş almaq lazım deyil. Sən hirsələnib özündən çıxmış qız uşağına oxşayırsan. Amma təəccüblənməyin yeri yoxdur, çünki hələ də uşaqlığından ayrılmasan; o, həmişə sənənin yanındadır, sakit, günahsız birisən... O, arxada qalmayıb, o, sənənin ikinci həyatındır. Məncə, sənənin əsl və yetkin həyata yaxınlaşmaq cəhdlərin həmişə uğursuz olub, elə deyil, əzizim? Mən bir dəfə bu barədə Bernarla da söhbət eləmişəm.

– Başa düşürəm, Bernarın bura nə aidiyyəti var? Onunla da münasibətlərimizi aydınlaşdırmaq lazım gələcək. İstənilən halda...

– Bilirəm, sən onun qulaqlarını çəkəcəksən. O isə sənə izah edəcək ki, tanıdığı ən insansevən varlıqsan.

Coze köks ötürdü. Söhbəti davam etdirmək mənasız idi. Yalnız çıxıb getmək qalırdı. Bununla belə, Alanın təbəssümü və şən əhvali-ruhiyyəsi onu şübhələndirirdi.

– O kreslonu rədd elə, yanıma gəl, – Alan dedi.
– Yoxsa qorxursan?

– Nədən qorxmalıyam ki?

Coze çarpayıya əyləşdi. Onlar bir-birinə çox yaxın idilər və o, Alanın sifətinin ifadəsinin necə yavaş-yavaş yumşaldığını, gözlərinin nəm çəkdiyini gördü. Alan qızın əlini əlinə aldı və adyalın yüngülcə, hiss olunacaq dərəcədə qalxdığı həmin o yerə qoydu.

– Mən səni istəyirəm, – Alan dedi, – hiss edirsən?

– Bunun məsələyə nə dəxli var, Alan...

Qırmızı şərf onun sifətini gizlətməmişdi; o, Cozeni özünə tərəf çəkdi... Coze indi yalnız döşəkağının bəyazlığını və Alanın artıq qırıq düşmüş, gündən yanmış boynunu görürdü.

– Mən səni istəyirəm, – o təkrar etdi.

– Axı mən geyincəliyəm, həm də ağılımda olan bu deyil. Məni belə sıxma, güclə nəfəs alıram. Əlbəttə, sənin bu qəfil hücumun xoşuma gəlir, amma bura bunun üçün gəlməmişəm.

Coze belə desə də, qeyri-ixtiyari əlini nəvazişlə adyalın üstündə gəzdirdirdi; Alan getdikcə daha dərindən nəfəs alır, əsəbi hərəkətlə onun ətəyinin altını əlləşdirirdi; nəhayət, Coze özü də pis keçirdiyi gecədən sonra yuxuya getmək, yoxsa yenidən kişiyyə sığınmaq istədiyini başa düşmədən müqavimət göstərməyə son qoydu...

Bir qədər keçmiş onlar qısa və şəfqətli mübarizədən və ehtirasdan sonra əldən düşərək cılpaq uzanmışdılar... ən ağlagəlməz nəvazişlərin hakimiyyəti altında idilər... Adətən, bu cür hisslər insanı göz yaşı tökə-tökə «bizi bu qədər uzun müddətə nə ayıra bilərdi» deyərək düşünməyə vadar edir, sonra da cismin çağırışına qulaq verərək və ona «bəli-bəli» deyərək məhəbbətlə məşğul olmağa itələyir. Bu çağırış Vandom meydanındakı sakit, arxayın bir səhəri qaranlıq və işığın vəhşi rəqsinə, oyma taxta çarpayını isə dalğaların üstündə yırğalanan sala çevirmişdi.

Sonra onlar, demək olar, qımıldanmadan, bir-birinin tərəni nəvazişlə silə-silə uzun müddət uzandılar. Coze yənə də onun hakimiyyəti altına düşürdü.

– Sabah bizim üçün münasib bir mənzil tapacağam, – nəhayət ki, Alan dilləndi.

Coze bir kəlmə belə söyləmədi.

– Ki-Vestdə mənə bundan qat-qat yaxşı idi, – Alan dedi, – sənə isə yox. Sən hələ ki cəmiyyətə ehtiyac duyursan. İnsanlarla görüşmək istəyirsən, onlara inanırsan. Çox yaxşı. Biz də bundan sonra sənə dostlarınla görüşməyə başlayacağıq, onlardan hansının maraqlı adam olduğunu mənə deyərsən. Bütün bunlar nə vaxt zəhləni töksə, daha sakit bir yerə yollanarıq.

Coze başını yana əyərək, pərt olmuş yelbeyin qadın görkəmi ilə Alana qulaq asırdı; nəhayət ki, cavab verdi:

– Hə, gözəl fikirdir. Biz sakit bir yerə yerləşən kimi sən mənim dostlarımla adlarını xatırlamağa başlayacağıq, mənə çoxlu sual verəcəksən; məsələn: «Nə üçün sən 9 oktyabrda, cümə günü Severini elə gözəl təbəssümlə xırçıldayan kartofa qonaq edirdin? Nədir, onunla yatmısan?»

...Beləliklə, onların yeni birgə həyatları başladı. Hələlik Alan nadir hallarda açıq-aşkar şitlik edirdi, amma bir dəfə o, hirsəndiyindən qədəhi yerə çırpıb qırdı və yenidən işə götürdü. Xadimə ona bundan sonra da belə davam edərsə, burada uzun müddət qala bilməyəcəyini söylədi.

Ümumiyyətlə, onların yaşadığı ev yetərinə sevimli idi; düzdür, ikinci mərtəbənin görünüşü köhnə Parisdən daha çox Hollivud nümunəli bohəmaların¹ sığınacağına bənzəyirdi. Yalnız bir müddətdən sonra Coze rahat və yaraşığı mebel, pianino, bir də böyük bir radiola² əldə edə bildi. Onlar yeni evdə öz ilk səhərlərini çox gözəl keçirdilər. Çarpayını, torşeri və külqabını nəzərə almasaq, mənzil hələ ki boş idi; onlar Baxın gözəl musiqisinə qulaq asdılar, bu musiqi, nəhayət ki, hər ikisini yuxuya verdi. Sonrakı günlərdə birlikdə antikvar mağazaları dolaşdılar, Bloşin bazarına yollandılar, sonra da bir neçə qonaqlıqda oldular.

¹ Bohəma – daimi gəliri olmayan, sərəsəri həyat sürən ziyalılar təbəqəsi: aktyorlar, şairlər, rəssamlar və b.

² Radiola – radioqəbuledici, elektropatefon və reproduktordan ibarət aparat.

Coze Alanı bu məclislərə balasının boynundan ehtiyatla tutub dişinə alan və hər yerə özü ilə daşıyan pişik kimi aparırdı; və hər dəfə də istənilən təhlükə zamanı qaçıb aradan çıxmağa hazır vəziyyətdə olurdu.

Hər halda, onların vəziyyəti Bernara belə təsir bağışlayırdı.

«Düzdür, pişiklər bunu məhəbbətdən edirlər, – o, əsəbi halda deyirdi, – sən isə insanlara olan hörmətdən belə rəftar edirsən. Qorxursan ki, o içib sərxoş olacaq, ətrafdakıların xoşuna gəlməyəcək, dava-dalaş salacaq». Amma Alan gənc, günahsız, məhəbbətdən kor olmuş amerikalı ər rolunun öhdəsindən gözəl gəlirdi. O, bu rolu elə cidd-cəhdlə oynayırdı ki, Coze ağlamalı, yoxsa gülməli olduğunu bilmirdi.

– Bilirsiniz, – bir dəfə Alan necə oldusa, məmnunluqdan xoşhallanan Severinə dedi, – məni öz həyat tərzinizə uyğunlaşdırdığınıza görə çox məmnunam. Axı biz amerikalılar Avropadan çox uzağıq, xüsusilə də zərif, nəfis Fransadan. Özümü burada məlumatsız adam kimi hiss edirəm və qorxuram ki, Coze mənə görə utansın.

Öz xarici görünüşü ilə bərabər, bu cür təvazökar fikirlərinə görə də o, ətrafdakı insanların ürəyini asanlıqla ələ keçirə bilirdi. Bəziləri hətta başa düşə bilmirdilər ki, nə üçün Coze Alanın özünü daha azad hiss edə bilməsi üçün əlindən gələni eləmir.

Coze Alana məftun olmuş insanların ah-vayına gizli bir qəzəb hissi ilə qulaq asırdı; bu adamlar ona eyni zamanda həm gülməli, həm də ağlamalı görünürdülər... Lap yanlış qəbul edilmiş məhkəmə qərarı kimi. Amma elələri də vardı ki, Alanın qəribə qəhqəhəsini, ya da açıq-saçıq etiraflarını bircə dəfə eşitmələri yetirdi ki, ona Bernar kimi yanaşmağa başlasınlar... Simpatiya və inamsızlığın qarışığı olan bu hiss Cozenin ərinə olan münasibəti ilə üst-üstə düşürdü və bu, onun üçün yüngül olsa da, hər halda, təskinlik idi.

Yalnız «Barışq günü» adlandırılan biləcək o gün «Rits» mehmanxanasında baş verən hadisədən sonra onlar uzun müddət münasibətlərini aydınlaşdırmağa çalışdılar və razılaşdılar ki, hər şeyə yenidən başlayacaqlar; daha doğrusu, Cozenin qaçıb getməsi faktının, ayrılıqlarının və Parisdəki görüşlərinin üstündən xətt çəkəcəklər. Alanla

Cozenin o səhər söylənilən bütün gözəl sözlərə, həqiqətən də, inandıqlarını söyləmək olmazdı. Sadəcə, onlar öz qəribəliklərindən yorularaq yazılmamış qanunlara, məxfi davranış qaydalarına, yaşadıkları cəmiyyətin adət-ənənələrinə güzəştə getmək qərarına gəlmişdilər. Bütün bunların yorğunluqdan başqa ayrı bir səbəbi də vardı: onlar özlərinə belə etiraf edə bilmirdilər ki, bu qaçış, qarışıq hisslərlə yaşanan bu iki həftə və təsirli görüş səhnəsi – külək, qaradərili müğənni, gözlənilməzlik, qorxu... – bütün bunlar qabaqcadan düşünülmüş qərarların nəticəsi deyil. Alan hesab edirdi ki, Coze onun «bütün həyatı birlikdə bölüşməliyə» fikri ilə razıdır. O, belə düşünürdü. Amma onlar bu barədə heç nə danışmırdılar. Sadəcə, bir-birinə «biz azadıq, ətrafdakı adamlara qaynayıb-qarıyıq və bunu ayrı-ayrılıqda deyil, birlikdə etməyə çalışacağıq» söyləyə bildilər. Vəssalam...

Amma həyat yenə də rəngsiz idi. Coze harada olurdusa olsun, Alan onu gözdən qoymur, şübhə dolu baxışlarla onun həmsöhbətlərini süzürdü; Cozeyə elə gəlirdi ki, Alanın daxilində balaca bir elektron maşın gizlədilib; bu maşın dayanmadan nəyisə müqayisə edir, hesablayır, ümumiləşdirir; düzdür, Cozenin gördüyü işlər artıq aralarında dava-dalaş səhnələrinin yaranmasına gətirib çıxarmırdı, çünki Alan arvadının yenidən qaçaçağından qorxurdu. Bununla belə, Coze üçün ərinin bir dəqiqə belə onu rahat buraxmadığını hiss etmək ağır idi; qəfil bir hərəkətlə Alana tərəf çevrilmək yetərdi ki, onun diqqətli və sınıycı baxışlarını tutsun. Yataq onları birləşdirən yeganə məkan idi... Coze təəccüb edirdi ki, hələ də onlarda ehtiras yaranır, yorğunluqlarına qalib gələ bilirlər. Axsamlar birlikdə məhəbbət həyəcanını, ehtiraslı titrəyişi təkrar-təkrar yaşayırdılar, sonra – səhər açılında isə bütün bunlar hər ikisinə anlaşılmaz görünürdü.

Coze Alanla, əlbəttə ki, buna görə qalmırdı; amma bu da olmasaydı, o, Alanla yaşaya bilərdimi?

Onlar getdikcə yeni həyat tərzlərinə, intəhasız uzun səhər saatlarına, yüngül səhər yeməklərinə, mağaza və muzey gəzintilərinə, Cozenin köhnə dostları ilə şam etmələrə alışmağa başladılar. Alan, təbii ki, işləmirdi. Onlar turistlərə bənzəyirdilər və bu da, öz növbəsində, Paris hə-

yatının müvəqqətiliyi, keçiciliyi təəssüratının Cozeni tərک etməsinə səbəb olurdu; bu da, öz növbəsində, Alana sərf edirdi: o, bu cür həyatın Cozeni təngə gətirəcəyini və günlərin bir günü qızı da götürüb buradan çıxıb gedəcəyi anın gəlib çıxmasını gözləyirdi. O, Cozeni elə bir yerə aparacaqdı ki, orada onlardan başqa heç kim olmasın.

Hələlikse o, səbirli olduğunu nümayiş etdirirdi; adətən, şiltaqlıq edən adama qarşı belə dözümlülük göstərilir. Cozenin şiltaqlığı isə onun həyatının mənası demək idi.

Bernar onlarla tez-tez görüşürdü. O, Coze ilə Alan arasındakı münasibətin mahiyyətini başa düşmüşdü və mümkün qədər Cozeyə ürək-dirək verməyə, Parisi, bu şəhərin gözəlliyini ona qaytarmağa çalışır, bacardığı qədər onu adam arasına çıxarmaq istəyirdi. Amma tez-tez ona elə gəlirdi ki, bu, gənc, azad, köməyə ehtiyacı olan qadına heç də yardım etmir... Əksinə, onun gördüyü iş inadla hansısa söhbətə qoşulmağa çalışan lal-karla iş görmək kimi bir şeydir. Bəzən Coze sərt bir hərəkətlə ondan üz çevirir, həyəcanlı gözlərlə Alanı axtarmağa başlayır və onların baxışları yenidən toqquşduğu zaman o görürdü ki, bu qadın öz qəzəbini güclə gizlədir. Ona elə gəlirdi ki, Coze yalnız bir dəfə özünü müstəqil qadın kimi aparıb: o da həmin o akula ovçusu ilə birlikdə açıq dənizə çıxanda... Hətta bir dəfə Bernar Cozeyə də bu fikri söylədi. Coze isə arxasını ona tərəf çevirərək susdu.

– Mənə elə gəlir ki, sən ikili həyat sürürsən, – o, növbəti dəfə fürsət düşən kimi dedi, – adama elə gəlir ki, həm yetkin adamsan, həm də öz hərəkətlərinə cavabdeh olmayan, tez-tez cəzalandırılan bir uşaq... bu uşaq isə onu qınayan insanlarla qırılmaz tellərlə bağlıdır... Axı sən də başqalarına səni ittiham etmək hüququ verirsən, həm də o səbəbdən ki, istənilən an onları əzab çəkməyə vadar edə bilərsən...

Coze başını yellədi, onun baxışları bomboş idi. Seve-rinin evində təşkil olunmuş növbəti qonaqlıq əməlli-başlı qızıışmışdı, ətrafda elə bir səs-küy var idi ki...

Onlar, nəhayət ki, sakitcə söhbət edə bilərdilər. Coze də bu fürsətdən istifadə etmək qərarına gəlirdi:

– Eyni şeyi Alan da deyir, yəni bu məsələdə siz tamamilə həmfikirsiniz. Amma mən neyləyə bilərəm? Nə təklif edə bilərsən?

– Mən? – o, Cozenin sualına cavab olaraq «hər şey» demək istədi, amma fikirləşdi ki, bu, zəif bir romandan gətirilmiş replikaya bənzəyəcək, – mən? Söhbət məndən getmir. Məsələ ondadır ki, sən bədbəxtsən, azad deyilsən. Bu isə qətiyyənlə sənəin təbiətinə uyğun gəlir.

– Mənim təbiətimə uyğun olan nədir ki?

– Sənə ağırliq etməyən hər şey. Onun məhəbbəti isə sənəin üçün ağır yüküdür, sənə elə düşünürsən ki, belə də olmalıdır. Əslində, uzun müddət belə davam edə bilməz.

Coze siqaret çıxardı, Bernarın təklif etdiyi alışqanda yandırdı, sonra da gülümsədi.

– Qulaq as, gör nə deyirəm. Alan əmindir ki, hər adam yalnız öz p...nun içində eşələnir, heç nə və heç kəs onu bu p...n içindən dartıb çıxara bilməz; hər halda, bu məsələdə insanın özünün hıqqana-hıqqana vurmuxması, ya da mənasız and-amanlar işə yaramır. Yəni... Alanın özü islahedilməzdir, ona yaxınlaşmaq üçün heç bir yol yoxdur.

– Bəs sən?

Coze divara söykəndi, birdən-birə taqətdən düşdüyünü hiss etdi və elə asta səslə danışmağa başladı ki, Bernar eşitmək üçün ona tərəf əyilməyə məcbur oldu.

– Mən insanın bivecliyinə inanmıram. Bu fəlsəfəni qəbul etmirəm. Ümidsiz insan olmur. Hesab edirəm ki, hər bir adam öz həyat rəsmiini həmişəlik çəkər – əmin hərəkətlərlə, geniş, azad ştrixlərlə. Mən varlığın maraqsızlığının nə demək olduğunu başa düşürəm. Sıxıntı, məhəbbət, məyusluq, yaxud tənbellik – insana xas olan bütün bu şeylər mənim üçün poeziya ilə doludur. Uzun sözün qıçası...

Coze əlini Bernarın əlinin üstünə qoydu, yüngülcə onu sıxdı və o başa düşdü ki, Coze, bir anlıq da olsa, Alanın ayıq-sayıq baxışlarını yaddan çıxarıb.

– Uzun sözün qıçası, inanmıram ki, biz hisslərini anladığımız bilməyən nəslin nümayəndələriyik. Əgər dəqiq ifadə etməli olsaq, biz ağıl və poetik ruhla mükafatlandırılmış heyvanlar nəslindənik.

O, Cozenin əlini ovcunun içində sıxdı və qız bu əllərdən qurtulmaq üçün tükünü də tərptəmədi. Bernar onu özünə sıxmaq, öpmək, ona təskinlik vermək istəyirdi. «Mənim əzizim, – pıçıldadı, – sən başdan-ayağa poeziyasın, balacam...»

Coze yavaş-yavaş divardan aralandı və sakit halda, hamının gözü qarşısında onu öpdü. «Əgər bu gicbəsər səs-küy salmağa cəsərət etsə, – Bernar gözlərini açmadan fikirləşdi, – əgər bu özündən çıxmış tip araya girsə, mən onu məhv edəməm».

Amma Cozenin dodaqları artıq onun dodaqlarından aralanmışdı... o başa düşdü ki, bax beləcə, bütün insanların gözü qarşısında da öpüşmək mümkün imiş və heç kim də buna fikir verməyə bilərmiş.

Coze tələm-tələsik ondan aralandı. Qız özü də başa düşə bilmirdi ki, Bernarı öpməyə onu nə vadar etmişdi; bununla belə, xəcalət də çəkmirdi. Bernarın baxışlarında nəsə qarşısıalınmaz bir şey var idi; bu gözlər o qədər mehriban, o qədər mərhəmətli idi ki, Coze hər şeyi yaddan çıxardı: yaddan çıxardı ki, Alanın arvadıdır; yaddan çıxardı ki, Bernar Nikolla evlidir; yaddan çıxardı ki, əslində, Bernarı heç sevmir də... Amma kim bilir, bəlkə də, heç kim heç vaxt bu dəqiqə Bernarın Cozeyə yaxın olduğu qədər yaxın olmamışdı. Ona elə gəlirdi ki, Alanın bu məsələ ilə bağlı məzəmmət dolu sözlərinə dözə bilməz... Hər halda, Alan burada baş verənləri görə bilərdi... Amma Coze dəqiq bilirdi ki, o, heç bir şey sezməyib. Elə yaxşı ki, sezməyib. Çünki onun üçün bütün bunlar o dərəcədə dözülməz olardı ki, yalnız ilahi qüvvə onu Cozeni bağışlamağa vadar edə bilərdi. «Mən taleyə inanmağa başlayıram», – Cozenin fikrindən keçdi və ağılına gələnlərin təsiri altında gülümsədi.

– Buradasan?! Mən də hər yerdə səni axtarıram, – Alan ona yaxınlaşa-yaxınlaşa dedi, – təsəvvür edirsən, köhnə bir tanışım ilə rastlaşdım, onunla universitetdə rəssamlıq fakültəsində birlikdə oxumuşuq; Parisdə yaşayır. Lap keçmiş vaxtlarda olduğu kimi onunla birlikdə işləmək istədim.

– Məgər sən çəkə bilirsən? – Coze qulaqlarına inanmadı.

– On səkkiz-on doqquz yaşımda rəssamlıqla çox maraqlanırdım. Həm də... nəyi pisdir ki? Mənzilimizi döşəmişik, bu sahədə işimiz, demək olar ki, bitib... İndi də nə işlə məşğul olacağımı bilmirəm, axı əlimdən başqa heç nə gəlmir...

Onun sözlərində azacıq da olsa istehza yox idi, əksinə, Alanın nə qədər böyük ruh yüksəkliyi ilə danışdığı açıq-aydın hiss olunurdu.

– Narahat olma, – o, Cozeni özünə sıxdı, – səndən mənim üçün boya qarışdırmağı xahiş etməyəcəyəm, yəni də köhnə dostlarınla görüşəcəksən, ya da təklikdə gəzməyə çıxacaqsan, axı...

– Sənin istedadın var?

«Bəlkə, bu, mənim qurtuluşumdur? – Coze fikirləşdi, – bəlkə, o, doğrudan da, özündən və məndən başqa nə iləsə maraqlanmağa başladı?»

Amma belə fikirləşdiyi üçün utandı, çünki bu an əsl eqoist kimi yalnız özünə görə narahat idi.

– Yox, mənəcə, yoxdur. Amma çox yaxşı çəkirəm. Qərar verildi. Günü sabah başlayacağam. Dəhlizin sonundakı boş otağı emalatxana kimi işlədəcəyəm.

– Amma ora çox qaranlıqdır.

– Nə olsun? Onsuz da, gözlərimlə gördüyümü çəke bilmirəm, – güldü, – ilk əsərimi anama göndərəcəyəm, qoy bizim psixiatra göstərsin, bəlkə, onun da başı bir az qarışdı.

Coze tərəddüdlə Alana baxdı.

– Nədir, narazısan? Mənsə elə bilirdim ki, işlə məşğul olmağımı çox istəyirsən.

– Narazı niyə oluram ki? Əksinə, çox şadam, – Coze dedi. – Bu lap yerinə düşdü.

Bəzən Cozeyə elə gəlirdi ki, Alana baxanda onun simasında anasını görür. Belə vaxtlarda o, həqiqətən də, qayınanasının səsi ilə danışmağa başlayırdı...

– İşlər necədir?

Coze qapını açaraq başını içəri soxdu. Alan, nədənsə, həmişə əynində olan tünd-göy kostyumunu dəyişməkdə inad edirdi; nə vaxt baxsaydın, bu paltar əynində olardı. Hətta çəkməyə başladıqdan sonra Severinin ona rəssamlara toxunma sviter və velür şalvarın dah çox yaraşdığını söyləyərək verdiyi məsləhətləri də ikrahla rədd edirdi.

Dəhlizin sonundakı otaq rəssam emalatxanasına oxşamırdı. Düzdür, orada molbert, səliqə ilə düzülmüş boya tübikləriylə dolu stol var idi, hətta ortaya stellaj¹ da qo-

¹ Stellaj – bir şeyi dik halda saxlamaq üçün qurğu.

yulmuşdu, onun üzərində isə təzəlikcə çərçivələrə alınmış kətanlar vardı... Amma yenə də nəşə çatışmırdı... Otağın lap ortasında dalğın halda siqaret çəkən, yaxşı geyimli cavan bir oğlan əyləşmişdi.

Qıraqdan baxan elə bilərdi ki, o, rəssamın yolunu gözləyir. Halbuki o, elə rəssamın özü idi.

Alan artıq iki həftə idi öz emalatxanasında uzun-uzadı otururdu, oradan əyni-başı tərtəmiz, sifətində yorğunluqdan kiçik bir iz olmadan, gözəl əhvali-ruhiyyə ilə çıxırdı. Coze heyrət içində idi, bilmirdi ki, bütün bunları ciddi qəbul etsin, ya yox... Amma nə olursa olsun, hər gün dörd-saatlıq azadlıq onun üçün çox şey demək idi.

– Hər şey qaydasındadır? Sən neyləyirdin?

– Heç nə. Gəzirdim.

O, həqiqəti söyləyirdi. Səhər yeməyindən sonra maşınla şəhərə yollanmış, küçələri dolaşmış, maşınını harada istəmişdisə, orada da saxlamışdı.

Coze bir bağçanı çox sevirdi, orada gözəl, şairanə görünüşlü bir ağac vardı və qız bir neçə saatını maşından çıxmadan orada keçirir, arada-bərəddə keçən adamlara baxır, küləyin çılpıqlaşmış budaqlarda dolaşmasına tamaşa edirdi. O xəyala dalır, siqaret çəkir, bəzən radioya qulaq asır, bu sakitlikdən həzz aldığından yerindən tərpənmək bilmirdi. Alana bu haqda danışmağa cəsarət etmirdi, qorxurdu ki, əri onu bu parka kişilərə qısqandığından daha çox qısqanar. Cozeyə isə heç kim lazım deyildi. Hər dəfə burada dincəldikdən sonra sakitcə yoluna davam edir, hara istədi gedirdi. Axşam düşəndə isə yavaş-yavaş evə, Alanın yanına yollanırdı; qayıtdıqda elə bir yüngüllük hiss edirdi ki... sanki, əri onu gerçəkliklə bağlayan yeganə bağ idi.

Yuxular görmək, xəyal qurmaq... Bu, onun həyatındakı ən gözəl məşğuliyyət idi. O, gözlərini dənizdən çəkmədən sahilə, yaxud otların ətrini ciyərlərinə çəkə biləcəyi bir kənd evində, ya da həmin bu şəhər bağçasının yaxınlığında, tənhalıqda yaşamaq istərdi. İstərdi ki, yaşadığı o tənhalıqda xəyal qurmağa ara verməsin, zamanın axınını yalnız ağı ilə dərk etsin.

– Sən nə vaxt mənə işlərini göstərəcəksən?

– Ola bilsin, bir həftədən sonra. Nəyə gülürsən?

– Elə geyinibsən, elə bil, ziyafətə gəlmisən. Mənsə eşitmişəm ki, rəssamlar həmişə boyalarla döyüşürlər.

– İlk dəfədir «döyüşmək» kimi bir fransız felinin bu mənada işləndiyini eşidirəm. Haqlısan, əllərimin bulaşmasından zəhləm gedir, rəssam üçün belə bir qorxu əsl işgəncədir. İçmək istəmirsən?

– İstəyirəm. Barmağındakı kinovarı¹ təmizləyənə qədər sənə bir qədəh quru martini hazırlayaram. Qayğıkeş, qüsuruz rəssam arvadı kimi...

– İstəyirəm sənənin şəklini çəkim. Mənim üçün dayanarsan?..

Coze özünü elə göstərdi ki, guya, eşitmir, sonra da tez qapını bağladı. Alan da xahişini bir daha təkrar etmədi. Rəssamıqla məşğul olmağa başladığından bəri o, az içirdi, adama elə gəlirdi ki, əvvəlki adətlərini dəyişməyə çalışır.

– Haraları gəzdin?

– Küçələri dolaşırdım. Sonra da Orlean darvazalarının yanındakı meydanda, balaca bir kafədə çay içdim.

– Tək idin?

– Hə.

Alan gülümsədi. Coze tərs-tərs ona baxdı. O isə sakitcə gülürdü.

– Yəqin, mənə inanmırsan.

– İnanıram, inanıram.

Coze, az qala: «Nə üçün», – deyə soruşacaqdı, amma özünü güclə saxladı. Həqiqətən də, Alanın onu belə az sorgu-suala tutması təəccüblü idi. Coze ayağa qalxdı:

– Çox şadam. Şadam ki, mənə inanırsan.

O, bunu sakit, yaltaq səslə dedi. Alan birdən-birə qızardı, sonra da, nədənsə, hündürdən, bağıra-bağıra danışmağa başladı.

– Sən şadsan ki, mən öz xəstə qısqanclığımı az bürüzə verirəm; şadsan ki, indi başım daha yaxşı işləyir... Şadsan ki, nəhayət, kişi adına layiq olan bütün digər kişilər kimi nə iləsə məşğul olmağa başlamışam... halbuki mənim bütün işim kətanları bulamaqdan ibarətdir... Düz demirəm?

Coze susurdu. Çoxdan idi Alan özündən çıxmamışdı. Ona görə də bu mənzərəyə tamaşa edə-edə sakitcə kresloya çökdü.

– «Nəhayət ki, mənim ərim hamı kimidir... O, hər gün düz dörd saat məni azad buraxır... Sənənin beynindəkilər

¹ Kinovar – sulfiddən alınan qırmızı rəng.

budur... «O, başqa istedadlı insanların almağa imkan tapmadığı kətanları korlayır, amma qoy olsun, əvəzində mənim üçün yaxşıdır». Bu deyil beynindəkilər?

– Mən, nəhayət ki, sənin də adi insanlar kimi qayğılarının meydana gəlməsinə sevinirəm. Hər halda, kətanı təkcə sən korlamırsan, əgər səni narahat edən budursa...

– Bu heç də belə deyil. Mən daha artığına qadirəm. Hər halda, mənim etdiyim şeylər sənin etdiklərindən pis deyil: saatlarla maşınında oturub bağçanı seyr edirsən.

– Səni qınamıram, – dedi Coze və dili topuq çalmağa başladı, – amma... sən haradan bilirsən ki, mən... bağça bərədə...

– Səni güdürdüm. Bəs nə bilmişdin?

Coze pərt halda susdu. O əsəbiləşməmişdi, əksinə, ruhuna sərinclik gətirən bir sakitlik hiss etməyə başlayırdı. Həyat yenə də əvvəlki kimi davam edirdi.

– Nədir, məni təqib etdirirdin? Allahın hər günü məni güdürdülər?

Coze qəhqəhə çəkdi. Alanın rəngi ölü rənginə dönmüşdü – ağappaq idi. O, Cozenin əlindən yapışdı, öz arıncı sürüdü, qız isə hələ də gözləri yaşara-yaşara qəhqəhə çəkirdi.

– Zavallı, yazıq xəfiyyə; o, necə də danıxırmış!

Alan Cozeni dibdəki otağa apardı.

– Bu, mənim ilk işimdir...

Alan kətanın üzünü ona tərəf çevirdi. Cozenin rəssamlıqdan başı çıxmırdı, amma ərinin yaratdığı əsər ona yetərinə diqqətəlayiq bir şey təsiri bağışladı. O, gülməyini dayandırdı.

– Bilirsən, bu, heç də pis deyil.

Alan şəkli divara söykədi və bir müddət tərəddüd içərisində onu gözdən keçirdi.

– Sən orada, öz maşınında oturduğun zaman... nə haqda fikirləşirsən? Kimin haqqında? Söylə, yalvarıram.

O, Cozeni özünə sıxdı. Coze içində bir-birinə qarışmış ikrah və mərhəmət hissini məhv etməyə çalışırdı.

– Nə üçün məni güdürsən? Bu cür hərəkətlər çoxdan dəbdən düşüb, özü də tərbiyəsizlik əlamətidir. Zavallı xəfiyyə, yaqın, mənim bağçama əməlli-başlı nifrət edir...

O, yenidən qəhqəhə çəkmək istəyirdi. Amma dodaqlarını dişlədi.

– De görüm, orada nə haqda fikirləşirsən?

– Nə haqda fikirləşirəm? Bilmirəm. Yox, doğrudan da, bilmirəm. Bəzən öz sevimli ağacım haqqında, bəzən sənənin barəndə, dostlarım, ya da yay haqqında...

– Yaxşı, onda de görüm, beynində məhz hansı fikirlər dolur?

Coze kəskin hərəkətlə onun əlindən çıxdı. O artıq gül-mək istəmirdi.

– Əl çək məndən. Öz suallarınla birlikdə necə də iy-rəncsən. Heç bir şey haqqında fikirləşmirəm. Eşidirsən, heç bir şey...

Coze qarını çırparaq küçəyə qaçdı. Bir saat sonra sakitləşib geri qayıtdı. Alan lülqənbər sərxoş idi. Bernar da burada idi.

Onlar üçlükdə divan və iki kreslo qoyulmuş balaca qonaq otağında söhbət edirdilər. Coze divanda uzanmışdı, kişilər isə onun başının üstündən bir-biri ilə danışirdilər. Artıq axşam düşmüşdü.

– Uzun sözün qıyası, – Bernar dedi, – o, sözün əsl mənasında, sənə vurulub, əziz Alan.

– Çox şadam, – Coze saymazıyana dedi, – ona elə belə də lazımdır, çünki çoxlarına qarşı qəddar olub.

– Mən dediyin adamı heç cür xatırlaya bilmədim, – Alan dedi və narazı halda üz-gözünü turşutdu.

– Sən Lora Doru xatırlamırsan? Biz on gün bundan əvvəl Severinin evində birlikdə nahar etmişik. Onun əliyə yaxın yaşı var. Bir zamanlar çox gözəl idi, elə indi də pis deyil.

– Əlli? Sən çox şişirdirsən, Coze... Qırx olar, çox yox. Həm də o, elə indi də gözəldir.

– Belə, ya elə, mən ona heç cür kömək edə bilmərəm, – Alan dedi, – ümid edirəm ki, məni qısqanmırsan.

– Ha-ha, – Coze güldü, – bir Allah bilir sən nələrə qadirsən. Amma... Hər halda, bu hadisə bizim həyatımıza yəni nəşə gətirəcək.

Bernar güldü. Alanın xəstə qısqanclığını ələ salıb lağa qoymaq onunla Cozenin vərdişinə çevrilmişdi, amma nəhaq yerə onu bu yolla yumşaldacaqlarına ümid edirdilər... Çünki Alan da onlarla birlikdə gülür və dəyişməyi ağıldan belə keçirmirdi... Bu isə, öz növbəsində, onların hər ikisini narahat edirdi.

– Hə, indi ona nə deyək, siz şam yeməyindən sonra gələcəksiniz, ya yox? Mən getməliyəm axı.

– Yaşayarıq, görürük, – Alan cavab verdi, – bu gün hələ dəhşət filminə baxmaq istəyirdik, seansdan sonra sənin dalınca gələrik.

Bernar getdikdən sonra onlar bir az Lora Dor haqqında danışdılar. Coze onu yaxşı tanıyırdı. O qadının əri varlı sahibkar idi, özü isə Severinin də laqeyd olmadığı o aləmə qarşı xəstə bir maraqla yanaşırdı. Deyilənə görə, Lora Dorun iki-üç tanınmış məşuqu olmuşdu, bir də o, bir neçə pərəstişkarı ilə qəddar rəftarına görə tanınırdı. O, heç vaxt yorulmayan, həmişə tətikdə olan qadınlardan idi... Coze bu cür qadınlarla dostluq etməyi xoşlamazdı. Bununla belə, o, Lora ilə bağlı Alana xeyli xoş söz söylədi. Ümumiyyətlə, o, ağıllı, hətta maraqlı qadın idi və bu cür qadını Coze qiymətləndirməyə bilməzdi.

...Onlar Dorun evinə gecəyarısı gəlib çıxı bildilər. Filmədən sonra əhvali-ruhiyyələri əla idi. Lora Dor onlar üçün təmtəraqlı bir qarşılama təşkil etmişdi. Bir az dolu, kürən saçlı, pişik sifətli bu qadının baxışları altında Cozenin bədənindən gizilti keçdi. Alan dərhal bacarıqsız və heyranlığını bildirməkdən yorulmayan amerikalı roluna girdi və tez bir zamandaca insanların diqqət mərkəzinə düşdü. Hamı bir-birinə təqdim edildikdən və «Siz məgər bizim balaca Cozeni tanımırınsınız?», «Tanış olun, Alan Aş» kimi ifadələr səsləndikdən sonra Coze baxışları ilə Bernarı axtarmağa başladı və onun məşğul olduğunu görəndə «həmin köhnə, gözəl günlərin» dostlarından birinin yanına yollandı. Bir neçə müddətdən sonra Bernar ona yaxınlaşdı.

– Məncə, işlər yaxşı gedir.

– Hansı işlər?

– Lora ilə Alanı deyirəm. Bir onlara bax...

Onlar qonaq otağının lap küncündə dayanmışdılar.

Alan böyük həvəslə Loraya yenicə baxdıqları film haqqında danışdı, qadın isə ona elə təəccüblə baxırdı ki, Coze özünü saxlaya bilmədi, astadan fısqırıq çaldı.

– Görürsən o, Alana necə baxır?

– Buna ehtiras deyirlər. Lora Dorun şəhvəti. Budur məşum ehtiras!

– Zavallı qadın, – Coze dedi.

– Əvvəlcədən deməyi xoşlamıram. Əgər mənim məsləhətimi eşitmək istəyirsənsə, özünü elə apar ki, guya, qısqanırsan; bu, sənə bir az rahat nəfəs almağa imkan verəcək. Ya da onlara sərbəstlik verməyə çalış, heç kəs deyə bilməz ki, bu məsələ nə ilə qurtaracaq.

Coze gülümsədi. O, ərini Loranın tərəvətini itirmiş əllərinə verərək dinclik tapa biləcəyini hələ ki ağılına sığışdıra bilmirdi. Yox, yaxşısı budur, Alan rəssamılıqla məşğul olsun. Hər halda, Coze ərini atmaq fikrində deyildi, amma onunla əvvəllər yaşadığı kimi yaşamaq da istəmirdi. Alanla Parisdə yenidən bir araya gəlidiyi vaxtdan bəri Cozeyə elə gəlirdi ki, tanıdılmış ip üstündə gəzir və o, müvazinətini qoruyub saxlamaq üçün qorxusundan nəfəsini içinə çəkmişdi. Dığər tərəfdən, hiss edirdi ki, xoşbəxtliklə arasındakı məsafə Ki-Vestdə yaşadığı ümitsizliklə aradakı yol qədər uzundur.

– Vəziyyətdən belə bir çıxış yolu şübhəlidir, – o özü ilə danışmış kimi pıçıldadı.

– Bu, ən yaxşı yoldur, – Bernar dedi.

Sonra tərəddüdlə əlavə etdi:

– Əgər səhv etmirəmsə, ondan canını qurtarmaq istəyirdin? Həm də elə bir yolla ki, faciə baş verməsin. Düz demirəm?

– Haqlısan, – dedi, – artıq azadlıqdan başqa mənə heç nə lazım deyil.

– Sənə başqa kişi lazımdır. Amma nə qədər ki Alan yanındadır, onu tapa bilməyəcəksən. Başa düşürsən?

«Nəyə işarə vurduğunu o qədər də başa düşmürəm» – fikirləşsə də, dinmədi.

Bu arada Alan, dalınca da Lora Dor onlara tərəf gəlirdi. «Yetkin qadınlar ona yaraşmırlar, – Coze özlüyündə qərar verdi, – o, çox yaraşılıqdır, ona görə də belə qadınların yanında alfons¹ kimi görünür».

– Bayaقدan ərinizi dilə tuturam ki, uik-end günlərini Voda, mənim şəhərkənarı evimdə keçirək. O, demək olar ki, razılaşıb. Son cavab sizdən asılıdır. Yəqin, kənd həyatını hələ də bəyənersiniz?

¹ Alfons – qadın xərci ilə dolanan kişi; oynaş.

«O, nəyə işarə edir belə? – Cozenin beynindən keçdi, – yaqın, dörd il əvvəl Markla onlarda qonaq olmağımı xatırladır». O gülümsədi.

– Kənd həyatına vurğunam. Ona görə də böyük məmnuniyyətlə gələrik.

– Bu, Cozenin xeyrinə olacaq, – Loradan gözüünü çək-məyən Alan dedi, – onun rəngi o qədlər solğundur ki.

– Bu cür gənc yaşda pis görünmək günahdır, – Lora şən halda dilləndi.

O, Alanın qoluna girib dalınca dartdı. Bernar xısın-xısın güldü.

– Məşhur və köhnə taktika: «Coze hələ uşaqdır. Biz isə yetkin insanlarıq, ona görə də istədiyimiz hərəkətə yol verə bilərik». Voda səni qoca Dorla kart oynadacaqlar, axşam isə yatağına qrelka qoyacaqlar.

– Məncə, orada darıxmayacağam, – Coze dedi, – kartlara, qrelkalara və yaşlı kişilərə məftunam. Qadın hiyləsi isə məni lap vəcdə gətirir.

Onlar evə qayıdanda Alan hər şeyi bilən adam görkəmi ilə dedi ki, Lora qonaq qəbul etməyi bacaran ziyalı qadındır.

– Mənə bir şey qəribə gəlir, – Coze dedi, – bütün dostlarımla arasında – düzdür, qəbul edirəm ki, onların bəzilərinin qəribəlikləri var – yalnız bu qadın xoşuna gəldi, halbuki o, ən vacib məziyyətlərə malik deyil.

– Sən nəyi əsas məziyyət adlandırırısan?

Alanın əhvali-ruhiyyəsi əla idi. Lora, yaqın ki, onu tərifi yağışına tutmuşdu, özü də sadələvhcəsinə fikirləşirdi ki, Alan bunu nəzakət əlaməti kimi qəbul edəcək. Amma bilirdi ki, onun kimi həyatdan qoparılmış kişilərdə şöhrət-pərəstlik ehtiyatı boldur.

– Əsas məziyyətlər?.. Necə deyim ki, dəqiq alınsın? Məncə, başlıca olaraq yumor və təmənnəsizlik... Lorada isə nə o, nə də bu biri var.

– Elə məndə də yoxdur. Axı amerikalıyam.

– Bax sənənin də xoşuna gələn budur. Ora gedərkən şotlandsayaqı ev kostyumunu götürməyi unutma, belə bir geyimdə onunla səhər yeməyi yeyərsən. Gənc kovboylara oxşayacaqsan. Lora səni belə görsə, lap göyün yeddinci qatına uçacaq.

Alan ona tərəf çevrildi.

– Əgər xoşuna gəlmirsə, biz heç yerə getmərik.

Alanın üzü gülürdü. «Bernar haqlıdır, – Coze fikirləşdi, – onun üçün qısqanclıq oyunu oynamaq heç də pis olmaz».

Coze üzündəki kosmetikanı təmizlədi, yatağa uzandı. «Mən heç vaxt Alan qədər dözülməz və zəhlətökən ola bilməyəcəyəm», – fikirləşdi, dodaqlarında təbəssüm yuxuya getdi.

Vodakı şəhərkənarı ev uzununa tikilmiş təsərrüfat tipli bir tikili idi, sonradan tanınmış bir memar tərəfindən ingilis evi şəklinə salınmış, dəri kreslolarla, kobud, inanılmaz dərəcədə bahalı, hamının baxanda aqlını itirdiyi kətan tablolarla bəzədilmişdi.

Malikanəyə saat beşdə gəlib çıxdılar, sonra uzun-uzadı binanı dolaşdılar. Kürən saçlarını kürəyinə ataraq mənalı-mənalı «mənim yeganə sığınacağım» deyən Lora Dor hər yeri onlara göstərirdi.

Şam yeməyinə buralarda dəbdə olan ilıq bişirilmiş yumurta verdilər. «And içə bilərəm ki, onlar bu gün yumurtlanıb», – Coze yerlilərin içki şedevrinin dadına baxa-baxa dedi. «Bu, viskidən daha yaxşıdır», – bunu isə kürən saçlarını buxarıdakı alovun işığında mümkün olduğu qədər daha təsirli formada nümayiş etdirməyə çalışan Lora dedi.

Coze divanda yerini rahatlayıb ev sahibəsinə tamaşa edirdi. Onun üçün maraqlı idi ki, görəsən, bu qadın daha nə qədər buxarının yanında çömbələcək, donmuş sifətini alova tutub laklanmış barmaqlarını daha nə qədər ocağa uzadacaq. Malikanəyə dəvətlilər arasında Alanla ondan başqa heç kimlə danışmağı sevməyən bir rəssam, iki zəvzək qız və ehtimal ki, Loranın əri – alçaqboylu, arıq, mavi gözlü, eynəkli bir kişi də vardı. Ona baxdıqda adama elə gəlirdi ki, hər dəfə yaraşlıq sandıqçaya əl uzadan bu adam siqaret götürüb-götürməyəcəyi ilə bağlı tərəddüd edir.

Alan qızlardan birinə böyük həvəslə Nyu-York haqqında danışdı, əsnəməyini güclə saxlayan Coze danıxdığı üçün qonşu otaqdakı kitabxanaya baxmaq qərarına gəldi.

– Özünüzü evinizdəki kimi hiss edin, – Lora dedi, – hər zaman əmr verməyə və hər şeyi nəzarətdə saxlamağa çalışan ev sahibələrinə nifrət edirəm.

Bu xoş sözlərə qulaq asa-asa Coze tozu təmizlənmiş kitab rəflərində eşələnməyə yollandı... Bu rəflərdə nələ yox idi... Lesajın nəfis tərtibatlı cildliyi, Volterin «Məktublar»!... Coze bir detektiv taparaq mütlaliyə qapıldı. On dəqiqə keçmiş kitabı kənara qoydu, gözlərini yumdu. İlk dəfə deyildi ki, bu otağa düşmüşdü. Beş il əvvəl o vaxtlar birlikdə yaşadığı dostu və tanışları ilə birlikdə burada olmuşdu. Onlar bura təsadüfən gəlmişdilər. Özü də dörd, ya da beş nəfər idilər – Markın köhnə avtomobilinə doluşmuşdular. Bütün gecəni səhərə qədər əylənmişdilər, bu isə Markın xoşuna gəlməmişdi, çünki Coze ilə yaxınlıq etmək istəyirdi. Onlar üçün birlikdə yaxşı idi. İkisi də birbirinə qarşı diqqətli idi, bir-birini çox mehribanasına çısqanırdılar və ağıllarına da gəlmirdi ki, tale onları ayırar, həyatlarında əyləncədən və bu dostluqdan vacib nə isə peyda ola bilər. Coze başa düşə bilmirdi ki, nə üçün bu xatirələr ona eyni zamanda həm sevinc, həm də ağrı yaşadır, sanki, gizli bir hədə kimi boğazını sıxır.

Cəld kreslodan qalxdı, Loranın taxta uzanmış ərinə di elə o an gördü... O, Cozeni görən kimi tələsik dikələrək əyləşdi, ayağa qalxmağa çalışdı. Bütün gecə ərzində bu adam ağzını açıb bir kəlmə belə söyləməmişdi. Əlbəttə, Alan siyasətə laqeyd olduğunu deyəndə atdığı atmaca nəzərə alınmazsa: «Əsl kişi dünyada baş verən hər şeylə maraqlanmalıdır». Amma bu söz də ümumi səs-küyün içində itib-batmışdı.

Coze Loranın ərinə baxıb gülümsədi və əlinin hərəkəti ilə qalxmamasını xahiş etdi. O isə, öz növbəsində, do-daqaltı mızıldandı:

– Bağışlayın, sizi görmədim. Sizə içməyə nə təklif edə bilərəm?

Coze içkidən imtina etdi.

– Qonaq otağında o qədər siqaret çəkiblər ki, nəfəs almaq mümkün deyil. Siz Lesajı oxuyursunuz?

Kişi gülümsəyərək çiyinlərini çəkdi.

– Bu kitabları tərtibatçı-arkitektör seçib. Lesajın kitabları, səhv etmərsən, gözəl cildlənib. Ola bilsin, nə vaxtsa, uzun qış gecələrində buxarının yanında oturub onları oxuya bildim. Əlbəttə, tənəbəkim, bir də ayaqlarımın altında uzanmış sədaqətli itimlə birlikdə... Hələlik sə vaxtım yoxdur.

– Çox işləyirsiniz?

– Hə. Gün ərzində dayanmadan nəşə hesablayır, qərar verir, telefonla danışırım. Yaxşı ki şəhərin hay-küyündən qurtulub aradabir istirahət edə biləcəyimiz yer var.

– Lora dedi ki, bu, onun yeganə sığınacağıdır.

– Hə?

Kişi sualı ilə bir istehza ilə verdi ki, Coze də ona qoşulub güldü.

– Burada biz öz haqqımızda düşünə, – o, ibarə ilə danışmağa başladı, – zamanın axınını hiss edə bilirik. Yaxınlıqda heç kimin ayaq basmadığı çəmənliklər, bağbanların yetişdirdiyi çiçəklər var... Payızın kədərli əhvali-ruhiyyəsini gətirən torpaq ətri duyulur.

Coze kişinin yanında əyləşdi. O, altmışyaşlı uşaq kimi görünürdü: sifəti koppuş, eyni zamanda da qırıqlarla doluydu. Canlı gözləri eynəyinin şüşələri arxasından parıldaırdı.

– Mənə fikir verməyin. Yəqin, konyak içəndə bir az həddimi aşmışam. Hər dəfə arvadım burada qonaq qəbul edəndə toyuqlarımızın yorulmadan yumurtladığı lənətə gəlmiş yumurtaların tamını itirmək üçün konyaka cumuram. Deyirlər ki, bu toyuqlar yaxşı cinsdəndirlər.

– Loranın qonaqları sizin çox zəhlənizi tökür?

– Yox, nə danışırınsız? Adətən, burada olmuram. Həmişə səfərlərdəyəm; məsələn, sizin haqqınızda beş il bundan əvvəl eşitmişdim, amma hələ indi görürəm. Özüm də buna çox təəssüf edirəm, siz elə cazibədarsınız ki...

O, sözlərini yüngül və ehtiras dolu təzimlə tamamladı, o dəqiqə də əlavə etdi:

– Əriniz də çox yaraşıqlıdır. Yəqin, sizin uşaqlarınız da gözəldir.

– Mənim uşağım yoxdur.

– Eləmi? Əminəm ki, gözəl balalarınız olacaq.

– Ərim uşaq istəmir, – Coze onun sözünü kəsdi.

Araya bir anlıq sükut çökdü. Coze bu sözləri söylədiyinə görə təəssüf etdi, hər halda, bu adama çox tez etibar etmişdi.

– Yəqin, qorxur ki, uşaqları ondan çox istəyərsiniz, – kişi qəti şəkildə dedi.

– Nə üçün belə fikirləşirsiniz?

– Bu ki gün kimi aydındır. O ancaq sizə baxır, mənim arvadım ancaq ona, siz isə heç kəsə fikir vermirsiniz.

– Deyirsiniz, gözəl bir trio alınıb? – Coze soyuqqanlıqla soruşdu.

– Yox, əla kvartettir, əgər nəzərə alsaq ki, mən ancaq və ancaq səhmlərin məzənnəsinə baxıram.

Onlar bir anlıq bir-birinin gözünün içinə baxdılar, sonra birdən-birə otağı qəhqəhə başına götürdü.

– Deyəsən, bu, sizə sərf edir?.. – Coze soruşdu.

– Qulaq asın, madam, mən elə bir xoşbəxt yaşa gəlib çatmışam ki, bu yaşda insan ancaq ona yaxşılıq edənləri sevir. Bir fikir verin – mən «yaxşılıq edənləri» deyirəm, «pislilik etməyənləri» yox. Birincilərə aid etdiyim insanlar şəxsiyyət kimi sizə hörmət edən insanlardır. Siz bunu hələ sonralar başa düşəcəksiniz. Bağışlayın, bayaqdan qədəhim boşalıb.

O ayağa qalxdı, Coze də onun ardınca qonaq otağına yollandı. Onlar qapının astanasında ayaq saxladılar. Alan Loranın ayaqlarının yanında oturmuşdu, Lora isə ona elə acgözlüklə, elə nəvazişlə baxırdı ki, Coze qeyri-ixtiyari geri sıçradı. Alan onlara tərəf çevrildi və arvadını qızarmağa vadar edəcək tərzdə göz vurdu. Coze Loranın ərinin Alanın bu hərəkətini görəcəyindən qorxdı, amma yaxşı ki, o artıq bara tərəf yollanmışdı. Coze Alana qətiyyənlə dəm tutmaq istəməirdi. Ona bu fikrini axşam, yataq otağında birbaşa söylədi. Həmin vaxt Alan Loranın ona necə qulluq göstərdiyini acı-acı xatırlayır, otaqda var-gəl edirdi.

– Sənin bu oyunun ürəyimcə deyil. İnsanları ələ salmaq olmaz – kim olur-olsun.

Alan ayaq saxladı.

– Əvvəllər heç belə fikirləşməirdin... Bura tez-tez gəlirdiniz?

– O qədər də yox.

– Kiminlə gəlirdin?

– Dostlarımla.

– İkilikdə, ya siz çox olurdunuz?

– Mən axı dedim ki, dostlarımla.

– Sən mənə heç vaxt Vo departamentindəki¹ bu ev haqqında danışmamısan. Dəniz, dağlar, şəhər həyatı dilin-

¹ Departament – Fransada inzibati ərazi bölgüsü.

dən düşməzdi, amma heç vaxt şəhərkənarı yerlər haqqında danışdığını eşitməmişəm. Niyə?

Coze üzünü yastığa basdı. Bir az sonra havası çatmadığından ehtiyatla qaldırdı – Alan gözlərini ondan ayırmamışdı.

– Narahat olma, özüm hər şeyi öyrənərəm.

– Loradan soruşacaqsan?

– Məni nə hesab edirsən? Sənin özündən öyrənəcəyəm, ruhum mənim... özü də lap tezliklə.

Alanın ağlına da gəlmirdi ki, bu, elə belə də olacaq.

Hər halda, Loranın rəftarında nə isə qəribə bir şey var idi. O, sanki, kiməsə meydan oxuyurdu. Coze əri yataq otağında ayağını sürüdüyündən səhər yeməyinə tək gəldiyi vaxt Lora onu səs-küylə qarşıladı, sonra isə Alanı tərifləməyə girişdi.

– Alan hələ yatır? Qoy yaxşı-yaxşı yatıb yuxusunu alsın. Bu amerikalılar necə də qəşəng olurlar: onları tanımağa başladığın vaxt adama elə gəlir ki, yenicə dünyaya gəliblər. Qəhvə?

– Çay.

– Alanla tanış olanda siz də belə bir şey hiss etmişdiniz? Elə bil, bu adam hələ heç yaşamayıb. Elə bil, sizə qədər onun həyatında qadın olmayıb...

– Yox, hər şey fərqli idi, – Coze yarıyuxulu halda cavab verdi.

– Amma bədbəxtlikdən, – Lora Cozenin əhvali-ruhiyyəsinin fərqinə varmadan sözüünə davam etdi, – onlar elə hesab edirlər ki, bütün insanlar onlara bənzəyirlər. Halbuki bizdə, köhnə sevimli Avropada...

Onun bundan sonra nə danışdığını Coze artıq dinləmirdi. Gözlərini Loradan çəkib əlini qızardılmış çörəyə uzatdı. Bir qədər sonra səhər gəzintisindən qayıtdıqları vaxt Lora təmiz havadan məst olmuş qonaqlardan aralanıb qabağa düşmüşdü. Alanın əlindən yapışmışdı, Coze isə bu hərəkəti ilə ev sahibəsinin nə demək istədiyini anlamağa çalışırdı. Onlar artırmamanın yaxınlığında, gün işığına bürünmüş çəmənlikdə kreslolarda oturur, meyvə şirəsi içirdilər, Coze isə bu vaxt Can-Pyer Dorun, üstündə heç vaxt heç kimin dincəlmədiyi çəmənlik haqqında dediklərini düşünürdü... Birdən Lora həyəcanla yerindən qalxdı.

– Alanı sizin əlinizdən alıram. İstəyirəm nahara qədər mansardamızın¹ necə gözəl olduğunu ona göstərim.

O, bu sözləri söyləyərkən ona baxaraq gülümsəyən Cozedən bir an belə gözlərini çəkmədi.

– Sizi, Coze, dəvət etmirəm. Mənə elə gəlir ki, artıq orada olmusunuz.

Coze güclə seziləcək tərzdə başını tərpətdi. Dörd il əvvəl Lora onunla Markı məhz həmin mansardada birlikdə yaxalamışdı. Bu hadisədən sonra mansarda ilə bağlı zarafatların sonu olmazdı. İndi isə Lora açıq-aşkar onu qorxutmaq istəyirdi... İçini bürüyən qəzəbin təsirindən Cozenin rəngi ağardı, indiyə qədər bir dəfə də olsun ağzını açıb danışmayan cavan rəssam ona bir qədər portveyn² təklif etdi və elə bir anlayışlı tərzdə gülümsədi ki, bu hərəkət Cozeni özündən çıxaran son damla oldu.

– Siz Markla sevişdiyimiz həmin o mansardanı deyirsiniz? – Coze halını belə pozmadan soruşdu.

Araya qəbir sükutu çökdü. Coze Alana tərəf çevrildi.

– Xatırlamıram, sənə onun haqqında danışmışam, ya yox... O vaxtlar mənim iyirmi yaşım var idi. Bunun necə baş verdiyini bilmək istəyirsənsə, təfərrüatları Loradan öyrənə bilərsən.

Gənc qadınlardan biri heç bir söz söyləmək iqtidarında olmadığından qəhqəhə çəkməyə başladı. Rəssam da ona qoşuldu.

– Bu evdə, Allah bilir, daha kimlər başını itirib, – o, şən səslə dedi, – doğrudan da, cənnət iqamətgahdır.

– Məncə, sizin müqayisəniz həddindən artıq şişirtmədir, – Lora içindəki qəzəbi sıxıb çıxardı, – və əgər Coze burada başını itirmişdisə də, mən bu barədə, şükür Allaha ki, heç bir şey bilmirəm.

– Arvadımın nə vaxtsa başını itirib-itirməməsinin heç kəsə aidyyəti yoxdur, – Alan nəvazişlə Cozenin saçlarından öpmək üçün aşağı əyildi.

«O, indi məni dişləyəcək, – Coze birdən-birə fikirləşdi və hərəkətinin necə sual doğuracağını və hansı qalmaqla səbəb olacağını düşünə-düşünə yorğun halda gözlərini yumdu.

¹ Mansarda – çəp tavanlı otaq.

² Portveyn – şirin şərab növü.

Hər şey çox axmaqcasına alındı. Alan ona baxıb gülümsəyirdi. Elə xoşbəxt görünüşü var idi ki, adam istər-istəməz onun ağıllının yerində olmadığını fikirləşirdi. Yox, Coze onu tərək etməli idi, nə qədər ki gec deyil, nə qədər ki dəhşətli bir şey baş verməyib, mütləq tərək etməlidir!

Coze hələ də kreslodə oturmuşdu. Kinoda da elə bu cür seansın axırına qədər zaldan çıxıb gedə bilməmişdi.

Onlar düz iki aya yaxın yalnız Mark haqqında danışdılar. Coze onunla necə tanış olub, necə olub ki, bu adam onun xoşuna gəlib, məhəbbət macərələri nə qədər davam edib... Əbəs yerə Coze hər şeyi təsadüfi, hətta gülməli epizod kimi təqdim etməyə çalışırdı; Markla aralarındakı münasibət nə qədər yüngül görünürdüsə, Alanın təxəyyü-lü daha çox coşurdu. Əgər hər şey, həqiqətən də, ciddi olmamışdısa, deməli, onların yaxınlığının başqa səbəbi var idi; elə bir səbəb ki, Coze onun haqqında danışmağa qorxur...

Markla bağlı hadisədən sonra Coze gecə gəzintilərini o qədər uzatmağa başladı ki, evə qayıdanda tamamilə əldən düşmüş olurdular. O, bunu Alanın bir gün başı üstündə əyilərək «Onunla birlikdə olmaq yaxşı idi, hə?» sualını verəcəyi dəqiqəni uzatmaq üçün edirdi... Həmin sualdan sonra mütləq onu özündən çıxaran son dərəcə dəqiq, hətta nalayiq suallar üstünə yağacaqdı. Bu iki ay müddətində içdiyi içkilərin təsirindən Cozenin sifəti uzanmış, gözlərinin altında qara ləkələr yaranmışdı... O, durduğu yerdə özündən çıxırdı. Əsəbiləşirdi...

Həmin axşam Coze bir qədər idman edərək yuxusunu qaçırdı, saat onda yatağa uzandı və Alanın bütün öyüdnəsihətlərinə, təhdidlərinə cavab vermədən inadkarcasına susdu.

Alanın hər sözü hiylə ilə dolu idi; Coze birdən-birə fərqi-nə vardı ki, artıq neçə vaxtdır içində ərinə qarşı nifrət hissi aşıb-daşır...

Lora Dor bütün tanışları arasında onlara ən yaxın adama çevrilmişdi. Demək olar ki, hər gün bu qadına baş çəkirdilər. Çünki Lora gözəl qonaqlıqlar təşkil edirdi, bu ziyafətlərdən sonra Alan Cozeni gecə meyxanalarına aparırdı. Lora da onlarla birlikdə olurdu. Səhəri gün isə Loranı axşamkı içkilərin təsirindən darmadağın olmuş, on il də artıq qocalmış şəkildə görürdülər.

Axşamayaxın Loranın özü onların dalınca gəlirdi; Alanın çəkdiyi tablolara heyranlığını bildirir və getdiyi hər yerdə söyləyirdi ki, bu cütlük çox füsunkardır; guya, onlarla birlikdə olanda o da gəncləşir.

Lora onlara gələn kimi Coze tələm-tələsik aradan çıxır, ona qonaq otağı ilə emalatxana arasında dolaşmaq imkanı yaradırdı. Emalatxanada tamaşaçıların olması Alanın çox xoşuna gəlirdi; burada olarkən o, adətən, öz qəribə nitqinə ara vermədən əsərlərini işləyirdi.

Coze qayıdanda onları viski içə-içə kreslolarda oturan yerdə görürdü. Coze içkini atdıqdan bəri onların söhbətlərinə qoşulmaq çətin idi. O, Loranın sifətində yeni qırıqların əmələ gəldiyini, gözlərinin altının kölgələndiyini və Alanın onun qədəhini doldurmaq üçün ibliscəsinə tətikdə olduğunu gözücü müşahidə edirdi. Alan bu qadına qarşı nəzakətlə yanaşırdı, həyatının ən kiçik təfərrüatları haqqında onu sorğu-suala tutur və saatlarla yorulmadan onunla rəqs edirdi. Coze Alanın nəyə nail olmaq istədiyini başa düşə bilmirdi.

Bir dəfə axşam evə hər zamankından gec gəldi, uzun səfərdən yenidən qayıtmış Bernar da evdə – Alan və Lora ilə birlikdə idi. Coze onun boynuna atıldı, o isə heç gülümsəmədi də. Lora çıxıb gedən kimi Bernar sərt hərəkətlə Cozeyə tərəf çevrildi.

– Bu nə oyundur oynayırsınız?

Coze qaşlarını çatdı.

– Nə oyun oynayırsınız ki?

– Necə yəni nə oyun? Alanla sənənin oynadığın oyunu deyirəm. Zavallı Loradan nə istəyirsiniz?

Alan gülümsədi, amma Bernar ona tərəf heç baxmırdı da.

– Mən hər şeydən əvvəl səndən soruşuram. Həmişə insanlara qarşı mehriban olmusan. Bu qadını gülünc vəziyyətə qoymağa nə haqqın var axı? Səni buna nə vadar edir? Hamı onu ələ salıb gülür. Bircə demə ki, bütün bunlardan xəbərsizsən...

– Bunu bilmirdim, – Coze əsəbi halda cavab verdi, – istənilən halda bu işdə mənim günahım yoxdur.

– Xeyr, var, əgər bu sadistə onu ələ salmağa, sərxoş etməyə, ona ümid verməyə imkan verirsənsə, deməli, sən də onun qədər günahkarsan.

Alan vəcdə gələrək fısqırıq çaldı.

– Sadist... Sizdən heç gözləməzdim.

– Nə üçün Loranı inandırmağa çalışırsınız ki, guya, onu sevirsiniz, ya da nə vaxtsa sevəcəksiniz? Nə üçün onu axmaq vəziyyətə salırsınız? Ondan kimin acığını çıxırırsınız?

– Heç kimin, sadəcə, əylənirəm.

Bernar özündən çıxmışdı. Bütün bədəni əsirdi. Coze bir vaxtlar onun Lora ilə əlaqəsinin olduğunu eşitmişdi. Bu, Vo malikanəsinin ən gözəl vaxtlarında baş vermişdi...

– Nə deyim, belə əyləncələr sizə çox yaraşır. Adətən, varlı və özündənrazi ədəbsizlər belə əylənirlər. Hər ikiniz mənasız həyat sürürsünüz. Siz, Alan, Allah bilir, hansı mənavi qüsurlarınıza görə belə edirsiniz, Coze isə öz iradəsizliyi ucbatından sizə qoşulub; bu isə daha pisdir.

– Hər halda, uzun ayrılıqdan sonra səninlə görüşmək çox xoş idi, – Coze dedi, – necə gəlib çıxdın?

– Sən bu tiptən nə zaman ayrılmağa qərar verəcəksən?

Alan ayağa qalxdı, Bernara yumruq atdı və dava... Bu cür davaya baxmaq adamın ürəyini bulandırır: çünki onlar dalaşmağı bacarmırdılar. Bununla belə, ciddi-cəhdlə bir-birini kötəkləyirdilər... Alanın burnundan qan axırdı. O, üstü şüşə dolu stolu arxası üstə aşırı. Cin xalçanın üstünə dağıldı, qəcdəhlər stulların altına diyirləndi. Coze: «Bu bəbirçiliyə son qoyun», – deyə bağırdı. Hər ikisi əl saxladı, bir-birinə baxdı; gülməli vəziyyətdə idilər, saçları pırtlaşmışdı. Alan burnunu silmək üçün dəsmal çıxardı.

– Əyləşək, – Coze dedi, – hə, biz nə barədə danışırdıq?

– Bağışlayın, – Bernar dilləndi, – Lora ilə biz köhnə dostlarıq; düzdür, bəzən o, məni özümdən çıxarır, amma insanlara çox yaxşılıqlar etdiyini unutmaq olmaz. Əlbəttə, ona görə duələ getmək fikrində deyiləm.

– Onsuz da, burnumdan qan fısqırır, – Alan dedi, – əgər Cozenin bütün pərəstişkarları ilə dalaşmalı olduğumu bilsəydim, onunla evlənməmişdən qabaq dəniz desantları ordusunda təcrübə keçərdim.

O güldü.

– Bernar, siz Mark adlı biri ilə tanış idiniz?

– Yox, – Bernar qətiyyətlə cavab verdi, – bunu mən-dən soruşmusunuz. Bu məsələnin Loraya aidliyi yoxdur.

– Mən Loraya pislik etmək istəmirəm. Nə onun vəziyyətinə, nə də gözəlliyinə qibtə etməzdim. Lorada rəssam ruhu var, bütүн məsələ də bundadır. O, mənim sərgimi təşkil edir.

– Sərgi?

– Zarafət etmirəm. Dünən özü ilə birlikdə bura bir tənqidçi gətirmişdi. Deyəsən, məndə pis alınmır. Sərgi bir ay sonra açılacaq. Əziz Coze, düşünürəm ki, bu, dostunun məni günahlandırdığı kimi, zamanımı heç də boşa xərcləmədiyimi göstərəcək və məni bıkarçılıqdan xilas edəcək.

– Bu, nə tənqidçi idi belə?

– Məncə, onun soyadı Domye idi.

– Çox tanınmış tənqidçidir, – Bernar dedi, – təbrik edirəm. Ümid edirəm ki, məndən incimədiniz.

O, buz kimi soyuq idi. Heç cür özünə gülə bilməyən Coze onu qarıya kimi ötürdü.

– Bu barədə nə fikirləşirsən?

– Mən öz fikrimi dəyişməmişəm, – Bernar dedi, – istəyir lap baş nazir olsun, yenə də səni bir dəqiqə belə rahat buraxmayacaq. Sən bir işə bax, Alan rəssamdır... Səni axtarıb tapmaq üçün ona kömək etdiyimə görə təəssüf edirəm.

– Niyə? Loraya görə?

– Həm də ona görə. Elə bildirdim, o, ağlını itirsə də, yaxşı oğlandır. İndi isə görürəm ki, qətiyyənlə belə deyil... Hətta onun ruhi xəstə olduğuna da şübhə etmirəm.

– Sən çox şişirdirsən, – Coze dedi.

Bernar pilləkənin başında, yarıqaranlıqda dayandı və onun əlindən tutdu:

– İnan mənə, o, səni məhv edəcək. Nə qədər gec deyil, qaç canını qurtar.

Coze etiraz etmək istədi, amma Bernar artıq aşağı enirdi. Coze fikirli halda qonaq otağına qayıtdı; Alan ona yaxınlaşdı, onu bağrına basdı.

– Çox axmaq vəziyyət alındı... Mənim burnum ağrıyır. Sərgimin açılacağına sevinirsən?

Bütүн gecəni səhərə kimi Coze onun burnuna kompres qoydu, sonra da yaxın gələcəklə bağlı planları böyük

həvəslə müzakirə etdilər. Ona elə gəlirdi ki, Alan müdafiəsiz bir uşaqdır və yalnız onun xoşuna gəlmək üçün rəsm çəkir. Alan onun ağuşunda yuxuya getmişdi... Coze uzun müddət bu yatan adama mərhəmət dolu baxışlarla tamaşa elədi.

Coze gecəyarısı tər içində yuxudan ayıldı. Bernarın sözləri yavaş-yavaş bəhrəsini verirdi: yuxuda Loranı eybəcər halda görmüşdü. Görmüşdü ki, o, Vodakı malikanənin yaxınlığındakı çəmənlikdə uzanıb. Guya, köməyə çağırır, hönkürür, amma adamlar onu görmədən yanından keçib-gedirlər. Coze gah birini, gah da o birini saxlamağa çalışır, Loranı göstərirdi, onlar isə üz-gözlərini turşudaraq: «Qu-laq asın, bu ki boş şeydir», – deyir və ötüb gedirdilər.

Yuxudan ayılanda Alan kreslodə əyləşmişdi, gülümsəyirdi.

Coze səndələyə-səndələyə ayağa qalxdı, vanna otağına keçdi, dalbadal iki stəkan su içdi, ona elə gəldi ki, boğazından içəri axan təmiz, buz kim su şırnağından ayrılı bilməyəcək. Hamamdan yataq otağına düşən zəif işıqda Alan yarımcan adam kimi görünürdü: o, arxası üstə uzanmışdı, şişmiş burnu yaraşlıq sifətini eybəcər göstərirdi. Coze gülümsədi. Səhər saat beş idi, daha yatmaq istəmirdi. Xalətini götürdü, sonra da barmaqlarının ucunda otaqdan çıxdı. Qonaq otağına düşmüş bir az qorxunc, bir az da solğun işıq subh çağının yaxınlaşdığını xəbər verirdi. O, kreslonu pəncərəyə tərəf çəkib əyləşdi. Küçə bomboş idi, hava isə tərtəmiz. Nədənsə, Cozenin yadına Nyu-Yorkdan qayıtması düşdü. O, təyyarəyə günün günortaçağı minmişdi, altı saat sonra artıq Parisdə idi. Həmin vaxt Parisdə gecəyarısı idi. Cəmi yarım saat ərzində Coze gözqamaşdırıcı günəşin necə qızardığını, sürətlə üfucə doğru endiyini, sonra tamamilə yoxa çıxdığını gördü; axşam kölgələri, sanki, hava gəmisinin üstünə hücum keçmişdi; onlar illüminatordan göy, bənövşəyi, qara buludlar şəklində görünürdü və Coze göz açıb-yummağa imkan tapmamışdı ki, gecə düşmüşdü. O vaxt o, bu yumşaq və zərif uşaqlıq xatirələri kimi onu çulğaya biləcək buludlar dənizində çimmək istəmişdi, havadan, sudan və küləkdən yaranmış bu okeanda batmaq istəmişdi. Bu səma mənzərəsində nəse ağlasığmaz bir şey var idi;

elə bir şey ki, yerüstü həyatı «səs-küy və qəzəblə dolu» pis yuxuya çevirirdi; elə bir yuxu ki, əsl həyat hesab edilə biləcək poeziya dolu bu rahatlığı, gözlər və ruh üçün səadəti nəyəsə dəyişəcəkdi. O, sahildə tək-tənha uzanmaq və zamanın hərəkətini hiss etmək istəyirdi. Elə indi, bu boş otaqda da o, bunu duyurdu... Halbuki səhər heç cür bura girməyə cəsarət edə bilmirdi... İnsanların «həyat» adlandırdığı gündəlik həyatdan, öz ləyaqətinlə və nöqsanlarınla bağlı həyəcanlardan, narahatlıqlardan qaçıb gizlənmək, milyardlarla qalaktikanın birinin milyonlarla hissəsinin bir parçasında əbədi istirahət edən fani və nəfəs almaq imkanı verilmiş bir qum zərrəsi olmaq istəyirdi.... O, əlini qoynuna qoydu, gərnəşdi, sonra da barmaqlarını şıqqılatdı və yerindəcə donub-qaldı. Görəsən, Alanın, Bernarın, ya da Loranın sözlə deyilməsi mümkün olmayan belə hissələr yaşadıkları olubmu? Onlar bu hissi, heç olmasa, bircə dəfə sözlə ifadə etməyə çalışıblarmı?.. Adətən, sözlər bu cür fikirlərin mənasını korlayır... «Biz yer üzündən yoxa çıxmamışdan əvvəl bir-birinə əzab və bir az da həzz yaşatmağa qadir, sümük və boş maddədən ibarət biçarə anbardan başqa bir şey deyilik», – Coze fikirləşdi və gülümsədi. Coze gözəl başa düşürdü ki, öz həyatının gözlənilməz dəyişikliklərini daha müdrik sonsuzluqla müqayisə etmək mənasızdır.

Səsli-küylü, söz və jestlərə qarşı xəsis olan yeni bir gün başlayırdı.

– Mənim təbriklərimi qəbul edin. Sizin əsərlərinizdə fərqli nəşə var... özünü məxsus...

Yad adam yerinə düşəcək sözü tapmağa çalışaraq əli ilə qeyri-müəyyən hərəkətlər edirdi.

– Xəyal... Özünü məxsus bir şey və dünyanı yeni tərzdə görmək bacarığı... Bir daha təbrik edirəm.

Alan qımışaraq təzim etdi. O, həyəcan içində idi, sərgi böyük uğur qazanmışdı. Lora onu ustalıqla təşkil etmişdi. Qəzetlər «orijinalıq, güc və dərinlik»dən yazırdı. Qadınlar gözlərini Alandan ayıra bilmirdilər. Hamı öz ilham pərisini axtarmaq üçün Parisə gəlmiş gənc amerikalı haqqında əvvəllər heç nə eşitmədiyinə təəccüblənirdi. Deyirdilər ki, o, maşinist köməkçisi işlədiyi yük gəmisində bura gəlib. Əgər Alan bu cür sarsılmış görünməsəydi, Coze bütün bu cəfəngiyatı lağa qoyub ürəkdən gülərdi.

Sərginin açılışına üç həftə qalmış onlar evə qapılmışdılar. Alan özünə yer tapa bilmirdi, gecələr yerindən qalxır, şəkillərinə tamaşa etməyə yollanırdı. Bu azmış kimi, arvadını da yuxudan qaldırır və molbert haqqında öz taleyi barədə danışmış kimi danışırdı. Onun öz istedadı ilə bağlı əzablı şübhələri Loranı qorxudurdu. O da, öz növbəsində, Cozeni ondan bir addım belə aralanmamağa, onun üçün gah ana, gah məşuqə, gah da tənqidçi olmağa vadar edirdi. Amma Coze xoşbəxt idi. Alan özündən başqa daha nə iləsə maraqlanmışdı, gördüyü iş haqqında böyük həvəslə, hörmətlə danışırdı, ən əsası isə nəsə yaradırdı. Onların müştərək həyatı birdən-birə mümkün bir şeyə çevrilmişdi, bu həyatda o, yenə də Cozeyə ehtiyac duyurdu, amma bir qədər fərqli şəkildə... Hər kişinin qadına duyduğu ehtiyac kimi. İndi Alanın sahib olduğu təkçə o deyildi. Ona görə də Coze Lora Dorun ilham pərisi rolunu necə oynadığını, Alanın isə tədricən başını qaldırdığını, yenidən özünəəminlik, yüngül bir üstünlük hissi əldə etdiyini sakitcə müşahidə edirdi. İndi Lora van Deyk haqqında Mark haqqında danışdığından daha tez-tez danışırdı. Coze bu fikirlərini çətinliklə onun yanına soxulan Severinə də pıçıldadı.

– Mən səni başa düşürəm, – o, cavabında gülümsədi, – ərin sorğu-sualı ilə lap zəhləmi apardı. Sən bilirsən ki, şəkillərin hamısı satılıb?

– Doğrudan? Bəs sən onlarla bağlı nə fikirləşirsən?

– Çox orijinaldırlar. Bu bilirsən nəyi xatırladır... e-e-e-e...

– Özünü yorma, – Coze dedi, – bütün bu şeylərdən başının çıxmadığını bilirəm.

– Haqlısan. Biz nəhəri Loranın evində edəcəyik? Sən bir ona bax... Qıraqdan baxan elə bilər ki, onun sərgisidir.

– O xoşbəxtidir, – Loraya qarşı mərhəmət hissi ilə aşıb-daşan Coze dedi, – o, həqiqətən də, Alan üçün çox şey edib.

– Hamı belə deyir, – Severin dilləndi, – sən bu gün çox atmaca eşitməli olacaqsan.

– Bu rol mənə əl verir, – Coze çiyinlərini çəkdi.

– Təki o, səni rahat buraxsın, eləmi?

Onlar gülüşdülər. Alan onlara tərəf çevrildi. Qaşlarını çatmağa hazırlaşdı ki, Severini gördü, gülümsədi.

– Bura təşrif gətirməyiniz böyük lütfkarlıqdır... Xoşunuza gəldi?

– Çox gözəldir, – Severin dedi.

– Deyəsən, hamı eyni fikirdədir, – Alan «hm» edərək məmnun halda bildirdi və növbəsini gözləyən pərəstişkarlarından birinə tərəf çevrildi.

Severin pərt halda boğazını arıtladı, Coze isə qızardı.

– Birdən o, özünü Pikasso hesab etməyə başlayarsa?..

– Bu, Otello rolundan daha yaxşıdır, əzizim.

O, Cozeni darta-darta apardı. Onlar sərgi salonundan çıxaraq qonşuluqdakı kafenin terrasında əyləşdilər. Hava isti idi, günəş əllilər evinin arxasına enməkdə idi. Severin ara vermədən üyüdüb-tökürdü. Coze dalğın-dalğın qulaq asırdı. O, on gün əvvəl Alanın əzab dolu sifətlə verdiyi sualı xatırladı: «Sən necə düşünürsən, bunlar pis deyil? Bunların, az da olsa, dəyəri var? Bir söz söyləsənə?» Coze onun ovaxtkı əzab dolu mimikasını bugünkü özündənrazi görünüşü ilə müqayisə etdi: «Deyəsən, hamının fikri belədir»... Çox tez dəyişmişdi. Axı Alan ağılsız adam deyildi, ən başlıcası, şöhrətpərəstlik hissindən məhrum idi.

– Sən mənə qulaq asmırsan?

– Yox, yox, nə danışırsan, qulaq asıram.

Severin yumruğunu stola çırpdı.

– Heç də belə deyil! Bura qayıdandan bəri sən mənə qətiyyənlə qulaq asmırsan, elə həmişə ehtiyatla ətrafına boylanırsan! İkiniz də ruha oxşayırsınız! Düz deyirəm?

– Hə.

– Ən vacibi budur.

Severinin səsinin ciddiliyinə təəccüblənən Coze ona tərəf çevrildi, içini qəzəb hissi bürüdü.

– Sən lap Bernar kimi danışırsan. Deyəsən, Alanla sizi əziyyətə salırsınız?

– Bernar, çox güman ki, öz şəxsi məsələləri ilə bağlı çətinə düşüb... Elə mənim kimi. Amma o da səni sevir.

Coze qeyri-ixtiyari Severinin əlindən yapışdı.

– Bağışla. Özüm də bilmirəm nə danışıram. Düzünü de, Severin, günah mənim özümdədir?

O «niyə?» soruşmadı, sadəcə, başını yellədi.

– Sən günahkar deyilsən. Bu cür işlərdə, ümumiyyətlə, heç kim günahkar olmur. Məncə, bu işləri yoluna qoy-

maq sənə görə deyil. Alan öz uşaq sadələvhlüyü ilə məni belə çaşdırmışdı. Əgər Lora onun günahından bu vəziyyətə düşməsə idi...

– Hansı vəziyyətə?

– O, Alana dəlicəsinə vurulub, sənin ərin isə hər gün onunla görüşür, başdan çıxarır, amma ona toxunmaq belə istəmir... Belə olmaz axı. Lora da yuxu dərmanı ilə viski arasında əlləşir. Dor onu Misirə göndərmək istəyirdi, amma sənin ərin məyus-məyus: «Bəs mənim sərgim sızsiz necə olacaq?» – dediyi üçün qaldı.

– Bilmirdim.

– Sən heç vaxt heç nə bilmirsən. Bu işə girişməyə elə qorxursan ki... Həmişə göylərdə uçursan. Yeri gəlmişkən, nə xəyallar qurursan belə?

Coze güldü.

– Tənha sahillər haqqında düşünürəm...

– Belə də bildirdim. Elə ki həyatında xoşagəlməz bir şey baş verir, o dəqiqə tənha sahillər haqda düşünməyə başlayırsan. Yadındadır...

Coze vərdiş etdiyi tərzdə arxaya boylandı, bu da Severini lap əyləndirdi.

– Narahat olma, o, orada yoxdur.

– Söhbət adi xoşagəlməzlilərdən getmir, Severin, mənim ərimdən gedir. O, məni sevir və mən də bunu dəyərləndirirəm.

– İkiüzlülük etmə. Hə... tutaq ki, lazım olan adama ərə getməmişən. İndi nə olacaq? Söhbətdən qaçma, sən hirs-lənəndə xoşuma gəlirsən, lap pişik balası kimi olursan...

...O, güclə Cozeylə ayaqlaşdı, Coze küçə boyu tələsə-tələsə gedir və astadan mızıldanırdı: «Mən o adamlardan deyiləm... o adamlardan deyiləm». Severin, nəhayət ki, onun pıçılısını eşitdi.

– Əlbəttə, elələrindən deyilsən. Sən xoşbəxt, şən həyat üçün yaranmısan... Yaranmısan ki, Allahın hər günü boğazından yapışmayacaq bir adamı sevəsən... Yoxsa, xətrinə dəydim, Coze?

Onlar artıq sərgi salonuna yaxınlaşdılar. Coze ağlamışmış halda Severinə tərəf çevrildi:

– Yox.

Severin özünü itirmiş, giriş qapısının ağzında donub qalmışdı.

Coze göz yaşlarını saxlamaq üçün dodaqlarını dişləyir, sərgini tərək edən adamları itələyə-itələyə qəzəblə addım-layır. O, Alanı axtarırdı.

«Alan, balacam, axı sən məni sevirsen, mənim dəlıso-vum, heç kimə bənzəməyən Alanım, hə, bircə de ki, onlar haqlı deyillər, de ki onlar heç nə başa düşmərlər, de ki, biz həmişə birlikdə olacağıq...» O, sərgiyə dəvət olunmuş-ların sonuncusunun əlini sıxdığı yerdə Alanı, az qala, vu-rub-yıxacaqdı.

– Sən hara yoxa çıxmışdın?

– Severinlə pıvə içməyə getmişdim, burada havamız çatmırdı.

– Severinlə? İşə bir bax, onu beş dəqiqə əvvəl burada görmüşdüm.

– Dəyişik salmısan. Yalvarıram, bircə başlama!

Alan hiylə dolu baxışlarla güldü.

– Haqlısan. Bu gün böyük gündür, şıltaqlıqlarımızı yaddan çıxarsaq yaxşıdır. Yaşasın rəssamlıq! Eşq olsun da-hi rəssama!

İndi onlar tək idilər. Sərgi salonu boşalmışdı. Şüşə qa-pıdan maşında əyləşmiş Lora görünürdü; o, Alanla Cozeni çağırırdı. Alan arvadını əlindən tutaraq tablolardan birinə tərəf apardı.

– Bunu görürsən? Qətiyyənlə dəyəri yoxdur. Bu, rəs-samlıq deyil. Bu, rəng içərisində batıb qalan və heç bir dəyəri olmayan zəhlətökən ideyadan başqa bir şey deyil. Əsl tənqidçilər bunu o dəqiqə başa düşdülər. Bir sözlə, mən pis rəssamam.

– Bunu nə üçün mənə deyirsən?

– Ona görə ki, həqiqətdir. Mən həmişə bunu bilmi-şəm. Doğrudanmı, elə bilirdin bu komediyaya inanıram? Yəni məni belə pis tanıyırsan?

– O zaman bütün bunlar nəyinə lazım idi?

Coze sarsılmışdı.

– Əylənmək üçün. Bir də sənəni başını qatmaq istəyir-dim. Təəssüf ki, bütün bunlar oyun idi. Amma düzünü de-yim, rəssam arvadı rolunda çox gözəl görünürdün. Əlbət-tə, yaratdığım əsərlərə məftun deyildin, yox, amma bunu çox gözəl gizlədə bilirdin. Axı mən nə iləsə məşğul idim və bu, sənə sərf edirdi, düz demirəm?

Coze artıq özünə gəlmişdi, maraqla ərinə baxırdı.

– Niyə bütün bunları mənə indi danışırsan?

– Həyatımın qalan hissəsini bu sərsəm cızma-qara arxasında keçirmək fikrində deyiləm. Bundan başqa, yalan danışmağı sevmirəm, – o, nəzakətlə əlavə etdi.

Coze lal-dinməz dayanmışdı. O, Alanın süni təşviş və yalançı inadkarlıq içərisində keçirdiyi yuxusuz gecələri du-manlı halda xatırladı. Soyuq-soyuq güldü.

– Bir az həddini aşmısan. Gedək, mesenatin səni göz-ləyir.

Lora həyəcandan və xoşbəxtlikdən qıpqırmızı qızarmışdı. O, arxa oturacaqda ikisinin arasında oturdu və bütün yol boyu dil boğaza qoymadı. Arada titrək əlini qorxa-qorxa Alanın əlinin üstünə qoyurdu. Alan ona səmimi bir məmnunluq hissi ilə cavab verirdi. Onların gülüşünü eşidən və hərəkətlərini görən Coze, az qala, ölmək istəyirdi.

Lora Dorun Lonşam küçəsindəki mənzili çox böyük və dəbdəbəli idi, özü də elə iri mebellərlə bəzədilmişdi ki, ziyafətin əvvəlində heç kim əlindəki boş qədəhi qoymağa yer tapa bilmirdi. Coze işgüzar görünüş alaraq mənzili gəzdi, vanna otağına girdi və orada bir saat əvvəl tökdüyü qısamüddətli isti göz yaşlarının izini cidd-cəhdlə yudu. Güzgüdəki əksinə tamaşa edərək sifətinə narahat, qəzəbli ifadə verdi. Bu ifadə ona əməlli-başlı yaraşır, gözlərinə süzgün görünüş verir, sifətinin ovalını artırır, alt dodağının şişkinliyini xüsusi olaraq qabardır; o, öz fərasətinin nəticəsi olan, güzgüdən boylanan və ondan daha yetkin, həm də təhlükəli görünən bu yad qadına baxıb gülümsədi. Onu xoş bir titrəyiş, Ki-Vesti tərketdikdən bəri hiss etmədiyi dağıtmaq, pərt etmək istəyi öz ağışuna almışdı. «Onlar məni əsəbiləşdirməyə başlayırlar, – pıçıldadı, – artıq əməlli-başlı hirslənirəm». «Onlar» dedikdə Coze yalançı və simasız kütləni nəzərdə tuturdu. O, vanna otağından gücləndiyini, artıq qarşısını ala bilməyəcəyi xoş bir qəzəb duyduğunu hiss edərək çıxdı.

Alanla Lora qonaq otağında divara söykənib şirin-şirin söhbət edirdilər. Sərgidəki qonaqların bəziləri artıq gəlmişdi. Coze özünü elə apardı ki, guya, onları görmür, özünə bir qədər viski süzdü. Alan ona söz atdı:

– Son iki ayda sənənin ancaq su içdiyinə o qədər alışmışam ki...

– Susuzluqdan yanırım, – Coze ona elə valehedici tərzdə gülümsədi ki, Alan lap çaşdı, – uğurunun şərəfinə içirəm, – qədəhini qaldırdı, – bir də Loranın uğurunun şərəfinə, çünki məhz onun səyi nəticəsində hər şey belə gözəl alındı.

Lora dalğın halda gülümsədi və Alanın əlini yüngülcə dartdı ki, diqqəti özünə cəlb etsin. Alan gözünü arvadından ayırmaq istəmirdi, amma Coze ədəbsiz qadınlarsayağı göz vuraraq arxasını ona çevirdi. O, qurban axtaran baxışlarını qonaq otağında gəzdirdi – istənilən mülayim, nüfuzlu kişi ona pərəstişkarlıq edə bilərdi. Amma hələ ki adam az idi və o, hər zaman olduğundan daha çox rəngi ağarmış Elizabet C-nin yanında əyləşməli oldu. Bu qadın yenə də öz dözülməz məşuqunun yolunu gözləyirdi. Cozenin eşitdiyinə görə, ay yarım bundan əvvəl o, növbəti dəfə intihara cəhd etmişdi. Elə indi də onun biləyi bintlə sarınmışdı.

– Özünü necə hiss edirsiniz?

O, qədəhdən bir qurtum aldı, yaxşı viski deyildi.

– Çox sağ olun, yaxşıyam, – Elizabetin intihar cəhdi söhbət üçün kiminsə soyuq dəyməsi qədər bayağı mövzu idi, – başa düşə bilmirəm, Enriko haradadır, o artıq çoxdan gəlməli idi. Bilirsiniz, Alana görə o qədər şadam ki...

– Təşəkkür edirəm, – Coze dedi.

O, mehribanlıq dolu baxışlarla Elizabetə baxırdı, hiss edirdi ki, bu cür pələngi belə məftun edə bilər.

Bu baxışların təsiri altında Elizabet əməlli-başlı canlandı. Bir qədər tərəddüdlə dedi:

– O... Enriko belə bir uğurun, heç olmasa, yarısını əldə etmiş olsaydı! Bu, onu insanlarla barışdırardı, o, özünü xilas etmiş olardı. Təsəvvür edirsiniz, demək olar, bütün kainatla küsülüdü.

Elizabet elə danışırdı ki, sanki, söhbət onun bir-birindən küsmüş iki qulluqçusu haqqında gedir. Coze hər şeyi anlayan insanlar kimi başını tərpətdi. O, özünü çox gözəl hiss edirdi. Nə üçün? «Ona görə ki, yaşayıram, öz maraqlarımdan çıxış edərək hansısa hərəkətləri edirəm və qonaq otağında alçaqcasına yalan danışmağa davam edən o əclafin bunu necə qəbul edəcəyi qətiyyən vecimə deyil». Bu fikrin təsiri altında içini qəddar bir sevinc hissi doldurdu. Elizabet isə hələ də danışırdı:

– O, elə hey «Əgər sənin dostların mənə kömək etsəydilər!..» deyir... Əlbəttə, ona kömək lazımdır, amma mən Loranı məcbur edə bilmərəm ki, nəsə eləsin. O, elə bilir mənim dostlarım onu sevmirlər və bunda da şikayət etdiyim üçün mən günahkaram. Əslində isə heç vaxt şikayət etmirəm. Onu çox yaxşı başa düşürəm. O çox istedadlıdır, amma öz uğursuzluqlarına görə, incəsənət tənqidçiləri adlanan adamların korluğuna görə o qədər əziyyət çəkir ki... Mən, əlbəttə ki, Alanı nəzərdə tutmuram.

– Elə onu da nəzərdə tuta bilərsiniz, – Coze soyuq tərzdə dedi, – şəxsən mən onun yaradıcılığına qarşı laqeydəm.

– Siz haqlı deyilsiniz, – yüngülcə heyrətlənən Elizabet tərəddüdlə etiraz etdi, – o əsərlərdə elə şeylər var ki...

Onun bir-birinə keçirdiyi biləkləri əyri-üyrü nəsə cızdı. Coze gülümsədi.

– Başqalarında olmayan nəsə, hə? Bəlkə də, belədir. İstənilən halda daha intihar etməyə çalışmayın, Elizabet.

«Deyəsən, axı sərxoşam», – o, qadından aralanar-aralanmaz fikirləşdi, – cəmi iki qurtumla? Əcəb işdir!» Kimsə onun qolundan tutdu. Severin idi.

– Coze, sənə dediyim sözlərə görə məni bağışla, xahiş edirəm. Çox incidin?

O pərt olmuşdu, asta səslə və qorxa-qorxa danışırdı, sanki, yenidən onu incitməkdən ehtiyat edirdi. Coze başını yellədi.

– Sən mənim qəlbimə toxundun, Severin. Bununla belə, başını dik tut! Bet Devisin çəkildiyi filmi xatırlayırsan? O, Hollivudda möhtəşəm bir bayram təşkil edir və tədbirin başlanmasına az qalmış öyrənir ki, sevgilisini əlindən alıblar.

– «Hər şey Yeva haqqında», – Severin heyrət içində dedi.

– Hə. Onun qonaqların qarşısına necə çıxdığını və saymazyana tərzdə nələr dediyini xatırlayırsan? «Kəmərləri bağlayın, indi yırğalanacaqsınız!» Deməli, belə, yırğalanma olacaq, əzizim Severin.

– Alana, Loraya nə isə olub?

– Yox, mənə olub.

– Bura bax, sən niyə üzünü bədbəxt qadın kimi bəzəmişən? Coze, bir dəqiqə gözlə...

O ancaq barın yanında Cozeyə çata bildi. Coze ehtiyatla qədəhinə iki parça buz salırdı.

– Neyləmək fikrindəsən?

Severin şənəlməli, yoxsa həyəcan təbili çalmalı olduğunu aydınlaşdırı bilmirdi. Onun «Cozenin oyanışı» adlandırdığı bu şey bəzən faciəli sonluqlarla nəticələnirdi.

– Əylənmək fikrindəyəm, əziz Severin. Eyni zamanda bir neçə rol oynamaqdan yorulmuşam: tibb bacısı, boy-skaud və əxlaqsız qadın. Artıq əylənmək istəyirəm. Özü də məhz burada... Bu isə o qədər də asan deyil. Elə həvəs-lənmişəm ki, az qala, ovcumun içi gicişir.

– Ehtiyatlı ol, – Severin dedi, – kiməsə görə qanını qaraltmağa dəyməz...

Amma o, sözünü axıra çatdırı bilmədi. Qonaq otağına gülümsəyən və xoşüzlü bir kişi girdi, Severinin sifətinin ifadəsinin dəyişdiyini görə Coze ona tərəf boylandı.

– Əlbəttə, onu Lora dəvət edib, – Severin dedi.

– Bu ki bizim əziz Markdır, – Coze ona tərəf addımladı.

O heç dəyişməmişdi. Elə həmin düzgün üz cizgiləri, həmin mübaliğəli sərbəstlik və dodaqlarından getməyən kübar təbəssümü. Cozeni görə kimi o, bir anlıq sifətinə gülməli ifadə verən qorxunu gizlədə bilmədi, sonra cəld hərəkətlə yaxınlaşıb onu qucaqladı.

– İtkin qız!... Yenə də ürəyimi qırmağa hazırlşırsan? Salam, Severin.

– Sən haradan çıxdın belə? – o, qaşqabaqla soruşdu.

– Seylondan gəlirəm, qəzetin tapşırığı ilə ay yarım idi ki orada idim. Buna qədər isə iki ay Nyu-Yorkda və ay yarım Londonda olmuşam. Geri qayıdıram və kimi görürəm? Coze! Allah Dor qarından razı olsun! Heç olmasa, həyatı boyu bircə dəfə məni boş yerə dəvət etməyib. Bu iki ili sən necə keçirmisən, əzizim?

– Ərə getmişəm. Bu gecə də, əgər sənin məlumatın yoxdursa, qoy mən deyim, ərimin ilk sərgisinin şərəfinə təşkil edilib.

– Sən ərdəsən? Adam lap ağılını itirər! Dayan, dayan, əgər səhv etmərsə, – o, cibindən dəvətililərin siyahısını çıxardı, – deməli, indi madam Aşsan.

– Tamamilə doğrudur.

Coze güldü. Yox, o, doğrudan da, dəyişməmişdi. Əvvəllər özünü işi başından aşan, abırsız müxbir kimi aparır-

dı, gecələr isə nə vaxtsa teatrda tamaşaya qoyacağı dramatik şedevr haqqında danışmağı xoşlayırdı...

– Madam Aş... Sən yaxşılaşmısan. Gedək bir şey içək. Qulaq as, o rəssamı at, mənə ərə gəl!

– Mən sizi tərک edirəm, – Severin dedi, – sizin xatırlamalı çox şeyiniz var, mən isə ancaq mane olacağam.

Həqiqətən də, onlar bir-birinin sözünü kəsə-kəsə, bir-birinə çığıra-çığıra «filan günü xatırlayırsan?», ya da «bəs filankəsin aqibəti nə oldu» kimi suallar verərək düz bir saat dayanmadan danışdılar. Cozenin heç ağına da gəlmirdi ki, yaddaşında həyatının bu parçası ilə bağlı bu qədər xatirə qoruyub saxlamış və onları yada salmaq ona belə xoş ola bilmiş. O, Alanı tamam yaddan çıxarmışdı. Alan isə bu arada, guya, fikir vermirmiş kimi onların yanından keçdi və soruşdu: «Əylənirsən?»

– Ərindir? – Mark soruşdu. – Pis deyil. Deməli, həm də istedadlıdır.

– Onun pulu var... – Coze gülə-gülə dedi.

– Bəs sən? Doğrudanmı, xoşbəxtsən? Bu lap ağ olardı! – Mark dedi.

Coze səssizcə gülümsədi. Şükür Allaha ki, Mark heç vaxt bir sualla kifayətlənə bilmirdi. Onu bir mövzudan başqa mövzuya, bir əhvali-ruhiyyədən başqasına keçməyə vadar edən coşqunluğu vardı; elə buna görə o, Parisdə «ən qayğısız və sevimli kişi» kimi tanınırdı. Coze o qədər də uzun sürməyən münasibətlərinin son günlərində Markın necə zəhlə tökdüyünü xatırladı və onunla birlikdə özünü bu qədər yaxşı hiss etdiyinə heyrət etdi.

– Coze, – Lora onu çağırırdı, – gəlın bura.

O ayağa qalxdı və dayana bilmədiyini hiss edərək gülümsədi. Loranın yanında Alan, bir də tanımadığı bir adam dayanmışdı.

– Sizi Markdan ayırmaq istəməzdim, – dedi, Alanın o dəqiqə rəngi ağardı, – amma Can Pere mütləq sizinlə tanış olmaq istəyir.

Onlar Pere adlanan adamla rəssamlıqla bağlı ümumi sözlər danışdılar. Aydın məsələdir ki, Pere nəşə danışmaq həvəsində deyildi; sadəcə, tanış olmaq istəyirdi; Coze tezliklə ondan canını qurtara bildi. Fərsətdən istifadə edən Alan dərhal ona yaxınlaşdı.

– Deməli, Mark budur? – o, dişlərini qıcaya-qıcaya danışırdı. Görünür, yaxşı məlumatlandırılmışdı, çünki əsəbdən qaşları belə yerində oynayırdı.

Alan sınaıyıcı nəzərlərlə ona baxırdı. Coze isə düz onun gözündən içinə baxa-baxa qəhqəhə çəkmək istəyirdi.

– Bəli, bu, Markdır.

– O lap bərbərə oxşayır ki...

– O, elə əvvəllər də belə olub.

– Nədir, xatirələrdə dalmışdınız?

– Hə, əlbəttə. Yaxşı bilirsən ki, bizim xatırlaya biləcəyimiz çox şey var.

– Mənim uğurumu bu cür qeyd etməyinə şadam.

– Uğur? Nədir, dünən dediklərini nə tez yaddan çıxardın?

O, görünür, içkidən, bir də pərəstişkarlarından eşitdiyi sözlərdən sonra, həqiqətən də, dünən danışıqlarını xatırlamırdı. Çox güman ki, o, bundan sonra da rəsm çəkəcəkdidi. Hər halda, görünüşü belə fikirləşməyə əsas verirdi.

Coze üzünü çevirdi. Bu gün axmaq bir yuxuya bənzəməyə başlamışdı. «Qoy yaratdığına inanmadan özü üçün cızma-qara eləsin, qoy Loranı intihara bir addım da yaxınlaşdırsın, qoy nə istəyirsə eləsin», – fikirləşdi və gedib bəzənmək qərarına gəlmişdi.

Böyük vanna otağı məşğul olduğundan Loranın istifadə etdiyi vanna otağına tərəf yollandı. Əvvəlcə geniş, mavi ipəyə bürünmüş yataq otağından keçdi – burada iki pekines¹ uzanaraq dincəlirdi... Nəhayət ki, o, Lora xanımın hər səhər Alanı valeh etmək üçün bəzəndiyi balaca, firuzəyi-qızılı rənglərə bürünmüş hamama girdi. Bu fikir Cozeni gülümsəməyə vadar etdi. O, güzgüdə özünə baxdı: gözləri geniş açılmışdı, rəngi həmişə olduğundan daha açıq görünürdü. Coze alnını soyuq şüşəyə dayadı.

– Xəyala dalmısan?

O diksindi – bu, Markın səsi idi. O, «Adam» jurnalının fotomodelinin etinasız görünüşü ilə qarının çərçivəsinə söykənərək dayanmışdı. Coze çevrildi, üz-üzə dayanmışdılar, hər ikisi gülümsəyirdi. O, bir addımlıqda dayanmışdı... Cozeni özünə tərəf çəkib çılgınlıqla qucaqladı. Co-

¹ Pekines – it cinsi.

ze süst hərəkətlərlə onun ağuşundan çıxmağa çalışdı, Mark onu buraxdı.

– Mən, sadəcə, keçmiş gözəl günlərimizi sənə xatırlatmaq istəyirdim, – o, xırıltılı səslə dedi.

«Mən onu istəyirəm, – Cozenin fikrindən keçdi, – o çox gülməlidir, ona qulaq asmaq pis roman oxumaq kimi bir şeydir, amma fərqi yoxdur... mən yenə də onu istəyirəm». Mark səs salmamağa çalışaraq qapının cəftəsini bağladı, yenidən onu özünə tərəf çəkdi. Bir müddət bir-birinin paltarları ilə əlləşdilər, sonra yöndəmsiz hərəkətlə yerə uzandılar. Mark başını vannaya çırpdı, donquldandı. Kran açıq qalmışdı, Coze bağlamaq üçün ayağa qalxmaq istədi. Amma Mark artıq onun əlini öz qamına tərəf dartırdı, Coze onun öz «aləti» ilə necə qürrələndiyini xatırladı. Bununla belə, hər zaman olduğu kimi, onun ehtirası yenə də tez söndü və Coze bir an olsa belə diqqətini su şırıltısından yayındıra bilməmişdi. Sonra o, ağır-ağır nəfəs alaraq bir müddət qızın üstündə qaldı, bu arada isə Coze öz şəhvanı yaşantılarından daha çox olduqları yerin darsızlığı, təhlükəliliyi və qonaq otağından gələn səslər haqqında fikirləşirdi.

– Qalx, – dedi, – yoxsa bizi axtarmağa başlayacaqlar... Əgər Lora...

O ayağa qalxdı, əlini uzadaraq Cozeyə də qalxmağa kömək etdi. Qızın ayaqları əsirdi, «görəsən, qorxudan deyil ki?» – deyə ağlından keçirdi. Onlar səssizcə üst-başlarını qaydaya saldılar.

– Olar sənə zəng edim?

– Hə, əlbəttə.

Bu dəfə baxışları güzgüdə toqquşdu. Mark özündən-rəzi görünürdü. Coze gülə-gülə onun yanağını marçıldıtdı, sonra da hamamdan çıxdı. O bilirdi ki, bir az ayağını sürüyən Mark siqaret çəkəcək, saçlarını qaydaya salacaq və oradan elə bir günahsız görkəmlə çıxacaq ki, ən diqqətsiz adam belə şübhələnməz. Amma yaraşlıq rəssam ərinin sərgisinin açılışı günündə yarımgeyincəkli Coze Aşın cəmi iki metr yarım meydançası olan vanna otağında hər zaman laqəyd olduğu köhnə tanışı ilə sevişdiyinə kim inanardı? Həтта Alan belə buna inanmazdı.

O, qonaq otağına girdi, meyvə şirəsi içdi, sonra da hiss etdirməməyə çalışaraq əsnədi. Hər dəfə sevişmə pro-

sesi poeziyadan məhrum olan akt səviyyəsinə çatanda o yatmaq istəyirdi. Elə indiki kimi...

Lora bir dəstənin yanından o biri dəstəyə tərəf gedir, cənab Pere ilə qayğısız halda çənə vuran, qaşqabaqlı və bir qədər də dağınıq görünən Alanı öz qəşəngliyi ilə məftun etmək istəyirdi. Coze Alana tərəf addımlayırdı ki, Lora onu qabaqladı.

– Şənliyin səbəbkarının qanı qaradır. Mənim əziz Alanım, siz lap quldura bənzəyirsiniz.

O, Alanın qalstukunu düzəltdi, amma Alan Loraya heç baxmadı da. Coze ancaq indi ərinin nə qədər sərxoş olduğunu başa düşdü. Lora onun alnındakı ora-bura vurmuxan saçlarını düzəltmək üçün əlini qaldırdı, amma Alan kəskin hərəkətlə onu itələdi.

– Bəsdir qır-saqqız oldunuz! Bu günlük yetər!

Araya qorxunc bir sükut çökdü. Lora yerindəcə donub-qalmışdı; sanki, onu ildırım vurmuşdu. Əvvəlcə gülməyə çalışdı, amma boğazı tıxandı. Alan əsəbi halda başını aşağı saldı. Nə etdiyini başa düşə bilməsə də, Lora ona tərəf addımladı.

– Məncə, biz evə getsək yaxşıdır.

Ancaq taksiyə minəndən sonra Coze başa düşdü ki, bütün axşam ərzində baş verənləri nəzərə alsaq, Alanın bu cür danışması çox gülməli idi.

Alan pəncərəni endirdi. Külək həm onun saçlarını qarışdırır, həm də əsəblərini sakitləşdirirdi.

– Sən daha nəzakətli ola bilərdin, – Coze dedi.

– Bir neçə dəfə qucaqlamışamsa, bu, ona əsas vermir ki... – o, anlaşılmaz sözlər kəkələməyə başladı.

Coze şübhə dolu nəzərlərlə ona baxdı.

– Sən onu qucaqlamısan? Bu nə vaxt olub?

– Emalatxanada. Bu qadını necə həyəcanlandırdığımı görmək çox maraqlı idi.

«Başqalarını sona qədər başa düşmək mümkün deyil», – Coze fikirləşdi. Lora Alanı yoldan çıxara bilməmişdi. O, bəzən qadını əzizləyirdi... Bəlkə də, buna görə əsəb keçirirdi... Ya da öz qəddarlığı üzündən... Amma yəqin ki, onun özü də əsəbiləşməsinin səbəbini başa düşə bilmirdi. Coze ağrıdan keçənləri Alana dedi.

– Həm bu, həm də o biri səbəbə görə, – o cavab verdi, – o, gözlərini yumur, içini çəkirdi, onda da mən da-

yanır, üzr istəyirdim, müqəddəs ruhlu dahi rəssam kimi sənin haqqında – onun əri haqqında danışmağa başlayırdım. De görüm, Coze, bütün bu yalanlara nə vaxt son qoyulacaq? Mənim havam çatmır. Biz nə vaxt Ki-Vestə gedəcəyik?

– Sənin özün bu yalanın qaynağısan, – Coze dedi, – sən və yalnız sən. Yalan danışmağı həddindən artıq sevirən.

O, sakit, kədər dolu səsle danışdı, taksi bomboz küçə ilə şütüyüdü, ağaclar reklam şitlərinin işığında par-par parlayırdı.

– Bəs Markla nə oldu? – Alan soruşdu.

– Heç bir şey.

Coze bunu o qədər quru dedi ki, Alan ilk dəfə onun cavabından məmnun qaldı.

Səhəri gün Mark düz saat on birdə zəng etdi. Bundan daha uyğun zaman seçmək çətin olardı; Alan duş qəbul edirdi, Coze Markla günün ikinci yarısında görüşmək üçün razılaşdı. Həmin vaxt Alanın sərgi salonunun direktoru və fotoreportyorlarla görüşü vardı. Coze bu görüşə xüsusi məmnuniyyət hiss etmədən gedirdi, onu, heç olmasa, nəyəsə təşəbbüs göstərmək istəyi idarə edirdi; istəyirdi özü-nə sübut etsin ki, artıq əvvəlki adam deyil.

O, dəstəyi asdıqdan sonra Alan vanna otağından çıxdı və Loranın nömrəsini yığdı. O, soyuq səsle dünənki hərəkətinin təsadüf olmadığını söylədi və dedi ki, Loranın bunu başa düşəcəyinə ümid edir. Dəstəkdən səs gəlmədi, araya gərgin sükut çökdü, əynini geyinən Coze bir anlıq yerindəcə donub-qaldı.

– Coze bizim münasibətlərimizin adi dostluq münasibəti çərçivəsindən çıxdığını başa düşüb, – Alan arvadına baxıb gülümsəyərək yenidən danışmağa başladı, – o, çox gözəl qadındır, amma həddindən artıq qısqancdır. Mən onu bacardığım kimi sakitləşdirdim, bizim rollarımızı dəyişməyə çalışdım, ona dedim ki, siz... e-e-e... siz mənə qarşı laqeyd deyilsiniz...

Alan qırmızı xalata bürünərək çarpayının kənarında əyləşmişdi və gözlərini Cozedən çəkmirdi. Coze isə tərpənməyə qorxurmuş kimi donub-qalmışdı. Alan dəstəyi ona uzatdı, Coze qeyri-ixtiyari aldı.

– Mən bunu hiss edirdim, – Loranın bir qədər sakitləşmiş səsi eşidildi, – Alan, əziz dostum, heç kim bizim qar-

şılıqlı hisslərimiz haqqında bilməməlidir, başqalarına əzab çəkəlməyə haqqımız yoxdur, bir də ki...

Coze tərs hərəkətlə dəstəyi çarpayının üstünə atdı. O utanırdı. O, hələ də zərif, ehtiram dolu intonasiasını dəyişmədən dialoqu davam etdirən Alana ikrah hissi ilə baxdı. Alan Loranı müəyyən edilmiş saatda sərgi salonuna gəlməyə razı saldı və dəstəyi asdı.

– Gördün bunu necə elədim? – Alan özündən razı halda qışqırdı, – o, özündən elə çıxmışdı ki...

– Başa düşə bilmirəm ki, nəyə işarə edirsən?

– Heç nəyə. İstəyirsən ki, nəyəsə işarə edim? Bizim ən başlıca fərqimiz bax bundadır, əzizim. Sən ərə gələrkən bunu ona görə edirsən ki, dünyaya uşaq gətirəsən... Ya da xoşuna gələn hansısa bir kişiyyə müraciət edirsənsə, deməli, onunla yatmaq istəyirsən. Mən isə elə bir qadına pərəstişkarlıq edirəm ki, onunla yatağa uzanmaq istəyim yoxdur... və öz istedadıma inanmadan rəsm çəkirim. Və-salam.

O, birdən-birə səsindəki şən ifadəni bir kənara qoyaraq Cozeyə yaxınlaşdı.

– Başa düşə bilmirəm ki, nə üçün insan həyatı adlandırılan bu möhtəşəm komediya öz uydurmam olan kiçik bir pyesi oynaya bilmərəm. Mən öz Dulsineymlə rəssamlığım haqda danışdığım vaxt sən nə işlə məşğul olmaq fikrindəsən?

– Markla sevişəcəyəm, – o, şən səslə cavab verdi.

– Ehtiyatlı ol, səni hələ də təqib edirəm, – o da eyni şəkildə gülə-gülə dedi.

Cozenin ürəyi sancdı: o, Mərkəzi Parkda ilk gəzintilərini xatırladı... O vaxt yanlış sözlər söyləməkdən ehtiyat edən Coze bu adamın necə biri olduğunu başa düşməyə çalışırdı və fikirləşmədən öz şəfqətini, diqqətini, mərhəmətini bütünlüklə ona hədiyyə etdi... Hər halda, məhəbbət yaranan vaxt istənilən adam belə edir.

Onlar bahalı bir bistroda istirdiyə və pendirlə nahar etdilər – Alan yalnız ağ süfrə örtülmüş stol arxasında nahar edirdi. Saat üçün yarisində ayrıldılar. «Məni təqib edirlər», – fikirləşən Coze, sanki, xüsusi xəfiyyəni əldən salmamaq üçün addımlarını yavaşdırdı. Ola bilsin ki, bu, yaşlı, zavallı, öz işindən usanmış bir adamdır. İstisna deyildi ki, üç

ay müddətinə o, Cozeyə qarşı simpatiya da duyub... Axı həyatda belə şeylər olur. Hər nə olur-olsun, o, bu detektivi Mark olan kafeyə gətirib çıxardı. Mark onu səs-küylə, bir qədər də narahatlıq dolu baxışlarla qarşıladı. Axı dünən Coze onda nə görmüşdü belə? O, hər cür cəfəngiyat danışır, lavanda ətri saçır, ora gələn hər kəsə salamlaşdı.

Əslində, Coze bu görüşü təyin edəndə ağılında yalnız bir şey var idi... Amma bu daha çox ağılsızlıq idi, nəinki ağıl, çünki onun Markdan istədiyi o məsələdə də Alan bir pillə yuxarıda dayanırdı. Coze iki dəfə çoxmənalı şəkildə gülümsədi və o, öz stulundan sıçrayaraq ayağa qalxdı.

– Sən istəyirsən? – Mark soruşdu.

O, təsdiq əlaməti olaraq başını tərpətdi. Hə, o istəyirdi. Amma nə istəyirdi: əylənməkmi? Mark yubanmadan onu öz ardınca apardı. Onlar, adətən, müxbirlərin xoşlayaraq sürdüylü maşına əyləşdilər və Cozeni qorxutmaq üçün Mark iki-üç təhlükəli viraj¹ göstərdi. Bütün təşəxxüsünə baxmayaraq, o, özünü yaxşı hiss etmirdi.

Hər şey bir gün əvvəl olduğu kimi oldu, halbuki daha komfortlu şəraitdə, bütün otağı yarıya bölən geniş çarpayıda baş verirdi. Bir qədər sonra Mark siqaret yandırdı, Cozeyə ötürdü, sonra sorğu-sual başladı.

– Bəs sənın ərin? Onu sevmirsən? Yoxsa o, kişilik məsələlərində zəifdir? Deyirlər amerikalılar...

– Məndən heç nə soruşmaq lazım deyil, – Cozenin qanı qara idi.

– Amma sənın mənə aşiq olduğuna inana bilmərəm... Axı bu, belə deyil...

Onun «axı bu, belə deyil» sözlərinin intonasiyası misilsiz idi. Coze özünü saxlaya bilmədi, gülümsədi, irəli uzanaraq siqareti külqabıya basdı.

– Yox, belə deyil, – dedi, – məsələ bunda deyil. Mən, sadəcə, arxada buraxdığım hər şeyi dağıdıram, hətta dəyər verdiyim şeyləri də.

Cozenin birdən-birə özünə yazığı gəldi.

– Bunu nə üçün edirsən ki?

Deyəsən, Mark qəti təzcdə deyilmiş «yox» sözündən incimışdi.

¹ Viraj – gəminin, avtomobilin və ya təyyarənin yan verərək dönməsi.

– Ona görə ki, ya mən hər şeyi dağıtmalıyam, ya da mənim özümdən bir şey qalmayacaq.

– O, bunu bilir?

– O, məni güdmək üçün özəl xəfiyyə saxlayır. O, indi aşağıdadır.

– Nə danışırsan?

Bu xəbər, deyəsən, Markın xoşuna gəlmişdi. O, pəncərəyə tərəf atıldı, küçədə heç kimi görmədi, amma hər halda, Cozeni əyləndirmək üçün özünü əsəbiləşmiş kimi göstərdi, sonra sifətinə təşviş ifadəsi verdi və Coze gül-məyə başladığıda onu bağına basdı.

– Güləndə o qədər xoşuma gəlirsən ki...

– Mən əvvəllər də tez-tez gülürdüm?

– Nə zaman – əvvəllər?

O, «Alana qədər» deyəcəkdi, amma özünü güclə saxladı.

– Nyu-Yorka gedənə qədər.

– Hə, həddindən artıq tez-tez. Sən çox həyatsevər idin.

– Biz tanış olanda, deyəsən, iyirmi iki yaşım var idi?

– Təxminən... nədir ki?

– İndi iyirmi yeddidir. Çox şey dəyişib. İndi az gülürəm. Əvvəllər insanlara yaxın ola bilmək üçün içirdim, indi isə onları yaddan çıxarmaq, onlardan qaçmaq üçün... Gülməlidir, hə?

– O qədər də yox, – o mızıldandı.

Coze əlini onun yanaqlarında gəzdirdi. O, öz mənasız həyatını yaşayır, öz mənzili, bir də reportajlarla yüngül kişi qələbələri arasında çapalayır, amma bununla belə, ruhdan düşmüşdü; çoxdanışan idi, necə deyərlər, insan nəslinin sevimli nümayəndələrindən bir nümunə... Amma hiyləgər deyildi, darıxdırıcı və özündənrazı görünüşü vardı. Coze köksünü ötürdü.

– Getmək vaxtıdır.

– Həqiqətən də, səni güdürlərsə, heç fikirləşmisənmi ki, buradan gedəndən sonra nə baş verə bilər?

Bu sözləri deyəndə Mark gülümsəyirdi, Coze isə qaşlarını çatdı.

– Nədir, mənə inanmırsan?

– Düzünü desəm, yox. Sən həmişə buna bənzər şeylər uydururdun, sənə qulaq asmaq isə xoşuma gəlirdi.

Nəinki mənim, hamının. Özü də nəzərə alsaq ki sən özün də danışıqlarına inanmırdın.

– Əgər səni düz başa düşdümsə, mən şən və düşüncəsiz idim.

– İndi də elə qalmısan... – o, sözə başlamaq istəyirdi, amma dili topuq çaldı.

Onlar ilk dəfə sınaıyıcı nəzərlərlə bir-birinin gözünlün içinə baxdılar və Marka elə gəldi ki, bu ikimənalı vəziyyət-də qorxmağa başlayır. Bu, onun əhvali-ruhiyyəsini korladı, ona görə də, tələm-tələsik Cozeni evə aparmaq istədi. Sağollaşarkən bir az ləngidi də.

– Sabah görüşəcəyik?

– Sənə zəng edərəm.

Coze asta-asta pillələrlə yuxarı qalxdı. Axşam saat yeddi idi. Alan, çox güman ki, saat dördün yarısında Cozenin cavan bir qarabuğdayı adamla birlikdə Peti-Şam küçəsinə yollandığını, onunla xəlvətə çəkildiyini, iki saatdan sonra oradan çıxdığını artıq bilirdi. Coze açarı axtardığı vaxt əlləri titrəyirdi, amma bilirdi ki, mütləq evə qayıtmalıdır, başqa cür mümkün deyil.

Alan, həqiqətən də, evdə idi: əlində axşam qəzeti divanda uzanmışdı. O, Cozeyə baxıb gülümsədi və əlini ona tərəf uzatdı. Coze onun yanına əyləşdi.

– Konqoda vəziyyətin pis olduğunu bilirsən? Brüssel-də isə təyyarə partladıblar. Son günlər adam qəzet oxumağa qorxur.

– Lora ilə görüşdün?

Coze əri ilə sakit ünsiyyətin son dəqiqələrini var qüvvəsi ilə uzatmağa çalışırdı; Alanın içində hər şey aşib-daşsa da, hələ ki onunla yaxın adam kimi danışa bilirdi.

– Hə, əlbəttə, görüşdüm. Ondan əla konspirator¹ alına bilərdi...

Alanın əhvali-ruhiyyəsi yaxşı idi. Ona görə də Coze növbəti sualını ona şübhə ilə verdi:

– Sən hesabatı almısan?

– Hansı hesabatı?

– Özəl xəfiyyədən.

Alan qəhdqəhə çəkdi.

¹ Konspirator – sirsaxlayan.

– Yox, əlbəttə ki yox. Mən onu ikihəftəlik tutmuşdum, çox yox. Əgər hansısa ağılsız hərəkətə yol versəydin, bizim xeyirxahlarımız o dəqiqə mənə məlumat verərdilər.

Cozenin çiyindənən ağır dağ götürüldü. O, başını Alanın çiyinə qoyaraq onun yanında uzandı. Başgicəlləndirici bir şəfqət dalğası onu öz ağuşuna almışdı. Sanki, seçim imkanı yaranmışdı... amma Coze bilirdi ki, belə deyil... Bu şəfqət yalançıdır. Gerçək olan isə Nyu-York barlarının brində Bernarın ağuşuna sığınaraq özünü ilə, Alanla, uğursuz nikahları ilə bağlı acı-acı tökdüyü göz yaşlarında idi. Həqiqət onun yanında sakitcə uzanan bu bədənə, onun başının altında olan bu himayəedici ələ qarşı adət etdiyi şiddətli arzudan daha güclü idi. Onların müştərək həyatlarının tarixçəsi Cozenin bütün gerçəkləri nə Bernara, nə də özünə etiraf edə bilməyəcəyini dərk etdiyi gün başa çatmışdı. Onların izdivacı müvəqqəti idi, eyni zamanda da ehtiraslarla aşılıb-daşırdı. Bu isə, öz növbəsində, şəfqətdən, məmnunluqdan və qarşılıqlı qəzəbdən ibarət idi. Onların nikahı partnyorların dialoquna bənzəməirdi, onda səlahiyyətlərin dəqiq bölgüsü yox idi...

Coze köksünü ötürdü. Alanın barmaqları nəvazişlə onun saçlarını oxşamağa başladı.

Cozenin baxışları tavanın tünd tirlərini, bir neçə tablonun asıldığı parlaq divarları dolaşdı. «Mən burada nə qədər yaşamışam? Beş ay, yoxsa altı? – fikirləşdi və gözlərini yumdu, – Bəs yanımda sakitcə uzanan bu kişi ilə? İki il yarım, yoxsa üç il?» Bu suallar onun üçün həm təxirəsalınmaz, həm də mənasız görünürdü... Onlar kiçik bir cümlədən asılı idilər, onu isə əvvəlcə Coze söyləməli idi... Amma onun bütün varlığı, sifətinin bütün əzələləri bu cümləni dilə gətirməkdən imtina edirdi. «Bir az gözləmək lazımdır, – fikirləşdi, – nəfəsimizi dərmək lazımdır, başqa mövzuda söhbət edərik, sonra bunu eləmək asan olar, həm də daha yaxşı alınar».

– Mənə Mark haqqında danış, – Coze əlini onun başının altından çıxaran Alanın istehza dolu səsinə eşitdi.

– Bu gün bir neçə saat onun evində olmuşam, – cavab verdi.

– Zarafat etmirəm, – o dedi.

– Elə mən də.

Araya bir anlıq səssizlik çökdü. Sonra Coze danışımağa başladı. O, ən xırda detali belə yaddan çıxarmadan hər şeyi danışdı: mənzil necə görünürdü, Mark onu necə soyundurdu, hansı pozada sevişdilər, bir-birini necə əzizlədilər, ona sahib çıxarkən Markın xüsusi şiltaqlıqlarını...

Coze hər şeyi öz adı ilə adlandırır, heç nəyi yaddan çıxarmamağa çalışırdı. Alan yerindən qımıldanmırdı. Coze səsinə kəsəndə o, qəribə təzədə köksünü ötürdü.

– Bütün bunları mənə niyə danışsan?

– Sənin sorğu-suallarından canımı qurtarmaq üçün.

– Bundan sonra da özünü belə aparmaq fikrindəsən?

– Təbii ki.

Bu, haqiqət idi və Alan bunu bilməliydi. Coze başını ona tərəf çevirdi. Alanın sifətində ağır ifadəsi yox idi, o daha çox, ümitsizliklə dolu idi; hər şey Coze necə təxmin edirdisə, eləcə də olmuşdu.

– Mən nəyisə yaddan çıxarmışam?

– Yox, – Alan asta-asta dedi, – deyəsən, hər şeyi danışdın, məni maraqlandıra biləcək hər şeyi... xəstə təxəyyülümün təsəvvür edə biləcəyi hər şeyi... – o, birdən-birə bağırdı, ayağa sıçradı və yəqin ki, ilk dəfə Cozeyə nifrətlə baxdı.

Coze baxışlarını yayındırmadı. Alan gözlənilmədən onun qarşısında diz çökdü; o, göz yaşı tökmədən boğuş-boğuş hönkürür və tir-tir titrəyirdi.

– Mən neyləmişəm, – o inildədi, – mən sənin başına nə oyun gətirmişəm, bizim ikimiz də neyləmişik?

Coze cavab vermədi, yerindən də tərpənmədi; sadəcə, ruhunda dərin, uğultulu bir düşkünlük hiss edirdi.

– Mən səni bütün istəyirdim, – o dedi, – necə varsansa, eləcə.

– Daha buna dözə bilmirdim, – Coze dedi və başını qaldırdı.

Alan sonuncu dəfə təşəbbüs göstərdi.

– Belə etmək lazım deyildi.

Coze Alanın Markla görüşdüyünü yox, bununla bağlı açıq-saçıq danışığını nəzərdə tutduğunu başa düşürdü.

– Mən həmişə belə edəcəyəm, – Coze sakitcə dedi, – oyun bitdi.

Sonra onlar gücdən düşmüş iki döyüşçü kimi bir-birinə sıxılaraq uzun müddət susdular.

MƏĞLUBİYYƏT ZƏNGİ

(povest)

Valideynlərimə

*Xoşbəxtliyin tələsində nə olduğun
nu öyrənmək üçün sirr dolu bir yola
çıxdım.*

Artur Rembo

BAHAR

I fəsil

Gözlərini açdı. Şiddətli, hay-küy dolu külək otağında dolaşırdı. Pərdələr havada uçuşub şişdiyindən gəmi yelkəninə bənzəyirdi. Yerdəki güldəndən boylanan çiçəklər isə bu azğının tələbi ilə itaətkarcasına ora-bura yellənirdi.

Külək yuxusunu qaçıрмаğı bacarmışdı. Bu, bahar yeli idi və ilk dəfəydi havadan yazın ətri duyulurdu. O, torpaq və meşə qoxusunu özünü ilə bərabər Parisin şəhəratrafı qəsəbələrində, benzin hopmuş küçələrində dolaşdırıb gətirmişdi. Yüpyüngül və dalışıq xasiyyətli bu cığal indi də onun otağına soxulmuşdu ki, hələ yuxulu olan qıza həyatın necə gözəl olduğunu xatırlada bilsin.

...Yenidən gözlərini yumdu, ağzı üstə çevrildi və başını yastıqdan ayırmadan çarpayının yanında – döşəmədə saatını tapmaq üçün xeyli əlləşdi. Yəqin, yenə də haradaya unutmuşdu. Unutqanlıq köhnə peşəsi idi.

Hava hələ işıqlanmamışdı, qarşı evdəki pəncərələr də bağlıydı. Deyəsən, axı bu küləyin başı xarab olub... Heç adamı da belə tezdən oyadarlar?

Qız yenidən geri – yatağına sərilirdi, döşəkağına büründü və bir müddət yuxuya getməyə çalışdı.

Alınmadı. Külək otaqda ora-bura var-gəl edir, onun gözlərindən süzülən yuxunu dağıtmağa çalışırdı... Sonra da başını aşağı dikmiş itaətkar qızılğüllər arasında dolaşaraq şuluqluq salır, pərdələri dəli kimi üfürüb şişirtməklə oyununa davam edirdi. Arabir də onun başının üstündən şütüyüb keçir, ətrafı kənd qoxusuna bürüyür, sanki, bu hərəkəti ilə ona yalvarırdı: «Gəl, birlikdə gəzməyə gedək; hə, oyansana!»

Qızın yuxusuzluqdan əldən düşmüş bədəni küləyin çağırışına fikir verməkdən boyun qaçırdı; digər tərəfdən də şüurunun hansısa küncündə hələ də bir parça yuxu ilişib qalmışdı; amma yenə də özündən asılı olmadan dodaqlarında təbəssüm dolaşır, onu gülümsəməyə vadar edərək durmadan yanaqlarını dartırdırdı.

...Səhər... Kənd səhəri... Səkinin kənarında dörd çinar ağacı boy verir. Onların möhtəşəm yarpaqları ağarmaqda

olan səmanın fonunda çox gözəl görünür, haradansa it caynaqlarının cıncıqla dəyib çıxardığı şaqıqlı eşidilir... Əbədi uşaqlıq... Daha doğrusu, uşaqlıq illərinin xatirələri...

Əsrlər boyu yazıçılar və psixanalitiklər bu xatirələrə hücum ediblər. Hər halda, o, dəfələrlə «Mən uşaq olarkən...» ifadəsiylə başlayan etirafı eşitməli, oxumalı olmuşdu. Görəsən, nə idi bu xatirələrə məhv edilməsi mümkün olmayan cazibədarlığı bağışlayan? Bəlkə, qayğısız günlərin nostalgiyası, şahənə və ucsuz-bucaqsız, sonsuza qədər itirilmiş olan əziyyətsiz həyat... Amma qızın bir sirri var idi: o, hələ də uşaqlıqdan qalma qayğısızlığını itirməmişdi və özünü tamamilə dərdsiz-qəmsiz hiss edirdi.

Yaddaşında sayrışan xatirələr onu birdən-birə yerindən sıçrayıb qalxmağa vadar etdi. Gözucu xalatını axtardı, tapmadı. Kimsə onu öz yerinə – əlbəttə ki, məlum deyil hara – qoymuşdu... Görəsən, hara? Köksünü ötürüb dolabın ağzını açdı. Yox, o, heç vaxt bu otağa öyrəşə bilməyəcəkdi. Necə ki indiyədək heç bir otağa öyrəşməmişdi. Ümumiyyətlə, yaşadığı mənzillər onu həmişə çox az maraqlandırardı.

Düzdür, bu otaq rahat idi: hündür tavanı vardı, pəncərələrin hər ikisi sahilə açılırdı, döşəməyə boz-mavi rənglərlə toxunmuş böyük xalça salınmışdı. Bu xalı lap adamın gözünü oxşayırdı, onun üstündə ayaqyalın gəzmək qıza xüsusilə ləzzət edirdi. Çarpayısı isə iki sualtı qayanın qoruduğu adaya bənzəyirdi. Onu baş tərəfə – tumbanın və iki pəncərənin arasında yerləşdirilmiş alçaq stolun düz ortasına qoymuşdular.

Şarl deyirdi ki, bura əl gəzdirərkən otağın qədim üslubunu qoruyub saxlamağa çalışıblar. Onun belə şeylərdən yaxşı başı çıxırdı.

Hə... nəhayət ki, başibələli xalatını tapdı... Öz aramızdır, ipək xalat idi ha... Doğrudan da, şıqlıq insana zövq verə bilirmiş...

Əynini geyinib Şarlin otağına yollandı. Pəncərələr bağlı idi, gecə lampası isə hələ də yanırdı. Burada küləyin heç tozuna da rast gəlməzdin, ona görə də Şarlı yuxudan qaldırın narahat edən olmamışdı. Yuxu dərmanı, siqaret, alışqan, mineral su şüşəsi səliqə ilə stolunun üstünə düzülmüşdü. Zəngli saatın əqrəbi düz saat səkkizin üstündə

dururdu. Bircə oxunub başa çatdırılmamış «Mond» ayaq altına atılaraq səliqə-sahmanı pozurdu.

Çarpayının kənarında oturdu, diqqətlə Şarlı süzməyə başladı.

O, əlli yaşlarında yaraşığı kişi idi. Sifətindəki cizgilərə görə iradəsiz adam təsiri bağışlayırdı. Nədənsə, Şarl yuxuda həmişə bədbəxt görünürdü. Bu gün isə xüsusilə fərqli idi.

Şarl varlı adam idi; daşınmaz əmlak satışı ilə məşğul olan firma işlədirdi. İnsanlarla çətin dil tapırdı: nəzakətli və cəsarətsiz olması ona bu işdə əməlli-başlı mane olurdu. Ümumiyyətlə, belə xasiyyətli insanlar əksər hallarda ətrafdakılara soyuq adam təsiri bağışlayırlar.

Onlar artıq iki il olardı ki, bir yerdə idilər – əgər bunu «birgə həyat» adlandırmaq mümkünsə. Yəqin ki, mümkündür. Çünki adamlar bir tavan altında yaşayırlarsa, bir mühiddə fırlanırlarsa və müəyyən vaxtlarda – yəni aradabir eyni yatağı bölüşürlərsə, deməli, bunu «bir yerdə olmaq» adlandırmaq olar.

Şarl yuxulu-yuxulu divara tərəf çevrildi və yüngülcə zandı. Artıq neçənci dəfə idi ki, beynindən bir fikir keçirdi: Şarl məhz ona görə xoşbəxt ola bilmir... Amma bununla belə, dərk edirdi ki, onun yerinə başqası olsaydı da, Şarlin vəziyyəti dəyişməyəcəkdi. Çünki hər hansı bir qız birlikdə yaşadığı kişidən iyirmi yaş cavandırsa və öz müstəqilliyinin dəlisidirsə, kişinin vəziyyətinin Şarlinkindən yaxşı ola bilməsi mümkün deyil.

O, səs salmağa çalışaraq tumbanın üstündən siqaret götürüb yandırdı, bir qullab vurdu və yenə də Şarla tərəf çevrildi.

Onun saçları ağarmış, dodaqlarının qanı qaçmış, yaraşığı əllərinin üstündəki qan damarları isə əməlli-başlı üzə çıxmışdı. Qızın ürəyi şəfqət hissi ilə doldu. Belə mehriban, ağıllı olasan, özün də belə bədbəxt görünəsən?!

Amma təəssüf, ona heç nə ilə kömək edə bilməzdi. Bir də axı işıqlı dünyaya gəldiyi və ölməli olduğu üçün onun bu adama niyə yazığı gəlməliydi ki...

Qız yüngülcə öskürdü. Bu zəhrimarı da nahaq yerə yandırdı. Axı acqarına siqaret çəkmək olmaz... Amma dərinə getsən, heç içki içmək, maşını sürətlə sürmək, ciddi-cəhdlə sevişmək, ürəyi zora salmaq, pulları sağa-sola sə-

pələmək də olmazdı. Ümumiyyətlə, həyatda heç nəyə icaza verilmir...

Qız əsnədi, sonra da gəzmək üçün yaz küləyinin dalınca şəhər kənarına yollanmaq qərarına gəldi. Hər halda, bu gün işə getməli deyildi. Ümumiyyətlə, onun işləməyə ehtiyacı yox idi – Şarlin sayəsində bütün ehtiyacları təmin olunurdu.

Yarım saat sonra o artıq maşınıyla Nansiyyə tərəf şütüyürdü. Radionu açdı. Konsert verirdilər. Görəsən, bu musiqi kimin idi – Qriqin, Şumanın, Raxmaninovun? Hər halda, romantiklərdən hansınasa aid olduğu dəqiq idi. Amma o heç cür musiqinin məhz kimin olduğunu aydınlaşdırma bilirdi. Bu isə həm onu qıcıqlandırır, həm də xoşuna gəlirdi.

Əslində, musiqi həmişə onda xatirələr oyadır. «Mən bu parçanı dəfələrlə eşitmişəm. Yadımdadır ki, onu dinlədiyim vaxtlar özümü bədbəxt hiss edirdim! Bax onda mənə elə gəlirdi ki, bu musiqi iztirabla yoğrulub. Lap şüşəyə bərk-bərk yapışdırılmış şəkil surəti kimi...»

O zamanlar nəyə görə, ya da kimə görə iztirab çəkdiyini indi nə qədər çalırsa da, xatırlaya bilmədi. «Deyəsən, yavaş-yavaş qocalıram axı...»

Amma bu fikir onu narahat da etmədi. Çoxdan idi öz içində eşələnməyin daşını atmışdı; artıq uzun müddət idi özünə kənardan baxmağa, hisslərini aydınlaşdırmağa can atmırdı. Sadəcə, bugünkü günlə yaşayırdı; yaşamağa başladığı bu gün isə onunla birlikdə küləyin axınına qarışaraq, uçub getməkdə idi...

II fəsil

Şarl həyətdən gələn motor səsinə yuxudan oyandı. Sonra o, Lüsilin mahnı oxuya-oxuya qarajın qapısını necə bağladığını eşitdi və heyrət içində saatına baxdı. Hələ səkkiz idi. Bir anlıq fikrindən keçdi ki, görəsən, qızın başına bir şey gəlməyib ki?! Amma küçədən axıb gələn səs şən idi və o, bunu başa düşən kimi sakitləşdi. Ürəyindən keçdi ki, pəncərəni açıb qızı səsləsin, amma özünü güclə saxladı. Çünki Lüsilin yalnız özü ilə təkbətək qalanda bu cür xoşbəxt olduğunu yaxşı bilirdi.

Şarl bir anlıq gözlərini yumdu. İlk dəfə idi həvəsini yenmək məcburiyyətində qalırdı.

Gün ərzində o, Lüsili narahat etməmək və qanını qaraltmamaq üçün bir neçə dəfə də özünə «yox» deməli oldu. On beş il əvvəl olsaydı, pəncərələri taybatay açar və sadəcə, onu çağırardı: «Lüsil, gəl bura, mən oyanmışam». Qız da onunla bir fincan çay içmək üçün geri qayırdardı. Onu çarpayının kənarında oturdar, güldürmək üçün nə isə qırıldadar, Lüsil isə gözləri yaşarana qədər qəhqəhə çəkərdi.

Şarl bu barədə düşünə-düşünə çiyinlərini dartdı. Öz-özünə etiraf etdi ki, yox, hətta on beş il əvvəl belə o, Lüsili heç nə ilə güldürə bilməzdi. Çünki onun heç vaxt əyləndirmək və məzəli olmaq bacarığı olmayıb. Yalnız Lüsillə rastlaşdıqdan sonra qayğısızlığın nə demək olduğunu başa düşə bilib. Əslində, bunu öyrənmək uzun çəkir və çox çətindir; xüsusilə də əgər bu xüsusiyyət anadangəlmə insanın canında yoxdursa...

Bu barədə düşünə-düşünə birdən baxışları külqabına sataşdı. Orada sönmüş siqaret həyasızcasına dik dayanaraq özünü nümayiş etdirirdi. Görəsən, axşam yatmamışdan əvvəl külqabını buxarının içinə boşaltmağı yaddan çıxarıb? Yox, ola bilməz. Deməli, Lüsil siqaret çəkmək üçün bura gəlib. Bax, burada, çarpayının kənarında oturub. Hə, hə, onun oturduğu yerdə döşəkağı azacıq əzilib. Şarl həmişə son dərəcə rahat yatırdı və heç vaxt mələfəni əzirdirməzdi. Qulluqçular səhərdən-axşama bu xüsusiyyətinə görə onun şəninə təriflər yağdırırdılar. Ümumiyyətlə, onun bir neçə xasiyyətini xüsusi dəyərləndirirdilər: sakitlik, təmkin, bir də gözəl davranış qaydalarına riayət etməsi... Halbuki Şarlin ətrafındakılar bu xüsusiyyətlərin əvəzinə insanlarda cazibədarlıq axtarıb tapmağa daha çox can atırdılar.

Elə Şarl da cazibədarlığa malik olmaq üçün çox şeydən keçə bilərdi. Əgər kimsə təsadüfən onu cazibədar adlandırsaydı, tovuzquşu quyruğunu açıb necə qürrələnirsə, o da özü ilə beləcə qürur duyardı.

Amma bilirdi ki, bu, heç vaxt baş verməyəcək. Ona görə də bu cür sözlər əldən sürüşüb çıxan xatirələr kimi həmişə onu narahat edər, əzab çəkməsinə səbəb olardı:

cazibədarlıq, çərçivəsizlik, sərbəstlik, qayğısızlıq... Bu sözlərin sırasında, Allah bilir, nə üçünsə bir «eyvan» sözü də vardı. Hər zaman beynində fırlanar və onu incidən digər sözlərin cərgəsindən qətiyyəən ayrılmazdı...

Bir dəfə o, bu barədə Lüsillə söhbət etdi; təbii ki, «eyvan» sözü haqqında... O birilərlə bağlı heç nə deyə bilməzdi. «Eyvan?!» – deyə Lüsil təəccüblə soruşdu, – bəs nə üçün eyvan?»

O, bir neçə dəfə bu sözü hündürdən təkrarladı, sonra Şarla sual verdi ki, onu eşidərkən xəyalında nəyi canlandırır: «Eyvan, yoxsa bir neçə eyvan?» Şarl: «Bir neçəsini», – deyə cavab verdi. Lüsil bu eyvanlarla bağlı uşaqlıq xatirələrinin olub-olmaması ilə da maraqlandı. O isə «yox» dedi. Lüsil diqqətlə onu süzdü. Qızın baxışlarında xeyirxahlıqdan əlavə, nə isə qəribə bir məna da peyda olmuşdu. Bunu hiss etdikdə, hər dəfə olduğu kimi, Şarın ürəyində dəhşətli bir ümid baş qaldırdı. Amma çox qısa müddətə. Çünki Lüsil Bodlerin səmavi eyvanları haqqında nə isə qırıldatmağa başladı və bununla da hər şey bitdi. Daha doğrusu, aralarında başlamış söhbət, hər zaman olduğu kimi, mənasız bir yekunla sona çatdı.

O, Lüsili sevirdi. O qədər sevirdi ki, öz sevgisinin böyüklüyünü göstərməyə gücü belə yetmirdi. Səbəb o deyildi ki, qızın bundan sui-istifadə edəcəyindən ehtiyat edirdi. Əsla. Sadəcə, Şarl öz sevgisi barədə danışmağa başlayan da Lüsilin qanı qaralırdı.

Şarl artıq qızın həmişəlik onunla qalacağına ümidini itirmişdi. Çünki Lüsil, sadəcə, Şarın onu saxlamasına razılıq vermişdi. Bundan artıq heç nə vəd etmirdi. Və Şarl bilirdi ki, pul onu dünyada hər şeydən daha az maraqlandırır. Hər halda, qız onda belə bir təəssürat yarada bilməmişdi.

Şarl zəngi çaldı. Döşəmənin üstündən «Mond»u qaldıraraq oxumağa çalışdı, amma diqqətini cəmləyə bilmədi. Yadına düşdü ki, Lüsil maşını çox sürətlə sürür. Düzdür, Milad bayramında ona bağışladığı üstüaçıq idman maşını etibarlı idi. Hətta hansı markanın daha dayanıqlı və yaxşı olduğunu öyrənmək üçün o, avtomobil jurnalında işləyən tanışına da zəng etməli olmuşdu. Lüsilə isə maşını təsadüfən aldığıını və modeli gözəyari seçdiyini söyləmişdi.

Lüsil hədiyyəni görəndə çox sevinmişdi. Bu barədə düşünəndə özünün də dodağı qaçdı. Amma indi zəng

edib yolda tünd-mavi rəngli avtomobilin qəzaya uğradığını və sükan arxasında gənc qadının olduğunu desəydilər...

O, yerindən dik atıldı. Təkcə bu fikir ağlına itirməyə başlaması üçün yetərli idi...

...Polina içində səhər yeməyi olan məcməyi ilə otağa girdi. Şarl gülümsədi:

– Hava necədir?

– Bir az buludludur. Amma baharın ətri duyulur.

Polinanın altmış yaşı olardı, həyatının on ilini Şarlin yanında xidmət etmişdi. Amma indiyə qədər poetik müşahidələrə meyilli olduğunu heç vaxt bürüzə verməmişdi.

– Baharın? – mexaniki bir təkrarçılıqla Şarl soruşdu.

– Hə, madmazel Lüsil belə dedi. O, portağal götürmək üçün mətbəxə gəlmişdi; dedi ki, maşında gəzməyə gedir; bir də küçədən baharın ətri gəldiyini söylədi.

Təsərrüfat işlərinə baxan qadın gülümsədi. İlk vaxtlar Şarl ehtiyat edirdi ki, onun Lüsildən xoşu gəlməyəcək. Amma belə olmadı.

Düzdür, Polina, təxminən, iki aya yaxın ona göz qoydu; yalnız bundan sonra qərara gəldi ki, Lüsilin ağılı onayşılı uşağın ağılı qədərdir, elə müsyönün özü də ondan çox uzağa getməz. Şarl haqqında belə qərar çıxarmasının səbəbi isə bu idi ki, o, qızı hər gün çıxardığı şıltaqlıqlardan qoruya bilmirdi. Bu da o demək idi ki, bütün bunlarla özü – Polina məşğul olmalıdır.

Polina da qibtə ediləcək bir enerji ilə Lüsilin istirahət etməyi yaddan çıxarmasının, vaxtlı-vaxtında yeməsinin, az içməsinin qeydinə qalmağa başladı. Lüsil, göründüyü kimi, böyük məmnuniyyətlə onun sözlünə baxırdı. Bu isə Şarlı həm heyrətləndirən, həm də valeh edən kiçik tapmacalardan biri idi.

– O ancaq portağal götürdü?

– Hə. Bir də xahiş etdi sizə çatdırım ki, küçəyə çıxanda baharın ətrinə fikir verəsiniz.

Polina bunu, az qala, pıçıltıyla söylədi. Görəsən, o başa düşürdümü ki, Şarl Lüsilin göndərdiyi hər xəbəri, az qala, yalvarışla qəbul edir? Bəzən Polina Şarlin gözlərinə baxmaqdan çəkinirdi. Şarl isə əmin idi ki, qadın Lüsilə olan sevgisinə görə onu ittiham etmir; sadəcə, qızı belə azgınlıqla və fədakarcasına sevdiyinə görə sahibini qına-

yır. Bu sevginin məhz belə bir hiss olduğu yer üzündə Polinadan başqa heç kimin ağına gələ bilməzdi.

Amma nə öz sağlam düşüncəsi, nə də Lüsilə ana kimi bir az da təkəbbürlü münasibəti sayəsində o, Şarlin bu ağırlı, eyni zamanda da acgöz məhəbbətini başa düşə bilirdi.

Əgər Şarl bu «sevimli qıza» deyil, hansısa qəzəbli qadına vurulsaydı, Polinanın ona yazığı gələrdi. Amma onun heç ağına da gəlmirdi ki, Şarlin Lüsilə vurğunluğu bütün bunlardan daha pisdir...

III fəsil

Kler Santre rəhmətlik ərindən qalmış dəbdəbəli mənzildə yaşayırdı. Düzdür, indi apartamentlər əvvəlki illərdə olduğundan daha sadə görünürdü. Bu, özünü bir çox xırda detallarda büruzə verirdi: otaqlarda mebellər azalmış, pəncərələrdəki pərdələr artıq dəfələrlə rənglənmədən keçmişdi, işə götürülən qarsonlar isə əvvəlki kimi təlim görmüş olurdular. Hətta onların arasında elələri vardı ki, beş qapıdan hansının qonaq otağından mətbəxə apardığını yadda saxlaya bilmir, çaşılıb-qalırdılar. Bununla belə, bu, Monten küçəsində olan ən yaxşı mənzillərdən biri idi və Klerin burada təşkil etdiyi ziyafətlər təmtəraqlı alınırdı.

Kler Santre hündür, arıq, çəvik sarışın qadın idi. Amma o, eyni uğurla qarabuğdayı da ola bilərdi. Əliliyə yaxın yaşı olsa da, qat-qat cavan görünürdü. Məhəbbət haqqında şən və sərbəst danışırdı. Adamda elə təəssürat yaranardı ki, sanki, bu hissini ona artıq aidiyyəti yoxdur; halbuki məhəbbətlə bağlı xoş xatirələri olduğu hər halından bəlli idi.

Məşğul olduğu iş qadınları onun tərəfdaşına çevirirdi. Kişilər isə mehribanlıq göstərib zarafata salır və bununla da ona girişməyə çalışırdılar.

Kler əliliyaşlı qadınların elə bir koqortasına¹ aid idi ki, onlar nəinki Paris həyatının ritmini tutmağı, həm də dəbdə qalmağı bacarırdılar. Hətta bəzən özləri də rəhbər rol da ola bilirdilər. Klerin təşkil etdiyi ziyafətlərə adi dəvətilərdən başqa, bir neçə amerikalı cütlük və bir neçə də venesuelalı qonaq gələrdi.

¹ Koqorta – dəstə, birləşmə.

Ev sahibi isə özünüküləri əvvəlcədən xəbərdar edər-di ki, təzələr heç bir xüsusiyyətləri ilə diqqətə layiq deyil-lər, sadəcə, işgüzar məqsədlə dəvət olunublar. Süfrədə isə onları cəmiyyət içində dəbdə olan hansısa qadının ya-nında əyləşdirərdi. Bu qonaqlar tapmacaların və axıracan deyilməmiş sözlərin içində itib-batar, söhbəti çətinliklə izləyər, bununla belə, başa düşmədikləri zarafatlara nəza-kətlə gülümsəyərdilər. Sonra da getdikləri hər yerdə bu nahar haqqında ağız dolusu danışardılar. Bu səbəbdən də Kler Venesuela parçalarının Fransaya idxalı (ya da əksinə) sahəsində eksklüziv hüquqa malik idi və onun məclislə-rində viski həmişə bol olardı. Digər tərəfdən, Kler həm də çox zirək qadın idi. Əgər kiminsə haqqında pis fikir söylə-yirdisə, deməli, bunsuz keçinmək mümkün olmayıb.

Düz on il idi Şarl Blassan Linyer onun ziyafətlərinin əsas fiqurlarından biri idi. Səbəb? O, böyük məmnuniyyət-lə borca pul verir və heç vaxt bu barədə söz salaraq Kle-rə borclu olduğunu xatırlatmırdı. Varlı idi, yaraşıqlıydı, az, amma hər dəfə də yerində danışardı. Aradabir Klerin məs-ləhəti ilə onun himayəsində olan qadınlardan birini özünə məşuqə edərdi. Sevgilisi ilə münasibətləri, adətən, bir il, nadir hallarda isə iki il sürərdi. Avqust ayında o, məşuqə-sini də götürüb İtaliyaya gedər, ya da Parisin istisində əl-dən düşdükdə Sen-Tropeyə yollanardı, qışda isə yorğun-luqdan şikayətlənməyə başladığıda – Mejevə.

Günlərin bir günü həmin məşuqə Şarl Blassan Linyer-dən qiymətli bir hədiyyə alardı; bu da münasibətin sona yetməsi ilə bağlı işarə rolunu oynayırdı.

Adətən, onlar bir-birinə nə üçün ayrılıqlarının səbəbi-ni izah etməzdilər. Yarım ildən sonra Kler yenə də onu öz «qanadları altına» alardı.

Amma iki il əvvəl bu sakit təbiətli, ehtiyatlı, işgüzar adam, necə oldusa, Klerin «qanadları altından» çıxdı; Lüsü-lə aşiq oldu; qız isə balıq kimi sürüşkən idi. Həm də göz-lənildiyindən daha ağıllı çıxdı. Yaxşı tərbiyə almışdı, cə-miyyət içində özünü aparmağı bacarırdı, amma heç vaxt Klerə nə özü, nə Şarl, nə də Şarlin planları haqqında da-nışmazdı.

Öyrəndiyinə görə, Şarla tanış olana qədər o, hansısa qəzetlərin birində işləmişdi. Adətən, belə qəzetlər öz

əməkdaşlarına daha az pul ödəsinlər deyər sol yönümlülərdən olduqlarını iddia edirdilər.

Şarlla tanışlıqdan sonra qız işini atdı və heç kim bilmirdi ki, o, günlərlə nə işlə məşğul olur. Əgər Lüsilin məşuqu var idisə də, bu adam, çox güman ki, onların mühitindən deyildi. Çünki Kler dəfələrlə onun yanına öz «muşketyorlarından» göndərmişdi ki, bəlkə, qız ələ düşsə. Amma əbəs yerə.

Lüsilə necə yaxınlaşmaq lazım gəldiyini bilməyən Kler bir dəfə ona Balzak ruhunda macərə təklif etdi. Bu, elə bir macərə idi ki, adətən, Parisin dişi aslanları onu özlərinə ayıb bilmirdilər.

Yəni bu, Lüsilə norka manto və Şarldan təxminən eyni məbləğdə vida çeki vəd edirdi.

Qızın cavabı gözlənilməz oldu:

– Mənə pul lazım deyil, özüm də belə şeylərlə məşğul olmuram!

O, bu sözü deyərəkən üzünü də yana tutmuşdu və çox soyuq danışdı. Bu vaxt Kleri vahimə bürüdü, amma tez də özünü ələ aldı; yaddan çıxarmaq olmazdı ki, məhz hər vəziyyətdən çıxmaq bacarığı ona kübar cəmiyyətdə parlaq karyera qurmağa kömək etmişdi.

O, Lüsilin ağzından çıxanları eşidən kimi tez onun əlindən tutdu:

– Sağ olun, əzizim, çox sağ olun. Mən axı Şarlı qardaşım qədər sevirəm, sizi isə heç tanımıram. Bağışlayın məni, sizi yoxlayırdım. Əgər razılaşırsanız, Şarla görə çox təəssüf edəcəkdim. Vəssalam.

Lüsil güldü və Kler ürəyinin dərinliyində Şarldan şikayət dolu sözlər gözləyə-gözləyə növbəti müştərək nahara qədər həyəcan içində yaşadı. Amma Şarlin münasibətində qeyri-adi heç bir şey nəzərə çarpmadığından sakitləşdi. Sən demə, Lüsil dilini dinc saxlamağı bacarmış. Ya da belə demək olarsa, yaddan çıxarmağı...

Bu il yaz mövsümü bir o qədər də uğurlu başlamışdı. Kler qanıqara halda ziyafətə dəvət edəcəyi adamların siyahısını gözdən keçirirdi.

Həmişəki kimi birinci Conni gəlirdi – o, çoxdan idi ki, onu əlində saxlayırdı. Qırx beş yaşına qədər Conni uşaq-baz olmuşdu. Amma indi iş günündən və kübar ziyafətlər-

dən sonra öz məhəbbətinin predmetləri ilə gecəyarı görüşlərinə getmək üçün özündə güc tapa bilmirdi. Beləliklə də düşdüyü məclislərdə xəyalpərəst baxışlarını yaraşlıq gənclərə zilləməklə kifayətlənməli olurdu.

Kübarlıq belədir də... hər şeyi məhv edir, hətta nöqsanları belə.

Bir vaxtlar Klerin yanında Conni, az qala, pəj¹ rolunu oynayırdı. O, qonaqlıqlara və ziyafətlərə gedərkən Kleri müşayiət edirdi. Hətta bəzən öz qonaqlarını da onun evində qəbul edirdi.

Əslində, bu adamın adı Can idi, amma dostları hesab edirdilər ki, «Conni» daha şən səslənir və ona çox yaraşır. O isə dostlarının bu xırda təşəbbüsünə etiraz etmirdi.

– Niyə fikrə getmisiniz, əzizim? Sizi nəsə narahat edir?

– Şarl haqqında fikirləşirəm. Bir də Diana haqqında. Bu gün o, öz aşnası ilə gələcək. Onu cəmi bir dəfə görmüşəm. Məncə, bu məclis onun yeri deyil. Başa düşürəm, otuz yaşında, həm də belə bir xarici görünüşə malik adam necə bu qədər qaraqabaq ola bilər?

– Diana nahaq yerə intellektuallara marağ göstərir. Bu, ona qətiyyətlə yaraşmır.

– İntellektuallar bəzən «oho-ho-ho» olurlar, – Kler yumşaq səslə etiraz etdi. – Amma Antuan elə də intellektual deyil. Aşağı-yuxarı «Renuar» nəşriyyatında şöbə müdiri işləyir. Orada işçiyə nə pul verirlər axı? Özünüz bilirsiniz də... qəpik-quruş. Diana isə, şükür Allaha ki, istənilən kişini əlində saxlamağı bacaracaq qədər varlıdır...

– Amma o, mənə tamahkar adam təsiri bağışlamadı, – Conni həmcinsini müdafiə etməyə çalışdı. Çünki Antuan xoşuna gəlirdi.

– Əvvəl-axır bu məqama gələcək, – Kler yorğun halda etiraz etdi. Onun yorğunluq dolu səsi böyük həyat təcrübəsindən xəbər verirdi, – Diananın qırx yaşı və milyonları var, o isə otuz yaşında ikən ayda iki min ancaq qazanır. Burada uzun-uzadı mübahisə ediləcək nə var ki?

Conni güldü, amma o dəqiqə də gülüşü yarıda qırıldı. Yadına düşdü ki, Pyer-Andrenin məsləhəti ilə sifətinə qırıq əleyhinə krem çəkib. Həm də krem, yəqin ki, hələ dərisinə tam hopmayıb. Düz saat doqquzun yarısına qədər hər

¹ Paj – orta əsrlərdə saraylarda xidmət edən zadəgan nəslindən oğlan.

cür mimikadan uzaq durmaq lazım idi. Birdən... xatırladı ki, artıq doqquzun yarısıdır... Conni yenidən qəhqəhə çəkdi və Kler təəssüf dolu baxışlarla ona baxdı. Conni, əlbəttə ki, mələkdir, amma bununla belə, deyəsən, qırx ikinci ildə kral aviasiyasında qəhrəmanlıq göstərdiyi vaxt aldığı yaralar artıq özünü bürüzə verməyə başlayır. Həyat qəribədir. Dibçəkdə gülləri ehtiyatla səliqəyə salan bu nazik, gözəl barmaqlara baxdıqca insan onların nə vaxtsa avtomat sıxdığına, tətik basdığına, gecə səmasında düşmənin təyyarələrini məhvə sürüklədiyinə inana bilmir.

İnsanlarda o qədər gözlənilməzliklər var ki... Elə buna görə də Kler üçün heç vaxt darıxdırıcı olmur.

O, rahatlıqla nəfəsini dərdi, elə o dəqiqə də sinə sümükləri ilə korsetin ağırlığını hiss etdi. Karden, hər halda, ağ eləyir, öz aramızdır, o, silfida¹ deyil axı ...

...Lüsil əsnəməyini güclə saxlayırdı. Əsnəməmək üçün havanı ağzının bir kənarı ilə udmaq, sonra da qabaq dişlərinin arasından çölə buraxmaq lazım idi. Bu, adamı bir az dişləri arasında yemək gəmirən dovşana bənzətdirdi, amma nəticə pis olmurdu; həm də belə edəndə, heç olmasa, adamın gözləri yaşarmırdı. Görəsən, bu cansıxıcı ziyafət nə vaxt bitəcək? Onu əsəbi hərəkətlə öz yanaqlarını şappıldadan Conni ilə yaraşlıqlı bir gəncin arasında oturtmuşdular.

Həm də demişdilər ki, o, Diana Merbelin məşuqudur.

Qonşularının qaradınməzliyi isə lap yerinə düşmüşdü. Bu gün Lüsilin əzilib-büzülməyə həvəsi yox idi. Yatmaq istəyirdi – yuxudan çox erkən oyanmışdı.

Qız lənətə gəlmiş küləyin ətrini xatırlamağa çalışdı və bir anlıq gözlərini yumdu. Açıqdıqda isə Diananın ağır, pərt baxışları ilə rastlaşdı və heyrət etdi. Doğrudanmı, o, öz sarışınına belə aşıq olub? Yoxsa qısqanır? Bu baxışların təsiri altında Lüsil diqqətlə yanında əyləşmiş oğlana göz qoymağa başladı. Çox açıq, demək olar ki, külrəngi saçlar, iradəli insana məxsus çənə... O, çörək parçasını yumrulayaraq əlinin altında ora-bura diyirlədirdi, artıq onlardan qabının yanında bir təpə yaratmışdı. Süfrə arxasında söhbət teatr haqqında idi. Kler Dianada, az qala, ikrah hissi yaradan bir pyesdən heyranlıqla danışırdı və onun bu

¹ Silfida – hava pərisi.

fikri söhbətə müəyyən cazibədarlıq gətirirdi. Lüsil istəməsə də, gənc adama tərəf çevrildi:

– Siz bu pyesi görmüsünüz?

– Mən teatra getmirəm. Bəs siz?

– Çox nadir hallarda. Son dəfə «Atelye»də çox yaxşı ingilis komediyasına baxmışam. Baş rolda sonralar avtomobil qəzasında həlak olmuş bir aktrisa oynayırdı, adını xatırlamıram.

– Sara, – o, pıçıltı ilə dedi və əlini süfrənin üstünə qoydu.

Oğlanın sifətindəki ifadə Lüsili təşvişə saldı. «Aman Allah, o, necə də bədbəxtdir», – qeyri-ixtiyari ürəyindən keçirdi.

– Bağışlayın, – Lüsil xahiş etdi.

O, Lüsilə tərəf çevrildi və az qala, onun içini dəlib keçən baxışlarla baxaraq, ağır zərbə alıbmiş kimi qırıq-qırıq nəfəs almağa başladı. Sonra boğunuq səslə: «nə?» – dedi. Ona zərbə endirənin, istəmədən olsa belə, özü olduğu fikri Lüsilə həddindən artıq dözülməz görünürdü. O, kobudluq etməyi sevmirdi, o ki qala qəddarlıq ola...

– Niyə fikrə getdiniz, Antuan? – Diananın səsi çox kobud çıxdı. Sonra araya məzar sükutu çökdü.

– O, sadəcə, xəyala getdi, – Kler güldü, – Antuan, An-tu-an!

Həç bir reaksiya gəlmədi. Süfrə arxasındakı səssizlik bir az da dərinləşdi. Qonaqlar əllərində çəngəl donub-qalmışdılar. Hamı mənasızlıq ifadə edən baxışlarla gah stolun ortasındakı qrafinə baxır, gah da rəngi ağarmış cavan adama süzürdü.

Lüsil onun paltarının qoluna toxundu və o, özünə gəldi.

– Nə deyirdiniz?

– Soruşurdum ki, niyə fikrə getdiniz? – Diana buz kimi səsi ilə təkrarladı, – ancaq bu qədər. Yoxsa sualım yersiz oldu?

– Bu cür suallar həmişə yersiz olur, – bu sözləri isə Şarl dedi. İndi o, Antuanı maraqla süzürdü. Elə başqaları kimi. Antuan Diananın məşuqu rolunda dəvət edilmişdi – qadının şıltaqlığı üzündən himayəyə götürülən bir məşuq... İndi isə gözlənilmədən hamının nəzərində xəyalpərəst gəncə çevrilmişdi.

Sanki, süfrə üzərindən həsəd dolu və ötən illərə nostalgiya ilə yüklənmiş külək əsib-keçdi; Kler bu dəfə əməlli-başlı əsəbiləşdi. «Bunu necə başa düşək deyirsiniz? Burada cəmiyyətin qaymaqları toplaşdı – tanınmış, parlaq, ağıllı insanlar, hər şeyi bilən və hamını tanıyanlar... Bu oğlan uşağı ağzını ayıraraq onlara qulaq asmalı, lazım olduğu vaxt gülməli və Allahına şükür etməlidir ki, belə bir məclisə düşüb. O isə özünü, Allah bilir, kim hesab edir. Əgər ürəyindən hansısa Latın kvartalında hansısa çökəkburun bir cüllütlə görüşmək keçirdisə, o zaman hansı ağılla Parisin gözəl və məşhur qadınlarından birinə – Dianaya ilişib?! Gözü kordur? Məgər görmür ki, o, qırx beşində belə çox gözəldir? Düzdür, bircə bu gün belə demək mümkündür deyil: çünki onun nə üçünsə rəngi ağarmışdı, özü də, elə bil, bir az həyəcanlı görünürdü». Kler onu belə yaxşı tanımasaydı, fikirləşərdi ki, bədbəxtidir. Amma iş orasındadır ki, yaxşı tanıyırdı. Ona görə də söhbətə qarışmağı özünə borc bildi:

– Mərc gələk ki, bu dəqiqə siz xəyalınızda arzuladığınız «Ferrari»ni sürürdünüz. Yeri gəlmişkən, Karlos bu günlərdə onun son modelini alıb, özü də məni gəzintiyə dəvət etmişdi. Amma yaman qorxdum. Bir an elə bildim ki, sonum çatıb; halbuki o, çox gözəl maşın sürür.

Klerin səsində təəccüb var idi. Karlos hansısa taxt-tacın varisi idi və Kler onun əl-qolunu sallayaraq öz monarxiyasının yenidən qurulmasını gözləməkdən başqa da hansısa maraqlarının olması ilə qürrələnməkdən yorulmazdı.

Antuan təbəssümlə Lüsilə tərəf çevrildi. Onun açıq-qəhvəyi, demək olar ki, sarıyaçalar gözləri, iri burnu, biçimli dodaqları vardı. Amma simasında qəribə bir cəsəət hiss olunurdu və bu, nə onun solğunluğuna, nə də, az qala, uşaqqasına vurulmuş saçlarına qətiyyəən yaraşmırdı.

– Bağışlayın məni, – o, sakitcə söylədi, – yəqin ki, sizə kobud insan təəssüratı bağışladım.

O, Lüsilin düz gözlərinin içinə baxırdı, danışanda isə dalgın baxışları nə süfrənin üzərində, nə də qızın adət etdiyi kimi, çiyinlərində gəzişirdi. Adama elə gəlirdi ki, ətrafda olan digər insanlar onun üçün, sadəcə, mövcud deyillər.

– Fikir vermisiniz, biz bir-birimizə cəmi üç söz demişik, onlardan da ikisi «bağışla» olub, – dedi.

– Yəqin, biz axırdan başlayırıq da, – o, şən bir səslə sözü havada tutdu, – adətən, qadın və kişi bu sözü bir-birinə münasibətlərinin sonunda deyirlər. Ən azı, onlardan biri: «Bağışla, mən artıq səni sevmirəm», – söyləyir.

– Bu, hələ ən pisi deyil. Məni həmişə bu sözü deyər-kən insanların aldığı yalançı səmimi görünüş, sözlərini uydurma bir mərdanəliklə birbaşa demək istəkləri özündən çıxarır: «Bağışla, mən elə bilirdim ki, səni sevirəm, amma yanılmışam. Bunu sənə söyləməyi özümə borc bilirəm».

– Çətin ki sizin başınıza belə şeylər gəlmiş ola...

– Belə düşündüyünüz üçün minnətdaram.

– Demək istəyirəm... yəqin, siz hər dəfə kişiləri qabaqlayırsınız. Onlar belə bir etiraf etməyə hazırlaşana kimi sizin çamadanınız artıq taksinin yük yerində olur.

– Hə... onu da nəzərə alın ki, mənim yüküm cəmi-cümlətəni bir neçə cüt sviter və diş fırçasından ibarətdir, – Lüsil ürəkdən güldü.

Bir qədər susduqdan sonra Antuan dilləndi:

– Belə de? Mən isə elə fikirləşirdim ki, siz Blassan Lin-yerin qadınısınız.

«Heyif, – Lüsil ürəyindən keçirdi, – o, mənə daha ağıllı adam təsiri bağışlamışdı». Lüsilin düşüncəsinə görə, səbəbsiz qəddarlıq heç cür ağılla bir araya gələ bilməzdi.

– Hə, haqlısınız, – sonra sözünə davam etdi, – indi mən öz şəxsi avtomobilimlə və pal-paltar dolu çamadanımla çıxıb gedə bilərəm. Şarl çox səxavətlidir. – Lüsil bunu çox təmkinlə söylədi, amma Antuan, nədənsə, baxışlarını yerə dikdi.

– Bağışlayın. Özüm də bilmirəm nə danışırım. ...Bilirsiniz, nədənsə, bu insanların arasında özümü heç yaxşı hiss etmirəm.

– O zaman belə yerlərə gəlməyin. Həm də sizin yaşda bir adam üçün bu, çox təhlükəlidir.

– Bilirsiniz nə var, balacan, mən axı sizdən bir neçə yaş böyüyəm, – o, təhqir olunmuş adam kimi səsinə qaldırdı.

Lüsil güldü. Diana və Şarl gözlərini onlardan çəkmirdilər. Onlar isə yanaşı oturmuşdular – düz öz sevgililəri ilə

göz-gözə. Uşaqlar stolun bir tərəfində, böyükər digər tərəfində. Heç cür böyüməyi arzulamayan otuzyaşlı «uşaqlar»...

Lüsil susdu. O özü haqqında düşünürdü: heç bir şeylə məşğul deyildi, heç kimi sevmirdi. Gülməlidir. Bu vaxt ağına gəldi ki, əgər öz-özlüyündə həyatı da sevməsəydi, yaqın ki, çoxdan intihar edərdi.

Məclisdə qəribə bir ab-hava yaranmışdı.

Antuan gülürdü, Diana isə əzab çəkirdi. Çünki onu başqasıyla birlikdə gülən görmüşdü. O, heç vaxt Diana ilə danışıb-gülməzdi. Əgər Antuanı başqa birini öpən yerdə görsəydi, qadın üçün daha asan olardı, nəinki onun başqa biri ilə belə ürəkdən güldüyünü görmək. Dəhşətdir... Antuan çox pis gülürdü. Özü də bu gülüş nəticəsində həddindən artıq cavan görünürdü.

Diana Şarla nəzər saldı; o, nəyə görə həyəcanlı idi. Dəli olmuşdu – nədir?! Lüsil, əlbəttə ki, cazibədar, amma onda əsl gözəllik, qanışirinlik yoxdur. Necə ki Antuanda bu xüsusiyyətlərdən əsər-əlamət tapa bilməzdi. Ondən daha yaraşlıq kişilər onun dərdindən dəli-divanə idilər. Amma bəla burasındadır ki, o, Antuanı sevirdi. Seviridi və istəyirdi ki, Antuan da onu sevsin.

Diana bir şeyə arxayın idi: gün gələcək, Antuan mütələq onun hakimiyyəti altına düşəcəkdir. Öz həlak olmuş aktrisasını unudacaq və bundən sonra onun üçün ancaq Diana mövcud olacaq... Diana...

Sara... Sara... O, bu adı dəfələrlə eşitmişdi. Əvvəllər Antuan tez-tez onun haqqında danışırdı. Bir dəfə isə Diana belə söhbətlərin birində özünü saxlaya bilmədi, hirsli Antuana dedi ki, Sara ona xəyanət edib və hamı da bunu bilir. Sonra onlar daha Sara haqqında danışmadılar, amma Antuan tez-tez yuxuda onun adını çəkirdi. Heç nə olmaz, çox keçməz... çox keçməz, o, yuxuda onu – Diananı çağırar...

Diana hiss etdi ki, gözləri yaşarır və bunu gizlətmək üçün boğazını arıtladı. Şarl yüngülcə onun kürəyinə şap-pıldatdı. Dianaya elə gəlirdi ki, bu ziyafət heç vaxt bitməyəcək və sonsuza qədər davam edəcək.

Bu arada isə Kler Santre dil-dil ötürdü. Bu qadın son vaxtlar, ümumiyyətlə, başı çıxmayan məsələlər haqqında tez-tez boş-boş danışırdı. İndi də təkəbbürlə rəssam-

lıq barədə mülahizə yürüdü. Amma bu sahədə məlumatlı olduğu açıq-aydın hiss olunurdu. Süfrə arxasında olan bir çoxları, o cümlədən də incəsənəti həqiqətən dərk edən Conni üçün onun boşboğazlığı əsl işgəncə idi.

– Deməli, belə, həmin gənc adam öz işini mənə gətirən zaman, – Kler söhbətinə davam etdi, – şəkilə işıqda baxdım və mənə elə gəldi ki, görmə qabiliyyətimdə nəşə bir problem var. Bilirsiniz ona nə dedim?

Qonaqlar həvəssiz olaraq özlərini onun hazırcavablığı ilə maraqlanmış kimi göstərdilər.

– Dedim: «Müsyö, mən elə düşünürdüm ki, gözlərim mənə görmək üçün verilib. Çox güman, yanılmışam. Sizin əsərinizdə, müsyö, qətiyyənlə heç bir şey görmürəm».

Şəkilin nə dərəcədə mənasız olduğunu daha əyani şəkildə nümayiş etdirmək üçün Kler qədəhini ağzıaşağı çevirdi və şərab süfrənin üstünə dağıldı. Hamı öz yerini tərk etmək üçün bu qarışıqlıqdan istifadə etməyə tələsdilər. Lüsillə Antuanı isə dəli bir gülmək tutmuşdu; onlar güldüklərini gizlətmək üçün başlarını aşağı salaraq tələsik ayağa qalxdılar.

IV fəsil

İkilikdə gülüş – kənardan baxanlar aydın görürlər ki, bu işdə nə qədər gözəllik və nə böyüklükdə kələk var! Amma gəlin onun qüdrətini həddindən artıq şişirtməyə! Çünki heç bir şey məhəbbət və dostluq, arzu və ümitsizlik olmadan keçinmir. Antuan və Lüsillə lap məktəb şagirdləri kimi güldürdülər. Onların hər ikisi sevilirdi, hər ikisi yetərinə ciddi insanlar tərəfindən himayə olunurdu və hər ikisi də bilirdi ki, bu gülüşə görə hansı təzədə olur-olsun, cəzalandırılacaqlar. Amma bununla belə, qonaq otağının bir küncünə çəkilib dayanmadan qəhqəhə çəkirdilər.

Parisdə etiket qaydaları süfrə arxasında məşuqların bir-birindən ayrı oturmasını tələb edir. Fasilələr zamanı isə onlar ətrafdakı insanlar haqqında qeybət etmək, məhəbbət sözcükləri və ya zərif məzəmmətlər pıçıldamaq üçün bir-birinə yaxınlaşa bilirdilər. Diana gözləyirdi ki, Antuan ona yaxınlaşsın. Şarl da artıq Lüsillə tərəf addımlayırdı. Lüsillə bunu görsə də, üzünü pəncərəyə tərəf çevirdi və gülməkdən yaşarmış gözlərini gizlətməyə çalışdı. Antuan

onun yanında dayanmışdı. Hər dəfə baxışları qıza sataşanda Lüsil tələsik üzünü çevirir, o isə burun dəsmalı ilə sifətini gizlətməyə çalışırdı.

Kler özünü onlara fikir vermirmiş kimi aparırdı. Amma paxıllıq və qəzəb hissi artıq qonaq otağını öz ağuşuna almışdı. Buna görə də Kler təcili ölçü götürmək qərarına gəlmişdi. Başı ilə Conniyə işarə edərək onu şuluq salanların yanına göndərmişdi. Bu işarə «o uşaqlara deyim ki, özlərini yaxşı aparsınlar, yoxsa bir də bura dəvət edilməyəcəklər» demək idi.

Təəssüf, Antuan bu jesti havada tutdu və bu, onu sakitləşdirmək əvəzinə qəhqəhəsini bir az da coşdurdu.

Elə bu vaxt Conni onlara yaxınlaşdı və gülə-gülə üzünü Lüsilə tərəf çevirdi:

– Allah xatirinə, Lüsil, mənə də danışın, maraqdan ürəyim partlayır. Nə baş verib?

– Heç bir şey, qətiyyənlə heç bir şey, dəhşətli olan da elə budur ki ...

– Doğrudan da, dəhşətdir, – Antuan onun sözüne qüvvət verdi.

Onun saçları pırtlaşmışdı, son dərəcə cavan və xoşbəxt görünürdü. Bir anlıq kəskin bir istək Conninin ruhuna hakim kəsildi. Bunun nə istək olduğunu o özü də anlamadı. Heç bunu dərk etməyə zamanı da olmadı. Çünki Diana artıq onlara yaxınlaşmaqda idi. Qadın, az qala, qəzəbindən alışıb-yanırdı. Amma bu qəzəb ona xüsusi gözəllik verirdi. Qürurlu qaməti, yaşıl gözləri, mükəmməl bədən quruluşu onu lap yaraşığılı döyüş atına bənzədirdi.

– Nədir sizi belə əyləndirən? – o acıqla soruşdu. Bu səsə də şübhə və təkəbbür bir-birinə qarışmışdı. Amma yox, deyəsən, şübhə daha çox idi.

– Bizi? Əşi, heç nə, elə-belə... – Antuan günahı yoxmuş kimi dilləndi. O, heç vaxt Diana ilə özü haqqında danışarkən «biz» deməzdi. Bu isə qadını lap özündən çıxarırdı.

– O zaman özünü təbiyəli insanlar kimi aparın. Bunun üçün ağılınız yetmirsə, heç olmasa, ədəb qaydalarına riayət edin.

Bir anlıq ortaya sükut çökdü. Diananın öz məşuqunu yerində oturtmaq qərarı Lüsil üçün heç də təəccüblü deyildi. Amma bu qadının tənə dolu sözləri onların hər ikisinə ünvanlanmışdı və bu, onu təhqir edirdi.

– Siz həddinizi aşırırsınız, – Lüsil özündən çıxdı, – hər halda, mənə gülməyi qadağan edə bilməzsiniz.

– Elə mənə də, – Antuan da qətiyyətlə onun sözünü təsdiqlədi.

– Xahiş edirəm, bağışlayın. Mən çox yorulmuşam, – Diana təəssüf dolu səsle dedi və üzünü zavallı kimi görünən Şarla tərəf çevirdi. Bədbəxtlikdən, həmin an o da artıq yanlarında idi, – nədənsə, başım çox ağrıyır...

Şarl Diananı ötürməyə hazırlaşdığına işarə edən bir görünüşlə təzim etdi, Lüsil ona baxaraq gülümsündü:

– Evdə görüşərik.

Qonaq otağında əməlli-başlı çaxnaşma yaranmışdı. Əlbəttə, belə məclislərdə baş verən kütləvi qalmaqallardan sonra bu, adi hal idi.

Düz üç dəqiqəyə yaxın hamı məsələyə aidiyyəti olmayan şeylər haqqında danışmağa çalışdı; sonra isə baş verən hadisəni müzakirə etməyə girişdilər.

Antuanla Lüsil tək qalmışdı. Qız eyvanın məhəccərinə söykənərək fikirli halda ona baxırdı. Antuan isə dinməzəcə siqaret çəkirdi.

– Təəssüf edirəm, – qız dedi, – deyəsən, bir az özüm-dən çıxdım.

– Gəlin buradan gedək, – Antuan təklif etdi, – sizi ötürərəm. Nə qədər ki tufan qorpmayıb, aradan çıxsaq yaxşıdır.

Onlar vidalaşarkən Kler hər ikisinin əlini lap cinayət yoldaşymışlar kimi sıxdı. Yaxşı olardı ki, hər kəs öz evinə gedəydi, amma Kler gəncliyin nə demək olduğunu yaxşı xatırlayırdı. Ona görə də onların evə deyil, başqa yerə yollanacaqlarını o dəqiqə başa düşdü. İkisi də kənardan o qədər gözəl görünürdü ki... Kler onlara kömək edə bilirdi... Amma yox... Belə etsəydi, Şarla nə cavab verərdi? Nədənsə, bu axşam başı heç işləmirdi...

Qapının o üzündə isə Lüsillə Antuanı Paris gecəsi gözləyirdi – çox gözəl, sanki, qara örtüklə örtülübmüş kimi zil qaranlıq bir gecə... Parlaq işıqları ilə insanı özünə cəlb edən bir gecə...

Qapı Klerin hiyləgər sifəti önündə çırpıldıqdan sonra hər ikisi dərindən nəfəs aldı. Sonra bu yüngüllük hissini ya tez-tələsik ayrılmaq, ya da bir-birini daha yaxından tanımaq kimi qəribə bir istək əvəz etdi. İstənilən halda bu qə-

ribə axşam elə-belə yekunlaşa bilməzdi... Çünki onun qoyulacaq nöqtəyə ehtiyacı vardı.

Lüsil qonaqların ona zillənmiş baxışlarının açıq-aydın cızdığı rolu oynamaq istəmirdi. O istəmirdi ki, öz qocalmış himayədarını gənc məşuqunun xətrinə tərk edən gənc qadın kimi ad çıxarsın. Bu barədə söhbət belə gedə bilməzdi. Çünki buna görə bir vaxtlar Şarla söz vermişdi: «Ola bilsin ki, sizi bədbəxt edərəm, amma heç vaxt gü-lünc vəziyyətə salmaram!»

Həqiqətən də, o, indiyə kimi ya Şarla, ümumiyyətlə, xəyanət etməmişdi, ya da bunu nadir hallarda elə ustalıqla etmişdi ki, Şarlin xəbəri olmamışdı. Hətta yaşlı himayədarı bunu heç ağına belə gətirə bilməzdi. Bu gün isə... Görəsən, necə oldu ki, o, yad bir kişi ilə birlikdə küçənin ortasında təkcə qaldı?!

Qapı örtülən kimi Lüsil Antuana tərəf çevrildi; o gülümsəyirdi:

– Qanınızı qaraltmayın. Bəlkə, harasa gedək? Məsələn, hansısa bara?

Antuan bir bara getməyi təklif etsə də, onlar gecə ərzində beş barda oldular. Daha doğrusu, bir bar onlara azlıq elədi. Hələ bu azmış kimi, ikisinin də qapısındanca geri qayıtdılar; çünki Lüsilə elə gəldi ki, bu barlar Antuana Saranı xatırladır və ora başqa biri ilə getmək onun üçün dö-zülməz ola bilər.

Yol boyu onlar dayanmadan boşboğazlıq etdilər. Sənanın bir sahilindən o birinə keçdilər, Rivol küçəsi ilə gedərək Həmrəylik meydanına çatdılar, «Harris-bar»a girdilər, oradan çıxanda yenə də küçələri boş-boş dolaşma-ğa başladılar.

Səhərə yaxın Lüsil hiss etdi ki, yenə də həmin o səhər küləyi əsməyə başlayıb. Qız yorğunluqdan, gərginlikdən və viskinin təsirindən ayaq üstə güclə dayanırdı.

– O, mənə xəyanət edirdi, – Antuan rabitəsiz halda danışırdı, – başa düşürsünüz, o zavallı elə hesab edirdi ki, rejissorlarla, jurnalistlərlə yatmaq lazımdır ki... O, daim mənə yalan satırdı... Mən... mən... ona nifrət edirdim... Özü-mü təkəbbürlü göstərir, daim əxlaqdan dəm vururdum. Hamını öz istehzamlı təngə gətirmişdim... Durmadan hamını nədəsə ittiham edir, qınayırdım... Hansı haqla, aman

Allah, hansı haqla onu mühakimə edə bilirdim? Axı o... Başa düşürsünüz, o, məni sevirdi... dəqiq bilirəm ki, o, məni sevirdi... Bax həmin gecə, ölümündən bir gün əvvəl onu Dovilə buraxmağım üçün yalvarırdı. Amma mən hirs-lə: «Get, əgər sənə belə xoşdursa, get», – dedim. İndi başa düşürəm ki, gicbəsər olmuşam... Özü də hələ bir narazılıq da edirdim!

Onlar körpü ilə addımlayırdılar. Bu zaman sözüünə ara verən Antuan Lüsildən özü haqqında danışmağı xahiş etdi.

– Mənim anadangəlmə əlimdən iş gəlmir, – Lüsil sözə başladı, – düzdür, gəncliyimdə həyatda hər şey mənə anlaşıqlı və məntiqli təsir bağışlayırdı. Parisdə təhsil almağa hazırlaşdım. Müxtəlif xəyallar qururdum. Valideynlərimin evini tərk etdikdən sonra isə hamının simasında onları axtarmağa başladım: hətta sevgililərimin, dostlarımla da. Mənə elə gəlir ki, hələ də mənim olan heç bir şeyə sahib deyiləm: həyatda nə məqsədim var, nə qayğılarım... Düzünü desəm, belə həyat xoşuma gəlir. Ola bilər adama oxşamazam, amma nə üçünsə yuxudan ayılan kimi daxilimdən gələn bir hissə məni yaşamağa kökləyir. Bilirəm ki, heç vaxt dəyişə bilməyəcəyəm! Həm də nəyə görə dəyişməliyəm ki? Əlimdən nə gəlir? Nə isə... aqlım bir şey kəsmir. Amma, məsələn, sizin kimi sevsəydim... Antuan, bəs Diana ilə aranızdakı nədir?

– O, məni sevir, – Antuan dedi, – mənim isə onun kimi hündür və qamətli qadınlardan xoşum gəlir. Sara balaca və gonbul idi. Hər dəfə ona baxanda mərhəmət hissindən, az qala, ağlamaq istəyirdim... Başa düşürsünüz? Bir də o, mənə əzab verməyi bacarırdı... Ondan başqa heç kim bunu edə bilməzdi.

Yorğunluq Antuana çox yaraşırıdı. Onlar yenə də Bak küçəsinə gəlib çıxdılar və bir-birinə heç bir söz demədən yanqaranlıq bara tərəf yollandılar. Bir-birinin üzünə ciddi baxışlarla, eyni zamanda da çox sadə baxırdılar. Musiqi avtomatı Ştrausun valsını ifa edirdi. Hansısa sərxoş, barın piştaxtasından yapışaraq rəqs etməyə çalışırdı – o, hər an yıxıla bilirdi. «Artıq gecdir, həddindən artıq gec, – deyər Lüsilin daxilindəki səs pıçıldayırdı, – yəqin ki, Şarl narahatdır. Bu oğlan sənin heç xoşuna da gəlmir, yaxşı olar ki, geri qayıdasan!»

Belə düşünsə də, bir də onda ayıldı ki, yanağı Antuanın pencəyinə qısılib. O isə bir əli ilə qızı özünə sıxıb. Çənəsini onun saçları arasına soxaraq sakitcə qucaqlayır. Lüsil ruhuna qəribə bir rahatlıq çökdüyünü duydu. Yarıqaranlıq bar, barmen, sərxoşluq, musiqi – bütün bunlar hər zaman həyatında mövcud olan şeylər idi. Amma indi başı hərlənirdi. Sanki, hər şey başqa – fərqli çalar almışdı.

Antuan Lüsili taksi ilə evə apardı və beləcə, bir-birinə telefon nömrələrini belə vermədən nəzakətlə sağollaşdılar.

V fəsil

Amma özlərinə gəlmək üçün onlara, demək olar ki, imkan vermədilər. Diana elə səhəri gün dəhşətli bir davadalaş saldı. Artıq insanların münasibəti də dəyişmişdi; məsələn, həmin axşam məclisdə olan hər qadın Diananın olduğu məclisə Şarlı da dəvət etməyi özünə borc bilirdi. Beləliklə, dolayısı ilə Lüsil də tez-tez Antuanın olduğu məclislərə dəvət edilmiş olurdu. Diana artıq mövqeyini dəyişərək başqa düşərgəyə keçmişdi: düz iyirmi il o, cəlladların arasında parlaq sima kimi tanınmışdı, indi isə özünü qurbanların sırasında çox rahat hiss edirdi. O qısqanırdı və bunu qətiyyənlə gizlədə bilmirdi. Deməli, artıq məhv olmuşdu. İndi bütün Paris hiddətlə onun qeybətini edəcəkdi. Adətən, belə hadisələrdə olduğu kimi, hər şey bir-birinə qarışmışdı. Hələ dünənə qədər onun üçün güc, qürur gətirən şey indi, demək olar ki, əleyhinə çevrilmişdi: gözəlliyi «artıq gənclik illərində olduğu kimi deyildi». Qürrələndiyi ləl-cavahiratı birdən-birə miskin görünməyə başlamışdı. Halbuki bu hadisədən bir həftə əvvəl onun ən kiçik bəzək əşyası belə ətrafdakı qadınların hər birinə əsl dəbdəbə simvolu kimi görünürdü. Hətta «Roys»u belə adıl-mışdı, amma bir təsəlli yeri vardı: heç olmasa, o, Diananın əlindən heç yana qaçmayacaqdı...

Zavallı Diana... son hadisə sübut etdi ki, sən demə, paxıllığı da əlcək kimi astar üzünə çevirmək mümkün imiş. Artıq onu heç nə xilas edə bilməzdi: bundan sonra sifətinə kosmetika ilə əzab vermək, ürəyinin yarasını brilyantların altında gizlətməyə çalışmaq, «Roys»da gəzintiyə çıxmaq nahaq idi... Onun aqibəti, sadəcə, ətrafdakıların mərhəmətinə layiq idi!

Diana bütün bunları bilirdi. Çünki o, ən azından, kübar məclislərinin əsl dəyərinin nədə olduğundan xəbərdar idi. Hələ otuz yaşında ikən ona ağıllı bir adama ərə getmək qismət olmuşdu. Həmin kişi yazıçı idi və dəhşət içərisində ondan qaçmağa macal tapmamış bütün bu hiyləgər mexanizmin necə hərəkət etdiyini Dianaya anlada bilmişdi.

Heç kəs mərdlikdə bu qadına çata bilməzdi. Ola bilsin ki, bu məsələdə onun irland mənşəyi əhəmiyyətli rol oynayır... Ya da ola bilsin, qəddar dayəsinin təsiri nəticəsində belə olmuşdu... Ola bilər. Amma onu da nəzərə almaq lazımdır ki, indi onun var-dövləti heç kimlə hesablaşmağa imkan verəcək qədər çox idi. Nə deyirsənsə de, ehtiyac insanı aşağı – torpağa tərəf dartır və bu fikir heç də qadınlara kişilərdən az aid deyil.

Qadınlara aid iztirablar Dianadan yan keçmişdi. Çünki o, hər zaman yalnız ona aşıq olan kişilərin fərqinə varırdı. İndi isə dəhşət içərisində dərk edirdi ki, baxışlarını Antuandan yayındırmaq gücündə deyil. O, əzabdan qovrulmuş qovrula fiziki yaxınlıqdan başqa onu nə ilə özünə bağlayıb saxlaya biləcəyi haqda fikirləşirdi.

Bunun üçün bir suala cavab tapmaq lazım idi: o, həyatdan nə istəyir? Pula qarşı laqeyddir. Nəşriyyatdan gülməli məbləğdə əməkhaqqı alır; ona görə də Diananı nahara dəvət etməyə imkanı çatmayanda, sadəcə, ona yoldaşlıq etməkdən imtina edir. Hətta bu səbəbdən onunla tez-tez evdə – göz-gözə nahar etmək lazım gəlirdi. Əvvəllər bu səbəb onun ağılına belə gəlməzdi. Xoşbəxtlikdən, premyeralar, şam yeməkləri, dəvətli qonaqlıqlar, pulsuz əyləncələr vardı... Paris bu məsələdə əməlli-başlı səxavətli idi.

Antuan bir dəfə necə olmuşdusa, ancaq kitabları sevdiyini etiraf etmişdi; söyləmişdi ki, gec, ya tez öz nəşriyyatını yaradaraq onun köməkliyi ilə məşhurlaşmaq istəyir. Həqiqətən də, qonaqlıqlarda onun yanında ədəbiyyat haqqında az və ya çox dərəcədə ciddi söhbət apara biləcək adam olurdusa, o, dərhal canlanırdı.

Bu il Paris mühitində aşıq-məşuq yazıçılar dəbdə idilər. Diana böyük həvəslə Antuanla danışıqda Qonkurov mükafatı haqqında söz salmışdı. Amma o cavab vermişdi ki, qələmi yoxdur, yazıçı üçün isə, təəssüf ki, bu mütləq-

dir. Diana onun yazıçılığa başlaması ilə bağlı təkid etməyə çalışmışdı: «Mən əminəm, əgər sınısaydın... Məsəl üçün, bu balaca «X»ni götür».

«X» kimi olmaq? Yox bir! Adətən, nadir hallarda səsini qaldıran Antuan bu sözdən sonra özünü ələ ala bilməyib coşmuşdu. Söyləmişdi ki, belə bir hala düşməkdənsə, həmişəlik oxucu rolunda qalsa, daha yaxşıdır. Hətta «Bundansa «Renuar»da ayda iki yüz min frank almağa və bundan sonra yarım əsr də Saraya görə göz yaşı tökməyə razıyam», – demişdi.

Bu sözlərdən sonra Dianaya yalnız onunla razılaşmaq qalmışdı. Hər halda, o, Antuanı sevirdi.

Həmin o «unudulmaz» şam yeməyindən sonra isə Diana bütün gecəni yuxusuz qaldı: Antuan səhərəyaxın ancaq gəlib çıxdı, özü də bərk sərxoş idi. Hələ bu azmış kimi, Diananın yanına yox, birbaşa öz mənzilinə yollanmışdı. Ən azı, saatda bir dəfə ora zəng etdiyindən Antuanın saat neçədə qayıtdığını öyrənə bilməmişdi.

Hər dəfə zəng çalanda fikirləşirdi ki, Antuan cavab verən kimi dəstəyi yerinə asacaq. Amma məşuqunun harada olduğunu bilmək istəyirdi. Düz yeddinin yarısında Antuan dəstəyi qaldırdı və hirsə çəmkirdi: «Mən yatmaq istəyirəm». Heç zəng edənin kim olduğunu da soruşmadı. Yəqin, bütün gecəni Sen-Cermen barlarında veyllənmişdi. Özü də, çox güman ki, Lüsillə birlikdə... Amma bu qız haqqında düşünmək lazım deyildi. İnsan gərək heç vaxt qorxduğu şey haqqında çox fikirləşməsin; məsləhət deyil.

Səhəri gün Diana məclisi tez tərk etdiyi üçün üzrxahlıq etmək məqsədilə Klerə zəng vurdu. Bütün axşam başının bərk ağrıdığını söylədi.

– Siz, doğrudan da, yaxşı görünmürdünüz, – Kler xəttin o başından yalançı bir şəfqətlə onun sözünü təsdiqlədi.

– Neyləmək olar, yaşlaşıram, – Diana da, öz növbəsində, soyuq təkəbbürlə onun sözünü ağzında qoydu, – həm də adam cavanların mühitindən elə tez yorulur ki...

Kler hər şeyi başa düşən adamlar kimi istehza ilə güldü. O, ikibaşlı sözləri, intim təfərrüatları çox sevirdi. Heç kim öz oynasının kişilik məziyyətlərini iki-üç kəlmə sözlə, həm də belə dəqiq formada təsvir edə bilməzdi. Amma öz rəfiqəsi ilə danışan kübar qadın bunu edirdi. Qulaq

asanda da elə təəssürat yaranardı ki, bütün təriflər dərsiyə ünvanlanıb, oynaslara isə yalnız quru texniki xasiyyət-namələr düşür.

Söhbətin davamında Antuanla bağlı qısa şərh gəldi, həm də deyəsən, bu şərh ürəyəyatan sözlərdən ibarət idi. Kler əsas məsələ haqqında eşitmək üçün səbrini basa bilirdi, ona görə də təşəbbüsü öz əlinə aldı:

– Bu Lüsil bəzən özünü lap ədəbsizcəsinə aparır. Təqaüdcü arvadlar kimi o nə axmaq qəhqəhə idi çəkirdi? Hər halda, onun da yaşı az deyil, səhv etmirəmsə, otuzu haqlayıb, elə deyil?

– Onun boz gözləri çox gözəldir, o, bizim sevimli Şarlin yaman xoşuna gəlir.

– Şarl artıq iki ildir onunla birlikdə yaşayır. Əlbəttə, onun kimi kişi üçün bu, uzun müddətdir, – Kler açıq təəssüf hissi ilə köksünü ötürdü.

– Qız üçün də həmçinin, bunu da yaddan çıxarmayın, əzizim, – Diana sözünü tamamladı.

Onlar birlikdə güldülər və bir-birindən razı qalaraq söhbəti bitirdilər. Dianaya elə gəldi ki, münaqişəni yoluna qoya bilib. Kler isə artıq hamıya car çəkə bilərdi ki, hər zaman ağılına gələni etməyə öyrəşmiş inadkar Diana üzr istəmək üçün ona zəng edib. Əslində, Diana Parisin başlıca bir qanununu yaddan çıxarmışdı: nə olursa olsun, heç zaman üzr istəmə! Nə hoqqa çıxarırsansa çıxar, bunu güllə-güllə et.

Bir gün Conni Klerin xahişi ilə Şarl Blassan-Linyeri teatr premyerasına dəvət etdi – Diana da ora getməyə hazırlaşdı.

Tamaşadan sonra birlikdə şam etməli idilər, məclisdə də «ancaq özümüzünkülər» olacaqdı. Əlbəttə, Lüsil və Antuan cütlüyünə göz qoya-qoya əylənmək başlıca səbəb idi. Amma Kler həm də əmin idi ki, qonaqlığın pulunu Şarl ödəyəcək. İş orasındadır ki, o zamanlar Conni tamam pulsuz qalmışdı. Pulu Diananın ödəməsi isə, onun fikrincə, düzgün alınmırdı. Buna görə də ehtiyat üçün ödəmə qabiliyyəti olan, eyni zamanda da səxavətli bir kişini qonaqlığa dəvət etmək daha düzgün idi. Digər tərəfdən baxacaqları pyesin maraqlı olacağı da gözlənilirdi, çünki tamaşaya quruluşu Viju Dyubuan vermişdi. Hər halda, o, əsl teatrın nə olduğunu yaxşı bilirdi.

– Necə istəyirsiniz, elə də fikirləşin, amma sizin avangardınız mənim bax, buramdadır, – o, taksi ilə «Atelye»yə gedərkən yolda Conniyə söylədi, – aktyorlar kreslodə oturub düz bir saat həyatın mənası haqqında boşboğazlıq edəndə darıxmaqdan, az qala, ürəyim partlayacaqdı. Bulvarda göstərilən küçə tamaşası bundan daha maraqlıdır, – o, arxayın bir əda ilə əlavə etdi, – Conni, məni eşidirsiniz?

Hər teatr mövsümündə bu cür fikirləri dəfələrlə eşitməyə alışmış Conni təsdiq əlaməti olaraq başını yellətdi. Kler, əlbəttə ki, cazibədar qadın idi, amma onun enerjisi insanı yorurdu. Conni birdən-birə maşından atılıb qaçmaq, kütləyə qarşıaraq Klişi bulvarında yoxluqlara qarışmaq istədi; ya da bulvar boyunca gəzə-gəzə «qurudulmuş kartof» xırçıldatmaq, yaxud hansısa bir avaranın əlinin altına düşmək də ola bilərdi. İstənilən halda bu, daha yaxşı idi. Çünki Klerin yaratdığı intriqaalar həmişə ona primitiv təsir bağışlayırdı; amma hər dəfəsində də onların baş tutduğunu görəndə səmimi-qəlbədən təəccüblənməli olurdu.

...Dəvətilər Dankur meydanında gəzişir, bir-biri ilə salamlaşır, söhbətləşirdilər. Hamısı bir ağızdan deyirdi ki, bu, Parisdə ən yaxşı teatrdır və meydan insanı mütəəssir edəcək dərəcədə sadə görünür, lap əyalət meydanlarını xatırladır.

Lüsil Şarlla birlikdə kafedən çıxdı və skamyaya əyləşdi. Onun əlində böyük bir sendviç vardı və qız ciddi səylə onu yeməyə girişmişdi. Meydandakılar əvvəlcə bu qıza əyri-əyri baxdılar, sonra isə bir neçə nəfər ondan nümunə götürərək kafeyə yollandı. Diananın səssiz yaxınlaşan «Roys»u elə bu arada onların skamyaları ilə qarşı tərəfdə dayandı. Maşından birinci Antuan düşdü və əlini qadına doğru uzatdı. Elə bu an o, Lüsili ağızını doldurmuş vəziyyətdə, xoşbəxt-xoşbəxt gülümsəyən gördü, qızın yanında Diana ilə salamlaşmaq üçün ayağa qalxmış və özünü itirmiş Şarl dayanmışdı.

– Aman Allah, siz burada piknik qurmaq qərarına gəlmisiniz? Çox gözəl fikirdir, – Diana öz-özünə danışmış kimi havaya dedi.

O, tələsik baxışlarla ətrafına göz gəzdirdi və gördü ki, Edme je Gi və Dudu Vilson, həmçinin madam Bert qonşu skamyalarda əyləşərək yemək yeyirlər.

– İndi saat doqquzdur. Tamaşaya on beş dəqiqədən tez başlamazlar. Antuan, xahiş edirəm, kafeyə qaçın, mən də bərk acmışam.

Antuan əvvəlcə tərəddüd içində dayandı, Dianaya baxdı, nə isə demək istədi, amma sonra əlini yelləyərək məhkum görkəmi ilə küçəni adladı və kafenin qapısını itələdi. Kafe sahibinin onu qarşılamaq üçün necə yerindən sıçrayıb ayağa qalxdığını, necə hüsnrəğbətlə onun əlini sıxdığını Lüsil şübhədən görürdü. Onu da görürdü ki, kafenin ofisiyanti da sahibə qoşulub. Dayandığı yerdən Antuanı yalnız arxadan görmək mümkündür idi. Bununla belə, Lüsilə elə gəlirdi ki, o, zərbələrin təsiri altında geri çəkilir, əzilir və yavaş-yavaş aşağı çökür. Qız başa düşdü: yenə də Sara!.. Eyni teatr, eyni kafe... Məşqlər zamanı Antuan, yəqin ki, onu burada gözləyirdi. O vaxtdan bəri o, bir dəfə də olsun bura gəlməmişdi.

– Axı o, niyə orada ilişib qalıb? Nədir, təkbaşına içmək qərarına gəlib? – Diana səbirsizliklə söylədi.

O, geri çevrildi və Antuanın sendviçsiz çıxışa doğru daldalı çıxdığını gördü.

Elə bu arada kafenin sahibəsi də başsağlığı vermək üçün özünü yetirməyə imkan tapmışdı. Yəqin ki, Antuan əvvəllər Saranı gözləyərkən dəfələrlə onunla söhbətləşərək birlikdə danışıb-gülmüşdü. Adətən, tamaşa məşqləri zamanı teatr yaxınlığında yerləşən bu balaca kafelərdə zaman elə şən keçir ki!..

– Yenə ona nə olub? – Diana ucadan soruşdu.

– Sara, – Lüsil gözlərini qaldırmağa gücü yetmədən izah etməyə çalışdı. Onun üçün bu adı ifadə etmək çətin idi, amma imkan vermək olmazdı ki, səbəbi Antuanın özündən soruşsunlar. Belə etsəydilər, onu asanlıqla özündən çıxara bilərdilər.

O, kor adamlar kimi mənasız baxışlarla onlara yaxınlaşdı. Diana hər şeyi başa düşdü və kəskin hərəkətlə Lüsilə tərəf çevrildi. Lüsil bu gözlənilməz rəftardan bir addım geri də çəkilməli oldu. Elə bil, Diana onu vurmaq istəyir, amma özünü güclə saxlayırdı: deməli, bu qızcıqaz da hər şeyi bilir! Amma Lüsilin haqqı yoxdur axı! Antuan ona – Dianaya məxsusdur, onun sevinci və kədəri Diananın sevinci və kədəridir! O, gecələr məhz onun çiyinlərinə baş qoyaraq Saranı xatırlayır.

Sara ilə bağlı xatirələr belə ona – Dianaya aiddir. Sara onun – Diananın rəqibidir.

Bu barədə düşünə-düşünə Diana Antuanın qoluna girdi, o isə müti halda, sanki, heç mövcud deyilmiş kimi ayaqlarını sürüyə-sürüyə onun ardınca addımladı.

İçəridə Antuan nəzakətlə teatr tənqidçiləri və Diananın dostları ilə salamlayırdı. Sonra Diananın yerini tutmasına kömək etdi. Yalnız üçüncü zəngdən sonra qadın ona tərəf əyildi:

– Mənim əzizim, mənim zavallım...

Diana Antuanın əlini ovçunun içinə aldı, o isə qadının bu hərəkətinə etiraz etmədi, sadəcə, tabe oldu...

VI fəsil

Fasilədə hər iki dəstə bir-birindən aralı gəzirdi. Lüsillə Antuan uzaqdan-uzağa bir-birinə baxıb gülümsəyirdilər. Onlar ilk dəfə idi ki, bir-birinin xoşuna gəldiklərini başa düşürdülər. Lüsilin dalğın halda Şarlin iri çiyinlərinə söykənərək kiminləsə söhbət etdiyinə tamaşa edən Antuan qızın boynunun incəliyinə, dodaqlarının kənarlarına səpələnən və güldüyünü göstərən qırıqlara baxıb zövq alırdı. O, camaatın içindən keçib onun yanına getmək, elə buradaca qızı öpmək istəyirdi. Artıq çoxdan idi ki, yenicə tanış olduğu bir qadına qarşı bu cür güclü istək hiss etməmişdi.

Ağlından bu fikirləri keçirdiyi an Lüsil qəflətən üzünü ona tərəf çevirdi, Antuanı gördü və yerindəcə donub-qaldı. Qız onun baxışlarının mənasını başa düşmüşdü. Hətta pərt olmuşdu. Amma bununla belə, məhz indi, Antuanın gözlərindən yağan istəyi oxuduqdan sonra Lüsil birdən-birə onun nə qədər gözəl olduğunun fərqinə varırdı.

Lüsil xatırladı ki, indiyədək həyatında həmişə belə olub: ya hansısa xoşbəxt təsadüf nəticəsində, ya da müvəffəqiyyətsizliyə uğraya biləcəyi üçün hiss etdiyi patoloji qorxu səbəbindən yalnız elə kişilərə fikir verib ki, özü onların xoşuna gəlib...

Qız üzünü çevirdi; beynində Antuanın gözəl dodaqlarını və qızılı rəngli gözlərini canlandırırırdı. Başa düşə bilmirdi ki, axı necə olub həmin gecə öpüşməmiş bir-birindən ayrılıb biliblər.

Şarl Lüsilin ondan qaçdığıını hiss edərək diqqətlə qızın üzünə baxdı. Üzündəki dalğın, zərif, demək olar ki, müti ifadəni o dəqiqə tanıdı. Adətən, kim isə onun bərk xoşuna gələndə siması belə bir görkəm alırdı.

Şarl maraqla üzünü çevirdi, Antuanı gördü.

Tamaşadan sonra onlar yenə də bir yerə yığışdılar. Kler pyesdən, premyerada olan hind şahzadəsinin brilyantlarından danışı-danışa ilıq Paris axşamının təsirindən, az qala, vəcdə gəlmişdi. O, həqiqətən də, bütün bunlardan ləzzət ala bilirdi.

Onlar uzun müddət hansı restorana yollanacaqlarını müəyyənləşdirə bilmədilər. Amma tərpənmək lazım idi. Nəhayət, «Marne»nin üzərində dayandılar, çünki Klerə tam xoşbəxtlik üçün açıq havada, yaşıllıqlar isəriçində şam yeməyinin lazım olduğu tamamilə aydın idi. Sürücü Diana üçün maşının qapısını açmışdı ki, birdən Şarl ona tərəf çevrildi:

– Diana, lütfən, məni də özünüzlə götürün. Biz Lüsilin üstüaçıq maşınında gəlmişik, mən isə bir az soyuqlamışam, həm də bu gün özümü, nədənsə, qocalmış kimi hiss edirəm. Qoy onunla Antuan getsin.

Bu sözləri eşidən Diananın heç tükü də tərpənmədi. Əvəzində Klerin təəccübdən ağzı açıq qalmışdı.

– Hə, əlbəttə, – Diana başını yellətdi, – görüşənədək, Antuan, çox sürətlə sürməyin.

Onlar dörtlükdə «Roys»a oturdular. Lüsil isə çaşqın halda Antuanla birlikdə küçədə qaldı. Nə Şarl, nə Diana geri çevrilmədilər, amma onların yerinə Kler bu cütlüyə hiyləgərcəsinə göz vurdu. Onlar isə özlərini elə göstərdilər ki, guya, onun təbəssümünü görüblər.

Lüsil fikrə getmişdi. Hə, öz əzabından zövq almaq... Bu, həqiqətən də, Şarla məxsus xarakter idi. Amma o, Lüsildə cəmi bir saat əvvəl yaranmış arzunu necə başa düşə bilmişdi? Bu, heç də xoş deyildi. Düzdür, Lüsil bir neçə dəfə ona xəyanət etmişdi, amma dəqiq bilirdi ki, Şarl heç vaxt bu adamlarla qarşılaşmayacaq. Hansısa bir adamın arxasında oynanılan məhəbbət macərəsi, Kler kimi hər işə burnunu soxan insanların qaçılmaz istehzaları həmişə Lüsili iyrendirirdi: «Aman Allah, sən özün məni belə şeylərdən qor!»

Antuan əlini qızın çiyinə qoydu, Lüsil başa düşürmüş kimi başını silkələdi. Hər halda, həyat sadə, hava gözəldir və bu kişi onun xoşuna gəlir. «Yaşayırıq, görərik, heç nəyi əvvəlcədən hesablamaq mümkün deyil...»

Lüsil həyatı boyu artıq dəfələrlə özünü bu sözlərlə sakitləşdirməli olmuşdu. O gülümsədi.

– Nəyə gülürsünüz?

– Özümə... Gedək, maşını orada, bir az aralıda saxlamışam. Görəsən, açarları neyləmişəm? Siz sürə bilərsiniz?

Antuan sükan arxasına keçdi. Əvvəlcə onlar gecənin səssizliyindən zövq ala-ala, tələsmədən, səssizcə gedirdilər. Amma Ulduz meydanına çatanda Antuan gözlənilmədən soruşdu:

– Şarl bunu nə üçün elədi?

– Bilmirəm.

Bununla belə, hər ikisi başa düşdü ki, antrakt zamanı oğruncasına baxışmalarında sezilən o şeyi bu iki cümlə ilə etiraf və təsdiq ediblər. İndi onları nə isə bir-birinə bağlayırdı və artıq bunu dəyişmək mümkün deyildi. Lüsil «siz nəyi nəzərdə tutursunuz?» deyər soruşa bilərdi. Şarlin hərəkətini zökəmdən əziyyət çəkən birinin təbii rəftarı kimi də qələmə vermək olardı. Amma artıq gec idi.

Əgər Antuan ədəbsizlik etsəydi, ya da ikibaşlı bir söz desəydi, Lüsil ondan tezbazar canını qurtara bilərdi. Amma o susurdu.

Onlar Bulon meşəsindən keçib Sena çayı boyunca irəliləyirdilər. Düzdür, kənardan baxanda pozğun həyat keçirən gənclərə, ya da bir-birinə vurulmuş cütlüyə oxşaya bilərdilər. Lüsil – «Düponun ipəyirmə fabriki»nin sahibinin qızına bənzəyirdi, Antuan isə «Düponun şəkəri»nin oğluna... Elə bil, bir həftə sonra hər iki ailənin xeyir-duası ilə evlənəcəkdilər. Toyu «Şayo»da keçirə bilərdilər. Sonra da onların iki uşağı dünyaya gələrdi.

– Bax, daha bir körpü, – Antuan üzünü ona tərəf çevirdi, – biz o vaxt burada birlikdə gəzmişdik.

Onlar ilk dəfə idi həmin axşam haqqında danışmışdılar. Lüsil kafedə qucaqlaşaraq dayandıqlarını xatırlayıb qızardı:

– Hə, həqiqətən də...

Lüsil əli ilə qeyri-müəyyən bir jest etdi, Antuan onun əlini havadaca tutdu və nəvazişlə sıxdı. Bu vaxt maşın

artıq parka girirdi. «O, mənim əlimdən tutdu ki, kinolar-da olduğu kimi meşədən keçirə bilsin. Bu, sadəcə, baharın təsirindəndir. Həyəcanlanmaq lazım deyil, mənim ki on altı yaşım yoxdur», – Lüsil fikirləşirdi. Amma düşüncələrinin əksinə olaraq ürəyi sinəsində daha sürətlə döyünürdü. Ona elə gəlirdi ki, üzündən, əllərindən qan çəkilir, düz boğazına yığılır, onu boğur, nəfəs almağa mane olur. Antuan maşını saxladıqda artıq onun beynində bir dənə də rabitəli fikir qalmamışdı.

Antuan qızın sifətini əlləri arasına aldı, hərərlə dodaqlarını ona yaxınlaşdırdı. Lüsil ancaq indi onun da tir-tir titrədiyinin fərqi vardı. Sonra Antuan bir saniyəlik kənara çəkildi və onlar bir-birinin gözlərinə baxdılar. Antuan yenə də onu özünə tərəf çəkdi. İndi o, qızı asta-asta öpürdü, amma necəsə ciddi bir istəklə... Yanaqlarını, gözlərini... Sonra yenə də dodaqlarını öpüşlərə qərq etdi...

Bu an özünə tərəf əyilmiş sakit, vüqarlı sifətə baxa-baxa Lüsil başa düşdü ki, bundan sonra hələ dəfələrlə onu bu cür görə biləcək. Onu da anladı ki, artıq nəyisə dəyişməyə gücü yetməyəcək. Lüsil kimisə bu cür güclü hisslərlə istəməyin mümkündür olduğunu çoxdan idi unutmuşdu. Hər şey, sanki, yuxu içindəymiş kimi süzürdü. Görəsən, o, sonuncu dəfə nə vaxt belə bir şey hiss etmişdi – iki-üç il əvvəl? Nə qədər çalışdısa, heç bir sifət yadına düşmədi...

– Mənə nə olub, – Antuan həyəcanla pıçıldadı, – nə olub mənə?

Lüsil gülümsədi, sonra Antuanın yanaqlarının hərəkətini hiss etdi və onun da gülümsədiyini anladı.

– Getmək lazımdır, – Lüsil sakitcə dedi.

– Yox, hələ yox, – Antuan başını yellətdi, amma bir an sonra əllərini araladı. Hər ikisi yenidən təklidə qalmağın əzabverici ağrısını hiss etdi.

İndi onlar son dərəcə sürətlə irəliləyirdilər. Yolda Lüsil gözlərini və dodaqlarını boyamağa da imkan tapdı. Gəlmiş çatdıqları vaxt «Roys» artıq restoranın yanında dayanmışdı. Ancaq indi ağıllarına gəldi ki, parkda onları görə bilirdilər. Lap fənər işığına düşən gecəquşular kimi...

«Roys» əzəmətin və dəbdəbənin simvolu kimi düz balaca meydanın ortasında dayanmışdı. Sanki, onların hər ikisinin kimlərdənsə asılı vəziyyətdə olduğunu xatırladırdı.

Bu məşının yanında balaca idman avtomobili çox zəif və gülməli görünürdü.

Lüsil sifətinə yayılmış kosmetikanı sildi. O, nədənsə, çox yorulmuşdu. Güzgüdə gözlərinin altında yayılmış qırıqları diqqətlə gözdən keçirə-keçirə onların haradan peyda olduğu haqqında fikirləşdi. Axı o, rahat, heç bir əziyyət çəkmədən və qayğısız yaşayırdı... O zaman səbəb nədədir? Doğrudanmı, yelbeyinlik və laqeydliliklə də bu qırıqlardan xilas olmaq mümkün deyil? Onu bir anlıq dəhşət bürüdü. Sanki, beynini sarmış axmaq fikirləri silməyə çalışaraq əlini alınına doğru apardı. Son vaxtlar onda özünə qarşı ikrah hissi də tez-tez baş qaldırırdı.

Həkimə getmək, təzyiqini ölçdürmək lazımdır. Doktor vitaminlər yazar, sonra yenidən həyatı yelə vermək olar.

Birdən-birə, sanki, öz əsəbi səsinə kənardan eşitmiş kimi oldu:

– Şarl... Nə üçün siz məni Antuanla birlikdə qoydunuz?

O, qalmaqal, dram, hər nə olur-olsun, bir şey istəyirdi, təkli özünə qarşı yönəlmiş bu sakit ikrah hissini partlada, ondan yaxasını qurtara biləydi. Zavallı Şarl... Hər zamanki kimi başqalarının yerinə cəfa çəkmək onun qismətinə düşür. Lüsilin qorxulu vəziyyətlərə qarşı hiss etdiyi meyil heç də o demək deyil ki, kimsə bundan əzab çəkməlidir. Amma söz sərçə deyil, o artıq ağızdan çıxmış, sanki, nizamı kimi bütün otaq boyunca vıyılı ilə keçərək öz otağında tələsmədən əynini dəyişən Şarla sancılmışdı. Şarl isə özünü o qədər təqətsiz hiss edirdi ki, bir anlıq söhbətdən yayınmaq, «axı mənə soyuq dəyib», ya da nəsə buna bənzər bir söz söyləmək istədi.

O bildirdi ki, Lüsil inadkarlıq etməyəcək: həqiqətin qabardılması, açılıb-saçılması onluq deyildi. Amma özü də məsələyə aydınlıq gətirmək istəyirdi, onda da əzaba qarşı qəribə bir iştaha yaranmışdı. İyirmi il idi ki, o, öz məşuqələrinin başqaları ilə yaşadığı macəralara, sadəcə, göz yumurdu. Amma Lüsillə tanış olduqdan sonra «təhlükəsizlik» kimi bəxtiyar bir hissi, deyəsən, həmişəlik əldən vermişdi.

– Mənə elə gəldi ki, o, sizin xoşunuza gəlib, – Şarl başını ona tərəf çevirmədən güzgüyə baxa-baxa cavab verdi, – hətta özüm də təəccüb etdim ki, necə oldu bunu hiss edəndə rəng-ruyum qaçmadı.

– Nədir, siz mənə tamah salan hər kişiyə məni peşqəş etmək fikrindəsiniz?

– Hirsələnməyin, Lüsil! Allah eşqinə! Bu, həddindən artıq pis əlamətdir.

Amma Lüsil artıq onun üstünə atılaraq bir-birinə qarışan, üzrxahlıq dolu rəbitəsiz sözlər deyə-deyə onun boyunu qucaqlamışdı.

Şarl Lüsilin tündrəngli saçlarını güzgüdəndən görürdü; onlardan bir dəstə ayrılaraq onun qolları üstünə tökülmüşdü.

Ürəyi ağrıdan sızılırdı. Beynindən isə «O, axıra kimi mənim olmayacaq; o, məni tərək edəcək» kimi fikirlər keçirdi. Elə bu dəqiqə elə bu saç yığını və bu qadın... Heç nə onun üçün bu qədər real görünmürdü. İtkinin qaçılmazlığı onun sevgisinə kədər tami verir, kişini həyəcana gətirirdi.

– Mən belə demək istəməirdim, – Lüsil pıçıldayırdı, – amma xoşuma gəlmir ki, məni...

– Əgər bütün bunlara göz yumsaydım, bu, sizin xoşunuza gəlməyə bilərdi... Yanlış qərar çıxarırsınız, inanın mənə. Sadəcə, bir məsələni yoxlamaq istəyirdim, vəssalam.

– Hə... nəyi yoxladınız?

– Sizin sifətinizin ifadəsini. Restorana girdiyiniz zaman... Ona necə baxdığınız, daha doğrusu, baxışlarınızı necə qaçırdığınız... Mən sizi tanıyıram, Lüsil... O, sizin xoşunuza gəlir.

Lüsil ondan aralandı.

– Nə olsun ki? Məgər elə eləmək olmaz ki, bir insan xoşa gəlsin, amma başqa birisi bundan əzab çəkməsin? Məgər mən heç vaxt rahatlıq tapmayacağam? Həyat nə üçün belə qurulub? Və bu, sizin fikrinizcə, azadlıqdır?

Lüsil kəkələyir, dili dolaşırdı. Ona elə gəlirdi ki, onu başa düşümlər... Ona elə gəlirdi ki, onu heç vaxt başa düşə bilməyəcəklər.

– Biz hər ikimiz azadıq, – Şarl təbəssümlə etiraz etdi, – sadəcə, mən sizi sevirəm. Sizin isə Antuandan xoşunuz gəlir. Bundan nə isə alınacaqımı, ya yox, bu ancaq sizdən asılıdır. Mən bundan xəbər tutacağammi – bu da həmçinin. Amma əlimdən heç bir şey gəlmir.

O, xalatını soyunmadan yerinə uzandı. Lüsil çarpayının yanında dayanmışdı. Şarl yenidən yerindən qalxdı və çarpayının bir küncündə oturdu.

– Doğrudur, – Lüsil dalğın halda söylədi, – o, mənim xoşuma gəlir.

Onlar bir-birinin gözlərinin içinə baxdılar.

– Əgər nəşə baş versəydi, bu, sizi incidərdi?

– Hə. Nə üçün soruşursunuz?

– Əgər başqa cür cavab versəydiniz, mən sizi tərk edərdim, – Lüsil izah etdi və kömbə kimi bükülərək Şarılın yatağına uzandı. İki dəqiqədən sonra Lüsil artıq yatırdı və Şarl Blassan-Linyer çətinliklə də olsa, öz yorğanını onunla bölüşməli oldu.

VII fəsil

Ertəsi gün Antuan Connidən Lüsilin telefonunu öyrəndi və zəng etdi. Saat dördə onlar Antuanın Puatye küçəsindəki mənzilində görüşdülər.

Mənzil tələbə yuvası ilə sanballı iş adamının otağı arasında orta bir şey idi. Amma Lüsil ona yalnız sonralar diqqət yetirə bildi. Çünki bura düşdüyü ilk vaxtlar ətrafında Antuandan başqa heç bir şey görə bilmədi. İçəri girən kimi Antuan onu öpməyə başladı. Hətta salamlamağı belə unutdu, sanki, bir dəqiqə əvvəl bir-birindən Sen-Klu parkında ayrılmışdılar. Beləliklə, ehtiras alovunda tutuşan qadın və kişi arasında baş verməsi qaçılmaz olan həmin şey baş verdi. Tezliklə əvvəllər başqaları ilə yaşanan həzlə bağlı bütün xatirələr hər ikisinin yaddaşından silinib getdi: onlar artıq öz bədənlərinin harada bitdiyini, sevdikləri adamın bədəninin harada başladığını ayırd edə bilmirdilər. «Utanc» və «utanmazlıq» sözləri onların nəzərində öz mənasını itirmişdi; əvəzində isə bir, ya da iki saat sonra ayrılmaq lazım gələcəyini düşündürlər və bu fikrin özü onlar üçün ədəbsizliyin ən yüksək həddi kimi görünürdü. Onlar artıq əmin idilər ki, bu gündən sonra birinin heç bir hərəkəti başqa biri üçün yersiz görünməyəcək. Onlar gəncliyin dilində – sadə, yöndəmsiz, uşaqqasına sözlər söyləyirdilər – şəhətlə dolu əsl məhəbbət sözləri. Özünə və məşuquna görə duyduqları qürur hissi, bu kəskin xoşbəxtliyə görə hiss etdikləri minnətdarlıq duyğusu yenidən və yenidən onları bir-birinin ağışına itələyirdi.

Bundan başqa, onlar bilirdilər ki, belə şey həyatda bir dəfə baş verir və insanın öz ikinci yarısını tapmasından daha ali məqam yoxdur.

O şey ki bir anlıq vurğunluq ola bilərdi, ona əvvəlcədən hiss edilməyən amansız şəhvət hissi də qarışmışdı və indi o, bu iki adamın görüşünü məhəbbət tarixçəsinə çevirəcəkdə.

Qaş qaralırdı, amma onlar saata baxmaqdan qorxur, yastığa yayxanaraq birlikdə siqaret çəkirdilər. Onların bədənləri məhəbbət, ehtiras dolu döyüş və tər qoxusu verirdi; onlar əlbəyaxa savaşa əldən düşmüş iki döyüşçü, iki qalib kimi o qoxunu ciyərlərinə çəkirdilər.

Döşəkağılar döşəmənin üstünə sürüşüb düşmüşdü, Antuanın əli Lüsilin ombasının üstündə dincəlirdi.

– İndi hər dəfə sənənlə qarşılaşanda qızaraçağam, – Lüsil dedi, – sən çıxıb gedəndən sonra, bir də adam arasında sənənlə başımı aşağı salmadan danışa bilmədikdə bu, məni ağrıdacaq.

Lüsil dirsəyi üstə qalxdı, gözucu otağa göz gəzdirdi, baxışlarını dar pəncərə boyunca sürüşdürdü, Antuan əlinin onun çiyinə qoydu. Qızın kürəyi düz və hamar idi...

Antuan xatırladı ki, Diana ilə arasında düz on il fərq yatır; on il və bütün həyat...

Lüsil ona tərəf çevrildi; o, qızı bərk-bərk bağrına basdı, sonra qollarını bir az boşaltdı, yanaqlarını sığalladı. Bir-birinin gözlərinin içinə baxaraq sakitcə, sadəcə, baxışları ilə bir-birinə söz verdilər: nə olursa olsun, hələ birlikdə minlərlə belə saat keçirəcəkdilər...

VIII fəsil

– Belə qaraqabaq olmayın, dostum, – Conni dedi, – biz ki kokteyldəyik, qorxu filmində yox.

O, əlindəki stəkanı Antuana tərəf uzatdı. Antuan isə gözlərini qapıdan çəkmədən qeyri-ixtiyari gülümsündü.

Düz bir saat idi ki, gəlmişdi. Lüsili gözləyirdi. Artıq saat doqquzu vuracaqdı, qız isə hələ də yox idi. Görəsən, nə baş vermişdi?

Lüsil gələcəyinə söz vermişdi. Antuan qapının astanasında onun bu sözləri necə pıçıldadığını xatırladı: «Sabah... sabah». O məhz belə dedi, sonra da gözdən itdi.

Bəlkə, dünən baş verənlər onun bir anlıq şıltaqlığı imiş, onda necə? Öz aramızdır, indi Lüsilin varlı himayədarı var, onun kimi gənc kişilərdən isə hər künkdə nə qədər istəsən tapmaq olar.

Görəsən, o, bütün bunları yuxuda görməyib ki?.. Alaqaranlıqdır, qırmızı gecə lampası yanır, Lüsil də onun ya-tağında... Bəlkə, onların görüşləri Lüsil üçün bir çox başqa görüşlər içərisində yalnız sadə bir təsadüf olub? O isə... O isə özündənrazı axmaqlar kimi...

Diana qonaqlıqda olduqları evin sahibi – «ədəbiyyatı sevən» amerikalı ilə birlikdə onun yanına yaxınlaşdı.

– Uilyam, siz Antuanla tanışsınız?

Diana bu sualı sual kimi deyil, söylədiyini təsdiq etmiş kimi dedi; sanki, onun məşuqunun kim olduğunu dəqiq bilməmək bu adam üçün son dərəcə ədəbsizlik sayıla bilərdi.

– Əlbəttə, – sınaıçı baxışlarla Antuanı süzən Uilyam cavab verdi.

«İmkani olsa, ağzımı açıdırar ki, dişlərimə baxsın», – Antuan qəzəblə fikirləşdi.

– Uilyam Skott Fitscerald haqqında son dərəcə maraqlı əhvalatlar danışır, – Diana sözüünə davam etdi, – o, onun atası ilə dostluq etirmiş. Antuanın da Fitsceralddan çox xoşu gəlir. Mənə danışdığınız hər şeyi ona da danışın, xahiş edirəm...

Antuan söhbətin davamını eşidə bilmədi: Lüsil gəlmişdi. Onun baxışları kimisə axtarırmış kimi qonaq otağını dolaşdı və Antuan Conninin bir az bundan əvvəl nəyi nəzərdə tutduğunu anladı. Lüsilin sifətində dəhşət ifadəsi yazılmışdı. Yəqin ki, bir neçə dəqiqə əvvəl elə onun özü də məhz belə görünürmüş.

Lüsil Antuanı gördü, dayandı, sonra qeyri-ixtiyari addımlarla ona tərəf addımladı. Antuanın başı hərlənirdi: «İndi mən ona yaxınlaşacağam, özümə sıxacağam, dodaqlarından öpəcəyəm; başqaları vecimə də deyil». Lüsil sifətinin cəsarətli ifadəsindən onun nə düşündüyünü başa düşdü və az qala, o da nəfsinə yeniləcəkdə. Onsuz da,

bütün gecə və bütün gündüz onun üçün sonsuz görünmüşdü. Şarl öz işinə görə haradasa yubanmışdı, o isə bu gün bura həddindən artıq gecikə biləcəyi üçün, az qala, qorxudan öləcəkdi.

Hər ikisi ovsunlanıbmiş kimi gözlərini bir-birinə dikərək yerlərindəcə donub-qalmışdı. Sonra Lüsil birdən-birə sərt hərəkətlə çevrildi – bu, gücsüz olduğunu amansızcasına ifadə edən jest idi. O, öz cəsarətsizliyini Şarla qarşı hiss etdiyi mərhəmət hissi ilə əlaqələndirməyə çalışırdı, amma ürəyinin dərinliyində bilirdi ki, sadəcə, qorxur. Amma onları vəziyyətdən çıxaran tapıldı: Conni qıza yaxınlaşdı. Mərhəmət dolu təbəssümlə uzun-uzadı Lüsilə baxdı. Lüsil isə bu təbəssümün cavabında gülümsündü. Conni onun əlindən tutaraq bufetə tərəf apardı.

– Siz məni çox qorxutdunuz, – Conni dedi.

– Niyə?

Lüsil düz onun gözlərinin içinə baxırdı. Doğrudanmı, balaqan¹ artıq başlamaq üzrədir? Cinayət yoldaşları, dostlar, xəbərdar olanlar, arxada onlar haqqında danışmasalar belə, başa düşən təbəssümlə gülüşənlər... Amma məsələ təkcə bununla bitməyəcəkdi!

Conni çiyinlərini çəkdi.

– Mənim sizə böyük simpatiyam var, – o, sakitcə dedi, – düzdür, sizin üçün bunun elə bir əhəmiyyəti yoxdur, amma çox xoşuma gələrsiniz.

Conninin səsində elə bir şey var idi ki, bu, Lüsilə təsir etdi. O, bu adamın həddindən artıq tənha ola biləcəyini fikirləşdi.

– Nə üçün sizə elə gəlir ki, mənim üçün bunun əhəmiyyəti yoxdur?

– Axı siz yalnız xoşunuza gələn adamlarla maraqlanırsınız. Yerdə qalanlar isə sizə yalnız mane olurlar. Məgər belə deyil? Amma bizim də mühitimizdə, ola bilsin ki, bu daha yaxşıdır. Yəni özünüzü uzun müddət pis şeylərdən qoruya biləcəksiniz.

Lüsil onu həm eşidir, həm də eşitmirdi. Antuan camaatın arasında – bu meşədə yoxa çıxmışdı. Axı o, haradadır? «Sən haradasan, mənim dəlim? Mənim əzizim, mənim Antuanım? Haradasan, ay mənim uzundrazım?

¹ Balaqan – küçə tamaşası.

Əgər məni görə bilmirsənsə, o zaman qızılı gözlər nəyə yarayır axı? Mən buradayam, lap yaxınlıqda, mənim əzizim, mənim dəlim...»

Mərhəmət hissi Lüsilin içində dalğalanaraq düz ürəyinə axıb dolurdu. Hə, bayaq Conni necə deyirdi?! Bu düzdür, o yalnız özünün xoşuna gələn adamların fərfinə varır. Onun isə Antuandan xoşu gəlir. Hə... həqiqətən də, həyatdan nə istədiyini nadir hallarda bu qədər dəqiqliklə bilirdi.

Conni qibtə və kədər hissi ilə Lüsilə tamaşa edirdi. O, həqiqətən də, qıza simpatiya ilə yanaşırdı, onun susması da, səssizcə darıxması da, gülməsi də onun xoşuna gəlirdi. İndi isə onun üçün Lüsilin yeni siması açılmışdı – cavanlıq, gənc, az qala, hiddətli bir sima... Ehtirasın başqa bir şəkilə saldığı sifət...

Nə zamanlarsa, uzun illər əvvəl Conni üçün də hər şeydən daha çox məna daşıyan bir adam var idi. Onun adı Roje idi. Hər dəfə Roje onun olduğu məclisə gələndə Conniyə elə gəlirdi ki, o ya artıq ölür, ya da yenicə yaşamağa başlayır. Məhəbbət olan yerdə həmişə belə olur: heç zaman bilmirsən ki, bu həqiqətdir, yoxsa yuxu. Antuan isə zamanını boşa xərcləməmişdi! Axı o, Lüsilin telefonunu hələ dünən ondan istəmişdi. Aralarında olan sakit, sanki, öz-özlüyündə heç bir məna daşımayan bir söhbət baş vermişdi – kişinin kişi ilə söhbəti... Nə qədər qəribə də olsa, onların münasibətində nəşə xüsusi bir kişi həmrəyliyi var idi. Ona görə də bu zəng barədə Klerə danışmaq Conninin heç ağılından da keçmirdi, halbuki, adətən, Kleri maraqlandıracaq hər şey haqqında onunla söhbətləşərdi. Amma elə şeylər var ki, Conni onları heç vəchlə etməzdi, halbuki həyatın onun üçün nə qədər çətin olduğuna bir olan Allah özü şahiddir.

Xoşbəxtlikdən, Diana Antuanın həyəcanını hiss etmədi. Çünki Lüsilin qonaq otağına girdiyi həmin o an onun paltarının ətəyi dairəvi stola ilişmişdi. Uilyam isə başa düşə bilmirdi ki, nə üçün Fitsceraldın adı çəkiləndə bu dinnəz-söyləməz fransız birdən-birə belə narahatlıq keçirməyə başladı. Amma Antuan tez bir zamanda özünü ələ aldı, indi o, Dianaya paltarını dartıb çıxartmağa yardım edirdi.

– Sənin əllərin əsir, – Diana hamının eşidəcəyi bir pıçıltı ilə dedi.

Adətən, adam arasında o, Antuana «siz» deyə müraciət edirdi; heç olmasa, ona görə ki, növbəti dəfə, guya, təsadüfən olubmuş kimi «sən» deyə bilsin. Son vaxtlar isə bu cür səhvlər daha tez-tez baş verirdi və bu, Antuani özündən çıxarırdı. Ümumiyyətlə, artıq iki gün idi hər şey onun əsəblərinə toxunurdu. O artıq Diananı, az qala, həyatda yaşadığına görə də günahlandıracaqdı. Bu qadın olmadan Lüsilin olduğu yerə gedə bilməyəcəyi də Antuani hirsələndirirdi. Bundan başqa, onun özünə də acığı tuturdu; çünki artıq iki gün idi heç cür ona toxuna bilmirdi. Əmin idi ki, tezliklə Diana narahat olmağa başlayacaq. Əvvəllər heç vaxt o, kişilik vəzifəsinə laqeyd baxmamışdı. Laqeydliklə bir ahəngdə olan həssaslığı ona həmişə yüksəklikdə qalmağa kömək edirdi. Amma heç ağına da gəlməzdi ki, yataqdan qaçmaqla Dianaya açıq-aşkar ümid verir.

Bununla belə, bəzən bu təcrübəli, nöqsansız məşuqunun susqun ehtirassızlığı onu, demək olar ki, qorxudurdu da... Sanki, Dianada nə isə qeyri-şüuri bir şey var idi. Amma yaddan çıxarmaq olmaz ki, məhəbbət həmişə saman çöpündən də yapışır, hər bir şeyi – hətta ilk baxışdan onun əleyhinəymiş kimi görünən şeyləri belə öz xeyrinə yozmağı bacarır.

Antuan baxışları ilə Lüsili axtarırdı. O bilirdi ki, qız haradasa yaxınlıqdadır; buna görə də bir saat əvvəl olduğu kimi gözlərini çəkmədən qarını güdürdü. Bayaq o, onu gözləyirdi – indi isə qorxurdu ki, çıxıb gedər. Birdən arxa tərəfdə Blassan-Linyerin səsini eşidərək diksindi. Geri çevrildi və gülümsəyərək Lüsillə Şarlin əlini sıxdı. Onun qarşısında yenə də Lüsilin xoşbəxtlik dolu gözləri parlayırdı. Öz həyəcanını boğmaq üçün Antuan boğazını arıtladı.

Blassan-Linyer Dianaya müraciətlə dedi:

– Uilyam Boldininin sizə haqqında danışdığım tablosunu əldə edib. Uilyam, siz onu mənə göstərməlisiniz.

Sonra Şarlin və Antuanın baxışları bir anlıq toqquşdu. Və Şarl Diananın və Uilyamın müşayiəti ilə çıxıb getdi. Onun baxışlarındakı məna aydın, diqqətli və tamamilə dürüst idi.

Bu nə deməkdir? O, sadəcə, bədbəxt görünürdü, yoxsa nəsə hiss edib? Antuan hələlik bu sual haqqında düşünə bilmirdi. Hələ ki onu ancaq Diana narahat edirdi,

amma Şarl bir o qədər də yox. Saranın həlak olmasından sonra Antuan nadir hallarda başqaları ilə bağlı narahatlıq keçirərdi. İndi isə Lüsillə birlikdə qalaraq heç bir sözdən istifadə etmədən baxışları ilə ondan soruşurdu: «Kimsən sən? Məndən nə istəyirsən? Burada neyləyirsən? Mən sənə nəyinə lazımam?»

– Mən artıq qorxmağa başlamışdım ki, bura heç vaxt gəlib çıxa bilməyəcəyik, – ona baxan Lüsil dilləndi.

Amma eyni zamanda: «Mən onun haqqında heç nə bilmirəm, – fikirləşdi, – yalnız necə sevişdiyindən xəbərim var. Nə üçün bizim hisslərimiz bu qədər coşqundur? Günahkar olan biz deyilik, ətrafda olan bu adamlardır. Əgər hamının gözü qarşısında deyil, azad olsaydıq, daha sakit olardıq, qanımız belə qaynamazdı».

Birdən-birə Lüsil ondan aralanmaq və tabloya baxmaq üçün yollanan adamların yanına getmək istədi: onları hansı tale gözləyirdi? Görəsən, yollarını hələ nə qədər yalan və mənasız şeylər zibilləyəcəkdi?!

Amma getmədi. Bu arada Antuanın təklif etdiyi siqareti götürdü, o isə kibriti qıza yaxınlaşdırdı. Lüsil siqareti çəkə-çəkə onun əlinə toxundu. Təsadüfi toxunuşlar Lüsili iki dəfə baxışlarını aşağı salmağa vadar etdi, sanki, öz-özünə nəyi isə təsdiqləməyə çalışırdı.

– Siz sabah gələcəksiniz? – Antuan tələsik soruşdu, – elə həmin vaxtda?

Ona elə gəlirdi ki, nə qədər öz ağuşunda Lüsili nə vaxt bərk-bərk sıxacağını dəqiqliklə bilmir, bir o qədər rahatlığı olmayacaq. Lüsil başını tərpətdi. Sonra aralarına elə bir sakitlik çökdü ki, Antuan şübhə etməyə başladı: görəsən, həqiqətən ona bu görüş lazımdır?! O, çox oxuyurdu və oxuduqlarından bilirdi ki, həyəcan ehtirası qısqanclıqdan daha güclü alışıdır.

Bundan başqa, o həm də əmin idi ki, burada – qonaq otağının ortasında Lüsili qucaqlamaq yetər ki, qalmaqal qopsun, düzəldilməsi mümkün olmayan bir şey baş versin. Bu əminlik həmin hərəkətin özünü əvəz edirdi, əvvəllər tanış olmayan yandırıcı bir məmnunluq hissi yaşadırdı. Daha doğrusu, sirrin gizlədilməsinin sevincini...

– İşlər necədir, uşaqlar? Bizim dostlarımız haradadır? – Kler Santrenin cingiltili səsi onları diksinməyə vadar etdi.

Kler Lüsilin çiyinlərini qucaqladı, Antuanı isə tərpedən-dırnağa süzdü: uzun müddət özünü onun yerinə qoyma-ğa çalışmış kimi... Və nəhayət, buna müyəsər oldu.

«Bu da qadın həmrəyliyinin kiçik bir nümunəsi», – de-yə Lüsil nə əcəbsə Klerin bu hərəkətinin onu qıcıqlandır-madığına təəccüblənərək düşündü. Antuanın sifətdəki utancaq-cəsərətli ifadə ona çox yaraşır. Görünür, uzun müddət yalan danışmaq üçün fikri həddindən artıq dağ-ıdır. Adama elə gəlirdi ki, bu kişi kitab oxumaq, Parisi dolaşmaq, məhəbbətlə məşğul olmaq, susmaq üçün ya-radılıb; nəyə desən yaraya bilərdi, bircə kübar cəmiyyətdə dolaşmağa yox. O, bu həyata Lüsildən də az uyğunlaşa bilmişdi. Lüsilin laqeydliyi və qayğısızlığı, hər halda, onun üçün yetərcə etibarlı sipər idi.

– Uilyam bu yaxınlarda Boldinini alıb, – Antuan kübar görkəmi almağa çalışaraq söylədi, – Diana ilə Şarl şək-lə baxmağa getdilər, – Antuan Blassan-Linyeri ilk dəfə ola-raq öz adı ilə adlandırdı və fikirləşdi: «Aldatdığın bir ada-ma saymazyana yanaşmaq nəyə lazımdır axı?»

Kler hikkə ilə silkələndi:

– O, Boldinini alıb? Onu haradan tapıb ki? Mən heç nə bilmirdim, – o, hər dəfə yaratdığı informasiya siste-mində itki müşahidə olunanda etdiyi kimi, yenə də təhqir olunmuş səslə əlavə etdi, – yəqin ki, zavallını əməlli-başlı soyublar. Yalnız amerikalı biri Santosla məsləhətləşmədən tablo almağa qadın ola bilər.

Zavallı Uilyamın axmaqlığı və ehtiyatsızlığı haqqın-dakı fikir, qismən də olsa, Dianaya təskindik verdi və o, yenidən Lüsilə girişdi. Bu qızçıqazın sirrverməliyə və ədəbsizliyə, oyunun qaydalarına məhəl qoymadığına görə cavab verməsinin zamanı deyilmi? Lüsil gözlərini Antuan-dan çəkmədən sakitcə və dinc bir əmin-amanlıqla gülüm-səyirdi. Yalnız qadın yataqda birlikdə olduğu kişiyyə bu cür gülümsəyə bilərdi.

«Onlar nə vaxt imkan tapdılar?» – Kler aydınlaşdır-mağa çalışdı, – üç gün əvvəl, şam yeməyi vaxtı onların arasında hələ heç bir şey yox idi. Yəqin ki, gündüz vaxtı məhəbbətlə məşğul olublar. İndi Parisdə heç kim gecələr məhəbbətlə məşğul olmur – axşamayaxın hamı elə yoru-lur ki... Bundan başqa, onların hər ikisinin, onsuz da, bir-likdə yatacağı adamlar... Bəlkə... bu gün?»

Kler məhəbbət əyləncəsinin izlərini tapmağa çalışaraq onların sifətlərini gözdən keçirməyə başladı. Maraqlı hissə onun ehtirasını bir az da alovlandırdı. Lüsil bunu onun sifətində oxudu və özünü saxlaya bilməyərək qaçqıldadı. Klerin ovçu duruşu quzu yumşaqlığına bənzər bir ifadə ilə əvəz edildi: «Mən hər şeyi başa düşürəm və qəbul edirəm».

Amma nə qədər acınacaqlı olsa da, onun canfəşanlığı boş çıxırdı, çünki Klerin tərifləyici canfəşanlığını, sadəcə, sezmədilər. Bu gənclər onu görəcək halda deyildilər.

Antuan Lüsilə baxır və onunla birlikdə gülürdü. O bilirdi ki, sonra mütləq öz gözlənilməz gülüşünün səbəbini izah etməli olacaq; sabah, onun yatağında olarkən... Həmin o xoşbəxt saatda ki, adətən, o, məhəbbətdən sonra yaranır...

O: «Siz nəyə gülürsünüz?» – deyərək soruşmadı və bununla da özünü ələ verdi. Bir çox gizli əlaqələr məhz belə aşkara çıxır: verilməmiş sual, diqqətsiz qoyulan ifadə, iki nəfər arasında parol rolunu oynayan zişansız, amma həddindən artıq gözə çarpan sözlər. Və onların söhbətinin ilk şahidi olan Kler bu gülüşə və xoşbəxt simalarına görə hər şeyi başa düşdü. Onların isə heç vecinə də deyildi, onlar Boldini tərəfindən bağışlanmış fasiləyə sevinirdilər... Həmin bir neçə dəqiqəyə ki, o biri iki nəfərə əzab vermədən bir-birinə baxmaq və gülmək olardı...

Klerin və başqalarının mövcudluğu görüşün sevincini ikiqat artırır, halbuki onlar bu barədə hətta özlərinə belə etiraf edə bilməzdilər.

Onlar böyükklərin arasına düşmüş iki yeniyetmə kimi idilər. Adətən, bu cür yeniyetmələrə nəyəsə qadağa qoyurlar, onlar isə heç nəyə baxmadan bildiklərini edirlər. Amma bununla belə, hələ də cəzalandırılmayıblar.

...Budur, Diana camaatın arasından keçərək onlara tərəf gəlir, aradabir bir neçə dəqiqəlik olsa da, salamlamalara və nəzakətli dostlarının komplimentlərinə cavab vermək üçün ayaq saxlamalı olurdu. Bununla belə, bütün görünüşü ilə, sanki, yer üzündə hər şeyə lənət yağdırırdı.

Dostları əylənərək əlini öpdükləri vaxt o, onu dartıb çəkməyə belə hazır idi. Hətta bütün suallara da, az qala, dişlərini qıcayaraq cavab verirdi. Diana əzab çəkirdi. O,

«İşlər necə gedir, Diana?», «Siz çox gözəl görünürsünüz, Diana» kimi sözlərin arasından budaları ilə adama sarmaşan və addımlamağa mane olan sıx meşənin içindən keçirmiş kimi keçirdi. O, öz oynasını onun xoşuna gələn qadınla birlikdə qoyduğu həmin lənətə gəlmiş yerə tez qayıtmaq üçün bütün bədəni və qəlbi ilə birlikdə can atırdı. Bu dəqiqə o, Şarla, Boldiniyə, Uilyama nifrət edirdi. Xüsusilə də sonuncusuna – bu şəkli necə alması ilə bağlı bitmək bilməyən və qarmaqarışq danışıdığı əhvalata görə. O, söhbəti ilə, az qala, bütöv bir epopeya yaratdı: hə, əlbəttə ki, o, onu qəpik-quruşa almışdı, çünki satan adamın incəsənətdən başı çıxmırdı.

Varlıların bazarlıqda mənfəət etmək, məşhur dərzilərdən, ya da karyedən endirim qopartmaq ehtirasları Diananı həmişə özündən çıxarırdı. Şükür Allaha ki, özü bu cür adamlardan deyildi. Onun endirim üçün öz təchizatçılarını dilə tutan kübar qadınlara gülməyi tuturdu; halbuki onlar bu endirimsiz də keçinə bilərdilər. Bu barədə Antuanla danışmaq lazım gələcəkdi. Hər halda, bu, onu güldürəcəkdə. Kübar həyatı həmişə Antuanı əyləndirirdi. Bununla da əlinə düşən hər girəvədə o, Prustu xatırlaya bilirdi. Düzdür, bu, Dianaya bir az toxunardı; axı onun mütaləyə ayıracaq zamanı az idi. Bax Lüsil, heç şübhəsiz, Prustu oxumuşdu; bu, onun sifətinə yazılmışdı. Hə də, axı Şarl onu çox yormurdu, yorğan-döşəyə kitabla da uzanmaq olardı.

Diana birdən ayıldı: «Aman Allah, mən nə deyirəm! Məgər ədəbsizliyə uğramadan qocalmaq mümkün deyil?!»

Diana əzab çəkirdi, Diana gülümsəyirdi, Diana hətta qonaqlardan birinin göz vurmasına cavab olaraq ona göz də vurdu. Amma eyni zamanda da qarşısına çıxan adamların hamısını yolundan silib-süpürməyə hazır olan Diana maneələrlə bitib-tükənməyən bir qaçışda idi. Tez, tez Antuanın yanına çatmaq lazım idi. O, Antuanın öz alçaq səsi ilə necə güldüyünü eşidir və bunu eşitmək ona dözülməz ağrı verirdi. Diana bir addım da atdı. Hətta rahat nəfəs alaraq gözlərini də qıydı: Antuan Klerlə birlikdə güldürdü, Lüsil isə arxasını onlara çevirmişdi.

IX fəsil

– Mənə elə gəlir ki, qonaqlıq, nədənsə, qarışıq alındı, – Şarl dedi, – həddindən artıq çox içirdilər-nədir...

Avtomobil sahil yolu ilə yavaş-yavaş irəliləyirdi. Yağış çisələyirdi. Lüsil adət etdiyi kimi yanaqlarını və alnını yağışın soyuq damlalarının altına tutaraq başını pəncərədən çölə çıxarmışdı. O, Parisin, aprel gecəsinin havasını ciyərlərinə çəkirdi. Yarım saat əvvəl nəzakətlə sağollaşdıqları vaxt Antuanın necə bədbəxt göründüyünü xatırlayır və bu təəssüratdan ürəyi şirin-şirin sızılırdı.

– Yaşamaq insanlar üçün getdikcə daha qorxulu olur, – Lüsil gümrah halda söylədi, – onlar hər şeydən qorxurlar: qocalmaqdan, əllərində olanı itirməkdən, istədiklərini əldə edə bilməməkdən, darıxmaqdan və darıxdırıcı olmaqdan qorxurlar... Buna görə də özlərini dəliliyə qoyurlar. Hamı, elə bil, tamahkarlıqdan ağılını itirib.

– Nədir, bu, sizi əyləndirir?

– Bəzən əyləndirir, bəzən isə acıqlandırır. Bəs sizi?

– Mənim belə məsələlərdən başım az çıxır. Siz ki bilirsiniz, anadan olandan psixologiya ilə maraqlanmamışam. Sadəcə, hiss edirəm ki, tanımadığımı insanlar getdikcə daha tez-tez boynuma atılırlar. Ətrafımda getdikcə daha çox sərxoş adam görməyə başlamışam.

Əlbəttə, o, Lüsilə «mən ancaq sizinlə maraqlanıram. Sizin haqqınızda düşünə-düşünə, bütün zamanımı psixologianın cəngəlliklərində keçirirəm. Elə mən də ağılımı itirmişəm. Mən də mənim olanı itirməkdən qorxuram; elə mən də özümü dəliliyə qoyuram, mən də tamahkarlıq edirəm» deyə bilməzdi...

Lüsil maşının pəncərəsini qaldırdı və Şarla tərəf çevrilib onu süzdü. Birdən-birə sınıxıcı bir nəvazişin içində batıb qaldığını hiss etdi. Sabahkı gün haqqında düşünərkən içini dəlib keçən şiddətli xoşbəxtlik hissini Şarla bölüşmək istədi. «İndi axşam saat on birdir, on yeddi saatdan sonra Antuanın yanında olacağam. Əgər səhər bir az artıq yatsam, çox az gözləməli olacağam». O, əlini Şarlin əlinin üstünə qoydu. Şarlin gözəl əlləri var idi – nəcabətli, yaxşı qulluq edilmiş... Amma artıq onların da üstünə qocalara xas bir neçə qəhvəyi ləkə düşmüşdü.

– Hə, Boldini xoşunuza gəldi?

«O fikirləşir ki, bununla məni məmnun edəcək, – Şarl kədərlə düşündü, – rəssamlığı sevdiyimi bilir. Amma ağlına da gəlmir ki, artıq əlli yaşım var və yer üzündə heç kimin olmadığı kimi bədbəxtəm».

– Hə, yaxşıdır. Yaradıcılığının ən məhsuldar dövrünün işidir. Uilyam onu, demək olar ki, müftə alıb.

– Uilyam həmişə hər şeyi müftə alır, – Lüsil qımışdı.

– Elə Diana da belə dedi, – Şarl cavab verdi. Sonra araya dərin bir sükut çökdü. «Axı mən nə üçün hər dəfə Dianadan, ya da Antuandan söz düşəndə söhbəti yarımçıq kəsirəm? Bu, sadəcə, axmaqlıqdır, – deyə Lüsil fikirləşdi, – əgər ona həqiqəti söyləyə bilsəydim... Hə... Desəydim ki, Antuan xoşuma gəlir, onunla birlikdə gülmək, onu öpmək istəyirəm... Amma səni sevən bir kişiylə bu sözləri söyləmək axmaqlıqdır. Onun üçün Antuanla yatdığımı bilmək daha asan olardı, nəinki onunla birlikdə ürəkdən qəhqəhə çəkdiyimi görmək... Qısqanclıq doğurmaq üçün hər şeydən daha qorxulu vasitə güllüşdür».

– Diana nəsə qəribə olub, – Lüsil başqa şey fikirləşsə də, belə dedi, – biz Kler və Antuanla laqçırtı vururduq, o, qonaq otağına girdi... Elə həyəcanlı, elə pərişan idi ki, lap qorxdum.

Lüsil gərgin halda gülümsündü. Şarl ona tərəf çevrildi.

– Qorxdunuz? Yəqin ki, siz «yazığım gəldi» demək istəyirdiniz?

– Hə, – Lüsil sakit səsle cavab verdi, – həm də yazığım gəldi. Qadın üçün qocalığın yaxınlaşdığını hiss etmək dəhşətlidir.

– Kişi üçün də həmçinin, – gözlənilmədən Şarlin dilindən çıxdı, – sizi əmin edirəm ki, belədir.

Onlar, süni də olsa, güldülər və hər ikisi bu gülüşə görə özünü çox pis hiss etdi.

«Qoy belə olsun, – Lüsil gözlərini yumdu, – təhlükəli mövzulardan qaçacaşıq, zarafat edəcəyik, hər şey onun istədiyi kimi olacaq. Amma sabah saat dördə, nə olursa olsun, mən yenə də Antuanla görüşəcəyəm».

Lüsil ömrü boyu qəddarlığa nifrət etmişdi, amma indi özü ilə bacara bilmirdi.

Yer üzündə heç nə – nə yalvarışlar, nə göz yaşları onu dayandırmaq iqtidarında deyildi. Sabah o, yenə də Antuana sahib olacaqdı – onun istisinə, onun nəfəsinə, onun səsinə... Lüsilin planları, adətən, havanın durumundan, əhvali-ruhiyyəsindən çox asılı olardı. İndi isə o, özünə təəccüb edirdi. Heç ağlına da gəlməzdi ki, kimisə belə ehtirasla istəyə bilər. Cəmi bircə dəfə sevmişdi – iyirmi yaşında, həm də uğursuz bir sevgi ilə. O vaxtdan bəri ruhunda məhəbbətə qarşı ehtiyatlı bir münasibət ilişib qalmışdı, qormaq bilmirdi. O, dinə də, demək olar ki, elə bu cür yanaşırdı: yəni boşa sərf edilmiş emosiyalar kimi. İndi isə budur, məhəbbət həyatında yenidən bütün gözəlliyi ilə peyda olmuşdu. Başdan-başa xoşbəxtliklə dolu məhəbbət. Adama elə gəlirdi ki, insan bədəni bu qədər möhtəşəm, ucsuz-bucaqsız, qalib bir hissi, sadəcə, özündə yerləşdirmək gücündə deyil...

Adətən, Lüsil zamanın necə keçdiyinin fərqinə varmazdı, günlər hiss edilmədən yanından sivişib keçər, o isə təəssüf hissi duymadan onların ardınca baxardı. İndi isə qorxurdu: görəsən, bütün həyatı Antuanı sevməyə yetəcəkmi?

– Lüsil, Nyu-Yorkda bəzi işlərim var. Mənimlə birlikdə gedərsinizmi?

Şarl bunu çox təmkinlə söylədi, sanki, onun razılığı artıq alınmışdı. Ümumiyyətlə, Lüsil səyahət etməyi sevirdi, Şarl da bunu bilirdi. Amma Lüsil dərhal cavab vermədi:

– Niyə də olmasın? Uzun müddətə?! «Mümkün deyil, – bu sözləri söyləsə də, həyəcanla gicgahları vurmağa başladı, – mümkün deyil. Antuansız heç on gün də dözə bilmərəm. Şarl mənə şərt qoymaq üçün həddindən artıq gec, ya da həddindən artıq tez işə başladı. Hara fırladırsan-fırlat, yenə də bu, insafsızlıqdır. Antuanın mənzilini dünyanın heç bir şəhərinə dəyişməyəm... Onun otağının qaranlığında ikimizin birlikdə edəcəyimiz səyahətlərdən, kəşflərdən başqa mənə heç nə gərək deyil».

Xatirələr yenə də onu həyəcanlandırdı və Lüsil üzünü pəncərəyə sarı çevirdi.

– Təxminən, on-on beş gün, – Şarl cavab verdi, – bəhərdə Nyu-York çox cazibədar olur. Axı siz orada ancaq qışda olmusunuz. Xatırlayırsınız, soyuqdan burnunuz belə

göyərmişdi. Özünüz də lap tükü pırpızlaşmış sərçə balasına bənzəyirdiniz. Gözlərinizdə də, sanki, bu şaxtanı mən sifariş veribmişəm kimi bir məzəmmət var idi.

O güldü, səsi şəfqət dolu idi, bir də, elə bil, həmin xoşbəxt anlar üçün nostalgiya hiss edirdi. Lüsil ötən qış Nyu-Yorkda, həqiqətən də, dəhşətli soyuq olduğunu xatırladı. Amma bu xatirə onun ürəyində heç bir xoş hiss oyatmadı. Yaddaşında qalan hoteldən restorana, oradan da geri qayıtmaq üçün istifadə etdikləri taksilərlə saysız-hesabsız gəzintilər idi.

Ümumiyyətlə, onlarda həmişə belə olurdu. Yəni bütün romantik və insan ruhunu silkələyə biləcək xatirələr, adətən, Şarlin qismətinə düşərdi. Bu fikir ağılına gələndə Lüsil birdən-birə utandı. Gör bir... Hətta hisslər sahəsində də Şarlin hesabına yaşayırmış! Bu kəşfi ona hər şeydən daha çox xəcalət verdi. Lüsil istəmədi ki, Şarl ona görə əzab çəksin. O heç yalan danışmaq da istəmədi. Amma həqiqəti də söyləyə bilmirdi. İstəyirdi ki, Şarl özü hər şeyi başa düşsün, ona da heç nəyi izah etmək lazım gəlməsin. Lüsil əcaib şəkildə qorxaq idi.

...Antuanla həftədə iki, bəzən üç dəfə görüşürdülər. Antuan işdən qaçmaq üçün hər fəndə əl atırdı. Lüsil üçün daha asan idi: Şarlin ondan öz vaxtını necə keçirdiyini soruşmaq kimi bir vərdişi yox idi.

...Hər dəfə Antuanın balaca otağının astanasından içəri ayaq basan kimi onlar titrəyə-titrəyə bir-birinə sarmaşır və qaranlığın içində itib-batırdılar. Söhbət etməyə, demək olar ki, zamanları qalmazdı. Bədənləri elə bir tamahkarlıqla bir-birini öyrənirdi ki, sanki, ətrafda olan hər şey bir heç, bir yoxluq idi.

Bir-birindən ayrıldıqdan sonra isə hər ikisi görüşün bütün təfərrüatını yenidən yaddaşında canlandırmağa, heç olmasa, bir söz, ya da bir jest xatırlamağa çalışırdı. Onlar bir-birini yuxulu adam kimi tərک edirdilər. Demək olar ki, dalğın halda... Amma iki saat belə keçmədi ki, artıq yeni görüş haqqında düşünür, başqa heç bir şey haqda fikirləşmək iqtidarında olmurdular. Görüş onlar üçün yer üzündə olan yeganə həqiqət və yeganə realıq idi.

Yerdə qalanlar isə boş şey idi. Onlar gələcək görüşün naminə zamanı izləməyi öyrənirdilər. Yalnız bu görüşün

xətrinə başqa insanların fərqinə vara bilirdilər. Səbəb də bu idi ki, həmin insanların hamısı onların yolunda manəe idi.

Antuanın yanına getməyə hazırlaşarkən Lüsil, azı, altı dəfə maşının açarını yaddan çıxarıb-çıxarmadığını yoxlayır, azı, on dəfə gedəcəyi marşrutu fikrində dolandırır, azı, yüz dəfə saata baxırdı... Və inana bilmirdi ki, bu odur – hər vaxt zamana bu qədər etinasız yanaşan biri. Antuan səhər tezdəndən katibəyə durmadan təkrar edirdi ki, dördüdə iş-güzar görüşü var. İşdən dördüdə on beş dəqiqə qalmış çıxırdı, halbuki nəşriyyatdan evə cəmi beşdəqiqəlik piyada məsafə vardı. Hər ikisi görüş yerinə həyəcədən əldən düşmüş halda gəlib çıxırdı. Lüsil – yolda maşın tıxacına düşdüyü üçün. O isə zəhlətökən müəllifdən güclə canını qurtara bildiyi üçün. Amma evə çatır-çatmaz, sanki, ölümcül bir təhlükədən xilas olublarmış kimi rahatlıq içində bir-birinin ağışuna atılırdılar. Onların riskə getdikləri şey yalnız beşdəqiqəlik gecikmə idi.

Həzz anında isə bir-birinə aman vermədən: «mən səni sevirəm», – deyirdilər. Amma bu söz yalnız həmin dəqiqələrdə dillərindən çıxardı. Bəzən – istirahət etdikləri fasilələrdə – Antuan Lüsilin üzərinə əyilər, qızın yanaqlarını sığallayaraq nəvazişlə pıçıldayırdı: «Sən mənim xoşuma gəlirsən». Lüsil isə gülümsəyərdi. Sonra Antuan etiraz edərdi ki, bu təbəssümün başqa birinə ünvanlandığını görsə, dəli ola bilər. Sonra isə: «Sən gülümsəyəndə elə köməkətsiz görünürsən ki... Məni lap qorxudursan», – deyər fikrini izah edərdi. Lüsil də onu azca da olsa sakitləşdirmək üçün: «Adətən, özümə aid olan şeylər haqqında fikirləşirəm, gülümsəməyim isə nəzakət xətrinədir. O ki qaldı köməkəzliyimə, bu belə deyil, sadəcə, laqeyd insanam», – deyər cavab verərdi.

«Kim bilir, sən nə haqda düşünürsən, – Antuan etiraz edərdi, – bəzən adama elə gəlir ki, nə isə planlaşdırırsan, ya da hansısa sirrən var, cidd-cəhdlə onu gizlətməyə çalışırsan». – «Mənim, həqiqətən də, bir sırım var. Antuan...»

Lüsil bu sözü söylədikdən sonra başını onun çiyinə söykəyərkən pıçıldayırdı: «Çox fikirləşmək lazım deyil, bizim üçün belə də yaxşıdır».

Bu sözü eşidən Antuan səsinə kəsirdi. O, ona əzab verən şey haqqında, daha dəqiq desək, Diananın yanında

özünü yatmış kimi göstərərək keçirdiyi yuxusuz gecələrdə düşündüyü şey haqqında danışmağa cəsarət etməzdi. Halbuki bu fikir onu dəli edirdi: «Daha belə davam edə bilməz. Nə üçün bir yerdə deyilik?»

Lüsilin qayğısızlığı, laqeydliyi, istənilən problemdən özünü kənar tuta bilmək bacarığı bəzən Antuanı çaşdırırdı da. Çünki Lüsil onunla Şarl haqqında danışmaq, gələcəklə bağlı planlar qurmaq istəmirdi. Doğrudanmı, onu Blassan-Linyerin yanında tutub saxlayan şey maddiyyat idi? Halbuki o, elə müstəqil görünürdü ki? Lüsil, adətən, pul haqqında hər cür söhbətdən yan qaçırdı. (Allah şahiddir ki, heç kim varlılar qədər pul haqqında çox danışmır.) Antuan onun tamah ucbatından nəyəsə qadir olduğuna inanmırdı. Hər dəfə qız: «Mən sənin üçün darıxmışam», – deyəndə Antun bütün bunların bir insanın daxilində necə uzlaşa bildiyini beyninə heç cür sığışdırı bilmirdi. O, ürəyinin dərinliyində ümid edirdi ki, hər şey öz-özünə düzələcək; məsələn, onları bir yerdə tutacaqlar və bu təsadüf əsl kişinin etməli olduğu hərəkəti onun əvəzinə yerinə yetirəcək. Əlbəttə, bütün qayğısızlığına və həssaslığına baxmayaraq, buna görə o, özünü nifrət edirdi. Axı Antuan əxlaqdan uzaq adam deyildi.

Lüsillə yaşadıqlarına bənzər bir şeyi əvvəllər heç vaxt yaşamamışdı. Amma onun da çox macəraları olmuşdu.

Düzdür, gecikmiş peşmanlıq hissi onun Sara ilə olan münasibətini faciəli rəngə boyamışdı. O, ümumiyyətlə, tez bir zamanda özünəqapılmanın qurbanına çevrilə bilirdi... Ona görə də eyni şəkildə həm xoşbəxtliyə, həm də bədbəxtliyə hazır idi. Amma Lüsil tanışlıqlarından bəri onun üçün tapmaca olaraq qalırdı. Başa düşə bilmirdi ki, Antuandan fərqli olaraq Lüsil yalnız bircə dəfə sevmişdi – o da on il əvvəl; hətta bu hissi artıq yaddan çıxartmağa da vaxt tapmışdı. İndi onların məhəbbəti Lüsil üçün əsrarəngiz, gözlənilməz, kövrək hədiyyə kimi bir şey idi. Buna görə də, az qala, müqəddəs bir hissin gələcəyi haqqında düşünmək belə istəmirdi.

Lüsil onu gözləməyi, onun üçün darıxmağı sevirdi. Gizlənmək onunla açıq-açığına yaşamaqdan daha çox xoşuna gəlirdi. Xoşbəxtliyin hər dəqiqəsi onun üçün yetərli görünürdü. Son vaxtlar məhəbbət haqqındakı sadələvh

mahnılara qulaq asanda kədərlənirdi, amma onlardakı «yeganə», «daimi» ehtiras haqqında sözləri heç vaxt özünə aid etmədi. Onun başlıca həyat prinsipi özünü aldatmamaq idi. Hətta ona elə gəlirdi ki, məhz bu səbəbə görə tez-tez ədəbsiz hadisələrə düçar olur. Sanki, öz hissləri haqqında açıqdan-açığa fikir yürütmək bacarığı mütləq abırsızlığa aparıb çıxarır, bütün bu romantika həvəskarları isə əlləşmir və real həyatda öz yüksək qanunlarından yapışbı duruş gətirirlər. Lüsıl Antuanı sevirdi, amma Şarla bərk bağılı idi. Antuan onu xoşbəxt etmişdi, amma o, Şarlı bədbəxt etmək istəmirdi. O, onların hər ikisi haqqında çox, seçim edə bilmədiyi üçün özü haqqında isə az düşüncüdü...

O, dumanlı halda olsa da anlayırdı ki, amansız hərəkət edir, amma yenə də içi xoşbəxtliklə dolu idi.

Lüsıl tamamilə təsadüfən – birdən-birə fərfinə vardı ki, əzab çəkmək bacarığını hələ də itirməyib.

Onlar Antuanla artıq üç gün idi görüşmürdülər. Səbəb isə sadə idi – kübar həyatın gözlənilməz dəyişiklikləri onları fərqli ziyafətlərə pərən-pərən salmışdı. Bu gün isə saat dörd üçün görüşməli idilər. Lüsıl vaxtında gəldi və təəcübləndi ki, Antuan qapını açmır.

İlk dəfə idi ki o, Antuanın verdiyi açardan istifadə edirdi. Otaq boş, pəncərələr açıq idi. Bir anlıq Lüsılə elə gəldi ki, səhv gəlib. Axı Antuan həmişə pəncərələri bağlayır və yalnız çarpayını, bir də tavanın kiçik bir parçasını işıqlandıran balaca gecə lampasını yandırır. O, maraq içində bu qədər yad və bu qədər doğma olan otaqda gəzişdi, kitabların cildini nəzərdən keçirdi, yerə düşmüş qalstukı döşəmədən qaldırdı, diqqətlə əsrin əvvəlinə aid olan, nədənsə, əvvəllər fikir vermədiyi gözəl və gülməli şəkilə baxmağa başladı. Onda elə bir qəribə hiss var idi ki, sanki, yad kişinin otağına soxulub. Həm də az maaşla yaşayan hansısa naməlum və gənc subay kişinin. O kimdir, haradandır, valideynləri kimdir? Uşaqlıqda xoşbəxt olubmu? Əlbəttə ki, o, bütün bunları bilmirdi.

Lüsıl çarpayıya əyləşdi, sonra yerindən sıçradı, pəncərəyə yaxınlaşdı. Öz gözündə ən abırsız adam kimi idi.

İlk dəfə idi ki, Antuan haqqında yad biri haqda düşüncü kimi fikirləşirdi. Düzdür, onun əllərini, dodaqlarını, gözlərini, bədənini tanıyırdı. Amma bütün bunlar az idi axı...

Artıq beşə on beş dəqiqə qalırdı; onlar üç gün idi görüşmürdülər. Antuan isə hələ yox idi, telefon da susurdu.

Lüsil qaranlıq otaqda gəzişdi, bir kitab götürdü, amma o dəqiqə də kənara atdı. Əgər gələ bilmirdisə, heç olmasa, zəng edəydi! O, aparatın xarab olması ümidi ilə dəstəyi qaldırdı, amma səs gəlirdi. Bəlkə, Antuan, sadəcə, gəlmək istəməyib? Bu fikir ağlına gələndə Lüsil qeyri-təbii bir vəziyyətdə donub-qaldı. Lap qədimi qravürlərdə təsvir olunan ölümçül yaralı əsgərlər kimi...

Görüşlərindən parçalar yaddaşından burulğan kimi keçib-getdi: məzəmmət kimi görünən şeylər maraqsızlıq əlaməti ola bilərdi. Yumşaqlığın isə acı həqiqəti gizlətmək istəyi kimi izah olunması mümkündür. Hə... Antuan onu sevmir. O, sözlərdə laqeydlilik əlamətləri axtara-axtara onun necə və nə dediyini xatırladı. «Neyləmək olar, o, məni sevmir», – deyə Lüsil hündürdən dedi. Amma təəcübünə rəğmən bunu sakit səsle söylədi. Buna baxmayaraq, bu ifadə elə o dəqiqə özünə vurduğu qamçı zərbəsi kimi səsləndi. «Əgər Antuan məni sevmirsə, necə yaşayaçağam?»

Həyat birdən-birə ona boş, hüznü və sevincsiz göründü. Lap Antuanın sevimli fotosəklində təsvir olunan Peruda küllə örtülmüş Daş düzənlik kimi.

Lüsil otağın ortasında dayanmışdı, tir-tir titrəyirdi. Bu, o qədər əzabverici idi ki, özünə təskinlik verməyə başladı.

– Sakit ol, – hündürdən dedi, – sakit ol, – sanki, ürkdülmüş ata müraciət edirmiş kimi öz bədəni və ruhu ilə danışırdı, – heç bir şey baş verməyib...

O, qollarını açaraq çiyinlərini qucaqladı və üzünü yastığa basıb inildədi: «Antuan, Antuan...» İndi də özünə hey-rət edirdi. Əvvəllər heç ağlına da gəlməzdi ki, belə bir ağrı hiss etməyə qadirdir. Sonra yavaş-yavaş özünü dilə tutmağa çalışdı: «Səfeh, sən Antuanın qızılı gözləri olmadan necə yaşayacaqsan, onun səsi olmadan necə dözəcəksən?»

Yaxınlıqdakı kilsədə saat beşi vurdu.

Lüsilə elə gəldi ki, bu qəddar və dəli zəngin səsi onun içində çalınır. Elə bu an Antuan qaçaraq qapıdan içəri şığıdı və çarpayıya tərəf atıldı. Lüsil artıq onu gözləməirdi.

Antuan isə Lüsili evdə tapdığı üçün özünü son dərəcə xoşbəxt hiss edir, qızın üzündən, saçından öpür və düz

bir saat əlindən çıxma bilmədiyi müdirini Allahın verdiyi bütün sözlərlə söyürdü. Lüsil ona sığınaraq tez-tez adını pıçıldayır, yaşadığı xoşbəxtliyə hələ də inana bilmirdi.

Bir neçə dəqiqədən sonra o, yerində dikəldi və çarpayının kənarında arxası Antuana oturdu.

– Bilirsən, Antuan, – o dedi, – deyəsən, səni doğrudan-doğruya sevirəm.

– Mən də... Ona görə də deyə bilərəm ki, bu lap yerinə düşüb.

Onlar bir dəqiqəyə yaxın fikirli halda susdular. Sonra Lüsil yenə də ona tərəf çevrildi və diqqətlə sevdiyi kişinin üzərinə necə əyildiyinə baxdı.

X fəsil

Antuanın evindən çıxanda Lüsil məhəbbətdən yorulmuşdu, sanki, başı da bomboş idi... İçindəki boşluğa diqqət edəndə fikirləşdi ki, yəqin, bu, adi əsəb pozğunluğu ilə bağlıdır. Ona görə də öz-özünə qərar verdi: bundan sonra daha çox yatmaq, daha az içmək və sağlam həyat tərzini keçirmək lazımdır. O, kiminsə onun üçün bu dərəcədə vacib olması fikrinə alışı bilmirdi. Çünki özxoşuna yaşamağa çox adət etmişdi. Lüsilə elə gəlirdi ki, belə bir asılılıq onun üçün tənhalıqdan da bətər ola bilər.

Onun maşını sahil küçəsi ilə şütüyürdü. İliq bir axşam idi, işıqların əksi suya düşürdü; adamda elə təəssürat yaranırdı ki, sanki, çayın özü ətrafa işıq saçır. Lüsil beynindən keçən fikirlərə güldü: «Nə olub axı? Özü də mənim yaşımda. Mənim vəziyyətimdə». Sonra fikirləşdi ki, o, kiminsə saxladığı qadındır, deməli, əxlaqsız qadındır. Bu fikir onu əməlli-başlı əyləndirdi. Qonşu maşının sükanı arxasında olan kişi ona baxıb gülümsəyirdi. Lüsil isə dalğın halda bu təbəssümə təbəssümlə cavab verdi və yenidən düşüncələrə qapıldı. «Mən kiməm?» Birdən o, fərqi vardı ki, ətrafdakı insanların onun haqqında nə fikirləşdikləri heç vecinə də deyil. Artıq çoxdandır öz içində eşələnməyi yadırgayıb. Amma nə olsun? Birdən bunun kütləşmənin bir əlaməti olması fikri ağına gəldi. Səbəbi haqqında düşünərkən, nəhayət, özlüyündə belə bir qərar çıxardı: əvvəla, əvvəllər – yəni cavanlıqda o çox oxuyardı. Bu, o vaxta kimi davam etdi ki, Lüsil xoşbəxt oldu.

ğunu başa düşdü. Sonra... Əvvəllər o, özünə çoxlu sual verərdi. Amma bu da gözəl, baxımlı, yaxşı geyinmiş ev heyvanına çevrildiyi zamana qədər belə olmuşdu. Sonra o, hər cür çətinlikdən qaçmağı öyrəndi. Gələcək haqqında fikirləşməmək üçün özünəməxsus bəhanə də tapdı: həyatın qısalığı. Bir zamanlar falına baxaraq ona erkən öləcəyini söyləmişdilər. O isə bundan sonra laqeyd halda öz taleyi ilə barışaraq, aqibətinin elə belə də olacağını düşünməyə başlamışdı. Bəs birdən qocalana kimi yaşamaq oldu?.. O, özünü qocalmış, Şarl tərəfindən atılmış, kasıb, ən zəruri ehtiyacı olan çörəyi belə ağır zəhmətlə əldə edən qadın kimi təsəvvür etməyə çalışdı. Amma nahaq yerə özünü bu görüntülərlə qorxutmaq istəyirdi. Onunla nə baş verirsə versin, Qran Pale yaxınlığındakı Sena elə indikitək qızıl kimi parlayacaqdı. Və bu, onun üçün həyatda ən vacib şey kimi göründü. Bundan başqa, ona elə gəldi ki, bahalı avtomobili, Laroşdan olan mantosu olmadan da keçinə bilər. O da maraqlıdır ki, eyni fikir Şarlin da ağılına gəlir və onun qanını qaraldırdı.

Hər dəfə olduğu kimi, bu gün də Antuanla görüşdən sonra Lüsilin ürəyi Şarla qarşı nəvaziş hissi ilə dolmuşdu və o, öz xoşbəxtliyini onunla bölüşmək istəyirdi. Daha ağılına da gəlmirdi ki, onun gündüz saatlarında heç hara çıxmadığına öyrəşmiş Şarl məhz bu dəqiqələrdə qəfəsdəki heyvan kimi mənzilin içində çapalayır... Eynilə Lüsilin üç saat əvvəl əzab çəkdiyitək... «Birdən o gəlmədi», – deyərək...

Amma Lüsil bunu heç vaxt bilməyəcəkdi. Çünki o içəri girəndə Şarl heç bir şey olmamış kimi əlində «Mond» divana uzanmışdı... Əlbəttə... O, maşının səsini eşitmişdi.

– Günün yaxşı keçdi? – Şarl sakitcə soruşdu. Lüsil nəvazişlə onun yanağından öpdü.

Ondan sevdiyi odekolonun qoxusu gəlirdi. Belə birini Antuana da almaq lazım idi.

– Yaxşı keçdi, – dedi, – amma bir az qorxdum...

Birdən ağılına gəldi ki, Şarla söhbət etmək, hər şeyi ona danışmaq istəyir. Hətta az qala, «qorxdum ki, Antuan gəlməyəcək, qorxdum ki, onu sevirəm» sözləri ağızından çıxacaqdı...

Amma belə demək olmazdı. Nə qədər acınacaqlı olsa da, bu qorxulu günün həyəcanını bölüşmək üçün onun

kimsəsi yox idi. Düzdür, o, ümumiyyətlə, öz ürəyini hər adama açmağı sevməzdi və heç vaxt buna görə təəssüflənməzdi də. Amma bu gün ürəyindəkiləri bölüşməyə kimsəsinin olmaması üçün ilk dəfə idi kədərlənirdi.

– ...mən qorxdum ki, kənarında qalmışam...

– Nədən kənarında?

– Həyatdan. İcimdə elə bir hiss var idi ki, sanki, həyat yanımdan ötüb-keçir. O şey ki, onu «həyat» adlandırırlar. Şarl, deyin, doğrudanmı sevmək, sevgidə əzab çəkmək, işləmək, pulların qeydinə qalmaq mütləqdır? Doğrudanmı, bunlarsız həyat tam olmur?

– Qətiyyətlə belə deyil, – Şarl cavab verdi, – hər halda, əgər siz onlar olmadan da xoşbəxtsinizsə...

– Deməli, hesab edirsiniz ki, bu mümkündür?

– Tamamilə...

Onun səsinə nəşə qəribə, uzaq bir intonasiya var idi və bu, Lüsili həyəcanlandırdı.

O, Şarlin yanında – divanda əyləşdi və bu yaraşlıq yorğun sifəti sığallamağa başladı. Şarl gözlərini yumdu, dodaqlarında təbəssüm dolaşdı. Lüsil bir anlıq öz-özünə mehriban, onu xoşbəxt edə biləcək qadın təsiri bağışladı. Göstərdiyi nəvazişin içində soxulmağa çalışan fikri – Antuanla bağlı düşüncəni qovmaq istədi. Amma yenə də bu fikir aman vermədən ağılında dolaşdı... O fikirləşdi ki, əgər Antuan gəlməsəydi, Şarla nifrət edəcəkdə. Sonra da: «Özümüz xoşbəxt olduğumuz vaxt ətrafımızdakı insanlar bizə ikincidərəcəli olsa belə, xoşbəxtliyimizin iştirakçısı kimi görünürlər. Ancaq xoşbəxtliyimizi itirdikdən sonra başa düşürük ki, bu adamlar yalnız onun təsadüfi şahidləri olublar», – düşündü.

– Bu gün axşam nə işlə məşğul olacağıq? – deyərək Lüsili maraqlandı.

– Diananın evinə şam yeməyinə dəvət edilmişik, məgər unutmusunuz?

Şarlin səsinə inamsızlıq və sevinc hiss olunurdu. O, bunun səbəbini başa düşdü və qızardı. «Hə» cavabı verərək Lüsili həqiqəti söyləyə bilirdi, amma eyni zamanda da onu aldatmış olacaqdı. Axı o, «Mən şam yeməyini unutmuşam, Antuanı yox. Həm də indi onun yanından gəlirəm. Sabah yenə də onunla görüşəcəyəm», – deyərək cavab verə bilməzdi ki...

– Şam yeməyini xatırlayırdım, amma Diananın evində olacağını unutmuşdum. Hə... Hansı donumu geyinim?

Sualı verə-verə Lüsil birdən heyrat içində fərfinə vardı ki, Antuanla orada görüşə biləcəyi onu qətiyyənlə sevin-dirmir. Əksinə, hətta qıcıqlandırır da. Bu gün onun hissləri elə bir həddə yetmişdi ki, artıq heç bir şeyə hövsələsi qalmamışdı (əgər hisslər haqqında belə söyləmək müm-kündürsə). O, indi Şarla ikilikdə şam etməyə daha çox üstünlük verədi. Artıq ağzını açırdı ki bunu ona desin, nə-dənsə, birdən-birə fikrini dəyişdi. Hər halda, bu təklifi ilə onun ürəyinə boş ümidlər toxumu səpmiş olardı. O isə Şarlı aldatmaq istəmirdi.

– Siz, elə bil, nəyə demək istəyirsiniz?

– Hə, amma unuttum.

– Bilmirəm fikir vermisinizmi, ya yox, mücərrəd möv-zularda fikir yürütməyə başladığınız vaxt adi vaxtlarda ol-duğundan fərqli görünürsünüz... Necə deyim... Elə bil, da-ha çox başısoyuq adam təsiri bağışlayırsınız.

– Adi vaxtlarda məgər başısoyuq adam təsiri bağışla-yıram?

– Hə... Özü də dəhşətli dərəcədə. Mən, məsələn, sizin tək-tənha səyahətə çıxmağınıza imkan verməzdim. Çünki nə az, nə çox, yarım həftə sonra sizi haradasa uzaqlarda, məsələn, tranzit səmşinlər üçün zalların birində tapa bi-lərdim. Yanınızda da bir qalaq oxuduğunuz kitablar... Təbii ki... bütün yerli barmenlərin artıq dostunuz olmağa imkan tapdığını da görəcəkdiniz.

Şarl bu mənzərəni elə səmimi həyəcanla izah etdi ki, Lüsil qəhqəhə çəkdi. Şarl onu həyata uyğunlaşa bilməyən qadın hesab edirdi. Ola bilsin, Şarın bu xüsusiyyəti Lüsili ona daha çox bağlayırdı. Bəli, məhz bu... Daha onun var-dövləti yox. Ümumiyyətlə, Şarl həmişə Lüsilin məsu-liyyətsizliyini adi şey kimi qəbul edirdi. Digər tərəfdən də o, Lüsilin on beş il əvvəl etdiyi seçimi hər zaman müdafiə etməyi bacarırdı. Yəni bilirdi ki, bu qız heç vaxt uşaqlığı ilə vidalaşmayacaq. Antuan isə əksinə, buna görə özün-dən çıxırdı.

Lüsilin yaratdığı obraz Şarın təsəvvür etdiyi ilə ta-mamilə üst-üstə düşürdü. Ümumiyyətlə, Lüsil onu təmin edirdi. Nə bilmək olar, bu hiss ehtirasdan güclü olmaya-

caqdı ki... Birdən ona görə bütün bunları qurbar vermək lazım gələrsə?

– Gəlin viski içək, çox yorulmuşam, heç ayaq üstə duram bilmirəm, – Şarl təklif etdi.

– Polina mənə içki içməyə icazə vermir. İkiqat viski istəyin, mən də sizin stəkandan qurtumlayaram.

Şarl gülümsədi və zəngi çaldı. «Hə, budur, mən artıq balaca qızcıqaz rolunu oynamağa başlamışam. Bir az da keçsə, özüm üçün gəlinciklər və yumşaq oyunaqlar da gətirəcəyəm». Lüsil gərnəşdi, sonra öz otağına yollandı və çarpayısına baxaraq fikirləşdi: «Görəsən, elə bir gün gələcəkmi ki, yuxudan Antuanla birlikdə oyanım?»

XI fəsil

Diananın qonaq otağı gül-çiçəyin içində itib-batırdı. İsti olduğundan hündür pəncərələr taybatay açılmışdı. Amma hər iki buxarı yanırıdı. Belə bir mühit Lüsilin çox xoşuna gəlirdi. O gah küçədən gələn və tozlu, isti, əzgin yaydan xəbər verən qoxuları ciyərlərinə çəkmək üçün pəncərəyə yaxınlaşır, gah da yanan odun qoxusu verən buxarının yanına qayıdırdı. Ağız qamaşdıran bu ətir ona Solonu xatırladırdı... Onlar ötən payız Şarlla birlikdə ora ova getmişdilər.

– İlin iki fəsilini birləşdirmək çox gözəl fikirdir, – deyərək o, Dianaya baxıb gülümsədi.

– Hə, amma bütün gecə boyu özünü fəsilə uyğun geyinməyən adam kimi hiss etməli olursan.

Lüsil güldü. O, çox səmimi güldür, üzündə heç bir utancaqlıq kölgəsi olmadan Diana ilə söhbət edirdi. Diana isə öz qısqanclığına görə utanırdı. Çünki Lüsil özünü yaxşı aparırdı. Hər halda, vicdanı təmiz olmayan insan belə edə bilməzdi. Düzdür, o da Antuan kimi dalğın və laqeyd görünürdü... Amma bəlkə də, bu, onlar arasında yeganə ümumi cəhət idi. Elə Blassan-Linyer də özünü çox təmkinli aparırdı. Antuan isə hər zaman olduğundan bir az da artıq sevincli idi. Doğrudan ha... Yəqin ki, o, boş yerə şübhələnib. Ürəyində belə bir nəticə çıxararaq o, Lüsilə rəğbət dolu baxışlarla baxdı... bəlkə, bir az da minnətdarlıqla.

– Gedək mənimlə, – Diana təklif etdi, – mənzilimizi sizə göstərmək istəyirəm.

Lüsil özünə ciddi görkəm verərək əvvəlcə vanna otağında italyan keramikasını dəyərləndirməli oldu, sonra divar dolablarının rahatlığından vəcdə gəldiyini bildirdi. Sonra da Diana onu öz otağına apardı.

– Bura bir az səliqəsizdir, fikir verməyin.

Antuan gecikdiyindən paltarını Diananın evində dəyişməli olmuşdu: baxan kimi bilinirdi. Hər halda, gündüz onun əynində olan köynəklə qalstuk indi döşəməyə atılmışdı. Bunu görəndə Diana gizlicə və tələsik baxışlarla Lüsilə nəzər saldı. Amma qızın sifətindən yalnız ədəbli insanlara məxsus utancaqlıq hissi ötüb-keçdi... Vəssalam... başqa heç bir şey.

Bununla belə, nəşə Dianaya rahatlıq vermirdi ki vermirdi. O, öz hərəkətlərinə görə utansa da, özüylə bacara bilmirdi.

Diana Lüsilin üz ifadəsinə diqqət edə-edə yerdən paltarları qaldırdı və kreslonun üstünə qoydu. Amma qız yenə də soyuqqanlı görünürdü. Diana müəmmalı təbəssümlə gülümsündü:

– Kişilər elə pintidirlər ki...

Sonra düz Lüsilin gözlərinin içinə baxdı.

– Amma Şarl çox səliqəlidir, – Lüsil təbəssümlə etiraz etdi. O, gülməkdən özünü güclə saxlayırdı. «Bəlkə o, mənə Antuanın həmişə diş pastasının ağzını açıq qoymağından da şikayətlənəcək?», – deyə fikrindən keçirdi. Qəribə idi ki, o, bir damcı da olsun qısqanmırdı. Bu qalstuk ona Misir piramidalarının pilləkənlərində sinif yoldaşı ilə təsadüfi görüşün həyəcanlandırma biləcəyindən çox təsir göstərməmişdi. Lüsil bu barədə düşünə-düşünə Diananın çox qəşəng olduğunu fikirləşdi və təəccübləndi ki, nə üçün Antuan onu Lüsilə dəyişib. Bu məqamda o, özünü müdrik, ədalətli və xeyirxah insan kimi hiss edirdi. Adətən, çox içəndə belə olurdu.

– Qonaqların yanına getmək lazımdır, – Diana köksünü ötürdü, – heç özüm də bilmirəm bu ziyafətləri nə üçün təşkil edirəm. Ev sahibəsi rolu mənim amplyamda deyil. Heç qonaqlar da, mənəcə, yaxşı əylənmirlər.

– Nə danışırsınız, bu gün məclis çox şən keçir, – Lüsil özünə əminliklə söylədi, – yeri gəlmişkən, Kler nəyəsə hirsələnib, bu, çox yaxşı əlamətdir.

– Belə de!.. – Diana gülümsədi, – heç vaxt ağılıma gəlməzdi ki, siz belə şeylərin fərqiə varə bilərsiniz. Adətən, bir az...

– Başısoyuq adam təsiri bağışlayıram? – Lüsil onun fikrini tamamladı, – elə Şarl da belə deyir. Təsadüfə bax, bu gün onunla bu haqda söhbətimiz düşmüşdü. O qədər belə deyəcəksiniz ki, axırda özüm də inanacağam.

Onlar gülüşdülər. Lüsil fikirləşdi ki, Diana hər cür hörmətə layiqdir. Heç şübhəsiz, o, bu mühitdəki yeganə qadınlardan idi ki, xeyirxah ola bilirdi. Lüsil heç vaxt onun dilindən nə kobud, nə də bayağı söz eşitməşdi. Hətta Şarl da onun haqqında yaxşı fikirdə idi. Halbuki o, bu məsələlərdə çox vasvasıydı və mühitlərində geniş yayılmış bayağılığa qarşı çox dözümsüz idi. Heyif ki, rəfiqəlik etmək onlara qismət olmayacaq! Amma bəlkə də... Əgər Diana, doğrudan da, ağıllı qadıncırsa, o zaman nə vaxtsa hər şey yoluna qoyula bilər...

Bu sadələvh fikir Lüsilə müdrikliyin ən yüksək həddi kimi göründü. Amma Antuanın gəlişi onu əvvəlcədən nəticəsinin necə olacağını söyləməyə çətinlik çəkdiyi etirafını etməkdən saxladı.

– Destre sizi axtarır, – Antuan Dianaya müraciətlə dedi, – o, aləmi bir-birinə qatıb, özü də bərk əsəbidir.

Antuan hər iki qadına həyəcanla baxdı.

«Yəqin, elə fikirləşir ki, qısqanıram, özüm də, nə isə, söz çəkməyə çalışıram, – Lüsillə söhbətdən sakitləşən Diananın beynindən keçdi, – zavallı Antuan...»

– Mənim vicdanım təmizdir. Lüsilə mənzili göstərdim.

Antuanın üzündəki çaşqın ifadə Lüsili də şənləndirdi.

Qadınlar elə gülüşdülər, sanki, cinayət yoldaşı idilər. Antuan hiss etdi ki, əsəbiləşməyə başlayır. Axı onun kişilik qururuna toxunmuşdular: «Biri elə bu dəqiqə yatağımdan çıxıb. O biri ilə də gecəni keçirəcəyəm. Amma indi birlikdə məni ələ salırlar. Bu lap ağ oldu».

– Nəsə gülməli bir söz dedim?

– Yox, – Diana başını yellədi, – sadəcə, siz Destrenin pis əhvali-ruhiyyəsinə görə elə narahat olursunuz ki... Onsuz da, hamı onun həmişə nədənsə narazı olduğuna çoxdan alışıb... Sadəcə, bu, bizə gülməli göründü, vəssalam.

Diana otaqdan çıxdı. Lüsil də məzəli şəkildə və təhqi-ramiz bir tərzdə sir-sifətini əyərək onun ardınca yollandı. Onun bu hərəkətini görən Antuan da özünü saxlaya bilmədi, ucadan qəhqəhə çəkdi. İki saat əvvəl Lüsil: «Mən səni sevirəm», – deyirdi. Bu sözləri söyləyərkən onun sifəti əzabla dolu idi!.. Amma indi ağız-burnunu gör bir necə əyir... Əcəb cəsarəti çatır.

Qonaq otağına düşərkən Lüsil Conni ilə toqquşdu. Conni təklidə darıxırdı, ona görə də qızı görən kimi cəld qarşısına yüyüdü, bir stəkan viski təklif etdi, sonra da qoluna girərək pəncərəyə tərəf apardı.

– Sizə məftun olmuşam, Lüsil. Sizinlə birlikdə insan, ən azı, özünü rahat hiss edir. Bilirəm ki, axmaq suallarla məni bezdirməyəcəksiniz... Baş-beynimi aparıb soruşma-yacaqsınız ki, son premyera necə idi, ya da qonaqlardan hansısa haqqında nə fikirləşirəm.

– Siz hər dəfə mənə bu sözləri deyirsiniz.

– Ehtiyatlı olun, – Conni gözlənilmədən pıçılı ilə danışımağa başladı, – xoşbəxtliyiniz son dərəcə diqqət çəkir.

Lüsil əlini sifətində gəzdirdi; sanki, xoşbəxtlik bir maskaymış və onu çıxarıb atmaq mümkün idi... Bu gün o: «Mən də səni sevirəm», – deyər cavab verən bir adama «sevirəm» demişdi.

Yəni bu, o qədər gözə çarpir? Birdən ona elə gəldi ki, ətrafdakıların hamısı gözlərini ona zilləyib. Bu fikrin təsiri altında qızardı və Conninin ona gətirdiyi azacıq su qatılmış skotçu birnəfəsə başına çəkdi.

– Bu gün əhvalım yaxşıdır, vəssalam, – o, zəif səslə etiraz etdi.

– Ona görə də ətrafda olan hər kəs sizin gözünüzə xoş görünür.

Adətən, bu cür qonaqlıqlarda Lüsil insanların xoşuna gəlməyə can atmazdı. Çünki bunu boş məşğuliyət hesab edirdi. Amma indi öz xoşbəxt görünüşünə görə, elə bil, insanlardan üzr diləmək istəyirdi. Adətən, gözəl olmayan qadınlar özlərinin xarici görünüşlərindən diqqəti yayındırmaq üçün beləcə dil boğaza qoymadan danışırlar. Lüsil ətrafına nəvaziş saça-saçə bir qrupdan o birinin yanına adlayır, xoşrəftar, utancaq qadın kimi görünürdü. Hətta ge-yindiği paltara kompliment deyərək kleri də çaşdırdı.

Şarl uzaqdan Lüsili müşahidə edir və təəccübünü saxlaya bilmirdi. Onlar çıxıb getməyə hazırlaşarkən Diana Şarla yaxınlaşdı.

– Şarl, bu gün o qədər gözəl axşamdır ki... Heç kimin yuxusu gəlmir, xüsusilə də Lüsilin. Bəlkə, rəqs etməyə gedək?

Diana Lüsilə rəğbət dolu baxışlarla baxırdı. Şarl bilirdi ki, Diana qısqanır. O, qadınların birlikdə söhbət etdiklərini də görmüşdü.

İndi həyəcanının mənasız olduğunu fikirləşərək dərin-dən nəfəs aldı. Bu axşam ümumi barışıq elan olunduğuna görə əsl bayram idi. Ona görə də tərəddüd etmədən razılaşdı.

Onlar gecə restoranlarından birində görüşmək üçün razılaşıdılar. Şarl Lüsillə birlikdə ora hamıdan əvvəl gəlib çıxdı. Onlar elə o dəqiqə də rəqs etməyə yollandılar. Lüsilin kefi kök idi, bir dəqiqə belə dayanmadan boş-boş çərənləyirdi. Amma birdən-birə, sanki, dili tutulubmuş kimi sözlünü yarımcıq kəsərək susdu. Qarıda hündür – ətrafdakı insanlardan xeyli hündür bir kişi peyda olmuşdu. Onun tünd-göy rəngli kostyumu, qızılı gözləri vardı. Sifəti, çiyinləri, pəncəyinin hər qırışı, bir sözlə, hər şeyi Lüsilə doğma idi.

Antuan onların stoluna yaxınlaşıb əyləşdi. Diana aşağıda – güzgünün qarşısında yubanmışdı. Bundan istifadə edən Antuan Lüsili rəqsə dəvət etdi. Onun əli qızın çiyinlərinə toxunanda o həm istilik hiss etdi, həm də həyəcanlandı.

Rəqs edə-edə bacardıqca özünü kənar saxlamağa çalışırdı; sanki, ehtirasa yenilməkdən qorxurdu. Lüsil isə həyəcanını gizlətmək və ətrafdakı insanları aldatmaq üçün sifətinə darıxdırıcı bir ifadə vermişdi. Halbuki onlara fikir verən yox idi. O, Antuanla ilk dəfə idi sentimental və romantik bir musiqinin sədaları altında rəqs edirdi. Bu musiqini həmin bahar, nədənsə, hər yerdə tez-tez səsləndirirdilər.

Bir az rəqs etdikdən sonra onlar yenidən yerlərinə qayıtdılar. Bu vaxt Diana Şarla birlikdə rəqs edirdi. Lüsillə Antuan stolun fərqli tərəflərində əyləşdilər – bir-biri ilə üz-bə-üz.

– Sən şadsan? – Antuan soruşdu. O, qəzəbini güclə saxlayırdı.

– Hə, – Lüsil bir qədər təəccüb içində cavab verdi, – məgər sən şad deyilsən?

– Heç bir damcı da. Bu cür əyləncələr ürəyimcə deyil. Səndən fərqli olaraq yalana nifrət edirəm.

O, Lüsilin Diana ilə nə danışdığını bilmirdi. Amma öyrənmək üçün alışıb-yanırdı. Digər tərəfdən də Lüsilin bir neçə dəqiqə sonra Şarlla birlikdə çıxıb gedəcəyi fikri onun üçün dözülməz görünürdü. Təmin olunmamış istək çox tez-tez kişilərlə belə zarafatlar edir.

– Sən ki özünü suda balıq kimi hiss edirsən.

– Bəs sən?

– Mən isə yox! Elə kişilər var ki, eyni zamanda iki qadınla fırlanmağı qəhrəmanlıq hesab edirlər. Amma mən eyni vaxtda iki nəfəri əzab çəkməyə vadar edərək özümü kişi saya bilmərəm.

– Kaş orada, Diananın evində özünü kənardan görə biləydin, – Lüsil ucadan dedi, – özünü elə itirmişdin ki...

Lüsil güldü.

– Gülmə! – Antuan özünü güclə saxlayırdı, – on dəqiqədən sonra Şarlla birlikdə, ya da tənha qalacaqsan. Amma hər halda, mənimlə olmayacaqsan.

– Sabah isə...

– Artıq bu «sabah» söhbəti yetər. Sən başa düşməlisən ki...

Lüsil susdu. O, nahaq yerə özünə ciddi görkəm verməyə çalışırdı. İçki həmişə onu eyforiya vəziyyətinə salırdı.

Söhbətləri belə bir gərgin məqama çatdığı vaxt tanımadığı gənc bir oğlan onu rəqsə dəvət etdi, Antuan isə soyuq səsle onun təklifini rədd etdi. Lüsil hirslandı. O rəqs etmək, danışmaq, şənlənmək, hətta ola bilsin ki, kiminləsə – üçüncü biri ilə buradan çıxıb getmək arzusundaydı. O heç bir şey haqqında fikirləşmək istəmir, sadəcə, əylənmək istəyirdi.

– Mən indi sərxoşam, – Lüsil şikayət dolu səsle sözü uzada-uzada dedi.

– Hiss olunur.

– Bəlkə, sən də içəsən? Yoxsa elə qaşqabaqlısan ki...

Onlar ilk dəfə idi dalaşırdılar.

Amma Antuanın uşaq kimi inadkar sifətinə baxmaq yetərdi ki, Lüsilin ürəyi yumşalsın:

– Antuan, sən ki bilirsən...

– Hə, hə... Mən bilirəm: sən məni, həqiqətən də, sevirsən.

O, yerindən qalxdı. Diana artıq geri qayıdırdı. Onun ardınca addımlayan Şarl çox yorğun görünürdü. O, yalvarış dolu baxışlarla Lüsilə baxdı və Dianaya müraciətlə üzrxahlıq etdi. Dedi ki, sabah erkəndən qalxmaq lazımdır, həm də bu cür səs-küylü yer üçün həddindən artıq qocadır.

Lüsil dinməz-söyləməz onun ardınca yollandı. Amma maşında, nədənsə, özünü bərabər olduqları iki ildə ilk dəfə əsir götürülmüş qadın kimi hiss edirdi.

XII fəsil

Diana vanna otağında üzündəki kosmetikanı yuyurdu. Antuan radionu qoşmuşdu, yerdə əyləşərək Bethovenin konsertini dinləyirdi. Vanna otağının qapısı azacıq aralı qalmışdı. Diana təbəssümlə onun güzgüyə düşən əksinə tamaşa edirdi. Antuan səcdəgah qarşısında əyləşən büt-pərəst, ya da alov qarşısında oturan vəhşi kimi həmişə radionun yanında – yerdə əyləşərdi. Diana dəfələrlə izah etmişdi ki, bu, stereosistemdir və divarda olan dinamiklərin səsi otağın ortasına – çarpayı qoyulan yerə də çatır. Amma o, yenə də aparata yaxın əyləşməyə can atırdı. Səbəb isə bu idi: qara rəngli diskin fırlanması onu ovsunlamışdı.

Diana səliqə ilə gündüz makiyajını sildi, sonra yenə də fırça işə girişdi. O, öz sifətini yaxşı tanıyır və qırışları ustalıqla qrimin altında gizlədə bilirdi. Artıq dərisinə istirahət vermək haqqında düşünmürdü də. Adətən, qadın jurnalları belə məsləhət görür... Heç onun ürəyi də istirahətin nə olduğunu bilmirdi. Buna zamanı yox idi. Ona elə gəlirdi ki, yalnız gözəlliyi ilə Antuanı yanında saxlaya bilər. Ona görə də gözəlliyini gələcək üçün qoruyub saxlamırdı. Elə insanlar var ki (yeri gəlmişkən, onlar ən səxavətli insanlardır), yalnız bu günlə yaşayır və yerdə qalan heç nəyə fikir vermirlər. Diana məhz belələrindən idi.

Antuan daxilən gərilməmişdi. Vanna otağından axıb gələn zəif səslər Bethovenin skripkasının və trubasının səsini

batıraraq onu qıcıqlandırır. Budur, Diana kosmetik sal-fetlərlə dolu paketi açır və darağı saçlarında gəzdirir. Beş dəqiqədən sonra isə bura gələcək. Antuan ayağa qalxmalı, əynini dəyişməli və bu baxımlı qadınla, bu gözəl otağın sahibəsi ilə yatağa uzanmalı idi. Amma o, Lüsilin yanında olmaq istəyirdi.

Lüsil, adətən, onun yanına gələndə ev sahibinin me-belindən qalma köhnə çarpayının üstünə yığılardı. Sonra da əynindəki pal-paltarı tələm-tələsik kənara tullayırdı. Sevişmələri bitən kimi isə tələsik yoxa çıxardı. O, külək kimi ələkeçməz, oğru kimi cəld idi. O, heç vaxt Antuanın yanında yaşamayacaqdı. Onlar bir yataqda yuxudan ayıl-mayacaqdılar. O, daim ötəri bir xəyal olaraq qalacaqdı. Elə bu axşamı da Antuanın özü korladı. Bu haqda fikirlə-şən kimi balaca uşaqtək qəhərin boğazına necə tıxandığı-nı hiss etdi.

Diana əynində mavi penüar içəri girdi. Antuan yerin-dən tərpənmədi. Diana, təxminən, bir saniyə onun kürə-yini, boynunu baxışları ilə sıgallayaraq astanada dayandı. Sanki, bu kürəkdən, bu boyundan qadına qarşı düşmənçi-lik hissi axıb gəlirdi. Amma Diananın bu barədə düşünmə-yə cəsarəti belə çatmadı! O yorulmuşdu. Bu gün bir neçə qədəh artıq içməkdən özünü saxlaya bilməmişdi. Bu isə nadir hadisə idi.

İndi də özünü çox yaxşı hiss edirdi. Antuanla söhbət etmək, birlikdə deyib-gülmək istəyirdi. İstəyirdi ki, An-tuan öz uşaqlığı haqqında danışsın. Dianaya indi fiziki ya-xınlıq yox, ruhi yaxınlıq lazım idi. Heç ağlına da gəlmirdi ki, borc kimi yanaşdığı yataq səhnəsi haqqındakı fikir ha-zırda Antuana əzab verir. O, Diananın başqa şeylər hiss etdiyini heç ağlına da gətirmirdi.

Diana Antuanın yanında – xalçanın üstündə oturdu, əlini dostcasına onun dirsəyinin altından keçirdi. Antuan: «Bəli, bəli, indi icra olunacaq, elə bu dəqiqə», – deyə dü-şündü. Adətən, o, belə abırsızlıq etməzdi. Hətta təsadüfi münasibətlərdə belə ürəyində məhəbbətə qarşı bir damcı da olsa hörmət hissi duyardı...

Adətən, qadını qucaqlamamışdan əvvəl bu işə kök-lənmək üçün ona həmişə müəyyən zaman lazım gəlirdi. İndi də həmin zamana ehtiyacı vardı.

– Bu konsert elə xoşuma gəlir ki, – Diana dedi.

– Hə, doğrudan da, çox gözəldir, – Antuan nəzakətlə cavab verdi.

Adətən, çimərlikdə dincələn adam suala belə cavab verə bilər. Xüsusilə də dənizin gözəlliyinə baxmaq üçün onu şirin mürgüdən ayırırsansa...

– Bu axşam yaxşı keçdi, düzdür?

– Hə, nəyə, fərqli bir şey idi, – Antuan xalçanın üzərində uzanıb gərnəşərək cavab verdi.

Diana: «O, elə tənha və bədbəxt görünür ki», – deyə beynindən keçirdi. Antuanın isə qulağında indicə söylədiyi sözlər cingildəyirdi; daha doğrusu, onların sarkazm dolu tonu... Və o, bunu özünə bağışlaya bilmirdi. Diana onun çiyinə söykənərək susurdu... «Gözəl, yaşlı, zövqsüz boyanmış bir qadın». Bu ifadə haradan idi? Bəlkə, Pepsidən?

– Sən darıxdırın ki?

Diana yerindən qalxdı, otaqda gəzişdi, güldandakı gülü düzəltdi, ötüb-keçərkən əlini mebelin üstü ilə sürüşdürdü. Antuan yarıqapalı göz qapaqlarının altından ona göz qoyurdu. Diana bu əşyaları sevirdi... Həmin bu lənətə gəlmiş əşyaları... Elə Antuan da onlardan biri idi. Digər dəbdəbəli əşyalar arasında ən dəbdəbəlisi. Pula satın alınmış kişi. Düzdür, həqiqətdə məsələ tam olaraq belə deyildi. Amma o, «onun dostlarının» evində nahar edirdi, «onun mənzilində» yatırdı, «onun həyatı» ilə yaşayırdı. Hələ bir Lüsili məzəmmət etməyə cəsarəti də çatırdı! O, ən azından qadındır! Bu, ona haqq qazandırmaq üçün yetir...

– Niyə susursan? Çox darıxdırın?

Onun səsi, onun sualları... Onun penüarı... Onun ətirliəri... Dözülməz idi. Yox, bu, həqiqətən də, dözülməz idi.

Antuan ağzıaşağı çevrilərək başını qolları üstünə qoydu. Diana yenidən onun yanına qayıdıb diz çökdü.

– Antuan... Antuan...

Qadının səsində o qədər mərhəmət və səmimi kədər var idi ki, Antuanı ona tərəf çevrilməyə vadar etdi. Diananın gözləri ışıldayırdı. Onlar bir-birinə bir an elə beləcə baxdılar. Sonra Antuan gözlərini yayındırdı və onu özünə tərəf dartdı. Diana yöndəmsiz halda və ehtiyatla onun yanına uzandı. Sanki, şüşədən düzəldilmişdi və qırılmaqdan qorxurdu. Ya da elə bil, radikulit tutması vardı.

O, Diananı sevmirdi, amma bununla belə, içində istək baş qaldırmışdı.

...Şarl Nyu-Yorka tək yola düşdü – cəmi dörd günlüyə. Lüsil həmin günlərdə maşını ilə şəhərdə veyllənirdi. O, yayı qarşılayırdı; küləyin gətirdiyi hər qoxuda, Senaya düşən hər işıq zolağında yayın yaxınlaşmasını hiss edirdi. Paris yayının ləzzətini qabaqcadan duyurdu: tozun, yarpağın və torpağın qoxusu tezliklə Sen-Cermen üzərində asılı qalacaqdı. O, çəhrayı səmanın qarşısını tutan şabalıd ağaclarının enli yarpaqlarını təsəvvür edirdi. Yersiz-yersiz parlayan fənərləri görürdü. Yayda bu fənərlərin, demək olar ki, qürurları sındırılır; belələri yalnız qışda adamlara və maşınlara lazım olur. Yayda isə, az qala, gərəksiz bir şeyə çevrilir, əbəs yerə özlərinə iş axtarıb tapmağa çalışırlar. Onsuz da, nə qədər istəsələr də, gündüzlər Paris səmasında hakimiyyət başına keçməyə tələsən şəfqəin içinə soxula bilməzlər.

Şarlin çıxıb getdiyi ilk axşam Lüsil Sen-Cermen də Predə universitet illərinin dostları ilə rastlaşdı. Onlar onu sevincli, amma eyni zamanda da heyrət içərisində salamladılar. Sanki, qız bir kabusmuş və Allah bilir, haradan peyda olmuşdu. Bununla belə, o, tez bir zamanda hiss etdi ki, artıq bu adamlar üçün yadlaşıb. Xatirələr və köhnə zarafatlar tükənəndə Lüsil bir şeyi də dəqiq başa düşdü: bu adamların hamısı iş, pul və şəxsi problemlərlə yüklənib, bu qızın qayğısızlığı isə onları, sadəcə, qıcıqlandırır. Onlar üçün Lüsillə birlikdə olmaq maraqlı deyil. Çünki puldan ucaldılmış divarı dağıtmaq səs baryerini adlamaqdan asan deyil. Axı belə olanda bütün sözlər həmsöhbətə yalnız bir neçə dəqiqə keçdikdən sonra gedib çatır. Bu isə həddindən artıq gecdir...

Lüsil Kyuja küçəsindəki «bistro»da onlarla şam etməkdən boyun qaçırdı. O, bu görüşdən evə doqquzun yarısında, həm də bir qədər məyus halda qayıtdı. Polina onun belə tez qayıtmasından sevindi, qız üçün bifşteks hazırladı.

Lüsil pəncərəni taybatay açaraq çarpayuya uzandı. Gün çox tez yox olub gedirdi, küçənin səs-küyü də getdikcə azalırdı. O, pəncərədən görünən mənzərəyə tamaşa edə-edə iki ay bundan əvvəl küləyin onu necə yuxudan ayıltıldığını xatırladı. Amma onda külək indiki kimi ölüvay və

usandırıncı yox, çılğın, sürətli, şən idi. O külək onu yuxudan qaldırmışdı, bu isə yuxu gətirirdi. O küləyi hiss etdiyi vaxtdan bəri Antuan onun həyatına gəlmişdi. Bu iki ayın özü əsl həyat idi. Onlar sabah görüşəcəkləri ilə bağlı şərtləşmişdilər. Birlikdə şam edəcəkdilər. İlk dəfə ikilikdə olacaqdılar. Lüsil bir qədər həyəcanlı idi. Özünə görə yox... O, bu barədə heç vaxt fikirləşməzdi də... Amma birdən Antuan onunla birlikdə darıxdı? Birdən... Onu qorxudan bu idi. Amma hiss etdiyi həyəcana baxmayaraq, içində qəribə bir sakitlik vardı.

Otaq yavaş-yavaş qaranlığa qərq oldu. Lüsil yataqda yayxanaraq Yerim yumru olduğu haqda fikirləşməyə başladı. Onu da düşündü ki, həyat çətin olsa da, heç bir pis şey baş verməyəcək.

Bəzən insan təklikdə tamamilə xoşbəxt ola bilər – öz-özlüyündə. Bu cür dəqiqələr haqqında xatirələr bəzən çətin anlarda insanı ümitsizlikdən də xilas edir; məsələn, siz bilirsiniz ki, tənhalıqda, heç bir bəlli səbəb olmadan xoşbəxt olmağa qadirsiniz. Bilirsiniz ki, bu mümkündür. Və əgər insan başqa birinə görə ümitsiz halda bədbəxtdirsə, bu, o deməkdir ki, o, başqa birindən asılıdır... Bu cür məqamlarda isə təklikdə yaşanan xoşbəxtliklə bağlı xatirələr insanın özünə olan inamını geri qaytarır. Xoşbəxtlik nəse yumru, hamar, mükəmməl, əbədi və azad bir şey kimi təsəvvür edilir; qoy o uzaqda olsun, əsas odur ki, əlyetəndir. Və bu fikrin özü dərin bir dənizdə üzdüyü zaman insana özünü suyun üzərində daha yaxşı saxlamağa kömək edir... Hətta bir zamanlar kiminləsə bölüşdüyün xoşbəxtlik haqqında xatirələrdən daha çox... Düşünəndə ki o məhəbbət artıq gedib və indi səhv kimi görünür, onunla bağlı xoşbəxt xatirələr saxta təsir bağışlayır...

Sabah axşam saat altıda Lüsil Antuanın dalınca gedəcək. Onlar şəhər kənarına yollanacaqlar. Qarşıda onları bütöv bir gecə gözləyir. Lüsil dodağında təbəssüm yuxuya getdi.

...Həmin axşam cıncıl qarsonların ayaqları altında xırçıldayırdı. Yarasalar terrasın üzərindən asılmış lampaların arası ilə ora-bura uçuşurdu. Qonşu stolun arxasında əyləşmiş qırmızı sifətli dolu cütlük səssiz-səssiz qarşılıqlı qarşılıqlı omleti aşırmaqla məşğul idi.

Onlar Parisdən on beş kilometr aralıda idilər. Hava bir az sərinləmişdi; buna görə də mehmanxana sahibəsi Lüsil üçün içəridən çiyinə salmağa böyük bir şal gətirdi. Onlar yol kənarında yerləşən minlərlə mehmanxananın birində şam edirdilər; adətən, bu cür yerlərə gizli sevgililər və yorulmuş şəhərlilər tək qalmaq, təmiz hava almaq üçün gəlirlər...

Külək Antuanın saçlarını qarışdırırdı. Onun əhvali-ruhiyyəsi çox gözəl idi. Lüsil üz-üzə oturduğu sevgilisinə öz uşaqlığı haqqında danışdı... Xoşbəxt uşaqlığı haqqında.

– Atam notariusda işləyirdi. Onun Lafontədən xoşu gəlirdi. Biz onunla həmişə İndranın sahili boyunca gəzməyə çıxardıq. Bu vaxt o, hündürdən mənim üçün təmsillər oxuyardı. Elə özü də yazardı, əylənərdi. Fransada «Quzu və qarğa» təmsilini əzbərdən bilən qadın elə də çox deyil... Yəni, Antuan, sənın bəxtin, demək olar ki, gətirib.

– Mənim bəxtim, həqiqətən də, gətirib. Bunu bilirəm. Davam et.

– Mənim on iki yaşım olanda o vəfat etdi. Elə həmin ərəfədə qardeşim poliomiellitlə¹ xəstələndi. O vaxtdan da əlil arabasına bağlı qalıb. Anam ancaq onun haqqında fikirləşir, ondan bir addım belə aralanmırdı. Məncə, mən heç indi də onun yadına düşmürəm.

Lüsil susdu. Parisə gəldikdən sonra o, hər ay anasına pul göndərirdi. Əlbəttə ki, bu pulları öz kasıb büdcəsindən çətinliklə ayıra bilirdi. Son iki ildə isə pulu Şarl göndərir. Halbuki heç vaxt bu mövzunu onunla müzakirə etməyiblər.

– Mənim valideynlərim isə bir-birinə nifrət edirdilər. Düzdür, onlar mənim də bir ailəm olsun deyə boşanmırdılar. Əlbəttə, istərdim ki, ailəm olsun, – Antuan gülümsədi, ona baxdı və əlindən tutdu.

– Təsəvvür edirsən? Bütün axşamı və bütün gecəni bir yerdə olacağıq...

– Biz Parisə qayıdarkən çox ehtiyatlı olmalıyıq. Maşının üstünü qaldırırıq. Sən çox asta sürərsən. Mən isə özüm sənə siqaret yandıraram ki, fikrin yayınmasın.

– Əlbəttə, maşını ehtiyatla sürərəm, axı yanımda sən varsan. Əvvəlcə rəqs etmək üçün bir yerə yollanırıq, son-

¹ Poliomiellit – yoluxucu uşaq iflici.

ra da mənim evimə gedərik. Sabah səhər tezdən, nəhayət ki, sən mənim səhər yeməyi zamanı nə içdiyimi öyrənəcəksən – çay, yoxsa qəhvə. Fincanıma neçə qənd atdığımı da bilməş olacaqsan...

– Rəqs etmək? Birdən tanışlardan kiminləsə rastlaşdıq?

– Nə olsun, – Antuan tutuldu, – ümid edirəm ki, бүтүн həyatımız boyu gizlənməli olduğumuzu düşünmürsən?

Lüsil başını aşağı saldı, cavab vermədi.

– Sən qərar qəbul etməlisən, – Antuan yumşaq səslə davam etdi, – amma narahat olma, bu gün yox.

Lüsilin sifətindən rahatlıq hissi oxundu və Antuan gül-məyini saxlaya bilmədi:

– Bilirəm, sən istənilən məsələdə vaxtın uzadılmasının tərəfdarısan. Axı həmişə bugünkü günlə yaşayırsan, elə deyil?

Lüsil susurdu. Antuanın yanında o, özünü elə yaxşı hiss edirdi ki... Necə vardısı, elə idi. Lüsil onunla birlikdə gülmək, onunla sevinmək istəyirdi. Özünü belə yaxşı hiss etdiyi üçün həтта bir az qorxurdu da.

...Səhər Lüsil çox tezdən oyandı. Otağa göz gəzdirdi. Ətrafda səliqəsizlik hökm sürürdü. Antuanın uzun əli ona dikəlməyə mane olurdu. O, yenidən gözlərini yumdu, qarnı üstə çevrildi və gülümsədi. İlk dəfə idi ki «Antuanla birlikdə yaşanan məhəbbət gecəsi» anlayışının mənasını dərk edirdi.

Axşam yeməkdən sonra rəqs meydançasına yollanmış və xoşbəxtlikdən heç kimlə rastlaşmamışdılar. Sonra Antuanın evinə getmişdilər. Burada məhəbbətlə məşğul olmuş, siqaret çəkmiş, laqırtı vurmuş, yenidən sevimişdilər. Ancaq sübh açılana yaxın yuxuya getmişdilər – sözlərlə və jestlərlə məst olmuş, dinc və yorğun...

Gecə – sevgi azğınlığı içərisində onlara elə gəlirdi ki, hissələrinin çoxluğuna dözə bilməyib öləcəklər. Amma yuxu onlar üçün qurtuluş oldu... Lap gəmi qəzası yaşamış insanlara təqdim olunan ecazkar körpücük kimi. Onlar bu körpücüyün üstünə dırmaşdılar, uzandılar və huşsuzluq içində düşdülər... Amma yenə də bir-birinin əlini buraxmadılar.

İndi isə Lüsil Antuanın profilinə tamaşa edirdi və ona qəribə gəlirdi ki, necə olub əvvəllər Antuanın yanında de-

yil, başqa yerdə yuxudan ayıla bilib? Digər tərəfdən də, gündüzlər qayğısız və fikri dağınıq olan Antuanın gecələr bu qədər qayğıkeş və diqqətli olması onun xoşuna gəlirdi. Sanki, məhəbbət bu kişinin içində mürgüləmiş bütprəستی yuxudan oyatmışdı... Və bu bütprəstənin yeganə və sarsılmaz sevgisi Lüsilə ləzzət edirdi.

Antuan başını çevirdi, gözlərini açdı. Onun baxışları yenidən doğulmuş körpənin baxışları kimi saf idi. Bir çox kişilər yuxudan ayılıandan sonra dünyaya bax belə – uşaq heyrəti ilə baxırlar. İndi onun yuxudan ağırlaşmış və ilıq başı Lüsilin çiyində rahatlanırdı, böyük əlləri əzilib-büzülmüş döşəkağının altından çıxmışdı. O köksünü ötürdü və nə üçünsə qəmgin-qəmgin inildədi.

– Səhərlər sənin gözlərin tamam, tamam sarı olur, – dedi, – lap pıvə kimi.

– Hə də, əcəb poetik obraz tapdın.

Antuan onun çənəsindən tutdu və üzünü işığa tərəf çevirdi.

– Səninkilərin rəngi isə, demək olar ki, göydür.

– Yox, – o etiraz etdi, – bozdur... Bozumtul-yaşılı.

– Lovğa.

Onlar çarpayıda anadangəlmə çılpaq halda oturmuşdular. Antuan diqqətlə Lüsilin sifətinə baxırdı. Hər ikisi gülümsəyirdi. Antuanın enli çiyinləri vardı.

Lüsil onun ağızından sürüşüb çıxdı və yanaqlarını sevgilisinin sinəsinə dayadı. Antuanın urəyi, demək olar ki, elə onun ürəyi kimi sürətlə döyünürdü.

– Necə də bərk döyünür. Nədir, yorğunluqdadır?

– Yox, – Antuan cavab verdi, – bu, şamadır¹.

– Bəs şamada nə deməkdir?

– Lüğətə baxarsan. İndi izah etməyə həvəsim yoxdur.

Sonra o, nəvazişlə qızı arxası üstə itələdi. Küçə artıq tam işıqlanmışdı.

Günorta Antuan öz nəşriyyatına zəng etdi və dedi ki, qızdırması qalxıb, işə yalnız günortadan sonra gələcək.

– Bu lap uşaqlıqdır, amma iş yerimi itirə bilmərəm. Başa düşürsən də, gündəlik ruzi haqqında düşünmək lazım gəlir.

¹ Şamada – təbil çalınması, məğlubolma haqqında siqnal, məğlubıyyət zəngi.

– Sənə yaxşı pul verirlər? – Lüsil saymazyanaya halda maraqlandı.

– Yox, qəpik-quruşdur, – o da elə həmin tonla cavab verdi, – sənə, bu vacibdir?

Lüsil güldü:

– Yox, sadəcə, mənə elə gəlir ki, pul çox olanda yaşamaq daha asan olur.

Antuanın baxışı onu təəccübləndirdi:

– Nə üçün soruşdun ki?

– Ona görə ki, səninlə birlikdə yaşamaq istəyirəm. Deməli, sənə təmin etməliyəm.

– Bağışla, – Lüsil onun sözünü tələm-tələsik kəsdi, – amma mən özümü təmin edə bilərəm. «Appel»də tam düz bir il işləmişəm, ta ki qəzet bağlanana kimi. Bu, əslində, maraqlı iş idi, sadəcə, orada işləyənlərin elə işgüzar, elə qayğılı görkəmləri var idi ki...

Antuan onun sözünü yarımçıq kəsdi:

– Sən eşitdin? İstəyirəm biz ya birlikdə yaşayaq, ya da heç görüşməyək. Mən bu mənzildə qalırım, az pul qazanıram. Sənə indi yaşadığın həyatı vəd edə bilməyəcəyəm. Mənə qulaq asırsan?

– Bəs Şarl necə olsun? – o, zəif səslə etiraz etdi.

– Ya mən, ya da o. Deyəsən, bu günlərdə qayıdır. Demək belə... Ya mənim yanıma köçürsən, ya da biz daha görüşməyəcəyik. Vəssalam.

Antuan bu sözləri dedikdən sonra qalxdı və vanna otağına yollandı. Lüsil dırnaqlarını gəmirirdi. Heç cür fikrini bir yerə toplaya bilmirdi.

Başında hey bir fikir dolaşırdı: «Elə belə də bilirdim. Bu baş verməli idi. Kişilərlə dil tapmaq necə də çətindir!»

İki gün sonra qərar qəbul etmək lazım gələcəkdi. Qərar! Təkcə bu sözün özü onun canına vəlvələ salırdı.

XIII fəsil

Orli aeroportunu soyuq günəş şüası öz ağuşuna almışdı. O, pəncərələrdə, təyyarələrin gümüşü bellərində əks olunurdu, eniş xəttindəki çəmənlikdə minlərlə balaca qəlpələre parçalanaraq, az qala, göz çıxarırdı. Şarlin reysi iki saat gecikirdi, həyəcandan özündən çıxmış Lüsil göz-

ləmə zalında əsəbi halda ora-bura gəzişirdi. Əgər Şarın başına bir iş gələrsə, o, buna dözə bilməzdi. Bu, onun günahı olacaqdı... Axı o, Şarla birlikdə getməkdən boyun qaçırmış, ona xəyanət etmişdi. Düz iki saat əvvəl aeroporta yollanarkən gəldiyi qərar Lüsilin sifətinə həyəcanlı, eyni zamanda da mehriban bir ifadə vermişdi. Qərar isə belə idi ki, o, Şarla danışıraq, nə baş verdiyini ona izah edəcəkdik. Gömrük yoxlamasından sonra zala çıxdığı vaxt Şar onu elə belə də gördü. Uzaqdan-uzağa Lüsilə nəvazişli, sakitləşdirici bir təbəssüm göndərdi, zərifliklə öpdü. Elə bu vaxt Lüsil gözücu onlara baxan gənc bir qadının baxışlarında açıq bir paxıllıq hissi gördü. Ümumiyyətlə, Lüsil həmişə Şarın çox yaraşlıq olduğunu yaddan çıxarırdı. Elə Şar da Lüsilə bunu xatırlatmazdı. O, Lüsili çox sevirdi, necə vardısı, eləcə... Hərəkətlərinə görə hesab tələb etmirdi, ümumiyyətlə, heç nə tələb etmirdi.

Lüsil Şarla baxırdı... Onun içində Antuana qarşı boğuc bir qıçıq hissi baş qaldırmışdı. Əlbəttə, seçim haqqında danışmaq və ayrılmağını tələb etmək Antuan üçün asan idi. Daha başa düşmək istəmirdi ki, bir insanla iki il birlikdə yaşamaq və ona bağlanmamaq mümkün deyil!

Lüsil Şarın əlini tutub ovcunun içində sıxdı. Onda elə bir hiss yaranmışdı ki, sanki, Şarın müdafiə olunmağa ehtiyacı var... Daha ağılına da gəlmirdi ki, bu kişini elə onun özündən qorumaq lazımdır.

– Sizin üçün çox darıxmışdım, – Şar dedi. O gülümsədi, yükdaşıyanla hesablaşdı, çamadanlarını sürücüyə göstərərək işarə ilə götürməsinə istədi. O, ürək məsələlərindən fərqli olaraq həyatı işlərin öhdəsindən çox sərbəst gəlirdi. Lüsil çoxdan idi onunla birlikdə olarkən bu cür işlər haqqında düşünməməyə adət etmişdi.

Şar Lüsil üçün maşının qapısını açdı, sonra da əks tərəfdən fırlanaraq onun yanında əyləşdi. Ehtiyatla əlini əlinə aldı və sürücüyə «evə» sözünü elə bir sevincli səsle dedi ki, adətən, qayıtdığına sevinən insanlar bu cür edirlər. Lüsil özünü tələdəki kimi hiss edirdi.

– Başa düşə bilmirəm, siz niyə darıxmısınız? Axı mən də nə tapmışınız?

Lüsilin səsi ümitsizcəsinə qırıldı, amma Şar bu səsdə naz-qəmzə hiss edərək gülümsündü.

– Axtardığım hər şeyi sizdə tapıram və siz də bunu çox gözəl bilirsiniz.

– Mən buna layiq deyiləm.

– Söhbət hisslərdən getdiyi vaxt layiq olub-olmamaqdan danışmaq olarmı? – o etiraz etdi. – Mən Nyu-Yorkdan sizə çox gözəl bir hədiyyə gətirmişəm.

– Necə hədiyyə?

Lüsilin marağına baxmayaraq, Antuan sirri açmaq istəmədi və onlar düz evə çatana kimi mehribancasına höcətləşdilər.

Polina gələnləri səs-küylə qarşıladı. Çünki o, təyyarə ilə səyahəti ölümcül dərəcədə təhlükəli hesab edirdi.

Sonra Şarlla Lüsil birlikdə çamadanı boşaltdılar. O, Lüsilə norka manto gətirmişdi. Xəzi açıq-boz rəngdə idi... Lüsilin gözlərinin rənginə uyğun və ipək kimi yumşaq. Lüsil güzgünün qabağında fırladıqca Şarl lap balaca uşaq kimi sevinirdi. Günün ikinci yarısında qız Antuana zəng etdi və dedi ki, görüşməlidirlər. Sonra da əlavə etdi ki, Şarlla danışmağa cəsarəti çatmayıb.

– O zaman görüşməyəcəyik, – Antuan kəsə danışaraq dəstəyi asdı. Onun səsində adət edilməmiş ahəng var idi.

...Onlar artıq dörd gün idi görüşmürdülər... Lüsilin Antuana elə acığı tutmuşdu ki, bu hissən təsiri altında əvvəlcə içindəki ağrını heç hiss etmədi də. Onun söhbəti bu cür yarımqıç kəsməsi qızı lap özündən çıxarırdı. Lüsil kobudluğa qarşı dözümsüz idi. Bundan başqa, o, Antuanın tezliklə zəng vuracağına da şübhə etmirdi. Çünki yaşadıkları o gecə onları bir-birinə bərk bağlamışdı... Çünki onlar məhəbbət yollarında həddindən artıq uzağa getmişdilər. Onlar bir ayinin iki kahininə çevrilmişdilər və bu gündən etibarən həmin ayin, sanki, onlardan kənar da öz mövcudluğunu davam etdirməkdə idi. Özü də onların istəyindən asılı olmadan. Ağılı ilə Antuan Lüsilə hirsələnə bilərdi, amma unutmamalı idi ki, onların bədənləri artıq əbədilik müttəfiqə çevrilib. Hətta buna bir bütövün iki yarısı da demək olar. Bu bədənələr indi sahibləri dalaşdığı üçün ayrı düşmüş iki at kimi idilər. Amma ürəklərində əmin idilər ki, tezliklə səadətin günəşli vadisində yenə də birlikdə çapacaqlar.

Lüsil bunun başqa cür ola biləcəyi fikrini özünə heç yaxın buraxmırdı da. O inanmırdı ki, insan öz arzularına

qarşı çıxa bilsin... Bunun nə üçün və niyə edildiyini başa düşə bilməzdi də. Bu riyakar və daim göz yaşı tökən Fransada o, canlı, çılğın qanın diktə etdiyindən daha yaxşı əxlaq tanıyırdı.

Antuanın olanları izah etmək üçün ona imkan verməməsi Lüsili daha çox özündən çıxarırdı; məsələn, o, Şarlı aeroportda gözlədiyi vaxt yaşadıklarını Antuana danışa bilərdi... İzah edərdi ki, həqiqətən də, münasibətlərinə son qoymaq fikri olub. Əlbəttə, axşam evdə Şarlla danışmağa ona heç nə mane olmurdu. Amma bu söhbətə cəsarət etmək, özünü qarşısındakı adamın dramatik üzüntü halına hazırlamaq Lüsili üçün o qədər çətin görünürdü ki... Hətta ilk təşəbbüsünün uğursuzluğu ona taleyin bir işarəsi kimi, pis bir əlamət kimi görünürdü. Ümumiyyətlə, pis şey planlaşdıranda insan mövhumata daha asanlıqla qapıla bilər.

Bununla belə, Antuan zəng eləməirdi və daha çox da-rıxırdı.

...Yay yaxınlaşırdı. Artıq qonaqlıqları təmiz havada təşkil etməyə başlamışdılar. Lüsillə Şarl Pre-Katelana şam yeməyinə dəvət edilmişdilər. Antuan və Diana ağacın altında söhbət edən səs-küy dolu dəstənin düz mərkəzində dayanmışdılar. Özünü görməmişdən əvvəl Lüsili onun səsinə eşitdi. «O, hələ bir mənsiz gülür də», – deyə beynindən keçirdi və sevincini güclə gizlətməyə çalışaraq ona tərəf addımladı; təbəssüm dolu baxışlarla əlini ona uzatdı. Antuan soyuq-soyuq baş əydi və üzünü çevirdi. Təzə yaşıllığın içərisində itib-batan, gur işıqlandırılan Pre-Katelan bir anın içərisində Lüsilin gözündə tutqunlaşdı, qararıqlaşdı, əcaib bir düşməyə çevrildi. İçində dəhşətli bir sıxıntı hiss etdi. Birdən-birə ətrafda olan hər şey gözüne çox dəyərsiz görünməyə başladı; öz şəxsi həyatı isə iy-rənc... Antuan olmadan, onun qızılı gözləri, həftədə üç dəfə bir neçə saat birlikdə həqiqəti dərk etdikləri o balaca otağı olmadan bu tələskən və şən dünya istedadsız rəssamın dekorasiyasına çevrilirdi. Kler Santre onun gözlərinə çirkin, Conni yöndəmsiz, Diana eybəcər görünürdü. O dalı-dalı çəkildi.

– Lüsili, – Diananın hökmlü səsi eşidildi, – bizi belə tez tərək etməyin. Gözəl paltarınız var!

Lüsili xoş sözlər yağışına tutmaq indi Diananın xoşuna gəlirdi. Onda düşünürdü ki, bu yolla o, öz mövqeyini da-

ha da möhkəmləndirə bilər. Əvəzində Kler və Conni onların arxasınca boylanaraq bir-birinə göz-qaş edirdi: Conni, nəhayət ki, sınımışdı, Kler isə təcili şəkildə bütün dost xanımları məsələdən xəbərdar etmişdi.

Rəngləri solmuş, məhv olmuş, əzab çəkən Lüsil və Antuanın indi – qarşı-qarşıya dayandıqları bir vaxtda onların yarıqıbtə, yanironiya dolu baxışlar zillənmişdi.

Diananın sözlərini eşidən Lüsil geri qayıtdı:

– Dünən axşam almışam, – o, qeyri-ixtiyari cavab verdi.

– Amma mənə elə gəlir ki, o, havaya uyğun deyil.

– Hər halda, Koko Dureddə olduğu qədər də yox, – Conni məsələyə qarışdı, – heç vaxt bu qədər az parça ilə bu qədər böyük bədəni örtmək mümkün olduğunu təsəvvür etməzdim. Dediynə görə, bu paltarı yuyanda lap əl yaylğı kimi yuyurlar. Amma mənəcə, bunun üçün daha az vaxt sərf edərlər...

Lüsil hörükşəkilli elektrik lampalarının altında gəzişən və həqiqətən də, az qala, yarıqılpaq olan Koko Duredə tərəf baxdı. Bulon meşəsindən yaş torpağın gözəl və dərin qoxusu qalxırdı.

– Nədənsə, bu gün, əzizim, yağışdan çıxmış adam kimi görünürsünüz, – Kler ona müraciət etdi.

Bu qadının gözləri parlayırdı. O, Conninin qoluna girmişdi. Görünüşündən hiss olunurdu ki, elə o da maraqlardan az qalır ölsün.

Araya xoşagəlməz bir sükut çökdü. İndi Diana da sual dolu baxışlarını Lüsilə zilləmişdi. «Onlar lap ova gedən xaltalı təzi kimidirlər», – Lüsilin fikrindən keçdi.

O, çətinliklə də olsa, gülümsədi:

– Nə isə üşüyürəm. Şarldan xahiş edirəm, mantomu gətirsin.

– Mən gətirərəm, – Conni dedi, – bayaq qarderobda çox yaraşığıl gənc bir oğlan görmüşəm.

Conni əlində manto tez də geri qayıtdı. Lüsil Antuana baxmamaq üçün gözlərini qaçırdı, amma bununla belə, quş kimi, onu yanpörtü də olsa, görürdü.

– Sizin yeni mantunuz var ki, – Kler ucadan dedi, – aman Allah, nə gözəldir, necə də əla rəngi var. Niyə siz onu indiyə kimi geyinmirdiniz?

– Şarl bu yaxınlarda onu Nyu-Yorkdan gətirib, – Lüsil izah etdi.

Elə həmin an da Antuanın baxışını tutdu. Onlarda elə bir şey oxudu ki, ürəyindən onu şillələmək keçdi. Lüsil kəskin hərəkətlə çevrildi və o biri qonaqların yanına yollandı.

– Gəncliyimdə norka mantolar məndə böyük təəssürat oyadırdı, – Kler bu arada şərh verməklə məşğul idi.

Diana qaşqabağını sallamışdı. Çünki yenə də onu qorxudan ifadə Antuanın sifətində idi.

Tərpənməz, boş bir sifət, mənasızlıq dolu gözlər...

– Mənə viski gətirin, – Diana dedi.

O, indi sual verməyə cəsarət etmirdi, ona görə də, əmr edirdi. Bu, ona bir az təskinlik verirdi.

Bütün gecə boyu Lüsil və Antuan səylə bir-birindən uzaq qaçdılar. Amma sonra – musiqi çalınanda və hamı rəqs etməyə yollananda stol arxasında tək qaldılar. Bir-biri ilə üz-üzə oturmuşdular və etiket tələb edirdi ki, Antuan ona yaxınlaşsın. Antuan isə, demək olar ki, son günlərin yaşatdığı həyəcanlar nəticəsində darmadağın vəziyyətdə idi.

Gecə-gündüz bu xəyal onu qarabaqara izləyirdi: Lüsil Şarlin ağuşundadır və ona dediyi sözləri Şarl üçün təkrarlayır. Onun – ən gözəl sirri olan qadının siması indi də gözləri önündə dururdu. Onun üzündəki bu ifadə Antuana görə peyda olmuşdu və o, həyatda hər şeyindən keçərdi ki, həmin ifadəni bir daha görsün.

Antuan amansızcasına qışqanırdı. O, stolun başına fırlanaraq Lüsilin yanında əyləşdi.

Lüsil üzünü çevirdi, Antuanın içində, elə bil, nəşə qırıldı. O, qıza tərəf əyildi. Cəmi bir neçə gün əvvəl onunla birlikdə olan, onun yanında çılpaq uzanan bu qadının indi yad adam kimi özünü belə apara bilməsi ağlasığmaz idi.

– Lüsil, – o pıçıldadı, – sən bizim başımıza nə oyun açırsan?

– Bəs sən? Sənin ürəyinə düşüb deyə mən bir günün içində münasibətlərə son qoymalıyam? Bu, mümkün deyil.

Lüsil sakit görünürdü, amma ümitsizlik içində idi və özünü çox pis hiss edirdi.

– «Ürəyinə düşüb» nə deməkdir? – o, səsinə qaldırdı, – mən qışqanıram. Özümlə bacarmıram. İndi heç yalan da danışa bilmirəm. Başa düş... Fikirləşəndə ki sən... fikirləşəndə ki...

O, sözünü yarımçıq kəsdi, əlini sifətində gəzdirdi, sonra yenə də danışımağa başladı:

– De görüm, Şarl qayıdandan sonra siz... sən onunla...

Lüsil kəskin hərəkətlə üzünü ona tərəf çevirdi:

– Bilmək istəyirsən ki, Şarlla yatmışam, ya yox? Bəs nə bilmışdin? O ki mənə norka manto gətirib.

– Nə dediyini fikirləşirsən?..

– Yox. Amma sən bunu fikirləşirdin. Mənə belə baxdın ki, elə bill!.. Sənə nifrət edirəm.

Onların stolunda əyləşən insanlar artıq geri qayıdırdılar. Antuan yerindən sıçradı:

– Gedək rəqs edək, biz danışmalıyıq.

– Yox. Getmirəm. Nədir, doğru demirəm?

– Ola bilsin. Bəzən başıma axmaq fikirlər gəlir.

– Amma vulqar fikirlər gələndə... – Lüsil yenə də üzünü yana çevirdi. «Onun sözündən elə çıxır ki, hər şeyin günahkarı mənəm», – Antuan fikirləşdi. Onu qəzəb bürüdü. O, Lüsilin əlindən elə kobudluqla yapışdı ki, bu hərəkəti ilə hamının diqqətini özlərinə çəkdi.

– Gedək rəqs edək.

Antuan hiss etdi ki, özünü tələyə salıb. O, nə Lüsili buraxa, nə də onu güclə sürüyüb apara bilirdi. Qızın göz yaşları, sanki, onu ovsunlamışdı. «Əvvəllər heç vaxt onu ağlayan görməmişəm. Aman Allah, əgər o, qoynuma sığınaraq ağlasaydı, mən də ona təskinlik versəydim, sakitləşdirseydim...»

– Burax məni, Antuan, – Lüsil dişlərini qıçayaraq dedi. Kənardan onlar çox axmaq görünürdülər. Aydın məsələdir ki, Antuan xeyli güclü idi və o, Lüsili ayağa qaldıra bilməmişdi. Qız, demək olar ki, onun əllərindən asılı qalmışdı. Buna axmaq bir zarafatmış kimi gülmək də olmurdu. Çünki həddindən artıq səfeh vəziyyət idi. Onlara göz qoyurdular. Antuan özündə deyildi, ağılı itirmişdi və qəzəbliydi. Lüsil qorxurdu. Bununla belə, Antuan hər zamankından daha çox xoşuna gəlirdi.

– Bax, elə bu, şübhə valısı adlanır? – Şarlin səsi onların arxasından eşidildi.

Antuan Lüsilin əlini buraxdı və kəskin hərəkətlə üzünü yana çevirdi. O, var gücü ilə bu qoca eşşəyə birini ilişdirmək və onların mənfur mühitini tərk etmək istəyirdi. Amma Diana Şarlin yanında durmuşdu – sakit, gülümsəyən... Sanki, baş verənlərin ona aidiyyəti yox idi. Lüsil isə elə yad görünürdü ki...

– Yəqin, siz Lüsili güclə oynamağa vadar etmək fikrin-də deyilsiniz...

– Elədir ki var, – Antuan dik-dik Lüsilin gözünün içinə baxdı.

Elə həmin axşam Antuan Diananı tərک edəcəkdı. O, özlüyündə bunu qərarlaşdırdığından artıq ürəyi rahatlanmışdı. Eyni zamanda, onun Dianaya yazığı gəlirdi. Bu qadının rolu o qədər əhəmiyyətsiz idi ki, hətta Antuanı ciddi-dən-ciddiyə maraqlandırmadığı da açıq-aydın hiss olunurdu.

– Sizin küçə hərəkətlərinə yol verməyiniz təəccüblüdür, hər halda, bu yaş dövrünü artıq arxada qoymusunuz.

Antuan çevrildi və stola tərəf yollandı. Şarl gülümsəyən, amma gərgin ifadə ilə Lüsilə tərəf əyildi, nə baş verdiyini soruşmağa başladı. Lüsil də təbəssümlə ona nəsə cavab verdi. Onun zəngin fantaziyası vardı. Yeri gəlmişkən, bu qəliz vəziyyətdən çıxmaq üçün fəndgirlik etməyə hamının fərsəti çatardı. Ən azı, öz sirrini gizləmək üçün...

Hamının... Bircə Antuanın yox. O, bir saniyə qərarlızlıq içərisində dayanıb qaldı, sonra üzünü çevirdi və çıxıb getdi.

XIV fəsil

Aramla yağan yağış pəncərəni döyəcləyirdi. Ağır damcıların səkiyə dəyərək saldığı səs içəridə açıq-aydın duyulurdu. Yay yağışı idi – melanxolik və ilıq... Qızışmış təbiət hadisəsindən daha çox duşdan gələn səsi xatırladırdı. Səhər şəfəqi pəncərə qapaqları arasından içəri sızırırdı. Lüsil heç cür yuxuya gedə bilmirdi. Ürəyi çırpınırdı. O, ürəyinin əsəbi döyüntüsünə qulaq verə-verə barmaqlarının necə keyidiyini, gicgahlarındakı mavi qan damarının necə vurduğunu kənardan müşahidə edirmiş kimi görürdü. Budur, artıq iki saat idi heç cür ürəyinə hakim kəsilə bilmirdi. O, heyrət, istehza və ümidsizlik qarışmış bir hisslə öz ruhuna qulaq verməyə çalışırdı.

Onlar Antuanın yoxa çıxdığını, Diananın rənginin ağardığını və növbəti qalmaqla bağlı hamının canlanmasını hiss edən kimi Pre-Katelandan çıxıb getmişdilər...

Lüsil artıq əsəbiləşmirdi. O hətta nə baş verdiyi haqda düşünməyə də başlamışdı. Düzdür, manto məsələsi

ilə bağlı epizodda Antuanın baxışı ona təhqiredici görünmüşdü. Çünki bu baxışlarda «sən satlıqsan» sözləri yazılmışdı. Amma bu barədə fikirləşə-fikirləşə düşünürdü ki, ola bilsin, Antuan qismən haqlıdır. Axı heç kimə sirr deyil ki, Lüsil Şarlın hesabına yaşayır. Onun hədiyyələri Lüsilin xoşuna gəlir... Əlbəttə, qiymətinə görə deyil, diqqət nişanəsi kimi... Bunu Lüsil özü də inkar edə bilməzdi, heç inkar etməyə çalışmırdı da. Varlı bir kişinin himayəsində yaşamaq, onun düşüncəsinə görə, çox təbii idi... Xüsusilə də əgər həmin kişiyyə həm də hörmət edirsənsə... Antuan hər şeyi təhrif etmişdi. Onun sözlərindən belə çıxırdı ki, Lüsil Antuanla onun pullarına görə yaşayır, elə bu səbəbdən də onu atmaq istəmir.

Həm də Antuan, yəqin ki, Lüsil haqqında haqq-hesab güdən biri kimi düşünürdü, buna görə də onu həm ittiham edir, həm də nifrət edirdi. Lüsil isə bilirdi ki, qısqancılıq insanları tez-tez alçaq hərəkətlər etməyə vadar edir, onların beynində ləyaqətsiz fikirlər və mühakimələr doğurur. Amma belə bir şeyin Antuanın ağılına gəlməsi onun üçün ağır idi. O, necə qısqanırsa, qısqansın...

Lüsil Antuana inanırdı, onların arasında mənəvi qohumluq, mənəvi birlik yaranmışdı. Ona görə də Lüsilə elə gəlirdi ki, Antuan ona küncdən zərbə vurub.

O nə deyə bilərdi ki? «Bəli, Şarl mənə manto gətirib və bu, mənə xoşdur. Bundan sonra onunla yatağa girməli oldum. Əlbəttə, bu, səninlə olduğumuz kimi deyildi. Əsl ehtiras, ümumiyyətlə, heç bir şeyə bənzəmir. Mənim bədənəm yalnız sənin bədənənlə birlikdə olanda ağıllı və ixtiraçı olur. Sən axı bunu bilirsən».

Amma Antuan bunu anlaya bilməzdi. Köhnə və min dəfə sınıanılmış bir həqiqət var: belə məsələlərdə kişilər heç vaxt qadını başa düşə bilmirlər. Lüsil sufrajist¹ qadın kimi fikir yürütdüyünün fərqi varır və əsəbiləşirdi – əvvəlcə özünə, sonra isə ona: «Mən onu Dianaya görə təqsirləndirmirəm, qısqanmıram. Nədir, belə eləmirəm deyə eybəcərləşirəm, yırtıcılaşıram? Əgər belədirsə, o zaman əlimdən başqa heç nə gəlməz».

¹ Sufrajistlər – XX əsrin əvvəllərində İngiltərədə qadınlara kişilərlə bərabər seçki hüququ verilməsini tələb edən qadın hərəkatı.

Amma o, hər şeyi öz axarına buraxsaydı, Antuanı həmişəlik itirəcəkdi. Bu fikir Lüsili dəhşətə gətirdi. «Həmişəlik» sözündən sonra sudan çıxarılmış balıq kimi çarpayıda çapalamağa başladı. Səhərayaxın saat dörd idi...

Şarl ehtiyatlı addımlarla onun otağına daxil oldu və çarpayının kənarında oturdu. Onun sifəti arıqlamışdı. Kəskin səhər işığında o, öz əlli yaşını tam bürüzə verirdi. Bahalı nazik parçadan olan ev xalası idman üslubunda idi, amma bu da onu cavan göstərmirdi. Şarl əlini Lüsilin çiyininə qoydu. Onlar bir dəqiqəyə yaxın sükut içərisində birbirinə baxdılar.

– Siz də yatmırsınız? – Şarl soruşdu.

Lüsil etiraz işarəsi olaraq başını yellədi, sifətinə təbəsümə bənzəyən ifadə verməyə çalışdı, sonra da yedikləri acı xörəklər haqqında hansısa bir cəfəngiyat söyləməyə başladı. Amma o çox yorulmuş, əldən düşmüşdü, riyakarlıq etmək üçün daha gücü yetməzdi. Ona görə də susaraq gözlərini yumdu.

– Bəlkə, biz... – Şarl sözə başladı. Onun dili dolaşdı, bir anlıq tərəddüddən sonra yenə sözüünə davam etdi, – bir müddətə Parisdən çıxıb getmək fikrinə necə baxırsınız? Ya tək, ya da mənimlə birlikdə. Yaxşı olardı ki, cənuba gedəsiniz. Bir vaxtlar deyirdiniz ki, dəniz sizi bütün xəstəliklərdən sağaldır.

Lüsil ondən nədən müalicə olunmalı olduğunu heç soruşmadı da. Hər halda, belə bir söhbətə başlamağa dəyməzdi. O, bunu Şarlin səsindən də hiss etdi.

– Cənuba? – xəyalpərvər şəkildə soruşdu. – Cənuba?..

Lüsil gözləri yumulu halda uzanmışdı. O, sahilə cuman dalğaları xəyalında canlandırır, qürub vaxtı qumlu sahillərin mənzərəsini təsəvvür etməyə çalışırdı.

Aman Allah, o, bu gözəlliyi necə də sevirdi! Bütün bunlara o qədər ehtiyacı vardı ki!

– Sizinlə birlikdə gedərəm, nə zaman istəsəniz, – o cavab verdi və nəhayət, gözlərini açdı. Amma Şarl üzünü yana çevirmişdi. Lüsil bir anlıq təəccübləndi... Amma cəmi bir saniyə sonra öz yanaqlarında qaçısan göz yaşlarının aşağı yuvarlanması onu daha çox heyrətə saldı...

...Sahildə bu vaxtlar açıq olan yeganə restoran – bütün mehmanxana və çimərlik kimi – onların xidmətində idi.

Bir həftə sonra Şarlin ürəyi yenə də ümid cücətiləri ilə dolmağa başladı. Lüsil bütün gününü çimərlikdə keçirir, saatlarla sudan çıxmır, çox oxuyur və oxuduqlarını ona danışdı. O, kömürdə qızardılmış təzə balıqları ləzzətlə yeyir, o qədər də çox olmayan çimərlik qonşuları ilə birlikdə kart oynayırdı.

Lüsil çox xoşbəxt görünürdü. Ən azından, yaşadığı həyatdan razı görkəmi vardı. Düzdür, axşamlar çox içirdi. Bundan başqa, bir dəfə yataqda Şarla son dərəcə ehtiraslı təsir bağışlamışdı. Hətta onun bu hərəkətlərinə «aqrəssiv» də demək olardı. Şarl onunla əvvəllər belə şeylərin olmadığını dəqiq xatırlayırdı. Amma başa düşə bilmirdi ki, Lüsilin etdiyi hər şey Antuanı yenidən görmək ümidindən qaynaqlanır. O həm də Şarlin xoşuna gəlmək üçün cəhdindən çalışır.

Qız çox arıq görünməmək üçün dayanmadan yeyirdi. Sonra Şarla birlikdə müzakirə etsin deyə onun nəşriyyatında çıxan kitabları oxuyurdu. Antuan haqqında düşünməsin deyə içirdi. Çünki bilirdi ki, içməsə, heç yuxuya da gedə bilməyəcək.

Bir sözlə, Lüsil gələcək görüş ümidi ilə yaşadığını heç özünə də etiraf etmirdi. O, yarı parçası kəsilmiş və bununla barişmiş canlı kimi yaşayırdı. Amma taqətdən düşmək, bir anlıq nəzarəti itirmək, isti günəşi, şəffaf suyu, sarı qumu zamanında özünə xatırlatmamaq yetərdi ki, Antuan haqqında xatirələr dağdan diyirlədilmiş daş kimi üstünə şığırsın. Belə hallarda o, qollarını yana açaraq quma mıxlanıbmiş kimi arxası üstə qalır, xəyallar içərisində itibartırdı. Əgər bu zaman onu, həqiqətən də, mıxlasaydılar, mismarlar ovcuna batmazdı, amma yaddaşında sayrışan obrazlar ürəyinə sancılırdı. O, sanki, ruhunda baş verənlərə kənardan baxırmış kimi ürəyinin necə ağzınadək kədərlə dolduğunu görürdü. O hətta bu ürəyin bomboş boşalaraq arxası üstə necə yığıldığını da təsəvvür edə bilirdi. Belə anlarda o ürək tam boş qalır, gərəksiz olurdu.

Lüsil bu təəssüratlar içərisində çırpına-çırpına fikirləşirdi ki, görəsən, bu günəş, dəniz, bu cismani həzz nəyinə lazımdır?! Halbuki bütün bunlar bu yaxınlara qədər onun xoşbəxtliyi üçün kifayət idi. Amma indi... Antuan yanında deyildisə, nə günəş, nə dəniz ona lazım idi... Əgər bütün bunları onunla bölüşmək mümkün olmayacağıdısa?..

Məsələn, indi onlar birlikdə dənizdə çimə bilərdilər. Günəşin və duzun təsirindən saçları bomboz bozarardı. İki dalğa arasındakı dayaz dərədə öpüşmək də olardı. Çimərlikdən iki addım uzaqlıqda – boş qalmış evlərin arxasındakı qum təpələrinə eşqlə məşğul olardılar... Axsamlar Lüsil onun qoynuna bərk-bərk qısılaraq çəhrayı damların altına soxulan qaranquşlara tamaşa edərdi. Onda heç vaxtı da boş yerə öldürmək lazım gəlməyəcəkdi. Əksinə, onu qorumaq, onu əzizləmək, onun amansız qaçışına mane olmaq istəyəcəkдилər. Bu barədə düşünərkən Lüsilin səbri daha da tükənir, o, ağır-ağır yerindən qalxıb asta addımlarla bara tərəf yollanırdı. Piştaxtanın qarşısında özünə yer edir (adətən, onun oturduğu yerdən Şarl görünmürdü), bir, ya da iki kokteyl sifariş verir, sonra da onları barmenin istehzal baxışları altında, demək olar ki, yaylım atəşi açmış kimi birməfəsə başına çəkirdi. Onun heç vecinə də deyildi ki, barmen onu içki düşkünü hesab edir. Onsuz da, sonunda belə olacağını bilirdi.

İçkidən sonra o, çimərliyə qayıdır, qumun üzərində – düz Şarlin ayaqlarının altında uzanırdı. Gözlərini qıyır və getdikcə gözqamaşdıran ağ dairəyə çevrilən günəşə baxırdı. Lüsil artıq nə onun isti şəfəqlərini hiss edir, nə də qanındakı alkoqolun atəşini duyurdu. Belə zamanlarda Antuanın obrazı gözləri önündə dumanlanır, hər tərəfə yayılır və ən əsası, artıq onun qəlbini ağırdı bilmirdi. Lüsil, bir neçə saatlıq da olsa, ondan qurtulur, rahat nəfəs alırdı. Şarl xoşbəxt görünürdü; bu artıq çox şey demək idi. O, hər dəfə yaraşlıq flanel şalvarda, gözəl tünd-göy rəngli blayzerdə, bahalı mokasində¹, boğazına səliqə ilə bağladığı yaylıqda ona tərəf çevriləndə Lüsil Antuan haqqında fikri var gücü ilə beynindən qovmağa çalışırdı. Bu, həmin Antuan idi ki, köynəyinin yaxası həmişə açıq qalar, ayaqlarını boş tutan kətan şalvar geyinər, saçları da həmişə küləyin altında yüngülcə dalğalanardı... Lüsilin bir neçə cavan oğlanla məhəbbət macərası olmuşdu. Əlbəttə, o, Antuanı gəncliyinə görə sevmirdi. O, qoca olsaydı da, Lüsil onu sevəcəkdi. Amma onların həmyaşd olmaları qızın xoşuna gəlirdi. Onun açıqrəngli saçlarını da çox bəyəniirdi.

¹ Mokasin – Şimali Amerika hindularının maral dərisindən tikdikləri ayaqqabı.

Hətta qızın qarşısında qoyduğu əxlaqi tələbləri və həssaslığı da ürəyincə idi. Bir də... Antuanın, sadəcə, onu sevməsi belə Lüsilin xoşuna gəlirdi...

İndi isə daha sevmirdi. Amma yox... Ola bilməzdi ki, o, bu sevgiyə belə asanlıqla son qoya bilsin... İndi Lüsillə günəşin və qayğısızlığın arasında qalın bir divar kimi məhəbbət dayanmışdı. Ola bilsin ki, bu divar həm də onunla həyat arasında ucalırdı. Lüsil buna görə əməlli-başlı xəcalət çəkirdi. Onun hər zaman yeganə olan həyat prinsipinə indi iki söz də əlavə olunmuşdu: xoşbəxt olmaq. İnsanların öz həyatlarını çətinləşdirməsi onun üçün qəbul olunmaz idi. Ətrafdakılar isə onun bu fikrini başa düşə bilmir, tez-tez onu qınayırdılar.

...«Bu cəzadır», – Lüsil ürək ağrısı ilə fikirləşdi. O, həmişə borc anlayışına nifrət etmiş, bütün ömrü boyu hər cür mənəvi və sosial tabunu inkar etmişdi. İnsanların belə şeylərlə öz həyatlarını korladıklarını onda ikrah hissi yaradırdı. Sanki, bu, mənfur bir xəstəlik idi. Amma indi özü də bu xəstəliyə yoluxmuşdu. Əzab çəkir və bu əzabından doyunca həzz belə ala bilmirdi. Hər şeydən ağır olan da məhz bu idi.

Şarlin Parisdə işləri çıxmışdı. Lüsil onu vağzala qədər ötürdü, ağıllı qız olacağına söz verdi. Ümumiyyətlə, o, özünü çox sakit aparırdı. Şarl altı gün sonra qayıdacağını və hər axşam zəng edəcəyini deyərək ondan ayrıldı. Beşinci gün, saat dördə yaxın telefon zəng çaldı. Laqeyd bir əda ilə dəstəyi qaldıran Lüsil Antuanın səsini eşitdi. Onlar artıq on beş gün idi görüşmürdülər.

XV fəsil

Antuan tələm-tələsik Pre-Katelanı tərک edərək Bulon məşəsinə tərəf yollandı. Gedə-gedə də başına hava gələn adamlar kimi hündürdən öz-özü ilə danışırdı. Diananın sürücüsü onu görün kimi özünü yığışdırdı, amma təəccübünə rəğmən Antuan ona beş min frank uzadaraq: «Bağışlayın, Allah bilir, bəlkə də, bu heç nəyə yaramır, amma artığı yoxumdur», – dedi. Antuan Dianadan tez yaxa qurtarmağa tələsirdi və ona elə gəlirdi ki, hər kəs bu barədə nə qədər erkən xəbər tutsa, bir o qədər yaxşıdır. Sonra o, Qrand-Arme küçəsində öz xidmətlərini təklif edən

fahişəylə rastlaşdı; «sənin kimilərindən artıq boğza yığılmışam», – deyib ötdü. Amma o dəqiqə də söylədiyi sözə peşman oldu. Üzrxahlıq etmək üçün geri qayıtdı və düz yarım saat həmin fahişəni axtarmalı oldu. Amma elə bil, yer yarılmış, qız da yerə girmişdi. Bəlkə də, ona təsəlli verəcək biri tapılmışdı... Nə bilmək olar...

Fahişəni tapa bilməyən Antuan içib hər şeyi unutmaq üçün Yeliseydə bir bara girdi. Amma orada da dinc dura bilmədi. Hansısa sərxoşla hansısa dumanlı bir siyasi fikir ucbatından, az qala, dalaşacaqdı. Əslində, dalaşmaq istəməsinin səbəbi başqa idi: həmin zavallı musiqi avtomatından qopmaq bilmirdi ki bilmirdi. Antuan isə təkrar-təkrar Lüsillə birlikdə rəqs etdiyi valsa qulaq asmaq istəyirdi. «Əgər bədbəxtsənsə, axıra qədər bədbəxt ol» deyərək öz dərdini təzələməkdən zövq alırdı.

Nəhayət ki, sərxoşa qalib gəlib avtomat üzərində hakimiyəti ələ aldı və hamının zəhləsini tökməsinə baxmayaraq, düz səkkiz dəfə o valsı çaldırdı. Sonra isə şəxsiyyət vəsiqəsini barmenin yanında qoymalı oldu; cibində bir qəpik belə qalmamışdı.

Evə gecə saat üçdə gəlib çıxdı. Gücdən düşmüş, səhər özü üçün təşkil etdiyi şənlikdən ayılmışdı... Özünü içib sərxoş olmuş subay adam kimi hiss edirdi. Həyat çox qəribədir. İnsanın yaşadığı kədər hissi bəzən onu cəsərtləndirə və eyforiyaya bənzər bir hiss yaradaraq canlandıra da bilir. Bu gün Antuanın yaşadığı əhval dəyişikliyi də məhz bu cür idi...

... Diananın «Roys»u binanın qapısında dayanmışdı. Antuan hələ uzaqdan maşını gördü, amma çevrilib geri qayıtmaq istəyini birtəhər yenməli oldu. Ona görə yox ki, Dianaya yazığı gəlirdi. Sadəcə, zavallı sürücünün yorğunluqdan yuxulaya-yuxulaya onu gözləməli olduğu birdən-birə ağına gəldi. Hər halda, o, madamın dostu lütf edib geri qayıtmayana qədər buradan ayrılmağa cəsəret edə bilməzdi.

Avtomobilə yaxınlaşan Antuan maşının qapısını açdı, əlini Dianaya uzatdı. O isə heç bir söz demədən maşından düşdü.

Diana Antuanın yolunu gözləyə-gözləyə artıq bir neçə dəfə üz-gözüünü bəzəməyə imkan tapmışdı. Ona görə də

səhər yenicə açılsa da, dodaqları şit qırmızı rəngdə idi. Bəlkə də, sifətindəki yalançı laqeydliyə baxmayaraq, qəribə, yeni, gənc və çaşqın görünüşünün səbəbi də bununla bağlı idi.

Diana, həqiqətən də, şübhələrdən əzab çəkirdi. O, gecənin bir yarısı sevgilisi ilə arasındakı məsələni saf-çürük etməyə gəlməklə düz edib-etmədiyini bilmirdi. Bəlkə, o, Antuanı sevməklə səhvə yol vermişdi?

Düzdür, əvvəllər də onun həyat hekayəsində «səhv etmək» mövzusu həmişə aktual olmuşdu. Amma bu, indikindən fərqli şəkildə baş verərdi; məsələn, kadr arxasında səslənən boğuc musiqi kimi... İndi isə o gur-gur guruldayırdı, özü də qəddarcasına və susmaq bilmədən. Diana, sanki, yuxudaymış kimi onun əlindən yapışıb maşından çıxdı. Hiss olunurdu ki, var qüvvəsi ilə sərbəst görünməyə və sevilən qadın rolunu oynamağa çalışır. Hər halda, onun üçün yeni və dəhşətli olan «atılmış qadın» rolunu oynamağa başlamamışdı. O, müəmmalı təbəssümlə ona gülümşəyən sürücüsünə çıxıb getməsini söylədi.

Diananın hərəkətlərində qəribə bir doğmalılıq vardı. Sanki, bu an sürücüsünü belə öz xoşbəxtliyinin son və qiymətli şahidləri sırasına əlavə edə bilərdi.

– Sizə mane olmadım ki? – Diana soruşdu.

Antuan: «Yox», – deyə başını yellədi. O, qapını açdı və qadını irəli buraxdı. Diana cəmi ikinci dəfə idi ki onun evində olurdu. İlk dəfə bura gələndə yenicə tanış olmuşdular. O zaman ilk yaxınlıqları da bu yöndəmsiz və pis geyimli gəncin kiçik mənzilində baş vermişdi.

Bununla belə, gecəni onunla keçirmək Diana üçün çox əyləncəli görünmüşdü.

Sonralar isə o, Kambon küçəsindəki dəbdəbəli mənzilinin qapılarını Antuanın üzünə taybatay açmışdı.

İlk dəfə bura gələndə Antuanın mənzili Dianaya miskin və narahat görünmüşdü. Amma indi bu qadın çox şeyi qurban verərdi ki, ayağı qırılmış həmin çarpayıda yenidən yatsın, paltarlarını bu şikəst stolun üstünə yığa bilsin...

Antuan pərdəni bağladı, qırmızı gecə lampasını yandırdı və əlini sifətində gəzdirdi. Üzünü artıq cod tülklər basmışdı. Ona elə gəlirdi ki, bir neçə saat ərzində arıqlayıbdı da; lap səfil adamlara bənzəyirdi. Ümumiyyətlə, kişilərin dərdi olanda onlar həmişə səfil kimi görünürlər.

Antuanın görkəmini görəndə ona demək üçün hazırladığı bütün sözlər bir anın içərisində Diananın yadından çıxdı. Ümumiyyətlə, Antuanın tələm-tələsik qaçışından sonra qadın: «O, hər şeyi izah etməyə borcludur», – deyərək dayanmadan öz-özünə təkrar edirdi. Amma «borcludur» sözü hansı mənanı ifadə edirdi?.. Bilmirdi. Ümumiyyətlə, başqa birisinə necə borcu olmaq olar? Diana başını dik tutaraq çarpayuya əyləşdi. Bacardığı qədər şax görünməyə çalışırdı. Bununla belə, düşündü ki, indi böyük məmnuniyyətlə çarpayuya sərələnmək istədi. Ya da sadəcə: «Antuan, sizi görmək istədim. Sizə görə narahat idim. Elə yorulmuşam ki... yatmaq istəyirəm, gəlin uzanaq», – da demək olardı.

Amma Antuan onun nə söyləyəcəyini gözləyən adam görkəmi ilə düz otağın ortasında dayanmışdı. Aydın idi ki, o da vəziyyəti aydınlaşdırmağa tələsir. Amma bu, aralarındakı münasibətə son qoymaq, Dianaya dözülməz ağrı yaşatmaq demək idi.

– Gözlənilmədən çıxıb getdiniz, – Diana bacardığı qədər sakit səslə danışmağa çalışdı.

– Üzr istəyirəm.

Onlar bir-biri ilə səhnədə rol oynayan aktyorlar kimi danışırdılar. Antuan bunu başa düşürdü. Ona görə də bayağı olsa da, söylənilməsi vacib olan replikanı demək üçün bütün qüvvəsini topladı:

– Aramızda hər şey bitdi.

O düşünürdü ki, bu sözdən sonra Diana ittiham etməyə, Lüsil haqqında ağızına gələni danışmağa başlayacaq. Hətta ürəyinin dərinliyində bunun məhz belə olacağına ümid də edirdi. Çünki qurduğu plana əsasən hadisələrin gedişi belə olsaydı, o da qəzəblənə biləcəkdi. Hətta Diananın bu hərəkəti ona qarşı qəddar ola bilmək üçün Antuana güc də verərdi.

Amma gözlədiyinin əksinə qadının elə mehriban, elə mülayim görünüşü var idi ki... Az qala, ürkdülmüş heyvan balası kimi görünürdü. Antuan dəhşət içərisində onu necə də pis tanıdığını, əksinə, yaxşı tanımaq üçün heç barmağını belə tərpətmədiyini fikirləşdi. Ağına gəldi ki, bəlkə, bu qadın üçün yorulmaq bilməyən məşuqdan daha artıq biri imiş, xəbəri yoxdur?

Nədənsə, Antuana həmişə elə gəlirdi ki, onu Dianaya bu qadını razı salan həssaslığı, bir də təmin edə bilmədiyi şöhrətpərəstliyi (hər halda, o, digər kişilər kimi Antuanı özünə tabe edə bilməmişdi) bağlayır. Amma bəlkə də, məsələ yalnız bunda deyildi.

Antuan həyəcanlı idi... Birdən Diana ağlamağa başladı? Yox, bu, ağlasığmazdır! Dışbatmaz, qürurlu Diana haqqında Parisdə yayılmış söz-söhbət onun yaddaşında möhkəm iz buraxmışdı. Ümumiyyətlə, Antuan bu barədə tez-tez eşidirdi...

Bir-birini yaxından tanımaq üçün hələ ki gec deyildi. Amma Diana çantasından qızıl kirşanqabı çıxardı və üzündəki kosmetikanı səliqəyə salmağa başladı. Əlbəttə, bu jestin arxasında qadın ümitsizliyi gizlənirdi. Amma Antuan yalnız soyuqluq görə bildi. «Əgər Lüsil də məni sevmirsə, o zaman kim sevə bilər ki?!» – deyə mazoxistlərə məxsus bir ümitsizliklə beynindən keçirdi.

Antuan siqaret yandırdı, kibriti buxarıya tolazladı. Diana isə, öz növbəsində, onun hərəkətlərinin darıxma əlaməti olduğunu fikirləşdi. Ona elə gəldi ki, Antuan ondan canını qurtarmaq üçün səbirsizləşir. Elə bu fikrin təsiri altında da qəzəbdən az qaldı boğulsun. O, bir an içində Antuanı da, öz məhəbbətini də yaddan çıxardı. Bu zaman onun içində yalnız bir fikir qiyam qaldırmışdı: oynası hamının gözü qarşısında onu – Diana Merbeli atmağa cürət edib! Diana əli titrəyə-titrəyə siqaret götürdü, Antuan cəld kibriti yandırıb ona yaxınlaşdırdı. Siqaret, nədənsə, hər zaman olduğundan daha xoşagəlməz və acı tam verirdi. Diana xatırladı ki, Antuanı gözləyə-gözləyə də çox çəkib.

Küçədən qarmaqarışq, anlaşılmaz səslər gəlirdi. O, birdən başa düşdü ki, bu, səhərin açıldığı xəbər verən quşların səsidir. Onlar yuxudan oyanıblar və Parisin üzərində qalxan günəşin ilk şüalarını sevinc içərisində salamağa çalışırlar. Diana Antuana baxdı:

– Qaçışının səbəbini öyrənə bilərəmmi? Yoxsa, mənə aidiyyəti yoxdur?

– Bilərsiniz, – o cavab verdi. Antuan düz Diananın gözlərinin içinə baxırdı, dodaqlarının kənarlarında Dianaya tanış olmayan qırıqlar peyda olmuşdu, – mən Lüsili sevirəm; Lüsil Sen-Lejeni, – o əlavə etdi. Guya, hansısa başqa Lüsil haqqında söhbət gedə bilərdi.

Diana başını aşağı saldı. Gözləri əlindəki çantaya zillənmişdi. Çantanın üstündə təzə bir cırmaq yeri peyda olmuşdu. Diananın baxışlarını tutub saxlayan da elə bu iz idi. «Yenisini almaq lazımdır». O, bu sıyrıntı haqqında düşünməyə çalışaraq ancaq ona baxırdı.

«Görəsən, çantanı hara ilişdirmişəm?»

O, sanki dayanıbmiş kimi susan ürəyinin yenidən döyünməyə başlamasını, yeni günün doğmasını, heç olmasa, nəyinsə baş verə biləcəyini, telefonun zəng çalacağını, atom bombasının partlayacağını, nəhayət, içindəki səssiz fəryadın küçənin səs-küyünü gizlədəcəyini gözləyərək içinə qapılmışdı. Amma heç nə baş vermirdi. Yalnız quşlar öz cikkiltisini davam etdirirdilər. Onların şən hay-küyü isə bu an dözülməz idi.

– Belə de... Siz bunu mənə əvvəl də deyə bilərdiniz.

– Əvvəl özüm də bunu bilmirdim, – Antuan cavab verdi, – mənə elə gəlirdi ki, sadəcə, qısqanıram. Amma indi, onun məni sevmədiyini öyrəndikdən sonra özümü çox bədbəxt hiss edirəm.

Antuan bu söhbəti hələ uzun müddət davam etdirə bilirdi. İlk dəfə idi kənar bir adamla Lüsil haqqında danışdı. Və bu, ona əzab dolu nəşə verirdi. Bu haqda eşitməyin Dianaya necə təsir edəcəyini düşünməyə isə, təbii ki, əsl kişi eqoizmi mane olurdu. O heç hiss etmədi də ki, «qısqanıram» sözü Dianaya necə toxundu.

– Siz qısqanırdınız? Axı insan yalnız sahib olduğu kəsi qısqana bilər... Siz özünüz dəfələrlə belə deyirdiniz. Düzünü deyən, onun məşuqu olmusunuz?

Antuan dinmədi. Diananın içində artan qəzəb hissi onun əzabını bir qədər boğdu. Bu hissən təsiri altında o, azacıq yüngülləşdi.

– Siz Lüsili Blassan-Linyerə qısqanırdınız? Yoxsa onun sizdən başqa da məşuqları var? Mənim zavallı Antuanım, bilmirsiniz ki, onu himayə edə bilməzsiniz?! Əlbəttə, əgər bu, sizə təskinlik verəcəksə...

– Məsələ bunda deyil, – Antuan soyuq halda onun sözünü kəsdi.

O, bir neçə saat əvvəl özü Lüsil haqqında mühakimə yürütsə də, indi bu barədə danışmağa çalışan Dianaya qəzəblənmişdi. Bu qadının Lüsilə nifrət etməyə haqqı çat-

mırdı. Bir halda ki Antuan hər şeyi olduğu kimi etiraf edirdi, Dianaya ancaq buradan çıxıb getmək qalırdı.

Antuan Pre-Katelandakı son görüşləri və Lüsilin göz yaşları ilə bağlı xatirələrlə tək qalmaq istəyirdi. Görəsən, o, niyə ağlayırdı... Onun üçün ağır idi, yoxsa Antuanı, həqiqətən də, sevirdi?

– Siz harada görüşürdünüz? Burada? – Diananın səsi, sanki, lap uzaqlardan gəlirmiş kimi eşidildi.

– Hə, burada. Gündüzlər, nahardan sonra.

Bu sözlərdən sonra o, Lüsilin sifətinin məhəbbətlə məşğul olduqları vaxt aldığı ifadəni, onun bədənini, səsini xatırladı. Bir sözlə, öz axmaqlığı, dözümsüzlüyü ucbatından itirdiyi hər şeyi... O, buna görə özünü öldürməyə belə hazır idi. Çünki artıq onun ayaqları bu pillələrə dəyməyəcəkdi. Birlikdə keçirdikləri gözəl və isti gecələr bir daha təkrarlanmayacaqdı. Halbuki o, gecələr başdan-başa qara və qırmızı rənglərə boyanardı...

Bu haqda düşünərkən Antuanın sifətində elə bir qüسسə həkk olundu ki, Diana əməlli-başlı diksindi.

– Heç vaxt məni sevdiyinizi ağılıma da gətirməmişəm, – o etiraf etdi, – amma heç olmasa, hörmətə layiq olduğumu düşünürdüm. Təəssüf ki...

Antuan hər şeyi anlayan baxışlarını ona zillədi: kişi sevmədiyi məşuqəsinə hörmət də edə bilməz. Əlbəttə, Diana bir çox şeydə ona sərf edirdi. Hətta müəyyən həddə Dianaya qarşı hörmət hissi də duyurdu. Amma ürəyinin dərinliyində ona instinktiv olaraq fahişəyə yanaşmış kimi baxırdı. Axı bu qadın heç bir məhəbbət sözü tələb etmədən, özü də bir söz söyləmədən onunla yaşayırdı. Təəssüf ki, Diana Antuanın qızılı gözlərində gizlənən və sözsüz, səhnəsiz, ehtirassız keçinə bilməyəcək sentimental uşaqlığın fərqinə çox gec vardı.

Təmkinlilik və kübar nəzakəti gənclər üçün heç nədir.

Diana bilirdi ki, əgər qəzəb hissənə azadlıq versə, Antuana yalvarmağa başlasa, o, özünü itirəcək... Bununla belə, ona qarşı ikrah da duyacaq. Amma o, Diananın indiyə qədər adət etdiyi obrazına həddindən artıq öyrəşmişdi. Ona görə də onu dəyişmək istəməyəcəkdi.

Bəli, təkəbbürlü görkəm insana çox baha başa gəlir. Amma məhz bu xudpəsəndlik, bu qürur Dianaya səhərin

bu çağında çarpayının kənarında başını dik tutaraq əyləşmək üçün güc verirdi. Onun kübar obrazının vacib bir hissəsinə çevrilmiş bu qürur... Diana bu hissə o qədər adət etmişdi ki, artıq onun mövcudluğunu heç hiss etmirdi də... Bu acı dəqiqələrdə onun ən etibarlı müttəfiqinə, ən dəyərlili dayağına çevrildiyini duymurdu da. Beləliklə də, iyirmi il atçılıqla məşğul olan birinin səriştəsi ilə şəhər küçəsində üstünə şütüyən avtomobildən özünü qorumağı bacardı.

Diana heyrət içində anladı ki, məhz qürur – haqqında düşünmədiyi, demək olar ki, istifadə etmədiyi bu cavahirat onu ən pis şeydən – özünə nifrət etməkdən saxlayır.

O, bacardıqca təmkinlə danışmağa çalışaraq soruşdu:

– Bütün bunları nə üçün indi mənə danışsınız? Axı hələ bir müddət hər şeyi gizlədə bilərdiniz. Mən heç nədən şübhələnmirdim. Daha doğrusu, öz şübhələrimi rədd edirdim.

– Ola bilsin ki, yalan danışmaq üçün özümü həddindən artıq gücsüz və bədbəxt hiss edirəm.

Antuan bilsəydi ki sabah Lüsili görəcək və sevgisinə əmin olacaq, bütün gecəni Dianaya yalan danışa, onu sakitləşdirər, inandıra bilərdi. İnsan xoşbəxt olanda onun üçün hər şey mümkündür. Məhz bu an – Diana ilə üz-üzə durduğu vaxt o, Lüsili, onun nə üçün belə həvəslə yalan danışdığını daha yaxşı başa düşürdü. Halbuki bir qədər əvvəl onu ittiham edirdi.

Heyif ki Antuan hər şeyi gec, özü də çox gec başa düşdü. Buna görə də Lüsilə ölümçül yara vurdu. İndi daha o, Antuanı görmək belə istəməyəcək...

Görəsən, bu yad qadının burada nə işi var?..

Diana onun baxışlarındakı mənanı oxudu və qarşısındakı adama kor-koranə zərbə endirdi:

– Bəs Sara necə oldu? – o, az qala, riyakarlıqla soruşdu, – indi o, sizin üçün də ölüb?

Antuan susdu. Qəzəb hissi içini didirdi. Bunu görəndə Dianaya bu, bir dəqiqə əvvəl Antuanın sifətindəki laqeyd, dostcasına ifadədən daha çox əzab verdi. Amma o, axıra qədər getmək istəyirdi... Soyuqluq, qəzəb yaradacaq sözlər dilindən öz-özünə qopub gəlirdi... O sözlər ki, adətən, onları eşidən adam bir daha bağışlamır. Amma vəziyyətin belə olması Diana üçün daha rahat idi.

– Getsəniz yaxşıdır, – nəhayət ki, Antuan dilləndi, – düzdür, düşməni kimi ayrılmağımızı istəməzdirdim. Həmişə mənə qarşı mehriban olmusunuz...

– Mən heç vaxt heç kimə qarşı mehriban olmamışam, – Diana aydın bir təkəbbürlə söylədi, – sadəcə, sizinlə zaman keçirmək xoş idi. Yəqin ki, söhbətin nədən getdiyini başa düşürsünüz də... Yalnız bu qədər...

Diana özünü çox şax tutur və düz onun gözünün içinə baxırdı. Antuanın heç ağılına da gəlməzdirdi ki, bu dəqiqə sifətində peşmanlığın, təəssüfün kölgəsi belə görünməzdirdi, Diana göz yaşları içində onun qucağına atılacaqdı. O, ayrılıqlarına görə, az da olsa, heyifsilənmirdi... Diana əlini öpməsi üçün irəli uzatdı. O isə adətəkar şəkildə ondan yapışdı. Başını qaldıranda isə sonuncu dəfə bu əl üzərinə əyilmiş qızılı saçlı boyunu görəndə Diananın sifətində peyda olmuş əzab artıq yoxa çıxmışdı.

Qadın: «Əlvida», – pıçıldadı, qapıdan çıxarkən özünü çərçivəyə çırpdı və pilləkənə tərəf addımladı.

Antuan dördüncü mərtəbədə yaşayırdı. Diana yalnız ikinci mərtəbəyə çatanda ayaq saxladı və üzünü çirklə nəm divara söykəyərək için-için hönkürdü.

XVI fəsil

Antuan düz iki həftə idi tərki-dünya kimi yaşayırdı. Paris küçələrini veyllənir, heç kimlə ünsiyyət saxlamırdı. Diananın dostlarının qarşılaşdıqları vaxt özlərini tanıyırmış kimi aparmaları onu təəccübləndirmirdi də. Hər halda, oyunun qaydalarını yaxşı bilirdi. Diana onu yad bir mühitə aparıb çıxarmışdı; ona görə də münasibətləri qırılıqdan sonra o, avtomatik olaraq həmin mühiti tərəkət etmiş sayılırdı. Hətta bir axşam Klerlə rastlaşdıqda qadının lütf edərək ona diqqət yetirməsi Antuana artıq göründü. Kler Şarlin Lüsillə birlikdə Sen-Tropeyə istirahətə yollandığını söylədi. O, Antuanın bu haqda heç nə bilmədiyini təbii qəbul edirdi. Klerin düşüncəsinə görə, kişi əgər bir qadınla münasibəti qırırdısa, deməli, avtomatik olaraq o birini də itirirdi. Antuanı bu cür mühakimələr bir az əyləndirirdi. Halbuki son vaxtlar o, nadir hallarda gülmək eşqinə düşürdü.

Beynində qırıq-qırıq fikirlər, xüsusilə də Apollinerdən¹ bir parça durmadan təkrarlanardı: «Mən gözəl Parisimi do-laşırım... Burada ölməyin də mənası yoxdur... Nəriləyəm avtobus sürüsü...»

Misranın sonunun necə olduğunu xatırlamırdı, heç yada salmağa da çalışmırdı. Paris əsəbi, gömgöy, cansı-xıcı gözəlliyi ilə çox gözəl idi. Antuan da Apolliner kimi bu şəhərdə ölməkdə bir məna görmürdü. Amma iş ora-sındadır ki, yaşamaqda da görə bilmirdi. «Hər nə baş ve-rirsə, yaxşılığa doğrudur», – deyirlər. Lüsil Aralıq dənizi sahillərindədir. Hə də... O axı həmişə dənizi çox sevdiyini söyləyirdi. Yəqin, yenə də xoşbəxtdir. O, xoşbəxtlik üçün yaranıb. Bəlkə də, indi yaraşlıqlı yerlilərdən biri ilə Şarla xəyanət də etməyə imkan tapır...

O isə... Həyatında hər şey dəyişmişdi. Eşitdiyinə görə, son vaxtlar Diana hər yerə kubalı cavan bir diplomatla gedir. Antuan bu cütlüyün balet premyerasında çəkilməmiş şəklini qəzetdə görmüşdü. O ki qaldı özünə... Son vaxtlar çox oxuyurdu; içmirdi; gecələr tez-tez Lüsil haqqında düşünürdü. Sonra da qarşısızalmaz bir qəzəb içində çarpayı-da çapalayır. Həyatında düzəldilməsi mümkün olmayan hadisə baş vermişdi. Artıq heç nəyə ümid etmək mümkün deyildi. Yapışmağa bir saman çöpü belə tapa bilmirdi. Əvəzində Lüsilin ehtirasla nurlanmış siması yaddaşında tez-tez canlanırdı. Xatirələr ona rahatlıq vermir, incidir, məhv edirdi. Doğrudanmı, onlar birlikdə xoşbəxt idilər? Axı heç vaxt yataqda səninlə olan qadın üçün nə dərəcə-də yaxşı olduğunu dəqiqliklə bilə bilmirsən... Hətta onun eyni, ya da, ola bilsin, daha böyük həzzi başqa biri ilə yaşamadığına da əmin olmaq mümkün deyil. Antuan yalnız özündən əmin idi. Dəqiq bilirdi ki, Lüsillə yaşadığı səadətə heç vaxt heç kimlə yaşamayacaq. Amma onun üçün eyni dərəcədə əhəmiyyətli olduğuna əmin deyildi.

Bircə kokteylə gecikdiyi həmin axşam Lüsilin həyəcan dolu simasını, o simadakı ifadəni tez-tez xatırlayırdı. Yenidən və təkrar-təkrar səsini eşidirdi: «Bilirsən, mən səni doğrudan-doğruya sevirəm».

Antuan özünü öldürməyə hazır idi. Çünki xoşbəxtliyi-ni əldən vermişdi. O yalnız Lüsilin bədənini tanıyırdı, am-

¹ Çiyom Apolliner (1880–1918) – sürrealist fransız şairi.

ma bu bədənin sahibi olan insan haqqında qətiyyəən düşünməmişdi.

Ona cismən hakim olmuşdu, amma ruhuna toxuna bilməmişdi. Birlikdə çox gülüşmüşdülər, gülüş isə məhəbbətin sadıq yol yoldaşdır. Bircə yaddan çıxarmışdı ki, bu yol yoldaşı sadıq olsa da, yeganə deyil... O, Lüsilin Pre-Katelandakı göz yaşlarını yada salanda bunu daha aydın başa düşürdü. Qadın və kişinin bir-birini sevməsi üçün onların birlikdə gülməsi kifayət etmir. Bunun üçün bir-birini əzab çəkməyə də vadar etmək lazım idi. Çətin ki Lüsil onunla razılaşaydı. Amma razılaşsaydı belə, bu barədə fikirləşmək artıq gec idi. O çıxıb getmişdi... Amma yenə də xəyalında onunla bu barədə mübahisə edir, söhbəti yarımçıq kəsir, sonra yenidən başlayırdı. O gah sərt hərəkətlə yerindən sıçrayır, gah da küçənin ortasında quruyub qalırdı. Sanki, tilsimli bir dairədə idi.

Ayrıldıqları on beşinci gün Antuan təsadüfən Conni ilə qarşılaşdı. Conni məzuniyyətdə olduğundan homoseksualların, son vaxtlar həm də rəssamların çox sevdiyi «Flora» kafesinin yaxınlığında işsiz-gücsüz avaralanırdı. O, Antuanı görəndə çox sevindi, qolundan yapışaraq kafeyə tərəf apardı. Viski sifariş verdilər. Conninin öz tanışlarını necə təkəbbürlə salamlaması Antuanı həmişə əyləndirirdi. İndi də elə oldu. Hər halda, Antuan yaraşlıq olduğunu bilirdi – buna qətiyyəən əhəmiyyət verməsə də...

– Lüsil necədir? – Conni soruşdu.

– Bilmirəm.

Conni güldü.

– Elə belə də bilirdim. Ayrılmaqda düzgün hərəkət etmisiniz. O, çox cazibədar, amma təhlükəli qadındır. Baxarsınız, o, öz həyatına əyyaşlıqla son qoyacaq. Şarl isə ömrünün axırına kimi onun nazı ilə oynamaq məcburiyyətində qalacaq.

– Nə üçün belə fikirləşirsiniz? – Antuan yalançı laqeydliliklə soruşdu.

– Əşi, o artıq içkiyə qurşanıb. Bir tanışım onun çimərlikdə içib yatdığına görə. Amma bu məsələdə mənim üçün təəccüblü heç bir şey yoxdur.

Conni Antuanın üzündəki ifadəni görəndə yenidən güldü:

– Özünüzi elə göstərməyin ki, guya, onun sizə aşıq olduğunu bilmirsiniz. Bu lap uzaqdan adamın gözüne girdi... Sizə nə oldu?

Antuan qəhqəhə ilə gülürdü. Daha doğrusu, o, özünü gülməkdən saxlaya bilmirdi. İçində xoşbəxtlik və utanc hissi bir-birinə qarışmışdı. Aman Allah, o necə də axmaqdır! Məgər Lüsil onu sevməsəydi, birlikdə belə xoşbəxt ola bilərdilər? O, necə belə mızı, xudbin, səfeh olub? Lüsil onu sevir! Lüsil onu unutmayıb! Elə bu səbəbdən də içkiyə qurşanıb. Yəqin, fikirləşir ki, Antuan onu unudub. O isə bu on beş gün ərzində başqa bir şey haqqında fikirləşə bilməyib. İndi Lüsil Antuanın səfehliyi ucbatından əzab çəkir... Təcili onun yanına getmək, hər şeyi izah etmək lazımdır! Qoy hər şey onun istədiyi kimi olsun. Təki Antuan onu qucaqlaya bilsin, bağışlaması üçün yalvarıb-yaxarmağa imkanı olsun. Görəsən, Sen-Trope harada yerləşir? Antuan bu barədə fikirləşə-fikirləşə yerindən sıçradı.

– Sizə nə oldu, sakitləşin görək, – Conni əbəs yerə yalvarırdı, – elə bil, ağılınızı itirmisiniz...

– Bağışlayın, – Antuan gedə-gedə dedi, – təcili zəng etməliyəm.

O, az qala, qaça-qaça evə yollandı. Avtomatla danışaraq Var departamentinə necə zəng etmək lazım gəldiyini yetərinə yaxşı izah edə bilməyən telefonçu qızın üstünə bağırırdı. Sonra yerli hotellərə zəng etməyə girişdi. Nəhayət, dördüncü hoteldə cavab verdilər ki, bəli, madmazel Sen-Leje, həqiqətən, orada qalır, amma indi çimərlikdədir. Antuan madmazel qayıdan kimi onları birləşdirmələrini xahiş etdi. Sonra dəstəyi asıb divana uzandı və Lanselot əlini qılınınca tiyəsinə qoyan kimi, əli telefonun dəstəyində gözləməyə başladı. İki saat, altı saat, hətta bütün ömrü boyu gözləməyə hazır idi. Çünki indiyədək olmadığı kimi xoşbəxt idi.

Düz saat dördə zəng gəldi; o, az qala, dəstəyi yerindən qoparacaqdı...

– Lüsil? Antuandır.

– Antuan??? – Lüsil yuxudaymış kimi sözü uzatdı.

– Biz gərək... Səni görmək istəyirəm. Gələ bilərəm?

– Hə, – o cavab verdi, – nə zaman?

Lüsilin səsinin aramla gəlməsinə baxmayaraq, onun işlətdiyi qısa ifadələrin rəhbərliyindən Antuan hiss etdi

ki, on beş gün onlara işgəncə verən, hər ikisini darmadağın edən, əzən yırtıcı və qəddar düşmən geri çəkilir. O, bu dəfə əlinin titrəmədiyinə heyrət etdi.

– Bəlkə, təyyarəyə çataram. Elə indi çıxıram. Məni Nitsdə qarşılaya bilərsən?

– Hə, – Lüsil köksünü ötürdü və bir anlıq tərəddüddən sonra soruşdu, – evdəsən?

Cavab verməmişdən qabaq o, üç dəfə onun adını təkrarladı:

– Lüsil... Lüsil... Lüsil...

– Tez gəl, – o dedi və dəstəyi asdı.

Ancaq indi Antuanın ağılına gəlmişdi ki, Şarl da orada ola bilər. Bir də xatırladı ki, билет üçün pulu yoxdur. Buna baxmayaraq, indi o, yoldan ötən birini soymağa, Şarlı öldürməyə, hətta «Boinq»in şturvalının arxasında özü əyləşməyə belə hazır idi.

Səkkizin yarısında stüardessa arzusunda olanlara illüminatordan Liona baxmağı təklif etdi. Antuansa bunun hayında deyildi.

...Lüsil dəstəyi asdıqdan sonra əlindəki kitabı ördü, şkaftan sviterini çıxardı, Şarlin kirayə götürdüyü maşının açarını götürərək aşağı endi. Aşağıda – mehmanxananın hollunda güzgüyə düşən əksini özündənrazı halda süzərək gülümsündü də. Adətən, gözlənilmədən sağalan və xəstəxanadan çıxmağa hazırlaşan ümitsiz xəstələrə baxıb bu cür gülümsəyirlər. O, maşını ehtiyatla sürməli olduğunu xatırladı. Yol dolanbac, yol örtüyü isə pis idi. Kaş qarşısına hansısa səfeh köpək, ya da maşını dəli kimi sürən axmaqlardan biri çıxmayaydı. Antuanla görüşə heç nə mane olmamalı idi... O, beyninə girən bu axmaq fikirləri özündən uzaqlaşdırmağa çalışdı.

Aeroporta çatana kimi özünü müxtəlif sözlərlə sakitləşdirmək istədi, maneələrlə bağlı fikirləri bacardıqca özündən uzaqlaşdırdı.

...Parisdən gələn ilk reys düz saat altıda endi. Antuanın ona çatmasının mümkün olmadığını dəqiq bilsə də, Lüsil qarşılaşmağa çıxanların arasında idi. Antuan gözə dəymirdi. Növbəti təyyarənin saat səkkizdə gəlməli olduğunu öyrəndi. Əlinə keçən ilk detektiv əsərlərdən birini aldı və ikinci mərtəbədəki bara qalxdı. Amma əbəs yerə xüsusi xəfiyyənin başına gələn macəraları başa düşməyə çalışdı.

Qəhrəman yoxlanılmışdı, məzəli idi, amma Lüsil onun hayında deyildi. O, «çətin əldə olunan xoşbəxtlik» ifadəsini eşitmişdi. Bundan başqa, ilk dəfə idi bunun nə demək olduğunu bütün ruhu ilə duyurdu. O, özünü elə yorğun, əzgin, elə əldən düşmüş hiss edirdi ki, hətta qorxdu da: birdən dözməz, elə buradaca ürəyi gedər, ya da stulda otura-otura yuxulayar... O zaman Antuan onu tapa bilməz...

Lüsil qarsonu yanına çağırırdı, saat səkkiz reysi ilə gələn bir səmişini qarşılamağı olduğunu söylədi. Görünür, bu məlumat qarsonu çox az maraqlandırır. Bununla belə, Lüsil özünü indi bir qədər rahat hiss edirdi. Yəni əgər başına iş gələydi, qarson Antuanı xəbərdar edə biləcəkdə. Əlbəttə, bunun necə baş verəcəyi haqda təsəvvürü belə yox idi. Amma bu, vacib deyildi. O, hər şeyi qabaqcadan nəzərə almaq, bütün ehtiyat tədbirlərini görmək istəyirdi. İstəyirdi ki, içində yaranan həmin o kövrək, yeni hissi – xoşbəxtliyi qorxutmasın. O hətta saatı daha yaxşı görmək və elanı aydın eşitmək üçün başqa stolun arxasına da keçdi. Bu arada əlindəki kitabda hərfliyə qara işarələrini ciddi-cəhdə və mənasız yerə sıralamağa da çalışırdı... Əlbəttə ki, bir şey alınmırdı...

Beləliklə, bir qədər sonra onların mənasına vara bilməyəcəyini başa düşüb kitabı bağladı. Hələ saat yeddi idi.

Xəyalında hələ də hansısa bir qadın Mayami xəstəxanasında yaralı olan, amma qələbə çalmış detektivi göz yaşları içərisində öpüslərə qərq edirdi. Bu görüntü bir müddət gözləri öndən getmədi. Ürəyi iztirabla sızıldadı.

...Antuan gəlib çıxana kimi bir saat, ola bilsin iki ay, ya da üç il ötüb-keçdi. O, səmişinlər arasında hamıdan birinci çıxdı, çünki yükü yox idi. Onlar bir-birinə tərəf addımladılar. Lüsil hiss etdi ki, Antuan arıqlayıb, rəngi ağarıb, özü də pis geyinib. Beynində dağınıq da olsa, bir fikir qımıldanmağa, özünü göstərməyə başladı: sanki, onlar yenicə tanış olublar... Bir də... o, Antuanı sevirdi. Onlar bir neçə saniyə bir-birinin üzünə baxmağa cəsarət etmədən əl-ələ tutub tərpnəməz durdular. Sonra çıxışa tərəf addımladılar. Antuan onun günəşdə qaralması ilə bağlı nəsə mızıldadı. Lüsil isə, demək olar ki, kübar xanımlara xas bir əda ilə onun sağ-salamat gəlib çıxdığına görə məmnun qaldığını

söylədi. Sonra maşına yaxınlaşdılar. Antuan sükan arxasında əyləşdi, o isə bu modeldə startyorun harada olduğunu göstərdi.

Hava çox isti idi. Ətrafdan dəniz və benzin qoxusu gəlirdi. Külək yolboyu düzölmüş palmaların budaqlarını yelləndirdi. Təxminən, bir neçə kilometr dinməz-söyləməz getdilər. Hətta hara getdikləri haqqında düşünmürdülər də. Sonra Antuan maşını saxladı, Lüsili özünə tərəf çəkdi. O, onu öpmürdü, sadəcə, qucaqlayaraq özünə sıxırdı. Elə beləcə – yanaqlarını bir-birinə söykəyərək xeyli dinməzəcə oturdular. Lüsil ağlamağa hazır idi; bəlkə də, ağlasaydı, bir az yüngülləşə bilərdi. Amma az sonra sakitləşdi, çünki Antuan təmkinlə, nəvazişlə danışmağa başladı, sanki, körpə uşağa nəyisə başa salmağa çalışırdı.

– Şarl haradadır? İndi ona hər şeyi demək lazımdır.

– Hə, – Lüsil razılaşdı, – amma Şarl Parisdədir.

– Biz gecə qatarı ilə gedərik. Kannada gecə qatarı var?

Lüsil razılıq əlaməti olaraq başını tərpətdi, sonra Antuanı yaxşı görə bilmək üçün bir az kənara çəkildi. O isə, öz növbəsində, bir az da yaxınlaşdı və Lüsili öpdü. Kannada yataqlı vaqona bilet götürdülər.

Gecə başdan-başa təkərlərin taqqıltısı, vaqonların qışqırtısı, nəzarətçilərin əlindəki çəkiçlərin taqqıltısı ilə dolu idi. Bu adamlar qatar Parisə sağ-salamat gedib çıxsın deyərək təkərlərin qaydada olmasının qeydinə qalırdılar. Bu taqqıltıya qulaq verdikcə adama elə gəlirdi ki, var gücü ilə irəli şığımaq qatarın xoşuna gəlir. Sanki, lokomotiv ağılını itirmişdi. Onun sinəsindən yuxulu düzəngahları həyəcana gətirən fəryadlar çıxırdı.

– Mən bilirdim, – Şarl dedi. O, alını pəncərənin şüşəsinə dayayaraq arxasını Lüsilə çevirib durmuşdu.

Lüsil isə çarpayının kənarında oturmuş, yorğunluqdan lap əldən düşmüşdü. Ona elə gəlirdi ki, təkərlərin taqqıltısı hələ də qulaqlarında səslənir.

Qatar Lion vağzalına vaxtından əvvəl gəlib çatmışdı. Narın yağış çisələyirdi.

Antuanın evinə çatan kimi o, Şarla zəng etdi, sonra da yanına yollandı. Lüsil elə astanada ikən onu tərk etməli olduğunu, Antuanı sevdiyini söylədi. Şarl pəncərənin qarşısında axrası ona tərəf dayanmışdı. Hər zaman onu mü-

təəssir edən bu görünüşün indi, azacıq da olsa, vecinə gəlmədiyi Lüsili təəccübləndirdi. Halbuki Antuanın boynu, pırtlaşmış qızılı gur saçları onda elə bir nəvaziş hissi oya-dırdı ki... Sözlə deyiləsi deyil. Ümumiyyətlə, o fikir vermiş-di ki, Antuandan fərqli olaraq, başqa kişilərə nəzər salarkən heç vaxt onların nə zamansa uşaq olduqları haqqında fikirləşmir də...

– Mən bilirdim, amma fikirləşirdim ki, bunun davamı olmayacaq, – o əlavə etdi, – başa düşürsünüz, ümid edirdim ki...

O, sözünü sona yetirməsə də, nəhayət ki, Lüsilə tərəf çevrildi:

– Məsələ bundadır ki, mən sizi sevirəm. Elə fikirləşməyin ki, sizi kiminləsə əvəz edə bilərəm. Bu cür əvəzləmələr üçün həddindən artıq yaşlıyam, – o, yazıq-yazıq gülümsündü, – Lüsil, bilirəm, nə vaxtsa qayıdacaqsınız. Sadəcə, əmin olun ki, sizi necə varsınızsa, elə də sevirəm. Antuan isə sizi onunla necəsinizsə, o cür sevir. O, sizinlə birlikdə xoşbəxtlik haqqında düşünür – bu, gəncliyə xas xüsusiyyətdir. Mən isə... sizə xoşbəxtlik arzulayıram – harada olursunuzsa olun. Beləliklə, mənə yalnız gözləmək qalır.

Lüsil etiraz etmək istəyirdi, amma Şarl onun sözünü kəsmək üçün əlini yuxarı qaldırdı:

– Bundan başqa... gec, ya tez... o, belə olduğunuz üçün sizi məzəmmət etməyə başlayacaq... Bəlkə də, artıq başlayıb... Məsələn, sizin epikürlüyünüzə¹, qayğısızlığınıza, cəsarətsizliyinizə görə... O, elə hesab edir ki, bunların hamısı çatışmazlıqdır. Bir müddət sonra isə bu xüsusiyyətləriniz onu qıcıqlandıрмаğa başlayacaq... O, hələ başa düşmür ki, qadının gücü məhz bundadır. Qadını kişiler məhz buna görə sevirlər... Hətta bu xüsusiyyətlər bəzən kişilərin bədbəxt olmasına səbəb olsa belə... Antuan sizin köməyinizlə bunu başa düşəcək. Anlayacaq ki, siz öz çatışmazlıqlarınıza görə belə şən, belə arzuolunansınız. Amma onda gec olacaq... Bax o vaxt siz mənim yanıma qayıdacaqsınız. Çünki mənim bütün bunları bildiyimdən xəbərdarsınız.

Bu sözləri söylədikdən sonra Şarl acı-acı güldü:

¹ Epikürçülük – həyatın mənasını kefdə, eyş-ışrətdə, rahat həyatda görmək.

– Mənim bu qədər çox danışmağıma adət etməmişiniz, düzdür? Bir neçə kəlmə, vəssalam, fikrimi yekunlaşdırdım... Sadəcə, mənim adımdan ona çatdırın ki, əgər ona görə əzab çəkməli olsanız, əgər mənim yanıma qayıdanda – bir ay sonra, ya da üç il sonra – indiki kimi xoşbəxt görünməsəniz, onun külünü göyə sovuracağam...

Şarılın səsində boğuc bir qəzəb var idi. Lüsil ona hey-rət dolu baxışlarla baxırdı. Heç ağlına da gəlməzdi ki, Şarıl belə güclü və hökmlü ola bilər.

– Sizi tutub saxlamaq istəmirəm, çünki bunun mənasız olduğunu bilirəm. Amma yaddan çıxartmayın: sizi gözləyirəm. Vacib deyil nə zaman qayıdacaqsınız. Bir də... Nəse lazım gələrsə, qarşınıza hər hansı bir çətinlik çıxarsa, yardımınıza hər zaman güvənə bilərsiniz... Deməli, elə indi gedirsiniz?

Lüsil təsdiq əlaməti olaraq başını tərpətdi.

– Bütün əşyalarınızı götürün.

Lüsil etiraz etmək istədi, amma Şarıl yenə də onun sözünü yarıda kəsdi:

– Bilirsiniz, paltarlarınızı öz şkafımda, maşınınızı isə qarajımda görmək mənim üçün ağır olar. Hər halda, ola bilsin, uzun müddətə gedirsiniz.

Lüsil tərpənməyə belə cəsarət etmədən ona baxırdı. Şarıl hər şeyin məhz bu cür olacağını əvvəlcədən bilirdi: dəhşət! Şarıl hər zaman mükəmməl olmağı bacarırdı!

Hər şey Lüsilin fikirləşdiyi kimi oldu. İçində aləm bir-birinə qarışmışdı – Şarılı iztirab çəkməyə vadar etdiyi üçün yaşadığı ümitsizlik, Antuanın məhəbbətinə görə hiss etdiyi qürur... Aman Allah, yəni onu bu boyda böyük mənzildə tək buraxıb getmək olar?

Lüsil ayağa qalxdı:

– Şarıl, mən...

– Yox, – o, yenə də qızın sözünü yarımcıq kəsdi, – siz, onsuz da, həddindən artıq çox gözləmişiniz. Gedin.

Onlar bir saniyəyə yaxın heykəl kimi üz-üzə dayandılar. Sonra Şarıl qızın saçlarını qarışdırdı və üzünü yana çevirdi.

– Gedin. Əşyalarınızı Puatye küçəsinə göndərəcəyəm.

Şarılın Antuanın ünvanını bilməsi Lüsili təəccübləndirmədi də. O, özünə nifrət edirdi. Çünki Şarılın sallanmış

çiyinləri, ağarmış saçları onun əməli idi. «Sağ ol», yaxud «bağışla», ya da hansısa yersiz və axmaq bir söz demək istədiyini anlamadan pıçıldadı: «Şarl...» Şarl isə geri çevrilmədən əlini yellədi. Bu, o demək idi ki, bir az da keçsə, dözməyəcək.

Lüsil otaqdan, az qala, barmaqları üstə, asta-asta çıxdı. Yalnız pilləkənləri düşəndə fərfinə vardı ki, göz yaşları dayanmadan axır. O, hıçqıra-hıçqıra geri qayıtdı, mətbəxə girdi və Polinanın boynuna sarıldı. Polina kişilərin həmişə qan qaraltdığını söylədi. Sonra da əlavə etdi ki, onlara görə göz yaşı tökməyə dəyməz. Antuan Lüsili küçədə – kafenin gün işığına qərç olmuş səkisində gözləyirdi.

İKİNCİ HİSSƏ

YAY

XVII fəsil

Lüsil qəribə və gözəl bir xəstəliyin ona getdikcə necə hakim kəsildiyini hiss edirdi. Bilirdi ki, bu hiss «xoşbəxtlik» adlanır. Amma nədənsə, onu öz adı ilə adlandırmağa cəsarəti çatmırdı. İki ağıllı və müstəqil insanın bütöv bir tamlıqda birləşməsi lap möcüzə idi. Onlar hər dəfə bir-birinə coşqunluqla «səni sevirəm» dedikdə buna heç nə əlavə etmək lazım gəlmirdi. Bu, həqiqətən də, belə idi və onun bundan başqa arzulaya biləcəyi heç nə yox idi. «Varlığın tamlığı» ifadəsinin bütün mənası Lüsilə aydın olmuşdu. Hərdənbir xəyalından keçirdi ki, hər şey bitdikdən sonra olanları xatırlamaq həddindən artıq əzablı olacaq. Amma bu barədə düşünmək hələ ki tez idi. Çünki özünü elə xoşbəxt hiss edirdi ki, bu, onu qorxudurdu da.

Birlikdə olduqları zaman keçmiş həyatlarını – uşaqlıqlarından başlayaraq ta indiyə kimi – bir-birinə danışdılar. Yorulmadan son aylar baş verənləri bir-bir xatırlayırdılar. Axı yer üzündəki bütün aşıqlar ilk görüşlərini təkrar-təkrar yada salmağı sevirlər... Özü də ən xırda təfərrüatlarına qəddər... Onlar öz hissələrinə bu qədər uzun müddət şübhə etdiklərinə səmimiyyət və sadəlövhlüklə heyrətlənirdilər. Tez-tez keçmişə həyəcanlı və ağır səyahətlər edir, amma

heç vaxt rahat gələcək haqqında xəyal qurmurdular. Gələcəklə bağlı planlar qurmağı Lüsil heç sevməzdi. Digər tərəfdən də o, düzgün, yeknəsəq, adi həyata qarşı ikrah hiss edirdi.

Onlar ovsunlanmış adamlar kimi bu günün hər anını göydə tutmağa, doya-doya yaşamağa çalışırdılar. Xüsusilə də bir-birinin qoynunda ikən onları haqlayan sübh çağını, axşamlar veyllənməyi xoşladıqları qaranlıq, mehriban, isti, misilsiz Parisin küçələrini... Bəzən xoşbəxtlik onları o dərəcədə məst edirdi ki, məhəbbətin özünü belə hiss etmirdilər.

Səhərlər Antuan nəşriyyata gedəndə Lüsil bunu o dərəcədə laqeyd qəbul edirdi ki, hətta Sen-Tropedəki məzlum, əzab çəkən, səsi batırılmış o heyvancığazın özü olduğuna şübhə ilə yanaşmağa başlamışdı. Amma Antuanın yarımca saat işdə yubanması yetərdi ki, mənzildə qarabasma içində ora-bura vurnuxsun. Bəlkə, Antuan avtobusun təkərləri altında qalıb?.. Bəlkə... Ya da bu kimi daha nələr... Məhz belə vaxtlarda Lüsil qərara gəlirdi ki, əsl xoşbəxtlik Antuanın onun yanında olmasıdır. O olmadan yaşadığı bütün şeylər isə ümitsizlik adlanır.

Ya da... Lüsilin başqa bir kişiyə gülümsəməsi yetərdi ki, Antuan ağappaq ağarsın. Halbuki hər gün bu qızın bədəninə hakim olmaq onu sakitləşdirirdi. Başa düşürdü ki, gecə aralarında olan yaxınlıq onun üçün kövrək, keçici, əllə tutula bilinməyən xoşbəxtlikdir. Hətta ən yüksək nəvaziş anlarında belə onların münasibətində nəsə həyəcanlı, əsəbi bir şey hiss olunurdu. Bəzən bu həyəcan əsl əzaba çevrilirdi, amma hər ikisi, tutqun şəkildə olsa da, dərk edərdi ki, nə vaxtsa bu həyəcan yoxa çıxarsa, bu, onların məhəbbətlərinin sonu olacaq.

Bir çox hallarda onların münasibətinə iki epizod, demək olar ki, eyni təsir gücünə malik olan iki sarsıntı rəng verirdi. Lüsil üçün həmişəlik yadda qalan Antuanın gecikməsi, Antuan üçün isə Lüsilin Şarlin Nyu-Yorkdan qayıdışı gününü Antuanın evinə köçməkdən imtina etməsi... Ümumiyyətlə, hər ikisi son dərəcə yelbeyin insan idi. Amma Lüsilin öz qüvvəsinə inanmamaq xüsusiyyəti, demək olar ki, eqoizmindən geri qalmırdı. O, bəzən Antuanın gözəl günlərin birində evə qayıtmayacağı ilə bağlı qorxusunu yenə bilmirdi.

Antuan isə günlərin bir günü Lüsilin ona xəyanət edəcəyindən qorxurdu. Onların yarasına ancaq zaman məlhəm qoya bilərdi. Lakin hər ikisi, demək olar ki, şüurlu şəkildə öz yaralarını sağalmağa qoymurdu. Yalnız ağır yaralanmadan sonra sağ qalmış insan bu cür – yarım il keçdikdən sonra yarasının qaysağını qoparmaqdan belə ləzzət ala bilərdi. Çünki məhz bu yolla o, öz yarasını digər yaralarla müqayisə edərək onun sağaldığını hiss edə bilər.

Onların hər ikisi belə bir yaraya ehtiyac hiss edirdi. Antuan – təbiətindən irəli gələn meyli ucbatından, Lüsil isə ikilikdə yaşanan xoşbəxtliyin nə olduğunu bilmədiyi üçün.

Antuan həmişə yuxudan tez oyanırdı. Lüsilin varlığını onun bədəni ağılından daha tez dərk edirdi. Gözünü açmağa imkan tapmamış artıq onu istəyirdi. Yarıyuxulu halda ona tərəf çevrilir, Lüsilin iniltilərindən, onun əlinin toxunuşundan tamamilə ayılırdı. Antuan balaca uşaq kimi çox bərk yatırdı. Adətən, kişilərdə nadir hallarda belə olur. Yuxudan bu cür ayılmaq Antuanın çox xoşuna gəlirdi.

Lüsilin isə rəylər aləmindən ayıldıqda ilk hiss etdiyi təəssürat ləzzət hissi olurdu. O, məmnuniyyətlə və zorlamadan yüngülcə təhqir olunmuş qadın kimi gözlərini açırdı. Antuan həmişə onun adət etdiyi səhər mərasimini pozurdu. Adətən, o, adi günlərdə gözünü açar, yenidən yumar, səhərin gəlib çıxması ilə razılaşar, ya da onun gəlişinə əhəmiyyət vermədən özü ilə zəif bir mübarizə aparardı... İndi isə hər şey dəyişmişdi...

Bəzən Lüsil hiyləgərlik edib Antuandan tez oyanmağa çalışırdı. Amma sutkada altı saat yatmağa adət etmiş Antuan həmişə onu qabaqlayırdı. Hətta qızın buna görə mısırınığını sallaması onun xoşuna da gəlirdi. Həzzin toruna salmaq üçün Lüsili yuxunun çəngindən qopartmaq onu əyləndirirdi. O, qızın yuxu dolu gözlərini açdığı həmin anı tutmağı çox sevirdi. Onun yavaş-yavaş dərk etməyə başladığını əks etdirən dalğın baxışlarını müşahidə etmək gözəl idi... Amma Lüsil onu görəndə yenidən göz qapaqlarını bir-birinə sıxır və qollarını onun boynuna dolayırdı.

Lüsilin çamadanları şkafda açılmamış dururdu. Ancaq Antuanın xoşuna gələn iki paltar şkafda onun iki kostyumu ilə yanaşı asılmışdı. Amma vanna otağında olan rəf

qadın varlığından əlüstü xəbər verirdi. Onun üstü banka və flakonlarla dolu idi. Lüsil, demək olar ki, onlardan istifadə etmirdi, amma zarafat etmək üçün Antuana şərait yaradırdı. Səhərlər üzünü qırxcanda o, hündürdən qırıqlar əleyhinə maskanın və digər kosmetik vasitələrin xeyri ilə bağlı lağlağı etməyə başlamışdı. Lüsil deyilən məzəmmətləri bu kosmetik vasitələrin tezliklə onun özünə lazım olacağını söyləməklə geri qaytarırdı. Axı o, göz qabağında qocalırdı... Bəzən o, Antuanın eybəcər olduğunu da söyləyirdi. Sonra Antuan onu öpürdü. O isə qəhqəhə içində uğunub gedirdi...

...Həmin il Parisin yayı çox gözəl keçdi. Antuan, adətən, saat onun yarısında işə gedirdi. O isə bir fincan çay üçün köksünü ötürərək tənhalıqda sıxılmaqla məşğul olurdu. Amma donuqluqdan çıxmaq və yaxınlıqdakı kafeyə enmək üçün özündə güc tapa bilmirdi. Otağın hər küncünə qalaq-qalaq kitablar atılıb qalmışdı. O, əlinə düşən ilk kitabı götürür və oxumağa başlayırdı. Bir zamanlar onu əzab çəkməyə vadar edən divar saati yarım saatdan bir vururdu. İndi o, bu saata pərəstiş edirdi. Bəzən onun musiqili zənginin səsinə eşitdikdə əlindəki kitabı kənara qoyur və uşaqlığı ilə görüşürmüş kimi saata baxıb gülümsəyirdi. Antuan saat on birlə on ikinin yarısı arasında zəng edirdi. Bəzən qayğısız səslə Lüsillə laqçırtı vurur, bəzən isə boğazacan işin içində olan adam kimi tələm-tələsik və qətiyyətlə danışib dəstəyi asırdı. Belə hallarda Lüsilin ona verdiyi cavablar da çox ciddi olardı. Halbuki ürəyinin dərinliyində onun işgüzarlığını ələ salıb gülürdü. Bilirdi ki, Antuan diqqətsiz və tənbəldir. Amma hər ikisi məhəbbətin elə bir mərhələsində idi ki, belə vaxtlarda sevdinin insanın sahib olduğu xüsusiyyətlər deyil, həm də bağışlamaq istədiyi təəssürat insanın xoşuna gəlir. Hətta belə vaxtlarda onunla bağlı həqiqəti deyil, yarımhəqiqəti də qəbul etmək mümkündür. Yəni bütün bunların həqiqət olmadığını gizlətmədiyini göstərərək o, sanki, sənə necə inandığını nümayiş etdirmiş olur.

Günorta onlar Həmrəylik meydanının yaxınlığındakı hovuzun yanında görüşərdilər. Günün altında rahat bir yer seçərək hərəyə bir sendviç yeyərdilər. Sonra Antuan nəşriyyata qayıdardı. Əlbəttə, əgər günəş, yarıçılpaq bədən-

ləri, bir də dodaqlarından qopan sözlər onları atıla-atıla evə qaçmağa vadar edəcək qədər ehtiraslandırmasaydı... Belə olanda çox vaxt Antuan iş gecikərdi. Bir-birindən ayrıldıqdan sonra Lüsil Parisi dolaşmağa yollanardı. O, dostları və tanışları ilə görüşər, kafelərin açıq terraslarında əyləşərək tomat şirəsi içərdi. Çox xoşbəxt görünərdi, buna görə də insanlar ona daha çox meyl göstərməyə başlamışdılar.

Axşam onlar yenə də bir yerdə olar və bütün sevincləri birgə dadardılar. Kinoya gedər, tozla örtülmüş isti Paris küçələrini dolaşar, Lüsilin Antuana rəqs etmək öyrətdiyi yarımboş kafelərə yollanardılar. Əvvəllər görə bildikləri yay şəhərinin dinc siması və bir-birinə söyləmək istədikləri bütün sözlər, əllərinin arzuladığı bütün jestlər yenidən və yenidən təkrarlanardı...

İyulun sonlarında, necə oldusa, «Flora»nın yaxınlığında Conni ilə qarşılaşdılar. O, Bruno adlı cavan bir oğlanla birlikdə keçirdiyi yorucu uik-enddən sonra Monte-Karoldan yenicə qayıtmışdı. Conni onları belə xoşbəxt görməyinə çox sevindiğini söylədi və nə üçün evlənmədiklərini soruşdu. Bu sual hər ikisinin gülüşünə səbəb oldu. Gələcək haqqında fikirləşən insanlardan olmadıqlarını və nikahı mövhumat hesab etdiklərini söylədilər. Conni hər ikisi ilə razılaşdı və onlara qoşulub güldü. Amma yanlarından ayrıldıqdan sonra dodaqaltı mızıldandı: «Əfsuslar olsun!»

Onun bu sözü Brunonu heyrləndirdiyindən məsələnin nə yerdə olması ilə maraqlandı. Conninin sifətində melanxolik bir ifadə əmələ gəlmişdi. Bruno hələ heç vaxt onu belə görməmişdi. «Sən, onsuz da, başa düşməyəcəksən. Bütün bunlar üçün həddindən artıq gecdir».

Bruno, həqiqətən də, başa düşmürdü və ümumiyyətlə, bunu ondan heç tələb də etmək olmazdı...

Avqustda Antuanın məzuniyyəti başladı. Amma pulları olmadığına görə onlar Parisdə qalmalı oldular.

Həmin il avqust ayı xüsusilə bürkülü keçirdi. Sonra boğucu isti coşqun leysanlarla əvəzləndi. Leysandan çıxan tərəvətlənmiş küçələr sağalmaqda olan ağır xəstələrə bənzəyirdi. Düz üç həftə Lüsil əynində bircə xalat sutkalarla yataqda eşələndi. Onun yay qarderobu, əsasən,

çimərlik geyimlərindən və yüngül şalvarlardan ibarət idi. Amma onlar da ya Monte-Karlo, ya da Kapri üçün uyğun gəlirdi. Şarlla yaşadığı vaxtlarda yayı həmin yerlərdə keçirmişdi. Bu cür geyimlər Paris üçün deyildi. Əlbəttə, qar-derobu yeniləmək haqqında söhbət belə gedə bilməzdi.

Lüsil bu aralar çox oxuyur, çox çəkir, nahara pomidor alır, Antuanla məhəbbətlə məşğul olur, ədəbiyyat haqqında danışır və yatmağa yollanırdı. Onun günləri beləcə ötüb-keçirdi.

O, tufandan çox qorxurdu. Uzaqdan ilk göy gurutusunun səsinə eşitcək qurtuluş üçün Antuanın ağuşuna atılırdı. Onun bu hərəkəti Antuanı mütəəssir edirdi. Elmi terminlərdən istifadə edərək o, ildırımın, sadəcə, elektrik boşalması olduğunu izah etməyə çalışırdı. Lüsil isə buna inana bilmirdi. Antuan təsirlənmiş səslə onu «mənim büt-pərəst qızığızım» adlandırır, bununla belə, ildırım ara verməyincə ondan bir kəlmə belə qopara bilmirdi. Bəzən Antuan sual dolu baxışlarını gizlicə ona zilləyirdi. Lüsil həddindən artıq tənbel idi. Xoşbəxtlik üçün ona həddindən çox az şeyin lazım olması, tamamilə heç bir şey etməməsi, heç nə haqqında düşünməmək bacarığı, bu qədər boş, hərəkətsiz, yeknəsəq günlərlə kifayətlənməsi Antuana qəribə, eyni zamanda da qorxunc görünürdü. O bilirdi ki, Lüsil onu sevir, bu səbəbdən də birlikdə olduqları zaman onun üçün darıxdırıcı keçmir. Başa düşürdü ki, bu həyat tərzini onun naturasına uyğundur. Amma Antuan üçün bu boşluq ehtirasını təmin edən müvəqqəti pauzadan başqa bir şey deyildi. Bəzən ona elə gəlirdi ki, yanındakı qadın yox, anlaşılmaz bir heyvan balası, naməlum bir bitki, mandraqoradır¹. O vaxt o, qızı bərk-bərk qucaqlayırdı... Onların nəfəsi, təri, iniltiləri bir-birinə qarışırdı, bədənləri yenidən və yenidən bir-birini kəşf edirdi. Beləcə o, mümkün və inandırıcı bir yolla bu qızığızın əsl qadın olduğunu özünə sübut edirdi.

Gün keçdikdə onların hər ikisi sevdii insanın bədənini ən xırda gizlinlərinə qədər öyrənirdi. Bu, onlar üçün, demək olar ki, əsl elmə çevrilmişdi. Əlbəttə, bu elmi dəqiq fənlər kateqoriyasına aid etmək olmazdı... Birinin öyrənmə predmeti o birinin aldığı həzz idi. Amma bəzən özü-

¹ Mandraqora –badımcana oxşayan zəhərli bitki.

nün həzz həmləsi altında qarşdakının həzzi yaddan da çıxa bilirdi. Onlar ağllarına belə sığışdıra bilmirdilər ki, otuz il müddətinə işıqlı dünyada bir-birindən ayrı necə yaşayıblar. Yer üzündə onlar üçün «burada» və «ində»dən, bugünkü dəqiqədən başqa heç bir şey mövcud deyildi. Həmin gün həmişəlik olaraq onların ürəklərinə həkk olunmuşdu.

Avqust ayı yuxu kimi keçib-getdi. Sentyabrın birindən bir gün əvvəl onlar gecəyarısı yatmağa uzandılar. Antuanın bir ay ərzində işsiz-gücsüz qalan zəngli saati saat səkkiz üçün qurulmuşdu. O, arxası üstə tərpnəmz uzanmış, siqaret tutan əli çarpayından kənara sallanmışdı. Küçədə yağış yağırdı. Ağır damcılar tənbel-tənbel göydən aşağı enir və şappıltı ilə asfalta çırpılırdı. Nəyə görəsə Antuana elə gəldi ki, yağış ilıqdır. Hətta ola bilsin, Lüsilin gözlərindən yanaqlarına axıb tökülən göz yaşları kimi duzludur. Bu damlaların səbəbi haqqında soruşmaq mənasız idi – istər buludlardan, istərsə də Lüsildən. Beləcə, onların yayı arxada qalmışdı. Antuan bunun onların həyatının ən gözəl yayı olduğunu və onun artıq geri qayıtmayacağını başa düşürdü...

ÜÇÜNCÜ HISSƏ

PAYIZ

Mən anladım ki, nəfəs alan hər şey xoşbəxt olmalıdır. Əməl həyat deyil, amma güc sərf etmək və gərginliyi aradan qaldırmaq üçün vasitədir.

Artur Rembo

XVIII fəsil

Lüsil Alma meydanında avtobus gözləyirdi. O, yavaş-yavaş əsəbiləşirdi. Noyabr ayı çox soyuq və yağışlı keçirdi. Dayanacaqda talvarın altına bir yığın üşümüş, qaşqabaqlı, əsəbi adam yığılmışdı. Lüsil yağışın altında qalmağı onlarla birlikdə dayanmaqdan daha üstün tutdu. Onun islanmış saçları sifətinə yapışmışdı. Dayanacaqda dayanan kimi dərhal enmə talonu almağı unutdu, amma

təxminən, altı dəqiqə sonra bu ağılına gələndə hansısa bir qadın Lüsilə baxıb bədxahcasına gülümsündü. Bax bu zaman Lüsil maşinsız qaldığına görə təəssüf etdi. O, ağır damcıların kapota necə dəydiyini, maşının yaş asfaltın üstündə necə sürüşdüyünü təsəvvür etdi. Fikirləşdi ki, pulun yaxşı bir cəhəti varsa, o da bu cür dəhşətlərdən yan qaçmaq imkanındır. Növbələr, basabas, əsəbilik... Bütün bunlar pul olanda insandan uzaqda qalır....

Lüsil Şayo sarayı kinozalından qayıdırdı. Antuan ona Pabstin növbəti şedevrinə baxmağı məsləhət görmüşdü. Hətta demək olar ki, əmr etmişdi. Film, həqiqətən də, şedevr idi. Amma Lüsil bilet almaq üçün səs-küylü və saymazmazyana tələbələrin növbəsində, demək olar ki, yarım saat gözləməli olmuşdu. Ona görə də o, evdə qalıb Simeononun maraqlı romanını oxuyub başa vurmağın daha yaxşı məşğuliyyət olduğunu düşünürdü. Artıq yeddinin yarısı idi. Evə Antuandan gec qayıdacaqdı. Bəlkə də, bu, Antuana dərs olardı. Yoxsa son vaxtlar, nədənsə, onda Lüsili evdən çıxarmaq və həyata cəlb etmək kimi zəhlətökən bir həvəs əmələ gəlmişdi. O, qızı əmin etməyə çalışırdı ki, üçillik qaynar kübar həyatından sonra dörd divar arasına qapılıb qalmaq, insanlardan qaçmaq normal hal deyil, hətta vəhşilikdir. Lüsil buna qarşılıq olaraq ona heç nə izah edə bilmirdi. Axı etiraf etmək olmazdı ki, başqa bir həyatı tanıdıqdan sonra yenidən boş ciblərə, növbələrə, avtobus talonlarına alışmaq çətindir. Belə olduqda yer üzünün ən gözəl şəhəri olan Parisdə gəzintidən belə zövq ala bilmirsən. O, bunu söyləyə bilmirdi. Çünki belə bir söhbət hər ikisi üçün alçaldıcı ola bilərdi.

Lüsil iyirmi yaşında ikən kasıb idi, çətinliklər içərisində yaşayırdı, bunun nə demək olduğunu bilirdi, elə bu səbəbdən də otuz yaşında yenidən həmin vəziyyətə qayıtmaq istəməzdi.

...Avtobus, nəhayət ki, gəlib çıxdı. Növbədə irəlidi olan adamlar xoşbəxt bir görkəmlə ona dırmaşırdılar. Lüsilin növbəsinə hələ çox vardı. Avtobus tərپənən kimi yerdə qalan insanlar məyus-məyus yenidən şüşə daxmaya qayıtdılar.

Lüsil vəhşi bir kədərlə içərisinə düşmüşdü. Əgər bəxti gətirərsə, yarım saatdan sonra avtobusa minə biləcəkdə.

Dayanacaqdan evə otuz metrə yaxın piyada yol da var idi. Onsuz da, yağışda islanmalı olacaqdı. Evə yorğun, əzgin, yaraşıqsız qayıtmaq gözüne durmuşdu. Çatan kimi Antuan filmə bağlı onu sorğu-suala tutacaq, o isə basabas, avtobus, işləməyə məcbur olan insanların həyatının cəhənnəm əzabı olduğu haqda, bir də bu cür həyat ritminin onu necə məhv elədiyi barədə danışmaq istəyirdi. Amma bunları demək olmazdı: Antuanın qanı qarala bilərdi...

Növbəti avtobus sürətini belə azaltmadan dayanacaqdan ötüb-keçdi. Lüsil piyada getmək qərarına gəldi. Elə bu vaxt yaşlı bir qadın növbəyə yaxınlaşdı və onun yanında dayandı. Ruhunu bürüyən gözlənilməz həvəsə tabe olaraq Lüsil öz talonunu bu qadına uzatdı:

– Götürün, mən gəzə-gəzə getmək istəyirəm.

Qadın, elə bil, ona sual dolu baxışlarla, demək olar ki, düşməncəsinə baxdı. Bəlkə də, fikirləşdi ki, yazığı gəldiyi üçün belə edib. Amma yox, bu qadının nə fikirləşdiyini bircə Allah bilirdi. İnsanlar indi o qədər hər şeydən şübhələnən olublar ki... Səbəb isə... Bütünlüklə qayğılara və pispis işlərə qapılımalarıdır. Beyinləri axmaq televiziya verilişləri, səfeh qəzet məqalələri ilə doludur. Ona görə də kiminsə təmənnəsiz bir hərəkət edə biləcəyini heç ağıllarına da gətirmirlər.

– Yaxınlıqda yaşayıram. Gözləməyə sə vaxtım yoxdur. Yağış da, deyəsən, yavaşdır... – Lüsil üzrxahlıq və az qala, yalvarış dolu səslə əlavə etdi.

Əslində, yağış güclənmişdi. Lüsil: «Onun cavabının nə fərqi var ki? Talonu götürmək istəmirsə, tullayaram, gedər. Yağışın altında yarım saat da çox islanmaq istəyirsə, özü bilər, ona pis olacaq», – fikirləşdi.

Qız özünə heyrət edirdi: «Mənə nə olub belə? Nə üçün hamı kimi hərəkət edib talonu tullamıram? Hamının xoşuna gəlmək iddiasına düşmüşəm? Alma meydanında hansı ürəyiyumşaqlıqdan söhbət gedə bilər axı? Özü də belə bir vaxtda? Niyə axı hamı məni sevməlidir? Bu nə axmaq fikirdir beynimə girib? Dostcasına münasibətlər, alicənab istəklər... Bütün bunlar varlı insanlara yaraşır, rahat bir barda, viski içə-içə, ya da inqilab zamanı qoy bu barədə nə qədlər istəyirlərsə, çənə dövsünlər».

Amma ürəyinin dərinliyində Lüsil bunun əksinə düşünmək və düşüncülərinə inanmaq istəyirdi.

...Qadın əlini uzadıb talonu aldı.

– Çox nəzakətliniz, – deyərək gülümsündü. Lüsilin çöhrəsində qətiyyətsiz bir təbəssüm göründü və o, dayanaqdan uzaqlaşdı. Həmrəylik meydanından keçərək sahillə – de Lill küçəsi ilə gedirdi. Yol boyu Antuanla tanış olduqları gün, onunla birlikdə bu küçə boyunca addımlarını yadına düşürdü.

Onda bahar təzəcə gəlmişdi. Hava çox isti idi. Onlar elə-belə, həvələri vardı deyə piyada gedirdilər. İndi isə o, böyük məmnuniyyətlə taksiyə minərdi.

«Bəsdir deyindin, – Lüsil özünü danladı, – bu gün axşam neyləyəcəyik?»

Ah, hə, xatırladı, onlar jurnalist Lyuk Solderin evinə dəvət olunmuşdular. O, Antuanın dostu idi. Çox əsəbi adam idi. Özü də çoxdanışanın biriydi, mücərrəd mövzular haqqında saatlarla söhbət edə bilərdi. Onunla ünsiyyətə olmaq Antuanın xoşuna gəlirdi. Bəlkə də, söhbətləri Lüsili də əyləndirə bilərdi. Amma... Lyukun arvadı Nikol olmasaydı... Ev işləri içində itib-batan bu qadın hər dəfə Lüsili görəndə pulsuzluq və qadın xəstəlikləri haqqında danışmağa, belə axmaq söhbətlərlə onun başını qatmağa çalışırdı. Bir də... Nikol qənaətcillik maniyasına tutulmuşdu, elə buna görə də hazırladığı yeməklər dadsız alınırdı.

«Rele-Plassa»da şam etmək daha yaxşı olardı, – Lüsil gedə-gedə dodaqaltı mızıldandı, – piştaxtanın yanında barmenlə birlikdə soyuq daykiri içər, sonra isə hamburger və salat sifariş edə bilərdim. Suyu çox olan supun, iyrenc raqunun¹, qurumuş pendirin və solmuş meyvələrin yerinə bunlar daha yaxşı olardı. Doğrudanmı, ancaq varlılar özlərinə gözəl sadəliyi rəva bilirlər?»

O, belə bir səhnəni təsəvvür etməklə özünə təskinlik verməyə çalışırdı: «Plassa»nın yarımboş barı... Hər zaman olduğu kimi piştaxtanın üstündə güldanda qladioluslar qoyulub, restoranın baş ofisiyanti xoş üzlə onlara qulluq edir. O, stolun arxasında təkə oturub, norka mantolu amerikalı qadınları dalğın halda gözdən keçirərək qəzet vərəqləyir. Lüsilin birdən ağılına gəldi bu xəyallarında Antuana yer yoxdur. Bu fikirdən ürəyi sıxıldı. Artıq çoxdan idi ki, Antuansız şam etmirdi. Amma xəyalına gətirdikləri

¹ Raqu – xırda doğranmış ət və ya balıq qovurması.

həqiqətdə olubmuş kimi, nədənsə, özünü günahkar hiss etdi. Bu barədə düşünə-düşünə addımlarını yeyinlətdi və demək olar, qaça-qaça pilləkənlərlə yuxarı qalxdı. Antuan əlində «Mond» çarpayıda uzanmışdı. Görünür, «Mond» oxuyan kişilər onun taleyinə yazılmışdı. Lüsili görcək yerindən qalxdı, qız ona sığındı. Antuan böyük və isti idi, ondan tütün qoxusu gəlirdi.

Heç vaxt, heç vaxt onun uzun, arıq bədənini, açıqrəngli gözləri, hər zaman saçlarını sıgallayan iri əlləri Lüsili bezdirməyəcəkdi.

Antuan onu süzə-süzə yağışın altında veyllənən ağılsız qadınlar haqqında danışmağa başladı.

- Film xoşuna gəldi? – nəhayət, o maraqlandı.
- Çox gözəl idi.
- Səni ora göndərməkdə haqlı idim?
- Haqlı idin.

Bu suala cavab verdiyi an Lüsil vanna otağında idi. «Haqlıydın» sözünü söyləyəndə isə güzgdə öz əksinə tamaşa edirdi. Sifətində əvvəllər görmədiyi bir təbəssüm gəzişirdi. Lüsil bu gülüşü öyrənirmiş kimi bir neçə saniyə müşahidə etdi, sonra dəsmalı güzgdə gəzdirdi... Sanki, orada əks olunmuş arzuolunmaz müttəfiqinin simasını silməyə çalışırdı.

XIX fəsil

Axşamlar – yeddinin yarısına yaxın onlar de Lill küçəsindəki balaca barda görüşürdülər. Lüsil Antuanı gözləyə-gözləyə Etyen adlı qarsonla çənə vururdu. O həm yarışıqlı, həm də çox söhbətçil idi. Antuan onun Lüsilə qarşı heç də qardaşcasına münasibət bəsləmədiyindən şübhələnirdi. Bundan əlavə, Etyen özünü at bilicisi kimi təqdim edirdi. Lüsil də onun məsləhətlərinə əməl edərək bir neçə dəfə at yarışlarına qatılmışdı. Nəticə isə acınacaqlı olmuşdu. Beləliklə, Antuanın onları süzərkən gözlərində yaranan şübhə təkcə qısqançlıqla deyil, həm də maddi iflasa uğramaq təhlükəsi ilə izah oluna bilərdi.

Bu gün Lüsilin əhvali-ruhiyyəsi əla idi. Dünən çox gec yatmış, bütün gecəni gələcəklə bağlı planlar qurmuşdular. Bu planlar dumanlı da olsa, çox uzaqlara gedib çıxırdı. İndi isə Lüsil nə qədər çalışsa da, hansı qərara gəldik-

lərini xatırlaya bilmirdi. Bircə ondan əmin idi ki, yuxarıda adları çəkilən planların həyata keçməsi onlara dənizə, ya da Afrikaya istirahətə getməyə, yaxud Paris ətrafında yay üçün ev kirələməyə imkan verəcəkdi. Etyen odluluqdan danışıraq hansısa İkinci Ambrauzanı təsvir etməyə çalışırdı (ortaya qoyulan pul ona qarşı bir idi)... Bu at, heç şübhəsiz ki, sabah Sen-Kludakı at yarışlarında qalib gələcəkdi. Lüsilin cibində yetim kimi tək qalmış minfranklıq kağız artıq Etyenə tərəf diyirlənib getmək istəyirdi. Amma elə bu an haradansa Antuan peyda oldu. O, şən və ehtiraslı görünürdü. Lüsili öpərək iki viski sifariş etdi. Ayın iyirmi altısı olduğunu nəzərə alsaydırlar, bu yalnız bir məna verə bilərdi: nəşə qeyri-adi hadisə baş verib.

– Nə olub? – Lüsil maraqlandı.

– Mən Sire ilə danışdım, – Antuan dedi.

Lüsilin gözlərində təəccüb oxundu.

– Hə də, Sire, «Revey»nin redaktoru. O, səni işə götürür. Onlarda arxivdə iş var.

– Arxivdə?

– Bu, çox maraqlı işdir, toz-torpaqlı da deyil. Sənə ayda yüz min ödəyəcəklər. Məncə, başlanğıc üçün pis deyil.

Lüsil dalğın baxışlarla ona baxdı. Amma elə o dəqiqədə gecə nə barədə danışdıqlarını xatırladı. Onlar qərara gəlmişdilər ki, Lüsilin indiki həyat təzi düzgün deyil. O, mütləq nə iləsə məşğul olmalıdır. Lüsil işlə bağlı fikri ruh yüksəkliyi ilə qəbul etmişdi. Hətta gələcək iş günlərinin «sakit» səhnəsini də xəyalında canlandırmağa çalışmışdı. Düşünmüşdü ki, qəzetdə iş tapacaq. Xidməti pillədə getdikcə daha yuxarılara qalxaraq, qadın problemləri haqqında yazan məşhur jurnalist olacaq. Əlbəttə, bunun üçün çox işləmək lazım gələcəkdi, amma onun mətanəti və əzmkarlığı yetərdi. O, mütləq uğur qazanacaqdı. Sonra onlar qəzetin kirayə haqqını ödədiyi dəbdəbəli bir mənzilə köçəcəkdilər – axı evlərində müxtəlif adamları qəbul etməli olacaqdılar... Mütləq ildə bir aylıq da olsa, bu qarmaqarıqlığın əlindən qaçacaq və Aralıq dənizinə gəzintiyə yollanacaqdılar. Lüsil bu haqda elə həyəcanla danışdı ki, bu istəyə əvvəlcə şübhə ilə yanaşan Antuan da işlə maraqlanmağa başladı. Bir məsələ də vardı... Lüsil xam xəyallar qurmağa başladığı vaxt kim onun arqumentləri qarşısında davam gətirə bilərdi ki?

Lüsil indi Antuana baxa-baxa fikrə getmişdi... Aman Allah, görəsən, dünən o, nə içmişdi, necə bir kitab oxumuşdu ki, bu cür söhbətə girişmişdi? Hər halda, indi o, nə özündə dünənki şöhrətpərəstlik duyğusunu hiss edir, nə də hansısa yüksək mərtəbəyə çatmaq üçün inadkarlıq duyurdu. İşləməyə isə intihar etməkdən də az həvəsi vardı.

– Belə bir jurnal üçün bu, yaxşı əməkhaqqıdır, – Antuan əlavə etdi.

O, lovğalıqdan, az qala, partlayacaqdı. Lüsil təəssüf hissi ilə ona baxdı. Bəli, Antuan gecə söhbətini ciddi qəbul etmişdi. Yəqin ki, Lüsilə yer tapmaq üçün bütün Parisi bir-birinə vurmaları olmuşdu.

Parisdə işsizlikdən əziyyət çəkən və darıxmaqdan depressiyaya düşən xeyli kübar qadın var idi. Onlardan istənilən biri lap döşəmə yumaq üçün pul ödəməyə razı olardı, tək bu döşəmələr hansısa bir nəşriyyatın, qəzetin, ya da model evinin döşəməsi olsun. Amma bu başdanxarab Sire ona – avaraçılıqdan başqa bir şey haqqında xəyal qurmayan bir adama pul ödəməyə razılaşmışdı. Həyat çox qərībədir. Lüsilin dodaqlarında təbəssüməbənzər bir ifadə peyda oldu.

– Sən sevinmirsən? – Antuan soruşdu.

– Bu, çox yaxşı xəbərdir, – Lüsil qaşqabağını sallayaraq cavab verdi.

Antuanın baxışlarında marağ sezildi. O bilirdi ki, Lüsil gecələr verdiyi qərarlara görə, adətən, gündüzlər heyifsilənir. Bundan başqa, o, bunu da bilirdi ki, qızın bu barədə danışmağa cəsarəti çatmayacaq. Lakin Antuan əmin idi: Lüsil kimi həyat tərzi keçirərək darıxmamaq mümkün deyil. Bir müddət belə yaşadıqdan sonra o yorulacaqdı. Hətta Antuanın özündən də... Bir tərəfdən də daxilindəki səs deyirdi ki, evin gəlirinə əlavə ediləcək yüz min frank onların maddi vəziyyətini yaxşılaşdıracaq. O, bir çox kişilərə xas olan optimizmlə Lüsilin hər ay o qədər də baha olmayan bir paltar aldığını xəyalında canlandırır. Ola bilsin, bu paltarlar məşhur modelyerlərin əsəri olmasın, amma Lüsilə çox yaraşacaqdı: onun bədən quruluşu gözəl idi.

İşlədikdən sonra Lüsil taksi ilə gəzə, adam arasına çıxma bilirdi. Sonra yavaş-yavaş dünyada baş verənlərlə, siyasətlə maraqlanacaqdı; insanlara qarşı marağı oyana-

caqdı. Əlbəttə, evə qayıtdığı vaxt Antuanın yuvasında gizlənən balaca heyvancığaz kimi mənzildə onu gözləyən Lüsilin varlığına ehtiyac hiss edəcəkdi. O, kitablarla və məhəbbətlə yaşayan bu qəribə qadın olmadan darıxacaqdı. Amma yenə də özünü daha sakit hiss edəcəkdi. Çünki Lüsilin donub-qalmış həyatında bu gündən başqa heç nə mövcud deyil, sabah isə, ümumiyyətlə, süpürülüb atılıb. Bu isə Antuanı qorxudur, hətta təhqir edirdi. O, özünü çəkiliş meydançasında dekorasiya kimi hiss edirdi. Onu da bilirdi ki, həmin dekorasiyanı sonuncu kadr çəkildikdən sonra mütləq yandıracaqlar.

– Nə zaman başlamaq lazımdır? – Lüsil soruşdu.

İndi o, həqiqətən də, gülümsəyirdi. Doğrudan da, niyə də sınımasın ki? Nə zamansa – gəncliyində işləyirdi axı.

Düzdür, onun üçün çox darıxdırıcı olacaqdı, amma bununla bağlı bütün təəssüratları Antuanla bölüşmək o qədər də vacib deyildi.

– Dekabrın əvvəlində... beş-altı gündən sonra. Sən sevinirsən?

Lüsil inamsızlıq dolu baxışlarını ona zillədi. Doğrudanmı, Antuan elə fikirləşirdi ki, belə bir şey Lüsili sevindirə bilər? Lüsil artıq onda sadizm əlamətləri hiss edirdi. Amma Antuanın elə günahsız görkəmi var idi ki və verdiyi sual elə sadələh səsələnirdi ki... Lüsil ciddi görkəm alıb başını tərpətdi:

– Hə, əlbəttə. Haqlısan, uzun müddət belə davam edə bilməzdi.

Antuan stolun üstündən əyilərək onu elə coşqunluqla, elə zərif öpdü ki, Lüsil hər şeyi başa düşdü. Anladı ki, ruhunda nə baş verirsə, Antuana gün kimi aydındır. Onda Lüsili kəşf etmək bacarığı var və bu, qızın içində qəribə bir yüngüllük yaratdı. O istəmirdi ki, Antuan onunla bağlı xəyal qırıqlığına uğrasın. Dığər tərəfdən də Antuanın onunla oynaması xoşuna gəlmirdi.

Axşam evə çatan kimi Antuan əlinə qələm alaraq riyazi hesablamalara girişmişdi. Onun gəldiyi nəticələr ümidverici idi. Hər halda, o, hər şeyi nəzərə alırdı. Həm mənzil kirəsini, telefon pulunu, həm də gündəlik tələbatları. O, belə bir qənaətə gəlmişdi ki, qazandığı yüz minin sayəsində Lüsil həm yaxşı geyinə, həm nəqliyyat pulunu

ödəyə, həm də nahar edə biləcək. «Revey»də gözəl yeməxana var idi. Antuan özü də aradabir nahar üçün onun yanına gedə bilərdi.

O, bu hesablamalarla məşğul olduğu vaxt Lüsil çarpayının üstündə əyləşərək ona qulaq asa-asa yerindəcə donub-qalmışdı. O, Diordan olan bir paltarın otuz min olduğunu, metroya hətta qatar dəyişmək lazım gəlmədikdə belə nifrət etdiyini, adı «yeməxana» sözünün onda dəhşətli ikrah yaratdığını söyləmək istəyirdi. Onun snobizmi dəhşətli idi.

Antuan, nəhayət ki, otaqda var-gəl etməkdən bezib sevinc və inamsızlıq dolu sifətini ona çevirdikdə Lüsil sevdiyi bu adama səmimi, xoşbəxt təbəssümlə gülümsədi. O, özünü balaca uşaq kimi aparırdı. Daha doğrusu, xırdaqlıqları uşaq kimi hesablayırdı. O ki qaldı büdcəyə... Bax bu məsələdə o, naziri belə ötüb-keçə bilərdi. Kişilərin əksəriyyəti kimi onun üçün də rəqəmlər maraqlı bir oyun idi.

Yaxşı, qoy o istəyən kimi olsun! Qoy Lüsilin həyatı reallaşmayacaq hesablamalarla idarə edilsin! Əgər bütün bunlar onun qələmindən çıxıbsa, Lüsil buna da razıdır!

XX fəsil

Lüsildə elə bir təəssürat yaranmışdı ki, sanki, uzun illərini «Revey»də keçirib. Halbuki cəmi iki həftə əvvəl işləməyə başlamışdı.

Arxiv stollarla, şkaflarla, kartotekalarla doldurulmuş böyük və bomboz otaqda yerləşirdi. Otağın yeganə pəncərəsi dar ticarət küçəsinə açılırdı. Onunla şərik işləyən qadının adı Marianna idi; bu, çox mehriban və işgüzar gənc xanımdı. O, hamiləliyin dördüncü ayında idi. Marianna, adətən, jurnalın və uşağının gələcəyi haqqında eyni qayğıkeşliklə danışırdı.

O əmin idi ki, oğlan doğacaq. Ona görə də hər dəfə qürurla «onun böyük gələcəyi var» söyləyəndə Lüsil fərzziyələr içərisində itib-batırdı. Görəsən, nə nəzərdə tutulur, «Revey», yoxsa hələ doğulmamış Cerom?!

Onlar qəzetdən çıxarışlar edir, kəsdikləri materialları qovluqlara tikirdilər. Onlara Hindistan, penisillin və Harri Kuperlə bağlı sifarişlər edirdilər. Qızlar da, öz növbələrin-

də, qovluqları sifarişçilərə təqdim edir və onları cırıq-cırıq edilmiş halda geri alanda yenidən səliqəyə salır, yerlərinə yerləşdirirdilər.

Lüsili işin özü deyil, ofisdə hökm sürən təlaş və məqsədli ciddilik əsəbiləşdirirdi. Ümumiyyətlə, süni işgüzarlıq ruhu həmişə onda nifrət yaradırdı. Hamı işlə bağlı söhbətlərlə onun baş-qulağını aparırdı.

İşə çıxdığı ikinci həftənin əvvəlində redaksiya heyətinin iclası keçirildi. Otağa girəndə adamda elə təəssürat yaranardı ki, sanki, zəhlətökən arıların vızılısı ilə dolu bir yuvaya düşüb. Hamı durmadan həqiqət haqqında danışırdı. Hətta riyakarlıq o həddə çatmışdı ki, iclasa birinci mərtəbədə və arxivdə işləyən «qarısqalar» da dəvət olunmuşdu. Düz iki saata yaxın Lüsil sərsəm insanların oynadığı komediyaya tamaşa etdi. O, rəqib Ceremovun tirajının artırılması ilə bağlı aparılan söhbətdə yaltaqlığın, özündənrazılığın, süni ciddiliyin və qabiliyyətsizliyin necə bir-biri ilə mübarizə apardığını diqqətlə müşahidə etmək fürsəti qazanmışdı...

Yalnız üç nəfər axmaqlıq etmirdi.

Onlardan birincisinin görkəmindən də bəlli idi ki, bütün dünyaya qarşı qəzəblidir. İkincisi redaktorun özü idi və Lüsilə elə gəlirdi ki, baş verənlərə o, Lüsildən heç də az heyrətlənmir. Üçüncüsü isə, sadəcə, ağıllı adam təsiri bağışlayırdı.

Evə çatan kimi Lüsil bu yığıncağın epik təsvirini Antuana nəql etdi. Antuan xeyli güldü, amma sonra Lüsilin hər şeyi şişirtdiyini və qara rəngdə gördüyünü söylədi.

Lüsil göz önündə əriyirdi. O dərəcədə danırırdı ki, nahar fasiləsi zamanı sendviçi yeməyə belə özündə güc tapmırdı. Yeməxanaya ilk gediş elə son gedışı olmuşdu. O, yaxınlıqda olan balaca kafedə nahar edir, amma stol arxasında yeməkdən daha çox oxuyurdu. İş günü saat altıda bitirdi, bəzən isə saat səkkizə qədər uzanırdı. («Lüsil, əzizim, bağışlayın ki, sizi saxlayıram, amma birigün bizim buraxılışımız çıxmaldır») Lüsil taksi tutmağa çalışır, sonra ümidini itirərək metroya düşürdü. Adətən, ayaq üstə getməli olurdu. Oturmaq üçün mübarizə aparmaq ona alçalıdı görünürdü. Adətən, yol yoldaşlarının yorgun, qayğılı, sərt sifətləri olardı. Bu sifətlərə tamaşa et-

dikcə onun içində etiraz hissi baş qaldırırdı. Bununla belə, özündən daha çox onlar haqqında düşünərdü. Bəzən də bu mühitə düşdükdə qəribə yuxu gördüyünü və elə indi-cə aylacağını güman edirdi. Təbii ki, belə olmurdu...

Antuan onu evdə gözləyirdi. Çatan kimi o, Lüsili qucaqlayırdı. Antuanın ağuşunda o, yenidən canlanır, özünə gəlirdi.

İşə çıxmasının on beşinci günü Lüsil tab gətirə bilmədi. Saat birdə kafeyə getdi və qarsonun təəccübünə rəğmən kokteyl sifariş verdi. Sonra ikincisini istədi. Əvvəllər o, heç vaxt bu kafedə içməzdi. Amma bu dəfə içdi. Bir qədər özünə gəldikdən sonra özünü gətürdüyü dosyeni vərəqləyərək əsnədi. Sonra qovluğunu bağladı. Onu başa salmışdılar ki, bu mövzuda bir neçə sətir yaza bilər və əgər yaxşı alınarsa, yazdığı çap olunacaq. Amma bir cümlə belə yazmaq gücündə deyildi. Ən azından bu gün. İndi o boz rəngli otağa qayıtmaq onun üçün dəhşətli görünürdü. O artıq özlərini dahi yazıçı, yaxud işgüzar adam kimi göstərən insanlar qarşısında ona sırımış enerjili gənc qadın rolunu oynaya bilmirdi. Bütün bunlar iyrənc idi. Ən azından səfeh pyes təsiri bağışlayırdı. Əgər Antuan haqlıdırsa və onun iştirak etdiyi pyes yetərincə normal və xeyirlidirsə, deməli, onun payına yaxşı rol düşməmişdi. Ya da sadəcə, oynamalı olduğu rol onun üçün yazılmamışdı.

Amma... Antuan haqlı deyildi. İndi o, buna tam əmin idi. İçdiyi kokteyllər aydın bir həqiqəti yenidən ortaya çıxartdı: bəzən alkoqol insanın həyata baxışına amansız ayıqlıq gətirir.

Özünü xoşbəxt olduğuna inandırmağa çalışarkən istifadə etdiyi minlərlə xırda yalan içkinin təsiri ilə indi Lüsilin gözləri qarşısında canlanırdı. O, bu yalanlarla özünü yuxuya verməyə çalışdığını dərk etməyə başlayırdı. Əslində, o, bədbəxt idi və bu, o qədər böyük haqsızlıq idi ki!..

Onun özünə yazığı gəldi. Bu güclü hissın təsiri altında bir kokteyl də sifariş verdi. Qarson təəssüf hissi ilə soruşdu:

– Hər şey qaydasındadır?

– Hə... – Lüsil qaşqabaqlı cavab verdi. Qarson insan həyatında pis günlərin də olduğunu söylədi və məsləhət gördü ki, sendviç sifariş versin, bir də ümumiyyətlə, daha

çox yesin, yoxsa onun xalası oğlu kimi vərəmə tutula bilər. Qarsonun danışığından bəlli oldu ki, bu xalaoğlu artıq yarım ildir dağlarda müalicə alır.

Deməli, qarson onun heç nə yemədiyinin fərqinə varmışdı. Deməli, ona görə narahatlıq keçirirdi, halbuki onu təzəcə tanıyırdı. Bu isə o demək idi ki, qarson onu sevir...

Lüsilin gözləri yaşardı. Ağına gələn fikirdən başqa içdiyi kokteyl də içindəki sentimentallığı oyatmışdı. Halbuki o, sentimental olduğunu, az qala, unutmuşdu... Lüsil məsləhətə qulaq asıb sendviç sifariş verdi və səhər tezdən Antuandan götürdüyü Folknerin kitabını açaraq oxumağa başladı. Harrinin monoloqu idi:

«Ciddilik – bizim bütün bədbəxtliklərimizin səbəbi budur. Mən artıq başa düşmüşəm ki, ruhumuzda olan yaxşı şeylərə görə yalnız qayğısızlığımıza minnətdar olmalıyıq. Öz xəyalpərəstliyimizə, rəvan əhvali-ruhiyyəməizə, tənbelliyimizə «sağ ol» deməliyik; çünki məhz onların sayəsində ətrafımızda olan insanlara yaşamağa mane olmur, özümüz də həyatdan zövq ala bilirik. Yeyirik, içirik, sevişirik, günəşin altında nəzlanırıq. Azad nəfəs aldığımızı və yer üzündə bizə bağışlanmış qısa həyatı yaşadığımızı bilməkdən böyük sevinc yoxdur».

Lüsil kitabı bağladı, hesabı verdi və kafedən çıxdı. O, redaksiyaya qayıdaraq Sirenin yanına getdi, işdən çıxdığını söylədi və xahiş etdi ki, bu barədə Antuana bir söz deməsin. O, özünü şax tutur və gülümsəyirdi. Sire heyrət içində idi.

Lüsil taksi tutaraq Vandom meydanındakı qızıl mağazasına yollandı. Orada Şarlin Milad bayramı hədiyyəsi olan mirvari boyunbağını yarı qiymətinə satdı. Satıcı qadının şübhə dolu baxışlarına fikir vermədən boyunbağının süni mirvaridən surətini sifariş verdi. Yarım saatını impressionistlərin şəkillərinin nümayiş edildiyi «Top oyunu üçün zal»da keçirdi. Sonra iki saatını da kinoda yelə verdi. Axşam evə çatar-çatmaz da Antuana işə alışmağa başladığını söylədi. Hər halda, onu aldatmaq özünü aldatmaqdan daha yaxşı idi.

Beləcə, keçib-gedən on beş gün ərzində Lüsil yenə də xoşbəxt idi. O, Parisi yenidən kəşf etmişdi. Öz tənbelliyini əzizləyir, onun nazını çəkirdi. İndi onun bu işi görmək

üçün vəsaiti var idi. İndi Lüsil vərdiş etdiyi kimi yaşayırdı, amma gizləndə. Özünü işdən səbəbsiz yerə qalan adam kimi hiss edirdi. Qadağan edilmiş meyvə həmişə şirin olur.

Bu günlərdə sol sahiləki restoranın ikinci mərtəbəsində bar-kitabxana kimi bir şey aşkar etmişdi. Ora tez-tez baş çəkməyə başlamışdı. Yavaş-yavaş bara gələn işsizlər və sərxoşlarla tanışlıq qururdu. Onlardan biri – özünü knyaz kimi təqdim edən alicənab görünüşlü qoca bir dəfə onu «Pits»ə nahar etməyə dəvət etdi. Lüsil bu görüşə hazırlaşarkən Şarlin bağışladığı kostyumların hansının daha az dəbdən düşdüyünü götür-qoy edərək düz bir saat güzgünün qabağında qaldı. Naharda, daha doğrusu, öz həyatı ilə bağlı yalan danışan ciddi sifətli bu adamın davranışında nəsə qeyri-real və qəribə bir şey var idi. Onun söhbəti eyni zamanda həm Tolstoyu, həm də Malronu xatırladırdı.

Lüsil də nəzakət xatirinə özü haqqında danışdı. Bu, Skott Fitscerald ruhunda bir əhvalat idi. Beləliklə, o rusdur, knyaz və tarixçidir. Lüsil – varlı amerikalılardan birinin varisidir. Adətən, belə hallarda olduğundan bir qədər artıq savadlıdır. Hər ikisinin həyatında məhəbbət də, pul da çoxdur.

Ofisiantlar onların stollarının ətrafında ora-bura qaçışırdılar, onlar isə sevdikləri Prust haqqında danışırdılar. Nahar üçün ödənilən hesab, görünür, «knyaz»ın gələcək ay üçün nəzərdə tutduğu maliyyəni bütünlüklə sıradan çıxarmışdı. Saat dördə onlar bir-birinə məftunluq içərisində ayrıldılar.

Axşamlar Lüsil redaksiyanın gündəlik həyatı ilə bağlı Antuana minlərlə maraqlı əhvalat danışdı. O isə yıxılana qədər gülürdü. Lüsil onu sevdiyi üçün yalan danışdı; ona görə ki, xoşbəxt idi və bu xoşbəxtliyi onunla bölüşmək istəyirdi. Ya da onu necəsə xoşbəxt etmək arzusundaydı.

Əlbəttə, gec, ya tez hər şeyin üstü açılacaqdı. Gözəl günlərin birində Marianna telefonla cavab verib deyəcəkdiki, Lüsil artıq bir aydır «bircə dəqiqəlik» işdən çıxıb. Bir halda ki bu bəxtiyar xoşbəxtliyin hər günü sonuncu ola bilər, deməli, o, xüsusi qiymət və xüsusi rəyihə əldə edir.

Lüsil Antuana qalstuklar, vallar, kitablar alırdı. O, avanslar, qonorarlar, iş vaxtından artıq görülən işin haqqı

ilə bağlı uydurmalar fikirləşib tapırdı. Şən idi və öz şadyanlığı ilə Antuanı heyrətə salırdı. Kolyeyə görə əldə etdiyi pulla düz iki ay avara yaşaya bilərdi. İkiaylıq dəbdəbə və yalan, ikiaylıq xoşbəxtlik...

Avaralıqla dolu günlər bir-birini əvəz edirdi. Boşluqla dolu günlər... Sakit olduğu üçün coşqun günlər...

Heç nə ilə fərqlənməyən, məqsədsiz günlər... Bu günlər zamanın hüduzsuz okeanında tənbəl-tənbəl yırğalanırdı. Onlar Lüsilə tələbəklik illərini xatırladırdı. O zamanlar o, Sorbonnada tez-tez dərsdən qaçırdı. İndi isə onun yenə də qaçmaq və pozmaq üçün nələrisə vardı. Şarl heç vaxt ondan asudə vaxtını necə keçirdiyini soruşmazdı. Ona görə də onun yanında ikən Lüsilə gizlənmək lazım gəlmirdi. Antuanla isə hər şey başqa cür idi...

Lüsil bilirdi ki, uşaqlıqla bağlı ən yaxşı xatirələr həmişə şirin və zərif yalanla süslənmiş olur. Adətən, belə xatirələrdə başqalarını da aldadırsan, özünü də, gələcəyini də...

Lüsil bilirdi ki, labüd fəlakətə hər gün getdikcə daha çox yaxınlaşır. Yolun sonunda onu Antuanın qəzəbi və itirilmiş etibarını gözləyirdi. Amma onu da anlayırdı ki, Antuan reallıqla barışmalıdır. Çünki Lüsil heç vaxt onun təklif etdiyi normal, düzgün həyatla yaşaya bilməyəcək.

Lüsil bir şeyi də dərk edir və ələmi bu cür qatdıqdan sonra heç nəyi yoluna qoya bilməyəcəyi ilə bağlı tez-tez özünə hesabət verirdi. Çətin ki belə qarmaqarışıqlıqdan sonra nəyisə öz axarına salmaq olaydı.

Bütün bu şeylər haqqında fikirləşə-fikirləşə hiss edirdi ki, içində qəribə bir qətiyyət hissi baş qaldırır. Amma bu, nəyə qarşı qətiyyət idi – anlaya bilmirdi. Onun etiraf etməyə cəsarəti çatmırdı... Halbuki etiraf edib: «Xoşuma gələn kimi hərəkət etmək qərarına gəlmişəm», – deyə bilərdi. Əgər birini sevirənsə, belə bir şeyi etiraf etmək asan olmur. Hər axşam Antuan onun yanında idi... Onun istisi, gülüşü, onun bədəni. Lüsil onun varlığına o qədər alışmışdı ki, bəzən, ümumiyyətlə, bu adamı aldatdığını da yaddan çıxarırdı. Antuansız yaşamaq onun yanından çıxıb getmək qədər dözülməz olardı. Belə bir seçimin zəruriliyi onun üçün, sadəcə, absurd görünürdü.

Hava getdikcə soyuyurdu. Lüsil isə qəflət yuxusuna gedirdi. O, Antuanla birlikdə yuxudan qalxır, yaxınlıqda

olan «bistro»da birlikdə qəhvə içirdilər. Bəzən Antuanı nəşriyyata qədər ötürürdü. Sonra isə, guya ki, öz işinə yollanırdı. Əslində isə evə qayıdır, təzədən yerinə uzanır və günortaya qədər yatırdı. Yuxudan ayıldıqdan sonra bütün gününü oxumaqla, vallara qulaq asmaqla və siqaret çəkməklə keçirirdi. Saat altıda yatağı yığışdırır, burada olduğunu sübut edən izləri təmizləyir və adətən, de Lill küçəsində görüşdükləri balaca bara yollanırdı. Bəzən isə içində sadistcəsinə qəribə bir istək baş qaldırır və o, Pon-Ruayal küçəsindəki bara gedərdi. Düz saat səkkizə kimi oturur, Antuanın necə narahatlıq keçirdiyini təsəvvür etməyə çalışdı. Evə qayıtdıqda isə bütün görkəmi ilə işdə necə yorulduğunu nümayiş etdirmək üçün oyun oynayırdı. Antuanın ona rəhmi gəldiyindən həmin gün Lüsil onun şəfqəti, nəvazişi və mərhəməti içində üzürdü. Özü də azacıq belə vicdan əzabı çəkmədən. Hər halda, o, doğrudan da, rəhmə layiq idi axı... Ən azından bu cür mürəkkəb xarakterli bir kişi ucbatından öz həyatını sındırmaq məcburiyyətində qaldığı üçün. Ona elə gəlirdi ki, «Mən «Revey»dən çıxmışam. Bu komediyanı da davam etdirmək istəmirəm» söyləmək daha asan idi. Amma bu komediya Antuanı elə sevindirir, elə sakitləşdirirdi ki, Lüsil heç cür qərara gələ bilmirdi. Hətta aradabir müəllifi olduğu komediyaya görə özünə, demək olar ki, müqəddəs adam təsiri bağışlayırdı.

Ona görə də ifşa olunması onun üçün, demək olar ki, qəfil və gözlənilməz zərbə oldu.

– Nahardan sonra üç dəfə sənə zəng etdim, – axşam görüşdükləri vaxt Antuan dedi. O, plaşını stulun üstünə tulladı. Heç onu öpmədi də. Gəlib düz başının üstündə dayandı. Lüsil gülümsədi:

– Hə, bir müddətlik çıxmışdım. Məgər Marianna sənə demədi?

– Necə ki, necə ki... dedi. İşdən saat neçədə çıxmışdın?

– Birə yaxın. – Onun səsində nəşə var idi və bu, Lüsili həyəcanlandırdı. O, baxışlarını qaldırdı, amma Antuan gözlərini yayındırdı.

– «Revey» yaxınlığında işgüzar görüşüm var idi, – o, dodaqucu dedi, – yanına gələcəyimi söyləmək üçün sənə

zəng etmişdim. Tapa bilmədim. Ona görə də altının yarısında iş yerinə getdim. Budur.

– Budur, – qeyri-ixtiyari Lüsil təkrarladı.

– Sən, az qala, üç həftədir ki, redaksiyaya getmirsən. Onlar sənə bir qəpik belə pul ödəməyiblər. Mən...

Antuan çox sakit danışdı, amma bu sözləri söyləyərkən səsinin tonunu qaldırdı. Əsəbi hərəkətlə boğazındakı qalstuku çıxarıb Lüsilin üstünə atdı:

– Sən bu qalstuku hansı pullarla almısan? Valları da. Harada nahar edirdin?

– Qulaq as, Antuan, sakitləş... Hər halda, mənim özümü satmaq üçün yol kənarına çıxdığımı düşünürsən... Bu, gülməli olardı.

Antuan ona şapalaq ilişdirdi. Lüsil elə sarsılmışdı ki, heç yerindən qımıldanmadı da. Amma dodağındakı təbəssüm sifətindən həmin dəqiqə silinmədi. Yanağı yarırdı, əlini üzündə gəzdirdi. Lüsilin uşaqcasına hərəkəti Antuanı daha da özündən çıxardı. Adətən, qayğısız insanlarda olduğu kimi, onu da bürüyən qəzəb dalğaları davamlı və əzabverici idi. Adətən, törətdiyi akt cəllada qurbandan daha çox əzab verir.

– Bilmirəm sən nə ilə məşğul olmusan. Ancaq onu bilirəm ki, üç həftədir dayanmadan mənə yalan danışırısan. Bundan başqa heç nə bilmirəm.

Araya lal bir sükut çökdü. Lüsil şapalaq haqqında düşünürdü. İçindəki qəzəb hissənə nəsə maraqqarışq bir şey də qarışmışdı. O, belə bir vəziyyətdə özünü necə aparmalı olduğunu fikirləşirdi. Antuanın qəzəbi həmişə ona səbəblə eyni əndazədə görünmürdü.

– Bu, Şarlin işləridir, – Antuan söylədi. Amma Lüsil onun nə haqda danışdığını dərhal anlamadı.

– Şarl?

– Hə, bunun hamısı Şarlin işləridir: bu qalstuklar, bu vallar, sənin koftaların, sənin həyatın...

Birdən Antuanın nəyi nəzərdə tutduğu Lüsilə çatdı. O, az qala, güləcəkdə, amma Antuanın solğun, dəyişmiş sifətinə baxanda özünü saxladı. O, Antuanı itirməkdən çox qorxurdu.

– Yox, Şarl deyil, – o, tələsik sözə başladı, – bunun hamısı Folknerin əməlləridir. Gözlə, hər şeyi sənə izah

edərəm. Mən pulu kolyeyə görə almışam, mən onu satmışam.

– Onu dünən sənin boynunda görmüşəm.

– Bu, süni mirvaridir, istənilən adam fərqinə varardı. Muncuğun birini dişlə, özün görəcəksən...

Muncuq dişləmək və Folkneri xatırlamaq üçün, təbii ki, mənasız zaman deyildi. Yalan söyləmək Lüsildə həqiqəti söyləməkdən daha yaxşı alınır. Onun yanaqları od tutub yanırdı.

– Mən daha o kontora gedə bilmirdim.

– Sən cəmi iki həftə idi ki işləyirdin.

– Hə, iki həftə... İşləyə bilməyəcəyimi başa düşən kimi Vandom meydanındaki Dori mağazasına getdim, mirvarini satdım. Onun əvəzinə kolyenin süni surətini sifariş verdim.

– Bəs bütün günü nə ilə məşğul olurdun?

– Gəzirdim, evdə oturdum; əvvəllər olduğu kimi.

Antuan onun üzünə elə baxdı ki, Lüsil bu gözlərdən qaçıb gizlənməyə yer axtardı. Amma hamı bilir ki, bu cür söhbətlərdə tərəflərdən biri baxışlarını gizlədirsə, onun yalan danışdığından mütləq şübhələnəcəklər. Ona görə də Lüsil Antuanın baxışlarına tab gətirməyə çalışdı. Onun qızılı gözləri tutqunlaşmışdı. Lüsil onlara baxa-baxa fikirləşirdi ki, qəzəb hissi Antuanı gözəlləşdirir və bu, çox nadir hadisədir.

– Nə üçün sənə inanmalıyam? Üç həftədir yalan danışmaqdan başqa bir iş görmürsən.

– Ona görə ki, mən günahkar deyiləm, – Lüsil yorğun səsle cavab verdi və üzünü yana çevirdi. Alnını pəncərəyə söykəyərək mənasız baxışlarla küçəni seyr etməyə başladı: həyətdə bir pişik nazla ora-bura gəzişirdi. Elə bil, şaxta heç vecinə də deyildi. Lüsil bu mənzərəyə tamaşa edə-edə səsinə barışdırıcı ahəng verməyə çalışdı:

– Bu cür işlər üçün yaranmadığımı sənə söyləmişdim... Mən ölə bilərdim. Ya da çirkinləşərdim. Özümü elə pis hiss edirdim ki, Antuan! Sən məni ancaq buna görə qına-ya bilərsən!

– Nə üçün mənə heç nə demirdin?

– Çünki işləməyim, «həyatla» maraqlanmağım sənin elə xoşuna gəlirdi ki... Qanını qaraltmaq istəmirdim.

Antuan çarpayıya uzandı. İki saat əvvəl o, ümitsizlik və qısqanclıq içində qovrulurdu. Ruhunu sarmış qəzəb

son qüvvəsini də əlindən almışdı. O, Lüsilə inanırdı. Bilirdi ki, indi o, həqiqəti söyləyir. Amma bu belə onun qəlbini yüngülləşdirmirdi. Sadəcə, sonsuz kədər hissi içində böğlurdu. Lüsil həmişə tənha olub, həmişə də tənha olacaqdı. Ondən cavab ala bilmək mümkün deyildi. Antuan «Görəsən, onun xəyanət etdiyini öyrənsəydim, daha asan olmazdı?» – deyə öz-özünə düşündü... Sonra da sakit və yorğun səslə soruşdu:

– Lüsil, sən mənə heç etibar etmirsən?

Sual elə verilmişdi ki, Lüsil ona tərəf atılmaqdan, yanaqlarını, alnını, gözlərini öpüslərə qərç etməkdən özünü saxlaya bilmədi. O, dayanmadan Antuanı sevdiyini, onun heç nə başa düşmədiyini, ağılsız və qəddar olduğunu söyləyirdi. Antuan tərpnəmirdi. Hətta yüngülcə gülümsəyirdi... Amma yenə də ümidzlik içində qovrulurdu.

... Bu hadisədən düz bir ay ötmüşdü. Lüsil leqal vəziyyətə keçmişdi və demək olar ki, öz yuvasını tərç etmirdi. Onun üçün yaxşı idi. Axşam işdən qayıdan Antuan yenə də onun gündüz nə işlə məşğul olduğunu soruşur, o isə hər dəfəsində «heç nə ilə» desə də, cavabına görə bir az utanırdı. Hər halda, Antuan öz sualını qeyri-iradi, azacıq da olsa istehza kölgəsi salmadan verirdi. Amma hər halda, soruşurdu ki... Bəzən onun baxışlarında kədər və şübhə oxunurdu. Məhəbbətlə məşğul olduqları vaxt isə son vaxtlar Lüsil Antuanda qəribə azğınlıq, qəzəb hiss etməyə başlamışdı.

Adətən, sevişdikdən sonra o, arxası üstə uzanırdı. Lüsil ona tərəf əyilərək tamaşa edir və nədənsə, Antuan ona üzüb gedən gəmi, ya da küləyin apardığı bulud təsiri bağışlayırdı. Daha doğrusu, nəsə qeyri-müəyyən, sürüşüb əldən çıxan bir şey kimi görünürdü. Ona elə gəlirdi ki, Antuan, həqiqətən də, sivişib əlindən çıxmaq üzrədir... Lüsil onu çox sevdiyini söyləyirdi. Sonra da yastığın üstünə yıxılır, gözlərini yumur və susurdu. İnsanlar sözlərin bəzən qiymətdən düşdüyü haqda tez-tez danışırlar. Amma yaddan çıxarırlar ki, sükut özü də nə qədər ağılsız və absurd sözləri ifadə etmək gücündədir.

Son vaxtlar uşaqılıq xatirələrinin müxtəlif parçaları tez-tez Lüsilin yadına düşürdü... O artıq çoxdan unutduğu kişiləri sıra ilə xatırlamağa başlamışdı. Onların sırasını isə Şarlin siması tamamlayırdı...

Antuan haqlıdır: onların hara getdikləri və başlarına nə gələcəyi məlum deyil. Hələ bu yaxınlarda onları gözəl gələcəyə aparmaqda olan gəmi-çarpayıları indi birdən-birə kövrək bir körpücüyə, dalğaların qoynunda çırpınan mənasız oyuncağa çevrilmişdi. İndiyə qədər doğma olan bu mənzil indi cəfəng dekorasiya təsiri bağışlayırdı. Antuan gələcək haqqında çox danışırdı, elə buna görə də Lüsil düşünürdü ki, onların, ümumiyyətlə, heç bir gələcəyi olmayacaq.

Bir dəfə, yanvar günlərinin birində Lüsil ürəkbulanması ilə yuxudan ayıldı. Antuan artıq işə getmişdi. İndi o, tez-tez qızı yuxudan ayılmadan çıxıb gedirdi. Ümumiyyətlə, Lüsilə xəstə adam kimi xüsusi ehtiyatla yanaşmağa başlamışdı.

Lüsil vanna otağına keçib qusdu. Balaca batareyanın üstündə corabları quruyurdu – sonuncu salamat cüt. Lüsil onlara baxaraq nəyə görə mənzilin vanna otağından elə də böyük olmadığını fikirləşdi. Onu da düşündü ki, uşağı saxlamaq olmaz.

Satdığı kolyenin pulundan qırx min qalmışdı və o, hamilə idi. Uzun müddət idi həyatla mübarizə aparırdı. Nəhayət, həyat onu haqlamış, küncə qısnamışdı. Əlbəttə, məsuliyyətsizlik cəzaya layiqdir. Kitablar da belə öyrədir, onun metrodakı yol yoldaşları da belə düşünür, ancaq o yox... Antuan onu sevir, deməli, hamiləliyi necə qəbul etməsi yalnız Lüsildən asılıdır. Əgər «mənim gözəl bir xəbərim var» söyləsə, o sevinəcək.

Lüsil fikirləşdi ki, uşaq onu azadlığının sonuncu parçasından da məhrum edəcək, ona xoşbəxtlik gətirməyəcək. Bundan başqa, o, Antuanın məhəbbətini də doğrultmamışdı, münasibətlərini elə həddə aparıb çıxarmışdı ki, adətən, bu mərhələdə hər xırda xoşagəlməzlik işgəncəyə çevrilir. O, Antuanı ya həddindən artıq çox, ya da həddindən artıq az sevir... Əmin deyildi... Dəqiq olan yalnız bir şey vardı. O da bu idi ki, Lüsil uşağı istəmir. O ancaq Antuanı istəyir – xoşbəxt, açıqsaçlı, qızılıgözlü Antuanı... İstənilən an onu tərk etməkdə azad olan Antuanı...

Lüsil, ən azı, bir məsələdə sonadək səmimi idi – öz üzərinə heç bir məsuliyyət götürmək istəməməklə o, eyni zamanda, bu işi başqalarının çiyinlərinə də qoymaq

istəmirdi. Qumda oynayan üçyaşlı koppuş Antuan, ya da oğlunun gündəliyini vərəqləyən ciddi sifətli ata-Antuan haqqında düşünməyin zamanı deyildi. Məsələyə ayıq başla yanaşmaq lazım idi... Bunun üçün uşaq çarpayısı ilə otağın ölçüsünü, Antuanın maası ilə dayənin əməkhaqqısını müqayisə etmək bəs edərdi. Ağlasığmazdır. Çox qadınlar buna uyğunlaşa bilərdilər, Lüsil isə belələrindən deyildi.

Antuan işdən qayıdanda Lüsil «pis xəbəri» ona verdi. O, azacıq rəngi qaçmış halda Lüsili qucaqladı, sakit, mehriban səsle soruşdu:

– Uşağı istəmədiyinə əminsən?

– Mən ancaq səni istəyirəm, – o, Antuanı alçaltmaqdan qorxaraq maddi problemlər haqqında danışmaq fikrindən vaz keçdi. Antuan onun saçını sığallaya-sığallaya fikirləşirdi ki, Lüsil istəsəydi, o da bu uşağı çox sevə bilərdi. Amma Lüsil azad külək kimi əllə tutula bilməzdi. Axı Antuan onu həm də buna görə sevirdi; indi necə qınaya bilərdi? Amma yenə də sonuncu dəfə cəhd etdi:

– Biz evlənərik, yeni mənzilə köçərik.

– Axı hara köçəcəyik? – Lüsil soruşdu. Sonra başqa bir fikir ağlına gəldi, – uşağın o qədər əziyyəti var ki... Yorulacağam, acıqlı, çirkin olacağam...

– Amma hamı necəsə öhdəsindən gəlir...

– Biz hamı deyilik, – Lüsil dedi və üzünü yana çevirdi. Bu söz «hamı bizim kimi xoşbəxtlik yanğısına tutulmayıb» mənasını verirdi.

Antuan susdu. Axşam onlar birlikdə sərxoş olana qədər içdilər. Səhər Antuan həkim tapmağa çalışacaqdı.

XXI fəsil

Görünür, ikrah hissi heç vaxt bu əldəqayıma həkimin yastı, yaraşıqsız simasından əskik olmurdu. Başa düşmək olmurdu ki, bu, onun özünə görədir, yoxsa xoşagəlməzlikdən azad olmağa yardım etdiyi qadınlara qarşı yönəlib. O artıq iki il idi bu işlə məşğul idi və öz xidmətini o qədər də baha qiymətə təklif etmirdi. Cəmi səksən min frank. Amma müştəriləri öz evində, bir də anesteziya olmadan əməliyyat edirdi. Şərti də belə idi ki, ağırlaşma baş verərsə, ona müraciət etməsənlər.

O, sabah axşam gələcəyinə söz vermişdi. Bu iyrenc sifəti yenidən görmək məcburiyyətində qalacağı fikrinin özü belə Lüsildə ikrah yaradırdı.

Antuan nəşriyyatdan qırx min avans qopara bilmişdi. Xoşbəxtlikdən, o, bu məşhur təbibə görmədi də. Məlum olmayan səbəblərdən, bəlkə də, ehtiyat etdiyi üçün təbib «kavaler»lərlə görüşməkdən imtina edirdi.

Lüsildə İsveçrədə yaşayan bir həkimin də ünvanı var idi. O, Lozanna yaxınlığında qalırdı. Amma orada əməliyyat olunmaq iki yüz min franka başa gələcəkdi. Bir də üstəgəl yolhaqqı. Bu isə mümkün deyildi. Ona görə Lüsil bu barədə heç Antuana demədi də. Belə şeylər imkanlı qadınlar üçün idi. Klinika, tibb bacıları, ağrıkəsicilər... Bütün bunlara onların imkanı çatmazdı. Deməli, o, bu qəssabın bıçağı altına getməli olacaqdı. Ola bilsin, birtəhər qurtulardı. Amma çətin ki bundan sonra tezliklə özünə gəlsin.

Əvvəllər heç vaxt Lüsil etdiyi axmaqlılıqlara görə heyifsilənməzdi, amma indi ürək ağrısı ilə mirvari kolyeni xətlirayırı. Çünki qandan yoluxma nəticəsində ölə bilirdi – məsələn, Folknerin qəhrəmanı kimi. O zaman Antuanı da həbsxanaya atardılar.

Bu barədə fikirləşə-fikirləşə Lüsil yaralı heyvan kimi otaqda var-gəl edirdi. Hər dəfə güzgüdə öz əksi ilə qarşılaşırdıqda isə özünü çirkin, üzgün, xoşbəxt olmaq üçün zəruri olan sağlamlıqdan həmişəlik məhrum edilmiş qadın kimi görürdü. Bu fikir onu özündən çıxarırdı.

Saat dördə o, Antuana zəng etdi. O, yorğun, qayğılı səsle cavab verdiyindən Lüsil onunla hissləri barədə danışmaq fikrindən daşındı. Halbuki Antuan ondan uşağı saxlamağı indi xahiş etsəydi, bəlkə də, razılaşacaqdı. Amma o, uzaq, qərib, ən əsası isə gücsüz görünürdü.

Lüsil isə bu dəqiqə kiminsə qanadları altında elə gizlənmək istəyirdi ki... Onun dərdləşə, bu cür əməliyyatın xırdalılıqlarını öyrənə biləcəyi tanış belə yox idi. Deyəsən, ona yaxın olan yeganə qadın Polina idi. Bu, ağılına gələn kimi Lüsil qeyri-ixtiyarı Şarlı xatırladı. Bu vaxta qədər o, bu adı vicdan əzabı kimi, Antuanı təhqir edəcək bir şey kimi yaddaşından qovurdu. Amma indi o dəqiqə başa düşdü ki, kömək üçün məhz ona müraciət edəcək və bu addımı atmaqdan onu heç nə saxlaya bilməzdi. Şarlı bu dəhşəti aradan qaldıracaq yeganə adam idi.

Lüsil onun iş nömrəsini yığdı, katibə ilə salamlaşdı. Şarl yerində idi. Onun səsinə eşidəndə Lüsil qəribə hisslər keçirdi, dərhal danışa bilmədi.

– Şarl, sizinlə görüşməliyəm. Mənim problemim var, – nəhayət ki, o, özünü ələ alaraq söylədi.

– Bir saatdan sonra dalınızca maşın gələcək, – Şarl sakitcə cavab verdi, – sizin üçün də uyğundur?

– Hə. Sağ olun.

Bir anlıq o, Şarlin dəstəyi asmasını gözlədi. Sonra onun son dərəcə nəzakətli olduğunu xatırladı və dəstəyi yerinə qoydu.

Tez-tələsik geyindi, düz qırx beş dəqiqə alını pəncərənin şüşəsinə dayayaraq gözləməli oldu. Sürücü mehribanlıqla gülümsəyirdi. Maşın yerindən tərپənəndə Lüsil artıq xilas edildiyini hiss edirdi.

Polina qapını açaraq onun boynuna atıldı. Mənzildə heç nə dəyişməmişdi. Bura həmişəki kimi isti, geniş, sakit idi; Lüsilin sevimli mavi xalçası yenə də döşəməni bəzəyirdi. Bu gözəlliklərin arasına düşən Lüsil özünün nə dərəcədə pis geyindiyini hiss etməyə bilməzdi. Bu haqda düşünə-düşünə özünə gülməyi tutdu. Birdən-birə düşdüğü vəziyyətin evdən getmiş fərsiz oğulun, daha doğrusu, qızın geri qayıdışına bənzədiyi ağılına gəlmişdi. Hələ bu azmış kimi, həmin qız bətnində bir uşaq da daşıyırdı.

Onu evin yanında düşürən sürücü Şarlin arxasınca getdi. Lüsil içəri girən kimi əvvəlki günlərdə olduğu kimi mətbəxə – Polinanın yanına yollandı, viski xahiş etdi. Polina Lüsilin arıqladığını, yorğun göründüyünü söyləyib deyilməyə başladı. Eşitdiyi məzəmmətlərdən sonra Lüsil başını onun çiyinə qoymaq, hər şeyi danışmaq istəyirdi. Ən çox da Şarlin nəzakətindən necə vəcdə gəldiyini demək keçirdi könlündən. Şarl işi özü bilərəkdən ələ qurmuşdu ki, Lüsil öz evinə gəlibmiş kimi ondan əvvəl evdə olsun. İndi onun keçmiş xatırlamaq üçün zamanı vardı. Bunun tələ ola biləcəyi isə Lüsilin heç ağılına da gəlməzdi.

Evə girən Şarl sevinc dolu səslə onu çağırırdı. Lüsilə elə gəlirdi ki, son altı ay, ümumiyyətlə, olmayıb. Şarl arıqlamış, qocalmışdı. O, Lüsilə yaxınlaşaraq əlindən tutdu. Sonra birlikdə qonaq otağına keçdilər. Polinanın etirazlarına baxmayaraq, Şarl Lüsil üçün iki skotç istədi, qapını bağladı və

onunla üzbəüz oturdu. Otağa göz gəzdirən Lüsil heç nəyin dəyişmədiyini söylədi. Şarl onun sözünü təsdiqlədi: «Həqiqətən də, heç nə dəyişməyib, elə mən də...» Onun səsinə o qədər nəciblik var idi ki, ağına gələn fikir Lüsili dəhşətə gətirdi: «Birdən o, elə fikirləşər ki, geri qayıtmaq qərarına gəlmişəm»... Ona görə də elə tələsik danışımağa başladı ki, Şarl nələrisə dəqiqləşdirmək üçün təkrar-təkrar sual verməli oldu.

– Şarl, mən hamiləyəm. Uşağı istəmirəm. Ona görə də İsvəçrəyə getməliyəm, amma pulum yoxdur.

Şarl mızıldana-mızıldana buna bənzər bir şeyin baş verdiyini təxmin etdiyini söylədi.

– Uşağı istəmədiyinizə əminsiz?

– Bacarmaram... Buna imkanımız yoxdur, – o, qızara-raq səhvini düzəltdi, – həm də sərbəstliyimi əldən vermək istəmirəm.

– Əminsiz ki, məsələ təkcə pulda deyil?

– Tamamilə.

O ayağa qalxdı, otaqda var-gəl etdi, kədərli təbəssümlə qıza tərəf çevrildi:

– Həyat çox mənasızdır. Siz mənə övlad bağışlayasınız deyə nələrdən keçməzdim. O zaman iki dayanız olardı, ürəyiniz nə istəyirsə... Amma yəqin ki, siz məndən uşaq istəməzdiniz.

– Yox.

– Özünüza aid ola biləcək heç nə istəmirsiniz. Nə ər, nə uşaq, nə ev... Qətiyyən heç nə. Çox qəribədir.

– Axı bilirsiniz... xüsusiyyətçilik hissi məni iyrəndirir.

Şarl stol arxasına keçdi, çeki imzaladı və ona uzatdı.

– Məndə cenevrəli bir həkimin ünvanı var. Xahiş edirəm, yaxşı olar ki, onun yanına gedəsiniz. Belə mən də sakit olaram. Söz verin ki, gedəcəksiniz.

Lüsil başını yellədi. Qəhər boğazını tutmuşdu. O qışqıraraq «belə mehriban və etibarlı olmaq lazım deyil» demək istəyirdi. Belə getsə, göz yaşlarını saxlaya bilməyəcəkdi. Onlar artıq icazə istəmədən axmağa başlamışdı... Bu göz yaşlarının səbəbi rahatlıq, kədər, bir də həyatından artıq çıxıb getmiş olan şeylər idi. Yəni... Xiffət dolu göz yaşları...

Lüsil gözünü xalçaya zillədi, tütün və dəri qoxusunu ciyərlərinə çəkdi, aşağıda Polina ilə sürücünün necə gülüş-

düklərini eşitdi. Bura isti və yaxşı idi. Ən əsası o, özünü çoxdan bəri olmadığı kimi təhlükəsizlikdə hiss edirdi.

– Yadınızda qalsın, – Şarl əlavə etdi, – mən gözləyirəm. Sizin üçün çox darıxıram. Başa düşürəm, indi bu barədə danışmaq ədəbsizlikdir, amma biz elə az görüşürük ki...

Bu sözləri eşidən Lüsili son qüvvəsi də tərk etməkdə idi. O yerindən sıçradı, qapıya gedə-gedə təşəkkür dolu sözlər pıçıldadı. Pillələrlə aşağı qaçdı. Keçən dəfə olduğu kimi yenə də göz yaşları içində boğulurdu.

Arxadan Şarlin səsi eşidilirdi:

– Mütləq mənə zəng edin. Əgər özümlə danışı bilməsəniz, heç olmasa, katibə vasitəsilə xəbər yetirin. Çox xahiş edirəm...

Küçədə yağış yağırdı. Lüsili bilirdi ki, artıq xilas edilib. Amma həm də başa düşürdü ki, tamamilə məhv olmaq üzrədir...

– Cəhənnəm olsun bu pullar! – Antuan özündən çıxdı, – sən heç fikirləşdin ki, onun gözündə məni hansı vəziyyətə salırsan? Heç ağına gəldi ki, indi onun nəzərində sutenyordan da pis gündəyəm?! Əvvəlcə qadınını əlindən alıram, sonra da mənim günahlarıma görə o, pul ödəməli olur.

– Antuan...

– Yox, bu ağ oldu. Mən yaxşılıq mücəssəməsi deyiləm, amma hər şeyin bir hüdudu var. Sən məndən uşaq istəmirsən, mənə yalan danışırsan, məndən gizli mirvarilərini satırsan. Ağına nə gəlirsə, onu da edirsən. Amma indiki sevgilindən qaldığın uşağı öldürmək üçün əvvəlki sevgilindən pul götürmək?! Buna yol verə bilməyəm... Mümkün deyil!

– Fikrincə, sən pulun ancaq buna çatır deyə o qəssabın bıçağı altına getməliydim? O qəssab narkoz vermədən məni kəsəcəkdi, mən də hər şeyi hiss edəcəkdim... Bunun nə demək olduğunu başa düşürsən? Əgər can versəydim, məni qurtarmaq üçün sən o əldəqayıma həkimin barmağını belə tərپətməyəcəkdi... Əgər pulu sən yox, Şarl ödəyirsə, o zaman bununla razılaşımaqdasansa, qoy mən ömürlük şikəst qalım, eləmi? Bu yaxşıdır, hə?!

Onlar qırmızı gecə lampasını söndürdülər. Artıq güclə eşidiləcək səslə danışırdılar. Çünki aralarındakı söhbət hər

ikisi üçün dəhşətli idi. İlk dəfə idi onlar bir-birinə nifrət edirdilər. Hər biri buna görə özünə acıqlanırdı, amma yenə də özünü ələ almağa çətinlik çəkirdi.

– Sən qorxaqsan, Lüsil. Bilmirəm səndə bunlardan hansı daha çoxdur – qorxaqlıq, yoxsa eqoizm? Əlli yaşında əlində heç bir şey qalmayacaq. Onda gözəlliyin də artıq heç kimi cəlb etməyəcək. Tənha qalacaqsan.

– Elə sən də qorxaqsan, Antuan. Həm də ikiüzlüsən. Səni uşağını öldürməyə hazırladığım narahat etmir. Qətiyyəni. Səni narahat edən odur ki, mən bunu Şarlin pulu ilə edəcəyəm. Qürurun sənin üçün mənim sağlamlığımdan daha vacibdir. Nədir, zəhrimara qalmış bu qüruru çərvəyə salıb divardan asmağa hazırlayırsan?

Hər ikisi soyuqdan donurdu, amma bir-birinə toxunmaq belə istəmirdi. Əvvəllər bu yataqda istənilən fəlakətdən gizlənmək olardı. İndi isə... Onların gözləri önündə əzablı bir xəyal sürətlə dolaşmaqda idi: narahat tənha axşamlar, pulsuzluq, bir də yaxınlaşmaqda olan qocalıq... Atom raketləri odlu qüllələrdən şığıyaraq yuxarı qalxdı. Onlar artıq buraxılmışdı... Gələcək düşməncəsinə və sevincsiz görünürdü. İlk dəfə idi hər ikisi öz həyatını o biri olmadan, sevgisiz təsəvvür edə bilirdi.

Antuan hiss edirdi ki, əgər Lüsili İsvəcərəyə buraxarsa, nə özünü, nə də onu bağışlayacaq. Bu, onların məhəbbətinin sonu olacaq. Bilirdi ki, tapdığı baytarla iş qurmağın özü də təhlükəlidir. Amma... Əgər uşağı saxlayarlarsa, Lüsil qayğıların ağırlığı altında çox tez büküləcək, darıxacaq, ona qarşı məhəbbəti soyuyacaq. Lüsil uşaq üçün yox, kişi üçün yaradılmışdı. Çünki özü heç vaxt, sözün əsl mənasında, böyüməyəcəkdi. Əgər nə zamansa böyüməli olacaqdısa, onda özünü də, həyatı da sevməkdən əl çəkəcək, solacaqdı. Dəfələrlə özünü «gec, ya tez, bütün qadınlar bundan keçməli olurlar: uşaq doğurlar, məişətlə üz-üzə gəlirlər. Həyat belədir, o da bunu başa düşməlidir, öz eqoizmindən əl çəkməlidir» deyərək inandırmağa çalışsa da, xeyri yox idi. Həqiqət həqiqətliyində qalırdı.

İndi bu düşüncələr içərisində çırpına-çırpına Lüsilin rahat simasını görəndə fikirləşdi ki, onu gündəlik həyatdan çəkirdirən rüsvayçı zəiflik yox, dərin, gizli, demək olar, heyvanı instinktdir. O hətta bir dəqiqə bundan əvvəl nifrət

etdiyi şeyə qarşı hörmətə bənzər hiss də duydu. Lüsil toxunulmaz idi. O, xoşbəxtliyə, həyat sevinclərinə qarşı yaşıdığı ram edilməsi mümkün olmayan canatma sayəsində belə ola bilirdi. Məhz bu xüsusiyyəti onun eqoizmini xarakterindəki bütövlüklə, etinasızlığını isə təmənnasızlıqla əvəz edirdi.

Antuan yüngülcə inildədi. Yəqin, o, dünyaya gələndə də beləcə inildəyibmiş.

– Lüsil, yalvarıram, gəl uşağı saxlayaq. Bu, bizim son şansıdır.

Lüsil susdu. Antuan əlini ona tərəf uzatdı, sifətini sığalladı. Lüsilin yanaqları, çənəsi boyunca göz yaşları axırdı. O, yöndəmsiz hərəkətlə onları silməyə çalışırdı.

– Mən əməkhaqqımın qaldırılmasını xahiş edəəm, – dedi, – birtəhər vəziyyətdən çıxarıq. İndi axşamlar uşağa baxmaq istəyən o qədər tələbə var ki... Gündüzlər isə onu bağçaya verə bilərik. Bu, o qədər də çətin deyil. Əvvəlcə onun bir yaşı tamam olacaq, sonra on. Bu, bizim uşağımızdır! Gərək xəbəri eşidən kimi səni dilə tutaydım! Özüm də bilmirəm niyə əvvəlcədən söyləmədim. Biz cəhd eləməliyik, bu, bizim borcumuzdur...

– Sən niyə demədiyini çox gözəl bilirən. Heç indi də dediklərinə inanmırsan. Elə mən də, – Lüsilin danışığı təmkinli idi, amma göz yaşları dayanmaq bilmirdi ki bilmirdi... – Bizim münasibətimiz lap başlanğıcdan belədir. Uzun müddət gizlənmişik, başqalarını aldatmışıq, əzab vermişik. İkimiz də bilirik ki, biz birlikdə bədbəxt olmaq üçün deyil, yalan danışmaq və kef çəkmək üçün yaranmışıq. Birgə xoşbəxt olmaq istəyirik. Sən də bunu bilirən, Antuan. Hamı kimi yaşaya bilmərik. Nə sən, nə də mən, – o, ağzı üstə çevrildi, Antuanın çiyinə qısıldı, – günəş, dəniz, qayğısızlıq, azadlıq... Bizə yalnız bu lazımdır. Hər ikimiz bunu dəyişməkdə acizik. Bu, bizim qanımızdadır. Kim istəyirsə, bizi «kiflənmiş» adlandırın. Şəxsən mən kifləndiyimi hiss edirəm. Xüsusilə də o vaxt ki, özümü bu riyakarlara inanmış kimi göstərməyə başlayıram...

Antuan cavab vermədi. Tavana, küçə fənəridən düşən işıq zolağına baxa-baxa Lüsili necə oynamağa vadar etdiyini, onun qoynuna sığınaraq ağlamasını istədiyini xatırladı. Budur, o, öz arzusuna çatıb. Lüsil ağlayır. Amma Antuan ona təskinlik vermək gücündə deyil.

Özünü aldatmaq lazım deyil: o, uşağı istəmir. O ancaq Lüsili istəyirdi – bu əllə tutula bilməyən, azad qadını... Onların məhəbbəti elə ilk anlarındanca həyəcana, qayğısızlığa və həssaslığa can atıb. O da bunu gözəl bilirdi...

Bütün bunlar haqqında düşünə-düşünə Antuan qəlbinin şəfqətlə dolduğunu hiss etdi. Bu yarımqadını, yarımşükəsti, öz yeganə məhəbbətini qucaqladı və ağzını qulağına dirəyib pıçıldadı:

– Sabah səhər Cenevrəyə biletini alacağam.

XXII fəsil

Beş həftə keçdi. Cərrahiyyə əməliyyatı yüngül olmuşdu. Parisə qayıdan kimi Lüsil Şarla zəng elədi. Onu yerində tapmadığından hər şeyin qaydasında olduğunu katibə vasitəsilə çatdırmalı oldu. Şarla danışı bilməməsi nə küçünsə Lüsilin qanını qaraltmışdı.

Antuan indi çox işləyirdi – yeni seriyanın çapını ona həvalə etmişdilər. Nəşriyyatda nə isə çaxnaşma da baş vermişdi. Bunun da nəticəsində o, xidməti pillədə irəliləyə bilməmişdi.

Onlar Cenevrə haqqında heç bir şey danışmadılar; sadəcə, daha ehtiyatlı olmağa başlamışdılar. İndi bu, o qədər də çətin deyildi, çünki Lüsil özünü yorğun hiss edirdi, Antuan isə işin içində itib-batırdı. Əksər vaxtlar bir-birinə arxa çevirib yuxuya getməmişdən əvvəl zərif bir öpüşlə kifayətlənirdilər.

Bir dəfə Lüsil «Flora»da Conni ilə qarşılaşdı. Fevralın axını idi; elə bil, yağışı vedrədən tökürdülər. Conni fikirli halda sənətsünaslıqla bağlı hansısa jurnalı vərəqləyirdi. Fikrinin dağınıq olmasının səbəbi isə qonşu stolun arxasında əyləşən yaraşığı sarışın oğlan idi. Lüsil gözə görünmədən yanından ötüb-keçmək istədi, amma Conni başını qaldıraraq onu səslədi, öz stoluna dəvət etdi. Günün qaraldaraq tunc rənginə saldığı Conni Klerin İsveç kurortunda son macərəsini xüsusi bəzək-düzək verərək nəql etdi. Sonra başqa şeylərdən danışdı. Məlum oldu ki, Diana Kuba diplomatına «istefa» verib, indi də bir ingilis yazıçısı ilə yaşayır. Həmin ingilisin Dianaya gənc oğlanlarla xəyanət etməsi, deyəsən, Conniyə yaman ləzzət etmişdi. Sonra

o, əlüstü Antuanın işləri ilə maraqlandı. Lüsil onu başdan edəcək bir cavab verdi.

Adətən, Conninin boşboğazlığı Lüsili əyləndirərdi. Çoxdan idi o, belə sərbəst və can-dildən gülməmişdi. Axı Antuanın dostlarının əksəriyyəti ağıllı, amma yorucu və ciddi insanlar idi...

– Bilirsiniz də, Şarl əvvəlki kimi sizi gözləyir, – Conni dedi, – Kler bir müddət o balaca de Klervonu ona soxşdurmağa çalışdı, amma Şarl ona cəmi ikicə gün davam gətirdi. Çoxdan idi onun belə kədərləndiyini görməmişdim. Nə vaxt baxırsan, özünə yer tapa bilməyən adamlartək hoteldə var-gəl edir ... Holldan restorana, oradan da geri... Özü də bütün günü... Kədərini də hamıya yoluxdurub. Dəhşətdir! Əgər sirr deyilsə, onu necə ovsunlamısınız? Ümumiyyətlə, siz bu kişilərin başına nə oyun açırırsınız belə? Doğrudan deyirəm... Məsləhətləriniz mənim karıma gələ bilər.

Conni gülümsündü. O, əvvəlki kimi Lüsilə yaxşı münasibət bəsləyirdi və onu köhnə paltarda, pis saç düzümündə görmək xoşuna gəlmirdi. Lüsil yarım il əvvəl olduğu kimi gözəl və dalğın idi, amma arıqlamış, rəngi də ağarmışdı. Conni həyəcanla soruşdu:

– Siz xoşbəxtsiniz?

Lüsil tez, həddindən artıq tez «hə» dedi. Conni də belə bir qənaətə gəldi ki, Lüsil danxır.

Öz aramızdır, Blassan-Linyer Conniyə qarşı həmişə həddindən artıq nəzakətli olub. Niyə də onun tərəfdaşı kimi çıxış etməsin? Bu, çox yaxşı hərəkət olardı. Ağılına gələnlən ideyanı hansısa amerikalının evində kokteyldə olarkən içini sancan paxıllıq hissi ilə əlaqələndirmək Conninin ağılına da gəlmədi. Halbuki o zaman təzəcə sevgili olan Antuanla Lüsilin rəngləri ağarmış halda bir-birindən necə gözlərini çəkmədiklərini görmüşdü.

– Siz gərək arada Şarla zəng edəsiniz. O heç yaxşı görünmür... Kler onun ciddi xəstəliyə tutulduğundan ehtiyat edir, deyəsən...

– Demək istəyirsiniz ki...

– İndi hamı xərçəngdən danışır. Amma qorxuram ki, bu dəfə deyilənlərin əsası var.

Conni yalan deyirdi. O, Lüsilin rənginin necə ağardığına maraqla müşahidə edirdi. Şarl... Sevimli Şarl... Öz möh-

təşəm mənzilində tənha qalan Şarl... Onu sevməyən və özünün də sevmədiyi adamcıqazlar tərəfindən tərک edilmiş, onun puluna düşkün olan qadınların atdığı Şarl. Şarl xəstədir... Lüsil ona zəng etməyə borcludur. Yeri gəlmişkən, bu həftə Antuan hər axşam ya işgüzar naharlara, ya da şam yeməklərinə gedəcəkdı.

Lüsil səmimi-qəlbədən Conniyə təşəkkür etdi. O isə Klerin Lüsildən zəhləsinin getdiyini xatırlayanda çox gec idi. Əgər Lüsil Şarlin yanına qayıdarsa, Kler əməlli-başlı özündən çıxacaqdı. Amma Conni bəzən öz himayədarını sancmağa belə hazır idi.

Bir neçə gün sonra Lüsil səhər tezdən Şarla zəng etdi. O, Lüsili restorana dəvət etdi. Aydın, amma soyuq hava idi. Şarl isinmək üçün içmək lazım gəldiyini söylədi. Hərəyə bir kokteyl sifariş verdilər, sonra yenə də, bir də... Ofisiantların əlləri stolun üzərində kəpənəklər kimi uçuşurdu. Bura Lüsil üçün isti və rahat idi. Restoranın anlaşılmaz səs-küyü arı vızıltısını xatırladırdı. Lüsil fikirləşirdi ki, söhbət üçün bundan yaxşı müşayiətçi tapmaq mümkün deyil. Şarl nahar sifariş verdi. O, Lüsilin zövqünü bilirdi.

Qız Şarlada xəstəliyin əlamətlərini tapmağa çalışaraq diqqətlə onu gözdən keçirirdi. Amma onların son görüşlərindən sonra Şarl, elə bil, gənccləşmişdi. Lüsil bunu ona dedi. Amma istəyinin əksinə olaraq, söylədiyi sözlər tənə kimi səsləndi. O gülümsədi:

– Hə, qışda özümü yaxşı hiss etməirdim – bronxit zəhləmi tökmüşdü. Üç həftəliyə dağlara getməli oldum. Xizəkdə sürüşdüm, qaraldım. İndi hər şey qaydasındadır.

– Bəs Conni dedi ki, sağlamlığınızla bağlı ciddi problem var...

– Nə danışırsınız, yox, qətiyyə... Olsa, əlbəttə ki, sizə xəbər verərdim, – o, nəzakətlə əlavə etdi.

– And içə bilərsiniz?

Şarl səmimi-qəlbədən təəccübləndi:

– Aman Allah, əlbəttə ki... And içirəm. Siz, deyəsən, əvvəllər olduğu kimi and içməyi çox sevirsiniz... Çoxdan idi heç bir şeyə and içməli olmurdum.

Onlar gülüşdülər.

– Bilirsiniz, Conni işarə vurdu ki, guya, sizdə xərcəng var.

Şarl tutuldu:

– Deməli, buna görə mənə zəng etmisiniz? Belə çıxır ki, tənhalıqda ölməyimi istəmirsiniz...

Lüsil başını yellədi:

– Mən, sadəcə, sizi görmək istəyirdim.

Öz dərin heyrətinə rəğmən Lüsil başa düşdü ki, həqiqəti söyləyib.

– Mən sağam, əziz Lüsil. Təəssüf ediləcək olsa da, sağam, halbuki ölmüş adamların qayğısına daha çox qalırlar. Yenə də əvvəlki kimi işləyirəm. Hətta cəmiyyət arasında da oluram, çünki tənhalığa dözə bilmirəm.

Bir qədər susduqdan sonra əlavə etdi:

– Əvvəlki kimi saçlarınız tünd, gözləriniz boz rəngdədir. Hər zaman olduğutək yenə də gözəlsiniz.

Lüsil xatırladı ki, çoxdandır heç kəs onun nə gözlərinin rəngi, nə də xarici görünüşü haqqında bir söz söyləyib. Antuan hesab edirdi ki, ehtirası onun yerinə danışır və istənilən sözü əvəz edir.

Qarşısında əyləşmiş yaşlı kişinin gözlərində isə qiyamətli, arzulamaqla sahib ola bilməyəcəyi əlçatmaz bir şey olduğunu görmək Lüsilin xoşuna gəlirdi.

– Siz cümə axşamı boşsunuz? De Lya Molleylərin evində musiqili qonaqlıq olacaq. Proqramda Motsart, sizin sevdiyiniz fleyta və arfa üçün konsert də var. Luiza Vermerin özü ifa edəcək. Amma... yəqin ki, çıxa bilməzsiniz...

– Nə üçün belə düşünürsünüz?

– Bilmirəm Antuan musiqini sevirmi?! Həm də mənim sizi dəvət etməyim onun xoşuna gəlməyə bilər.

Şarl belə adam idi. O, Lüsili Antuanla birlikdə dəvət edirdi. Xeyirxahlığından, buna borclu olduğunu sanırdı. Bir də onu Antuanla birlikdə görməyi heç görməməkdən daha üstün tuturdu. O, Lüsili nə olursa olsun, gözləyəcək, bütün çətinliklərə baxmayaraq, ona kömək edəcəkdə. O isə yarım il ərzində bir dəfə də olsun Şarlı xatırlamamışdı. Yalnız ölüm ayağında olduğunu eşidəndə vicdanı tərpənmişdi. Bu ki haqsızlıqdır! Belə dəhşətli nankorluğa axı o, necə dözür? Bu cavabsız məhəbbətə, incəliyə, səxavətə səbəb olan nə idi? Lüsil stolun üzərindən ona tərəf əyildi:

– Nə üçün siz hələ də məni sevirsiniz?

Sual kəskin, demək olar ki, acıqlı səslənmişdi? Şarl dərhal cavab vermədi:

– Mən «sizin məni sevmədiyinizə görə» deyə bilərdim. Prinsipcə bu, yaxşı səbəbdir. Amma çətin ki siz bunu başa düşəsiniz. Axı xoşbəxt olmağı həddindən artıq sevirsiniz. Bir də sizdə başqa nəşə, dəhşətli dərəcədə cəlbedici bir şey var. Necə deyim... Əbədi ruh yüksəkliyi kimi bir şey... Adamda elə təəssürat yaranır ki, daim hərəkətdəsiniz. Halbuki heç yerə getmirsiniz. Sanki, içiniz acgözlüklə doludur. Halbuki heç nəyə sahib olmaq istəmirsiniz. Sizdə şadyanalığa bənzəyən bir şey görürəm, halbuki nadir hallarda gülürsünüz. Bilirsiniz, insanlar o qədər tez-tez həyatdan yorulmuş, düşkün görünürlər ki... Sizinə gözlərinizdə həyat qaynayır. Bəlkə də, səbəb budur. Bəlkə də, dəqiq izah edə bilmədim... Limonlu dondurma istəyirsiniz?

– Hə, o, xeyirli şeydir, – Lüsil qeyri-ixtiyari razılıq verdi və bir qədər susduqdan sonra əlavə etdi, – cümə axşamı Antuan işgüzar nahara dəvətlidir. Ona görə də tək gələcəyəm. Əgər etiraz etmirsinizsə...

Şarl etiraz etmədi. O, bundan daha gözəl bir şey ağına belə gətirə bilməzdi. Onlar evdə, axşam doqquzun yarısında görüşəcəkləri ilə bağlı şərtləşdilər. Şarl «evdə» dedi və Lüsilin ağılından belə keçmədi ki, söhbət Puatyə küçəsindəki evdən gedə bilər. Ora bir otaqdan ibarət idi. Və cəhənnəm və cənnətin bir arada olduğu vaxtlarda da belə ev olmamışdı.

XXIII fəsil

De Lya Molleylərdən biri XVIII əsrdə kral naziri səviyyəsinə qədər gedib çıxmışdı. Onların Sen-Lui adasındakı evi, evin zalları möhtəşəm idi, divarlardakı ağac səkilər isə əsl incəsənət əsəri hesab oluna bilərdi. Şam işığında bütün bina daha geniş, qonaq otağı isə daha təmtəraqlı görünürdü. Şamların parıltısı eyni zamanda həm acımasız, həm də mərhəmətli idi. Ona görə acımasız ki, sifətlərə düşərək ağılın varlığını da, yoxluğunu da aydın şəkildə işıqlandırır. Ona görə mərhəmətli ki, yaşı ört-basdır edə bilirdi.

Musiqiçilər qonaq otağının dərinliyindəki estradada əyləşmişdilər. Şarlla Lüsil pəncərənin kənarında oturmuşdular. Haradasa iyirmi metr uzaqlıqda Sena çayının işıq dolu suları axırdı. Adama elə gəlirdi ki, çay özü işıq saçır. Ümumiyyətlə, bu axşam qeyri-reallıqlarla dolu idi. Ətrafda hər şey mükəmməl görünürdü: pəncərədən açılan mənzərə, qonaq otağındakı şərait, musiqi... Bir il əvvəl bütün bunlar Lüsili darıxdıra bilərdi. Ya da aşan stəkanın səsi, yaxud kiminsə öskürəyi ona əyləncəli görünərdi. Amma bu gün müstəmləkə ticarəti sayəsində De Lya Molleyin təqdim etdiyi sakitlik, səliqə və gözəllik onu sevindirirdi.

– Bu da sizin konsertiniz, – Şarl pıçıldadı. Onlar həddindən artıq yaxın əyləşmişdilər. O, Lüsilə bir stəkan skotç uzatdı. Yarıqaranlıqda qız onun ağ köynəyinə, qəşəng saç düzümünə, baxımlı əllərinə, uzun, çilli barmaqlarına baxırdı. İşığın altında Şarl elə yaraşığı, özünə güvənən, eyni zamanda da elə uşaq kimi görünürdü ki... O, xoşbəxt adam təsiri bağışlayırdı. Conni onların birlikdə gəldiklərinin fərqiə varan kimi hər ikisini təbəssümlə salamladı. Lüsil onun nə üçün yalan danışdığını soruşmadı da.

Estradadakı yaşlı qadın yüngülcə gülümsədi və təzim etdi. Gənc fleytaçı sual dolu baxışlarla ona tərəf boylandı. Onun köynəyinin boğazlığı altında hülqumunun necə qalxıb-endiyi açıq-aydın görünürdü. Lap Prust ruhunda düzənlənmiş səhnə idi: Verdyüenlərdə axşam... gənc Morelin debütü... Svan isə Şarl idi. Amma bu gözəl pyesdə Lüsil üçün rol yox idi. Üç ay əvvəl «Revey»in tutqun bürosunda olduğu kimi. Ümumiyyətlə, heç vaxt dünyanın heç bir pyesində onun üçün rol tapılmayacaqdı. Çünki o, nə kurtizanka, nə də intellektual qadın idi; ümumiyyətlə, o, heç kim idi.

Arfanın tellərindən qopan ilk notlar Lüsilin göz yaşlarına səbəb oldu. O bilirdi ki, melodiya getdikcə daha zərif və daha kədərli çalınacaq. Bu isə ürəyində düzəldilməsi mümkün olmayan şeylərlə bağlı təəssüratı daha da gücləndirəcək... Bu musiqidə qəddar nəşə var idi... Bu, ona bənzəyirdi ki, kim isə xoşbəxt və mehriban olmağa çalışır, əvəzində başqalarını əzab çəkməyə vadar edir... İndi o özü də bilmirdi ki, kimdir, nədir...

Arfanın səsinəki qəddarlıq getdikcə artırdı. Lüsil içindəki həyəcana tabe olaraq əlini yanındakı adama tə-

rəf uzatdı və sıxdı... Təbii ki, bu an onun yanındakı adam Şarl idi. Onun əli, onun canlı istisi Lüsili ölümdən və tənhalıqdan qorumuşdu; indi isə fleytanın və arfanın mübahisəsindən qopub gələn təəssüratın dözülməz intizarından qoruyurdu. Cəsarətsiz cavan oğlan və dəfələrlə mükafatlandırılmış yaşlı qadın Motsartın zamana ikrahının qarşısında indi bərabər görünürdülər. Şarl ehmallıca Lüsilin əlini sıxdı. Pauzalar zamanı o, digər əli ilə məcməyidən viski stəkanı götürür və ona tərəf uzadırdı. Həmin axşam başdan-başa musiqi və viski ilə dolu idi – hər ikisi də insanı eyni dərəcədə sərxoş edirdi. Şarlin ensiz əli getdikcə Lüsilə daha etibarlı və daha isti təsir bağışlayırdı. Kimdir o? Həmin sarışın oğlan ki, yağış yağa-yağa onu kinoya getməyə vadar edir... O adam ki, onun işləməsini istəyir... Onun ucbatından o, az qala, idbar bir qəssabın bıçağı altına düşəcəkdə? Kim idi axı? Onun nə haqqı çatırdı ki, bütün bu sevimli insanları, bu rahat divanı, Motsartın musiqisini çürüntü adlandırardı?! Əlbəttə, o, qonaqlıqlar, rahat divan və Motsart haqqında belə demirdi. Amma Lüsilin sayəsində bütün bunlardan zövq alan insanları belə adlandırırdı. Lüsil təkcə bundan deyil, udulması suyu içmək qədər asan olan qızılı, yandırıcı mayedən də həzz alırdı. O həm sərxoş, həm də ətrafdakı hər şeydən razı idi; Şarlin əlindən bərk-bərk yapışmışdı. O, Şarlı sevirdi. Bu dinməzsöyləməz və mehriban kişini. Həmişə də sevmişdi. O, ondan ayrılmaq istəmirdi. İndi də başa düşə bilmirdi ki, maşında ikən bunu Şarla söylədikdə o, nə üçün kədlərlə gülümsədi.

– Hər şeyimi qurban verərdim, tək sizə inana biləydim. Amma təəssüf ki, sərxoşsunuz. Sevdiniz adam isə mən deyiləm.

Əlbəttə, Antuanın yastığın üzərinə dağılmış saçlarını, onların üstünə atılmış uzun əllərini görmək yetərdi ki, Lüsil Şarlin haqlı olduğunu başa düşsün. Bəli, o, Şarlı sevmirdi və buna, həqiqətən də, təəssüf edirdi. Bu aylar ərzində ilk dəfə idi belə bir hissin içində baş qaldırdığını duyurdu.

İlk dəfə, amma son yox... O, əvvəlki kimi yenə də Antuanı sevirdi, amma ona olan məhəbbətini yox... Pulsuzluq ucbatından ahəngli və sakit həyatları getdikcə onun gözündən düşməyə başlamışdı. Günlərin bir-birinə bənzə-

məsi onu təngə gətirirdi. Antuan isə bunu hiss edir və çalışırdı ki, evdə az tapılsın. O, demək olar ki, Lüsili atmışdı.

Onu gözləməyə sərf etdiyi saatlar isə Lüsil üçün sözün əsl mənasında boş və mənasız idi. Axı o, indi hansısa möcüzəni deyil, gündəlik şeyləri gözləməklə məşğul idi. Hərdən bir Lüsil Şarlla görüşürdü. Təbii ki, bu barədə Antuana bir kəlmə belə söyləməirdi. Onun qızılı gözlərində ümitsizcəsinə kök salmış əzabı bir az da qısqanclıqla ağırlaşdırmağın nə mənası vardı? Yaxınlıq dəqiqələri indi məhəbbət aktından daha çox, təkbətək döyüşü xatırladırdı. Onlar uzun müddət bir-birini öyrənir, həzz dəqiqələrini uzadan yeni gizli yollar axtarırdılar. İndi təcrübələri də ruhsuz bir texnikaya çevrilmişdi və hər şeyi tez qurtarmağa xidmət edirdi. Hər biri o birinin iniltisi ilə sakitləşərək yuxuya gedirdi. Əvvəllər isə bu iniltilər, əksinə, onları daha da ehtiraslandırardı.

Bir dəfə axşam Lüsil çox içmişdi (son vaxtlar o, ümumiyyətlə, çox içirdi), ona görə də Şarılın evində qaldı. O, ümumiyyətlə, həmin gün nə etdiyini çox çətinliklə başa düşürdü. Amma öz-özünə təkrar edirdi ki, gec, ya tez, bu baş verməli idi və Antuana bunu demək lazımdır.

O, evə səhəreyaxın qayıdaraq Antuanı yuxudan oyatdı. Bir dəfə Antuan elə bilməmişdi ki, onu həmişəlik itirib. O vaxt dəli kimi aşıq olmuş bu adam otaqda ora-bura vurnuxaraq nə edəcəyini bilməmişdi. Həmin gün, yenə də sübh çağı başqa bir qadın – Diana onun yanına vidalaşmağa gəlmişdi. İndi isə o, Lüsili doğrudan-doğruya itirmişdi. Onun bu sevgini qoruyub saxlamağa gücü yetməmişdi... O artıq çoxdan idi məğlubiyyət hissini, gücsüzlüyün ləzzətini dadmışdı. Danışmalı bir şey olmadığını, Lüsilin, onsuz da, Şarlla olmasa da, öz həyatı ilə onu çoxdan aldatdığını, az qala, dilə gətirəcəkdi. Amma bunu etmək istədiyi məqamda ötən yayı, avqustun sonuncu gününü, Lüsilin göz yaşlarını xatırladı və susdu. Onsuz da, Lüsil Cenevrədən qayıtdıqdan sonra Antuan onun hər an çıxıb gedəcəyini gözləyirdi. Həyatda elə şeylər var ki, qadın və kişi nə qədər mövhumatdan uzaq olursa olsun, məhəbbətin ölümcül yarasını onlara yetirir. Yəqin ki, onlar üçün əsl maneə Cenevrə və onunla bağlı olan hadisələr

idi. Bəlkə də, hər şey elə əvvəlcədən müəyyən edilmişdi. Yəni onların gülüşlə doğmalaşaraq Kler Santrenin evindən çıxdıqları gün...

Antuan belə tezliklə özünə gələ bilməyəcəkdi. O, Lüsilin yorğun sifətinə, ətrafına qara kölgə çökmüş gözlərinə, döşəkağının üstünə sərilmiş əlinə baxaraq bu barədə fikirləşirdi. O, bu sifətin hər cizgisini əzbər bilirdi, onun bədəninin hər incəliyinə yaxşı bələd idi. Belə bir coğrafiyanı yaddan çıxarmaq elə də asan deyildi. Onlar bir-birinə bir neçə mənasız söz söylədilər. Lüsil bu an heç bir şey hiss etmədiyinə görə utanırdı. Əgər Antuan onun üstünə qışqırmış olsaydı, Lüsil, yəqin ki, qalacaqdı. Amma o qışqırmadı.

– Sən, həqiqətən də, xoşbəxt deyildin.

– Sən də.

Onlar bir-birinə baxıb gülümsədilər – günahkar, pərişan, demək olar ki, kübarcasına... Və Lüsil çıxıb getdi. Qızın ardınca qarı çırpılanda o, iniltisini saxlaya bilmədi: «Lüsil, Lüsil...» Sonra da buna görə özünə acığı tutdu. Lüsil Şarlin evinə – öz tənhalığına tərəf piyada yollanmışdı...

Onların qismətində bir dəfə görüşmək də var imiş. Belə ki, iki il sonra Kler Santrenin evində qarşılaşdılar. Lüsil Şarla ərə getmişdi. Antuan öz nəşriyyatında şöbə müdiri işləyirdi. Onu elə direktor sifətiylə dəvət etmişdilər. İndi o, özünü bütünlüklə işə bağlamışdı. Antuanda öz bəlağətli danışıqları ilə bir qədər özünü əzib-büzmək vərdişi də yaranmışdı.

Lüsil əvvəlki kimi gözəl idi, xoşbəxt görünürdü. Məclisdəkilərdən biri – Soems adlı gənc ingilis gözünü ondan ayıra bilmirdi. Stol arxasında Lüsil və Antuan ya təsadüfən, ya da Klerin məkrli planına uyğun olaraq yanaşı əyləşmişdülər. Onların arasında ədəbiyyatla bağlı nəzakətli bir söhbət də oldu.

– Bu «şamada» nə deməkdir axı? – stolun o biri başında əyləşmiş gənc ingilis maraqlandı.

– «Litre» lüğəti belə bir izahat verir: məğlubiyyəti elan edən baraban səsi, – eruditlərdən kimsə izah etdi.

– Necə də poetikdir, – Kler Santre söylədi. – İngilis dilində çox söz olsa da, razılaşın ki, poeziya sahəsində birincilik Fransanın tərəfindədir.

Antuan və Lüsil bir-birinin yaxınlığında oturmuşdular, amma «şamada» sözü onlara heç nəyi xatırlatmadı. Heç əvvəllər olduğu kimi gülüş də doğurmadı.

MÜNDƏRİCAT

Bu dünyadakı cənnətin sakini 5

ROMANLAR

Boyunduruq 11

Dolanbac yollarla 159

Müəmmalı təbəssüm 321

POVESTLƏR

Sehrli buludlar 409

Məğlubiyyət zəngi 513

FRANSUZA SAQAN SEÇILMIŞ ƏSƏRLƏRİ

www.eastwest.az
www.fb.com/eastwest.az

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin məhsuludur.

www.eastwest.az
www.fb.com/eastwest.az

Buraxılışa məsul: **RAFİQ KAZIMOV**
Dizayner: **ALEKSANDRA SAMUYLOVA**
ELŞƏN QURBANOV
Texniki redaktor: **GÜLTƏKİN YUSİFOVA**
Texniki direktor: **ALLAHVERDİ KƏRİMOV**
Nəşriyyat direktoru: **RASİM MÜZƏFFƏRLİ**

Çapa imzalanmışdır: __. __. 2013. Format 54X88 1/16. Ofset çapı.
Fiziki çap vərəqi 41. Sifariş ____. Tiraj 7000

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17

Tel.: (+99412) 374 83 43, Faks: (+99412) 370 18 49

Nəşriyyat Evinin bütün kitablarının toplusu:

<http://www.eastwest.az/az/books/> ünvanda